

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

אבן יהודה, אופקים - נחלת שמשון, אלעד - סניף א', אלעד - סניף ב', אשדוד, אשקלון, באר יעקב, באר שבע, בית שמש: הקריה החרדית, רמת א', רמת ג', רמת חפציבה, ביתר עילית, ביתר עילית - גבעה B, בני ברק: מרכז, שיכון ה', מערב, פרדס כץ, קרית הרצוג, גבעת זאב החדשה, דימונה, זכרון יעקב, חולון, חיפה, חיפה - מרכז הכרמל, עבריה, עבריה עילית, עיריית הכרמל, טלסטרון, ירוחם, ירושלים: בית וגן, גאולה, גבעת שאול, מעלות דפנה, נוה יעקב מרכז, נוה יעקב החדשה, קטמונים, קרית יובל, רוממה, רמות א', רמות ב', רמת שלמה, כרמיאל, מגדל העמק, מודיעין עילית: חפציבה, ברקפלד, קרית ספר, מעלה אדומים, מעלות, נהריה, נתיבות, נתיבה - צפון, דרום, עפולה, ערד, פתח תקוה, צפת, קרית אתא, קרית גת, רחובות, רכסים, רכסים - גבעה ג', תל צין

דיני הגעלת כלים

סימנים:
תנ"א-תנ"ב

בגיליון:

מפתח עניינים מפורט בעמ' קמ"ו

מכירת חמץ אצל כמה בתי דינים
שו"ת בהלכה עמ' י"דמכירת חמץ בכסף ע"י שליח של
הקונה הנכרי דלאו בר שליחות
חקר הלכה עמ' י"גמדוע אין מברכים על הגעלת כלים
המנהג וטעמו עמ' ל"ה, נתיבי המנהגים
עמ' מ', שיח הלכה עמ' נ', ביני עמודי
עמ' קי"ג

הכשרת מחבת

שיח הלכה עמ' כ"ד, נתיבי המנהגים עמ'
מ', הערות והארות עמ' קל"ההאם כלי שני צריך הגעלה לדעת
מור, והמנהג למעשההוראת הלכה עמ' ל"ז, הערות והארות
עמ' קכ"ט

הכשרת התנורים לפסח

עיון הלכה עמ' ז', מקור הלכה עמ' י"ז,
ביני עמודי עמ' צ"א

בחומרא דחצובה צריכה ליבון

עיון הלכה עמ' ז', הגהות הגר"ק עמ'
ל"ב, ביני עמודי עמ' צ"א, הערות והארות
עמ' ק"ל

הכשרת השולחנות

עיון הלכה עמ' י', הערות והארות עמ'
קל"ד ועמ' קל"ט

האם מנהגי הגעלה לכלי פלסטיק

הוראת הלכה עמ' ל"ח, ביני עמודי עמ'
קי"ז

האם שיניים תותבות צריכות הכשר

הוראת הלכה עמ' ל"ח, תשובות ופסקים
עמ' מ"א, ביני עמודי עמ' צ"ה

השתמשות בפסח בצונן

בכלים הצריכים הגעלה

הגהות הגר"ק עמ' ל"ב

הגעלה כשיש חלודה על הכלי מבחוץ

עיון הלכה עמ' ו', הגהות הגר"ק עמ'
ל"ב, ביני עמודי עמ' קי"ד

האם אפשר להגעיל במים

שהתחממו במיקרוגל

הוראת הלכה עמ' ל"ט, ביני עמודי עמ'
קי"ז

כלים שהוגעלו ולא שטפו במים קרים

שיח הלכה עמ' כ"ו

בענין הגעלת כלים חדשים

הערות והארות עמ' קמ"ב

גנדי הלכה

מהר"ר צדקה חוצין זלה"ה
ריש גלותא דבבל

חידושי הלכות פסח למהר"ר צדקה חוצין זלה"ה

מהר"ר צדקה חוצין זלה"ה, מגדולי
חכמי ורבני ארם צובה, וראש גולת
בבל בראשית שנות הת"ק. לפנינו
בפרסום ראשון חידושי על לשונות
הטור ושו"ע הלכות פסח אשר באו
במפוזר בכמה מחיבוריו כתיבת יד,
ונמסרו לידינו זה עידן ועידנים על ידי
הראשון לציון מהר"ר יצחק נסים ובנו
הרב מאיר בניהו זכרם לברכה. בראש
הדברים ראינו לפרסם רשימת איזה
פרטים וידיעות לתולדותיו וקורות ימיו
אשר העלה ורשם בן העיר בגדאד,
החכם אהרן ששון ב"ר אליהו נחום
ז"ל² בספרו 'זכרון לחיים' (תולדות
חכמי ורבני בבל)³, להודיע ארחות
יושר פעולת צדיק לחיים. אלו דבריו:

הרה"ג ח"ר צדקה חוצין ז"ל

כתב מוהר"ר חיד"א ז"ל בספרו שם
הגדולים ז"ל: מהר"ר צדקה חוצין ז"ל
מרבני ארם צובה ומזכירו בס' ריח שדה
ואח"כ היה רב בבגדאד, עכ"ל. וכן כתב
ח"ר שמואל צדקה ז"ל בכתבותיו, וזה
תורף דבריו: זקינינו סעדיה חוצין היה
בארם צובה, ובניו לא היו בני קיימא,
וכשנולד לו בנו מוהר"ר צדקה חוצין
ז"ל השליכה אותו אמו אצל מפתן
בית הכנסת, וכאשר יצא הנשיא מבית
הכנסת שאל מה זה ועל מה זאת,
והשיבוהו זה בן סעדיה שאין בניו
מתקיימים ואמו השליכה אותו אולי
יראה ה' בעניה. ואז נכמרו רחמיו על
הילד ועל אמו ולקח אותו לביתו והביא
לו מנקת וגדלו בתוך ביתו על התורה
ועל העבודה, והיה חריף מאד, וכאשר
היה בן ט"ו שנה דרש בארם צובה,
וק"ק בגדאד הביאוהו מארם צובה
להיות רב ומו"ץ עליהם בעיר בגדאד
והוא היה אז כבן מ"ה שנה.

1. מלבד הנידון הראשון שכבר פורסם
בספרו אורח צדקה, הוצאת אהבת שלום,
ירושלים תשמ"ד. | 2. נולד בבגדאד בשנת תרל"ז. בין השנים תרס"ג - תרפ"ג עסק בהוראה בתלמודי התורה בבגדאד, ובשנת תרפ"ד יסד את מדרש ת"ת 'פרדס הילדים' ועמד
בראשו עד עלייתו לארץ ישראל בשנת תרצ"ו. בירושלים הביא לבית הדפוס כמה מחיבוריו: תוצאות חיים, ירושלים תשט"ו; מקור חיים, שם תשי"ז; אהבת חיים, שם תשי"ט;
שנות חיים, שם תש"ך. ספרו 'זכרון לחיים' משמש ברובו כמקור יחיד ונאמן לתולדות חכמי ורבני בבל לדורותם, קורות ימיהם, חיבוריהם בדפוס ובכ"י, ושנת לידתם ופטירתם.
עיקר חיבורו זה מבוסס על יומן רשימותיו של ר' שמואל צדקה, חכם רשום מחו"ר בבל, אשר עמד לפניו בזמן כתיבת ספרו, ושוב אבד ברובו ולא נודע מקומו כיום. | 3. פרק ב'.

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמות הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

מוהר"ר פרץ

בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס
נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז

ווי החשובה מרת יענטא

בת מוהר"ר אשר ע"ה
נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

הרה"ח ר' נחום יואל

ברה"ח חיים יעקב ע"ה הלפרן
נלב"ע ה' בכסלו תשמ"ז

ווי החשובה מרת הדסה ע"ה

בת מוהר"ר אפרים ע"ה
נלב"ע ט"ו אדר ב' תשס"ח

המרוחם

אברהם בן אלטון הררי ז"ל
נלב"ע כ"ז טבת תשכ"ב

ווי המרוחמות

שרה עליזה טובה בת מול הררי נ"ע
נלב"ע ו' טבת תש"ן

רשת כוללי ערב

אליבא

דהלכתא

שעי"י ישיבת חברת אהבת שלום

ונולד לו חמשה בנים ובת אחת שמה מזל טוב. את שם בנו בכורו קרא סעדיה על שם אביו, אמנם לא היה קוראו בשמו כי אם היה קוראו בכור מפני כבוד אביו. וזה סעדיה בכור נפטר בדבר בשנת תקל"ג, והוא הוליד שני בנים יוסף ודוד, בני יוסף - בכור וכו', ובני דוד - יוסף ויהושע (נפטר י"ד טבת תרי"א) ואהרן ושלום וחנה ונועם אחיותיהם. ובני יהושע - דוד וברוך ועבדי ויצחק ושלמה (הוא הרה"ג ח' שלמה בכור חוצין, והוא נלב"ע בשנת תרנ"ג כבן חמשים שנה) ומשה ויוסף ואליהו וכתון אחותם. ובני דוד [הוא מור חמי דוד בכור ז"ל, והוא נלב"ע בכסליו תרס"ב] - עזרא ויהושע ועזיזה וקמירה וסמחה [היא אשתי מב"ת], אלה הם בני יהושע בן דוד בן סעדיה בכור. וכל בני סעדיה בכור נקראים משפחת בית בכור חוצין.

מוהר"ר ח"ר צדקה קרא את שם בנו השני נסים, והוא היה חכם, וגם הוא מת בדבר תקל"ג והניח בנים. ושם בנו השלישי אברהם, והרביעי חכם משה, והחמישי יעקב (והוא מת בחור בדבר תקל"ג). כל בני שלשת הבנים האלה נחשבים למשפחה אחת ונקראים משפחת בית צדקה חוצין.

חכם משה מת בשנת תק"ע, והוליד שני בנים שמואל וצדקה, שמואל מת בעיר בצרה י"ד כסליו תקפ"ט. בני שמואל - אברהם ורפאל שלום ושרה כתון אחותם. אברהם נולד תקנ"ב ומת י"א ניסן תק"ץ בן ט"ל שנה. בני אברהם - אהרן ושלמה ומשה חי ושמואל (הוא ח"ר שמואל צדקה ז"ל) ואסתר וטובה. בני רפאל שלום - צאלח ואסתר מאשתו הראשונה, וחכם יעקב וחכם משה וצלחה מאשתו השנית אשר לקח אותה בדמשק בעלותו לארץ ישראל, והיא בת ח"ר עבדאללה בן הרה"ג ח"ר משה חיים ז"ל, ונפטר בארץ ישראל י"ד טבת תר"ב, והיה בן ליו שנה. וחכם יעקב וחכם משה אחיו באו לעירינו בגדאד בשנת תר"ב בערב פורים, וחזר הוא לבדו לארץ ישראל, ובשנת תרכ"ח בא לבגדאד שליח כולל ודרש בכנסת הגדולה וכו', ונפטר בעיר במבאי בשנת תרכ"ט. וחכם משה אחיו נולד בשנת תר"א ונפטר ביום הפורים (בשנת ה"א סת"ר), והוליד שני בנים עבדאללה (נולד אייר תרכ"ט) ויעקב חי (נולד אב תרל"ב) וארבעה בנות.

ובני צדקה בן חכם משה בן מוהר"ר ח"ר צדקה חוצין ז"ל - ראובן ומשה ויעקב ויצחק ומזל טוב אחותם. בני ראובן - צדקה (הוא נפטר במנדלי ג' תמוז תרכ"ז) ושמואל ואברהם ואסתר אחותם מאשתו הראשונה כתון בת דודו שמואל. ובדבר תקצ"א מת אביו צדקה עם כל אחיו משה ויעקב ויצחק ומזל טוב אחותם ב"מ, והוא יבם את אשת אחיו משה שמת בלא בנים, ושם יבמתו צלחה בן יחזקאל בן בת עמאם, וילדה לו את משה (הוא חכם משה ראובן צדקה הנודע לתהלה ברוב צדקותיו ובהשתדלותו הגדולה לכל דבר טוב ומועיל וכו') ואת יעקב ויצחק ושמואל. והוא (ראובן צדקה) נפטר בעיר פריס כ"ד טבת תרכ"א בן ס"ג שנה.

בני חכם משה ראובן צדקה הנ"ל - מנשה וראובן ושאלו ואליהו וחכם צדקה ושתי בנות. ח"ר צדקה בן ח"ר משה הי"ו נולד ח' טבת תרל"ו. ה' יאמר עליהם שיחיו חיים ארוכים ומתוקנים אכ"ר. אלה הם ראשי אבות משפחות בית צדקה חוצין ובניהם הנודעים לנו ביותר כמו שנוכרים בכתבי רש"צ ז"ל.

מוהר"ר ח"ר צדקה חוצין ז"ל היה רב ומו"ץ בעירינו בגדאד יע"א סביב לשנת תק"ה, ונתבקש לשיבה של מעלה בשנת תקל"ח. אולם הרה"ג ח"ר שלמה בכור ז"ל כתב במחזור ר"ה (שהדפיסו בבית דפוסו) בסוף תפלת מוסף וז"ל: ועט"ר ראש משפחתינו מור זקנינו הרב הגדול ראש גולה שבבבל כמוהר"ר צדקה חוצין זלה"ה שהיה פה בגדאד יע"א רב ומו"ץ קרוב לשנת ה"א תק"י, תקן תקון גדול לר"ה, והוא לאחר תפלת שחרית מתאספין הקהל חבורות חבורות של עשרה בני אדם ויותר אל מקום אחד ויושבים לקרא תהלים ואד"ו ואד"ר, היינו ביום א' קורין אד"ו עם התהלים, וביום ב' קורין אד"ר, עכ"ל.

והוא השתדל להרביץ תורה ולהרבות תלמידים, ותקן כמה תקנות טובות. גם כתב ספר בענין דינא בדרך שו"ת, כמ"ש מוהר"ר הגדול הרי"ח טוב ז"ל בספרו הבהיר רב פעלים ח"ב אה"ע שאלה ל"ג וז"ל: זה ימים ושנים שעלה בלבי לדעת מה זה ועל מה זה שאין אנחנו רואין פה עירינו בגדאד שגובין ב"ד מנה ומאתים בכתובה, ולא שמענו על דבר זה מקטנותינו, ועל זמן שהיה קיים בו עט"ר הרה"ג מור זקני רבינו משה חיים זלה"ה יע"א אין לי ידיעה, וכ"ש בזמן הקודם ממנו שהוא בזמן הרה"ג

מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל שהיה מרבני אר"ץ יע"א ובסוף ימיו נעשה רב פה בגדאד יע"א שאין לנו ידיעה איך היה המנהג פה עירינו. ברם בא לידי ספר כ"י שו"ת מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל שראיתיו לפי שעה, וראיתי שם בתשובה סי' נ"ג, שאלה אחת על חכם אחד שהיה אדם גדול ומורה הוראות בעיר אר"ץ יע"א, והביאו אותו לעיר בגדאד להיות שם דיין ומורה ורב עליהם, וישב שם כעשר שנים דן יחידי לבדו, ואח"כ קמו קצת חכמים מחכמי העיר ואמרו לנשיא שאין ראוי להיות דן יחידי לבדו, וע"י קנטורים אלו הושיב הנשיא ג' תלמידים לדון. וכתב הרי"ח טוב ז"ל אשר מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל כתב תשובה ארוכה בזכות הדיין הנ"ל. וכתב שם הרי"ח טוב ז"ל וז"ל: כפי הנראה שהדיין הוא עצמו מוהר"ץ חוצין הנ"ל ועבד פסקא דינא לגרמיה, אך כתב השאלה בדרך העלם כאלו הוא מדבר על זולתו, עכ"ל הטהור. ועיין עוד ברב פעלים ח"ג אה"ע סי' י"א שכתב וז"ל: כי נמצא פה תשובה מהרה"ג מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל כ"י קודם שנת תקל"ג וכו', עש"ב.

מוהר"ר צדקה חוצין ז"ל מיוחס עד דוד המלך ע"ה זע"א.

כתב הרה"ג רפאל שלמה במוהר"ר שמואל לאניאדו מרבני אר"ץ בספרו בית דינו של שלמה בראש סימן ל"ז (שעל חושן משפט) וז"ל: ויבא הכתוב השלישי ויכריע מר ניהו רבא ראש גולה שבבבל הרב המובהק כמוהר"ר צדקה חוצין נר"ו, עכ"ל. והספר הזה נכתב ונדפס בשנת תקל"ח, ומכאן מוכח שהיה אז בחיים, וכמה פעמים מזכירו בסימן הזה בזה הלשון: עוד כתב הרב שיחיה וכו'. ועוד כתב עליו שם וז"ל: ולפי שהוא בקי בטיב מתא דידן דצדיק מעקרו הוי כאן נמצא וכאן היה וכו' וחזי מאן גברא קמסהיד עלה דהאי מתא, עכ"ל. נמצא שבשנת תקל"ח היה עדיין בחיים, והיא כמו ששמעתי שהיתה פטירתו בשנת תקל"ח, זע"א.

הלכות חמץ

[תערובת חמץ אם מותר בשהיה]

ראיתי לבאר פה ענין אחד, איזה תערובת חמץ מותר להשהותו, ואיזהו אסור בשהיה, ואיזה תערובת מותר לכתחלה לערבו ולהשהותו בתוך הפסח.

והנה מ"ש הטור בסי' תמ"ב גבי תערובת חמץ כגון כותח וכו', מוכח מדבריו לכאורה, וכפי מה שהבין בו מר"ן⁶, דדוקא היכא דאית לאו באותו תערובת באכילתו אז אסור בשהיה, אבל היכא דלית ביה לאו באכילה אע"ג דאיכא איסורא דאורייתא באכילה שרי להשהותו, שכתב כל אלו התערובות לר"א הם בלאו ולדבריו אסור להשהותם, ולרבנן אפי' לאו אין בהם אלא איסורא בעלמא ולדבריהם מותר להשהותם, וכתב שם מרן דגם לרבנן איכא איסורא דאורייתא באכילה, ותמה על הטור, דכיון דאסור באכילה מן התורה אמאי כתב שרי להשהותו, ותירץ דמ"ש הטור דלרבנן דס"ל דלית ביה לאו אלא איסורא בעלמא מותר להשהותו, היינו לטעמא דביעור חמץ משום דהחמירה בו תורה לעבור עליו בבי"י, וסובר הטור דכל שיש לאו באכילתו עובר עליו בבי"י, דאילו לטעמא דדילמא אתי למיכל מניה לרבנן נמי אסור להשהותו, ע"כ תורף דברי מר"ן. והנה דברי מר"ן אלו הם תמוהים הרבה, חדא במה שרצה לומר שגם לרבנן אסור באכילה מן התורה וכתב שגם נראה כן מדברי הטור, דהא הטור כתב בהדיא אח"כ וז"ל, ורב אילפס פסק כחכמים שאין לאו בתערובת חמץ ולא חמץ נוקשה אלא איסור דרבנן ולפי זה מותר לערבו וכו' ע"כ, הרי לך בהדיא שדעת הטור דלרבנן ליכא אלא איסור דרבנן.

ומצאתי להר"ן ז"ל שכתב בריש פ' אלו עוברין⁸, דלרבנן בחמץ דגן גמור ע"י תערובת נהי דלית ביה לאו עכ"ז איכא איסורא דאורייתא כמו חצי שיעור דאסור מדאורייתא, אבל בחמץ נוקשה לית ביה איסורא מדאורייתא כלל, אבל מדרבנן מיהא אסור, ע"כ. ולפי זה נוכל לומר שגם דעת הטור כך היא, דבתערובת חמץ איכא איסורא דאורייתא, ומ"ש אלא איסור דרבנן לא קאי אלא אחמץ נוקשה דסמך ליה, אבל בתערובת חמץ נהי דלית ביה לאו אלא איסורא דאורייתא איכא.

ועוד קשה טובא על תירוץ מרן שכתב דסובר רבינו דכל שיש לאו באכילתו עובר עליו בבי"י, מוכח דמ"ש הטור כל אלו לר"א הם בלאו דיש לאו באכילה וגם עובר עליו בבי"י, וזה תימה דאיך יסתום הטור דלא כאביו הרא"ש דס"ל כדעת ר"ת⁹ שתמה

על מה שפירש"י¹⁰ דאלו עוברין בפסח כלו' דעובר עליו בבי"י, והקשו עליו דהא כל הנך דמתני' כותח הבבלי איתרבו בגמ"י מכל מחמצת לא תאכל¹¹ לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וכו', וא"כ לא איתרבו אלא באכילה, דבאכילה מיירי קרא, אבל בבל יראה לא אתרבו¹², והרא"ש¹³ הביא בתחלה פי' רש"י, ואח"כ כתב דלא נהירא לר"ת מכח הקושיות שהקשה עליו ר"ת וכתבם הרא"ש, משמע שדעת הרא"ש נוטה לפיר"ת דליכא בל יראה בתערובת, אלא ודאי דמ"ש הטור לר"א הם בלאו הוא דוקא באכילה, אבל בל יראה ליכא, דלא כמ"ש מר"ן, וס"ל להטור מידי דאית ביה לאו באכילה [אע"ג] דלית ביה ב"י אסור להשהותו, וכל היכא דליכא לאו באכילה אע"ג דמיתסר מדאורייתא לא מיחייב לבעור.

שוב מצאתי דאכתי דברי מר"ן תמוהים, שכאן כתב שדעת הטור דלרבנן אית ביה איסור תורה בתערובת, ולקמן גבי מ"ש הטור ורב אילפס פסק כחכמים וכו' אלא איסור דרבנן, כתב שם מר"ן, סברת רבינו היא שהוא סובר שאעפ"י שבתוך הפסח אסור באכילה מדרבנן, מאחר שאין בתערובת איסור תורה אין [צריך] לבערו, הילכך מותר לערבו לכתחלה קודם זמן איסורו ולהשהותו עד לאחר הפסח, ומבואר בדבריו סוף סי' תמ"ז שזו היא סברתו ושאין דעת (הריב"ן) [הר"ר יונה] כן ע"כ, הרי שהבין דמ"ש הטור ליכא אלא איסור דרבנן גם אתערובת קאי, ולא אחמץ נוקשה דוקא דסמך ליה קאי וכדפירשנו.

עוד קשה, דלפי מ"ש מר"ן כאן שדעת הטור דבכל מידי דלית ביה לאו באכילתו לא מיחייב לבעור ודאע"ג דאית ביה איסור תורה, ואילו למ"ש שם נראה דדוקא היכא דלית ביה איסור תורה שרי להשהיה, אבל היכא דקאי באיסור תורה צריך לבערו. ותו קשה דלפי מ"ש שם מאחר שאין בתערובת איסור תורה אין [צריך] לבערו הילכך מותר לערבו לכתחלה וכו', מוכח דדוקא במידי דלית ביה איסור תורה מותר לערבו לכתחלה ולהשהותו, הא אי הוה ביה איסור תורה מיחייב לבעור, וכתב עלה מר"ן, ומבואר בדבריו בסי' תמ"ז שזאת היא סברתו. וליתא, דהא מוכח שם מדברי הטור דתליא מילתא במידי שעוברין על תערובתו בבי"י אי לאו, דבמידי שעוברין על תערובתו בבי"י אז אפי' נתערב ממילא קודם פסח צריך לבערו, ובמידי דלית ביה בל יראה אז שרי לערבו לכתחלה ולהשהותו, שכתב שם וז"ל, כללא דמילתא, כל דבר שעוברין על תערובתו אפילו נתערב ממילא קודם פסח צריך לבערו, וכל דבר שאין עוברין על תערובתו יכול לערבו לכתחלה ולהשהותו ע"כ, והאי עוברין על תערובתו שכתב ר"ל שעובר עליו בבי"י, כן מוכח שם מדברי הטור ומדברי מר"ן, עיי"ש ודוק. נמצא שדעת הטור היא דכל מידי דלית ביה בל יראה אע"ג דאית ביה איסור תורה א"צ לבערו, ולכתחלה שרי לערבו ולהשהותו.

איברא דבלאו הכי דברי הטור קשו אהדדי, דבסי' תמ"ב כתב, כל אלו לר"א הם בלאו ולדבריו אסור להשהותם, והאי לא פירושו על האכילה, וכפי ר"ת שהיא סברת הרא"ש, ואע"ג דליכא בל יראה אסור להשהותו, ואילו בסי' תמ"ז כתב דדוקא היכא דאיכא בל יראה אסור להשהותו.

ועוד קשה לי, דהא כתב הרא"ש בריש אלו עוברין לפיר"ת דפי' דאלו עוברין דמתני' דהיינו מתבערין מן השלחן קאמר, וליכא בל יראה, דלהך טעמא דמפ' בריש מכילתין דטעמא דבעי ביעור לחמץ ולא סגי בביטול משום דלא בדילי מניה אינשי כוליה שתא, כל אלו דמתני' אסור להשהות (א"כ) [אף] לפי ר"ת דליכא בהו בל יראה, אבל לאידך טעמא דאמרינן משום דהחמירה ביה תורה לעבור בבי"י ובב"י, היה מותר להשהות כל אלו דמתני' לפי ר"ת, כיון דאינו עובר בבי"י עכ"ל, וא"כ כיון דהטור ז"ל בסי' תל"א כתב טעמא דאדם רגיל כל השנה דילמא אתי למיכל מניה, א"כ איך כתב בסי' תמ"ז דכל שאין עוברין על תערובתו, כלו' ב"י, יכול לערבו לכתחלה ולהשהותו, והא לפי טעמא דדילמא אתי למיכל מניה גם במידי שאין עוברין עליו בבי"י צריך לבערו, וכמ"ש הרא"ש.

סוף דבר לא יכולתי לעמוד על דעת הטור, דבסי' תמ"ב מוכח מדבריו דתליא מילתא באי ביה לאו באכילתו, ואע"ג דלית ביה בל יראה, בעי ביעור, ואילו בסי' תמ"ז מוכח דתליא מילתא בבל יראה.

ומדברי הרא"ש בפ' אלו עוברין מוכח דלפי טעם דלא בדילי מניה אף במידי דלית ביה בל יראה בעי ביעור, אמנם במידי דלית ביה לאו באכילתו כי אם איסור תורה לא ידענא מה אידון

4. ח"ר שמואל צדקה ז"ל נולד בתשרי תק"ץ ונפטר בתשרי תר"ע. והיה בדוחק הפרנסה, כי בתשרי תרכ"ה למד תנוקות, ובתמוז תרכ"ט ישב באסכול ח"ר שלמה בכור וששון זבידה, ובאייר תרל"ה למד תנוקות עם המלמד צאלח פרחא (שם אבי צאלח פרחא נסים ן עבדי) שנה אחת, ובאייר תרל"ו היה גבאי בקור חולים, בחשון תר"ם ישב באסכול של חברת כל ישראל חברים, ובטבת חזר להיות גבאי בקור חולים. ב"ח אייר תרמ"ח עזב את הגבאות וישב ללמוד את החכמים בבית המדרש, וישב על התורה ועל העבודה וכו'. והוא היה כותב כל הענינים שהיו בימיו וכו', וממנו העתקתי כמה ענינים הנחוצים לי וכו'. בניו אברהם עזרא ומשה חי ציון ובנותיו וכו' - (הוספת המחבר בשולי הגליון). | 5. -ר' שמואל צדקה. | 6. בב"י שם. | 7. וכן הקשו הט"ז שם ס"ק א' והמג"א שם ס"ק א', ע"ש במחצית השקל, ועיין בפמ"ג מ"ז ס"ק א' ביישוב דברי מרן. | 8. פסחים דף י"ג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה הרי. | 9. בתוס' פסחים דף מ"ב ע"א ד"ה ואלו. | 10. פסחים שם ד"ה ואלו. | 11. שם מ"ג ע"א. | 12. שמו"י כ'. | 13. עיין בספר מנחת ברוך סי' מ"ח מ"ש ליישב דעת רש"י. | 14. פ"ג סי' א'.

זה, שרבינו כתב כאן דברי הרא"ש, ואח"כ כתב מעשה ונמצאת חטה בקועה בכלי של מים ובישלו באותם מים תבשיל, וכן חטים שנפלו לבור לא נתחמצו המים והמים מותרים וכו', ע"כ. ותמהני, דתיובתא לא חזינא כלל, לפי מ"ש הטור לקמן דהחטה ודאי מחמצת במים צוננין (בההיא ארבה) [כההיא ארבא] דטבעה בחישתא וכו', אלא נראה להתיר באם בישלו באותם המים שנפלה בהם החטה, כיון שהמים צוננין אין החטה נותנת בהם טעם כלל, ואפי' חמץ גמור שנפל לבור מותר מזה הטעם, ע"כ. לפ"ז החטה ודאי מחמצת במים צוננין, אבל המים שנפלו בהם חטים או חמץ הם מותרים לבשל בהם אם הסירו מהם החטה או החמץ שלא נתחמצו, כיון שהמים צוננין אין נותנין טעם במים, א"כ מ"ש הטור כאן בשם הרא"ש דלא חיישינן שמא היתה החטה במים, הכוונה דאי חיישינן שמא היתה החטה במים השמורין, א"כ כבר נתחמצה החטה ונפלה אח"כ בעיסה או במצה ואוסרת העיסה או המצה מחמת העיסה עצמה, ולא מחמת המים שהיו בהם החטה שנלושו המצות באותו המים, דהמים אין נאסרין כלל מחמת החטה, דאין (נותנין) [נותנת] טעם במים.

והשתא לא צריכנא למה שתירץ מר"ן דהרא"ש מיירי בתוך הפסח דאיסורו במשהו, והטור לקמן מיירי (בעפ"י) [בערב פסח] דאיסורו בנותן טעם, דקשה לתירוץ זה, דאי מיירי לקמן בערב פסח שאיסורו בנותן טעם, א"כ מהיכא תיתי שיהו נאסרין אותם המים שבישלו בהם התבשיל, דהא המעשה דלקמן מיירי שמצאו חטה בקועה בכלי של מים ובישלו באותם מים תבשיל והתירו התבשיל, ולא אמרינן שנאסרו כל המים ויאסרו התבשיל וכו' ע"כ, ואי בערב פסח מיירי דאיסורו בס' פשיטא שהמים מותרים, דודאי היה באותו כלי של מים יש בו ס' כנגד החטה, ומהיכא תיתי שיאסרו המים לאסור התבשיל. וכן מה שהתיר אבי העזרי³⁹ חטים שנפלו לבור וכתב דאין מחמיצות שהצונן מעכבו מלהחמיץ ע"כ, ואמאי אצטריך להאי טעמא, תיפוק לי דמסתמא איכא ס' במים שבבור נגד החטים. אלא ודאי דההיא דהטור דלקמן נמי מיירי בתוך הפסח דאיסורו במשהו, ואפ"ה כתב דלא מיתסר המים והחטה נמי אינה מחמצת והצונן מעכבו מלהחמיץ, והטור פליג וס"ל דהחטה מחמצת במים צוננין אבל המים לא החמיצו מחמת החטה ואם בישלו בהם תבשיל מותר. ומ"ש הטור דהחטה אינה נותנת בהם טעם כיון שהם צוננין, לאו טעם ממש קאמר, דבפסח מיירי דאיסורו במשהו, אלא הכוונה היא לומר כיון דהמים צוננין אין החטים נותנין טעם כלל ואפילו משהו ליכא. ומעתה מה שהכריח מר"ן מזה דבערב פסח מיירי הטור מדיהיב טעמא דאין החטה נותנת טעם במים, ואם בתוך הפסח מיירי כי לא נתן טעם נמי אסור, ע"כ אינו כ"כ הכרחי.

ועכ"ל לומר דמעשה דלקמן בתוך הפסח מיירי, דהא לעיל סמוך לה אייתי הטור מעשה שמלגו תרנגול במים חמין ומצא אח"כ במים גרעין של חטה, ואסר (רבינן) [ראב"ן] התרנגול דשמא היתה החטה במים קודם מליגה ובלעה התרנגול מן המים ע"כ, ואי קודם פסח מיירי הא כבר נתבטל בס'. וגם המעשה שאחריה שהגעילו יורה מחומצת ושפכו המים בבור ואסרו המים לשתותם בפסח, כתב עלה מר"ן ז"ל דבירדו המים לתוך הבור בפסח מיירי עיי"ש. וכיון דדינא קמא ובתרא בתוך הפסח מיירי, גם דין האמצעי מיירי בתוך הפסח, ודלא כמ"ש מר"ן דבערב פסח מיירי. ועוד דכל אלו הדינים דסי' זה בתוך הפסח מיירי, ואם איתא דהאי דינא מיירי בערב פסח, לא הוה שתיק הטור מלבאר זה, ולא הוה כתיב ליה סתמא.

[חיוב נשים באכילת מצה]

כנגד ארבע לשונות של גאולה וגאלתי וכו' תקינו רבנן ארבע כסי דרך חירות, והכל חייבין בארבע כוסות א' אנשים וא' נשים, וכמ"ש בפ' ע"פ⁴⁰ אמר ריב"ל נשים חייבין בארבע כוסות שאף הם היו באותו הנס. ורש"י⁴¹ פירש דעל ידם נגאלו, דאמרינן בשכר נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים, וכן אמרינן גבי מקרא מגלה דעל ידי אסתר נצולו וכו'. והתוס'⁴² הקשו דלישנא דאף מוכח דאינם עיקר. ועוד דבירושלמי [גריס] דאף הם היו באותו ספק, ור"ל דבספק דלהשמיד ולהרוג וכו'. והנה קשה לי דא"כ דאמאי איצטריך ר"א למימר בפרק אלו עוברין⁴³ דנשים חייבות באכילת מצה ד"ת, שנאמר⁴⁴ לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו

כתב דאיפשר דס"ל להרי"ף דבכל איסורין של דבריהם לא שרי לערב ולבטל לכתחלה, ואפילו בחלת ח"ל נמי הכי הוי דינא, ולדעת הרי"ף קאמר וליה לא ס"ל, ולעולם דאיהו ס"ל דיש לחלק בין חלת ח"ל לשאר איסורין.

וגם דברי הרשב"א שם⁴⁵ לא הבנתי אותם, דברישא כתב דאפילו להוסיף על ההיתר כדי לבטלו לא אמרו אלא באיסורין שעיקרן של דבריהם בלבד ע"כ, מוכח מדבריו דבאיסורין של דבריהם דאית להו עיקר בדאורייתא אפי' להוסיף אסור, וזהר קאמר נמצאו עתה ג' דינים, איסורין דאורייתא אפילו להוסיף אסור, איסור דרבנן דאית ליה עיקר דאורייתא שרי להוסיף, א"כ אמאי [כתב] ברישא דלא שרי להוסיף אלא באיסורין שעיקרן של דבריהם.

ונראה דמאי דקאמר ברישא דלא שרי להוסיף אלא באיסורין שעיקרן של דבריהם, ע"כ לאו למימרא שלא יהא להם עיקר דאורייתא, דא"כ גבי עצים שנשרו מן הדקל בתנור היכי שרי להוסיף עליהם, והא איסור זה יש לו עיקר דאורייתא, איסור י"ט הוי דאורייתא, אלא אתא למעוטי איסור דאורייתא דאפילו להוסיף אסור.

ומעתה נבא לתרץ מה שתמה שם מר"ן על הטור שכתב שם בי"ד סי' צ"ט בשם הרשב"א דדבר שעיקרו מדרבנן שנתערב בהיתר מוסיף עליו ומבטלו, ותמה מר"ן⁴⁶ ע"ז, דכיון דהרשב"א כתב דיש לחוש לדברי האוסרים, לא הו"ל להטור לכתוב בשמו סתם להיתר, ע"כ. ודבריו נפלאו ממני, דמה שכתב הרשב"א דיש לחוש לדברי האוסרים, לאו בהאי דקאמר דבאיסור דרבנן שנתערב בהיתר דמותר להוסיף עליו, דבההיא מודה הרשב"א דשרי, וכמ"ש בהדיא⁴⁷ וז"ל, איסור דרבנן שיש לו עיקר בדאורייתא אין מערבין בידיהם לבטלו, ואם נפל מעצמו בהיתר ואין בהיתר כדי לבטלו ומרבה עליו ומבטלו, אמנם באיסור דרבנן שאין לו עיקר דאורייתא כתב הרשב"א⁴⁸ דאיכא בה פלוגתא, דאיכא מ"ד דמותר לבטלו לכתחלה, ואיכא מ"ד דאסור לבטלו לכתחלה, וכתב דיש לחוש לדבריהם ע"כ, והיינו דוקא בהא דשרי לבטל לכתחלה כתב הרשב"א דיש לחוש לדבריהם, אבל בהא דשרי להוסיף בנתערב ממילא לא כתב הרשב"א דיש לחוש בהא, א"כ שפיר כתב הטור בשם הרשב"א דשרי להוסיף בנתערב ממילא, ולפי שכתב הרשב"א דיש לחוש לדברי האוסרים שלא לערב לכתחלה באיסור דרבנן, לכך כתב הטור בשם הרשב"א דאסור לערב לכתחלה, וליכא תמיהא על הטור כלל.

שוב ראיתי דמה שתירצתי לעיל דמ"ש הרמב"ן דאסור לבטל לכתחלה גבי חלה אבל מותר להוסיף דוקא הוא לדברי הרי"ף קאמר וליה לא ס"ל, אמנם סברא דנפשיה היא דאף לבטל לכתחלה שרי גבי חלה ע"כ, הא ליתא, דמרן בהל' חלה סי' שכ"ג כתב שם בשם הר"ן ז"ל, כתב הר"ן בפרק אלו עוברין⁴⁹ שכתב הרמב"ן⁵⁰ דהא דאמרינן מבטלה ברוב היינו דוקא אם נתערבה בכמותה או פחות מרבה עליה חולין ומבטלה אבל לבטל לכתחלה לא ע"כ, אבל הרשב"א בפסקי חלה שלו⁵¹ כתב דמשמע דאפילו לכתחלה נוטל ומבטל, ע"כ דברי מרן. מוכח דהבין מר"ן דהרמב"ן סברא דנפשיה קאמר, ולא לדעת הרי"ף דוקא קאמר, וזה תימה [ד]בסי' צ"ט כתב מר"ן בשם הרמב"ן דבחלת ח"ל מבטל לכתחלה, ודבריו סתרי אהדרי.

ונראה לתרץ דמ"ש שם וכ"כ הרמב"ן, לאו אכולה מילתא מהדר, למימרא דהרמב"ן סבר לגמרי כדעת היש מי שאומר דאין מקילין לבטל איסור לכתחלה ובחלה התירו לבטל, דליתא, אלא כוונת מר"ן לומר דהרמב"ן נמי סבר דלא שרי לערב ולבטל לכתחלה בידיהם בכל איסורין דרבנן כדעת מי שאומר כן, אבל בהא דסברי היש מי שאומר ובתרומת ח"ל הוא שהקילו יותר משאר איסורין, ע"כ בהא פליג הרמב"ן וס"ל דכל איסורי דרבנן שוין דאסור לערב בידיהם ולא שרי אלא להוסיף.

[נמצאת חטה בקועה בעיסה]

כתב הטור בהל' פסח סי' תס"ז, ואם נמצאת חטה בקועה בעיסה או במצה אפויה, כתב אי"א⁵² שמותר, שאפילו היא בקועה אינו חמץ גמור אלא קרוב להחמיץ וכו', וכיון שהעיסה לא החמיצה כ"ש החטה, ולא חיישינן שמא היתה במים, שישאל רגילין לשמור יפה המים השמורים וכו'. וכתב מרן, ולא חיישינן שמא היתה במים וכו', משמע שאם היתה נמצאת במים היו נאסרות אותם המצות שנלושו באותם המים, ויש לתמוה על

בה לפי דעת הרא"ש, דדילמא ע"כ לא קאמר הרא"ש דלטעמא דלא בדילי מיניה בעי ביעור, אלא דוקא בהני גווני דמתני' דאלו עוברין בפסח דאיכא בהו לאו באכילתם לפי ר"ת מש"ה בעו ביעור, אבל במידי דלית ביה אפילו לאו באכילה לעולם אימא לך שדעת הרא"ש דלא בעי ביעור, והכי דייק לישניה שכתב לטעמא דלא בדילי מניה אסור להשהות כל אלו דמתני' אף לפיר"ת וכו', עיי"ש.

וממ"ש מר"ן בסי' תמ"ב גבי מ"ש כל אלו לר"א הם בלאו, מוכח מדבריו שם דלטעמא דדילמא אתי למיכל מניה צריך לבער כל מידי דאית ביה איסור תורה אפילו שלא יהא בו לאו באכילתו, ובמידי דלית ביה אפילו איסור תורה כי אם איסור דרבנן מוכח בפשיטות מדברי הטור בסי' תמ"ב גבי מ"ש שם ורב אילפס פסק וכו' דמותר לערבו לכתחלה ולהשהותו, וכן כתב מר"ן.

אמנם ראיתי להר"ן שכתב בפ' אלו עוברין⁵³ פי' ר"ת דאלו עוברין מתבערין מן השלחן, ואע"ג דלית בהו כל יראה מ"מ מדרבנן צריכי ביעור, ול"מ לתנא דמתני' דס"ל דהרי אלו באזהרה, אלא אפי' למ"ד נוקשה בעיניה בלא כלום, כיון דאיסורא דרבנן מיהא איכא צריך ביעור, וראייה לדבר מדתנן לקמן בסמוך⁵⁴ שיאור ישרף והאוכלו פטור, ושיאור היינו נוקשה, אלמא אף למ"ד פטור ביעור מיהא בעי וכו', אלא הצריכו לבער הכל אפי' נוקשה דילמא אתי למיכל מניה, ע"כ. הרי לך בהדיא שדעת הר"ן דגם באיסור דרבנן דאיסור אכילתו הויא מדרבנן בעי ביעור, וראייה משיאור דאמרינן ביה ישרף. ובאמת לדעת הטור דס"ל דבאיסור דרבנן יכול להשהותו, תיקשי ליה משיאור דאמאי אמרינן ביה ישרף.

שוב מצאתי להרב פר"ח בסי' תמ"ב⁵⁵ שהעלה כן לפסק הלכה דאפילו במידי דלא אסיר אלא מדרבנן דומיא דשיאור אעפ"כ צריך לבערו, והביא דברי הר"ן שכתבנו, וכתב שדברי הטור אין מחוורין.

ועדיפא מינה כתב הרב הנז"ל⁵⁶, דאפילו נתבטל בס' קודם פסח אסור לקיימו⁵⁷, והוכיח כן מתשובת רב נטרונאי שהביא הטור⁵⁸ על שער העשוי מצמוקין, דס"ל דאם ידוע שנסחט מן החטין לתוך הצמוקין⁵⁹.

[עיסה שנלושה ביו"ט של פסח אם מותר לבטל חלתה]

כתב הטור ז"ל בא"ח סי' תנ"ז, הלש עיסה ביו"ט של פסח לא יקרא לה שם עד שתאפה וכו', ואם שכח וקרא לה שם יטילנה לצונן, אבל במקום שיש בהן קטן שלא ראה קרי או אפילו גדול שראה קרי יכול לקרות לה שם, מפני שראויה לו ע"י שיבטלנה ברוב ויאכלנה בטומאתו, ע"כ. והם דברי הרא"ש⁶⁰. והר"ן⁶¹ כתב, עוד אחרת יש ולא רצה הרי"ף לגלותה, דאמרינן בבכורות⁶² חלת ח"ל מבטלה ברוב, אבל הרמב"ן⁶³ כתב להעמיד דברי הרי"ף, דאיפשר דכי אמרינן מבטלה ברוב היינו לומר דאם נתערבה בכמותה או בפחות ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה, דבדרבנן מבטלינן איסורא כה"ג, אבל לבטל בעירוב לכתחלה לא, דלערב בשאר איסורין של דבריהם אין לנו, ע"כ.

ותמיהא לי דאין כתב הכי בשם הרמב"ן דס"ל לחלק בהכי בין לערב לכתחלה אסור ואם נתערב מעצמו מותר להוסיף עליו, והא מרן גופיה בי"ד סי' צ"ט⁶⁴ כתב בשם הרשב"א שכתב בתורת הבית הארוך⁶⁵ דיש מי שאומר דאיסורין דרבנן שאין להם עיקר מדאורייתא, כגון בישולי גוים וגבינתם דאין בהם איסור אלא משום גזרה בלבד, ותרומת ח"ל וחלת ח"ל, מערבין אותם לכתחלה בידיהם בתוך רוב של היתר, ויש להם קצת סמך מדאמרינן פרק עד כמה⁶⁶ חלת ח"ל מבטלה ברוב, ויש מי שאומר שאין מקילין כן לבטל איסור לכתחלה אפילו באיסור של דבריהם שאין להם עיקר בדאורייתא, ובתרומת ח"ל הוא שהקילו יותר משאר איסורין, וכ"כ הרמב"ן⁶⁷ ע"כ וכו', ע"כ. הרי שדעת הרמב"ן היא דאע"ג דבשאר איסורין של דבריהם לא מקילין לערב ולבטל לכתחלה, בתרומת ח"ל וחלת ח"ל שרי לערב לכתחלה ולבטל, והכי כתב הר"ן בשם הרמב"ן דבחלת ח"ל נמי לא שרי לערב לכתחלה כמו בשאר איסורין.

והנה איפשר לדחוק ולומר דודאי דעת הרמב"ן היא דבתרומת וחלת ח"ל שרי לערב ולבטל לכתחלה, דבאלו הקילו יותר משאר איסורין, והכא מ"ש הרמב"ן הוא להעמיד דברי הרי"ף הוא דאיתא, וליישב דבריו שלא הביא גבי פסח אם שכח וקרא שם לחלה קודם שתאפה ואיכא כהן, או אם יכול לקרות לה שם לכתחלה קודם שיאפה יכול לבטלה ברוב ולאפותה, וע"ז

15. פסחים דף י"ג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ולפיכך. | 16. פסחים מ"ח ע"ב. | 17. עיין מג"א סק"א שתיירץ קושיא זו, ובשער המלך הל' חמץ ומצה פ"ד ה"ח דחה דבריו ויישב באופן אחר, ועיין שואל ומשיב מהדורא א' ח"ג סי' רי"ח ועונג יו"ט סי' ל"א ומנחת ברוך סי' מ'. | 18. סוף אות א'. | 19. פרי"ח שם. | 20. עיין נהר שלום סק"א מ"ש על דברי הפר"ח. | 21. סי' תמ"ב. | 22. לא הושלם בכתה"י. | 23. פסחים פ"ג סי' ו'. | 24. שם דף י"ד ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וכתב. והובא בבי"ש שם. | 25. דף כ"ז ע"א. | 26. מלחמות ה' דף ט"ו ע"א מדפי הרי"ף. | 27. בבי"ש שם. | 28. בית ד' שער ג', דף ל"ב ע"א. | 29. בכורות שם. | 30. הל' בכורות פ"ד, דף כ"ב ע"א. | 31. תורת הבית שם. | 32. ביי"ד שם. | 33. תורת הבית שם. | 34. שם. | 35. פסחים דף י"ד ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וכתב. | 36. מלחמות ה' שם דף ט"ו ע"א מדפי הרי"ף. | 37. שער ד'. | 38. רא"ש פסחים פ"ב סי' כ"ה. | 39. ראב"י"ה סי' תי"ח, הובא בטור כאן. | 40. פסחים ק"ח ע"א. | 41. שם ע"ב ד"ה שאף. | 42. שם ד"ה היו. | 43. שם מ"ג ע"ב. | 44. דברים ט"ז ג'.

בכל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה וכו'. ועוד אמאי איצטריך התם לכל לרובי נשים בבל תאכל חמץ, תיפוק לי דנשים חייבות באכילת מצה ובבל תאכל חמץ דאף הם היו באותו הנס. ואמרינן התם דאצטריך כל לרבוני נשים, דס"ד אמינא דנשים פטורין מאכילת מצה משום דהוי מצות עשה דהזמן גרמא, וסד"א הואיל וכתוב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ, והני נשי הואיל וליתנהו באכילת מצה דהויא מ"ע דהזמן גרמא ליתנהו בלא תאכל חמץ, קמל"ן כל לרבוני נשים ע"כ, ואמאי אצטריך לכל זה, תיפוק לי דנשים לחייבו בקום אכול מצה ובלא תאכל חמץ מטעם דאף הם היו באותו הנס.

ונראה לתרץ דהא דאצטריך תלמודא לרבוני נשים מכל אוכל חמץ, משום דבעי לחייבי נשים מדאורייתא, ואי מטעמא דאף הם היו באותו נס לא הוו מחייבי אלא מדרבנן. או איפשר דאף מדרבנן לא הוו מחייבי, דהא בסוכה נמי נשי לא מחייבי אע"ג דאף הם היו באותו הנס דענני כבוד, וכמ"ש התוס' ז"ל בפ' ע"פ דף ק"ח⁴⁵ ד"ה שאף הם היו באותו הנס וז"ל, והא דאמרינן בסוכה⁴⁶ דנשים פטורות מסוכה אע"ג דאף הם היו באותו הנס כי בסכות הושבת⁴⁷ וכו', התם בעשה דאורייתא, אבל בארבע כוסות דרבנן תקנו גם לנשים שאף הם היו באותו הנס, ע"כ. הרי דבעשה דאורייתא לא אמרינן דמחייבי מטעמא דאף הם היו באותו הנס, כי אם דוקא במידי דהוי דרבנן, א"כ להכי איצטריך פ' אלו עוברין לרבוני נשים מכל אוכל חמץ, ואיצטריך למימר דנשים חייבות באכילת מצה מהיקשא דכל שישנו בלא תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, דבלאו הכי לא הוו מחייבין להו מטעמא דאף הם היו באותו הנס, דומיא דסוכה דלא מחייבין להו מהאי טעמא. ומש"ה אמר התם ר"א נשים חייבות באכילת מצה ד"ת שנאמר לא תאכל וכו', נקט ד"ת למימר דחייביהו מדאורייתא.

[יין מבושל ויין צימוקים לד' כוסות]

והנה לענין ד' כוסות פסק מר"ן בש"ע⁴⁸ דיוצאין ביין מבושל ובקונדיטון. וקשה דהא גבי שבת בס"י רע"ב⁴⁹ כתב מר"ן בש"ע ז"ל: מקדשין ביין מבושל ועל יין שיש בו דבש, וי"א שאין מקדשין עליהם, ע"כ. הרי דהתם חשש לסברת י"א להזכירה, ואמאי הכא מסתם לה סתומי דיוצאין ביין מבושל ובקונדיטון, ולא חשש להזכיר כלל סברת החולקים. והרי מילתא זו איפליגו בה אשלי רברבי, דהרמב"ן⁵⁰ והרשב"א⁵¹ והריטב"א⁵² והר"ן⁵³ והתוס'⁵⁴ והרא"ש⁵⁵ פסקו שמקדשין על המבושל, וראיתם מהירושלמי⁵⁶ דאמרו בהדיא שיוצאין ביין מבושל בפסח בד' כוסות, דאלמא אומרים עליו קידוש היום ואומרים עליו בפ"ה ג. והרמב"ם⁵⁷ דעתו כדעת הגאונים, ה"ר יצחק ק' גיאת ורב האיי ורש"י⁵⁸, דסברי דמברכין על יין מבושל שהכל ואין מקדשין עליו, כמבואר בס"י רע"ב בב"י. וכיון דבס"י רע"ב גבי שבת חשש להביא סברת הגאונים וסברת הרמב"ם וכתב ד"א דאין מקדשין עליהם, מאי טעמא גבי פסח פסק בפשיטות דיוצאין ביין מבושל ובקונדיטון, ולא הביא כלל סברת החולקים אפילו בשם י"א, דסברי דאין מקדשין עליו. דנהי דרבו המתירין ומש"ה פסק גבי שבת סברא סתמית כדעת המתירין, מ"מ הביא התם סברת האוסרין בשם י"א, וה"נ הוה ליה למעבד הכא, אולי איכא מאן דחש ליה ועביד לחומרא⁵⁹.

והנה מספקא לי בצמוקין כשהם יבשים והזמן קר הרבה שמרתיחין אותם על האש עד דנפיק דובשייהו ומקדשין עליהם, דאפשר דזה הוי כמו יין מבושל, דאיכא כמה גאוני עולם דסברי דמברכין על יין מבושל שהכל ואין מקדשין עליו, דס"ל דאשתני לגריעותא בבישול. והמתירים ס"ל דאשתני למעליותא בבישול, כמבואר בב"י סימן רע"ב.

ואם נאמר דשאני יין גמור שנתבשל אית להו להנך גאונים דאשתני לגריעותא דס"ל דיין חי עדיף ממבושל ובסים החי טעמיה טובא ממבושל, [משא"כ] גבי צמוקין יבשים דאדרבה בבישול נפיק דובשייהו ומתוק טעמייהו בבישול יותר

משרייתם במים לבד במים צוננין, ופוק חזי והחוש מוכיח דעל ידי בישול יותר יהיו מתוקים [המים שלהם מעל ידי שרייה במים צוננים וכד בשיל להו יהיו מתוקים] מדבש ונופת צופים, מ"מ כל כי הא לא אשכחן מפורש דבר זה להיתירא בדברי הפוסקים, שיתירו בבשול הצמוקין לכ"ע אף לדעת האוסרין ביין מבושל.

ונראה דגבי צמוקין אפשר דלכ"ע שרי, דהא גבי צמוקין לא מבשלי להו ממש ולא מרתיחין להו, אלא מחממין אותם על גבי האש בימות החורף, ולא עבדי להו רתיחה אלא מחמם להו בכדי שהיד סולדת בהם לחוד, ואפשר דאפילו בכדי שהיד סולדת ליכא, אלא עד שיכנס החימום לתוך גופן של צמוקים עד דנפיק דובשייהו, דהא לא מיקרי בישול אלא עד שרתיחה, וכמ"ש הטור בס"י רע"ב בשם רב האי וז"ל: וכיון שנתן האור תחתיו והרתיחו אין בו משום יין נסך ואין אומרים עליו קדוש היום. א"כ גבי צמוקין דליכא הרתחה לא מיקרי בשול, ואפשר דבהכי משתני למעליותא, ולא הוי כמו יין מבושל דאיכא מאן דסבר דמשתני לגריעותא בבשול. ולהאי טעמא איפשר דגבי צמוקין אפשר דשרי אפילו בישל להו ממש, כל שכן היכא דליכא בשול.

[אם צריך לברך בפה"א על המרור]

הנה כתב מר"ן ב"ב⁶⁰ בשם תשובת הרשב"א⁶¹, אם אכל כזית בטיבול א' אם יברך ברכה אחרונה, והשיב דכל דאכל כזית צריך לברך אחריו דלא מפטר ב"ה וכו', ומ"מ אין לברך אחריו מיד עד שיאכל מרור וכו'. ומעתה תמיהא לי טובא על מר"ן שכתב עמ"ש הטור⁶² דאין לברך על המרור בפ"ה לפי שנפטר בברכה שביד על הירקות ור"י אומר צריך לברך אחריו בורא נפשות וכו', וכתב מר"ן⁶³ בשם הרא"ש⁶⁴ שכ"כ בשם רשב"ם⁶⁵ ור"י, ושלל כדברי הרשב"א שכתב בתשובה⁶⁶ שצריך לברך עליו פ"ה ג"כ, ע"כ. ודבריו תמוהים, דהא דעת הרשב"א כרשב"ם ממש שלא יברך על המרור בפ"ה שכבר נפטר בברכה שביד על הירקות, ואם בירך על הירקות ברכה אחרונה יצטרך לברך בפ"ה על המרור, וזו היא דעת רשב"ם ממש, ומרן ז"ל הביא לעיל תשובת הרשב"א הלזו. ואם כוונת מר"ן לומר דהרשב"א פליג על ר"י, הכי הו"ל למימר, ודעת הרשב"א היא כדעת רשב"ם שלא כדעת ר"י, וצ"ע⁶⁷.

[חייב סומא באמירת ההגדה]

כתב מר"ן בב"י ס"י תע"ג בשם רי"ן⁶⁸ שכתב שסומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות, ומ"מ חייב בכל מדרבנן, ולהוציא את הרבים יכול להוציא למ"ד מצה בזמן הזה דרבנן, דאית דרבנן ומפיק דרבנן, כך פשוט פרק ערבי פסחים⁶⁹, ע"כ.

ותמה עליו מר"ן דלא פטור מכל המצות אלא ר' יהודה בפרק החובל⁷⁰, ולית הלכתא כוותיה וכו', ע"כ. ולדידי דברי רי"ן תמוהים הרבה מלבד מה שתמה עליו מר"ן, דהא איתא בפרק ערבי פסחים דף (ק"יז) [קט"ז] ע"ב אמר רב אחא בר יעקב סומא פטור מלומר הגדה, כתיב הכא בעבור זה⁷¹ וכתוב התם בננו זה⁷², מה להלן פרט לסומין אף הכא פרט לסומין, איני והא אמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן דאמר אגדתא דבי רב יוסף ר"י, מאן אמר אגדתא בי רב ששת רב ששת, ואינהו סומין הוו, ומשני קא סברי רבנן מצה בזמן הזה דרבנן, מכלל דרב אחא סבר מצה בזמן הזה דאורייתא, והא רב אחא הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן, קסבר רב אחא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא, וכיון דבזמן שבת המקדש קיים פטור השתא נמי פטור, ופר"ך לרב יוסף ולרב ששת נמי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, הכי השתא בשלמא התם מדהו"ל בננו הוא וקאמר בננו זה ש"מ פרט לסומין הוא דאתא, ע"כ. והשתא אמאי איצטריך למימר רי"ן דסומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות, דסברא זו אתיא כר"י בפרק החובל ולית הלכתא כוותיה, וכמ"ש מר"ן, ואי בעי למפסק כרב אחא בר יעקב דאמר סומא פטור מלומר הגדה מג"ש

דזה זה, א"כ האי טעמא הו"ל לרי"ן למימר, ומהאי טעמא הו"ל למפטר לסומא מג"ש דזה, ולדעת רב אחא אפילו רבנן דמחייבי לסומא בשאר מצות דלא כר"י, מ"מ בהגדה מפטר מג"ש דזה. ואי למצה בזמן הזה קאמר רי"ן, הא רב אחא נמי אית ליה דבזמן הזה סומא פטור מהגדה, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וכי היכי דבזמן בית המקדש מפטר מג"ש דזה הכי נמי בזמן הזה. א"כ דברי רי"ן דלא כמאן, דאי כרב אחא בר יעקב, לא אתי, דהא לרב אחא אפילו בזמן הזה מפטר דכל דתקון רבנן וכו', ואילו רי"ן קאמר דחייב סומא מדרבנן, ולהוציא הרבים יכול להוציא למאן דאמר מצה בזמן הזה (כרבנן) [דרבנן]. וכרב יוסף ורב ששת נמי לא אתי, דאינהו לית להו ג"ש דזה, וס"ל דאף בזמן שבת המקדש קיים חייב סומא בהגדה ובכל המצות, כסברת רבנן דפליגי אר"י דאמר סומא פטור מכל המצות, א"כ מכ"ש בזמן הזה דמצי למימר הגדה וגם להוציא את הרבים, ואמאי אצטריך לרי"ן דסומא פטור מדאורייתא מכל המצות אבל מדרבנן חייב בכל, דהויא כסברת ר"י דפטר סומא מכל המצות, והא בין רב אחא ובין רב יוסף ורב ששת מוכח דסברי כרבנן דסומא מחייב בכל המצות.

ועוד קשה דמוכח מסוגיא דתלמודא דבין לרב אחא ובין לרב יוסף ור"ש כולהו ס"ל דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ומאן דמפטר סומא בזמן שבת המקדש קיים מפטר ליה בזמן הזה נמי, ובהא פליגי, ר"א סבר דבזמן שבת המקדש קיים סומא פטור מלומר הגדה וגם בזמן נמי פטור, ור"י ור"ש סברי דבזמן שבת המקדש קיים נמי מיחייב סומא וכ"ש בזמן הזה, ואיך רי"ן נקט שלא כסברתם וסבר דמדאורייתא מפטר ומדרבנן הוא דמחייב דלא כמאן. והגם דהתוס' כתבו כן פרק החובל⁷³ אליבא דר"י, מ"מ רב אחא ור"י ור"ש לא סברי הכי, והו"ל לפסוק כוותיהו.

ויותר יגדל התימה, שכתב רי"ן כך פשוט בפרק ערבי פסחים ע"כ, ובהדיא איתא בפרק ערבי פסחים איפכא מזה וכמ"ש, וכיון דרי"ן בעי לחיוביה (מסומא) [לסומא] מדרבנן, הו"ל למנקט סברת ר"י ור"ש דהו סגי נהור והו אינהו אמרי אגדתא ומפקי רבים ידי חובתן, ולא הוה ליה לתפוס סברת רבי יהודה דפטר סומא מכל המצות. ועוד דכתב כן פשוט בפרק ערבי פסחים, והתם לא אמרינן הכי, דהתם אמרינן⁷⁴ דלכ"ע כל דתקון רבנן כעין דאורייתא, וכולהו הנך אמוראי סברי כרבנן דסומא חייב בכל המצות, דלא כר"י.

ועוד קשה לי על דברי רי"ן, דאיהו כתב ולהוציא את הרבים יכול להוציא למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן ע"כ, דאע"ג דאשכחן דרב אחא בר יעקב ור"י ור"ש כולהו ס"ל דמצה בזמן הזה דרבנן, מ"מ אנן קיימא לן כרבא דאמר התם דף ק"כ⁷⁵ דמצה בזמן הזה דאורייתא, דהדר ביה קרא דכתיב⁷⁶ בערב תאכלו מצות, ותניא התם כוותיה דרבא, דתניא התם, אין לי אלא בזמן שבת המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מנין, ת"ל בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חובה, ע"כ. וכן כתב רשב"ם⁷⁷ וז"ל, מהכא שמעינן דמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, דהא תניא כוותיה דרבא וכו', ע"כ. והכי אמרינן התם בהך פרקא דף קט"ו⁷⁸, אמר רבינא אמר לי רב משרשיא הכי אמר הלל משמא דגמרא, לא לכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דס"ל מרור בזמן הזה דרבנן ומצה בזמן הזה דאורייתא ואיתי מרור דרבנן ומבטל לה למצה, ע"כ. הרי בהדיא דקיל"ן מצה בזמן הזה דאורייתא כרבא. א"כ למג"מ לרי"ן למימר דלהוציא הרבים ידי חובתן מוציא למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן וכו', אלמא דמספקא ליה מלתא אי מצה בזמן הזה דאורייתא או דרבנן, והוה ליה [כפשיטות] [למימר בפשיטות] דלא מצי מפיק לאחרים דקיל"ן דמצה בזמן הזה דאורייתא. [ו]עוד דכבר הוכחנו דדברי רי"ן הוו דלא כהלכתא, דגם למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן לא מצי מפיק אחרים, לרב אחא דכל דתקון רבנן, ולרב יוסף ור"ש אפילו בזמן שבת המקדש חיוביה מחייב הסומא, וכן כתבו הר"ף⁷⁹ והרא"ש⁸⁰ והרמב"ם⁸¹ דמצה בזמן הזה דאורייתא, אם כן דברי רי"ן קשים עד מאד, וצ"ע.

⁴⁵ ע"ב (ד"ה הוי). ⁴⁶ דף כ"ח ע"א. ⁴⁷ ויקרא כ"ג מ"ג. ⁴⁸ ס"י תע"ב סעיף י"ב. ⁴⁹ סעיף ח'. ⁵⁰ ב"ב צ"ז ע"ב ד"ה למעוטי. ⁵¹ שם ד"ה ויין מבושל. ⁵² שם ד"ה אי. ⁵³ פסחים דף כ"ב ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה אין. ⁵⁴ ב"ב צ"ז ע"א ד"ה אילימא. ⁵⁵ שם פ"ו ס"י י. ⁵⁶ פסחים פ"ה ה"א. ⁵⁷ הלכות שבת פכ"ט ה"ד. ⁵⁸ עיין טור ס"י תע"ב שכ"כ הר"ר שמעיה בשמו. ⁵⁹ בגליון כתה"י הגיה מהר"ר ראובן דוד נאווי (מחור"ר בבל) בזה"ל: ולק"מ, דאע"ג דהביא מרן דעת יש אומרים וחש לה קצת, מ"מ כיון שהביא סברה א' בסתם, דעת מרן הכי, וכיון דדעתו הכי בשאר מקומות, לא חייש להביא סברה השנייה, כמו שתראה בהלכות פסח [ס"י תמ"ז סעיף ד'] שהביא מר"ן דע"ה א' בסתם דחמץ שנתבטל קודם הפסח בס"י אינו חוזר וניעור ויש חולקים, ובשאר הלכות פסח בקצת דינים פסק מר"ן כשטת מי שסובר דאינו חוזר וניעור, דכיון דדעתו הכי, ולא מצינו שבשאר דינים נמי כתב דיש חולקים כזה וכזה וכיוצא, ופשוט. ⁶⁰ ס"י תע"ג. ⁶¹ ח"א ס"י רמ"א. ⁶² ס"י תע"ה. ⁶³ בב"י שם. ⁶⁴ פסחים פ"י ס"י כ"ו. ⁶⁵ שם ק"ד ע"ב ד"ה פשיטא. ⁶⁶ ח"א ס"י ע"ב. ⁶⁷ בגליון כתה"י הגיה מהר"ר יצחק נסים בזה"ל: עיין בספרו צדקה ומשפט שנד"מ בדף ד"ו סוף א' ובהערה ה' שם. ⁶⁸ נ"ה ח"ד דף מ"ב ע"ד. ⁶⁹ פסחים קט"ז ע"ב. ⁷⁰ ב"ק פ"ז ע"א. ⁷¹ שמות י"ג ח'. ⁷² דברים כ"א כ'. ⁷³ פ"ז ע"א ד"ה וכן - השני. ⁷⁴ פסחים שם. ⁷⁵ ע"א. ⁷⁶ שמות י"ב י"ח. ⁷⁷ ד"ה הוי. ⁷⁸ ע"א. ⁷⁹ פסחים דף כ"ה ע"א מדפי הרי"ף. ⁸⁰ שם פ"י ס"י כ"ז. ⁸¹ |הלכות חמץ ומצה פ"ו ה"א.

בינת שמחה

הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצנ"ה

הפנימיים הוא קלוש ולא מאוחד ומקושר עם הבלע החיצוני, ע"כ לא חשיב למיחול עליו איסור חמץ. ולפי"ז את"ש בפשטות שאין לחלק בין איסור התלוי בזמן לאיסור מציאותי כהערוכת בשר עם חלב, דהרי גם בבשר וחלב בלע הבשר שנבלע תחלה בנקבים הפנימיים מעט וקלוש, וגם בלע חלב שנכנס אח"כ ע"י אור מעט וקלוש, וא"א להרכיב על ידיהם חלות איסור בשר עם חלב. ולפי דעת הגר"ז [בסעיף כ"ה] בכלל ראשון שאינו על האש - אפ"ל שהגבול בזה הוא במה שהיו כבר יותר מגוד כח בליעת כלי ראשון שאינו על האש, כבר היו בגדר בתי גואי שהאיסור שם מעט וקלוש. אבל לענין דעת החו"ד אשר ס"ל אפילו לענין מה שהיו נקלש ע"י בישול שאינו כהגעלה כבר לכאורה קשה לומר כן, ולכן לדרך החו"ד ההכרח לומר כפשטות לישנא דרש"י דלא חמיר איסורו משום שאינו בעין, אך מי"מ לא נפלאות לומר כן אפילו על זה, אך עכ"פ לא משמע דהחו"ד נתכוין לזאת. (ויעוין בנקה"כ דלא פשיטא ליה שהרשב"א ס"ל יסוד דנקלש).

תוספת ביאור לפי הג"ל במה דמקילינן בהגעלה קודם שעה חמישית משום נ"ט בר נ"ט דהתירא

ה. ועכ"פ לפי כל הג"ל לכאורה יתכן לתרץ קושיית בה"ל, והיינו עפי" דברי החזו"א לחלק בזה בין נ"ט בר נ"ט לבין בלע שע"י האור אך באופן אחר, והיינו שלא נצטרך לחלק בין איכות הבלע של נ"ט בר נ"ט ובין איכות יתר הבלע שניתוסף ע"י בליעת האור, כי לזה צריך לחלק רק אם נפרש כפשטו שהבלע בפנים הכלי לפני שנגעל הוא מקושר כולו יחד, וע"כ צריך לומר שמהני רק כשמגעיל לפני זמן האיסור ונקלש, ואז ג"כ צריך לומר שבלע זה הוא יותר עב מאשר הא דנ"ט בר נ"ט, אבל כשינמא כנ"ל את"ש, דאפשר לומר דאפילו תימא שאינו יותר עב משל נ"ט בר נ"ט, מי"מ רק בנ"ט בר נ"ט שאחר שנבלע נתחדש שלב שני שיצא ושוב נכנס, והיו כפנים חדשות בקלישותו, ע"כ אפילו בחמץ ששמו עליו אזלינן בתר דין היתיר ולא חל על בלע כזה חלות איסור חמץ, אבל בבלע שע"י אור שמדי בשעת בליעתו נכנס חלק מהבלע לבתי גואי בקלישותו, א"כ הרי בצורה זו של קלישות נבלע במישרין מן החמץ אשר שמו עליו, ולא נתחדש אח"כ שלב חדש של יותר קלישות מעת פרישתו מן העיקר, ע"כ בחמץ ששמו עליו הרי הוא בשם העיקר שפרש ממנו, ולכן חל עליו האיסור, ורק בנותר שאין שמו עליו ע"כ אפילו בזה לא חל האיסור על בלע הפנימי, ומהני להגעילו אפילו אחר שחל זמן האיסור כיון שבמקומו של בלע זה קלוש הוא.

ואולם גם לפי דרך החו"ד עפי"ד רש"י אפשר ליישב בפשיטות קושיית ביאור הלכה. - והיינו משום דלדרך זה אפ"ל בפשטות כדרך החזו"א שבלע של ע"י האור עב יותר מבלע של נ"ט בר נ"ט, ודין קולת שניהם חלק ביסודו, דקולת נ"ט בר נ"ט היא בגלל סברת קלישות, אבל קולת בלע של ע"י האור אינו בגלל עצמות קלישותו, אלא בגלל קולת איסור שאינו בעין שלא חל אלא על מה שעתידי לצאת בנקל.

קושיא על הגר"ז מדברי הפמ"ג בנוגע להגעלת כלי מבשר וחלב - וישוב בזה

ו. ואולם בשד"ח שם צוין לפמ"ג סימן תס"א א"א ס"ק א', ושם כתב לענין נותר דמהני הגעלת השפוד [כמש"כ הרמב"ם פ"ח מעה"ק הי"ב] דיראה היינו קודם שנועשה נותר, ואח"כ כתב דקדירה בלוע מבשר ע"י אש בלי משקה ואח"כ בשלו חלב והגעילו אסור דיעבר דעתה איסורא הוי, "וכינת חלב נפלט ע"י הגעלה, חזא דאין הגעלה לאוכלין לפלוט החלב מבשר, ועוד די"א כה"ג נמי הבשר נ"נ אף נפרד לגמרי החלב" עי"ש - והיינו אם נבלע בזה אחר זה בשר ואח"כ חלב ושניהם ע"י אש, פשיטא דנעשית נבילה לפי דרכו דלא מהני הגעלה אחר שנאסר, אלא שמוסיף לאסור גם כשהמין הב' נבלע אח"כ ע"י אש, דלא נימא דהבלע הפנימי של הבשר נותר אח"כ, דאע"ג דלפי דרכו הרי לא נימא שבתי גואי לחוד וא"כ נאסר גם בלע של בשר פנימי יחד עם בלע של בשר החיצוני, מי"מ הוי ס"ד כיון דע"י הגעלה יצא כל החלב חזר הבשר להתירו, על זה ענה בתרת; א' כיון דאין הגעלה לאוכלין א"כ א"א שנשאר בלע הבשר הפנימי נקי לגמרי, וע"כ כל עוד שיש עוד חלב בו נשאר באיסורו, וב' דלפי דעת הסוברים דאחר שנעשית נבילה כל מין בפני עצמו ג"כ הוי נבילה, א"כ אכתי נשאר באיסורו.

והנה באופן הפוך שבתחלה בלע ע"י בישול ואח"כ ע"י אור ג"כ שייכים טענות אלו, ולכאורה עוד ביותר תוקף, דהרי כשנבלע בפעם הב' ע"י אור הרי כל הבלוע צריך לעבור בצד השטחי של הכלי על פני בלע החלב שיש שם מתחילה ע"י בישול, ובעת מעברו מתערב עם החלב ונעשית נבילה, ורק בהמשך הילוכו מתמצה קצת מהבלע יותר פנימה ושם הוא בלי חלב, מי"מ שייכים הטענות של אין הגעלה לאוכלין ושאין חזר להתיר. - (ואולם לכאורה על טענת אין הגעלה לאוכלין צ"ע, דהרי כאן מצד השטחי יוצא הכל, הן בשר והן חלב, ורק מה שנשאר יותר בלוע ממין א' נשאר שם משום שהוא ביותר חזק, וא"כ אולי בזה נעשה הפרדה גם בין אוכלין, ולא דמי למה דבעלמא אין הגעלה לאוכלין).

וא"כ צ"ע לשיטת הגר"ז, דאע"ג דלדידיה אפשר לומר כנ"ל שבתי גואי לחוד, וע"כ בגווא של הפמ"ג שבתחלה בלע ע"י אור ואח"כ ע"י בישול, אפ"ל שיצא כל בלע החלב ובלע הבשר מותר, משום דמעולם לא הורכב עם טעם החלב ולכן לא שייכים ב' טענות הג"ל, אבל אם בתחילה בלע ע"י

א' העיר לו מדברי הגר"ז, וכתב דזה חידוש ושדחוק לאוקים כן גם בדעת הספר [-זכור לאברהם] שהוכיח בתחילה דלא ס"ל כן, כיון דלא מבואר כן בדברי המחברים הקודמים, ושוב כתב דרב שני כתב לו לקיים דעת הגר"ז עפי"ד נקודות הכסף ביו"ד סימן צ"ג שכתב בשם הראשונים דמהני להגעיל כלי חמץ שבלעו ע"י האור גם לאחר שעה חמישית, וכן צוין למש"כ החות דעת שם עפי"ד רש"י בסוף מסכת ע"ז שכיון דליתא לאיסורא בעיניה לא חמיר איסורו. - וכל דבריו שם בקיצור נמוץ, וכתב להעמיק בדבר שלפי כ"ז את"ש.

והנה מש"כ מדברי נקה"כ, כנראה כוונתו דכיון דלנקוה"כ חזינון שלא בעינן להוציא את עיקר הבלע לפני הזמן, א"כ יוצא שכשבא הזמן לא חל יותר מאשר על מה שראוי לצאת ע"י הגעלה, א"כ ה"נ בבשר וחלב זה אחר זה ג"כ נימא שחלק הבשר שנבלע בעומק ע"י האור לא יצטרף להיות מורכב עם חלק החלב הנכנס שם בעומק זה. אך לכאורה ראשית טעמא בעי מדוע נימא כן אפילו בחמץ, כיון שבעת חלות האיסור כל הטעם ביחד הוא לא קלוש ואיך נחלקו לחלקים, ועוד אפילו תימא שם דהוי כן אולי איסור שתלוי בחלות זמן שאנו, אבל בשר וחלב דבמציאות מעורבים בכל העומק מדוע נחלק בדבר. ואכן הראוני שבחיידשי הריטב"א סוף מסכת ע"ז מבואר שמועילה הגעלה לנותר גם אחר הזמן, במש"כ דהאיסור חל רק על מה שעתידי ליתן טעם, וצ"ב בכונתו דהא ע"כ משמע שגם מה שנשאר אחר הגעלה עוד יש בו ליתן טעם, דהרי משמע שאם הגעילו כלי הצריך ליבון אכתי אוסר, וצריך לומר שכונתו דרק במה שנותן טעם חזק להדיא ע"י פליטת בישול חשיב לחול עליו איסור, ואכתי צ"ע דאולי בבשר וחלב שהאיסור ע"י תערובתם גרע, ואולם במש"כ מדברי החו"ד מתבאר כן להדיא גם לענין בשר בחלב - דהחות דעת שם הן לפי"ד הרשב"א שגם בישול ירקות מהני להכשיר כלי של חלב משום דמיקלש טעמו, וכתב החו"ד עפי"ז דאפילו אם בישל חלב בכלי בשר באופן שיש ס' נגד החלב, דנימא דחלב זה גופא מהני להקליש טעם הבשר, וכתב דאין לומר דמי"מ לפני שנקלש טעם הבשר נכנס שם החלב ואסר אותו (וכנראה כוונתו אם נימא שאין תלוי איסור הבשר באיסור החלב), ע"ז כתב דשם בפנים הדופן א"א לחול איסור, והביא מדברי רש"י הג"ל שמה דלא הוי בעין לא חמיר איסורו, וע"כ גם כאן לא חל איסור על מה שנשאר שם אח"כ אחר שנקלש, הרי להדיא דס"ל כדעת הגר"ז שבבלע בשר אחר חלב לא אמרינן חני"נ. ועוד ביותר שאפילו לענין יסוד של "נקלש" אמרינן כן שבישול גרידא בלי דין הגעלה מהני להקליש את הנותר בכלי, ושלא יצטרף לחלות חני"נ אע"ג שנבלעו ב' הטעמים לפני ההקלשה, וא"כ משמע שמפרש ביסוד דברי רש"י דלא כנ"ל שכתב בשם הר"ן אשר משמע לכאורה שרק אם כבר פלט לפני חלות איסור, אלא דמפרש שאפילו אם לא פלט עדיין כיון דלא הוי בעין ומעולם לא הוכר האיסור לא חמיר איסורו, ומה שהוא יותר מכדי הפליטה הפשוטה כבר לא חל עליו האיסור.

(-ולכאורה החו"ד דאי ס"ל כהגר"ז, ורק צ"ע אם הגר"ז ס"ל כהחו"ד שנמא עד כדי כך שגם מה שנשאר אחר בישול וגיל ונקלש שגם הוא לא מצטרף לאיסור, ואכן חזינון שהגר"ז ס"ל דאפילו מה שהוי יתר על כדי כח בליעת כלי ראשון שאינו על האש כבר לא חשיב למיחול עליו איסור, מי"מ צ"ע אם נימא עד כדי כך שגם היתר של "הקלשה" ג"כ לא חל עליו האיסור).

ולפי"ז יתכן לכוון כן גם בכונת הריטב"א, שחל רק על מה שראוי לפלוט משם ע"י הגעלה כיון דלא הוי בעין לא חמיר איסורו, ואשר לפי"ז מובנים דברי נקודות הכסף דמהני הגעלה גם אחר זמן איסור בחמץ, ואת"ש ההשוואה הג"ל מדוברי נקודות הכסף לדברי הגר"ז, דכשנבא להסביר דברי הש"ך עפי"ד רש"י ממיילא כבר אפ"ל כן גם בבשר וחלב, ואין לחלק בזה דזה תלוי בזמן דזה במציאות, דאם נסביר מה דמהני שם משום דכשאינו בעין ולא הוכר איסורו מעולם לא חמיר איסורו, אז אין לחלק בין הגניזנים. - ועיין בשד"ח שרב א' השיג ע"ד הפמ"ג שנעלם ממנו דברי הנקודות הכסף, ולפי הג"ל אפשר לומר שס"ל לחלק בין זמן לבין מציאות, ואילו לענין דברי רש"י יתכן דמפרש דלאו דוקא, אלא המכוון כר"ן והיינו לענין בלע מועט שנשאר לפני זמן איסור כיון שלא הוכר האיסור לא חל עליו שם האיסור, אך עכ"פ קשיא על הפמ"ג ממש"כ שבנותר צריך להגעיל לפני זמן איסור, וזה דלא כנקוה"כ.

ביאור חדש בקולת ההגעלה כאשר התירא בלע - ליישוב דעת הגר"ז והבנת דברי החו"ד

ה. ואולם לכאורה לולא דברי החות דעת עפי"ד רש"י היה אפשר לומר באופן אחר לענין פירוש כונת נקוה"כ והגר"ז, והיינו שיתכן דנקבי הבליעה שבכלי של בליעת בישול ונקבי הבליעה של בליעת אור אינם כעין נקבים ארוכים מאוחדים, ואשר נימא שע"י אור רק נבלע יותר עמוק, ואשר לכן שייך למימר שאם הגעילו אחר חלות איסור לא מהני כיון שבעת חלות איסור היה האיסור מקושר ומאוחד בכל עובי הבליעה ואיך נחלקו לחצאין, אלא נימא דהוו כעין נקבים נפרדים, דהיינו שע"י אור נכנס הבלע לנקבים יותר פנימיים, ושם נכנס רק בלע מועט וקלוש, ואינו מקושר ומאוחד עם הבלע שבנקבים החיצונים - והוי כעין בתי גואי ובתי ברא: ולפי"ז את"ש, דא"כ גם אם לא הגעילו לפני שעת חלות האיסור, מי"מ האיסור שבנקבים

'בעניני נ"ט בר נ"ט ובגדרי "חמץ שמו עליו" הגעלה במקום ליבון כאשר התירא בלע - בחמץ ובבשר וחלב

א. בגמ' פסחים ל' ע"ב איתא א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להו וכו', והלכתא אידי ואידי ברוחזין ובכלי ראשון. וכתב הר"ן פלוגתא בזה בטעם הדבר דמהני הגעלה לסכינן, דדעת הראב"ד דאפילו אם הסכינים תשמישן באור מ"מ סגי להו בהגעלה, כיון דאיתא בסוף מסכת ע"ז דבהיתרא בלעי סגי בהגעלה גם למה שבלע ע"י האור, וחמץ הוי התירא בלע, אבל דעת הרמב"ן דרק בקדשים שבשעת בליעתם של הכלים לא היה שם איסור שעדיין לא נקרא נותר, לפיכך לא חייל שמו על אותה בליעה מועטת **שנשארה לאחר הגעלה**, ומשום הכי סגי להו בשפוד ואסכלא של קדשים בהגעלה, אבל חמץ כיון **שהיה שמו עליו** קודם שנבלע בכלים הללו, בשעת בליעתן איסורא בלע, וטעם שמוהני הגעלה בסכינן הוא משום דאזלינן בתר רוב תשמישו. - ולפי פשוטו משמע דהיינו כיון שהגעיל לפני זמן האיסור ונשארה בליעה מועטת, ע"כ לא חל על זה שם איסור.

והנה במסכת ע"ז ע"ו ע"א תוכן הסוגיא הוא שרמינן ממותני בדין כלי עכו"ם ששפוד ואסכלא שתשמישן באור ילבן, ואילו גבי קדשים תנן דסגי בהגעלה, ותירץ רב ששת לחלק בין התירא בלע לאיסורא בלע, ורבא הקשה סוף סוף כי קא פליט איסורא קא פליט. - אח"כ יש שקו"ט באורך בין האמוראים בתירוצים שונים, ולבסוף מסיק רב אשי לעולם כדאמרו מעיקרא הכא התירא בלע הכא איסורא בלע, ודקא קשיא לך דבעידנא דקא פליט איסורא קא פליט, בעידנא דקא פליט לא איתא לאיסורא בעיניה. ופרש"י ודקשיא לך כי פליט איסורא פליט, לא חמיר איסורו שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיניה, שבתוך דחפני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו. ולכאורה לפי פשוטו המכוון שכיון שנגעל לפני זמן האיסור נשאר שם רק מעט איסור קלוש שלא חשיב לחול עליו שם איסור, וכמבואר בר"ן הג"ל "לפיכך לא חל שמו על אותה בליעה מועטת **שנשארה** לאחר הגעלה".

וביו"ד סימן קכ"א ס"ד מבואר בחיידשי הגרעק"א דגם מנשר גרידא לחולב וה"ה איפכא מיקרי התירא בלע, וכתב דכן מבואר להלכה באו"ח סימן תק"ט, והשיג שם ע"ד הש"ך במש"כ שם, וכן השיג ע"ד הפר"ח אשר ס"ל דמנשר הוי ג"כ כאיסורא בלע, והשיג דברשב"א בתוה"א מבואר דרק בחמץ אמרינן סברא דשמו עליו ולא בבשר או חלב.

קושיית בה"ל בהא דבהגעלה קודם שעה חמישית מקילים דהוי נ"ט בר נ"ט דהתירא למ"ד דחמץ מקרי איסורא בלע - וביאור החזו"א בזה

ב. אבל בהלכות פסח סימן תנ"א סעיף ד' פסק המוחבר דחמץ מקרי איסורא בלע ובעינן ליבון לשפחים ואסכלאות, ובסימן תנ"ב ס"א לענין הגעלה לפני שעה חמישית פסק דמקרי נ"ט בר נ"ט דהתירא, וכתב שם בביה"ל ד"ה שאין בשם האחרונים דכל זה הוא לדעת הפוסקים דחמץ מקרי התירא בלע, אבל לדעת הסוברים דמקרי איסורא בלע אין חילוק בין קודם שעה חמישית או אח"כ, וכתב דהפר"ח הקשה דברי הפוסקים אהרדי:

ובחזו"א או"ח מועד סימן קי"ט ס"ק י"ד כתב להוכיח מדברי הראשונים רא"ש ר"ן ורי"ו דפסקי דמיקרי איסורא בלע, ובכ"ז מקילים לענין נ"ט בר נ"ט לפני שעה חמישית, ואשר לכן את"ש פסקי המחבר, וכתב להסביר טעם חילוק הגידונים משום דנ"ט בר נ"ט גרע טפי ולא חשיב טעמא, ולכן אפילו חמץ לא דמי לאיסור דשם אפילו טעם שלישי ורביעי אסור, אבל **בדברי היתר** ועכשיו נתחדש בו איסור אפילו נ"ט בר נ"ט דחמץ לא חשיב ליאסר, ולא דמי לשפוד שנגעל דחייל שם חמץ על הבלוע אף שנקלש ע"י ההגעלה, דהתם בלע טעם גמור והגעלה אינה מפלטת טעמו, ונהי דלענין נותר לא חשיב כבשר קדש קיים למיחול עלי שם נותר, מי"מ לא מצינו למיילף לחמץ שא"צ חשיבות למיחל עליה איסורא בפסח, **דאחר הגעלה עדיין טעמי קיים יותר מנ"ט בר נ"ט**. - משמע דעיקר כוונתו בזה דהשיוור של שפוד אחר הגעלה הוא טעם יותר חזק מאשר של נ"ט בר נ"ט, ולכן רק שם מהני סברא של חמץ שמו עליו, אבל בדין נ"ט בר נ"ט דגרע טפי לא איכפת לן בשמו אלא במציאותו, וכיון דהוא מציאות של התירא בלע מהני גם בזה סברא של נ"ט בר נ"ט.

ביאור דעת הגר"ז דבשר וחלב שנבלעו זה אח"ז מקרי התירא בלע

ג. והנה לפי הפשטות הא ד"ל דבשר או חלב הוי התירא בלע הוא רק בנגעל מבשר גרידא לחלב או איפכא, אבל כשכבר נבלע בשר בחלב אפילו בזה אחר זה, מי"מ כיון שבתוך הכלי יש בליעות משניהם הוי איסורא בלע (-לפי מאי דפסקינן בסימן צ"ב שגם בבלוע בכלי אמרינן דחני"נ) - ובשדי חמד כללים אות ה' ערך הגעלת כלים [סי' יז] כתב כן בתחילת דבריו כדבר פשוט, והביא שכן מבואר להדיא באו"ה כלל נ"ח אות כ"ו (-ויעו"ש עוד באיסור והיתר אות כ"ג שג"כ מבואר כן להדיא), אכן בשו"ע הגר"ז סימן תנ"א סעיף י"ג בהג"ה כתב דאפילו בבליעת בשר וחלב זה אחר זה מהני להכשיר ע"י הגעלה גרידא, ואח"כ בסעיף כ"ה מבואר ביותר דאפילו אם בלע ע"י אור מהני להכשיר בכלי ראשון שאינו עומד על האש בגלל סברא זו שמקרי התירא בלע. - ובשדי חמד שם אחר כל אריכות דבריו כתב דרב

בישול ואח"כ ע"י אור, או הן בתחילה והן אח"כ היה ע"י אור, בזה שבלע השני עובר דרך הראשון בצד השטחי החיצוני ואח"כ מתמצה יותר פנימה הרי כבר נעשית נבילה ושייכים בזה טענות הפמ"ג, ובזה הרי כבר לא מהני הן כשנסביר עפ"י דרך החזות דעת והן כשנסביר כדרך הנ"ל, ולכאורה זה צ"ע גם בדברי החזות דעת (ואפילו נימא לענין אין הגעלה לאוכלין כנ"ל, מ"מ אכתי צ"ע משום שאין חזר להתיר).

עיון הלכה

סימן תנ"א

דיני הגעלת כלים

הגעלה לכלי נייר ולמפות

סעיף א. בשו"ע. קדירות של חרס שנשתמש בהם חמץ וכו' ומצניען בפסח.

עיון פמ"ג סוף הסימן במ"ז ס"ק ל"א ד"ה וכלי גללים בסופו שכתב דלכלי נייר מהני הגעלה - ומפות צריך להכשיר ע"י כיבוס בחמין אפר וחביטה (כי הגעלה לא מהני למה שהוא בעין בנקבי האריגה).

ועיין רא"ש סוף מסכת ע"ז [סימן ל"ג - דמה שמתירים המפות בכבוס של כלי שני אף שנפל עליהם איסור רותח, "לפי שרגילין לכבסן בכמה כיבוסין באפר וכיבוס בחמין ובצונן ומביא [ומכים] עליהם, קים להו שמפליטים כל מה שבלעו כאילו הרתיחם בכלי ראשון"], ועיין לקמן במשנ"ב ס"ק ק"ו [דכיבוס השקים של קמח שניתרין ע"י כיבוס היינו בחמין אפר וחביטה] ובסימן תנ"ג מ"ב ס"ק ל' [דהכיבוס לפסח צריך להיות דוקא בחמין ולא בצונן וגם באפר וחביטה].

ועיין ב"י יו"ד סימן קכ"א דף קצ"ב ע"ב בבדק הבית מש"כ בשם רבינו ירוחם [ד"מפות שנפל עליהם רותח של איסור כשמגעילן מכניסן בכלי שני ודי', כי כמה פעמים מגעילין אותן ומדיחין אותם ומכין אותן כמה הכאות, וכ"ז יועילם כמו הגעלה אחת בכלי ראשון"].

ליבון בכלים המתקלקלים באור

בשו"ע. אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס וכו' ואפילו אם ימלאום גחלים, דחיישינן דלמא חיים עלייהו שמא פקעי.

עיון דרכי תשובה סימן צ"ו ס"ק נ"ד ד"ה עוד מש"כ בשם היד יהודה בגדר של חיים (עיי"ש מה שחילק בין חיים לפקע ונפסד לגמרי ובין שיתקלקל ויפתח קצת ממנו, והוכיח מזה שכל כלי בליבון אי אפשר שלא יתקלקל ויפחות קצת ממנו). - ועיי"ש פלוגתת פמ"ג ויד יהודה לענין ליבון באוכלים.

כלים שנשתמשו בהם בחמץ בז' של פסח

מ"ב ס"ק ד'. וה"ה אם נשתמש בהם חמץ תוך הפסח די בדיעבד בשפשוף היטב, ומותר להשהותן עד אחר הפסח כמבואר לעיל בריש סימן תמ"ז.

עיי"ש בס"ק ד' [דמותרים אחר הפסח שאז כבר אינם בני יומן, ולא שייך למגזר הכא אטו בני יומן דאז הכל מותר]. ועיין ב"ח יו"ד סימן קכ"ב במש"כ אי הגזירה אטו כלי אחר או בכלי זה עצמו יטעה להשתמש לפני עבור מעת לעת, וא"כ לכאורה לפי"ז הרי כבר שייך לגזור, כיון שבשמוש בשביעי של פסח אסור כשהוא בן יומו, א"כ נגזור גם בן יומו באינו בן יומו.

כלים הבלועים מחמץ ועבר עליהם הפסח

מ"ב ס"ק ה'. דקנסו חכמים על מה שהשהה החמץ ולא קנסו אלא על החמץ שהוא בעיניה, אבל על מה שבלוע בכלי לא קנסו.

עיי"ש [סימן תמ"ז] בסוף ס"ק ד' [-דמשום הבלוע אינו עובר בב"י במה שמשהה אותם].

כלים שמשתמשים בהם בחמץ בכלי שלישי

מ"ב ס"ק י"א. אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשים בו רק בכלי שני (כגון טעלער וכפות) יש להקל וכו'. **ובשעה"צ ס"ק י'.** אכן בכלי שלישי בודאי יש להקל אף כשהוא בן יומו.

עיון חזו"א הלכות שבת [-סימן נ"ב ס"ק י"ט].

להשתמש בכלי חמץ בפסח בצונן

מ"ב ס"ק ט"ו. אפילו צונן. היינו אפילו הדיחו ושפשף היטב דחיישינן דלמא אתי להשתמש בו בחמין.

ואולי אפ"ל לפי"ד התוס' חולין ק' ע"א [ד"ה בשקום] "ולא אמרינן שתעשה נבילה אותה חתיכה שנפלה עליה חלב מאחר שסופו להתפשט בכל החתיכות, מידי דהוה אטיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר דאם אין נ"ט מותר אע"פ שקודם שתתפשט הטפה נ"ט במקום נפילתה, ולא אמרינן שיעשה אותה הבשר נבילה כיון דסוף הטיפה להתפשט בכל החתיכה" (- ועיין בחזו"א יו"ד [סימן י"ח]), וא"כ את"ש גם כאן שמה שעתיד להתפשט עליו לא חל איסור דחנינ' מתחלה, ולא צריך בזה לדין הגעלה מאוכלין,

עיון לקמן ס"ק קכ"ח.

כלים שעברו עליהם יב"ח

שע"ת ס"ק א'. וכתב בשו"ת חכ"צ סימן ע"ה הוראת הלכה למעשה להתיר התבשיל שנתבשל בקדירות חמץ נקי שעברו עליו יב"ח אף לדידן דאסרינן נטל"פ מ"מ וכו', ובשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח כתב שדברי הרשב"א בתשובה סי' תקע"ה דלא כהח"צ.

עיון שו"ת הגרעק"א סימן מ"ג [שכתב דאין להקל בחמץ והביא דברי הרשב"א בתשו'] - וע"ע שם סוף סימן מ"ט [שמצרף דעת החכם צבי לסניף שיועיל הגעלה לכ"ח ישנים שאין יודע אם הם כלי בשר או חלב] - ועיין פתחי תשובה יו"ד סימן קכ"ב ס"ק ג'.

כלים מאבנים טחונים

סעיף ב. מ"ב ס"ק י"ח. ולבנים הנשרפין בכבשן יש עליהם דין כ"ח וכו', אבל לבנים שנתייבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה ומהני להם הגעלה.

עיון שו"ת מחנה חיים ח"ג סימן כ"ז לענין כלי העשוי משחיקת אבנים, ומסיים שם דמהני הגעלה ג' פעמים או שישן י"ב חדש ויגעיל.

הגעלה לכלי אדמה

מ"ב ס"ק י"ח. אבל לבנים שנתייבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה ומהני להם הגעלה. **ובשעה"צ ס"ק י"ח.** מ"א וש"א.

עיון חזו"א סימן קי"ט [ק"כ] ס"ק ב' [שמסיק דכלי אדמה אין להם הגעלה], ועיין בגזירות שמשון [דנתקשה ג"כ בדברי המג"א בזה].

הגעלה כשיש חלודה על הכלי מבחוץ

סעיף ג. בשו"ע. וקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשחזת או ברחיים להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם.

עיון יו"ד סימן קכ"א בדרכי משה ס"ק ה' מש"כ בשם או"ה לענין חלודה מבחוץ או על שפתו [-ולא יוכל להעבירו מותר להגעילן], ועיין לקמן סעיף כ"ו בהג"ה [דכלי כסף שיש בתוכם התוך זכוכית אין להגעילו, אבל מבחוץ אינו מזיק] ולקמן סעיף ה' בהג"ה [דכלים שיש בהם סדקין או גומות או חלודה והוא בתוך הכלי ולא יוכל לנקרן ולנקותם אין להגעילן] ובשעה"צ ס"ק מ"ה [דסברת רמ"א דמבחוץ אין חוששין שנכנס חמץ בעין כיון שאין עיקר התשמיש שם].

בטעמא דהגעלה מועלת לסכנים

מ"ב ס"ק י"ט. וגם כמה פוסקים סוברים דסכנים אין להם דין כלים הבלועים ע"י האור וכו' לפיכך התיר לכתחילה ע"י הגעלה בלבד.

כנראה שהוצרך טעם זה אליבא דרמ"א שלא מחמיר כאן [כמו בס"י], אבל לדעת המחבר בסעיף ו' אתי שפיר בפשטות כיון שס"ל שאזלינן בתר רוב תשמישו. - ועיין חידושי הגרעק"א מש"כ דכאן ע"כ מותר ממ"נ כדמוכח בגמ'.

להחליף מבשר לחלב אחר שהגעיל הכלי לפסח

מ"ב ס"ק י"ט. וכתב בתשובת ח"ס סי' ק"י דהיכא דהגעיל לצורך פסח הוא נוהג להתיר להחליף מבשר לחלב או איפכא, כיון שלא היתה כונת ההכשר לצורך זה.

עיון לקמן סימן תנ"ב ס"ק י"ז ובשעה"צ שם - ועיין פמ"ג א"א סוף ס"ק ל'.

הסרת החלודה מהכלים קודם הגעלה

מ"ב ס"ק כ"ב. דכתיב בפרשת הגעלת כלי מדין אך את הזהב וגו', כלומר רק את הזהב דהיינו כשאין שם חלודה רק זהב בלבד מועלת להפליט הבלוע, אבל כשיש שם חלודה יש לחוש שמא יש שם משהו מן החמץ והחלודה מכסהו.

עיון ב"י יו"ד סימן קכ"א שכתב בשם שו"ת הרא"ש שבמקום החלודה והטינופת אין פולט הבלוע. - ורנ"ק הי"ו

וג"כ לא שייך למימר שכבר נאסר ולא חזר להתיר משום שבכה"ג שעומד להתפשט לא חל עליו איסור כלל.

ייש"כ מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א ולהרה"ג אברהם הופנונג שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה על סיועם המרובה בעריכת מדור זה

הגאון רבי שטחיה בונם ולדנברג זצל"ה

העיר שהרא"ש לשיטתו בטלאי, שלאחר בליעה אינו יוצא גם הבליעה ולא רק מה שבעין וכדלקמן ס"ק ע"ה ושעה"צ ס"ק פ"ט, ע"כ ס"ל גם בחלודה כן, אבל לשיטה הסוברת שם שהנדון רק משום מה שבעין, גם בחלודה הנדון רק משום הבעין, ע"כ נקט כאן המשנ"ב הטעם אשר הוא אליבא דכו"ע.

ליבון לסכין במקום הגומות

מ"ב ס"ק כ"ד. וצריך ליבון. דהיינו שינא גחלים בוערות על המקום ההוא.

עיון שו"ע הגר"ז סעיף י"ט שישהה אותם עד שיהיה יד סולדת בצד השני, ודהמנהג עד שישרף קש או חוט בצד השני - ועיין פמ"ג מ"ז סוף ס"ק ח' מה שנסתפק בזה.

שיעור ליבון קל - להמקילים דחמץ מקרי התירא בלע

סעיף ד'. בשו"ע. הגה ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ. **ובבאר הגולה.** ר"ל שאם ישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון.

עיון בחידושי הגרעק"א [ע"ד בה"ג] מש"כ עפ"י ד ט"ז ומג"א לשיעור של יד סולדת בו. - ועיין בשו"ע הגר"ז סט"ז שג"כ כתב כן, אך סיים דהמנהג להחמיר עד שקש או חוט נשרף מצד הב'.

כלים המשוחים כשמשתמשים בהם

באור אם מועיל להם הגעלה

מ"ב ס"ק כ"ז. ואע"פ שאסכלא כשצולין ע"ג טשין אותה באליה או מושחין פניה בשומן אין רטיבות מעט, זה מצילה מהיות האש שולט בה לגמרי.

עיון לקמן משנ"ב ס"ק ס"ה.

נשתמש בפסח בשפודים ואסכלאות שהכשירם בהגעלה

מ"ב ס"ק כ"ז. אבל אם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ רק שצלו עליו בשר עם מלח שלא נבדק בזה די בהגעלה. **ובשעה"צ ס"ק ל"ב.** ואם אין ידוע לו רק בסתמא, אף דלכתחילה יש ללבנו מחמת ספק מ"מ בדיעבד אם הגעילו ונשתמש בו אפשר דאין להחמיר, ובפרט כשהוא אינו בן יומו בודאי יש להקל בדיעבד.

עיון לקמן במ"ב ס"ק ל"ב [דאם נשתמש בפסח בכלי הצריך ליבון שהכשירו בהגעלה, במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט והוא אינו ב"י יש לסמוך בדיעבד להקל]. - וכנראה דכאן מיקל גם בלי הפסד מרובה בגלל צירוף המקילים ע"י הגעלה כיון שאין ידוע שצלה שם חמץ.

במחלוקת הפוסקים בחמץ אי מקרי התירא בלע

מ"ב ס"ק כ"ח. אקדים הקדמה קצרה ויצטרך בכמה מקומות וכו', ונחלקו הפוסקים לענין חמץ הבלוע בכלי י"א דזה ג"כ מקרי התירא בלע שבאמצע השנה כשנבלע החמץ וכו' היה היתר וע"כ סגי בהגעלה.

עיון לקמן סימן תנ"ב סעיף א' בה"ל ד"ה שאין [אם מקילים בהגעלה שמגעילים קודם הפסח בדברים שיש לזוהר בהם, דתליא בפלוגתא אם חמץ מקרי התירא בלע - והשו"ע שפסק כאן דחשיב איסורא בלע למה מיקל שם בהגעלה שקודם זמן איסורו] - ועיין סימן תמ"ז א"א סוף ס"ק כ"ד דלא אמרינן **חנינ'** קודם פסח אף דשמו עליו דעדיין היתר הוא - ועיין כאן בחידושי הגרעק"א במש"כ ע"ד הט"ז [דאף דלא מקרי התירא מ"מ לא חמיר משאר איסורים].

הגעלה לדבר היתר שנבלע בכלי ע"י אור - אחר שנאסר

מ"ב ס"ק כ"ח. י"א דזה ג"כ מקרי התירא בלע וכו' וע"כ סגי בהגעלה, ולדידהו כל כלים שתשמישן ע"י אור לענין פסח די בהגעלה.

עיון בנקודות הכסף יו"ד סימן צ"ג שכתב בשם הפוסקים דמהני הגעלה גם אחר זמן איסורו. - ועיי"ש בדבריו הקודמים בענין נותר - ועיין בפמ"ג סימן תס"א א"א ס"ק א' שכתב לענין נותר דדוקא במגעיל לפני שנעשה נותר, וסיים כן גם

לענין חמץ עיי"ש - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף י"ד וכ"ה, ועיין בשדי חמד.

הגעלה לבשר בחלב - ובדינא דהתירא בלע

עיין שו"ע הגר"ז סימן תנ"א סעיף י"ג וסעיף כ"ו [דאפילו בבליעת בשר וחלב זה אח"ז מהני להכשיר ע"י הגעלה, ודמהני בכ"ר שאינו ע"ג האש אף בבלע ע"י האור כיון דהתירא בלע].

ועיין שדי חמד מערכה ה' סימן י"ז, ומש"כ שרב א' כתב להוכיח כהגר"ז ממש"כ בנקודות הכסף סימן צ"ג בדעת הראשונים שאפשר להגעיל גם אחר שש, והשוה הרב הנ"ל לנידוננו. - והרב ח.י. הכהן פקשר הי"ו אמר שא' העיר לו שמחידושי הריטב"א סוף ע"ז משמע כן שאפשר להגעיל בהא דנותר גם לאחר חלות איסור נותר. - ועיין בפמ"ג סימן תס"א ס"ק א' שכתב לבאר שבנותר מגעיל לפני שנאסר, א"כ משמע שאם מגעילים אח"כ א"כ ה"ה לענין זה.

ולפי זה צריך לומר שמה שבליבון נכנס ונבלע יותר אזי גם לפני ההגעלה אינו ביחד עם החלק החיצון הניתן לצאת ע"י הגעלה, דאם הוא כא' אתו א"כ כבר חל על הכל שם איסור של טעם חלוק, אבל כשנימא שכל מקום ומקום כלעצמו א"כ הרי בפנים פנימה הוי גם קודם טעם קלוש, ולפי"ז את"ש דברי הגר"ז, והיינו שבנבלע זה אחר זה א"כ במקום הפנימי הוי הרכב של שני טעמים קלושים זה של בשר וזה של חלב.

אולם הפמ"ג בסימן תס"א א"א ס"ק א' כתב דנבלע בשר וחלב זה אחר זה צריך ליבון, א"כ צ"ל שראה שבתחלה הם מקושרים יחד, ועיי"ש שכתב ביותר בבלע תחלה בשר **באש** ואח"כ חלב **בבישול** דלא מהני הגעלה, וכתב ב' טעמים, טעם א' דאין הגעלה לאוכלים, וטעם ב' שגם אחר שנפרד האיסור כבר באיסור. והנה טעם ב' את"ש לפי שיטתו כנ"ל שמקודם הוי כמקושר, א"כ חל על הכל שם בשר בחלב, וע"כ גם אם אח"כ נגעל כל טעם הבשר מ"מ אסור גם אחר שנפרד, אבל בטעם א' צ"ע דאם נימא ע"ז אין הגעלה לאוכלין, א"כ כמעט נפל בבירא הכשר הגעלה, כי בכל כלי שנכנס איסור גם רק ע"י בישול נימא שאם לפני זה השתמשו בו באור אזי נסרך וב"ז ואין הגעלה לאוכלין (והעירני הנ"ל דלפי"ז גם בנשתמש באור לפני זמן מה אע"ג שכבר הוי נטל"פ מ"מ אכתי מסתבך זב"ז).

ועיין באו"ה דיני הגעלה סוף אות כ"ג שמשם ג"כ משמע דלא כהגר"ז, ושם הציור בכלי של בשר שנאסר מבליעת חלב ע"י האור, והנה אם גם בתחילה נשתמש באור את"ש, אבל אם המכוון שהוי כלי של בשר שמשתמשים בו בבישול, ורק שכעת נאסר מבליעת חלב ע"י האור, א"כ הרי זה כעין דברי הפמ"ג הנ"ל אלא שהוי בציור הפוך, אולם בזה לכאורה אפשר לומר אפילו לדרך הגר"ז דכיון שהחלב בתחילה מתחיל להיכנס במקום החיצון ושם נאסר, ע"כ גם כשאח"כ נכנס יותר פנימה ושם כבר לא נכנס טעם בשר מ"מ הוי כנפרד, ואם בנפרד אסור גם כאן אסור. אך א"כ צ"ע שוב בעצם שיטת הגר"ז, דהרי גם בנבלעו שניהם ע"י האור בזה אח"ז, מ"מ הבליעה הב' עוברת דרך מקום החיצון ונאסרת, ואח"כ כשנכנסה פנימה הגם דשם א"א לחול מחדש בשר בחלב ע"י הרכב חדש עם טעם הבשר פנימי הקודם הנמצא שם, מ"מ להיכן אזיל האיסור שקבלה בדרך העברתה במקום החיצון אם גם בנפרד אסור. זולת אם היינו אומרים שדרך העברה אכתי לא נאסר, אך הרי לא מסתבר, ואין זה דומה למש"כ תוס' שדרך התפשטות לא נאסר, דהתם לענין קביעות טעם אמרינן שהטעם נקבע לפי הסוף, אך אולי סו"ס גם לכאן זה שייך דאם עוקר ומתפשט באופן שתיכף נפרד א"כ הוי אכתי כלא חל עליו טעם בישול, ולפי"ז דברי האו"ה הם כנ"ל דלא כהגר"ז [-ויעו"ע בזה בהרחבה במדור בינת שמחה].

חמץ אי מקרי התירא בלע או לא

מ"ב ס"ק כ"ח. וי"א דוקא נותר שבעת הבליעה לא היה שם נותר על הבשר כלל לכן נקרא ד"ז בשם התירא בלע, אבל חמץ דבעת השתמשות השפוד בחמץ היה שם חמץ על הבליעה וכו' וגם עכשיו הוא חמץ ובכלל איסורא בלע הוא וצריכין ליבון, ולזה הסכימו רוב הפוסקים.

עיין סימן תמ"ז בשעה"צ סוף אות [פ"א דמעיקר הדין נקרא חמץ שנבלע קודם הפסח התירא בלע], ועיין חזו"א [סימן קי"ט ס"ק י"ד].

הגעיל כלים שנשתמש בהם ע"י האור

בחמץ והשתמש בהם בפסח

מ"ב ס"ק ל"ב. אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו ב"י מעת שנשתמשו בו החמץ, יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים דסוברים דחמץ מקרי התירא בלע, ודי במה שהכשירו בהגעלה או בליבון קל.

עיין לקמן משנ"ב ס"ק ק"ס [שהתיר בהפסד מרובה **או** אינו בן יומו בשפוד שצלו בו בשר מלוח ממלח שלא נבדק וצלו בו עופות בפסח - כיון שיש ס' בבשר לבטל את הבליעה].

כלי שתשמישו באור שהגעילו לפסח

מ"ב ס"ק ל"ב. אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו ב"י מעת שנשתמשו בו החמץ יש לסמוך בדיעבד וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ל"ז.** אך הפמ"ג לא הסכים להקל אלא דוקא אינו בן יומו.

עיין בא"א ס"ק י"א - ועיין לקמן בשעה"צ ס"ק ק'.

בחומרא דחצובה צריך ליבון

מ"ב ס"ק ל"ד. חצובה צריך ליבון. וכו' וזהו רק לכתחילה משום חומרא דחמץ דבאמת שתי קדירות הנוגעות זו בזו אין יוצאות הבליעה מזו לזו וכו' **(ובשעה"צ ס"ק ל"ח.** מא"מ ומו"ק וגם בפמ"ג מפקפק בזה), ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור. **ובשעה"צ ס"ק ל"ט.** פמ"ג וגם מדברי המאמ"ר ומו"ק משמע דיש להקל בדיעבד.

ועיין חידושי הגרעק"א. [דמה דמשמע בשו"ע דאסור הוא דוקא אם נשתמש עליו בעין, אבל ע"י קדירה לא גרע משתי קדירות וכו'].

קדירה שהונחה ע"ג חצובה שלא הוכשרה

מ"ב ס"ק ל"ד. חצובה צריכה ליבון וכו'. ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור. **ובשעה"צ ס"ק ל"ט.** פמ"ג.

אע"ג שסיים שם בפמ"ג בצ"ע, וכנראה דמפרש שזה לא קאי ע"י הפסק עיי"ש. - ועיין כאן בט"ז ס"ק כ"ט שכתב להדיא דגם בפסח מותר בדין ב' קדירות עיי"ש, ועיין במ"ו. ועיין מג"א ס"ק מ"ד ובביאור הגר"א וחק יעקב שם [-בסעיף כ"ד לענין תנור בית החורף שאין לאסור בדיעבד קדירה שהונח ע"ג משום דאין מפעפע מדופן לדופן].

הכשרת התנורים לפסח

לענין הכשר התנורים - לכאורה היה אפ"ל שזה רק כחצובה - אולם הרי ברמ"א איתא שגם חצובה צריכה ליבון, א"כ חזינן שאפילו בחומרת חצובה מחמרינן כדין איסורא בלע, ולא סמכינן דהוי התירא בלע. - ועוד אם אופים כשהוא מגולה יש נידון של זיעת אוכלין, ואע"ג דבפתחי תשובה יו"ד סוף סימן צ"ב הביא מפמ"ג לענין זיעת אוכלין דשאני, מ"מ עיין פמ"ג סימן תנ"א מ"ז ס"ק ח' שכתב סברא לאיסור, אך זה אינו, **דבחצובה** הקיל המ"ב **בליבון קל**, ואם כן ה"ה **בהגעלה**.

ולענין הכירות של גאז - אשר בעבר היה כתוב ב"מדריך" מטעם הבר"ץ שליט"א להכשיר פלטת התנור בעירוי, והנה הרי קרוב לאש הוי יד סולדת וא"כ בעינן ליבון, ויש בזה גם הנידון של "אמאייל". - ואולי כיון דזה עדיף מחצובה שאין מעמידין שם ממש, ורק חשש שהקדרה יכולה ליגע, ע"ז סמכו בזה להקל כהתירא בלע, וגם לא החמירו בזה ב"אמאייל" יותר משאר איסורים בכל השנה, ועוד הקילו ביותר לסמוך על עירוי - וצ"ע.

הגעלת סיר לחץ

סעיף ה'. בשו"ע. כלים שנשתמש בהן בחמין כפי תשמישן הכשרן.

לענין הגעלת סיר לחץ שגובה המעלות שבו גבוה מאוד - אם אפשר להגעילו ביורה רגילה במעלה רתיחות, והעיר רצ"ש הי"ו כיון דכבליעתו כן הכשרו אולי לא מהני. - אך נראה לענ"ד דלא קבלנו כן מחז"ל והפוסקים, וכי בבישול של 90 מעלות שזה לפני רתיחות לא מהני הגעלה ב-70 מעלות [יעוין בחזו"א סי' קכ"ב ס"ק ה'], ה"נ גם לאחר רתיחות אחת הוא לנו שיעור רתיחות של למעלה מ-100 מעלות כמו ב-300 מעלות (עיין חזו"א הלכות מקואות [ליקוטים סימן י' מכתב א' אות ג'] בענין שלא נמסרה ההלכה לפיזיקה וכו').

הגעלת כלים שתשמישן בכלי ראשון

אם מהני כ"ר שאינו ע"ג האש

מ"ב ס"ק ל"ו. שמגיסין בו בקדירה. לדעת הי"א המובא בטויו"ד סימן קכ"א דדבר שתשמישו בכ"ר על האש הכשרו ג"כ בכ"ר העומד אצל האש דוקא, והכף הזה שמגיסין בו הקדרה בעודו על האש צריך להגעיל ג"כ באופן זה [פר"ח **וחי' רע"א**].

- **נרפס** בחידושי רע"א השלם בעין הגליון. - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף כ"ה אשר לפי דבריו סגי גם בזה בכלי ראשון שאינו על האש. - ועיין ביאור הגר"א סעיף ג' [ע"ד המחבר שכתב **דכלי ראשון נקרא** שהרתיחו בו מים על האש אפילו אינו עתה על האש, ציין לגמ' שבת מ"ב האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין, ושם בגמ' סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין דבכלי ראשון בשלה כו', ואסיק דבכלי ראשון נמי לא בשלה, ואי על האור א"א לומר דלא בשלה ביה. ר"ן].

ועיין יו"ד סימן קכ"א בטור לענין הפלוגתא אם מהני בכלי ראשון שלא על האש אם בלע בכלי ראשון שע"ג האש, וכתב הטור לחומרא עיי"ש. ואולי הר"ן ס"ל בעלמא כהמקילים, והטור ידחה הראיה שכאן אין המכוון כהא דמס' שבת שם.

אלא שאולי אפשר לומר שרק בסכינין וכן לענין עץ פרור [שמגיסים בה] שעיקר תשמישם שלא בכלי ראשון שעל האש, לכן מהני באופן זה להר"ן, אבל בעלמא מודה להטור (דהרי הר"ן אזיל בתר רוב תשמישו), אבל הטור אשר ביו"ד סוף סימן קכ"א סיים בדברי הרא"ש שחיש למיעוט תשמיש, אולי בעי"כ צ"ל כנ"ל שידחה את הראיה מגמ' שבת. ועכ"פ למחבר כאן בסעיף ו' שאזיל בתר רוב תשמיש יתכן דרק כאן **בסכין** הקיל שכלי ראשון אפילו שלא ע"ג האש, כשם דעצם ההכשר שסגי בכלי ראשון הוא בגלל מיעוט תשמיש, ע"כ נתנו אפילו את הקולא שלא ע"ג האש, דהא שלא נתנו יותר קולא של כלי שני שזה יותר רוב תשמישו, בזה שייך ב' תירוצי הר"ן שנתנו כאן הכשר אמצעי, או בגלל דוחקא דסכינא עיי"ש [פסחים ח' ע"ב בדפי הרי"ף]*. וגם להרמ"א שחש לחומרות דאיסורא בלע ודמיעוט תשמיש - עיין כאן בחידושי הגרעק"א, ורק בסכינים ממ"נ מוכח דסגי בהגעלה, וא"כ אם ההיתר משום התירא בלע אז מוכח שאפילו אם תשמישו באור סגי לתת דין הכשר ע"י כלי ראשון שאינו ע"ג האש, שגם היתר מזה שנשאר הוי בגדר קלוש שלא חל עליו איסור, וכמש"כ הגר"ז עיי"ש בסעיף י"ג ובהגה שם ובסעיף י"ד - ואם ההיתר משום דאזלינן בתר רוב תשמישו שפיר אפ"ל כנ"ל לר"ן שרק כאן מקילינן בכלי ראשון שאינו ע"ג האש, וא"כ בדבר שרוב תשמישו בכלי ראשון שעל גבי האש יתכן דלכו"ע בעינן להכשיר בכלי ראשון שע"ג האש, ורק **בסכין** הקיל המחבר, והרמ"א לא חולק לחומרא. - ואולם לפי מש"כ הגר"ז בסעיף כ"ה יוצא שבכל ענין נוכל להקל בדיני חמץ להכשיר בכלי ראשון שאינו ע"ג האש, והיינו ע"י צירוף ב' סברות, דלסברא שחמץ התירא בלע א"כ אפילו מה שמשתמשים באור סגי להכשיר אפילו בכ"ר שאינו ע"ג האש (וכנראה משום דמוכח כן מדין הסכין), וא"כ כש"כ מה שבלע בכלי ראשון שע"ג האש שאפשר להכשירו גם בכלי ראשון שאינו על האש, וגם אם הוי איסורא בלע מ"מ כיון שבעלמא יש פלוגתא אם סגי גם בכלי ראשון שאינו ע"ג אש, ע"כ מצרפינן סברת המקילים לסברא הנ"ל שהתירא בלע ומקילינן.

ולפי"ז את"ש סתימת המחבר כאן [ס"ג] שזהו גדרו של כלי ראשון גם באינו על האש, ולא חש שילמדו מסכין גם לשאר דברים משום דבאמת גם שם מהני כן, ולפי"ז זהו רק כאן בחמץ ולא בעלמא בשאר איסורים.

שו"ר בפמ"ג מ"ז ה' שכתב לפרש שזה מהני רק למ"ד דאזלינן בתר רוב תשמישו, אבל למ"ד דאזלינן בתר מיעוט תשמיש בעינן לתחוב בכ"ר שעומד ע"ג האש - ועיין במשנ"ב ס"ק ל"ו שכתב בשם הפר"ח וחי' הגרעק"א להחמיר עיי"ש (עיין בפר"ח בדין כף שמגיסין הקדרה, ועיין בחידושי רע"א בספר רע"א השלם בעין הגליון בס"ה, ועיי"ש שתמה על המחבר למה לא כתב בס"ה דבעינן כלי ראשון שעומד על האש - ולדעת הגר"ז את"ש). ובדעת הפמ"ג צ"ע, דהרי איירי בדין סכין, ובזה מוכח בגמ' ממ"נ או משום התירא בלע או משום רוב תשמישו, ולפי דרך הר"ן בגדר כלי ראשון האמור בעץ פרור הרי מוכח כן גם בגדר כלי ראשון שבדין סעיף ה', וא"כ מוכח כ...

1. מש"כ כאן בענין דעת הטור היינו ביו"ד, אך שו"ר שכאן כתב הטור כלשון שבשו"ע דהיינו שכ"ר הוא באינו על האש וא"כ אם כונתו לכל דיני הגעלה דבס"ה א"כ מוכח כהגר"ז, ולדעת הגרעק"א (בעין הגליון) צ"ל שכתב כן רק לענין דין סכינין.

ועיין בפסחים דף ל' **בהגהות** שעל ספר רבינו דוד מש"כ שם בשם "העמק שאלה" דס"ל דדבר זה [שכתב בשו"ע ס"ג דכ"ר נקרא אפילו אינו עתה על האש] קאי לכל דיני הסימן, ואפילו לדין **מחבת**.

- ובזה צ"ע, דבשלמא בכל כ"ר אפ"ל ס"ס כהגר"ז (ספק התירא בלע, וספק כדעת המיקל שבטויו"ד סימן קכ"א), וכן בדין מחבת עצמה להקל שלא צריך **ליבון** יש ס"ס (-התירא בלע, ואולי דינה כדין בישול), אבל כשנידון אם להקל במחבת להגעיל בכלי ראשון שאינו על האש יש ספק ספיקא לחומרא, אולי איסורא בלע ודינה בליבון, ואפילו אם דינה כנתבשל אולי כהכרעת הטור שם דבעינן כלי ראשון שעל האש.

ע"ע שם בהגהות שעל ח' רבינו דוד במש"כ בשם השדי חמד - ועי"ש במש"כ בשם המקו"ח לחומרא בסכינין אליבא דרמ"א דאזלינן בתר מיעוט תשמישו.

הגעלת כלים שיש בהם סדקים וגומות מבחוצ

מ"ב ס"ק מ"ג. והוא בתוך הכלי. דמבחוץ לכלי א"צ להחזיק שיש שם חמץ בעין בהגומות. **שעה"צ ס"ק מ"ה.** כן משמע מהגר"ז.

עיי"ש סי"ז וסי"ט.

תיקון בסידור השע"ת

שערי תשובה. בענין היופקא"ש וכו'.

שייך לסימן תנ"ט סעיף ו' - וצ"ל שם בתורת ס"ק כ"ב ע"ד באה"ט ס"ק כ"ב.

הכשר כלים לפי רוב תשמישו

סעיף ו'. בשו"ע. כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו.

עיון חזו"א סימן קי"ט ס"ק ט"ו ד"ה סימן. ועיי"ש בד"ה ולהאמור באם משתמש שם בדבר חריף לא מהני סברת רוב תשמישו.

בהא דהולכין בהכשר הכלים אחר רוב תשמישו

בשו"ע. אע"פ שלפעמים משתמשין בהם בכ"ר על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירו שמערה עליהן מכ"ר כך הוא הכשרן.

עיון פמ"ג מ"ז ס"ק י"א מש"כ ההסבר בזה [דהשו"ע בסימן תמ"ז ס"י מתיר נטלי"פ בפסח] - ועיי"ש מאין דהקשה הן לדעת המחבר והן לדעת הרמ"א.

כלים שרוב תשמישן בצונן

ברמ"א. ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אע"פ שתשמישן בצונן משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין. וכן הוא המנהג להגעילן, ובדיעבד סגי להו בשטיפה.

עיון יו"ד סימן קכ"א ס"ה בהגה [דכלים שתשמישן בצונן נוהגים להגעיל אם יש לחוש שחממו בו, ודוקא לכתחילה אבל בדיעבד אין לחוש]. ועיי"ש בט"ז ס"ק ה' [שדברי הרמ"א להקל בדיעבד קאי רק בדדיעבד אזלינן בתר רוב תשמישו, אבל במש"כ המחבר אם הגעיל כלי הצריך ליבון וכו' אפילו דיעבד אסור].

עירוי מכלי שני על אבן מלובן

ברמ"א. וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון והוי ככ"ר.

עיון לקמן במשנ"ב ס"ק קי"ד במש"כ שם דאפילו במערה מכלי שני, ועיין בשו"ע הגר"ז סעיף ל' מש"כ להחמיר לכתחילה בזה (עיי"ש בציונים במש"כ מדברי הט"ז ביו"ד סימן קל"ה), ועיין הגעלת כלים פרק י"ג אות ת"א ד"ה והנה.

מה דלא אזלינן בתר רוב תשמישו כשהשתמש בשימוש חמור תוך מעל"ע

מ"ב ס"ק מ"ו. ומ"מ אם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו בו חמץ בכלי ראשון ממש, אע"פ שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא ע"י עירוי או בכלי שני צריכין הגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכו"ע.

עיון חזו"א סימן קכ"ב ס"ק ג' וד' שכתב דבעינן דבשעת הגעלה כבר יהיה מעת לעת משימושו בתשמיש החמור (אע"ג דבזמן איסור כבר יש מעת לעת, מ"מ בעינן דבשעת הגעלה כבר יהיה מעת לעת משימושו החמור).

הגעלת קערות שרוב תשמישן בעירוי בדיעבד ע"י עירוי

מ"ב ס"ק מ"ז. וכן הוא המנהג. ומ"מ בדיעבד סמכינן אדעה ראשונה. **ובשעה"צ ס"ק נ'.** א"ר אות ח"י וח"י ומקו"ח והגר"ז [ועיין בפמ"ג שמפקק גם לענין דיעבד, אבל פשוט דבאינו ב"י נוכל לסמוך על כל אלו הפוסקים להקל].

עיון לקמן משנ"ב ס"ק קי"ד ובשעה"צ ס"ק קמ"ד [דשולחנות שלפעמים משים עליהם פשטידא חם מותר בדיעבד ע"י עירוי לבד בלא אבן מלובן, כיון דמדינא צריך לילך בתר רוב תשמישן] - ועיין לעיל סימן תמ"ז מ"ב ס"ק צ"ח ובמש"כ שם בגליון [דמה דמקילינן בדיעבד בתר רוב תשמישו הוא משום דמקילינן בנטל"פ] - ועיין ספר הגעלת כלים פרק י"ג אות ת"ט [שציינן לדברי המשנ"ב ס"ק קי"ד בדדיעבד מותר ע"י עירוי בלבד, וסיים דאם השלחן אינו בן יומו בלא"ה מותר לדברי השו"ע בסימן תמ"ז ס"י שנטל"פ מותר בפסח].

ועיין במ"ב ס"ק קי"ד, ולכאורה מיקל גם אליבא דרמ"א אע"ג דרמ"א מחמיר בנטל"פ בפסח - וגם מדבריו כאן [בהערה אות ת"ט] משמע דקולתו גם להרמ"א - ואולי משום דגם בסימן תמ"ז ס"ק צ"ח מבואר במ"ב דבמקום שאין מנהג המיקל לא הפסיד - לכן אפילו ביש מנהג, מ"מ כשרוב תשמישו הוי באופן שלא לאסור אזלינן בזה כדיעבד בתר רוב תשמישו.

הכשר דבר שיש לחוש שנשתמש בו ע"י האור

מ"ב ס"ק מ"ח. וה"ה אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא, ובליבון קל כדלעיל ס"ד בהגה.

עיון לקמן שעה"צ ס"ק ע"א [לגבי תבניות הצריכים ליבון משום הפוסקים הסוברים דאזלינן אף בתר מיעוט תשמישן]. וגם כאן שייכת ההערה דלקמן, וגם כן קשה מדוע כתב דסגי בליבון קל, הרי לעיל בסעיף ד' ס"ק ל"ב איתא דבעינן ליבון טוב, ואין לומר משום דכאן הוי רק מיעוט תשמיש, א"כ ליסגי כאן בהגעלה כההערה דלקמן.

באיזה דבר מהני עירוי על אבן מלובן

מ"ב ס"ק נ"א. ועיין בא"ר שהכריע לדינא דעכ"פ אינו מועיל הגעלה ע"י אבנים אלא בקערה וכיו"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון.

עיון לקמן סעיף ט"ז בבה"ל ד"ה דכל מש"כ עוד בזה. - ועיין מש"כ שם בגליון.

עירוי באבן מלובן לכלי שרוב תשמישו הוא ע"י עירוי מכ"ר

מ"ב ס"ק נ"א. ולענ"ד נראה דאפילו בקערה וכיו"ב אין להקל לכתחילה להגעיל ע"י אבנים אלא בידוע שהוא אינו ב"י. **ובשעה"צ ס"ק נ"ד.** עיין בפמ"ג בשם הש"ך.

פמ"ג - א"א ס"ק ח"י.

הכשרה באבן מלובן לכלים שפעמים משתמש עליו בחמץ בחמין

מ"ב ס"ק נ"ב. וכן כל כיו"ב כגון דפי מולייתות של בשר או גבינה דלפעמים נותנים עליהם חמין.

עיון לקמן מ"ב ס"ק קי"ד.

הבאת האבן המלובן למקומות שצריך להכשיר

מ"ב ס"ק נ"ג. על כל הכלי. ואע"ג דבאיזה מקום אינו נוגע האבן, מי הרתיחה העולים מן האבן נוגעים שם ושרי.

עיון דרכי משה יו"ד סימן קכ"א ס"ק ז' מש"כ בשם האו"ה [דיזהר לכתחילה להוליד האבן המלבן בכל מקום].

הגעלת קערות באבן מלובן

מ"ב ס"ק נ"ג. ומ"מ בקערות שיש להם אוגנים ובליטות כעין כפתורים ופרחים שאז א"א להעביר האבן ע"פ כולו, ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו תיכף שם, נכון להחמיר. **ובשעה"צ ס"ק נ"ו.** ומ"מ באמת נכון להחמיר בזה אחרי דהב"ח מחמיר בכל גווני.

הב"ח - ריש סימן תמ"ב.

הגעלה ע"י עירוי לסלים שמולחים בהם הבשר

סעיף י'. מ"ב ס"ק ס"א. וטוב להגעילן. ע"י עירוי מכלי ראשון. **ובשעה"צ ס"ק ס"א.** פרי חדש.

עיי"ש בס"ק י'. - עיין במש"כ הפמ"ג סוף סימן תנ"ב מ"ז בדיני וסדר הגעלה, שכלי שבלע ע"י מליחה לא מהני עירוי, ועיי"ש שסיים בצ"ע, אבל ביו"ד סימן ס"ח במ"ז בכללים דין ג' כתב דלא מהני, ואולי רק כאן דהוי חששא לכתחילה הקיל הפר"ח, אך צ"ע דממ"נ אם צריך לחוש נחוש כעיקר דין החשש.

הגעלה למחבת

סעיף י"א. בשו"ע. מחבת שמטגנין בה מותרת בהגעלה.

עיון חזו"א סימן קי"ט ס"ק י"ט [דהא דמחבת סגי בהגעלה מחמץ משום דיש ב' צדדים, ד"א דמחבת סגי בהגעלה מחמת השומן, וי"א דמקרי התירא בלע יעוי"ש].

הכשרת תבניות המשוחים בשמן

מ"ב ס"ק ס"ה. אבל האגנות שאופין בו עוגות בעין אף שמושחין תחתיו בשומן או שמן או חמאה צריכין ליבון מדינא.

עיון לעיל בס"ק כ"ז [דשפוד ואסכלא אף שמושחין אותה בשומן הוא יותר חמור ממחבת מחמת דאין שם אלא רטיבות מעט יעוי"ש].

ליבון בדבר שרק מיעוט תשמישו בחמץ

מ"ב ס"ק ס"ה. וכן הסקאווראדעס שפעמים מחמין בהן סובין לחולה צריכין ליבון מדינא. **ובשעה"צ ס"ק ע"א.** לשון ח"א, והיינו אליבא דפוסקים שסוברין דאזלינן אף בתר מיעוט תשמישן.

צ"ע דא"כ הרי דומה לסכנים שכתב לעיל ס"ק י"ט דמכשירים ע"י הגעלה משום דאזלינן בתר רוב תשמישו. וגם י"א דסגי להגעיל כלי שבלע ע"י אור - מלבד מש"כ הגרעק"א שם דהרי מוכח ממ"נ ע"ז בגמ' דברוב תשמישו שלא ע"י אור דמהני הגעלה. (רנ"ק הי"ו) - ועיין לעיל משנ"ב ס"ק מ"ח ומש"כ שם בגליון.

עוד העיר רנ"ק הי"ו למש"כ בחזו"א סימן קי"ט ס"ק ט"ו ד"ה ולשון, שאע"ג דשם כתב החזו"א דמש"כ במשנ"ב סימן תמ"ז ס"ק פ' [דמדוכות שלנו **שרוב תשמישה** בבשמים וכו'] שלא בדוקא [דאם מיעוט תשמישה בחמץ ודאי אסור], אבל כאן הרי חזינן דקרי מיעוט תשמיש גם אם השימוש בחמץ הוא מעט, אלא דלפי"ד החזו"א את"ש דברי החיי אדם, ולא תקשי קושיא הקודמת. עכ"ד.

אך שוב העיר הנ"ל דיתכן דבסוג כלי זה משתמשים גם שאר שימושים דחמץ, ורק דיש מיעוט תשמיש של סובין שהוא ע"י האור.

ציון הראשונים המצריכים ליבון למחבת

בה"ל ד"ה מותרת בהגעלה. ונראה שהציון שמובא ברמ"א אטעיתיה שכתוב טור בשם רבינו יואל וכו'.

- **אשר** בספרי השו"ע - וכאן כבר תוקן.

סידור בציון הראשונים המצריכים ליבון למחבת ולמדוכה

בה"ל באו"ד. ובאמת ט"ס הוא כי לא נזכר כאן בטור זה ולא בטויו"ד סימן קכ"א כלל ענין זה בשם רש"י ור"ת, רק שרבינו יואל לבד הצריך ליבון.

הנה עיין בסעיף ט"ז [דיש מחמירין ללבן המדוכה] שג"כ צויין שם ככאן, ושם נזכר בטור כן בשם רש"י ור"ת, אך לא נזכר בשם רבינו יואל ורשב"א - וכנראה דציון טור בשם רבינו יואל ורשב"א שייך כאן, וציון טור בשם רש"י ור"ת שייך לסעיף ט"ז, והמדפיסים הרכיבום יחד - וא"כ **כאן** בשו"ע היה צריך להכניס את הציון "טור י"ד בשם רבינו יואל ותשובת רשב"א".

בדעת הראב"ה בליבון מחבת

בה"ל באו"ד. רק שרבינו יואל לבד הצריך ליבון, ובנו האבי העזרי וכן הרא"ש **חולק** עליו.

צ"ל חולקים כי גם האבי העזרי חולק על דעת אביו.

דין קדירות ששופכין מהם המרק מהבשר והקדירה עדיין רותחת מחמת האור

בשע"ת ס"ק כ"ז. וגם י"ל כיון דבשעת חמימות הקדירה ע"י האור היה משקה בתוכה לא שליט בה נורא כולי האי למשויה כחום האש.

ועיין ט"ז יו"ד סוף סימן צ"ב ובנקוה"כ ופמ"ג שם לענין הדיון אם כלי ראשון שהורק אם הוא עדיין בדין כ"ר (והיינו דאע"ג שברזל שהוחם לבדו על האש מסתמא לכו"ע יש לו דין כלי ראשון גם כשהוסר מהאש, מ"מ כשנתבשל עם משקה ס"ל לט"ז דגרע).

דין חום הקדרה אחר שהוסר ממנה המשקה שבה

שע"ת ס"ק כ"ז. דבשעת חמימות הקדירה ע"י האור היה משקה בתוכה לא שליט בה נורא כולי האי למשויה כחום האש ממש, אע"פ שעתה אין שם משקה והיא עומדת מחמימות שהי"ס.

עיון חשב האפוד סימן קי"ב ד"ה ועתה.

תשמישו ע"י האור בתנור גרוף

בשע"ת ס"ק כ"ז. וקצת יש ללמוד ענין זה אם תולדת האור כאור ממש או לא מפסחים דף ע"ה תנור שהסיקו וגרפו וצלה בו את הפסח אין זה צלי אש.

עיון פמ"ג א"א ס"ק כ"א שכתב דתנור גרוף וקטום הוי ע"י אור, ועיי"ש בראיתו ממרדה - וצ"ע דהרי המרדה נכנסת

עירוי ע"י אבן לכלי שנשתמש בה בכלי ראשון

בה"ל ד"ה דכל כה"ג הוי הגעלה דכ"ר. הפר"ח האריך בזה דלא הוי ככלי ראשון ממש, ולא מהני זה בדבר שנשתמש בהן על האש בכלי ראשון ממש.

העיר רנ"ק הי"ו דמשמע לכאורה שרק למאי דבלע בכלי ראשון שעומד על האש לא מהני, אבל בבלע בכלי ראשון שאינו על האש מהני, ואולם עיין לעיל במ"ב ס"ק נ"א שכתב סתם בשם הא"ר דלא מהני למאי דרוב תשמישו בכלי ראשון.

הגעלה לעריבה שלשין בה לפרקים

סעיף י"ז. מ"ב ס"ק צ"ב. כל השנה וכן עריבה. ר"ל ג"כ כל השנה, אבל אם לפרקים די להם ההכשר בעירוי רותחין. **ובשעה"צ ס"ק ק"ח.** אחרונים. וזהו מדינא אבל המנהג להחמיר בכל גווני וכדכתבין לקמיה.

עיין במ"ב ס"ק צ"ה [שאם לפרקים משמע בפוסקים דנוהגין בהגעלה] - וע"ע בסוף ס"ק צ"ט - וא"כ לפי מה שכתב בס"ק צ"ה יתכן דהמכוון כאן שלענין "לפרקים" חומרת המנהג היא לא לענין לאסור לגמרי, אלא רק לענין שלא נסמוך על **עירוי** אלא שנצריך הגעלה ממש.

במנהג שנוהגים שלא להשתמש בפסח בעריבות שלשין עליהם

מ"ב ס"ק צ"ד. שלא להשתמש בפסח וכו'. והטעם לפי שא"א לגרדן ולנקותן יפה יפה. **ובשעה"צ ס"ק ק"י.** לבוש וט"ז וח"י והגר"א, וכן מבואר בב"י, וכן מוכח מסיום דברי הרמ"א שכתב וכבר נתבאר לעיל סימן תמ"ב ס"י"א, ולפלא על המ"א שהשיא דברי הרמ"א לענין אחר.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף מ"ח שכתב לב' הטעמים [גם למש"כ המג"א דהוא משום דנוהגים דלא מהני הגעלה לבית שאור], ועיין כאן בה"ל ד"ה צריכים בסופו [דלהטעם שכתב המג"א כאן אין חילוק בין עשויה מנסרים הרבה לעשויה מנסר א'].

כלים של קמח המחוברים מנסרים להשתמש בהם ע"י שריה כמה ימים קודם הפסח

מ"ב ס"ק צ"ד. וכן כלים שמחזיקין בהם קמח כל השנה ג"כ נוהגים שלא להגעיל מטעם הנ"ל. **ובשעה"צ ס"ק ק"ג.** והנה המ"א כתב לעיל שם בסקט"ז דהוא מיירי בכלים שמחובר מנסרים הרבה ע"ש, ואפ"ה סיים הרמ"א דלענין כלים שמחזיקים בהם קמח הוא רק בדרך מדה שטוב לעשות כן וכו', וע"כ אפשר דבזה אם ישרה מקודם פסח כמה ימים ואח"כ יגעיל שיש להקל.

יתכן דקאי אפילו על מחובר מכמה נסרים (כמש"כ עפ"י"ד מג"א).

דפין שלשין בה רק לפרקים

מ"ב ס"ק צ"ה. שלשין עליהם כל השנה. ואם לפרקים משמע בפוסקים דנוהגין בהגעלה.

עיין לעיל בשעה"צ ס"ק ק"ח - ועיין לקמן סוף ס"ק צ"ט.

ליתן מצות ע"ג עריבה שלשין בה ע"י הפסק מפה

מ"ב ס"ק צ"ו. וצוננת מותר אפילו בלא הגעלה ע"י הפסק מפה. **ובשעה"צ ס"ק קט"ו.** הגר"ז.

ע"ש סעיף מ"ח שכתב דההיתר הוא בדרך ארעי ומקרה.

הגעלה לעריבה שלשין בה

בה"ל ד"ה צריכים הגעלה. היינו מעיקר הדין, אבל כבר כתב המחבר לעיל בסימן תמ"ב דאין לסמוך על מה שמנקים אותו וכו', והמ"א כתב שם דהתם מיירי כשהעריבה עשויה מנסרים הרבה ומשום דא"א לנקות שם.

עיין שם במחצית השקל [סי' תמ"ב ע"ד המג"א ס"ק ט"ז שציין לכאן דלדעת המחבר צריך הגעלה, ולדעת רמ"א לא מהני הגעלה], ופמ"ג [שציין לדברי המג"א כאן דס"ל שלא להשתמש בהם בפסח אף בעריבה ובדף א'].

תיקון בבה"ל

בה"ל באו"ד. והמ"א כתב גם דהתם מיירי וכו', וכאן מיירי הטור והשו"ע בשנעשה מחתיכה אחת, **ולפ"י**ז מהרמ"א שסיים וכבר נתבאר לעיל וכו' משמע דמיירי בחדא גווני.

אולי צריך לומר **אבל** [מהרמ"א וכו'] - דהרי מוכיח דכאן ושם איירי בחדא גווני ודלא כהמג"א.

להשתמש בעריבות בפסח ע"י קילוף והגעלה

בה"ל ד"ה והמנהג. ולענ"ד נראה דיש להכריע דאם הוא מחתיכה אחת ואין בה סדקים יש להתיר ע"י קילוף והגעלה.

אבל לדעת המג"א דחיישינן לדעה שלא מהני הגעלה לבית שאור, לכאורה גם זה לא מהני, וכעין שכתב בבה"ל לקמן

עיין לקמן משנ"ב ס"ק קמ"ה [בטעם המחמירים בכלים המוחופין בבדיל].

פליטת חמץ שבכלים ע"י זיעה

סעיף י"ד. מ"ב ס"ק פ"ב. אפילו אם הכיסוי הודח היטב שאין בו חשש משום חמץ בעין, אפ"ה אסור משום זיעת חמץ הבלועה בתוכו שיורד ומתערב בהתבשיל ע"י ההבל העולה מהתבשיל להכיסוי כשהוא רותח.

עיין פמ"ג יו"ד סימן צ"ד במ"ז ס"ק א' לענין דזיעה מפלטת הבלוע בכלי - ועיין לקמן בשעה"צ ס"ק קע"ט.

כיסוי ברזל שמשמים ע"ג החררה - והכיסוי אינו בן יומו

סעיף ט"ו. מ"ב ס"ק פ"ה. צריך ליבון. לפי שברוב הפעמים נוגע הכיסוי בגוף החררה שתחתיו, ובולע ממנה טעם החמץ שלא ע"י משקה אלא ע"י חום האש, ועיין בפמ"ג דליבון זה לא מהני ליבון קל אלא עד שיהא ניצוצות ניתזין הימנו. **ובשעה"צ ס"ק ק'.** ויל"ע אם היה אינו בן יומו אפשר אף דאנן נוהגין להחמיר באינו בן יומו, אולי נוכל לצרף לזה דעת הפוסקים דחמץ מקרי התירא בלע וסגי הגעלה.

צ"ע אם המכוון כאן לענין כל כלי הטעון ליבון והוא אינו בן יומו, או רק כאן שיש דעה בטור להקל בנידון דהכא (אלא שהטור דחאה). וכן עיין בב"י מש"כ בשם רבינו ירוחם.

ויתכן דכל הנידון כאן רק לענין מאכל שנגע בכיסוי אחר הגעלה או ליבון קל (כדמוכח ממש"כ דאנן נוהגים להחמיר באינו בן יומו, והרי לענין בישול לכתחילה באינו בן יומו אסור בכל דוכתי, ורק לענין פסח הנפק"מ לענין המאכל בדיעבד).

- שו"ר שהנידון הוא כללי כדלעיל מ"ב ס"ק כ"ח ול"ב ושעה"צ ס"ק ל"ז.

בתיקון הציונים שברמ"א

סעיף ט"ז. ברמ"א. (טור י"ד בשם רבינו יואל ותשובת רשב"א וטור בשם רש"י ור"ת).

עיין לעיל סעיף י"א בה"ל ד"ה מותרת ומש"כ שם בגליון.

הגעלה למדוכה

מ"ב ס"ק פ"ו. והמחבר אזיל לטעמיה דפסק שם דגם לבית שאור מהני הגעלה.

ע"ש [לקמן סכ"ב] מ"ב ס"ק קל"א.

דעת המחמירים בעירוי ע"י אבנים

מ"ב ס"ק פ"ז. דיש פוסקים שסוברין דאף ע"י אבנים לא מקרי הגעלה אלא עירוי.

עיין ב"ח סימן תנ"ב, ועיין בה"ל.

בהיתר מדוכות של גוים בימות השנה בהגעלה

מ"ב ס"ק פ"ט. וכתבו הפוסקים דדוקא לענין חמץ בפסח, משא"כ בשאר ימות השנה במדוכה של איסור שאין חשש רק משמנונית של איסור, ואין דרך לדוך השמנונית עם דברים החרפים, ע"כ סגי בהגעלה לכו"ע. **ובשעה"צ ס"ק ק"ד.** ח"י וש"א.

עיין יו"ד סימן קכ"א בדרכי משה ס"ק ח' [בשם האו"ה דמדוכה של איסור אם הוא של מתכת ואבן ואין בה פרקים נהגו להגעיל].

לחשוש לפירור חמץ כשדך תבלין במדוכה

מ"ב ס"ק צ'. ובדיעבד אפילו אם לא הגעיל כלל ודכו בתוכו תבלין ביו"ט ונתנו בתוך התבשיל וכו', ובפרט אם הוא אינו בן יומו בודאי אין להחמיר בדיעבד מספיקא שמא וכו'. **ובשעה"צ ס"ק ק"ז.** ובענינו ג"כ עוד ספק אם היה כלל משהו חמץ אין להחמיר.

עיין מחצית השקל [ע"ד המג"א ס"ק ל"א שכתב שאף שבימהם היה זה רגיל כי מספק פירור וכו' ודאי אין אוסרים דיעבד יעו"ש].

בצל שנחתך בסכין של חמץ ושמוהו בבשר

מ"ב ס"ק צ'. אבל בהאק מעסער שידוע שחותכין הבצלים בסכין של חמץ ומניחים אותו בבשר ומחתכין בהאק מעסער הבשר דק דק, י"ל דאף בדיעבד אסור [ח"א].

לכאורה זה כעין דברי מג"א ס"ק ל"א בענין הזנביל דלקמן - ועיין אבן העוזר יו"ד סימן צ"ו מש"כ לחלוק על המג"א, ועיין שם בדרכי תשובה. - ועיין לקמן מ"ב ס"ק ק"ב [בשם המג"א לאסור רי"ב אייזיין שגררו בו תמכא שנחתך בסכין חמץ].

ועיין חות דעת סימן צ"ו שכתב לחלוק ע"ד המג"א - ועיין בחכמת אדם [כלל מ"ט דין י'], ועיין בפרי מגדים כאן.

לחלל התנור שיש שם אש, דאפילו אי נימא דתולדת אור לא הוי כאור מ"מ לכאורה כאן עדיף כיון דיש אש בתנור. - ועיין בא"א ס"ק ל"ז משמע שהמרדה נכנסת בתנור גרוף.

- ועיין בפמ"ג יו"ד סימן ע"ו שפ"ד ס"ק כ"ג ד"ה ודע [לענין תשמישו ע"י העור] מש"כ להסתפק לענין אם נפל משקה מבחוץ, ואם לחלק בין קצת דם למשקה (עיין חשב האפוד שם ד"ה שוב [מש"כ מהפמ"ג יו"ד סימן ע"ח מ"ז ב'] - ולכאורה גם מפמ"ג הנ"ל מוכח דתוך תנור שאני, אך אולי רק לענין גדר דין הבלע, אבל אכתי לא מוכח לדין של דם, ע"כ הוכיח מדבריו ביו"ד סימן ע"ח עיי"ש).

בגדרי תשמישן ע"י אור

בשע"ת. והנה אין דין זה מקומו כאן רק ביו"ד סימן קכ"ב, אך הואיל וכו' ויצרפו וילבנו עוד בהגיעי למקומם בל"נ בעזה"י.

עיין מה שכתב ביד אפרים יו"ד סימן ע"ו, ועיין פתחי תשובה יו"ד סימן קכ"א ס"ק ו'.

הגעלה לידות המחוברים לכלים

סעיף י"ב. בשו"ע. כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן.

עיין חידושי הגרעק"א ע"ד מג"א ס"ק כ"ד מש"כ לענין כלי המחובר ע"י יתידות מב' חלקים [ליישב דברי המג"א שכתב דאינו מוליך את בליעתו בכולו - לענין מש"כ הרמ"א דאין לאסור בדיעבד אם לא הגעילו הידות, ותמה הגרעק"א בזה וסיים זולת שנאמר דהיד מסתמא אינו גוש א' עם הכלי אלא שנתחבר ביתדות, והוי כב' כלים דאין מפעפע מזה לזה]. ועיין שו"ת הרב"ז ח"ו סימן ב' אלפים ש"ח [דנהגו להחמיר דאמרינן בכלי מתכות בלע מקצתו בלע כולו, ואפילו בכלים העשויים משתי חתיכות] (ועיין דרכי תשובה יו"ד סימן צ"ב).

הכשר ידות הכלים

מ"ב ס"ק ס"ח. והמחבר הלא קאמר כל הכלים, משמע דאף כלי חרס וכלי עץ, וכ"כ במרדכי בהדיא.

עיין ב"ח, ועיין ט"ז ס"ק י"ח [-י"ז].

סידור בציונים בשער הציון

שער הציון ס"ק ע"ד - ע"ח

כנראה שהציון לס"ק ע"ד הוא מיותר (כי אין מה להוסיף מקור ממש"כ כבר קודם), ובמקום זה חסר ציון לשעה"צ במשנ"ב ס"ק ס"ט על מש"כ "אבל בידוע" [-שנשתמשו הידות בחמץ בחמין לא סגי בהכשר מקצתו], והוא צ"ל בציון של ס"ק ע"ח [הגר"א וש"א]. - וכל הס"ק הקודמים צריך לשנותם - היינו הציון ע"ה צ"ל ע"ד, הציון ע"ו צ"ל ע"ה, הציון ע"ז צ"ל ע"ו, הציון ע"ח צ"ל ע"ז. וכד דייקת תראה שכל זה נכון בענין ציון מקור הדברים דבר דיבור על אופנו - ובמקום שכתוב "אבל בידוע" צ"ל הציון ע"ח.

תבשיל שנגע ביד כלי שלא הוכשר

מ"ב ס"ק ס"ט. אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד.

המשנ"ב פסק לגמרי כהט"ז והגר"א כלפי הש"ך, אבל בשו"ע הגר"ז סעיף כ"ב כתב בהפסד מרובה או במקום מניעת שמחת יו"ט לסמוך על דעת הש"ך (היינו דלא נבלע בכולו).

כלי שלא הגעילו את ידותיו

מ"ב ס"ק ע'. בדיעבד. פירוש אם נשתמש בהם כבר, אבל לכתחילה אסור להשתמש בהם קודם שיגעיל הידות אפילו וכו'.

עיין מג"א [סוף ס"ק כ"ד].

להכשיר ידות הכלים ע"י עירוי

מ"ב ס"ק ע"א. להגעילו ע"י עירוי. דהרי נוגעין בו כל השנה וכו'.

עיין מג"א [ס"ק כ"ה שכתב טעם למה שמועיל עירוי לידות הכלים, שזה דומה לעירוי שהלכה הבליעה מצד זה לצד זה].

רושם האומנים שבכלים

סעיף י"ג. בשו"ע. הגה רושם שעושים האומנים בתוך כלים מותר להגעילן מאחר שנעשה מחדש וינקרם היטב.

רושם שעושים האומנים - להכיר מעשה ידיהם (שו"ע הגר"ז ס"מ).

כלים המוחופין בבדיל בפסח

מ"ב ס"ק ע"ז. וכלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין היה אפשר להתירן בלא הגעלה, לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים, וזה גופא במקום הגעלה.

בדיבור הבא בסופו בשם הפמ"ג לענין הגעלת כלי מתכת - וכן כעין שכתב בסוף דיבור הקודם.

הגעלה לעריבות העשויים ממתכת

בה"ל ד"ה בפסח. וממילא בכלי מתכות דאפשר לנקות מותר ע"י הגעלה וכ"כ וכו', ועיין בפמ"ג שכתב ג"כ לדעת המג"א יש להחמיר אפילו במתכות.

עיין בא"א סימן תמ"ב ס"ק ט"ז.

נפה ששפשפה וניקה אותה היטב

סעיף י"ח. מ"ב ס"ק ק'. ובדיעבד אם עבר ונשתמש בה בפסח ע"י שפשוף היטב לחוד, יש לסמוך על פסק המחבר דס"ל דבשפשוף לחוד סגי.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף מ"ט.

מתי עדיף להשתמש בקמח לפסח בלא ניפוי כלל

מ"ב ס"ק ק"א. ואם אינו מוצא לקנות חדשה מוטב שלא לרקד הקמח כלל. **ובשעה"צ ס"ק קכ"א.** מ"א, ופירשו דבריו כמה אחרונים דלא קאי דוקא על שנפלו מים מתחלה אלא אסתם נפה ישנה.

היינו לאפוקי מפירוש מחצית השקל.

הכלי שגררו עליו תמכא הבלוע מחמץ

מ"ב ס"ק ק"ב. שקורין רי"ב אייזי"ן. וגם התמכא (שקורין חריי"ן) שגררו עליו כל השנה ונחתך בסכין של חמץ, והתמכא הוא דבר חריף ונבלע בו טעם החמץ, ואח"כ כשמוללין עליו נמצא בו טעם החמץ.

לכאורה המג"א בזה כשיטתו לעיל בדין זנגוויל, עיין לעיל במ"ב ס"ק צ' ומש"כ שם בגליון (וזה באופן של חשש בליעה, אבל יש גם חשש של בעין, אך הנפק"מ כדלקמן לענין ערב פסח).

אם אמרינן חוזר וניעור בחתיכה שיש בה

בליעת חמץ ונתערבה בין החתיכות

מ"ב ס"ק ק"ב. אבל כשהגיע הלילה הרי הפירור חוזר וניעור ואוסר במשהו. **ובשעה"צ ס"ק קכ"ז.** הגר"ז. וכ"ז כשמפררין עליו גם לחם חמץ, אבל אם ידוע שלא שימשו בו מתחילה רק חריין שנחתך בסכין של חמץ, א"כ אין עתה חשש של חמץ בעין רק מבליעת חמץ לא אמרינן דחוזר וניעור [ח"א].

עיין בחידושי הגרעק"א ע"ד מג"א ס"ק ל"ז [בנידון מרדה שרדו בה מצה חמוצה, ובליעות שבמרדה נתקנה במצה הא' שרדו אחריה ושאר המצות צריך כדי קליפה, ואם נתערבו מצות אלו באחרות בערב פסח בטלות כיון דאין איסורן מחמת עצמן משא"כ בפסח לא בטיל, וכתב הגרעק"א דאף דבטעמא לא אמרינן חוזר וניעור בפסח, מ"מ כאן אמרינן חו"נ כיון דהטעם הבלוע במצה עומד בפנ"ע, אלא שהמצה מעורבת בין המצות, יעו"ש] - ואם כן ה"נ פירור זה של התמכא הבלוע מחמץ הוא כחמץ העומד בפני עצמו, וכשהוא מתערב בשאר דברים הוא חוזר וניעור בכניסת ליל הפסח (ושם בנידון הגרעק"א עי"ש בחק יעקב ומחצה"ש שכתבו שדוקא באוכל לפני פסח, ולכאורה צריך להסביר כונתם כעין מש"כ הגרעק"א, אלא שלפי דבריהם את"ש דברי המג"א דג"כ אתו כהא דהגרעק"א).

כיבוס שקים ישנים בחמין

מ"ב ס"ק ק"ו. ע"י כיבוס. ר"ל בחמין ואפר וחביטה.

בבית יוסף יו"ד סימן קכ"א בבדק הבית כתב בשם רבינו ירוחם דמהני גם בכלי שני, וכן כתוב ברא"ש ע"ז פרק ה' סימן ל"ג עי"ש, ושם הטעם. וכן כתב בש"ך יו"ד סימן קל"ח ס"ק י', ועיין בחכמת אדם כלל פ"ב סעיף ט'.

מרדה שהגעילו והשתמש בה למצה

סעיף י"ט. מ"ב ס"ק ק"י. ועיין בא"ר שכתב דכ"ז לכתחילה, אבל בדיעבד אם נשתמש ברחת של חמץ מצה אחר הגעלה מותר.

עיין לעיל מ"ב ס"ק ל"ב [דבמקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו ב"י, יש לסמוך בדיעבד דמקרי התירא בלע ודי בהגעלה] - וא"כ אולי כאן ג"כ המכוון בהפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט. - וע"ע שם בשעה"צ ס"ק ל"ז דהא"ר לא הזכיר שיהיה דוקא אינו בן יומו, וא"כ אולי לדעת הפמ"ג גם כאן בעינן דוקא שיהיה אינו בן יומו, ואולי כאן שאני דבית יוסף כתב דהכלבו כתב ברחת דנהגו להגעילה, ודהגה"מ ותה"א כתבו דלא מהני הגעלה, וע"כ לענין דיעבד יתכן דלכו"ע מקילינן גם בבן יומו וגם בלא הפסד מרובה. - וצ"ע.

מרדה שיש בו שמנונית חמץ ורדו בו מצה

ער"פ אם בטל בס' או אוסר כ"ק

מ"ב ס"ק קי"א. ואם אפו ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן נאסרה המצה כולה, דע"י השומן מפעפע החמץ בכולה - ודוקא תוך הפסח, אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים. **ובשעה"צ ס"ק קל"ה.** פמ"ג. ולכאורה נראה דזהו דוקא לענין שע"י השומן שהוא בעין אינו נאסר המצה כולו שבטל הבעין בששים, אבל עכ"פ הבלוע שבתוך המרדה אוסר כדי קליפה אף קודם הפסח וצ"ע.

אולי יתכן דהבלוע כשיוצא מתערב עם השומן, והשומן מפטמו אפילו אם הבלוע כחוש, וע"כ גם הוא נכנס בכל המצה ויש ס' בכולה נגד מה שבעין עם מה שיוצא מן המרדה. - ויתכן שזהו ספיקו במה שסיים וצ"ע.

מרדה חמץ שרדו בו מצה קודם הפסח ויש ס'

לבטל את הבעין אם צריך גם כדי נטילה

מ"ב ס"ק קי"א. ודוקא תוך הפסח, אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים אותו מעט הבעין שיש על המרדה.

יתכן דזה דוקא בשומן שמתפשט בכולו ויש ששים נגדו, כדמשמע בשעה"צ שכאן קאי על יש שומן, משא"כ באינו שומן [שנאסר רק כדי נטילה] אין בכדי נטילה ששים נגד מה שבעין. - ולפי הנ"ל במצות דקות יאסרו גם ביש שומן, כיון דכל המצה פחות מכדי נטילה, והרי בכדי נטילה אין ששים אם נימא כנ"ל, ובפרט בצירוף מה שיוצא מן המרדה כמש"כ בשעה"צ ס"ק קל"ה. - ואם קאי כאן גם על אינו שומן צריך לומר דיש ששים בכדי נטילה נגדו, וא"כ קושיתו בשעה"צ קאי גם על זה דיאסר עכ"פ כדי קליפה, והיינו דבכדי קליפה כבר אין ששים, וע"ז לא שייך לתרץ כמש"כ בגליון. - אך אולי גם בלי פיטום שייך לומר דאם מתערב הבלע עם הבעין אזי חודר הבלע למקום שהבעין הולך, וא"כ שייך גם ע"ז הערת שעה"צ. - ועיין בש"ך יו"ד סימן צ"ד [ס"ק כ"ט] מש"כ כעין זה לענין צירוף בלע עם בעין.

מרדה של חמץ שהודח ורדו בה מצה כמה נאסר במצה

מ"ב ס"ק קי"א. אבל אם הדיחו המרדה מקודם, ואין עליה חמץ בעין רק הבלועה בה, אין אוסר רק כדי קליפה בין שנשתמש בה מקודם עם שומן או בלא שומן, דאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה. **ובשעה"צ ס"ק קל"ו.** ודבר פלא ראיתי בח"א שכתב לאסור בכדי נטילה וציין מ"א סקל"ז, והלא המ"א כתב בהדיא כדי קליפה, ובסוף דבריו מוכח בהדיא דכדי קליפה דוקא ולא כדי נטילה עי"ש, וצ"ע.

עיין מחצית השקל שכתב כדי נטילה - וכנראה דאזיל לשיטתו לעיל שכתב דהמג"א עצמו ס"ל דשיעור כדי נטילה, ע"כ ה"נ כאן אע"ג שהזכיר קליפה, מ"מ לשיטת מג"א עצמו בעינן נטילה.

אך עיין בפמ"ג דאע"ג שלעיל גם הוא כתב דבעינן כדי נטילה, מ"מ כאן כנראה מפרש כפשוטו שגם למג"א עצמו דוקא כדי קליפה, משום דלענין בלוע היוצא מכלי אמרינן שמבליע רק כדי קליפה ביבש לגמרי אפילו אם הבלוע הוא שמן. - וכן מבואר בשו"ע הגר"ז סעיף נ"ו.

ועיין לקמן במג"א ד"ה כתוב שכתב דהאחרות א"צ ולא קליפה (ומשמע אע"ג שאיירי בבלוע שמן - ושם ג"כ פירש הפמ"ג כנ"ל משום דזה בלוע שבכלי).

מצה שיש בה בליעת חמץ שנתערבה באחרים

מ"ב ס"ק קי"א. אם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח ואח"כ רדו בה מצות אחרות ונאסרו ע"י המרדה, ואח"כ נתערבו אלו בהרבה אחרות כשרות, כולן אסורות דכבר נתבאר בסימן תמ"ז דבפסח לא נתבטל יבש ביבש.

עיין לעיל סימן תמ"ז מ"ב ס"ק צ"ג מש"כ פלוגתא בענין **בלוע** שנתערב באחרים.

להאכיל מצות לתינוק ערב פסח -

כשיש בהם בליעות שנתבטלו

מ"ב ס"ק קי"א. ורק בע"פ מותר להאכילן לתינוק.

עיין לקמן סימן תע"א - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף נ"ו שראוי לאכול בערב פסח ע"י בישול.

מצה שיש בה בליעת חמץ שנתערבה

באחרות אם חו"נ בפסח

מ"ב ס"ק קי"א. וי"א דכיון שלא נאסר רק מצד בלוע אינו חוזר וניעור בפסח. **ובשעה"צ ס"ק קל"ט.** מ"א.

מדברי הגרעק"א משמע שכן ס"ל להמג"א והוא משיג עליו, אבל מדברי חק יעקב ומחצית השקל נראה שמפרשים בכונת המג"א שיאכלם בערב פסח.

רדו מצות במרדה שאין ידוע אם היתה של חמץ

מ"ב ס"ק ק"א. ואם נסתפקו במרדה אם היתה של חמץ או חדשה מותרים כל המצות. **ובשעה"צ ס"ק ק"מ.** אחרונים.

עיין בפמ"ג שנשאר בצ"ע על דברי החק יעקב דהא הוי ספק תורה.

הכשרת השולחנות

סעיף כ'. מ"ב ס"ק קי"ד. לערות עליהם וכו'. מכלי ראשון, ומהרי"ו סימן קצ"ג פסק דלא מהני עירוי.

עיין יו"ד סימן קכ"א בש"ך ס"ק י"ד [-דנתבאר באו"ח סימן תנ"א ס"כ דנהגין להכשיר השולחנות ע"י עירוי].

כסוי השיש בנייר כסף

נייר כסף ע"ג שיש אם סגי בכך - אמר השואל שחושש אולי יתחמם השיש ע"י הנחת הקדרה.

הנה לכאורה הנייר כסף עם השיש הוי כב' קדירות הנוגעות זה בזה, ואולם בפסח מחמירים דחצובה צריכה ליבון (גם כל השנה אסור לכתחלה). אך אולי כאן שהשיש והנייר כסף קרים הוי תתאי גבר, וכל הבליעה רק כדי קליפה, א"כ הרי א"א כלל שיבוא פליטה משם אפילו היה כאן לחות, א"כ יתכן שאין זה דומה להא דחצובה.

הכשרת שולחנות בעירוי מכלי ראשון

מ"ב ס"ק קי"ד. ומהרי"ו סימן קצ"ג פסק דלא מהני עירוי מפני שפעמים משים עליו פשטיד"א חם והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון.

אע"ג דמבליע רק כדי קליפה משום דתתאה גבר, מ"מ עדיף מעירוי שיצא מהכלי לאויר העולם. ועיין פמ"ג [א"א ס"ק ל"ח דמ"מ אם אירע שהגעילו ע"י עירוי ונתנו בפסח מצות חמות שם, בהפסד מרובה יש להתיר דבכלי נמי אמרינן תתאה גבר]. ועיין מ"ז ס"ק ט' ד"ה והוי [-דגם טעלי"ר שמניחין גוש עליהם למאן דמחמיר, עיין יו"ד צ"ד ומג"א תמ"ז ט', אין מהני הגעלה ע"י עירוי ג"כ, כי מים מתקררין וגוש בכלי שני דינו ככ"ר וצריך הגעלה וכו']. - ועיין לעיל מ"ב ס"ק נ"ב - ועיין לקמן סימן תנ"ב מ"ב ס"ק כ'.

אך ר' משה שינברגר הי"ו העירני שביד יהודה סימן צ"ד פיה"א ס"ק ל"ז שכתב להקשות בזה - וכנראה אפילו לענין פשטידא שנצלה ממש אצל האש, ולבסוף כתב סברא שכיון שבלע מה שנרתח מאש עצמו צריך שההגעלה ג"כ תהיה בכעין זה, כגון ע"י אבן מלובן שנרתח מאש עצמו וסיים בצ"ע עי"ש.

עיין ב"י סימן תנ"ב בסופו ד"ה כתב עוד המרדכי (הב'), דלכאורה זה כעין הא דמהרי"ו.

עוד בענין הנ"ל

בענין פשטיד"א שכתב המשנ"ב בשם מהרי"ו - ועיין ביד יהודה סימן צ"ד פיה"א ס"ק ל"ז - לכאורה אפ"ל שתתאי גבר מבליע כדי קליפה, אך הרי **לא מבשל** וא"כ לא יוצאת כל הבליעה, וזהו הטעם גם במה שכלי שבלע ע"י מליחה כדי קליפה דלא מהני עירוי, אע"ג דגם לרשב"ם ודאי מפליט מ"מ לא מוציא את כל הבלע - ואולם אכתי צ"ע, דהרי שאז אמרינן כתשמישו כן הכשרו, ומה שבלע בכלי שני מכשרינן בכלי שני, ולמה לא נימא דמ"מ לא מוציא לכל מה שבלע - וכן בעירוי גופא לרשב"ם איך מהני להכשיר בעירוי, דדלמא לא הוציא כל הבלע.

ואולי במה שלא בלע בתורת בישול מהני להוציא ע"י סוג כזה שכמותו, אבל לא ע"י אחר אע"ג שג"כ מפליט מ"מ א"א לדמותם, וע"כ במליחה שבולע כדי קליפה - והוי **כרותח** - וזהו כבישול, אזי בשלמא אם עירוי **מבשל** אזי לכח של בישול יש להוציא כל סוג בליעות, משא"כ אם רק מפליט - לרשב"ם, הרי כבר א"א לדמות זה לזה - וא"כ כאן בפשטיד"א אע"ג דתתאי גבר של צונן, וגם עירוי הוי תתאי גבר של צונן, מ"מ כיון דהוא כבר לא בדפנות המחממות גרע מהבליעה של הכלי עצמו במישרין (דלא רק דחסרון זה מחסרו שלא להיות לו מעלת תוך הדפנות לכלי, אלא עוד גרע מאופן של הנחת הקדירה עצמה על גבי מקום הצונן).

ועי"ש ביד יהודה שנתקשה בזה, והביא מהא דבעירוי יתכן שמבשל בכולו ובגוש לכו"ע רק כדי קליפה (היינו ככה"ג עכ"פ שכלפי מטה רק כדי קליפה. - ומש"כ היד יהודה **מבשל** אע"ג דשם איתא בלע, כונתו דאפילו תימא דה"ה מבשל, מ"מ לא יותר מכדי קליפה) - ולכאורה ע"כ י"ל דאיה"נ אליבא דר"ת מהני, אבל מאי דלא מהני משום דחיישינן לשיטת הרשב"ם, וע"כ אפ"ל בדרך הנ"ל. - ועי"ש ישובו. ומ"מ נתקשה במה דמהרי"ו נתן טעם להא דפשטיד"א **דהוי השולחן כלי ראשון** - שגם ע"י ישובו של היד יהודה, מ"מ אין

להשתמש למצה בצונן בבית שאור של חרס

מ"ב ס"ק קל"ב. לא ישתמש בהם מצה אלא בצונן. כן הוא גירסת הב"ח והפר"ח, ויש גורסין אפילו בצונן, והא דכתב בריש הסעיף דבצונן מותר אבית שאור וחרוסת לא איירי בשל חרס.

ולפי"ז הוי לכאורה שיטת השו"ע כשיטת המג"מ בדעת הרמב"ם [פ"ה הכ"א דאסור להשתמש בהן מצה אפי' בצונן], עיין בב"י. (ועיין בב"י מש"כ ע"ד הטור בגירסת "אלא", ועיין בב"ח מש"כ להשיג).

הנחת מאכל שמן ע"ג תנור חמץ כשהתנור חם

מ"ב ס"ק קל"ו. ולענין דיעבד אם הניח עליה מצה כשהתנור חם או כשהמצה חמה או שניהם חמים אוסר תחתונות המצה כדי קליפה.

עיין שעה"צ ס"ק קל"ו מש"כ לענין בלוע שמן - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף ס"ו [שאם המאכל שהניחו עליו הוא מאכל שמן כולו אסור] - לכאורה זה הוא כשיטת הש"ך יו"ד סימן ק"ה, ולא כשיטת המג"א לעיל בדין הרחת. ועיין בחידושי הגרעק"א מש"כ ע"ד מג"א ס"ק מ"ד. (עיי"ש בקושיתו דנימא דבגלל הרוטב החם יעפעע לפנים).

אם זיעה מפלטת חמץ שבתנור

מ"ב ס"ק קל"ו. וכל אלו הדינים שייך גם בקאכלין העשוין בתנורים מן הצד, אלא דשם אין מועיל הפסק ברזל או טיח טיט למטה לבד אא"כ הטיח בטיט גם מן הצדדים וגם מלמעלה. **ובשעה"צ ס"ק קע"ט**. ח"י וש"א משום הזיעה של חמץ שעלה למעלה מהבל הקדירות רותחות שהניח בכל השנה ונבלע בגוו של הקאכלין, ועתה חוזר ונופל בתוך הקדרות כשמתחמם.

עיין לעיל במשנ"ב ס"ק ס"ב ובמש"כ שם בגליון.

כלי זכוכית שאין בה בקעים שנשתמש בה בחמץ בצונן

סעיף כ"ג. מ"ב ס"ק קל"ט. אבל אם דרך תשמישה בצונן אז יש חילוק, דאם הכלי נעשה מקרקע ירוקה אין לה תקנה דדרכה לבלוע, ואם מלבנה ושחורה ניתרים בהגעלה או בעירוי וכנ"ל בסעיף כ"א אפילו אם יש בה בקעים, ואם אין בה בקעים א"צ הגעלה.

לכאורה איירי במשתמש בהו מעת לעת - דאי לא"ה למה בעינן הגעלה ועירוי, ואם כן למה מסיים דבאין בה בקעים סגי בשכשוך, הרי כיון דמשתמש בהו מעת לעת ג"כ צריך הגעלה או עירוי. ואולם לפי מש"כ הפמ"ג במ"ז ס"ק כ"ג דבסעיף כ"א [שמועיל הגעלה ועירוי] איירי בישן ולפי שעה, אזי את"ש דרק עם בקעים מחמרינן בזה, אבל באין בקעים דומה בזה לכלי מתכות, אך במשנ"ב לעיל לא הזכיר זאת, ואדרבה הזכיר בס"ק קט"ז דאיירי אפילו בשהה כמה ימים (ואין הכרח לומר שכוונתו במש"כ **אפילו** דגם בלא שהה מעת לעת דנאסר, דאולי המכוון לרבות אפילו זמן רב, אבל עכ"פ יתכן דבעינן מעת לעת). - ועי"ש ביו"ד סימן קל"ה סעיף ו' ובש"ך שם ס"ק י"ט וכ'.

מקומות הנוהגים שלא להשתמש בכלי

חרס מצופים אפילו חדשים

מ"ב ס"ק קמ"א. ואפילו באותן מקומות אם ידוע שכלי חרס זה לא עירב האומן סובין בציפויי יש להקל.

עיין שו"ע הגר"ז לענין אם יש מנהג להחמיר אפילו בזה.

הגעלה לכלי ברזל המצופין

בשולי הגליון. וקדירות ברזל המצופים בהיתוך (געשמעלצט) לכן ושוע העלה בחת"ס יו"ד קי"ג דלא מהני הגעלה עי"ש, אכן שמעתי שכמה גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ.

עיין בסוף ספר טעמא דקרא מש"כ בשם החזו"א לענין כלי אמאיל [שא"א להגעילם].

ועיין יו"ד סימן קכ"א בפתחי תשובה ס"ק ב' [בשם החת"ס על כלי ברזל המצופין ואין ידוע אם מעורב בו חרס שדינו בליבון יעוי"ש], ועיין שבט הלוי חיו"ד סימן מ"ג [שמיקל במצופה בזכוכית דהוי ס"ס בדרבנן].

ועיין שו"ת אבני נזר חיו"ד סימן קי"ב אות ד' מש"כ להתיר להגעיל כלי מתכות המצופין, אשר נודע במיח"ר שהציפוי של מתכת.

מילוי ועירוי לכלי שתיה - ולכלי חרס

סעיף כ"ה. משנ"ב ס"ק ק"ג. ומצריכין הגעלה, וה"ה ע"י מילוי ועירוי וכדלעיל בסעיף כ"א. **ובשעה"צ ס"ק קצ"ב**. הגר". ואף ששם בסכ"א לא מיירי אלא בכלי שמכניסו לקיום

עירוי ג' ימים בשאר איסורי תורה

מ"ב ס"ק קי"ח. ודע דדעת הש"ך ביו"ד סימן קל"ה ס"ק ל"ג דבשאר איסורים אין להקל ע"י עירוי ג' ימים אם היה כבוש.

היינו כדרך הב' שם [-הנזכר לעיל] דרק חמץ שאני דהתירא בלע.

הגעלה לחבית של שכר כשלא פתחו השוליים

מ"ב ס"ק קי"ט. ועיין בא"ר בשם הפרישה דאם נשתמש בחבית של שכר ולא פתחו השוליים ונקרו היטב אסור אפילו בדיעבד.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף ס"ד מש"כ בזה.

הגעלה לכלים שהיו בהם יי"ש אחר שמסיר את ריחם

מ"ב ס"ק ק"כ. וכתבו האחרונים דכלים שהיו בו יי"ש לא מהני להם כלל ההגעלה, דנשאר בו גם אח"כ ריחו וטעמו. אכן אם בישל אותן היטב במים עם אפר עד שנסתלק הריח לגמרי מותר להגעילו.

עיין חידושי הגרעק"א מש"כ שרק לדעת הט"ז מהני, אבל לדעת המג"א שלבית שאור לא מהני הגעלה לא יועיל כאן תיקון זה.

בענין קדם פגמו לבליעתו

מ"ב ס"ק קכ"ב. אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר אפילו בבן יומו, ומטעם דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעת לעת, ואז נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם ומותר בדיעבד.

עיין לעיל סימן תמ"ז מ"ב ס"ק ל"ט ושעה"צ שם. - ועיין שם סעיף ח' בה"ל ד"ה אם ומש"כ שם בשולי הגליון.

חבית של שכר שנתנו בו דבש

מ"ב ס"ק קכ"ב. אבל אם היה בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע, אפילו בדיעבד אסור לשתותו בפסח, אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר אפילו בבן יומו ומטעם וכו'. **ובשעה"צ ס"ק קנ"ז**. הגר"ז ומגן האלף בסימן תמ"ז ס"ח, וכדעת הט"ז ביור"ד סימן ק"ה ס"א וכו'. והנה המג"א הביא ג"כ בסימן תמ"ז ס"ק ט"ז את דברי הט"ז הנה"ל, ודיחויי אינו מצוי בעניננו שיהיו נותנים היין והדבש ברגע ראשונה שפינו השכר והדיחו אותה.

ובדברי המג"א שכתב כאן דדוקא באינו בן יומו, צריך לומר דכוונתו לאפוקי רק באופן שבאמת נתן הדבש ברגע ראשונה. - ועיין לעיל סימן תמ"ז בה"ל ד"ה אם, ועיין חזו"א או"ח סימן קי"ט ס"ק ו'.

כלים של בית שאור שלא שהה בו החמץ מעל"ע

סעיף כ"ב. מ"ב ס"ק קכ"ד. שנשתמש בהם חמץ בצונן. ר"ל שהשתמש בהם בחמץ יבש או אפילו בדבר לח אך שלא שהה שם מעל"ע. **ובשעה"צ ס"ק קס"ג**. עו"ש. וק"ק דא"כ מה דמסיים דבית שאור ובית חרוסת אסורים, ע"כ דמיירי ג"כ בדלא שהה שם שיעור מעל"ע, ובאופן זה מותר להשתמש בהם בצונן בלא הגעלה, והיה לו לשו"ע לבאר זה.

צ"ע מה המכוון בזה, אם לומר **שרק** באופן זה מותר להשתמש בהם בצונן בלא הגעלה, אבל אם שהה מעת לעת יהא אסור, והרי גם בתשמישו בחם מותר להשתמש בצונן בדרך ארעי כנ"ל בסעיף א' בהג"ה, ואם המכוון לומר שבאופן זה ג"כ ההיתר **רק** להשתמש בצונן, א"כ מה הקושיא שהיה לו להשו"ע לבאר זה, הרי ממילא משתמע שע"י שיהוי גדול גם בלי מעל"ע אסור להשתמש בחמין, דאי לא"ה אלא שהיה מעל"ע הרי לא צריך לבוא משום דין חימוצו קשה.

קילוף והגעלה לכלים של בית שאור

מ"ב ס"ק קל"א. אבל לפמש"כ הרמ"א לעיל בס"ז דהמנהג שלא להשתמש בכלי לישא משום דא"א לנקר, בודאי יש להחמיר גם בבית שאור. **ובשעה"צ ס"ק קס"ח**. והנה אם הבית שאור עשוי מכמה נסרים בודאי יש להחמיר משום דא"א לנקות וכדלעיל בסוף סימן תמ"ב, ואפילו אם נעשה מנסר אחד דוקא להשהות מותר אחר שנקרוה היטב, אבל ללוש אסור לכתחילה אפי' לאחר הגעלה.

עיין לעיל סעיף י"ז בה"ל ד"ה והמנהג [דבעריבות ודפין שלשין בהם אם הוא נעשה מחתיכה אחת יש להתיר ע"י קילוף והגעלה], וא"כ לכאורה ה"ה הכא בכלי מנסר אחד מותר ע"י קילוף והגעלה - דהרי המג"א מחמיר שם כבבית שאור - עי"ש בשעה"צ ס"ק ק"י ובבה"ל ד"ה צריכים, ובכ"ז בבה"ל ד"ה והמנהג מיקל ע"י קילוף והגעלה בכלי של נסר אחד, וא"כ לכאורה ה"ה הכא - ועיין לקמן שג"כ משמע דמהני קילוף והגעלה.

זה משום דהוי כלי ראשון - וזאת יקשה גם לישוב הנה"ל, דהרי גם בישוב הנה"ל אינו מטעם דהוי כלי ראשון.

הגעלה ע"י עירוי במקום שהבליעה היא קלושה

מ"ב ס"ק קי"ד. ומהרי"ו סימן קצ"ג פסק דלא מהני עירוי, מפני שפעמים משים עליו פשטידא חם והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון.

ולכאורה צ"ע דהרי גם שם הוי רק בליעת כדי קליפה, והמג"א ס"ל שבתתאי גבר הוי רק חומרא (עיין חידושי הגרעק"א יו"ד סימן צ"א), ובשלמא אם עירוי יש צד שלא מבליע כלל (ומשום שיצא מהכ"ר) את"ש, אך ר' יצחק לנדא הי"ו טען שבש"ך ריש סימן ק"ה איתא שגם לרשב"ם מבליע כדי קליפה, אך בלשון הפמ"ג יו"ד בסימן י' בציונו שם לענין עירוי על סכין, וכן עיין בדבריו בסימן תנ"א מ"ז ס"ק ח' שיש משמעות שיש צד שלא בולע כלל - וצ"ע. - ואלי עכ"פ איך שהוא א"א לדמות הנידונים של מליחה עם עירוי או של גוש עם עירוי.

ואולם אין לומר שאפילו אם בגדר **בליעה** שווי, מ"מ לגבי דין הכשר בעינן **הגעלה** של **בישול**, דהרי זה אינו, דבפמ"ג מ"ז ס"ק ח' כתב דבאמת א' מן האחרונים (כמדומה הב"ח בשם גדול א') כתב סברא כזו שגם בבלע של כלי שני בעינן להכשיר בכלי ראשון, ושהפר"ח השיג בזה, וא"כ ה"ה כאן, אלא צ"ל שאולי לא שוו.

שוב ראיתי שהנה באמת הרי זו טענה מש"כ הב"ח בשם הגדול א', והיינו שיש לחוש שכעת בפליטה אולי לא יצא הכל, אלא שמ"מ טענת הפר"ח כנראה משום **כבולעו** כך **פולטו**, וא"כ בגוש ועירוי או מליחה ועירוי שעכ"פ ענין הפליטה עם ענין הבליעה לא דמו ממש כענין א', כבר לא שייך לטעון טענת כבולעו כך פולטו, ושפיר יש לחוש שמא בפליטה לא יצא הכל כמו בבליעה, ורק כשיש כבר כח **הגעלה של בישול** אמרינן שמוציא הכל גם לענין בליעה של אופן אחר כשל כבוש או מליחה, ורק לענין בליעת ליבון שידענו שהיא בליעה יותר חזקה לא מהני הגעלת בישול, וכמבואר בתוכה להדיא. - ועיין ביד יהודה יו"ד סימן צ"ג מש"כ בענין זה.

עירוי על אבן מלובן

מ"ב ס"ק קי"ד. ובזה די אפילו אם הרותחין הוא מכלי שני, דהא נרתחין על הדף והוי ככלי ראשון.

עיין לעיל בסעיף ו'. - ועיין שו"ע הגר"ז סעיף ל' דלכתחילה טוב להחמיר ולהיזהר בכל זה (עיין ספר הגעלת כלים פ"ג באות ת"א).

עירוי מכלי שני ע"י אבן מלובן

מ"ב ס"ק קי"ד. ובזה די אפילו אם הרותחין הוא מכלי שני. **ובשעה"צ ס"ק קמ"ג**. חיי אדם.

כן כתב בדרכי משה יו"ד סימן קכ"א ס"ק ז' בשם האיסור והיתר.

ועיין שו"ע הגר"ז סעיף כ"ט [דכשמערה בעירוי בלא אבן מלובן לא עלתה לו אא"כ נזהר שלא יפסק הקילוח].

לסמוך בדיעבד על עירוי בלא אבן מלובן

מ"ב ס"ק קי"ד. ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד, ועיין לעיל בס"ו בהגה ובמ"ב שם.

עיין במ"ב שם ס"ק מ"ז ושעה"צ ס"ק נ' ומש"כ שם בגליון.

הגעלה לחביות שהיה בהם שכר

סעיף כ"א. מ"ב ס"ק קט"ז. שנתנו בהם שכר שעורים. ר"ל אפילו היה בהם כמה ימים [ט"ז וש"א].

עיין מש"כ לקמן בגליון דמ"ב ס"ק קל"ט.

הגעלה ועירוי לחביות של חרס שהיה בהם שכר שעורים

מ"ב ס"ק קי"ז. מותרים בהגעלה. דהא דאמרינן כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם היינו דוקא כשבלע ע"י האור, אבל בצונן סגי להו בהגעלה, ולפי טעם זה אפילו בחמין מותר להשתמש בו אחר הגעלה או עירוי.

עיין חזו"א סימן קכ"ב ס"ק ב' [ב' דרכים שכתב הש"ך בטעם דמהני הכא בחבית של שכר עירוי אף בכלי חרס, א' משום דנבלע ע"י כבישה לא אלים כ"כ, וע"י עירוי או הגעלה נקלש הטעם - ומהני דוקא קודם זמן איסורו. ב' דאיירי אחר שנפגם כבר האיסור דבזה מהני הגעלה אפי' בכ"ח - ודהש"ך מסתפק אם אפשר לסמוך על טעם דהתירא בלע בשביל להגעיל כשהוא ב"י קודם זמן איסורו].

ועי"ש שכתב דטעמא דהתירא בלע הוא עיקר, וא"כ מותר בבן יומו לפני זמן איסור. אך יתכן דאכתי עי"ז אינו פושט את ספק השני לענין אינו בן יומו בלאחר זמן איסור, דאולי נכון בשניהם מותר.

ומשום כבישה, וכאן יש חשש חמין ובחמין לא מהני עירווי, מ"מ יש להקל בזה משום דרוב תשמישו הלא הוא רק בצונן.

עיין חזו"א סימן קכ"ב ס"ק ד' ד"ה במ"ב שהשיג בזה [דמשום צונן סגי בשטיפה, ואי משום חום אין מועיל עירווי כלום].

ולענין כלי חרס אשר לכאורה לפי"ד שעה"צ כאן היה אפשר לומר כן גם לענין כלי חרס דליהני ע"י עירווי, אך במשנ"ב ס"ק קנ"ה חזינן דלענין כלי חרס לא מקילינן, דהרי שם בכלי זכוכית כתב להקל ברוב תשמישו בצונן לענין דיעבד, משמע דלכתחילה לא מקלינן להגעיל או ע"י מילוי ועירווי (ולפי"ד החזו"א פשיטא דגם שם בכלי חרס לא מהני בכל גווני) - ועיין חיי אדם כלל קכ"ה סעיף כ"ב דאולי גם משם מוכח כהמשנ"ב. - ועיין כאן מש"כ בגליון המ"ב ס"ק קנ"ו.

עירווי לכלי זכוכית שרוב תשמישו בעירווי של מעל"ע

סעיף כ"ו. מ"ב ס"ק קנ"ה. ואם היה רוב תשמישו בחמין או אפילו בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעת לעת, אז אף בדיעבד אסור החמין שנשתמשו בו, אא"כ הכשירו מתחילה ע"י הגעלה או ע"י מילוי ועירווי.

משמע שרוב פעמים בשימוש של מעת לעת ומיעוט פעמים בצונן בלי מעת לעת, אבל לא משתמש כלל בחמין, ועל זה כתב **דבדיעבד** מהני להכשיר ע"י מילוי ועירווי (עיין שעה"צ ס"ק קצ"ט) - וצ"ע דהרי בזה מותר אפילו לכתחילה כהא דסעיף כ"א.

עירווי לכלי זכוכית ואם מהני גם כשתשמישו בחמין

מ"ב ס"ק קנ"ו. ומ"מ במקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, כתב הח"א דיכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה ולהכשירו ע"י עירווי ג' ימים.

אולי דוקא באלו שיש בהם חשש של מיעוט תשמיש בחמין ועל זה מיקל רק באין בנמצא וכו' (אלא שקשה כקושית חזו"א ע"ד שעה"צ ס"ק קצ"ב - ולפי"ז יהא מוכח מחיי אדם ג"כ כמשנ"ב, וע"ש שלכאורה אפשר לומר כן), אבל במה שתשמישו רק בצונן הרי לא גרע מהא דלעיל סעיף כ"א, וא"כ מש"כ לענין בוטלקע"ס [שפיהן צר מלמעלה והשמרים נדבק בתחתיתן וכו' ואין להם תקנה להכשירם], אם אין תשמישן כלל בחמין צריך לומר שנקט זאת רק כדי להחמיר מחמת שקשה לנקותם.

שו"ר דהרי בשעה"צ ס"ק ר"א מבאר דכאן איירי שאין תשמישו בחמין כלל, וא"כ כאן לא יקשה כקושית החזו"א, ואין ראייה מדברי החיי אדם למש"כ המשנ"ב לעיל בשעה"צ ס"ק קצ"ב - אלא שיקשה דא"כ למה לא מיקל הח"א גם לכתחילה במילוי ועירווי אפילו כשיש בנמצא כלי זכוכית, דהרי לא גרע מהא דסעיף כ"א.

ואולם אולי אדרבה כדי ליישב זה נימא שבלי שימוש כלל בחמין מכשרינן גם לכתחילה, וכאן איירי במיעוט שימוש בחמין, ויהא אתי כסברת השעה"צ בס"ק קצ"ב (ולא כמש"כ בס"ק ר"א), אלא שא"כ קשיא קושית החזו"א הנ"ל. - ועוד אם כדי לסמוך על סברא זו צריך דוקא תנאי של אין בנמצא וכו', אי"כ למה בס"ק ק"נ הקיל בסתם ע"י מילוי ועירווי (-ושם עוד גרע שאיירי בכלי חרס, וכאן איירי בכלי זכוכית אשר למחבר לא בולע כלל) - ולפי"ז גם אם הפירוש כן אין ראייה מהחיי אדם לשעה"צ ס"ק קצ"ב, דאפשר לומר דכאן בצירוף שיטת המחבר בדין כלי זכוכית סמך להקל לא לחוש למיעוט השימוש, אבל לעיל בדין כלי חרס יתכן שהחיי אדם יחמיר וכהא דחזו"א. ואולם צ"ע מדוע הוצרך הח"א לסמוך ע"ד המחבר כיון שאפשר להגעיל, ככל מה דנהגינן כהרמ"א להחמיר לחוש למעט תשמיש.

כלי כסף המצופים בזכוכית מבחוץ והגעילים

מ"ב ס"ק קנ"ט. אינו מזיק, שאין משתמשין בכלים חשובים כאלו ברותחין אצל האש שניחוש דעי"ז נבלע חמץ בכל הכלי.

עיין שו"ע הגר"ז סעיף ע"ה [שמפרש דאפילו אם נבלע טעם החמץ שמבפנים בזכוכית, מ"מ לא יהיה נפלט מהזכוכית למשקה יעו"ש].

שפוד שצלו עליו חמץ שמקלינן באופנים מסויימים לסמוך על הגעלה

סעיף כ"ז. מ"ב ס"ק ק"ס. ואם צלו עליו מולייתא או שאר חמץ, כגון שייבשו עליו לחם אפילו משהו ולא ליבנוהו בינתיים, אף שהגעילו ואח"כ צלו עליו בשר בפסח אף בדיעבד אסור, אכן אם היה הפסד מרובה או שהוא אינו ב"י יש להקל וכו'.

לפי מש"כ בשעה"צ ס"ק ר"י ורי"א [דמקילינן כהפוסקים דחמץ מקרי התירא בלע ובנוסף שגם האיסור הוא משהו], אזי קולות אלו קיימי רק על האופן שהיה "משהו", ולא ביבוש לחם כשאינו בגדר משהו.

לסמוך על הגעלה כשהכלי אינו בן יומו

מ"ב ס"ק ק"ס. ואם צלו עליו מולייתא וכו' אכן אם היה הפסד מרובה **או** שהוא אינו בן יומו יש להקל אחר שהגעילו ויש בתוך הבשר ששים לבטל הבליעה.

עיין לעיל משנ"ב ס"ק ל"ב שמצריך הפסד מרובה עם אינו בן יומו, וכאן מיקל בגלל צירוף שיש ששים.

ברזא של יי"ש שתחבו במי דבש בפסח

מ"ב ס"ק קס"ג. וברזא שבחביות שכר אם תחבו במי דבש בפסח ושהה מעל"ע אסור המי דבש בשתיה ובהנאה, ואם אינו בן יומו יש להקל, ואם הברזא הוא של יי"ש אף באינו בן יומו אסור ואף בהנאה [פמ"ג].

עי"ש שכתב אם תחבו ליי"ש פסח אפילו אם שהה שיעור של יתן על האש וירתיח ג"כ אוסר.

סימן תנ"ב

זמן הגעלת הכלים

כלים שניקו בחומרים פוגמים אם אפשר להגעילן בני יומן

סעיף א'. בשו"ע. יש לזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו.

עיין חזו"א סימן קכ"ב ס"ק ו' לענין עירוב מיני חמציים [שמנקים בהם את הקדירות] שהמים נפסלים לשתיית בני אדם אי מהני גם בבן יומו - ועי"ש לענין אפר. - ועיין במנחת יעקב [כלל נ"ז נ"ח סקכ"ו].

להגעיל קערות וכפות בעירווי מקדירה שאין מעלה רתיחה

מ"ב ס"ק ח'. ואפשר ללמוד עליהם זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשתמשין ע"י עירווי, דבהם מהני הגעלה במים שהיד סולדת בהם לבד.

ולכאורה צ"ע אם לפי"ז מהני גם ע"י עירווי מקדירה כזו אשר אין מעלה אבעבועות אלא רק שהיד סולדת בו (וצ"ע אם העירווי שאסר היה מקדירה דשהייתה מעלה רתיחות).

הגעלת סכו"ם

לענין סכו"מ: להגעיל בכלי חמץ שאינו בן יומו. - בשעה"צ [סי' תנ"ב ס"ק ט"ו] כתב בשם ב"ח ופרי"ח להגעילו קודם. **ושאל** אם יגעיל בכלי פסח. - בב"ח איתא שאח"כ יצטרך להגעילו, ויתכן שהמשנ"ב לא הביא זאת דזה מובן במכש"כ. **ושאל** אם ישים כולם בשבכה - בסוף סימן תנ"ב [סעיף ג'] כתוב שלא יעשה באופן שנוגעים זה בזה.

הגעלת היורה הגדולה קודם הגעלת הכלים

מ"ב ס"ק ט'. ר"ל דאם יגעיל לאחר זמן איסור צריך להגעיל מתחילה היורה וכו', שאם לא יגעילנה מתחלה הרי המים שביוורה נאסרין מחמת היורה, שאין במים ששים כנגד כל היורה, וחוזרין המים הנאסרין ואוסרין הכלים הנגעלים בתוכו.

וכעת שמכשירה אזי ע"י שממלא אח"כ עוד פעם היא כבר נכשרת לגמרי, וכמש"כ בשו"ע הגר"ז סעיף כ"ב - ואח"כ ממשיך להגעיל בה שאר הכלים וכמש"כ בגליון שו"ע הגר"ז סכ"ב [שכתב "ולפי טעם זה כשמגעילה ב"פ קודם הגעלת הכלים בתוכה די בכך"] - ולכאורה סגי בהגעיל פ"א ושפך המים ואח"כ ממלא שוב, וזה כבר כפעם ב' שכעת היא לא נאסרת, וכבר יוכל להכשיר במים אלו את הכלים. - ולכאורה כן משמע לבאר בכונת המשנ"ב ס"ק י' (זולת שנימא שאם

יגעיל במים אלו - אזי כיון שמים אלו הוצרכו עבור הגעלת עצמה הרי זה כמשתמש במי הגעלה, וכדלעיל [בשו"ע הגר"ז] בסעיף ו'. - אך אפ"ל שזה לא נחשב כשימוש, וכמו שמגעיל כמה כלים זה אחר זה באותן מים, ה"נ במים של פעם השניה מכשיר אותה וגם את הכלים האחרים).

הגעלת יורה הגדולה אחר ההגעלה

מ"ב ס"ק ט'. וגם בסוף לאחר הגעלת כל הכלים כשרוצה להשתמש בהיורה צריך להגעילה שנית שתפלוט מי הגעלת כל הכלים.

עיין פמ"ג א"א ס"ק ו' מה שהקשה בזה, דהא ממ"נ אם יש ששים נגד הכלים למה צריך להגעיל, ואם אין ששים הרי הכלים עצמם נאסרים - ומש"כ בזה.

הגעלה ביורה שהיא עצמה בן יומו

מ"ב ס"ק י"ג. אכן אם היורה הגדולה הוא בן יומו אין שום תקנה להגעיל בו אא"כ יכשירנה מקודם כדין, דמים שבתוכה אין בם ששים נגד הכלי גופא.

לכאורה היינו שיכשירנה בכלי יותר גדול שיש שם ששים נגדו, או שיעשה ע"י הגעלת ב' פעמים וכמש"כ הגר"ז בסעיף כ"ב. - ועיין מש"כ לעיל במ"ב ס"ק י' ומש"כ שם בגליון.

הגעלה בכלי שהוא אינו בן יומו

לענין הגעלה בכלי שאינו בן יומו - בטור סימן קכ"ב כתב להיתר, ועיין מ"ב סימן תנ"ב שעה"צ ס"ק ט"ו בשם ב"ח ופר"ח להחמיר, ואולי רק לענין חמץ, אך בב"ח לפי סברתו שם משמע דס"ל כן גם בעלמא, אך צ"ע אולי לא נוהגים כן עכ"פ באיסורי דעלמא (ובגליון שעה"צ כתבתי דסברת ב"ח כעין הסברא שכתב הגהות אשר"י בסוף ע"ז, ודחה זאת שם עי"ש).

בדעת הב"ח והפר"ח בהגעלת היורה הגדולה שמגעילין בו

מ"ב ס"ק י"ג. וכ"ז מדינא, אבל כבר נהגו לכתחילה להחמיר בכל החומרות ואפילו אם מגעיל בשעה ד' או קודם. **ובשעה"צ ס"ק ט"ו.** ואף היורה שמגעילין בה נוהגין להגעיל אותם מקודם אף כשהיא אינה בן יומא [ב"ח ופרי חדש].

בב"ח כתב להגעיל קודם **ואח"כ**, אבל בפר"ח כתב כמש"כ כאן - ועיין חק יעקב ס"ק ח' שהביא דברי הב"ח, וכתב דנוהגים להגעיל תחילה ולא בסוף - ועיין שו"ע הגר"ז סט"ו ובסוף סעיף כ"ב.

עיין בטור - ועיין תוה"א הלכות הכשר כלים - ועיין בטור יו"ד סימן קכ"ב. (-ולכאורה סברת הב"ח כאן כעין הסברא שכתב הג"א בסוף מסכת ע"ז, אולם הגר"א שם דחה לסברא דאיסור הבישול בגלל שזה לכתחילה). [-ויעוי' מש"כ בזה בארוכה בגליון הקודם בבינת שמחה דרשה לשה"ג תשל"ט אות ז'].

שינוי הכלים אחר הגעלה מבשר לחלב

סעיף ב'. מ"ב ס"ק י"ז. ויכול לעשות אחר הגעלה מכל אחד מה שירצה בשר או חלב.

עיין לעיל סימן תנ"א ס"ק י"ט, ועי"ש בפמ"ג א"א סוף ס"ק ל'.

הגעלת השולחנות באופן שלא יהיו בני יומן

מ"ב ס"ק כ'. ואפילו שלחנות ישפשף יפה וישהה אחר השפשוף מעל"ע. **ובשעה"צ ס"ק כ"ה.** והח"י כתב דדי מעל"ע מעת שנשתמש עליו חמץ.

עיין הגעלת כלים לפסח פ"ו סעיף י"א ובהערות שם [בדעות הראשונים בזה].

הגעלה בעירווי מכלי שני על אבן מלובן

מ"ב ס"ק כ'. אבל לא ישאוב עם כלי אחר מהקדרה ולערות עליהן להגעיל, דזה מקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן.

משמע עם אבן מהני גם מכלי שני כמבואר בס"ק קי"ד שם [-סימן תנ"א].

כלי גדול שא"א להכניסו לכלי מתי אין מועיל ע"י שעושה שפה לפיו בטיט

סעיף ו'. מ"ב ס"ק ל"א. וכ"ז בכלי שאין דרך להכניסו לתוך כלי ראשון של חמץ, רק שמשתמשין בתוכו ברותחין.

עיין חזו"א סימן ק"כ ס"ק ח'.

סימן ס"ו

בענין מכירת חמץ בכסף ע"י שליח של הקונה הנכרי דלאו בר שליחות (לסי' תמ"ח)

ד' המחנ"א דבשולח מעות למוכר מהני אפי' ע"י קטן או עכו"ם, ויש לדון אי איירי בגונא דרשאי שליח להשתמש במעות

א. כ' בביה"ל סי' תמ"ח [ד"ה ובלבד] בשם המחנה אפרים (הלכות שלוחין סימן ט"ו), דאף בהנהו דלאו בני שליחות, כמו קטן ונכרי, הני מילי לענין שהשליח של הקונה מגבי' עבורו, או מושך עבורו, אבל אם שליח הקונה נתן כסף [של] המשלח [למוכר], או [שה] שליח] ה' נכרי או קטן, שפיר דמי, דהרי הכסף הגיע אל המוכר, ומה לן בזה דלאו בר שליחות.

והנה יל"ע בזה, דאם נימא דשליח יכול להחליף המעות שנותנים לו במעות אחרות, נמצא דהמעות הלואה בידו, וא"כ נמצא שמעות ידידי קיהיב למוכר דכבר זכה במעות, ככלל מלוה שהמעות נעשין של לוח מיד ואפילו לא הוציאן] והמקח חל מדין עבד כנעני, וכיון דבעינן לדין עבד כנעני, א"כ היכי דלא הוי בר שליחות לא יועיל, דתליא אם אמרינן דין עבד כנעני בהני דלאו בר שליחות, ע"י קצוה"ח סי' קכ"ג סק"ה וסי' קצ"ה סק"ט, דאייתי בזה פלוגתא רבנן בתראי², [וברמב"ן יבמות דף מ"ה דן דין עבד כנעני לשחרור עבד אף שלא טבל [שדינו כעכו"ם לכל דבר ולא הוי בר שליחות, ולדבריו לק"מ]].

ויל"ע להרמב"ם דס"ל דעבד כנעני לא מהני בקנינים, ורק בקידושין אלימא [יעוי' רמב"ם פ"א ממכירה ובר"ן קידושין דף ז'], אי"כ לדידי' ודאי לא שייך לומר שיועיל כאשר יש לשליח רשות להשתמש במעות.

אך באמת תליא אם [ע"י הרשות להשתמש] חשיבא לוח או שואל, וע"י בתשו' הגרעק"א סי' ר"ד [עפ"י ד' תו' והראשונים בב"מ דף מג], וע"י במהרש"ם חלק ב' סי' ק' [ואי הוה שואל לק"מ].

ובס' תולדות יצחק ובמהרש"ם שם הביאו דברי הבי"ד ביו"ד סי' קס"ט [סט"ז] דאסור לשליח להשתמש במעות [ולדידי' בלא"ה לק"מ דודאי אינו אלא שומר, ואכתי מעות דקונה], אך מהרש"ם ח"א סי' ק"ב אייתי דברי רבנן קמאי ובתראי דס"ל דמותר להשתמש [יעווי"ש עוד במהרש"ם מש"כ בנידון דידן].

ונצטרך לומר דדין המחנ"א איירי בגונא דאין השליח לוח אלא שומר [והיינו כשלא נתן לו רשות להשתמש במעות ובוה א"צ לדין עבד כנעני, שהמעות נשארו בבעלות הקונה].

עפ"י ישוב תמיהת הביה"ל על המחנ"א

ב. ובמ"ב כ' שם דמתשו' ריב"ש סי' ת"מ המובא בשו"ע סי' ת"נ [סעיף ו' ברמ"א] שכ' דנכרי השולח ישראל לקנות עבורו חמץ מנ' כרי אחר בקנין כסף, יעבור השליח [הישראל] בב"י, כיון דאין המשלח קונה החמץ, מפאת דאין ישראל נעשה שליח לנכרי,

ותיקשי להמחנ"א [דכיון דאיירי בקנין כסף, א"כ א"צ תורת שליחות, וא"כ] הא יועיל הכסף לקנות לקונה הנכרי.

ואם נימא דכאשר השליח נעשה לוח, לא קאמר המחנ"א [דכיון דבוה בעינן לדין עבד כנעני, א"כ לא מהני ע"י מי שאינו בר שליחות, או דלא מהני כלל בקנינים], נימא דבהך דריב"ש איירי בגונא דנעשה לוח, ומשא"כ בהך דהמחנ"א, אך מאי פסקא [דהא תרווייהו בסתמא איירי, ואין משמעות דאיירי דוקא באופן מסויים].

סתירה בד' המ"ב דמ"ש שולח מעות ע"י נכרי ממחזיר לולב ע"י נכרי למי שהקנה לו במתנה ע"מ להחזיר

ג. והנה בסי' תרנ"ח כ' המ"ב בביה"ל [ס"ה ד"ה והאחרון] דבמתנה ע"מ להחזיר יכול להחזיר אף ע"י קטן או נכרי, דכיון שהגיע לרשות הנותן [קיים תנאו].

ותיקשי הא מתנה ע"מ להחזיר הוה קנין, וצריך להקנות בחזרה, וכשמחזיר ע"י נכרי האין יועיל, וביה"ל [שם] אסיק ויל"ע דאכתי אינו ברור, אך בסי' תמ"ח נחלק לגמרי על המחנ"א, [ותקשי מ"ש זה מזה, דאם יכול להקנות הלולב בחזרה ע"י שסוכ"ס הגיע הלולב לבעלים הראשון, והשליח מעשה קוף קעביד, ה"נ נימא הכי לגבי המעות שכשהגיעו המעות למוכר קנה אותם, ומקנה החמץ לקונה ששלח לו המעות ושליח מעשה קוף קעביד].

אך באמת הא חזינן בביה"ל שם סי' תמ"ח שכ' תחלה בשם מטה יהודה דאם שלח החמץ ע"י נכרי, והגיע לרשות הקונה שפיר דמי, ואהא לא פליג המ"ב [וצע"ק דא"כ אמאי בסי' תרנ"ח לא החליט להקל], וחזינן דמחלק המ"ב בין הקנאה ע"י כסף לשאר קנינים [ובסי' תרנ"ח איירי בשאר קנינים, וכיון דפשיטא לי שיש לחלק ביניהם א"כ ל"ק מידי, וביאור החילוק יתבאר להלן].

ביאור שורש פלוגת המחנ"א והביה"ל [והחילוק שבין קנין כסף לשאר קנינים]

ד. והנה יש לעי' בשורש פלוגת המחנ"א והביה"ל, דנראה דאם הקונה שולח את הכסף ע"י נכרי, ואומר בפירוש שיחול שלא ע"י השליח, אלא ביניהם [והשליח אינו אלא מעשה קוף להעברת הכסף, ולא שייך כלל לעצם המעשה קנין] ודאי מהני, ואם אומר בפירוש שיחול ע"י השליח, שהוא יהא הקונה [עבור המשלח] בודאי לא מהני, ובסתמא הוא דפליגי, אם דעתו שהשליח יהא הקונה, וזה דעת הביה"ל, או דדעת הקונה שהוא עצמו יהא הפועל [את חלות הקנין], וזה דעת המחנ"א.

אלא שא"כ צ"ב מה בין כסף למשיכה או חצר ע"י הקונה [דהא גם במשיכה או חצר יש לחלק בין היכא שדעת המקנה שיהא שלוחו המוסרו לקונה פועל ההקנאה, להיכא דרצונו שיהא הוא עצמו פועל ההקנאה, והשליח לא יהא אלא כמעשה קוף בעלמא]³.

וצ"ל דזה דעת בני אדם, דאם שולחו עם כסף נותן בידו את [כח] הפעולה [שיהא השליח פועל הקנין], והלכך עביד לי'

שליח [וכשלאו בר שליחות אין כאן חלות קנין, דאיהו לא קעביד, ושלוחי לא מצי עביד], ומשא"כ כששולחו עם החפץ והקונה יעשה משיכה או חצר, [אין דעתו למסור כח הפעולה לשליח, ולא עשאו שליח על פעולת הקנין כי אם להיות מעשה קוף בעלמא להעברת החפץ לקונה, והלכך מהני אף כשהשליח לאו בר שליחות]⁴.

דעת הנתיה"מ והמחנ"א בענין קונה ששלח שליח עכו"ם לעשות בשליחותו משיכה או הגבהה

ה. והנה בנתיה"מ סי' קפ"ב סק"ב ס"ל כמחנ"א, דעיין שם שכתב דאם הקונה עושה משיכה שפיר דמי, אף שהמוכר שלח ע"י נכרי [וזה כמטה יהודה הנ"ל], וכן היכא דהקונה שלח נכרי עם כסף [קנה הלוקח כשהגיע הכסף למוכר], וזה כהמחנ"א.

וכ' שם הנתיה"מ דאם הקונה שולח נכרי להגבי' עבורו, דלא יועיל אף אם הקונה יגבי' אח"כ בעצמו, דהא המוכר אמר רק לשליח לך חזק וקני, [והיינו שרק באותה שעה ה' דעת מקנה, ואח"כ המקנה סבור שהוא כבר של קונה וליכא דעת מקנה, ואין הקונה יכול לעשות מעש"ק בלי המקנה, ונמצא דבכה"ג ודאי היתה כונת המשלח שהשליח יעשה המעש"ק עבורו, ולא חיילא כיון דהשליח לאו בר שליחות].

קונה ששלח שליח לעשות מעשה קנין והשליחות לא הועילה, האם הקונה יכול אח"כ לעשות מעש"ק בעצמו

[ובד' הנתיה"מ דכשהקונה שלח שליח לעשות המעש"ק ולא חיילא כיון דלאו בר שליחות, שוב אין הקונה יכול לעשות הקנין בעצמו יש לדון בדבר, וכמו שיתבאר].

הנה בחזו"א חו"מ ב"ק סי' ג' ס"ק י"ד כ' בד' הש"ך חו"מ סי' ר"ב דבמוכר קרקע ועל גביו מטלטלין צבורין, דלא מהני אלא משום אגב ולא משום חצר, וכ' הש"ך דהטעם משום דקנין לא מהני רק כשקודם קונה החצר ואח"כ קונה המטלטלין ולא ברוצה לקנותם יחד, ואם באמת אין רוצה לקנותם ביחד יועיל משום קנין חצר, וכשרוצה להקנותם ביחד דלא מהני מתורת חצר לא יוכל לחול אח"כ מתורת חצר, אכן בחזו"א בליקוטים לחו"מ סי' ח' סק"כ כתב דגם באומר שיחולו יחד דלא הועיל מתורת חצר, מ"מ יכול לחול אח"כ [דהיינו שלאחר שהקרקע תהא שלו, ממילא יקנה במטלטלין, שהרי המוכר רוצה להקנות לו, וגם אי לא חל הקנין באותה שעה שהקנה הקרקע [לולי דין קנין אגב, או באופן שמצד אגב לא חל הקנין], מ"מ כיון שלא נשתנה דעתו להקנות, מ"מ יזכה הלוקח ברגע שאח"כ בקנין חצר, שהרי הם מונחים בחצירו].

ולכאו' ד' הנתיה"מ דהקונה רוצה לעשות אח"כ הגבהה בעצמו דמי לנידון הנ"ל.

ובאמת שד"ז תליא במש"כ הגרעק"א [בתשו' קמא סי' ל"ז] דבדעת אחרת מקנה מהני אף אם הקנין שחשבו עליו לא הועיל [דמי"מ יועיל לקנין אחר שעשה הקונה אותה דעת מקנה בעצמה, דסוכ"ס המקנה דעתו להקנות, ואף שחושב שמקנה בקנין אחד חייל ע"י קנין המועיל], ולכאו' ד' הנתיה"מ תלויים גם בזה.

המשך ההערות והמו"מ יובן היטב, דבהמשך כבר קיצר בהעתקת השיטות, וד"ל.

כמו"כ כל הכתורות וחילוקי הסעיפים והענפים וכתורות המערכות והרבה מצינו המראי מקומות, וכן כל מה שנתוסף בסוגריים בכתב קטן בתוך הדברים המה מאת העורך שליט"א, וכ"ש ההערות שבאו בשולי הגליון, שהוצרכנו כ"ז בכדי להקל על המעיינים ה"ו.

י"שר כח מרובה למשפחת הגאון זצ"ל, הרבנית הדגולה שתבלחט"א ובנו חביבו הרה"ג רבי שלמה יוסף שליט"א שנהגו בנו בעין טובה, והעמידו לרשותינו את כתביו של הגאון זצ"ל לזכות בהם את הרבים, יושטטו רבים ותרבה הדעת. כמו"כ י"שר כח מרובה להרה"ג רבי מרדכי ועקנין שליט"א, ולידידינו היקר יד ימינו של הגאון זצ"ל הר"ר מרדכי קרימילובסקי שליט"א, על סיועם וטרחתם בהשגת הכתבים.

אחרון חביב י"שר כח מרובה להעורך היקר ברוך הכשרונות הרה"ג רבי בן ציון רפאל גרינהויז שליט"א על שעשה ימים ולילות בטירחא מרובה להעמיד דברי הגאון זצ"ל על מתכונתם.

2. א.ה. לא מצאתי שם בקצוה"ח דאייתי בזה פלוגתא, אך לקושטא איכא בזה פלוגתא, ועי' חזו"א חו"מ סי' כ"ג עיין שם.

3. א.ה. לכאו' אפ"ל דקנין כסף הוא מעשה קנין הנעשה מכח שניהם, ובוה יש לדון מי הפועל הקנין מצד הקנין אם הוא עצמו או שלוחו, אך במשיכה י"ל דסגי בקנין מצד הקונה, וא"צ כח הקנאה של מקנה כלל שאינו אלא מאפשר לקונה לקנות, שהרי רק הקונה קעביד המעשה קנין, וכיון שכן לא איכפ"ל לא במשלח ולא בשליח, דשניהם אינן פועלים הקנאה כלל, וממילא אין מקום למחלוקת, וה"נ כ"ה גם בכסף כלפי הקנאת הכסף דליכא פלו', כי אם על פעולת הכסף בחמץ בזה הוא דקמיפלגי, ועי' בענין זה בספר שערי יושר שער ז' פ"ב ופט"ו, עיי"ש ודו"ק.

4. א.ה. לא ביאר רבינו זצ"ל כל כך סברת החילוק, ואולי כונתו דכשמוסר כסף ביד שלוחו לקנות לו, דאין שולח רק למסור המעות, דהרי אומר לו ששולחו לקנות לו במעות, ומתפרש שיעשה עבורו מעשה קנין, וכששולח לו החפץ אומר לו ששולח אותו להעביד את זה לפלוני, ואין אומר לו ששולחו להקנות לו, וכך אורחא דאינשי דביכורם עם השליח. ויל"ע כששולחו ליתן החפץ ולקבל מהקונה דמים מה כונתו, ועי'.

קושיא על שיטת המחנ"א משליח לקדש גרושה

לכהן (ב"מ דף ט' ע"ב) עם ה' תירוצים

ו. והנה מבואר בב"מ דף ט' דכהן ששלח שליח לקדש גרושה אמרינן דאין שליח לדבר עבירה, ותיקשי למחנ"א דיחול הקנין ע"י כסף, [וכיון שהגיע הכסף ליד האשה קנתה הכסף, וחיילא קידושין בינה לבין המקדש, והשליח לא קעביד רק מעשה קוף להעברת הכסף, ומה בכך שאין שליח לדבר עבירה, הא לא בעינן כלל תורת שליחות, ולא גרע משולח ע"י קטן].

ויש ליישב בכמה דרכים:

א [חזא, למש"כ מהר"ל (בתשו' סי' ע"ח) דבעינן נתינה בקידושי כסף [וא"כ בעינן שליחות למעשה הנתינה], אבל באבני מילואים סימן ל' פליג עליו [עיי"ש סק"א], וכן בחזו"א אה"ע סי' ל"ח ס"ק ט"ו [ולדידהו הדרא קושיא לדוכתה למאי בעינן תורת שליחות].

ב תו י"ל, דאיירי בקידושי שטר דזה דמי לגט דלכו"ע בעינן שליחות, אבל לא משמע כן סתימת הפוסקים [לומר דאיירי דוקא בכה"ג].

ג תו י"ל למש"כ נתה"מ (בספרו תורת גיטין סי' קמ"א סעיף ס"ו) דבעינן אמירה בקידושין, [וא"כ בעינן שהשליח האומר ייחשב שלוחו של המקדש כדי שאמירתו תועיל], אבל תקשי ממתני' דהמגרש את אשתו ולן עמה בפונדקי, דנחלקו ב"ש וב"ה, דדעת ב"ש דאינה מקודשת, ודעת ב"ה דמקודשת [מספק]. ועי"כ איירי דלא אמר לה, דהרי אם אמר לה להדיא לא הוה פליגי ב"ש וב"ה, ואפ"ה דלא אמר סברי ב"ה דמקודשת, [וש"מ דלא בעי אמירה, וא"כ א"צ שליחות על כך].

ד תו י"ל, דאיירי בכסף של השליח, דאז בעינן לדין עבד כנעני, וכדכתבנו לעיל סק"א, [וכיון דבעינן לדין עבד כנעני בעינן דליהוי בר שליחות, ולא מהני לדבר עבירה]⁵. אבל ג"ז לא משמע מסתימת הפו"סקים [דבפשטות איירי גם במקדש בכסף של המשלח].

ה תו י"ל, דאי לא חיילא תורת שליחות ליכא עדי קיום, דדמי להיכא דהבעל זרק כסף, והעדי קיום לא ראו הזריקה, ורק ראו שהאשה קבלה, [דלא חשיבי עדי קיום, דבעינן שיראו הנתינה מהבעל והקבלה של האשה ממנו], וזה אם ליכא דין שליחות, אבל אם יחא כאן תורת שליחות שפיר ראו העדים הנ"ל, [ולהכי לעולם בקידושין שיהא המקדש שליח, שנתינתו תחשב נתינת הבעל מתורת דין שליחות, וממילא בגוונא דלאו בר שליחות, או דדבר עבירה, שאין כאן תורת שליחות, לא חיילא קידושין].

אלא שתי' זה תליא בנידון אם שליח להולכה בקידושין מהני, אף כשאין עדים שהבעל עשאו שליח, ואם נימא דגם בדין שליח הולכה בעינן עדי קיום על מינוי השליחות, א"כ ליכא להאי תירוצא, דהרי יש כאן עדי קיום, אף אם לא תחול השליחות [דיש עדים שראו נתינת הבעל לשליח, ויש עדים שראו נתינת השליח לאשה]⁶, ותקשי על המחנ"א [דאמאי בעינן לתורת שליחות, ולא חיילא מכח כספו של הבעל שהגיע לאשה] [ובעיקר הדבר עי' בזה בחזו"א אה"ע סי' מ"ז

5. א.ה. חידוש גדול הוא לדון דין שליח לדבר עבירה בדין עבד כנעני, דהרי סוכ"ס אי"ז שליחות שמחמת ציון המשלה, ולא שייכא בזה סברת דברי הרב וכו', ולכאו' הרי כל שיהרור יש בו איסור, ויש דין עבד כנעני לשחררו בכסף, אך התם אולי אי"ז עבירה לעבד ולמסייע לו, שזה איסור על האדון, וצ"ע.

6. א.ה. באמת יל"ע דלכאו' בכה"ג הו"ל כל ראיא חצי דבר, ולא דמי להיכא דעצם הנתינה והקבלה ראו אותן עדים בב"א, ומינוי השליחות דבר נוסף הוא שעל ידי זה קיבל השליח כח, אך תלוי בסוגיא ב"ב ג"ו ע"ב, ואכמ"ל.

7. א.ה. המחנ"א איירי כשהקונה עכו"ם, ולהקנות ע"י דעת אחרת לעכו"ם תלוי בפלו', וכן להיפך שעכו"ם יקנה ע"י דעת אחרת, ואכמ"ל.

8. א.ה. באמת הפי' הנ"ל לא יתכן כלל, דהרי המחנ"א בא לומר שנעשה של הקונה הנכרי אף קודם שבא לרשותו, ועי"ז לא יועיל דעת מקנה דהיכן הוא המעשה קנין, ואם כי לגבי הקנאת המעות י"ל כנ"ל, אך לא לגבי הקנין של החמץ [ולגבי הקנאת המעות ע"י מש"כ לעיל שיתכן שכ"ע מודו, ועיקר הפלו' בהקנאת החמץ כתמורה לכסף].

ולכאו' לזה נתכוין רבינו בדבריו שבסוף קטע זה [וכאשר הוספתי בסוגריים באותיות קטנות, ואם כי בכת"י נראה דשייך לטענתו דאיך יתכן וכו', אך באמת זה טענה לעצמה, דאף אי נאמר שלמחנ"א ג"כ אין דעת לקנות המקח,

סק"א בביאור פלוגתת הרמב"ם והראב"ד אי בעינן עדים שעשאו שליח, ואי נימא כהראב"ד דבעינן עדים, והם נצרכים מתורת עדי קיום, תיקשי כנ"ל על המחנ"א].

תירוץ נוסף לחלק בין קנינים במקח וממכר לקידושין [ובירור בסברת המחנ"א]

ז. ושמעתי ליישב דלא תקשי על המחנ"א ונתיה"מ מהך דכהן ששלח שליח לקדש גרושה, דבקונה ששולח שליח שפיר מהני, [דממ"נ] אם השליח מעליא הרי יש לשליח דעת לקנות, ואם הש"י ליח לא מעליא, א"כ עכ"פ איכא דעת אחרת מקנה, דאיכא דעת מוכר דמהני אף דליכא דעת קונה [שהרי הוא אין לו דעת קנין וסומך על השליח, וגם אח"כ כשבאו לרשותו אינו חושב לקנות, דכסבור שהוא שלו, שחושב שכבר קנה השליח עבורו]. וכ"ז מהני במקח וממכר⁷, אבל בקידושין לא שייך לומר דעת אחרת מקנה, מצד האשה, דאין האשה חשובה מקנה, וכדחזינון דאם המקדש קטן לא מהני מדין דעת אחרת מקנה, [והיינו משום שהאשה אינה מקנה את עצמה אלא מפקרת עצמה, ומאפשרת לבעל לקנות (כמוש"כ הר"ן בנדרים דף ל' ע"א), וממילא בעינן תורת שליחות דהרי ליכא דעת קונה דסומך על השליח שיאה דעתו לקנות].

אך באמת יל"ע בזה, דבפשוטו דעת מחנ"א ונתיה"מ אינו משום דעת מקנה, אלא דס"ל דיש כאן דעת קונה מעליא, [דס"ל שהקנין נעשה מדעת הקונה, ואין השליח אלא מעשה קוף להעברת המעות], ולהכי ס"ל דסגי שיגיע הכסף אל המוכר, אבל לא דמודים דאין לקונה דעת מעליא.

ותו, דהאיך יתכן דיש כאן דעת מעליא להקנות הכסף, [דלהתי' הנ"ל אמרינן שלגבי הקנאת הכסף למוכר איכא דעת הקונה להקנות, וזוכה המוכר מכח דעת אחרת מקנה], ולא דעת מעליא לקנות המקח [שלגבי המקח בעינן לדעת אחרת מקנה]⁸. [אלא דהנה באמת] בדעת הריב"ש צ"ל דנהי דיש דעת מעליא להקנות המעות, דזהו דינא דהמטטה יהודה [וכנ"ל סק"ג], אבל אין כאן דעת לקנות המקח, דאיהו קעביד לשליח המביא את הכסף למוכר שהוא יחא השליח לקנות ושיהא לשליח את הדעת לקנות, והלכך הקונה עצמו אין לו דעת לקנות החפץ בקנין כסף, [אך עכ"פ] לא יוכל לחול כאן מדין דעת אחרת מקנה בהאי קנין כסף.

תמיהה עצומה על המחנ"א מסוגיית הש"ס בעירובין דף מ"ט [בשם מרן הגר"ד לנדו שליט"א]

ח. והנה בעירובין דף מ"ט אמרינן דאם עירוב חצירות משום קנין, לא יועיל לשלוח הפת ע"י קטן, וכן א"א שקטן הדר בבית בפנ"ע ישלח פת ע"י שליח, כיון דלאו בר שליחות, וחזינו דבקנין כסף נמי בעינן לתורת שליחות [דהרי התם בעל הבית שמניחים בו העירוב מקנה ביתו למי שנתן לו פת בקנין כסף], וזה כהריב"ש ותיקשי מינה על מחנ"א ונתיה"מ⁹, וראי' זו שמעתי בשם הגרד"ל שליט"א [הכר נה למרן הגאון רבי דוב לנדו שליט"א]. ושוי"ר בתשו' מהרש"ם ח"א סי'

ק"ב שהביא ראי' זו, ועי' בתשו' מהרש"ם ח"ה סי' ע"א ד"ה ומ"ש, ובחלק ט' עמ' ל"ב ד"ה ועל מש"כ בזה.

סתירת ד' הריב"ש בסוגיא זו ויישובם

ט. ובתשו' מהרש"ם ח"א סי' ק"ב אייתי סתירת ד' תשו' הריב"ש, דמחזא [תשו' סי' תיא] מוכחא דלא כמחנ"א [והיינו הוכחת הביה"ל סי' תמ"ח], ומחזא [תשו' סי' ש"ה לגבי ישראל ששולח נכרי להלוות מעותיו לישראל בריבית] מוכח כהמחנה אפרים, וכדהוכיח בתשו' פנ"י, ואמנם למאי דחילקנו [לעיל סק"ג וסק"ד] בין קנין כסף לקנין משיי' כה, לכאו' יתיישב, דהתם הנידון אם חייל קנין הישראל במעות ע"י משיכה וחצר, [ועי"ז י"ל דכו"ע מודו דמהני אף שהשליח או המשלח עכו"ם, דמ"מ יוכה הישראל לכשיבא לרשותו].

אך באמת י"ל דהתם נמי בעינן שיחול פסיקה דריבית בעד המעות, וזה שוב דמי לקנין כסף [וא"כ איך מהני ע"י שליח נכרי, ובהכרח כהמחנ"א], וא"כ אכתי סתרי הני ב' תשובות אהוד"י.

אבל נראה דלמטה יהודה הוי אף לא כשנותן במתנה, אלא גם במכר ופוסק על המכר, [דאם המוכר שולח שליח עם החפץ א"צ לתורת שליחות, וכשבא ליד הקונה זכה הקונה ונתחייב בדמיו למוכר, ושליח מעשה קוף קעביד], וא"כ ה"נ בהך דריבית [ששולח מעותיו ע"י עכו"ם, שכיון שבא ליד ישראל זכה הישראל ונתחייב בפסיקת הריבית, ועי"כ הוי ריבית קצוצה] שפיר דמיא להא [דהמטה יהודה דמכר בביה"ל שאינו סותר לדי' ריב"ש, וא"ש נמי לחולקים על המחנ"א, וא"כ א"ש סתירת הני ב' תשובות].

ד' הביה"ל א"ש גם לסוברים דכשלא חל המקח מיד חל אח"כ ע"י דעת אחרת מקנה

י. והנה נחלקו רבנן בתראי בדעת אחרת מקנה, ולא חייל הקנין הראשון, וסברו שניהם שחל, אם יחול הקנין השני [שנעשה בזמן שהם סבורים שזה כבר של הקונה, ולכאו' דומה לעודר בנכסי הגר וכסבור שהוא שלן], דד' הגרעק"א בתשו' קמא סי' ל"ז דחל מכח דעת אחרת מקנה [ועי' בבית שלמה יו"ד]¹⁰, ונפק"מ במכר קרקע בשטר ואשתכח שהוא פסול אם קנה בחזקה [שנעל כשנכנס לדורן], ואם נימא דחייל קנין שני היכא דאשתכח דהראשון לא חל, א"כ אמאי לא יחול שלא ע"י שליחות [כשעשה קנין ע"י שליחות ולא חיילא שלי חות, ונימא שיחול שלא ע"י שליחות, דאף שאין דעת הקונה לקנות אלא ע"י השליח, מ"מ גם התם הא אין דעתו לקנות ע"י הנעילה דכסבור שכבר קנה, וה"נ אף שסבור לקנות ע"י השליח יקנה שלא ע"י השליחות, דהא כבר נת' שהיה יכול לזכות לכו"ע במעותיו אף שלא ע"י שליחות, אילו הי' אומר כן בפ"י, וכנ"ל סק"ד, וה"נ יועיל בלי דעת על כך]¹¹.

וי"ל דשאני התם דאמרינן שרוצה להקנות ומהני להגרעק"א, אך הכא סובר שהכל יחול ע"י השליח, [והיינו שהכא אין שום מעשה קנין בין מקנה לקונה, ולא דמי להתם שיש מעשה קנין ביניהם, וכיון שהמקנה רוצה להקנות לקונה אף שסובר שכבר נקנה ע"י מעשה אחר, זכה הקונה, אך הכא המקנה סובר להקנות לשליח, והשליח הוא זוכה לקונה, אך על מעש"ק עם הקונה להדיא לא חשב כלל].

א"כ עכ"פ לא שייך לומר שיועיל בענייננו מצד דעת אחרת, וק"ל].

9. א.ה. יעוי"ש בסוגיא בפלו' רש"י ותו', וההוכחה משיטת רש"י, עיי"ש היטב [אך התו' לא פליגי רק מצד דס"ל דבדרבנן יכול הקטן להיות שליח לזכות עיי"ש, ונמצא דהיכא דאי' להיות שליח מודו לרש"י, וא"כ ההוכחה מדברי כולם].

10. א.ה. אולי הכונה ליו"ד סי' קפ"ו, עיין שם היטב.

11. א.ה. לעיל ס"ק ה' דן רבינו זצ"ל לגבי מעש"ק שני שעושה הקונה [אחר שעשה שלוחו שלא חלה שליחותו], ועי' מש"כ בזה, אך הכא דן אליבא דהביה"ל שיועיל אף בלי קנין שני, שהרי המחנ"א חידש שנעשה של הקונה אף כשלא בא עדיין לרשות לוקח, ועי"ז הוא דפליג הביה"ל, ועי"ז הוא שדן רבינו אם זה סותר לדי' הגרעק"א. ולכאו' יל"ע דהתם בד' הגרעק"א הלוקח עשה מעשה, אך כאן כשהלוקח לא עשה כלום. וכל האפשרות לקנות בלי שליחות הוא רק ע"י דעת כלפי הכסף, ודי"ז לא הי' כאן, דהרי הם סבורים שהקנין יחול ע"י שליח, א"כ מהיכי תיתי שיועיל, ואולי זו כונת רבינו זצ"ל בתירוצו. ובאמת לשונו קצר מאוד, והוספתי בסוגריים באותיות קטנות לפי מה שהבנתי מתוך לשונו, ואם צדקתי הרי זה תירוץ אחר, ועי' היטב.

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד "העדה החרדית" ירושלים

שהישראל המוכר צריך לשמור על החמץ עד שבי"ד יפסקו לאיזה נכרי ליתן החמץ.

[ואע"ג דבכל מו"מ בעלמא אם מכר בקנין סודר וכדו' ונשאר החפץ בביתו של המוכר, אין המוכר חייב בשמירתו, וכמ"ש בנתה"מ סי' רצ"א סק"ג, מ"מ אם בגלל אשמתו של המוכר אין הלוקח יכול ליטול החפץ מרשותו של המוכר, מסתבר שהמוכר צריך בנתיים לשמור החפץ, דמסתמא הלוקח לא הסכים לקנות אלא אדעתא דהכי שאם באשמתו של המוכר לא יוכל לבוא ליטול החפץ אז על המוכר לשומרו, שאין עליו להפסיד שיהא החפץ מונח בלתי שמור. (ואף שבשטרי מכירת חמץ נהגו לרשום שהנכרי פוטר הישראל מכל אחריות, יש לחשוש שהנכרי הסכים כן רק בכה"ג שיכול לבוא מיד ליטול החמץ, אבל לא בכה"ג שעקב פשיעת הישראל לא היה יכול ליטול החמץ)].

אינו יכול להוכיח שהוא הראשון שקנה את החמץ, ויש לחוש דבדינא דמלכותא לא יכירו במכירה כהאי שאינו יכול לבוא לידי מימוש.

ויש להוסיף עוד דאפי' לפי דיני ישראל שלדידן הדין הוא דבכה"ג שמכר לכמה ואין יכולים לברר מיהו הראשון, אמרינן דכיון דחל המכירה למי שקנה ראשון, ואיננו יודעים מיהו הראשון, עבדינן שודא דדייני, והיינו שהדבר מסור לדיינים למי שבדעתם נוטה להעמיד החפץ בידו יעמידוהו, וכמבוי' בגמ' כתובות (צ"ד) ובשו"ע (חו"מ סי' ר"מ). מ"מ גם לדידן י"ל דכיון שהנכרי שקנה החמץ אינו יכול לבוא מיד ליטול החמץ מביתו של ישראל, בגלל אשמתו של המוכר שמכר לכמה בניא שעיי"ז אינו מבורר למי נקנה החמץ, ובעל כרחו של לוקח חייב להשאיר החמץ בביתו של ישראל עד שבי"ד יפסקו עפ"י שודא דדייני, מסתבר

[והנה רב אחד כאן מחזור אצל מפעלים שבבעלות מחללי שבת בפרהסיא שבהשגחת הבד"ץ, ומחתיםם על שטר הרשאה למכירה שנערך על ידו, ולדבריו המכירה שלו נעשה באופן שלא יוכל לטעון בערכאות שלא נתכוון באמת למכור החמץ וזהו רק טקס דתי, ובכה"ג אין לנו לחוש שבעל המפעל שהוא מחלל שבת בפרהסיא ולא איכפ"ל מאיסור ב"י דחמץ, לא גמר בדעתו למכור החמץ, דכיון שידוע שלא יוכל לערער בערכאות, ע"כ כשהסכים למכירה כהאי גמר בדעתו למכור החמץ. אמנם במק"א ביארתי דלהנהו אחרונים דס"ל דאין שליחות למומר, יש לצדד דהא דהבד"ץ מוכרים חמצם של מפעלים וחנויות שבבעלות מחללי שבת שחתמו על שטר הרשאה לבד"ץ, היינו טעמא דבי"ד בכוחם למכור גם עבור מי שאינו בר שליחות חזכיה (עיי' נקודה"כ סי' ש"ה), ואכמ"ל. מיהו לזה בעינן כח בי"ד שמטפל בצרכי העיר, אבל סתם רב בעלמא אין יכול מדין תורה למכור עבורם. ואם נימא כן נמצא שלא הועיל מה שמחתיםם על המכירה שנערך על ידו. (ואדרבה עלול שמקלקל ע"י שמחתיםם על מכירה שלו, שולוא שבעל המפעל היה מוכר גם אצלו, אזי אם לא יטעון שנתכוון רק לטקס דתי היו הערכאות מסכימים שהמכירה שלנו תחול גם לחוקיהם, ועכשיו ע"י שבעל המפעל מכר גם אצלו, ועל הערכאות להכריע איזו מכירה לקיים, יעדיפו הערכאות לקיים המכירה שלו שיש לה תוקף משפטי יותר מהמכירה שלנו, ויבטלו המכירה שלנו (שולדן תורה זהו המכירה שיכולה לחול עבור מחללי שבת וכנ"ל)].

הגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א

רב ביהמ"ד "חניני הישיבות" בית וגן ומרביני בית ההוראה "אהבת שלום"

איתא דסכין צריכה ליבון, וכן בחולין (ח' ב') העמידו הנידון בסכין של עובדי כוכבים שאין בו חשש שמוננית דאיסורא בשלבנו באור, דמשמע שכך היא צורת ההכשר לסכין, ומשום שמשתמשים בה על האש.

מחלוקת ר"ת והראב"ד עם הרמב"ן

אם חמץ מקרי היתרא בלע

ונאמרו בראשונים כמה דרכים בישוב הקושיא. ר"ת בתי' הא' (בתוס' בפסחים שם ד"ה והלכתא ובע"ז ע"ו ב' ד"ה אמר ובחולין ח' א' ד"ה שלבנה) והראב"ד (הובא ברמב"ן ורשב"א בע"ז שם, ובר"ן על הרי"ף בפסחים שם) כתבו דבאמת סכינים שימושם ע"י האור, ומה"ט כשא"ב להכשירם משאר איסורים צריך ללבנם, ומה שאמרו בפסחים דסגי לסכינים ברותחים היינו לענין הגעלה מחמץ דוקא, והיינו עפ"י המבואר בגמ' בע"ז שהשפודין שבלעו קדשים סגי להו בהגעלה לגבי איסור נותר אע"ג שהשימוש בהם ע"י האור, הואיל והבליעה היתה בהיתר קודם שנעשה נותר, דמה"ט גם לסכיני דפסחא מהני הגעלה אע"ג שמשתמשים בהם ע"י האור, הואיל והבליעה היא בהיתר, שהחמץ קודם הפסח הרי הוא היתר. [והמגיד משנה (פ"ה מחמץ ומצה הל' כ"ג) ביאר כן גם בדעת הרמב"ם].

והרמב"ן (שם) נחלק על זה, דהסברא בדין של היתרא בלע היא שעל הבלוע שאינו עתיד לצאת ע"י הגעלה לא יכול להתחדש ולחול שם איסור, ומש"ה סגי בהגעלה, דמה שלא יצא בהגעלה לא נאסר כלל, וזה שייך דוקא לגבי נותר, שכל עצם השם נותר מתחדש רק אחר שעבר זמן אכילתו, ולפיכך כל מה שנבלע בתוך זמן אכילתו צריך להתחדש ולחול עליו שם נותר בבלוע. אבל חמץ אינו כן, דאף שאינו אסור קודם הפסח, אבל שם חמץ יש עליו גם קודם הפסח, ואינו צריך להתחדש ולחול בבלוע, וממילא גם הבלוע שלא יצא בהגעלה יש עליו שם חמץ, וכשמגיע הפסח הוא נאסר ממילא, וא"כ לא סגי בהגעלה דצריך להכשיר גם טעם זה. וע' ר"ן (שם) שמדברי הרי"ף מוכח דס"ל כהרמב"ן. (וכן יהיה מוכח מהרא"ש, וכמש"כ בב"י או"ח סי' תנ"א).

שיטת הרמב"ן דאזלינן בתר רוב תשמישו

ובטעם הדבר שהסכינים אינם צריכים ליבון ביאר הרמב"ן, דההכשר צריך להיות לפי רוב תשמישו, וכמו דמוכח מהברייתא בע"ז (ע"ה ב') שהכשר כוסות וצלוחיות שדרך להשתמש בהם בצונן בהדחה, אף שלפעמים משתמשים בהם בחמין, וצ"ל שהטעם לזה הוא משום שעיקר שימושם הוא בצונן, ומטעם זה גם סכינים מועלת להם הגעלה, דאע"ג שלפעמים משתמשים בהם ע"י האור ממש (במקום שפודין), אבל אין זה עיקר שימושם, דעיקר שימושם אינו ע"י האור. [והר"ן בפסחים (שם) ביאר הטעם דלא סגי מה"ט בהגעלה בכלי שני שהוא עיקר שימושם, דכיון ראשון שמכניס משתמש בו גם ע"י האור ממש, ולפעמים משתמש בכלי ראשון שמכניסו במקום כף לקדרה, הטילו בו חכמים הכשר בינוני בכלי ראשון. או דמשום דאגב דוחקא דסכינא בולע יותר, החמירו להצריכו כלי ראשון].

ולפי דברי הרמב"ן אין חילוק בין הכשר סכינים מחמץ או משאר איסורים, ולעולם סגי בהגעלה. וע' בדבריו מה שכתב ליישב את כל הראיות שהביאו שסכינים צריכים ליבון.

ור"ת (בתוס' הנ"ל) תירץ תירוץ נוסף ליישב הסוגיות, שמה שהצריכו ליבון היינו לסכינים גדולים שצולים בהם בשר ע"י האור, ובפסחים מיייר בסכינים קטנים שאין משתמשים בהם ע"י האור, ולכן סגי להם

וכן י"ל דעצם הדבר שנותן שטרי הרשאה לכמה בתי דינים, הדבר מוכיח טפי דאינו מתכוון באמת למכור החמץ, וזהו רק טקס דתי בעלמא, שבמכירה אמיתית אין אדם שולח שימכרו לכמה בנ"א ע"י הרשאות, ומי שאח"כ ימכור לו הראשון יחול אצלו המכירה, וכחוכא וטלולא לכל מעשה המכירה, ואין דרך מכירה בשום מקום בכך.

וגם בעיקר הטענה שטוענים שמה איכפ"ל אם תמכר לנכרי שלא ע"י בי"ד שלנו, הנה בשטר מכירה שלנו יש כו"כ הידורים, ושפיר רצונינו שהחנויות שתחת השגחתנו יחול מכירת החמץ שלהם דוקא על ידי הבד"ץ שלנו.

ודע דאפי' אם האמת שהבד"ץ הקדימו למכור לפני שאר הבתי דינים, ונמצא שולדן תורה נמכר החמץ בחנויות שבהשגחתנו ע"י המכירה שלנו, וגם נימא דלא כדברינו לעיל אלא שגם לדינא דמלכותא אם מכר החמץ לכמה נכרים שאינו מבורר למי נקנה החמץ, לא נשאר החמץ בבעלות המוכר, ורק על הערכאות להכריע למי ליתן החמץ, מ"מ לא ניחא לן שהחנויות שבהשגחתנו ימכרו החמץ אצל שאר בתי דינים, שאנו רוצים שהחנויות שבהשגחתנו ימכרו החמץ אצלינו מצד הידורי המכירה וכנ"ל, וכיון דיש בתי דינים שנוהגים שמוכרים החמץ באישור עו"ד, אנו חוששין שמסתמא הערכאות כשצריכים להכריע איזו מכירה תחול, יעדיפו שתחול המכירה שנעשית באישור עו"ד מאשר המכירה של הבד"ץ שאיננו עושים המכירה באישור עו"ד (עיי' בדברינו בח"ה סי' ק"ח), שאצל הערכאות כשיש אישור עו"ד נראה להם שהמכירה אלים טפי.

והגעלה גם לאחר שנעשה איסור. ובאמת כדבריו מבואר בדברי הרמב"ן ושאר ראשונים בע"ז שם, שפירשו הטעם דסגי בהגעלה היכא דהיתרא בלע, הואיל ובשעה שחל שם האיסור אינו חל אלא על אותן בליעות שראויות ליפלט ע"י הגעלה, אבל הבליעות הקלושות שאינן נפלטות ע"י הגעלה וטעונות ליבון, אין האיסור חל עליהן. ולפי"ז מועלת ההגעלה גם אחר שעת חלות האיסור, שאותן הבליעות שחל עליהם האיסור נפלטות בהגעלה, ומה שלא נפלט בהגעלה מעיקרא לא חל עליו איסור וממילא אינו אוסר עוד. [גם מדברי הרשב"א בתשובה (סי' רס"ב) עולה דמהני הגעלה גם אחר שחל האיסור].

וכדברי הרעק"א מפורש גם בש"ך בנקה"כ יו"ד סי' צ"ג (על ה"ט"ז סק"ב), דכלי שבלע חמץ ע"י האור מהני לו הגעלה גם לאחר שעה ששית. (ואזיל לדעת הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע)³.

נמצא לפי זה, שבבליעות של בשר או חלב, כשנבלע רק אחד מהמינים דחשיב לכ"ע היתרא, מהני הגעלה גם אחר שנאסר הכלי ע"י בליעת המין השני, וכגון שצלה בשר בכלי ואח"כ בישל בו חלב, הואיל ובשעת הבליעה היתה הבליעה היתר, ולא חל האיסור אלא בדפנות הכלי.

וכן מפורש בדברי הגר"ז (סי' תנ"א סי"ג בהג"ה) וביאר הדבר היטב, וז"ל, אבל אם נבלע בהם על ידי האור דבר היתר ואחר כך נעשה איסור, כגון שנצלה עליהם בשר לבדו שהוא היתר ואחר כך נבלע בהן חלב, הרי הן נכשרין על ידי הגעלה, ואף על פי שטעם בשר הנבלע בהן על ידי האור אינו נפלט מהם לגמרי על ידי הגעלה, מכל מקום אותו מעט טעם בשר הבלוע מאד בתוכם עד שאינו נפלט מהם רק על ידי האור קלוש הוא מאד, ואינו כדאי שיחול עליו שם חדש דהיינו שם בשר בחלב, לפיכך די להם בהגעלה כדי להפליט מהם עיקר טעם הבשר עם עיקר טעם החלב שהן אסורין מחמת שהן כדאי להקרא עליהם שם בשר בחלב, והן נפלטין על ידי הגעלה לפי שאינן בלועין מאד וכו', עכ"ל.

וכן החזו"א (יו"ד סי' כ"א סק"א) פירש בדרך זו הסברא בהיתרא בלע, שהבלוע בחזק שאין הבליעה מוציאתו מתבטל ע"י הכלי ואינו ראוי לחידוש איסור, ופירש כן בדברי הראשונים בע"ז שם, ועפ"יז כתב (שם ובסק"ג) דמהני ההגעלה גם אחר שנעשה איסור. [גם בלשון המ"ב (סי' תנ"א ס"ק כ"ח) משמע דמהני הגעלה לשפוד גם אחר שכבר נעשה נותר].

אם חמץ קודם הפסח מקרי היתרא

ולענין בליעת חמץ קודם הפסח נחלקו הראשונים אם הוא נחשב כהיתרא, וממילא יחני לו הגעלה גם כשנבלע ע"י האור, או דלא מקרי היתרא ואם נבלע ע"י האור הוא טעון ליבון.

קושיית הראשונים בהא דסגי לסכיני דפסחא בהגעלה

דהנה בגמ' בפסחים (ל' ב') שאל רבינא את רב אשי איך היא צורת ההכשר של סכינים לפסח, והשיב לו רב אשי שהוא מכשירם כעין חדשים, והיינו שמלבן את להב הברזל שלהם ומגעיל את קת העץ שלהם ברותחין. ומסקנת הגמ' דבין הקת ובין הלהב מהני להו הגעלה ברותחין, ואין צריך ליבון.

והקשו הראשונים (תוס' בפסחים שם ובעוד מקומות, הר"ן על הרי"ף שם ח' א', הרמב"ן והרשב"א בע"ז ע"ו א' ועוד) שבתוספתא ובירושלמי

ונמצא דהישראל חייב בשמירה על החמץ הנמכר לנכרי שמונח ברשותו ועובר בב"י (שהרי אין אנו מוכרים המקום שבו החמץ אלא משכירים אותו לנכרי, ויש פוסקים בדכה"ג עובר הישראל על חמצו של נכרי המונח שם שחייב באחריותו).

ועוד, דהנה בשו"ע הגר"ז (סי' תמ"ח ס"ד) כתב שאם מכר את החמץ, ובשעת המכירה מסר לנכרי מפתח החדר שבו החמץ, **ואחר המכירה** חזר ונטלו ממנו המפתח בע"כ כדי שלא יכנס הנכרי לתוך החדר ויטול החמץ, עובר עליו הישראל בב"י, דכיון שלא הניח את הנכרי ליכנס לתוך החדר א"צ הנכרי לשלם לו חובו שחייב לו בעד החמץ שמכר, ונמצא שאם יגנב החמץ חל ההפסד על הישראל, וכל חמץ שיגיע הפסד לישראל אם יגנב או יאבד ה"ה חכמצו של נכרי שבאחריות ישראל שעובר עליו הישראל בב"י ובי' (והובא דברי הגר"ז בשעה"צ סי' תמ"ח ס"ק כ"ח).

ולפי המבוי בשו"ע הגר"ז דכל שמדינא פטור הנכרי לשלם החמץ הרי"ז חמצו של נכרי שבאחריות ישראל ועובר עליו בב"י, א"כ בנד"ד שנותן הרשאה לשני רבנים למכור החמץ, שנמצא שלא ידעינן לאיזה נכרי נמכר החמץ וכמשנ"ת לעיל, הרי שאם יגנב החמץ יחול ההפסד על ישראל, שלא יוכל לחייב הנכרים לשלם לו החמץ, דכל נכרי יאמר לו הבא ראייה שאני הוא זה שקניתי החמץ. וא"כ הרי"ז חכמצו של נכרי שבאחריות ישראל ועובר עליו בב"י ובי' וכמ"ש בשו"ע הגר"ז, ולכן יש להימנע ליתן הרשאה לשני רבנים.

מקור הלכה

י'דין היתרא בלע ודין רוב תשמישו

סוגית הגמ' בע"ז בדין כלי שבלע היתרא

הגמ' בע"ז (ע"ו א') מקשה סתירה, שבמשנה שם איתא דשפוד ואסכלא צריכים ליבון, ובמשנה לגבי קדשים איתא גבי שפוד ואסכלא שצלה בהם בשר קודש (והם טעונים הכשר כדי שלמחרת כשיצלה בהם בשר אחר לא יפלט טעם הבשר מהוים הקודם שנעשה כבר נותר), דסגי להם בהגעלה. ובתחילה רצתה הגמ' לחלק דהמשנה בע"ז מייירי בהגעלת השפוד מאיסורים דאיסורא בלע, כלומר שהיתה הבליעה באיסור, והמשנה לענין קדשים מייירי בהיתרא בלע, כלומר שבשעת הבליעה היתה הבליעה של היתר. ודחה רבא דמאי נפק"מ בזה, דסו"ס בשעה שהוא פולט הוא פולט איסור.

ובמסקנא שם חזר רב אשי ותירץ כמו שחילקה הגמ' מעיקרא בין היתרא בלע לאיסורא בלע, ועל מה שהקשה רבא דסו"ס בשעת הפליטה הוא פולט איסור תירץ, דבשעת הפליטה ליתא לאיסורא בעיניה. ופירש"י שם ז"ל, לא חמיר איסורו שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיניה, דבתוך דופני הכלי היה בלוע, ומעולם לא הוכר איסורו, עכ"ל, והיינו (כפי מה שביארו הראשונים) שבשעה שחל איסור נותר הטעם הבלוע בכלי הוא קלוש, ולא חל עליו איסור נותר.

והיוצא מדברי הגמ', דאף דק"ל שדבר שנבלע ע"י האור טעון ליבון דוקא ולא מהני לו הגעלה, מ"מ בכל אופן שהבליעה היא של היתר, וכגון בקדשים שבשעת הבליעה עדיין לא נאסר הבשר משום נותר, גם אם היתה הבליעה ע"י האור, מהני לה הגעלה. ולפי"ז כלי שבלע בשר היתר ע"י האור ורוצה להכשירו כדי להשתמש בו חלב, א"צ ללבנו ודי לו בהגעלה, כיון שהבליעה היא של היתר².

שיטת הפמ"ג דאף בהיתרא בלע מהני

הגעלה רק קודם שחל האיסור

והנה הפמ"ג (או"ח סי' תס"א א"א סק"א) פירש סברת הגמ' בהיתרא בלע, שאחר הגעלת הכלי שבלע היתרא ע"י האור נשאר רק טעם קלוש, ועל טעם קלוש לא חל איסור. [וכעין שמצינו בדין ג"ט בר ג"ט דהיתרא, שהוא טעם קלוש ואין חל עליו איסור]. ולפי"ז כתב, שאין הדברים אמורים אלא אם הגעיל את הכלי קודם שעת חלות האיסור, דאז בשעת חלות האיסור היה הטעם קלוש, אבל אם כבר חל האיסור שוב לא מהני הגעלה, שהרי בשעה שחל האיסור לא היה הטעם קלוש וחל עליו האיסור, ומעתה גם אם יגעיל את הכלי ישאר טעם שכבר חל עליו איסור, ולהפליט טעם זה צריך ליבון דוקא.

ומעתה צ"ל, שמה שאמרו בגמ' לגבי שפוד שצלו עליו קדשים דמהני לו הגעלה, היינו דוקא אם מגעילו קודם שנעשה נותר. וכן קדרה שצלה בה בשר וכבר בישל בה חלב, שוב לא מהני לה הגעלה, דמאחר שבישל בה חלב שוב לא הוי היתרא, וצריכה ליבון. [וכן לסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע, כדלקמן, לא מהני הגעלה לכלי שבלע ע"י האור אלא קודם הפסח שלא חל עדיין האיסור, אבל אחר שחל האיסור צריך כבר ליבון].

בראשונים ובאחרונים מבואר דלא כהפמ"ג,

ומהני הגעלה גם אחר שחל האיסור

אבל הרעק"א (בהגהות על הפמ"ג שם) כתב להוכיח מסוגית הגמ' בע"ז שם דלא כהפמ"ג, שבאופן שהיתה הבליעה בהיתרא, מהני

1. הדברים נערכו עפ"י שיעורי הרה"ג. ההערות שבתחתית העמוד מהעורך.

2. יש הסוברים שגם בשר וחלב לא מקרי היתרא, יע' בש"ך סק"ח, בפר"ח סי' צ"ג סק"א.

3. גם בחוו"ד סי' צ"ג סוף סק"ב נראה כדעת הרעק"א דמהני הסברא של היתרא בלע גם אחר שחל האיסור.

בהגעלה. והתוס' (בע"ז ובחולין שם) והרא"ש (ע"ז פ"ה סי' ל"ד) הביאו שריב"ם נחלק על זה, דאף סכין קטנה של נכרי צריכה ליבון, מפני שדרך העובדי כוכבים לתקן בהן נר שדולק בהן חלב, וגם מהפכין בהן בשר על גבי גחלים. ודעת ר"ת שאין זה טעם להצריך ליבון כיון שאין זה עיקר תשמישן. [וע' בתוס' בחולין וברא"ש שביארו הטעם שלא חשש ר"ת למיעוט תשמישן. ולפי דבריהם ר"ת לא אזיל בסברת הרמב"ן דההכשר כפי רוב תשמישו. אבל בביהגר"א (או"ח סי' תנ"א ס"ק י"ג) נראה שמפרש דדעת ר"ת כהרמב"ן דההכשר הוא כפי רוב תשמישן].

הרי שנחלקו הראשונים בדין חמץ קודם הפסח אי חשיב היתרא בלע, דדעת הראב"ד ור"ת דחשיב היתרא, ולעולם בהכשר כלים לפסח סגי בהגעלה וא"צ ליבון, ואפילו כלים שרגילים להשתמש בהם ע"י האש. ודעת הרמב"ן ודעימיה דחמץ לא חשיב היתרא, ולכן כלי שרגילים להשתמש בו חמץ ע"י האש ממש צריך ליבון, והטעם דסגי לסכינים בהגעלה הוא משום דרוב תשמישן אינו על האש.

וכמו"כ הדין דרוב תשמישו שנוי במחלוקת, דהרמב"ן ודעימיה סוברים שהכשר כל הכלים הוא כפי רוב תשמישו, ולדעת ריב"ם בתוס' (ולכאורה כן היא דעת הראב"ד) לא אזלינן בתר רוב תשמישו.

ביורור דעת המחבר בסברת היתרא בלע ובדין רוב תשמישו

וכשנבוא לברר דעת המחבר בזה, הנה באו"ח סי' תנ"א סע' ד' כתב להדיא שכלים שמשתמשים בהם ע"י האור כשפודים ואסכלאות צריכים ליבון, וכן הצריך בסימן זה ליבון בכמה כלים. ומבואר מזה דדעתו לפסוק דלא כהראב"ד דחמץ מקרי היתרא בלע, דאם היה חשיב היתרא לעולם א"צ ליבון וסגי בהגעלה.

ובאמת בסעיף ו' פסק להדיא כהרמב"ן שכל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו, ולכן קערות שרוב תשמישן ע"י עירוי מהני להכשירן בעירוי, אע"פ שלפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון על האש. וכן בסכ"ה כתב שכלי שתיה שרוב שימושן בצונן סגי להם בשטיפה, אף שלפעמים משתמשים בהם בחמין.

אמנם במ"ב (ס"ק כ"ח) הביא בשם החק יעקב שאף שפסק המחבר דחמץ לא מקרי היתרא בלע, אין ללמוד מזה למקומות אחרים, דלפעמים כשיש עוד צדדים להקל מצרפים לזה גם את הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע.

וע' ביו"ד סי' קכ"א ס"ד בדין המחבת שהקל המחבר לענין חמץ והחמיר בשאר איסורים, וביארו שם הט"ז והש"ך שטעם הקולא בחמץ הוא משום דחמץ חשיב היתרא בלע. והיינו כדברי החק יעקב שבמקום שיש עוד צד להקל סומכים דחמץ מקרי היתרא. ואולם בדברי הגר"א שם מבואר, שהמחבר הקל שם משום דס"ל לעיקר כדעת המקילים במחבת אף בשאר איסורים, ולא החמיר שם אלא בתורת חומרא, וכיון דיש פוסקים דחמץ מקרי היתרא לא החמיר לענין חמץ. ולפי דבריו לא מצינו שם שמצרפים דעת הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע אלא במקום חומרא בעלמא.

ישוב החק יעקב לסתירת פסקי המחבר בסכינים ותמיהה בזה

והנה, החק יעקב שם (ס"ק י"ד) בא בזה ליישב קושיתו בסכינים, שלענין חמץ פסק המחבר (בס"ג) דמגעילן בכלי ראשון ומותרים. וביו"ד (ס"ז) פסק שסכין שלקח מהנכרים בין גדולה בין קטנה, אם בא להשתמש בה בחמין צריך ללבנה. ועל סתירה זו כתב החק יעקב, שמה שהקל המחבר לענין חמץ הוא מחמת הפוסקים דחמץ מקרי היתרא בלע, כיון שיש עוד צד להקל בסכינים, ד"א שאף בשאר איסורים מהני לסכינים הגעלה. והמ"ב (ס"ק י"ט) העתיק דבריו.

ודבריו צ"ע, שהרי טעם הסוברים שסכינים מהני להם הגעלה גם בשאר איסורים הוא משום שהכשר הכלים נקבע לפי רוב תשמישו, וסכינים רוב תשמישן שלא ע"י האור. ומדבריו נראה, שמה שהצריך המחבר ליבון לסכינים בשאר איסורים הוא משום דלא סמך על הסברה של רוב תשמישו אלא לענין חמץ שיש לצרף הסברה דהיתרא בלע. והו קשה טובא, שהרי להדיא סמך המחבר באו"ח שם סע' ו' על הסוברים דאזלינן בתר רוב תשמישו. ואף דשם מיירי ג"כ לענין חמץ בפסח, אבל שם לא שייך לצרף הטעם דהיתרא בלע, דשם היקל המחבר בדבר שהשתמשו בו בכלי ראשון על האש שיועיל לו הכשר ע"י עירוי, ולזה לא מהני הסברה דהיתרא בלע. ומוכרח מזה, שהמחבר הכריע לגמרי כהסוברים דאזלינן בתר רוב תשמישו, וא"כ צ"ב אמאי לענין שאר איסורים הצריך ליבון.

ישוב הגר"א לפסקי המחבר

ויע' בביהגר"א (באו"ח שם ס"ק י"ג וביו"ד ס"ק י"ח) מש"כ בזה. והמבואר בדבריו (יע' שעה"צ ס"ק כ"ב), שדעת המחבר באופן מוחלט דאזלינן בתר רוב תשמישו, וכמבואר בדבריו בס"ו, ומאייד לא ס"ל כלל דחמץ מקרי היתרא בלע. וטעם החילוק בין חמץ לשאר איסורים הוא, דלענין שאר איסורים מעיקר הדין יש חילוק בין סכין גדולה לקטנה, דסכין גדולה רוב תשמישה ע"י האור וצריכה היא ליבון מדינא, אבל קטנה רוב תשמישה שלא ע"י האור ומדינא סגי לה בהגעלה, אלא שמתוך שבסכין גדולה צריך ליבון, לא רצה המחבר לחלק חילוקים בין הסכינים, והחמיר לחוש גם לדעת ריב"ם (שחושש גם למיעוט תשמישו) ולהצריך ליבון גם בסכין קטנה. [ופירש הגר"א דמה"ט שלא רצה לחלק חילוקים החמיר עוד המחבר בסכין קטנה להצריך ליבון לכל הסכין, אף שמעיקר הדין כתב הרא"ש דאף לפי דעת ריב"ם סגי ללבן חודו של סכין].

אבל לענין חמץ, כיון שאין דרך ישראל להשתמש ע"י האור אף בסכין גדולה, ונמצא שכל הסכינים רוב תשמישם שלא ע"י האור ומהני להו הגעלה מעיקר הדין, לא ראה המחבר מקום להחמיר ולחוש לשיטות דלא אזלינן בתר רוב תשמישו, וכמו שלא החמיר בס"ו. [והיינו דכל תחילת החומרא היא כדי שלא לעשות חילוקים בין הסכינים, וממילא לענין חמץ אין מקום להחמיר].

ביורור דעת הרמ"א בסברת היתרא בלע ובדין רוב תשמישו

הרמ"א בס"ד על דברי המחבר שכלים שמשתמשים בהם ע"י האור צריכים ליבון שנצוצות ניתזין, הביא שיש מקילין אם נתלבנו ליבון קל שקש נשרף עליו מבחוץ. וביאר המ"ב (ס"ל) שדעה זו היא דעת הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע, ולפיכך מהני הגעלה גם לכלים שנשתמש ע"י האור, וליבון קל מועיל במקום שמועלת הגעלה. [מיהו צ"ב אמאי נקט הרמ"א בלשונו דמהני ליבון קל, שהוא יותר חמור מהגעלה, ולא נקט דמהני הגעלה. ואולי אף המקילין לא הקלו אלא בליבון קל, דמלבד הטעם דהיתרא בלע יש לצרף דעת הסוברים (הגה"מ פ"יז ממאכ"א אות ה', ע' פמ"ג א"א ס"ק כ"ב) דליבון קל מהני אף לדברים הצריכים ליבון ממש, אבל בהגעלה לחוד גם לדידהו אין להקל].

אמנם, הרמ"א סיים על זה דנוהגין כדעה הראשונה (להצריך ליבון חמור שיהיו נצוצות ניתזין). וע' מ"ב (ס"ק ל"ב) שהרמ"א סובר לעיקר כדעת המחבר דחמץ מקרי איסורא בלע וצריך ליבון חמור, וממילא אף בדיעבד יש לאסור אם לא ליבנו ליבון חמור.

ודעת הרמ"א בדין רוב תשמישו - הנה בס"ו שהקל המחבר לילך בתר רוב תשמישו, הביא הרמ"א דעת המחמירין להגעיל בכלי ראשון כלי שרגילים להשתמש בו בעירוי ויש לחוש שנשתמשו בו בכלי ראשון, וכן שצריך להגעיל כלים שרגילים להשתמש בהם בצונן משום דלפעמים משתמשים בהם בהם, וכתב על זה הרמ"א שכן המנהג. [וכן הם דבריו ביו"ד סי' קכ"א ס"ה]. מיהו סיים שם דבדיעבד סגי להו (לכלים שרגילים להשתמש בצונן) בשטיפה. וע' מ"ב (ס"ק מ"ז) שגם באופן הראשון (בהגעלת כלים שרגילים להשתמש בהם בעירוי) סומכים בדיעבד על סברא הראשונה.

מבואר מזה שדעת הרמ"א לפסוק לעיקר כהמחבר דאזלינן בתר רוב תשמישו, ולפיכך סומך על זה בדיעבד, ורק דלכתחילה החמיר שלא לילך בתר רוב תשמישו כדעת המחמירים.

וביו"ד סי' קכ"א ס"ז בדין סכין שלקח מן הנכרי ורוצה להשתמש בה חמין שהצריך המחבר ליבון (וכמו שנתבאר דעתו לעיל), כתב הרמ"א שבדיעבד אם הגעילו ולא לבנו ואין בו גומות וחתך בו מאכל חם, לא נאסר אפילו סכין בן יומו (ומשמעות דבריו שם דקאי על כל מה דמיירי המחבר, בין סכינים גדולים ובין קטנים, יע' ביהגר"א שם). ולכאורה הטעם בזה ג"כ משום שסכין רוב תשמישה שלא ע"י האור (כמבואר בראשונים שהובאו לעיל), ובדיעבד סומך הרמ"א לילך אחר רוב תשמישו. מיהו צע"ג, דהרמ"א שם כתב דמהני הגעלה אף בסכין בן יומו, ולקמן יבואר דלא אזלינן אחר רוב תשמישו אלא בכלי שאינו בן יומו'.

דעת הרמ"א בכלי שמיעוט תשמישו ע"י האור

והיה נראה לכאורה, שלא החמיר הרמ"א בהגעלה מחמץ אלא במה דאיירי ביה, והיינו בכלי שרגילים להשתמש בו בעירוי או בצונן להצריכו הגעלה בכלי ראשון משום מיעוט תשמישו, אבל לא לענין להצריך ליבון בכלי משום מיעוט תשמישו שע"י האור. והטעם לחלק בזה, שהרי בגמ' בפסחים איתא להדיא לענין סכיני דפסחא דסגי להו בהגעלה ואינם צריכים ליבון, והובא לעיל שיש ב' דרכים בראשונים בטעם הדבר, או משום דחמץ מקרי היתרא בלע כמו בהכשר מנותר, ולעולם סגי בהגעלה וא"צ ליבון, או משום שהולכים אחר רוב תשמישו, ורוב תשמיש הסכינים אינו ע"י האש. נמצא לפי"ז, שמהגמ' מוכרח או דאזלינן בתר רוב תשמישו או דחמץ מקרי היתרא. ומעתה, כלי שרק מיעוט תשמישו ע"י האור ובא להכשירו מחמץ, ממנ"פ סגי ליה בהגעלה, בין אם ננקוט כהתירוצ דחמץ מקרי היתרא ובין אם ננקוט דאזלינן בתר רוב תשמישו.

ויש לדקדק כן בדברי המחבר, שציייר בס"ו את הדין שהולכים אחר רוב תשמישו בקערות שרוב תשמישם בעירוי ומיעוט בכ"ר, ולא בכלי שמיעוט תשמישו ע"י האור והנידון אם להצריכו ליבון. ולפי המבואר ניחא, דלענין להצריך ליבון הדין פשוט שא"צ ממנ"פ, או משום רוב תשמישו או משום דחשיב היתרא בלע, והמחבר שרצה להשמיע את ההיתר של רוב תשמישו צייר באופן שלא שייך להקל אלא משום רוב תשמישו ולא משום דהיתרא בלע.

ובאמת בדין הסכינים בס"ג שכתב המחבר דסגי להו בהגעלה, לא הביא הרמ"א מחמירים בדבר, וכמשנ"ת דדין הסכינים הרי הוא מפורש בגמ'. והטעם לכאורה כמשנ"ת דלענין ליבון אין מקום להחמיר.

ואולם, המג"א (ס"ו) כתב דלרמ"א שמחמיר שאין הולכין אחר רוב תשמישו, הסכין טעון ליבון הואיל ולפעמים משתמשים בו על האש. ובאמת הרעק"א (בגליון השו"ע) העיר בזה על המג"א, דאף שהחמיר הרמ"א שלא לסמוך על כל אחד מההיתרים, לא על היתרא בלע ולא על רוב תשמישו, זהו דוקא על כל אחד מהם לחוד, אבל כשנצטרפו שניהם יחד ממנ"פ יש להתני ע"י הגעלה. [ויע' גם בפמ"ג (א"א סק"ו) שביאר ג"כ דבסכינים מודה הרמ"א דסגי בהגעלה, אבל לא כתב כן בדרך ממנ"פ, אלא משום שיש כאן צירוף של ב' טעמים להתיר].

מיהו אף דדברי הרעק"א מסתברים מאוד, מ"מ במג"א מבואר שלא כדבריו. גם במ"ב (ס"ק מ"ח) כתב על מה שהחמיר הרמ"א להכשיר בכלי ראשון כפי מיעוט תשמישו, דה"ה אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור, שצריך ליבון דוקא (אמנם בליבון קל סגי, כיון דאינו אלא משום חומרא, כמבואר ברמ"א בס"ד), והיינו כמבואר במג"א. ובשעה"צ שם (ס"ק נ"א) ציין המקור לזה מפמ"ג ושאר אחרונים. גם בדברי האחרונים שיובאו לקמן לענין כלי הבדיל מוכח דס"ל דאף לענין הכשר ליבון מחמיר הרמ"א להכשיר כמיעוט תשמישו. וא"כ לדינא יש להחמיר בדבר.

אופנים שונים שמקילים לסמוך דחמץ מקרי היתרא בלע

במ"ב (ס"ק ל"ב) הביא שבמקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט, והכלי אינו בן יומו מזמן שהשתמשו בו בחמץ, יש לסמוך בדיעבד על הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע. וע' שעה"צ שם (ס"ק ל"ז) שהא"ר והגר"ז הקלו במקום הפסד מרובה אף בבן יומו, אלא שהפמ"ג לא הסכים להקל אלא כשאינו בן יומו ג"כ (דבנטל"פ דעת רוב הפוסקים להתיר).

וכן הקל הפמ"ג (א"א ס"ק נ"א) לסמוך בדיעבד על הסוברים דחמץ מקרי היתרא בלע (ומהני הגעלה) במקום הפסד מרובה כשנבלע בכלי רק משהו חמץ, ויש במאכל שנתבשל בכלי ששים כנגד החמץ הבלוע, והביאו המ"ב (ס"ק ק"ט ובשעה"צ ס"ק ר"י).

עוד כתב הפמ"ג (א"א ס"ק י"א) לסמוך בדיעבד דחמץ מקרי היתרא בלע ומהני הגעלה, באופן שהכלי אינו בן יומו מהחמץ ונבלע בכלי משהו חמץ ויש ששים במאכל כנגדו, כיון דלאסור במשהו ונטל"פ (אינו בן יומו) הוא חומרא גדולה. והביאו המ"ב (שם ובשעה"צ ס"ק ר"א).

האופנים דחשיב דיעבד באוכל ובכלי

נתבאר לעיל דדעת הרמ"א להחמיר לכתחילה שלא לילך אחר רוב תשמישו ולהקל בדיעבד. והנה מסתבר שאין מקילין בדיעבד אלא לענין האוכל שנתבשל בכלי, אבל לענין השימוש בכלי לא שייך דיעבד, שהרי יכול להכשירו כדינו. מיהו לענין כלי חרס כתב הרמ"א ביו"ד סי' קכ"א ס"ה, דמאחר שא"א בהגעלה מקרי דיעבד וא"צ להגעילו (כשרוב תשמישו בצונן).

אמנם לענין הכשר לפסח לא הזכיר הרמ"א היתר לכלים, וכן הגר"ז בכל מקום שהזכיר את ההיתר בדיעבד לילך אחר רוב תשמישו כתב היתר לאוכל, ולא הזכיר היתר לכלים. והחק יעקב (ס"ק ל"ב) ביאר הטעם בזה, דכיון שכל הטעם דחשיב דיעבד הוא משום שאין תקנה כללי, לענין פסח לא חשיב דיעבד, שיכול להשהותו לאחר הפסח.

ולפי"ז, גם בפסח אם אין לו כלי אחר מלבד הכלי חרס, יכול להקל להשתמש בכלי חרס, ולסמוך שהולכים אחר רוב תשמישו.

וכן מבואר בחזו"א (או"ח סי' קכ"ב סק"ג) לענין צלוחיות של חרס שרוב תשמישן באופן שאינו צריך הכשר מבליעות (או בכלי שני דקיל בדיעבד להתיר) ומיעוט באופן שצריך הכשר, שאם אין לו כלי אחר יכול להשתמש בכלי, אלא שראוי להכשיר כל מה דאפשר, ולכן יש להגעיל ג' פעמים כדעת בעל העיטור המובאת בטור (יו"ד סי' קכ"א).

הטעם דמהני הכשר לפי רוב תשמישו

ובעיקר הדין דמהני הכשר (לדעת המחבר לכתחילה ולרמ"א עכ"פ בדיעבד) לפי רוב תשמישו צ"ב, דאותו הכשר לא מהני כלל לבליעת האיסור מהשימוש המועט, ואח"כ כשישתמש בכלי תיפלט אותה הבליעה ותאסור את המאכל. והרמ"ע מפאנו (סי' צ"ו) הביא שיש שפירשו מחמת קושיא זו שאין ההכשר מועיל לרוב תשמישו אלא כשאין ידוע בודאי שנשתמש בו במיעוט השימושים אלא חשש בעלמא, ואז תולין שלא נשתמש אלא כפי רוב שימוש, אבל באמת אם ידוע שנשתמש תשמיש חמור יותר מהשימוש הרגיל לא מהני להכשירו כרוב תשמישו, וצריך להכשירו כפי השימוש הידוע לנו. אבל כתב הרמ"ע שאין הדבר כן, והכשר כפי רוב תשמישו מועיל אפילו כשידוע בודאי שנשתמש בשימוש החמור. [ועי' בזה בדרכ"ת סי' קכ"א סק"ד].

ובטעם הדבר דמהני הביא הרמ"ע מש"כ הרשב"א (שו"ת סי' שע"ב) דכשהכלי בן יומו מהשימוש החמור לא מהני הכשר כפי רוב שימוש, דאז באמת יש כאן בליעות אסורות ואסורות שהכשר זה לא יועיל להם, וכל הדין של רוב תשמישו נאמר רק כשהכלי כבר אינו בן יומו, דאז אין כבר איסור ממש על האוכל דהא הוי נטל"פ, וכל הנידון הוא משום מה שהצריכו חכמים להכשיר את הכלי, ובאיסורם הקלו חכמים דסגי להכשיר כפי רוב תשמישו.

ובדברי הרמ"ע שם מבואר דהיכא שיש ספק על הכלי אם הוא בן יומו משימוש החמור א"א להכשירו כרוב תשמישו, דהוי ספק דאורייתא. אמנם בסוף דבריו כתב וז"ל, וסתמו נמי תולין להקל שלא נשתמש בו אלא כפי רוב תשמישו, עכ"ל, ולכאורה סותר מש"כ קודם דבספק יש להחמיר. ועמד בזה החזו"א (או"ח סי' קכ"ב סק"ד), ופירש דבסתמא אין מחדשין לחוש שנשתמש בשימוש החמור כיון שאינו שכיח, אבל אם לבו מסתפק בדבר (והיינו שיש לו איזה ריעותא וסיבה להסתפק) צריך להחמיר להכשיר כשימוש החמור משום ספק דאורייתא.

צריך שבשעת ההכשר יהיה הכלי אינו בן יומו

עוד כתב החזו"א (שם סק"ג ד"ה ודוקא), דמה שמקילים להכשיר כפי רוב תשמישו באינו בן יומו, היינו דוקא כשבשעת ההכשר כבר עבר מעל"ע משימוש האיסור, אבל אם בשעת ההכשר לא עבר מועל"ע לא מהני ההכשר, אפילו אם קודם שיגיע זמן האיסור כבר יעבור מעל"ע.

4. ושמא כונת הרמ"א באופן שהכלי בן יומו אבל לא ידוע שהוא בן יומו משימוש ע"ג האור, ובסתמא לא חיישינן שמא באותו יום נשתמש בשימוש ע"ג האור שהוא מיעוט תשמישו, כמבואר לקמן.

רוב תשמישו אפילו לכתחילה.⁸ ואולי לפי מש"כ הפמ"ג נוכל לומר אף בזה דהוי מיעוט המצוי שנשפך מהמורק על השלחנות. וצ"ע.

עוד מצינו באו"ח סי' תנ"א כמה פעמים שהצריכו הכשר משום חשש שמא נתערבו פירורי חמץ (כגון סע' י' וסע' כ"ז ובמ"ב סק"צ בשם אחרונים), ולכאורה חשש זה אינו אלא מיעוט תשמישו⁹.

ביאור חדש בגדר מיעוט תשמישו

ונראה לומר, שהגדר ברוב תשמישו אינו שבליעת האיסור עצמה היא ברוב הפעמים והשימושים, אלא שהבליעה היא ב"דרך תשמישו", שאפילו אם הבליעה עצמה אינה אלא מיעוט פעמים, כל שהיא באה ונגרמת בשימוש הרגיל והשיחב חשיב רוב תשמישו. ומיעוט תשמישו מקרי בליעות הנגרמות משימוש חריג של הכלי, וכגון סכיני דפסחא שכתבו הראשונים דהוי מיעוט תשמישו, והיינו משום שהתשמיש הרגיל של סכינים אינו ע"י האור, ורק כשאירע ואין לו שפור שרגיל להשתמש בו על האור משתמש בסכין במקומו. ולבליעה הבאה משימוש חריג לא הצריכו חכמים הכשר, אבל בליעה הבאה בשימוש רגיל, אפילו כשעצם הבליעה אינה באה לעיתים מזומנות, הצריכו לה חכמים הכשר.

ולפי"ז את"ש מה שהצריך המחבר הכשר למחבת ולשלחנות לבליעה שאירעה רק מיעוט פעמים, דאותה בליעה באה כתוצאה משימוש הרגיל בכלי, שבטיגון רגיל במחבת קורה שמתביש השמן ונבלע ע"י האור, וכן בשלחנות השימוש הרגיל בהם הוא שנותנים עליהם מרק או פשטידא, ובשימוש זה יכול לקרות שישפך על השלחן עצמו.

הכשר תנורי אפיה של זמננו

ונפק"מ בכל זה בהכשר תנורי אפיה שבזמננו (לפסח), דלכאורה עיקר הבליעות שבהם הם רק בליעה ע"י זיעה שמועלת לה הגעלה, ורק במיעוט פעמים ניתז על דפנות התנור חמץ בעין שמצריך ליבון (דחשיב בליעה ע"י האור), וא"כ לדעת המחבר יש לילך אחר רוב תשמישו, ואף לדעת הרמ"א בדיעבד עכ"פ יש להקל לילך אחר רוב תשמישו. ועכ"פ מהני ליבון קל כמשי"כ המ"ב (ס"ק מ"ח). (וכאן שנידון בהכשר מחמץ בפסח אם צריך ליבון או הגעלה, לדעת הרעק"א שהובאה לעיל אף לדעת הרמ"א הולכים לכתחילה אחר רוב תשמישו). [ואף שהפמ"ג הקשה דלדעת הרמ"א שנטל"פ אסור בחמץ בפסח אין להקל לילך אחר רוב תשמישו, נתבאר לעיל שאין נראה לחוש לזה].

אמנם לפי משנ"ת בגדר של רוב תשמישו אין להקל בזה, דאותם נתזים שעל דפנות התנור באו בשימוש הרגיל והשיכח בתנור, וא"כ אף שניתז רק במיעוט פעמים מ"מ חשיב כרוב תשמישו וצריך להכשיר מאותם בליעות.

כשרוב השימוש בהיתר ומיעוטו באיסור

אין הולכין אחר רוב תשמישו

כתב החזו"א (או"ח סי' קי"ט ס"ק ט"ו ד"ה ולהאמור), דמה שהולכין אחר רוב תשמישו היינו דוקא לענין צורת השימוש, שאם רוב השימוש בצונן ומיעוטו בחמין וכדו', הקלו חכמים שאין צריך להכשיר אלא כפי צורת השימוש המרובה. אבל לגבי עצם ההכשר מהאיסור ודאי לא אזלינן אחר רוב תשמישו, דאף אם רוב השימוש הוא בהיתר ומיעוטו באיסור צריך להכשיר מהאיסור.

כשכל שימוש האיסור הוא במיעוט תשמישו

ובהגה' חכמת שלמה ריש סי' צ"א כתב דלא אזלינן בתר רוב תשמיש אלא כשגם תשמיש הרוב מחייב הכשר (שנשתמש איסור גם בתשמיש המרובה). דבכה"ג אמרינן דמתוך שהוא צריך הכשר לשימוש של רוב תשמישו ומהני לו הכשר זה, מהני גם לשימוש המועט. אבל באופן שכל ההכשר נצרך רק לתשמיש המועט, שכל שימוש האיסור היה רק באופן של מיעוט תשמישו או רק פעם אחת, לא שייך ללכת אחר רוב תשמישו, שהרי כל מה שאנו באים להכשיר הוא את השימוש המועט, ואיך נכשירו בהכשר שאינו מתאים לשימוש זה. [ודבריו שם נסוכים על דברי הפמ"ג שם שפ"ד סק"ג בכלי שנפל עליו מנר חלב מהותך שהוא צריך ליבון].

ובדרכ"ת (ס"ק ד' ופ"ג) הוכיח דכן ס"ל לכמה אחרונים (וע"ש שהביא חולקים בזה)¹⁰.

השיעור נערך ע"י הרה"ג ר' מיכאל פביאן שליט"א

ההובא למערכת בסיוע כולל "אליבא

דהלכתא" סניף קרית יובל

תמיהה בדברי הפמ"ג דהרשב"א גופיה אוסר

נטל"פ בפסח ומתיר ברוב תשמישו

מיהו יש לתמוה על הפמ"ג שפירש כן בדברי הרמ"א (שהתיר דוקא בכלי שתיה) מחמת קושיתו דנטל"פ אסור בפסח, דבאמת אין הקושיא על הרמ"א אלא על הרשב"א גופא, שהרי הרשב"א עצמו סובר (בתשו' סי' תצ"ט) דנטל"פ אסור בפסח, והוא גם הסובר (בע"ז ע"ו א' ובתשו' סי' שע"ב) להקל לילך אחר רוב תשמישו אף לענין פסח בכל גונא. וא"כ אף שהדברים צ"ב, מ"מ א"א לפרש כן דברי הרמ"א משום כך. [ועי' בשו"ת חת"ס (י"ד סי' קי") ישוב אחר לקושית הפמ"ג].

והמ"ב בשעה"צ (ס"ק נ"א) הביא את דברי הפמ"ג בדין קערות הבדיל, אבל באמת אין כונתו ממש כהפמ"ג, דבמ"ב (ס"ק מ"ז) כתב להדיא שבדיעבד יש לסמוך על הדעה המקילה דאזלינן בתר רוב תשמישו, ובשעה"צ שם (סק"נ) ציין להרבה אחרונים שכתבו כן ודלא כהפמ"ג. וצ"ל דמה שהביא את הפמ"ג בדין קערות הבדיל אי"ז ממש כהפמ"ג שאוסר גם בדיעבד, אלא משום הדין לכתחילה שצריך להכשיר גם כפי מיעוט תשמישו, דממילא לפי"ז קערות הבדיל אין להם תקנה כיון שא"א להכשירם לכתחילה כדינם.

דעת הבית מאיר שלא החמירו כשידוע

בודאי שאין הכלי בן יומו

ובהמשך הביא בשעה"צ שם שהבית מאיר נחלק על הפמ"ג, וכתב שאם ידוע שהקערות אינן בני יומן מהתשמיש שע"י האור, אפשר לסמוך על הדעה דמהני הגעלה כפי רוב תשמישו.

ובבית מאיר (סע' י"א) ביאר טעמו, דהפרי"ח (ס"ו) שדעתו להחמיר כהרמ"א, הביא בסוף דבריו את תשו' הרמ"ע מפאנו לחלק בין כלי בן יומו דלא אזלינן בתר רוב תשמישו, ובין כשהכלי אינו בן יומו דאזלינן בתר רוב תשמישו. ומוזה למד הבית מאיר, שאף למחמירים לא נהגו להחמיר אלא כשיש ספק אם הוא בן יומו, אבל כשהוא ודאי אינו בן יומו מודו דאזלינן בתר רוב תשמישו. וצ"ל שאין כונת הבית מאיר לאופן שיש ספק ממשי שמא הכלי בן יומו, דבכה"ג מבואר להדיא ברמ"ע מפאנו שאף המתירים אוסרים בזה דהוי ספיקא דאורייתא, וכמשנ"ת לעיל, אלא מיירי באופן שיש חששא רחוקה שהכלי בן יומו, ובזה נהגו להחמיר, אבל כשידוע בודאי שהכלי אינו בן יומו לא החמירו להכשיר כתשמיש החמור.

והדברים צ"ע רב, דבפשטות המחלוקת היא גם באופן שידוע שאין הכלי בן יומו, ודברי הפר"ח נראה שיש מקום לפרשם באופן אחר. וצ"ע.

ובלשון השעה"צ משמע שלא סמך על סברת הבית מאיר להקל אלא בקערות הבדיל שאין להם תקנה בליבון, אבל לא בכלי שאפשר ללבנו. וכן נראה בדברי הבית מאיר עצמו.

[וע' לעיל שלפי דעת הרעק"א בהכשר מחמץ בפסח אין צריך להחמיר ללבן כפי רוב תשמישו, דממנ"פ מהני הגעלה. ולפי"ז מהני הגעלה לקערות הבדיל. ומהפמ"ג הבית מאיר והמ"ב שלא כתבו כן מבואר דלא ס"ל כהרעק"א].

גדר רוב תשמישו

קושיא מכמה דינים שמצינו שחששו בהם למיעוט תשמיש

בדין מחבת שמתנגנין בה נחלקו הראשונים אם היא צריכה ליבון או דסגי לה בהגעלה. וטעם המצריכים ליבון הוא (כמו שפירש המג"א בסי' תנ"א ס"ק כ"ב) משום דלפעמים נתיבש השומן והעיסה נאפית בעין על המחבת. והרא"ש שמיקל בדבר סובר דאף כשמתביש השומן לא חשיב בליעה ע"י האור. והמחבר פסק באו"ח סי' תנ"א ס"י"א להקל לענין חמץ, וביו"ד ס"ד לענין שאר איסורים פסק להחמיר. ובדברי הגר"א מבואר שפסק לעיקר כדעת הרא"ש שמיקל. והרמ"א גם באו"ח הביא את דעת המחמירים.

וצריך ביאור מה כל הנידון בזה, והרי אותם פעמים שמתביש השומן והעיסה נאפית בעין על המחבת אינם אלא מיעוט. ונמצא שרוב השימוש אינו ע"י האור, ולדעת המחבר שהולך אחר רוב תשמישו אמאי צריך לחוש לאותם פעמים?. [וע' פרי"ח (באו"ח ס"א) שנקט דלדעת הרשב"א באמת הוי רוב פעמים ע"י האור, ולחולקים על הרשב"א הוי רק מיעוט, והקשה משום כך על הרמ"א אמאי לא החמיר במחבת].

וע' בפמ"ג באו"ח (א"א ס"ק כ"ב) שעמד בזה, וביאר דהוי מיעוט המצוי. והיינו שאין מקילים ללכת אחר רוב תשמישו כשהמיעוט מצוי.

ובאו"ח סי' תנ"א סע' כ' פסק המחבר ששולחנות ותיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדרה לתוכן. וגם בזה יש להקשות, דהפעמים שנשפך המרק אינן אלא מיעוט, ומדוע חושש לזה המחבר שמיקל ללכת אחר

דכיון שבשעת ההכשר היה בן יומו ולא היה זה דין הכשרתו, לא הועיל ההכשר כלל, ולא חילקו חכמים בדבר, ודוקא כשעבר מעל"ע מהשימוש החשיבו את ההכשר הקל כהכשר גמור.

ומשום דין זה יש מעלה ג"כ במה שמחמירים שלא להגעיל כלים בני יומן (כדאיתא ברמ"א באו"ח סי' תנ"ב ס"ב), שכשהם בני יומן א"א להקל להכשיר כפי רוב תשמישן.

דין רוב תשמישו לענין דבר חריף

והנה לפי משנ"ת דיסוד הדין לילך אחר רוב תשמישו הוא משום נטל"פ, שכל איסור הכלי אינו אלא מדרבנן והם הקלו באיסורם, נראה לכאורה שאין מקום להקל בזה לגבי שימוש בדבר חריף, דבדבר חריף לא שייך ההיתר של נטל"פ. וכך נקט באמת החזו"א (או"ח סי' קי"ט ס"ק ט"ו ד"ה ולהאמור), וכן הוא בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' נ"ה אות ח').

אמנם בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ע') הביא שהבית מאיר (י"ד סי' צ"ו ס"ג) היקל לילך אחר רוב תשמישו אף בדבר חריף, ותמה עליו מטעם הנ"ל דכל ההיתר ברוב תשמישו בנוי על מה שהוא נטל"פ. וכתב לבאר בדעתו כפי דעת כמה מהאחרונים (יע' פלתי סי' ק"ב סק"ה ובפת"ש סי' צ"ה סק"ד) דכל עיקר הדין שדבר חריף משיביח בליעה שאינה בת יומה אינו אלא מדרבנן, וא"כ גם לגבי דין זה שייך לומר דהם אמרו והם אמרו, והקלו להכשיר כפי רוב תשמישו. [ואולם יע' בדבריו שם שאין הדבר ברור, שהפמ"ג (י"ד סי' צ"ו משב"ז סק"א) הוכיח מהרשב"א שדין דבר חריף בזה הוא דאורייתא].

ואכתי יש לעיין בדבר, דמסתבר לומר דאף לסברת הרשב"א והרמ"ע לא הקלו חכמים אלא באיסור של אינו בן יומו, שבאיסור זה לא אסרו חכמים את הבליעות (והרי בדיעבד אם בישל בכלי אין המאכל נאסר), אלא שהחמירו שלא להשתמש בכלים בלא הכשר, וכלפי דין זה שחייבו את הכלים בהכשר הקלו חכמים שלא יצטרכו להכשיר אלא כפי רוב תשמישו. אבל במקום שאנו חוששים לאיסור הבליעה עצמה אין חילוק אם האיסור הבלוע דאורייתא או דרבנן, וצריך להכשירו כדינו ולהפליט את הבלוע ואפילו נשתמש כך רק פעם אחת, כדי שלא יאסור את המאכל. ולפי"ז, אף אם איסור דבר חריף אינו אלא דרבנן, כיון שאין האיסור על הכלי אלא מחמת עצם האיסור הבלוע, אין לנו להקל לילך אחר רוב תשמישו, ויש להכשיר את הכלי ולהפליט את הטעם האסור. וצ"ע⁵.

קושיית הפמ"ג בדין רוב תשמישו בפסח

שנטל"פ אסור ובדין קערות הבדיל

נתבאר לעיל שדעת הרמ"א דמעיקר הדין אזלינן אחר רוב תשמישו ולכן מיקל בדיעבד, ואף לענין פסח הדין כן. והקשה על זה הפמ"ג (משב"ז ס"ק י"א), דלפי המבואר ברשב"א וברמ"ע שכל ההיתר ברוב תשמישו מבוסס על אינו בן יומו, ומשום שכל האיסור אינו אלא מדרבנן דהוי נטל"פ, א"כ לדעת הרמ"א עצמו שפסק בס"י תמ"ז ס"י לאסור בפסח נטל"פ, אין מקום להקל לילך אחר רוב תשמישו, כיון דאף אינו בן יומו אסור.

ומתוך כך פירש הפמ"ג דבאמת לא התיר הרמ"א בדיעבד אלא בכלי שתיה שרוב תשמישן בצונן, ובהם דוקא התיר בדיעבד שבטיפה כיון שאין מצוי שמשתמש בהם בחמין. אבל בקערות שמשתמשין בהן ע"י עירוי ומיעוט תשמישן בכלי ראשון, אף בדיעבד לא מהני לדעת הרמ"א להכשירן בעירוי.

[ויע' במגן האלף (סי' תנ"א סק"ו) שעמד ג"כ בקושיית הפמ"ג מדין נטל"פ בפסח, ונתן טעם אחר לדין רוב תשמישו, שאין חוששין שישתמש בפסח כתשמיש המיעוט⁶].

ועפי"ז כתב הפמ"ג, שקערות של בדיל שא"א ללבנן כיון שהבדיל ניתך, לא מהני להם הגעלה אף בדיעבד, כיון שאופין בהם עוגות בתנור גרוף וחשיב תשמישו ע"י האור. ואע"ג שאי"ז אלא מיעוט תשמישן, מ"מ בפסח שאוסרים גם נטל"פ א"א להכשיר כפי רוב תשמישן.

והנה היה מקום ליישב קושיית הפמ"ג בפשטות, שאף איסור נטל"פ בפסח אינו אלא מדרבנן כמו איסור אינו בן יומו דשאר איסורים, ולפיכך הקלו שא"צ להכשיר אלא כפי רוב תשמישו. ומבואר מקושיית הפמ"ג כמשנ"ת לעיל (לענין דבר חריף), שלא היתה כאן הקולא בכל איסור דרבנן שא"צ להכשירו, אלא דוקא במקום שהבליעה עצמה מותרת ורק שאסרו את הכלי והצריכוהו הכשר, ובדין הכשר הכלי הקלו דסגי להכשיר כפי רוב תשמישו.

5. הנה הבית מאיר שהביא המהרש"ם לא מיירי כלל בדין הכשר כלים, דהוא כתב שם שאין להחמיר בדי עבד בדברים חריפים בב' החומרות, נ"ט בר נ"ט ונטל"פ. ועפי"ז כתב להתיר בדבר השכיח שחתכו בצלים בסכין חולבת ונתנום בקדרה של בשר, "דסתמא הסכין אינו ב"י מבליעת כלי ראשון כדקי"ל סתם כלים אינן בני יומן, ובפרט סכין חולבת שרוב תשמישו בצונן". והבין מהרש"ם שכונתו בזה להיתר נוסף לסכין, והואיל ורוב תשמישה בצונן. ולפי הבנתו מבואר בבית מאיר דס"ל שההיתר ברוב תשמישו אינו בהכשר כלי דוקא, אלא שעצם הבליעה אינה אוסרת כל שהיא ממיעוט התשמיש. מיהו בפשוטו אין כונת הבית מאיר להיתר נוסף של רוב תשמישו אלא להיתר שכתב קודם, ורק הוסיף טעם לתלות שהסכין אינה בת יומא. מיהו יע' בחו"ד סי' צ"ו סק"ז, וצ"ע (אף דמיירי שם בדבר חריף, מ"מ הוא נידון דרבנן משום חנ"ג). 6. מיהו יע' בדבריו שלא כתב כן דוקא דומיא דכלי שתיה ששימושן בצונן, אלא אף בכלי שרוב תשמישו בכלי שני ומיעוטו בכלי ראשון, ועל זה כתב דאין חוששין שישתמש בפסח בכלי ראשון, ומה שיפלוט בכלי שני כבר פעלה ההגעלה ג"כ. עכ"ד. והדברים צ"ע, דמאחר שלא הפליט הטעם שנבלע בכלי ראשון, ימשיך טעם זה ליפלט

שונה הלכות מון הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א

הרה"ג יעקב חי בן שמעון שליט"א
מרבני בית ההוראה - "אהבת שלום"

שערי הלכות

או שיש בו סדקים וגומות דקי"ל לקמן דין כ"ו שצריך ליבון שישים שם גחלים בוערות די אף לכתחלה בליבון קל שישהה אותם עד שקש נשרף עליו מבחוץ (ס"ד וסקכ"ט ל"א ל"ב ל"ג וע"ל דין ל"ו).

ח חצובה שהוא כלי שיש לה ג' רגלים ומעמידין עלי' קדרה או מחבת בתנור על האור כל השנה אם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללבנה באור לפי שלפעמים נשפך עלי' עיסה ונבלע בה טעם חמץ ע"י האור וזה רק לכתחלה ולכן די לה בליבון קל ובדיעבד אף אם נשתמש עלי' בלי ליבון כלל אין לאסור (ס"ד וסקל"ד).

ט מחבת שיוצקין בה שמן או שומן ומטגנין בה מדינא סגי לה בהגעלה שהרי אופין בו עם משקה מה לי שמן מה לי מים ולא חיישינן שמא נתייבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה ויצטרך ליבון כמו התנור דאפי' אם נשרף ונדבק לדופן המחבת עדיין יש לחלוחית משקה שם [וי"א דשומן אינו בכלל משקה וכגוף הבשר הוא ונחשב תשמישו ע"י האור אבל מלשון הפוסקים לא משמע כן וכן הסכים החזו"א או"ח סי' קי"ט סקי"ט] ואם היא ארוכה משים חצי' והופך עוד ומשים חצי' האחר [ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע בליבון קל] וכ"ש בקדרה של מתכת שמבשלין בה דמהני הגעלה אף שנדבק לפעמים לדופני הקדרה, אך המנהג לכתחלה כדעת המחמירים ללבן המחבת' וסגי בליבון קל דהיינו שישרף עליו קש מבחוץ [ובפר"ח מצדד דמדינא צריך ליבון אבל רוב הפוסקים מתירין בהגעלה] ובדיעבד סגי לי' בהגעלה [ואם מגעילה קודם זמן איסור מגעיל אף בת יומא, חזו"א או"ח סי' קכ"ב סקי"א וע"ל סי' תנ"ב דין ב"ח, אבל האגנות שאופין בו עוגות בעין אף שמושחין תחתיו בשומן או שמן או חמאה כגון פורימ"ש שאופין בו טארטי"ן או בעק"ץ קוכע"ץ צריכין ליבון מדינא (וע"ל דין ו), וכן הסקאווראדע"ס שפעמים מחמין בהן סובין לחולה צריכין ליבון למאי דמחמירין למיזל אף בתר מיעוט תשמישן כדלקמן דין י"ג ע"ש (סי"א וסקס"ג סי"ד ס"ה סי"ז ובה"ל ד"ה מותרת ושה"צ), וכתב בחזו"א כלי מתכות שמשפשפין את המתכת בחלב מהותך בשעת עשיית הכלי והמתכת חם שהיד סולדת בו סגי לו בהגעלה וא"צ ליבון (או"ח סי' קי"ט סקי"ט והיינו לענין איסור חלב ולא לענין חמץ).

י כלים שנשתמש בהן בחמין כפי תשמישן הכשרן דכבולעו כך פולטו ולכן אם תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו בקדרה צריך להכשירן בכלי ראשון וי"א דדבר שתשמישו בכלי ראשון על האש הכשרו ג"כ בכלי ראשון' העומד על האש דוקא והכף הזה שמגיסין בו הקדרה בעודו על האש [וכן כף ששואבין בה מהקדרה בעודו על האש, חזו"א סי' קכ"ב סק"ג] צריך להגעיל ג"כ באופן זה (ס"ה וסקל"ה ל"ו) וכן פסק בחזו"א (או"ח סי' קכ"ב סק"ה) וצריך שיהו המים מעלין אבעבועות כדלקמן סי' תנ"ב דין ז' ע"ש, ואם הכלי בלע מכלי ראשון לאחר שהעבירו מהאש סגי לי' בהגעלה מכלי ראשון שהעבירו מע"ג האש, וכ"ש בכלי שע"ג האש" אע"ג שאין מעלה רתיחה (חזו"א שם וע"ל דין כ"ד) אבל לא מהני להכשירו ע"י עירוי מכלי ראשון אלא בכלי ראשון ממש (סקמ"א) וכלי שמשתמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון אפי' כלי חדשה שלא נשתמש בו מעולם רק פ"א נשפך עלי' עירוי של חמץ מכלי ראשון צריך לערות עליו מכלי ראשון וצריך לזוהר שלא יפסיק הקילוח ולא סגי לי' בהכשר דכלי שני דהיינו לשפוך מים רותחין בתוך כלי ואח"כ יכניסם ואפי' בדיעבד לא מהני ואם תשמישן בכלי שני כגון כפות קטנים שתשמישן רק בקערות די להכשירן בכלי שני ובדיעבד אם לא הכשירן כלל ונשתמש בהן עי' בסמוך דין י"א (ס"ה וסקל"ז ל"ט מ' מ"א וע"ל דין י"ב).

יא וי"א שכלי שנשתמש בה בכלי שני דינו ככלי שנשתמש בו צונן שאינו בולע" אבל לכתחלה יש להחמיר כדעת המחמירין בזה אפי' ידוע שלא נשתמש בה חמץ רק בכלי שני שלא עירה מהקדרה לתוכה רק לכלי אחר ואח"כ הניח כלי זה בתוכה ולכן בכלי מתכות צריך הגעלה ובכלי חרס דלא מהני הגעלה והיסק כדלקמן דין נ"ג א"א להשתמש בו בפסח אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני כגון טעלע"ר וכפות יש להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יי"ט אם אינו בן יומא אבל אם הוא בן יומא צ"ע אכן בכלי שלישי יש להקל אפי' כשהוא בן יומא (ס"א וסקי"א ושה"צ).

יב מדינא הולכין בכל כלי אחר רוב תשמישו ולכן כלים שמשתמשין בהן בצונן די להם בשטיפה אע"פ שלפעמים השתמש בו בחמין וכן קערות שרוב תשמישן בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון מכשירן ג"כ ע"י עירוי אע"פ שלפעמים משתמשין בהן בכלי ראשון על האש מיהו דוקא אם הוא אחר מעל"ע [שזא אינו אלא מדרבנן והקילו לילך אחר רוב תשמישו, חזו"א סי' קי"ט סקט"ן] אבל אם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו בו בכלי ראשון צריך דוקא הגעלה בכ"י ואם ע"י אור צריך ליבון (ס"ו וסקמ"ה מ"ו), ובחזו"א כתב דגם בספק שמא הוא תוך מעל"ע יש להחמיר אך אפשר דבעינן שיהא לבו מסופק בדבר וסתמא לא חיישינן כיון דלא שכח, ואף אם מעל"ע נגמר קודם זמן איסור אם לא נגמר מעל"ע קודם זמן הגעלה לא מהני כגון שמגעיל בע"פ קודם ה' שעות ועדיין לא עבר מעל"ע אע"ג שעד זמן איסורו יעבור מעל"ע, וגם כל ההיתר הוא דוקא אם לא ישתמש בדבר חריף דבזה אין ההיתר של אחר מעל"ע" דחורפ"י משוי' לי' לשבח, וגם

שערי הלכות

כיון דרוה"פ סברי דחמץ מיקרי היתרא בלע, וע"כ עכ"פ מיהא לענין דיעבד יש להתיר. וע"ע בכה"ח שם סקס"ח וס"ט.

ז. כ"כ הרמ"א, אך מרן בשו"ע כתב דמותרת בהגעלה, ועי' כה"ח ס"ק קמ"ו עוד אחרונים שכתבו כן. ובבא"ח פרשת צו אות י"ד כתב דמחמירי תע"ב.

ח. ושם בשע"ה באותיות א' וז'.

ט. יעיר"ש בשע"ה אות ט"ו.

י. ועי' כה"ח סקפ"ב.

יא. ועי' כה"ח סקמ"ג.

יב. הנה הטור כתב דהיסק לא מהני לשום כלי חרס שנשתמש בו חמין, אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכו רותחין, וכתב הב"י פירוש אפילו לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק, והוסיף דכן הרמב"ם השהו כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני לנשתמש בו חמץ בכלי ראשון, ובד"מ פליג ע"ד הב"י בהבנת הטור יעיר"ש. והנה מרן בשו"ע העתיק לשון הטור, וכתב עליו הרמ"א בהגהה דיש אוסרים גם בכלי שני, ואילו לטעמיה דס"ל דלשון זה אינו מורה לאסור גם בכלי שני, אך מרן שביאר

כאצ"ה ית' טזח תל"ז

יגב ידוע הנייה זא לאצון סיעה טא מענגה הפטעדיג והאקוליא נא
אולה כי נהיה אז דיעה סייך טל קא יענגה החז פלג' יגב סיעה
ח"מ ק' עשרה.

בעזה"י י"א טבת תש"ע

הנה ידידנו הרי"ח בן שמעון סידר כל מנהגי הספרדים והמקובלים על

או"ח כי המ"ב לא דיבר בדרך כלל רק על מנהגי האשכנזים ויפה סידרם

חיים קנייבסקי

סימן תנא. דיני הגעלת כלים

א כל כלי חמץ שצריכין ליבון או הגעלה [אפי' נשתמש בהן ע"י עירוי וכלי שני'] ואינו רוצה להגעילן או ללבנן או שאין מועיל בהן הגעלה כמו כלי חרס [ואפי' אם בלועים הרבה חמץ שאם יבשל בהם אחר הפסח לא יהי' ששים נגדם] משפשפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהן ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהן בין במינו בין שלא במינו (ס"א וסק"א ב' ה' ושה"צ) ולכן א"צ לכתוב בשטר מכירה שנוהגין שמוכר כלים הבלוע בהן חמץ (חזו"א או"ח סי' קי"ז סקט"ו) ומצניעין בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע המפתח שאם יבא לחפש אחר המפתח יזכור שהוא פסח (ס"א וסק"ח).

ב ואם לא שפשפן קודם פסח משפשפן תוך הפסח' ואם עבר ולא שפשפן תוך הפסח חייב לשפשפן לאחר הפסח כנ"ל סי' תל"ה דין ג' דמשהו שיש בעין חל עליו איסור חמץ שעבר עליו הפסח וכן אם נשתמש בהן חמץ תוך הפסח די בדיעבד בשפשוף היטב ומותר להשהותן עד אחר הפסח ובפמ"ג מפקפק אם בישל בהם בשביעי של פסח בא"י או בח' של פסח בחו"ל בעוד שהכלי בן יומו שלא להשתמש בו ע"ש (סקי"ד ו' ושה"צ וע"ל סי' תמ"ז דין ג').

ג יש נוהגין לסדר כלי בדיל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין יד אדם מגעת לשם והם סדורים כל ימי הפסח לנוי ואין למחות בידם כיון שאינם בן יומו מבליעת החמץ בשעה שמסדרין אותן ומכ"ש באותן שרוב תשמישן בכלי שני או בצונן כגון קנקנים אין לחוש ומ"מ המחמיר בזה תבא עליו ברכה (סקי"ז).

ד כלים חדשים שקונין מהשוק אפי' כלי חרס א"צ לספק בהן שמא נשתמשו בו דאין דרך להשתמש בכלים חדשים וא"צ אלא טבילה בכלי מתכות אבל אם נקנים מהגוי בביתו ואינו מכיר בהן ודאי שהן חדשים אם הם כלי מתכות צריך מספק להגעילן או ללבנן כפי תשמישן מלבד מה שצריך לטבולן ואם הם כלי חרס צריך שבירה מספק (סק"ג וע"ל דין ס"ח ס"ט).

ה כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר ואפי' הדיחו ושפשף היטב דחיישי' שמא יבא להשתמש בו בחמין [ואפי' בע"פ אחר חצות יש להחמיר דגם בשאר איסורים הדין כן] מיהו דרך עראי מותר להשתמש ב' אם הדיחו ושפשפו היטב וע"ל סי' ת"נ דין י"א (ס"א וסקט"ו ט"ז).

ו כלים שמשתמשים בהם ע"י האור בלי מים כגון שפודים ואסכלאות שצולין עליהם מולייתא של חמץ וכיוצא בהן שגוף החמץ נוגע בהן בלי משקה בשעת צלייתו ונבלע ע"י חום האש בלבד אין נפלט ג"כ ע"י הגעלה ברותחין אלא ע"י חום האש וצריך ליבון ואע"פ שאסכלא כשצולין על גבה טשין אותה באל"י או מושחין פני' בשומן לא דמי למחבת לקמן דין ט' שאין רטיבות מעט זה מצילה מהיות האש שולט בה לגמרי (ובדיעבד ע"ל דין ז' ודין כ'), ואם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ רק שצלו עליו בשר עם מלח שלא נבדק מחמץ בזה די בהגעלה' ואפי' לכתחלה ואם אין ידוע לו רק בסתמא לכתחלה יש ללבנו מספק ובדיעבד אם הגעילו ונשתמש בו אפשר שאין להחמיר ובפרט כשאינו בן יומא בודאי יש להקל בדיעבד (ס"ד וסקכ"ז ושה"צ וע"ל דין כ' דבמלח שלא נבדק מכשרינן אפי' לא הגעילו בדיעבד).

ז כל דבר שצריך ליבון מדינא צריך ללבנו עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם' או עד שתסור קליפתו העליונה ואפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמש בו בפסח בעוד שלא ליבנו אותו כ"כ עד שיהו ניצוצות ניתזין הימנו או ע"י הגעלה אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יי"ט והוא אינו בן יומ' מעת שנשתמשו בו החמץ יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים דחמץ נקרא התירא בלע ודי בהגעלה או בליבון קל דהיינו שנתלבן עד שאם ישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון, וכל דבר שדינו בהגעלה רק שמחמירין ללבנו

סימן תנא

א. עי' לקמן בשע"ה באות י"ב לגבי כלי שני.

ב. והא דמשפשפן תוך הפסח היינו דוקא בחוה"מ, אבל בשבת ויו"ט אסור ליגע בחמץ אפילו כדי לבערו כמ"ש בסי' תמ"ו. כה"ח סק"ז.

ג. ועי' לקמן בדין ט"ז לגבי המנהג בהשתמשות בכלי חרס ישנים, ושם בשע"ה.

ד. ומעיקר הדין לדעת מרן א"צ הכשר כלל דלא מחזקינן איסורא, אלא שנהגו להגעילים וכדלקמן בדין כ' ובשע"ה שם אות י"ט, וע"ע לקמן בדין מ"ג ובשע"ה שם, וכ"ה לעיל בסי' תמ"ז דין ל"ו ובשע"ה שם.

ה. כ"ה פסק מרן השו"ע כאן דחמץ חשוב איסורא בלע וע"כ צריך ליבון חמור. אמנם ברס"י תנ"ב מוכח דפסק דחמץ היתרא בלע, וכמו שהקשה הפר"ח שם ועודו אחרונים, ועמש"כ בענין זה לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות כ"ז.

ו. באינו בן יומו לדעת מרן לעיל בסי' תמ"ז סי" דנטל"פ שרי גם בפסח יש להתיר בדיעבד בשופי, ועי' מש"כ לעיל שם בסי' תמ"ז בשע"ה אות י"א לענין מעשה בזה, ואפילו בבן יומו כתב בחקת הפסח דאף דמרן פסק לחומרא, מ"מ

יח העצים שתוחבין בהן כלי שתי' של שכר וייי"ש צריכין הדחה לשום בהן כלים בפסח ודוקא במקום שתוחבין בהן גוף הכלי מפני שנתלחלו ממשקין שבתוכן ולא שתוחבין בהן הבית יד (סכ"ז וס"ק קס"ג ושה"צ).

יט וכן הברזות שבחביות של יין נוהגין להדיחן מפני שממשמשין בהן בידים המדובקים בחמץ ויותר טוב ליקח ברזות חדשות שמא ה' כבר הברזא בחבית של שכר, וברזא שבחביות שכר אם תחבו במי דבש בפסח ושהה מעל"ע אסור המי דבש בשתי' ובהנאה ואם אינו בן יומו יש להקל ואם הברזא הוא של יי"ש אף באינו בן יומו אסור אף בהנאה (סכ"ז וס"ק קס"א קס"ב קס"ג).

כ שפוד ישן שצלו בו כל השנה בשר מלוח ממלח שלא נבדק מפירורי חמץ וצלו בו עופות בפסח מותרין בדיעבד^ט [אבל לכתחלה אין לצלות בו וע"ל דין ו' כיצד מכשירן] ואם ידוע לנו שהי' במלח חמץ אע"פ שהי' לפני פסח ה' אסור אפי' דיעבד אבל מספיקא לא מחזקינן איסורא שהי' חמץ על הכלי, ואם צלו עליו מולייתא או שאר חמץ כגון שיכשו עליו לחם אפי' משהו ולא ליבנוהו בנתיים אף שהגעילו ואח"כ צלו עליו בשר בפסח אף בדיעבד אסור אכן אם ה' הפסד מרובה או שאינו בן יומי^י יש להקל אחר שהגעילו ויש בתוך הבשר ששים לבטל הבליעה (סכ"ז וס"ק ק"ס).

כא אחד כלי עץ [אם הוא חלק בלי שום סדק וגומא כדלקמן דין כ"ב] ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכות דינם להכשירם בהגעלה כנ"ל דין י' וכן כלי עצם^{יא} חוץ מכלים העשויים מקרן ואפי' אם רק הקתא שלהם עשויים מקרן א"א להגעילן דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דילמא חיים עלייהו ולא ירחיח המים יפה והעשוי מפער"ל מוטע"ר כיון שהיא קשה מאד יכול להגעילה וכן כלי גללים מועיל לו הגעלה (ס"ז ח' וסקכ"ג נ"ד נ"ה נ"ו נ"ז ובה"ל ד"ה ואחד) והיינו של שיש אבל כלי העשוי מצפיצי בקר לא מהני לו הגעלה (חזו"א או"ח סי' ק"כ סק"ב וכשיטתו לק' דין נ"ה בכלי אדמה) וכן כלי חרס לא מהני הגעלה (ס"א ויתבאר לקמן מדין נ"ג בע"ה) וכלי פרפורי^{יב} שקורין פרצעלא^{יג} יש לו דין כלי חרס (ס"ק קס"ג) ודין כלי אדמה ע"ל דין נ"ה וכלי זכוכית לקמן דין ע'.

כב כל הכלים שיש בהם סדקים או גומות או חלודה (וע"ל דין כ"ה איזה חלודה) והוא בתוך הכלי ולא יוכל לנקרן ולנקותן אין להגעילן משום חשש חמץ בעין דאין מועיל לו הגעלה וצריכין ליבון במקום הסדק והחלודה (וע"ל דין כ"ו דסגי בליבון קל) ולכן כלי שפיו צר ויש שם חלודה שא"א להסירה לא מהני לה הגעלה, אבל כלי שיש בו גומות או חלודה מבחוץ לכלי א"צ להחזיק שיש שם חמץ בעין בהגומות ואם שואבין בכלי מיותר גדולה ודרך להתדבק גם מבחוץ חמץ אז יש קפידא אף מבחוץ דלחמץ בעין אין מי הגעלה פולטין, וכיסוי כלים המחובר ע"י צירים שא"א לנקות או קערות עם אזנים כעין צירים אף מבחוץ החמץ נכנס שם כידוע וא"א לנקות אין להגעילם כלל (ס"ה וסקכ"ו מ"ב מ"ג מ"ד וע"ל דין ל"ה).

כג סכינים בין גדולים בין קטנים אף אם נשתמש בהן חמץ בחמין כל השנה מגעילן בכלי ראשון ומותרין דאף אם נשתמש בהן ע"י האור כגון שתחב בו פשטידא על האש מ"מ מעיקר הדין הרי אולי אחר רוב תשמישן אחר מעל"ע כנ"ל דין י"ב (ומצד המנהג צריכין ליבון כנ"ל דין י"ג^{יד}) ומ"מ מי שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח [וסכינים הבלועים משאר איסורים אף דלכתחלה צריך ללבנם^{טו} מ"מ בדיעבד אם הגעיל והשתמש בהן בחמין אין אסור אך בסכין גדול של גוים יש מחמירין, וסכינים הבלועים מבשר שרוצה להחליפם לחלב ד' בהגעלה אך העולם נוהגין בזה איסור (ועי' במג"א הטעם)^{טז} וכן בשאר כלי בשר לחלב או להיפך והמנהג להטריף הכלי מקודם, ואם הגעיל לצורך פסח התיר הח"ס להחליף מבשר לחלב או להיפך כיון שלא היתה כונת ההכשר לצורך זה] (ס"ג וסקי"ט ושה"צ וסי' תקי"ט סקכ"ה וע"ל סי' תנ"ב דין ו' וסי' תקי"ט דין ו').

כד ויתחבו הסכין בכלי ראשון שהרתיחו בו מים על האש אפי' אינו עתה על האש רק שעודנו רותח^{טז} והמים מעלין רתיחה כדלק' סי' תנ"ב דין ז' (וע"ל דין י' בשם החזו"א) אבל לא יגעיל ע"י שיתן אבן מלובן על הסכין ויתן עליו רותחין כנ"ל דין י"ד לפי שבכלי האבן מונח בתוכו יפה משא"כ בסכין (ס"ג וסק"כ).

כה וקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשחות או ברחים או בדבר אחר שמסיר החלודה להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם שיש לחוש שמא יש שם משהו מהחמץ והחלודה מכסהו ולא מהני הגעלה למה שהוא בעין כנ"ל דין כ"ב, וכי"ז בחלודה שיש בזה קצת ממשות שקורין ראס"ט שכשגוררין אותה משם יש שם כמה עפרורין אבל אם אין בחלודה ממשות כלל רק מראה בלבד כמו שנמצא לפעמים שיש שחרות או אדמיות בצד הפנימי של הכלי שאנו קורין פלעקי"ן אין קפידא וכן הדין באותן כתמים הנעשים בכלי בדיל שקורין ער"ד פלעקי"ן שאין מעכבין את ההגעלה כיון שאין בהם ממשות רק מראה בלבד (ס"ג וסקכ"א כ"ב).

שערי הלכות

למ"ד דחורז וניעור, מודה הכא שאין כאן חמץ ידוע אלא חשש ממלח שלא נבדק, וכ"פ בשו"ע דשרי אף שצלו בו בשר ממלח שלא נבדק, ועי' נה"ש סק"ה שכתב דגם כשאינו ידוע בעי' ליבון, ועי' מש"כ בסוף הסימן, וצ"ע. ובמאמ"ר בסוף הסימן כתב דהמנהג להחמיר ללבן את השפוד, ומיירי שם בצלו בו בשר שלא נמלח כלל, ואי"כ ה"ה בצלו בשר מלוח ממלח שלא נבדק. ומ"מ כמה אחרונים הסכימו דדי' בהגעלה, וכמ"ש במ"ב בסקכ"ז מכמה אחרונים, וכ"ה גם בשו"ג סק"ז, ועו"ע לעיל בשע"ה אות ד' ובסי' תמ"ז אות ל"ה.

כ. באינו בן יומו שרי בדיעבד לדעת מרן דנטל"פ שרי, ועי' לעיל בסי' תמ"ז דין י' ובשע"ה שם אות י"א.

כא. כ"ה ברמ"א בהגהה כאן, ועי' זב"צ בי"ד בסי' קכ"א סק"מ שהביא מחלוקת האחרונים בזה, והכריע כרוה"פ דמהני הגעלה וכמ"ש כאן.

כב. ושם בשע"ה אות ט"ו לדעת מרן ומונהג בני ספרד.

כג. וכן פסק בשו"ע בי"ד סי' קכ"א ס"ז, וכאן היקל דמצרפינן שיטות הפוסקים דחמץ מיקרי היתרא בלע וכמ"ש במ"ב, ועו"ע בביאור הגר"א מש"כ בזה. ועו"ע מש"כ בזה לעיל בשע"ה אות י"ד.

כד. והפר"ח בי"ד בסי' צ"ז סק"א תוך דבריו כתב על דין זה, ואם באנו לבשמים אף אנו נחוש לכלים, ונאסור להגעיל כלי המיוחד לבשר לעשותו של חלב, שהרי בכלי נמי אין היכר וישכח ויבשל בו בשר כמו עד עכשיו, אלא איני רואה לדברים אלו עיקר, ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו בדבר שלא נגזר בתלמוד וכי', ומשמעות דבריו גם דליכא מנהגא בזה, ובמחבר"ר בסי' תקי"ט סק"ב כתב ובמקומותינו נוהגין להגעיל כלי חלב שאינו בני יומן להשתמש בהם בשר, וכן איפכא, ולא חשו לחומרות אלו. וכן הביא בשדי חמד באסיפת דינים מערכת ה' אות ל"ו מעוד אחרונים שלא נתפשט מנהג זה בינינו, וכן הביא דברי המחבר בכה"ח שם בסי' תקי"ט סקמ"ה.

כה. בשו"ע כתב רק שעודנו רותח, וכתב המג"א סק"ז היינו שהיד סולדת בו, וכ"כ בא"ר סק"ז, והיינו דא"צ שיעלה רתיחה וסגי שהי"ס, והיינו טעמא דרוב תשמישן אינו בכלי ראשון שמעלה רתיחות, וכמו שמביא בכה"ח סקמ"ג.

כל ההיתר הוא רק להקל מהכשר חמור להכשר קל אבל כלי שרוב תשמישו בהיתר ומיעוט באיסור ודאי צריך הכשר אף באינו בן יומי^י (או"ח סי' קי"ט סקט"ו וסי' קכ"ב סק"ג ד').

יג וכי"ז מעיקר הדין^{יז} ובדיעבד סומכין על זה אבל לכתחלה המנהג כדעת המחמירין להכשיר כל דבר בהכשר של מיעוט תשמישו ולכן בדבר שיש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא וסגי בליבון קל וכתב הפמ"ג דלפ"ז קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מגחלים אין לו תקנה דהלא צריך לכתחלה ללבנו ויהי' ניתך ע"י הליבון אבל בבית מאיר כתב דבקערות אלו אם ידוע שאינן בן יומו מתשמיש זה של אפיית עוגות יש לסמוך על דעה ראשונה וסגי בהגעלה לכתחלה (ס"ה וסקמ"ז מ"ח ושה"צ) וכן כלים שמשתמשין בכלי שני ויש לחוש שמא נשתמשו בו בכ"ר כגון כפות וכה"ג יגעילנו בכ"ר (ס"ו) וכלי חרס שרוב תשמישו מעירוי מכלי שלישי רק לפעמים משתמשין בו בעירוי מהכף שישאבו בה מהירה דהוא כ"ר אם אינו בן יומו ואין לו כלי אחר (וע"ל דין ט"ז) יכול לסמוך להקל אבל ראוי לעשות לו הגעלה ג' פעמים דהיינו להחליף המים בין הגעלה להגעלה [שי"א שהגעלה כוז מהני בכלי חרס שאינו בן יומו וע"ל סי' שכ"ח דין כ"ב] דמה שאפשר להחמיר ראוי להחמיר ואם א"א להגעיל ג"פ אפשר דא"צ להגעיל כלל אפי' פ"א (חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ג).

יד קערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון יתן עליהן אבן מלובן ויערה עליהן רותחין מכלי ראשון והיו ככ"ר ומ"מ אין זה מועיל רק בקערה וכי"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון (וע"ל דין נ') משא"כ בדבר שרוב תשמישן הוא בכלי ראשון אין מועיל להגעיל באופן זה דלא הוי ככלי ראשון ממש ואפי' בקערות וכי"ב אין להקל לכתחלה להגעיל ע"י אבנים אלא בידוע שאינו בן יומו מתשמיש כלי ראשון וכן דפי מולייתות של בשר או גבינה שלפעמים נותנין עליהן חמין וכן השלחנות^{יח} והספסלים נוהגין להגעיל ג"כ ע"י אבן מלובן וינגב השלחן תחלה כדי שלא יצטנן המים הרותחין ששופך (וע"ל דין ל"ח) ויעביר האבן על כל הכלי שאז מגעיל כולו ואע"ג דבאיזה מקום אינו נוגע האבן מ"מ מי הרתיחה העולין מן האבן נוגעים שם ושרי, ומ"מ בקערות שיש להם אוגנים ובליטות כעין כפתורים ופרחים שאז א"א להעביר האבן ע"פ כולו ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו שם תיכף נכון להחמיר שלא להגעיל ע"י אבנים כ"א יכניסם ליורה (ס"ו וסק"נ נ"א נ"ב נ"ג וע"ל דין כ"ד).

טו כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן אם ה' דבר לח ושהה בתוכו מעל"ע נעשה כבוש בתוכו וצריך הגעלה או עירוי מים ג' ימים כדלקמן דין ס' אבל אם ה' דבר יבש או אפי' דבר לח ולא שהה שם מעל"ע וגם לא ה' דבר חריף מותר להשתמש בהן מצה אפי' בחמין ודי להם בהדחה להעביר מה שדבוק בעין לדופני הכלי חוץ מבית שאור דהיינו כלי שהאשה שוהה בו את השאור ליתנו בעיסה ופעמים שהשאור שוהה הרבה באותו כלי ומחמת שחימוצו קשה נבלע טעמו באותו כלי אפי' לא שהה מעל"ע וכן בית חרוסת שנותנין בו דברים חריפים עם חמץ אע"ג שהן צונן ולא שהו מעל"ע אסור להשתמש בהן מצה בחמין אבל להניח בהן מצה אפוי^{יט} צוננת וכן שאר דבר צונן אפי' לח [אם אינו שוהה שם מעל"ע] מותר אם הדיחו תחלה [דרך עראי ולא בקבע כנ"ל דין ה'] אבל אסור ללוש בהן דריח החימוץ הבלוע בכלי גורם למחר חימוץ להעיסה הנילושה בתוכה ואם הגעילה והוא כלי המועיל לה הגעלה מדינא מותר בין ללוש בה בין להשתמש בה בחמין אבל המנהג שלא להשתמש בבית שאור אפי' ע"י הגעלה משום דא"א לנקר כראוי ואפי' אם היא נעשה מנסר אחד דמותר להשהותה אחר שנקרוה היטב מ"מ אסור לכתחלה ללוש בה או להשתמש בה אפי' אחר הגעלה כדלקמן דין ל"ט ואם היא של מתכת נוהגין לכתחלה ללבנה כדלקמן דין נ' (סכ"ב וס"ק קכ"ד קכ"ה קכ"ו קכ"ז קכ"ח קכ"ט ק"ל קל"א ושה"צ וע"ל דין ל"ט).

טז וכי"ז בשאר כלים אבל בכלי חרס יש מחמירין בבית שאור וחרוסת שאפי' לא נשתמש בו אלא בצונן לא ישתמש בו אפי' בצונן^י ולא מהני הגעלה והמנהג שלא להשתמש כלל אפי' בצונן בכלי חרס ישנים אפי' אינם בית שאור וחרוסת ונשתמש בהן חמץ רק בצונן (סכ"ב וס"ק קל"ב קל"ג וע"ל דין י"ג ודין ס').

יז כל כלי השתי' בין צלוחיות בין כוסות מדינא מותרים בשטיפה וצריך לשפשף תחלה היטב במים להסיר כל הדבוק עליו ואח"כ ישטפנו במים ואע"פ שלפעמים נותנין בהם לחם חם כיון שהוא אחר מעל"ע ורוב תשמישו בצונן וכנ"ל דין י"ב ומ"מ המנהג לכתחלה להגעילן משום שלפעמים משתמשין בהן בחמין^י כנ"ל דין י"ג וכן יכול להכשירן ע"י מילוי מים ועירוי ג' ימים כדלקמן דין ס' ובדיעבד סגי להו בשטיפה (ס"ו כ"ה וסקמ"ט קמ"ו קמ"ח קמ"ט ק"), ודעת החזו"א דעירוי לא מהני כאן כלום שהרי חוששין למיעוט תשמישו בחמין וצריך הגעלה דוקא (או"ח סי' קכ"ב סק"ד) ודין כלי זכוכית ע"ל דין ע' ע"א.

יד. והיינו כלי שצורת תשמישו תמיד באופן אחד, אלא שרוב פעמים תשמישו שלא בחמץ ומיעוט שימוש בחמץ אין הולכים בתר רוב תשמישו לומר דא"צ הגעלה, והיינו דעיקר הטעם דאזלינן בתר רוב תשמישו היינו כמי"ש הרמ"ע מפאנו בתשובה סי' צ"ו, וכ"ה בלשון הרשב"א שהביא הב"י, דכיון דידוע שתוך מעת לעת לא השתמשו בו חמין, ומן התורה שרי להשתמש בו ואין איסורו אלא מדרבנן, והם אמרו והם אמרו [והביאו דבריו באחרונים, בשכנה"ג כאן ובית דוד בסי' רי"ב וגן המלך להגו"ר בסי' נ"ג וערך השולחן סק"א ורב פעלים יו"ד סי' ח' ובה"ח כאן ס"ק ק', ועו"ע באגרות משה ח"ה דאו"ח סוסי" ל"א]. והיינו טעמא דבבן יומו אסור וכנ"ל, ובוה השוו חכמים מדותם להקל בהכשר של רוב התשמיש, אבל לא שייך לומר כן בכלי שרוב תשמישו היתר ומיעוטו איסור. והנה בבא"ח פרשת צו אות י"ב, ויותר מפורש ברב פעלים ח"ג או"ח סי' כ"ח ד"ה הנה מבואר, דס"ל דאף בכה"ג בכלי שנשתמשו בו רוב תשמישו בהיתר ומיעוטו באיסור אזלינן ביה בתר רוב תשמישו, וכ"נ דעת הכה"ח בסקנ"ח. ועפ"ז יצא דכמעט א"צ להגעיל כלים לפסח רק בכלי שמיועד לתבשיל של חמץ, אלא דצע"ג דלא מצאנו ידינו ורגלינו בכל הלכות תערוכות דכל הפוסקים מלאים מפרטי הלכות רבית בחששות בליעת איסור בפעם אחת. ולזה י"ל כההיא דסכינים דפסק מרן בשו"ע בי"ד בסי' קכ"א ס"ז להצריך ליבון אף דרוב תשמישו אינו על האש, וכאן היקל בשו"ע ברוב תשמישו, וגם פסק בסי"ג דסכינים סגי להו בהגעלה, וכתב ע"ז במ"ב בסקי"ט דלגבי פסח צריך בשו"ע את השיטות דחמץ מיקרי היתרא בלע, וכמובא כ"ז לקמן בדין כ"ג ובשע"ה שם אות כ"ג, ועי"כ י"ל דאין להקשות משאר איסורים דהא דמקילינן ברוב תשמישו דוקא בצירוף היתרא בלע, ועי"כ בשאר איסורים יש להחמיר. אלא דיש להקשות דגם בהלכות פסח סתמות הפוסקים שדנו בהרבה מקומות בבליעת חמץ פעם אחת, או שחוששים לבליעות חמץ לפעמים אף שאינו רוב תשמישו, וכהנידון אי' מחזיקינן איסורא במלח שלא נבדק מחמץ וכי"ב, וכן בדין דלקמן בשו"ע סט"ז מדוכה מותרת בהגעלה, ומבואר בטור הטעם שפעמים דכן שם פירורי לחם, וכן בדין דידות הכלים לקמן בס"ב כתב הב"ח ושאר אחרונים הובא במ"ב סקס"ח שמא קיבל איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו, וכהנה רבות, והכה"ח עצמו בס"ק

כו הלכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה אינו מועיל לו הגעלה לבד וצריך ליבון במקום הגומות שנינח גחלים בוערות על המקום ההוא ודי בליבון קל כנ"ל דין ז'^י ובליבון א"צ להעביר החלודה כי האש יבעיר את הכל ויעשה זה קודם הגעלה ואם לא עשה כן מקודם הגעלה יעשה זה אחר הגעלה, ומטעם זה סכין שהקתא שלו מחובר במסמרים קטנים אין מועיל לו הגעלה כי יש גומות הרבה במקום המסמרים ואצ"ל אם גוף הבית יד נעשה משני חלקים מדובקים^י ויש ריוח מעט ביניהם להכניס שם הסכין שע"פ רוב א"א לנקר שם היטב וכן לפעמים יש פגם בין להב לקתא וא"א לנקות היטב זה המקום אם לא שיסיר הקתא מהלהב וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק אין מועיל הגעלה דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק ולא ירתיה המים יפה וכן אם הבית יד עשוי מקרן אין הגעלה מועלת כנ"ל דין כ"א (ס"ג וסקכ"ג כ"ד כ"ה).

כז הנדן של סכנים אין לה תקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסכין בפסח לפי שא"א לנקרו היטב מבפנים אם לא שיפתח התפירות וינקר היטב ואז אפי' הגעלה א"צ (ס"ג וסקכ"ו).

כח כל מקום שצריך הגעלה לא מהני לקלפו בכלי אומנות כי הבלוע יוצא מדופן לדופן וכלי אומנות לא מהני רק במקום שצריך קליפה (ס"יז וסקכ"ו וע"ל דין נ').

כט המגעיל קודם שעה ה' יכול להגעיל ביחד כלי ראשון וכלי שני וכלים שבלעו דבר מועט ואינו חושש ג"כ אם מגעיל מקצת הכלי שני פעמים ויתבאר כ"ז בס' תנ"ב בעזה"י וע"ש בדין י"ג שנהגו להחמיר בכ"י^{יח} (ס"ט וסקנ"ח).

ל כל הכלים צריך להגעיל ידותיהן כמותן לא מבעיא בכלי מתכות שהוליד הבליעה בכולו אלא אף כלי עץ [כמו עץ הפרור] ושאר כלים דחיישי' שמא קבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא ובמחבת ע"י ניצוצות שניתזו עליו מגוף הכלי ולכן אסור לכתחלה להשתמש בה קודם שיגעיל הידות אפי' הוא בתוך הפסח שא"א להגעילו ביו"ט כדל' סי' תק"ט דין ה'^{יט} ויכול להגעילן אפי' לכתחלה ע"י עירוי מכלי ראשון ובדיעבד אם לא הגעילו ונשתמש בו אין לאסור אפי' בכלי מתכת בין שנשתמש בפסח בגוף הכלי או שנשתמש בהידות כגון שתחבן בפסח לתוך התבשיל אין לאסור התבשיל באכילה כיון שהגעיל את גוף הכלי אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד (ס"יב וסקס"ח ס"ט ע').

לא וכ"ז בסתמא אבל בידוע שנשתמשו בהידות בחמץ בחמין לא מהני להגעילן ע"י עירוי אפי' בדיעבד וצריך הגעלה בכלי ראשון דוקא (ואם ידוע שנשתמש בהן ע"י עירוי מגעילן ע"י עירוי) ואם לא הגעילן כראוי אע"פ שהגעיל את גוף הכלי אסור אף דיעבד ולכן בקתא של סכין שלא הגעיל הקתא ונגע הקתא בפסח בחמין אסור אף בדיעבד משום דברוב הפעמים מגיע תשמיש החמץ גם בבית יד של סכין כגון ע"י לחם חם וכדומה (סקס"ט ע"א).

לב כלי שיש בו טלאי אם הוא מצד החיצון של הכלי אין בכך כלום (וע"ל דין כ"ב) ואם הוא מצד הפנימי אם קדם הטלאי לבליעת האיסור כגון שהטלאי נעשה בשעה שהי' הכלי חדש או שהגעילו הכלי קודם ששמו הטלאי א"צ להסירו בשעת הגעלה דכבולעו כך פולטו ודוקא שהוא מדובק יפה בענין שאין לחוש שמא יש שם קצת חמץ בעין אבל אם יש שם סדקים סביב הטלאי ויש לחוש לחמץ בעין שנדבק אחרי עשיית הטלאי צריך ליבון דוקא אף בזה וכנ"ל דין ז' או שינקר שם היטב ואם לא עשה כן אף בדיעבד אסור, ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה אף שמדובק בחוזק דחיישינן שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי ולבעין אינו מועיל הגעלה [ויש חוששין בזה גם לבליעת האיסור]^ל שנבלע בכלי מקודם ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי שהוא מפסיק וחיישינן שיפלוט בתבשיל בפסח ולפ"ז אפי' ניקה מקודם שנתן עליו הטלאי שלא ימצא עליו שום משהו חמץ ג"כ לא מהני] או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור אם ישנו וי"א שצריך ליבון חמור שירבה גחלים על אותו מקום הטלאי עד שיהו ניצוצות נתזין הימנו וי"א דדי בליבון קל שהקש נשרף מבחוץ (משום דס"ל כדעה ראשונה לעיל ההחשש רק משום חמץ בעין וס"ל דלזה סגי בליבון קל"י) ובאינו בן יומו יש לסמוך להקל בזה ואח"כ מגעיל כל הכלי ואם הוא של עץ אין לו תקנה אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא משם מה שבתוכו (ס"יג וסקע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ושה"צ).

לג וכ"ז בטלאי שהוא כעין טס ומודבק לכלי ע"י מסמרים כמו שהוא דרך להמצא ביורות אבל בטלאי שהוא נדבק ע"י האש כמו שדרך לעשות בכלי בדיל שנקבו שמטיפין עליהן בדיל שניתך באש הרי הם נכשרים בהגעלה וא"צ להניח גחלים על הטלאי אף אם קדמה בליעת האיסור בכלי לפי שע"י חום הבדיל נשרף כל ממשות האיסור שתחתיו אם ישנו שם וגם הבלוע שמעבר לטלאי נפלט ע"י הגעלה ואין הטלאי מעכב כלל כיון שנדבק ע"י חום האש נעשה ככלי אחד ממש (סקע"ו).

שערי הלכות

קליפה על הנחושת, ומונע פליטת החמץ מתוכו אם יגעילוהו אח"כ, והליבון בבדיל אינו מועיל לפי שהליבון נתנו לו חז"ל שיעור שיתזו ממנו הניצוצות [לכאורה סגי בזה שהקש נשרף עליו, דהא מיירי בכלי שניתר בהגעלה], וליבון הבדיל לולא הנשאדיו"ר לא הותך הבדיל, ועי' הנשאדיו"ר יספיק חום האש בלבד, אף אם לא יתלבן שיעור נתיזת ניצוצות, ולכן יותר טוב להגעילו בתחילה לפלוט החמץ, ואח"כ ילבנהו הגוי לפניו בבדיל וכו', עכ"ל. ובשו"ת בית דוד סוס"י רי"ג כתב ע"ז דאינו אלא ממדת חסידות, דכיון דניתך הבדיל ודאי הוי יותר מיד סולדת וחשיב כהגעלה, יעו"ש בדבריו, אך בעוד יוסף חי ריש פרשת צו כתב דמדינת קאמר לה. [אלא דכתב שם ובבא"ח שם באות י"ב דלא מיחא באותם שלא נהגו בכך כיון שאין רוב תשמישו בחמץ, ועי' מש"כ ע"ד בזה לעיל בשע"ה באות י"ד]. ועי' בשער המפקד בהלכות פסח אות ב' מש"כ לענין מנהג ירושלים בזה, ומ"מ י"ל בזה דהכל לפי המקום והזמן בדרך הציפוי, ועי' לעיל בשוה"ל בדין הקודם.

לג. הנה הרא"ם בתשובה מ"ג הנ"ל הצריך טבילה בכלים חדשים הניקחים מן הנכרי, והכנה"ג כאן בהנה"ט תמה על מנהג העולם שלא מטבילין, ורצה לתלות במחלוקת הנ"ל באות הקודמת של הרא"ם וחכמי דורו, והסיק שם להטביל בלא ברכה לצאת ידי חובת הרא"ם. והנה הפר"ח ביו"ד סי' ק"כ סק"ט כתב דא"צ טבילה דלא נקרא שם האומן עליו, יעו"ש מה שציין כפסק מרן שם בסעיף י' דישיראל שנתן כסף לאומן גוי לעשות ממנו כלי אינו צריך טבילה, וכתב שם הפר"ח לפי שמרן פסק באהע"ז סי' כ"ח סט"ו ובחו"מ סי' ש"ו ס"ב דאין אומן קונה בשבח כלי, וכ"ש הכא דהא לא נקרא הכלי אלא ע"ש בעליו, ואין שם הגוי עליו, ולא הוי דומיא דכלי מדין וכיו"ע מודו בזה, וכתב שכן המנהג פשוט ומנהגן של ישראל תורה הוא, וכ"כ בשו"ת בית דוד סי' רי"ג דא"צ לבשלה ושכן המנהג, ודלא כהכנה"ג, ושגם דעת הרא"ם כ"ה, אלא שכתב שאותם חכמי דורו הצריכו טבילה וליה לא ס"ל, וכ"כ בחק יעקב סקמ"א שא"צ טבילה, וכ"כ היד אהרן שאין נוהגים להטבילים, והביאו השו"ג בסק"ט, וכן הביא בארץ חיים ממנהרימ"ט שלא ראינו לשום אדם שהצריך

לד כלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין הי' אפשר להתירן בלא הגעלה^ל לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים וזה גופא במקום הגעלה הוא אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחלה לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה ומ"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל ובפרט כשהכלי אינו בן יומו [ולענין כלי הצריך ליבון עי' בפמ"ג] ואם האומן שציפהו הוא גוי ראוי להטביל בלא ברכה^ל (סקע"ז ושה"צ וע"ל דין ס"ט וצע"ק וי"ל).

לה רושם שעושין האומנים בתוך כלים אם נעשה ע"י דיבוק עופרת על הכלי ינקרם היטב ויכול להגעילים כיון שנעשה בעוד הכלי חדש ואם נחקק בגופו אפי' אם נעשה אחר הבליעה סגי לנקרם ולהגעילים אך לפי שמצוי שם הרבה אותיות וקשה לנקרם היטב מוטב לשום שם על אותו המקום גחלים שאם יש שם משהו חמץ ישרף (ס"יג וסקע"ט ובה"ל ד"ה מאחר).

לו כיסוי של ברזל שמשמיים אותו על החררה או על בצק כשנאפית על הכירה צריך ליבון לפי שברוב הפעמים נוגע הכיסוי בגוף החררה שתחתיו ובולע ממנה טעם החמץ שלא ע"י משקה אלא ע"י חום האש וליבון זה לא מהני בליבון קל אלא עד שיהיו ניצוצות נתזין הימנה ואם אינו בן יומו יש להקל במקום הפסד מרובה בליבון קל"י אבל בלא הפסד מרובה אין להקל אף בדיעבד (סט"ו וסק"פ פ"ה ושה"צ וע"ל דין ז').

לז וכן כיסוי של ברזל שמסכין בו הקדרה צריך הגעלה כיון שמזיע כל שעה מחום הקדרה נבלע בו חמץ ע"י חום כלי ראשון וע"כ צריך הגעלה ג"כ בכלי ראשון ולא מהני עירוי ואם נתנהו בפסח על הקדרה בלא הגעלה אפי' אם הכיסוי הודח היטב שאין בו חשש משום חמץ בעין כל התבשיל והקדרה אסור שזיעת הכיסוי מהחמץ הבלועה בתוכה יורד ומתערב בתבשיל ע"י הבל העולה מהתבשיל להכיסוי כשהוא רותח ובפסח איסורו במשהו [וכ"ש במקום שיש לחוש שע"י הרתיחה נוגע התבשיל בכיסוי המחומץ בודאי אסור] ואם נתנהו בע"פ אחר שש שעות אז אם יש ס' בתבשיל נגד כל הכיסוי מותר וכן אם הכיסוי אינו בן יומו מעת שכיסו בו קדרת חמץ מותר בשעת הדחק [אבל שלא בשעת הדחק יש מחמירים^{לח}] משא"כ בפסח אפי' אינו בן יומו אסור"י ואם נזכר מיד והסירו מהקדרה וראה שהוא יבש עדיין שלא התחיל להזיע מחום התבשיל שבקדרה הרי התבשיל מותר באכילה, וגם הקדרה מותרת אף ששניהם רותחים ונגע אחד בחברו שאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב [ובפרט כשהכיסוי אינו בן יומו] אבל אם שהה הכיסוי מעט על הקדרה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהי' היד סולדת בזיעה זו הרי התבשיל והקדרה אסורין (ס"יד וסקפ"א פ"ב פ"ג פ"ד ושה"צ).

לח סתם תיבות שמצניעין בהן אוכלין שאינם חמין א"צ הגעלה אבל אותן שמצניעין בהן אוכלין חמין כל השנה וכן שולחנות יש לערות עליהן רותחין מכלי ראשון שפעמים נשפך מרק מהקדרות לתוכן וי"א דלא מהני עירוי שלפעמים משים עליו פשטידא חס"ל והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון אלא יכשרים ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין בכולו וכן המנהג כנ"ל דין י"ד (וע"ש שינגב השלחן תחלה) ובוה די אפי' אם הרותחין הוא מכלי שני דהא נרתחין על הדף והוי ככלי ראשון ואז מותר להניח עליהם אפי' מצה חמה ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד, וי"א שצריך עוד להניח עליהם מפה או ד"א החוצץ שמא נדבק בה עדיין עוד חמץ בעין וכן ראוי לנהוג בתיבות ומגדלים דכמעט א"א לנקותן שלא ישאר מאומה בין הדבקים אבל בשלחנות פשוטין אין להחמיר וע"ל סי' תנ"ב דין ד' כל סדר ההכשר שלהן (ס"כ וס"ק קי"ג קי"ד קט"ו ושה"צ).

לט הדף שעורכין עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה כל השנה אסור להשתמש בה בפסח שמשחין העיסות עליהן עד שיחמץ כנ"ל דין ט"ו ולא מהני להו קילוף בכלי אומנות אך בהגעלה סגי להו מדינא אם הם מחתיכה אחת [אבל מכמה חתיכות לא מהני אפי' קילוף וגם הגעלה כנ"ל סי' תמ"ב דין ו'] ואם גדולים הם שאין יכול להכניסם בתוך כלי ילבן אבנים וישימם עליהן ויתן עליהן רותחין ויעביר האבן ע"פ כולם אבל המנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהן כל השנה אפי' ע"י הגעלה לפי שא"א לנקותן כראוי (וע"ל סי' תמ"ב דין ו"ח) ואם משים סדין או מפה להפסיק ביניהן מותר להניח שם מצות חמות [אם הם עשויין מנסר אחד והגעילן כנ"ל] וצוננת מותר אפי' בלא הגעלה ע"י הפסק מפה אבל ללוש עליהן אסור אף שהוא צונן דכח החימוץ שיש בכלי לישא הולך דרך הסדין ומחמץ העיסה שעלי ואפי' הגעילן י"א שאין נכון (וע"ל דין נ') שמקיל במדוכה של עץ ע"י הגעלה ואולי בלישה מחמירין טפי) וי"א שראוי לנהוג שלא להשתמש בכלי לישא ע"י הפסק מפה אפי' בצונן, ואם הוא כלי מתכות שאפשר לנקותו יפה מותר ע"י הגעלה^{לט} ויש מחמירין גם בזה אא"כ מלבנה, ואם מצוי להתקלקל ע"י הליבון יש להקל בהגעלה, וכן בכלי עץ יש להקל ע"י קילוף בכלי אומנות והגעלה אם הוא מחתיכה אחת, וכלים שאין משתמשים בהם אלא לפרקים נוהגין להתיר בהגעלה ובלבד שינקם וישפשפם היטב תחלה ומדינא

טבילה, וכ"כ בבא"ח שנה ב' פרשת מטות אות ט"ו דא"צ טבילה, דהציפוי של הבדיל ל"ה מעמיד ובטל לכלי, ושכן המנהג בבגדאד, וכן הביא בכה"ח ס"ק קס"ב.

לד. לדעת מרן נטל"פ שרי, ועי' מש"כ לעיל בשע"ה אות ו' לענין דיעבד.

לה. היינו למש"כ הרמ"א ביו"ד סוס"י צ"ג להחמיר בכיסוי אפילו באינו בן יומו כבן יומו, וכתב הרמ"א דכן נוהגים בקצת מקומות והוא חומרא בלא טעם, ומ"מ יש להקל רק במקום הפסד וכה"ג, וכתב שם בזב"צ סק"ד דבבני ספרד ליכא למנהג זה כלל, ולא שמענו מעולם מי שמחמיר בכיסוי, ושכ"כ הפר"ח. ועי' במאמרי' כאן סק"כ דדחה בתוקף מי שרצה להחמיר בזה לדעת מרן, יעו"ש.

לו. לדעת מרן לעיל בס' תמ"ז ס"י נטל"פ שרי, ונתבאר לעיל שם בשע"ה באות י"א.

לז. הנה בשו"ע בס"כ כתב דרגילין לערות עליהם רותחים לפי שפעמים נשפך מרק מן הקדרות לתוכן, ואף דרוב תשמישן בצונן, ומרן פסק דאולינן בתר רוב תשמישן, מ"מ כן נהגו בשולחנות להחמיר, ומבואר לעיל בשע"ה אות ט"ו. ומ"מ סגי בעירוי, ומש"כ כאן להגעיל ע"י אבן מלובן, והיינו דבעי דין של הגעלה מכלי ראשון, כתב המ"ב משום שלפעמים משים עליו פשטידא חמה והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון. והיינו דיש בזה שתי חומרות, חדא דחיישינן למיעוט תשמישו, ועוד דגוש אף בכלי שני דינו ככלי ראשון, ועי' לעיל בס' תמ"ז בשע"ה אות כ"ג מש"כ לענין גוש, ומ"מ ב' חומרות אלו יחד לא נהגנו בזה, ועי' מש"כ באול"צ כענין זה לגבי הגעלת השיש, יעו"ש טעם ההגעלה והמנהג לבני ספרד ואשכנז.

לח. ושם בשע"ה אות ו'.

לט. וכ"ה לדעת מרן בהגעלה.

מה אם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח ואח"כ רדו בה מצות אחרות ונאסרו ע"י המרדה ואח"כ נתערבו אלו בהרבה אחרות כשרות כולן אסורות דבפסח לא נתבטל יבש ביבש [ודעת המג"א דמצה ראשונה שרדו בה מיד אחר מצה החמוצה אם היא בשמנונית נאסרה כולה ואם לאו נאסרה בכדי נטילה ושאר המצות שרדו בה אח"כ לא נאסרו רק כדי קליפה משום שכבר נתקנח הבעין שעל המרדה שנדבק בה מהמצה חמוצה ע"י הראשונה ושוב אין בה רק בליעה ואינה אוסרת רק כדי קליפה ובנה"ש מפקפק על סברא דנתקנח] ואפי' אם נתערב בע"פ חוזר וניעור בפסח^מ ורק בע"פ מותר להאכילן לחינוק וי"א דכיון שלא נאסר רק מצד בלוע אינו חוזר וניעור בפסח (ס"ק קי"א ושה"צ וע"ל סי' תמ"ז דין ט"ז דדעת החזו"א דלא אמר' חוזר וניעור רק אם יחזור לבשלו בפסח) ואם נסתפקו במרדה אם היתה של חמץ או חדשה מותרין כל המצות (ס"ק קי"א).

מט וכ"ז בחמץ גמור אבל במרדה שהוציאו בה מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אינו אוסר ויותר מזה כתב הח"י דאם א"א בקל למצוא רחת אחרת מותר להוציא בה לכתחלה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדיעבד (ס"ק קי"א), ובחזו"א כתב אנחנו מקילין בזה לכתחלה להכפולות מצויות וא"א להכין כ"כ מרדות ועוד יש טעם להתיר בכפולה עפ"ד המג"א בסי' תס"א דין כ"א דבמצה כפולה אין חשש חימוץ רק מבפנים ולא מבחוץ ומה"ט גם אין חוששין למקום התנור שנאפה מצה הכפולה (או"ח סי' ק"ב סקט"ו וסי' קכ"ב סק"י).

נ מדוכה בין של עץ בין של אבן ומתכות שרגילין לדוך בתוכו שומים ודברים חריפים עם פירורי לחם מדינא מותרת בהגעלה^מ אם אין בה גומות ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחין ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה גם על עובי שפתה מלמעלה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון מיהו אין להקל בזה אלא באינו בן יומו ורק בכגון כאן וכן היכא שרוב תשמישו ע"י עירוי וכנ"ל דין י"ד ע"ש, וקטנה שאפשר להכניסה לתוך יורה אין להקל להגעילה באופן זה דיש פוסקים^מ דאף ע"י אבנים לא מקרי הגעלה בכלי ראשון אלא עירוי, וכ"ז מדינא אבל יש מחמירין ללבן המדוכה^מ ונוהגין ללבנו לכתחלה [כמו בבית שאור בדין ט"ו] בליבון קל דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ [ודוקא בחמץ אבל בשאר ימות השנה במדוכה של איסור סגי בהגעלה לכ"ע שאין חשש רק משמנונית של איסור ואין דרך לדוך השמנונית עם דברים חריפים] ואם המדוכה של עץ שא"א ללבנו יש לקלפו בכלי אומנות מפני הגומות ולהגעילו אח"כ [אבל קילוף לבד לא סגי כנ"ל דין כ"ח] ואם הוא חלק שאין בו גומות סגי לי בהגעלה, ומדוכות קטנות שלנו שלעולם אין דכין בהן חמץ רק כרכום ונעגעל"ך או ברחים של פלפלין שלנו די בהגעלה לכ"ע אפי' היא של מתכות ומ"מ הגעלה צריכה דשמא בא לתוכה פ"א חמץ משהו שנבלע בתוכה ע"י חריפות הבשמים שדכו בה אחיכ^מ ומצוה מן המובחר להגעיל ולדוך הכל קודם יו"ט (סט"ז וסקפ"ו פ"ז פ"ח פ"ט צ' צ"א ובה"ל ד"ה דכל).

נא ובדיעבד אפי' אם לא הגעיל כלל המדוכה קטנה ודכו בה תבלין ביו"ט ונתנו לתוך התבשיל מצדדים האחרונים להתיר התבשיל ובפרט אם הוא אינו בן יומו שאין להחמיר בדיעבד^י וכ"ז במדוכה קטנה שיש בה רק חשש מבליעת מעט חמץ אבל בהא"ק מעסע"ר שידוע שחותכין מקודם הבצלים בסכין של חמץ ומניחין אותו בבשר ומחתכין בהא"ק מעסע"ר הבשר דק דק י"ל דאף בדיעבד אסור^מ כ"כ הח"א ואכן כפי שנוהגין שנותנין גם חתיכת פת עם הבצלים וחותכין הכל יחד דק דק א"כ הוי בלוע מחמץ ממש ביחד עם חריפות הבצלים בודאי אין להקל בזה (סקצ').

נב יש לזהר שלא לחתוך הזנגוויל רק בסכין חדש ואותן שאין זהירין בזה יוצא קלקול מזה^מ שחותכין זנגוויל שהוא דבר חריף בסכין של בשר ודכין אותו במדוכה ונמצא המדוכה בלוע מבשר ואח"כ דכין בתוכה בשמים ואוכלין בחלב (סקצ').

נג כל כלי חרס שנשתמש בו בחמין [ואפי' נשתמש בו בכלי שני מחמירנן כנ"ל דין י"א^מ ע"ש] לא מהני לו הגעלה [ואפי' אינו בן יומו ואפי' יגעילום ג' פעמים לא מהני. חזו"א סי' קכ"ב סק"ג וע"ל דין י"ג, ואפי' יערב בה דברים מרים, שם סק"ז]. ואפי' יסיקם באש לא מהני דכיון שההיסק רק מבחוץ אינו מועיל להפליט את הבליעה ואפי' אם ימלאום גחלים דהוי כהיסק מבפנים ויפליט הבליעה לא מהני דחיישנין שמא יחוס עליהן שלא יתבקעו ומיהו אם החזירן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים מותר דכיון שמכניסין להיסק גדול כזה ודאי אינו חס עליהן שמא יתבקעו אבל להכניסן לתנורים שלנו לא מהני שחוששין שמא יחוס עליהן ולא ישהה שם הרבה ויוציאן מהתנור קודם שיתלבנו אבל בכבשן מתלבן אפי' בשעה מועטת, ותנורים של חרס [אפי' אותן שמטלטלין אותן] שדרכן תמיד להסיק בפנים לא חיישי' שמא יתבקעו ומהני להכשירן ע"י היסק מבפנים, אך יזהר שיסיקנו יפה עד שיתלבנו וע"ל סי' תס"א דין ד' הכשר תנורים שלנו (ס"א כ"ב וסק"ט י"ב י"ג י"ד, ודין כ"ח שנשתמש בצונן ע"ל דין י"ג ט"ז ולקמן דין ס').

נד כוביא שהוא כלי שעושין מלבנים ועפר ואופים ומטגנים בו וכן תנור קטן שקורין פידלי"א הסיקו מבחוץ ואסור לאפות בו בפסח דאין חמץ שבו נפלט בכך ואם מלאו גחלים מבכנים מותר דסתם כוביא אין דרכו להתבקע ולכן אין לחוש שמא יחוס עליו ולא ילבנו יפה (ס"ב וסקי"ז י"ח).

נה לבנים הנשרפין בכבשן יש להן דין כלי חרס ואם נשפך עליהן דבר רותח של חמץ אין לו תקנה אלא בליבון כדינו ע"ד שיתבאר בסי' תס"א דין ד' והליבון מהני להם אפי' תוך תנורים שלנו דלא חייס עלייהו ואפי' נשתמש עליהן חמץ כל השנה ע"י צלי' ואפיה אבל לבנים שנתייבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה ומהני להם הגעלה ואם נאפה ונצלה עליהם הרי תשמישן ע"י האור וצריכין ליבון כנ"ל (סקי"ח ושה"צ), ובחזו"א כתב דכלי אדמה אין להם הגעלה כמו שאין הגעלה באוכלין וגריעי' מכלי חרס ואין להקל בזה כלל וכלל (או"ח סי' ק"ב סק"ב).

נו תנור העשוי מקאכלי"ן לחמם בו בית החורף שרגילין להשים על גבו פשטיד"א ושאר חמץ כל השנה ונבלע שם טעם חמץ ע"י חום האור בשעה שהתנור מתחמם דינו ככלי חרס שאין יוצא הבליעה ממנו

סגי להם אפי' ע"י עירוי מכלי רותחין אבל המנהג להחמיר בהגעלה גמורה (סי"ז וסקצ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ט ובה"ל ד"ה צריכים וד"ה והמנהג וד"ה בפסח ושה"צ).

מ כלים שמחזיקים בהם קמח כל השנה נוהגין שלא להגעילו שא"א לגרדו ולנקותו יפה ואם ישרה אותם מקודם פסח כמה ימים ואח"כ יגעיל אפשר שיש להקל אפי' עשוי מכמה נסרים (סקצ"ד ושה"צ וע"ל סי' תמ"ב דין ז').

מא נהגו שלא להשתמש בנפה^מ אפי' ע"י שפשוף היטב^מ והגעלה לפי שקשה מאד לנקות נקבי הנפה אלא צריך לקנות נפה חדשה ואם אינו מוצא לקנות חדשה מוטב שלא לרקד הקמח כלל אכן אם נמצא גרגרי חטה בקמח וא"כ אם ימצא אותם בפסח במצה מבושלת יאסור אפשר שיש לסמוך להקל ע"י שישפשף היטב הנפה יפה יפה במים לאחר שניקו אותה מתחלה היטב מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה ואח"כ יגעילנה דהוי כחליטה ואם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבשים ולא יבשלם ולא יתנם ברוטב ובדבר לח, ובדיעבד אם ניקה הנפה היטב ושפשפה היטב ועבר ונשתמש בה בפסח יש להקל אף שלא הגעילה, מיהו אם באו מים על הנפה החמוצה לפני שניקו אותה היטב אפי' על מקצתה [דאו נתחמצה בודאין] אין לה תקנה להשתמש בה בפסח אף בדיעבד ומ"מ אם ניפה קמח בפסח בנפה שבא עליו מים אחר פסח של שנה שעברה מותר בדיעבד דשוב הוי חמץ נוקשה ובטל בס' כנ"ל סי' תמ"ז דין ה' (סי"ח וסקצ"ח ק' ק"א ושה"צ).

מב וכן הכלי שקורין רי"ב אייז"ן לא מהני לו הגעלה דלפעמים מפררין עליו לחם חמץ וא"א שלא נשתייר פירור משהו בתוך נקביו וגם התמכא שקורין חריי"ן שגררו עליו כל השנה ונחתך בסכין של חמץ והתמכא הוא דבר חריף ונבלע בו טעם החמץ ואח"כ כשמוללין עליו נמצא בו טעם החמץ ובוזה אפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמשו בו בפסח אפי' אם נשתמשו בו בצונן כגון שפיררו עליו מצה וכ"ש חריי"ן שהוא דבר חריף ואפי' אם ניקרו אותו היטב מתחלה משום שא"א שלא נדבק בו פירור חמץ או פירור חריי"ן שהוא נבלע מחמץ אבל כשנשתמשו בו בע"פ אם נשתמשו בו רק מצה בע"פ אף אם נתערב בתוכו פירור חמץ הרי נתבטל בתוכו בס' ומותר לאלכו עד הלילה אבל כשהגיע הלילה הרי הפירור חוזר וניעור ואוסר במשהו (וע"ל סי' תמ"ז דין ט"ז^מ דעת החזו"א), מיהו דוקא כשמפררין עליו גם לחם חמץ אבל אם ידוע שלא שימשו בו מתחלה רק חריי"ן שנחתך בסכין של חמץ א"כ אין עתה חשש של חמץ בעין רק מפירור הבלועה מחמץ לא אמר' דחוזר וניעור, ואם פירר עליו חריי"ן בע"פ שהוא דבר חריף צריך ס' נגד כל הרי"ב אייז"ן שנעשה כולו חמץ ע"י הבליעה שבלע מהחריי"ן שפיררו עליו ונחתך בסכין חמץ כנ"ל ואם לא כולו אסור (סי"ח וס"ק ק"ב ושה"צ).

מג וכן הכיס של ריחיים לא מהני לו הגעלה (וע"ל סי' תנ"ג דין כ"ג) וכן סלים של נצרים שמשתמשין בהן חמץ וא"א לנקרן שמלאים נקבים לא מהני להו הגעלה וע"ל סי' תמ"ב דין ז', וסלים שמולחין בהן הבשר מדינא א"צ הגעלה^מ אבל טוב להגעילן ע"י עירוי מכלי ראשון דכיון שאינו נוזהר כל השנה במלח מחמץ י"א דחיישנין שמא ה' שם מעט חמץ וקבל הכלי טעם מעט וחוזר ונותן טעם בפסח ואם א"א להגעילן לפי שיש בהן גומות יקנה חדשים וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אף אם לא הגעילן ומלח בהן בשר בפסח מותר לאכול הבשר אף אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים ע"י מליחה מפני שאין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי כנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ו (סי"י י"ח וסקנ"ט ס"א ס"ב ק"ג).

מד שקים ישנים או אפי' שק חדש ושם בו פ"א קמח חמץ [וכן אם שמו בו פ"א קימחא דפיסחא ורוצה לכבסו לתת בו פעם שנית קמח לפסח] צריך מתחלה להתיר כל התפירות שבהן ולגרור שם בסכין היטב את החמץ הנמצא שם ואח"כ יכבסנו בחמין ואפר וחביטה וע"ל סי' תנ"ג דין י"ט (סי"ח וס"ק ק"ה ק"ו ק"ז ק"ח).

מה הסדין שעושין המצות עליהן שצריך להחליפן בין לישא ללישה דהיינו לאחר שיעור מיל כדלק' סי' תנ"ט דין כ"א אם רוצה ללוש עוד על אותן סדינין עצמן צריך כיבוס גמור כדין השקין הנ"ל וגם צריך להתיר התפירות שבאמצע המפה ולא מהני הדחה לכד דהבצק נדבק בהן וכ"ש דלא מהני אם רוצה להפוך אותן לצד השני שהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר ובדיעבד אם עבר ועשה המצות על הסדין בלא כיבוס כלל אם הוא תוך הפסח יש לאסור אך אם הפך הסדין או כיבסו אף שלא התיר התפירות אין להחמיר (ס"ק ק"ח וע"ל סי' תנ"ט דין כ"ב).

מו הרחת דהיינו מרדה שמכניסין בה עוגות לתנור ומוציאין בה מהתנור י"א שאין מועיל לה הגעלה ואפי' אם יקלפם מקודם בכלי אומנות לפי שבולעת ע"י אור מהחמץ בלי שום משקה וללבנה א"א דהא של עץ היא וצריך לקנות חדשה ואם מחזיק רחת של פסח משנה זו לשנה האחרת מותר וא"צ הגעלה רק שיראה שתהי' נקי' היטב, ובדיעבד אם נשתמש מצה ברחת של חמץ אחר הגעלה מותר (סי"ט וס"ק ק"ט ק"י ק"א ק"ב).

מז ואם הוציא מצה חמה מהתנור ברחת של חמץ שלא הגעילו אם לא היתה הרחת נקי' אלא ה' בה לכלוך חמץ בעין אוסר בתחתוניות המצה כדי נטילה שהוא כרוחב גודל ולפי מה שאנו נוהגין לאפות מצות דקות נאסר כולו ואם אפו ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן נאסרה המצה כולה בכל גווגי דע"י השומן מפעפע החמץ בכולה (ס"ק קי"א) ובחזו"א כתב שדעת כ"פ דלא אמר' דע"י השומן מפעפע בכולה וכ"ד הגר"א (או"ח סי' ס' ק"כ סק"א) ודוקא תוך הפסח אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים אותו מעט הבעין שיש על המרדה ומ"מ נראה דכדי קליפה אוסר הבלוע שבתוך המרדה אף קודם הפסח וצ"ע. ואם הדיחו המרדה מקודם ואין עלי' חמץ בעין רק הבלוע בה אין אוסר אף בפסח רק כדי קליפה^מ בין שנשתמש בה מקודם עם שומן או בלא שומן דאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה (ס"ק קי"א ושה"צ), ובחזו"א מסתפק אם היינו דוקא בנגוב שאין בה רטיבות [ואע"ג דהמצה בשעת הכנסה לתנור עדיין יש בה רטיבות אבל אז הוא עדיין קר] או דבכלי אפי' יש בה רטיבות אין אוסר לעולם רק כדי קליפה (או"ח סי' ק"כ סק"א).

מ. ואם ריקד קמח כשר קודם הפסח בנפה של חמץ בלא ניקוי, אף שיש היתר מדינא לפי שיש ביטול קודם הפסח מ"מ אסרו המורים, גו"ר כלל ד' סי' י, ושם בפרח שושן כלל ד' סי' א' כתב דמדינא אסור, והביאו מחלוקתם בקיצור בשע"ת סק"י ובכה"ח בס"ק ר"ח.

מא. מרן בשו"ע כתב להתיר בשפשוף ולא הזכיר הגעלה, דסגי בשפשוף היטב, וכמ"ש בב"י דלא ראינו מי שנהג הגעלה בנפה, וכ"כ לדעת מרן בא"ר סקל"ו ובשו"ג סקמ"ה ומאמ"ר סקכ"ח וכה"ח ס"ק ר"ב, אלא שכתבו בשו"ג בסקמ"ו ומאמ"ר שם דעכשיו המנהג שלא להשתמש בו כלל אפילו אחר שפשוף והגעלה וכמ"ש הרמ"א.

מב. ושם בשע"ה אות כ' דעת מרן ומנהג בני ספרד בדין דחוזר וניעור, וע"ע בס"י תמ"ב בשע"ה אות י"ז.

שערי הלכות

מג. וכן פסק בשו"ע כאן לדינא דאף דלא נוזהר כל השנה במלח שמא היה בו חמץ, אחזוקי איסורא לא מחזקינן וכנ"ל לדעת מרן לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות ל"ה. ומ"מ כתב המאמ"ר סקט"ו דמנהג העולם שלא להשתמש בסלים אלו, והביאם בכה"ח ס"ק קל"ב, וע"י לעיל בדין כ' ושם בשע"ה אות י"ט.

מד. ע"י כה"ח ס"ק רכ"ח מדברי האחרונים באופן שהרחת לא היתה בת יומא, וע"י מש"כ לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות י"א.

מה. ע"י מש"כ לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות י"ז ובסי' תמ"ז בשע"ה אות כ' דעת מרן בזה ומנהג בני ספרד.

מו. וכ"פ מרן למעשה וכדעת הרי"ף והר"י והרא"ש ועוד ראשונים והכי נקטינן, וכ"נ בדברי הכה"ח בס"ק קע"ח וס"ק קפ"ב.

מז. ע"י ביה"ל שהביא כן מדברי הפר"ח ושכ"כ הא"ר, וכ"כ עוד אחרונים הביאם בכה"ח ס"ק קי"ג וס"ק ק"פ, אלא דמש"כ כאן באופן שאינו בן יומו

לדעת מרן באופן זה שרי לענין דיעבד גם בלא הגעלה וכנ"ל בסי' תמ"ז, יעו"ש בשע"ה אות י"א.

מח. כ"כ הרמ"א, ולדעת מרן נתבאר לעיל בשע"ה באות מ"ו.

מט. ולדעת מרן י"ל דבכה"ג אחזוקי איסורא לא מחזקינן, וכנ"ל בשע"ה אות מ"ג.

נ. ולדעת מרן פשוט להתיר וכנ"ל באות הקודמת, ואם הוא אינו בן יומו בלא"ה ס"ל להקל וכנ"ל בסי' תמ"ז באות י"א.

נא. וע"י מש"כ מצד דין נ"ט בר נ"ט לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות כ"ז.

נב. מקורו מדברי המג"א, וע"י מש"כ בזה במחצית השקל, ומש"כ בכה"ח ס"ק קפ"ה.

נג. ועמש"כ בשע"ה שם באות י"ב לדעת מרן.

ולא מהני ההיסק שיסיקו אותו מבפנים [אפי' אם יכשירו כדין] להוציא הבליעה שנבלע מלמעלה [וכן הקאכל"ן העשויין בתוך התנורים (וע"ל סי' תס"א דין ו') שרגילין להשים בהן תבשילי חמץ וחתיתכת פת] ואסור לשום שום דבר על התנור בפסח כשהתנור חם אף אם המצה צונן וכן כשהמצה חמה אף אם התנור צונן ואם שניהם צוננין בדרך קבע אסור ובדרך עראי אין איסור אם כיבד וניקה גבי התנור שלא נמצא שם חמץ בעין כנ"ל דין ה', ואם הניח דבר מפסיק כמו ברזל וכה"ג מתחתיו או שהטיח בטיט כעובי אצבע מותר להשתמש הכל מלמעלה (סכ"ב וס"ק קל"ד קל"ה קל"ו ובה"ל ד"ה תנור).

נז ובדיעבד אם הניח עלי' מצה כשהתנור חם או כשהמצה חמה או שניהם חמים אסור תחתוניות המצה כדי קליפה וכ"ז בשהניח המצה בלי הפסק מתחתיו אבל אם הניח קדרות עם תבשיל אפי' אם שניהם חמים אין אסור בדיעבד שאין איסור הבלוע יוצא מדופן התנור לדופן הקדרה ולכתחלה גם קדרות אסור להניח שם בכל גווני אם לא ששניהם צוננין (ס"ק קל"ו).

נח וכל אלו הדינין שייך גם בקאכל"ן העשויין בתנורים מן הצד אלא דשם אין מועיל הפסק ברזל או טיח טיט למטה לבד אא"כ הטיח בטיט גם מן הצדדין וגם מלמעלה אכן טיט שלמעלה אינו מעכב בדיעבד, וכשמישים כיסוי על הקדרות שמניח שם מותר לכתחלה אף כשאין שם טיח מלמעלה (ס"ק קל"ו).

נט ולענין תוך התנור אם לא הכשירו מקודם אם הניח מצה בתוכו דינו כעל התנור וכנ"ל, ולענין אפיית המצות שם יתבאר בסי' תס"א דין ד', ולענין בישול בתוכו אף דלכתחלה צריך להכשירו גם לזה כמו לאפיה או שיטיח בטיט כעובי אצבע את קרקעיתו מ"מ בדיעבד אין לאסור התבשיל אף אם לא הכשירו ואם כיבד התנור מתחלה מחמץ בעין אף הקדרה מותר. ואם הסיקו מבפנים י"א דמהני למה שבפנים ויש מחמירין וכתב הח"א דדוקא בתנורין שעושים רק מקאכל"ן אבל אותן שבזנין סביב הקאכל"ן מחיצה של לבנים כ"ע מודו דמהני ליבון או טוח בטיט וכן תנורים שקורין שוועצק"ע אויעב"ן שיש עליו כיסוי מהני ליבון [ונראה דאפי' אין עליו כיסוי מהני] ולכן במקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר ללבן תנורי בית החורף כ"כ הח"א והאחרונים הקילו דאף בעשוי' מקאכל"ן לבד מהני ליבון למה שבפנים ועכ"פ בתנורים שלנו בודאי אין להחמיר (ס"ק קל"ו ובה"ל ד"ה תנור ושה"צ).

ס הא דלא מהני הגעלה בכלי חרס הוא דוקא כשבלע ע"י האור אבל בצונן סגי להו בהגעלה או בעירוי ג' ימים ולכן חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים ושהה בהם מעל"ע ואפי' הי' בהם כמה ימים יגעילם דהיינו שילבן אבנים וישימם בהם ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון ויגלגל החבית שיגיע הגעלה לכל מקום ואם רוצה להכשירן ע"י עירוי ימלאנו מים אפי' צוננין על כל גדותיו וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין או יותר ואח"כ יערה ממנו את המים וימלאנו מים אחרים וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין ואח"כ יערה אותן ממנו וימלאנו מים אחרים וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין ושלשה מעל"ע אלו א"צ להיות רצופין אלא אפי' מפוזרין ואפי' במזופף מהני עירוי [וד' הש"ך דבשאר איסורים אין להקל ע"י עירוי ג"י אם הי' כבוש האיסור בכלי היתר מעל"ע דהו"ל כבוש כמבושל ובמבושל לא מהני עירוי אפי' בשאר כלים שאינם כלי חרס^ט וע"ל דין ס"א דדעת החזו"א להקל בזה], וצריך לפתוח פי החבית כ"כ גדול שיכול להכניס בו ידו ולשפשפו היטב מבפנים בכל הצדדים דלהחמץ שיש בעין לא מהני הגעלה ועירוי (סכ"א וס"ק קט"ז קי"ז קי"ח קי"ט וע"ל דין ט"ו).

סא ואחר הגעלה או עירוי מותר להשתמש בו אפי' בחמין ואפי' הוא בן יומו מבליעת השכר [ובט"ז משמע שאין מתיר להשתמש אלא בצונן וצ"ע] וי"א דאינו מותר אלא כשאינו בן יומו דהוי נותן טעם לפגם^ט (ס"ק קי"ז ושה"צ), ובחזו"א כתב שאם מגעילה לאחר זמן איסורה והיא בן יומו בשעת הגעלה בודאי לא מהני ואם הוא בן יומו ומגעילו קודם זמן איסור או אינו בן יומו ומגעילו לאחר זמן איסור מסופק הש"ך והעיקר דקודם זמן איסור מותר אפי' בן יומו וכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י מהני גם לדעת הש"ך אף אם נותן המים פעם ראשונה בעודו בן יומו דלעולם קדמה הפגימה לפעולת המים וכנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ד, [ולכן יורה הגדולה של מתכת שממלאין בה חלב כל השנה ויש לחוש שנפלו שם פירווי חמץ ונכבש שם מעל"ע סגי לה בעירוי מים ג' ימים קודם פסח או עירוי מכלי ראשון דבבלע צונן סגי בעירוי מכלי ראשון וכנ"ל דין ס'] (או"ח סי' קכ"ב סק"ב).

סב בדיעבד אם נתנו יין או דבש בחבית של שכר שלא הגעילהו אם לא שהו מעל"ע פשיטא דמותר ואפי' אם שהו מעל"ע אם הדיחן היטב מותר לשתות ממנו בפסח דהוי נותן טעם לפגם ודוקא באופן שאין בו חשש של חמץ בעין שהי' הפה של חבית החרס רחב למעלה והכניס ידו לתוכה וניקר היטב בצדדיה ובשוליה שלא נשאר שם שום שמרים וגם דוקא אם עירו היין והדבש קודם פסח ונתנום לתוך כלי פסח אבל אם נשתהה היין והדבש בחבית עד תוך הפסח אסור דהא אסרי' נותן טעם לפגם בפסח כנ"ל סי' תמ"ז דין י"ג. וכתבו המג"א והח"י שיש חילוק בין יין לדבש דביין אפי' החבית בן יומו מבליעת השכר ג"כ מותר בדיעבד דשכר ביין נותן טעם לפגם הוא ובמי דבש לא הוי לפגם אא"כ הי' הכלי אינו ב"י מבליעת השכר אבל אם הי' בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע אפי' בדיעבד אסור לשתותו בפסח אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר בדיעבד אפי' באינו בן יומו דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע ואז נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם (סכ"א וס"ק קכ"א קכ"ב קכ"ג) וכ"ד החזו"א (או"ח סי' קי"ט סק"ו), ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ אפי' לא הי' בן יומו אסור דאגב חורפי' משוי' לי' לשבח ואם הכלי הי' מיין שרף אסור בדיעבד אפי' אם אינה בת יומא דעינינו רואות שנותן טעם לשבח הוא ומשמע מלבוש דאפי' אם הגעילה אסור מה שנתן לתוכה ואפי' לא היתה בת יומא דעינינו רואות שנשאר בה טעם וריח אפי' לאחר הגעלה אכן אם לא נשמע בה ריח של יי"ש מהני הגעלה בדיעבד שלא לאסור מה שנתן לתוכה וכן מצדד בפמ"ג ואפי' לא בישל תחלה את הכלי במים ואפר (ע"ל דין ס"ד) מהני בדיעבד ומ"מ מיד שנוכר צריך לערות היין לכלי אחר (ס"ק קכ"ב ושה"צ).

סג חבית של עץ של שכר שרוצה להכשירה ע"י הגעלה או עירוי צריך להסיר שולי החבית לגרר היטב מבפנים בכל הסדקים וגם שמצוי שמרים שמדובקים בשולי החבית והגעלה ועירוי לא מהני אלא להפליט הבלוע אבל לא להחמץ שיש בעין והאחרונים הסכימו שיש להחמיר שלא להשתמש כלל בחבית של עץ של שכר שמצוי בהן גומות וגם א"א לנקר בין הנסרים שלא ישאר שם משהו וזהמא בין נסר לנסר והוא חמץ גמור וישאר בעין ואם נשתמש בחבית של שכר ולא פתחו השולים וניקרו היטב אסור אפי' בדיעבד אכן אם פתח אחד משולי' וניקר היטב מבפנים מהני הגעלה בדיעבד וכ"ז בחבית של שכר או שאר משקה

נד. ועי' מש"כ בזה בערך השולחן בי"ד סי' קל"ה סק"י.

נה. היינו לדעת הש"ך הנ"ל בדין הקודם, ועמש"כ בערך השולחן שם.

נו. ולדעת מרן שם שרי נטל"פ בפסח, ונתבאר בשע"ה שם את י"א, ועי'כ אם בדיעבד נשתהה שם תוך הפסח יש להתיר, ועמש"כ שם בשע"ה לענין המנהג בזה.

נז. בשו"ע כתב בהיתוך זכוכית, וכתב המאמרו מרדכי סקל"ב דהסכמת האחרונים להחמיר גם בהיתוך עופרת, ואפשר דגם דעת מרן כן הוא, ומש"כ היתוך זכוכית לרבותא קמ"ל דהוי' דכיון דכלי זכוכית אינו בולע גם בהיתוך על חרס א"צ הכשר, קמ"ל דאין הציפוי מונעו מלבלוע, עכ"ד. אמנם בב"י

חמץ אבל חבית של מי דבש יש להתיר בהגעלה אע"פ שנתבשל הדבש ביורה שבשלו בו שכר תוך מעל"ע (ס"ק קי"ט ובענין הברזות של החביות ע"ל דין י"ט).

סד כלים שהיו בהם יי"ש לא מהני להם כלל ההגעלה דנשאר בו גם אח"כ ריחו וטעמו (וכנ"ל דין ס"ב) אכן אם בישל אותן היטב במים ואפר עד שנסתלק הריח לגמרי מותר להגעילו אח"כ ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר היטב ולבדוק בכל הסדקים שלא יהא נדבק בו שום ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מהני אפי' אם יבשל באפר כמה פעמים גם בעינן שהכלים יהיו נעשים מחתיכה אחת או שהם של כלי בדיל או שאר מיני מתכות דאם עשויים מנסרים הרבה של עץ ככלים שלנו אין להקל להגעילו אפי' אם בשלו באפר כמה פעמים דא"א שלא ישאר וזהמא בין נסר לנסר וכנ"ל בדין הקודם (ס"ק ק"כ), וכתב בחזו"א מעשה שנתנו יי"ש הנעשה מפסולת סוכר וספק אם הי' בו תערובות מעט שעורים בגיגית של מתכות שעושים בו יין לפסח ונראה להקל בשעת הדחק והפסד לעשות עירוי ג' ימים דאף דיי"ש אינו נפגם והוי כבן יומו הרי העיקר דלפני זמן איסורו מהני אף בבן יומו כנ"ל דין ס"א [ובפ"ת כתב דבשל מתכת גם יין נפגם] ואף דביי"ש מחמירנן כנ"ל דין ס"ב הכא דהוא ספק תערובות יש להקל (או"ח סי' קכ"ב סק"ג).

סה כתב הח"ס בענין הכשר יורות ששורפין בהן יי"ש אשרי מי שיכול לעשות חדשים אך לא ישמעו לאסור לגמרי צויתי קודם ההגעלה לבשל בהיורה והקנים והכובע מי אפר שקורין לוי"ג גם אפר הרבה שיהיו חזקים מאד והם מפגימים הטעם וצריך השגחה גדולה לנקות היורה בתחתיתו ולהסיר מהם הקנים ע"י אומן או להניח עליהם על מקום הטלאי גחלים ואחרי כל זאת שומר נפשו ירחק משתיית היי"ש בפסח אבל אין לאסור להם אחרי התיקונים האלה ע"ש ועי' בחי' רעק"א (בה"ל ד"ה בית).

סו נזהרים שלא להגעיל לפסח חביות שהיו מחזיקים בהם משקה שעושים במדינת רוסיא ממי סובין שקורין בארש"ט שמא נשאר בו חמץ בעין מהסובין אא"כ החזיקו בו מים איזה זמן מתחלה מותר להגעילו שהמים ששהו בתוכו הדיחו והעבירו כל החמץ הדבוק בו ומ"מ צריך לחזור ולנקות היטב קודם הגעלה וכ"ז דוקא בכלי שנעשה מחתיכה אחת אבל העשויים מנסרים הרבה ככלים שלנו שידוע שנכנס הווהמא בין נסר לנסר לא מהני הגעלה אפי' לאחר ששרה במים כמה ימים (סקצ"ד).

סז כלי חרס המצופין מכל צד בהיתוך זכוכית או עופרת או בדיל^ט [וי"א אפי' לא נצרף עמו בכבשן] דינו ככלי חרס ולכן אם תשמישו בחמין לא מהני הגעלה בין אם הי' הכלי מקרקע ירוקה או לבנה ושחורה ואפי' אם היא חלקה בלא בקעים מ"מ הוא בולע ע"י חמין אבל אם דרך תשמישה בצונן אז אם הכלי נעשה מקרקע ירוקה אין לה תקנה דדרכה לבלוע ואם מלבנה ושחורה ניתרין בהגעלה או בעירוי אפי' אם יש בה בקעים ואם אין בה בקעים א"צ הגעלה ובשכשוך בעלמא סגי (סכ"ג וס"ק קל"ז קל"ח קל"ט ובה"ל ד"ה בהיתוך).

סח ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליזאר"ט אפי' חדשים שלא נשתמש בהן חמץ מעולם לפי שמקצת האומנין עושין פעולת הציפוי ע"י סובין והרי יש כאן חמץ בלוע בתוך הציפוי ואפי' הציפוי מעט מבחוץ ג"כ אינו כדאי ואין להחמיר רק במקום המנהג ואפי' באותן מקומות אם ידוע שכלי חרס זה לא עירב האומן סובין בציפוי יש להקל ולפיכך נוהגין באיזה מקומות שיהודי עומד על גבן בשעת מלאכה לראות שלא יתקן הציפוי ע"י סובין, ואותן כלים שנוסף עליהן לפעמים טיפים מהתכה מכלים אחרים אין להקפיד לפי שאח"כ מכניסין לתנור מלא אש ונשרף הסובין שבו (סכ"ג וס"ק ק"מ קמ"א ושה"צ) וקדרות ברזל המצופים בהיתוך גישמעלצ"ט לבן^ט ושוע העלה הח"ס דלא מהני הגעלה אכן כמה גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ^ט אבל בכל השנה הקילו להגעילה אחר מעל"ע שהוא נט"ל ומשהו מהטיח (הגה"ה בשה"צ).

סט כלי עץ המצופים בסמנים [שקורין ברני"ס] דינם ככלי חרס שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין שהסמנים מעכבין על מי הגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ אבל אם נשתמש בהן בצונן אין להחמיר [רק במקום שנהגו להחמיר בחדשים], ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים צבועים בכרום וכדומה אפי' הן חדשים דחיישינן שמא הי' ע"י סובין או שצבע כלים ישנים וכן המחופין בבדיל אפי' הן חדשים שפעמים הציפוי ע"י סובין או שחיפה כלים ישנים [ובפמ"ג מצדד שאפי' ע"י הגעלה אין כדאי ובחמד משה מקיל ע"י הגעלה וע"ל דין ל"ד] ואין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור^ט (סכ"ד וס"ק קמ"ב קמ"ג קמ"ד קמ"ה ושה"צ).

ע כלי זכוכית י"א שאפי' משתמש בהן בחמין בקביעות או שהכניס לתוכו חמץ שיתקיים שם א"צ שום הכשר^ט שאינם בולעים לפי שחלקים וקשים הם ובשטיפה בעלמא סגי להו וי"א דכלי זכוכית אפי' הגעלה לא מהני להו דכיון שנעשה מהחול הרי הוא ככלי חרס ואע"ג דתשמישו בצונן מ"מ לפעמים משתמשין בהן בחמין [והרי חוששין אף לתשמיש שאין קבוע כנ"ל דין י"ג] וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו להחמיר, ובדיעבד אם הי' רוב תשמיש חמץ שלו בצונן ועתה נשתמש בו מצה בחמין בלא שום הכשר מותר כנ"ל דין י"ג ואם הי' רוב תשמישו חמין ולא הכשירו או אפי' בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעל"ע אז אפי' בדיעבד אסור החמין שנשתמשו בו עכשיו [אף אם לא הי' חמין רק שנכבש בתוכו מעל"ע יש להחמיר ובמקום הפסד מרובה מקיל הפמ"ג] ואם הי' אחר מעל"ע יש לצדד להקל במקום הפסד מרובה אפי' רוב תשמישו בחמין, ואם הכשירו מתחלה ע"י הגעלה [במים חמין כפי החום שדרך להשתמש בו] אם הי' תשמישו בחמין או ע"י מילוי ועירוי אם הי' תשמישו ע"י כבישה מעל"ע מותר בדיעבד אפי' בלא הפסד מרובה (סכ"ו וס"ק קנ"א קנ"ב קנ"ג קנ"ד קנ"ה ושה"צ).

עא ובמקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים יכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה ולהכשירו ע"י עירוי ג' ימים אפי' בלא הגעלה לפי שאין מצוי שישתמש בכוסות בחמין של חמץ ממש וזהו דוקא בכלי שפיהן רחב מלמעלה אבל בוטעלקע"ס שפיהן צר מלמעלה והשמרים נדבק בתחתיתן ואין יכול להכניס ידו לתוכן לנקותן יפה יפה וכן כל כלי שא"א להכניס ידו לתוכו אין להם תקנה להכשירן, ואפי' בכוסות במקום שנמצא לקנות חדשים אין לשנות המנהג שנהגו שלא להשתמש בהן (ס"ק קנ"ו ושה"צ).

שערי הלכות

הבי"ד המרדכי בשם ר"ת דבהיתוך עופרת מותר בהגעלה ככלי מתכות ושכ"כ הסמ"ג, ולא הביא חולק ע"ז, ולכאורה פשטות הדברים שלזה כיון באומרו היתוך זכוכית לאפוקי עופרת. וכ"כ המג"א סקמ"ה דאפשר דכ"ה כונת השו"ע. ומ"מ הסכמת האחרונים לאסור בזה וכמ"ש במ"כ כאן, וכ"נ בדברי הכה"ח ס"ק רע"ח.

נח. הוא מה שקורין בזמנינו כלי אימאיל.

נט. עי' מש"כ בזה באורך בשדי חמד באסיפת דינים מערכת ה' אות כ"א כ"ב, וברב פעלים ח"ג דאוי"ח סי' כ"ח, ובכה"ח ס"ק רפ"ח.

ס. ובמקומותינו לא נהגו איסור בזה.

סא. כ"פ מרן בשו"ע, וכ"ה מנהג בני ספרד וכמ"ש בשכנה"ג הגבי' את כ"ט דכן נהגו בכל קהילות ספרד אשר שמענו שמעם, וכ"כ בשער המפקד בהלכות פסח אות ג' ובנתיבי עם כאן, ואמנם סיים בשכנה"ג שם דגם מבני הספרדים ראיתי מן המהדרין נוהרים בזה. וכן מנהג בגדאד להחמיר בזה וכמ"ש ברב פעלים ח"ג סי' כ"ט ובא"ח פרשת צו אות י"ט, ועי' מש"כ באול"צ ח"ג פ"י תשובה י"ב על מנהג בגדאד, ושם כתב דמדינא לבני ספרד יש להתיר להשתמש בכלי זכוכית שנשתמשו בהם חמץ, אך כיון שבקל היום לקנות כלי זכוכית חדשים לפסח מן הראוי לקנות חדשים ולא להכשיר את הישנים.

ט אם מגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר אין להגעיל עוד באותן המים אפי' כלי שאינו בן יומו דשוב אין כח בהן להפליט הבלוע ואפשר דאפי' בדיעבד לא מהני הגעלה זו (ס"ה וסקכ"ז כ"ח).

י אם מגעיל בצבת יפתח את הצבת בתוך הרותחין ויאחזו הכלי במקום אחר כדי שיעלו הרותחין על מקום אחיות הצבת וטוב יותר להגעיל בשבכה או בסל מנוקב ואע"פ שמגעיל כלים שאינם בני יומן (ס"ד וסקכ"ג ושה"צ).

יא לא יניח הכלי שרוצה להגעיל בתוך כלי שאינו מנוקב אפי' כשהוא צף ואינו נוגע בשוליו אא"כ משהה אותן בתוך היורה עד שהמים מעלין רתיחה בכלי שהוא רוצה להגעיל אבל בתוך סל מנוקב או שבכה יכול להגעיל אבל כלים הרבה לא יניח שם ויגעילם יחד אם נוגעים זה בזה דבמקום נגיעתן לא סלקי הרתיחה [ואע"ג דלענין טבילה לא חייצי לענין רתיחה שאני] ועי' בחי' רעק"א (ס"ג וסקכ"א כ"ב ושה"צ).

יב מותר להגעיל סכין אסור בקדרה כשרה והקדרה אינה נטרפת בכך אם יש ששים במים נגדו ומ"מ אין להשתמש אח"כ במים שבקדרה ועי' חכמ"א אך לפי המנהג שלא להגעיל שום כלי רק כשאינו בן יומו ממילא מותר להגעיל אפי' אין ס' נגדו (סקכ"ג ושה"צ).

יג נוהגין ליוהר לכתחלה בששה דברים ואפי' אם מגעיל" בשעה ד' או קודם. (א) שיגעיל בתחלה היורה הגדולה אפי' אינה בת יומא [אם רוצה להשתמש בה בפסח] וישפוך מי הגעלה בחוץ וירתיח בה מים אחרים ויכניס בה הכלים ובסוף יחזור ויגעיל היורה הגדולה, (ב) שלא יכניס הכלים עד שירתיוחו המים והרבה אחרונים כתבו שהיא חומרא יתירה, (ג) שלא יוציא הכלים מיד וי"א שאפשר להוציאו מיד ומ"מ לכתחלה טוב לשהות מעט, (ד) שלא ישהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי שיש לחוש שאחר גמר פליטתו יחזור ויבלע, (ה) שלא ישהה הכלים לאחר שינוחו המים מרתיחתן שאז חוזרין וכולעין ממי הגעלה, (ו) שלא יגעיל כלים שבליעתן מועטת כגון כפות וכוסות עם כלים שבליעתן מרובה כגון קערות וקדרות. וכל אלו החומרות מנהג לכתחלה אבל בדיעבד אין לחוש אפי' מגעיל אחר זמן איסורו כיון שאינו בן יומו מיהו אם רוצה להשתמש ביורה הגדולה צריך שיגעילנה בסוף מדינא (ס"א וסקכ"ג ד' ה' ו' ט' י' י"ג ושה"צ ובה"ל ד"ה כד').

יד אין מגעילין בחמי טברי' אפי' כלים שדינם בכלי שני מפני שאינה תולדות האור וכבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדות האור אף פולטו ע"י תולדות האור ואם נשתמש בו רק בחמי טברי' יכול להגעילו בין ע"י חמי טברי' ובין ע"י חמי האור (ס"ה וסקכ"ד).

טו אין מגעילים בשום משקה רק במים" דשאר משקין אין טבען להפליט את הבלוע מיהו בדיעבד סמכינן על המקילין בזה ומהני הגעלה בכל משקה, וכן מים המעורבין באפר שקורין לוי"ג או מה שנוהגין הצורפין שמרתיחין הכלי ע"י שמרי יין או וויי"ן שטיי"ן מעורב במים אין להגעיל בהן לכתחלה רק במים לבד ובדיעבד מהני הגעלה בהן כנ"ל [ואין לאסור הכלי מפני שבלע מוויי"ן שטיי"ן אם הוא לאחר י"ב חדש], מיהו אם הוא קודם פסח דעת הפמ"ג שיראה להגעילו פעם שני' במים לבד אכן אם הגיע פסח מותר להשתמש לכתחלה בהגעלה זו (ס"ה וסקכ"ה כ"ו ושה"צ).

טז כלי גדול שאינו יכול להכניסו תוך כלי אחר מחמת גודלו ורוצה להכשירו וחושש שמא יש על שפתו בליעת איסור במקום שאין המים עולים שם אם הוא בשאר ימות השנה ורוצה להגעילו מאיסור עושה שפה סביב לפיו [ולא עליו ממש כדי שיהא פי הכלי מגולה שיגיעו שם מי הרתיחה] מבצק ואם מגעילו לפסח עושהו מטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו וממלאו מים ומרתיחו או ימלאנו בתחלה היטב ואח"כ יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו, וכן יורה אחר שהכשירו בו כלים ורוצה להשתמש בו בפסח צריך לעשות לו שפה או אבן רותח אבל בתחלה קודם שמכשיר הכלים ומכשיר היורה תחלה מהאיסור שבו א"צ לעשות לו שפה (ס"ו וסקכ"ט ל' ל"א ל"ב) ונראה דאם הגעיל ע"י שפה מותר לשאוב בכלי זה מכלי גדול וצ"ע (חזו"א או"ח ס' ק"כ סק"ז).

יז וכ"ז בכלי שאין דרך להכניסו לתוך כלי ראשון של חמץ רק שמשתמשין בתוכו ברותחין ולכן סגי בתקנה זו אבל כלי שתשמישו מבחוץ כגון קערה שכופין לפעמים על הקדרה או כלי ששואבין בו מהקדרה אין לה תקנה באופן זה דצד החיצון לא נגעל (וכ"ה בחזו"א ס' ק"כ סק"ח ע"ש) לכן צריך להכניס כולו ליורה, וכלי שפיו צר שא"א לשפשפו בפנים או שיש לו קנים שקורין רערי"ן אסור בהגעלה (סקל"א).

יח המגעיל כלי גדול כנ"ל דין ט"ז אף אם לא עברו המים בהגעלה אחורי הכלי כלום הוי הגעלה אע"ג דבשעת תשמיש ודאי נפלו הניצוצות אחורי הכלי הרבה פעמים דהרתיחה מבפנים מפלטת מכל עובי הדופן (חזו"א או"ח ס' ק"כ סק"ד ה').

יט טיפה שנפלה על הקדרה מבחוץ באופן דהקדרה אסורה והיא של מתכת ובא להגעילה סגי שירתיחה מבפנים וא"צ שישפכו המים אחורי הכלי על מקום הטיפה (שם סק"ט).

כ נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד ובדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש שהרי אין מגעילין רק כלי שאינו בן יומו"י או שיש במים ששים נגדו (ס"ז וסקל"ד).

עב כלי כסף שיש בתוכן היתוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט אין להגעילו כדין כלי זכוכית הנ"ל אבל אם ה' ההיתוך מבחוץ אינו מזיק ומהני הגעלה בין שהי' על גוף הכלי מבחוץ או שהי' מלמעלה על כיסויו או על ידו שאין משתמשין בכלים חשובים כאלו ברותחין אצל האש שנחוש שעיי"ז נבלע חמץ בכל הכלי (סכ"ו וס"ק קנ"ז קנ"ח קנ"ט).

סימן תנב. זמן הגעלת הכלים

א נכון להעמיד אצל הגעלה בעל תורה הבקי בדיני הגעלה (סק"ח).

ב י"א שאם מגעיל קודם שעה חמשית שאז החמץ עדיין מותר אין לחוש אם הכלים בני יומנ"י ואם אין ששים במים שמגעיל (ועי' בחזו"א או"ח ס' קכ"ב סק"ג דגם לדעה זו לא תמיד מועיל ע"ש) ולכן יזהר להגעיל קודם שעה ה' אבל כמה אחרונים סוברים דגם המגעיל בשעה ד' וקודם לזה צריך ליוהר בא' מב' הדברים דהיינו או שיראה שלא יהי' הכלי שמגעיל וגם היורה הגדולה שמגעיל בתוכה שניהם לא יהיו בני יומן או אם הכלי שמגעיל הוא בן יומו צריך שיהיו במים ששים נגד כל אותו הכלי לבטלו ואם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהי' במים ששים נגד כולם דהאיסור של חמץ שיש בתוך הפליטה חוזר וניעור ומצטרף יחד כ"כ המג"א ובחי' רעק"א מפקפק ע"ד (ס"א וסקכ"ג ושה"צ), ובחזו"א מסכים להמג"א (או"ח ס' ק"כ סק"ג) וכתב המג"א אם בכלי א' של חמץ נתבשל בשר ובא' דגים אין מצטרפין יחד וכמה אחרונים השיגו ע"ז ובמחה"ש מיישבו (סקכ"ג ושה"צ), אכן אם היורה הוא בן יומו אין שום תקנה להגעיל בה אא"כ יכשירה מקודם כדין דמים שבתוכה אין בם ששים נגד הכלי גופא (סקכ"ג).

ג ובמדינתנו שנוהגין להגעיל ביורה גדולה כל כלי אנשי העיר שהיתר ששים א"א להיות נגד כל הכלים יש ליוהר שלא להגעיל שום כלי אא"כ עבר עליו מעל"ע מעת שנשתמש בו חמץ ויש מהדרין שכשרוצין להגעיל כליהם מחמץ פוסקים להשתמש בהן חמץ ג' ימים מקודם (בה"ל ד"ה שאין).

ד ונהגו בכל איסורין שלא להגעיל שום כלי בן יומו בין מבשר לחלב (ע"ל ס' תנ"א דין כ"ג) או מחמץ למצה ואפי' מגעילו לבדו וקודם שעה ה' ויש ס' משום גזרה שמא יגעיל כלי של איסור בפחות מס', ואפי' שלחנות ישפשף יפה וישהה אחר השפשוף מעל"ע שלא יהיו בן יומו [וי"א דדי מעל"ע מעת שנשתמשו עליו חמץ] ויהיו מנוגבים יפה מהמים הצונגין שמא יצטננו מהם הרותחין ויוהר לשפוך עליהן בוריות ולא עיי' זריקה באויר דזה לא חשיב עירוי ויוהר שישפוך עליהן מהכלי שבישל בו המים אבל לא ישאב עם כלי אחר מהקדרה ולערות עליהן להגעיל דזה מקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן אם לא ששוהה הכלי ששואב עמו תוך הקדרה עד שהמים מעלין רתיחה בכלי הקטן אז שפיר מקרי כלי ראשון ועי' ס' תנ"א דין ל"ח די"א דלא מהני עירוי רק ע"י אבן מלובב"י (ס"ב וסקי"ט כ' ושה"צ).

ה וכתב בחזו"א אם נתנו במים דבר מר עד שנסרחו המים ונפסלו מאכילת אדם עלתה הגעלה לכלי אף אם הוא בן יומו ואין במים ס' נגד הכלי וכן מיני חמציים שמנקים בהם הקדרות בזמנינו והמים שמתערבים בהם ודאי נפסלין לשתיית בני"א והקדרות מתרחצים על ידיהם אפשר להגעיל בן יומו במים אלו שהחמציים מתערבין בהם ונפסלים משתי' (וע"ל דין ט"ו), מיהו בכלי חרס לא מהני הגעלה ע"י לערב בה דבר מר (או"ח ס' קכ"ב סק"ז).

ו בשאר ימות השנה אם תחב בפעם א' כלי בשר וחלב ביורה להגעילם אסור אפי' בדיעבד" דפליטת הבשר והחלב מתערבין יחד ונבלעים בתוך הכלים ונאסרים אא"כ אחד מהם אינו בן יומו או שיש ס' נגד כלי א' מהם ואם מגעילן בזאח"ז אין לחוש, ואם הגעילין לפסח צריך ליוהר בכל א' שלא יהא בן יומו או שיהי' ס' נגד כולם כנ"ל דין ב' ואחר הגעלה יכול לעשות מכל א' מה שירצה בשר או חלב כיון שלא היתה כונתו לכך וכנ"ל ס' תנ"א דין כ"ג"י (ס"ב וסקי"ד ט"ו ט"ז י"ז י"ח ושה"צ).

ז המגעיל אפי' קודם זמן איסורו צריך ליוהר שהיורה הגדולה שמניחין בה כלים כל שעה לא ינוח המים מרתיחתן כל הזמן שהולך ומגעיל בה דאותו כלי שיניח בה אחר שנח המים אפי' היד סולדת בהן כ"ז שאין מעלין רתיחה לא עלתה לה הגעלה אם לא שיששה הכלי בה עד שיחזור וירתיח המים, והנה טבע המים דנייחי מרתיחתן כשמכניסין בהן כלים צונגין להגעיל ע"כ צריך להמתין בכל כלי עד שיעלו המים אבעבעות ויש להזהיר למגעילין בזה כי הם נוהגין בזה קלות ומגעילין במהירות זה אחר זה ואינם מדקדקין לראות אם. מעלין רתיחה ואפשר ללמוד עליהן זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשתמשין ע"י עירוי דבהם מהני הגעלה במים שהיד סולדת בהן לבד (ועי' בסי' תנ"א דין י'), אכן בקדרת נחושת ודברים שתשמישן ע"י כלי ראשון אפי' בדיעבד לא מהני הגעלה זו וצריך לחזור ולהגעיל אך לענין לאסור המאכל אם נשתמש בפסח מסתפק הפמ"ג ואם אינו בן יומו מעת שנשתמש בו החמץ יש לצדד להקל (ס"א וסקכ"ח).

ח אם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הלילה ובלבד שהכלי אינו בן יומו וכנ"ל אבל בימי הפסח עצמו לא מהני הגעלה"י אפי' הכלי גדול והכלי שמגעיל אינם בני יומן וגם יש ששים נגד הכלי דאז חמץ במשהו אבל מותר ללבן כלי תוך הפסח (ס"א וסקי"ב וע"ל ס' תק"ט דין ו' אם מותר ללבן ביו"ט).

סימן תנב.

א. והיינו מדהר"ל נ"ט בר נ"ט דהתירא, ועי' אין לחוש מבליעה אחר שיגמור לפלוט, אלא דקשה ע"ז דהלא לעיל בסי' תנ"א ס"ד פסק בשו"ע כמ"ד דחשיב איסורא בלע, ועפ"ז החמיר כאן במ"ב באחד משני דברים וכמ"ש כאן בהמשך, ועי' מש"כ בזה ביישובים על הסתירה הנ"ל לעיל בשע"ה בסי' תמ"ז אות כ"ז.

ב. ועי' מש"כ בזה במטה יהודה סק"ג בד"ה וכתב הפר"ח, וכתב דמסתמות השו"ע שלא הזכיר שלאחר זמן איסורו צריך שיהיה שישים כנגד כל הכלים, מבואר דסגי שיהיה שישים כנגד הכלים הראשונים, דכיון שנתבטל שוב אינו חוזר וניעור, יעו"ש עוד, ועי' מש"כ בדבריו בערך השולחן בי"ד ס' צ"ט סקט"ו, ועי' כה"ח סק"י שהביא דעות הפוסקים בזה.

ג. ועי' מש"כ בזה שם בשע"ה באות ל"ז.

שערי הלכות

ד. בשו"ע כתב יש ליוהר מלהגעיל, והיינו דהוא רק לכתחילה, וכדין קערות בי"ד ס' צ"ה ס"ג דכתב שם דקערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהם, אפילו שניהם בני יומן מותר דהו"ל נ"ט בר נ"ט דהיתרא בלע יעו"ש, והרמ"א שם התיר דוקא אם אחד מהם אינו בן יומו.

ה. ועי' בשע"ה אות כ"ד דמנהגינו להגעיל מבשר לחלב או איפכא אפילו לכתחילה.

ו. לדעת מרן דנטל"פ שרי [ועי' לעיל בסי' תמ"ז בשע"ה אות י"א], א"כ אפשר להגעיל כלי שאינו בן יומו בפסח. ועי' כה"ח סקכ"ח. ובמקום צורך נראה דיוכל להגעיל ע"י אפר גם בבן יומו, עי' יו"ד ס' צ"ה ס"ד ושם בזב"צ סקל"ו.

ז. כל דינים אלו כתבם בשו"ע רק במגעיל משעה חמישית, ועי' לעיל בדין ב' ובשע"ה שם, ובכה"ח סקל"ד הביא מנהג זה בשם המג"א והבי"ח וקצת

אחרונים, וכתב ע"ז ח"ל: מיהו בלא"ה אנחנו נוהגים שלא להגעיל שום כלי בן יומו כמ"י לקמן בס"ב בהגהה, ובאינו בן יומו יש כמה פוסקים דס"ל אפילו אחר שעה חמישית א"צ ליוהר כנזכר, וא"כ כ"ש קודם חמישית, אך היכא דנהגו להחמיר אף באינו בן יומו וקודם שעה חמישית נהוג, עכ"ל.

ח. הנה בב"י הביא מחלוקת הראשונים בהאי דינא, ובשו"ע השמיט ולא כתב לא איסור ולא היתר, וכתב הפר"ח דמדהשמיט סתמו ופירושו שכל מיני משקין מגעילין. אבל בשכנה"ג בהגבי אות י' כתב בהא דלא כתב בשו"ע לא לאיסור ולא להיתר משום דמספקא ליה יעו"ש. ועי' כה"ח סקנ"ז שהבי"ד האחרונים בזה, ושכדעת מרן לא בריא מילתא, וע"כ לדינא כמ"ש כאן להקל בדיעבד או באופן שאין לו כלי אחר והוא אינו בן יומו.

ט. אלא קודם זמן איסור או שהוא אינו בן יומו, כ"ה לשון המ"ב סקל"ד והוא מהב"י, וכ"ה לדעת מרן הנ"ל בדין ב', ועמש"כ בשע"ה שם אות א'.

שיח הלכה

יום ו' עש"ק בהו"ב

לכבוד

הרה"ג מוהר"ח קנייבסקי שליט"א

אחדשה"ט

הריני שולח בזה את הכת"י של ספרו הנכבד בצירוף הערות, ואתו הסליחה על איחור המשלוח (רק בסוף שבוע העבר סיימנו, וחכיתי במשך השבוע להזדמנות לשלוח. והי' בדעתי שאם לא אמצא שאסע לב"ב ביום ה', אך בס"ד מצאתי את המוכ"ז).

לענין מה שכת"ר העיר אם מותר בחוה"מ לדבר דברים האסורים בדיבור בשויו"ט, ודברנו אז מהא דסי' תקמ"ג ס"א באמירה לא"י, אך כעת ראיתי שם בסעי' ג' ובמ"ב ס"ק ז' דאיתא בהדיא דמותר ליתן מלאכה אפי' לישראל לעשות אחר המועד, והרי דבכלל זה גם הדיבור.

בכבוד רב וביקרא דאורייתא

שמחה בונם ולדנברג

כלים שנשתמשו בהם בחמץ בפסח - להשתמש בהם אחר הפסח כשהם בני יומן

שונה הלכות סי' תנ"א דין ב': ואם לא שפשפן קודם פסח משפשפן תוך הפסח ואם עבר ולא שפשפן תוך הפסח חייב לשפשפן לאחר הפסח כנ"ל סי' תל"ה דין ג' דמשהו שיש בעין חל עליו איסור חמץ שעבר עליו הפסח וכן אם נשתמש בהן חמץ תוך הפסח די בדיעבד בשפשופו היטב ומותר להשהותן עד אחר הפסח ובפמ"ג מפקפק אם בישל בהם בשביעי של פסח בא"י או בח' של פסח בחו"ל בעוד שהכלי בן יומו שלא להשתמש בו ע"ש (סק"ד ו' ושה"צ וע"ל סי' תמ"ז דין ג').

(א) דין ב' - לציין לסי' תמ"ז דין ג' - ושם לציין לכאן. - וצ"ע בעצם הדבר ובהסברו דסי' תמ"ז, דכיון שבסי' תנ"א יוצא שיש מציאות של איסור דבן יומו, א"כ הרי שייך למיגזר אב"י אטו ב"י. - ויעוין ביו"ד סי' קכ"ב בב"ח במ"ש ע"ד הטור, לענין אי גזירת אב"י אטו ב"י הוא אטו כלי אחר שהוא ב"י, או בכלי זה גופא שמא ישתמש בו לפני שעבר מעל"ע - וא"כ כאן אי נגזור אטו כלי אחר הרי שייך בכל כלי שאב"י לגזור אטו כלי כזה שנשתמשו בין בז' של פסח ועוד לא עבר מעל"ע - ואם החשש שבאותו כלי עצמו ישתמש לפני שעבר מעל"ע, א"כ עכ"פ בכלי שנשתמש בו בז' של פסח יאסר להשתמש בו אפי' אחר עבור מעל"ע כיון שהי' בו זמן של איסור. ואולי אפי' בכלי שנשתמש תוך הפסח כבר ג"כ שייכת גזירה זו, דכבר לא פלוג וצ"ע.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ו': כלים שמשתמשים בהם ע"י האור בלי מים כגון שפודים ואסכלאות שצולין עליהם מולייתא של חמץ וכיוצא בהן שגוף החמץ נוגע בהן בלי משקה בשעת צלייתו ונבלע ע"י חום האש בלבד אין נפלט ג"כ ע"י הגעלה ברותחין אלא ע"י חום האש וצריך ליבון ואע"פ שאסכלא כשצולין על גבה טשין אותה בא"י או מושחין פני' בשומן לא דמי למחבת לקמן דין ט' שאין רטיבות מעט זה מצילה מהיות האש שולט בה לגמרי (ובדיעבד ע"ל דין ז' ודין כ'), ואם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ רק שצלו עליו בשר עם מלח שלא נבדק מחמץ בזה די בהגעלה ואפי' לכתחלה ואם אין ידוע לו רק בסתמא לכתחלה יש ללבנו מספק ובדיעבד אם הגעילו ונשתמש בו אפשר שאין להחמיר ובפרט כשאינו בן יומו בודאי יש להקל בדיעבד (ס"ד וסקב"ז ושה"צ וע"ל דין כ' דבמלאח שלא נבדק מכשרינן אפי' לא הגעילו בדיעבד).

(ב) דין ו' - "ואע"פ שאסכלא וכו' לא דמי למחבת לקמן דין ט' וכו' שולט בה לגמרי". - אולי כדאי להוסיף "וכמבואר שם החילוק בזה", והיינו מ"ש שם מדין האגנות, ושם באמת צוין לכאן.

הגעלה במקום ליבון

(ג) שם - במ"ש במוסגר "ובדיעבד ע"ל דין כ". - הנה כונתו בזה כיון שבריש דין זה הוסיף ביאורו של המ"ב על שפודין ואסכלאות "שצולין עליהן מולייתא", והרי שם בדין כ' העתיק הדין של מולייתא שמשמע במ"ב שזה רק חשש של משהו חמץ, ואשר באמת גלל זה שונה דין הדיעבד האמור שם, מדין הדיעבד אשר לקמן דין ז', שבדין ז' דאיירי בסתם דיעבד ובאופן שאין ס' אזי הדיעבד הוא רק בהפ"מ ואב"י, ואילו בדין כ' הדיעבד הוא בהפ"מ או באב"י - אולי לכאורה אינו מדוייק כ"כ הציון כאן, דבאמת הדין כאן הוא הדין הכללי של כלים שנשתמשו בהם באור וכולל ג"כ לאופן שאין ס', ובפרט שכ' כאן "וכיוצא בהן" שזה כולל לכלים שהשימוש בהם הוא של חמץ שאין ס' נגדו, ורק שפוד ואסכלא הם של שימוש מולייתא, ואשר ג"כ הקורא כאן אינו יודע שמולייתא הוא דבר שהשימוש הוא ביש ס', ורק דהמ"ב בדינא דדין כ' כ' ד"מולייתא" הוא דבר של חמץ משהו. - ועכ"פ יתכן לציין שבדיעבד ע"י לקמן **דין ז' ודין כ'** (אע"ג שדין ז'

הוא דין סמוך, מ"מ גם לקמן בסוף דין י' ציין שבדיעבד יעוין בדין י"א, וגם כאן אפשר לציין כן).

ואולי כדאי בכלל להעביר את דין כ' לכאן לאחר דין ז', דהרי כת"ר לא העתיק הדינים לפי סדרם בשו"ע, ולקמן במקומו של דין כ' אין לו שייכות לדינים שלפניו ולאחריו, וכאן הוא יותר תואם.

שפודים שצולים עליהם בדיעבד שגם לא הגעיל אותם

(ד) סוף דין ו' - במוסגר כ' "וע"ל דין כ' דאפי' לא הגעילו וצ"ע". - נתעוררתי ע"י הרב ר' נתן קופשיץ הי"ו של"ק כלל משם, דשם איירי שרק צלו בשר במלח שלא נבדק, ומש"כ שם "אבל מספיקא לא מחזקינן איסורא שהי' חמץ על הכלי", היינו רק הספק של המלח עצמו במה שלא נבדק - אבל כאן איירי לענין אם יש להסתפק שהשתמש שמוש אחר חוץ מן השמוש של מלח שלא נבדק (דהרי בתחלה כ' אם ידוע שלא צלו חמץ רק צלו בשר עם מלח שלא נבדק, וע"ז סיים "ואם אין ידוע לו רק דסתמא", היינו שלענין שאר שמושים הוא מצב של "סתמא").

שונה הלכות סי' תנ"א דין ז': כל דבר שצריך ליבון מדינא צריך ללבנו עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם או עד שתסור קליפתו העליונה ואפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמשו בו בפסח בעוד שלא ליבנו אותו כ"כ עד שיהו ניצוצות ניתזין הימנו או ע"י הגעלה אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט והוא אינו בן יומו מעת שנשתמשו בו החמץ יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים דחמץ נקרא התירא בלע ודי בהגעלה או בליבון קל דהיינו שנתלבן עד שאם ישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון, וכל דבר שדינו בהגעלה רק שמחמירין ללבנו או שיש בו סדקים וגומות דקיי"ל לקמן דין כ"ו שצריך ליבון שישים שם גחלים בוערות די אף לכתחלה בליבון קל שישאהה אותם עד שקש נשרף עליו מבחוץ (ס"ד וסקב"ט ל"א ל"ב ל"ג וע"ל דין ל"ו).

ליבון קל

(ה) סוף דין ז' "שישהנו עד שקש" - כדאי לכתוב "שישהה אותם", כלשון המ"ב כיון דקאי על הגחלים.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ט': מחבת שיוצקין בה שמן או שומן ומטגנין בה מדינא סגי לה בהגעלה שהרי אופין בו עם משקה מה לי שמן מה לי מים ולא חיישינן שמא נתייבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה ויצטרך ליבון כמו התנור דאפי' אם נשרף ונדבק לדופן המחבת עדיין יש לחלוחית משקה שם [וי"א דשומן אינו בכלל משקה וכגוף הבשר הוא ונחשב תשמישו ע"י האור אבל מלשון הפוסקים לא משמע כן וכן הסכים החזו"א או"ח סי' קי"ט סק"יט] ואם היא ארוכה משים חצי' והופך עוד ומשים חצי' האחר [ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע בליבון קל] וכ"ש בקדרה של מתכת שמבשלין בה דמהני הגעלה אף שנבדק לפעמים לדופני הקדרה, אך המנהג לכתחלה כדעת המחמירים ללבן המחבת וסגי בליבון קל דהיינו שישרף עליו קש מבחוץ [ובפרי"ח מצדד דמדינא צריך ליבון אבל רוב הפוסקים מתירין בהגעלה] ובדיעבד סגי לי' בהגעלה [ואם מגעילה קודם זמן איסור מגעיל אף בת יומא, חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"א וע"ל סי' תנ"ב דין ב'], אבל האגנות שאופין בו עוגות בעין אף שמושחין תחתיו בשומן או שמן או חמאה כגון פורימ"ש שאופין בו טארט"ו או בעקי"ן קוכע"ן צריכין ליבון מדינא (וע"ל דין ו'), וכן הסקאווראדע"ס שפעמים מחמין בהן טובין לחולה צריכין ליבון למאי דמחמירנן למיזל אף בתר מיעוט תשמישן כדלקמן דין י"ג ע"ש (ס"א וסקס"ג ס"ד ס"ה ס"ז ובה"ל ד"ה מותרת ושה"צ), וכתב בחזו"א כלי מתכות שמשפשפין את המתכת בחלב מהותך בשעת עשיית הכלי והמתכת חם שהי' סולדת בו סגי לו בהגעלה וא"צ ליבון (או"ח סי' קי"ט סק"יט והיינו לענין איסור חלב ולא לענין חמץ).

(ו) לדין ט' - "ונבדק לדופן החבית" - ט"ס וצ"ל "המחבת".

הכשרת מחבת

(ז) שם - "אך המנהג לכתחלה ללבן המחבת". - אולי כדאי לכתוב דהמנהג לכתחלה הוא כדעת הסוברים שצריך ללבן כדי להבליט שיש דעה הסוברת כן. וכן אולי כדאי ג"כ להוסיף הטעם שכ' המ"ב בס"ק ס"ו דלפעמים נתייבש השומן וכו', אע"ג דזה כבר מתבאר ממ"ש קודם בדעת המקילים שלא חיישי' שמא נשרף ונדבק לדופן וכו', מ"מ כדאי להבליט שיש **דעה הסוברת** לחוש **לחשש זה**.

כלים שטחים אותם בשומן וחלב אם חשיב בזה כתשמישו ע"י משקה

(ח) שם - בסופו - במ"ש בשם החזו"א. - אולי כדאי להאריך במה שס"ל שם כהפמ"ג, ודלא כהגרעק"א בשם רמ"ע מפאנו, דהרי תלוי בזה הנידון היסודי מה הוא הגדר בין שמוש המצריך ליבון

חילופי מכתבים והערות על ספר "שונה הלכות" בין הגרש"ב ולדנברג זה"ה ליבלחט"א מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

להמצריך רק הגעלה. - ולענין עצם דברי החזו"א צ"ל לכאורה שמה שמושחין בבית חרושת את טיחת החלב על הקדרות, היא טיחה יותר עבה מאשר טיחת האגנות כדי לאפות.

ולענין המבואר לעיל בדין ח' בחצובה "שלפעמים **נשפך** עלי' עיסה", צ"ל שאין זו עיסה רכה שהיא בגדר של בישול או דאפי' רכה, מ"מ כאן בסמוך לאש לכו"ע נשרפת לאט עד שאין בה כלל לחלוחית משקה, ולפני שנשרפה לגמרי היא בגדר נתייבשה מלחלוחית.

ועוד יעוין בפמ"ג יו"ד סי' ע"ו שפ"ד ס"ק כ"ג ד"ה ודע מש"כ להסתפק דאולי אם דם נופל **מבחוץ** ואינו תוך קדרה אזי צריך ליבון - וא"כ א"ש גם כאן, אך יעו"ש מה שנסתפק בזה - ואולם גם לפי הצד שם לחלק בין מקצת להרבה, ה"נ אפ"ל כאן שהחשש למעט עיסה (ולענין עצם פסקו של מרן החזו"א וצ"ל כהפמ"ג, דלא כהגרעק"א, הנה יעו"ש בפת"ש דגם דעת הח"ס היא כהפמ"ג, וציינתי שגם במקור חיים ה' פסח ס"ל כן).

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ב: מדינא הולכין בכל כלי אחר רוב תשמישו ולכן כלים שמשתמשין בהן בצונן די להם בשטיפה אע"פ שלפעמים השתמש בו בחמין וכן קערות שרוב תשמישן בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון מכשירן ג"כ ע"י עירוי אע"פ שלפעמים משתמשין בהן בכלי ראשון על האש מיהו דוקא אם הוא אחר מעל"ע [שאו אינו אלא מדרבנן והקילו לילך אחר רוב תשמישו, חזו"א סי' קי"ט סקט"ו] אבל אם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו בו בכלי ראשון צריך דוקא הגעלה בכ"ר ואם ע"י אור צריך ליבון (ס"ו וסקמ"ה מ"ו), ובחזו"א כתב דגם בספק שמא הוא תוך מעל"ע יש להחמיר אך אפשר דבעינן שיהא לבו מסופק בדבר וסתמא לא חיישינן כיון דלא שכיח, ואף אם מעל"ע נגמר קודם זמן איסור אם לא נגמר מעל"ע קודם זמן הגעלה לא מהני כגון שמגעיל בע"פ קודם ה' שעות ועדיין קלם עבר מעל"ע אע"ג שעד זמן איסורו יעבור מעל"ע, וגם כל ההיתר הוא דוקא אם לא ישתמש בדבר חריף דבהו אין ההיתר של אחר מעל"ע דחורפי' משוי לי' לשבח, וגם כל ההיתר הוא רק להקל מהכשר חמור להכשר קל אבל כלי שרוב תשמישו בהיתר ומיעוט באיסור ודאי צריך הכשר אף באינו בן יומו (או"ח סי' קי"ט סקט"ו וסי' קכ"ב סק"ג ד").

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ג: וכ"ז מעיקר הדין ובדיעבד סומכין על זה אבל לכתחלה המנהג כדעת המחמירין להכשיר כל דבר בהכשר של מיעוט תשמישו ולכן בדבר שיש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא וסגי בליבון קל וכתב הפמ"ג דלפ"ו קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מגחלים אין לו תקנה דהלא צריך לכתחלה ללבנו ויהי' ניתך ע"י הליבון אבל בבית מאיר כתב דבקערות אלו אם ידוע שאינן בן יומו מתשמיש זה של אפיית עוגות יש לסמוך על דעה ראשונה וסגי בהגעלה לכתחלה (ס"ה וסקמ"ז מ"ח ושה"צ) וכן כלים שמשתמשין בכלי שני ויש לחוש שמא נשתמשו בו בכ"ר כגון כפות וכה"ג יגיעילנו בכ"ר (ס"ו) וכלי חרס שרוב תשמישו מעירוי מכלי שלישי רק לפעמים משתמשין בו בעירוי מהכף שישאבו בה מהירה דהוא כ"ר אם אינו בן יומו ואין לו כלי אחר (וע"ל דין ט"ז) יכול לסמוך להקל אבל ראוי לעשות לו הגעלה ג' פעמים דהיינו להחליף המים בין הגעלה להגעלה [ש"י"א שהגעלה כזו מהני בכלי חרס שאינו בן יומו וע"ל סי' שכ"ח דין כ"ב] דמה שאפשר להחמיר ראוי להחמיר ואם א"א להגעיל ג"פ אפשר דא"צ להגעיל כלל אפי' פ"א (חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ג).

הכשרת הכלים לפי רוב תשמישו

(ט) לדין י"ב וי"ג. - ראוי להעתיק דברי החזו"א סי' קכ"ב ס"ק ה' ד"ה ואם, בענין רוב תשמישו בכ"ר שאינו ע"ג האש ומיעוט ע"ג האש (וזה יותר חידוש במה שגם בזה אזלי לכתחלה בתר מיעוט תשמיש, מאשר בדין המבואר בדין י"ב ברוב תשמישו ע"י עירוי ומיעוטו בכ"ר על האש, אולם זה לגבי דין י"ג, אבל בדין י"ב החידוש הוא יותר בהא דרוב תשמישו בעירוי, וע"כ יתכן דכדאי להעתיק דין זה בתוך דין י"ג).

הכשרת קערות של בדיל שאופין בו לפעמים

(י) בדין י"ג - במש"כ בשם הב"מ - אולי כדאי גם להוסיף מה שהעתיק בשעה"צ דהב"מ כתב דכן ראוי להורות.

כלי חרס שרוב תשמישו בעירוי מכלי שלישי

שם - במש"כ במוסגר ש"י"א שהגעלה כזו מהני בכלי חרס", יתכן דכדאי להוסיף "באינו בן יומו", דהרי בזה הוא דאיירי בעל העיטור שהובא בטור - (הגם דקודם כבר כ' דכאן דאיירי "אם אינו בן יומו", מ"מ כדאי להדגיש כנ"ל כדי שלא לבוא לידי טעות כאילו יש דעה שבכלל אפשר להגעיל כ"ח ע"י ג"פ).

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ד: קערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון יתן עליהן אבן מלובן ויערה עליהן רותחין מכלי

נתן על קדירה עכ"פ כיסוי קדירה של חמץ

(יז) לדין ל"ז - דבע"פ בכיסוי שאב"י מותר בשעת הדחק. - רנ"ק הי"ו העיר שכדאי לסיים דבאינו שעת הדחק יש מחמירים, כמ"ש בשעה"צ ס"ק צ"ז.

שונה הלכות ס"י תנ"א דין מ"ז: ואם הוציא מצה חמה מהתנור ברחת של חמץ שלא הגעילו אם לא היתה הרחת נקי אלא ה"י בה לכלוך חמץ בעין אוסר בתחתוניות המצה כדי נטילה שהוא כרוחב גודל ולפי מה שאנו נוהגין לאפות מצות דקות נאסר כולו ואם אפו ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן נאסרה המצה כולה בכל גווני דע"י השומן מפעפע החמץ בכולה (ס"ק קי"א) ובחזו"א כתב שדעת כ"פ דלא אמרי' דע"י השומן מפעפע בכולה וכ"ד הגר"א (אור"ח ס"י ק"כ סקי"א) ודוקא תוך הפסח אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים אותו מעט הבעין שיש על המרדה ומ"מ נראה דכדי קליפה אוסר הבלוע שבתוך המרדה אף קודם הפסח וצ"ע. ואם הדיחו המרדה מקודם ואין עלי' חמץ בעין רק הבלוע בה אין אוסר אף בפסח רק כדי קליפה בין שנשתמש בה מקודם עם שומן או בלא שומן דאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה (ס"ק קי"א ושה"צ), ובחזו"א מסתפק אם היינו דוקא בנגוב שאין בה רטיבות [ואע"ג דהמצה בשעת הכנסה לתנור עדיין יש בה רטיבות אבל אז הוא עדיין קר] או דבכלי אפי' יש בה רטיבות אין אוסר לעולם רק כדי קליפה (אור"ח ס"י ק"כ סקי"א).

מרדה שאפו ע"י חמץ עם שומן ורדו בו מצה קודם הפסח

(יח) לדין מ"ז - במ"ש "ומ"מ נראה דכדי קליפה אוסר הבלוע שבתוך המרדה אף קודם הפסח" - הנה בשעה"צ כ' **"ולכאורה** נראה וכו'". וסיים בצ"ע - ויתכן דאין כונתו במ"ש דצ"ע, דבאמת הדין פשוט ורק דצ"ע מדוע לא הוזכר, אלא דבאמת צ"ע בעצם הערה זו. - ויתכן דכונתו משום דאפ"ל דהבלוע יוצא ומתערב עם הבעין, וכיון שהבעין שמן נבלע הכל בכולו, וכיון דיש ס' מותר - ואולי כדאי לכתוב הדברים כהויתן בשעה"צ.

שונה הלכות ס"י תנ"א דין מ"ט: וכ"ז בחמץ גמור אבל במרדה שהוציאו בה מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אינו אוסר ויותר מזה כתב הח"י דאם א"א בקל למצוא רחת אחרת מותר להוציא בה לכתחלה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדיעבד (ס"ק קי"א), ובחזו"א כתב אנחנו מקילין בזה לכתחלה דהכפולות מצויות וא"א להכין כ"כ מרדות ועוד יש טעם להתיר בכפולה עפ"ד המג"א בס"י תס"א דין כ"א דבמצה כפולה אין חשש חימוץ רק מבפנים ולא מבחוץ ומה"ט גם אין חוששין למקום התנור שנאפה מצה הכפולה (אור"ח ס"י ק"כ סקט"ו וס"י קכ"ב סק"י).

מרדה שרדו בו מצה כפולה

(יט) לדין מ"ט - בסופו בציון לחזו"א או"ח ס"י ק"כ ס"ק י"ד, ט"ס וצ"ל ט"ו (ד"ה ומ"מ).

שונה הלכות ס"י תנ"א דין נ': מדוכה בין של עץ בין של אבן ומתכות שרגילין לדוך בתוכו שומים ודברים חריפים עם פירורי לחם מדינא מותרת בהגעלה אם אין בה גומות ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחין ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה גם על עובי שפתה מלמעלה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון מיהו אין להקל בזה אלא באינו בן יומו ורק בכגון כאן וכן היכא שרוב תשמישו ע"י עירוי וכנ"ל דין י"ד ע"ש, וקטנה שאפשר להכניסה לתוך יורה אין להקל להגעילה באופן זה דיש פוסקים דאף ע"י אבנים לא מקרי הגעלה בכלי ראשון אלא עירוי, וכ"ז מדינא אבל יש מחמירין ללבן המדוכה ונוהגין ללבנו לכתחלה [כמו בבית שאור בדין ט"ו] בליבון קל דהיינו שישורף עליו קש מבחוץ [ודוקא בחמץ אבל בשאר ימות השנה במדוכה של איסור סגי בהגעלה לכ"ע שאין חשש רק משמנונית של איסור דרך לדוך השמנונית עם דברים חריפים] ואם המדוכה של עץ שא"א ללבנו יש לקלפו בכלי אומנות מפני הגומות ולהגעילו אח"כ [אבל קילוף לבד לא סגי כנ"ל דין כ"ח] ואם הוא חלק שאין בו גומות סגי ל"י בהגעלה, ומדוכות קטנות שלנו שלעולם אין דכין בהן חמץ רק כרכום ונעגעל"ך או ברחים של פלפלין שלנו די בהגעלה לכ"ע אפי' היא של מתכות ומ"מ הגעלה צריכה דשמא בא לתוכה פ"א חמץ משהו שנבלע בתוכה ע"י חריפות הבשמים שדכו בה אח"כ, ומצוה מן המובחר להגעיל ולדוך הכל קודם יו"ט (סט"ז וסקפ"ו פ"ז פ"ח פ"ט צ' צ"א ובה"ל ד"ה דכל).

תיקון ט"ס

(כ) לדין נ' - בתחלתו - יש ט"ס וצ"ל "מדוכה בין של עץ".

הגעלה ע"י אבן

(כא) שם - במש"כ "מיהו אין להקל וכו' ורק כאן שרוב וכו'" - הוא ט"ס וצ"ל ורק כאן וכן **היכא** שרוב תשמישו ע"י עירוי", כמבואר בבה"ל. - וכדאי לציין לעיל דין י"ד לעיין כאן.

שונה הלכות ס"י תנ"א דין ס"א: ואחר הגעלה או עירוי מותר להשתמש בו אפי' בחמין ואפי' הוא בן יומו מבליעת השכר [ובט"ז משמע שאין מתיר להשתמש אלא בצונן וצ"ע] וי"א דאינו מותר אלא כשאינו בן יומו דהוי נותן טעם לפגם (ס"ק קי"ז ושה"צ), ובחזו"א כתב שאם מגעילה לאחר זמן איסורה והיא בן יומו בשעת

ואם לא עשה כן אף בדיעבד אסור, ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה אף שמדובק בחוזק דחיישינן שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי ולבעין אינו מועיל הגעלה [ויש חוששין בזה גם לבליעת האיסור שנבלע בכלי מקודם ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי שהוא ממסיק וחיישינן שיפלוט בתבשיל בפסח ולפ"ז אפי' ניקה מקודם שנתן עליו הטלאי שלא ימצא עליו שום משהו חמץ ג"כ לא מהני] או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור אם ישנו וי"א שצריך ליבון חמור שירבה גחלים על אותו מקום הטלאי עד שיהו ניצוצות נתזין הימנו וי"א דדי בליבון קל שהקש נשרף מבחוץ (משום דס"ל כדעה ראשונה לעיל דהחשש רק משום חמץ בעין וס"ל דלזה סגי בליבון קל) ובאינו בן יומו יש לסמוך להקל בזה ואח"כ מגעיל כל הכלי ואם הוא של עץ אין לו תקנה אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא משם מה שבתוכו (סי"ג וסקע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ו ושה"צ).

הגעלה בכלי שיש בו טלאי

(יד) לדין ל"ב - נזכר כאן הפלוגתא אם הטלאי מונע רק לבעין או גם לבלוע - והנה לעיל דין כ"ה בדין חלודה נזכר הטעם משום בעין כדאיתא במ"ב, אך ראיתי ביו"ד ס"י קכ"א בב"י שכו' בשם שו"ת הרא"ש על חלודה דהטעם הוא משום שבמקום החלודה והטנופת **אין פולט הבלוע** - ודוחק לומר דכונתו להבעין שהוא כעת כמו בלוע תחת החלודה - אולם רנ"ק הי"ו רצ"ל דזה תלוי בפלוגתא דכאן לענין טלאי, והרי בשעה"צ ס"ק ל"ו מבואר דהרא"ש הוא המחמיר וסובר דגם הבלוע אינו יוצא. והעיר הנ"ל דנפ"מ ביודע שהניח כלי נקי והעלה עליו חלודה דבזה אין לחוש לבעין, אבל יתכן דאכתי יש לחוש לבלוע לפי טעם הרא"ש. ואם כנים הדברים כדאי לציין לעיל דין כ"ה לכאן.

שונה הלכות ס"י תנ"א דין ל"ד: כלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין ה"י אפשר להתירן בלא הגעלה לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים וזה גופא במקום הגעלה הוא אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחלה לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה ומ"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל ובפרט כשהכלי אינו בן יומו [ולענין כלי הצריך ליבון עי' בפמ"ג] ואם האומן שציפהו הוא גוי ראוי להטביל בלא ברכה (סקע"ז ושה"צ וע"ל דין ס"ט וצע"ק וי"ל).

כלים ישנים שחיפן בבדיל

(טו) לדין ל"ד - אולי כדאי לציין שבכלי הצריך ליבון לעי' בפמ"ג, כמ"ש בשעה"צ ס"ק צ"ב.

שונה הלכות ס"י תנ"א דין ל"ו: כיסוי של ברזל שמשמיים אותו על החררה או על בצק כשנאפית על הכירה צריך ליבון לפי שברוב הפעמים נוגע הכיסוי בגוף החררה שתחתיו ובולע ממנה טעם החמץ שלא ע"י משקה אלא ע"י חום האש וליבון זה לא מהני בליבון קל אלא עד שיהיו ניצוצות נתזין הימנה ואם אינו בן יומו יש להקל במקום הפסד מרובה בליבון קל אבל בלא הפסד מרובה אין להקל אף בדיעבד (סט"ז וסק"פ פ"ה ושה"צ וע"ל דין ז').

ליבון קל והגעלה במקום ליבון באינו ב"י והפ"מ

(טז) לדין ל"ו - כדאי לציין ללעיל דין ז' - וגם שם אפשר לציין לכאן - כי הנדונים שוים ממש, וכשרואים את המבואר כאן יש מקום לחשוב שאולי בעלמא יותר חמירא לענין כלי הצריך ליבון - כי בטור כאן יש מקילין אלא שהטור חלק עליהם, וכן בב"י כ' בשם רי"ו סברא להקל ע"י הכשר כזה שאינו בליבון עד שיסיר קליפתו יעו"ש, וע"כ ה"י אפ"ל שרק כאן כ' כן המ"ב, ובאמת כ' לעיל כן בכל גווני, וע"כ כדאי לציין לשם.

שונה הלכות ס"י תנ"א דין ל"ז: וכן כיסוי של ברזל שמכסין בו הקדרה צריך הגעלה כיון שמזיע כל שעה מחום הקדרה נבלע בו חמץ ע"י חום כלי ראשון וע"כ צריך הגעלה ג"כ בכלי ראשון ולא מהני עירוי ואם נתנהו בפסח על הקדרה בלא הגעלה אפי' אם הכיסוי הודח היטב שאין בו חשש משום חמץ בעין כל התבשיל והקדרה אסור שזיעת הכיסוי מהחמץ הבלועה בתוכה יורד ומתערב בתבשיל ע"י הבל העולה מהתבשיל להכיסוי כשהוא רותח ובפסח איסורו במשהו [וכ"ש במקום שיש לחוש שע"י הרתיחה נוגע התבשיל בכיסוי המחומץ בודאי אסור] ואם נתנהו בע"פ אחר שש שעות או אם יש ס' בתבשיל נגד כל הכיסוי מותר וכן אם הכיסוי אינו בן יומו מעת שכיסו בו קדרת חמץ מותר בשעת הדחק [אבל שלא בשעת הדחק יש מחמירים] משא"כ בפסח אפי' אינו בן יומו אסור, ואם נזכר מיד והסירו מהקדרה וראה שהוא יבש עדיין שלא התחיל להזיע מחום התבשיל שבקדרה הרי התבשיל מותר באכילה, וגם הקדרה מותרת אף ששניהם רותחים ונגע אחד בחברו שאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב [ובפרט כשהכיסוי אינו בן יומו] אבל אם שהה הכיסוי מעט על הקדרה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שה"י היד סולדת בויעה זו הרי התבשיל והקדרה אסורין (סי"ד וסקפ"א פ"ב פ"ג פ"ד ושה"צ).

ראשון והוי ככ"ר ומ"מ אין זה מועיל רק בקערה וכיו"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון (וע"ל דין נ') משא"כ בדבר שרוב תשמישן הוא בכלי ראשון אין מועיל להגעיל באופן זה דלא הוי ככלי ראשון ממש ואפי' בקערות וכיו"ב אין להקל לכתחלה להגעיל ע"י אבנים אלא בידוע שאינו בן יומו מתשמיש כלי ראשון וכן דפי מולייתות של בשר או גבינה שלפעמים נותנין עליהן חמין וכן השלחנות והספסלים נוהגין להגעיל ג"כ ע"י אבן מלובן וינגב השלחן תחלה כדי שלא יצטנן המים הרותחין ששופך (וע"ל דין ל"ח) ויעביר האבן על כל הכלי שאז מגעיל כולו ואע"ג דבאיזה מקום אינו נוגע האבן מ"מ מי הרתיחה העולין מן האבן נוגעים שם ושרי, ומ"מ בקערות שיש להם אוגנים ובליטות כעין כפתורים ופרחים שאז א"א להעביר האבן ע"פ כולו ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו שם תיכף נכון להחמיר שלא להגעיל ע"י אבנים כ"א יכניסם ליורה (ס"ו וסק"ג נ"א נ"ב נ"ג וע"ל דין כ"ד).

הגעלה ע"י אבן מלובן

(יא) בדין י"ד - בציון לדין ל"ח יתכן ג"כ לציין לסי' תנ"ב דין ד' (וגם שם לציין לכאן).

כלים שאין להגעיל באבן מלובן

שם - אחר מש"כ בקערות שיש להם אוגנים ובליטות, יתכן לציין לדין כ"ד שגם שם נזכר דין דומה שלא מהני אבן מלובן מפני שאין מונח יפה (ואולי גם שם לציין לכאן).

שונה הלכות ס"י תנ"א דין כ"א: אחד כלי עץ [אם הוא חלק בלי שום סדק וגומא כדלקמן דין כ"ב] ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכות דינם להכשירם בהגעלה כנ"ל דין י' וכן כלי עצם חוץ מכלים העשויים מקרן ואפי' אם רק הקתא שלהם עשויים מקרן א"א להגעילן דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דילמא חיים עלייהו ולא ירתיח המים יפה והעשוי' מפערי"ל מוטע"ר כיון שהיא קשה מאד יכול להגעילה וכן כלי גללים מועיל לו הגעלה (ס"ז ח' וסקכ"ג נ"ד נ"ה נ"ו נ"ז ובה"ל ד"ה ואחד) והיינו של שיש אבל כלי העשוי מצפיעי בקר לא מהני לו הגעלה (חזו"א אור"ח ס"י ק"כ סק"ב וכשיטתו לק' דין נ"ה בכלי אדמה) וכן כלי חרס לא מהני הגעלה (ס"א ויתבאר לקמן מדין נ"ג בע"ה) וכלי פרפורי' שקורין פרצעלא"י יש לו דין כלי חרס (ס"ק קס"ג) ודין כלי אדמה ע"ל דין נ"ה וכלי זכוכית לקמן דין ע'.

הגעלה לכלי גללים - בדעת החזו"א ובדעת המשנ"ב

(יב) בדין כ"א - לענין כלי גללים כ' בפשטות רק לדעת החזו"א דהמכוון בכלי שיש ולא בכלי העשוי מצפיעי בקר - והיינו משום דלא מצאנו במ"ב להדיא דלא ס"ל כן. - אך יעוי' בחזו"א שמבאר דהמג"א המתיר בכלי אדמה למד כן מדין כלי גללים כיון שמפרש המכוון לענין צפיעי בקר, וא"כ כיון דלקמן דין נ"ה מבואר דלענין כלי אדמה פליגי המ"ב והחזו"א, א"כ ה"ה לענין כלי של צפיעי בקר - ואם קשה לו לכתוב בהדיא דהמ"ב פליג כיון דלא מצאנו כן להדיא, אזי יתכן לא לפרש כאן את דברי החזו"א לענין צפיעי בקר, אלא לכללם לקמן דין נ"ה ביחד עם מה שמחמיר החזו"א בכלי אדמה, וכבר ממילא יהא מקום להבין דיתכן דהמ"ב פליג בזה. - ואפשר לכתוב שם דהחזו"א כ' דהמתירים פירשו דכלי גללים היינו מצפיעי בקר, ולמדו כן לכלי אדמה, ודהוא חולק עליהם הן בצפיעי בקר והן בכלי אדמה, וכאן יוכל לציין לעי' לקמן בענין ביאור מהות כלי גללים.

שונה הלכות ס"י תנ"א דין ל': כל הכלים צריך להגעיל ידותיהן כמותן לא מבעיא בכלי מתכות שהוליק הבליעה בכולו אלא אף כלי עץ [כמו עץ הפרור] ושאר כלים דחיישי' שמא קבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא ובמחבת ע"י ניצוצות שניתו עליו מגוף הכלי ולכן אסור לכתחלה להשתמש בה קודם שיגעיל הידות אפי' הוא בתוך הפסח שא"א להגעילו ביו"ט כדלק' ס"י תקט"ט דין ה', ויכול להגעילן אפי' לכתחלה ע"י עירוי מכלי ראשון ובדיעבד אם לא הגעילו ונשתמש בו אין לאסור אפי' בכלי מתכת בין שנשתמש בפסח בגוף הכלי או שנשתמש בהידות כגון שתחבן בפסח לתוך התבשיל אין לאסור התבשיל באכילה כיון שהגעיל את גוף הכלי אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד (סי"ב וסקס"ח ס"ט ע').

הגעלה בפסח - והגעלה מבשר לחלב

(יג) בדין ל' - "אפי' בתוך הפסח שא"א להגעילו" - כדאי לציין לסי' תקט"ט לידע שהמכוון משום איסור יו"ט. - ורנ"ק הי"ו העיר שגם לעיל בדין כ"ג במ"ש דהעולם נוהגין איסור, כדאי לציין לסי' תקי"ט למ"ב כ"ה (וגם בשעה"צ כאן ציין לשם), וכן העיר הנ"ל לציין כאן למ"ב ס"ק ע' שזה נשמט כאן מהציונים.

שונה הלכות ס"י תנ"א דין ל"ב: כלי שיש בו טלאי אם הוא מצד החיצון של הכלי אין בכך כלום (וע"ל דין כ"ב) ואם הוא מצד הפנימי אם קדם הטלאי לבליעת האיסור כגון שהטלאי נעשה בשעה שה"י הכלי חדש או שהגעילו הכלי קודם ששמו הטלאי א"צ להסירו בשעת הגעלה דכבולעו כך פולטו ודוקא שהוא מדובק יפה בענין שאין לחוש שמא יש שם קצת חמץ בעין אבל אם יש שם סדקים סביב הטלאי ויש לחוש לחמץ בעין שנדבק אחרי עשיית הטלאי צריך ליבון דוקא אף בזה וכנ"ל דין ז' או שינקר שם היטב

הגעלה בודאי לא מהני ואם הוא בן יומו ומגעילו קודם זמן איסור או אינו בן יומו ומגעילו לאחר זמן איסור מסופק הש"ך והעיקר דקודם זמן איסור מותר אפי' בן יומו וכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י מהני גם לדעת הש"ך אף אם נותן המים פעם ראשונה בעודו בן יומו דלעולם קדמה הפגימה לפעולת המים וכנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ד, [ולכן יורה הגדולה של מתכת שממלאין בה חלב כל השנה ויש לחוש שנפלו שם פירווי חמץ ונכבש שם מעל"ע סגי לה בעירוי מים ג' ימים קודם פסח או עירוי מכלי ראשון דבבלע צונן סגי בעירוי מכלי ראשון וכנ"ל דין ס'] (או"ח סי' קכ"ב סק"ב).

הגעלה לכלי חרס שבלע בצונן בבן יומו קודם זמן איסורו

כב) לדין ס"א - "ובחזו"א כתב וכו' מסופק הש"ך והעיקר דקודם וכו', וכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י וכו'". יעו"ש בחזו"א דלכאורה מ"ש דעירוי ג"י מהני אף אם נותן המים וכו' - היינו לומר שבזה מהני גם לפי צד הספק של הש"ך שלא מהני בב"י גם לפני זמן איסור, מ"מ בעירוי כבר הוי תמיד בגדר אב", וכ"ז אליבא דש"ך, אבל לפי מסקנת החזו"א דאפשר להקל לפני זמן איסור אפי' בב"י, א"כ אין נפ"מ בפרט זה. - וא"כ הי' צ"ל סידור הדברים כאן בהיפוך, דאחר שכ' "ובחזו"א כתב שאם וכו' ואם וכו' מסופק הש"ך", כאן אפשר להמשיך ולכתוב "דכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י מהני אף וכו'", והיינו דבזה כבר לא נכלל בספיקו של הש"ך - ואח"כ לסיים "והעיקר דקודם זמן איסור וכו'". (ומקופיא צ"ע אם מסקנת החזו"א בזה להקל בב"י לפני זמן איסור, אם זה גם להכריע לחומרא בספק השני של הש"ך, והיינו באב"י לאחר זמן איסור, דהרי כיון דיש ב' דרכים בש"ך, ואם ס"ל להחזו"א דאופן של ב"י לפני זמן איסור מותר, א"כ הרי כבר אין הכרח לת"ה הא' של הש"ך שם דאיירי באב"י - או"ד דב' תי' הש"ך אינם תלויים זב"ז, דאי הא לא קיימא הא דאולי נכון דבשניהם מותר, והחזו"א רק הכריע דעכ"פ בב"י לפני זמן איסור מותר, אבל באב"י אחר זמן איסור נשאר בספק. - ועכ"פ לכאורה א"ש סתימת כת"ר בזה).

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ב: בדיעבד אם נתנו יין או דבש בחבית של שכר שלא הגעילוה אם לא שהו מעל"ע פשיטא דמותר ואפי' אם שהו מעל"ע אם הדיחן היטב מותר לשתות ממנו בפסח דהוי נותן טעם לפגם ודוקא באופן שאין בו חשש של חמץ בעין שהי' הפה של חבית החרס רחב למעלה והכניס ידו לתוכה וניקר היטב בצדידה ובשוליה שלא נשאר שם שום שמרים וגם דוקא אם עירו היין והדבש קודם פסח ונתנום לתוך כלי פסח אבל אם נשתהה היין והדבש בחבית עד תוך הפסח אסור דהא אסרי' נותן טעם לפגם בפסח כנ"ל סי' תמ"ז דין י'. וכתבו המג"א והח"י שיש חילוק בין יין לדבש דביין אפי' החבית בן יומו מבליעת השכר ג"כ מותר בדיעבד דשכר ביין נותן טעם לפגם הוא ובמי דבש לא הוי לפגם אא"כ הי' הכלי אינו ב"י מבליעת השכר אבל אם הי' בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע אפי' בדיעבד אסור לשתותו בפסח אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר בדיעבד אפי' באינו בן יומו דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע ואז נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם (סכ"ו וס"ק קכ"א קכ"ב קכ"ג) וכ"י החזו"א (או"ח סי' קי"ט סק"ו), ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ אפי' לא הי' בן יומו אסור דאגב חורפי' משוי' לי' לשבח ואם הכלי הי' מיינ שרף אסור בדיעבד אפי' אם אינה בת יומא דעינינו ראוות שנותן טעם לשבח הוא ומשמע מלבוש דאפי' אם הגעילה אסור מה שנתן לתוכה ואפי' לא היתה בת יומא דעינינו ראוות שנשאר בה טעם וריח אפי' לאחר הגעלה אכן אם לא נשמע בה ריח של יי"ש מהני הגעלה בדיעבד שלא לאסור מה שנתן לתוכה וכן מצדד בפמ"ג ואפי' לא בישל תחלה את הכלי במים ואפר (ע"ל דין ס"ד) מהני בדיעבד ומ"מ מיד שנזכר צריך לערות היין לכלי אחר (ס"ק קכ"ב ושה"צ).

הגעלה לחבית שהיה בו יין שרף ואין ריח היי"ש נרגש בו כבר

כג) לדין ס"ב - "ומצדד בפמ"ג דאפי' לא בישל תחלה את הכלי במים ואפר וכו'" - העיר רנ"ק הי"ו דכדאי לציין כאן לעיין לקמן דין ס"ג כדי שיבואר שדברי הפמ"ג מוסבים על דין האמור לקמן.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ד: כלים שהיו בהם יי"ש לא מהני להם כלל ההגעלה דנשאר בו גם אח"כ ריחו וטעמו (וכנ"ל דין ס"ב) אכן אם בישל אותן היטב במים ואפר עד שנשתלק הריח לגמרי מותר להגעילו אח"כ ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר היטב ולבדוק בכל הסדקים שלא יהא נדבק בו שום ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מהני אפי' אם יבשל באפר כמה פעמים גם בעינן שהכלים יהיו נעשים מחתיכה אחת או שהם של כלי בדיל או שאר מיני מתכות דאם עשויים מנסרים הרבה של עץ ככלים שלנו אין להקל להגעילו אפי' אם בשלו באפר כמה פעמים

דא"א שלא ישאר זוהמא בין נסר לנסר וכנ"ל בדין הקודם (ס"ק ק"כ), וכתב בחזו"א מעשה שנתנו יי"ש הנעשה מפסולת סוכר וספק אם הי' בו תערובות מעט שעורים בגיגית של מתכות שעושין בו יין לפסח ונראה להקל בשעת הדחק והפסד לעשות עירוי ג' ימים דאף דיי"ש אינו נפגם והוי כבן יומו הרי העיקר דלפני זמן איסורו מהני אף בבן יומו כנ"ל דין ס"א [ובפ"ת כתב דבשל מתכת גם יין נפגם] ואף דביי"ש מחמירנן כנ"ל דין ס"ב הכא דהוא ספק תערובות יש להקל (או"ח סי' קכ"ב סק"ג).

עירוי ג' ימים לחבית שהיה בו יי"ש וספק אם היה בו תערובת מעט שעורים

כד) לדין ס"ד - בסופו "ואף דביי"ש מחמירנן כנ"ל" - ראוי לציין לדין ס"ב.

- שם - "הכא בתערובת אין להחמיר וכ"ש כאן דהוא ספק תערובת" וכו'. - האי **כ"ש** כ' כת"ר כיון דדברי החזו"א שם איתא ספק תערובת, ובמוסגר כ' סתם תערובת, ע"כ פי' כת"ר דמתיר בשניהם, וע"כ כ' לישנא דכ"ש. - וצ"ע, דאולי באמת כונת החזו"א כמש"כ בספק תערובת, ורק שהוסיף את דבריו במוסגר לבאר דלא מחמירנן בזה בחומרת האחרונים, ומ"ש "הכא בתערובת וכו'" כונתו כמש"כ במה שאינו מוסגר "ספק תערובת", ורק דבדברי ההסבר בזה לא דקדק לבאר דכונתו רק בספק, דסמך על מש"כ בזה להדיא לענין ספק - וכנראה דכת"ר פי' כן מדהכניס את המוסגר לפני מ"ש "והכא וכו'", משמע דכונתו דגם בתערובת אפשר להקל, ויתפרשו המשך דבריו במ"ש והכא ספק וכו' כאומר שכ"ש בספק יש להקל - וצ"ע.

והנה החזו"א סיים לאחר כל דבריו "ובפ"ת כ' דבמתכת גם יין נפגם", לכאורה אין זה כסניף הכרחי להיתרו, ואולי עפ"י התירו הקודם מתיר גם באינה של מתכת, ורק דמעשה שהיה הי' בשל מתכת כמבואר שם, ע"כ הזכיר בסיום דבריו ליתר שאת דיש כאן גם סניף זה. - וכת"ר הכניס פרט זה בתוך הדברים אם כי כ' כן רק במוסגר, אבל נראה כאילו פרט זה הוא מעיקרי בסיס ההיתר, ולכאורה בחזו"א משמע דהוי רק כתוספת - ואולי עכ"פ כדאי לכתוב זה בסוף הדברים כדאיתא בחזו"א. - ולישנא שכ' במוסגר "וגם בפ"ת כ' וכו'", לכאורה לאו רהיטא, דנראה כאילו דברי פ"ת בנויים ג"כ על יסוד הדברים הקודמים, והרי זה היתר אחר, ואולי כדאי לכתוב "ובפ"ת כ' וכו'" כדאיתא בחזו"א.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ח: ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליוזאר"ט אפי' חדשים שלא נשתמש בהן חמץ מעולם לפי שמקצת האומנין עושין פעולת הציפוי ע"י סובין והרי יש כאן חמץ בלוע בתוך הציפוי ואפי' הציפוי מעט מבחוץ ג"כ אינו כדאי ואין להחמיר רק במקום המנהג ואפי' באותן מקומות אם ידוע שכלי חרס זה לא עירב האומן סובין בציפויו יש להקל ולפיכך נוהגין באיזה מקומות שיהודי עומד על גבן בשעת מלאכה לראות שלא יתקן הציפוי ע"י סובין, ואותן כלים שנוטף עליהן לפעמים טיפים מהתכה מכלים אחרים אין להקפיד לפי שאח"כ מכניסין לתנור מלא אש ונשרף הסובין שבו (סכ"ג וס"ק ק"מ קמ"א ושה"צ) וקדרות ברזל המצופים בהיתוך גישמעלצ"ט לבן ושוע העלה הח"ס דלא מהני הגעלה אכן כמה גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ אבל בכל השנה הקילו להגעילה אחר מעל"ע שהוא נט"ל ומשהו מהטיח (הגה"ה בשה"צ).

כלים המצופים במריחות מסוימות

כה) לדין ס"ח בסופו "בהיתוך גישמעלצ"ט" - כדאי להוסיף גם תיבות "לבן ושוע" שאיתא שם, דעי"ז יותר מובן המכוון בזה. ובריש דין ס"ט במוסגר כ' "שקורין ברגיס", ובשו"ע איתא "ברגיס".

שונה הלכות סי' תנ"א דין ע': כלי זכוכית י"א שאפי' משתמש בהן בחמין בקביעות או שהכניס לתוכו חמץ שיתקיים שם א"צ שום הכשר שאינם בולעים לפי שחלקים וקשים הם ובשטיפה בעלמא סגי להו וי"א דכלי זכוכית אפי' הגעלה לא מהני להו דכיון שנעשה מהחול הרי הוא ככלי חרס ואע"ג דתשמישו בצונן מ"מ לפעמים משתמשין בהן בחמין [והרי חוששין אף לתשמיש שאין קבוע כנ"ל דין י"ג] וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו להחמיר, ובדיעבד אם הי' רוב תשמיש חמץ שלו בצונן ועתה נשתמש בו מצה בחמין בלא שום הכשר מותר כנ"ל דין י"ג ואם הי' רוב תשמישו חמין ולא הכשירו או אפי' בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעל"ע אז אפי' בדיעבד אסור החמין שנשתמשו בו עכשיו [אף אם לא הי' חמין רק שנכבש בתוכו עכשיו מעל"ע יש להחמיר ובמקום הפסד מרובה מקיל הפמ"ג] ואם הי' אחר מעל"ע

יש לצדד להקל במקום הפסד מרובה אפי' רוב תשמישו בחמין, ואם הכשירו מתחלה ע"י הגעלה [במים חמין כפי החום שדרך להשתמש בו] אם הי' תשמישו בחמין או ע"י מילוי ועירוי אם הי' תשמישו ע"י כבישה מעל"ע מותר בדיעבד אפי' בלא הפסד מרובה (סכ"ו וס"ק קנ"א קנ"ב קנ"ג קנ"ד קנ"ה ושה"צ).

כלי זכוכית שהכשירן ע"י הגעלה

כו) לדין ע' בסופו "ואם הכשירו מתחלה וכו' מותר בדיעבד אפי' בלא הפ"מ" - העיר רנ"ק הי"ו דנהג במ"ב לא כ' כן בהדיא דגם בלי הפ"מ, אלא דכן משמע שם מדבריו, ואם לכתוב מה ששמע הרי אפשר לכתוב דמותר גם בב", ואילו לפי הסדר הנוכחי כאן אפשר לטעות ולחשוב שזה המשך למ"ש קודם באב"י, ושם התיר בהפ"מ וכאן גם בלי הפ"מ. ואולי כדאי לכתוב רק את עצם ההיתר בלי הוספות.

שונה הלכות סי' תנ"ב דין ב': י"א שאם מגעיל קודם שעה חמשיית שאז החמץ עדיין מותר אין לחוש אם הכלים בני יומן ואם אין ששים במים שמגעיל (ועי' בחזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ג דגם לדעה זו לא תמיד מועיל ע"ש) ולכן יזהר להגעיל קודם שעה ה' אבל כמה אחרונים סוברים דגם המגעיל בשעה ד' וקודם לזה צריך לזהר בא' מב' הדברים דהיינו או שיראה שלא יהי' הכלי שמגעיל וגם היורה הגדולה שמגעיל בתוכה שניהם לא יהיו בני יומן או אם הכלי שמגעיל הוא בן יומו צריך שיהיו במים ששים נגד כל אותו הכלי לבטלו ואם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהי' במים ששים נגד כולם דהאיסור של חמץ שיש בתוך הפליטה חוזר וניעור ומצטרף יחד כ"כ המג"א ובוחי' רעק"א מפקפק ע"ז (ס"א וסקי"ג ושה"צ), ובחזו"א מסכים להמג"א (או"ח סי' ק"ב סק"ג) וכתב המג"א אם בכלי א' של חמץ נתבשל בשר ובא' דגים אין מצטרפין יחד וכמה אחרונים השיגו ע"ז ובמחה"ש מיישבו (סקי"ג ושה"צ), אכן אם היורה הוא בן יומו אין שום תקנה להגעיל בה אא"כ יכשירה מקודם כדין דמים שבתוכה אין במ ששים נגד הכלי גופא (סקי"ג).

קולת נ"ט בר נ"ט קודם שעה חמישית

כז) **סי' תנ"ב** - לדין ב' בענין הפלוגתא - העיר רנ"ק נ"י שיש להזכיר מ"ש בחזו"א סי' קי"ט ס"ק י"ד שכ' דהמקיל קדם ה' שעות בנ"ט בנט"ל לא הפסיד - אך אולי לא שייך כ"כ לכאן משום דשם כ' דלא הפסיד כמ"ש בשעה"צ סי' תמ"ז אות פ"ז בשם הפמ"ג, ושם בשעה"צ כ' כן לענין לסמוך בדיעבד לענין תערובת אסברת נ"ט בר נ"ט, וסיים ועכ"פ היכא דיש ששים אפשר שיש להקל במקום הפ"מ, וא"כ יתכן דגם כונת החזו"א להקל רק בתנאים שכ' בשעה"צ, וא"כ לא שייך לנידו"ד שאיירי' לענין הנהגה לכתחלה.

שונה הלכות סי' תנ"ב דין כ': נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד ובדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש שהרי אין מגעילין רק כלי שאינו בן יומו או שיש במים ששים נגדו (ס"ו וסקל"ד).

כלים שהוגעלו ולא שטפן במים קרים

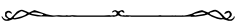
כח) לדין כ' - במ"ב איתא גם "קודם זמן איסור", וכת"ר השמיט כנראה משום שגם הא דיש ס' או אב"י נהגינן רק בלפני זמן איסור - ואולי כדאי לכתוב דברים כהוייתן ולציין להנאמר לעיל.

תשובה

לידי"נ שליט"א

יישר כחו על הערותיו היקרות לה' הגעלה, עברתי על כולן ורובן נכונות ותקנתי הרבה (חוץ ממש"כ כת"ר באות כ"ד דהחזו"א אין מיקל רק בספק תערובת ולא בודאי, ל"נ לענ"ד).

והנני דוש"ת בתודה חיים קניבסקי

יישר כח מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

שיח הלכה

הערות וביאורים במ"ב וחזו"א מלוקטים מספר "שונה הלכות" וחילופי מכתבים בין הגר"צ גרינהויז שליט"א למרן הגרז"ק שליט"א

העתקתם כאן צד חומרא רק מחמת מה שלפעמים משתמשים בעירוי מכ"ר, שהרי משמע שמצד הבליעה בכלי שלישי א"צ כלים, וכל הצד חומרא בדבר הוא רק מצד מה שלפעמים מערין מכ"ר, ומשמע שהוא נידון כמו דבר שרוב תשמישו בצונן ומיעוטו בחמץ [וע"כ ג"כ ציירתם דוקא כלי שלישי, ולא כלי שני שמערין בו לפעמים מכ"ר, שזה לא בגדר רוב תשמישו בצונן, ובכ"ח אין לו תקנה, דדל מהכא המיעוט דכ"ר ותיפול מצד הרוב תשמישו בכלי שני, ואין מקום להקל בכ"ח אלא כשרובו בצונן, ורובו בכלי שלישי נמי כרובו בצונן דמין]. וכן משמע בחזו"א סי' קכ"ב סק"ג, אך בשעה"צ סק"י משמע שלא התיר בכלי שלישי אפילו בכלי חרס ובדיעבד אלא בהפסד מרובה, ובזה אפי' ב"י, ולאפוקי מכלי שני שמכריע דבעי תרת"י הפ"מ ואב"י, אבל שלא בהפ"מ משמע שחושש אפי' בכלי שלישי, וצ"ע.

[א.ה. אולי יש לחלק בין תשמישו בכלי שלישי לתשמישו בעירוי מכלי שלישי, ועי'].

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ד: קערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון יתן עליהן אבן מלובן ויערה עליהן רותחין מכלי ראשון והוי ככ"ר ומ"מ אין זה מועיל רק בקערה וכי"ב שרוב תשמישן הוא רק ע"י עירוי מכלי ראשון (וע"ל דין ג') משא"כ בדבר שרוב תשמישן הוא בכלי ראשון אין מועיל להגעיל באופן זה דלא הוי ככלי ראשון ממש ואפי' בקערות וכי"ב אין להקל לכתחלה להגעיל ע"י אבנים אלא בידוע שאינו בן יומא מתשמש כלי ראשון וכן דפי מוליתיות של בשר או גבינה שלפעמים נותנין עליהן חמץ וכן השלחנות והספסלים נוהגין להגעיל ג"כ ע"י אבן מלובן ויגב השלחן תחלה כדי שלא יצטנן המים הרותחין ששופך (וע"ל דין ל"ח) ועיברי האבן על כל הכלי שאו מגעיל כולו ואע"ג דבאיה מקום אינו נוגע האבן מ"מ מי הרתיחה העולין מן האבן נוגעים שם ושרי, ומ"מ בקערות שיש להם אוגנים ובלטות כעין כפתורים ופרחים שאו א"א להעביר האבן ע"פ כולו ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו שם תיכף נכון להחמיר שלא להגעיל ע"י אבנים כ"א יכניסם ליורה (ס"ו וסק"ג נ"א נ"ב נ"ג וע"ל דין כ"ד).

עירוי מכ"ש ע"ג אבן מלובנת

א. ש. הנה המ"ב בס"ק ד קי"ד כתב לגבי שלחנות דסגי בעירוי מכ"ש ע"ג אבן מלובנת, וכן משמע במ"ב סי' תנ"ב סק"כ (דגם עירוי שנידון ככ"ש אם יהא ע"ג אבן מלובנת ייחשב ככ"ר), אך צ"ע דבל' הרמ"א בס"י איתא עירוי מכ"ר, (ומשמע מדבריו) דאבן מלובנת רק שומר על החום שלא יצטנן, אך אינו מרתח את הבא מכלי שני, ואולי ס"ל למ"ב דכונת הרמ"א במש"כ כ"ר לאו דוקא, וצ"ע.

ב. ש. הנה ממש"כ לעיין בדין ל"ח משמע לי דכפי הנר' הבנתם דמש"כ במ"ב ס"ק נ"ב דכונת הרמ"א במש"כ כל כי"ב, דכונתו לדפי מוליתיות, היינו ל' מהר"ו המובא במ"ב ס"ק קי"ד לגבי שלחנות, אך באמת היה אפשר לפרש כונתו אפי' להשריע שם שסובר דסגי בעירוי, דמ"מ לא בעינן עירוי מכ"ר, וע"י אבן מלובנת יוכלו לעשות גם ע"י עירוי מכ"ש (או עירוי הנידון ככ"ש, ע"י סי' תנ"ב סק"כ), ומחמת האבן המלובנת ייחשב כעירוי מכ"ר (ויש לסייע לזה דאין יפרש המ"ב את ד' הרמ"א שלא כפי שיטת הרמ"א דלא חייל למהרי"ו, ע"י ס"כ, וא"כ מסתברא שכונתו כמוש"כ).

[א.ה. באמת אין הכרח שהשו"ה נתכוין לזה, אלא שציין לדין ל"ח ששם

כ' פרטי הדינים דשלחנות ודפי מוליתיות].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ט"ו: כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן אם הי' דבר לח ושהה מעל"ע נעשה כבוש בתוכו וצריך הגעלה או עירוי מים ג' ימים כדלקמן דין ס' אבל אם הי' דבר יבש או אפי' דבר לח ולא שהה שם מעל"ע וגם לא הי' דבר חריף מותר להשתמש בהן מצה אפי' בחמץ ודי להם בהדחה להעביר מה שדבוק בעין לדופני הכלי חוץ מבית שאור דהיינו כלי שהאשה שוהה בו את השאור ליתנו בעיסה ופעמים שהשאור שוהה הרבה באותו כלי ומחמת שחימוצו קשה נבלע טעמו באותו כלי אפי' לא שהה מעל"ע וכן בית חרוסת שנותנין בו דברים חריפים עם חמץ אע"ג שהן צונן ולא שהו מעל"ע אסור להשתמש בהן מצה בחמץ אבל להניח בהן מצה אפורי' צוננת וכן שאר דבר צונן אפי' לח [אם אינו שוהה שם מעל"ע] מותר אם הדיחו תחלה [דרך עראי ולא בקבע כנ"ל דין ה'] אבל אסור ללוש בהן דריח החימוץ הבלוע בכלי גורם למהר חימוץ להעיסה הגילוושה בתוכה ואם הגעילוה והוא כלי המועיל לה הגעלה מדינא מותר בין ללוש בה בין להשתמש בה בחמץ אבל המנהג שלא להשתמש בבית שאור אפי' ע"י הגעלה משום דא"א לנקר כראוי ואפי' אם היא נעשה מנסר אחד דמותר להשהותה אחר שנקרוה היטב מ"מ אסור לכתחלה ללוש בה או להשתמש בה אפי' אחר הגעלה כדלקמן דין ל"ט ואם היא של מתכת נוהגין לכתחלה ללבנה כדלקמן דין ג' (סכ"ב וס"ק קכ"ד קכ"ה קכ"ו קכ"ז קכ"ח קכ"ט ק"ל קל"א ושה"צ וע"ל דין ל"ט).

חילוקים בין בית שאור לבית חרוסת

[א.ה. הערה זו היתה כתובה בקיצור ולפיכך נערכה בלשון העורך].

ש. במש"כ דהמנהג שלא להשתמש אפי' ע"י הגעלה יבשל מתכת ללבנה, הנה לכאז יש חילוק בין בית שאור לבית חרוסת דהמנהג במתכת ללבן, דהיינו דלא מהני הגעלה מחמת תוקף החמיצות והחריפות זה שייד בשניהם, אך המנהג בכלי עץ שלא להשתמש בהגעלה מחמת שקשה

למיעוטא דיש כאן ב' סברות, א. רוב תשמישו. ב. שאפי' במיעוט שמתייבש עיקר הדין דסגי בהגעלה, וע"כ אפשר להקל לכתחילה בהגעלה).

ה. וכן יש להדגיש בהמבוי להלן דין י"ב בשם המ"ב והחזו"א כשהמיעוט ע"י אור באופן שזה תוך מעל"ע בעי ליבון, הדכונה ליבון חמור, לפי שזה מדינא ולא מחומרא כבדין י"ג.

שונה הלכות סי' תנ"א דין י': כלים שנשתמש בהן בחמץ כפי תשמישן הכשרן דכבולעו כך פולטו ולכן אם תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו בקדרה צריך להכשירן בכלי ראשון וי"א דדבר שתשמישו בכלי ראשון על האש הכשרו ג"כ בכלי ראשון העומד על האש דוקא והכף הוזה שמגיסין בו הקדרה בעודו על האש [וכן כף ששואבין בה מהקדרה בעודו על האש, חזו"א סי' קכ"ב סק"ג] צריך להגעיל ג"כ באופן זה (ס"ה וסקל"ה ל"ו) וכן פסק בחזו"א (א"ח סי' קכ"ב סק"ה) וצריך שיהיו המים מעלין אבעבועות כדלקמן סי' תנ"ב דין ז' ע"ש, ואם הכלי בלע מכלי ראשון לאחר שהעבירו מהאש סגי לי בהגעלה מכלי ראשון שהעבירו מע"ג האש, וכ"ש בכלי שע"ג האש אע"ג שאין מעלה רתיחה (חזו"א שם וע"ל דין כ"ד) אבל לא מהני להכשירו ע"י עירוי מכלי ראשון אלא בכלי ראשון ממש (סקמ"א) וכלי שמשתמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון אפי' כלי חדשה שלא נשתמש בו מעולם רק פ"א נשפך עלי' עירוי של חמץ מכלי ראשון צריך לערות עליו מכלי ראשון וצריך ליזהר שלא יפסיק הקילוח ולא סגי לי בהכשר דכלי שני דהיינו לשפוך מים ורתחין בתוך כלי ואח"כ יכניסם ואפי' בדיעבד לא מהני ואם תשמישן בכלי שני כגון כפות קטנים שתשמישן רק בקערות די להכשירן בכלי שני ובדיעבד אם לא הכשירן כלל ונשתמש בהן ע"י בסמוך דין י"א (ס"ה וסקל"ז ל"ט מ' מ"א וע"ל דין י"ב).

ביאור לשון בשונה הלכות

ש. מש"כ בשם החזו"א אבל לא מהני עירוי מכ"ר, לא ידעתי למה כתבתם את זה רק כאן, ובשם החזו"א, ולא מיד בתחילת ההלכה בדין כלי שתשמישו בכ"ר ובשם המ"ב.

ת. אין מובן דכאן אשמועי' דאפי' בלעי מכ"ר לאחר שהעבירו מהאש לא מהני להגעילו ע"י עירוי.

[א.ה. הכונה פשוטה, דברישא אשמועינן טפי דבעי אפי' בכ"ר שע"ג האש, והכא א"צ לזה, וקמ"ל בשם החזו"א דמ"מ עירוי לא מהני].

בלע בכ"ר שלא ע"ג האש אי צריך

הגעלה בכ"ר שמעלה רתיחה

ש. יל"ע במש"כ החזו"א דבלע בכ"ר שלא ע"ג האש אפשר להגעיל אף כשאין מעלה רתיחות, דלכאז חולק על המ"ב סק"כ המובא להלן בדין כ"ד שהצריך שיעלה רתיחות.

ת. אם העבירו מע"ג האש גם לחזו"א צריך שיעלה רתיחה ואין כאן מחלוקת.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: כונתו דלא כתב שא"צ מעלה רתיחה אלא אם מגעילו בכ"ר שע"ג האש, ע"ש היטב [ויש שם פסיק בין הדברים עיי"ש], ועי"ן כתב וכ"ש, דזה (דהיינו כ"ר ע"ג האש אפילו אין מעלה רתיחה) עדיף מכ"ר שלא ע"ג האש אפי' שמעלה רתיחה.

[א.ה. חידושים גדולים שנו לן רבנן שליט"א דכ"ר שלא ע"ג האש בעיא מעלה רתיחה, וע"ג האש בלא רתיחה עדיפא מינה, ונלמדת מינה בק"ו, דתרווייהו מהני לבלע בכ"ר שלא ע"ג האש, ומשמע דבלע בכ"ר אפי' שלא על האש אפי' בלי רתיחה בעי הגעלה ע"י רתיחה אם מגעיל בכ"ר שלא על האש, ובעיקר ד' המ"ב כבר העירו דבב"י ומ"א וט"ז מפורש דא"צ מעלה רתיחה. והמ"ב נמשך אחר הלבושי שרד סי' תנ"ב, וצ"ע מנא ליה, ולפ"ר מה"ת לומר שהחזו"א לא יחלוק ע"ז, אך כנר' דמדשתק ולא כ' שחולק על המ"ב לא ניח"ל לרבנן לומר דפליג, וק"ל].

שונה הלכות סי' תנ"א דין י"ג: וכ"ז מעיקר הדין ובדיעבד סומכין על זה אבל לכתחלה המנהג כדעת המחמירין להכשיר כל דבר בהכשר של מיעוט תשמישו ולכן בדבר שיש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא וסגי בליבון קל וכתב הפמ"ג דלפ"י קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מגחלים אין לו תקנה דהלא צריך לכתחלה ללבנו ויהי ניתך ע"י הליבון אבל בבית מאיר כתב דבקערות אלו אם ידוע שאינו בן יומא מתשמיש זה של אפיית עוגות יש לסמוך על דעה ראשונה וסגי בהגעלה לכתחלה (ס"ה וסקמ"ז מ"ח ושה"צ) וכן כלים שמשתמשים בכלי שני ויש לחוש שמא נשתמשו בו בכ"ר כגון כפות וכה"ג יגעילנו בכ"ר (ס"ו) וכלי חרס שרוב תשמישו מעירוי מכלי שלישי רק לפעמים משתמשים בו בעירוי מהכף שישאבו בה מהיורה דהוא כ"ר אם אינו בן יומא ואין לו כלי אחר (וע"ל דין ט"ז) יכול לסמוך להקל אבל ראוי לעשות לו הגעלה ג' פעמים דהיינו להחליף המים בין הגעלה להגעלה [ש"י"א שהגעלה כזו מהני בכלי חרס שאינו בן יומא וע"ל סי' שכ"ח דין כ"ב] דמה שאפשר להחמיר ראוי להחמיר ואם א"א להגעיל ג"פ אפשר דא"צ להגעיל כלל אפי' פ"א (חזו"א א"ח סי' קכ"ב סק"ג).

בענין כלים שתשמישן בכלי שלישי

[הערה זו בלשון העורך].

ש. מלשון השו"ה משמע דבכלים שתשמישן בכלי שלישי אפשר לכתחילה להשתמש בלי שום הגעלה ואפי' ב"י בלי הפסד מרובה, שלא

סימן תנ"א

שונה הלכות סי' תנ"א דין ב': ואם לא שפשפן קודם פסח משפשפן תוך הפסח ואם עבר ולא שפשפן תוך הפסח חייב לשפשפן לאחר הפסח כנ"ל סי' תל"ה דין ג' דמשהו שיש בעין חל עליו איסור חמץ שעבר עליו הפסח וכן אם נשתמש בהן חמץ תוך הפסח די בדיעבד בשפשוף היטב ומותר להשהותן עד אחר הפסח ובפמ"ג מפקפק אם בישל בהם בשביעי של פסח בא"י או בח' של פסח בחו"ל בעוד שהכלי בן יומא שלא להשתמש בו ע"ש (סק"ד ו' ושה"צ וע"ל סי' תמ"ז דין ג').

תיקון לשון במ"ב ובשו"ה

ש. בסוף הדין צריך לשנות הלשון ולהפוך הדברים ולכתוב כך: שלא להשתמש בו בעודו בן יומא [א.ה. הטעם שלא תוקן בשו"ה, שלא רצה לשנות מלשון המ"ב, אע"פ שודאי כמוש"כ הגר"צ הוא לשון מתוקן ומובן יותר, ופשוט].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ה': כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר ואפי' הדיחו ושפשף היטב דחיישי' שמא יבא להשתמש בו בחמץ [ואפי' בע"פ אחר חצות יש להחמיר דגם בשאר איסורים הדין כן] מיהו דרך עראי מותר להשתמש בו אם הדיחו ושפשפו היטב וע"ל סי' תנ"ד דין י"א (ס"א וסקט"ו ט"ז).

השתמשות בכלי חמץ בצונן באופן עראי

ש. לכאז צריך להדגיש דכל ההיתר להשתמש עראי היינו להוציא ממחיצתו לשעה, ומיד אח"כ לשוב ולהסגירו מעבר למחיצתו, דהא בעינן להסגירם, וכנ"ל דין א', ואם לא נדגיש ד"ז יהא נר' כסתירה. [א.ה. ובאמת חידוש גדול שנה לן רבינו המ"ב בס"ק ט"ז (עפ"י דקדוק לשון הרמ"א שציין לעי' ביו"ד), דאף שיש חובת מחיצה, מ"מ באופן עראי רשאי להוציא ממחיצתו, והנני מסופק שאולי רק בכלי שאינו ב"י שחובת המחיצה בזה אינו מדינא דגמ', וכדחוינן דע"ז ליכא כללא דלא פלוג ושרי להניחו בגובה, וכנ"ל דין ג', ומשא"כ בב"י שהוא מדינא דגמ', עי' היטב ב"ח ומ"א וח"י, ואולי בזה אין היתר להוציא אפי' לפי שעה שהרי יש חובת מחיצה, ועי' היטב חזו"א סי' קכ"ר לדרך ב' ע"א דמשמע שרק למקום שכולו בגדר בית נכרי רשאי להכנס עראי, ולא למקום שהוא בית ישראל אלא שהבדילו ע"י מחיצה, דבזה בכניסתו ביטל הבדלת המחיצה, ועיי"ש היטב. שוב הראוני לד' המנחת יעקב סי' י"ז ס"ק י"א, עיי"ש היטב. אך לכאז הוא חולק על ד' הב"ח והמ"א בס"י זה, ועי'].

שונה הלכות סי' תנ"א דין ט': מחבת שיוצקין בה שמן או שומן ומטגנין בה מדינא סגי לה בהגעלה שהרי אופין בו עם משקה מה לי שמן מה לי מים ולא חיישינן שמא נתייבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה ויצטרך ליבון כמו התנור דאפי' אם נשרף ונדבק לדופן המחבת עדיין יש לחלוותי משקה שם [ווי"א דשומן אינו בכלל משקה וכגוף הבשר הוא ונחשב תשמישו ע"י האור אבל מלשון הפוסקים לא משמע כן וכן הסכים החזו"א א"ח סי' קי"ט סקט"ט] ואם היא ארוכה משים חצ"י והופך עוד ומשים חצ"י האחר [ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע בליבון קל] וכ"ש בקדרה של מתכת שמבשלין בה דמהני הגעלה אף שנדבק לפעמים לדופני הקדרה, אך המנהג לכתחלה כדעת המחמירים ללבן המחבת וסגי בליבון קל דהיינו שישרף עליו קש מבחוץ [ובפרי"ח מצדד דמדינא צריך ליבון אבל רוב הפוסקים מתירין בהגעלה] ובדיעבד סגי לי בהגעלה [ואם מגעילה קודם זמן איסור מגעיל אף בת יומא, חזו"א א"ח סי' קכ"ב סק"א וע"ל סי' תנ"ב דין ב'], אבל האגנות שאופין בו עוגות בעין אף שמושחין תחתיו בשומן או שמן או חמאה כגון פורימ"ש שאופין בו טארט"ין או בעק"ין קוכע"ן צריכין ליבון מדינא (וע"ל דין ו'), וכן הסקאווראדע"ס שפעמים מחמין בהן סובין לחולה צריכין ליבון למאי דמחמירין למזיל אף בתר מיעוט תשמישן כדלקמן דין י"ג ע"ש (סי"א וסקס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ובה"ל ד"ה מותרת ושה"צ), וכתב בחזו"א כלי מתכות שמשפשפין את המתכת בחלב מוהתך בשעת עשיית הכלי והמתכת חם שהי' סולדת בו סגי לו בהגעלה וא"צ ליבון (א"ח סי' קי"ט סקט"ט והיינו לענין איסור חלב ולא לענין חמץ).

חילוקי דינים אימתי בעי ליבון קל

[א.ה. ההערות דלהלן נכתבו בלשון העורך].

- הנה אף דנוהגין להחמיר ללבן המחבת, מ"מ סגי בליבון קל כיון דלדידן אינו מדינא אלא מחומרא [א.ה. ואה"נ דלהפרי"ח אולי צריך ליבון חמור, אך למאי דנקטינן דאינו מדינא, וכמוש"כ בביה"ל, סגי בליבון קל].
- ולגבי האגנות וכי' כיון שנת' דבזה הליבון הוא מדינא, בעינן ליבון חמור.
- אבל בסקווארדעס שמחמין בהן לפעמים סובין לחולה, כיון שהדבר תלוי בפלי דרוב תשמישו אי"כ הליבון אינו מדינא וסגי בליבון קל, וכמבוי' להלן דין י"ג [וע"כ צריך להדגיש, דלגבי אגנות לכתוב "מדינא", ולגבי סקווארדעס לא לכתוב תיבה זו, ולעשות פסיק ביניהם, וכמו"כ לכתוב כדלקמן דין י"ג וע"ש, דהיינו דעיי"ש שמפו' דסגי בליבון קל].
- א.ה. וכי"ה בשו"ה זולת מה שלא כתב וע"ש בוא"ו, ולא ידעתי למה].
- וצריך להדגיש שבקדירה סגי בהגעלה אפי' שלפעמים מתייבש (דרק מחבת שדרכו בכך מחמירים להצריך ליבון קל, וצ"ל דבזה לא חיישי'

- א.ה. בכל מקום שיש סוגריים מרובעות הרי זה מדברי הגר"צ שליט"א, וסוגריים עגולות הם הוספת העורך להבנת הדברים לתועלת המעיינים, וכד' הגרז"ק שליט"א גם הסוגריים (בין המרובעות ובין העגולות) הכל הם לשונו ממש בלי שום שינוי. יישר כח מרובה להעורך היקר ברוך הכשרונות הרה"ג רבי בן ציון רפאל גרינהויז שליט"א על שעשה ימים וילילות בטירחא מרובה להעמיד דברי הגאון זצ"ל על מתכונתם.

לנקות, ולא מחמת דבעי ליבון (דמצד זה מקילים בכלי עץ שא"א ללבן כמבוי לגבי מדוכה בדין ו'), בזה לכאז אין מחמירים רק בבית שאור שהוא כלי לישא המבוי בדין ל"ט ולא בבית חרוסת, דעכ"פ בעשוי מנסר א' ואין בו גומות מבוי בדין נ' שבמדוכה שריא בהגעלה, ולכאז ה"ה בבית חרוסת, ורק בבית שאור שהוא בכלל כלי לישא החמירו בזה.

שונה הלכות סי תנ"א דין ט"ז: **וכ"ז בשאר כלים אבל בכלי חרס יש מחמירין בבית שאור וחרוסת שאפי' לא נשתמש בו אלא בצונן לא ישתמש בו אפי' בצונן ולא מהני הגעלה והמנהג שלא להשתמש כלל אפי' בצונן בכלי חרס ישנים אפי' אינם בית שאור וחרוסת ונשתמש בהן חמץ רק בצונן (סכ"ב וס"ק קליב קל"ג וע"ל דין י"ג ודין ס').**

שימוש בחמין בבית שאור של חרס לאחר הגעלה

ש. מש"כ יש מחמירין וכו' ולא מהני הגעלה (הלשון משמע כאילו דהא דלא מהני הגעלה ג"ז חלק מהיש מחמירין, אך באמת זה אינו), ויעוי' היטב בשו"ע ובמ"ב ס"ק קל"ג דכו"ע מודו דבכלי חרס לא מהני הגעלה לבית שאור לענין להשתמש חמין, ולענין להשתמש צונן (בין אם הגעילו ובין אם לא הגעילו) תליא בפלו', ובשו"ה כאן הושמט דברי המחבר הללו שלכו"ע לא מהני הגעלה לענין להשתמש בחמין.

ת. כבר נתבאר בדין ט"ו.

[א.ה. שם כתב ואם הגעילוה והוא כלי המועיל לה הגעלה מדינא מותר וכו' בחמין, ומבוי מזה דבכ"ח לא מהני, ולא בא כאן רק להוסיף הפלוי לגבי צונן, ואמנם שוב העביר רבינו שליט"א קו על דבריו למחקו, ומ"מ לא שינה בשונה הלכות כלום, וצ"ע].

מה נכלל בכלל המנהג שלא להשתמש בכ"ח שנים

ש. במש"כ והמנהג וכו', הנה לפי"ז נמצא שכל העיצות הנזכרות לגבי כ"ח מדינא וממנהגא מדין נ"ג והלאה הם לחנם, כיון שלמעשה לא משתמשים בכ"ח ישנים אפי' בצונן, וקצת פלא שהמ"ב לא הזכיר ד"ז בשום מקום בכל הסימן, ואולי לזה נתכותנם במה שצייתנם לדין ס'.

[א.ה. לכאז המנהג כולל לגבי שימוש בלא הגעלה ובלא מילוי ועירוי ג"פ, וכ"ש בלא ליבון, ועיקרו לאסור שימוש אפי' בצונן ואפי' לדבר שיש לו תקנה, אך אם עשו לו תקנה לא שמענו שיחמירו בו, והנה הגר"צ שליט"א העיר על כל האמור מדין נ"ג, אך בשו"ה העיר רק מדין ס', ואולי ס"ל דכלפי ליבון פשיטא דלא קאי מנהגא, אך כלפי מילוי ועירוי קאי הך מנהגא, ועי"ן].

שונה הלכות סי תנ"א דין י"ז: **כל כלי השתי בין צלוחיות בין כוסות מדינא מותרים בשטיפה וצריך לשפשף תחלה היטב במים להסיר כל הדבוק עליו ואח"כ יטשטנו במים ואע"פ שלפעמים נותנין בהם לחם חם כיון שהוא אחר מעל"ע ורוב תשמישו בצונן וכנ"ל דין י"ב ומ"מ המנהג לכתחלה להגעילן משום שלפעמים משתמשין בהן בחמין כנ"ל דין י"ג וכן יכול להכשירן ע"י מילוי מים ועירוי ג' ימים כדלקמן דין ס' ובדיעבד סגי להו בשטיפה (ס"ו כ"ה וסקמ"ט קמ"ו קמ"ח קמ"ט ק"ג), ודעת החזו"א דעירוי לא מהני כאן כלום שהרי חוששין למיעוט תשמישו בחמין וצריך הגעלה דוקא (א"ר"ח סי קכ"ב סק"ד) ודין כלי זכוכית ע"ל דין ע"א.**

מילוי ועירוי ג' ימים לכלי שתיה של חרס או זכוכית

ש. במש"כ ומ"מ המנהג וכו' וכן יכול להכשירן ע"י מילוי וכו', הנה זה לא מהני לא בכלי חרס ולא בכלי זכוכית, כמבוי בדין ע', ואף דעירוי וכו' מהני לכ"ח כדלהלן דין ס' אבל לא בכנון זה, וצריך להדגיש זה, ולכה"פ ע"י ציון לדין ע' לפי שבקל אפשר לטעות.

[א.ה. הנה ד' הגר"צ שליט"א ברוכים כמפו' בדין ע' [וכן הסכים לזה רבינו שליט"א בציינו בסוף הדין לעיין בדין ע' א], ועי' במ"ב ס"ק קנ"ו ובשעה"צ שם בשם הח"א לגבי מקום שאין בנמצא כלי זכוכית חדשים דמיקל על ידי מילוי ועירוי ג"ו, ובלא"ה לא. אך באמת יל"ע בטעמא דמילתא, דהא בכל כלי שתיה אם היינו חוששים למיעוט של תשמיש בחמין לא היה מקום להקל ע"י מילוי וכו', ואפי' בכלי מתכות ועץ, ובהכרח דאחרי שעושין תיקון למקצת שימוש בכבוש כבר לא חששו למיעוטא דמיעוטא דמיעוטא של שימוש בחמין, והרי בכלי חרס וכלי זכוכית שנשתמשו בכבוש ג"כ מהני מילוי, וא"כ נימא הך סברא גופא גם לכ"ח וכו', ובמ"ב משמע להדיא דכ"ח וכו"ז חמור טפי, ועי' שעה"צ ר"א שאפי' לגבי מקום שאין מצוי כלי זכוכית הוצרך לומר דאין מקילין ע"י מילוי ועירוי וכו', אלא אם אין חשש לתשמיש בחמין, ומשא"כ בכלי עץ ומתכות שהיקל בזה בס"ק ק"נ ושעה"צ קצ"ב, ומשמע דצירף עוד סברא דמילוי וכו' מקליש אפי' השימוש בחמין, ושזה סברא בכל הכלים חוץ מכ"ח או כ"ז להסוברים שדינו ככ"ח, וזה חידוש דהא בלא"ה אין מפליט אלא מקליש, ומנלן דלא שייכא בכ"ח, וצ"ל דבכ"ח גם אין מקליש כבשאר כלים, וכדחזינן דסברת התירא בלע שיסודו מצד שמקליש לא מהני בכ"ח, וק"ל].

שונה הלכות סי תנ"א דין כ"ב: **כל הכלים שיש בהם סדקים או גומות או חלודה (וע"ל דין כ"ה איזה חלודה) והוא בתוך הכלי ולא יוכל לנקרן ולנקותן אין להגעילן משום חשש חמץ בעין דאין מועיל לו הגעלה וצריכין ליבון במקום הסדק והחלודה (וע"ל דין כ"ו דסגי בליבון קל) ולכן כלי שפוי צר ויש שם חלודה שא"א להסירה לא מהני לה הגעלה, אבל כלי שיש בו גומות או חלודה מבחוץ לכלי א"צ להחזיק שיש שם חמץ בעין בהגומות ואם שואבין בכלי מיוחד גדולה דרך להתדבק גם מבחוץ חמץ או יש קפיידא אף מבחוץ דלחמץ בעין אין מי הגעלה פולטין, וכיסוי כלים המחובר ע"י צירים שא"א לנקות או קערות עם אזנים כעין צירים אף מבחוץ החמץ נכנס שם כידוע וא"א לנקות אין להגעילם כלל (ס"ה וסקכ"ו מ"ב מ"ג מ"ד וע"ל דין ל"ה).**

כלי שפוי צר

ש. הנה כאן כתוב שכלי שפוי צר לא מהני לה הגעלה אם יש לה חלודה, אך להלן דין ע"א, וסי' תנ"ב דין י"ז, מבואר דבכל כלי שפוי צר אין לו תקנה בהגעלה שא"א לנקות, וצ"ל דהכל לפי הענין דיש כמה דרגות בפה צר.

שונה הלכות סי תנ"א דין כ"ג: **סכינים בין גדולים בין קטנים אף אם נשתמש בהן חמץ בחמין כל השנה מגעילן בכלי ראשון ומותרין דאף אם נשתמש בהן ע"י האור כגון שתחב בו פשטידא על האש מ"מ מעיקר הדין הרי אזלי אחר רוב תשמישן אחר מעל"ע כנ"ל דין י"ב (ומצד המנהג צריכין ליבון כנ"ל דין י"ג) ומ"מ מי שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח [וסכינים הבלועים משאר איסורים אף דלכתחלה צריך ללבנם מ"מ בדיעבד אם הגעיל והשתמש בהן בחמין אין אסור אך בסכין גדול של גוים יש מחמירין, וסכינים הבלועים מבשר שרוצה להחליפם לחלב די בהגעלה אך העולם נוהגין בזה איסור (ועי' במג"א הטעם) וכן בשאר כלי בשר לחלב או להיפך והמנהג להטריף הכלי מקודם, ואם הגעיל לצורך פסח התיר הח"ט להחליף מבשר לחלב או להיפך כיון שלא היתה כונת ההכשר לצורך זה] (ס"ג וסקי"ט ושה"צ וסי' תקק"ט סכיכה וע"ל סי' תנ"ב דין ו' וסי' תקק"ט דין ו').**

אי בעינן ליבון לסכינים

ש. במש"כ מ"מ מעיקר הדין וכו' ומצד המנהג צריכין ליבון, הנה באמת צ"ע שהמ"ב לא הזכיר כלל ד"ז דלרמ"א צריך ליבון בסכינים, וצ"ע מ"ט השמיט ד"ז, וצ"ע.

[א.ה. בחידושי חת"ס על השו"ע כ' דבסכינים הוה מיעוטא דמיעוטא, וקיל טפי משאר מילי דרוב תשמישן עיי"ש, ולפי"ז י"ל שיודה בזה הרמ"א להשו"ע, ויתיישב בזה השמטת המ"ב ושתיתק הרמ"א, וק"ל. אך השו"ה לא הבין כן, ולדבריו ד' המ"ב צ"ע].

שונה הלכות סי תנ"א דין כ"ו: **הלכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה אינו מועיל לו הגעלה לבד וצריך ליבון במקום הגומות שיניח גחלים בוערות על המקום ההוא ודי בליבון קל כנ"ל דין ז' ובליבון א"צ להעביר החלודה כי האש יבעיר את הכל ויעשה זה קודם הגעלה ואם לא עשה כן מקודם הגעלה יעשה זה אחר הגעלה, ומטעם זה סכין שהקתא שלו מחובר במסמרים קטנים אין מועיל לו הגעלה כי יש גומות הרבה במקום המסמרים ואצ"ל אם גוף הבית די נעשה משני חולקים מדובקים ויש ריח מעט ביניהם להכניס שם הסכין שע"פ רוב א"א לנקר שם היטב וכן לפעמים יש פגם בין להב לקתא וא"א לנקות היטב זה המקום אם לא שיסיר הקתא מהלהב וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק אין מועיל הגעלה דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק ולא ירתיח המים יפה וכן אם הבית יד עשוי מקרן אין הגעלה מועלת כנ"ל דין כ"א (ס"ג וסקכ"ג כ"ד כ"ה).**

אימתי מהני הגעלה לסכין שהקתא ממין אחר

ש. הושמט כאן שעה"צ כ"ו דכשהקתא כולו גוש א', והסכין תחוב בחוזק באופן שא"א לפירורים להכנס בפנים, מהני הגעלה אף כשאין הקתא גוף א' עם הסכין.

שונה הלכות סי תנ"א דין ל': **כל הכלים צריך להגעיל ידותיהן כמותן לא מבצריא בכלי מתכות שהוליד הבליעה בכולו אלא אף כלי עץ [כמו עץ הפרור] ושאר כלים דחיישי' שמא קבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא ובמחבת ע"י ניצוצות שניתו עליו מגוף הכלי ולכן אסור לכתחלה להשתמש בה קודם שיגעיל הידות אפי' הוא בתוך הפסח שא"א להגעילו ביו"ט כדלק' סי' תקי"ט דין ה', ויכול להגעילן אפי' לכתחלה ע"י עירוי מכלי ראשון ובדיעבד אם לא הגעילו ונשתמש בו אין לאסור אפי' בכלי מתכת בין שנשתמש בפסח בגוף הכלי או שנשתמש בהידות כגון שתחבן בפסח לתוך התבשיל אין לאסור התבשיל באכילה כיון שהגעיל את גוף הכלי אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד (ס"ב וסקס"ח ס"ט ע').**

בענין ידות הכלים

א. ש. במש"כ ויכול להגעילן אפילו לכתחילה ע"י עירוי מכ"ר, ע"י הטעם בס"ק ע"א, והנה אינו מספיק לכל הטעמים של האיסור ובפרט לכלי מתכות (דבזה החשש מצד חם מקצתו חם כולו, ולכתחילה לא סמכינן בזה על הגעלת הכלי לחוד), אמנם מסתמיות הלשון משמע דקאי על הכל, וצ"ל דכיון דאינו אלא חומרא מקילין בו [א.ה. ועי' שעה"צ קצ"ב דבר דומה לזה עיי"ש. ובמש"כ לעיל בהערות העורך על הערה לדין י"ז לבאר ד"ז עד"ן].

ב. ש. מש"כ בסופו אבל אם לא הגעיל את גוף הכלי נאסר וכו', לכאז קאי רק על כלי מתכות (ומצד שנבלע ע"י חם מקצתו חם כולו), דבאידך כלים (שאינן אלא מחמת שאר הטעמים) הרי כתב דלא מוזיקינן איסורא מספיקא (לענין לאסור בדיעבד, וא"כ אמאי נאסור מאכל שנכנס לשם הידית שאין בה חשש כי אם הנך טעמים).

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ב: **כלי שיש בו טלאי אם הוא מצד החיצון של הכלי אין בכך כלום (וע"ל דין כ"ב) ואם הוא מצד הפנימי אם קדם הטלאי לבליעת האיסור כגון שהטלאי נעשה בשעה שהי הכלי חדש או שהגעילו הכלי קודם ששמו הטלאי א"צ להסירו בשעת הגעלה דכבולעו כך פולטו ודוקא שהוא מדובק יפה בענין שאין לחוש שמא יש שם קצת חמץ בעין אבל אם יש שם סדקים סביב הטלאי ויש לחוש לחמץ בעין שנדבק אחרי עשיית הטלאי צריך ליבון דוקא אף בזה וכנ"ל דין ז' או שינקר שם היטב ואם לא עשה כן אף בדיעבד אסור, ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה אף שמדובק בחוזק דחיישינן שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי ולבעין אינו מועיל הגעלה [ויש חוששין בזה גם לבליעת האיסור שנבלע בכלי מקודם ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי שהוא מפסיק דחיישינן שיפלוט בתבשיל בפסח ולפ"ז אפי' ניקה מקודם שנתן עליו הטלאי שלא ימצא עליו שום משהו חמץ ג"כ לא מהני] או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור אם ישנו וי"א שצריך ליבון חמור שירבה גחלים על אותו מקום הטלאי עד שיהיו ניצוצות נתזין הימנו וי"א דדי בליבון קל שהקש נשרף מבחוץ (משום דס"ל כדעה ראשונה לעיל דהחשש רק משום חמץ בעין וס"ל דלזה סגי בליבון קל) ובאינו בן יומנו יש לסמוך להקל בזה ואח"כ מגעיל כל הכלי ואם הוא של עץ אין לו**

תקנה אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא משם מה שבתוכו (ס"י ג וסקע"ב ע"ג ע"ד ע"ה ע"ז ושה"צ).

ביאור להמ"מ שבשונה הלכות

[א.ה. הערות דלהלן המה ביאור הציונים שבשונה הלכות שנתוספו עפ"י הערות הגר"צ שליט"א שמתוך דבריו מתבארים כונת הציונים, והנה בכת"י היה כתוב בנוסח שצריך להוסיף ולציין וכו', ושינתי הלשון אחר שכבר נתקבל ונדפס עפ"יז בשו"ה, ובאמת שכהנה נמצאים לרוב בכתבי הגר"צ שליט"א, ולע"ע הדפסנו כאן כדוגמא בעלמא].

א. מש"כ וע"ל דין כ"ב הכונה למה דמבואר שם, דלפעמים איכפ"ל גם בטלאי חיצוני, וכגון כשמשתמש בכלי לשאוב, שהאוכל נוגע בצדו החיצון. **ב.** מש"כ כנ"ל דין ז' היינו מש"כ שם דסגי לזה בליבון קל.

ב' נפק"מ בין השיטות בטעם דין טלאי

ש. הנה המענין במ"ב ושהע"צ בדין זה יראה שיש כאן ב' טעמים בדין זה דטלאי, וב' נ"מ בין הטעמים, א. אם ניקה המקום קודם שהניח הטלאי. ב. אם סגי בליבון קל או דבעי ליבון חמור, ופשוט שהכרעת המ"ב להקל באינו ב"י, ולהחמיר בב"י קאי אתרווייהו, וצריך להדגיש ד"ז [א.ה. ועפי"ז הוסיף בשו"ה הסוגריא וז"ל: משום דס"ל כדיעה ראשונה וכו', לבאר שב' המחלוקות תלויות זו בזו]. ומאידך מש"כ בסוף הדין שאם ירחיב הסדק וכו', לכאז זה מהני לב' הטעמים דהרי עי"ז יוכלו מי ההגעלה להכנס לתוכו [אלא שלטעם דבעין צריך נקיון לפני ההגעלה, ולאידך טעם צריך להשאיר את זה כך עד אחרי ההגעלה].

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ג: **וכ"ז בטלאי שהוא כעין טס ומודבק לכלי ע"י מסמרים כמו שהוא דרך להמצא ביורות אבל בטלאי שהוא נדבק ע"י האש כמו שדרך לעשות בכלי בדיל שנקבו שטמיפין עליהן בדיל שניתך באש הרי הם נכשרים בהגעלה וא"צ להניח גחלים על הטלאי אף אם קדמה בליעת האיסור בכלי לפי שע"י חום הבדיל נשרף כל ממשות האיסור שתחתיו אם ישנו שם וגם הבלוע שמתעבר לטלאי נפלט ע"י הגעלה ואין הטלאי מעכב כלל כיון שנדבק ע"י חום האש נעשה ככלי אחד ממש (סקע"ו).**

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ד: **כלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין הי' אפשר להתירן בלא הגעלה לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יותרן מבפנים וזה גופא במקום הגעלה הוא אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחלה לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה ומ"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל ובפרט כשהכלי אינו בן יומנו [ולענין כלי הצריך ליבון עי' בפמ"ג] ואם האומן שציפוה הוא גוי ראוי להטביל בלא ברכה (סקע"ו ושה"צ וע"ל דין ס"ט וצע"ק וי"ל).**

בענין התכת בדיל אי חשיבא כהגעלה

ש. הנה בדין ל"ג א"י דבהתכת טלאי מבדיל נשרף החמץ בעין שהיה שם, וגם נעשה גוף א' ועי"ז מועיל אח"כ הגעלה להוציא הבליעה, וצ"ע דבדין ל"ד מבוי דהתכת בדיל הוה זה גופא כהגעלה, ואולי המציאות שונה. [א.ה. ולכאז י"ל דגם בדין ל"ד שלא לסמוך עי"ז לבד במקום הגעלה, משום שהאומנין עושין במהירות וכו' עיי"ש, וי"ל שעפי"ז נכתב הלשון בדין ל"ג באופן שלא יבואו לסמוך עי"ז לבד, וק"ל].

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ו: **כיסוי של ברזל שמשמיים אותו על החררה או על צצק כשנאפית על הכירה צריך ליבון לפי שברוב הפעמים נוגע הכיסוי בגוף החררה שתחתיו ובלע ממנה טעם החמץ שלא ע"י משקה אלא ע"י חום האש וליבון זה לא מהני בליבון קל אלא עד שיהיו ניצוצות נתזין הימנה ואם אינו בן יומנו יש להקל בממנו הפסד מרובה בליבון קל אבל בלא הפסד מרובה אין להקל אף בדיעבד (סט"ו וסקי"פ פ"ה ושה"צ וע"ל דין ז').**

בענין הגעלה או ליבון קל לכיסוי חררה

ש. הנה למעשה אין שום הבדל בין הדין המבואר כאן לדין המבוי בדין ז' דלא סמכינן על הצד שהתירא בלע רק באינו ב"י (שהוא בצירוף השיטות דנטלי"פ מותר בפסח) ובהפסד מרובה (ובתרווייהו מהני גם הגעלה, ולא דוקא ליבון קל), ולכאז השעה"צ רצה להוסיף כאן היתר אף בלא הפסד מרובה, ולכאז על סמך צירוף שיטת הסוברים דבכיסוי חררה א"צ ליבון, עי' בטור, אלא שע"ז הוכיח מפמ"ג שאינו כן, ועי"כ למעשה לא סמך עי"ז. וכשם ששם לא הותר רק דיעבד (אפי' בכל הני"ל), ה"נ כאן לא נתיר רק דיעבד, וצריך להוסיף ד"ז בשו"ה (ולכתוב יש להקל בדיעבד וכו'), שהרי אין בשעה"צ הכרעה להיתר יותר ממה שהתיר שם.

ת. אין זה מוכרח.

[א.ה. בשו"ה לא הוסיף פרט זה וכאשר ביאר בתשובתו. ובעיקר ד' הגר"צ שליט"א בביאור ד' השעה"צ צע"ג, דהפמ"ג איירי בסתם כלים שתשמישן ע"י האור, ולא בגונא דאיכא צירוף נוסף כי הכא, ואם היה למ"ב צד שזה יותר קל, א"כ מנין הוכיח שאינו כן, וצ"ע].

שונה הלכות סי תנ"א דין ל"ח: **סתם תיבות שמצניעין בהן אוכלין שאינם חמין א"צ הגעלה אבל אותן שמצניעין בהן אוכלין חמין כל השנה וכן שולחנות יש לערות עליהן רותחין מכלי ראשון שפעמים נשפך מרק מהקדרות לתוכן וי"א דלא מהני עירוי שלפעמים שמים עליו פשטידא חם והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון אלא יכשירים ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין בכולו וכן המנהג כנ"ל דין י"ד (ועי"ש שינגב השלחן תחלה) ובוה די אפי' אם הרותחין הוא מכלי שני דהא נרתחין על הדף והוי ככלי ראשון ואו מותר להניח עליהם אפי' מצה חמה ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד, וי"א שצריך עוד להניח עליהם מפה או ד"א החוצץ שמא נדבק בה עדיין עוד חמץ בעין וכן ראוי לנהוג בתיבות ומגדלים דכמעט א"א לנקותן שלא ישאר מאומה בין הדבקים אבל בשלחנות פשוטין אין להחמיר וע"ל סי' תנ"ב דין ד' כל סדר ההכשר שלהן (ס"כ וס"ק קי"ג קי"ד קט"ו ושה"צ).**

שיח הלכה | נט

חמץ בסלים ע"י מליחה מפני שאין המלח מפלסיל מה שבלוע בתוך הכלי כנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ז (סי"י י"ח וסקנ"ט ס"א ס"ב ק"ג).

חומר סלים של נצרים שמחזיקין בו חמץ

[א.ה. הערה זו ערוכה בלשון העורך, ומורכבת מכמה הערות שנכתבו בקצרה יחדיו].

ש. הנה לעיל בנפה (דין מ"א) מבואר שכל האיסור רק לכתחילה, אבל אם באו עליה מים ונתחמץ הקמח אסור אפי' דיעבד, ומעתה יל"ע האידן הדין לגבי כיס של ריחיים וכן לגבי סלים של נצרים שמשתמשין בהן חמץ, ולכאז' נראה דבכיס של ריחיים שרי דיעבד שאי"ז אלא כנפה, ומשא"כ בסלים של נצרים שמשתמשין בהן חמץ ודומה לנפה שבאו עליה מים דאסור אפי' דיעבד [ואף שכ' הרמ"א שדינם כנפה י"ל דהיינו כנפה שבאו עליה מים, וצ"ע], וכן משמע בל' המ"ב ס"ק ק"ד שנתקשה רק בטעם החילוק בין נפה וכיס של ריחיים לשקים, אך מסלים של נצרים לא הקשה [שהרי אילו הקשה לא תירץ ע"ז כלום, שגם שם אין עובר הקמח בין הנקבים תדיר], ובהכרח דמוה לא הוקשה לו כלל, דפשוט שזה חמור יותר לפי שמשתמשים בו חמץ ממש, וע"כ מדרמה רק בין ג' הדברים שמשתמשין בהן בקמח, ולפיכך נראה דע"כ גם חלוקים לענין דיעבד, בדסלים של נצרים דמי לרי"ב איין שאסור אפי' בדיעבד, ודו"ק.

ומי"מ צ"ע דאולי סוכ"ס כיון שאין החמץ עובר בין הנקבים נאמר שמה שא"א לנקר זה רק דין לכתחילה ולא דיעבד, דסוכ"ס אף שמשתמשים בו בחמץ, אך הקושי לנקות אינו כמו הקושי של נפה שהחמץ נסרך, אך שמא י"ל כמוש"כ דבעינן תרתי לטיבותא בכדי להתיר עכ"פ דיעבד, וצ"ע.

שונה הלכות סי' תנ"א דין מ"ה: הסדין שעושין המצות עליהן שצריך להחליפן בין לישא ללישה דהיינו לאחר שיעור מיל כדלק' סי' תנ"ט דין כ"א אם רוצה ללוש עוד על אותן סדינין עצמן צריך כיבוס גמור כדן השקין הני"ל וגם צריך להתיר התפירות שבאמצע המפה ולא מהני הדחה לבד דהבצק נדבק בהן וכ"ש ולא מהני אם רוצה להפוך אותן לצד השני שהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר ובדיעבד אם עבר ועשה המצות על הסדין בלא כיבוס כלל אם הוא תוך הפסח יש לאסור אך אם הפך הסדין או כיבסו אף שלא התיר התפירות אין להחמיר (ס"ק ק"ח וע"ל סי' תנ"ט דין כ"ב).

הדיח הסדין שלשין עליו ולש ע"ג מה דינו בדיעבד

ש. צ"ע איך הדין בלש ע"ג הסדין לאחר הדחה, דהרי פתח במה דלא מהני הדחה, וסיים לענין בדיעבד דהפך הסדין או כיבסו אפי' שלא התיר התפירות דיעבד אין לאסור, אבל בלא כיבוס ובלי להפוך אסור אפי' דיעבד, והשתא יל"ע הדיח ולא כיבס ולא הפך הסדין מה דינו לענין דיעבד, וצ"ע. [א.ה. והנה לשון המ"ב "ולא מהני הדחה וכ"ש דלא מהני אם רוצה להפוך", ומבו' דלהפוך חמור יותר, ואם בזה מהני דיעבד א"כ כ"ש בהדחה אפי' בלי להפוך].

שונה הלכות סי' תנ"א דין מ"ז: ואם הוציא מצה חמה מהתנור ברחת של חמץ שלא הגעילו אם לא היתה הרחת נקי אלא הי' בה לכלוך חמץ בעין אוסר בתחתוניות המצה כדי נטילה שהוא כרוחב גודל ולפי מה שגם נוהגין לאפות מצות דקות נאסר כולו ואם אפו ע"י מרדה זו עוגות חמץ עם שומן נאסרה המצה כולה בכל גוויי דע"י השומן מפעפע החמץ בכולה (ס"ק ק"א) ובחזו"א כתב שדעת כ"פ דלא אמרי' דע"י השומן מפעפע בכולה וכ"ד הגר"א (א"ר"ח סי' ק"כ סק"יא) ודוקא תוך הפסח אבל קודם הפסח עד הלילה בטל בששים אותו מעט הבעין שיש על המרדה ומי"מ נראה דכדי קליפה אוסר הבלוע שבתוך המרדה אף קודם הפסח וצ"ע. ואם היחיו המרדה מקודם ואין עלי חמץ בעין רק הבלוע בה אין אוסר אף בפסח רק כדי קליפה בין שנשתמש בה מקודם עם שומן או בלא שומן דאיסור הבלוע בכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה (ס"ק ק"יא ושה"צ), ובחזו"א מסתפק אם היינו דוקא בנגוב שאין בה רטיבות [ואע"ג דהמצה בשעת הכנסה לתנור עדיין יש בה רטיבות אבל אז הוא עדיין קרן] או דבכלי אפי' יש בה רטיבות אין אוסר לעולם רק כדי קליפה (א"ר"ח סי' ק"כ סק"א).

הוציאו מצה ע"ג מרדה של חמץ בער"פ כמה מן המצה נאסר
א. **ש.** הנה לשון השעיה"צ (קלי"ה) משמע דלגבי פעפועי השומן בכולו בזה אמרינן דבער"פ בטל בס', אך לפי"ז כב"י של הבעין אסור אף בער"פ, ולא נאמר דמתפשט להקל, ועכ"פ בכחוש בודאי דינא הכי, אך בסוף דבריו הזכיר רק כ"ק של הכלי מצד הבלוע שבכלי, ולא הזכיר כ"נ סביב הבעין, וצ"ע.

ת. איני רואה כאן ספק שהרי השעה"צ כותב להדיא דאפי' בשמן אין נאסר אלא כדי קליפה.

[א.ה. ובעניי לא הבנתי מה הכרעה להקל, דאולי בשמן אמרינן פעפוע להקל, אבל בכחוש לא גימא הכי ונאסר כ"נ, אכן אולי אחר שאין אנו יודעים מקום הבעין ומקום הכי", ע"כ כל הצד החיצון בכלל הספק ונחשב בטל בס', דודאי יש ס' כנגד אותו מקום, אך לכאז' תלוי בכלי ולגבי מצות שנתערבו, א"י דתלינן שאותו בעין קטן מאוד שבכ"נ שלו יש ס', אך מי"מ הוכחה מדבר שמן לדבר כחוש לא ידענא מאי שייכא זל"ז, וצ"ע בזה].

ב. ש. בעיקר ספיקו של השעה"צ לא ידעתי מה מקום להסתפק, דלכאז' ודאי הכ"ק נאסר, והרי ד"ז מפו' להלן בפלוגתא דהוציאו במרדה בער"פ ונתערב וכו', דמפו' דהכ"ק נאסר מחמת הבלוע, ועי' שם שעה"צ קל"ח דמפו' כן, וצ"ע.

שונה הלכות סי' תנ"א דין מ"ט: וכי' בחמץ גמור אבל במרדה שהוציאו בה מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אינו אוסר ויותר מזה כתב החי"י דאם א"א בקל למצוא רחת אחרת מותר להוציא בה לכתחלה המצות דאי"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדיעבד (ס"ק ק"יא), ובחזו"א כתב אנחנו מקילין בזה לכתחלה דהכפולות מצויות ואי"א להכין כ"כ מרדות ועוד יש טעם להתיר בכפולה עפ"ד המג"א בס"י חס"א דין כ"א דבמצה כפולה אין חשש חימוץ רק מבפנים ולא מבחוץ ומה"ט גם אין חוששין למקום התנור שנאפה מצה הכפולה (א"ר"ח סי' ק"ב סקט"ו וסי' קכ"ב סק"י).

ש. לכאז' להכרעת הביה"ל אין פלו' באחרונים, דבודאי דמי למדוכה ובית שאור דתליא בפלו' דסט"ז אי דינה בהגעלה או ליבון, ולהכרעת הרמ"א תליא בין כלי שאפשר ללבן לכלי שיש חשש שיתקלקל ע"י הליבון.

ת. הרי כתבנו אא"כ מלבנה, וא"כ מיירי באפשר ללבנה, [ומי"מ] הפמ"ג מחמיר בכל גוני.

[א.ה. אך צ"ע סברת הפמ"ג דמה"ת להחמיר כאן יותר מבמדוכה שאפי' באי אפשר ללבן יהא אסור, ואולי הכונה רק לגבי ללוש, ועפ"י הנ"ל בהערה הקודמת, ואולי באמת כך מוכרח לומר בד' המג"א שמפרש ד' הרמ"א בס"י"ז מצד הטעם דחייש להמחמירים בסט"ז, כמו שכתב הביה"ל בשמו, והרי לשון הרמ"א מורה להדיא דסי"ז חמיר טפי, דהתם בסט"ז סיים דמדינא סגי בהגעלה וע"כ שרי היכא דלא אפשר, והכא בס"י"ז סתם שאין להשתמש בכלי לישא כלל אפי' ע"י הגעלה, ובהכרח דס"ל דלישה גרע טפי, וזה הי"מ שנזכר במ"ב וכנ"ל, והביה"ל כאן בא ליישב המקילים בכלי מתכות דלא ס"ל כמ"א, ועי' ביה"ל הנ"ל שרבים מפרשים ד' הרמ"א באופ"א מהמ"א, אך הפמ"ג אויל בדרך המ"א, שזה הי"מ הנוכר במ"ב לגבי כלי מתכות, ודו"ק].

שונה הלכות סי' תנ"א דין מ': כלים שמחזיקים בהם קמח כל השנה נוהגין שלא להגעילו שא"א לגרדו ולנקותו יפה ואם ישרה אותם מקודם פסח כמה ימים ואח"כ יגעיל אפשר שיש להקל אפי' עשוי מכמה נסרים (סקצ"ד ושה"צ וע"ל סי' תמ"ב דין ז).

בענין נקיון כלי קמח

א. הנה מש"כ בשעה"צ על כן אפשר דבזה אם ישרה מקודם הפסח כמה ימים ואח"כ יגעיל שיש להקל, לכאז' צ"ב שהרי כ' דקמח קיל טפי מבארש"ט, ובבארש"ט פשיטא ליה במ"ב ס"ק צ"ד להקל, ואמאי הכא מספק"ל, וצ"ל שכונתו לכלי העשוי מכמה נסרים, דבבארש"ט כה"ג מחמיר, והכא מיקל, וזה לפמש"כ תחילה בשעה"צ שבכלי קמח אפי' בעשוי מכמה נסרים נמי חומרא הוי ולא מדינא, ומשא"כ בבארש"ט [א.ה. והסכים לזה בשונה הלכות במה שהוסיף בסוף הדין ואפי' וכו', עיי"ש].

ב. וצריך להוסיף דלכאז' צריך נקיון לפני השרי' דומיא דנפה ס"ק צ"ח, וגם אחר השרי' דומיא דחבית בארש"ט שבס"ק צ"ד [א.ה. השרי"ה סתם בזה לפי שאין הדברים מפורשים להדיא].

שונה הלכות סי' תנ"א דין מ"א: נהגו שלא להשתמש בנפה אפי' ע"י שפשוף היטב והגעלה לפי שקשה מאד לנקות נקבי הנפה אלא צריך לנקות נפה חדשה ואם אינו מוצא לנקות חדשה מוטב שלא לרדק הקמח כלל אכן אם נמצא גרגרי חטה בקמח ואי"כ אם ימצא אותם בפסח במצה מבושלת יאסור אפשר שיש לסמוך להקל ע"י שישפשף היטב הנפה יפה יפה במים לאחר שניקו אותה מתחלה היטב מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה ואח"כ יגעילנה דהוי כחליטה ואם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבשים ולא יבשלם ולא יתנם ברוטב ובכדר לח, ובדיעבד אם ניקה הנפה היטב ושפשפה היטב ועבר ונשתמש בה בפסח יש להקל אף שלא הגעילה, מיהו אם באו מים על הנפה החמוצה לפני שניקו אותה היטב אפי' על מקצתה [דאז נתחמצה בודא'] אין לה תקנה להשתמש בה בפסח אף בדיעבד ומי"מ אם ניפה קמח בפסח בנפה שבא עלי' מים אחר פסח של שנה שעברה מותר בדיעבד דשוב הוי חמץ נוקשה ובטל בס' כנ"ל סי' תמ"ז דין ה' (סי"ח וסקצ"ח ק ק"א ושה"צ).

נפה שבא עליה מים קודם שפשוף

ש. הנה במש"כ מיהו אם באו מים על הנפה החמוצה וכו', הנה באמת דין זה הוא גם בנפה של פסח, ועי' היטב שעה"צ קכ"א, ושני הפירושים שם מודים לדינא (וזיל בתר טעמא שכתב שם (ונוכר בשו"ה בסוגריים) דע"ז נתחמצה בודאי, עיי"ש). ולפיכך צריך גם להדגיש בתחילת ההלכה באופן הנקיין (לגבי כשנמצאו גרגרי חטה או לגבי דיעבד) דהסדר מעכב שיפשוף יבש תחילה, ורק אח"כ נקיון במים.

ת. הרי בנפה של פסח מסיים שיש להקל משום חמץ נוקשה משנה שעברה, ומינה נשמע דאם משנה זו אין לה תקנה זו.

נפה שבאו עליה מים בשנה שעברה אי נידון כחמץ נוקשה

[הערה זו הדפיס רבינו שליט"א לעיל בשו"ה סי' תמ"ב דין כ"א בשם הגר"צ שליט"א בסוגריים בתוך הדברים בקצרה עיי"ש].

ש. במש"כ דאם בא עליה מים בשנה שעברה נידון כחמץ נוקשה, צ"ע דע"ז סי' תמ"ב סק"ב והובא בשו"ה שם דין כ"א דכה"ג לא הוי נוקשה, וצ"ע ג'.

[א.ה. לכאז' כונת ההערה דהכא נחשב שהיה ראוי ואח"כ נתקלקל, ועדיין לא נתקלקל מאח"כ, אך לכאז' המ"ב לשיטתו בשעה"צ סי' תמ"ב סקכ"ה שעיסה שנסרחה אחר שהחמיצה קודם שנאפית נחשב שנתקלקלה תחילה לפי שהיה רגע שהיתה ראויה לאכילת אדם, ואמנם החזו"א חולק ע"ז, ועי' שו"ה סי' תמ"ב דין כ"ג, אך המ"ב לשיטתו אתי שפיר, ואה"נ שהדבר תלוי בפלו' המ"ב והחזו"א].

בדעת השו"ע אי בעי נמי הגעלה לכלי לישא חוץ משפשוף

ש. במי"ב ס"ק צ"ט כתב דמה שלא נזכר הגעלה בשו"ע סי"ח הוא משום דאיירי בנשתמש בה רק לפרקים, וצ"ע דהא מי"מ בעינן עירוי מדינא, וכמוש"כ בס"ק צ"ב, וא"כ שוב קשה אמאי לא הזכיר המחבר ד"ז, וצ"ע.

שונה הלכות סי' תנ"א דין מ"ג: וכן הכיס של ריחיים לא מהני לו הגעלה (וע"ל סי' תנ"ג דין כ"ג) וכן סלים של נצרים שמשתמשין בהן חמץ וא"א לנקרן שמלאים נקבים לא מהני להו הגעלה וע"ל סי' תמ"ב דין ז, וסלים שמולחזין בהן הבשר מדינא א"צ הגעלה אבל טוב להגעילן ע"י עירוי מכלי ראשון דכיון שאינו נוהר כל השנה במלח מחמץ י"א דחיישין שמא הי' שם מעט חמץ וקבל הכלי טעם מעט וחוזר ונותן טעם בפסח ואם א"א להגעילן לפי שיש בהן גומות יקנה חדשים וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אף אם לא הגעילן ומלח בהן בשר בפסח מותר לאכול הבשר אף אם ידוע לו שנבלע

שלחנות שלא עירו עליהם רותחין והניח

עליהם מאכל חם האם נאסר בדיעבד

ש. במש"כ ובדיעבד מותר ע"י עירוי בלבד, כ"ה הלשון במ"ב סוף ס"ק י"ד, ועיי"ש בשעה"צ דהטעם משום דמדינא צריך לילך בתר רוב תשמישן (וע"כ בדיעבד סומכין ע"ז), ויל"ע דהרי לכאז' רוב תשמישן בצונן, וכדמשמע מלשון השרי"ע, וא"כ בדיעבד יועיל אפילו בלא עירוי כלל, וצ"ע ג.

ת. עי' בביאור הגר"א דמשמע דתשמישו ג"כ ע"י עירוי.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: ומי"מ אמר לי בע"פ דלשון השרי"ע לא משמע כן (אך כנר' המ"ב חשש לד' הגר"א), וצ"ע.

שונה הלכות סי' תנ"א דין ל"ט: הדף שעורכין עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה כל השנה אסור להשתמש בה בפסח שמשהין העיסות עליהן עד שיחמץ כנ"ל דין ט"ו ולא מהני להו קילוף בכלי אומנות אך בהגעלה סגי להו מדינא אם הם מחתיכה אחת [אבל מכמה חתיכות לא מהני אפי' קילוף וגם הגעלה כנ"ל סי' תמ"ב דין ו] ואם גדולים הם שאין יכול להכניסם בתוך כלי ילבן אבנים וישימם עליהן ויתן עליהן רותחין ויעביר האבן ע"פ כולם אבל המנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהן כל השנה אפי' ע"י הגעלה לפי שא"א לנקותן כראוי (וע"ל סי' תמ"ב דין ו) ואם משים סדין או מפה להפסיק ביניהן מותר להניח שם מצות חמות [אם הם עשויין מנסר אחד והגעילן כנ"ל] וצוננת מותר אפי' בלא הגעלה ע"י הפסק מפה אבל ללוש עליהן אסור אף שהוא צונן רכח החימוץ שיש בכלי לישא הולך דרך הסדין ומחמץ העיסה שעלי' ואפי' הגעילן י"א שאין נכון (וע"ל דין ג' שמקיל במדוכה של עץ ע"י הגעלה ואולי בלישה מחמירין טפי) וי"א שראוי לנהוג שלא להשתמש בכלי לישא ע"י הפסק מפה אפי' בצונן, ואם הוא כלי מחכות שאפשר לנקותו יפה מותר ע"י הגעלה ויש מחמירין גם בזה אא"כ מלבנה, ואם מצוי להתקלקל ע"י הליבון יש להקל בהגעלה, וכן בכלי עץ יש להקל ע"י קילוף בכלי אומנות והגעלה אם הוא מחתיכה אחת, וכלים שאין משתמשים בהם אלא לפרקים נוהגין להתיר בהגעלה ובלבד שינקם וישפשפם היטב תחלה ומדינא סגי להם אפי' ע"י עירוי מכלי רותחין אבל המנהג להחמיר בהגעלה גמורה (סי"ז וסקצ"ב צ"ג צ"ד צ"ה צ"ו צ"ז צ"ט ובה"ל ד"ה צריכים וד"ה והמנהג וד"ה בפסח ושה"צ).

אימתי מהני קילוף בכלי לישא

ש. מש"כ וכנ"ל בסי' תמ"ב דין ו' לכאז' שם לא כתוב דלא מהני קילוף, ואולי כונתכם לציון למה דמבו' שם דאסור להשהותן (עכ"פ בלי קילוף אפי' שהגעילים, כיון שקשה לנקותן).

ת. שם מבואר דאין עיצה להשהותן.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: ביאר לי כונתו בע"פ דמדייק ממה שלא נזכר שם עיצה דקילוף, דשי"מ דלא מהני קילוף בעשוי מכמה נסרים, ועוד אמר לי שבודאי אמת דאסור להשהותן וכמבואר שם, ואף שלא כתבו במפורש בשו"ה סמך על הציון שמציינן לשם [א.ה. ובהדפסת הדברים יתברר לרבים כונתו].

[א.ה. באמת שהדברים מפורשים גם כאן בביה"ל ד"ה והמנהג עיי"ש, ולא ידעתי אמאי הוצרך השרי"ה להביא ממרחק לחמו, וצ"ע].

עבר ולש בכלי לישא של חמץ לאחר הגעלה

מש"כ וע"ל סי' תמ"ב דין ו', מסתמא כונתכם לציון דבעבר ולש לאחר הגעלה בדיעבד מותר, ופשוט שזה אפילו בלא הפסק מפה, דבזה איירי בסי' תמ"ב שם, וע"כ צריך לציון ציון זה לפני המילים "ואם משים" [א.ה. וכן מתוקן עפ"י' בשונה הלכות], ודוקא בעשוי מנסר אחד דמדינא מהני ליה נקיין והגעלה אפי' בלי קילוף (ועי' קילוף והגעלה מהני אפי' ממנהגא - בעץ שא"א ללבן), וע"כ בדיעבד אם לש לא נאסר.

למאי מהני הגעלה (בכלי לישא העשויים מנסר א')

ש. הנה במי"כ כ' דלגבי ללוש ע"ג כלי לישא של חמץ אחרי הגעלה בהפסק מפה, תליא בפלו' שבסט"ז לגבי מדוכה אי סגי בהגעלה או דבעי ליבון, ויל"ע דהך פלו' שייכא אף לגבי תשמיש בחמין, ולא רק לגבי ללוש, וא"כ נפק"מ גם להנחת מצות ורותחות, ולא רק לגבי ללוש, ואמאי מחלק המ"ב ביניהם, ועי' במקורות של המ"ב דהיינו במ"א וגר"ז דמפו' שיש חילוק בין דברים חמים ללישה, וצ"ב מאי שייכא חומרא דלישה לפלו' דלעיל סעיף ט"ז, וצ"ע.

ויל"ע עוד דהא אנו מקילינן במדוכה של עץ, ולא חיישינן להיש מחמירין בסט"ז בעץ שא"א ללבן, וא"כ אמאי הכא חשש לזה, וצ"ע [א.ה. וד"ז נרמז בשו"ה כאן בסוגריים עיי"ש, ועי' בהערה להלן].

ת. באמת כאן גרע לפי שא"א לנקות כראוי וצ"ע.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: והנה ראי' דהכא גרע מדצריך כאן סדין, ומשום שקשה לנקותו, וי"ל שע"כ גם הביא כאן המ"ב את הי"מ שבסט"ז אף דהתם פסק להקל, דהכא גרע טפי.

[א.ה. הנה לכאז' מצד הקושי לנקות ליה לנז לאסור גם בחמין, ואולי הבצק הנשאר הוא בין החריצים וע"ז מהני הפסק מפה, ולגבי לישא לא מהני, אך עכ"פ לפי"ז לא שייכא להמחמירין בסט"ז לגבי מדוכה דאינהו איירי מצד הבליעות, וצ"ע. אך לפום ריהטא נר' דיל"ל באופ"א, דמצד הבצק שבחריצים כיון דהוה נסר א' נקטינן דמהני בדיעבד אפי' בלי מפה, ולכתחילה סגי במפה, וכלפי הבליעות לא מהני מפה, והגעלה תליא בפלו' שבסט"ז דפליגי אי הגעלה מוציאה את הבליעות או לא. והנה איכא פלו' אי הגעלה מהני לענין ללוש [מלבד הפלו' שבסט"ז אי הגעלה מהני להוציא הבליעות], יעוי' בשעה"צ ס"ק קס"ז, ואף דנקטינן בזה להקל מי"מ משרי"ה לישא חמירא מהשתמשות בחמין, ומשרי"ה אף דלגבי שימוש בחמין נקטינן להקל כשא"א ללבן, דהיינו בכלי עץ, אך לגבי ללוש דחמירא חיישינן להסוברים דהגעלה לא מהני כלל בבית שאור, וכלים שלשין בהן תמיד, ואפי' היכא דא"א בליבון כגון בכלי עץ, דיש כאן ב' צדדים להחמיר, ואי"ש דמעתה נמצא שב' הקושיות חדא מתורצת בחבירתה, ודו"ק היטב].

אי מהני הגעלה בכלי לישא ממתכות

[הערה זו ערוכה בלשון העורך]

נקיון מרדה שהוציאו עליה כפולה

ש. צ"ע אמאי לא נזכר שגם בהוציאו כפולה דהוה כדיעבד מ"מ צריך לנקות המרדה, וכדלעיל דין מ"ח עיי"ש היטב, וצ"ע.

*** * ***

שונה הלכות סי' תנ"א דין ב': מדוכה בין של עץ בין של אבן ומתכות שרגילין לדרך בתוכו שומים ודברים חריפים עם פיזריו לחם מדינא מותרת בהגעלה אם אין בה גומות ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחין ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה גם על עובי שפתה מלמעלה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון מיהו אין להקל בזה אלא באינו בן יומו ורק ככגון כאן וכן היכא שרוב תשמישו ע"י עירוי וכנ"ל דין י"ד ע"ש, וקטנה שאפשר להכניסה לתוך יורה אין להקל להגעילה באופן זה דיש פוסקים דאף ע"י אבנים לא מקרי הגעלה בכלי ראשון אלא עירוי, וכ"ז מדינא אבל יש מחמירין ללבן המדוכה ונוהגין ללבנו לכתחלה [כמו בבית שאור בדין ט"ו] בליבון קל דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ [ודוקא בחמץ אבל בשאר ימות השנה במדוכה של איסור סגי בהגעלה לכ"ע שאין חשש רק משמנונית של איסור ואין דרך לדרך השמנונית עם דברים חריפים] ואם המדוכה של עץ שא"א ללבנו יש לקלפו בכלי אומנות מפני הגומות ולהגעילו אח"כ [אבל קילוף לבד לא סגי כנ"ל דין כ"ח] ואם הוא חלק שאין בו גומות סגי לי בהגעלה, ומדוכות קטנות שלנו שלעולם אין דכין בהן חמץ רק כרכום ונעגעל"ין או ברחים של פלפלין שלנו די בהגעלה לכ"ע אפי' היא של מתכות ומ"מ הגעלה צריכה דשמן בא לתוכה פ"א חמץ משהו שנבלע בתוכה ע"י חריפות הבשמים שרכו בה אח"כ, ומצוה מן המובחר להגעיל ולדרך הכל קודם י"ט (ט"ז) וסקפ"ו פ"ו פ"ח פ"ט צ' צ"א ובה"ל ד"ה (דכל).

הגעלה באבן מלובנת לקערות שרוב תשמישן בעירוי

[א.ה. הערות אלו ערוכים בלשון העורך].

ש. הנה יש ב' דברים דמהני ביה אבן מלובנת, א. באותן שרוב תשמישן בעירוי, עי' דין י"ד ודין ל"ח, ב. דברים שתשמישן בצונן אלא דבעי הגעלה, כגון הכא בדין נ' ולעיל בדין ל"ט ולקמן בדין ס'. ויל"ע במש"כ כאן דאם אפשר צריך להכניס ליורה, אי קאי דוקא כגון הנך דחלק השני, דהיינו דומיא דהכא שמדינא דינם בהגעלה, וע"כ אין מקילים בהגעלה כזאת רק אי לא אפשר, ומשא"כ בהנך שעיקר דינם בעירוי, והגעלה דידהו אינו אלא חומרא אפשר להקל בכל גווני, או דלא שגו ולעולם אי"א להקל בזה אלא היכא דלא אפשר, ועי' היטב לשון המ"ב ס"ק נ"ג דמשמע דאפי' כשאפשר להכניס ליורה נמי מיקל בזה, וצ"ע.

הגעלה למדוכה בשאר ימות השנה

ש. צ"ע בשאר איסורים אמאי צריכה הגעלה כיון דליכא חשש לדברים אסורים הגידוכים עם דברים חריפים, ואולי הטעם עפ"י מש"כ בסוף הדין לגבי מדוכות שלנו דאף שאין מצוי להשתמש בחמץ מ"מ אולי נפל משהו. [א.ה. אך יש לחלק דבחמץ החמירו טפי לחוש חששות רחוקות, ועוד דבשאר איסורים ליכא איסור משהו, וחשש זה לכאוי הוא חשש רחוק וגם יש ס' מסתמא כנגדו, ובאמת יל"ע מה הכונה לחוש בשאר איסורים, דמסתמא לא מיייר שסתם באמצע השנה בלי שום סיבה יגעיל מדוכה שלו, אלא הכונה לקונה מדוכה ישנה מן העכ"ם, וא"כ לא קשה מידין].

באיזה מדוכה מצוה לדרך קודם פסח

ש. בסוף הדין ומצוה מן המובחר להגעיל ולדרך הכל קודם יו"ט, צ"ע מאי

טעמא, ואדיכא קאי.

ת. עי' בבה"ט דמבואר.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: דשם מבואר דקאי אפילו אמדוכות קטנות שלנו דחוששין בכ"ז למשהו שלא יוצא ע"י הגעלה (כהסוברים דבדבר חריף של מדוכה לא סגי בהגעלה), וע"כ טוב לדרך לפני פסח שיתבטל בס', והגעלה בלא"ה עדיף לפני פסח (עי' סי' תנ"ב), וכאן החידוש שגם (אם הגעיל כבר לפני פסח) עדיף לדרך לפני פסח כיון שאינו מלבנן.

*** * ***

שונה הלכות סי' תנ"א דין נ"ה: לבנים הנשרפין בכבשן יש להן דין כלי חרס ואם נשפך עליהן דבר רותח של חמץ אין לו תקנה אלא בליבון כדינו ע"ד שיחבאר בסי' תס"א דין ד' והליבון מהני להם אפי' תוך תנורים שלנו דלא חייס עלייהו ואפי' נשתמש עליהן חמץ כל השנה ע"י צלי ואפיה אבל לבנים שנתייבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה ומהני להם הגעלה ואם נאפה ונצלה עליהם הרי תשמישן ע"י האור וצריכין ליבון כנ"ל (סק"ח ושה"צ), ובחזו"א כתב דכלי אדמה אין להם הגעלה כמו שאין הגעלה באוכלין וגריעי מכלי חרס ואין להקל בזה כלל וכלל (א"רח סי' ק"ב סק"ב).

מילוי גחלים על גבי לבנים

ש. יל"ע אמאי לא הזכיר כאן מילוי גחלים ע"ג הלבנים, ואולי לא שייך בהם, וצ"ע.

*** * ***

שונה הלכות סי' תנ"א דין נ"ח: וכל אלו הדינין שייך גם בקאכל"ין העשוין בתנורים מן הצד אלא דשם אין מועיל הפסק ברזל או טיח טיט למטה לבד אא"כ הטיח בטיט גם מן הצדדין וגם מלמעלה אכן טיט שלמעלה אינו מעכב בדיעבד, וכשמישים כיסוי על הקדרות שמניח שם מותר לכתחלה אף כשאין שם טיח מלמעלה (ס"ק קל"ו).

טיט שלמעלה ע"ג גג הקאכל"ין

במש"כ להתיר, דטיט שלמעלה אינו מעכב בדיעבד, עי' שעה"צ דמצרף לזה הסברא דנטל"פ, וא"כ לא איירי רק באינו ב"י (דהיינו שלא חימומו ולא בישלו בקאכל"ן זה חמץ תוך מעל"ע).

*** * ***

שונה הלכות סי' תנ"א דין ב"ט: ולענין תוך התנור אם לא הכשירו מקודם אם הניח מצה בתוכו דינו כעל התנור וכנ"ל, ולענין אפיית המצות שם יתבאר בסי' תס"א דין ד', ולענין בישול בתוכו אף דלכתחלה צריך להכשירו גם לזה כמו לאפיה או שיטיח בטיט כעובי אצבע את קרקעיתו מ"מ בדיעבד אין לאסור התבשיל אף אם לא הכשירו ואם כיבד התנור מתחלה מחמץ בעין

אף הקדרה מותר. ואם הסיקו מבפנים י"א דמהני למה שבפנים ויש מחמירין וכתב הח"א דדוקא בתנורין שעושין רק מקאכל"ין אבל אותן שבונין סביב הקאכל"ין מחיצה של לבנים כ"ע מווד דמהני ליבון או טוח בטיט וכן תנורים שקורין שוועצק"ע אויבע"ן שיש עליו כיסוי מהני ליבון [ונראה דאפי' אין עליו כיסוי מהני] ולכן במקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר ללבן תנורי בית החורף כ"כ הח"א והאחרונים הקילו דאף בעשוי מקאכל"ין לבד מהני ליבון למה שבפנים ועכ"פ בתנורים שלנו בודאי אין להחמיר (ס"ק קל"ו ובה"ל ד"ה תנור ושה"צ).

מי הם האחרונים המקילים בקאכל"ן ע"י

היסק מבפנים (להתיר את פנים התנור)

ש. מש"כ בסוף הדין והאחרונים הקילו, לכאוי הכונה להאחרונים שהזכיר בתחילה (מג"א והגר"א ולאפוקי הא"ר וח"י שהחמירו, ונזכר כ"ז קודם בשו"ה בשם י"א וי"א), וצ"ע שמתחילה הביא בזה פלו' (והביא ד' הח"א בד' המחמירין אימתי יודו, וחזר להורות כמקילים בלי טעם אמאי מכריע כן), וצ"ע.

ת. האחרונים, היינו שאחר החיי אדם.

[א.ה. ר"ל שהם הכריעו כהמג"א והגר"א, וצ"ע מי המה, שאין דרכו של המ"ב לדבר כך, ולו"ד הוי"א לכל האחרונים שמעתיקים למג"א, ועדיין צ"ע].

*** * ***

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס': הא דלא מהני הגעלה בכלי חרס הוא דוקא כשבלע ע"י האור אבל בצונן סגי להו בהגעלה או בעירוי ג' ימים ולכן חביתו של חרס שנתנו בהם שכר שעורים ושהה בהם מעל"ע ואפי' הי' בהם כמה ימים יגעילם דהיינו שילבן אבנים וישימם בהם ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון ויגלגל החבית שייגיע הגעלה לכל מקום ואם רוצה להכשירן ע"י עירוי ימלאנו מים אפי' צוננין על כל גדותיו וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין או יותר ואח"כ יערה ממנו את המים וימלאנו מים אחרים וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין ואח"כ יערה אותן ממנו וימלאנו מים אחרים וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין ושלשה מעל"ע אלו א"צ להיות רצופין אלא אפי' מפוזרין ואפי' במזופף מהני עירוי [וד' הש"ך דבשאר איסורים אין להקל ע"י עירוי ג"י אם הי' כבוש האיסור בכלי היתר מעל"ע דהרי' כבוש כמבושל ובמבושל לא מהני עירוי אפי' בשאר כלים שאינם כלי חרס וע"ל דין ס"א דדעת החזו"א להקל בזה], וצריך לפתוח פי החבית כ"כ גדול שיכול להכניס בו ידו ולשפשפו היטב מבפנים בכל הצדדים ולהחמץ שיש בעין לא מהני הגעלה ועירוי (סכ"א וס"ק קט"ז קי"ז קי"ח קי"ט וע"ל דין ט"ו).

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"א: ואחר הגעלה או עירוי מותר להשתמש בו אפי' בחמין ואפי' הוא בן יומו מבליעת השכר [ובט"ז משמע שאין מתיר להשתמש אלא בצונן וצ"ע] וי"א דאינו מותר אלא כשאינו בן יומו דהוי נותן טעם לפגם (ס"ק קי"ז ושה"צ), ובחזו"א כתב שאם מגעילה לאחר זמן איסורה והיא בן יומו בשעת הגעלה בודאי לא מהני ואם הוא בן יומו ומגעילו קודם זמן איסור או אינו בן יומו ומגעילו לאחר זמן איסור מסופק הש"ך והעיקר דקודם זמן איסור מותר אפי' בן יומו וכ"ז לענין הגעלה אבל לענין עירוי ג"י מהני גם לדעת הש"ך אף אם נותן המים פעם ראשונה בעודו בן יומו דלעולם קדמה הפגמה לפעולת המים וכנ"ל סי' תמ"ז דין ל"ד, [ולכן יורה הגדולה של מכתב שממלאין בה חלב כל השנה ויש לחוש שנפלו שם פיזריו חמץ וגבשש שם מעל"ע סגי לה בעירוי מים ג' ימים קודם פסח או עירוי מכלי ראשון דבבלע צונן סגי בעירוי מכלי ראשון וכנ"ל דין ס'] (א"רח סי' קכ"ב סק"ב).

בירור כללי הכשר כלי שבלע ע"י כבישה

אליבא דהש"ך (למ"ב ולחזו"א בדעתו)

ש. הנה בסעיפים הללו נתחדשו ב' חידושים, א. דלגבי כבוש מהני מילוי ועירוי ג"י, וזה חידוש אפי' בשאר כלים שאינן כ"ח. ב. דלגבי כבוש מהני הגעלה אפי' לכ"ח, והש"ך דס"ל דכבוש כמבושל ממש קשיא ליה אתרווייהו, דהרי למבושל ליכא לב' החידושים, ואעפ"כ מודה בדין א' בחמץ קודם פסח ובדין ב' באינו ב"י, ובמ"ב לא נתפרש אי דין ב' שמודה בו הש"ך או הוא אב"י איירי דוקא קודם פסח או אפי' בתוך הפסח, אך בדין א' מפורש שקודם פסח מודה ובשאר איסורים, וה"ה בתוך הפסח פליג, ובחזו"א כ' דכל מילוי ועירוי ג"י הוה אב"י (דלא יתכן מילוי ועירוי בבן יומו שהרי בינתיים כבר נעשה אינו ב"י), וא"כ נמצא לפי"ז דמחמיר אפי' אינו ב"י, ועדיין צ"ע בדעת המ"ב אם מה שמודה בדין ב' באב"י להגעיל כ"ח הוא דוקא קודם הפסח דהוה התירא, או אפי' בתוך הפסח ובשאר איסורים, וצ"ע.

ובחזו"א כ' דקודם הפסח והוה אב"י תרווייהו שרי, והיינו גם הגעלה לכ"ח וגם מילוי וכי לשאר כלים, והיינו דשרינן מילוי ועירוי קודם הפסח דלעולם הוה אב"י, ובתוך הפסח ושאר איסורים בהגעלה באב"י או במילוי וכי שוה לעולם אינו ב"י ספיקא הוי, ובחזו"א מכריע עוד להקל בהגעלה קודם הפסח אף דהוה ב"י, ודלא כמ"ב שאוסר בזה עפ"י הש"ך.

ועכ"פ צריך להדגיש שהי"א שבדין ס' היינו הש"ך שבדין ס"א דתרווייהו מקור א' להם, דהיינו הש"ך לפי סברתו שכבוש כמבושל ממש, ושהחזו"א שמכריע בדין ס"א שהעיקר דתלוי בקודם הפסח, ואפי' ב"י מיקל גם בדין ס' [ועפ"י] הוסיף בשונה הלכות בסוגריים בדין ס' עיי"ש, ובכאן נתבארו הדברים שייכות העניינים שבב' הסעיפים זה לזה].

וצריך להדגיש שהגעלת כלי באינו ב"י הנזכר במ"ב, וכן אליבא דהחזו"א שינידון כספק לגבי שאר איסורים או תוך זמנו, היינו דוקא שבשעת הגעלה הוא כבר אינו ב"י, עיי"ש סי' קכ"ב סק"ב סוף ד"ה הדרך עיי"ש.

הכשר ע"י עירוי לכלי שבלע ע"י כבוש

ש. במש"כ סוף דין ס"א בשם החזו"א להתיר הכשר ע"י כבוש, צ"ע דמפו' ברמ"א דלא מהני מדבעי אבן מלובנת.

ת. גם כונת החזו"א לעירוי כזה.

וכתב ע"ז הגר"צ שליט"א: ועפ"י הוסיף בשו"ה לעיין בדין ס' דכונתו שיערו כמוש"כ בדין ס', אך באמת בחזו"א בפנים לא משמע כן, וצ"ע.

[א.ה. הנה מה שהוכיח הגר"צ שליט"א מד' הרמ"א דבעי אבן מלובנת, יש לדחות לכאוי דזה מפני שקשה לערות באופן שהעירוי יגיע בעודו רותח לכל מקום, דחיישינן שיצטנן בינתיים, ועי' סי' תנ"ב סק"כ שחושש כן

עיי"ש, והנה לכאוי כבוש מבליע בכולו, וא"כ בודאי לא יועיל עירוי שאינו אלא כ"ק, וא"כ בהכרח כד' רבינו הגר"ח שליט"א בד' החזו"א (וכהסכמת רבותינו שליט"א בדעת הרמ"א), אך ממקור ד' החזו"א נר' דכונתו לדין עירוי השנוי בפלו' דרבותא, והכא בבלע צונן כו"ע מווד, והיינו עירוי בלי אבן מלובנת, וצ"ע].

כשסומכין על התירא בלע תליא אימתי ההגעלה

ש. הנה יעוי' בחזו"א סי' קכ"ב סק"ב בארוכה, ונסתפקתי אם החזו"א הבין שגם כל ההיתר של התירא בלע למקילים בכלי שתשמישו ע"י האור להכשירו בהגעלה [עי' במ"ב לסעיף ו'] הוא דוקא במגעילו בזמן ההיתר ולא בזמן האיסור, ואף שבלע בזמן ההיתר (לא סגי בזה אם לא הגעילו בזמן היתר, דבעינן שבזמן שצריך לחלו האיסור כבר יהא נקלש ע"י ההגעלה), ותימה שלא נזכר מזה להדיא לא במ"ב ולא בחזו"א [ורק כאן לגבי מילוי ועירוי ג"י למה שבלע ע"י כבישה, ולהש"ך דמפרש טעמא משום דהתירא בלע שאני, נזכר ד"ז בחזו"א, ומוזה לכאוי נלמד להנ"ל], ואם כנים הדברים צריך להדגיש דבר זה לעיל בדין ז' (דכל קולת המקילים רק במגעיל קודם זמן איסור).

[א.ה. כונת הגר"צ שליט"א דהיה אפ"ל דחלות האיסור לא חל כשהוא בלוע, ואם מגעיל אפי' לאחר זמן האיסור, באופן שלכשיפלט למאכל כבר יהא קלוש סגי בזה שכבר לא יוכל ליאסר, אך בחזו"א כאן מוכח שאינו כן].

*** * ***

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ב: בדיעבד אם נתנו יין או דבש בחבית של שכר שלא הגעילה לא אם שהו מעל"ע פשיטא דמותר ואפי' אם שהו מעל"ע אם הדיחן היטב מותר לשתות ממנו בפסח דהוי נותן טעם לפגם ודוקא באופן שאין בו חשש של חמץ בעין שהי' הפה של חבית החרס רחב למעלה והכניס ידו לתוכה וניקר היטב בצדדיה ובשוליה שלא נשאר שם שום שמרים וגם דוקא אם עירוי היין והדבש קודם פסח ונתנום לתוך כלי פסח אבל אם נשתהו היין והדבש בחבית עד תוך הפסח אסור דהא אסרי נותן טעם לפגם בפסח כנ"ל סי' תמ"ז דין י'. וכתבו המג"א והח"י שיש חילוק בין יין לדבש דביין אפי' החבית בן יומו מבליעת השכר ג"כ מותר בדיעבד דשכר ביין נותן טעם לפגם הוא ובמי דבש לא הוי לפגם אא"כ הי' הכלי אינו ב"י מבליעת השכר אבל אם הי' בן יומו ושהה המי דבש בתוכו מעל"ע אפי' בדיעבד אסור לשתותו בפסח אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר בדיעבד אפי' באינו בן יומו דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע ואו נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם (סכ"א וס"ק קכ"א קכ"ב קכ"ג) וכ"ד החזו"א (א"רח סי' קי"ט סק"ו), ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ אפי' לא הי' בן יומו אסור דאגב חורפי' משוי' לי' לשבח ואם הכלי הי' מיין שרף אסור בדיעבד אפי' אם אינה בת יומא דעינינו רואות שנתן טעם לשבח הוא ומשמע מלבוש דאפי' אם הגעילה אסור מה שנתן לתוכה ואפי' לא היתה בת יומא דעינינו רואות שנשאר בה טעם וריח אפי' לאחר הגעלה אכן אם לא נשמע בה ריח של י"יש מהני הגעלה בדיעבד שלא לאסור מה שנתן לתוכה וכן מצדד בפמ"ג ואפי' לא בישל תחלה את הכלי במים ואפר (ע"ל דין ס"ד) מהני בדיעבד ומ"מ מיד שנזכר צריך לערות היין לכלי אחר (ס"ק קכ"ב ושה"צ).

כלים ששהה בהן י"ש והגעילן בלא לבשל בהן אפר וכו'

ש. הנה לכתחילה בעינן לבשל באפר וכו' כלים ששהו בהן י"ש קודם ההגעלה, ובדיעבד שהגעיל ולא עשה כן, הנה הגר"ז מתיר אם לא נשמע בו ריח של י"ש, ולכאוי ע"ז קאי ג"כ ד' הפמ"ג המובא בשעה"צ ס"ק ק"ס, אך אולי הפמ"ג מתיר בדיעבד שלא צריך לבדוק אם יש שם ריח הי"ש (דבדיעבד סמכין דליכא, או שהריח לחוד אין מוכיח על הטעם, ותלינן שהטעם הבלוע נפלט, וריחא לחוד לאו מילתא), וצ"ע.

[א.ה. ובשונה הלכות שלפינו השוה ביניהם, ובכח"י היה כתוב כב' דיעות וחזר בו, וכנר' שהכריע הספק הנ"ל, ועי'].

*** * ***

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ג: חבית של עץ של שכר שרוצה להכשירה ע"י הגעלה או עירוי צריך להסיר שולי החבית לגרר היטב מבפנים בכל הסדקים וגם שמצוי שמרים שמדובקים בשולי החבית והגעלה ועירוי לא מהני אלא להפליט הבלוע אבל לא להחמץ שיש בעין והאחרונים הסכימו שיש להחמיר שלא להשתמש בכל בחבית של עץ של שכר שמצוי בהן גומות ואם אי"א לגקר בין הנסרים שלא ישאר שם משהו וזהמא בין נסר לנסר והוא חמץ גמור וישאר בעין ואם נשתמש בחבית של שכר ולא פתחו השולים וניקרו היטב אסור אפי' בדיעבד אכן אם פתח אחד משולי' וניקר היטב מבפנים מהני הגעלה בדיעבד וכ"ז בחבית של שכר או שאר משקה חמץ אבל חבית של מי דבש יש להתיר בהגעלה אע"פ שנתבשל הדבש ביורה שבשלו בו שכר תוך מעל"ע (ס"ק קי"ט ובענין הברוח של החבית ע"ל דין ט"ט).

שונה הלכות סי' תנ"א דין ס"ד: כלים שהיו בהם י"ש לא מהני להם כלל ההגעלה דנשאר בו גם אח"כ ריחו וטעמו (וכנ"ל דין ס"ב) אכן אם בישל אותן היטב במים ואפר עד שנסתלק הריח לגמרי מותר להגעילו אח"כ ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לגקר היטב ולבדוק בכל הסדקים שלא יתא דבק בו שום ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מהני אפי' אם יבשל באפר כמה פעמים גם בעינן שהכלים יהיו נעשים מחתיכה אחת או שהם של כלי בדיל או שאר מיני מתכות דאם עשויים מנסרים הרבה של עץ ככלים שלנו אין להקל להגעילו אפי' אם בשלו באפר כמה פעמים דאי"א שלא ישאר וזהמא בין נסר לנסר וכנ"ל בדין הקודם (ס"ק ק"ב), וכתב בחזו"א מעשה שנתנו י"ש הנעשה מפסולת סוכר וספק אם הי' בו תערובות מעט שעורים בגיגית של מתכות שעושין בו יין לפסח ונראה להקל בשעת הדחק והפסד לעשות עירוי ג' ימים דאף די"ש אינו נפגם והוי כבן יומו הרי העיקר דלפני זמן איסורו מהני אף בבן יומו כנ"ל דין ס"א [ובפ"ת כתב דבשל מחכת גם יין נפגם] ואף דבי"ש מחמירנן כנ"ל דין ס"ב הכא דהוא ספק תערובות יש להקל (א"רח סי' קכ"ב סק"א).

אימתי מהני ניקוי לחבית (לענין שיוכל להגעילו)

ש. א. הנה מה שהחמירו האחרונים דלא לסמוך על ניקוי החבית, לכאוי זהו רק בעשוי מכמה נסרים, כדמוכח בדין ס"ד דלגבי הנקיון אין חילוק בין הדינים [שכל החילוק רק לגבי הריח שנשאר ולא לגבי הנקיון].

שיח הלכה | לא

הגעלת היורה לבסוף

ש. הנה מקור הדין להגעלה לבסוף מקורו מד' המ"ב סק"י בבי' ד' השו"ע שם, ולא הבנתי איך יתכן שהכלים הוכשרו והיורה נאסרה (דממ"ג אי היה ס' נגד הכלים או שהיו אינו ב"י א"כ מה"ש גם היורה לא נאסרה, ואין לומר דבאופן שסמכו על כך שהכלים היו בגדר טריד למיפלט ולא בלעי ועפ"י כל הכללים שבדין י"ג, וזה לא שייך לגבי היורה, דהא אנו לא סמכינן ע"ז לחוד כמוש"כ בביה"ל), ואמנם על המנהג ל"ק, דכשם שמחמירים בכל הנג דבדין י"ג, אע"פ שמגעילים אבי"י ויש ס' קודם זמן האיסור א"כ מקפידים גם ע"ז, אך אעיקר הדין קשיא.

ובעיקר מש"כ בסוף הדין להגעלת היורה בסוף נצרכת מדינא אם רוצה להשתמש בה בפסח, היינו אם היתה בלועה מחמץ תחילה, ומשום שלא הועיל הגעלת הכלים עבורה, לפי שבה לא נעשה הגעלה כדין, אך בלא"ה א"צ להגעיל אותה מצד הדין, כיון שאינה נאסרת מחמת בליעת הכלים.

[א.ה. ובשר"ה כאן כתב בתחילה (א) שיגעיל היורה בתחילה אם רוצה להשתמש בה בפסח, וכמוד' שזה ט"ס דלגבי להגעיל תחילה אפי' אין רוצה להשתמש בפסח, ורק לגבי הגעלה לבסוף תליא אם רוצה להשתמש, להגעלה שבתחילה היא בכדי שלא יבלעו הכלים מפליטת היורה, ולא תליא במה שרוצה להשתמש בפסח, ושייך סוגריים אלו לסוף אות א' לפני אות ב', וק"ל].

בענין המנהג להחמיר בהגעלה אפי' קודם זמן האיסור

ש. יש לעיין אם הכונה להקפיד על כל הנוצר כאן יחד או לא, דלכא"ו אם נוהר ב(ב) ובה(ה) שוב א"צ לזיחר ב(ג)(ד)(ו), וכן איפכא, אמנם משמעות הדברים דצריך כולם יחד, וצ"ל דחושיים אולי א' לא מועיל כראוי אם משום הדין (דיש חולקים ע"ז) אם משום המציאות (שאויל לא עשאוהו כראוי).

אך יל"ע דלעיל דין ב', ג', ד' משמע דא"צ גם אבי"י וגם ס' ואפי' ממנהגא, ועי' סק"א ושעה"צ י"ז, צריך לחלק דאלו דהיינו אבי"י או ס' כל א' מהם לחוד ודאי טוב וא"צ שניהם יחדיו, אלא שיש מנהג שלא לסמוך עליהם לחוד ולהוסיף החומרות שבדין י"ג, והטעם משום שאין רוצים לסמוך על ביטול לכתחילה, וכמוש"כ המחצה"ש ובין אבי"י ובין ס' יסודתם בביטול, ועי' שעה"צ כ"ח, ומשא"כ באלו החומרות שע"ז אי מהני א"צ להגיע לדין ביטול אלא שנפלט מבלי להבילע, אך מ"מ אלו החומרות שבדין י"ג כל א' לחוד אינו ברור שעודר [שהרי לדינא אפי' על כולם יחד לא סומכים בלי שיהא אבי"י או ס' כמוש"כ בביה"ל ד"ה כדין], וע"כ שפיר שייך להצריך להחמיר לעשות כולם, ודו"ק.

מה נחשב כלים שבליעתן מועטת

ש. יל"ע אמאי כפות וכו' מיקרי בליעתן מועטת (דהיינו, שנגמרת פליטתן מהר יותר מן הקדירות, דלכא"ו גם אם הכלי ארוך ורחב, מ"מ המים עוטפין כל הכלי, ומוציאין בבי"א מכל חלקי הכלי, ואטו עשר כפות נפלט מהן יותר מהר מכלי א' ארוך, דמה"ת ומי"ט לומר כן).

שונה הלכות ס' תנ"ב דין ט"ו: אין מגעילים בשום משקה רק במים דשאר משקין אין טבען להפליט את הבלוע מיהו בדיעבד סמכינן על המקילין בזה ומהני הגעלה בכל משקה, וכן מים המעוררב באפר שקורין לוי"ג או מה שנוהגין הצורפין שמרחיזין הכלי ע"י שמרי יין או וויי"ן שטיי"ן מעורב במים אין להגעיל בהן לכתחלה רק במים לבד ובדיעבד מהני הגעלה בהן כנ"ל [ואין לאסור הכלי מפני שבלע מוויי"ן שטיי"ן אם הוא לאחר י"ב חדש], מיהו אם הוא קודם פסח דעת הפמ"ג שיראה להגעילו פעם שני במים לבד אכן אם הגיע פסח מותר להשתמש לכתחלה בהגעלה זו (ס"ה וסקב"ה כ"ו ושה"צ).

מהו גדר דיעבד לענין הגעלה בשאר משקין

במש"כ בשם הפמ"ג לחלק בין מגעיל קודם פסח שביטלתו להגעיל פעם ב' לתוך הפסח, נראה פשוט דקאי גם ארישא דהיינו בהגעיל בשאר משקים, ולא רק אסיפא במגעיל במים עם אפר וכו', וכן נראה ברור בפמ"ג יעוי"ש בפנים, ולפיכך צריך ליתן פסיק בשו"ה לפני ומיהו, בכדי שיתפרש דקאי אכל הסעיף.

[א.ה. וכן מתוקן בשו"ה שלפנינו, ופוק חזי כמה דייקו רבנן שאפי' הפסיק מדוייק ומכוון, וכן מצאתי הרבה בכת"י בהרבה מקומות מו"מ היכן ליתן הפסיק בשביל שמשתנה ע"ז הפירוש על מה קאי המילים שלאחר הפסיק, ולא היה באפשרותי להעתיק את הכל, אך הקצת יוכיח על הכל].

שונה הלכות ס' תנ"ב דין כ': נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד ובדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש שהרי אין מגעילין רק כלי שאינו בן יומא או שיש במים ששים נגדו (ס"ז וסקל"ד).

גדר המנהג שלא להגעיל כלי ב"י אפילו

כשיש במים ס' נגד הכלי

ש. הנה במ"ב כתוב ומ"מ בדיעבד וכו' דהא אין מגעילין אלא קודם זמן איסור או שהוא אבי"י או שיש ס'. והנה השמטתם את המילים קודם זמן איסור, ולפי שלא סגי בהגעלה קודם זמן איסור לחוד, דגם קודם זמן איסור בעינן אבי"י או ס' (וכמוש"כ הביה"ל), אך לפי"ז היה לכם להשמיט גם ס', לפי שלא סומכים על ס' לחוד אפי' קודם זמן איסור ובעינן אבי"י דוקא, ועי' דין ד' ודין י"ב.

ת. זה רק מצד מנהג.

[א.ה. מצאתי בכתבי הגר"צ שליט"א שביאר כונת רבינו שליט"א בקצרה, ותוכן דבריו כפי הנראה הוא כך, שהכונה דשלא לסמוך על קודם זמן איסור לחוד זה מדינא, יעוי' סוף ס"ק י"ג וביה"ל ד"ה שאין, ומשא"כ לא לסמוך על ס' לחוד זה רק מנהג, וזה רק לכתחילה ולא דיעבד, ואמנם כ"ז לפי המ"ב, ומשא"כ לפי החזו"א מדינא אפשר להגעיל קודם זמן איסורו, וכנ"ל דין ב' עיי"ש, וק"ל].

ואם אין בה בקעים א"צ הגעלה ובשכשוך בעלמא סגי (סכ"ג וס"ק קל"ז קל"ח קל"ט ובה"ל ד"ה בהיתוך).

כלי המהותך זכוכית שלא נצרף עמו בכבשן

ש. לכא"ו העיקר להלכה כסתימת המ"ב ס"ק קל"ז וס"ק קנ"ז שכלי המהותך זכוכית ולא נצרף עמו בכבשן אין נידון ככלי חרס, ולהמקילים בכלי זכוכית בהגעלה ה"נ מהני הגעלה, ולא כתב שצריך לחשוש לד' הגר"א.

ת. בביה"ל הביא שהוא ד' התוס' והערךר והגר"א ומפ' כן ד' רמ"א [ומ"מ תקנתי קצת].

[א.ה. הגר"צ העיר שלא להעתיקו כלל, ובשר"ה הכניסו בסוגריים ולא כחלק מהסעיף, ולפי שזה שונה משאר י"א שבשאר מקומות כיון שלא נזכר במ"ב אלא בביה"ל, ופוק חזי כמה דייקו רבנן שליט"א בדבריהם ורמיזותיהם].

כבוש בכלי חרס מעל"ע

ש. מש"כ בסוף הסעיף חילוקים בכלי חרס שתשמישה בצונן דתלוי מאיזה אדמה נעשית, צריך להדגיש שכ"ז מיירי במעת לעת, שהרי מציין לסכ"א, והתם במעל"ע איירי (וגם בזה אמרינן דבלבנה או שחורה בלי בקעים לא נבלע כלל אפי' שנכבש מעל"ע).

שונה הלכות ס' תנ"א דין ס"ט: כלי עץ המצופים בסמנים [שקורין ברני"ט] דינם ככלי חרס שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין שהסמנים מעכבין על מי הגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ אבל אם נשתמש בהן בצונן אין להחמיר [רק במקום שנהגו להחמיר בחדשים]. ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים צבועים בכרכום וכדומה אפי' הן חדשים דחיישינן שמא הי' ע"י סובין או שצבע כלים ישנים וכן המחזפין בבדיל אפי' הן חדשים שפעמים הציפו ע"י סובין או שחיפה כלים ישנים [ובפמ"ג מצדד שאפי' ע"י הגעלה אין כדאי ובחמד משה מקל ע"י הגעלה וע"ל דין ל"ד] ואין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור (סכ"ד וס"ק קמ"ב קמ"ג קמ"ד קמ"ה ושה"צ).

טעם הפמ"ג דלא מהני הגעלה לכלים מצופים

ש. לכא"ו נר' שסברת הפמ"ג שאין כדאי להגעיל, זה רק מחמת החשש דסובין, ולא משום חשש חיפוי בדיל על כלים ישנים, דע"ז מבז לעיל דין ל"ד דמהני הגעלה (דע"י הבדיל נהפך לדבר א' ואינו מעכב בעד ההגעלה, וגם הבעין כבר נשרף).

ופשוט שגם כאן מהני משגיח כבדין ס"ח, כיון שהחשש על אופן החיפוי, ופשוט.

שונה הלכות ס' תנ"א דין ע"ב: כלי כסף שיש בתוכן היתוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט אין להגעילו כדין כלי זכוכית הנ"ל אבל אם הי' היתיוך מבחוץ אינו מוזיק ומהני הגעלה בין שהי' על גוף הכלי מבחוץ או שהי' מלמעלה על כיסויו או על ידו שאין משתמשין בכלים חשובים כאלו ברוחתין אצל האש שנחוש שע"ז נבלע חמץ בכל הכלי (סכ"ו וס"ק קנ"ז קנ"ח קנ"ט).

הכשר כלי כסף שיש בהן היתוך זכוכית

ש. לכא"ו הך הגעלה האמורה כאן היינו עירוי מכלי ראשון, ולא הכנסה ליורה, דכדרך תשמישו, וק"ל.

סימן תנ"ב

שונה הלכות ס' תנ"ב דין י"ג: נוהגין לזיחר לכתחלה בששה דברים ואפי' אם מגעיל בשעה ד' או קודם. (א) שיגעיל בתחלה היורה הגדולה אפי' אינה בת זימא [אם רוצה להשתמש בה בפסח] וישפוך מי הגעלה בחוץ וירתיח בה מים אחרים ויכניס בה הכלים ובסוף יחזור ויגעיל היורה הגדולה, (ב) שלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים והרבה אחרונים כתבו שהיא חומרא יתירה, (ג) שלא יוציא הכלים מיד וי"א שאפשר להוציא מיד ומ"מ לכתחלה טוב לשהות מעט, (ד) שלא ישהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי שיש לחוש שאחר גמר פליטתו יחזור ויבלע, (ה) שלא ישהה הכלים לאחר שינוחו המים מרחיחתן שאז חוזרין ובולעין ממי הגעלה, (ו) שלא יגעיל כלים שבליעתן מועטת כגון כפות וכוסות עם כלים שבליעתן מרובה כגון קערות וקדרות. וכל אלו החומרות מנהג לכתחלה אבל בדיעבד אין לחוש אפי' מגעיל אחר זמן איסורו כיון שאינו בן יומא מיהו אם רוצה להשתמש ביורה הגדולה צריך שיגעילנה בסוף מדינא (ס"א וסק"ג ד' ה' ו' ט' י' י"ג ושה"צ ובה"ל ד"ה כדי).

הגעלת כלי לחצאין

ש. יעוי' בדין י"ג מש"כ כל החומרות שצריך להקפיד לאחר זמן איסורו, ונוהגין להחמיר בהם אפי' קודם זמן איסורו, וצריך להוסיף את המובא בביה"ל ס"א ד"ה צריך שלא להגעיל כלי לחצאין שלא יבלע במה שכבר נפלט ונכנס פעם ב' לתוך היורה וא"א לצמצם, ואף שסיים שהמנהג להקל היינו שסומכים על מה שמשתדלים לצמצם עד כמה שאפשר, אבל לצמצם צריך, וכ"ש שצריך להזהר לא להכניס כלי פעמיים, והרי דבר זה מבואר בטור, ונרמז בשו"ע ס' תנ"א סעיף ט' בהגה"ה, ולא מצאנו מי שחולק על הט"ז.

ת. הרי האחרונים הסכימו שאם אבי" א"צ לזיחר, ולא מצינו בזה מנהג להחמיר.

[א.ה. כונת הגר"צ שליט"א דכשאינו ב"י וליכא ס' צריך לזיחר בזה מדינא (לאחר זמן איסורו לכוי", ולביה"ה גם קודם זמן איסורו), וא"כ לפי המנהג להקפיד על הכל גם קודם זמן האיסור כמבז' כאן בשו"ה דין י"ג, א"כ אמאי לא נצטרך להקפיד ע"ז ג"כ ממנהגא, ורבינו שליט"א השיב דכיון שהנידון מצד המנהג ולא אשכחן שנהגו כן א"צ להקפיד].

ב. ומש"כ שבפתח א' משוליה מהני הגעלה בדיעבד, יל"ע אם זה דוקא משום שפתח רק א' משוליה, ואם יפתח מב' צדדים יועיל גם לכתחילה (וכן אם דוקא בשוליה ולא נסר א' מן הצד), וצ"ע.

ג. ויל"ע בחבית של דבש שנתבשל ביורה של חמץ שהמ"ב מתיר בהגעלה, ולכא"ו אפי' לכתחילה, ויל"ע אם מ"מ צריכים נקיון של פתיחת א' משוליה או שא"צ, וצ"ע.

ת. הרי אמר עוד טעם שמצוי בהן גומות, ואפשר דבכלי היי"ש לא הי' כן.

[א.ה. תשובה זו נכתבה על הנ"ל א. שלכא"ו א"צ שיהא מכמה נסרים מחמת דגם בלא"ה יש לאסור משום הגומות, אלא דצ"ע דא"כ ה"ה ביי"ש נימא הכי, ולכא"ו הדבר צ"ע].

מהו גדר בדיעבד לענין הגעלת כלי יי"ש או שכר

ש. הנה במ"ב נראה בדביעבד האמור בהגעלת כלי שפתחו א' משוליה וניקו והגעילו אח"כ, אינו דומה לבדיעבד שבדין ס"ב לענין חבית של יי"ש שהגעילו בלי נקיון באפר וכו', דהתם קאי על המאכל, אבל הכלי עדיין באיסורו קאי שאסור שהשתמש בו, ומשא"כ הכא הכונה שכשהגעילו כן בדיעבד אפשר להשתמש בכלי בלי תיקון נוסף. ולפי"ז מש"כ בדין ס"ד בתחילתו דביי"ש לא מהני כלל הגעלה ומשמע אפי' דיעבד, היינו אפי' דיעבד כגונא דדין ס"ד, דהיינו שאפי' שכבר הגעיל אין להשתמש בכלי, ולא אתי לאפוקי עבר והשתמש מה דין המאכל בדיעבד, דע"ז כבר כ' בדין ס"ב בשם הפמ"ג והגר"ז להתיר דיעבד כה"ג [וכן צ"ל במ"ב כי היכי שלא יסתרו דבריו שבסוף ס"ק ק"כ את דבריו שבסוף ס"ק קכ"ב, וק"ל].

ביאור ד' החזו"א בענין הכשר כלי יי"ש

א. ש. מש"כ החזו"א דהכא בתערובת יש להקל, נראה פשוט שכונתו כיון שהוא ספק ובתערובת, וכמוש"כ בסוף הדיבור שם, וכידוע שהסוגריים הוסיף מרן זצ"ל אח"כ, וי"ל שסמך על מש"כ כבר קודם.

ת. למר פשיטא לי ולדידי מספקא לי, ומ"מ תקנתו.

[א.ה. והיינו שעפי"ז הוסיף בשו"ה המילה "ספק", עיי"ש בסוף הדין, שלא היה כתוב בתחילה רק כלשון החזו"א בספר].

ב. יל"ע במש"כ כאן החזו"א להקל במילוי ועירוי ג' ימים ביי"ש, שהרי יי"ש כבית שאור דמי מחמת חריפותו, ובוה בעינן הגעלה דוקא [ועי' בהערה לדין ס"ה בשם הגרעק"א], וצ"ל דכיון דהיה בדרך מקרה ולא בקביעות לאו כבית שאור, ואף שגם בכה"ג איכא לחומרת יי"ש דנשאר טעמו וריחו, והוצרך החזו"א להקל מצד ספק בתערובת, אך מ"מ אכתי לאו כבית שאור להצריך הגעלה דוקא.

שונה הלכות ס' תנ"א דין ס"ה: כתב הח"ס בענין הכשר יורות ששורפין בהן יי"ש אשרי מי שיכול לעשות חדשים אך לא ישמענו לאסור לגמרי צויתי קודם ההגעלה לבשל בהיורה והקנים והכובע מי אפר שקורין לוי"ג גם אפר הרבה שיהיו חזקים מאוד והם מפגימים הטעם וצריך השגחה גדולה לנקות היורה בתחתיתו ולהסיר מהם הקנים ע"י אומן או להניח עליהם על מקום הטלאי גחלים ואחרי כל זאת שומר נפשו ירחק משתיית היי"ש בפסח אבל אין לאסור להם אחרי התקנים האלה ע"ש ועי' בחי' רעק"א (בה"ל ד"ה בית).

בענין הגעלת כלי יי"ש

ש. הנה הגרעק"א המציין בסוף הביה"ל נמצא אצלינו על ד' הט"ז ס"ק כ"ז, ושם כ' דלהמ"א שחושש להמחמירים בסט"ז דצריך ליבון דוקא [והמ"א חושש אף בכלי עץ שא"א בליבון], א"כ לא מהני הגעלה לכלי יי"ש, אך המ"ב כבר הכריע דלא כמ"א, עי' ביה"ל לסי"ז ובשעה"צ ק"י, וע"כ בס"ק ק"כ הביא ד' הט"ז בלי הפקפוק של הגרעק"א, ולפיכך גם כאן קי"ל כהחת"ס, והביה"ל לא ציינו אלא כתוספת ידיעה בלבד, ואינו נפק"מ להלכה, ואין מקום להביא ד"ז בשונה הלכות כיון שאינו נפק"מ למעשה.

ודע עוד בדדין ס"ד, ס"ה, מהני הגעלה ולא מילוי ועירוי ג"י וכדין בית שאור דבעי הגעלה דוקא, ומשא"כ בדין ס"ג ודין ס"ו כשמהני הגעלה מהני גם מילוי ועירוי, וכ"ז מבז' בהגרעק"א שם [אך מ"מ לא מתקבל לומר שלזה נתכוין הביה"ל בציון ד' הגרעק"א, אחרי שלא הזכיר שם נידון מילוי ועירוי כלל].

שונה הלכות ס' תנ"א דין ס"ו: נוהרים שלא להגעיל לפסח חביות שהיו מחזיקים בהם משקה שעושין במדינת רוסיא ממי סובין שקורין בארש"ט שמא נשאר בו חמץ בעין מהסובין א"כ החזיקו בו מים איזה זמן מתחלה מותר להגעילו שהמים ששהו בתוכו הדיחו והעבירו כל החמץ הדבוק בו ומ"מ צריך לחזור ולנקות היטב קודם הגעלה וכ"ז דוקא בכלי שנעשה מחתיכה אחת אבל העשויים מנסרים הרבה ככלים שלנו שידוע שנכנס הזוהמא בין נסר לנסר לא מהני הגעלה אפי' לאחר ששרה במים כמה ימים (סקצ"ד).

דין הנקיון בכלי של בארש"ט

ש. לכא"ו נראה דבכלי של בארש"ט אפי' אם יפתחו הכלי היטב ואפי' שרחב ויכול להכניס ידיו, דמ"מ בעינן שריה במים כמה ימים, ובעשוי מנסרים לא מהני אפי' בשריה ואפי' כבה"ג (והיינו משום דהכא חמור טפי שנסרך ונרבק סובין וקשה יותר לנקות).

שונה הלכות ס' תנ"א דין ס"ז: כלי חרס המצופין מכל צד בהיתוך זכוכית או עופרת או בדיל [וי"א אפי' לא נצרף עמו בכבשן] דינו ככלי חרס ולכן אם תשמישו בחמין לא מהני הגעלה בין אם הי' הכלי מקרקע ירוקה או לבנה ושחורה ואפי' אם היא חלקה בלא בקעים מ"מ הוא בולע ע"י חמין אבל אם דרך תשמישה בצונן או אם הכלי נעשה מקרקע ירוקה אין לה תקנה דדרכה לבלוע ואם מלבנה ושחורה ניתרין בהגעלה או בעירוי אפי' אם יש בה בקעים

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

חבית ס'

הגהות והערות על סדר המשנ"ב מאת הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א

מרא דאתרא הקריה החרדית בית שמש
ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

סימן תנ"א

גזירת אטו בני יומן בכלים אחר
פסח שבלעו חמץ בפסח

סימן תנ"א סעיף א' משנ"ב ס"ק ד': ומותר להשהות עד אחר הפסח כמבואר לעיל בריש סימן תמ"ז, ובפמ"ג מפקפק אם בישל בהם בז' ש"פ וכו' - עיי"ש סק"ד וצ"ע (רש"י הי"ו).

כלים שנשתמשו בהם בחמץ בכלי שני

סימן תנ"א סעיף א' משנ"ב ס"ק ט': אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני (כגון טעלער וכפות) יש להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה וכו' אם הוא אינו ב"י - ועי' לק' סי' תס"ז סי"ב בה"ל ד"ה אם מלגו, וע"ע סי' תמ"ז שעה"צ כ' וסי' תס"ז שעה"צ צ"ח.

השתמשות בפסח בצונן בכלים הצריכים הגעלה

סימן תנ"א סעיף א' משנ"ב ס"ק ט"ז: ועיין לעיל סוף סימן תנ"ו ובמ"ב שם - ובמ"ב שם סקכ"ז.

הגעלה לכלי אדמה

סימן תנ"א סעיף ב' משנ"ב ס"ק י"ח: אבל לבנים שנתיבשו רק בחמה יש להם דין כלי אדמה - החזו"א סי' ק"כ סק"ב כתב דכלי אדמה גריעה מכ"ח ואין מועיל להן הגעלה, עיי"ש.

בטעם שמועיל הגעלה לסכינים בפסח

סימן תנ"א סעיף ג' משנ"ב ס"ק י"ט: ואע"פ שסכינים הבלועים משאר איסורים פסק השו"ע ביו"ד סימן קכ"א שצריך ללבנם באור כדי להשתמש בהם בחמין הכא כיון ש"א וכו' - עי' רעק"א על מג"א ס"ק ו' דבזה ממ"נ מותר עיי"ש, ואי"צ לומר משום ב' התיירים, ובאמת בגמ' איתא דסכין מותר בהגעלה, ומחלוקת הפוסקים אם הטעם הוא משום דהוי התירא בלע או משום דאזלינן בתר רוב תשמישן, וא"כ עכ"פ סכין בפסח ודאי מותר.

הגעלת כלי מבשר לחלב

סימן תנ"א סעיף ג' שעה"צ אות כ"ג: לקמן סימן תקט"מ מ"א ס"ק י"א - במ"ב סקכ"ה.

להגעיל בפסח מבשר לחלב

סימן תנ"א סעיף ג' משנ"ב ס"ק י"ט: וכתב בתשו' ח"ס סי' ק"י דהיכא דהגעיל לצורך פסח הוא נוהג להתיר להחליף מבשר לחלב או איפכא - עי' א"א סוף סק"ל.

הסרת החלודה מהכלי קודם הגעלה

סימן תנ"א סעיף ג' משנ"ב ס"ק כ"ב: אבל כשיש שם חלודה יש לחוש שמא יש שם משהו מן החמץ והחלודה מכסהו - בב"י יו"ד סי' קכ"א מביא מתשו' הרא"ש דהחשש הוא דמה שבלוע תחת החלודה אין יכול לעבור דרך החלודה (רש"י הי"ו), אולם זה תלוי בב' הסברות לקמן במ"ב סקע"ה, וסברא ב' הוא סברת הרא"ש כמש"כ בשעה"צ שם פ"ז, ועיי"ש בשעה"צ פ"ה נ"מ בין ב' הטעמים.

קילוף במקום הגעלה

סימן תנ"א סעיף ג' משנ"ב ס"ק כ"ז: עוד כתבו דכל מקום שצריך הגעלה לא מהני לקלפו בכלי אומנות - כ"כ הרמ"א לקמן סעיף י"ז.

שפודים שידוע שלא השתמשו בהם בחמץ
אלא בבשר עם מלח שלא נבדק

סימן תנ"א סעיף ד' משנ"ב ס"ק כ"ז: אבל אם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ רק שצלו עליו בשר עם מלח שלא נבדק מחמץ, בזה די בהגעלה ואפילו לכתחלה - ובדיעבד מותר אפי' בלא הגעלה [לקמן סעיף כ"ז וברמ"א, ועיי"ש מ"ב ס"ק ק"ס].

הגעלה בכלי שתשמישו ע"י האור כאשר בהתירא בלע סימן תנ"א סעיף ד' משנ"ב ס"ק כ"ח: דע דאיתא בגמרא דדוקא דבר איסור הנבלע בכלי ע"י אור צריך ליבון, אבל דבר היתר הנבלע בכלי ע"י אור אף שאח"כ נאסר - עי' פמ"ג סי' תס"א א"א אות א' דכתב דאפשר דמועיל הגעלה רק קודם שנעשה איסור, אבל בנקה"כ סי' צ"ג כתב דאפי' אחר שנעשה איסור [ועי' ר"ן פרק כל שעה].

הגעיל כלי שתשמישו ע"י האור כשאין ידוע אם השתמשו בו חמץ

סימן תנ"א סעיף ד' משנ"ב ס"ק ל"ב: ואפילו בדיעבד יש לאסור אם נשתמשו בו בפסח בעוד שלא ליבנו אותו כ"כ או ע"י הגעלה [ט"ז ומ"א], אכן במקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט - ובספק אם צלו עליו חמץ עי' שעה"צ ל"ב מתיר בדיעבד אפי' בלא הפ"מ, ואפשר אפי' בן יומו, וע"ע לקמן ס"ק ק"ס ובשעה"צ ס"ק רי"א.

הגעלה בכלי שתשמישו ע"י האור
במקום הפס"מ ושמחת יו"ט

סימן תנ"א סעיף ד' שעה"צ אות ל"ז: א"ר והגר"ז והם לא הזכירו שיהיה דוקא אינו בן יומו - עי' מש"כ לק' בגליון שעה"צ נ'.

ליבון לחצובה

סימן תנ"א סעיף ד' משנ"ב ס"ק ל"ד: וזהו רק לכתחלה משום חומרא דחמץ דבאמת שתי קדרות הנוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה מזו לזו - והרעק"א כתב דהרמ"א מיירי דהחמץ בעצמו הוא על החצובה, עיי"ש.

הכשר בעירוי רותחין על אבן מלובן

שו"ע סימן תנ"א סעיף ו' יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון - עי' מ"ב ס"ק קי"ד דבאבן מלובן די אפי' הרותחין הם מכלי שני דהאבן מרתיחן.

כלים שאין הולכים בהם אחר רוב תשמישן להכשרן

סימן תנ"א סעיף ו' משנ"ב ס"ק מ"ו: ומ"מ אם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו בו חמץ בכלי ראשון ממש, אף על פי שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא על ידי עירוי או בכלי שני, צריכין להגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכו"ע - וכן לענין להשתמש בדבר חריף ג"כ לכו"ע צריך ליבון, כ"כ החזו"א או"ח סי' קי"ט סקט"ו ד"ה ולהאמור עיי"ש.

בקולת הא"ר ללכת בכלי אחר רוב תשמישו
אף שמקל דחמץ מקרי התירא בלע

סימן תנ"א סעיף ו' שעה"צ אות נ"א: א"ר אות ח"י וח"י ומקו"ח והגר"ז - צ"ע דלפי מש"כ בשעה"צ ל"ז בשם הא"ר דמשמע מיניה דבדיעבד מקרי חמץ התירא בלע, ומותר בהפ"מ אפי' בב"י, לפי"ז אין שום מקור בגמ' דאזלינן בתר רוב תשמישו, עי' מש"כ בגליון מ"ב סק"ט, וא"כ אמאי מתיר כאן הא"ר בדיעבד, ולגבי כ"ר וכ"ש לא שייך לומר היתרא בלע והם תרתי דסתרי, ובשלמא להמ"ב דמתיר התם רק באינו ב"י בדיעבד היינו משום דיש דעות דנטל"פ מותר בדיעבד בפסח, לכן סמך לזה

בצירוף דעת המתירין, ודו"ק בכ"ז ואין בידי א"ר לעיין בו, ומיהו אפשר דכאן דמתיר הא"ר בדיעבד הוא לא מעיקר הדין, אלא בצירוף מ"ד דנטל"פ מותר בפסח, וכל הדין הוא רק לכתחלה.

לסמוך בדיעבד בהכשר כלי בתר רוב תשמישו

סימן תנ"א סעיף ו' שעה"צ אות נ"א: ועיין בפמ"ג - ועיין בפמ"ג מ"ז י"א.

ליבון לכלים שיש לחוש שנשתמש
בו לפעמים ע"י האור

סימן תנ"א סעיף ו' משנ"ב ס"ק מ"ח: וה"ה אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור צריך ליבון דוקא - עי' מש"כ לקמן בשעה"צ ע"א.

להגעיל לכתחילה ע"י אבנים

סימן תנ"א סעיף ו' שעה"צ אות נ"ד: עיין בפמ"ג - עיין בפמ"ג א"א י"ח.

הגעלת כלים ע"י אבנים

סימן תנ"א סעיף ו' שעה"צ אות נ"ו: אחרי דהב"ח מחמיר בכל גווני - דהב"ח ריש סי' תנ"ב (רש"י).

עירוי לכלי שבולע ע"י מליחה

סימן תנ"א סעיף י' משנ"ב ס"ק ס"א: וטוב להגעיל. עיי' עירוי מכלי ראשון - עי' מ"ז סוף סי' תנ"ב בסדר הגעלה בסופו וביו"ד סוף סי' ס"ח במ"ז ד"ה הדין הג' דכתב דאין מועיל עירוי למליחה.

ויש מחמירין ללבן המחבת - אם
הוא מלשון השו"ע או הרמ"א

שו"ע סימן תנ"א סעיף י"א: ויש מחמירין ללבן המחבת - בספרי השו"ע תיבות אלו הם מלשון המחבר, אך נראה דלשון זה הוא מהרמ"א, דגם לק' בסעיף ט"ז יש לשון זה ממש במדוכה, והכל מהרמ"א גם בספרי השו"ע שם [ועי' מ"א סקכ"ג ובה"ל כאן].

תשמישו ע"י האור אחר שכבה האור

סימן תנ"א סעיף י"א שעה"צ אות כ"ז: אך נראה דבכה"ג לא מיקרי תשמישו ע"י האור, וכגון קדירה או קערה שעמדה על האור עד שהוחמה הרבה שהי"ס"ב והושם בה דבר איסור - עי' פמ"ג א"א כ"א דתנור גרוף הוי ע"י האור, ועי' שפ"ד סי' ע"ו סקכ"ג ד"ה ודע.

מחבת שמטגנין בו בשומן אם דינו כמטגנים בשמן

סימן תנ"א סעיף י"א שעה"צ אות ס"ח: כן רצה הפמ"ג לומר - הפמ"ג מ"ז ט"ז ד"ה אמר ובא"א כ"א.

ליבון לכלים שפעמים אופין בהן חמץ

סימן תנ"א סעיף י"א שעה"צ אות ע"א: לשון ח"א והיינו אליבא דפוסקים שסוברין דאזלינן אף בתר מיעוט תשמישן - עי' לעיל מ"ב סק"ט דמתיר סכינים אף אם נשתמשו פעם ע"י אור, ועיי"ש משום דיש ב' סברות להתיר. [ועי' מש"כ שם בגליון בשם רעק"א דממ"נ מותר וכמבואר בגמ', וא"כ אמאי סתם הכא דצריך ליבון, הא הוי כאן כמו סכינים וצ"ע. שו"ר דאפשר דכוונתו ליבון קל וכמש"כ ג"כ בכה"ג סקמ"ח, ועיי"ש בשעה"צ נ"א, ועדיין צ"ע אמאי מצריך ליבון קל. ובעיקר הדבר דקרי לזה מיעוט תשמישן, עי' חזו"א או"ח סי' קי"ט סקט"ו ד"ה סי' תנ"א ס"ו דכתב דרוב תשמישן היינו ע"י בישול או ע"י צונן, אבל מה שרוב תשמישן היתר אינו בכלל רוב תשמישן, ועיי"ש מש"כ על מ"ב סי' תמ"ז ס"ק פ', אבל דבריו שבכאן א"א לפרש לפי דבריו. שוב ראיתי דגם כאן כל השנה משתמשין חמץ אלא שהוא ע"י שמן וכדו', וא"ש.

להשתמש בפסח בכלים המחופים בבדיל

סימן תנ"א סעיף י"ג משנ"ב ס"ק ע"ז: וכלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל - עי' לקמן סכ"ד ברמ"א ומ"ב ס"ק קמ"ה, ועי"ש שעה"צ קצ"א.

ליבון קל בדיעבד למקום שצריך ליבון מדינא

סימן תנ"א סעיף ט"ו שעה"צ אות ק': אח"כ מצאתי מענין זה באשל אברהם אות י"א, ומוכח שם דבלאו הפסד מרובה אין להקל אף בדיעבד - עי' מ"ב סקל"ב ושעה"צ י"ז.

הציון המובא ברמ"א על ליבון המדוכה

שו"ע סימן תנ"א סעיף ט"ז: טור י"ד בשם רבי' יואל ותשובת רשב"א - צרוף זה הוא טעות וזה שייך לסעיף י"א [בליבון מחבת], ועי"ש בבה"ל.

הגעלה בעירוי רותחין ע"י אבן שמכניס בה

סימן תנ"א סעיף ט"ז ביאור"ל ד"ה דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון: הפר"ח האריך בזה דלא הוי ככלי ראשון וכו', וכדבריו כתב גם הא"ר בס"ו בשם הב"ח וע"ש - ולשון הפר"ח משמע דלא הוי כעומד על האש, ולכן כל היכא דבעי כ"ר על האש לא סגי באבן, אבל כ"ר משמע דהוי, ומדברי המ"ב סקנ"א דמביא הא"ר משמע דלא הוי בכלל כ"ר, ואין בידי א"ר לעיין בו, ודו"ק. אח"ז ראיתי בא"ר סקי"ט דכתב בשם הב"ח דלא הוי ככ"ר, וכתב דבהג"מ משמע קצת דהוי ככ"ר, וכן מבואר במהרי"ל, וכתב דיש להקל בדבר שרוב תשמישו שלא בכ"ר, ולא בדבר שרוב תשמישו בכ"ר.

בשמים שדכו במדוכה שדכו בה זנגוויל שנחתך בסכין שחתכו בו בשר

סימן תנ"א סעיף ט"ז משנ"ב ס"ק צ': שחותכין בו זנגוויל [שהוא דבר חריף] בסכין של בשר ודכין אותו במדוכה ונמצא המדוכה בלוע מבשר, ואח"כ דכין בתוכו בשמים ואוכלים בחלב - עי' מחה"ש דמביא מהאבהעו"ז דפליג ע"ז, וכן החו"ד סי' צ"ו סק"ו מסכים לאבהעו"ז דלא כמ"א, והקשה עוד קושיא על המ"א. ועי' פמ"ג כאן א"א ל"א דגם מקשה קושית החו"ד ומתרץ בב' אופנים, ולפי תי' ב' גם יתורץ קושית האבהעו"ז ביו"ד סי' צ"ו ס"ג.

הכונה ברמ"א שציין לסי' תמ"ב סי"א לענין הגעלה לעריבות

סימן תנ"א סעיף י"ז שעה"צ אות ק"י: ולפלא על המ"א שהשיא דברי הרמ"א לענין אחר - עי' בה"ל לעיל ד"ה צריכים בסופו פי' המ"א בדברי הרמ"א.

חוזר וניעור בתערובת איסור שאין בו ממשות

סימן תנ"א סעיף י"ט משנ"ב ס"ק קי"א: אם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח וכו', וי"א דכיון שלא

נאסר רק מצד בלוע אינו חוזר וניעור בפסח - וכן סתם לעיל סי' תמ"ז סקכ"ט, ועי"ש בשעה"צ כ"ד, ועי"ש עוד במ"ב סקכ"א וס"ק ל' שכתב בטעמא דלח למ"ד שחוזר"נ בלח מ"מ בטעמא מותר.

מצה שנרדה במרדה חמץ משומן ויש ס' כנגד הבליעה - לענין ער"פ

סימן תנ"א סעיף י"ט שעה"צ אות קל"ה: אבל עכ"פ הבלוע שבתוך המרדה אוסר כדי קליפה אף קודם הפסח וצ"ע - לכאורה פשיטא הוא דלא גרע מלא ה' שומן בעין דכתב במ"ב דאוסר כדי קליפה.

מצה שהוציאו במרדה שאפו בו חמץ עם שומן והודח

סימן תנ"א סעיף י"ט שעה"צ אות קל"ו: כ"כ המ"א ופר"ח ביו"ד סימן ק"ה וחק יעקב, וגם הפמ"ג מצדד כן - וכ"פ הנו"ב יו"ד סי' ל', הובא בפ"ת יו"ד סי' ק"ה סקי"ג.

במקום הגעלה אי מהני עירוי מכלי שני על אבן מלובן

סימן תנ"א סעיף כ' שעה"צ אות קמ"ג: ח"א וש"א - כלל קכ"ה ס"כ, ועי"ש סי"ז וברמ"א לעיל ס"ו דהיינו דצריך מכלי ראשון, וצ"ע. ועי' מ"ב סקנ"א וצ"ע, ודבר זה דמועיל בכ"ש הביא בד"מ ביו"ד סי' קכ"א סק"ז בשם האו"ה, עי"ש.

הגעלה ועירוי ג"י לחבית של שכר

סימן תנ"א סעיף כ"א משנ"ב ס"ק קי"ז: וי"א דאינו מותר אלא כשאינו בן יומו - עי' חזו"א סי' קכ"ב סק"ב דמחלק בין מגעילה קודם זמן איסורו לאח"ז.

בסברת קדם פגימתו לבליעתו

סימן תנ"א סעיף כ"א משנ"ב ס"ק קכ"ב: ומטעם דכבוש לא נקרא עד אחר ששהה מעל"ע ואז נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם ומותר בדיעבד - עי' לעיל סי' תמ"ז ס"ח בה"ל ד"ה אם, ומש"כ בגליון בשם החזו"א.

בית שאור ובית חרוסת שהגעילים - בדעת הרמ"א בזה

סימן תנ"א סעיף כ"ב שעה"צ אות קס"ח: והט"ז בענינו מיישב דעת הרמ"א שלא הגיה כאן להחמיר כמו בסט"ז משום דכאן איירי בכלי עץ ובדיל - היינו דבית שאור ובית חרוסת אין מועיל הגעלה.

השתמשות בכלי חמץ שניקה אותם מחמץ בעין בפסח

סימן תנ"א סעיף כ"ג משנ"ב ס"ק קל"ו: וכמו שמבואר לעיל בסוף ס"א - במ"ב סקט"ז.

בדעת המחמירים בכלים המחופים בבדיל

סימן תנ"א סעיף כ"ד משנ"ב ס"ק קמ"ה: ועיין לעיל בסי"ג ובמש"כ שם - מ"ב סקמ"ז.

עירוי לכלי שתיה לדעת המחמירים

סימן תנ"א סעיף כ"ה שעה"צ אות קצ"ב: וכאן יש חשש חמין ובחמין לא מהני עירוי, מ"מ יש להקל בזה משום דרוב תשמישו הלא הוא רק בצונן - עי' חזו"א או"ח סי' קכ"ב סק"ד דמתמיה ע"ז דסוף כל סוף עירוי כאן לא מעלה ולא מוריד, עי"ש.

הגעלה לשפוד שצלו בו בשר מלוח במלח שלא נבדק

רמ"א סימן תנ"א סעיף כ"ז: הגה מיהו אין להתיר רק בדיעבד - ועי' הגעלה מותר אפי' לכתחלה (מ"ב לעיל ס"ק כ"ז).

סימן תנ"ב

בדעת השו"ע אם חמץ מקרי התירא בלע

סימן תנ"ב סעיף א' ביאור"ל ד"ה שאין צריכין ליוזר בהם וכו': וא"צ ליוזר בשום דבר, ועיין בעו"ש ובפר"ח ובביאור הגר"א - עי' סי' תמ"ז שעה"צ פ"א.

הגעלה קודם שעה חמישית למ"ד חמץ מיקרי איסורא בלע

סימן תנ"ב סעיף א' ביאור"ל ד"ה שאין צריכין ליוזר בהם וכו': א"כ אין חילוק בין קודם שעה ה' או כל היום - עי' ברא"ש פרק כל שעה דאע"פ דס"ל לגבי ליבון דבעי ליבון דמקרי איסורא בלע, ומ"מ לגבי נ"ט בר נ"ט מתיר, וכ"ה בטור סי' תנ"ב דכתב דבעי ליבון ולגבי נ"ט בר נ"ט מתיר, וכן משמע בר"ן פרק כ"ש דלא תלוי הא בהא עי"ש. ועי' חזו"א סי' קי"ט סקי"ד דכתב דהמקיל לא הפסיד, ועי' שעה"צ סי' תע"ז אות פ"ז בשם הפמ"ג, ודו"ק.

לשנות מבשר לחלב אחר הגעלה לפסח

סימן תנ"ב סעיף ב' שעה"צ אות כ': ואף דבעלמא המנהג שלא לשנות ע"י ההגעלה מבשר לחלב, הכא כיון שאין כונתו אלא להוציא הבליעת חמץ - ע"ע א"א סי' תנ"א סוף סק"ל מש"כ במ"ב סי' תנ"א סקי"ט וסי' תק"ט סקכ"ה.

זהירות בהגעלה קודם שעה חמישית

סימן תנ"ב סעיף ב' משנ"ב ס"ק י"ח: ומשום איסור בשר וחלב או בערב פסח קודם שעה ה' - ולפי מש"כ בסקי"ג ובביה"ל ד"ה שאין, גם קודם שעה ה' צריך לחוש שלא יהי' ב"י או ס'.

יישר כח מרובה להרה"ג יצחק זאב טוקר שליט"א מכולל "אליבא דהלכתא" רוממה על סיועו המרובה בעריכת מדור זה

עוד יוסף חי

מכירת חמץ בקנין דרבנן (ב')

שאלה. יש לעיין אם מותר למכור לגוי את החמץ בקנין שמועיל רק מדרבנן ולא מן התורה, האם אמרינן שכיון שמן התורה אין זה קנין, נמצא החמץ שלו דבר תורה ועובר על כל יראה ובל ימצא כל רגע ורגע. או דילמא שאחר שחז"ל תיקנו שקנין זה מועיל ואפשר לקנות ולמכור בו, שוב מועיל גם לדיני תורה, ונחשב חמץ זה שאינו שלו בין מדרבנן ובין מדאורייתא.

תשובה. בשאלה זו נתחבטו גדולי האחרונים והאירכו בזה טובא בספריהם, ויש בזה נפ"מ לשאלות רבות בעניני קידושין וגירושין ונטילת לולב אם קנין שתיקנו רבנן מועיל גם לדין תורה. ובאמת שהקצה"ח סי' קצ"ד סק"ג ד"ה אלא, כתב, שכיון שעושים גם ביטול שהוא מהני מדין תורה, נמצא שהמכירה היא רק מדרבנן ושפיר מועיל קנין דרבנן ע"ש. אך הוא חידוש, שבפשוטו הביטול אינו על מה שמכר לאחרים. וגם כשמוכר אחר הביטול, אינו מוכר מה שביטל. ועיין בשד"ח אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' ט' אות י"ח ובמקראי קודש פסח ח"א סי' ס'. וכבר כתבנו בנידון זה בגליון הקודם בביאור

הרה"ג שלום טוויל שליט"א

בעמח"ס "פסקי בן איש חי" ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

שיטת התוס' בדין קנין דרבנן האם מועיל לדין תורה. ועתה נבוא לבאר בעזה"י את שיטת הרמב"ם בהאי דינא.

[א]

בגמ' סוכה דף מ"ו ע"ב איתא, אמר ר' זירא לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא. מאי טעמא, דינוקא מקנא קני אקנוי לא מקני, ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו ע"ש. וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה' לולב ה"י וז"ל, אין אדם יוצא ביום טוב ראשון של חג בלולבו של חבירו שישאלנו ממנו, עד שיתנו לו במתנה וכו'. ואין נותנין אותו

לקטן, שהקטן קונה, ואינו מקנה לאחרים מן התורה. ונמצא שאם החזיר לו איננו חוזר ע"ש. והר"ן שם כתב, דמיירי בקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות, אבל בהגיע לעונת הפעוטות הא מדרבנן מקחו מקח וממכרו ממכר כדאיתא בגיטין דף נ"ט ע"א ע"ש. והכסף משנה הביא את דברי הר"ן, וכתב שהוא דבר פשוט ע"ש. ומשמע שכן היא דעת הרמב"ם. ולכאורה בדעת הר"ן יש לומר שסבירא ליה שדעת אחרת מקנה מהני בקטן רק מדרבנן, ואם כן בהגיע לעונת הפעוטות שממכרו ממכר מדרבנן, שפיר דמי ליתן לולב לקטן, שקונה מדרבנן ומוכר מדרבנן. וכ"כ הלחם משנה שם בדעת הר"ן. [ועיין בשד"ח בשו"ת אור לי סי' ל"א ס"ק ד' - י' שהאריך בדעת הר"ן אי ס"ל שקטן קונה מה"ת בדעת אחרת מקנה, או קונה רק מדרבנן]. אבל בדעת הרמב"ם אי אפשר לומר כן, שהרי כתב המגיד משנה בפכ"ט מה' מכירה ה"א שדעת הרמב"ם שבדעת אחרת מקנה קונה הקטן מדאורייתא. ובהגיע לעונת הפעוטות ממכרו רק מדרבנן, נמצא שקונה מדאורייתא ומוכר רק מדרבנן, ומדאורייתא עדיין שלו הוא. ועל כרחך שדעת הרמב"ם שקנין מדרבנן מהני לדאורייתא. אולם הב"י בבדק הבית סי' תרנ"ח חזר בו, וכתב שמשמע מדברי הרמב"ם שמיירי גם בקטן שהגיע לעונת הפעוטות, שאין ליתן לו לולב ביום הראשון קודם שיצא בו. וכ"כ הלחם משנה לדקדק מלשון הרמב"ם שכתב, שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים "מן התורה". והיינו שמדרבנן שפיר מקנה כיון שמיירי בהגיע לעונת הפעוטות, ואעפ"כ לא יתן לו כיון שמדאורייתא אינו מקנה. ומבואר שדעת הרמב"ם שקנין מדרבנן לא מהני לדאורייתא. וכן כתב המחנה אפרים בה' קנין משיכה סי' ב' בדעת הרמב"ם.

ובספר ערך השולחן או"ח סי' תרנ"ח אות ט' כתב לדחות, דיש לומר שמה שכתב הרמב"ם שלא יתן לולב לקטן, היינו לכתחילה, שאין לסמוך על קנין דרבנן לכתחילה. אבל בדיעבד שפיר דמי, שקנין דרבנן מהני לדאורייתא ע"ש.

ובספר רב ברכות מערכת א' אות א' ד"ה ולכן מעתה (דף ה' ע"א), כתב, שאי אפשר לפרש כן שהרי הרמב"ם סיים וז"ל, ונמצא שאם החזירו אינו חוזר עכ"ל. הרי להדיא שאף בדיעבד שכבר נתנו לקטן, אינו חוזר, ואף שהוא בדיעבד ע"ש.

ובשו"ת דברי שלום או"ח ח"ה סי' נ"ח סק"א תמה על הרב ברכות, שהרי אפשר לומר לדעת הערך השולחן, שמה שכתב הרמב"ם ונמצא שאם החזירו אינו חוזר, כל זה הכוונה לענין לכתחילה, שלכתחילה לא יתן לקטן, שהרי לכתחילה אם החזירו אינו חוזר. אבל אין הכי נמי לענין דיעבד אם החזירו חוזר. אך מכל מקום פשטות דברי הרמב"ם מורים שלענין דיעבד נמי קאמר ע"ש.

ומצאתי בקונטרס ברכות בחשבון (והוא מכתב רבי אליהו מני ז"ל לבן איש חי ובו הערות לספר רב ברכות), שתמה כן על דברי הרב ברכות. והבא"ח השיבו שפשטות לשון הרמב"ם מורה שלענין דיעבד נמי קאמר ע"ש. והוא כדברי הגמ"ז זצוק"ל בקושיא ובתשובה. סוף דבר פשטות דעת הרמב"ם כמו שכתב המחנה אפרים שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא.

וכן כתב המהר"ט אלגאזי בקהלת יעקב בתוספת דרבנן מערכת א' אות נ"ט להוכיח דדעת הרמב"ם דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, דהנה הרמב"ם בפ"ו מה' תרומות הט"ו כתב, חרש שוטה וקטן שקנו עבדים, אינם אוכלים בתרומה. אבל אם קנו להם ב"ד או אפטרופוס או שנפלו להם בירושה, הרי אלו אוכלים עכ"ל. והנה קי"ל דהפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלים מתקנתא דרבנן כמו שכתב הרמב"ם בפכ"ט מה' מכירה. וקי"ל נמי דבענינים דרבנן עבדא כמטלטלי דמי, כמ"ש הראשונים בסוגיא דמסכת בבא קמא דף י"ב. וא"כ גבי פעוטות דתקנתא דרבנן, יש לעבד דין מטלטלים. וכ"כ רש"י בגיטין דף מ' ע"ש. ואם כן מאי שנא דכי קנה קטן עבדים ע"י עצמו, דלא יאכלו בתרומה. ואפילו נימא דמיירי בקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות, מ"מ התינח קטן, אבל חרש אמאי אין קניינו קנין, הרי כתב הרמב"ם דתקנו חכמים דחרש מקחו מקח וממכרו ממכר ברמיזה. אלא לאו ש"מ דקנין דרבנן אינו מועיל לשל תורה, ומשום הכי קטן וחרש שקנו עבדים לא יאכלו בתרומה, דבעינן קנין כספו מן התורה, והכא דליכא אלא קנין דרבנן אינו מועיל להאכילם בתרומה ע"ש.

ועיין עוד באבני מלואים סי' כ"ח ס"ק ל"ג שהוכיח מדברי הרמב"ם ה' תרומות פ"ט ה"י שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. ובס' קהלת יעקב (לבעל הנתיבות משפט) שם, ובשו"ת חתם סופר יור"ד סי' ש"יד דחו דבריו.

[ב]

אולם המחנה אפרים שם הוכיח שקנין דרבנן מהני לדאורייתא, ממה שכתב הרמב"ם בפ"ו מה' מעילה ה"ד וז"ל, וכן המשאיל קרדום של הקדש. הוא מעל לפי טובת הנאה שבו, וחבירו מותר לבקע בו לכתחילה ע"ש. והיינו משום דמשעת המשיכה כבר יצאה הנאת ביקוע לחולין. והרי הרמב"ם בפ"ב דשכירות כתב, כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרים. משמע דקסבר דגם בשומרים משיכה אינה קונה אלא מדרבנן. ומוכח דקנין דרבנן מהני לדאורייתא, ולכן לא מעל. ודלא כמו שכתב בה' לולב. וע"ש במחנ"א מה שכתב ליישב.

ועוד הוכיחו האחרונים ממה שכתב הרמב"ם בפ"ה מה' גירושין, שאם זרק הבעל גט לאשתו בתוך ד' אמותיה, מגורשת. והרי קנין ד' אמות אינו אלא קנין דרבנן, ואיך א"כ מגורשת על ידי גט זה, והולכת ונשאת לאחר. אלא ודאי שקנין דרבנן מהני לדאורייתא. והרמב"ן גיטין דף ע"ח ע"א כתב דמהני ד' אמות לגיטין, משום שכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש. ועיין עוד ברב ברכות מערכת א' אות א' ד"ה ברם היא (דף י"ב ע"ב), מה שכתב בזה.

עוד הוכיחו האחרונים ממה שכתב הרמב"ם בה' סוכה פ"ה הכ"ה, אם גזל עצים ועשה מהן סוכה, יצא. תקנת חכמים היא שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד ע"ש. ומבואר שאף שסוכה גזולה פסולה מן התורה, מכל מקום מהני תקנת חכמים להכשירה, וכמו שביארו שם הכ"מ ורבינו מנחם. ועיין להלן אות ו'.

[ג]

והנראה בזה, דהנה ברור שכל קנין צריך סמיכות דעת, ובלא סמיכות דעת הקנין לא חל, וכמו שכתב הנימוקי יוסף בב"ב דף ס"ו ע"ב, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, משום דלא גמר ומקנה. וכן מבואר בתוספות הרא"ש בב"ב דף קמ"ב (מוכא בשטמ"ק שם), דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, משום דלא גמר ומקנה. ועפ"ז ביאר מאי דאמרינן בגמ' שם דף קמ"א ע"ב, דהמזכה לעובר לא קנה (משום דאינו בעולם). ואיתיביה ר"נ לר"ה האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, נוטל מנה. ותירצה הגמ' בדף קמ"ב דשאני האומר אם ילדה אשתי זכו, הואיל ודעתו קרובה אצל בנו. ועיין ברשב"ם שם.

והחזו"א בחו"מ סי' כ"ב כתב בשם אביו, דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחבירו, וחבירו יסמוך דעתו עליו. ויש דברים שקים להו לחז"ל שבדיבור בעלמא גומר בלבו להקנות לחבירו, ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקנינים המפורשים מן התורה או מחז"ל ע"ש. ודבריו צ"ב, דהרי מצינו הבדלים בקנינים בין ישראל לגוי, דלרבי יוחנן ישראל במעות וגוי במשיכה. ולריש לקיש ישראל קונה במשיכה וגוי במעות. (עי' תוס' בב"מ דמ"ח). ואם כל הקנין הוא גמירות דעת, מה הסברה לחלק במעשה הקנינים בין ישראל לגוי. ודוחק לומר שנחלקו במה יש גמירות דעת לישראל ולעכו"ם, ומד"א סובר שלישראל יש גמירות דעת במשיכה ולגוי בכסף, ומד"א שני סובר איפכא ממש. ולכן צריך לומר שודאי שהתורה קבעה סוגי קנינים, ורק חידש החזו"א שהמטרה של מעשה הקנין היא להביא לידי גמירות דעת, שזה עיקר הקנין, והגמירות דעת קונה. וכן ביאר מו"ר הגר"י דזימטורבסקי שליט"א.

והשתא י"ל דיש כח ביד חז"ל לעשות דקנין דרבנן יועיל לדאורייתא וכמ"ש הרשב"א בגיטין דף ל"ו, דכח ב"ד יפה להפקיר ממון מזה ולזכותו לזה אפילו קודם שבאו לידו. דכן מוכח מקרא דאלה הנחלות אשר נחלו. דמה אבות מנחילין ואומרין שדה פלוני לפלוני וזכה לו מיד ואף קודם שבא לידו, אף ראשים מנחילין לכל מי שירצו, ואומרים ממון ראובן יהא לשמעון, וזוכה בו מעתה שמעון ע"ש. ובמקרים מסוימים תקנו רבנן שיהני לדאורייתא, ובמקרים מסוימים תיקנו שיהיה קנין רק בדיני דרבנן, ולא יהני לדאורייתא.

והגדר בזה הוא, שבמקום שכל תנאי הקנין הם כהלכתם מה"ת, ואין חיסרון אלא מצד "מעשה" הקנין, בזה תיקנו רבנן שקנין דרבנן יהני לדאורייתא. שהרי כל מטרת מעשה הקנין כדי שיהיה גמירות דעת וכמ"ש החזו"א בשם אביו, ובכל קנין דרבנן יש גמירות דעת, כיון שיודעים שרבנן יחייבו אותם לקיים המקח. [ועצם הדבר שבא לקנות בקנין דרבנן מוכח שרוצה לקנות ויש גמ"ד, הגר"ד שליט"א]. אבל היכא דאיכא מה"ת חיסרון אחר בעיקר דיני הקנייה שאינו נוגע כלל "למעשה" הקנין, כגון דמדאורייתא אין הקונה בר קני או שאין המקנה בר הקנאה, או שאין הדבר יכול להיות קוני אפילו אם עשה מעשה קנין גמור של תורה, ואתו רבנן ותקנו בזה קנין לא תיקנו שיהני לדאורייתא, כיון שכל החסרונות הנ"ל נשארים.

ולפי זה יתיישבו דברי הרמב"ם שפיר, שבה' לולב שמיירי בקנין של קטן, וכן בה' תרומה שמיירי בקנין של קטן או חרש, שהחיסרון הוא בקונה ובמקנה שאינו בר קנין, חז"ל לא תיקנו שיהני לדאורייתא, כיון שהחיסרון עודנו קיים. אבל בה' מעילה שמשך קרדום של הקדש שכל החיסרון במעשה הקנין, תיקנו שיהני לדאורייתא, כיון שע"י תקנתם נשלם החיסרון במעשה הקנין וכמו שביארנו. וכן בה' גירושין שזרק גט תוך ד' אמותיה, שהחיסרון במעשה הקנין, ס"ל לרמב"ם שקנין דרבנן מהני לדאורייתא וכמבואר.

[ד]

אך אכתי צ"ע ממה שכתב הרמב"ם בה' סוכה שהגזול עצים ובנה עמם סוכה, תקנת חכמים שאין צריך לסתור סוכתו, אף שסוכה גזולה פסולה מה"ת. והרי שם אין החיסרון במעשה הקנין, והיא תקנת חכמים גרידא, ואעפ"כ מהני לדין תורה.

ויש לומר, שהרי כבר הוכחנו שיש כח לחכמים לתקן שיהני לדין תורה, אלא שלא בכל מקום תיקנו שיהני לדין תורה וכמבואר למעלה. ובנידון דידן כיון שכל סיבת התקנה היא כדי שהגנב לא יצטרך לפרק את סוכתו, היו חז"ל מוכרחים לתקן שיהני לדין תורה, שהרי בלאו הכי הסוכה היתה נשארת פסולה והיה מוכרח לפרק את סוכתו. וכעין זה כתב החתם סופר סוכה דף ל' ע"ב ע"ד התוס' ד"ה שינוי החוזר, והשד"ח בשו"ת אור לי סי' ל"א ס"ק ע"ד בדעת השו"ע. ועיין בברכי יוסף או"ח סי' תרנ"ח אות ג' ד"ה אך דעת, מה שנדחק בשיטת הרמב"ם.

[ה]

הרמב"ם בה' נזירות פ"ב ה"ג כתב, קטן שהגיע לעונת נדרים ונדר בנזיר הרי זה נזיר ומביא קרבנותיו, ואף על פי שעדיין לא הביא שתי שערות, כשאר הנדרים. והראב"ד כתב, דבר זה אינו מחזור למאן דאמר מופלא סמוך לאיש דרבנן, היכי מייתי חטאת שהיא חולין בעזרה. ואפשר כמאן דאמר דאורייתא ע"ש. וכתב הרב ברכות שם ד"ה ועוד גם (דף ח' ע"א), שמדברי הראב"ד נראה שהוא בא להקשות על דברי רבינו ז"ל ולישוביה מילתיה, וכן משמע מדברי המל"מ שם שהקשה על הראב"ד דמה שהכריח היכי מייתי חטאת שהיא חולין בעזרה, יש לדחות ולומר דסבירא ליה חולין בעזרה לא הוי מן התורה ע"ש. ואם כן השתא גם אנן בדידן שפיר מצינן להוכיח מדברי הראב"ד ז"ל הנוכרים,

דסבירא ליה בדעת הרמב"ם שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא, דאי לא תימא הכי אם כן מאי מקשה הראב"ד ז"ל היכי מייתי חולין בעזרה, דאפשר דסבר רבינו ז"ל שקנין דרבנן מועיל לדאורייתא, ואם כן השתא אפילו אי איסור הבאת חולין לעזרה דאורייתא, מאי הוי, אלא ודאי דסבירא ליה להראב"ד בדעת רבינו הרמב"ם דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא ע"ש.

ולפי המבואר יש לדחות, שרק גבי דיני ממונות אמרינן שקנין דרבנן מהני לשל תורה, ומדין הפקר בית דין הפקר וכמו שהבאנו מדברי הרשב"א בגיטין, אבל בשאר איסורים יש לומר שאין כח ביד חכמים לעקור דין תורה.

ויתיישב נמי מה שהקשה שם הרב ברכות על דברי המהר"ט אלגאזי ז"ל בקהלת יעקב בתוספת דרבנן מערכת ח' אות ק"מ, שהוכיח מדברי הראב"ד שקנין דרבנן מהני לדאורייתא. והא הכא בפרק ב' דנזירות מוכח להדיא מדברי הראב"ד שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא ע"ש. ולדברינו אתי שפיר, דשאני דיני ממונות שהפקר בית דין הפקר ומהני לשל תורה, משא"כ בשאר איסורים. שו"מ לרי"א מני ז"ל בקונטרס ברכות בחשבון שם שעורר בזה.

[ו]

בשו"ת משאת משה ח"א סי' ד' הביא את דברי הלחם משנה בה' לולב שהוכיח שדעת הרמב"ם שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא ע"ש. וכתב המשאת משה דדקדוק הלשון מורה כדבריו, אך קשיא אותה שאמרו בסוכה פ' לולב הגזול דף ל"א ע"א, ההיא סבתא דאתיא קמיה דרב נחמן, אמרה ליה, ריש גלותא וכולהו רבנן בסוכה גזולה יתבי וכו'. אמר להו רב נחמן פיעתא היא (צעקנית היא), אין לה אלא דמי עצים בלבד. ופרש"י דתקנת חכמים היא זו על המריש הגזול שבנאו בבירה שיטול הנגזל את דמיו, ולא חייבהו לקעקע את בנינו מפני תקנת השבים ע"כ. ואי איתא דכל היכא דמדאורייתא אינו קונה אף דמדרבנן קונה לאו מידי חשיב וכתורה יעשה, מאי אמר רב נחמן פיעתא היא וכו', דנהי דמדרבנן שפיר חזי על ידי מתן דמים, מ"מ מדאורייתא לא נפקא מידי סוכה גזולה וכו'. אלא על כרחך צריך לומר, דמכי תקון רבנן שוב אין כאן בית מיחוש משום גזל וכו'. ולא מצאתי דבר מתיישב לדעת הרמב"ם, אם לא עפ"י שיטת רב האי גאון דקסבר דכי תקון בפעוטות קנין במטלטלין, אינו אלא בדבר מועט בכדי חייו וכמ"ש הטור סי' רל"ה, וכ"כ הר"ן דמה"ט אם מכר במקום נכסים מועטים לא הפסידו הבנות זכותם. ואף דשאר פוסקים לא פלוג וכו', אפשר דבמקום דלא שייך טעמא כדי חייו, אף הם מודים דאין ממכרו ומתנותיו קיימין. וכגון במקנה לולבו לחבירו, דאיהו לאו בר חיובא ליתיה בהקנאה לאחרני ואפילו מדרבנן וכו'. ואינו מקנה דקאמר הרמב"ם לא תידוק דמדרבנן מקנה לאחרני, אלא דגם מדרבנן לא מקנה עת"ד.

ועל פי זה יתיישב שפיר משה"ק המחנ"א מדברי הרמב"ם בה' לולב שמשמע שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. לדברי הרמב"ם בה' מעילה דמשמע שקנין דרבנן מהני לדאורייתא. ולפי מה שביאר המשאת משה גם בה' לולב אין שום הוכחה שדעת הרמב"ם שקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא וכמבואר.

והברכי יוסף באו"ח סי' תרנ"ח סק"ג הביא את דברי המשאת משה, והקשה עליו כמה קושיות, וכן הקשה עמש"כ המשאת משה שהקנאת הלולב אינה כדי חייו של קטן שהרי "איהו לאו בר חיובא". וק"ק דהא איתיה בחינוך ע"ש.

ונראה ליישב, דהנה השו"ע בסימן תרנ"ח ס"ו כתב, לא יתנו [את הלולב] ביום הראשון לקטן קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר. ויש מי שאומר שאם הגיע לעונת הפעוטות מותר. ואם תופס עם התינוק כיון שלא יצא מידו שפיר דמי ע"כ. וכתב המ"ב ס"ק כ"ח, כיון שלא יצא מידו שפיר דמי, ר"ל דע"ז אין הקטן קונה כלל ולכן מותר אפילו בלא הגיע לעונת הפעוטות. וה"ה אם לא מקנה ליה כלל, או שאומר לו יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי לכתחילה דהו"ל כשאלו כנ"ל בס"ג. אלא דבכל אלו העצות לא מהני רק לגדול שיהיה יכול אח"כ לצאת בו, אבל הקטן לא יצא בנטילה כזה, דהא אין שלו ולא מקרי לכס ולא קיים בו אביו מצות חינוך. ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מתקיים גם בשאלו, דהא גם בזה מתחנך הבן למצוות. ובשער הציון אות ל"ו כתב דכן משמע במדרכי בשם הראב"ן שכתב, ובקאי הדעת מחזירין אותו למקומו והתינוקות מעצמן נוטלין אותו ומברכין עליו. וכן איתא בא"ז בשם הראב"ן. ומדשיבח אותן משמע דס"ל כן להלכה שיוצא האב המצות חינוך בלולב שאול. וכן משמע מלשון השו"ע דכתב "שפיר דמי" דמשמע דיוכל אביו לעשות כן לכתחילה ולברך עמו ויוצא מה שמוטל עליו יע"ש. ומבואר דלדעת המדרכי הראב"ן והשו"ע, מקיימים מצות חינוך בלולב שאול ביום הראשון אפילו שאינו יוצא י"ח דבעינן לכס, ולא צריך לחנך בהכשר גמור כגדול. והביאור בזה, דדעת הראב"ן והמדרכי והשו"ע דמצות חינוך היא לחנך את הקטן "למעשה" המצוה גרידא וא"צ לחנך "לקיום" המצוה, דהמטרה היא להרגילו במצוות כדי שיעשה כן גם בגדלותו. ועיין מה שהארכנו בזה בשו"ת דברי שלום להגמ"ז זצוק"ל או"ח ח"ב דף ש"ע, ובשערי שלום (על פסקי בא"ח) ה' שבת (סוף ה' מוקצה) דיני מוקצה למצוותו ה"ו ענף ב'. ושפיר כתב המשאת משה שאין הקטן בר חיובא ולדידיה אין צורך בקנין הלולב.

ועוד יש לומר, דהנה רש"י בברכות דף מ"ח ע"א כתב, שמצות חינוך מוטלת רק על האב, ואין הקטן בר חיובא כלל. והתוס' שם פליגי עליה שהחויב מוטל על האב ועל הקטן. והכסף משנה ה' חמץ ומצה פ"ו ה"י כתב, שדעת הרמב"ם כרש"י שאין הקטן מחוייב כלל, והחיוב מוטל רק על האב. ולפי זה שפיר כתב המשאת משה שאין הקטן מחוייב כלל ולדידיה אין צורך בקנין הלולב, שהרי המצוה מוטלת רק על האב ולא על הקטן. וע"ע בשערי שלום דיני לפני עור שער רביעי בירור הלכה סי"ח סק"ב.

המתנה וטעמו

בענין להשהות הכלי במי ההגעלה

כתב במ"ב סי' תנ"ב ס"ק ד': רוצה לומר, דאם מגעיל כלי איסור להכשירו או כלי חמץ לאחר זמן איסורו, צריך לדקדק שלא ישהה אותם הרבה במים, משום דיש לחוש שאחר גמר פליטתו יחזור ויבלע, וגם שלא להשהות אותם כלל אלא להוציאו תוך גם כן אין נכון, דצריך לשהות מעט עד שיפלוט את בליעתו, והוא קשה לצמצם, אבל אם מגעיל אותם קודם זמן איסורו אין צריך לצמצם, ויכול להשהות יותר במים.

וכן כתב ברמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ה' הלכה כ"ג: כלי מתכות וכלי אבנים שנשתמש בהן חמץ ברותחין בכלי ראשון כגון קדרות ואלפסין, נותן אותן לתוך כלי גדולי וממלא עליהן מים ומרתיחן בתוכו עד שיפלוט, ואחר כך שוטף אותן בצונן ומשתמש בהן במצה.

וכן כתב הר"ן בפרק ב' דפסחים ד"ה וכן, וז"ל: וכך הוא סדר הגעלה, בתחלה מעביר החלודה מן הכלים, וכדנתיא בספרי (ווטא ל"א) אך את הזהב (במדבר ל"א, כ"ב), מכאן שצריך להעביר את החלודה ואחר כך מגעיל, ומשהה הכלי בתוך המים עד כדי שיראה באומד יפה שפלט מה שבלע, ואחר כך שוטפו בצונן כדאמר בובחים (צ"ו): מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס, כלומר כוס אסור וכמו שכתבנו למעלה (ד"ה ומיהו כתב), וכן נהגו.

וכן פסק בספר הפרדס סי' קכ"ג, וז"ל: דאשתמש בהו חמירא כוליה שתא בכלי ראשון צריך למעבד בהו הגעלה בכלי א', ודאשתמיש בהו בכלי ב' כגון קערות כי שרו להו מיא רותחין ומשהא להו עד דפלט ש"ד.

ובכל בו כתב וז"ל: וטעם ההגעלה, יש אומרים לפי שכח הרתיחה מפליט כל מה שבלע הכלי. ויש אומרים שהמים הרותחין הן כמו אש ששורף, והמים נכנסים בכלי לשרוף ולאבד כל מה שבלוע בתוכו. לפיכך צריך לדקדק שלא למחר [להוציא] הכלי, שיהיה פנאי אל הרתיחה ליכנס (ולשוף) [ולשרוף] כל מה שבלעו הכלים למפרע, ואחרי ההגעלה צריכין הכלים שטיפה והדחה בצונן כדי להעביר אותה וזהמה הנראית על פניהם, כמו שכתבנו למעלה.

ועיין בטור סי' תנ"ב שכתב שנהגו להוציא מיד, וז"ל: אבל מזמן איסורו ואילך וכן בכל ימות השנה הבא להגעיל כלי שבלוע מאיסור אין להגעילו, אלא א"כ לא יתא הכלי בן יומו או שיה' במים ס' כדי לבטלו, ונוהגין להכניסן ולהוציאן מיד.

ובט"ז כתב שהטור לאו דוקא, וז"ל: אם הכלים בני יומן, פירוש, ויחזור ויבלעו ממה שפלוטו, וכן אם משהה אותם יותר מדאי, משמע דשהיה קצת אין בה חשש. ובטור כתב ונוהגים להכניסין ולהוציאם מיד, נראה דלאו ממש קאמר מיד, אלא עכ"פ צריך קצת שהיה. וכן כתב בכל בו [סימן מ"ח י', ג'] צריך לדקדק שלא למחר [להוציא] הכלי מן הוירה כדי שיהא פנאי אל הרתיחה ליכנס ולהפליט מה שבלע, ע"כ. ואין כאן חשש לגמרי בשהייה קצת, בפרט שמגעילין קודם שעה ה'.

ובפרי חדש סוף סי' תנ"ב כתב שנהגו להוציא מיד, וז"ל: ולענין כמה ישהה הכלי ביורה כשמגעילין אותו, הרמב"ן כתב בפרק (כ"ש) [כל הבשר] [מהדורות זכרון יעקב חולין ק"ח, ב' ד"ה ורבנו שמואל] ומשהה להו בגווייהו עד דפלט, וגם הרמב"ם [חמץ ומצה ה', כ"ד] כתב כן ומוניחן בתוכו עד שיפלוטו, והר"ן [פסחים ח', ב' ד"ה וכן] הוסיף ומשהה הכלי בתוך המים עד כדי שיראה באומד יפה שפלט מה שבלע, וגם הרשב"א כתב בתשובה [חלק א' סימן תע"ט] שלא נתפרש שיעור השהייה, מכלל דלכולהו בעי קצת שיעור. אבל הטור והמרדכי [שם רמז תקע"ט] והגהות מיימוניות [קושטא, חמץ ומצה ה', כ"ג] כתבו שהעולם נוהגים להוציאן ולהכניסן מיד, ויראה דמנהגן של ישראל תורה היא.

וכן ראב"ה בהלכות ליבון והגעלה אות ט' כתב וז"ל: עוד יש דברים לפקפק, כי ראיתי כתוב בתשובות שכשמגעילין צריך להשהות בו עד שתפלוט יפה, וכי האי גוונא כתוב בספר האלפס, ואנן רגילין למחר להוציאם.

וכן כתב בצידה לדרך מאמר ד' כלל ג' פרק ח' וז"ל: נהגו להכניסם ולהוציאם מיד, וכן נהגו לשטפם במים קרים כשמוציאים אותם.

וכן פסק להלכה בספר חקת הפסח הקצר, באפני הגעלה עמוד 81, וז"ל: ויש מחמירין להשהותן מעט במי הגעלה, רמב"ם ורמב"ן ור"ן, אבל העולם נהגו להכניס ולהוציא מיד, ומנהג ישראל תורה הוא (א"א ס"ק ב'), ומנהג עוקר הלכה (הג"ר יעב"ץ).

ובשו"ע הרב הלכות פסח סעיף ד' פסק להשהות מעט מזעיר, וז"ל: יש מצריכין להשהות הכלים בתוך הרותחין באומד הדעת בכדי שיפליטו כל גיעולם, ולא נהגו כן, ומנהגן של ישראל תורה הוא כי מי יודע לשער מתי יפליט הכלי כל גיעולו, שאם באנו לומר שיששה אותו כל כך ברותחין כדרך ששהה בו האיסור כשנבלע בו לא היתה הגעלה אחת מועלת לו כלל, שהרי נשתמש בו איסור זה כמה ימים, והאיך יפלוט כולו בהגעלה אחת, אלא ודאי כך קיבלו חכמים שבהגעלה אחת הוא פולט את הכל, ואם כן אין חילוק בין אם ישהה הרבה ברותחין או אם יוציאנו מיד. ומכל מקום טוב להשהותו מעט מזעיר בכדי שיהיה פנאי להרותחין ליכנס לתוך עובי הכלי ולהפליט הגיעול, משם שאף שהפליטה נעשית כרגע, מכל מקום צריך קצת שהייה כדי כניסת הרותחין לתוך עובי הכלי וכדי יציאת הגיעול לחוץ.

וכן פסק בבן איש חי שנה א' פרשת צו אות י"ב, וז"ל: ולא יכניס הכלי תוך המים אלא רק אם הוא רותח. ואם נח מרתיחתו - יבעיר עוד אש, ורתיחו המים, ואז יגעיל בהם. וטוב להשהות מעט את הכלי בתוך הרותחין, כדי שיכנסו הרותחין לתוך עובי הכלי, וכדי יציאת הגיעול לחוץ, וכנזכר בשולחן ערוך לרבי זלמן ז"ל. ודוקא שהיה מועטת ישהה אותם, אבל לא ישהה הרבה. וקודם ההגעלה ישופם היטב ויעבירי מהם כל חלודה.

ובעוד יוסף חי פרשת צו אות ב' כתב: כשמגעיל הכלי, טוב להשהותו מעט מזעיר, כדי שיהיה פנאי לרותחין להכנס תוך עובי הכלי ולהפליט

הגיעול משם, דהגם שהפליטה נעשית כרגע, מכל מקום צריך קצת שהיה כדי כניסת הרותחין לתוך עובי הכלי, וכדי יציאת הגיעול לחוץ, וכמו שכתב בשולחן ערוך להגאון רבנו זלמן ז"ל, סימן תנ"ב סעיף ד', עיין שם.

ועיין באור לציון פרק י' דיני הגעלת כלים שכתב בזמן שהיה, וז"ל: שאלה. האם צריך להשהות מעט את הכלי במי ההגעלה, או אפשר להכניסו ולהוציאו מיד. תשובה. יש לכתחילה להשהות מעט את הכלי בכדי זמן גלישת מים מכלי מלא מים רותחים כשזורקין לתוכו אבן רותחת.

ועיין בספר תבואות שמש שיש מי שמצריך שהיה שש דקות, וז"ל: וי"ל בטעם מנהג העולם שמקילין שלא להשהות הכלי במי הרתיחה, עפ"מ ש"כ החיע"ק סי' תנ"ב סק"ז שלמד זכות שמגעילין ע"י נשים, משום שרוב הכלים שמגעילין אינם כלי ראשון ממש רק הם מה שהשתמשו ע"י ערוי וכלי שני וכיז"ב, והנ"י י"ל לענין מה שאין משהיין הכלים דבכל כה"ג שאין בו חומר דאורייתא מקילין, וי"ל כן גם לענין קולת החמור"ד דבכל מקום שאין בו איסור דאורייתא יש לצדד להקל לסמוך עפ"י אומדן דעתנו, ומה גם היכא שיש עוד סנפפים להחיר.

ושיעור ששה מנוטין שקצב דר"ו הגה"צ מוהרמ"מ זצ"ל להשהות הכלי בתוך הוירה, העירני ידידי הגאון כ"י מו"ה אברהם יואל אבעלסאהן דומ"ץ דק' אדעססא, ש"ל בדעתו כשי' הפוסקים דשיעור מליחה לא פחות מח"י מנוטין, ומליח הרי הוא כרותח, ושליש בשול הרי הוא ראוי לאכילה, ונמצא ששליש בשול הוא ששה מינוטין, ולזה ס"ל לדו"ז הגד"ל ששיעור פליטה שבכלי הוא לא פחות משהה מינוטין, עכ"ד. וידידי הגאון כ"י מו"ה יוסף לעוונישטיין נ"י גאב"ד סעראצק כתב לי בזה ברא"ש חולין פ' כה"ב סי' מ"ט דהברצלוני כתב שיעור צלי' (שהוא י"ח מנוטין), ולר"ת נאסר מיד. ועשה פשרה שיתנו על האש ויתחיל להרתיח, והתפארת ישראל בכלכלת שבת דין בשול כ' שהוא שיעור מיל, וכ"כ הב"י בהקדמה, אבל א"כ אין זה פשרה, והשבויע"ק בח"ב סי' קמ"ה כ' דפשרה הוא שליש והוא ששה מנוטין.

בענין מ"ט אין מברכים על הגעלת כלים

בספר רבבות אפרים ח"א כתב: בהגדה של פסח שנדפס מחדש בשם בני ישראל מהודו כתוב שם נוסח על הגעלת כלים. וקשה הא לא מצינו ברכה על הגעלת כלים לפי שאין מצוה להשתמש בכלים אלו, או שזה רק לאו לא לאכול טריפות כנקור שאין מברכים. ועיין ארחות חיים הלכות חמץ ומצה סוף סימן צ"ה שכתב טעם למה אין מברכין על ההגעלה כשאר המצות, משום דאפשר להשתמש בכלים חדשים ואין צריך להגעיל הני כלים, נמצא דלאו מצוה להשתמש בהן. ובאיסור והיתר שער נ"ח אות ק"ד כתב: ומה שאין מברכין על הטבילה ועל הגעלה היינו משום שהטבילה היא מצות עשה, והגעלה מצות ל"ת שלא לאכול נבלות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, מלבד לאו דערויות שמברכין עליו אגב עשה דקדושין. ועיין בכנסת הגדולה יור"ד סימן קכ"א בהגהות הטור אות י"ג דציין לאו"ה, ומ"ש באות ק' ט"ס וצ"ל אות ק"ד (ועיין שו"ת מחנה חיים ח"ב סימן ט"ו מ"ש בהא דאין מברכין על סילוק איסור), ועיין יסודי ישרון ח"ו עמוד קכ"ה.

וז"ל האורחות חיים בהלכות חמץ ומצה: טעם למה אין מברכין על ההגעלה כשאר המצות, משום דאיפשר לאשתמושי בכלים חדשים, ואין צריך להגעיל הני כלים, נמצא דלאו מצוה היא להשתמש בהן.

וז"ל האיסור והיתר: ומה שמברכין על הטבילה ולא על הגעלה, היינו משום שהטבילה היא מצות עשה, והגעלה מצות לא תעשה שלא לאכול נבילות, והוי כנקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, מלבד לאו דערויות שמברכין עליו אגב עשה דקדושין. וכלי ישן הנקח מן הכנעני וצריך הגעלה וטבילה, יגעילנו מקודם ואח"כ יטבילנו.

ועיין בשדי חמד אסיפת דינים שפקפק על הטעם שאפשר בכלים חדשים, וז"ל: ומה שאין מברכין על הגעלה כדרך שמברכין על כל המצות, ראיתי להרב דברי מנחם בסי' תנ"א אות א' שכתב בשם רבינו מנוח בפרק ה' מהלכות חמץ דהוא משום דאפשר בכלים חדשים, ובלא הגעלה סגיא, וציין לעיין במה שכתב על דבריו הרב כסא אליהו, ושנתן טעם אחר, ואין הספר מצוי אצלי לעיין בו, ולפי הנראה יש לפקפק בטעמו של רבינו מנוח הרי מצות ציצית למאן דאמר חובת מנא אי בעי לא לביש בגד של ארבע כנפות, וכי לביש מברך, הכי נמי בהגעלה, ואני הדל ראיתי שהרב כנסת הגדולה ביו"ד סי' קכ"א בהגהט"ו אות י"ג כתב בשם איסור והיתר כלל ח"ן אות ק' למה אין מברכין על הגעלה כמו שמברכין על הטבילה, מפני שהטבילה מצות עשה, וההגעלה הוא מצות לא תעשה כניקור גיד וחלב ואין מברכין, עכ"ל. ועתה נתחיל לכתוב פרטי דינים בהכשר כלים בס"ד.

ועיין בספר כסא אליהו סימן תנ"ב אות י' שכתב: הטעם שאין מברכין על ההגעלה. כתב בספר אורחות חיים (דע"ה ע"א) סוף אות צ"ה משום דאפשר להשתמש בכלים חדשים, ואין צריך להגעיל הני כלים, נמצא דלאו מצוה היא להשתמש בהן, עכ"ד יעו"ש. ולע"ד אין זה מספיק, דשחיטה וערובין יוכיחו דאע"ג דאם רצה אינו שוחט, ואם רצה אינו אופה מיו"ט לשבת ואינו מטלטל מרשות לרשות, ואפ"ה צריך לברך כל ששוחט, וכן בעירוב הוא מברך. אכן הנלע"ד הוא זה דעיקר ההגעלה היא לבער החמץ שיש בכלי, ואם מגעילן קודם ע"פ לא שייך לברך עליו דאכתי לא מטא זמן איסורו, ואם מגעיל בע"פ הרי בידך על ביעור חמץ בבדיקה. אלא דאכתי קשה בהגעלה דשאר איסורים אמאי אין מברכין עליה, דהא מטא זימניה, ועיין להכנה"ג ביו"ד בסי' קכ"א בהגה"ט אות י"ג משם או"ה כלל נ"ח דהטעם דאין מברכין על הגעלה כמו שמברכין על הטבילה, מפני דהטבילה מ"ע, וההגעלה היא מצות ל"ת כניקור גיד וחלב דאין מברכין עליו, ע"כ יעו"ש, וזה טעם נכון.

ובכף החיים סימן תנ"א אות ר' הביא טעם שאין בו ממש, וז"ל: והטעם שאין מברכין על ההגעלה, כתב בארחות חיים דף ע"ה ע"א סוף אות צ"ה משום דאפשר להשתמש בכלים חדשים, ואין צריך להגעיל הני כלים, ונמצא

הרה"ג אליהו נכס שליט"א נולל "אלינא דהלכתא" קרית ספר

דלאו מצוה היא להשתמש בהם יעו"ש. והאיסור והיתר כלל נ"ח דין ק"ד כתב הטעם דמברכין על הטבילה ואין מברכין על ההגעלה, משום דהטבילה מצות עשה, וההגעלה מצות לא תעשה שלא לאכול נבלות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, יעו"ש. והביאו כנסת הגדולה ביורה דעה סימן קכ"א בהגהות הטור אות י"ג, כסא אליהו בסימן זה אות יו"ד. ועוד נראה הטעם משום דאינו אלא איסור בלוע ואין בו ממש, לכך אין מברכין עליו.

ועיין בספר דברי שמואל שכתב שאפשר ע"י המתנה מעת לעת, וז"ל: והא דאין מברכין על הגעלה כמו על הטבילה, י"ל דשאני הגעלה דאפשר להפטר ממנה ע"י שימתין עד אחר מעל"ע מה"ת, ואפילו מדרבנן הוי שרי אי לאו משום גזירה אטו בן יומו, או י"ל משום דשרי להשתמש בצונן בלא הגעלה, וא"כ אינה מצוה הכרחית כ"כ [ואפילו על שחיטה מבואר בט"ו סי' א' דלא דמי לשאר ברכת המצות, וכש"כ הגעלת כלים דאין בו שייכות ברכה], משא"כ טבילה.

ועיין בספר ברכות המצוות כתיקונן שהביא ה' טעמים שאין מברכים, וז"ל: **א. לא תעשה:** דוקא מצות טבילה היא מצות עשה, משא"כ הגעלה היא לא תעשה, שלא לאכול נבלות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, מלבד לאו דערויות שמברכין עליו אגב דקידושין (איסור והיתר כלל נ"ח סי' ק"ד). דנו האחרונים על טעם זה, דהא גם טבילת כלים הוי כמצות לא תעשה משום טומאה, דהכלי יוצא מטומאת עכרים לקדושת ישראל ובכל זאת מברכין, ועוד דהסמ"ק מצוה קצ"ח מונה הגעלה למצות עשה, ומנא לן לדרוש טעמא דקרא דהגעלה רק כדי שלא להכשל באיסור נבילה, ומה היא שדימה לניקור דשם לא ציוותה התורה בפירוש עליו, רק דאמרה התורה כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג', י"ז), והניקור ממילא ידענו, משא"כ מצות הגעלה מוזכרת בפירוש בתורה (ס' תבואות שמש סי' ב, שו"ת משנה שכיר ח"א סי' ע"ח). **ב. אפשר בכלים חדשים:** אין מברכין על הגעלה דאפשר בכלים חדשים, ובלא הגעלה סגי שאין זו מצות עשה, ולא בא הכתוב אלא לגלות שהאיסור הבלוע אוסר התבשיל (רבינו מנוח הל' חמץ ומצה פ"ה). ויש להקשות על טעם זה, דהא גם בטבילה נאמר דאפשר בכלים של ישראל, וי"ל דזה מקרי אי אפשר, דלפעמים אינם מצויים אומנים ישראלים רק גויים (עיין מאירי במגילה כ"א, ארחות חיים הל' חמץ ומצה צ"ה, שד"ח אספ"ד מער' ה' ס"ק ט"ז). וע"ע בס' הגעלת כלים להרב כהן פי"א ס"ק ס"ו ביאור ארוך בזה, ומה שהביא שם שאנשי הודו נהגו לברך על הגעלת כלים, וכפי האמור אין הלכה כן. **ג. השו' מדותיהם:** היות דיש ב' מיני הגעלות דאיסורא בלע כנבילות, והיתרא בלע כחמץ בפסח, וציווי התורה בהגעלה בפר' מטות באיסורא בלע מיירי, ואם יש חיוב לברך נצטרך לחלק דרק באיסורא בלע חייב לברך, ולא בהיתרא בלע דאין שם ציווי להגעילו, על כן השו' חז"ל מדותיהם ולא תקנו ברכה בשום הגעלה (בספר רב חסד הובא בס' טבילת כלי פ"ט). **ד. כהנ"ל:** היות דכשהכלי הוא אינו בן יומו אינו חייב להגעילו מן התורה נדנתן טעם לפגם, לא חלקו בין כלי לכלי, ואף כן יומו אינו חייב בברכה. הגם שכלי אינו בן יומו בבליעת איסור מדרבנן אסור, ויתחייב ברכה על דין דרבנן, י"ל דמצוה דרבנן שהיא רק להכשר לא תקנו ברכה עליו, כמו שכתבתי בדיון מים אמצעים בתוך הסעודה, משא"כ במצוה דאורייתא בעלמא מברכין עליו גם היכי שהוא רק הכשר, עיין מהר"ם שיף (חולין ק"ה) וס' טבילת כלים פ"ט (כנלע"ד). **ה. הפרדה בעלמא:** חילוק גדול יש בין טבילה להגעלה, דבטבילה במקוה כשרה נכשר הכלי והיינו פעולה חיובית, משא"כ בהגעלה אינו מוסיף שום דבר בעצם הכלי ולא כלום, אלא מפריד ממנו בחליעת האיסור, והפעולה נעשית באותו חלק האיסור שמפרידו והיינו פעולה שלילית, וכן הוא בניקור גיד הנשה שאינו מוסיף כשרות להבשר, אלא מפריד בעלמא הגיד מהבשר, ולכן לא שייך לברך על חיוב של הפרדה בעלמא (ס' סידור פסח כהלכתו פ"א).

ועיין בספר נר ציון פרק ג' הערה 621 שכתב שרוב ההגעלות דרבנן, וז"ל: כבה"ח [סי' תנ"א סק"ד] הביא טעם ראשון בשם אר"ח, וטעם שני בשם אר"ה, והוסיף הטעם השלישי. ונראה שיליע"ב טעמים הראשונים, דהלא גם בחיטה אינה אלא לסלק איסור שאינו זבוח, ואינה אלא למי שרוצה לאכול בשר, ואפשר שלא לאכול בשר רק דגים שאין צריכין שחיטה, ועכ"ז מברכין על השחיטה, ועל כרחך טעם הדבר משום שאחרי שכן ציוותה תורה לשחוט למי שרוצה לאכול בשר, ורק באופן זה נסתלק איסור שאינו זבוח, יש בזה קיום מ"ע, ואף שהיא קיומית, ואף שאינה אלא לסלק האיסור דשאינו זבוח, וא"כ אחר שאמרה תורה בלשון ציווי כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וכו', למה לא נמנה גם הגעלת כלים כמ"ע קיומית למי שרוצה להשתמש בכלים אלו, ונצרך לסלק מהם האיסור הבלוע בהם. ושמא יש לבאר כוונת הא"ח, דבשחיטה מתיר גוף הבהמה לאכילה, משא"כ בכלי בלוע איסור הנה אין הכלי נאסר, אלא שאם ישתמש בו יפלוט טעם למאכליו, והמאכל יאסר, וא"כ ההגעלה אינה אלא מניעת קלקול המאכל, ואינה מצוה עצמית להוציא האיסור מן הכלי, ועדיין צ"ב. וטעם שלישי שהוסיף הכה"ח משום שאין ממשות באיסור, לכאורה ג"כ צ"ב, דסו"ם אחרי שהתורה אסרתו, והרי לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא, שהיא נותנת טעם לשבח [וכבר עמדו בדבר הראשונים בזה בענין טעם כעיקר], אי"כ מה לי איסור שאינו זבוח מה לי איסור משהו וטעם נבילות, ולמה מחמת שהאיסור קטן לא נמנית המצוה בכלל מ"ע. ושוב נמצא בדסמ"ק [מצוה קצ"ח] מנה להגעלת כלים במנין המצוות, מיד לאחר שמנה מצוות השחיטה [במצוה קצ"ח], ולפ"ז צריך טעם למה אין מברכין עליה. ולולא דמסתפינא שמא י"ל, דכיון דרק בבן יומו הוא איסור מה"ת, ואח"כ אינו אלא מדרבנן, ונמצא שרוב הכלים הנגעלים אינם בכלל מצוות התורה, וגם פעמים מגעילים מספק, שלפעמים יש ס' בכלי כנגד האיסור הנבלע, על כן לא רצו חז"ל חלק בזה ולתקן ברכה רק בכלים בני יומם שחיובן ודאי, אם משום דלא ליתו לאחלופי ולברך גם על שאינם בני יומן או בספיקות, ואם משום דלא ליתו לאקול' ולולול'י בכלים שאין מברכין בהם, ועיין.

הרה"ג נדב פרץ שליט"א
בעהמח"ס נדבת פרץ על הש"ס

סימן תנ"א

דין כלי שני של חרס ושל מתכת האם צריך הכשר

כתב השו"ע סי' תנ"א סעיף א': קדירות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה וכו', אבל היסק שייסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין, אפילו שלא על ידי האור אלא שעירה לתוכו רותחין. [הגה. ויש אוסרים אפילו בכלי שני, ע"כ. ועי' במ"ב ס"ק י"א לענין דיעבד בכלי שני, ובשעה"צ אות י']

והנה מרן בשו"ע כאן לא גילה דעתו בדיון כלי שני, ונחלקו האחרונים ז"ל מהי דעתו דמרן ז"ל, דהנה יעוי' בבית יוסף שכתב בהדיא דאף בכלי שני לא מהני ליה היסק, ומיהו המג"א כתב בס"ק ג' שמאחר והשו"ע השמיט דין כלי שני, חזר בו ממש"כ בבית יוסף וס"ל דכלי שני א"צ הכשר. ומאידך יעוי' להחק יעקב שהשיג ע"ד המג"א, וס"ל דלעולם ד' מרן בשו"ע כדעתו בבי" דאסור אף בכלי שני. ועי' להרב כה"ח בס"ק כ' שג"כ הסכים לזה דד' מרן השו"ע היא לאסור אף בכלי שני, וכמש"כ הפרי חדש והכנה"ג והנהר שלום. והא דכתב השו"ע ביורה דעה סימן ק"ה סעיף ב' דחום של כלי שני בדיעבד מותר, והכא ס"ל דלא מהני ליה היסק, כתב הכנה"ג דשמא בחמץ רצה להחמיר. עכ"ד.

אולם ראיתי בשו"ת אור לציון חלק ג' פרק י' בביאורים לתשובה א' שכתב לחדש בזה דבאמת לד' מרן כלי שני אינו אוסר, ואף דמרן גופיה כתב בסעיף ה' שאף כלים שנשתמש בהם בכלי שני הכשירן בכלי שני, יש לחלק דהתם הרי מדובר בכלים שמועילה בהם הגעלה, וכיון שאפשר בהגעלה לכתחילה יש לו להגעילם, ומשאי"כ בסעיף א' שמדובר בכלי חרס שאין להם תקנה חומרתם זו היא קולתם. [וכן ביאר המחצית השקל בד' מרן]. אך מ"מ כתב האול"צ דלהלכה אנו מחמירין אף בכלי שני וכד' הרמ"א, וכמש"כ ג"כ בבן איש חי פרשת צו הלכה י"ד ויעו"ש. [ובאמת דד' האול"צ מחודשים, דלפי דבריו ז"ל אף בשאר איסורין נאמר דלכתחילה צריך להגעיל כלי שני (וחו"ר בית ההוראה כתבו על זה: אפשר שלא החמיר אלא בפסח משום חומרת החמץ). ואכן כן כתב בגליון רע"א ביו"ד שם בשם המנחת יעקב. גם יל"ע לפי"ד האול"צ אם אף בנשתמש בדיעבד נאסר בכלי שני].

דין החצובה בפסח ובשאר איסורין

כתב הרמ"א בסי' תנ"א סעיף ד': חצובה צריך ליבון. ופי' במ"ב ס"ק ל"ד, דחצובה כלי שיש לה שלש רגלים, ומעמידין עליה קדירה או מחבת בתנור על האור כל השנה. ואם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללבנה באור, לפי שלפעמים נשפך עליה עיסה ונבלע בה טעם חמץ על ידי האור. אך כתב במ"ב שכל דין זה הוא רק לכתחילה משום חומרא דחמץ, כיון דבאמת שתי קדירות הנוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה מזו לזו, וכמבואר ביורה דעה סימן צ"ב סעיף ח'. וגם משום שיש לתלות שאף אם נשפך כבר נשרף החמץ והלך לו, כיון שבכל שעה היא על האש, ועל כן בודאי די לזה בליבון קל. ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלא ליבון כלל אין לאסור, עכ"ד.

ועי' להכה"ח בס"ק ע"ד שכתב דנראה דכל חומרת הרמ"א הוא דוקא בחמץ ומשום חומרא דחמץ, שהרי בבשר וחלב אין נזהרין בזה, שהרי מבשלין על הכירה קדירה של בשר ואח"כ קדירה של חלב.

וראיתי להרב אור לציון חלק ג' פרק י' בביאורים לתשובה ג' שכתב דנראה דכל ד' הרמ"א הם לשיטתו בסימן תמ"ז סעיף י' שנותן טעם לפגם בפסח אסור, שהרי אף אם נחוש למה שלפעמים נשפכת העיסה, הרי מהפיה והאש שיש בחצובה האוכל נפגם יעו"ש, ועוד שהרי לד' מרן בסעיף ו' הולכים אחר רוב תשמישו. [לענ"ד יש להעיר על סברא זו, דהרי האול"צ עצמו האריך לבאר בתשובה י"א שכל הכלל שהולכים אחר רוב תשמישו הוא רק כשרוב תשמישו ג"כ בחמץ אלא שאינו בכלי ראשון, אבל אם רוב תשמישו בהיתר ומיעוט תשמישו באיסור, צריך הכשר כמיעוט תשמישו, וא"כ כאן שרוב תשמישו אינו בולע כיון דהוי ב' קדירות הנוגעות זו בזו, הרי זה כאילו רוב תשמישו בהיתר].

ומ"מ כתב האול"צ שלמעשה נהגו בזה כהרמ"א משום חומרא דפסח, ואף שמדינת שרי, ועל כן מצד המנהג יש להחמיר בזה להצריכה ליבון, ויעו"ש עוד.

דין כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו בפסח

ובשאר איסורין לד' מרן והרמ"א

כתב השו"ע בסי' תנ"א סעיף ו': כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו, הילכך קערות אעפ"י שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון כך הוא הכשרן. הגה. ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון, וכן הוא למנהג. וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון כגון כפות וכדומה לזה. ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אעפ"י שתשמישן בצונן, משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין. וכן הוא המנהג להגעילן, ובדיעבד סגי להו בשטיפה. וקערות גדולות שלא יוכל להכניסן תוך כלי ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון והוי ככלי ראשון, וכן כל כיוצא בזה, ויעביר האבן על כל הכלי שאו מגעיל כולו. ע"כ. וכתב במ"ב ס"ק מ"ז דכל הדין דהולכין אחר רוב תשמישו הוא רק כשהכלי אינו בן יומו.

ומד' הכה"ח ס"ק פ"א, פ"ג, פ"ה, ק', נראה דאף לדידן בני ספרד נהגו להחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו. אולם מד' האול"צ ח"ג פרק י' תשובה י"א מתבאר דמעיקר הדין יש להקל לילך אחר רוב תשמישו, ולכן יש להקל לענין הכיור והשיש שא"צ הכשר, כיון שרוב תשמישם בצונן.

האיר המזרח

רבני בית ההוראה שטי"י ישיבת "חברת אהבת שלום"
הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א

אלא רוב תשמישו בהיתר, וכל כה"ג אין זה נחשב רוב תשמישו וכמש"כ בחזו"א ואול"צ].

[ובעיקר אזהרת האר"י, לפום ריהטא נלענ"ד שאין כאן את הכלל שקיבלנו הוראות האר"י ז"ל, כיון שבפשטות כאן האר"י ז"ל לא הזהיר מצד הסוד אלא מצד הפשט. אולם עי' עוד יוסף חי פרשת מקץ הלכה י' שאין דרכו של האר"י להזהיר אלא דבר הנודע לסוד, ואכמ"ל. וצ"ע].

כלי אמאייל האם מועיל להם הגעלה

כתב השו"ע בסי' תנ"א סעיף כ"ד: כלי עץ המצופים בסמנים שקורין ברגי"ס דינם ככלי חרס. והנה כתב במ"ב ס"ק קמ"ב הטעם שהסמנים מעכבין על מי הגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ. ומקורו בבית יוסף, וכמש"כ בשעה"צ אות קפ"ט. אולם הכה"ח בס"ק רפ"ג ביאר הטעם שהסממנים עצמם דינם ככלי חרס, דאינו יוצא מידי דופיו לעולם. וכן נראה מד' הרב פעלים ח"ג סימן כ"ח יעוש"ה. וכתב השער הציון (המסומן בכוכב שאחרי אות קצ"א), וקדירות ברזל המצופים בהיתוך (גישמעלצט) לבן ושוע [א"ה. היינו החומר הנקרא אמאייל, עפ"י מהדו' דדרשו הערה 125], העלה בחתם סופר יורה דעה קי"ג דלא מהני הגעלה עיין שם. אכן שמעתי שכמה גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ, אבל בכל השנה הקלו להגעילם אחר מעת לעת דהוא נותן טעם לפגם ומשהו מהטיח. ע"כ.

ועי' להרב פעלים חלק ג' סימן כ"ח שג"כ האריך בזה, ומסיק דאם היה רק כלי שני יש להקל להיתרו בהגעלה ג' פעמים. [ועי' להכה"ח בס"ק רפ"ח מש"כ בזה לענין מעשה שבישלו בו בשר בלא מליחה].

דין כלי זכוכית לד' מרן והרמ"א

כתב השו"ע בסי' תנ"א סעיף כ"ו: כלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין אין צריכין שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו. הגה. ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו. וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו. וכן כלי כסף שיש בתוכם היתוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט אין להגעילו, אבל מבחוץ אינו מויק. ע"כ.

והיינו דלד' מרן כלי זכוכית אינו בולע, והטעם לפי שחלקים וקשים הם (מ"ב ס"ק קנ"ג). ולד' הרמ"א כלי זכוכית בולע, ואף חמור ככלי חרס, והטעם הואיל ובריותו מן החול (מ"ב ס"ק קנ"ד). וי"א הטעם דחייס שמא פקע (שעה"צ אות קצ"ו בשם הריטב"א, אך יעו"ש ששאר פוסקים לא כתבו סברא זו). ולד' הרמ"א אף שרוב תשמישו בצונן החמירו כיון שלפעמים משתמשים בהם בחמין (מ"ב שם עפ"י הרמ"א בסעיף כ"ה). ומ"מ במקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, כתב המ"ב בס"ק קנ"ו בשם החיי' אדם שיוכל להכשירו על ידי עירוי שלשה ימים, והיינו משום שאינו מצוי שישתמש בכוסות חמין של חמץ ממש (שעה"צ אות ר"א).

אולם יעו"י בספר בן איש חי פר' צו הלכה י"ד שכתב, שכל כלי זכוכית שנשתמש בהם בצונן, אפילו שנשתמש בהם משקה משעורים שהוא הנקרא בירה, יש להם היתר להשתמש בהם בפסח על ידי עירוי שימלאם מים וישארו בהם כ"ד שעות, ואחר כ"ד שעות ישפכם, ויחזור וימלאם מים חדשים, ויהיו גם כן בהם כ"ד שעות וישפכם, ויחזור וימלאם עוד מים חדשים שיהיו בהם כ"ד שעות, ובזה מותרים להשתמש בהם בפסח מפני שבליעתם בתחילה היתה בצונן, עכ"ד. ומבואר מד' הרב בן איש חי דסובר דאף כלי זכוכית בולעים וצריך להכשירם. ומ"מ לא החמיר הבא"ח לגמרי כהרמ"א שדינם כדיון כלי חרס, אלא מועיל להם הכשר דמילוי ועירוי היכן שהיתה בליעתם בצונן. [ועי' להכה"ח ס"ק רצ"ו].

ומד' הרב פעלים בחלק ג' או"ח סי' כ"ט מתבאר שאין זה חומרא לכל בני ספרד, אלא שכך הוא מנהג בגדד יעוש"ה. וכך ביאר בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה י"ד בד' הבא"ח. ועל כן כתב שלבני ספרד מותר להשתמש בפסח בכלי זכוכית שהשתמשו בהם חמץ במשך השנה ע"י שטיפה.

וע"ש בביאורים שמרבותינו שמענו שמה שהחמירו בבגד בכלי זכוכית אף שדעת מרן להקל, הוא משום שחששו שכמו שמצינו בדברים רבים שירדו מאיכותם במהלך הדורות, כן כלי זכוכית, ושמא כעת בולעים משהו. וכתב עי"ז האול"צ שם, ואולם נראה שלענין עיבוד הכלים נשתנו הם לטובה, ואדרבה יש לומר שכלי זכוכית השתנו למעליהת, ואין לחוש בכלי זכוכית. עכ"ד.

סימן תנ"ב

דין להגעיל כלי דרך מצקה

כתב המ"ב בסי' תנ"ב ס"ק כ': ויהר שישפוך עליהם מן הכלי שבישל בו המים, אבל לא ישאב עם כלי אחר מהקדירה ולערות עליהן להגעיל, דזה מיקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן, אם לא ששוהה הכלי ששוואב עמו תוך הקדירה עד שהמים מעלין רתיחה בקדירה קטנה או מיקרי שפיר כלי ראשון. ע"כ. ומקורו במג"א בשם מהרי"ל. [וחו"ר בית ההוראה העירו שתיבות הנ"ל "בקדירה קטנה", בנוף דברי המג"א אינם, וגם הבאר היטב לא העתיק תיבות אלו].

ומתבאר מד' המ"ב דכל ששהה הכלי בתוך הקדירה עד שהעלה רתיחה חשיב כלי ראשון [ועי' עוד במ"ב סימן שיי"ח ס"ק פ"ו]. אולם הכה"ח בסי' תנ"א ס"ק פ"א ופ"ט הביא ד' הטי"ז ועוד אחרונים הבאים אחרייו חכמת אדם וערך השולחן ועוד, דאף שהעלה רתיחה היו ספק כלי

אך באמת יעוי' להשו"ע גופיה בסעיף כ' שכתב: השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה רגילים לערות עליהם רותחין, לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן. ולכאו' קשה דהא לד' מרן הולכים אחר רוב תשמישו, ורוב תשמישן של השולחנות והתיבות הרי הם בצונן. ושור"ר להאול"צ שם שהרגיש בזה, וכתב שאכן מודה מרן דהמנהג להחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו. ולכן כתב שם דה"ה לענין השיש שלכתחילה יש להכשירו [ויעו"ש בתשובה י']. ואפשר שמדין זה דהשולחנות והתיבות למד הכה"ח שאף לבני ספרד המנהג להחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו.

[והנה בעיקר הטעם דהולכין אחר רוב תשמישו, ראיתי להאול"צ בביאורים שם דאסברה לה דכיון שהכלי אינו בן יומו וכנ"ל תולים שגם עתה ישתמש כמו רוב תשמישו. ולענ"ד יש להעיר דסוף סוף כיון שבלע פעם א' מכלי ראשון, א"כ גם עתה ישתמש ברוב תשמישו בכלי שני, עכ"פ הכלי מפליט מכלי שני, וההגעלה הרי לא הועילה לו. [וחו"ר בית ההוראה כתבו על זה: אין זו קושיא, דכיון שבלע על ידי כלי ראשון אינו פולט אלא על ידי כלי ראשון, ע"כ. ולענ"ד לפי"ז וכי כל כלי שבלע ע"י כלי ראשון נאמר שאינו פולט בכלי שני].

עוד יעו"ש באול"צ שביאר בטעם הרמ"א שהחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו, דאזיל לשיטתו שנותן טעם לפגם בפסח אסור. ויעו"ש שלכן בשאר איסורין מודה הרמ"א שהולכים אחר רוב תשמישו, ויעו"ש עוד. אולם ראיתי להכה"ח בס"ק ק"ז שכתב על חומרת הרמ"א, דה"ה בכלים הנקנים מן העכ"רם או מבשר לחלב שנוהגין להגעיל הכל בכלי ראשון, כי יש לחוש שמא נשתמשו בהם לפעמים בכלי ראשון או בכבישה מעת לעת. ועיי"ש בס"ק ק"ד בשם הטי"ז שטעם הרמ"א להחמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו הוא משום המון העם דלא ידעי לחלק בין רוב תשמישן בכלי ראשון או לפעמים. וכן יעוי' להרמ"א ביורה דעה סימן קכ"א סעיף ה' שהחמיר בתיבות הנלקחים מעכ"רם דנוהגים להגעיל שמא נשפכו עליהם חמין, יעו"ש, ורואים דאף בעלמא החמירו שלא לילך אחר רוב תשמישין].

להגעיל כפות העשויות מקרן

סי' תנ"א סעיף ז': יש מי שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלים במים חמין חיישינן דילמא חייס עליהו. ע"כ.

וכתב הכה"ח בס"ק ק"ח וז"ל: וכן כתב הטור בשם בעל המנהגי. וכן כתב הכלבו בסימן מ"ח. אלא שבשם הר"ש כתב הכלבו דמהני להו הגעלה, משום דגם בשעת שימוש חס עליהם מלהכניסה בתוך כלי רותח שלא יתקלקלו, וכבולעו כך פולטו, יעו"ש. והביא דבריו בית יוסף. ועל כן כתב בשו"ע דין זה בשם יש מי שאומר, לפי שיש מתירים, עכ"ל.

דין סלים שמולחים בהם את הבשר

כתב השו"ע בסי' תנ"א סעיף י': סלים שמולחים בהם הבשר יש מצריכים להם הגעלה, ויש מי שחולק, ונראין דבריו. (וטוב להגעילן או לקנות חדשים). ע"כ.

וטעם המחמירים הוא כיון שאינו נוהר כל השנה במלח מחמץ. (מ"ב ס"ק נ"ט). וטעם המתירין משום דאחזוקי איסורא לא מחזקינן (מ"ב ס"ק ס').

ומ"מ אף שהכריע מרן כהמתירין, יעוי' להכה"ח בס"ק קל"ב בשם המאמר מרדכי דמנהג העולם שלא להשתמש בסלים שמולחים בהם כל השנה, ואין לשנות.

ללבן כלים בבדיל

כתב המ"ב בסי' תנ"א ס"ק ע"ז: וכלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל, מעיקר הדין היה אפשר להתירן בלא הגעלה, לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כל כך באש מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים, וזה גופא במקום הגעלה הוא כמבואר בסעיף ד', אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפור, ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחילה, לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה. ומ"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל, ובפרט כשהכלי אינו בן יומו. ואם האומן שציפהו הוא עכ"רם, ראוי להטבילו בלא ברכה, ע"כ. ויעוי' להרב בן איש חי פר' צו הלכה י"ב והכה"ח בס"ק קס"ג שהביאו בזה לשון רבינו האר"י ז"ל בשער המצות פרי עקב, שראוי ליהרר שלא ללבן הכלים של נחושת עם בדיל מהותך כדרך העולם להשתמש בהם מצה עד שיגעילם תחילה, לפי שזה הבדיל שהותך עליו נעשה קליפה על הנחושת, ומונע פליטת החמץ מתוכו אם יגעילוהו אחר כך. והליבון בבדיל עצמו אינו מועיל, לפי שהליבון נתנו לו חז"ל שיעור שיתחו ממנו ניצוצות וכו'. וכתב עי"ז הכה"ח בשם הבית דוד שאין זה אלא ממדת חסידות. [ועי' ג"כ במ"ב בס"ק ע"ז שכתב לענין הבדיל, שכיון שנעשה מכח האש חשוב כגוף אחד, ואינו מעכב את ההגעלה].

והבא"ח כתב ע"ז: ופה עירנו יע"א לא נהגו בכך, אלא מלבנים כלים שמשתמשים בהם בחמץ כל השנה בבדיל תחילה, ואח"כ מגעילים אותם להשתמש בהם בפסח. ואין אנחנו מוחים בהם מפני דפה עירנו אין דרכם לבשל בכלים אלו בשאר ימות השנה חמץ גמור בעין בתבשיל שיש בו פת וקמח, ורק במחבת דרכם לטגן בה עיסה מקמח, ואפילו הכי אין זה רוב תשמישה, ולכן אין אנחנו מוחים בהם לעשות עפ"י אזהרת רבינו האר"י ז"ל הנוכרת. אך ודאי ירא שמים צריך ליהרר בכך. וכן כלי שנאסר משום בשר בחלב, וכן שאר כלי איסור שרוצה ללבנו בבדיל ולהגעילו, שצריך ליהרר כל אדם בזה להגעילו תחילה ואח"כ ילבנו בבדיל כמו אזהרת רבינו האר"י ז"ל הנוכרת, עכ"ל. [וכבר העירו ע"ד הבא"ח במש"כ לענין מחבת את הסברא דרוב תשמישו, דהרי במחבת אין כאן רוב תשמישו "בחמץ",

ג'ו]. והנה מרן בבית יוסף הביא פלוגתת הרשב"א והרמב"ן אם מגעילין בשאר משקין, ושד' הארחות חיים דבדיעבד מהני, אולם בשו"ע לא כתב מדין זה דהגעלה בשאר משקין כלום.

ונחלקו בזה האחרונים ז"ל, לד' הפרי חדש השמטת השו"ע סתמו כפירושו שבכל מיני משקין מגעילין. ולד' הישרי כנסת הגדולה הא דלא הזכיר השו"ע בדין זה, משום דספקי מספקא ליה. והובא בכה"ח ס"ק ג'ז, ועיי"ש שהביא מס' חוקת הפסח דד' הרא"ה והריטב"א כד' הרמב"ן דלא מהני הגעלה בשאר משקין. וכ"כ הרדב"ז בלשונות הרמב"ם ורבינו מנוח. ושעל כן נראה שאף בדיעבד יש להחמיר ולחזור ולהגעיל הכלי, אבל בדיעבד מה שנתבשל בכלי שהוגעל במשקה מותר. והוסיף הכה"ח דנראה דהוא הדין אם הגיע פסח שאי אפשר להגעיל, ואין לו כלי אחר כי אם זה ולא היה בן יומו בשעת הגעלה, יש לסמוך על המתירין בדיעבד.

[אך יש להעיר ע"ד האול"צ דאף אם המצקת דינה ככלי שני, היינו לענין שא"א להכשיר על ידה, או שאינה מבשלת ומבליעה, אבל לענין בליעה הרי היא בלעה מתוך הכלי ראשון, ואין זה כמו עירוי מכלי ראשון שבולע רק כדי קליפה, דהא המצקת נמצאת בתוך הכלי ראשון, ואפשר שהאול"צ מדבר כשהמצקת לא שהתה בהכלי, ועדיין צע"ג].

דין הגעלה בשאר משקין לד' מרן

כתב הרמ"א בס' תנ"ב סעיף ה': ואין מגעילין בשום משקה רק במים, מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה.

והטעם שלכתחילה אין מגעילין בשום משקה חוץ ממים, משום שאין בטבען להפליט את הבלוע (מ"ב ס"ק כ"ה). והטעם דבדיעבד מהני הגעלה בכל משקה, משום שיש חולקין דגם משקין מפליטין כמו מים, וסומכים עליהם לענין דיעבד (מ"ב ס"ק כ"ו). [ועי'ע שעה"צ אות כ"ה ובכה"ח ס"ק

ראשון, והולכים לחומרא לכל צד. ועל כן א"א להגעיל ע"י הכף שהשהה בתוך הקדירה, אף שהעלה רתיחה יעו"ש.

ודע דבשו"ת אור לציון ח"ב פרק ל' תשובה י"ז כתב לחלק בזה בין אם תחב את הכף לתוך הכלי ראשון כשהוא ע"ג האש שאז דינו ככלי ראשון, לבין אם תחב את הכף לתוך הכלי ראשון כשאינו ע"ג האש שאז דינו ככלי שני.

וראיתי בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה ז' שכתב ג"כ חילוק זה לענין פסח, ולכן כתב שמצקת שרגילות להכניסה לסיר כשהוא עודנו על גבי האש צריכה הגעלה בכלי ראשון, ואם רגילות להכניסה רק לאחר שהוציא את הסיר מן האש, די להגעילה בעירוי מכלי ראשון. עכ"ד. [האמנם שלא כתב האור לציון להקל אף להכשיר כלי שתשמישו בעירוי מכלי ראשון, ע"י מצקת, די"ל דהולכים לחומרא וכהכה"ח].

חוראת הלכה

האם כלי שני צריך הגעלה לד' מרן, והמנהג למעשה

שאלה: כתב השו"ע בסיומן תנ"א סעיף א' שלא מועיל היסק להכשיר כלי חרס שנשתמש בהם בחמין אפילו שלא על ידי האור, אלא שעירה לתוכו רותחין. והרמ"א הוסיף דיש אוסרים אפילו בכלי שני. ויש לברר האם כן הוא אף ד' מרן השו"ע. ואת"ל לדד' מרן כלי שני אינו אוסר, יש לברר מהו המנהג למעשה.

תשובה: הנה לשון השו"ע הוא כלשון הטור, אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל בהן ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהן בחמין אפילו שלא על ידי האור אלא שעירה לתוכם רותחין. וכתב על זה הבית יוסף, פירוש אפילו לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק, וכן הרמב"ם בפרק ה' השווה כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני, לנשתמשו בו בכלי ראשון. ע"כ. ובפשיטות נראה דאף מרן בשו"ע ס"ל הכי דאף כלי שני לא מהני ליה היסק. אולם עיי' להמג"א בס"ק ג' שכתב דנראה דמרן השו"ע חזר בו מדהשמיט דין כלי שני, ויעו"ש עוד.

ולפי"ד המג"א צ"ל דהא דכתב מרן בסעיף ה' שכלים שנשתמש בהם בכלי שני הכשירין בכלי שני, היינו דוקא בכלי מתכות שיש לו הכשר, ומשא"כ בכלי חרס שאין לו תקנה לכן הוי כדיעבד ולא נאסר, וכמו שביאר המחצית השקל. אולם עיי' להכה"ח בס"ק כ' שהביא מכמה אחרונים שחלקו על ד' המג"א, וס"ל דאף ד' השו"ע לאסור בכלי שני וכדבריו בבית יוסף.

אולם עיי' בשו"ת אור לציון ח"ג (פרק י' תשובה א') שכתב כהמג"א דד' השו"ע היא להתיר בכלי שני, ושאני כלי מתכת שיש לו תקנה בהגעלה, וכמו שחילק המחצית השקל הנ"ל.

ובכל אופן האחרונים הסכימו לאסור בכלי שני. וכ"כ הבן איש חי פ"ר צו הלכה י"ד. ואף האור לציון שם כתב דלהלכה אנו מחמירים בכלי חרס אף בכלי שני.

והעולה מן המדובר, ד' הבי" לאסור בכלי חרס אף בכלי שני. וכן הוא ד' הרמ"א. ובד' השו"ע נחלקו האחרונים, לד' הכה"ח (בשם אחרונים) אף ד' השו"ע היא לאסור בכלי חרס בכלי שני, אבל לד' המג"א לד' השו"ע אין לאסור בכלי חרס בכלי שני, וכ"ה ד' האול"צ בד' השו"ע. אולם למעשה המנהג לאסור בכלי חרס בכלי שני.

כלי שני שבלע והיד נכוית בו האם נאסר

שאלה: עוד יש לעיין אם השתמשו בכלי שני אבל "היד נכוית בו", האם בזה יש לאסור ואולי אף בדיעבד.

תשובה: הנה לא מצינו בשו"ע בשום מקום שחילק בזה בין יד נכוית ליד סולדת בו, ומשמע דבכל אופן כלי שני אינו מבשל ואוסר. ואדרבה עיי' בבית יוסף ביורה דעה סימן ק"י שכתב וז"ל, ונ"ל דאפילו מעלה רתיחות בכלי שני כעין שהיה בכלי ראשון אינו מבשל, דכלל גדול הוא דכלי שני אינו מבשל בשום פנים וכו'.

[ולכא"ו יש להוכיח ג"כ דיד נכוית ויד סולדת חד הוא, דעי' ל' השו"ע באו"ח סי' קפ"א לענין מים אחרונים שאין נוטלים אם היד נכוית בהם, ול' הגמ' בחולין בדף ק"ה הוא שהיד סולדת בהם. אולם יעו"ש במ"ב ס"ק ח' שכתב דל' השו"ע הוא לאו דוקא, דבדואי אין אדם נוטל ידיו במים כאלו שנכוה בהן, אלא רוצה לומר שהיד סולדת בהן].

איברא דיעוי' להמ"ב בס' שיי"ח ס"ק מ"ח שכתב בשם החיי אדם, דהיכא דיד נכוית בו לכו"ע מבשל אף בכלי שני [ועיי"ש מקורו בשערי צדק שער מצות הארץ פרק ב' בביתא אדם ס"ק ט']. ולכא"ו זה דלא כהבית יוסף הנ"ל שכתב בהדיא ואפי' מעלה רתיחות בכלי שני "כעין שהיה בכלי ראשון" אינו מבשל. וכ"כ בשו"ת אור לציון חלק ב' פרק ל' בביאורים לתשובה י"א, דמדו' הבי" הנ"ל מתבאר דכלי שני אינו מבשל אף אם היד נכוית בו.

ובאמת דיעוי' להחזו"א או"ח סי' נ"ב ס"ק י"ט שכתב ע"ד החיי אדם הנ"ל ח"ל, ומיהו כתבנו שם (בחזו"א מעשרות סימן ד' ס"ק י"ח) דגמרא דידן פליגא, ומ"מ קשה להקל באיסור שבת. עכ"ל, ואפשר לפי זה דדוקא באיסור שבת יש להחמיר ולא באיסור חמץ, אם כי מצינו פעמים שהחמירו בחמץ יותר, וצ"ע. [ועיי' באול"צ ח"ג פ"י תשו' ו' דאף דבני ספרד נהגו להקל בגוש בכלי שני, בפסח יש להחמיר משום חומרא דחמץ]. נמצא, ד' הבי" דכלי שני אינו מבשל אף כשהיד נכוית

בו, וכן הסכים האול"צ. ד' החיי אדם דכלי שני מבשל כשהיד נכוית בו, וכד' החזו"א עכ"פ באיסור שבת. [ולענין חמץ צ"ע].

האם יש להקל בכלי שעבר עליו י"ב חודש שא"צ הגעלה

שאלה: יש לעיין האם יש מקור להקל בכל כלי שעבר עליו י"ב חודש, או שאין לזה מקור.

תשובה: הנה יש לזה מקור בשו"ת חכם צבי סימן ע"ה שהתיר בדיעבד תבשיל שנתבשל בכלי שעבר עליו י"ב חודש, אף להאוסרים נותן טעם לפגם בפסח מ"מ אחר י"ב חודש ליכא טעם כלל, ומ"מ לא מלאני לבי להתיר לבשל בו לכתחילה. והובא בשערי תשובה סי' תנ"א ס"ק א'. אולם יעו"ש בשערי תשובה שהביא מד' החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב סימן ל"ח שמד' הרשב"א בתשובה מתבאר דלא כהחכם צבי ואפילו בדיעבד אסור יעו"ש, והובא ג"כ בכה"ח ס"ק ד', והביא שכ"כ הרדב"ז בס' תשל"ט.

העולה, דלמעשה אין להקל בכלי שעבר עליו י"ב חודש. [ואף בדיעבד להאוסרים נותן טעם לפגם בפסח]. ומשמע דאפילו בתור סניף אין לצרף דיעה זו. [מיהו שוב ראיתי בספר ערוך השולחן סעיף ב' שכתב שאפשר לצרף דיעה זו לאיזה קולא אחרת אם יש בענין זה].

האם ניתן להכשיר תנורים בזמנינו ע"י היסק בחום הכי גבוה

שאלה: הנה מתבאר בשו"ע סי' תנ"א סעיף א' שאין להכשיר תנורים על ידי ליבון, משום שחוששים דילמא חיים עליהו ולא ישהה שם הרבה. ויש לדון בתנורים המצויים כיום המופעלים על ידי חשמל, האם מועיל להסיק את התנור בחום הכי גבוה, ונאמר כבולעו כך פולטו, כמו שבלע על ידי חום החשמל כך יפלוט על ידי החשמל.

תשובה: הנה ראיתי להרבה מפוסקי זמנינו שהתירו להכשיר את התנור באופן זה שמסיקו בחום גבוה, והובא ג"כ במ"ב מהדו' דרשו הערה 10 [הלא הם הרב מנחת יצחק, הגרש"ז אויערבאך ז"ל ועוד, ועיי"ש עוד]. אולם יעוי' בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה ב' שכתב להחמיר שלא להכשיר את התנור, וטעמו ז"ל (בביאורים שם) כיון שגדר ליבון הוא שניצוצות ניתזין ממנו.

ולכא"ו יש להוכיח כן מד' השו"ע בס' תנ"א סעיף ב' שכתב: כוביא שהוא כלי שעושים מלבנים ועפר ואופים ומטגנין בו, וכן תנור קטן שקורין פידליא היסקו מבחוץ אסור לאפות בו בפסח, דאין חמץ שבו נפלט בכך. ואם מילאו בגחלים מבפנים שפיר דמי. ע"כ. וחזינו דאף שבלע ע"י היסק מבחוץ, מ"מ לא מהני להכשירו על ידי היסק מבחוץ. והטעם נראה דגדר ליבון אינו גדר להוציא את הבלוע ע"י החום, רק הוא "לשרוף" את האיסור, וההיסק מבחוץ אינו שורף את מה שמבפנים, כיון דאין ניצוצות ניתזין מבפנים.

אך באמת יד הדוחה נטויה לומר דד' השו"ע הרי הם בכלי חרס, וי"ל דכלי חרס שאני, דהלא כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם, ורק ע"י ליבון הוא שיוצא, ובזה דוקא גדר הליבון הוא ששורף את האיסור, אבל בכלי מתכות שפיר י"ל דהגדר הוא שחום האש מוציא את הבלוע, ושבו י"ל דמהני להסיק את התנור מדין כבולעו כך פולטו.

אולם נראה להוכיח כד' האול"צ, מד' הש"ך ביו"ד סי' קכ"א ס"ק י"ז שהאריך לבאר דיש לחלק בין כלי שבלע מקצתו ע"י בישול, שבוה סגי להכשיר מקצתו מדין כבולעו כך פולטו, לכלי שבלע ע"י האור שבוה צריך ללבן את כולו, והביא בזה לשון הרא"ה דהגעלה בכלי מתכות הוא להפליט מה שבלע, אבל ליבון בשום מקום אינו מפליט כל איסור שבו, אלא כילוי הוא שמכלה איסור שבתוכו וכו'. ומתבאר מד' הש"ך והרא"ה דכל גדר ליבון אף בכלי מתכות אינו להוציא את הבלוע אלא לשרוף את האיסור, ובאופן דנראה דכיון שאין ניצוצות ניתזין ממנו אין כאן גדר כילוי, ולא מועיל מה שבלע בחום כזה. ודוק. [ועי'ע בס' קה"י שבת סימן כ"ד אות ב'].]

וחו"ר בית ההוראה כתבו ע"ז: כל הגידון בתנור להכשירו בהיסק של עצמו, זה מכיון שכל בליעתו רק ע"י אדים של האפיה, ואין ספק לפוסקים שאם משתמשים בגוף התנור באפיה שלא ע"י תבניות, שחייבים להכשירו בניצוצות ניתזין כמו כל כלי שתשמישו ע"י יובש, ולכן הורו שסיקנו בגובה מקסימלי ויחליף את התבניות. ודעתו של הגר"צ אבא שאול זצ"ל שלמרות כן צריך ליבון, מכיון שמרן בסעיף ט"ו כתב שכיסוי ברזל שמשמיים אותו ע"ג חררה כשנאפית על

חוראת הלכה | לז

חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום" בעריכת הרה"ג נדב פרץ שליט"א

הכירה צריך ליבון, והטור כתב בזה שני טעמים, האחד מכיון שברוב פעמים החררה נוגעת בכיסוי, וטעם שני שהוא מזיע מהבל החררה, ובאמת רוב פוסקים נקטו את הטעם הראשון, ולפ"ז תנורים שלנו א"צ ליבון, כי אין העוגות שלנו נוגעות ברוב פעמים בדופני התנור, אולם הגר"צ אבא שאול זצ"ל ס"ל שעיקר הטעם הוא מחמת הזיעה, ולכן פסק שצריכים ללבנו בניצוצות ניתזין.

האם החצובה צריכה הכשר לבני ספרד והמנהג למעשה

שאלה: כתב הרמ"א בס' תנ"א סעיף ד', חצובה צריכה ליבון. וביאר במ"ב ס"ק ל"ד, דהוא כלי שיש לה שלש רגלים ומעמידין עליה קדירה או מחבת בתנור על האור כל השנה, ואם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללבנה באור לפי שלפעמים נשפך עליה עיסה וגבלע בה טעם חמץ על ידי האור. וכתב המ"ב שכל זה הוא רק לכתחילה משום חומרא דחמץ, כיון דבאמת שתי קדירות הנוגעות זו בזו אין הבליעה מזו לזו וכמבואר ביו"ד סימן צ"ב סעיף ח'. וגם יש לתלות שאף אם נשפך כבר נשרף והלך לו כיון שבכל שעה היא על האש, ועל כן בודאי די לזה בליבון קל. ובדיעבד אף אם נשתמש עליו בלי ליבון כלל ג"כ אין לאסור. ויש לברר מהו מנהג בני ספרד בדין החצובה אם צריך הכשר או לא.

תשובה: הנה אף להרמ"א אין דין זה אלא חומרא וכמש"כ המ"ב, משום דמדינא כיון שאין כאן משקה המחבר את ב' הקדירות אין לחוש, וגם שיש לתלות שאף אם נשפך האש שורפתו, וא"כ מאחר ומרן השו"ע לא הביא דין זה מנין לנו להחמיר. ואמנם ראיתי להרב מאמר מרדכי שכתב דלכתחילה פשיטא דיש להחמיר כדברי הרמ"א, והובא בכה"ח ס"ק ע"ד, אך עכ"פ אין לזה מקור בד' השו"ע.

ואכן ראיתי בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' בביאורים לתשובה ג' שכתב דכל חומרת הרמ"א היא לשיטתו בסיומן תמ"ז סעיף י' דנותן טעם לפגם בפסח אסור, משום שאף אם נחוש למה שלפעמים נשפכת העיסה, הרי זה נפגם מהפיה והאש שיש בחצובה, ועוד שמה שנשפך אין זה רוב תשמישו. [ולענ"ד יש להעיר ע"ד האול"צ במש"כ דאין זה רוב תשמישו, דהרי כבר ייסד לן החזו"א דכל גדר דרוב תשמישו הוא רק אם אף רוב תשמישו הוי בחמץ רק שאינו בחמין, אבל אם רוב תשמישו אינו בחמץ לא חשיב רוב תשמישו, וכן כתב הרב אול"צ גופיה בתשובה ה', וא"כ כאן שהרוב תשמישו אינו פולט כלל, כיון שאינו עובר מכלי לכלי בלא רוטב לא חשיב רוב תשמישו בחמץ].

ובכל אופן כתב שם האול"צ שלמעשה נהגו להחמיר להכשיר את החצובה, אך הוסיף שכיון שבחצובות שלנו יש חשש שיתקלקלו אם ילבנו אותם ליבון חמור, לכן נהגו לכסות את החצובה לאחר ניקויה בפח או בנייר כסף חזק.

האם צריך להכשיר אף את המבערים

שאלה: עוד יש להסתפק בגו המצוי כיום שיש בו את המבערים שיוצא מהם האש דרך החורים, האם צריך להכשיר אף את המבערים או רק את הברזלים שעליהם מונח הסיר.

תשובה: לכא"ו היה נראה שתלוי מהו הטעם שנוהגים להחמיר ללבן את החצובה, אם משום עצם הנגיעה של הקדירה עם החצובה, או משום שנשפך על החצובה, דאם הטעם הוא משום עצם הנגיעה של הקדירה עם החצובה, לענין המבערים לא שייך טעם זה, כיון שבדרך כלל מניחים את הקדירה על החצובה, ואין הקדירה נוגעת במבערים, אבל אם הטעם משום שנשפך, לכא"ו אף לענין המבערים שייך טעם זה.

אולם ראיתי להאול"צ בתשובה ג' שכתב שהמבערים א"צ הכשר כלל, וביאר שם הטעם, כיון שאין רגילות שישפך עליהם מהסיר, יעו"ש. ולענ"ד צ"ע בזה, דפוק חזי שכשגולש הוא גם על המבערים [ולכן אף הגו נכבה מכח הגלישה הזאת]. אלא שי"ל טעם אחר דלענין המבערים ודאי שהאש שורפת כליל, יותר מאשר החצובה. ועדיין צ"ע.

האם מועיל לצפות את החצובה (או כל

משטח אחר שצריך הכשר) בנייר כסף

שאלה: יש לעיין לענין חצובה או כל משטח אחר שצריך הכשר, האם מועיל לצפותו בנייר כסף במקום הכשר או לא.

תשובה: נלענ"ד דעפ"י המבואר ביו"ד סי' צ"ב סעיף ח' שאין הבליעה עוברת מכלי לכלי בלא רוטב, וכ"ה במ"ב כאן בס"ק ל"ד לענין חצובה, אם כן נמצא שע"י הנייר כסף שוב אין הבליעה עוברת, דאף אם נשפך חמץ על החצובה הרי הנייר כסף מפסיק, וכ"כ בשו"ת אור לציון שם. וכן הוא המנהג כיום.

אלא שצריך לזהר שיהיה נייר כסף עבה שלא יקרע בתוך הפסח, וכמשי"כ האול"צ שם.

ודע עוד דנראה שצריך לזהר שלא יהיה רטיבות בתחתית הסיר, או בגב האלומיניום, אם גם החצובה רטובה, שאז שייך שיעבור טעם מהחצובה לסיר דרך האלומיניום, דאם לא כן שוב יש כאן משקה המחבר את ב' הקדירות. דוק.

האם צריך להכשיר את הכלי דוקא באותה דרגת חום שבלע או העיקר שיהיו המים רותחים

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף ה': כלים שנשתמשו בהם בחמין, כפי תשמישן כך הכשירן. אם תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון. ואם תשמישן בכלי שני, הכשירן בכלי שני. וכלי שמשתמשים בו בעירוי שמערה מכלי ראשון לא סגי ליה בהכשר דכלי שני, אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון. ויש לדון האם תלוי ג"כ בדרגות חום, דהיינו שאם השתמשו בו מאה מעלות חום אזי צריך להכשיר במאה מעלות חום, ואם השתמשו במאתיים מעלות חום אז צריך להכשיר במאתיים מעלות חום, וכן ע"ז הדרך, או שאין מחלקים בזה.

תשובה: לענ"ד דא"צ אותה דרגת חום. וראיה לזה, שהרי השו"ע כתב רק כל שתשמישו בכלי ראשון צריך להכשירו בכלי ראשון, ולא חילק בדרגת החום, ועוד דמשמע מד' השו"ע שאף אם השתמשו בו בכלי ראשון ע"ג האש אפשר להכשירו בכלי ראשון שלא ע"ג האש, ואף שאין דרגות החום שרים, ואף לדי' הסוברים בטור יו"ד סי' קכ"א שצריך להכשירו דוקא בכלי ראשון שע"ג האש והובא במ"ב סי"ק ל"ז, נראה דאין זה משום דרגות החום, אלא משום שהיה כלי ראשון ע"ג האש", אבל כל שמכשירו ע"ג האש [או בכלי ראשון שלא ע"ג האש, היכא דלא נשתמשו בו ע"ג האש], שפיר דמי. [וכנ"ג מד' האול"צ בביאורים בפ"י תשו' ב' שכתב שלא חילקו לעולם בין חום גבוה לחום נמוך]. וכי"כ בשו"ת מנחת שלמה תניינא סי' נ"א לענין סיר לחץ שא"צ להכשירו באותה דרגת חום, אלא סגי במאה מעלות, יעו"ש.

כלי שהשתמשו בו ע"י עירוי רק מבחוץ האם צריך להכשיר אף את הצד הפנימי

שאלה: הנה השו"ע כתב בס' תנ"א סעיף ה' שכלי שמשתמשים בו בעירוי הכשירו על ידי עירוי. ויש להסתפק אם נשתמשו בו דרך עירוי רק מבחוץ, האם צריך להכשיר אף את הצד הפנימי, או רק את החלק החיצוני.

תשובה: לכאו' נראה דכיון דעירוי אינו מבליע אלא כדי קליפה וכנודע [וכ"ה בשעה"צ כאן אות מ"א], א"כ הרי נמצא שלא נאסר מהכלי אלא כדי קליפה, ובאופן דנראה שאם עירו רק לצד החיצון לא נאסר הפנימי.

אך באמת דבלאו הכי א"צ למה שכתבנו, דבאמת אף אם נשתמשו בהכלי בכלי ראשון, מבואר בשו"ע סי' תנ"ב סעיף ו' ובמ"ב סי"ק ל"א שכל שנשתמשו בו מבפנים א"צ להכשיר אלא את הצד הפנימי יעושו"ה, וא"כ פשוט הוא אף בנידון דידן שא"צ להכשיר אלא את הצד שעירו לתוכו. אלא דמ"מ נפקא מינה בדברינו שאם עירו לצד החיצון, "לא נאסר" הצד הפנימי.

ולפ"ז צ"ל דמש"כ המ"ב בס"ק צ"א דלא מהני לקלף את הכלי לפי שהבליעה היא מעבר לעבר, היינו דוקא בכגון מה שמדובר שם, יעו"ש לענין מדוכה, אבל בכלי שבלע ע"י עירוי שפיר מהני לקלוף את הכלי, שהרי לא נאסר אלא כדי קליפה. ופשוט. [וכי"כ הש"ך ביורה דעה סימן צ"ח סי"ק י"ג שכלי שנאסר ע"י עירוי אי"צ לשער רק כדי קליפה].

כלי שהשתמשו בו דרך עירוי לתוכו האם צריך להכשיר את הצד החיצון

שאלה: וכן יש להסתפק להיפוך, אם עירו לתוכו, האם צריך להכשיר אף את הצד החיצון, או סגי להכשיר את החלק הפנימי.

תשובה: ונראה פשוט דה"ה להיפוך, שאם עירו לתוכו א"צ להכשיר אלא את הצד הפנימי, מלבד מה שנתבאר מד' השו"ע בס' תנ"ב סעיף ו' ובמ"ב סי"ק ל"א שאף אם נשתמשו בו מבפנים ע"ג האש א"צ להכשיר אלא את הצד הפנימי, עוד בה דהכא אף לא נאסר הצד החיצון, מאחר ועירוי אינו אוסר אלא כדי קליפה, הרי שאינו מבליע מעבר לעבר.

[ואף דלכתחילה מחמירים בפסח אף בכלי שני, וכמשי"כ הרמ"א לעיל בסעיף א' ובמ"ב שם סי"ק י"א, מ"מ היינו דוקא כדי קליפה, וכמבואר בשו"ע יו"ד סי' ק"ה סעיף ב' ד' האוסרים בכלי שני, ועי' היטב בכה"ח כאן סי"ק י"ט ופ"ד].

אם הכניס כף לתוך הסיר האם אותו כף צריך הכשר בכלי ראשון או סגי בעירוי

שאלה: יש לעיין אם הכניס כף לתוך הסיר [שע"ג האש, או שלא ע"ג האש], האם אותו כף צריך הכשר בכלי ראשון, או סגי בעירוי.

תשובה: נלענ"ד פשוט דכיון שעכ"פ הכניס את הכף לתוך הכלי שע"ג האש או שלא ע"ג האש הרי הכף נאסר, דהרי הוא בולע מכלי

ראשון, ולא מיבעיא כדי קליפה דלא גרע מעירוי, אלא אף מבליע בכולו, דהרי כלי ראשון אף שלא ע"ג האש אוסר בכולו.

ואמנם לענין להכשיר ע"י אותו כף כתב במ"ב בסימן תנ"ב סי"ק כ' להחמיר שלא ישאב עם כלי אחר אם מגעיל בלא אבן מלובן, אם לא שהמים מעלים רתיחה, ויעו"י להכה"ח בס' תנ"א סי"ק פ"א ופ"ט שהחמיר אף כשהמים מעלים רתיחה, היינו דוקא לענין להכשיר על ידי הכף, שבוה אומרים שאין הכף נחשבת ככלי ראשון, אבל לענין שהכף תיאסר פשוט הוא שנאסרת בכולה, ובאופן שצריך להכשירה דוקא על ידי כלי ראשון.

ומהאי טעמא אין ד' האול"צ בזה מבוררים לנו, שכתב בפרק י' תשובה ז' לענין מצקת שאם הרגילות להכניסה רק לאחר שהוציא את הסיר מהאש, די להגעילה בעירוי מכלי ראשון. והטעם לחלק בזה ביאר עפ"י"ד בחלק ב' פרק ל' תשובה י"ז שכל שהכניסו את המצקת בכלי ראשון שלא על גבי האש דינה ככלי שני יעו"ש. אך לפימשי"כ מה ענין זה לזה, דאמנם אין גוף המצקת ככלי ראשון, אבל עכ"פ בלעה בתוך כלי ראשון, שהרי כלי ראשון אוסר אפי' כשאינו ע"ג האש, וכמבואר ביו"ד סי' קכ"א שכל שנשתמשו בכלי ראשון שלא ע"ג האש צריך הכשר בכלי ראשון שלא ע"ג האש.

גם מה שכתב האול"צ בביאורים שם שאם הרגילות להשתמש במצקת רק בכלי שני, מעיקר הדין א"צ הגעלה ורק מכח המנהג, צ"ע דהרי מרן כתב בהדיא בסעיף ה' שכלי שני אוסר בחמץ וכמשי"כ האול"צ גופיה בתשובה א'. ואולי יש להעמיד ד' האול"צ כשהוציא את המצקת מיד, עי' פתחי תשובה יו"ד סי' ק"ה סי"ק ח' בשם ס' חמודי דניאל די"ל שברגע א' לא נאסר. וגם בזה עדיין צ"ע.

ובאופן דלעננ"ג פשוט דעכ"פ כל ששהה המצקת בכלי ראשון, צריך להכשירה בכלי ראשון.

האם מנהג בני ספרד למעשה להקל לילך בכלי אחר רוב תשמישו

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף ו': כל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו, הלכך קערות אעפ"י שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון כך הוא הכשירן. והרמ"א כתב שיש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון. וכן המנהג. וכתב המ"ב בס"ק מ"ז שמ"מ בדיעבד סומכים על ד' השו"ע.

ויש לברר מהו מנהג בני ספרד למעשה, האם להקל בזה כדי השו"ע שהולכים בכל כלי אחר רוב תשמישו.

תשובה: הנה יש מבני ספרד הנוהגים בכל דיני פסח כחומרות הרמ"א, וכמו שכתב בס' זכור לאברהם לענין חוזר וניעור, והובא בכה"ח סי' תמ"ז סי"ק ע"ו, וכי"כ הכה"ח שם בס"ק רכ"ח לענין נטל"פ בפסח שיש שמחמירין ככל חומרות הרמ"א, וכי"כ בכה"ח סי' תנ"א סי"ק רצ"ו בשם ס' זכור לאברהם לענין דלא מהני הגעלה בכלי זכוכית, אך עכ"פ אין זה מנהג כל בני ספרד [וכמשי"כ בכה"ח סי' תמ"ז סי"ק ע"ו בשם הברכי יוסף]. ובאופן דנראה דאף לענין רוב תשמישו אין מקור דבני ספרד נהגו להחמיר בזה כדי הרמ"א. אולם מד' הרב כה"ח [בס"ק פ"א ופ"ג ופ"ה וק"ו] נראה שגם בני ספרד נהגו להחמיר להגעיל הכל בכלי ראשון. [ועי' עוד בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה ג' ותשובה י"א].

[ויש לעיין מסעיף כ' שכתב השו"ע שנוהגים להגעיל את השולחנות, לפי שלפעמים נשפך מרק מהקדירות לתוכן, ואמאי לא מקילים בזה משום רוב תשמישן].

האם הקולא דהולכים בכלי אחר רוב תשמישו הוא אף אם נשתמשו בו דבר חריף

שאלה: עוד יש לעיין האם הקולא דהולכים בו אחר רוב תשמישו הוא אף אם נשתמשו בהכלי דבר חריף.

תשובה: נלענ"ד דלפ"מ שכתב המ"ב בס"ק מ"ו שכל הקולא דרוב תשמישו הוא דוקא כשלא היה הכלי בן יומו, והיינו דבאמת מדינא כל שבלע פעם אחת כבר נאסר, אלא דכיון דמדאו' לא נאסר אינו בן יומו, לכן הקילו לדון אחר רוב תשמישו, וכמבואר טעם זה בב"י בשם הרשב"א, וא"כ נראה פשוט שכל שהדבר חריף באופן שאין בו קולת אינו בן יומו שוב הו"ל כבן יומו. ושור"י שכ"כ בחזו"א או"ח סימן קי"ט סי"ק ט"ו. [אך בעיקר דין דבר חריף באינו בן יומו לדי' מרן, עי' מש"כ בזה באורך בס' תמ"ז].

כלי שהשתמשו בו חמץ פעם אחת האם סגי ליה בשטיפה

שאלה: עוד יש לעיין כלי שאינו עומד להשתמש בו חמץ וגשתמשו בו פעם אחת חמץ, האם סגי בשטיפה כיון שאין זה רוב תשמישו, או שיש לחלק דשאני כלי זה שאינו עומד להשתמש בו חמץ.

תשובה: הנה למש"כ בתשו' הקודמת דעיקר דין רוב תשמישו הוא קולא בגדר דרבנן דאינו בן יומו, י"ל דהגדר הוא רק היכא שעכ"פ השתמשו בו בחמץ כל הזמן, ורק שהיה בצונן או בכלי שני או בעירוי שבוה דוקא הקילו לחשוב שזהו אופן הכשירו, אבל אם הרוב תשמישו אינו בחמץ אין גדר קולא כזו, דה"ז כמו שנפל איסור פעם א' לכלי. וכן כתב החזו"א באו"ח סי' קי"ט סי"ק ט"ו.

ובאמת שכ"ה מפורש במ"ב סי"ק ל"ט, שכתב דאפילו כלי חדש שלא נשתמשו בו מעולם, רק פעם א' נשפך עליה עירוי של חמץ מכלי ראשון, ורואים שאפי' פעם א' נאסר [אך יש לדחות דהתם עוד לא נשתמשו בו כלל]. וכי"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשו' י"א. יעו"ש. [וכבר העירו בזה מד' הבן איש חי פרי צו הלכה י"ב לענין ללבן

בבדיל, שכתב דאין מוחין בהנוהגים להקל, לפי שאין רוב תשמישו בחמץ יעו"ש].

[ויעו"ש בבאורים שביאר הטעם דהולכים אחר רוב תשמישו, משום שתולים שגם עתה ישתמש כדרך רוב תשמישו. וצ"ע דהתינח אם רוב תשמישו בקר, אבל אם רוב תשמישו בחום דעירוי או כלי שני, הרי אם ישתמש כעת יפליט את האיסור. ויעו"ש עוד דטעם הרמ"א שהחמיר לא לילך אחר רוב תשמישו הוא לשיטתו דנטל"פ אסור בפסח, ולכן אין זה אלא חומרא בחמץ. ודי' ז"ל צ"ע, חדא, דהרי נטל"פ בפסח אינו אלא מדרבנן. ועוד דיעו' להרמ"א ביו"ד סי' קכ"א סעיף ה' שהחמיר לענין תיבות שנלקחים מהעכו"ם להגעילם שמא נשפך עליהם חמין, הרי דאף בשאר איסורין אין הולכים אחר רוב תשמישו. והטעם כדאסברה לה הט"ז כאן, לפי שרוב ההמון אינם יודעים לחלק בין רוב תשמישו למיעוט תשמישן].

האם מהני הגעלה לכלי פלסטיק

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף ח': אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת דינם להכשירים בהגעלה, והרמ"א הוסיף דכן כלי עצם צריכים הגעלה. ובביאור הלכה הוסיף דכן כלי גללים. ויש להסתפק אם כלי פלסטיק מועיל להם הגעלה או לא.

תשובה: הנה מצינו דכלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם, בסעיף א', וכן כלי חרס המצופים זכוכית, בסעיף כ"ג, ולענין כלי זכוכית, לדי' השו"ע בסעיף כ"ו א"צ הכשר, ולדי' הרמ"א לא מהני הגעלה משום שתחילת ברייתו מן החול דינו ככלי חרס, אבל לענין שאר כלים בפשוטו כיון שאינם כלי חרס מהיכי תיתי שלא יועיל להם הגעלה. אכן ראיתי בשבות יצחק דיני מיקרוגל פרק ה' סי"ק ט' בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין להכשירו בהגעלה, ועי' מ"ב מהדו' דרשו הערה 131 שאסף בזה עוד מפוסקי זמנינו.

אלא דכאמור מנ"ל להחמיר במה שלא נתפרש בגמ'. וכי"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשו' י"ג, והוכיח לה ממש"כ השו"ע בסעיף ח' הנ"ל דכלי אבנים מועיל להם הגעלה, ומקורו מהרי"ף, דמנ"ל לומר כן, ובעי"כ משום שבגמ' לא הוציאו מן הכלל אלא כלי חרס.

אך באמת לענ"ד אם לדין יש תשובה, די"ל שכל הכלים שהיו בזמן חז"ל אם איתא דאין להם הגעלה היה להגמ' להוציא אותם כלים מכלל הגעלה, ולבאר את דינם כדין כלי חרס, אבל כלי פלסטיק שלא היו בזמן הגמ' אין לך הוכחה מהגמ' שמועיל להם הגעלה. ומ"מ נראה בפשוטו דמאחר ואין מקור להחמיר, מנ"ל להחמיר דלא מהני להם הגעלה.

האם שיניים תותבות צריכים הכשר

שאלה: יש לשאול האם שיניים תותבות צריכים הכשר או לא, דלכאו' הרי הם בולעות חמץ רותח.

תשובה: הנה לכאו' אם אוכל דבר רותח, הרי השיניים נאסרות. אולם בדבר זה האריכו מאד האחרונים. ועי' להכה"ח ביו"ד סי' פ"ט סי"ק כ"ב שהביא ד' הדרכי תשובה ששאל מרופא מומחה מהו תוכן השינים הללו, ואמר לו במסич לפי תומו שהוא ממין שטבעו אינו בולע, אלא דמ"מ מהראוי לכל ירא שמים שיהיו לו שינים לבשר ושינים לחלב ובפרט בפסח, אך ממה שרואים ששום אדם לא נוהר מסתימות שבנקבי השינים שלא לאכול עמהם פעם בשר ופעם חלב, בעל כרחך שסומכים על הנ"ל שהדבק ההוא אינו בולע. והכה"ח הוסיף דאף אם השינים בולעים, אין אוכלים דבר שהיד סולדת בו. [ויש להוסיף דאף אם פעמים שאוכל דבר שהיד סולדת בו, מ"מ אין זה רוב תשמישן]. ועי' עוד בס' שדי חמד אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סימן ד' אות כ"ד מה שהביא בזה.

ובשו"ת אור לציון ח"ג פרק י' תשובה ט"ו כתב שהעיקר לדינא שאין השינים תותבות צריכות הגעלה. [ועי' עוד במ"ב מהדו' דרשו הערה 35 דד' הגרי"ש אלישיב זצ"ל להחמיר בפסח לערות מים רותחין, ועי"ש עוד].

האם למחבת סגי בהגעלה לבני ספרד

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף י"א: מחבת שמטגנין בה מותרת בהגעלה וכו'. והרמ"א כתב שיש מחמירין ללבן המחבת, אך בליבון כל דהו דהיינו שישורף עליו קש מבחוץ סגי. וביאר במ"ב סי"ק ס"ג וס"ו, דלדי' השו"ע כיון שמטגנים עם שמן חשיב שבלע ע"י משקה, ולכן סגי ליה בהגעלה. אבל לדי' המחמירין הטעם משום שלפעמים נתייבש השומן, והעיסה נאפית בעין על המחבת. ויש לברר מהו המנהג למעשה לבני ספרד האם כדי השו"ע דמחבת סגי ליה בהגעלה.

תשובה: הנה לא מצינו שבני ספרד יחמירו בזה דלא כהשו"ע, וכי"כ הרב חיד"א בס' מחזיק ברכה דסגי בהגעלה, וכ"ה בכה"ח סי"ק קמ"ו. וכן כתב הרב בן איש חי בפר' צו הלכה י"ד וזה לשונו: והמחבת שמטגנים בה די בהגעלה. אבל מורינו רבי משה ז"ל כתב צריכה ליבון, והמחמיר ללבנה תבא עליו ברכה. מיהו א"צ ליבון רב שיהיו ניצוצות ניתזין ממנה, אלא די בליבון שיהיה הקש נשרף עליה מבחוץ. ע"כ. [וכונת הבא"ח מורינו רבי משה, נראה כונתו להרמ"א, והוא ראשי תיבות מור"ם, וכמקובל אצל פוסקי ספרד].

[ומיהו לענין מחבת טפלון שטיגנו בה בלא שמן, בזה פשוט הוא דלא מהני לה הגעלה. ועי' במ"ב מהדו' דרשו הערה 131 מכמה פוסקי זמנינו שהחמירו אף כשבלע ע"י משקה מצד החומר עצמו. וכבר נתבאר לעיל לענין כלי פלסטיק אם מועיל לו הגעלה].

ומיהו ראיתי להאול"צ בתשו' ח' שכתב דכיון שמצוי שכבת שומן במחבת אי אפשר להגעילה. ומ"מ אין לחוש להשהות את המחבת

תשובה: הנה נתבאר לעיל כמה פעמים דיש מבני ספרד שנהגו להחמיר בפסח ככל חומרות הרמ"א, וכ"כ בס' זכור לאברהם לענין כלי זכוכית, והובא בכה"ח ס"ק רצ"ז. אך עכ"פ אין זה מנהג אצל כל בני ספרד.

ומיהו עי' להרב בן איש חי פר' צו הלכה י"ד שכתב להחמיר בכלי זכוכית שבלעו בצונן, להכשירם בעירוי ג' פעמים. וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ג אר"ח סי' כ"ט.

ועי' בשו"ת אור לציון תשובה י"ב בביאורים שכתב שהוא רק מנהג בגדד, והוסיף ששמענו מרבותינו שמה שהחמירו בבגדד אף שדעת מרן להקל, הוא משום שחששו שכמו שמצינו בדברים רבים שירדו מאיכותם במהלך הדורות, כמו כן כלי זכוכית, ושמא כעת בולעים משהו, ועיי"ש.

אם מגעיל קודם שעה חמישית, האם יכול להגעיל כלי חמץ עם כלים של איסור

שאלה: כתב השו"ע בסימן תנ"ב סעיף א' שיש ליוזר להגעיל קודם שעה חמישית, כדי לינצל מכמה חששות, יעו"ש ובבאור הלכה. ויש לעיין אם מגעיל קודם שעה חמישית האם יכול להגעיל כלי חמץ עם כלים של איסור אחר.

תשובה: בפשטות נ"ל דמאחר ומגעיל קודם שעה חמישית, וכדי שלא יצטרך ששים והיינו דקודם שעה חמישית חשיב ג"ט בר ג"ט דהיתרא, ואף לפי מש"כ הביאור הלכה בשם הפר"ח והגר"א דהעיקר הוא שיהיה ששים או אינו בן יומו, נמצא דחשיב ג"ט בר ג"ט דהיתרא, וא"כ אין לחוש אף אם יגעיל כלי חמץ עם כלים של איסור אחר.

כלי שהשתמשו בו בעירוי או בכלי שני האם צריך להגעילו דוקא כשהמים מבעבעים

שאלה: כתב הרמ"א בס' תנ"ב סעיף א' שאין הגעלה מועילה אלא אם המים רותחים, וביאר המ"ב בס"ק ז' דאפילו היד סולדת בהם, כל זמן שאין המים מעלים רתיחה אינם מפליטים. ויש להסתפק אם דין זה הוא דוקא כשנשתמשו בו בכלי ראשון ע"ג האש, או אף אם השתמשו בעירוי או בכלי שני צריך שיהיו המים מבעבעים.

תשובה: הנה ז"ל המ"ב בס"ק ח': ויש להזהיר למגעילין בזה, כי הם נוהגין קלות ומגעילין במהירות זה אחר זה, ואינם מודקדים לראות אם מעלין רתיחה. ואפשר ללמד עליהם זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשתמשין על ידי עירוי דברים, מהני הגעלה במים שהיד סולדת בהם לבד. אכן בקדירת נחושת ודברים שתשמישן על ידי כלי ראשון, נראה דאפילו בדיעבד לא מהני הגעלה זו וצריך לחזור ולהגעיל. ע"כ. ומתבאר מד' המ"ב שכלי שבלע ע"י עירוי סגי ליה ביד סולדת בלבד. אלא שהיה מקום לומר שכל ד' המ"ב הם רק ללמד זכות, אך אין נראה כן, דכל עיקר כונת המ"ב במש"כ ללמד עליהם זכות, היינו דאף שגם מגעילים קדירת נחושת, אבל "בדרך כלל" מגעילים קערות וכפות, אבל עצם הדין דבקערות וכפות מועיל הגעלה ביד סולדת בלבד הוא דין אמת. וכן נראה לענ"ד עיקר.

ובאמת שכן מוכח במקור הדברים, דמקור ד' המ"ב הם מאליה רבה וחק יעקב (שעה"צ אות ז'), ושם כתב דראיה לזה דבכלים שתשמישן ע"י עירוי מהני הגעלה ביד סולדת לבד, מתרומות הדשן סימן ק"ג שכתב כן (והובא בכה"ח ס"ק י"ח). והרי הדברים מבוררים כמש"כ.

האם אפשר להגעיל במים שהתחממו במיקרוגל

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"ב סעיף ה': אין מגעילין בחמי טבריה אפילו כלים שדינם ככלי שני, מפני שאינה תולדות האור. וכבולעו כך פולטו, מה בולעו על ידי תולדות האור אף פולטו על ידי תולדות האור. והוסיף הרמ"א דאם נשתמש בו רק במי טבריה מגעילו בהן. ויש לדון במים שהתחממו במיקרוגל האם מגעילים בהן או לא.

תשובה: הנה ידוע מה דדנו פוסקי זמנינו לענין בישול בשבת, אם מיקרוגל דינו כתולדות האור או תולדות חמה, דד' האגר"מ (אר"ח ח"ג סי' כ"ב) דדינו כתולדות האור כיון שהדרך לבשל בו. וד' הגרש"ז אויערבאך ז"ל בס' שמירת שבת כהלכתה (פרק א' הערה קכ"ז) דאינו דאו' כיון דאינו תולדות האור.

אך באמת לכאו' מהא דמבואר כאן שאי אפשר להגעיל בחמי טבריה, והרי לענין הגעלה אין דין של "דרך", דסו"ס המים מפליטים את האיסור, ועל כרחך דקים להו לחז"ל שחמי טבריה אינם פועלים פליטה כדבעי, וא"כ לא יועיל מה שהיום "דרך" לבשל במיקרוגל. אכן ראיתי במ"ב מהדד' דרשו הע' 23 שהביא ד' הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (בס' הלכות פסח פ"ג הערה ע"ה) שאף לענין הגעלה אפשר להגעיל במים שנתבשלו במיקרוגל, ובעל כרחך צ"ל סברא אחרת, דאכן איכות הבישול היא אותה איכות כמו בתולדות האור, וצ"ע.

עבר את שבט ביקורתם של חכמי ורבני בית ההוראה "אהבת שלום", הגאונים רבי מנשה שוע שליט"א ורבי דוד פנירי שליט"א

ע"י משקה, שהרי כל בליעתו היא מכח הזיעה, וכדכתב השו"ע לענין הכיסוי.

אך יש לדון אם אף כל הסיר צריך הגעלה, דלכאו' הלחם הרי נגע רק בהמכסה. אך נראה שאף הסיר עצמו צריך הגעלה, ומב' טעמים, א. שכיון שהזיעה מתפשטת הרי היא מבליעה לתוך המים וגוף הסיר את החמץ. ב. שהמכסה עצמו שבולע מהלחם ע"י הזיעה הרי הוא נוגע בגוף הסיר, וכאן אין את הכלל שאין הבליעה עוברת מכלי לכלי בלא רוטב, שהרי יש כאן זיעה שמעבירה את הבליעה. וכל זה פשוט. וכן כתב בשו"ת אור לציון תשובה ה' ככל מה שנתבאר להצריך הגעלה להמכסה והסיר, יעו"ש.

האם מועיל לכסות במפה את השולחן בלא הכשר

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף כ': השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילין לערות עליהם ורתחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן. ויש לעיין האם מועיל לכסות במפה בלא הכשר דעירוי ורתחין.

תשובה: נראה פשוט דאף מהני כיסוי במפה, שהרי כבר נתבאר הכלל שאין הבליעה עוברת מעבר לעבר בלא רוטב. ומיהו נראה שצריך ליוזר שלא יהיה רטיבות במקום המגע שמתחתית הסיר להמפה אם גם השולחן רוטב, שאז שוב יש כאן רוטב שיכול להעביר את הבליעה. [ועל דרך שנתבאר לעיל לענין נייר כסף].

אם לא הכשיר את השולחן ונגע אוכל חם בשולחן האם נאסר האוכל

שאלה: יש לעיין היכא שלא הכשיר את השולחן ונגע אוכל חם בשולחן, האם נאסר האוכל, והאם יש לחלק בזה בין דבר יבש לדבר רוטב.

תשובה: נראה שהכלל בזה הוא, כמו שכתב במ"ב ס"ק ק"א לענין אם הוציא מצה חמה מן התנור במרדה של חמץ, שאם אין חמץ בעין, אינו אוסר אלא כדי קליפה, משום שאיסור הבלוע מן הכלי אין יכול לאסור יותר מכדי קליפה. [ועיי"ש דהוא אף אם היה הבלוע איסור שמן, ועיי"ש בשעה"צ אות קל"ו]. ולפי"ז אין חילוק בין דבר יבש לדבר רוטב.

ומיהו לד' השו"ע בס' תמ"ז סעיף י' דנותן טעם לפגם מותר אף בפסח, אם לא היה השולחן בן יומו מבליעת החמץ, אין לאסור אפי' כדי קליפה.

האם המגבות צריכות הכשר

שאלה: יש לשאול האם המגבות שמנגבים בהם ידיים צריכות הכשר, כיון שכמה פעמים משתמשים בהם לנגב חמץ רותח, או להחזיק בו סיר עם חמץ רותח, ומהו אופן ההכשר שלהם.

תשובה: נלענ"ד דמסברא אין חילוק בין כלי למגבת, ואם אכן המגבת בלעה חמץ רותח הרי צריך להגעילה. אולם נראה שמעיקר הדין כיון שרוב תשמיש המגבת אינו לחמץ רותח, א"צ הגעלה אלא מכח החומרא שכתב הרמ"א בסעיף ו'. ומ"מ נראה שכהיום הכביסה יש בה גדר הגעלה שהרי המים רותחים, ושפיר דמי. [מלבד מה דיש לדון דעצם החומרי כביסה אולי הם תחליף להגעלה. אלא דלכאו' תלוי בדרגת הרתיחה ואכמ"ל].

[ועי' בהרא"ש עבודה זרה פרק ה' סימן ל"ג שכתב וז"ל: אמנם תימה על המפות שלפעמים שנופל עליהן איסור רותח ומתירין אותן על ידי כיבוס של כלי שני וכו'. וי"ל לפי שרגילין לכבסן בכמה כיבוסין באפר וכיבוס בחמין ובצונן ומביא עליהן, קים להו שמפליטין כל מה שבלעו כאילו הרתיחם בכלי ראשון, ע"כ. וכ"כ בב"י יו"ד סימן קכ"א בבדק הבית בשם רבינו ירוחם. ומתבאר דעכ"פ צריך הכשר ברותחין דכלי שני. ועי' ש"ך יו"ד סימן קל"ח סק"י].

האם אפשר להגעיל כיור העשוי מחרסינה

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף כ"ג: כלי חרס המצופין בהיתוך זכוכית דינם ככלי חרס. ויש לדון לפי"ז איך להגעיל את החרסינה שבכיור, דלכאו' יש ע"ז דין כלי חרס.

תשובה: נראה פשוט דהחרסינה שבכיור דינה כדין כלי חרס המצופה זכוכית, שמבואר בסעיף כ"ג שאין לו תקנה בהגעלה. ומיהו אם שם מכסה כמו פלסטיק הנהוג כיום, י"ל דשפיר דמי שהרי הוא מפסיק בין הכיור לבין הכלים. אך לכאו' לפימש"כ לעיל דכל שיש רטיבות בין הכלי לההפסק, הרי הבליעה עוברת, א"כ הרי בהכיור הכל רוטב שם. ולכן נראה דיש ליוזר שלא ליתן שם כלי רותח רק צונן או שאין היד סולדת בו. [ולעיל נתבאר עוד בענין המנהג לילך בכלי אחר רוב תשמישן]. ועי' בשו"ת אור לציון ח"ג פ"י תשובה י"א.

מהו המנהג למעשה אצל בני ספרד בדין כלי זכוכית האם צריכים הכשר ואם מועיל להם הכשר

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף כ"ו: כלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין אין צריכין שום הכשר, שאינם בולעים ובשטיפה בעלמא סגי להו. והרמ"א כתב שיש מחמירים ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו, וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו.

ויש לברר מהו המנהג למעשה אצל בני ספרד, האם כלי זכוכית א"צ שום הכשר כד' השו"ע, או כד' הרמ"א דלא מועיל שום הכשר, או דמהני הכשר דהגעלה או עירוי ג' ימים.

משום אותה שכבת שומן, כיון שאף אם דבוק שם חמץ כבר נפסל מאכילת כלב, יעו"ש. אך לפענ"ד יש להעיר בזה, דאם אכן החמץ נפסל מאכילת כלב, א"כ מדוע שהשכבת שומן תעקב בהגעלה, דהלא ביאר המ"ב בס"ק כ"ב שכל מה שהחלודה מעכבת בהגעלה הוא משום הממשות חמץ שמתחת החלודה, וכ"כ הרבה אחרונים בד' השו"ע בסעיף י"ג לענין טלאי, וכמש"כ במ"ב ס"ק ע"ה, ואף להסוברים שעצם הטלאי מעכב את ההגעלה שלא יפליט לגמרי, עיי"ש במ"ב, יעו"ש בס"ק ע"ז דכל היכא שנעשה על ידי חום האש הוי כדבר א' ממש. [ועי' עוד מה שיתבאר בזה לקמן].

האם יש שיעור בכמות השמן כדי שיחשב שבלע ע"י האור או שיחשב בישול

שאלה: עוד יש לעיין האם יש שיעור בהשמן כדי שיחשב שבלע ע"י משקה. ומאידך יש לעיין אם מטגן בשמן עמוק, כמו בסיר שמטגנים סופגניות או כדורי פלאפל, האם יש בזה חומרא ללבן.

תשובה: הנה לא נתפרש שיעור בהשמן, ולכאו' כל רטיבות שהיא סגי, אולם ראיתי להכה"ח בס"ק ע' שכתב דצ"ל בשמן טופח על מנת להטפיה [וציין לסימן ע"ח ס"ק ב', ושם מדובר לענין מי רגלים, וכנראה שהבין שזהו גדר משקה, אך מה שציין לסי' ע"ח ס"ק ב' נראה דלא נתכוין ללמוד משם, אלא נתכוין לבאר לך מהו גדר טופח ע"מ להטפיה, ששם ביאר הגדר כל שיהיו ידיו לחות עד שתרטיב דבר אחר מכח אותה לחות]. וכן מצאנו לענין נט"ו בדבר שטיבולו במשקה, עי' מ"ב סי' קנ"ח ס"ק י"ד. וכן לענין נטילה לחצאין, עי' שו"ע סי' קס"ב סעיף ג'.

והנה החילוק שבין אפיה לבישול מצאנו ג"כ לענין הפרשת חלה שהוא דוקא באפיה ולא בטיגון ובישול, ושם ראיתי להרב דרך אמונה פרק ו' מהלכות ביכורים הלכה י"ב בס"ק צ"ב שכתב שמעט משקה שמושחין בו האילפס או המחבת שלא ישרוף העיסה לא מיקרי משקה, ועיי"ש בציון ההלכה אות ר"ט. אלא דלכאו' שיעור זה הוא יותר מטופח ע"מ להטפיה, וצ"ע.

ומאידך אם מטגן בשמן עמוק נראה פשוט דלכו"ע אין צריך ללבן, דהרי כל טעם המחמירין ללבן הוא כדפי' במ"ב ס"ק ס"ו שלפעמים נתייבש השומן, והעיסה נאפית בעין על המחבת, הא לאו האי טעמא מה לי שמן ומה לי מים, וא"כ כל שמטגן בשמן עמוק פשוט דאי"צ ללבן.

סיר או מחבת שיש בה שכבה שחורה מכח הבישול, האם מעכב את ההגעלה

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף י"ג: כלי שיש בו טלאי, אם קדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך להסירו, דכבולעו כך פולטו. ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה, או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גם כן האיסור אם ישנו ואח"כ מגעיל כל הכלי. ואם הוא של עץ אין לו תקנה, אלא אם כן ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו.

ויש להסתפק לפי"ז אם רוצה להגעיל סיר או מחבת שיש שם שכבה שחורה מכח הבישולים, האם זה מעכב את ההגעלה או לא.

תשובה: הנה יש ב' טעמים מדוע צריך להסיר את הטלאי, א'. שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי, ב. שעצם הטלאי מפסיק את הפליטה לגמרי. ונראה מד' השעה"צ אות פ"ה שרוב האחרונים ביארו כן בד' השו"ע שהוא ד' הרשב"א. [וכי"נ מד' הכה"ח ס"ק קנ"ז, יעו"ש שלא הביא כלל ד' הרא"ש והמג"א שעצם הטלאי מפסיק].

ולפי"ז כאן שיש שכבה שחורה לכאו' יש את ב' הטעמים, גם שיש שם חמץ וגם שהשכבה מונעת את הבליעה. אך באמת נראה שבדרך כלל הרי שוטפים את הכלי קודם שימושו, וא"כ אין לחוש למשהו חמץ, ועוד שאף אם יש שם איזה פירור נפסל מאכילת כלב, וא"כ כל החשש הוא שהשכבה מונעת את ההגעלה. אלא שיש לדון עפ"י מש"כ המ"ב בס"ק ע"ז לענין הבדיל, דהיכא שנדבק על ידי חום האש נחשב כגוף אחד, וא"כ אולי גם הכא נחשב הכל כגוף א'. [מיהו עי' בא"ח פר' צו הלכה י"ב שהביא מד' האר"י ז"ל להחמיר שהבדיל מונע את ההגעלה].

ומיהו ראיתי בשו"ת אור לציון בתשובה ח' שכתב ששכבת השומן מונעת את ההגעלה [ועו"ש בביאורים], שחשש מצד המשהו חמץ. ועי' בתשובה ה' לענין האבנית במיחם מים, וצ"ע.

אם חיממו לחם על הסיר האם המכסה והסיר צריכים הכשר

שאלה: כתב השו"ע בס' תנ"א סעיף י"ד: כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה. ואם נתנוהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה כל התבשיל אסור, שזיעת הכיסוי מתערב בתבשיל. ומתבאר מד' השו"ע שאף הכיסוי בולע ע"י זיעת התבשיל. ולפי"ז יש לשאול אם חימם לחם על הסיר, האם המכסה צריך הכשר, שנמצא בלע המכסה מכח הלחם. ואת"ל שהמכסה בלע, האם אף כל הסיר צריך הכשר או רק המכסה.

תשובה: הנה מצד קולת רוב תשמישו כבר נתבאר לעיל מד' החזו"א שאין להקל, כיון שכאן אין רוב תשמישו בחמץ [ונתבאר שם מאי דהעירו בזה מר' הבא"ח]. ובאופן דהמכסה בודאי בלע מהחמץ. ואף שכאן הלחם היה ע"ג המכסה, מ"מ הזיעה עוברת מעבר לעבר. ופשוט. אך נראה פשוט דאין דינו כבלע ע"י האור, אלא כדין בלע

נתיבי המנהלים

מדוע אין מברכים על הגעלת כלים

המטביל כלי שקנה מגוי צריך לברך אקב"ו על טבילת כלי, אולם אם מגעיל כלי שבלע בו טעם איסור אין מברכין ע"ז. בס' איסור והיתר כלל נ"ח סימן ק"ד כתב הטעם משום שטבילת כלי הוא מצות עשה, והגעלת כלים מצות לא תעשה שלא לאכול טעם האיסור הבלוע בכלי, והוא כניקור גיד וחלב שאין מברכין ע"ז, מלבד לאו דעריות שמברכין עליו אגב הקידושין (ע"י שטמ"ק כתובות ז' ע"ב). אולם בס' תבואות שמש סימן ב' כתב להעיר דהא גם טבילת כלי הוא מצות לא תעשה משום טומאה, כמו הגעלה משום בליעת איסור. ועוד דהסמ"ק מצוה קצ"ח חשב גם הגעלה וגם טבילה למצות עשה ממש, וכתב להסביר דבריו דאף דשניהם הוי מ"ע, מ"מ כלי הצריך טבילה כשבישל בו בלא טבילה המאכל מותר ויטבול אח"כ הכלי בברכה, משא"כ בבישל בכלי שלא הוגעל נאסר המאכל אפילו בדיעבד, נמצא דבטבילה אין מניעת איסור כי אם מצות עשה, משא"כ בהגעלה יש בה משום מניעת איסור.

בפירוש רבינו מנוח על הרמב"ם בפ"ה מהלכות חמץ ומצה הכ"ו כתב דאין מברכין על הגעלה, דאפשר בכלים חדשים ובלא הגעלה. בס' תבואות שור הנ"ל מעיר דלכאורה גם לענין טבילה נאמר דאפשר בכלים חדשים של אומן ישראל, ומתוך דקניית כלים חדשים של ישראל נחשב כלא אפשר, דלפעמים אינם מצוים אומנים ישראלים רק גוים.

בשו"ת ערוגת הבושם יור"ד סימן ל"ט אות ב' כתב להעיר דהרי מברכין על השחיטה אע"ג שהוא תיקון הלאו, ונראה דזה דווקא רק אם ע"י מעשה ניתר הדבר מאיסורו ונתקן, והאיסור עצמו נהפך להיתר, כגון בתרומה דמעיקרא היה טבל והיה אסור באכילה, וע"י הפרשת תרומה נעשה חולין וניתר באכילה, מברכין על ההפרשה, וכן בשחיטה וטבילת נדה ע"י השחיטה והטבילה נעשה היתר לאיסורן הקודם, לכן מברכים על תיקון זה, אבל ניקור גיד וחלב וכי ע"י ניקור הגיד ניתר הגיד או ע"י ניקור החלב ניתר החלב, הרי לא ניתר רק הבשר דמתחילה היה אסור משום דמעורב הגיד והחלב, ועכשיו נברר הגיד והחלב בפני עצמו והבשר בפני עצמו, אבל האיסור עצמו לא נתקן כלל, לכן אין מברכין ע"ז שהוא רק בורר האיסור מן ההיתר ואין כאן שום תיקון על האיסור, והוא כמו שנתערב חתיכת איסור בין ההיתר ובורר האיסור מן ההיתר דאין כאן מקום לברכה. ולפ"י מיושב קושיית האיסור והיתר שער נ"ח סימן ק"ד מדוע אין מברכין על הגעלת כלים אף שהוא איסור, הרי גם בשחיטה האיסור ניתר, דהכלי עצמו הוא היתר רק שהיה בלוע בו איסור, וע"י ההגעלה מפליט הבלוע, והוא כבורר ההיתר מן האיסור שאין מברכין ע"ז, ולכן ג"כ לא מברכין על מליחת בשר משום שהוא מפריד האיסור מן ההיתר דמפליט דם מן הבשר. בס' כף החיים סימן תנ"א אות כ' כתב מדוע אין מברכין על הגעלה, כיון שהאיסור הוא בלוע בכלים ואין בו ממש.

האם אפשר לסמוך על אשה בהגעלת כלים

מובא בגמ' פסחים ד"ד ע"ב שהכל נאמנים על בדיקת חמץ ואפילו נשים, והטעם כיון שבדיקת חמץ מדרבנן היא שהרי מדאורייתא די בביטול בעלמא, האמינו להם רבנן בחיוב שהוא רק מדרבנן, וכ"כ הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ב הי"ז והטור או"ח סימן תל"ו, ולכן נפסק בשו"ע (שם) שבית שהוחזק שלא בדקו המשכיר, ואמרו אשה או עבד או קטן אנו בדקנוהו, הרי אלו נאמנים. אך במשנ"ב (שם) ס"ק י"ח כתב שלכתחילה אין נכון לצוות לאלו לבדוק כיון שהבדיקה יש בה טורח גדול, ויש לחוש שמא יתעצל.

כתב בערוך השלחן בסימן תל"ו ס"ז שבזמנינו הנשים יכולות לבדוק חמץ לכתחילה, שנשים שלנו בודקות יותר בטוב ומחטטות אחר משהו חמץ ורוחצות ומנקות כל המקומות ומדקדקות יותר מאנשים, וכן מובא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן רי"ד.

ביום של שלמה חולין פ"א סימן ב' דן האם הנשים נאמנות לברור דגים קטנים כשידוע שיש בין הדגים גם דגים אסורים באכילה ודומים להם, ומביא שהורה החכם מהר"א מפראג ז"ל שאין הנשים נאמנות בדבר שיש בו טירחא מפני שהן עצלניות, ובברירה ההיא יש טורח גדול. ומה שמצינו שנשים נאמנות בבדיקת חמץ זהו רק משום שבדיקת חמץ מדרבנן, אולם אם היה מצוה מדאורייתא לא היו נאמנות ע"ז משום שיש בה טרחה, ונשים עצלניות הן. וכ"כ התוס' בפסחים ד' ע"ב ד"ה הימנוהו. וזה מה שמובא בגמ' עירובין נ"ח ע"ב שעבד ושפחה וכש"כ נשים נאמנים לומר עד כאן תחום שבת, וכתב המאירי (שם) שזה רק משום שאיסור תחומין הוא מדרבנן, אבל אם איסור תחומין הוא מהתורה לא נאמנים משום דמדידת תחומין הוא טורח גדול וצריכה בקיאות גדולה, ונשים ועבדים מצוים לטעות בזה.

לאור זאת יש לדון האם אשה נאמנת על הגעלה כשלמדה היטב דיני הגעלה, ואפשר לסמוך עליה באמרה שהגעילה הכלים כדת וכדין, וכמו שמצינו בחגיגה ה' ע"א דרבה היה משגר לבת של ר' חסדא בשר שאינו מנוקד, דקים לה בגוה דבקיאה, דהיינו שידעה את ההלכות היטב, וכמו שמצינו בהגהות פרי תואר יור"ד סימן פ"ד ס"ק כ"ג דכל אשה שהיא כשירה ומדקדקת במצוות ושלמה בדעתה נאמנת, וכך משמע בשבלי הלקט (סדר פסחים סימן רי"א) שהביא משום הגאונים דאפילו נשים

מישראל שלא למדו עניני פסח אין מאמינים להן לענין אפייה ולישת המצות, ומשמע דאם למדו ברור שאפשר לסמוך עליהן, ולכן נראה לגבי הגעלת כלים שאם יודעת הדינים אע"ג שהוא טרחה נאמנת (ע"י פמ"ג או"ח סימן תל"ז בא"א סעיף י'), וכמו שהביאו התוס' פסחים הנ"ל שנשים נאמנות בדרבנן גם במקום שיש בו טרחה, אולם היות ודעת הפוסקים דצריך בהגעלה בקי בהוראה, לכן ישאל ת"ח אותה איך עשתה ההגעלה, ואם אומרת שכבר עשתה נאמנת. אולם בשדי חמד חמץ ומצה אות ה' סט"ז כותב שהמחמיר ואינו סומך על הגעלת אשה משובח כיון שיש בזה טרחה רבה, וקיימים פרטים מרובים בהלכות הגעלה, וכמו"כ מצינו לגבי הגעלת כלים שצריך שיהא ת"ח בקי כהלכה בשעת הגעלה, וא"כ אין לסמוך עליהן לכתחילה (ע"י שו"ת צפיה"ת בדבש סימן מ"ז ומ"ח).

המתנה מעת לעת קודם ההגעלה

כלי שצריך להגעיל אותו צריכים להמתין תחילה שיעבור עליו שיעור מעת לעת (עשרים וארבע שעות) מהזמן שנשתמשו בו בחמין, ורק אח"כ להגעילו, וכמובא ברמ"א סימן תנ"ב ס"ב שכתב "**על כן נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומו**". טעם הדבר כי יש לחוש שלאחר שיוציא ההגעלה את הבליעות מן הכלי, יחזור ויבליעו בכלי מה שפלטו, ולכן הנהיגו שלא להגעיל כי אם כלי שכבר אינו בן יומו, כי אז אף אם יחזור הכלי ויבליע מה שפלט הרי פגם הוא ואינו אוסר הכלי, ע"י משנ"ב סימן תנ"ב ס"ק י"ג וס"ק כ', ואעפ"י שכלי שאינו בן יומו חייב בהגעלה אף שהבליעה בתוכו כבר פגום, מ"מ אין זה דומה, כי כשמכשיר כלי שאינו בן יומו והבליעה נכנסת שוב לכלי, הרי נפגמה הבליעה עוד טרם הכנסה לכלי, ולכן אין הפגימה אוסרת את הכלי אח"כ, משא"כ בליעה שהיתה לשבח בשעה שנבלעה תוך הכלי הרי הוא באיסורו עד שיגיעילנו, אפילו אם נפגמה תוך דפנות הכלי מחמת שעברו עליו עשרים וארבע שעות, שהרי בשעה שנבלע לא היתה פגומה. אולם כ"ז נאמר דוקא בהגעלה, אבל אם מכשירים כלי ע"י ליבון לא צריך להמתין כ"ד שעות מאחר והליבון שורף את הבלוע, שלא כבהגעלה ברותחים שאינו כי אם מפליט הבליעה וכמובא בסימן תנ"א סעיף ט"ז.

והנה נחלקו הראשונים בסתם כלי נכרים שאין ידוע אם הן בני יומן או לא, דעת רש"י ר"ת ור"י (ע"י תוס' ע"ז ל"ח ע"ב ד"ה אי) דסתם כלי נכרים אינם בני יומן, וכן כתב הרשב"א בתשובותיו ח"א סימן תמ"ז, וכן דעת השו"ע יור"ד סימן קכ"ב ס"ו שהרי יש כאן ספק ספיקא, ספק אם נשתמש בהם הנכרי היום או לא, ואפילו אם נשתמש בו הנכרי שמא דבר שפוגם התבשיל שנשתמש, ולדעת הרשב"א יש עוד ספק שמא נשתמש בהם בדברים שאינם אסורים, ומה דלא היתירו לכתחילה כמו בכל ספק ספיקא, זהו משום דבאיסורי נכרים עשו הרחקה יתירה, ע"י בפירוש מנחת יעקב על התורת חטאת כלל נ"ט אות ה' ובס' שערי דורא סימן נ"ט שכתבו שסתם כלי נכרים בחזקת אינן בני יומן, שמדיחים יפה כליהם, ובכלי שמבשלין בו היום אינם מבשלים בו עד מחר, אולם המאירי בע"ז ל"ח ע"ב מביא מגדולי המפרשים שסתם כלים של נכרים שאינו ידוע שהם אינן בני יומן אסורין מספק, וכן שיטת הרמב"ם לפי דעת הכס"מ בהלכות מאכלות אסורות פ"ז הי"ח.

טבילה לפני הגעלת כלי שבלע איסור

כידוע קנה כלי תשמיש שתשמישו בחמין מן הגוי, צריך קודם להגעילו במים רותחים להוציא את האיסור הבלוע בכלי ואח"כ להטביל הכלי. מן התורה אין צריך להגעיל הכלי אלא אם משתמש בכלי באותו יום שבלעו האיסור, אבל אם כבר עבר מעת לעת (עשרים וארבע שעות) אין חשש, משום שאפילו אם יכנס טעם האיסור במאכלים טעם פגום הוא, אבל עכ"ז מדרבנן יש להגעיל כלי גם אחר שעבר יום גזירה משום כלי בן יומן, ואח"כ יש לטבול הכלי שקנה מן הגוי להעביר מטומאת עכרים לקדושת ישראל.

והנה נחלקו הראשונים האם מועיל טבילה לפני הגעלה, דעת התוס' בע"ז ע"ה ע"ב שאפשר לטבול ואח"כ להגעיל הכלי היות וטבילה זו אינה משום טומאה שאז נחשב כטובל ושרץ בידו, והרא"י לכן שאפילו אם קנה כלי חדש מהגוי ג"כ צריך טבילה אף שאין בליעת איסור בכלי, אולם דעת הר"ן פסחים ל' ע"ב שצריך קודם לעשות הגעלה בכלי להוציא את טעם האיסור הבלוע בכלי, אולם אם לא הגעיל קודם מועיל בדיעבד. דעת הרשב"ם (הובא בסמ"ג לאוין קמ"ח) שאם הטביל קודם ואח"כ הגעיל לא מועילה הטבילה שהוא כטובל ושרץ בידו, שהרי יש בכלי בליעת איסור, ממילא צריך להטביל עוד פעם הכלי אחר ההגעלה, וכך דעת הריטב"א ע"ז ע"ה. בשו"ע יור"ד סימן קכ"א ס"ב כתב שאה"נ לכתחילה צריך להגעיל את הכלי קודם ואח"כ להטביל הכלי, אולם אם הטביל קודם ההגעלה מותר, ויש אומרים שאפילו בדיעבד צריך לחזור ולהטביל הכלי. בהגהות דגול מרבבה (שם) כתב דרק בכלים שנשתמשו באותו יום דאו מדאורייתא יש חיוב להגעיל את הכלי, אז נחלקו הראשונים היות ובשעה שמטביל את הכלי עדין הכלי לא ראוי לשימוש שצריך להוציא את בליעת האיסור, ואז נחשב וטובל ושרץ בידו, אבל אם הכלים אינן בני יומן אפשר להטביל קודם המעשה, ולא נחשב כטובל ושרץ בידו שהרי מדאורייתא מותר

הרה"ג אליהו דבורקס שליט"א מו"צ בד"ץ "שארית ישראל"

להשתמש בכלי שאינו בן יומו, ורק מדרבנן אמרו שאסור גזירה שיבואו להשתמש בכלי בן יומו, ואז בודאי מועיל טבילה קודם.

הש"ך בסימן קכ"א ס"ק ד' כתב שאם ייחד הכלי להשתמש בצונן לכו"ע, והוא כלי שצריך להגעיל אותו, יכול להטביל קודם אפילו אח"כ, ואחרי ההגעלה ישתמשו בחמין, היות ודעתו היה להשתמש בצונן דבזה מספיק בטבילה בלבד, וכיון שבהיתר טבלו לא שייך טובל ושרץ בידו (ע"י שו"ת שבט הלוי ח"ו סימן קט"ו). אולם הפתחי תשובה (שם) מביא שיש חולקים על הש"ך. בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן תמ"ח כתב להעיר דאין הפירוש כפשוטו דלכן לא מועילה טבילה לפני הגעלה משום טובל ושרץ בידו, שהרי הראשונים כתבו להעיר מה זה נוגע לטובל ושרץ בידו, כיון דטבילה כזו אינה משום טומאה, ואף כלים חדשים צריכין טבילה [ועוד יש להעיר מה ההשוואה לטובל ושרץ בידו, הרי שם שאוחז השרץ הטמא בידו הוא סתירה לטהרת המקוה, ולכן טבילה במצב כזה לא הועילה כלום, אבל מה נוגע לענין טבילה והגעלה, הרי תכלית ההגעלה היא להוציא בליעות אסורות, ותכלית הטבילה הוא להביא הכלי מטומאת נכרי לקדושת ישראל, ומה זה שייך לטובל ושרץ בידו], אולם כתבו בביאור דברי רשב"ם דכל שאינו ראוי עדיין לסעודה ולהשתמש בו לא נקרא עדיין כלי סעודה עד שיכשירו אותו, ואנו צריכים שבשעת הטבילה יהא מכשירו לסעודה, וזה מש"כ כטובל ושרץ בידו, ר"ל דשעת הטבילה יהא מכשירו לסעודה, ולכן גם בכלי שאינו בן יומו לא מועיל טבילה אלא כשהגעילו דראוי לסעודה. ע"י בפמ"ג במשב"ז סוף סימן תנ"א חידוש לענין כלי חמץ אם מועיל טבילה לפני הגעלה, ומפרש הטעם כטובל ושרץ בידו ע"ש.

להחמיר שלא להשתמש בכלים הנגעלים

האם יש ענין להחמיר ולהדר להשתמש בכלים חדשים ולא בכלי שמגעילים האיסור ממנו, ולכאורה יש לומר שהוא גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בזה ולכן מגעיל, כדמשמע בחולין י"ב ע"א וגיטין כ"ח דהיכא דלא אפשר מעמידין אותו על הדין. בס' תבואות שמש סימן ד' מעיר מדברי הגמ' פסחים ל' ע"ב דא"ל רב אשי לכהנא לענין סכינים בפסח שקנה כלים חדשים, ואז מעיר לו לך יש אפשרות לקנות סכינים חדשים, אבל כשאין אפשרות אין ראוי, עכ"פ אם יש אפשרות עדיף להשתמש בכלים חדשים, אולם כתב דאין רא"י משם דדוקא לענין סכינים אמרו מי יימר דאפשר שיעשה חדשים, וכמו שכתב הט"ז סימן שכ"א ס"ק ה' דדווקא סכינים משום דתשמישן תדיר ומוציא להיות בהן גומות וסדקים צריך בהם תוספת אזהרה, אבל בשאר כלים יש לומר דלא צריכים להדר בכלים חדשים, ומועיל גם כלים שנגעלו. ויעוין בפירוש רבינו מנוח בפ"ה מהלכות חמץ ומצה שלכן לא מברכין על הגעלה, דאפשר בכלים חדשים ובלא הגעלה, ואם נאמר דלמי שאפשר לו חובת ההידור שלא להשתמש בכלים שנגעלו, ולמי שלא אפשר הותר הגעלה, ואז אין תירוצו של רבינו מנוח עולה נכון דלמי שלא אפשר ומגעיל למה לא יברך.

בס' איסור והיתר כלל נ"ז סימן ט"ו כתב לחדש שאם רוצה להחמיר על עצמו או בדבר שנשאל לחכם או שיש באוכל ס' כנגד זה, ומסיק דהרשות בידו, דכל אדם יכול לגדור ולהתקדש עצמו אף בדבר שמותר לו, אולם יעוין בפתחי תשובה יור"ד סימן קט"ז בשם ספר סולת למנחה כלל ע"ז דין ח' שהתורת האשם כתב דמי שרוצה לנהוג מנהג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראים בזה, כגון שנתבשל בס' כנגד התבשיל, הוא **כמו מינות ויצא שכרו בהפסדו**, ודלא כמש"כ באיסור והיתר הנ"ל, א"כ אין מקום להחמיר להשתמש רק בכלים חדשים.

אולם יעוין בס' יסוד ושוורש העבודה הלכות הגעלת כלים שכתב: "וביותר צריך לזרז ולהזהר כל הירא וחרד לדבר ה' שלא ישתמש בפסח בכלים שנשתמשו בהם חמץ כל השנה ונתכשרו ע"י הגעלה", אולם נראה דזה דווקא במקום שיש לחוש שאי אפשר לנקר הכלי בסדקים הקטנים, וע"ז ראוי לקחת סכין חדש היות ותשמישן תמיד בסכין, וכ"כ הט"ז בסימן תנ"א סק"ה, אבל בכלים שאין לחוש שאי אפשר לנקות היטב אין מקום להחמיר שלא להשתמש בכלים הנגעלים (ע"י בס' סולת למנחה הנדפס בסוף הספר תורת חטאת עם המנחת יעקב ע"ש).

איך מכשירים מחבת

מובא בשו"ע או"ח סימן תנ"א ס"ד: "כלים שמשתמשים בהם ע"י האור (אש) כגון שפודים ואסכלאות וכיוצ"ו צריכים ליבון, והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם". כלל ידוע בהגעלה "כבולעו כך פולטו", דהיינו שהכשרת כלי מאיסור צריך להיות כפי האופן שנבלעה הבליעה לתוכה, א"כ כלי שקיבל בליעה ע"י האש ממש בלי משקה, לא מועיל שיעגילו אותו בתוך מים רותחים שבכלי ראשון, אלא צריך שילבנו ע"י האש ממש כדי להכשירו מאיסור. וזה מש"כ בשו"ע "כלים שמשתמשים בהם ע"י האור צריכים ליבון", אולם אם הכלי קיבל בליעה ע"י משקה שנמצאים בדפנות, אפשר להגעיל ע"י מים רותחים, וכמש"כ בשו"ע (שם) "כלים שמשתמשים בהם בחמין כפי תשמישן הכשרן".

י"ח כותב שכבר נפסק ההלכה **דאור חשמל דינו כמו אש לכל דבר, והבערה וכיבוי בשבת הוי דאורייתא, וממילא ה"ה לענין הגעלה במים שנתחממו ע"י חשמל שמוציא זיעה דינו כמים שנתחממו ע"י אש**. אין להגעיל במים חמים הבאים מדוד שמש אפילו אם הם רותחים מאד ומעלים בועות, וכך משמע בשו"ע סימן תנ"ב ס"ה.

כלים שהוחזקו בהם יין שרף האם מועיל להם הגעלה

בט"ז בסימן תנ"א ס"ק כ"ז מביא בשם הלבוש דכלים שהוחזקו בהם יי"ש לקיום, אין הטעם והריח נפלט ע"י הגעלה, רק אם בישל אותם היטב במים עם אפר עד שנסתלק ממנו הריח לגמרי, וכ"כ המג"א (שם) ס"ק מ"ב להחמיר, וכן כתבו בשו"ת חתם סופר סימן ק"כ ובשו"ת יד יצחק ח"ב סימן ק"ט. אולם הפמ"ג במשב"ז (שם) כתב דזה רק לכתחילה, ומיהו בדיעבד יש להתיר, וכ"כ בשו"ע הרב ז"ל בסימן תנ"א ס"ק ס"ב. בשו"ת פני יהושע או"ח סימן ח' החמיר מאד בזה דאין מועיל שום הגעלה לכלים אלו (עיי' שדי חמד מערכת חמץ ומצה סימן ז' אות ו', שו"ת קרן לדוד סימן קכ"ט, ובשו"ת בית שלמה (סקאלא) או"ח סימן פ"ז). בס' יסודי ישורון ח"ו עמ' קכ"ד כתב דיש ללמוד מזה בגביעים וכוסות ששוחים בהם יי"ש כל השנה, דאין מועיל להם הגעלה אלא אי"כ בשלו אותם במים ואפר כיון שאין טעם היין נפלט אלא ע"י בישול, וכ"כ בשו"ת קול אריה סימן נ"ו, שו"ת לחם שלמה או"ח סימן פ"ח, ובשו"ת בית שערים או"ח סימן ר"ז ור"ח.

שטיפת כלי שהוגעל במים קרים

מיד בגמר ההגעלה נוהגין לשטוף הכלי במים קרים מכל צדדיו כמובא בסימן תנ"ב ס"ז, והטעם לכך כפי שהובא במשנ"ב (שם) שלא יחזור הכלי ויבלע מהמים שעליו שיש בו מפליטת האיסור, אולם המגעיל כלי שאינו בן יומו אין לחוש לזה שתחזור הבליעה ותבלע בכלי לאחר שנפלטה, שאפילו שיחזור ויפלוט הרי הוא פגום ואינו אוסר את הכלי כמובא במשנ"ב סימן תנ"ב סק"ג וס"ק כ'. וכתב בלקט יושר עמ' ע"ז בשם תרוה"ד שצריך דווקא מים קרים, ולכן בהגעלת כלים המרכזית יש להחליף מדי פעם את המים כדי שישארו קרים. בדיעבד אם לא שטף הכלי מיד לאחר ההגעלה, או אפילו לא שטפו כלל, **אין זה מעכב** כמובא בשו"ע (שם). **מי שמכשיר כלי ע"י ליבון אינו צריך לשטוף הכלי מיד אחר הליבון, משום שהליבון שורף את כל הפליטה לגמרי**.

סימן תנ"א ס"ק ל"ז הולך כשיטתם להתיר ע"י הגעלה (עיי' שו"ת חסד לאברהם סימן י"ג ובשדי חמד אסיפת דינים מערכת ח' אות ט"ז י"ז).

אולם מחבת טפלון שהוא מין ציפוי כעין חומר פלפל המתקיים בטמפרטורה גבוהה ואפשר לטגן בלי שמן או שמניחים קצת שמן, במחבת כזו ודאי שטעם המאכל נבלע בה ונחשב כנבלע ישירות ע"י האש, וכ"כ גדולי זמנינו (עיי' יסודי ישורון מערכת הגעלת כלים עמ' קנ"ו מש"כ בזה ושו"ת רבבות אפרים ח"ב סימן קע"ב).

הגעלה ע"י זיעה בלי מים ממש

יש לדון האם אפשר להגעיל ע"י זיעה בלי מים ממש ע"י מכשיר חשמלי, דלכאורה מובא בב"י סימן תנ"ב בשם ארחות חיים שאין מגעילין בשום משקה רק במים, אולם הרמ"א בסימן תנ"ב ס"ח כתב שבדיעבד מועיל גם שאר משקין, וא"כ הגעלה ע"י זיעה רותחת לא מועיל דאין הגעלה אלא במים. בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן ר"י כתב שכל זיעה היוצאת ע"י בישול הוא בעיקרו של דבר, אי"כ זיעת מים נחשב כמים, וכן נראה מדברי הריב"ש סימן רנ"ה. בשו"ת מהרש"ם דן בענין הגעלה ע"י זיעה, ומסיק דבזיעה בלא מים לא מועיל הגעלה בשום ענין, וכן פסקו בשו"ת פקודת אלעזר סימן ל"ח ושו"ת מהר"ש ענגיל ח"ו סימן ל"א.

בשו"ת מורשת משה להגר"מ קלירס זצ"ל סימן ט' האריך בדין זה, ומביא שהגאון מלובלין זצ"ל בעל תורת חסד נטה להתיר בדיעבד [אולם הוא עצמו כתב להחמיר]. בשו"ת לבושי מרדכי או"ח סימן ע"ז מביא ששאל להגאון בעל אמרי דוד עמ"ס חולין, ודעתו להקל [אך הוא עצמו כתב שיש להחמיר]. בשו"ת מלמד להועיל יור"ד סימן נ"א כתב להתיר ע"י זיעה, אם הכלי נאסר ע"י זיעה.

אולם בשו"ת מצפה אריה מהד"ת או"ח סימן נ"ט כתב להתיר להגעיל ע"י חום של זיעה, וכך דעת בעל החסד לאברהם בתשובותיו מהד"ת יור"ד סי' כ"ז, ובשו"ת אבני נזר יור"ד סימן קי"א כתב **שיניחו את הנוהגים כן, ומנהג ישראל תורה** (עיי' בס' מעדני שמואל הלכות פסח סימן קט"ז ס"ק ל"ט), וכן פסקו בשו"ת לחם שלמה או"ח סימן פ"ט ויור"ד סימן קמ"ט ושו"ת אהל משה ח"א סימן ס'.

בספר תבואות שמש להגאון רבי מיכל שפירא זצ"ל בדיני הגעלה סימן מ' האריך בענין זה של הגעלה ע"י זיעה, ומסיק **דעדיף הגעלה על דרך זה מסתם הגעלה**. בשו"ת כוכבי יצחק (שטרנהל) ח"א סימן

לאור הקדמה זו יש לדון בהכשרת מחבת שמטגנים בה ע"י שמן, האם כיון שיש משקה בדפנות א"כ אפשר להגעילו ולא יצטרכו ללבנו, ויש צד לומר שהמשקה שנמצא במחבת הוא נשרף וכלה לגמרי ע"י הטיגון, ואז כדי להכשירו יצטרכו ללבנו באש. נפסק בשו"ע יור"ד סימן קכ"א ס"ג "מחבת שמטגנים בה וכו' לענין שאר איסורים צריכה ליבון", אולם אם הבליעות הן של היתר, כגון שרוצים להשתמש במחבת שבלע חמץ, מועיל הגעלה, וכמו שנפסק ביור"ד סי' קכ"א ס"ד "מחבת שמטגנים בה אעפ"י שלענין חמץ בפסח די לו בהגעלה וכו'", וכן נפסק באו"ח סימן תנ"א סעיף י"ב לענין פסח "מחבת שמטגנים בה מותרת בהגעלה". המקור לזה הוא בטור בסימן תנ"א בשם אבי העזרי בשם ר' יואל אביו, וכ"כ הרשב"א בתורת הבית בית ד' שער ד'. וכן כתב הרא"ש פסחים פ"ב סימן ז', ומוסיף שאין להחמיר במחבת מפני שלפעמים אין השמן מהלק ע"פ כולה.

אולם הש"ך יור"ד (שם) ס"ח מביא תשובת הרמ"ע שמחמיר במחבת משום שדרך תשמישין בלא מים, וכ"כ הפר"ח (שם) ס"ק ח', אולם בהגהות פרי תואר (שם) ס"ק ו' מביא דברי הרשב"א בתוה"ב שכתב הטעם משום שהדרך כשמטגנין במחבת אין נותנים מים רק מעט שמן, ועפ"י רוב נשאר המחבת על האש בלי לחלוחית כי האש שורף את השומן, ובכל פעם שמוסיפין שמן חוזר ונשרף, והמאכל שמטגנין נשאר במחבת בלי שמן ומשקה כלל, ע"כ צריכה ליבון.

הפמ"ג במשב"ז בסימן תנ"א ס"ק ט"ז כתב שדברי הרמ"ע ודברי הרשב"א תואמים, וכן כתב בחידושי רעק"א (שם), ומשום כך כתב המג"א בסימן תנ"א ס"ק כ"ב דהטעם משום שמתייבש השומן, וא"כ היכן שאנו יודעים שלא נתייבש השמן עכ"ז מועיל הגעלה, לכן בפסח אין לחשוש שנתייבש השמן והחמץ נאפה בלי משקה, דאף אם נשרף ונדיבך לדופן עדיין יש לחלוחית משקה שם.

אולם הרמ"א (שם) ס"ד מחמיר במחבת, וזו הדעה שמביא הרא"ש פ"ב דפסחים, אלא לדעתו מועיל ליבון כל דהו, כלומר שקש נשרף עליו מבחוץ, אולם הפר"ח אומר שצריך דווקא ליבון ממש, וכ"כ החיי אדם כלל קכ"ה ס"ה, אולם בשו"ת זרע אמת סימן נ"ה חולק על הפר"ח ולדעתו מועיל הגעלה, וכן נראה מדברי רעק"א בתשובותיו סימן מ"ט והחת"ס בתשובותיו יור"ד סי' קי"א, והחייד"א במחזיק ברכה (שם) מביא בשם בית יהודה להתיר, וכן כתב החק יעקב (שם), והרב בשו"ע

תשובות ופסקים

האם צריך להכשיר שיניים תותבות לפסח ולבשר וחלב

בשו"ע (סימן תנ"א סעיף ה') איתא: כלים שנשתמש בהם בחמין כפי תשמישן הכשרן, אם תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמגיסין בו בקדירה צריך להכשירן בכלי ראשון, ואם תשמישן בכלי שני הכשרן בכלי שני, וכלי שמשתמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון לא סגי ליה בהכשר דכלי ב', אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון. ובמשנה ברורה (ס"ק ל"ה) כתב: כפי תשמישן הכשרן, דכבולעו כך פולטו.

בשו"ת בית יצחק (יור"ד ח"א סוף סימן מ"ג) כתב: והנה נשאלתי בערב פסח אודות השיניים אשר קובעים אותם בפה, אם צריכים בערב פסח קודם חצות להסירם ולהדיחם במים רותחין. ולכאורה מ"ש משיניים שנולדו להאדם. אך יש לומר לפי מה שכתבתי דבעל חי אינו בולע, אם כן השיניים שהן בטבע ומחוברין בעורקין וחשיבין כבעל חי ואינן בולעים, משא"כ באותן הנקבעין אחר כך בידי אדם. אך לפי מה שכתבתי דכל שאין לו חיות גמור יכול לבלוע, אין חילוק בין שיניים שהן בטבע ובין הנקבעין בידי אדם. אולם יש לומר אין דנין אפשר משאי אפשר. ולהלכה נראה לי כיון דאין בולעין ברותחין סגי בהדחת הפה, ומכל מקום אם אין טורח מרובה ואפשר להסירם יש להסירם ולהדיחם במים רותחין.

בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קצ"ז) כתב: ועל דבר שאלתו בשיניים של רופאים שמושיבין לתוך פה אדם, ושותין בהם חלב מכלי ראשון שיד סולדת בו כפי שכריסו של תינוק נכוה, ואחר זה שותין רוטב ואוכלים בשר חם שהיד סולדת בו. הנה בגוף דין יד סולדת בו הגם שהדרישה ומחצית השקל או"ח סימן שי"ח ס"ק ל"ז הוזהירו בזה דהוי כשיעור כריסו של תינוק נכוה, וגם הבכור שור החמיר בזה, אבל מצאתי באיסור והיתר כלל ל"ד דהיינו כשיעור שיד אדם בינוני נכוה בו. ומצאתי בחמודי דניאל הל' תערובות סימן מ"ה שהאריך בזה לפקפק בדברי איסור והיתר, אבל בספר זרע יעקב לשבת החזיק בדעת איסור והיתר, אם כן כששותין חלב איננו בגדר זה שיהיה הפה נכוה בו, ועוד דמבואר בחמודי דניאל הל' תערובות סי' א' וסי' ל"ד דבלא שהה האיסור כלל אינו בולע, וכדמוכח מהא דניער וכיסה, וכן הוא בתשובת הרדב"ז ח"א סימן רכ"ג, ואם כן בשיעור שעובר דרך הפה אינו בולע כלל. ואף דבפמ"ג בפתיחה לבשר וחלב ופרי תואר סימן צ"ח סוף ס"ק ט' ס"ל דגם בלא שהה כלל בולע, כדאי הם הרדב"ז וחמודי דניאל לסמוך עליהם, לכן נ"ל להקל בצירוף טעם הקדום, אבל לענין פסח דגם בכלי שני מחמירים, ולשטית כמה פוסקים גם בצונן, יש להחמיר להדיחן על ידי עירוי ברותחין קודם פסח.

הרה"ג יוסף זונדל שוב שליט"א

רב ומו"צ בקרית ספר ומרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

הובאו דבריו בספר פעלים לתורה להרב אברהם מתתיה חלפון הנ"ל יצ"ו בקונטרס אור צדיקים סימן ג' אות ב', דעתו להחמיר להצריכם הגעלה בערב פסח כיון שאין בזה הוצאה מרובה, ולמה יגרע משאר כלי כסף שמגעילים, והרב המחבר שם השיב על דבריו, עיי"ש דב"ק.

ובמנחת שלמה (ח"ב סימן מ"ו) כתב מרן זצוק"ל: הנה בדין שיניים תותבות שאוכלים בהם כל השנה חמץ, ראיתי שרוב בני אדם נוהגין להגעילן קודם הפסח ורק יש שמסתפקים בשטיפה, שפשוף יפה, ונותנים טעם לדבריהם מפני שהשיניים הלבנות שעושין בזמנינו הן שיע ולא בלע כמו זכוכית, ואף דגם בזכוכית מחמירים אנו מאוד לענין פסח שלא להשתמש בהם כלל גם על ידי הגעלה, מכל מקום בכה"ג שהוא שעת הדחק מפני שהשיניים מתקלקלות מחמת ההגעלה הו"ל כשאר איסורין, ולא מחמירנן בהו כולי האי.

ובסוף הסימן כתב מרן זצוק"ל: נראה הטעם במה שמקילין שאין מייחדים שיניים תותבות לבשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו, כמש"כ בכף החיים סימן פ"ט ס"ק כ"ב בשם שו"ת שאילת שלום שהמאכלים הם על פי רוב מכלי שני ואין היד סולדת בהם, שהרי בדרך כלל רגילים אנשים לאכול ולשתות אוכלין ומשקין גם כשיד האדם סולדת בהם, כמו כן בפלטה העליונה יש חלק שהוא כסף או זהב, וזה מתכת שבולע ופולט לא כזכוכית, גם הרי יש שיש בהם להם כותרות של זהב על השיניים, גם אוכלין בהם גוש שלדעת הרבה חשיב ככלי ראשון. אולם עיקר הטעם להקל לבשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו הוא מפני שהחום הטבעי שבתוך הפה מקלקל ומפסיד את הטעם הבלוע, וגם לאחר זמן קצר דינו כאינו בן יומו, ורק מאכילת בשר לחלב ממש החמירו חכמים, אבל לא חשו כלל על הטעם הבלוע שבתוך השיניים התותבות.

ובנשמת אברהם (ח"א סימן תנ"א ס"ק א') מובא שכתב מרן זצוק"ל שיכול לכתוב בשמו שהוא נוהג לנקותם היטב ולהגעיל אותם בערב פסח בכלי ראשון שחום המים הוא בערך שבעים מעלות צלזיוס (כי יותר מזה אין אדם אוכל ושותה), וכדי שלא יהיה צריך להמתין מעת לעת הוא פוגם תחילה את המים בנפט לפני החימום.

ובס' הגעלת כלים (פרק י"ג ס"ק שצ"ט) כתב בשם מרן זצוק"ל בשם הגאון ר' מיכל דיין (הורביץ) זצ"ל שאפשר להכשירן על ידי שרייתן למשך חצי שעה בתמיסה שיש בה שני שלישים מלח ושליש מים, כהכשר המובא ברמ"א יור"ד סימן קל"ה סעיף י"ב, בדין הכשרת חביות ע"ש. וכן שהשיניים בני יומם יש במי המלח חומר הפוגם.

[ובהליכות שלמה (מועדים ח"ב פרק ג' ארחות הלכה 32) כתבו דבשנים המאוחרות יותר הכשיר מרן זצוק"ל את שינוי לפסח ע"י מקורבו הר"ר ברוך ווייס שיחי', שהציע לפניו אופן הניקוי וההכשר במעבדתו, ולאחר שבחן בעצמו כל סדר פעולותיו בפרוטרוט סמך ידו על כך בקורת רוח. וראינו לנכון להעתיק בזה מה שרשם לנו הנ"ל: בעבר היה מושב השיניים נעשה מחומר פלסטי הנקרא אקריל, ואילו השיניים עצמן מחרסינה, שהיא איננה מקבלת בליעות, אולם בעשרות השנים האחרונות נעשה הכל מאקריל, שהוא חומר נקבובי המקבל בליעות. להלן תהליך ההגעה: תחילה הנני משחזי עם אבן, להסרת האבנית המצטברת על השיניים, לאחר מכן הנני מלטש במברשת עם חומר הנקרא פומיס, כשבשלב זה השיניים עדיין מפרישות חומר. בשלב הבא הנני מרתיח בקומקום מים עם כפית אמה כחולה, לאחר הרתיחה משליך התותבת פנימה, ממתין שתחזור הרתיחה, ולאחר שניות ספורות מוריד מעל גבי האש. לאחר מכן הנני מכניס הקומקום על כל תכולתו למכשיר הנקרא "אולטרא סאונד" (סוניקל) שהוא כעין תנור מחרסינה שחומו מגיע ל-300 מעלות צלזיוס, המפעיל גלים המורעידים את המים שבקומקום לזמן מה, ובכך נוסף לתותבות נקיון וליטוש רב, כל זאת הייתי עושה עבורו בכל שנה ביום בדיקת חמץ. מרן ז"ל הגיע אל המעבדה ובחן כל פרט לדעת אופן הפעולה ומדת החום בכל מכשיר, ולבסוף נתן אישורו המלא לתהליך כולו. מסרתי כל פרטים אלו למרן הגר"ש אלישיב (שליט"א), וסיפרתי לפניו שמרן זצוק"ל בחן והסכים בשמחה לזאת, אף שיכידלט"א שמח על כך, ומאז הנני מכשיר כך עבורו את שיניו התותבות בכל שנה לקראת פסח.

וכן מובא שם שאמר מרן זצוק"ל דהג"ר דוד בהר"ן זצ"ל היה לו ג' זוגות של שיניים תותבות, זוג אחד לבשר ואחד לחלב ואחד לימי הפסח, אולם בערוב ימיו חזר בו והסכים שאין צריך להחמיר בזה כולי האי. ואני שמעתי ממרן זצוק"ל את זה על הגאון האדר"ת זצוק"ל ולא על הגאון רבי דוד בהר"ן זצוק"ל. שוב אמר לי הג"ר אהרן אויערבאך שליט"א מח"ס הליכות שלמה דכבר העיר לו הגאב"ד דטבריה הגאון רבי אברהם דוב אויערבאך שליט"א דמרן זצוק"ל היה מספר כן על הגאון האדר"ת זצוק"ל ולא על הגאון רבי דוד בהר"ן זצוק"ל].

וכן בהגדה של פסח ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (עמ' 19) כתב: מי שיש לו שיניים תותבות צריך להגעילן, ויזהר שלא יאכל אחר כך חמץ עם דבר חם כגון לחם עם מרק, אבל אחר שגמר לאכול הלחם יכול לאכול מרק חם, ואין צריך לחשוש על בין השיניים שנותר שם חמץ, ואם קשה לו להגעילן מאיזה סיבה שהיא, יכול לסמוך על זה שאינו בן יומו, ועל זה שהבל הפה מכלה החמץ.

וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן ל"ז) כתב דהמדקדקים במצוות מכשירין השיניים תותבות קודם פסח, והאינם מדקדקים לא נוהרו בזה כנודע.

וכן מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דשיניים תותבות נוהגים להכשירו לפסח על ידי הגעלה, אף שמעיקר הדין היה אפשר להקל להשתמש בזה אף בלי הגעלה. ויעוין בלבושי עז הלכות בשר בחלב סימן פ"ט סעיף ד' ס"ק ב'.

ובארחות רבינו (ח"ב עמ' כ"ז) כתב: בענין שיניים תותבות אמר לי מו"ר זצוק"ל בשם מרן החזו"א זצוק"ל שאין צריך להגעילם לפסח, כי האוכל שמגיע לפה הוי כבר כלי שני ופחות מזה, דאם הפה יכול לאכלם או לשתותם אם כן אינו רותח כדי שיבלע ולא צריך הגעלה. ומו"ר אמר לי שיש להזהר כמה ימים לפני פסח וכן בפסח מלשותות רותח.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק י' סעיף ט"ו) כתב: דשיניים תותבות אינן צריכות הגעלה לפסח, וינקם היטב ודי בכך.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א סימן ה'): ובדבר שיניים תותבות ששותה חלב רותח, הנה פשוט שמה שיכול להכניס לפיו לא נחשב רותח לבליעה דהוא פחות מיד סולדת, ולכן אין לחוש לבליעה בהשיניים אלא להבעין שיש לחוש גם בשיניים של עצמו וצריך קינוח והדחה. ולגבי פסח מובא בס' אוהל יעקב ליד"נ הגר"א סקוצילס שליט"א (על כשרות לפסח עמ' ס"ה) בשם ספר אהלי ישורון שכתב בשם מרן בעל האגרות משה זצוק"ל, ששיניים תותבות ושאר חלקים הנמצאים בתוך הפה במשך השנה לא צריכים הגעלה, מיהו צריכים לנקות אותם היטב, ושלא לאכול חמץ קשה תוך כ"ד שעות לפני סוף זמן אכילת חמץ.

ובהגדה של פסח ארזי הלבנון (ח"א עמ' ל') כתב בשם מרן בעל האג"מ זצוק"ל: מי שיש לו שיניים תותבות, וההגעלה עלולה לקלקלן, ידיחן יפה יפה, ולא יאכל חמץ חם או דבר חריף כ"ד שעות קודם זמן איסורו.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קמ"ח) כתב: אחרי הפסח קבלתי על ידי בנו היקר את אשר גזר כ"ת על השיניים התותבות בפסח, וראיתי לכ"ת לפי רוב צדקתו מחמיר מאוד בהוראה זו עד שגזר עליהן להגעילן בכלי ראשון, וזה גם כן דוקא בשיניים של כסף וזהב, אבל שיניים של קוטשוק וניילון אסור בכלל להגעילן כמו כלים של קרן כמבואר בסימן תנ"א. הנה אני איש טרוד ע"כ אקצר, ואומר שלענ"ד לא כן הדבר, א' דעיקר אכילת האדם ושתייתו מכלי שני שנפסק הקילוח דדינו ככלי שלישי כמבואר בי"ד סו"י צ"ב, וזה אם היה יד

סולדת באכילה ושתיה, מכ"ש שעל פי רוב אין היד סולדת במה שהוא אוכל ושותה. ב' מה שחשש כ"ת דילמא אכל פעם קוגל חם או פת שנצלה על האש, ודינו ככלי ראשון לפי דעת הטו"ז סימן צ"ד להחמיר בדבר גוש. ולא ידעתי למה לא העיר מדברי החתם סופר יו"ד סימן צ"ה שכתב שקיבל מרביתו להקל בדבר גוש לעת הצורך. וכיון דכאן איכא עוד הרבה ספיקות, וגם הוא בודאי אחרי מעת לעת לפני הפסח, אין להחמיר יותר מהגעלה בכלי שני, ויש לסמוך על זה גם בשיניים של קויטשוק וניילון, דכיון דאיכא רק ספק חיוב הגעלה בכלי שני כיון דאולי לא היה יד סולדת כלל, ע"כ בכה"ג גם בכלי קרן אפשר להקל, וצריכים אנו להעמיד הדין על בורי' בדבר שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו, וכמובן איני אומר קבלו דעתי אלא דכך אנו נוהגים להורות בסביבה שלנו.

ובחלק ד' סימן ע"ד כתב: אשר שאל אותי כ"ת בענין מה שנדפס ממני לענין השיניים התותבות בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן קמ"ח, ודעתי העניה נוטה דדי בהכשר דכלי שני, וכב' מביא בשם איזה מעירעים נגד זה, ודבריהם לא ראיתי, אמנם אם הם גבבו חומרות אין עצה נגד זה כמו שאין עצה נגד המגנב קולות, שאין זה דרך המקובל בהוראה מפי גדולי עולם ששמשתי, אלא יקוב הדין את ההר בדעת תורה ודעת נוטה, אמנם נגד דברי כב' אשיב בקיצור, הנה כל מעיין בדברינו יראה שכתבתי כן נגד החוששים מקלקול השיניים בהגעלה גמורה, והוא לדבריהם שעת הדחק שנחשב דיעבד, ופשיטא דאם אפשר לעשות הגעלה מכלי ראשון או על ידי עירוי על כל פנים מה טוב, ואבא על סדר קושיותיו, א' מש"כ דיש פוסקים דבפסח גם כלי שני דיעבד אסור מי לא ידע מזה, מכל מקום כיון דרוב פוסקים נוטים להקל דיעבד אין להחמיר במציאות הזה. ב' מש"כ בענין דבר גוש, ונסייתי לדברי החתם סופר יו"ד סימן צ"ה מקבלת רבותיו להקל בדבר גוש לעת הצורך, מובן מאוד שגם אני לא הקלתי רק על סמך ב' דברים, חדא דרוב פעמים אין אדם אוכל מאכל שהיד סולדת בו, ושנית דקשה להגעילן שלא יתקלקלו, אבל אם עכשיו רוב השיניים אפשר להגעילן כאשר כתב כבודו נ"י, מה טוב לחוש לזה לכתחילה על כל פנים. ג' מש"כ בשם החוות דעת שדבר חריף מבליע אף בכלי שני, וציין נמי שדברי הדרכי תשובה סימן צ"ו ס"ק נ"ט שהביא דאפילו על ידי מעט תבלין חשוב דבר חריף להבליע ולהפליט, הנה דבר זה אינו להלכה על פי מה שכתב הדרכי תשובה עצמו סימן צ"ה ס"ק מ' בשם המנח"י בשם הרשב"א וס' יד יהודה, דאם המיעוט חריף גם חלק החריף בטל ממנו תורת חריפות, והמעין שם יראה דגם לענין נידון דידן לא שייך להחמיר לפי זה בתערובת שבמיעוט חריף, ומש"כ בדרכי תשובה בסימן צ"ו הוא רק בשם בית דוד הספרדי וע"ה שלא כל פעם מקובלים על רבותינו כידוע. ד' ועל עצם החומרא דאולי פעם אכל דבר גוש חם, על כל פנים רוב אכילותיו אינם כן, וכבר נפסק באו"ח סימן תנ"א סעיף ו' דהולכים אחרי רוב תשמישן, ואפילו להרמ"א המוחמיר בזה הא כתב הט"ז שם ס"ק י"א ופמ"ג שם דאינו מעיקר הדין, וע"כ פסקו האחרונים שם דדיעבד סומכין על רוב תשמיש שאינו אסור עד כדי הגעלה בכלי ראשון, ובעלמא דבר פשוט שעלינו להחמיר, אבל בכה"ג היה דעתי להקל כדיעבד, כאשר סיימתי שם בתשובה דעלינו להעמיד הדין על בוריו בדבר שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו. ואם רוב הציבור יכולים לעמוד בו או שאינו שעת הדחק, פשיטא דטוב לעשות על כל פנים עירוי מכלי ראשון לחוש להנ"ל.

וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן נ"ו): בדבר שאלתו כדת מה לעשות בשיניים מלאכיות בפיו ורוצה לאכול בפסח, וידוע דאי אפשר להכשירם שאם יתנם במים רותחים ימסו כדונג. כבר מילתי אמורה בזה, וכן קבלתי מכמה מורי הוראה, שיקח השיניים וינקם היטב היטב וירתח מים בכלי, ויקח מהמים הרותחין בכלי שני ואז יתלה השיניים במשיכה ויתן השיניים במים ויוציאם תיכף ומיד, ולא יזיק להם המים כלל, ועל ידי זה יתכשרו, ויוצא בזה לפענ"ד לכל הדעות, דהשיניים לעולם לא בלעו יותר מכלי שני, דאין הפה סובל רותחין מכלי ראשון ממש, ועל כל פנים כך הוא דרך העולם ואמרינן כבלעו כך פלטו, ומי שיכול להיזהר שלא לאכול מעת לעת חמץ בשיניים אלו אשרי לו, אבל אינו אלא חומרא, ואשרי למי שיש לו שיניים אחרים לפסח שאין משתמש בהם כל השנה, אלא שלא כל אדם זוכה לשני שלחנות, ע"כ לפענ"ד באופן הנ"ל יצא. ויעוין עוד מה שהאריך בזה בחלק ד' סימן ס"ח וסימן צ"ג.

וכן בס' הליכות אבן ישראל (מועדים ח"א עמ' ל"ד) כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל דשיניים תותבות צריך להכשירן על ידי עירוי מים רותחין, והיינו אחר נקינם היטב היטב. ובהערה שם כתוב: כשהיה רבינו מכשיר את השיניים התותבות, לפני שהכשירם היה מנקרם שעה ארוכה וגורדן הרבה על ידי סכין, והיה עבודה שלימה, ואחר כך מגעילן על ידי עירוי רותחין מכלי ראשון.

ובעמ' ל"ה שם כתוב: פלטת שיניים תותבות שמודבק בפה ואי אפשר להוציאן, הורה רבינו שיכשירו אותם על ידי שתיית כוס תה חם, ויהיה התה חם בחום הכי חזק שיכול לשתות.

וכן בתשובות והנהגות (ח"ב סימן רי"א אות ז') כתב: בשיניים תותבות דנו הפוסקים היאך להתנהג כיון שבלוע בהו חמץ כל השנה, ועל כן נהגו כל שנה בערב פסח להגעיל שיניים אלו בהגעלה קלה דהיינו בעירוי מכלי ראשון, אבל בערב פסח שחל בשבת הרי ע"כ

אוכל בשיניים התותבות סעודות שבת של חמץ, וע"כ מגעיל את השיניים התותבות בערב שבת לפני חצות ככל שנה, ומשתמש בהם בשבת לסעודות שבת, רק נזהר מרוטב חם שיד סולדת בו שאז נבלע בהו מהפת שאוכל באותה סעודה, וסמוך לזמן האיסור רוחצם היטב ומערה עליהו חמין שיהיו נקיים מחמץ בעין להשתמש בהם בשבת גופא לאחר זמן האיסור.

ובספר מרא דשמעתתא (אות קמ"ח) כתב דגאב"ד ירושלם הגה"צ רבי משה ארי' פריינד זצ"ל היו לו שיניים מיוחדות לפסח. [ובהערה שם כתב דכן הורה הרה"ק בעל ויואל משה זיע"א דלא מהני בהו הגעלה, ואם אי אפשר לעשות שיניים לפסח יש להגעילו ברותחין ג' פעמים במים מחולפים]. אולם אמר בשם זקינו הרה"ק מנאסוד זיע"א שהקיל לגמרי בזה, דסגי בניקוי לחוד, מטעם שאין הדרך לאכול אלא מכלי שני, או על כל פנים כשאין היד סולדת בו.

ובאות קמ"ט שם כתב: כי אביו הק' זיע"א היה מגעיל את השיניים התותבות ג' פעמים באותן המים עצמם.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן כ"ה) כתב: אודות שיניים תותבות אם צריכים להחליפם באחרות בפסח או להגעילם, או דילמא דסגי בעירוי או אפילו בשפשוף והדחה היטב בלבד. וכן מה דינם בכל השנה לגבי אכילת בשר ואכילת חלב. ומביא שם את דברי הבית יצחק והמהרש"ם והדרכי תשובה הנ"ל, ובאות ד' כתב: ובהיות כן נראה דזהו על כן דבר ההיתר מה שרובא דעלמא לא מסדרים להם בכזאת שיניים בפני עצמו לבשר ולחלב ולפסח, ואין מוחה בידם, והיינו בהיות שכיון שטעם המחמירים בזה הוא משום דאפשר להחליפם, ולכן יש מקום לבעל דין להשיב על כך כדברי הגמ' בפסחים דף ל' ע"כ תינח מר דאפשר ליה, ודלא אפשר ליה מאי. והכי ראיתי בספר חק לישראל (ח"ב דף מ"ד מדפי הספר) שכעין שמחמיר הדרכי תשובה מביא שם ששמע שהחמיר בכזאת גם הבעל צדק החדש, וכותב וז"ל: וזה לי ח"י שנה שמעתי שהגאון הקדוש מלובאוויטש ז"ל היה אז בווען אצל רופא מומחה אודות עשיית שיניים, ועשה לו הרופא שיניים של זהב לבשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו ולפסח בפני עצמו. והבעל חק לישראל מוסיף להעיר על זה בכעין הערתנו האמורה וכותב: כל זה אמת, אבל אמרו חז"ל תינח מר דאפשר ליה, דלא אפשר ליה מאי, א"ל אנא כעין חדתא קאמינא להגעילן על ידי עירוי עיי"ש. ויעוין שם בספר חק לישראל בח"ד אות ל"ו, שמביא עוד בשם שו"ת יד יצחק ח"ג שבירר בכמה תשובות דליכא בזה שום חשש בליעה כלל, ואין צריכין הגעלה ושום הכשר, והרוצה להחמיר ימצא הכשר לשיניים הללו על ידי עירוי ג' ימים ע"ש. וכך ראיתי שהעלה גם בספר שו"ת בית ישראל סימן פ"ה עיי"ש. גם זכרוננו שהגאון הגרצ"פ פרנק זצ"ל היה מורה ובא לשואליו בנוגע לפסח שינקו השיניים בספירט ודי בזה. ובשו"ת מלמד להועיל חא"ח סימן צ"ג סובר נמי להתיר בשיפשוף, כיון שנפסדים על ידי הגעלה, לכן אין להחמיר ויש לסמוך על המקילין ע"ש. וכן ראיתי גם בספר ויצבר יוסף סימן נ"א שהשיב להתיר להשתמש בהם בפסח אם משפשף אותם יפה ומדחים היטב במים רותחים ואין צריך הגעלה, ומנמק גם כן כבנ"ל, דהכי נמי מקרי לא אפשר דאי אפשר לכל אדם ליקח אחרים, ומביא שם שבכזאת הורה גם חותנו הגאון בעל פרי השדה ז"ל. ובספר שו"ת בית יהודה חי"ד סימן ל"ג דן על השיניים התותבות לגבי בשר וחלב וכן לגבי פסח, ובנוגע לבליעת בשר וחלב כותב דברור דאף אם היה בלוע בהשיניים הללו אין זה אלא בליעה מועטת רק כל שהוא, וממילא הפליטה גם כן רק על כל שהוא, ויש לעולם שישים נגד פליטה זו ונתבטל ואין כאן חשש כלל וכו'. וגם בנוגע לפסח כותב דאע"ג דאסור בכלי שני, מכל מקום האמת יורה דרכו דאין כאן בלוע כלל, דבודאי נזהרים ואינם אוכלים בחמימות כל כך שיהיה היד סולדת בו, ואפילו בחמימות דכלי שני אין כאן, ואף אם אולי אפשר שיזדמן פעם שישתה חלב חם כל כך מהיכי תיתי לומר שיזדמן ענין רחוק כזה דבאותו יום גופא בתוך מעת לעת יאכל אף בשר חם כל כך שיפעול גם פליטה מהשיניים וכו', והוי זה ממש ספק ספיקא גמור וכו', וכן שייך ספק ספיקא זו גם בפסח וכו', ואף דבפסח מחמירין אף באינו בן יומו מכל מקום אית כאן תרוויהו ביחד, משהו נותן טעם לפגם, וגם כי לרוב שאינם אוכלים בחמימות כל כך וכו' וחזו מה עמא דבר וכו'. ולבסוף מוסיף המי יהודה וכותב דשוב הראו לו בשו"ת יד יצחק ח"ג סימן ע"ח שכתב גם כן להקל, רק בסוף כתב דיש להכשירם על ידי עירוי ג' ימים. ודוחה זאת דלא שמענו ולא ראינו כלל להחמיר בדבר, כי באמת ענין קשה להיות בלא שיניים ג' ימים. ומעיר וכותב דכפי הנראה גם היד יצחק בעצמו לא החזיק בחומרא זו, כי בספרו בסימן רכ"ז ורכ"ז השיב לשואל אחר להקל בדבר לגמרי, ואינו מזכיר כלל לעשות הכשר כזה, והני תשובות בתראי נינהו.

ומסיים שם: היוצא לנו מכל אמבוהא דספרי הנ"ל, דיש לנו שש דרגות, והמה א' מעיקרא דדינא סגי בשיפשוף היטב. ב' יש מחמירים להדחים במים רותחים. ג' עוד יש מחמירים להכשיר השיניים על ידי עירוי ג' ימים. ד' ועוד יש מחמירים להגעילן ברותחין על ידי עירוי מכלי ראשון. ה' ולכל זה ישנם עוד מחמירים שלא להשתמש בהשיניים באכילת חמץ במעת לעת קודם לזה. ו' והמהדרין ביותר עושים להם שיניים מיוחדות לפסח. וכן לאכילת בשר לבד ולאכילת חלב לבד. ונלמד עוד זאת שלמי שזוכה לזה שיש לו שיניים מיוחדות לפסח, וכן לבשר לבד ולחלב לבד הוא מן הסוג של המהדרין מן המהדרין בזה, ולבו סמוך ובטוח שיצא ידי חובה על צד היותר טוב והוא מן המשובחים ביותר.

מפוקפקת ביותר, דלרוב הפוסקים תלוי בכריסו של תינוק נכזית בה, ומצוי שאוכלים בחמימות כזה, וכן בדבר גוש להרבה פוסקים אין דין כלי שני, ובכלל לשיטת הגר"א קיימא לן דחמץ איסורא בלע, וע"כ יש מדקדקין שלא לאכול חמץ חם כ"ד שעות לפני הפסח, דאז על כל פנים אין חשש דאורייתא דהוה נותן טעם לפגם, אבל כל זה לא מהני לענין דבר חריף, שבוה אין דין נותן טעם לפגם כמבואר בשו"ע יו"ד סימן צ"ו דאגב דוחקא דסכינא דבר חריף בולע ופולט גם בנותן טעם לפגם, והכא איכא נמי דוחקא דשן שחותך, ואין לומר דאזלינן בחמץ בתר רוב תשמישו, דהיינו דוקא בנותן טעם לפגם סמכינן על רוב תשמישו לענין הגעלה, אבל לדבר חריף שאין כאן נותן טעם לפגם, אין לסמוך על סברת רוב תשמישו, וזה ברור. וצ"ע על מה סומכין להקל, ועל כן יש נמנעין לאכול שום ושאר דברים חריפים בפסח, ואף שאוכלין בליל פסח תמכא שהיא דבר חריף, אולי לאחר שנמלל כראוי אין כאן דוחקא ושרי, או אין מחמירים במקום ביטול מצוה, וצ"ע בכל זה שהאחרונים לא ביארו כל הצורך.

וכן כתב בספרו תשובות והנהגות (ח"ב סימן רי"א אות ז'):
אנו הבאנו בהגדה של פסח מועדים וזמנים דכמעט לכל אחד יש בזמננו שן זהב או סתימה ממתכת או מחומר אחר, ואם כן בולע שם חמץ ופולט אחר כך, והבאנו שם (עמ' י"ב) שכדאי לא לאכול חמץ חם כ"ד שעות לפני חצות ערב פסח, ובערב פסח שחל בשבת כל מי שיש לו שן זהב או סתימה לא יאכל בשבת מרק ותבשיל חמין כל כך שיד סולדת בו, דכשאוכלו עם לחם שנשאר בין השיניים, בולעין השיניים ופולטין אחר כך בפסח, ועלול ח"ו ליכשל באיסור משהו חמץ בפסח, רק נוהרין מרוטב חם כל כך שיד סולדת בו.

וכן בשו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ח אות ב') כתב:
מי שיש לו שיניים תותבות או סתימות בשיניים, מן הראוי לחוש להחמיר שלא לאכול במשך מעת לעת קודם פסח דבר גוש חם ביחד עם החמץ, אבל על חמימות של כלי שני אם אינו דבר גוש אין שום מקום להחמיר, ואפילו בדבר גוש היינו דוקא אם הוא חם כל כך שהיד סולדת בו, אבל בלא"ה לא, והיינו משום דהבליעות חמץ שבתוך השיניים תותבות והסתימות כבר יופגמו ולא יהיו בני יומן מבליעת חמץ בהכנסת חג הפסח, ומהאי טעמא גופא מן הראוי הוא שגם בתוך הפסח עצמו ימנעו מאכילת דבר גוש חם, אעפ"י שהטעם חמץ שבהם כבר נפגם ונותן טעם לפגם, מכיון דבפסח מחמירין גם על נותן טעם לפגם. אמנם על אכילת דבר גוש קר של חמץ אין מקום להחמיר אפילו בתוך המעת לעת סמוך לפסח, אעפ"י דנכון הדבר כמש"כ דדוחקא גם בלי חריפות וחמימות גם כן מפליט, מכל מקום הוא מפליט ואין בו כח להבליע רק על ידי חמימות או חריפות, ואם כן אעפ"י שעל ידי דוחק השיניים נפלט טעם החמץ, מכל מקום בלי חמימות או חריפות אין בו כח להבלע בתוך השיניים ואין בכך כלום.

ובהגדה של פסח ממרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל (עמ' 19) כתב דאלו שיש להם סתימות כתרים וטבעות בשיניהם וכדו' יש להם מקום להדר לא לאכול חמץ חם עד סוף זמן אכילת חמץ.

וכן בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן נ"ו) כתב:
ובדבר מי שיש לו שן תותבת בפיו שאינו יכול להוציאו, ינקנו היטב כל מה שאפשר בערב פסח קודם זמן איסורו, ואם אפשר לו שלא יאכל גם כן מעת לעת חמץ, המחמיר עליו תבוא עליו ברכת טוב. וכן שמעתי בשם צדיקים ואנשי מעשה שהחמירו על עצמן בזה, אבל להלכה אין להחמיר לעלמא והנח לישראל, ומי שרוצה להדיח את פיו היטב במים חמים שדרכו לשתות ולאכול בכל השנה ולהדיח היטב השיניים התותבות והירות יתירה יש בזה, ולפענ"ד לעשות כן דמהיות טוב הוא וניכר שהוא חרד לדבר ד'.

וכן בחוט שני (פסח עמ' קי"ג) כתב:
סתימות בשיניים, מסתבר שאין צריך לחוש שנבלע בהם חמץ או בשר וחלב, דהם עשויים מחומרים נוקשים שאינם בולעים בקל, דאם לא כן היה מהם ריח בפה. אבל חומרים ממתכת שעושים לתיקון השיניים כגון גשרים כתרים וכיוצ"ב, לענין בשר וחלב נראה דהחשש הוא רחוק, דאף אם נבלע טעם של בשר הרי זה רק משהו, וכדי שמשוה זה יתן טעם בחלב זה חשש רחוק. אך לענין חמץ בפסח, כיון שאיסורו במשהו וגם בנותן טעם לפגם, היה מקום להזהר מלאכול חמץ רותח מעת לעת קודם פסח. וכן היה מקום להזהר לא ללעוס דבר חריף בפסח, דהוי כעין דוחקא דסכינא, מכל מקום חריין מרוסק אם מכניס לתוך פיו ומרגיש את טעמו ובולעו [ולא דמי לבלע מרור דלא יצא, דהתם לא הרגיש כלל טעם המרור] אין זה דוחקא דסכינא ומותר. מכל מקום מעיקר הדין לא ראינו לרבותינו בדורות האחרונים שעוררו על זה, אף דגם אז היו לאנשים רבים תיקוני שיניים. ועיין בארחות רבינו ח"ב עמ' כ"ז.

ומהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שמעתי דמי שיש לו סתימות וכתרים חם בשיניים, אעפ"כ יכול לאכול חמץ חם וחריף בפסח, ואף אין צריך להקפיד שלא לאכול חמץ חם וחריף כ"ד שעות קודם זמן איסור חמץ.

וכן שמעתי מהגאון רבי עזריאל איערבאך שליט"א דמי שיש לו סתימות וכתרים בשיניים מותר לו לאכול בפסח דברים חמים או חריפים, והנוהגים להמנע מלאכול חמץ חם מעת לעת קודם פסח כשיש להם סתימות וכתרים הוא הידור. ויעוין בלבושי עז הלכות בשר בחלב סימן פ"ט סעיף ד' ס"ק ב'.

בפסח חוץ מקורט של חלתית וצנון. וגם נ"ל שנכון מאד לשתות מעט מים חמים קודם הפסח, שחומם הוא כמו שהוא רגיל לשתות תמיד, ולהגעיל בכך את השיניים על סמך זה שהכשרן הוא כדרך תשמישן, ואף אם נאמר דחמץ חם שהוא דבר גוש שנבלע בו הרי הוא ככלי ראשון ממש גם בשעה שהוא בתוך הפה, משא"כ ההגעלה הלא גם אם יגעיל את פיו ממים של כלי ראשון, מכל מקום מיד עם הכנסת המים לתוך הפה הו"ל כלי שני, מכל מקום נראה כיון שכל גדולי הפוסקים חולקים בזה על הרש"ל וסוברים דחילוק מה שבין כלי ראשון לשני הוא גם בדבר גוש ועב, לכן יש לסמוך בזה על דעת המחבר בסימן תנ"א סעיף ו' שהוא סובר לענין הגעלה שהולכין רק אחר רוב תשמישו של הכלי ואין חוששין כלל למיעוט תשמישו, ומה גם שבלאו הכי הוי ליה נותן טעם לפגם, וצ"ע. וגם חומרא זו שהחמיר הרמ"א גם חמץ לחוש לדעת הרשב"א דכלי שני מפליט ומבליע, יש הרבה מחברים שכתבו דהיינו דוקא היכא דאפשר בהגעלה, ואף שישראל קדושים הם ונהגו בו איסור אף בכלי חרס, מכל מקום הלא אפשר על כל פנים בכלי אחרית, משא"כ הכא דאי לא שרית ליה אין לו שום תקנה אחרת, ונמצא שאתה מונעו בכך משמחת יו"ט, אפשר שיש לסמוך ולהקל.

ובהליכות שלמה (מועדים ח"ב פרק ג' ארחות הלכה 41) כתבו שהורה מרן זצוק"ל דמי שיש בשיניו סתימות הדר שלא לאכול חמץ חם או חריף מעת לעת קודם הפסח, ואז יוכל לסמוך לאכול דברים חריפים בפסח.

אמנם לי הורה מרן זצוק"ל להקל, ולא הצריך שלא לאכול חמץ חם או חריף מעת לעת קודם הפסח, מטעם שההבל שבפה פוגם את הבליעות שבסתימות והכתרים.

ובדרכי חיים ושלום (אות תקס"ה) כתב:
דאותן שיש להם שן תותבת מהודק בפיהם (שאי אפשר להסירם) היה הגה"ק בעל המנחת אלעזר זצוק"ל חוכך להחמיר שלא יאכל חמץ גמור בערב פסח תוך המעת לעת כ"ד שעות של זמן אכילת הכזית מצוה בליל פסח דאורייתא. (והוא בעצמו היו לו שיניים תותבות שאפשר להסירן ומיוחדים לפסח).

ובספר אמת ליעקב (עמ' ר"ג) כתב בשם הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל דמי שיש לו שיניים תותבות הקבועות בפה, וכן סתימות וכתרים העשויים ממתכת או עצם ושאר חומרים, יש להקפיד 24 שעות לפני זמן איסור חמץ שלא לאכול חמץ חם, וכן יזהר שלא יאכל שום דבר חמץ חריף, דדוחקא דשיניים הוי כדוחקא דסכינא. ואף שאין אנו חוששים בזה לבשר וחלב, זה משום דבשר וחלב הוי היתרא בלע, אבל חמץ לדעת הרבה ראשונים הוא איסורא בלע ויש להחמיר בו.

וכן בס' הליכות אבן ישראל (מועדים ח"א עמ' ל"ה) כתב בשם הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל:
מי שיש לו סתימות בשיניו, יזהר מלאכול חמץ חם [וכן דבר חריף שהוא חמץ] מיום י"ג ניסן בבוקר. ומותר אחר כך לאכול בפסח דבר חם. ויש ליהזר מלאכול בפסח דבר חריף לחוד, אלא יאכלנו ביחד עם דבר שאינו חריף. ובשאר ימות השנה לענין בשר בחלב, בין לגבי שיניים תותבות בין לגבי סתימות, המנהג להקל שאוכלים באותו יום בשר וחלב (אחר שש שעות) אף ששיניהם חמים, וח"ל בשו"ת אבן ישראל חלק ט' סימן ס"ח:
יש ללמד זכות על כלל ישראל שאינם נזהרים כשעושים להם שן תותבת או בלומבא (סתימה) מכסף או מזהב ומשאר מיני מתכות וגם מפלסטיק, שאינם נזהרים לכל הפחות לחכות לא לאכול גבינה חמה באותו יום, אף שנבלע בו טעם בשר בתוך הבלומבע (הסתימה) או בתוך השן התותבת, כדי שיהא לכל הפחות נותן טעם לפגם, והוא משום דשאני דין השיניים שפוגם ביותר ששם כל דבר מסריח בעבור שש שעות, כדכתבו הפוסקים בטעם המתנת ו' שעות בין בשר וחלב, שאחר שש שעות הבשר מתקלקל עד כדי כך שלא נקרא עליו שם בשר.

[יש לציין ששאלתי בשעתו להגאון רבי אברהם יעקב זלזניק זצ"ל מה יעשה בפסח מי שיש לו בפה סתימות וכתרים, אמר לי שאינו יכול לענות על זה ושאני אלך לשאול את הגאון רבי ישראל פישר זצ"ל. והוסיף שפעם שאל רופא אם הסתימות והכתרים בולעים, ואמר שעשוי באופן שלא יבלע, שאם יבלע יהא סירחון בפה, ואמר לו שלדידן סיר מנרוסטה בולע, אמר לו הרופא א"כ לא אמרתי כלום].

וכן כתב בהגדה של פסח מועדים וזמנים (עמ' י"ב) כתב:
מי שיש לו שן זהב או כסף לסתימה, נכון ליהזר כ"ד שעות לפני חצות דערב פסח שלא לאכול חמץ חם. וכן יש מדקדקין שלא לאכול דבר חריף בפסח. ובהערה כתב:
האחרונים דנו בשיניים תותבות איך להכשירים ולהגעילם, אבל באמת ביותר קשה בשיניים של זהב או כסף, וכן מילואים מחומר כהנ"ל שנדבקו באופן שאי אפשר להסירן, והם ככלי מתכות דבלעי ופלטי, ואם כן פולט ח"ו חמץ בפסח, ואולי בזמן חז"ל לא נדבקו ואפשר היה להסירן, כן מפורש במשנה פרק ו' דשבת שאשה לא תצא בשבת בשן של זהב דלמא שלפא, ומוכח שיכולים להסיר השן, אבל זה זמן רב שמתקנים בקביעות וכמעט כל בית ישראל בשיניים כאלו, וקשה להבין למה אין עוברין באיסור חמץ בפסח, ובשלמא לענין בשר בחלב אפילו אוכל ביום אחד בשר ואחר כך חלב חם, כיון שאינו דרך בישול והוה מכלי שני, אין כאן איסור דאורייתא, ולגבי איסור דרבנן נסמוך שאין בה שיעור חמימות דכריסו נכזית בה, אבל לענין חמץ בפסח דאורייתא האיך נסמוך באיסור תורה על סברא

אכילת דברים חמים וחריפים בפסח למי שיש לו סתימות וכתרים בשיניים

במנחת שלמה (ח"ב סימן מ"ו) מובא מה שכתב מרן זצוק"ל למרן החזו"א זצוק"ל לגבי סתימות וכתרים, וח"ל:
צ"ע בחותמות (בולמבע"ס) [סתימות] ששמים בתוך השיניים, או מכסות של זהב וכסף שמכסים בהם את השיניים דהוי ודאי לא שיעי, מה דינם בפסח כיון שאי אפשר כלל להסירם ולהגעילם קודם הפסח. וראיתי בשדי חמד מערכת חמץ ומצה סימן ד' אות כ"ג שהביא בשם מחבר אחד שכתב דכל שן תותבת סגי בשפשוף בעלמא בלא הגעלה כמו שעושה בשן הטבעי, ועי"ש שכתב שיש חולקים עליו בזה, ולענ"ד נראה ודאי דלא דמי כלל לשן טבעי שהוא ממש כגופו של האדם, דקיי"ל דלא פלט ולא בלע, משא"כ מכסות הזהב או החותמות הני ודאי לא בכלל הגוף הם לענין כך, ופשוט הוא שהם בולעים ופולטים כשאר הכלים. ואין להקל משום דמסתמא אין דרכו של אדם לאכול חמץ שהוא כל כך חם עד שתהא היד סולדת בו, דהא תינח לדעת הסוברים דשיעור זה של יד סולדת בו משערין ביד אדם בינוני ניחא, אבל אם נאמר דכל שכריסו של תינוק נכוה היינו יד סולדת בו צ"ע כיון דגם בחם יותר משיעור זה דרך האדם לאכול, ועיין פתחי תשובה יו"ד סימן ק"ה ס"ק ז' שכתב בשם החו"י דכל שהוא יותר חם מהרוק שבפה שהוא שיעור פושרין הו"ל כבר ספק יד סולדת. וגם אין להתיר משום דסתמא דמילתא אוכלין ושותין רק מכלי שני ולא מכלי ראשון, דמכל מקום הלא בדבר גוש נוהגין להחמיר כהרש"ל שסובר שאין בזה שום חילוק בין כלי ראשון לשני, ולעולם דינו כראשון כל זמן שהיד סולדת בו כמו שמבואר בשו"ד יו"ד סימן ק"ד ס"ק ט' ובסימן ק"ה ס"ק ח', ואם כן החמין (כמו קוגע"ל ולאקשי"ן וכדומה) שאוכלין בשבת ודאי דמשכחת בהו שתהא כשיעור יד סולדת בו ודינם ככלי ראשון, וכמ"ש החת"ס (הובא שם בפתחי תשובה) דגם בכלי שלישי כל זמן שהיד סולדת בו דינו כראשון. ואף שהפמ"ג ז"ל כתב באו"ח בא"א סימן תנ"א ס"ק ל"ח דבהפסד מרובה יש לצדד להקל בדבר גוש שבכלי שני גם לענין חמץ בפסח, מכל מקום הלא חומץ ושאר דברים חריפים מבשלים אף בכלי שני כמו שמבואר ביו"ד סימן ס"ט, ואם כן יש לנו לחוש שמא אכל חמץ חריף כמו חרדל וכדומה, ובכה"ג שפיר נבלע בו חמץ בתוך השן גם על ידי חום של כלי שני, ועוד הדלא בפסח נוהגין להחמיר גם בכלי שני, וכדעת הרמ"א בסימן תמ"ז סעיף ג' שסובר דמשום חומרא דחמץ יש לחוש לדעת הרשב"א שסובר דאף בכלי שני אינו מבשל, מכל מקום שפיר מבליע ומפליט, ועיין בפרמ"ג שם סימן תנ"א ס"ק כ"ה שמחמיר מאד בזה, ולפי זה נראה דאף אם שהה מעת לעת שלם קודם הפסח ולא אכל כלל שום חמץ חם או חריף, דהו"ל בפסח נותן טעם לפגם, ודעת המחבר הלא מבואר בסימן תמ"ז סעיף י' שהוא מותר, מכל מקום נראה שיש להזהר מאד שלא לאכול בפסח שום דבר חריף הצריך לעיסה, מפני שבשעת לעיסה איכא דוחקא, ואתי חורפא ומפליט את החמץ מן השן ומחליא ליה ומשוי ליה לשבח, ומסתבר דהאי דוחקא הו"ל כמו דוחקא דכתישא במכתשת שמבואר דאסור, ועיין בפתחי תשובה יו"ד סימן צ"ה ס"ק ד' שהביא מבעל כנסת יחזקאל שכתב דהא דחורפא מחליא הוא מדאורייתא ואין להקל כלל בספיקא, ואם כן נראה שאין לנו להקל בזה ולסמוך על דעת הסוברים דרק קורט של חלתית הוא דהוה דבר חריף, כיון דגם בנידון דידן הלא ספיקא דאורייתא הוא, ולכן נראה שבעלי שיניים אלה יש להם להזהר שלא לאכול שום דבר חריף בפסח שצריך לעיסה. אמנם נלענ"ד לומר דאפשר דמה שבלוע בתוך השן מתקלקל ומתעפש הרבה מחמת הבלא דפומא עד שהוא נפסל מאכילת אדם (ואולי גם מאכילת כלב), וכידוע שהאוכל הנשאר בין השיניים מתעכל ונפגם מאד בריחו וטעמו לאחר שהוא שוהה שם איזה שעות. וכ"ש הוא שהבלוע ממש מתקלקל ומתעפש עוד יותר, ואם כן יש לומר כסברת הפרמ"ג ז"ל שכתב במשבצות זהב סימן ק"ג ובסוף הפתיחה לתערוכות דדוקא בנותן טעם לפגם של אינו בן יומו שאינו כל כך פגום עד שיהא האדם קץ מזה, אז הוא דאמרינן דחורפא מחליא ליה ומשביחו, משא"כ אם נמאס ונפסל מאכילת אדם שפיר שרי עיי"שה.

ועיקר סברא זו דמה שבלוע בתוך השיניים מתקלקל ומתעפש ופקע מיניה שם אוכל, אם כי יש ללמדו מיו"ד סימן פ"ט עיי"ש, מכל מקום הרי הוא מבואר יותר בחת"ס למס' חולין בדף ק"ה ע"א שכתב שם בד"ה בשר וח"ל:
נראה לי מה שבתוך חלל השיניים להחוששין ויש להם חלל והמאכל נמאס ונסרח בתוכו, אין זה חשיב בשר כנלענ"ד עכ"ל, ואף שדבריו שם מגומגמין קצת בלשונו מכל מקום זהו כוונתו, ועיין בדרכי תשובה סימן פ"ט ס"ק ז' שהביא כן בשם הכתב סופר ז"ל שמצא חידוש זה בכתבי אביו החתם סופר ז"ל עיי"ש, ואף שלא כתב כל זה אלא בשיניים ממש ולא בשן תותבת, מכל מקום נראה כיון שעיקר הקלקול הוא מחמת ההבל שבפה שהוא מעכלו ומעפשו, אין שום סברא לחלק בין שן טבעי לשן תותבת, והדבר צריך הכרע. אמנם נלענ"ד דבכה"ג שבתוך המעת לעת של קודם הפסח היה נזהר ולא אכל שום חמץ חם או חריף, אפשר דכיון דאי אסרינן ליה שלא לאכול שום דבר חם או חריף בפסח הו"ל מניעה משמחת יו"ט דחשיב לענין דינא כהפסד מרובה, וכידוע דתרווייהו שקולין הן, ולכן נראה דבמקום שיש עוד צד להקל אפשר שפיר לסמוך על דעת הפוסקים דנותן טעם לפגם מותר גם בפסח, כיון שדעה זו היא עיקר, וגם נסמוך על דעת הסוברים דלא אמרינן דאתי חורפא ומחליא ליה ומשוי ליה לשבח אלא בקורט של חלתית ולא בשאר דבר חריף, ואם כן כיון דאיכא לספוקי הכי דשמא נפסל כבר מאכילת אדם עוד קודם הפסח, אפשר שיש להקל ולהתיר באכילת קריי"ן ושאר הדברים החריפים

לקט הלכה

סימן תל"ג

בדיקת חמץ "לאור הנר"

א. בדיקה לאור הנר: תקנו חכמים שתהא בדיקת וחיפוש החמץ "לאור הנר", דעל ידו יוכל לבדוק היטב בחורים ובסדקים, **ולפיכך קבעו זמנה ל"ליל י"ד"** מפני שאז בני אדם מצוים בבתיהם, **ועוד שבלילה אור הנר יפה לבדיקה** יותר מביום, ואין מועיל לבדוק **לאור הלבנה**, מאחר שאין יכול לבדוק על ידה יפה בחורים וסדקים (סי"א וסק"א).

ב. לאור ה"חמה": אם עבר ולא בדק בליל י"ד, שאז צריך לבדוק חמצו **ביום י"ד**, מ"מ אין מספיק שיבדוק אז לאור החמה לבד, אלא צריך גם אז לבדוק ע"י נר, שיוכל לחפש היטב בחורים וסדקים (סי"א וסק"ג).

ומיהו ב"אכסדרה" שהיא מקום המוקף מחיצות מג' רוחותיו, ונקינה, **ורוח רביעית שלו פרוצה לגמרי** (ודלא כמג"א שמפרש אכסדרה (דהכא) דאין לה דפנות כלל ורק קיריו ע"ג עמודים), **אף דלכתח"י** צריך לבדקה בליל י"ד ולאחר הנר, **מ"מ אם עבר** ולא בדק עד ל"יום" י"ד, א"צ לבדקה לאור הנר, **אלא בודקה לאור' החמה וסגי בכך** מאחר שאורה רב (סי"א וסקד"ה ושעה"צ ח').

וה"ה נגד ארובה (חור-חלון) **שבגג, או נגד' החלונות שבכתלים** דג"כ הוו כאכסדרה, ודוקא **נגדם ממש** ששם אורם רב, אבל מן הצדדים אין חשוב כאכסדרה (וצריך "נר"). **ואם הארובה או החלון מכוסה בזכוכית** אף כנגדו ממש אינו כאכסדרה, רק כמן הצדדים (סי"א וסק"ז).

וכשבדק בבהכ"נ (אם עבר ולא בדק בלילה כדין) יכול לבדקו ביום לאור החמה בלא נר, דהדרך להרבות בו חלונות ויש בו אורה גדולה כאכסדרה, ובלבד שיפתח החלונות של זכוכית שבהם (סקמ"ג), אכן בחורים ובסדקים צריך לבדוק¹ בנר (שעה"צ נ"ד - ודימה זה לחו"ס שבחצר שטעונים בדיקה).

ג. נר הראוי לבדיקה: הוא נר של² "שעוה" יחידית" (סי"ב).

ד. אבוקה: אין בודקים לאורה, והטעם דאין יכול להכניסה ולבדוק עמה בחורים ובסדקים, וגם דמתיירא שמא ישרוף הבית ואין יכול לבדוק יפה, **ואפי' בדיעבד לא מהני** כשבדק לאור האבוקה, ויחזור ויבדוק לאור נר "יחידית" (ודלא כט"ז שהקיל בדיעבד) (סי"ב וסק"ח, י, ושעה"צ כ').

ונחשב "אבוקה": כשהם ב' נרות או יותר המדובקים יחד, ואפי' הם קלועים אינם כנר יחיד, וכן אפי' כשעושה נר אחד עבה ויש בו ב' פתילות המרוחקות מעט זו מזו הוי אבוקה [אבל כשמונחות כאחד כ' הפמ"ג דהוי כפתילה אחת עבה ומותר], **ומשמע בפמ"ג** דגם³ כשאוחז בידו ב' נרות (יחידים) **זה אצל זה יחידיו** הוו בכלל אבוקה (אבל כשמפריד ביניהם דינו כנר יחיד הכשר לבדיקה) (סק"ב).

עוד בכלל אבוקה: עצים דמשחא (שקורים "קין") אף דהוא עץ יחיד, דגם הוא אורו גדול כעיף אבוקה (סק"ח).

ה. נר של חלב או שומן (העשויים כנר של שעוה): לא יבדוק בהם לכתחילה, מפני שמתירא שמא יטוף החלב על הכלים ויאסרם (וכן בשומן שמא יטוף על כלי החלב), **ובדיעבד** אם בדק בו מהני (סי"ב וס"ט ט"י-).

ובשעה"ד כשאין לו נר שעוה (וכיו"ב) יכול לבדוק בנר של⁴ חלב ושומן (סק"א).

ו. נר של שמן: לא יבדוק בו, שמתירא להכניסו לחורים וסדקים פן ישפך השמן, ובדיעבד (וכן לענין כשאין לו נר שעוה או הנ"ל) יש דעות בין האחרונים אם חל הבדיקה⁵ או לאו (סק"י).

בדיקת חמץ ביום וליל י"ג - וביום י"ד

א. הבדיקה בזמנה: היא בליל י"ד (וכנ"ל בסי' תל"א - ושם מבואר עוד דלכתח"י יבדוק תיכף בתחילת הלילה), **ולא ידחה הבדיקה**⁶ ליום

לי"ד, **ואפי' כשבדק "אכסדרה"** וכד' שיש בה אור רב וא"צ נר לאור הנר (ביום), מ"מ עיקר התקנה שיבדוק בלילה וע"י נר דוקא, **וכ"ש** כשבדק בתוך הבית לא ידחנה לכתחילה ליום י"ד, דאף שבדקו ביום לאור הנר, מ"מ אין אורו יפה כ"כ כבלילה, דשרגא בטיהרא מאי אהני, **ואפי' בדיקת "בית אפל"** שאור הנר ניכר בו שפיר ג"כ אין לדחותה ליום י"ד, חדא - דגם בו אין אור הנר מאיר כ"כ כבלילה, ועוד דמטעמי התקנה **ד"לילה"** הוא מפני שאז בני אדם מצוים בבתיהם (סק"ב, ה', ושעה"צ ז').

ובשכח או עבר ולא בדק בלילה, יבדוק ביום (או לאחריו כשלא בדק ביום - ומבואר בסי' תל"ה), ויבואר באות הבאה.

וכן לא יקדים לכתחילה לבדוק ביום י"ג (ולענין לילו או לילות הקודמים, עי' לקמן אות ד' ובאות ה'), **ובמפרש ויוצא בשיירא** קודם ליל י"ד יבואר בס"ד בסי' תל"ו.

ב. עבר ולא בדק ליל י"ד יבדוק ביתו ביום **לאור הנר**, ולא מהני (לביתו) אור היום (חמה) לחוד, דאין נבדק שפיר בחורים וסדקים, **אכן ב"אכסדרה"** (וכיו"ב נגד ארובה או חלון הנ"ל) בודקה לאור החמה ודיו, וא"צ שם נר (סי"א וסק"ג ה').

ויזדור לעשות או הבדיקה בצפרא ולהקדימה מיד, משום זריזים מקדימים, וכן לא יאכל אז וכו' משאר הדברים האסורים קודם הבדיקה עד שיבדוק, וכמו בלילה (סק"ה, וסי' תל"א סק"ה).

ג. המכבד חדרו ביום י"ג: אף שנתכוין לשם בדיקת וביעור החמץ ממנו, מ"מ צריך בדיקה אור לי"ד, דהכיבוד אינה בדיקה גמורה שמא נשתייר חמץ באיזה גומא (סי"א וסקמ"ד, מ"ה).

ד. הקדים ובדק ב"יום י"ג" לאור הנר: מ"מ צריך **לחזור ולבדוק** בליל י"ד כתקנת חכמים, "שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה", דהיינו שיקיים גם הוא המצוה בליל י"ד וככל ישראל, **ואם שייר חדר אחד** שלא בדקו כדי לבדקו בלילה, שפיר דמי **וא"צ לחזור** ולבדוק השאר, דהרי גם הוא בודק בליל י"ד ככל ישראל, **ובשעה"צ** מפקפק בזה דאולי "שלא תחלוקי" קאי על כל בית ובית, ומ"מ מטעם אחר י"ל **דצריך לחזור ולבדוק כל הבית**, דאור הנר אין יפה כ"כ לבדיקה ביום כבלילה, **וכן נקטינן**. אכן נראה **שלא יברך בלילה כשחזור ובודק שנית** (כשבדק ביום כל הבית⁷ - ולא שייר חדר אחד עכ"פ) מאחר ד"א **דיצא** בבדיקת יום י"ג, וספק ברכות להקל. (ועי' לקמן בבדיקת אכסדרה לאור החמה ביום י"ג) (סק"א וסקמ"ה ושעה"צ נ"ו).

ה. הקדים ובדק ליל י"ג לאור הנר: שבלילה אור הנר יפה לבדיקה⁸, **א"צ לחזור ולבדוק** ליל י"ד, כשנזהר אח"כ היטב מלהכניס שם חמץ, **כן דעת רזה"פ**, ואפי' אם רוצה לחוש להמחמירים ולחזור ולבדוק ליל י"ד, מ"מ עכ"פ לא יברך אז (סק"א).

ואפי' לכתחילה י"א דיכול לבדוק בליל י"ג כשמכוין לשם בדיקה, אכן בס' חק יוסף פקפק בזה כיון⁹ דגורם להפסיד הברכה (שאסור לעשות כן לכתח"י - וכדין "ערום לא יתרום") (שעה"צ סק"ה).

אם בדק "אכסדרה" ביום י"ג (לאור החמה): א"צ בדיעבד לחזור ולבדוק (אף דלכתח"י נקטינן דלא יבדוק כן, מ"מ לענין בדיעבד יש לסמוך ולהקל, מאחר דלכמה ראשונים הא "אכסדרה לאורה נבדקת" הוא לכתחילה ביום י"ג, וגם להאוסרים י"ל דהוא רק שלא יעשה כן לכתח"י, אבל בדיעבד שפיר דמי וכהבודק בליל י"ג לאור הנר), **וכ' המג"א דמ"מ יחזור ויבדוק עכ"פ חדר א' בלילה** (והיינו בלא ברכה כשבדק מקודם כל הבית וכנ"ל, ומטעם שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה) (סק"ו, ושעה"צ י"ב).

ו. צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה: דבלא כיבוד מקודם לא מבדק שפיר [מחמת העפרורית - שו"ע הגר"ן]. **והמנהג** לכבד כל הבית והחדרים **ביום י"ג קודם הבדיקה**, כדי שיוכל לעשות הבדיקה כדין בתחילת ליל י"ד, ובשעת בדיקה המנהג ליטול נוצות ולכבד

היטב במקום החורים וסדקים, לגרור משם החמץ עם הנוצה (סי"א וסקמ"ו).

בדיני מקומות החייבים בבדיקה

מקום שמכניסים בו חמץ - ומקום

שאין מכניסים בו חמץ

א. כל מקום שמכניסים בו חמץ חייב בבדיקה: ולא מבעיא המקומות שרגיל להשתמש שם תדיר בחמץ (כמקומות שאוכל בהם, וארונות שמניח בהם דברי החמץ וכיו"ב), **אלא אפי' מקומות** שאין משתמש בהם תדיר בחמץ **רק¹⁰ שיש לחוש** שמא הכניס שם חמץ **באקראי**, וכגון חדרים שעשוי להכנס בהם בתוך סעודתו כשפיתו בידו וכד', **ג"כ צריכים בדיקה** (ס"ג וסק"ג), **ופרטים בזה יבוארו לקמן בסמוך**.

אבל מקומות שאין רגילים להכניס בהם חמץ: ואין רגיל ליכנס שם באמצע סעודתו כלל, **א"צ בדיקה**, שמסתמא לא הכניס שם חמץ, ומ"מ אם **יודע שהכניס שם** חמץ **צריך** לבדוק (ס"ג וסק"ז).

ויש מקומות שאף שמכניסים בהם חמץ א"צ בדיקה **ומטעמים אחרים:** כגון מחמת הסכנה, או דתלינן דכבר נתבערו משם, או דחשובים כמבוערים וכו'. ויבואר אי"ה בהמשך.

ב. בכלל המקומות שיש "לחוש" שמא הכניס בהם חמץ "באקראי": הם כל חדרי הבית והעליות (מלבד אותן שיבוארו לקמן), ואפי' חדרים **שמחזיקים בהם משכונות** (אף שאין שכיח שיאכל שם, מ"מ) חוששים שמא נכנס שם באמצע הסעודה ליטול משכון להחזירו לבעליו והיתה פיתו בידו ושכחה שם. **וכן** מרתפות שמונחים בהם **פירות וכבושים וגבינות** וכיו"ב, שדרך ליכנס שם באמצע הסעודה וליטול (שדברים אלו מצוי שיוזקק לעוד מהם באמצע הסעודה [וכל' הגמ' "אין קבע לשתיה"]), **וכן בית העצים והנרות** שדרך השמש ליכנס באמצע הסעודה להביא נרות להאיר ועצים להסיק, **וכן אוצרות יין "העשויים להסתפק"** מהם לסעודתו, ושאר משקים כשיכר וכיו"ב (ס"ג וסק"ד ט"ו) (ועיין באות הבאה).

ג. וחייב הבדיקה בחדרי הבית והעליות: היינו בכל מקומות חורים וזיזים וכד' **שאין גבוהים הרבה** ואין נמוכים הרבה ויד האדם מגעת שם, דדרך להשתמש לפעמים שם בחמץ, וכן ע"ג התנורים וחורים שסביבותיהם, וכל כיו"ב.

אבל חורי הבית הגבוהים שאין יד האדם מגעת שם, **וכן החורים¹¹ שבכותלי הבית הנמוכים מג"ט** שמן הסתם לא נשתמש שם בחמץ **אינם צריכים בדיקה, ובבית שהתינוקות מצוים שם**, גם חורים הנמוכים מג"ט בעו בדיקה, דשמא הגיחו התינוקות שם חמץ.

ואם יודע שנשתמש בהם בחמץ באותה שנה (בגבוהים או הנמוכים) אפי' פעם אחת, צריך בדיקה (ס"ד ומ"ב).

וכן צריך לכבד קרקע הבית במקומות שאוכלין שם כל השנה (ואם מצוים שם תרנגולים יתבאר לקמן), **וכן לבדוק תחת הספסלים והשולחנות** שמצוי ליפול שם חמץ (סקכ"ד).

ד. מרתף: שמסדרים בו שורות של חביות זו אצל זו עד שנתמלא כולו, וחוזרים ומסדרים שורות אחרות על התחתונות זו ע"ג זו עד הקורה, **ומסתפקים ממנו באמצע הסעודה - דחייב בבדיקה** (כנ"ל אות ב'), **א"צ לבדוק** מע"ג ובין **"כל" החביות** שבמרתף, **אלא בודק רק ב' שורות, שהם השורה העליונה** האחרונה (החיצונה) שכלפי הפתח (היינו שורה אחת של חביות הרואה את גג המרתף - ואת הפתח) **ושורה** (החיצונה) **שתחתיה** (שבהם יש לחוש שהניח השמש את פיתו כשבא להוציא משם יין), אבל שאר שורות מלבדם פטורים מבדיקה (ס"ט ומ"ב).

ולדעת כמה ראשונים ב' שורות שאמרו הם: החיצונה העליונה (וכנ"ל), **ושורה ש"מאחוריה"** שורה שניה העליונה הרואה את הקורה (הפנימית משורה החיצונה, ולא שורה "שתחת" שורה ההיא - אלא

^[1] א.ה. ויש אופן דבודק לכתח"י ביום י"ד, והיינו בחור שבין ישראל לגוי, דאף שלא הצריכוהו לבדוק בלילה, מ"מ בודק ביום, והובא לקמן סק"ל

^[2] א.ה. ועי' בה"ט שציין לעיצה אחרת כשרוצה להתחייב בברכה, שיחזור וישתמש בתוכה חמץ ואז יוכל לחזור ולבדוק בברכה

^[3] ויליע' דאולי עכ"פ צריך לבדוק (בלא ברכה) חדר אחד שלא לחלוק בין בדיקה לבדיקה, וכדלקמן סקמ"ה ושעה"צ נ"ו

^[4] א.ה. ויליע' אי מהני כשמשייר חדר אחד שלא בדק שמברך עליו, וכעין הא דסק"ו ושעה"צ סקנ"ו (ואולי שם מיירי דוקא אעצם הבדיקה), ואף בבדק כבר כל הבית מקודם שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה [ומ"מ לענין ברכה הוי כמפסידה], ודוחק, וראיתי בשו"ע הגר"ז ס"ז שכ' כן להדיא גם גבי הברכה דמהני שיישיר חדר אחד, ויכול לכתח"י לבדוק אז בליל י"ג (בלא ברכה) **או בשאר לילות הקודמים**, כל שנזהר שלא להכניס אח"כ חמץ שם, ויבדוק בליל י"ד החדר הנשאר ובברכה, וסגי בזה

^[5] א.ה. עי' שו"ע הגר"ז שהביא מהר"ן, דמקומות **שמשתמשים** תדיר חיובם בבדיקה הוא מדא' (קודם שביטל), ובשאר המקומות **שיש לחוש** שהכניס בהם, צריך לבדקם **מדרבנן** (ואפי' אחר הביטול בעי מדרבנן הבדיקה)

^[6] א.ה. ועי' שו"ע הגר"ז סי"ח שכ' דדוקא בחורים שבכותל, אבל שבקרקע **בכל גווי** בעו בדיקה, דיש לחוש

אם יש בגל "גובה ג"ט" מע"ג החמץ: או שהיה שם **חמץ בודאי**, **הרי הוא כמבוער**, ואין צריך שם בדיקה (כיון שאין הכלב יכול לחפוש אחריו, דבגובה ג"ט שע"ג שוב אין מריח את החמץ שתחתיו, וא"כ לא יתגלה החמץ בפסח) (סוס"ח וסקל"ג).

ומ"מ ביטול בעי לחמץ זה שתחת הגל, והיינו מדרבנן שחששו שמא יפקח את הגל במועד ויעבור על בל יראה, **אבל מדאר** א"צ ביטול כלל **כל שנפל הגל מעצמו** (אבל אם הטמין שם **בידים** תחת הגל וכיו"ב **אסור מדאר** בבל יראה), **ואם אין שם רק "ספק חמץ"** דהיינו שנשתמש בחורים שבו בחמץ וכיו"ב, אבל אין ידוע שבשעת הנפילה ה' טמון שם חמץ, **א"צ ביטול** דהוי ספק דרבנן (סקל"ח ושעה"צ מ"ב).

ואם עבר ולא ביטל את החמץ א"צ לפקח הגל כדי לבערו, מאחר דאין חובת הביטול אלא מדרבנן (ודלא כהח"י שהצריך לפקח - גם לדעה זו - כיון שעשה שלא כדין במה שלא ביטל). **ומסתפק בשעז"צ:** כשעבר ולא ביטל אם כדאי **להחמיר** ולפקח הגל **ולבערו**, או שמא עדיף שלא לגלותו, דהרי עתה כשהוא מכוסה הרי הוא כמבוער, **ואפשר** דאם יגלנו כדי לבערו נחשב עדיין שעובר על בל יראה בזמן שטרם הביעור (סקל"ח ושעה"צ מ"ו).

וי"א דמדאר מחויב לבטלו, ואם לא בטלו אף שאין דעתו לפקח הגל במועד מ"מ **עובר משום בל ימצא** (וכמו במטמין בידים), **ולדעה זו** אם לא בטל והגיע זמן האיסור **חייב לשכור פועלים לפקח הגל** (במרא וחצינא כשיש סכנת נחשים ועקרבים כדי שלא יהי' משום סכנה) **ולבערו**, כיון שאין ברשותו עתה לבטלו, **ומצדד בחמ"מ** דלדעה זו **גם ב"ספק חמץ" מחויב לבטלו** (כיון דהוא ספק דאו') (סקל"ח, ושעה"צ מ"ב, מ"ז).

אכן אם נפל עליו "גל גדול" שא"א לפקחו והרי הוא אבוד ממנו ומכל אדם, לכוי"ע מותר, דלא קרינן ביה "שלך", וא"צ לשכור פועלים לפקח הגל כשלא ביטל החמץ, **ובשו"ע** הגר"ז כ' דאף לכתחילה א"צ לבטלו (סוסקל"ח ושעה"צ מ"ח).

ואם לאחר הפסח נתפקח הגל ונתגלה החמץ (אם ביטלו כדין, או בגל גדול - להגר"ז) הרי הוא **מותר באכילה**, דאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא משום קנס על שעבר על בל יראה (מה"ת - או מד"ס), והכא לא עבר עליו כלום, ואין לנו לקנוסו (ולד' הש"ך - לשיטת רב האי אסור באכילה, ומ"מ לדינא נקטינן כהמתירים וכהירושלמי, ובבה"ל הביא דלהגר"א גם ר"ה לא אסר הכא במפולת היכא שהביטול בלא הערמה) (סקל"ט ובה"ל ס"ח ד"ה ואם יש, ושעה"צ מ"ט - ויעו"ש במה שדן בד' החק יעקב בדין זה).

ז. ואם אין ג"ט בגובה המפולת שע"ג החמץ: אם ידוע שיש תחתיו בודאי חמץ, צריך להוציאו משם במרא וחצינא (ע"י פועלים וכד') בענין שלא יהא בפיקוח הגל משום סכנה, **ולבערו**. ואם עבר ולא הוציאו ועבר עליו הפסח, **אסור** ואע"פ שביטלו (וכשאר חמץ שעבר עליו הפסח) (ס"ח וסקל"ז).

ואם אינו אלא "ספק חמץ" (שנשתמש בחורים שבכוהל בחמץ, אבל אין ידוע אם בשעת נפילתו ה' שם מאותו חמץ): ¹⁶**אין צריך לבדוק תחתיו** (ואף דאינו חשוב כמבוער) **מפני סכנת "עקרב" שמצויים בגלים** (ואף דקיי"ל "שלוחי מצוה אינם נווקים" היכא ד"לא שכיח היזקא" כ"כ (וכמו הכא), מ"מ חיישינן שמא **אחר שישלים הבדיקה** כשכבר אינו עסוק במצוה, יוסיף לחפש עוד אחר מחט שנאבד לו **ויבא לידי סכנה**] [אבל בשעת בדיקה עצמה אפי' אם מחפש גם אחר המחט עדיין חשוב "שלוחי מצוה"'] (ס"ח וס"ק ל"ו).

ומ"מ אף שלא הצריכוהו לבדוק מפני הסכנה, **ביטול בלב מיהא בעי** (ודלא כהח"י דכ' דהוא ס"ס), **ואם לא ביטל** עד לאחר זמן האיסור: **לד' העו"ש** צריך לחפש **במרא וחצינא**, **ובב"מ** תלה זה בדעות הראשונים, דלרש"י ור"ן צריך לחפש, ולד' התוס' יש להסתפק בזה (סקל"ד ושעה"צ מ"ב).

ובמקום דלא שכיחי עקרבים: צריך בדיקה, **ואם הוא מקום דשכיחי "נחשים"** אפשר דצריך לבדוק דלא שכיח כ"כ סכנתא בנחשים כבעקרבים, **אכן במקום שהנחשים ממיטין בהכשתן**, דינו כמו עקרבים דא"צ בדיקה וכו' (סקל"ה).

סימן תל"ד

הזהירות בחמץ הנמצא בבדיקה,

ובחמץ שמשירר ליום י"ד

א. החמץ שמשירר לאכילת יום י"ד, וכן חמץ שנמצא בבדיקתו ומניחו למחר כדי לבער וכיו"ב, צריך להצניעו ולשמורו במקום משומר שלא יטלוהו בע"ח, או יאבד, דאם לא יזהר בכך **פעמים שיצטרך לחזור ולבדוק שנית**, וכפי שיבואר בס"ד.

ומה שהעולם נוהגים שאין נוזהרים רק בחמץ שמצא בבדיקה, ולא בחמץ שמשירר לאכילתו ומוליכים אותו אנה ואנה, **לאו שפיר עבדי**,

לכן. **ולד' המקור"ח:** אין נחשב "ודאי" **רק כשידוע שהי שם חמץ בליל י"ד** בזמן חיוב הבדיקה, אבל מה שהי שם בודאי קודם לכן (אף תוך ל' יום) עדיין הוי כספק, ותולין באכילת הבהמות (סקכ"ז).

אבל אם אין שם (ברפת וכר הני"ל) אלא "ספק חמץ" (וכנ"ל שלא ה' שם חמץ ידוע סמוך לפסח, או בזמן חיוב בדיקה - להמקור"ח): **אין צריך לבדוקם, דתלינן שהבהמות והעופות כבר אכלוהו ונתבער מן העולם** (ס"ו).

והא דחצר א"צ בדיקה (בספק חמץ): היינו קרקע החצר עצמה, בין ב"אמצעה" ובין בצדיה, **אבל חורים וסדקים שבה בעו בדיקה, ולאור הנר** (ואפי' ביום בעי נר - ואין נחשבים כאכסדרה) דשם אין לתלות בעופות שיאכלוהו (סקכ"ה - ושעה"צ נ"ד).

ב. קרקע הבית שהתרנגולים מצוים שם: א"צ בדיקה, דתלינן שאכלוהו, **ומ"מ צריך לכבד תחת המטות**, דלפעמים נגרר שם על ידם חתיכה **גדולה** שאינם יכולים לאכלה (ומיהו חתיכה כזו מועיל לה כיבוד, ואפי' מגומא - פמ"ג) [-וע"ש שתמה קצת במה דמשמע דבית בלא תרנגולים א"צ תחת המיטות]. **אבל בליכא תרנגולים** לכוי"ע צריך לבדוק תחת הספסלים והשולחנות במקום שאוכלים שם, כיון דמצוי ליפול שם חמץ (סקכ"ד).

וי"א (המג"א) דאף כשמצוים בבית תרנגולים צריך לבדוק, כל **שאכלו** בו חמץ **"סמוך" לפסח** (היינו ל' יום לד' המג"א - וכדלעיל), **דהוי כ"ודאי"**, כיון דא"א שלא יפול שם חמץ על הקרקע (**ודעה ראשונה סוברת** דאף אם **אכלו** שם חמץ **אינו כ"ודאי"** דאף אם א"א שלא יפלו, מ"מ אולי נפלו רק "פירורים" וממילא בטולי, וגם אולי כבר נתכבדו, ולכן עדיין נחשב כספק דיש לסמוך בו על אכילת התרנגולים, ומיהו אם **הניחו שם** בודאי חמץ (כזית) בזה מוודו דצריכי בדיקה - ומשמע בשעה"צ דדעה זו עיקרית שכן משמעות הרשב"א ור"יו) (סקכ"ד, ושעה"צ ל"ג).

ג. אם מותר להשליך חמץ סמוך לפסח (קודם זמן איסור חמץ) במקום שהעורבים והעופות מצויים: והנה לכא' **להמבואר כאן בשו"ע** דב"חמץ ודאי" לא סמכינן על אכילת העופות, **לכאור אסור** (דהלא מחויב לבער ואף לבדוק). **והקשה הרמ"א** דלכא' סותר לס"י תמ"ה ס"ג שכ' שם השו"ע וז"ל: קודם זמן איסורו **יכול להשליכו במקום שהעורבים מצוים שם**, ואם מצאו אחר זמן איסורו שלא אכלוהו העורבים, אע"פ שהמקום הפקר לא יניחנו שם אלא יבערנו, ולכא' סותר לדבריו כאן שבדיקה (וביעור) נמי בעי בליל י"ד, וכ"ש שאין יכול לזרוק שם ביום י"ד סמוך לזמן הביעור.

ובאחרונים תירצו בכמה אופנים (וכגון במג"א תי' דאה"נ מיירי כאן בזמן הביעור ולא לענין בדיקה, וחילק בין עורבים שתולים שיקחוהו מחצרו למקומם, משא"כ בתרנגולים ועכברים שחיישינן שגרורוהו לחוריהם שגם הם ברשות בעה"ב), **אכן כמה אחרונים: דלחצר שלו או של שותפין אסור לזרוק** על סמך שיאכלוהו העורבים, וגם בדיעבד אם זרק צריך לבדוק שם ולבערו, ומש"כ השו"ע בס"י תמ"ה להתיר היינו שזורקהו לרחוב וכד' שמופקר לרבים דאז מותר להשליכו שם ולהפקירו, וסוברים עוד דבכה"ג גם אם מצאו אח"כ שלא אכלוהו א"צ לבערו, שכבר אינו שלו קודם זמן האיסור (ודלא כהשו"ע שם) (סקכ"ח).

ד. במקום שמעמידים אווזים בלול, ומניחים לפניהם "חוץ ללול" כלי עם שבולת שועל ושעורים (ושרים במים), וע"י אכילתן נופלים הגרעינים בחוץ למקום שא"א להם לאכלם משם, בודאי צריך בדיקה, דהרי הם חמץ גמור כיון ששרים במים (סקכ"ו).

ה. חור שבין יהודי לחבירו (שיש ביניהם כותל עב ובו חור הנקוב מעבר לעבר): כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת, והשאר (מה שבינתים - במקום שיד שתייהם אין מגעת עדין) **מבטל בלבו דויו**, דחיישינן שמא נתגלגל שם באותו העומק, **ומהני ביטול** לזה אפי' כשיש שם **ודאי** חמץ (ודלא כב"ח דדוקא כשהוא ספק שמא נתגלגל ולא בודאי) (ולא הוי כמטמין **"בידים" בבור** ע"ד שישאר עד אחר פסח שמחייבים אותו לבערו ולא סגי בביטול - רק כחמץ שנפל שם מאליו דסגי בביטול - עי' סי' תל"ח ס"ב וסקט"ו) (ס"ז וסקכ"ט ושעה"צ ל"ח, ועי' פר"ח).

ומ"מ אין יכול ליהנות בחמץ זה הודאי (אף שבטלו), אם ה' דעתו ע"כ לפנותו מהחור לאחר פסח (אא"כ מכרו לגוי דאז שפיר דמי) (סי' תל"ז ס"א ברמ"א ומ"ב שם סקי"ז - המצויין במ"ב כאן).

וחור שבין יהודי ל'גוי': אינו צריך בדיקה כלל ואפי' יש שם חמץ ודאי, שמא יאמר הגוי "כשפים הוא עושה ל"י כשרואה שמחפש בלילה לאור הנר בחורים, **ועלול לבוא לידי סכנה**, ולכן פטרוהו מלבדוק אז (ואף דקיי"ל שלוחי מצוה אינם נווקים - מ"מ היכא דשכיח היזקא שאני), **ומ"מ צריך לבדוק שם ביום** לאור היום, **וכן צריך ג"כ לבטלו**, דבזה אין חשד הגוי וסכנה (ס"ו וסקל"ל"א).

ו. חמץ שנפלה עליו מפולת: וכגון כותל שנשתמש חמץ בחורים שבו, ונפל הכותל **ונעשה גל**.

זו "שמאחוריה" לצד פנים, וכדעת שמואל בגמ' דפליג על רב שהוא דעה הא' הנזכרת כאן).

וסיים בבה"ל דקשה לדחות כל הני רבוותא הני"ל (וא"כ לכא' צריך לחוש לב' הדעות, ולבדוק ג' שורות שהם ב' העליונות החיצונה והפנימית, וגם שורה החיצונה שתחת העליונה) (בה"ל ס"ט ד"ה א"צ לבדוק).

ה. בתי כנסיות ובתי מדרשות (אף שאין בני אדם רגילים לאכול בהם מפני קדושתן): **צריכים בדיקה**, מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ, **ומה שנוהגים השמשים** לכבדן היטב **ביום י"ד** (וסומכים ע"ז במקום בדיקת ליל י"ד) לא יפה הם עושים, וצריך להזהירם שיבדקו **בליל י"ד ולאור הנר כדינו, ויכולים לברך** על הבדיקה, **אבל א"צ לבטל החמץ**, דהלא אין החמץ שלהם שיוכלו לבטלו ולהפקירו (ס"י וסקמ"ג).

ואם עברו ולא בדקו בלילה - שצריכים לבדקו ביום י"ד, נתבאר לעיל בהלכות "נר הראוי לבדיקה", **אם צריך אז "נר"** או סגי לבדקו לאור החמה (יעו"ש ב"דיני אכסדרה").

ו. כיסי הבגדים ובתי הידים שלהם, בין שלו ובין של התינוקות, **צריכים בדיקה** לפי שנותנים בהם לפעמים חמץ, ואפי' אומר "ברי ל' שלא ניתן חמץ" ג"כ חייבין, דהוא מילתא דלא רמיא עליה (כל השנה) ולא אדעתיה, והעולם נהגו רק נערים בשעת הביעור (ביום י"ד), **ונכון לבדקם בשעת הבדיקה** (ליל י"ד), ומ"מ ינערם שוב בשעת הביעור שמא נתן בהם מחמץ שאכל אחר הבדיקה (רמ"א ס"יא וסקמ"ז מ"ח).

ז. מקומות שאין רגילים להשתמש בהם חמץ אפי' באקראי: א"צ בדיקה, וכגון: **אוצרות יין "שאין מסתפק מהם"** (וכן שאר משקים כיו"ב) (ס"ג).

ואפי' באוצרות "שמסתפק מהם" אם **יש לו קבע** בהם שנוטל בפעם אחת כל הצריך לסעודה, ואין חוזר לשם באמצע הסעודה כלל, א"צ בדיקה (סקט"ז).

אוצרות של שמן "שמסתפק" מהם: משמע בגמ' דמ"מ א"צ בדיקה, כיון שיש "קבע" לאכילה ונוטל מהם בפעם אחת קודם הסעודה כל מה שצריך לסעודה, ואין חוזר לשם בתוך הסעודה. **ויש שמחמירים** דצריך בדיקה (וה'י להם גרסא אחרת בגמ'), **ובב"ח** הביא דברי הר"ן דאם מדליקין בנרות של שמן צריך בדיקה (וכבית העצים והנרות) (ונקט הב"ח כהמחמירים בשמן במרתף שמסתפק ממנו). **ואם הוא מרתף שאין מסתפק ממנו**, לכוי"ע א"צ בדיקה (שעה"צ כ"ה).

מתבן (בית התבן) **א"צ בדיקה**, וכן כיו"ב מקומות שאין דרך להכנס בהם חמץ (ס"ג).

ח. גג היציע והמגדל (ארון או תיבה וכד') **כשהם "משופעים":** אף שאינם גבוהים כ"כ ויד אדם מגעת שם (ואפי' הם בתוך הבית) **אינם צריכים** בדיקה, דמחמת שיפועם אינם ראויים לתשמיש (ס"ה).

אבל ארונות שלנו שגגותיהם "שויים" (כשאינם גבוהים כ"כ, וכנ"ל) וכן בתוכם, אם משתמש בהם לחמץ, או לדברים שדרך ליטלם בתוך הסעודה וכיו"ב, צריכים בדיקה, **וכן גגי הבתים השויים** (שאינם משופעים) אם רגיל להשתמש בהם, צריך בדיקה (סקכ"ב כ"ג).

תקרות הבתים השויים שתחת גג המשופע: אם דרך להשתמש שם צריך בדיקה, **אכן כשהטרחא מרובה**, נראה ע"י שימכור לגוי אותו המקום עם החמץ שבו (סקכ"ג) (ועי' בס"י תל"ו וסוסקל"ב דכשמוכר כדי ליפטר מהבדיקה של אור ל"ד, יזהר לפרט שמוכר לו החדר וכל החמץ הנמצא בו, כדי לכלול בזה גם החמץ שבחורים וסדקים, יעו"ש).

מקומות נוספים הפטורים מבדיקה (מטעמים

שונים - אף שמכניסים בהם חמץ) ופרטים בזה

א. מקומות שיש לתלות שהחמץ שבהם נאכל כבר ע"י בעלי חיים ונתבער מן העולם: כגון רפת של בקר ולול של תרנגולים, **וכן "חצר" הפתוחה ומצויים בה עורבים** ושאר עופות מעלמא (ס"ו).

אם ה' שם בודאי חמץ: אין לסמוך על אכילת הבהמות והעופות ולתלות שאכלו (או שיאכלו) כל החמץ שבהם, דאין ספק (דאכילת הבע"ח) מוציא מידי ודאי (החמץ), **אלא חייב לבדוקם בזמן בדיקת החמץ (ודלא כהמג"א** הסובר דדוקא כשמגיע זמן **ביעור החמץ ביום י"ד** חייב לבדוק שם ולבער, אבל קודם לכן יש לסמוך שיאכלוהו, וממילא א"צ לבדוק אז בליל י"ד, ורצה לפרש כן בשו"ע וליישב בכך הסתירה שהקשה כאן ברמ"א, **והשיגוהו האחרונים** דמשמעות השו"ע איירי לענין בדיקה) (ס"ו וסקכ"ו ושעה"צ ל"ה).

ונחשב שיש שם "ודאי" חמץ: לד' המג"א: כל שהכניס **שם חמץ "סמוך" לפסח**, ומצדד דאפשר ד"סמוך" מקרי **"תוך ל' יום" קודם לפסח**, אבל אם נוהר תוך ל' קודם לפסח (סמוך) שלא לתת שם חמץ **נחשב "ספק"** (ודינו כדלקמן), אף שהי' שם¹⁵ בודאי חמץ קודם

^[1] שמא נתגלגל ונפל לשם

^[2] א.ה. ואף דבעלמא אמרינן דאפי' יודע שהכניס שם פעם אחת במשך השנה חמץ, הוי מקום שמכניסים החייב בבדיקה, הכא שיש לתלות באכילת הבע"ח, ויש כמה ספיקות בצירוף לזה, סמכינן שנתבער, כל שאינו "סמוך" לפסח - מג"א סקי"ו (באמצע) ושו"ע הגר"ז סעיף כ"ה.

וכ' הח"א דבאופן זה אין הבדיקה מועילה אחרי שאין משגיח על החמץ שיהי' משומר במקום אחד (ס"א וסק"ב ושעה"צ ד').

ב. אם "ראה" עכבר הנוטל כיכר מן המונחים (ונעלם עמו), **או שחסר מן הלחם**, כגון שהניח עשרה ככרות (ולא כפה עליהם כלי וכיו"ב) וחזר ומצא שם רק תשעה: **צריך לחזור ולבדוק כל הבית**, ואין תולים שהעכבר אכלו - דאין ספק מוציא מידי ודאי, **ומ"מ לא יברך** על בדיקה זו השנית, **ואם בדק ולא מצא** ככר זו האבודה **צריך "לבטל" פעם נוספת**, דחמץ זה לא הי' כלול בביטול הראשון, שהרי שיירו בכוונה לאכלו או לבערו למחר, ומיהו אנו נוהגים בלא"ה לבטל שנית בשעת השריפה (ס"א וסק"ג ובה"ל ס"א ד"ה אם).

אבל ב"סתם" שאין יודע אם נחסר מן החמץ המונח או לאו,¹⁷ א"צ לחזור ולבדוק (אף שלא הי' שמור ומוצנע) (ס"ע).

ג. אם כפה כלי על החמץ וחזר ולא מצאו תחתיו: **א"צ לחזור ולבדוק**, דאין חוששים שהעכברים הפכו כלי שכפה ונטלו החמץ, אלא ודאי אדם נטל, **אכן אם הוא מקום שהתינוקות ממשמשין שם** כגון במקום נמוך וכד', צריך לחזור ולבדוק (כשאינו מוצא החמץ שהניח, דחיישינן שהם נטלוהו מתחת הכלי והניחוהו במקום אחר) (ס"א וסק"ד).

ד. הנהגות הזהירות הנכונות בחמץ הנוחר למחר: הוא 1. **שיכפה עליו כלי** (רחב וכד') שאין העכברים יכולים לגלותו (ויניחנו במקום גבוה שאין התינוקות ממשמשין בו), אבל אסור להניח בכלי ולכסותו בכיסוי סתם, דזה דרך העכברים לגלותו. 2. **או שיתלה החמץ באויר**. 3. **או שיניחנו בתיבה** באופן שאין העכבר יכול לבוא בה (אבל סתם תיבות חתוכות הם אצל העכברים) (סוס"א וסק"ד ה' ובה"ל ד"ה או יניחנו).

בדיני ביטול חמץ

א. אחר הבדיקה בלילה יבטל החמץ מיד: ואף דמדאו' סגי בבדיקה לבד, דמה"ת מהני באחד, בביעור או בביטול, וכשבדק וביער אפי' אם נשאר שם חמץ אינו עובר עליו¹⁸ כל זמן שלא נודע לו ממנו, כיון שבדק היטב ועשה המוטל עליו, **ומ"מ הצריכו חכמים שיבטלנו ג"כ**, דחששו שמא ימצא גלוסקא נאה (שאינה נבטלת מעצמה, כפיירויך) וישהה מעט קודם שישרפנו, ואז עובר עליו בבל יראה, **אבל כשביטלו שוב**¹⁹ **אינו עובר עליו בבל יראה**, כיון דהוי כהפקר דלאו דלילה הוא, **ותיקנו שיבטלו תיכף אחר הבדיקה** (לשאר החמץ שלא מצא, מלבד החמץ העומד להתבער או להאכל עד זמן האיסור שאין מבטלו עתה וכדלהלן), דחששו שמא ישכח ביום ולא יבטל עד אחר שעה שישית, דאז לא מהני ביטול שכבר נאסר בהנאה ואינו שלו (וע"ע בסמוך) (ס"ב וס"ק ו', ז', וסוסק"א, ושעה"צ י"ט כ').

וטוב לחזור ולבטלו שנית ביום י"ד בסוף שעה ה' קודם תחילת שעה שישית (אבל אח"כ אינו מועיל לבטלו, שכבר נאסר) לפי שרגילים לחזור ולקנות פת ביום י"ד למאכל, וגם דהפת ששייר בלילה למאכלו לא כיון לבטלה (ואפי' אם כיון לבטלה הלא חוזר וזוכה בה), ויש לחוש שמא ישאר ממנו כזית ויעבור עליו, לכך חוזר ומבטלו ביום (ס"ב וסקי"א).

והביטול שמבטל ביום יזהר שלא לבטלו עד אחר שריפה, אלא ישרוף מקודם ותיכף אח"כ יבטלנו (קודם שעה שישית), כדי לקיים **מצות "שריפה" בחמץ שלו** (ומטעם זה אין מבטלים בלילה רק החמץ שלא ראה וכד', ולא חמץ הנמצא בבדיקה שעומד לקיים בו מצות שריפה). **(ומ"מ** אף דזמן הביטול עם השריפה לא סמכו ע"ז שלא יצטרך לבטלו בלילה, דכיון דמעיקר הדין²⁰ יכול כל א' לשרוף חמצו מתי שירצה, לא מקרי "זמן מסוים" וחיישינן שישכח אז מלבטלו, ולכן קבעוה ללילה אחר הבדיקה שזמנה שוה לכולם) (רמ"א סוס"ב, וסק"ז י"א, י"ב ושעה"צ י"ט).

ב. בנוסח אמירת הביטול: בביטול הלילה יאמר: "כל חמירא דאיתיה²¹ ברשותי **דלא חזיתיה** ודלא בערתיה לבטל ולהוי כעפרא דארעא", ויותר נכון לומר: ולהוי **"הפקר"** כעפרא דארעא (ס"ב וסק"ח ט').

ובביטול היום יוסיף ויאמר: ד"חזיתיה" ודלא חזיתיה ד"בערתיה" ודלא בערתיה, דהלא עיקרו לבטל אותו חמץ שמצא או ששייר אחר הבדיקה לאכילתו (ומשא"כ בלילה שאינו מבטל עדיין חמץ הידוע לו ושיירו כדי לאכלו, ולא העומד לשריפה - כיון דרוצה לקיים בו מצות השריפה - וכדלעיל סוף אות א') (ס"ג, וסק"ז, י"ג).

17. א.ה. ועי' בחק יעקב סק"ד בטעם הדבר.

18. ולד' הטור עובר עליו אא"כ בטלו, ובט"ז נוקט דגם להטור אינו עובר עליו כשלא ידע ממנו מתחילה (שעה"צ י').

19. ומ"מ הצריכו גם בבדיקה (מטעם הנזכר סי' תל"א סק"ב).

20. עי' בט"ז סק"ה מה שביאר דברי (ולשון) הגמ' ע"פ דרך זו, ועמג"א סק"ז וסק"ח.

21. ולשון "ברשותי" כולל גם שבמקומות אחרים, ולכן עדיף מלשון "בביתי" (טור).

22. ועב"י בשם כל בו שכ' לומר "חמירא וחמיעא", והביא דבתרוה"ד נחלק והוכיח דבלי' הגמ' "חמירא" אינו דוקא ל"שאור" אלא כולל חמץ ושאור (ועגרי"). **ובמה שרגילים** ונוהגים לומר כל חמירא **בלי ארמית** ולא בלה"ק (בוה"ז), עבה"ט סק"ה בשם סדר היום דלפי שלחם הוא חיות האדם ואין ראוי לזלזל בכבודו, לכך נתקן בלי תרגום שלא יכינו המזיקים.

23. ועי' בסי' תל"ז ס"ב בבה"ל בלבו שציין דיש דעות בזה אם מהני ביטול בלב, יעו"ש.

ובלשון "חמירא" נכללים "חמץ ושאור", ואם אומרו בשאר לשון צריך לפרש שתיהם, **וכן בלי הקודש** יאמר שתיהם כל "חמץ ושאור" (ורק "חמירא" שבל²² ארמית כוללם שתיהם), **והגר"א מפקפק** בזה, דבירו' משמע דא"צ להזכיר שאור, וסגי במה שמזכיר "חמץ" לבד (ס"ב ורמ"א ובה"ל ד"ה אבל).

ועיקר ענין הביטול הוא מה שמבטלו בלבו ומוציאו במחשבתו מרשותו להיות כחמץ שאינו שלו, דומה לענין הפקר, **ומטעם זה צריך שיבין מה שאומר**, ואם אינו מבין לא מהני כלום, ולכן טוב ללמד לעמי הארץ ולנשים שיאמרוהו בלשון שמבינים, **ואם אמר עם הארץ בלי כל חמירא וכו'**, אם יודע עכ"פ ענין הביטול שיודע שמפקיר חמצו באמירה זו, יצא בדיעבד (אף שאינו מבין כל תיבה), אבל באינו מבין כלל וסובר שהוא תחינה בעלמא וכדו', **לא יצא אפי' בדיעבד** (רמ"א ס"ב וסק"ט).

ומ"מ אין הביטול כ"הפקר" רגיל לכל דיניו, ולכן מהני אף שאומרו בינו ובין עצמו (ולא בפני אנשים), **ואפי' בלבו** מהנ²³ לרוה"פ, **וכן** מועיל (לרוה"פ) **ע"י שליחות** וכדלקמן (והטעם מבואר בס"ק ט"ו, ויובא בעזה"ש"ת בסמוך) (סק"ח, ט', וסי' תל"ו סק"ה ושעה"צ שם סק"ח [ועב"י סי' תל"א בשם הר"ן]).

ג. מי שאינו נמצא בביתו בזמן הביעור: יבטל בדרך **במקום שנמצא** (ויאמר כל חמירא וכו'), **ואם**²⁴ **אינו רגיל בכך** ויש לחוש שמא ישכח, **טוב שתבטל אשתו** אף שלא צוה לה לבטל, דמסתמא כמי שנתן לה רשות לבטל דמי, וראוי להזהירה ע"ז, ומ"מ לכתח"י לא יסמוך לגמרי על ביטול אשתו (דמ"מ אין החמץ שלה), רק יבטל גם הוא במקום שנמצא בו (ס"ד וסק"ח).

וכשהאשה מבטלת תאמר: כל חמירא דאיתיה **"ברשות בעלי"** ידיע ביה וכו', ואם אין מבינה לה"ק תאמר בלשון שמבינה, **ואפי' אם עשתה שליח לבדוק**, מ"מ טוב שתעשה הביטול בעצמה (דיש מפקקים אפי' כשהבעל מינה שליח, וכ"ש האשה שהחמץ בעצם אינו שלה למנות שליח לבטלו), **ואלמנה וכיו"ב** שהחמץ שלה: יכולה לבטל בעצמה (או ע"י שליח - וכדלקמן) (סק"ט ובה"ל ד"ה שתבטל, יעו"ש אריכות בזה).

ד. ביטול חמץ ע"י שליח: אם מינה שליח "לבטל" חמצו, יכול השליח לבטל, ויאמר: כל חמירא דאיכא **ברשותיה דפלוני** דלא ידע ביה וכו' (וביום - ידיע ביה ודלא ידע ביה) (ס"ד ומ"ב).

ואף שאין יכולים לעשות שליח להפקיר נכסיו: הכא לענין חמץ יש להקל (דאינו כדין הפקר גמור), דהרי החמץ בשעה שעובר עליו בבל יראה אינו שלו, דהלא אסור בהנאה, אלא שהתורה העמידו ברשותו לענין שיעבור עליו, ולפיכך בגילוי דעת בלבד שמגלה דלא ניחא ליה דלהוי ליה זכותא כלל בגוויה סגי (סקט"ו).

ויש מחמירין בזה דאין לבטל ע"י שליח, ולכן לכתחילה **יבטל בעזה"כ בעצמו ג"כ** אף שמינה שליח לבדיקה וביטול, **ומ"מ בשעה"ד** יש לסמוך על המקילים שמהני הביטול ע"י שליח, וכדעת רוה"פ (סקט"ו וסקי"ז).

וכ"ז כשעושה שליח להדיא לבטל, אבל אם עשאו שליח בסתם לבדוק, **לכרע אין יכול לבטלו. ובס' מגן האלף** (וכן בגר"ז) מפקפק בזה דלמה לא יוכל השליח לבטל, ומצדד **שיבטל השליח עכ"פ**, דשמא סמך המשלח עליו שיעשה השליח שתיהם הבדיקה והביטול, **וגם בעזה"ב עצמו** יבטל דשמא אין מועיל ביטול דשליח, וגם דיש לחוש שמא לא עשה השליח שליחותו (דבדאו' לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו). **ואם הבעה"כ בביתו** ועשה שליח לאחר שיבדוק החמץ, בודאי צריך לבטל בעצמו דמסתמא לזה לא עשאו שליח, אא"כ ציהוה בהדיא על הביטול ג"כ (סקי"ד ובה"ל ס"ד ד"ה יתא בטל. וע"ע בבה"ל ד"ה חמצו שהביא דברי ה"ט"ו הסובר שא"צ לומר "חמצו של פלוני", דמסתמא נתנו לו במתנה, וכ' דהאחרונים דחאוהו דבמה זכה השליח).

קטן: אינו יכול להיות "שליח" לביטול חמץ, **ויתום קטן שאין לו אפוטרופוס:** ועובר בפסח על חמצו שלא בטלו, אפשר שאין לאסור החמץ שלו, דלמאן נקנסיה (ס"ד בבה"ל ד"ה שלוחו, וסוסקט"ז).

ה. אפוטרופוס של יתומים: חייב לבדוק ולבער ולבטל, ובמקום שנותנים שכר על הבדיקה יתן שכר (לאדם כדי שיבדוק), ואם עבר ולא ביער ולא ביטל ועבר עליו הפסח (נאסר החמץ, ומ"מ) אין לחייבו לשלם ההפסד, כיון שאין אפוטרופוס חייב אלא בפשיעה (סקט"ז).

ו. לבטל חמצו של חבירו מדין "זכיה": אין מועיל, וכגון שהוא בדרך ושכח לבטל בעצמו, וחבירו ביטל החמץ שלו, לא מהני (אף דשליחות בפירוש מועילה) (סקט"ו).

סימן תל"ה

מי שלא בדק חמצו בליל י"ד

א. לא בדק בליל י"ד: יבדוק ביום י"ד כדינו, דהיינו בחורים וסדקים **בנר** (ובאסדרה וכיו"ב נתבאר לעיל סי' תל"ג), **ובברכה, ויבדוק תיכף כשנזכר** (וכד') שמא ישכח שוב, ואם הוא קודם שעה שישית יבטל אחר הבדיקה החמץ כדין, קודם שעת האיסור (ס"א וסק"א, ב', ד').

ואפי' לא בדק עד שעה שישית, שכבר נאסר החמץ בהנאה, מ"מ מחויב לבדוק ולבערו, ולא חששו שמא בשעת הבדיקה ימצאנו ויאכלנו, דכיון שמחזר עליו לשרפו ולבערו לא יבוא לאכול בעת הבדיקה. וחמץ הנמצא יבער מיד, וא"צ לבטלו אחר הבדיקה דכבר לא מהני ליה ביטול (ס"א ושעה"צ ב').

ומיהו אפי' אם ביטלו בזמנו ג"כ צריך לבדוק, ובברכה, אף דאין עובר עליו (אחר הביטול) בבל יראה, **מ"מ** חיישינן שמא יאכל ממנו כשימצאנו באקראי (שלא בעת בדיקה) (ריש סק"ג ושעה"צ ג').

ב. לא בדק גם ביום י"ד: יבדוק בתוך הפסח (בחוה"מ), ויבער אם ימצא, ובדיקה זו ג"כ בברכה, ואפי' ביטלו (ודלא כהט"ז שמסתפק בביטלו אם יברך) (ס"א וסק"ד, ה', ושעה"צ י"א).

וביו"ט עצמו: י"א²⁵ דיבדוק (ואפי' ביטלו), ואף שאין יכול לשורפו אם ימצא, מ"מ יכול לכפות עליו כלי (וכדין המוצא חמץ ביו"ט) (וכן דעת רוב האחרונים ומשמעות כמה ראשונים), **ויש חולקים** וסוברים דמכיון שאין יכול לבערו ביו"ט **לא יבדוק** (וכן נמצא בכמה ראשונים), **והפר"ח²⁶ הכריע: דאם בטלו** לא יבדוק ביו"ט (אלא בחוה"מ), **ואם לא ביטל החמץ** אפשר שיבדוק ביו"ט **(והיינו**, דלהדעות דבלא ביטל חמצו מותר ליטלו ולבערו ביו"ט, וסוברים דהא ד"כופה כלי" היינו בביטלו, הכא נמי יבדוק ביו"ט (ויבערנו), **אבל** להסוברים ד"כופה כלי" הוא אפי' בלא בטלו, לא יבדוק ביו"ט), **ובשעה"צ (סק"ט) דן לד' הצריכים בדיקה** אם מותר גם להדליק נר **ביום** עבור זה אפי' היכא דלא בטלו, וכ"ש כשביטלו דאו בודאי לא ידלוק, וסיים דע"כ²⁷ טוב לדחות הבדיקה לחוה"מ (סק"ב ושעה"צ ה', ו', ט').

ג. לא בדק בתוך הפסח: יבדוק לאחר הפסח וגם זה בנר (ואפי' ביום), כדי שלא ישל חמץ שעבר עליו הפסח האסור בהנאה (ואפי' ביטלו), **ומ"מ אין מברך על בדיקה זו**, כיון דמותר להשהותו וא"צ לבערו, וגם איסור האכילה (והנאה) אינו אלא משום קנסא, והבדיקה אינה אלא להבדיל בין חמץ זה הנאסר לחמץ המותר (ס"א וסק"ה).

ד. נתחמץ לו חמץ גמור בתוך הפסח: מברך על ביעורו (דהרי לא נכלל בביטול ולכו"ע חייב בביעור), **אבל** דבר שאינו חמץ גמור וכגון מצא חיטה בתבשיל וכיו"ב אין מברך על ביעורו (סק"ה).

ה. מי שבדק וביטל קודם הפסח כדינו ומצא חמץ בפסח: נחלקו בזה האחרונים **אם יברך** על ביעורו, דכיון שבדק וביטל חמצו וקיים תקנת חכמים כתקונה, אפשר דהברכה ראשונה שברך אז קאי על כל מה²⁸ שמוצא אף בתוך הפסח, **וספק ברכות להקל** (סוסק"ה, ועשה"צ י"ב שְׁמָנָה הדעות).

ו. יורשי המת שלא בדק ולא ביטל חמצו קודם זמן איסורו: אם כוונו היורשים לזכות בחמץ זה שבחצר שירשוה (וקנו ע"י החמץ מדין "חצר") עוברים על בל יראה, וצריכים מדינא לבדוק החמץ ולבערו בפסח, ואם לא עשו כן ועבר הפסח,²⁹ אסור אותו חמץ בהנאה כשאר חמץ שעבר עליו הפסח (סק"ג).

ואם לא כוונו לזכות בחמץ: י"א דאין צריכים לבער דלא זכו בו, דאין אדם מוריש איסור לבניו, **מלבד אם דרים באותו החודר בפסח**, דצריכים לבערו משום דלמא אתי למיכל מיניה, ויש חולקים וסוברים דבכל גווני חייבים היורשים לבדוק ולבער (סק"ג).

סימן תל"ו

בחייוב הבדיקה במפרש בים והיוצא

בשיירא קודם י"ד ניסן

א. המפרש³⁰ מיבשה לים או יוצא בשיירא לפני ליל י"ד ניסן: אם מינה שליח לבדוק תחתיו בזמנה (ליל י"ד), א"צ לבדוק בעצמו בעת שיוצא מביתו, ולכתח"י עדיף למנות "איש" שיבדוק, ואם אין לו יוכל למנות גם "אשה" לזה (ס"א וסק"א, וערמ"א סוס"ב ובחי"י שם).

^[1] 24. כמדו' דהכוונה כשאינו רגיל להיות תמיד בערב פסח חוץ לביתו (ולבטל בדרך), ונזדמן לו רק האי שתא

^[2] 25. ולשיתטם דהבדיקה כדי לכפות כלי, ה"ה בשבת שבתוך המועד, ומשא"כ להפר"ח

^[3] 26. יל"ע למה קרא לזה "הכרעה", דלכאנ' גם הב"ח יודה דלהסוברים שיבערנו ביו"ט יוכל גם לבדוק

^[4] 27. ומשמע דבלילה שפיר דמי להדליק, וגם ביום באסדרה יבדוק (לדעה זו), ויל"ע אם מסקנתו לדחות לחוה"מ היא גם בלא בטלו

^[5] 28. היינו חמץ שכבר הי' ברשותו אז, אבל לא בנתחמץ וכיו"ב, וכנ"ל אות ד'

^[6] 29. יל"ע אמאי אינו אסור בלא"ה, דהלא כבר נאסר אצל האב כשלא ביערו בזמנו, וראיתי במ"ב מהדורת דרשו שהביאו בזה דעת הגוב"י דהקנס חל במוצאי פסח, וכיון דאין האב קיים (והם לא זכו) אין נאסר, ושהחזו"א חולק בזה, יעו"ש. עוד יל"ע בזה איך זוכים בחמץ דהוא אסור בהנאה, וראיתי בחקר הלכה מהגר"א גניחובסקי שעמד בזה, ועיי"ש מה שדן מהגרד"ל בזכר טוב כשביטל האב ומת אם צריכים היורשים לבטל שוב, יעו"ש

^[7] 30. ועי' לקמן בדין יוצא לדרך סתם כשאינו מפרש לים או למדור וכיו"ב

למפולת וצריך לפנותו, והעיקר כדעה דא"צ לפנות (סקט"ז ובה"ל ס"א ד"ה שיש, וד"ה אסור - בסופו).

ואם נעשה אוצר זה קודם ל יום שקודם הפסח, ואין דעתו לפנותו עד אחר הפסח: א"צ לבערם כשמגיע הפסח אלא **מבטלו** בליבו ודיו (ואף להדעות דבחמץ ידוע כשמניחו אף קודם ל יום צריך לבדוק ולבער בעת שמניח האוצר [והובאו בסק"ה ובסקט"ו ב' הדעות בזה], מ"מ הכא³⁷ בדיעבד שכבר נעשה האוצר אין להחמיר לפנותו עתה) (רמ"א ס"א וסקט"ז ושעה"צ כ', וע"ע בסמוך).

ומ"מ אחר הפסח כשמפנה האוצר למוכרו: אסור ליהנות מאותם חיטים המחומצות שהיו שם, וצריך לבררם ולהפרידם ולמכור האוצר מבלעדם, ואף דבנפלה מפולת נקטינן דהתירו ליהנות מהחמץ הנמצא אחר הפסח כשנתפנה הגל, **הכא גרע** כיון דדעתו לפנות האוצר אחר הפסח, הרי הוא כמבטל ומכוין לחזור ולזכות בו. **ומ"מ התירו לסמוך על הביטול בע"פ, ולא הצריכו לפנותו**, דמאחר דאנו אוסרים עליו ליהנות מחיטים המחומצות, ויהי מחויב לבררם כשמוכר האוצר ולא יהנה מאותם חיטים, שוב הוי ביטולו זה שמבטל אותו חמץ ביטול גמור, ולכך א"צ לפנותו ולבדקו בע"פ.

ואפי' אם כשהניח החיטים לא היו שם מחומצות, ואח"כ נתחמצו (ודאי) קודם הפסח (שהתרנו אפי' תוך ל יום לסמוך על ביטול וא"צ לפנותם), מ"מ מסתברא דגם הם אוסרים בהנאה כיון שדעתו לפנותו אחר הפסח (רמ"א ס"א וסקי"ז, ושעה"צ כ"א, ובה"ל ד"ה אסור - יעו"ש בארוכה).

ופשוט שיכול למכור כל האוצר לגוי **קודם הפסח**, ויהי מותר אח"כ ליהנות ממנו (ככל חמץ שמוכרים לגוי בע"פ) (סוסקי"ז).

ואם אין שם חמץ ידוע אלא ספק: דהיינו דבשעה שהניחם לא היו שם חטים מחומצות, וגם לא ידוע שנתחמצו קודם הפסח מחטים המונחים שם, אף שמוצא בהם עתה אחר הפסח כשבא למוכרם חטים שנתחמצו, מותר למכור האוצר כולו ביחד, דאף אם ימצא שם מחומצים יהיו מותרים **דהוי ספק ספיקא**, שמא נתחמצו³⁸ אחר הפסח, ושמא אין זה אלא עיפוש והפסד ולא "חימוץ" נחשבת (רמ"א ס"א וסקי"ח כ"ט, ובה"ל ד"ה כך ביחד, ושעה"צ כ"א).

ישראל היוצא מבית גוי "תוך ל יום" שקודם הפסח אם מחויב בבדיקה, ובענין בדיקה בחדרים שדעתו למכרן למחר לגוי

א. ישראל היוצא מבית גוי תוך ל יום לפסח, אם נכנס לדור בבית אחר בעיר זו או בעיר אחרת: אינו צריך לבער בשעת יציאתו החמץ שהותיר בבית הגוי, שהרי יקיים "מצות ביעור" בבית האחר שהלך אליו (הוא או הבעה"ב שנכנסו אצלו - והוי כשלוחו לענין זה ונמצא שמקיים מצות ביעור), **וחמץ שהותיר בבית הגוי** כיון שיצא שלא ע"מ לחזור שם **מסתמא מפקידן**, וכאילו השליכו לרחוב, דתו אינו שלו ואין עובר עליו בכל יראה, ואפי' אם הגוי לא יכנוס לשם ג"כ פטור מביעור (ס"ג וסקכ"ו-כ"ח).

ב. ואם לא נכנס לדור בבית אחר בפסח רק הולך בשיירא וכד': נחלקו בזה הראשונים, **ד"א שחל עליו תורת ביעור**, כיון שהוא "תוך ל יום", **דהיינו שמחויב לבדוק** שם ולבער **קודם שיוצא** מבית הגוי בעוד שהחמץ שלו **כיון שלא יקיים מצוה זו במקום אחר**, ואף **דהגוי נכנס** לדור שם בפסח, ובלא"ה מביא שם חמצו, אפ"ה מחויב הישראל לבדוק ביציאתו, וכ"ש אם אין אדם נכנס שם (ס"ג וסקכ"ז).

יש אומרים שא"צ לבדוק אף שאין לו בית אחר לבדוק, דאין הביעור חובת הגוף - רק דלמי שיש לו חמץ צריך לבדוק ולבער, והכא שאין לו חמץ - שהרי הפקירו, אין עליו שום חיוב, **ודעת כמה אחר (וכן נטיית המ"ב)** דלדעה זו **אפי' לא נכנס שם הגוי** לגור תחת הישראל ג"כ פטור מהבדיקה (ודלא **כהמג"א והגר"ז** שנקטו **כפשטות ל הרמ"א** דאינו פטור מבדיקה **אא"כ נכנס שם הגוי** לגור, ועי' בשעה"צ שנדחק קצת ליישב ל הרמ"א עצמו גם לדעת הפוסרים אף כשאין הגוי נכנס) (רמ"א ס"ג וסקל"א ל"ד, ושעה"צ ל"א).

ולדינא נחלקו האחרונים אם כדעת השו"ע (בשם יש מי שאומר) המחייב, או כה"א שכל הרמ"א הפוסר, **ונראה דאם נכנס בו הנכרי יש להקל** (סקל"ב, ושעה"צ ל"ב ל"ג, יעו"ש).

ג. ובאופן שמפרש בים ואין נכנס לבית אחר, אם נכנס בבית זה הגוי ישראל אחר לדור, וכן כשיוצא מבית ישראל (וישראל הדר או הנכנס שם יבדקנו), **א"צ לבדוק** (גם לדעה הא' דלעיל באות הקודמת), ועל ישראל השני חל חובת הבדיקה (ואף דמ"מ הוא לא יקיים "מצות

ח. המפרש קודם ל דעתו לחזור תוך הפסח "ושכח ולא בדק": כי השו"ע **דיבטל** כשיגיע הפסח קודם שעה ו', **ולא יברך על ביטול זה**, דכיון דעיקר ביטול הוא בלב, אין מברכין על דברים שבלב (ואפי' להמצריכין להוציא הביטול בפיו - מ"מ לא מצינו שתקנו נוסח ברכה על הביטול), **וה"ה דיכול לבטלו תיכף כשנוכר** (ס"ב וסקכ"ה, ושעה"צ כ"ח, ובה"ל ס"א ד"ה זקוק).

ובאופן שיצא תוך ל ושכח ולא בדק, כ' המג"א דאפשר דצריך לחזור לביתו ולבדוק או לשלוח שליח, **ולהב"מ א"צ לחזור** רק מיד כשנוכר **יבטל** ודיו. והיינו **בספק חמץ**, אבל כשהניח חמץ **ידוע בביתו כביצה ויותר**, יחזור או ישלח שליח לבער [ודימה זה להא דס' תמ"ד ס"ו בהולך לדבר הרשות], **אכן במקום הפס"מ** (אם יחזור לביתו וכיו"ב) כ' במגן האלף דאין מחויב ודי בביטול (וכמו בהולך לדבר מצוה - ס' תמ"ד ס"ז יעו"ש) (ס"א בה"ל ד"ה זקוק).

ט. ליזהר בחמץ שעוסק בו תוך ל יום שקודם הפסח: כי האחרונים דכל ל יום צריך לעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל (סוסקל"ב).

העושה ביתו אוצר

א. העושה ביתו אוצר: דהיינו שרוצה להניח שם תבואה או עצים וכדו' שיעמדו שם איזה זמן, ומקום ההוא הוא מקום שנשתמש בו חמץ מקודם, **יש לדון בו אם צריך לבדקו מחמץ קודם שמניח בו האוצר**, ודינו כך:

אם עושה האוצר תוך ל יום סמוך לפסח, אף דאין דעתו לפנותו עד אחר הפסח, **צריך לבדוק** המקום קודם שמניח בו האוצר, דאף שלא יראה החמץ בפסח (כיון שמונח למטה ויש ע"ג למעלה מג' טפחים גובה והוי כמפולת), **מ"מ** כיון דהוא תוך ל **חל עליו חובת בדיקה**, ואף שאין שם אלא ספק חמץ (ס"א וסקי"א י"ב).

ואם לא בדקו קודם שהניח בו האוצר (תוך ל') **צריך לפנותו ולבדוק, ויש** מהאחרו' **שמקילין בדיעבד** כשכבר נתן האוצר, דהוי כנפל עליו מפולת, **וסגי בביטול, ולמעשה יש להחמיר בזה ולפנותו ולבדקו** (סק"ב ושעה"צ ט"ז).

ב. ואם כונס האוצר לשם קודם ל יום שקודם הפסח, ואין דעתו לפנותו עד אחר הפסח: א"צ לבדוק, כשיש באוצר גובה ג"ט, דבשעה שמניח עדיין לא חל חובת בדיקה, ובזמן החיוב - אחר שכבר נעשה שם אוצר, הרי הוא כמבוער וכמו חמץ שנפלה עליו מפולת, **וסגי בביטול שמבטלו סמוך לפסח** (ס"א וסקי"ב ט"ו).

ואם יש שם "חמץ ודא" בשעה שנותן בו האוצר: להמג"א צריך לבערו קודם שנותן האוצר, וס"ל דשאני מטמינו בידים וחמיר מנפל עליו מפולת (שמקילים התם אפילו ביש שם חמץ ידוע), **ויש מקילין** אפי' כשיש שם חמץ ידוע, שא"צ לפנותו תחילה, **ומ"מ בדיעבד אם הניח ולא בדק** (אף שה' שם חמץ ודאי) גם להמג"א א"צ לפנותו (סקט"ו ושעה"צ י"ט-כ'). (ולענין להשתמש באותו חמץ לאחר הפסח כשמפנהו, יבואר א"ה לקמן).

ג. ואם כונס קודם ל יום, ודעתו לפנותו "תוך" הפסח: צריך לבדקו קודם שנותן בו האוצר, וכמו במפרש לים מתחילת השנה ודעתו לחזור בפסח, שחייב לבדוק ואין סומך על הביטול שיבטל (סקכ"ג).

ואם דעתו לפנותו "קודם" הפסח: תלוי בב' הדעות במפרש קודם ל - ודעתו לחזור לפני פסח, **דלדעה א' בשריע** (סעיף א' - רמב"ם) גם כאן **צריך לבדוק** קודם שכונס האוצר לתוכו, **שמא יתחיל לפנות קודם ליל י"ד** ולא יגמור לפנותו, אלא ישאר ממנו **פחות מג'ט** גובה מכוסה על החמץ, דשוב לא הוי כמבוער, ואח"כ כשיגיע ליל י"ד ישכח מן החמץ שתחת האוצר כיון שמכוסה מן העין. **ולדעה הב'** (שו"ע סעיף ב' - רש"י) אין חוששין שלא יגמור לפנותו קודם פסח, וסמכינן שיבדקנו אז בזמנו (ס"א וסקי"ג, כ"ג).

ד. הרוצה להניח אוצר של חיטים בבור שהיו בו חיטים מקודם, ויש לחוש שהיו מחומצות מלחות הקרקע: אם הוא "תוך ל" יום אפי' אין ידוע בודאי שיש חיטים של חמץ בתחתית הבור, מ"מ כיון שרגילים להמצא שם כאלו (חטים לחים) **צריך** לכבדו ולנקותו **ולבדוק לאור הנר** קודם שמניח בו האוצר, **ואם לא בדקו** קודם שנתן בו החיטים צריך לפנותו ולבדקו **אור ל"ד** (סקי"ב, ובה"ל ס"א ד"ה אם).

אכן אם כשהניחם לא היו מחומצות, ואח"כ נתחמצו מלחות הבור, אף כשהניחם תוך ל א"צ לפנותו, **דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת, וסגי בביטול** קודם הפסח, **וכ"ש** כשהוא רק **"ספק"** אם נתחמצו, **ובא"ר מפפקם** בהניחם תוך ל ונתחמצו אח"כ, ודעתו דלא דמי

ב. ואם אינו מוצא "שליח" לבדוק הבית מחמץ באור ל"ד, אם יוצא מביתו "תוך ל יום" סמוך לפסח: אפי' אין דעתו לחזור כלל עד אחר הפסח, ולא יראה חמץ זה בפסח, **חל עליו חובת בדיקה עתה**, דשואלין ודורשין בהל' הפסח ל יום קודם לפסח, **ויבדוק³⁹ החמץ "בלילה" שקודם יציאתו. ויבטל⁴⁰ ג"כ אז** את החמץ שבביתו שלא ראוהו בבדיקה, ויאמר בל' כל חמירא וכו' **"בביתא הדין"** וכו' (דהלא אין מבטל אז שאר החמץ שברשותו) (ודלא כהט"ז וח"י הסוברים שא"צ לבטל עתה ויבטל רק בזמנו בליל י"ד), **ואם לא** בדק בלילה **יבדוק ביום** קודם שיצא, **ובנר** (ס"א וס"ב, וס"ג, ג', ושעה"צ ב"ה').

ואפי' אם דעתו לחזור לביתו "קודם" הפסח (אם יצא תוך ל לפסח - ופירש לדרך רחוקה וכד') צריך לבדוק כשיוצא, דיש לחוש שמא יתעכב מלשוב עד תוך הפסח או עד בה"ש וכיו"ב סמוך לפסח, ולא יספיק לבדוק אז חמצו (וכ"ש אם דעתו לשוב "תוך" הפסח), ועי"כ צריך בדיקה בזמן יציאתו (ובזה שיוצא **תוך ל**, גם לרש"י - דעה ב' בשו"ע - צריך לבדוק אף שדעתו לחזור מקודם, וכ"ש כשאין דעתו לחזוק רק אחר פסח) (ס"א, ב', וסקכ"א).

ומיהו אם מניח בבית בני בית האוכלים ומכניסים שם עדיין חמץ: ודאי אין מועיל לבדוק כשיוצא, **ולכן אם מניח שם אשתו או בניו וכו"ב הגדולים** יצוה להם שיעדקו ויבטלו בליל י"ד, ואז א"צ הוא לבדוק ביציאתו כלל (כנ"ל אות א'), ומ"מ טוב שיבטל גם הוא בזמן הביטול, **ואם אין שם אלא בניו הקטנים** (או שאינם בני דעת) ומניח חמץ למאכלם, אם אין לו את מי למנות על הבדיקה, **יוציאם מביתו** לבית אדם אחר ושם יניח החמץ עבורם, ויסגור ביתו הבדוק שלא יכניס שם אדם חמץ (סק"ג, וע"ע רמ"א סוס"ב).

ג. ואם יוצא מביתו קודם שלשים יום שקודם הפסח: אם אין דעתו לחזור עד אחר הפסח: א"צ לבדוק בעת יציאתו, דלא חל עליו עדיין חובת בדיקה שתקנו חכמים, **וכשיגיע זמן הביטול** סמוך לפסח **יבטלנו** במקום שהוא (ואף דאין רואהו, מ"מ יעבור על "בל יטמין" אם לא יבטלו) (ס"א וסק"ה ו').

והו כשאין שם אלא "ספק" חמץ, אבל אם הי שם "בודאי חמץ": י"א דחייב לבערו קודם יציאתו, ויש מקילין בדבר⁴² (סק"ה).

ד. ואם יצא קודם ל יום, ודעתו לחזור "תוך" הפסח: מחויב לבדוק ולבער כשיוצא ואפי' מתחילת השנה (אחר פסח הקודם⁴³), ואפי' אם בטלו לא סגי עד שיבער, שמא כשיחזור ימצא גלוסקא וכו' (ובלא"ה מקילין כשבטלו, מאחר דכמה פוסקים החמירו בזה) (ס"א וס"ב, וסק"ח, ושעה"צ י').

ה. ואם יצא קודם ל, ודעתו לחזור "קודם" לפסח (בענין שיש שהות אז לבדוק): **לדעה א' בשו"ע (רמב"ם)** ג"כ צריך לבדוק כשיוצא אפי' מתחילת השנה, **דחיישינן** שמא יתעכב מלחזור עד ע"פ בה"ש (או בתוך הפסח) ולא יהי לו פנאי לבער (וביטול שיבטל ג"כ לא סגי, וכנ"ל שמא ימצא גלוסקא וכו'), **ולדעה ב' בשו"ע** (רש"י) דוקא כשדעתו לחזור תוך הפסח מחויב לבער אפי' יוצא בתחילת השנה, **אבל הכא** שדעתו לחזור קודם בענין שיהא שהות לבדוק כדין, **א"צ לבדוק** (כל שיצא קודם ל'), ולא חיישינן לשמא יתעכב וכו'.

ולדינא: נקטו הרבה אחרונים כהרמב"ם דיבדוק מקודם, **אכן בשעת הדחק** כגון שיצא מביתו עם השיירא וכה"ג יש לסמוך אדעה אחרונה, וא"צ לחזור כדי לבדוק (כשדעתו לחזור קודם הפסח) (ס"א וס"ב ומ"ב וסקכ"ג).

ו. היוצא לדרך קרובה: ודעתו לחזור **קודם** הפסח, אפי' יצא בתוך ל יום שקודם הפסח לא חיישינן (ודוקא במפרש לים וכיו"ב חששו שמא ישתהה וכו'), ומ"מ הכל לפי הענין, שגם בדרך קרובה, **לפעמים**, אם מגביל זמן ביאתו⁴⁴ בצמצום קרוב לזמן הבדיקה, **חיישינן** שמא ישתהה וצריך לבדוק מקודם, **ויש⁴⁵ מקילין** בזה, ולמעשה יש לדון לפי קרוב וריחוק המקום (סק"ט וסקכ"א).

ז. האם מברכין על הבדיקה של המפרש בים וכיו"ב (שבדוק קודם ליל י"ד): כ' הרמ"א **"ולא יברך** אז על ביעור חמץ", **והטעם** כיון דאינו כשאר בדיקה שהחמץ שמוצא עומד לבערו, והבדיקה היא התחלת הביעור ומברכין עליה "על ביעור חמץ", משא"כ הכא שאינו עומד לבערו ומשתמש בו הלאה, ורק מפנהו מבית זה. **ודעת הב"ח** דאם בודק **תוך ל צריך** לברך, **אבל** קודם ל **א"צ** לברך, **וד' הפר"ח דלעולם מברך** על בדיקה זו אפי' כשהוא קודם ל. **וסתיימת האחרונים כהרמ"א** דאינו מברך, **אכן בריטב"א** הביא **ד' הרא"ה** דלעולם מברך על בדיקה זו (וכהפרי"ח), **והוא עצמו** נוטה דדוקא תוך ל מברך (וכהב"ח), וסיים ע"ז בבה"ל⁴⁶ **וצ"ע למעשה** (ס"א ובה"ל ד"ה ולא יברך).

31. ולענין "ברכה" יבואר לקמן בעזהש"ת.

32. ודייקו כן מל' הגמ': "קודם ל יום אין זקוק **לבער**".

33. ב"י.

34. בל' המג"א סק"ג: אם דעתו לחזור "יום או יומים" קודם פסח צריך לבדוק תחילה.

35. ל' שו"ע הגר"ז סעי' ט: ואין חוששין שמא יבוא לביתו בע"פ סמוך לחשיכה וכו', לפי שמן הסתם כיון שדעתו לחזור קודם הפסח, בודאי ימהר ויחיש חזרתו ויקדים לבא קודם י"ד כדי שיוכל לבדוק וכו'.

36. הנה בד"מ הארוך הביא ד' הכלבו שכל' דעות בראשונים אם מברך או לא (והובאו בב"י בסוף הסימן), ולכאז הכריע (אולי מדיו סב"ל) דלא לברך, ויל"ע מה הוסיף לן בבה"ל מדברי ריטב"א ורא"ה, ואולי יש לחלק בין תוך ל ואין דעתו לחזור, ולבין בדעתו לחזור תוך הפסח דבזה יש יותר סברא לברך, ועי"ע ט"ז סק"ו ובמשב"ז שציידו

בדיקה", י"ל דישראל שנכנס שם הוי כשלוחו) **(ודלא כהב"ח** דמצריך בדיקה גם להיוצא, אף שישראל אחר נכנס שם לדור ובודק) (סקכ"ט ושעה"צ כ"ט).

ד. החדרים שבדעתו למכרן למחר לגוי עם החמץ שלהם, האם צריכים בדיקה באור ליד: נחלקו בזה האחרו', **ד' המקריח והחיי"א: דצריכים בדיקה**, דכיון דלע"ע הם ברשות הישראל ועדיין לא נמכרו, ואפי' אם נמכרו כל שלא החזיק בהם עדיין הגוי וגם המפתח הוא ברשות בעה"ב, הוו בית של ישראל המחויב בבדיקה. **ודעת הבנין עולם: דאי"צ בדיקה**, דבזה עצמו שמוכר למחר לגוי מקיים "תשביתו וביעורו", ולא גרע מחמץ שמשייך למאכלו למחר אחר הבדיקה דאין מחויב לבער הכל, ואף בזה **בעת שמקיים הבדיקה בביתו, הוא משייר לאלו החדרים למוכרם למחר לגוי, וכן דעת החת"ס בתשובה והאשל אברהם, וכן פשוט המנהג**, רק שצריך ליוזר כשמוכרו (למחר) **לפרש בעת המכירה שמוכר לו החדר וכל החמץ הנמצא בו**, לכלול בזה גם חמץ הנמצא בחורים וסדקים (ולא יאמר בסתמא: שמוכר לו החדר והיי"ש וכד' הנמצא בו), ומ"מ אף דאין למחות ביד המקילין, **המוכר ביום י"ג שפיר עדיף טפי** (סקל"ב).

סימן תל"ז

שוכר ומשכיר - בחובת ביעור חמץ

א. המשכיר בית לחבירו ביום י"ג ניסן (או קודם) **לצורך יום י"ד ואילך, ועשו "קנין" כדין** (בכסף או שטר, או חזקה, או בקנין סודר):

1. אם "בכניסת ליל י"ד" כבר הי' המפתח ברשות ה"שוכר": חובת הבדיקה **על השוכר**, וצריך (השוכר) ג"כ **לבטל** החמץ, דמסתמא המשכיר מפקיר חמצו בשעה שיוצא וזכה בו השוכר, ומ"מ **המשכיר** ג"כ יבטל³⁹ בהדיא (ס"א וסק"א, ב', ו').

ואפי' אין דעתו לכנוס לדור שם עד אחר הפסח, ג"כ מחויב לבדוק (וככל בעה"ב שיש לו חמץ בבית אחר שאינו דר שם) (סק"ו).

2. אבל אם המפתח עודנו אצל המשכיר (והבית נעול וא"א לכנוס לתוכו), אף דכבר קנה השוכר, מ"מ מאחר שבתחילת ליל י"ד בזמן חובת הבדיקה אין יכול לכנוס בו, פטור השוכר **וחובת הבדיקה על המשכיר**, שהחמץ שלו והבית עדיין מעוכב אצלו, **ואפי' אם נכנס שם השוכר אח"כ** בתוך הלילה, מ"מ מחויב המשכיר בבדיקה זו (ס"א וסק"ג).

ומיהו אם אין המשכיר בעיר, על השוכר מוטל לבדוק (כשיוכל לכנוס) (בה"ל ס"א ד"ה על).

ואם אין הבית נעול על השוכר לבדוק, מאחר שקנאו ויכול לכנוס שם (סק"ד).

3. ואם מסר המפתח לשוכר ביום י"ג, וחזר והפקידו אצל המשכיר קודם ליל י"ד: על המשכיר לבדוק, כיון שבתחילת ליל י"ד הוא אצלו, **ולהפרי"ח** על השוכר לבדוק כיון שכבר מסר לו מקודם ובידו לחזור ולטטול מידו (סק"ה).

ב. ובאופן שמסר המפתח לשוכר, אבל עדיין לא עשו⁴⁰ "קנין" השכירות: ל"ה השר"ע (וכ"ד הר"ן והרה"מ) פטור השוכר שעדיין לא קנאו, והמשכיר מחויב בבדיקה. **ולד' התוס' וסייעתם: השוכר מחויב**

39. עי' הטעם בפמ"ג א"א ג', ובשו"ע הגר"ז בקר"א אות ג'.

40. ול"ד רש"י מסירת המפתח עצמו הוא הקנין, ועי' בתוס' ורא"ש שנחלקו עליו.

בבדיקה ואף שעדיין לא קנה, מ"מ כיון שאין המשכיר יכול לכנוס בו שאין המפתח בידו, הטילו החיוב על השוכר (ס"א וסק"ב).

ולדינא: יש מהאחרר דנקטו דצריך להחמיר כב' הצדדים, ובכה"ג (שמסר המפתח ועדיין לא עשו קנין) **תרויהו מחויבים בבדיקה. ולהפרי"ח והגר"ז** (וכן סתימת שאר האחרונים) העיקר כדעה הא' שבכה"ג רק המשכיר מחויב, **ומיהו לכר"ע** יכול האחד לעשות שליה לחבירו, ויוצא ידי הכל (סק"ב).

ג. ה"מוכר" בית לחבירו (בקנין): אף אם לא מסר המפתח לקונה עד אחר כניסת ליל י"ד **על הלוקח לבדוק**, דכיון שהבית שלו **לגמרי** (בשונה משכירות שגוף הבית של מוכר) אף שהמפתח ביד המוכר אינו כלום, ואינו אלא כ"מופקד" אצל אחר, שאין על הנפקד חובת בדיקה (סק"ג).

ד. השוכר בית מחבירו בארבעה עשר (ביום, או כלילה כשעבר כבר שיעור זמן שיכלו לבדוק), ואינו יודע אם הוא בדוק או לאו: אם אין בעה"ב בעיר (לשאלו עתה), חזקתו שהוא בדוק, ואין השוכר צריך לבדוק, ומ"מ **צריך השוכר לבטלו** (בלבו - או בפיו להדעות שלא מהני בלב, ובגר"א הסכים דבלב מהני וכל' השו"ע). **והטעם דאי"צ לבדוק**, דתלינן אחזקת כשרותו של בעה"ב שודאי נהג כדרך ישראל הכשרים הבודקים בתחילת ליל י"ד כדין (ומ"מ בלא ביטול לא מהני, כיון דדין דחזקתו בדוק הוא בעיא דלא אפשריטא בגמ', ורק לענין אחר הביטול, דשוב הוא דרבנן, נקטינן להקל בספיקא זו, אבל קודם לכן א"א להקל דהוי ספיקא דאו' [ואף דאין זה החמץ של השוכר, מ"מ הלא תלינן דהמשכיר הפקירו וממילא זכה השוכר בחמץ], **ודלא כהפמ"ג** דמפקפק אם הביטול לעיכובא) (ס"ב וסק"ז, ט', י"ד, ובה"ל ד"ה מבטלו, וד"ה בליבו).

ואם הבעה"ב לפנינו בעיר: בזה ודאי צריך לשאלו אם בדק או לאו, ואין סומכים על חזקה הנ"ל כשאפשר לברר, מאחר דהבית הוא בחזקת שהי' חמץ כל השנה, **ומצדד בבה"ל דצריך לכתחילה נמי לשאלו אם ביטל** דשמא לא קיים הכל כדין, ואז אם משיב שגם ביטל, א"צ השוכר לבטל. ומ"מ **אם שאלוהו רק על הבדיקה** (והשיב שבדקו), ואינו עוד לפנינו לשאלו גם על הביטול, נראה דיכול לסמוך בזה דמסתמא ביטלו אחר הבדיקה כדין, דכיון שודאי בדק הוי הביטול רק מדרבנן⁴¹, ויכול לסמוך להקל באופן זה (ס"ב וסק"ט ובה"ל ד"ה שואלו).

וכן אם אשתו ובני ביתו בעיר - ישאל להם אם בדקוהו או אם הבעה"ב בדקו, ולא יסמוך על החזקה שהוא בדוק כל שיכול לברר זאת (סק"ח).

ה. בית שהוחזק שלא בדקו המשכיר (וכגון שלא הי' בעיר וכדו'), **ואמרו אשה או עבד או קטן מבני הבית "אנו בדקנוהו":** הרי אלו נאמנים, ואפי' הי' שם תחילה "ודאי חמץ" נאמנים לומר "בדקנוהו" (ודלא כהח"י שמחמיר "בודא"), **והוא שיהי' הקטן** בר דעת לבדוק דהיינו **שהגיע** לחינוך, **והשוכר צריך ג"כ לבטל החמץ** (ס"ד ומ"ב).

והטעם שנאמנים משום דבדיקת חמץ דרבנן אחר שהשוכר יבטל, וכנ"ל, **ולפי"ז** אם שכרו אחר שעה שישית שאין יכול שוב לבטלו **אין לסמוך על אלו** וצריך לבדוק (סקט"ז).

ואף דאשה או עבד וכו' נאמנים (כשעושה הוא הביטול), מ"מ לכתחילה לא יצוה לאלו לבדוק, מפני שיש בבדיקה טורח גדול, ויש לחוש שמא יתעצלו (סקי"ח).

ואם שלח קטן לבדוק בית אחר "שאינו ביתו": כ' התוס' בערובין (ל"א ב') דאינו נאמן דדוקא בבית דידהו דרמי עליהו נאמן, וכ"ג הגר"ז דאין נאמן בבית אחר. אכן מתוס' פסחים (ד' ב') שכ' הטעם משום "דבידם לבדוק", א"כ גם בבית אחר נאמנים, וכ' הח"י שכן משמעות האחרו' דגם בבית אחר נאמן (שעה"צ י"ט).

ו. השוכר בית בחזקת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק: אם בעה"ב בעיר **כופין אותו לבדקו** (ודלא כהמג"א ד' הר"ן דאין כופין, דיכול לומר לא בעינא למעבד מצוה).

ואם אין הבעה"ב בעיר: על השוכר מוטלת הבדיקה, ואין יכול לחזור בו מהשכירות בטענת "מקח טעות", שהי' סבור שהוא בדוק ולא רצה לשוכרו אם יצטרך הוא לבדקו, **דאמרינן ניהא ליה לאיניש למעבד מצוה**, ואפי' היה יודע שאינו בדוק ג"כ הי' שוכרו, ומה שטוען עתה שאין רוצה השכירות מפני טורח הבדיקה, חזרה בעלמא היא שרוצה להתחרט מפני טעם אחר שמצא בית אחר יותר טוב וכדו', ותולה עצמו בטענת טורח הבדיקה, **ואפי' במקום שבדקים ע"י אחר בשכר** ג"כ אינו מקח טעות, דניחא ליה לאיניש ליתעביד מצוה בממונו, וגם בכה"ג הי' שוכר הבית אף הי' יודע שאינו בדוק, ותהי' מוטלת עליו הוצאה זו, ולא הוי מקח טעות דניח"ל לאיניש וכו' (ס"ג ומ"ב).

ואפי' אותן מעות שהוציא על הבדיקה א"צ המשכיר להחזירם לשוכר אף ששכרו בחזקת בדוק (עכ"פ בסתמא, ועי' בסמוך בהתנה להדיא) דניח"ל לאיניש וכנ"ל (ואין יכול לתבוע המשכיר משום שההנאו בהוצאה זו שחסך בעדו, ויצטרך א"כ להשיבו הוצאה זו שההנאו, דאין נחשב זה למהנהו להמשכיר דלא הי' מוטל עליו אלא מצוה בעלמא, ואין נחשב עליו חיובא דממונא כלל) (סקט"ז, ועי' שה"צ י"ז **דלהגר"א אף בסתמא** כל שחזקתו בדוק, לייא (הרה"מ בשם הרמב"ן) **צריך לפרוע לו** הוצאה זו שהוציא, ודחה דבריו מכח דברי הריטב"א שביאר דברי הרמב"ן בהתנה דוקא).

ואם התנה בהדיא ששוכרו ע"ד שהוא בדוק, ל"ה השר"ע גם בזה אמרינן ניהא ליה לאיניש וכו' ואינו מקח טעות, וגם אין צריך להחזיר היציאה שהוציא עבור זה, **ולד' הרמ"א** (כהרה"מ בשם הרמב"ן) **באופן שהתנה בהדיא**, מ"מ כיון שהוא מקום שבדקים בשכר והי' לו יציאות ע"ז, אף שאין רוצה השוכר שיתבטל המקח משום כך, ואין נחשב כמקח טעות, מ"מ לא הי' בדעתו למחול על המעות שיוציא על הבדיקה כך דעתו לתבעם, **וצריך המשכיר לפרוע היציאה. ולדינא נקטו בזה האחרונים** כדעה קמייתא שא"צ לפרעו היציאה, דיכול המשכיר לומר קים לי כדעה ראשונה בזה (סקי"ד, ועי' בסמוך לקמן).

וד' הפרי"ח: דהמחלוקת אם צריך לפרוע היציאה נאמרה רק בסתמא, **או כשפירש המשכיר שהוא בדוק והשוכר שתק, אבל בהתנה השוכר להדיא הוי ביטול מקח לכר"ע** (וגם להשו"ע), וכן כ' מהר"ם חלאוה, **אכן בריטב"א** הבין ד' הרמב"ן דאף בהתנה להדיא אינו מקח טעות, דאמרינן דאין כאן קפיда גמורה הואיל והוא מלתא דמצוה ולבסוף ישלם לו, **ובמקרי"ח נקט לדינא כהפרי"ח** דבתנאי גמור הוי ביטול מקח, וכ' הבה"ל **וצ"ע לדינא** (בה"ל ס"ג ד"ה וי"א).

41. עיקר הנפ"מ כששכח השוכר ולא ביטל בעצמו עד אחר זמן האיסור, שא"א עוד לבטל יותר, ובזה צידד

דמאחר שידוע שבדק יכול לסמוך (כשא"א לשאלו) שגם ביטל (הבעה"ב) כדין.

הרה"ג מרדכי קרליבן שליט"א

רו"כ "תורת רפאל" - אהבת שלום

עבר ובישל בדיעבד יהא אסור, הני מיילי ראוי לטבילה, אבל האי דודאי לא חזאי לטבילה כל היכא דבליע מאיסורא עד דאיתכשר, דהא כלים ישנים נמי צריכין טבילה, כל שאינו ראוי לטבילה טבילה מעכבת בו, ואפילו בכלים שאינן בני טבילה, אפילו הכי אמרינן כל שכנגדו בכלים בני טבילה ראויין לטבילה (כשר) בדיעבד אסור, ואפשר שלא חלק הכתוב בהם, ואפילו בכלים שלנו אסר כן, ואפשר דאפילו בכלים שלנו עבד בהו רחמנא מעלה בכלים, דכיון שנבלעו מאיסור שוב אין חזרוין להיתרן אלא בהכשר, זו היא שיטת מורי רבנו משה ז"ל חזיוה מבהיק, עכ"ל הרא"ה.

הנה הרמב"ן תירץ קושיא זו למה הוצרכו הכשר, דאין זו הוראת שעה מיוחדת לכלי מדין בלבד, אלא ילפינן מינה לכל כלים שנגעלו ממאכלות אסורות ביד גויים, ודין מסוים הוא שנתחדש בכלי נכרים, ואף נתחדש שאם בישל בהם אוסרין בנז"ט, והטעם שאוסרין משום חלות שם גיעולי נכרים שיש בהו, והיינו לפי שההיתר בא ע"י טבילת הכלי, וכל שעדיין לא הגעילו אין ראוי לטבילה, וכל שאין ראוי לטבילה הרי"ז מעכבת.

נמצא מזה, דבכלי מדין נתחדש מגזיה"כ שצריך להגעילו, ואם לא הגעילו נראה דאינו אוסר לדידן דטעם כעיקר לאו דאורייתא כמבואר

בירור הלכה

במה שהצריכה תורה הגעלת כלים למ"ד טעם כעיקר דרבנן הגרע"א במערכת טעם כעיקר סק"ג תמה, דכיון דקי"ל דטעם כעיקר לאו דאורייתא, וגיעולי עכו"ם הוי גזירת הכתוב [פסחים מד:], א"כ ראוי לומר דהגזירת הכתוב היה רק לאותה שעה במדין, אבל בעלמא אין צריך הגעלה מן התורה, והרי בר"מ פ"ז מאכא"ס ה"ב מבואר דקדירה בת יומא אסורה לדידן מדאורייתא בלא הגעלה, ומניין לחלק בין בליעת איסור במאכל דשרי, לבין פליטת טעם בכלים דצריך הגעלה מן התורה, ע"כ.

ובפמ"ג סי' צ"ג בשפ"ד סק"ג ובקרן אורה נזיר לו: עמדו בזה [דמדברי הר"מ מבואר דקדירה שבלעה איסור צריכה הגעלה מדאורייתא, והלא דעת הר"מ דטעם כעיקר דרבנן, ולמה לא נילף מקדירה דבליעה אוסרת, ותירץ הפמ"ג דדעת הר"מ דעיקר חובת הגעלת כלים אינה אלא לכתחילה, דכיון דאפשר לתקן צוותה תורה לתקנו [ובכלי חרס דאין לו תקנה שרין], ולכן דין מסוים הוא בכלים, וכע"ז בפלתי סי' צ"ח סק"ב.

והנה הפמ"ג שם הוסיף על דבריו וכתב, דמצינו כמה פעמים חילוק מן התורה בין לכתחילה ובדיעבד, עכ"ד, אמנם הרי תוס' בגיטין ג: (ד"ה וכו') כתבו שלא מצינו בדאורייתא לחלק בין לכתחילה ובדיעבד

דמאכא"ס שיש בבליעות האיסור, ובוה לא אזלינן בתר רוב תשמישו, אך באינו בן יומו דיסוד האיסור הוא רק מהלכות הכלים, א"כ דין ההגעלה נתפס על הכלי, וכל שהוא חפצא של כלי לשימוש בחמין, אזי דין הכשרו בחמין אף שנשאר בו בליעות אסורות.

והדברים מכוונים מאד עם דברי הפמ"ג שכתב בדעת הר"מ, דאף שטעם כעיקר אינו אוסר, מ"מ נתחדש דין מחודש שהכלי טעון תיקון, באופן דלפי"ז נמצא דכל עיקר חלות ההכשר אינו כלפי הגיעולים, אלא דין מסוים כלפי הכלי, וא"כ שפיר י"ל דאף שבלע פעם אחת דרך האור, מ"מ חובת ההגעלה הוא דין שנאמר בכלים בלבד, ולכן אזלינן בזה בתר שם הכלי שנקבע ע"פ רוב תשמישיו, ויסוד הדברים מבואר גם בדברי הרמב"ן שמעלה זו של הגעלה נתחדשה בכלים בלבד, אך מאכל שבלע ממאכא"ס בזה קי"ל דטעם לאו כעיקר.

אשר לפי"ז ניאח דברי הפמ"ג דדבר חריף אסור מה"ת אף שאינו ב"י, והשיג המהרש"ם דא"כ היאך התירו לילך בזה אחר רוב תשמיש, אך למש"נ מדברי הגן המלך דהיתר רוב תשמיש הוא משום שדין ההכשר נתפס מחמת לתא דהכלי, א"כ ניאח דברי הפמ"ג לשיטתו דאף דין הכשר כלי בן יומו נתפס על הכלי, וא"כ שפיר י"ל דמהני להכשירו ע"פ רוב תשמישו [לדעת הר"מ הגנ"ל], אף בכלי בן יומו שאיסורו מה"ת.

ועדיין צ"ב, דהלא כלי ב"י אוסר התבשיל מדרבנן, וא"כ מן הדין הוא שלא נלך בתר רוב תשמיש, אך י"ל כדברי הרשב"א והרמ"ע מפאנו דיסוד ההיתר לילך אחר רוב תשמיש הוא משום שכל האיסור אינו אלא מדרבנן, וכל דברינו לא באו אלא ליישב דאף מה"ת אפשר לילך בתר רוב תשמיש כשאין הבליעות אסורות, ואף דמדרבנן דבר חריף אוסר, מ"מ כלפי דרבנן סמכינן על רוב תשמיש, דהם אמרו והם אמרו. ויסוד הך מילתא מבואר גם בדברי הרדב"ז סי' ב' אלפים ר"ה, שחידש דאף דנותן טעם לפגם אינו אסור מה"ת, מ"מ מדאורייתא צריך להכשיר את הכלים מבליעת איסור אף שאינה בת יומה, ואם כי עיקר דבריו צ"ע, מ"מ מבואר מדבריו דדין הגעלת כלים הוא דין תורה מהלכות הכשר כלים, וזאת חוקת התורה להכשיר את הכלי מגיעוליו אף שאין כאן שום דררא דמאכלות אסורות, וכמש"נ לעיל בדברי הרמב"ן והסמ"ק.

דין הכשר כלים בפסח א. פליטת החמץ ב. תיקון הכלי

כתב באליהו רבה סי' תכ"ח ס"ד בשם האבודרהם על דבר מה שקורין בתורה בפרשת צו לפני הפסח, וזה לשונו, בפרשת צו מדבר ממצות הגעלת כלים לענין נותר קדשים, והגעלת כלים מחמץ נלמד מקדשים, עכ"ד, והדברים מפליאים עד מאד, הלא דין הגעלת כלי החמץ ביסודו הוא ככל דיני הגעלת כלים בכל השנה, ופרשת הגעלת כלים נלמדת מכלי מדיו, ואיזה דמיון יש בין הגעלת כלי פסח למריקה ושטיפה בכלי קודש מחמת פסול נותר, וצ"ע.

והנה כתב ברבינו מנוח בפ"ה חמץ ומצה הכ"ו וז"ל, ואם תאמר אמאי לא מברכינן [ברכת המצות] על מצות הגעלה, כי היכי דמברכינן על שאר מילי דפסחא, יש לומר משום דהא אפשר בכלים חדשים וכלא הגעלה סגיא, עכ"ד, הנה מדבריו שהעמיד קושיא זו דוקא בהלכות חמץ ומצה, נראה דלא הוקשה לו לרבינו מנוח רק על הגעלת כלי הפסח שיש בהם מצוה, ואילו על שאר כל הגעלת כלי איסור לא הוקשה לו כלל.

ודברי רבינו מנוח מפליאים, בדפשוטו אין שום נפקותא בין הגעלת כלי חמץ להגעלת שאר בליעות איסורים, וא"כ למה לא הוקשה לו מה שלא ניתקן ברכה על כל הגעלת כלים [ורבינו יונה באו"ה בדין הגעלת כלים אות ק"ד הקשה למה אין ברכה על הגעלת כלים, ותירץ שהגעלת כלים אינה אלא מצות ל"ת שלא לאכול נבילות, והוי כניקור הגיד שאין מברכין עליו, וכע"ז בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' רפ"ג], ודברי רבינו מנוח צ"ע.

אשר נראה בזה, דהנה כתב הר"מ בפ"ח מעה"ק הי"ד דכל הכלים שמשתמשין בהן בקדשים על ידי חמין מגעילין ואח"כ ממרקן [במים חמים] ושוטפן [בצונן], בין בכלי שטף בין בכלי חרס, חוץ מקרבן חטאת שנתבשל בכלי חרס שהוא טעון שבירה, והשיג הראב"ד על הר"מ, דדין שבירה לא נאמר בחטאת בלבד, כי אם בכל קדשי קדשים וקדשים קלים, שאם בישל אותם בכלי חרס לא מהניא להו הגעלה מריקה ושטיפה, אלא הכלי טעון שבירה.

והאחרונים תמהו על שיטת הר"מ, מהא דפסחים ל: דיסוד מה שאמרה תורה שכלי חרס טעון שבירה הוא משום שכלי חרס אינו פולט ע"י הגעלה, וכ"ז ניאח רק לדעת הראב"ד דדין שבירת כלי חרס נאמר בכל הקדשים, אך לדעת הר"מ דלא נאמר דין שבירה אלא בחטאת, א"כ מוכרח מזה שהבלוע נפלט ע"י ההגעלה אף בכלי חרס, שהרי בשאר כל הקדשים סגי בהגעלה, ורק בחטאת גזיה"כ הוא שצריך שבירה, וצע"ג.

ומוהרי" אייבשיץ בפלתי סי' צ"ג סק"א כתב ליישב דעת הר"מ, דהנה נחלקו הראשונים בדין מריקה ושטיפה האמור בכל הכלים שבישל בהם קדשים, דדעת הר"מ בפ"ח מעה"ק הי"ד שדין מריקה ושטיפה הוא ביום שבישל בו הקדשים טרם שנעשה נותר, ואילו דעת הראב"ד שדין מריקה ושטיפה הוא לאחר שכבר חל שם נותר על הבלוע, ובתוס' זבחים צז. [ד"ה ממתינן] הביאו שפלוגתא זו תליא בגירסאות הש"ס שם.

ומעתה כתב בדעת הר"מ, דאף בכל"ח מועילה הגעלה להקליש טעם הבלוע בו, ואשר בזה יש לחלק בין איסורא בלע להתיירא בלע,

ברא"ש בע"ז פ"ה סי' ל"ו דמריקה ושטיפה האמורה בקדשים הוא להגעילו מאיסור נותר, והק' שהרי כשנעשה נותר כבר נעשה גוי"ט לפגם ומוותר, ותירץ דמ"מ גזיה"כ הוא להכשיר את הכלי מבליעותיו, עכ"ד, וא"כ ה"נ נימא כן אף בכלי חולין].

והנראה, עפי"ד הגר"ח בפט"ו מאכא"ס, דמה דקי"ל דטעם כעיקר [כשאין בו כזית בכדי א"פ] מותר מה"ת, אי"ז משום שאין כאן חפצא דאיסורא, אלא משום חסרון שיעור כזית נגעו בה [ואין בזה איסור משום ח"ש, משום שלא נתפס איסור טעם אלא במאכל, ופחות מכזית אינו מאכל שיחול עליו החפצא דאיסורא] יעוי"ש, וא"כ י"ל דכל כלי שבישל בו כזית הרי יש חפצא דאיסורא בתוך הכלי, וכל שיש חפצא דאיסורא בתוך הכלי נתחדש בגזיה"כ חובת הגעלה ותיקון הכלי, ואף שאינו אוסר את התבשיל משום דבהתבשיל לא יהא כזית בכדא"פ, מ"מ בהכלי יש חפצא דאיסורא, משא"כ בכלים שאינם בני יומן דאין בהם חפצא דאיסורא כלל.

ברם אף זה תלוי באשלי רברבי, דהנה הגרע"א בתשובותיו סי' מ"ט האריך בפלוגתת הר"ן והרשב"א ביסוד היתר קדירה שאינה בת יומא, דאיתא בש"ס דבליעתה אינה אוסרת משום שהיא נותנת טעם לפגם, דדעת הרשב"א דיסוד ההיתר משום שאי"ז חפצא דאיסורא כלל, ודעת הר"ן דלא פקע מינה החפצא דאיסורא, אלא דהיא מותרת מדין ביטול, ונפ"מ בכל האיסורין שמין במינו אינו בטל ואוסר בכ"ש, ואכ"מ.

בפלוגתת הראשונים בדין דבר שיש לו מתירין בהגעלת כלים

והנה נחלקו הראשונים בדין תערובת כלים, שנבלע איסור באחד מן הכלים ונתערב בכלים אחרים, דדעת הרא"ה דכיון שאפשר להוציא את האיסור ע"י הגעלה הרי זה כניכר האיסור, וא"כ ממילא אינו בטל מדאורייתא, והשיג עליו הרשב"א בתורת הבית בית ד' שער ד' [קכח]. דאף היכא דאפשר להוציא את האיסור, אין זה כניכר האיסור, ואך דמ"מ מדרבנן אינו בטל משום דיש לו מתירין בהגעלה, שהרי יכול להגעיל את כל הכלים.

ובשערי יושר [ש"ג פי"ט] כתב שנחלקו בביאור פלוגתת רש"י והר"ן בסוכה ט:; דאיתא שם שאם צירף סכך פסול עם סכך כשר וחבטן, הסוכה כשרה, ופרש"י [ד"ה בשחבטן] שהסכך הפסול מעורב בסכך הכשר ואינו ניכר, וסכך כשר רבה עליו ומבטלו, דמדאורייתא כל מילי בטלי ברובא, ותמה הר"ן וז"ל, אין לך איסור שאדם יכול להתירו ולעמוד עליו שיהא בטל, הנה נחלקו אם יש דין ביטול ברוב דבר שאפשר לעמוד עליו.

והנראה דהרא"ה והרשב"א נחלקו ביסוד הנדון לאסור כלי שבלע איסור, דדעת הרא"ה דיסוד האיסור הוא מפאת גוף הבליעה עצמה, ובוה שפיר כתב דכל שאפשר להוציאו חשיב כמי שהוכר האיסור, אכן הרשב"א ס"ל דהנדון בזה הוא לאסור את גוף הכלי עצמו, ובוה לא איכפ"ל מה שיכול להוציא הבליעה, אלא דבוה שפיר כתב הרשב"א סברתו דחשיב כיש לו מתירין, שהרי יכול להתיר את הכלי ע"י הגעלה. ואזלי בזה לשיטתם מיניה וביה, דלדעת הרא"ה שהנדון הוא כלפי גוף הבליעות, הרי שאין מקום לדון בזה משום דבר שיש לו מתירין, שהרי גוף הבליעות עצמן אין להן שום היתר, אכן דעת הרשב"א שדנים את הכשר הכלי עצמו שנטרף, כי דין הגעלת כלים להכשיר את הכלי הוא בא, וכלפי הכשר הכלי שפיר יש לדון משום שיש לו מתירין, ונמצא לפי"ז דהרשב"א והרא"ה בתרת"י נחלקו, ואזלי לשיטתם מיניה וביה.

בטעם מה שכלי שרוב תשמישו בצונן ומיעוטו בחמין אי"צ הגעלה

והנה כתב בשו"ע או"ח [סי' תנ"א סי"ו] שדין הכשר הכלים תלוי ברוב ההשתמשות, ולזה כלי שרוב תשמישו בחמין ופעמים שמשתמש בו באש, דין הכשרו כדין רוב תשמישו שהוא בחמין ודינו בהגעלה, אף שיש בו בליעות איסור שנכנסו ע"י האש ולא יפלטו בהגעלת הכלי, והרשב"א ח"א סי' שע"ב וסי' תתי"ז וברמ"ע מפאנו סי' צ"ו כתבו לבאר, דלא הקילו בזה לילך אחר רוב תשמיש הכלי אלא בכלי שאינו בן יומו, והוא לפי שכל האיסור לבשל בכלי שאינו בן יומו אינו אלא מדרבנן, והם אמרו לאסור להשתמש בכלי, והם אמרו להתיר בהגעלה אף שיש בו בליעות אסורות שלא יפלטו בהגעלה, וכן דעת רוב הפוסקים והובא במ"ב שם.

והמהרש"ם בסי' צ"ו ס"א הקשה דהלא אף בכלי שאינו בן יומו עדיין איכא איסור תורה, דהלא הפמ"ג במשבצו"ז שם סק"א הוכיח מדברי הרשב"א דדבר חריף אוסר אף שאינו בן יומו מדאורייתא, וא"כ יקשה למה החזכר דין זה בסתמא דכל שרוב תשמישו בחמין דינו בהגעלה אף שהשתמש בו באש, והלא כל ההיתר הוא רק משום שהוא מדרבנן, ואילו בדבר חריף איסורו מה"ת, ובוה הדק"ל דהיאך אפשר להתיר ע"פ רוב תשמישו, וצ"ע.

והנראה, דהנה בגן המלך י"ד סי' נ"ג ביאר, דבדין גיעולי נכרים יש שני דינים חלוקים, דכל שהקדירה בת יומא שהבליעות אסורות התבשיל, בזה דין ההגעלה להפליט הבליעות, אך בקדירה שאינה ב"י אין האיסור משום הבליעות, דהלא אם בישל בה התבשיל מותר, ורק שהוא דין מחודש מדבריהם דהכלי נאסר בהשתמשות בישול, וכיון שהוא חלות דין שנתפס בכלי, שפיר צריך לדון רוב שימושי הכלי, וכפי שיבואר.

אשר לדבריו מבואר דיסוד החילוק בין קדירה בת יומא לקדירה שאינה ב"י, אי"ז נפקותא בין איסור תורה לאיסור דרבנן [כמבואר כן ברשב"א], אלא יסוד הנפקותא הוא דבבן יומו באנו לדון מחמת לתא

בפמ"ג, ולדעת הרמב"ן הר"י"ז מעכב לפי שהוא מחוסר טבילת כלים. עוד נתבאר לדון בכלי ישראל, לדלעת הרמב"ן לא נתחדש דין הגעלה אלא בכלי נכרים, ומשום מעלה, כדין טבילת כלים שהוא משום מעלה, ובפלת'י שם כתב שהוא הדין בכל כלי ישראל, וכן צידד הרמב"ן בסוף דבריו.

ועוד יבואר לקמן דהגעלת כלים אינה באה להוצאת הגיעולים בלבד, אלא מעשה מצוה היא, ולדעת הסמ"ק היא ממנין המצוות, באופן דלפי"ז דברי הפמ"ג מבוארים היטב, דאין זה דין לכתחילה בלבד, אלא מעשה מצוה הוא זה, ואם לא הגעיל כליו אף שאין המאכלות נאסרין, מ"מ ביטל מצוה, ויעוין ברדב"ז סי' ב' אלפים סי' ר"ה דמצות הגעלת כלים ישנה מה"ת אף שעבר יומו, והוא מחודש, ומבואר כמש"נ.

ומיושב בכל זה מה שדקדק במשך חכמה מה דכתיב כאן זאת חוקת התורה וגו', וכי מה ענין חוקה לכאן, אחר שלא נתחדש בזה שום הלכה ומצוה אלא שהטעם אינו בטל, אכן למש"נ הרי נתחדש כאן מעשה מצוה.

בדעת הסמ"ק דהגעלת כלים ממנין המצוות היא

הסמ"ק במע"ז קצ"ח מנה מצוה זו במנין המצוות, וזה לשונו, להגעיל כלים, דכתיב כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וגו', עכ"ל. אכן שאר מוני המצוות לא מנו מצוה זו, והיינו לפי שאין במעשה ההגעלה שום מעשה חלות מתיר בעצמו של כלי, זולת שבא הכתוב ללמדנו שהבליעות שבקדירה אסורות ואסורות, וכפי שיבואר, וא"כ אין במעשה ההגעלה כי אם פליטת האיסור מן הכלי, ומעתה דעת הסמ"ק שמנאה במנין המצוות, צ"ע.

ובאיסור והיתר שער ג"ח דין ק"ד כתב שאין לברך ברכת המצוות על הגעלת כלים, שאינה אלא מצות ל"ת שלא לאכול נבילות וטריפות, והרי זה כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, אמנם בספר ארחות חיים חמץ ומצה סי' צ"ה וברבינו מנוח פ"ה חמץ הכ"ו כתבו טעם אחר, דאפשר להשתמש בכלים חדשים ולא יגעיל כליו, משמע דס"ל מיהא דהגעלת כלים מעשה מצוה היא, ויש לדחות, דלא דיברו אלא בהגעלת כלים דערב פסח וכדלקמן.

ובפסחים מד: נחלקו בטעם חובת ההגעלה, ובתוס' שם [ד"ה ורבנן] מבואר דג' מחלוקות בדבר, דלדעת ר"ע ור"מ הוא משום טעמו של איסור הבלוע מכלי, ומכאן ילפינן באמת לכל התורה דטעם כעיקר, אלא דלדעת ר"ע ילפינן רק בנו"ט לשבח, ולדעת ר"מ קדירה גוי"ט לפגם וילפינן דאף זה אסור, ולדעת חכמים גיעולי נכרים חידוש הוא שחידשה תורה להגעיל כלים שבלעו איסור, הגם דטעם שבכלי הוי גוי"ט לפגם אף כשהוא בן יומו.

נמצא לפי"ז, דלדעת ר"ע אין מקום למנות פרשה זו במנין המצוות, דכל עיקר מה דילפינן מהכא הוא דטעם כעיקר [ואף אם נימא דטעם כעיקר אינו ממש כעיקר אלא איסור חדש הוא, מ"מ אין במעשה ההגעלה מעשה מצוה אלא בירור והוצאת האיסור מן הכלי], וכן לדעת ר"מ דס"ל דמהכא ילפינן דגוי"ט לפגם אסור, אין כאן שום מעשה מצוה בגוף ההגעלה, אכן מה שיש לדון בזה הוא לדעת חכמים דחידוש הוא, האם החידוש הוא דטעם איסור בכלי אסור, או שנתחדש מעשה מצוה של תיקון הכלי במעשה ההגעלה, כפי שיבואר.

והנראה בזה בדעת הסמ"ק, דלמה דקי"ל דטעם כעיקר לאו דאורייתא, הרי כל עיקר חובת ההגעלה היא גזירת הכתוב להכשיר את הכלי [ואפשר גם דאין אוסר הפליטות כמש"נ], באופן דלפי"ז נמצא דמעשה ההגעלה הוי מעשה מצוה בעלמא, וכלשון הרמב"ן דכמו דטבילת כלים משום מעלה היא, כך מעשה ההגעלה משום מעלה בעלמא היא בהכלי, ומכוון מאד שיטת הסמ"ק שמנה מצות ההגעלה במנין המצוות.

ומיושב בכל זה מה שדקדק במשך חכמה מה דכתיב כאן זאת חוקת התורה וגו', וכי מה ענין חוקה לכאן, אחר שלא נתחדש בזה שום הלכה ומצוה אלא שהטעם אינו בטל, אכן למש"נ הרי נתחדש כאן מעשה מצוה.

ותיטישב בזה עוד שיטת ר"י מאורליינש דתבשיל שנתבשל בקדירה שבלעה איסור אסור מדאורייתא ואין בו מלקות, דטעם כעיקר הוי רק עשה הנלמד מפרשה דידן, והקשו עליו בתוס' חולין צט. [ד"ה רבא] למה לא נימא דאחר שנאסרו הבליעות הדר לאיסורא קמא באיסור מלקות, כמו שאמרו בבכורות טו: לענין גזיה ועבודה בבהמת פסוה"מ, דכיון שנאסר הדר לאיסורא קמא שהיה לפני פדיון שהוא בלאו, יעוי"ש ובתוס' ע"ז סז: [ד"ה אר"ן], וצ"ע.

ולמש"נ נראה בישוב דעת הר"י מאורליינש, דאימתי אמרינן דהחזירו הכתוב לכללו, דוקא כאשר כתוב בתורה דין מסוים, אך כאשר הפרשה באה בתורת מעשה מצוה, אין מזה שום הכרח דהחזירו הכתוב לכללו, ומעתה ניאח הא דהגעלת כלים, דאף למ"ד דטעם כעיקר דאורייתא ואוסר את התבשיל, מ"מ ביסוד מצות הגעלת כלים נאמרה בתורת מצוה להכשיר את הכלי, ואך דס"ל דילפינן מינה דהכלי אוסר בבליעתו [ומה דילפינן מזה לכל התורה לטעם כעיקר, הוא משום דלא חייבה תורה להכשיר את הכלי אלא כשבלוע בו איסור שיש בו עיקר, וממילא ילפינן מינה דטעם כעיקר, אך עיקר הפרשה נאמרה בתורת מצוה].

ברם לפי"ז יקשה, דכיון דאף בקדירה ב"י אין הבליעות אסורות דטעם אינו כעיקר, ורק שהוא גזיה"כ להכשיר את הכלי, א"כ למה לא יהא הדין כן אף בכלי שאינו ב"י שיהא צריך הגעלה [כמבואר

דבאיסורא בלע ל"מ ליה הגעלה, אכן בליעות של קדשים המה עדיין היתר [לדעת הר"מ דהמריקה היא טרם שנעשה נותר], וא"כ שפיר מועילה הגעלה לזה שלא יחול עליו שם איסור, ורק בחטאת חידשה תורה דמחמת טעם קלוש שנשאר בו צריך שבירה, ומזה למדנו דכל"ח אינו יוצא מידי דפיו לעולם.

אמנם הנה השואל בשו"ת רע"א סי' מ"ט כבר נחית לסברא זו לומר דהגעלה מועילה אף בכלי חרס בדבר שהתירא בלע, והגרע"א דחה את דבריו מסוגית הש"ס בפסחים שם דקדרות של חמץ ישברו ולא ישתמש בהם לפסח, דהנה נחלקו הראשונים בדין בליעת חמץ לפני פסח, דדעת הר"ן דהוי כהתירא בלע, ודעת הרשב"א דהוי כאיסורא בלע, הרי שלפי דעת הר"ן מוכרח בש"ס דלא מהניא הגעלה בכלי חרס אף בהתירא בלע.

וראתי בגניז הגר"ח סי' נ"ט שהגר"ח כיוון לתירוצו של הפלתי, דהגעלה מועילה בכלי חרס במקום דהתירא בלע, ושוב דחה תירוץ זה ממא דמפורש בסוגיא דפסחים שם דלא מהניא הגעלה להפליט בליעות של חמץ, אף דדעת הר"ן דחמץ נחשב כהתירא בלע, שו"ר בגליון הגרע"א להר"מ שהביא דברי הפלתי הנ"ל, ונקט דדעת הר"מ דחמץ נחשב כאיסורא בלע [כדעת הרשב"א], וא"כ דעת הר"מ מיושבת היטב.

וראתי לגאון אחד שכתב ליישב, דתקנת חכמים מחודשת היא בהגעלת כלים של פסח, שהוא דין הכשר מיוחד הנלמד מדין הכשר כלים האמור בקדשים, והלא דין הכשר כלים האמור בכלים שנתבשל בהם קדשים הוא דין הכשר מיוחד ללא דררא דבליעת האיסור, שהרי מספק"ל בזבחים צה: בדין מריקה ושטיפה אף בבישל קדשים בכלי ולא בלע, וע"כ שהוא דין הכשר מסוים ומיוחד, ויעוין בכתבי הגר"ח סי' שכ"ו שהאריך בזה.

ואשר בזה מבוארים דברי האליהו רבה בשם האבודרהם דדין הכשר כלים בפסח נלמד מדין הכשר כלים של נותר, לפי שיסודו אינו

שיח הלכה

הנחת פתיתין בבית כנסת

שאלה: הבודק חמץ בבית הכנסת אם צריך להניח עשרה פתיתין.

תשובה: כפי המנהג.

ועמש"כ בזה בס' גם אני אודך תשו' הגרמ"ר שעיו סי' ע"ג, ובס' גם אני אודך תשו' הגרמ"ט דיין ח"ב ס"י.

משכיר דירה לאין שומר תורה

שאלה: אם משכיר דירה לאין שומר תורה ומצוות בפסח ויש שם חמץ, אם עובר בב"י.

תשובה: מבדילו.

ובס' חוט שני פסח עמ' צ' כתב ע"פ הגר"א שעובר בב"י עי"ש, ובס' בינה ודעת הל' מחללי שבת פ"ט סכ"ה עי"ש, ובשו"ת אבני דרך ח"י סי' ס'.

הגעלת כלים בעבירה

שאלה: הגעלת כלים ע"י עבירה אם יצא, או הוי מצוה הבאה בעבירה.

תשובה: אולי.

ולכאו' זהו תליא אם הגעלת כלים הוי מצוה, שלדעת הסמ"ק מ"ע קצ"ח שמנה במנין המצוות. וכן ס"ל לתוס' ע"ז ס"ז ע"ב. וכן ר"ת בס' הישר שו"ת ס' נ"ו. שפיר הוי מצוה בעבירה. אולם להרמב"ם והרס"ג והסמ"ג שלא מנו הגעלת כלים במנין המצוות ל"ש מצה"ב. אכן י"ל דגם אם הוי מ"ע, ע"פ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח"א ס"ג אות כ"ז ענף ב' אות ז' שבמצוה שעיקרה התוצאה ל"ה מצה"ב, ה"ה בהגעלת כלים. ועמש"כ נפק"מ כיו"ב לענין טבילת כלים, בס' גם אני אודך מתשובתי סי' ט"ז עי"ש.

הגעלת כלים במקום מטונף

שאלה: האם מותר לעשות הגעלת כלים במקום מטונף, או שהוי בכלל קיום מצוה במקום מטונף.

תשובה: אין ראוי.

ולכאו' ג"ז תליא אם הגעלת כלים מ"ע, אולם ברמ"א יו"ד סי' י"ט כ' דאפשר לשחוט במקום מטונף אף ששחיטה הוי מ"ע, והארכנו בבית מתתיהו ח"ב ס"ג שבמצוה שעיקרה התוצאה יכול לקיים במקום מטונף. וה"ה עפ"י י"ל לענין הגעלת כלים במקום מטונף שרי, שסו"ס נתקיימה המצוה.

זריזין בהגעלת כלים

שאלה: אם בהגעלת כלים איכא לדינא דזריזין מקדימין למצוות ויש להזדרז להגעיל.

תשובה: כן.

פליטת האיסור בלבד, אלא דמאחר שנתפס עליו שם כלי חמץ הרי מעתה צריך הכשר, ואף שנפלטו כל הבליעות לא סגי עד שיתקיים בו כל דין הכשרו, ואשר בזה יישב דברי הר"מ דכלי חרס דחמץ לא סגי ליה בהגעלה, ולכן החמירו בזה כדין כלי חרס שנתבשל בו חטאת דלא סגי ליה בהגעלה.

וביאר בזה דברי הר"מ, שבפ"ה חמץ הכ"ד כתב דאחר ההגעלה שוטף בצונן, ואילו בפ"ז מאכא"ס בהלכות הגעלת כלים לא הזכיר הר"מ דין שטיפה בצונן, וע"כ דהוא דין מסוים הנלמד מדין שטיפה של קדשים, וזהו שכתב הר"מ שאחר ההגעלה ישתמש בהם למצה, לפי שזהו עיקר הדין, דכלי חמץ אינו ראוי להשתמש בו למצה עד שיוכשר כדינו, וכל דין זה נלמד רק מדין הכשר כלים המחודש שמצינו בקדשים, עכ"ד.

הלא לפי"ז מיושבים היטב דברי רבינו מנוח שהעמיד קושיתו [דניבעי ברכה בהגעלת כלים] רק לענין מצות הגעלת כלי חמץ. לפי שבכל דין הגעלת איסור ודאי אין מברכין כדברי רבינו יונה מטעם שאין בזה אלא מניעה ממאכלות אסורות, אכן הגעלת כלי חמץ יש בו מעשה הכשר מסוים [מלבד מה שיש בו פליטת האיסור] וכמש"ג, אשר בזה מן הראוי היה לברך על כך ברכת המצוות, והשיב רבינו מנוח דכיון דמ"מ יכול להשתמש בכלים חדשים אין ראוי לברך.

ויש להוסיף דהנה במ"א סי' תנ"א סק"ו כתב, דבפסחים ל: משמע דאף מי שאפשר לו בחדשים מותר לו לכתחילה להגעיל כלי החמץ להכשירן לפסח, אכן בפ"ט של שבת הגדול כתב דלכתחילה ראוי לקנות כלים חדשים ולא יגעיל שום כלי, וכתב המ"א שלכן מוטב לקנות חדשים, ע"כ [ולא מצינו כן בשאר דוכתי דעדיף לקנות כלים חדשים, ורק בפסח נתחדש דכלי חמץ' אין ראויים לפסח]. ומאחר דלכתחילה עדיף בכלים חדשים לא תיקנו ברכה על הכשר הכלים הישנים.

הנחת פתיתין בבית כנסת

ולכאו' ה"ז תליא בהנ"ל, דאם איכא מ"ע בהגעלת כלים שפיר איכא דין זריזין, אכן י"ל עפמש"כ בס' מנחת אשר בראשית סי' כ"ב אות ב', שבמצוה שעיקרה התוצאה ליכא דין זריזין, א"כ ה"ה בהגעלת כלים.

ועי' בקובץ אור ישראל גליון ה' עמ' כ"ז מש"כ הגר"ב ראקוב זצ"ל אם בטבילת כלים איכא לדין זריזין עי"ש, ובס' חלקת בנימין ר"ס ק"כ ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' ל"ה ובס' יקח מצוות עניני זריזין סי' ל' ענף י"ב, ובס' ויהי בנסוע פל"ז ס"ה ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' ת"א מה שהשיב הגר"א נבנצאל. ומש"כ בס' חידושים וביאורים ע"ז ע"ה ע"א, ומש"כ בשו"ת עמק התשובה ח"ג סי' ס"ט ובס' מנחת אשר במדבר סי' ס"ח.

מצוה בו בהגעלת כלים

שאלה: אם במ"ע דהגעלת כלים אמרי' מצוה בו יותר מבשלוחו וצריך שיגעיל בעצמו.

תשובה: יתכן [אם יכול לעשות כראוי ולא יפריעו בלימוד].

ולכאו' ג"ז תליא בהנ"ל אם יש מ"ע בהגעלת כלים, אכן י"ל עפמש"כ בס' אמרי בינה למהר"ם א"ש קידושין מ"א דבשחיטה לא אמרי' מצוה בו דל"ה מצוה שבחובה עי"ש, ובס' קונטרסי השיעורים להגרמ"ש שפירא זצ"ל קידושין סי' נ"ו מש"כ לתלות אם במ"ע קיומית אמרי' מצוה בו במח' הראשונים עי"ש, והארכנו בזה בקובץ אליבא דהלכתא גליון פ"א עמ' ק"ב עי"ש.

עוסק בהגעלת כלים

שאלה: העוסק בהגעלת כלים אם יש לו פטור דעוסק במצוה פטור מהמצוה.

תשובה: לא מסתבר.

ולכאו' ג"ז תליא במח' הראשונים אם יש מ"ע בהגעלת כלים, וכן השיב מרן בתשו' שתח"י ידידי רבי חיים משה דדורי, אכן י"ל דגם אם הוי מ"ע ה"ז תליא אם במ"ע קיומית איכא פטורא דעוסב"מ, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס"א עי"ש.

ברכה על הגעלת כלים

שאלה: מ"ט אין מברכין על הגעלת כלים, להסמ"ק שמנה מצוה זו במנין המצוות, ומ"ש מטבילת כלים.

תשובה: הפוסקים לא הביאו.

ובשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' רצ"א הביא שיש לברך על הגעלת כלים, וכן הביא בשו"ת פאת שדך סי' מ"ח עי"ש, ועמש"כ לחלק בין טבילת כלים להגעלת כלים שאין מברכים, כרבינו מנוח פ"ה מחומ"מ, ובס' תבואת שור ס"ב סק"ח, ובס' ערוגות הבושם יו"ד סי' ל"ט, ובס' שדי חמד אסי"ד מערכת ה' אות ט"ז, ובס' תבואת שמש [שפירא] הל' הכשר כלים ס"ב,

ומיושב בזה היטב מה שהקשה בשדי חמד [ח"ז ע' 349] על דברי הרבינו מנוח הנ"ל שאין מברכין על הגעלת כלים לפי שיכול להשתמש בכלים חדשים, והלא על ציצית מברכין הגם שאין צריך ללבוש הבגד, אכן למש"נ ניחא, דהלא כל קושיתו של רבינו מנוח לא היתה אלא על הכשר כלי חמץ, ובזה לכתחילה עדיף להשתמש בכלים חדשים, וכמש"נ מדברי המ"א, אכן בציצית הרי יש בזה קיום דין להתעטף בציצית, ולכן ודאי שטעון ברכה.

ורמז נחמד לזה מצאתי, כי הנה בראב"ה פסחים סי' תס"ד [ע' 92] כתב שבמגנצא נוהגין להטביל כלי החמץ אחר ההגעלה והליבון [ואפילו כלי עץ, דאף בקונה מן הנכרי אי"צ טבילה], והוסיף הראב"ן דחומרא זו אסור להתיר להם, כמבואר בפסחים נ: דדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, וכתב שמקור חומרא זו, משום שנהגו להטבילן כדין טבילת כלים דקונה כלים מן הנכרי.

ובהגהת סמ"ק על מצוה קצ"ט סק"ג כתב בלשון זה, כלי עץ וכלי מתכות לצורך הפסח מטבילין אותו בהנהר, אע"פ שאין ראייה מן התלמוד, כך כתב הר' משה כהן אשכנזי, ע"כ, וכבר כתב כן בלקט יושר דאף הכלים שאין מגעילין אותן, מ"מ הרי"ז מטבילן במקוה, אכן הריטב"א בפסחים ל: כתב בשם הרי"ט דכלים שמכשירים לצורך הפסח אי"צ טבילה, והוסיף באו"י בע"ז סי' רפ"ט שהטבילה היא מנהג שטות.

אשר נראה מבואר מזה, דמנהג מגנצא זה יסודו בכך שהחמירו להכשיר את הכלים לצורך הפסח, כי לא סגי במה שהוציא את פליטות כל החמץ מן הכלי, אלא צריך להכשיר את הכלי, וזה שמצאו דין טהרת כלי נכרים במקוה שהוא דין טהרה להכשיר את הכלי לשימוש, ודכוותה הוא דין טבילת כלים לפסח שהוא מכשיר ומטהר את הכלי לצורך שימוש בימי הפסח, והוא רמז נחמד למש"נ למעלה בגדר הכשר הכלים לפסח.

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א נערך ע"י הרה"ג מתתיהו גבאי שליט"א

ובס' הגעלת כלים להגר"צ כהן פי"א הערה ס"ו, ובס' ליקוטי שושנים ח"א עמ' ע"ג, ובכף החיים סי' תנ"א ס"ק ר' ובשו"ת משנה שכיר סי' ע"ח.

הגעלת כלים למקפידים בקטניות

שאלה: המקפידים באכילת קטניות בפסח, ובישלו בכלים קטניות, אם מותר לבשל בהם בפסח, או צריך הגעלת כלים.

תשובה: א"צ.

ועמש"כ בזה בשו"ת בית לוי סי' ל"ב ובס' ערך השלחן סי' תנ"ג סק"ב, ובכף החיים שם ס"ק כ"ז, ובס' הגעלת כלים פ"ג סכ"ו, ובס' אהל יעקב לידידי הג"ר יעקב אהרן סקוצילס קיצור הלכות כשרות לפסח עמ' קכ"ז.

הגעלת כלים למקפידים בשרויה

שאלה: המקפידים בשרויה בפסח האם צריך להגעיל הכלים שנשרו בהם המצות.

תשובה: לא.

ועמש"כ בזה בס' שערים המצוינים בהלכה סי' קי"ג או"ז, ובס' הגעלת כלים פ"ג סכ"ז, וע"ע בס' מקראי קודש להגרצ"פ זצ"ל פסח ח"ב סי' ט"ו.

קטן בהגעלת כלים

שאלה: אם קטן נאמן לומר שהגעיל כלים.

תשובה: אם הוא בר דעת.

וכמבואר בשו"ע או"ח סי' תל"ז ס"ד שקטן בר דעת נאמן לבדוק חמץ בבית. אולם בשו"ת מציון תצא תורה תשו' ק"ב השיב ע"ז הגר"א נבנצאל, שאין קטן נאמן על הגעלת כלים עי"ש. והביא שם מבעל המשנה הלכות זצ"ל שאין לסמוך על קטן, אא"כ הביא פתק מגדול שהגעיל הכלים, ועי' בס' הגעלת כלים פ"ח ס"א, ובס' פסקי תשובות ח"ה סי' תנ"ב עמ' קל"ב מש"כ בזה. ומש"כ בס' תורת הקטן לידידי הרה"ג רבי אליעזר רבינוביץ פמ"ה, ומש"כ לענין קטן בטבילת כלים בשו"ת יד נתן להגר"נ אורטנר ח"ג סי' ל"ב ובס' שערי זבולון יו"ד סי' י"ג ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' שצ"ה, ובשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' ר"ט.

בן אשכנז לסמוך על הגעלה ע"פ השו"ע

שאלה: בן אשכנז שמתארח אצל בן ספרד בפסח, והגעיל את כליו ע"פ השו"ע ע"פ רוב תשמישו של הכלי, האם מותר לו לאכול מהם.

תשובה: מותר.

ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' ק"א השיב ע"ז הגר"א נבנצאל, איני יודע, והביא שם מבעל המשנה הלכות זצ"ל שמותר עי"ש, ומש"כ בזה בס' אורחות אמת הל' הגעלת כלים ס"י.

שינון הלכה

שו"ת וסיכומי הלכות להלכה ולמעשה

מתוך המבחינים שנערכו בכוללי "אליבא דהלכתא" תמידין נסדרן

סימן תנ"א

שאלה: קדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה, היכן ישימם בפסח [פרט גם האם דין זה נוהג גם בכלי שני של חמץ].

תשובה: כל שנשתמש בהם בחמין או בעירוי מכ"ר, מצניען בפסח במקום שאין רגיל לילך שם, וטוב לסוגרן בחדר ולהצניע המפתח, וכ' במ"ב דגם לקדרות שמשתמשים בהם בכ"ש ג"כ דינא הכי (סי' תנ"א סעי' א' ומ"ב ס"ק א'). ויש שנוהגין להקל להניח במקום גבוה שאין יד אדם מגעת לשם אפי' בלא להטמינם, והיינו בכלים שאינם בני יומן, ואין למחות בהם, ומ"מ המחמיר בזה תבוא עליו ברכה (שם מ"ב ס"ק ז').

שאלה: אל הרב ירון פדלון שליט"א רב קהילת בני תורה בתל ציון ניגש אחד מתלמידיו ביר"ט ראשון של פסח, ושאל האם מותר לאכול את העופות שבישלה אשתו מכיון שבשגגה הוציאה אותם לתוך כלי שני של חמץ, מה הורה לו הרב שליט"א [פרט גם בהוציאה לכלי שלישי של חמץ].

תשובה: יש מקילין במקום הפסמ"ר, ובמ"ב הביא להקל בהפסמ"ר כשאינו בן יומו, ובשעה"צ הביא בזה הדעות ונשאר בצ"ע אם להקל בבן יומו, ומ"מ בכלי שלישי כ' להקל אף בבן יומו (סי' תנ"א סעי' א' מ"ב ס"ק י"א ושעה"צ י').

שאלה: א. סירים שהתבשל בהם חמץ בפסח האם מותר להשתמש בהם מיד במוצאי שביעי של פסח. ב. כלי שני של חמץ או כלי שלישי של חמץ שעירב בהם אוכל בפסח, האם מותר אוכל זה באכילה.

תשובה: א. כשאינם ב"י שרי, וכשהם ב"י בפמ"ג מפקפק לאסור (סי' תנ"א סעי' א' מ"ב ס"ק ד'). ב. יש אוסרים בכלי שני, ולדינא הסכימו האחרונים להקל בדיעבד בהפסד מרובה, ובמשנ"ב העתיק דוקא באינו ב"י, ובשעה"צ הביא י"א דאף בב"י וצ"ע, אמנם בכלי שלישי יש להקל אף בב"י (שם מ"ב ס"ק י"א ושעה"צ י').

שאלה: א. לבנים הנשרפים בכבשן האם מהני להם ליבון או הגעלה. ב. לבנים שנתייבשו בחמה האם מהני להם ליבון או הגעלה.

תשובה: א. צריכים ליבון ומהני אף בתנור שלנו (ואי"צ החזרת כבשונות) (סי' תנ"א סעי' ב' מ"ב ס"ק י"ח). ב. מהני הגעלה אא"כ בלע שלא ע"י רוטב דצריך ליבון מצד עצם הבליעה (שם).

שאלה: א. סכין של חמץ שכולו מחתיכה אחת של מתכת כיצד מכשירו לפסח. ב. נדן של סכין חמץ כיצד מכשירו לפסח.

תשובה: א. ע"י הגעלה ובכ"ר ואפי' שלא ע"ג האש ובלבד שעדיין רותחים, ומ"מ מי שאפשר לו שיקנה חדשים לפסח (סי' תנ"א סעי' ג' ומ"ב ס"ק י"ט). ב. ע"י שיפתח התפירות וינקר היטב ואז אפי' הגעלה אי"צ (שם מ"ב ס"ק כ"ו).

שאלה: במהלך דרשת שבת הגדול של רב קהילת נחלי דעת בטלז-סטון הרב אברהם בלומנטל שליט"א, נשאל הרב שליט"א כיצד מכשירים את הסכינים של החמץ לפסח, מה ענה הרב שליט"א.

תשובה: בשו"ע פסק דדי בהגעלה בכ"ר אף שהעבירו מעל האש, וכ' במ"ב דבעינן שיעלה רתיחות דבל"ז אינו הגעלה (ומ"מ מי שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים). ואם יש בו חלודה שיש בה ממשות צריך להסירה, וכן אם יש בו גומות צריך לנקר בהן או ללבנן (ובזה סגי בלבון קל, הגה"ה ס"ד), וכן את קת הסכין צריך לנקר, ואם קת הסכין דבוקה בדבק או שעשוי מקרן שמתקלקל ע"י הגעלה א"א להגעילן דחס עליהו (סי' תנ"א סעי' ג' ומ"ב ס"ק י"ט כ', כ"ב, כ"ג).

שאלה: בעת שהותו של עידו פרנץ בחול המועד פסח בבית הוריו שבכפר חיים, שם לב שאת האוכל בישלה אמו בכלי פסח ע"ג חצובות החמץ, האם האוכל מותר באכילה ומדוע.

תשובה: שרי בדיעבד, חזא דמעיקה"ד אין בליעה מכלי לכלי בלא רוטב, וגם שיש לתלות שנשרף והלך לו (הבליעת חמץ)

כיון שבכל שעה הוא על האש (אמנם לכתחילה כתב הרמ"א דיש ללבנו והיינו ליבון קל) (סי' תנ"א סעי' ד' ומ"ב ס"ק ל"ד).

שאלה: כשהגיע הרב דוד בהר"ן שליט"א עם כל משפחתו לסעודה בחול המועד פסח בבית הוריו, התברר לו שאת הכבד צלתה אמו בפסח ע"ג רשת ברזל שעליה במשך השנה מחממת גם פיתות. רבי דוד שליט"א הסתפק האם כבד זה מותר באכילה מכיון שאמו רק הגעילה את הרשת לפני פסח ולא ליבנה אותה. מה לדעתך הכריע הרב שליט"א [פרט הדין גם ברשת שלא ידוע אם אפו עליה חמץ].

תשובה: נקטי דחמץ איסורא בלע ובעי ליבון, ומ"מ בהפסמ"ר וכשאינו ב"י יש להקל לסמוך על הגעלה, וכשלא ידוע אם אפו עליה חמץ אפשר דיש להקל ובפרט באינו ב"י (סי' תנ"א סעי' ד' ומ"ב ס"ק ל"ב, ועי' שעה"צ ל"ב ל"ז).

שאלה: א. שיפור שצלו עליו חמץ כיצד מכשירים אותו לפסח ומדוע. ב. כף שמגיסים בה את קדרת החמץ כיצד מכשירים אותה לפסח.

תשובה: א. לשו"ע בעי ליבון גמור (שניצוצות ניתזין ממנו) דכבליעתן כך הכשרן (מה בליעתן ע"י האור שלא דרך משקה אף הכשרן כך), ואף דבהתירה בלע סגי בהגעלה ס"ל דחמץ שמו עליו וחשיב איסורא בלע, וברמ"א הביא ד"א דחמץ חשיב התירה בלע וסגי בהגעלה או בליבון קל, ונוהגין כסברא ראשונה, ואף בדיעבד אסור מה שנצלה עליהן בלא ליבון גמור, ובהפסמ"ר יש מקילין בדיעבד, ומ"מ במ"ב העתיק להקל רק אם גם אינו ב"י (סי' תנ"א סעי' ד' ומ"ב ס"ק כ"ז כ"ח ל' ל"ב ושעה"צ ל"ז). ב. הגעלתה בכ"ר, ול"א שהביא הטור (י"ד סי' קכ"א) בעינן דוקא שעומד ע"ג האש (שם סעי' ה' ומ"ב ס"ק ל"ו).

שאלה: קערות קטנות שתשמישם בכלי ראשון ע"ג האש, ויש לחוש שנשתמש בהם לפעמים ע"י האור, כיצד מכשירים אותם לפסח [פרט גם בקערות של בדיל].

תשובה: לשו"ע הגעלתן בכ"ר, ובמ"ב ביאר דהיינו דווקא באינו ב"י מהשתמשות ע"י האור, וברמ"א י"א שהגעלתן ע"י ליבון דוקא וכן המנהג, ומ"מ סגי בליבון קל. ובקערות של בדיל שמתקלקלים בליבון, בפמ"ג כ' דאין להן תקנה, ובבית מאיר מיקל להגעילן לכתחילה כשאין בני יומן מהשימוש שע"י האור (סי' תנ"א סעי' ו' ומ"ב ס"ק מ"ו מ"ח ושעה"צ נ"א).

שאלה: א. קערה שרוב תשמישה בעירוי ונשתמש בה לפעמים בכ"ר על האש, כיצד מכשירים אותה לפסח. ב. כלים גדולים מתי אפשר להגעילן לכתחילה לפסח ע"י שיתן עליהם אבן מלוכנת ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון [פרט גם את הכרעת המ"ב].

תשובה: א. לשו"ע סגי בעירוי, ודוקא כשאין ידוע שהיא בת יומא, ולרמ"א יש מחמירים להגעילן בכ"ר, וכן נוהגים, ובדיעבד סמכינן אדעה ראשונה (סי' תנ"א סעי' ו' ומ"ב ס"ק מ"ו מ"ז). ב. בא"ד הכריע דלא מהני אלא בדבר שרוב תשמישו בעירוי, והכריע במ"ב דאף כשרוב תשמישו ע"י עירוי ל"מ אלא דוקא באינו ב"י מתשמיש שע"י כ"ר (שם מ"ב ס"ק נ"א ולהלן סט"ז בה"ל ד"ה דכל).

שאלה: סלים שמולחים בהם בשר, האם ומה יעשה כדי להכשירם לפסח ומדוע.

תשובה: מח' אם צריכים הגעלה ע"י עירוי מכ"ר, דהאוסרין חוששין שיש חמץ במלח שאינו בדוק ונבלע בסל, והמתירים ס"ל דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, וביותר דאין מליחה לכלים להפליט. ובשו"ע פסק דנראין דברי המיקל, וברמ"א כ' דטוב להגעילן או לקנות חדשים (סי' תנ"א סעי' י' ומ"ב ס"ק נ"ט ס' ס"א).

שאלה: מדוע צריך להגעיל את ידות הכלים [פרט גם אם הגעיל הכלי ולא הגעיל היד האם נאסר התבשיל שבישל בכלי זה בפסח].

תשובה: בכלי מתכות משום דחס מקצתו חם כולו, ובולעין גם ידות הכלים מהתבשיל שבכלי, ובכלי חרס ועץ דחיישינן שמא

קבלו בעצמן טעם חמץ מממשות החמץ כשהדיחו את הכלי בכף, וכן במחבת מניצוצות הניתזין מהכלי, ובדיעבד כשהגעיל הכלי ולא הגעיל הבית יד לא נאסר התבשיל, דסמכינן בדיעבד דהגעלת הכלי מפלטת נמי מהידות, ואין לחוש בדיעבד שנבלע להדיא בידות, דלא מחזקינן איסורא (סי' תנ"א סעי' י"ב ומ"ב ס"ק ס"ח ס"ט).

שאלה: כלי שיש בו טלאי מבפנים שמדובק ע"י מסמרים לכלי, וקדם בליעת האיסור לטלאי, כיצד מכשירו לפסח ומדוע [פרט גם את הכרעת המ"ב].

תשובה: כשלא ניקה היטב קודם שימת הטלאי יש לחוש לחמץ בעין, וי"א דלא מועלת הגעלה דרך הטלאי לחמץ שנבלע שלא דרך הטלאי. ולטעם הראשון די בליבון קל, ובחיי"א משמע דגם לטעם זה צריך ליבון חמור. ולטעם שני בעינן ליבון חמור, והכריע המ"ב דבאינו ב"י יש לסמוך להקל (סי' תנ"א סעי' י"ג ומ"ב ס"ק ע"ה ע"ו ושעה"צ פ"ח).

שאלה: כשהגיע רבה של רמת בית שמש ג' הגאון רבי אהרן דיין שליט"א לפקח על הכשרת המטבח לפסח במלון הילטון, שם לב שבאחד הסירים יש טלאי ממתכת בתוך הכלי. כיצד לדעתך מכשירים סיר זה לפסח [פרט בין בחיבורו הטלאי לסיר ע"י התכה ובין בחיבורו הטלאי ע"י הדבקה].

תשובה: בחיבורו ע"י התכה יגעיל כרגיל, ואי"צ הכשרה מיוחדת לטלאי. וכשחיבורו ע"י הדבקה י"א דסגי בליבון קל, וי"א דבעי ליבון חמור, ונראה דבאינו ב"י יש להקל בזה (סי' תנ"א סעי' י"ג ומ"ב ס"ק ע"ו).

שאלה: אל בית ההוראה של "אהבת שלום" התקשר בערב פסח אחר חצות רבי פנחס לוי שליט"א, ושאל האם מותר עכשיו לאכול מהבשר שבישלה אשתו, מכיון שעקב הלחץ השורר בבתיים בערב פסח אחר חצות התבלבלה אשתו, וכיסתה את הסיר עם מכסה של כלי חמץ נקי שלא הגעילו אותו, מה הכריע לו הרב שליט"א.

תשובה: אם עדיין לא הזיע המכסה שרי, ואם כבר הזיע יש להקל בב' אופנים, א. אם יש בכלי שישים כנגד הכיסוי. ב. אם הכלי אינו ב"י בשעת הדחק (לחוש לדעת הרמ"א דבכיסוי מחמירים אף באינו ב"י) (סי' תנ"א סעי' י"ד ומ"ב ס"ק פ"ב פ"ג).

שאלה: נתן בערב פסח אחר שש שעות כיסוי נקי של קדרת חמץ בן יומו, או שאינו בן יומו ע"ג קדרה של פסח, מה דין התבשיל.

תשובה: כשכבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהיה יד סולדת בזיעה נאסר התבשיל, והיינו כשאין בתבשיל שישים כנגד הכיסוי, ובאינו ב"י אף דליכא שישים מותר בשעה"ד (סי' תנ"א סעי' י"ד ומ"ב ס"ק פ"ב, פ"ד).

שאלה: מדוכה קטנה מעץ או ממתכת כיצד מכשירים אותה לפסח [פרט גם במדוכה שלנו].

תשובה: במדוכה שרגילין לדוך בה דברים חריפים עם פירורי לחם, השו"ע פסק דסגי בהגעלה, וברמ"א הביא דיש מחמירין ללבנן, ומ"מ סגי בליבון קל, ולכתחילה יש לחוש, על כן במדוכה של עץ שלא שייך ללבנה יקלפה תחילה ואז יגעילנה. ובמדוכות שלנו שדכין בה בשמים וכדו' ואין דכין בה חמץ, אף לכתחילה דיין בהגעלה, ומ"מ יש להגעילן שחששו שמא נפל פירור חמץ בשעת הדיכה (סי' תנ"א סעי' ט"ז ומ"ב ס"ק צ').

שאלה: מדוכה קטנה ממתכת כיצד מכשירים אותה לפסח [פרט גם במדוכה שלנו].

תשובה: לשו"ע ע"י הגעלה בכ"ר, וברמ"א י"א דבעי ליבון, ונוהגין ללבנו לכתחילה, מיהו בליבון קל סגי, אמנם במדוכה שלנו שאין דכין בה להדיא חמץ עם הפלפלין ושאר ד"ח יש להקל בהגעלה אף לכתחילה (סי' תנ"א סעי' ט"ז ומ"ב ס"ק פ"ז צ').

שאלה: עריבה ממתכת שלשין בה תמיד חמץ או לשין בה לפרקים חמץ, האם נוהגים להכשירה בהגעלה.

תשובה: כתבו כמה אחרונים דסגי בהגעלה, והמ"א פליג דבעי לכתחילה ליבון כדעת הרמ"א בכל בית שאור, אמנם כשלשין בה לפרקין לכו"ע סגי בהגעלה (ולכאו' סגי אף בעירוי, דלא נהגו להחמיר בהגעלה אלא בגוונא דיש לחוש דנדבק בה בצק בחורים) (סי' תנ"א סעי' י"ז ומ"ב ס"ק צ"ז ובה"ל ד"ה בפסח, ועי' מ"ב ס"ק צ"ב צ"ה ושעה"צ ק"ח).

שאלה: חביות שהיו מחזיקים בהם מי סובין, האם ומתי מועיל להם הגעלה.

תשובה: מעיקה"ד מנקם היטב ושרי, אמנם כ' הרמ"א דהמנהג שלא להשתמש בהם בפסח, דהחמץ נדבק בהם וא"א לנקותן יפה יפה. ולמעשה כ' במ"ב דאם עשוין מחתיכה אחת (ולא מנסרים) ומשהה בהם מים, שרי אח"כ לנקותן ולהגעילן (סי' תנ"א סעי' י"ז).

שאלה: האם וכיצד מכשירים נפה לפסח [פרט גם באינו מוצא לקנות נפה חדשה ויש גרגירי חיטה בקמח].

תשובה: לשו"ע צריך לנקותה היטב ביבש ואח"כ לשפשפה היטב במים, והרמ"א כ' שנהגו שלא להשתמש בה בפסח כלל, וכשאינו מוצא לקנות נפה ויש גרגירי חיטה בקמח, אפשר דיש לסמוך לנקותה היטב ואח"כ להגעילה ברותחין דהוי כחליטה (סי' תנ"א סעי' י"ח ומ"ב ס"ק צ"ח ק"א).

שאלה: א. האם וכיצד מכשירים נפה לפסח [פרט גם באינו מוצא לקנות נפה חדשה ויש גרגירי חיטה בקמח]. ב. סדין שלשין עליו המצות כל כמה זמן צריך להחליפו [פרט הדין גם בדיעבד].

תשובה: א. לשו"ע ע"י שמנקה היטב ואח"כ משפשן במים, ולרמ"א נהגו שלא להשתמש כלל וקונה חדשה, ובאינו מוצא ויש גרגירי חיטה בקמח יש לסמוך ע"י שיעשה כדברי השו"ע ויגעילנה (סי' תנ"א סעי' י"ח ומ"ב ס"ק צ"ח ק). **ב.** כל י"ח דקות, ובדיעבד שעבר ולש עליו בתוך הפסח אסור, אמנם אם הפך לצד השני (או שכיבס בלא להתיר התפירות) אין לאסור בדיעבד (שם מ"ב ס"ק ק"ח).

שאלה: בערב פסח התלבט הרב הגאון רבי יחיאל ולדמן שליט"א מה נצרך לעשות בכיסים של בנו אריה נ"י, בכדי שבפסח יוכל בנו להכניס בהם עוגות קוקוס בלא חשש שידבק בהם מהחמץ שמכניס בכיסים אלו במשך השנה, מה החליט הרב שליט"א.

תשובה: בשקים ששם בהם קמח חמץ כ' הרמ"א דצריך לכבסן ולהתיר התפירות, וכ' במ"ב דהיינו כיבוס בחמין ואפר וחביטה, ודלא כמקילים בהדחה בלא אפר וחביטה (סי' תנ"א סעי' י"ח בהגה"ה ומ"ב ס"ק ק"ו ושעה"צ ק"ל). [ומ"מ נראה דאין הנידון דומה לראיה, דקמח נתחדש בו דצריך כיבוס ול"מ ניעור (סי' תמ"ב סעי' י"א), ומהיכ"ת לומר כן בפירורים, ויותר דאף אם יצטרך כיבוס ל"ח כדבר הנדבק, ודווקא בדבר הנדבק צריכים כיבוס בחמין ובאפר (סי' תמ"ב ס"ק י"ט)].

שאלה: בעת אפיית המצות של חסידי קוידנוב בערב פסח לאחר חצות הוציאו במרדה מצה כפולה, ונסתפקו החסידים האם ומתי מותר להם להמשיך להוציא מצות במרדה זו, מה הורה להם רב החסידות הרה"צ רבי חנוך העניך דב זילברפרב שליט"א.

תשובה: כשעשויה ממתכת ילבנוה, וכשעשויה מעץ שא"א ללבנה כ' בחי' דאם אי אפשר בקל למצוא אחרת שרי (סי' תנ"א סעי' י"ט מ"ב ס"ק ק"א).

שאלה: אפה קודם פסח או בפסח מצה על מרדה שיש עליה לכלוך חמץ בעין שנשאר מעוגות החמץ עם השומן שאפו עליה, האם ומה נאסר מהמצה.

תשובה: באפה קודם הפסח אותו המעט בטל בשישים, ומ"מ מצדד בשעה"צ דיאסר כדי קליפה מבליעת המרדה, ובאפה בפסח נאסרת כל המצה (סי' תנ"א סעי' י"ט ומ"ב ס"ק ק"א).

שאלה: השולחנות והתיבות כיצד אפשר להכשירים לפסח.

תשובה: כשמשתמשין בהן באוכלין חמין צריכין הגעלה, ולשו"ע סגי בעירוי מכ"ר, וי"א דבעינן הגעלה בכ"ר ממש, ע"כ ישים עליהן אבן מלובן ויערה עליו רותחים (אף מכ"ש), וכן יעשה בכל מקום. וי"א דמ"מ לא ישתמש אלא ע"י שמניח עליהן עוד מפה, ובמ"ב כ' בשם הא"ר דאין לחוש אלא בתיבות דא"א לנקותן, אבל בשולחנות פשוטים אין להחמיר (סי' תנ"א סעי' כ' ומ"ב ס"ק ק"ג, קי"ד, קט"ו).

שאלה: חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים כמה ימים, כיצד אפשר להכשירים לפסח.

תשובה: צריך לפתוח פי החבית כ"כ שיוכל להכניס ידו ולשפשף היטב מבפנים מכל הצדדים להסיר הממשות, ואח"כ יגעילו (והיינו ע"י שיניח בתוכו אבנים מלובנות ויערה עליהם מים רותחים, ויגלגל החבית שיגיעו מי ההגעלה לכל מקום), ואפי' שהוא בן יומן, ויש מחמירים דדוקא בשאינו בן יומן, או שיכשירנו ע"י מילוי ועירוי ג' ימים (סי' תנ"א סעי' כ"א ומ"ב ס"ק ק"ז).

שאלה: נתן יין או מי דבש יום שלם בתוך חביות חרס [מודחות היטב] שנתנו בהם שכר שעורים [וקודם הפסח הוציאם מחביות אלן], האם מותר לשתות מהם בפסח ומדוע.

תשובה: ביין שרי בכל גוונא ומשום דהשכר פוגם בטעם היין, ונטל"פ בטל קודם הפסח לכו"ע, ובמי דבש י"א דדוקא אם נתנן לאחר מעל"ע והדיחן היטב דליכא חמץ בעין, דאז טעם השכר נפגם שאינו ב"י, אבל כמה אחרונים הסכימו דבכ"ג שרי דהרי אין בולעין המי דבש אלא לאחר מעל"ע שהוא שיעור כבישה, ולאחר מעל"ע אף טעם השכר הבלוע אינו ב"י והוי פגום כנ"ל (סי' תנ"א סעי' כ"א ומ"ב ס"ק קכ"ב).

שאלה: בית שאור של חרס או של מתכת האם וכיצד אפשר להכשירים לפסח.

תשובה: בשל חרס אי אפשר להכשירו, ובבהג"ר א' כ' דהיינו לשי' ר' האי, אבל למקילים להגעיל חביות של חרס שנתנו בהם שכר דבלעו בצונן (לעיל סעי' כ"א) ה"ה בזה, ובשאר הפוסקים ל"מ כן. ובשל מתכת בשו"ע כ' דנכשר בהגעלה, ולרמ"א לעיל צריך לכתחילה ליבון קל (סי' תנ"א סעי' כ"ב ומ"ב ס"ק קל"א ובה"ל ד"ה אבל).

שאלה: כלי חרס המצופין בזכוכית האם דינם ככלי חרס ומדוע.

תשובה: דינם ככלי חרס, ואף דלשו"ע כלי זכוכית אין בולעין, שאני הכא דנצרף עם החרס ככבשן, וי"א הטעם דדוקא כלי שלם מזכוכית אינו בולע, משא"כ חיפוי בעלמא (סי' תנ"א סעי' כ"ג ומ"ב ס"ק כ"ג ובה"ל ד"ה בהיתוך).

שאלה: כלי שתיה האם ומה נצרך לעשות כדי להכשירים לפסח.

תשובה: לשו"ע סגי בשטיפה (והיינו שמשפשפו היטב במים ואח"כ שוטפו, מ"ב ס"ק מ"ט), ולרמ"א לכתחילה יש להגעילן שפעמים משתמשים בהם בחמין, וה"ה דמהני בהם מילוי ועירוי ג' ימים (סי' תנ"א סעי' כ"ה ומ"ב ס"ק ק"ג, ועי' שעה"צ קצ"ב).

שאלה: כלי זכוכית האם צריך להכשירים כדי להשתמש בהם בפסח ומדוע [פרט גם הדין בהשתמש בהם בחמין בפסח בלא להכשירים].

תשובה: לשו"ע אי"צ דחלקים וקשים הם ואינם בולעים, ולרמ"א צריך להכשירים, ושיטתו דאף הגעלה אינה מועלת להם ככלי חרס. ובדיעבד, אם רוב תשמישם בצונן מותר, ואם רוב תשמישם בחמין או שרוב פעמים דרך להשהות משקה בתוכם אסור (דלא כט"ז), אא"כ הכשירים (בתשמישן בחמין בהגעלה, ובתשמישן בשהיה במילוי ועירוי), ובמקום הפסמ"ר מצדד הפמ"ג להקל, ובמ"ב מצדד כן דוקא באינו בן יומן.

שאלה: כלי זכוכית שהניח בהם אוכל חם בפסח [ולא הכשירו כלים אלו לפסח], האם אוכל זה מותר באכילה.

תשובה: לשו"ע כלי זכוכית אינן בולעין כלל ובשטיפה בעלמא סגי להו, וברמ"א הביא דנוהגים דאפי' הגעלה אין מועיל להן, ולדינא כשרוב תשמישו בצונן אין לאסור בדיעבד, וכשרוב תשמישו בחמין או בכבישה מעל"ע מיקל במ"ב בהפסד מרובה כשאינו בן

יומן, ובשעה"צ מביא שהפמ"ג הסתפק להקל בהפסמ"ר אף בב"י (סי' תנ"א סעי' כ"ו ומ"ב ס"ק קנ"ה ושעה"צ ב').

סימן תנ"ב

שאלה: כשהתארח מר פנחס כהן בבית הוריו בליל הסדר, התברר לו שאת האוכל בישלה אמו בכלי חמץ שהגעילה אותם במים שהיד סולדת בהם שלא העלו רתיחה, האם לדעתך מותר לאכול מאוכל זה.

תשובה: בפמ"ג מסתפק אם יש להקל בדיעבד, ובמ"ב מכריע דכשהכלי אינו ב"י יש להקל (סי' תנ"ב סעי' א' מ"ב ס"ק ח').

שאלה: כשמגעיל כלי חמץ קודם שעה חמישית ביורה רותחת, האם ובמה צריך להזהר מדינא ומדוע.

תשובה: בשו"ע כ' דאי"צ להזהר כלל (ואף בב"י, ואין ששים במים, ומגעיל יחד כלים שבלעו קצת עם כלים שבלעו הרבה, ומשארין זמן רב במים, ולאחר שנגמר הרתיחה, ואין מגעיל הכלי שמגעיל בו אף שהוא ב"י, ואף שמגעיל הכלי ומוציאו וחוזר ומכניסו במי ההגעלה). והטעם דחשיב ליה נ"ט בר נ"ט דהתיא, דעדיין החמץ היתר. ובמ"ב כ' לחוש מדינא דחמץ שמו עליו וחשיב כנ"ט בר נ"ט דאיסורא, וע"כ יש להזהר באחד משני דברים, או שיהיו הכלים אינם ב"י, או שיהיה במים שישים כנגד בליעת הכלים (סי' תנ"ב סעי' א' ומ"ב ס"ק י"ג ובה"ל ד"ה שאין).

שאלה: א. כשמגעיל כלי חמץ קודם שעה חמישית, האם ובמה צריך להזהר מדינא. ב. ומה צריך לעשות לכלי מיד אחר הגעלתו [פרט גם האם פרט זה לעיכובא].

תשובה: א. לשו"ע והרמ"א אין צריך להזהר מכלום (אלא לעשות ההגעלה כדין), וי"א דלסוברים דחמץ הוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא צריך להזהר מדינא בא' משניים, או שיהיו הכלים אינם ב"י, או שיהיה במים שישים נגד הכלים שמגעילים בהם (סי' תנ"ב סעי' א' בה"ל ד"ה שאין). **ב.** לשטפו במים, ואין זה לעיכובא (שם סעי' ז' ומ"ב ס"ק ל"ד).

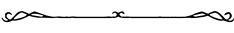
שאלה: האם יש הבדלים ומה הם בין הגעלת כלי חמץ בשעה החמישית, לבין הגעלת כלי חמץ לאחר שש ומדוע.

תשובה: י"א דליכא נפק"מ דסו"ס איסורא הוא, וי"א דבמגעיל בתוך שש סגי להזהר באחד מהשניים, או שיהיו הכלים אינם ב"י, או שיהיה במי ההגעלה שישים כנגד כל הכלים שמגעילים בהם, ולאחר שש יש לחוש אף באינו ב"י ויש שישים שלא יבלע הכלי הנגלל ממנו ההגעלה כלל (והיינו שלא להגעיל כלים שבלעו הרבה עם כלים שבלעו קצת, ושלא להשאיר הכלי יותר מדאי במים, ושלא להכניסו ולא להוציאו בשעה שאין המים מעלים רתיחה), והטעם דיש לחוש לכתחילה להדעות דמשעה שישית כבר אסור החמץ במשהו ונטל"פ (ואף דלדידן בכ"ג בולעים הכלים ממי ההגעלה, מ"מ לכתחילה חשו לשי' שלא בלעו עד עתה ועתה בולעים), ומ"מ עתה נהגו להזהר אף קודם ד' בכל הדברים (סי' תנ"ב סעי' א' ומ"ב ס"ק י"ג ושעה"צ י"ג, ועי' בה"ל ד"ה כדי).

שאלה: א. האם אפשר להגעיל במשקין או ביורה שנעשו בו המים כציר ומדוע [פרט גם הדין אם הגעיל האם אפשר לסמוך על הגעלה זו]. ב. כלי חמץ גדול שאין יכול להכניסו לכלי אחר, האם וכיצד יכול להכשירו לפסח.

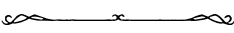
תשובה: א. במשקין נח' הראשונים, וכ' ברמ"א דלכתחילה לא יגעיל בהן, ובדיעבד כשכבר הגיע הפסח סמכין על הגעלה זו (וקודם הפסח יגעילו שנית), ובמים שנעשו כציר לא יגעיל בהם, וכ' במ"ב דאפשר דאף בדיעבד לא סמכין על הגעלה זו, והיינו דבכמה אחרונים מבואר דל"מ אף בדיעבד, ורק לתי' א' בא"ר מהני (סי' תנ"ב סעי' ד' בהגה"ה ומ"ב ס"ק כ"ו כ"ז ושעה"צ ל"ד). **ב.** עושה שפה סביב לפיו מטיט וממלא מים עד שפתו ומרתיחו, או שממלא עד שפתו וכשרותח ישליך בתוכו אבן רותחת וכדו', ומתוך כך עולים המים על שפתו (שם סעי' ו').

יישר כח מרובה להרה"ג אריה ויינפלד שליט"א

והרה"ג יהודה לוי שליט"א מכולל "אליבא

דהלכתא" על סיועם המרובה בעריכת מדור זה

מרפסן איגרי | מדור שאלות

[א]

בטעם היתר בישול אחר הפסח בכלים שבשלו בהן חמץ בפסח

ז"ל המ"ב סי' תנ"א סק"ה: והטעם וכו' ואינו אסור אלא משום קנסא וכו' ולא קנסו אלא על מה שהוא בעיניה, אבל על מה שבלוע בכלי לא קנסו וכו', עכ"ל. לכאוי טעם זה לא נצרך לחמץ שנבלע קודם פסח, דהרי אם התירו להשהות פשיטא שאין מקום לקנסא. ובהכרח דקאי על חמץ שנבלע על ידי שבישלו בתוך הפסח, דבזה היה מקום לקנוס ואעפ"כ לא קנסו, וצ"ע לפי"ז אמאי כ' בסק"ד בשם הפמ"ג להחמיר שלא לבשל בכלי שבישלו בו חמץ ביו"ט אחרון, דהא על כה"ג הוא שנאמר הטעם האמור כאן שלא קנסו בכה"ג, וצ"ע [ובעיקר הדבר עי' עוד סי' תמ"ז סק"ד טעם אחר, ואולי הפמ"ג סובר כן, אך המ"ב סותר עצמו מסק"ד לסק"ה, וצ"ע].

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ב]

הגעלה לדבק

יל"ע במה שכ' המ"ב סי' תנ"א ס"ק כ"ג בסכין הדבוקה לקתא בדבק שיש חשש דילמא חיים וכו', וצ"ע דמגנן דמהני הגעלה לדבק, ומ"ש ממה שדנו רבנן ז"ל על כלי גומי ופלסטיק, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ג]

הכרעת ההלכה בענין רוב תשמישו

א. הנה בשו"ע סי' תנ"א ס"ו היקל השו"ע לילך בתר רוב תשמישו, ורמ"א מחמיר ואפי' בחמץ שיש לצרף סברת התירא בלע, ועי' מ"ב ס"ק מ"ח. ויל"ע דא"כ אמאי לא הגיה הרמ"א בסעיף ג' להחמיר בסכינים להצריך ליבון, ושתק להשו"ע שהיקל בהגעלה בכ"ר, וצ"ע.

ב. והנה השו"ע החמיר בסכינים ביו"ד סי' קכ"א, והרבה אחרונים כתבו [ועי' מ"ב ס"ק י"ט] דבחמץ היקל משום דהתירא בלע, וי"א דסגי בהגעלה לכלי שנשתמש באור, וצירף ב' השיטות לקולא, אך צ"ע דבסכ"ה מיקל לילך בתר רוב תשמישו כשרוב תשמישו בצונן שאין לצרף שם הך דיעה, דהרי מיקל לסמוך על שטיפה לחוד, וצ"ע.

ג. ויל"ע בשו"ע סעיף כ' שהחמיר לערות על שולחנות, שהרי רוב תשמישו בצונן, וא"כ תסגי בשטיפה [ועיי"ש מ"ב ס"ק קי"ד בסופו שאחרי שהביא ד' מהרי"ו כ' שצריך אבן מלובנת דבדיעבד סגי בעירוי, וביאר בשעה"צ שהרי מעיקר הדין אזלינן בתר רוב תשמישו, ויל"ע דא"כ תסגי בדיעבד בשטיפה שהרי רוב תשמישו בצונן], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ד]

ליבון קל במקום שיש חשש פירור

הנה נקטינן דבדבר שנבלע ע"י האור בעינן ליבון חמור, אך דבר שיש בו חשש פירור כגון ע"י גומות או טלאי סגי בליבון קל לשרוף הפירור, ויל"ע שקודם שנשרף נבלע ע"י האור טעם חמץ בכלי, וא"כ נצטרך להוציאו ע"י ליבון חמור [ומשמע

דמותר להשתמש תוך מעל"ע מהליבון הקל שבזה אין קולא דרוב תשמישן], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ה]

רוב תשמישו בספק ב"י מהתשמיש החמור

הנה במ"ב סי' תנ"א ס"ק מ"ז מבואר דאם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו תשמיש חמור, לא מהני מה שרוב תשמישו באופן הקל, ומשמע מזה דבסתמא אפשר לסמוך על רוב תשמישו, וצ"ע דלהלן סוף ס"ק נ"א כתב שאין לסמוך על עירוי באבן מלובנת, רק בכלי שידוע שלא השתמשו בו בכ"ר תוך מעל"ע, ומשמע דבסתמא נידון כמיעוט תשמישו מחשש שמא הוא ב"י מהתשמיש החמור, ונמצא שסותר את משנתו, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ו]

ידות הכלים

הנה יעוי' במ"ב סי' תנ"א ס"ק ס"ח דמבוי' דהטעם להצריך הגעלה לידות הכלים מלבד ההגעלה של הכלי הוא, א. [בכלי מתכת] משום חם מקצת חם כולו [והיינו דלכתחילה חיישינן שאין נפלט ע"י הגעלת הכלי אף שנבלע דרך הכלי]. ב. משום שבולע בעת הנקיון בתוך כ"ר. ג. [במחבת] משום ניצוצות. ד. [מבוא בס"ק ע"א] שנוגעים בידים מלוכלכות [ואח"כ מתחמם עם הלכלוך]. והנה לדינא סגי בעירוי מכ"ר כמפוי' ברמ"א, ולכאוי לא מהני רק לחשש הג', ואם לא הצריכו הגעלה א"כ לא החמירו משום הנך חששות, ואי אפשר לפרש דמחמירים משום הנך חששות כשלא הצריכו לתקן כלום לגבייהו. [ויל"ע דטעמא דניצוצות משמע שהוא רק במחבת ולא בשאר כלים, וכלשון המ"ב ס"ק ס"ח, וא"כ בשאר כלים עירוי מאי עבידתיה], וצ"ע.

ועוד יל"ע דהרי בשעת בליעה גם היד חם וא"כ לכאוי נבלע בכולו, ואיך יועיל עירוי בזמן שהיד קר שתתאה גבר, ואין מפליט רק מהכ"ק שבו, וצ"ע.

ובל' המ"ב ס"ק ע"א משמע דעל החשש של נגיעה בידיים מלוכלכות נמי מהני עירוי, וצ"ע דבזה מאי שייכא לעירוי, שהרי לכאוי הלכלוך קר אלא שהיד מתחמם ובולע את הלכלוך שעליו, ומאי שייכא לעירוי, וצ"ע].

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ז]

הגעלה במקום שיש טלאי

הנה שיטת הרשב"א דאם אין חשש פירור בעין מהני הגעלה אע"ג שיש טלאי ע"ג מקום הבליעה, שאין הטלאי מעכב מן הבליעה להפלט, ואפי' בבליעה שנבלע קודם הטלאי, ועי' מ"ב סי' תנ"א ס"ק ע"ו ושעה"צ שכן עיקר ההלכה כהרשב"א, ויל"ע דסוכ"ס לא נגעו מי ההגעלה במקום הבליעה, ומאי שנא מבלע מבחוץ דלא מהני הגעלה מבפנים, עי' סי' תנ"ב ס"ק ל"ט, וצ"ב.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ח]

ביטול טעם הנפלט מהרי"ב אייזן לאחרין בער"פ

במ"ב סי' תנ"א ס"ק ק"ב כתב שברי"ב אייזן שלא פיררו בו חמץ כי אם חריין שנחתך בסכין של חמץ, ופיררו בו חריין

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש ודורשות עיון ותשובה

בער"פ לצורך פסח, אם יש ס' בחריין כנגד הרי"ב אייזן בטל טעם החמץ בס', עכ"ד. ויל"ע דהרי החריין אינו דבר לח ואין הטעם מתפשט בכולו בשוה, ובכה"ג אין בטל בס', דדמי לזיתים שחתכן בסכין של חמץ שאפי' כל הזיתים ס' כנגד הסכין אסור, ואפי' נכבשו יחדיו [ובנתבשלו איכא פלוג], עי' סי' תמ"ז ס"ח ובמ"ב שם, ומ"ש הכא דבטל בס', וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[ט]

אי מהני קילוף בשולחנות

בדרכי משה סי' תנ"א איתא בשם מהרי"ו דבשלחנות לא סגי בעירוי ואף לא בקילוף, כיון דבולע ע"י פשטידא חם. וצ"ע, דבשלמא הא דלא סגי בעירוי י"ל דגוש ככ"ר, ועירוי לאו ככ"ר, אך מ"מ לא נבלע יותר מכ"ק כיון דתתאה גבר [ועי' סי' תמ"ז שעה"צ י"ז ועוד], וא"כ אמאי לא סגי בקילוף, וצ"ע. [ויש להעיר שהמ"ב העתיק ממנו רק הא דלא סגי בעירוי ובעי אבן מלובנת, ולא הזכיר דלא סגי בקילוף].

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[י]

כבוש בכלי חרס שאין בו בקעים

במ"ב סי' תנ"א ס"ק קל"ט כתב דבכלי חרס מאדמה שחורה ולבנה בלי בקעים אינו בולע בצונן, והנה יעויי"ש שכ' על האופנים שבולע בצונן שהוא המבוי' בסעיף כ"א, ועיי"ש ס"ק קכ"ד דלעולם אין בולע בלא כבישה מעל"ע, ומשמע דבאדמה הנ"ל בלי בקעים אינו בולע אפי' במעל"ע, וזה פלא דמה עדיף מכלי מתכות שגם אין בו בקעים ובולע במעל"ע, דכל כבוש כמבושל, ואיך אפשר להקל כשאין בקעים, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

[יא]

מילוי ועירוי ג"י לכלים שרובו בצונן ומיעוטו בחמין או כבישה

במ"ב סי' תנ"א ס"ק ק"נ הביא ד' הגר"ז דסגי לכלי שתיה שרוב תשמישן בצונן ומיעוטן בחמין או כבוש להכשיר ע"י מילוי ג"י, ועיי"ש בשעה"צ ס"ק קצ"ב מש"כ לבאר הטעם, ויל"ע דלהלן ס"ק קנ"ז כתב לגבי כלי זכוכית שרובו בצונן בשם הח"א דרק במקום הדחק מהני מילוי ג"י, ועיי"ש בשעה"צ סקי"א שנדחק לפרש דמייירי שאין חשש של תשמיש בחמין. והדברים צע"ג, חדא דהרי לתשמיש בחמין לא מהני מילוי גם בשאר כלים, ואם הקילו הכא כיון שרובו בצונן א"כ אמאי לא נימא הכא גם בכלי זכוכית, ובפרט שבסכ"ה בשו"ע איירי להדיא אפי' בכ"ח, ולכאוי ע"ז ג"כ קאי ד' המ"ב ס"ק ק"נ, וכאשר סתם ולא חילק, וא"כ איך יתכן שיהא כלי זכוכית חמור מזה, ועוד שאמאי לא רצה לפתח ד' הח"א שעכ"פ בשעה"ד ס"ל בכ"ז כמוש"כ הגר"ז דאפי' שיש חשש למיעוט בחמין סגי במילוי כיון דרוב תשמישו בצונן ואינו ב", וכאשר כ' בשעה"צ ס"ק קצ"ב דלכאוי שייכא גם הכא, ואמאי נדחק לאוקים ד' הח"א בגונא דחיקא דאין חשש של מיעוטו בחמין, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש ודורשות עיון ותשובה

אחת אחד מברך לכולם, ומשמע שבעה"ב מוציאן בברכתו, אלא שלא יברך כ"א בפ"ע, משום ברוב עם הדרת מלך, וזהו שסיים עשרה שעושין מצוה א' א' מברך לכולם. [ואין הפי' שכשעשרה עושים מצוה א' ולא כ"א עושה את המצוה בפ"ע א' מברך לכולם, שכן מקור דברי הטור מהתוספתא [ברכות פ"ו ה"כ], ושם פי' המפרשים שכשעשרה עושים כ"א מצוה בפ"ע כגון שמניחים תפילין יחד, א' מברך לכולם]. וכן מוכח ממה שהתנה שיעמדו אצלו כשמברך, ומשמע שיוציאים בברכתו. ומוכח עוד דמהדין כ"א

מבני הבית היה צריך לברך בעצמו, אלא שהוא רק עדיפות שא' יברך לכולם מפני חשיבות הברכה דברוב עם הדרת מלך, והוא דין לא רק במקום זה, אלא דין כללי בכל ברכת המצוות.

והנה כתב המשנ"ב [ס"ק י"א] דאם לא שמעו ברכתו לכתחלה אין לשלחם לבדוק, ומ"מ אם קשה לו לגמור הבדיקה בעצמו יכול לבקש לאחר שסייעו ואתו אחר א"צ לברך שכל הבדיקה מצוה אחת היא, וכבר בירך הבעה"ב עליה, וקשה דלמבואר שכל בני הבית יכלו לברך כ"א בפ"ע, למה לא יברך השליח. ואם הם בפ"ע לא יכולים לברך אז בשביל מה הם יוצאים מברכתו [ולא מבעיא לשיטת הצ"ח הידועה שהיוצא יד"ח בברכה ואינו חייב בה הוי ברכה לבטלה, אלא גם לחולקים מה הענין לצאת יד"ח, הרי לא הובאה מוח' בזה האם כ"א צריך לברך בפ"ע]. ודוחק לחלק דבני הבית צריכים לצאת יד"ח כיון שעדיין בעה"ב לא בירך, ואין שם של ברכה על הבדיקה ועדיין מחויבים בה, והשליח בא לאחר ברכת בעה"ב, דא"כ למה כ' שאם לא היו עמו בברכתו לא יבדקו.

והנה בח"י כ' דאף שבעה"ב מותר לשלוח שלוחו, מ"מ השליח אינו יוצא במה שעושה המצוה בלא ברכה, וכ"ה ה"נ יברך השליח, י"ל כיון שבירך בעה"ב והוא רק חדא מצוה אין לברך ב"פ עליה. והדברים תמוהים מהיכן הוציא דין זה, הרי מהטור משמע להדיא שמהדין כל בני הבית יכלו לברך, ולא כתב כאן הח"י לחלוק על הטור בזה, וגם לא הביא שום פוסק שיאמר כמותו שלא יברך כל מי שבדוק, וזה דוחק לומר שחולק על הטור מסברא. וגם לדבריו שאין לברך ב"פ קשה דא"כ בשביל מה יוצאים, ומשמע שיש כאן דבר אמצעי כשיוצא יד"ח ואינו מברך בעצמו, שנקרא שעשה המצוה עם ברכה, ואינו נקרא שבירך ב"פ הואיל ורק שמע, והיכי מוכה שטרא לבי תרי. [ופשוט שאינו קשור למחלוקת רש"י ור"ת האם אפשר לצאת יד"ח קדושה מהש"ץ באמצע שמו"ע, ואכמ"ל. ומיהו העירוני שכה"ג אשכחנא לגבי מאה ברכות שכששומע ברכות ההפטרה עולה לו ברכה, על אף שהוא עצמו אינו מברך וגם אינו יכול לברך בעצמו, אלא שעדיין יש לחלק בין התם להכא, דהתם רק משתייך לברכה ואינו יוצא בעצם הברכה, ולגבי מאה ברכות הכי אוקמוה שמספיק זה, ולכן גם אין המברך צריך להוציאו בברכה. אבל כאן כדי לעשות את המצוה בברכה צריך חלות ברכה לכל דבר, וגם צריך המוציא לכיון להוציא והיוצא לכיון לצאת, אין יתכן שהוא כיוצא ואינו יוצא].

וגם במה שכ' שאסור לו לבדוק כיון שבדוק בלא ברכה, הדבר תמוה שכיון שאמר שלא יכול לברך כיון שהוא חדא מצוה, הרי נמצא שנעשית המצוה עם ברכה, ומהו הגדר האמצעי הזה שאני לא מחוייב בברכה כי בירכו כבר על הבית, ומצד שני אני נקרא שעשיתי מצוה בלא ברכה. ועוד דבפשטות כל מה שאסור לעשות מצוה בלא ברכה אינו בגלל שהמצוה נעשית בלא ברכה, אלא בגלל שמחוייב בברכה ואינו מברך, אבל כאן הרי לא תקנו לברך עוד פעם [לדברי הח"י], ומה פשע זה שלא יוכל לבדוק. וזה חידוש לומר שחוץ ממה שיש חיוב לברך יש עוד איסור לעשות מצוה בלא ברכה גם כשאתה לא מחוייב בברכה. ואף שיש לומר שאין מעלתו גדולה כמו מי שעושה בברכה, מ"מ למה לא יותר לו לבדוק, היה ראוי לומר שישנה עדיפות לבדוק ע"י המברך, אבל לומר שלא יבדוק אחר הא מג"ל. [ואולי בזה י"ל קצת דמ"מ על הבדיקה להיעשות בברכה, וזה לא קיים כי מקום זה נבדק בלא ברכה. ואינו במשמעות הדברים כלל].

נמצא דקשיא לן הכא, א' איך כתב הח"י שאין כ"א יכול לברך בפ"ע אחר שבטור משמע להדיא שכ"א יכול לברך. ב' מהי הפשרה שיצא מאחר ולא מתורת ספק, אלא יציאה שנחשב שבירך ממש, ומצד שני לא נחשב ברכה לבטלה. ג' למה יהיה אסור לו לבדוק מאחר ואין חיוב ברכה על כאו"א.

דוד מנשה - רמת שלמה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: חזוינן דאלם לא יתרום היינו כדי שיעשה המצוה בברכה כדמשמע בגמ' דהוא חסרון במצוה. מ"מ לא תיקנו ב' ברכות. ועכ"פ לגמור יכול אחר כיון דכבר נעשה הברכה על הכל, משא"כ אם לכתחילה מעמיד שלוחין א"כ הברכה שלו לא קאי על מה שהשלוחין בודקין. ולפיכך צריכין לשמוע.

[ב]

קיום מצות ביעור חמץ בשריפה

כ' הרמ"א [סי' תל"ד ס"ב] דאין לבטל החמץ אלא לאחר שישרפנו, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו. והקשה מורינו ראש הכולל הגר"א וינפלד שליט"א דלכאורה בשעה שמשליך החמץ לאש כבר אינו שלו, ואיך מקיים בו מצות שריפה, הרי בשעה שזורקו באש עדיין לא נפסל מאכילת כלב, ורק לאחר זמן הוא נפסל, ואז אינו שלו. ובשלמא אם היה מבערו בביתו י"ל שעדיין זוכה בו, אבל כל שזורקו לאש שברחוב הרי ודאי כבר אינו שלו, וכל המחזיק בו זכה בו, ומה יועיל שאינו מבטלו קודם שישרפנו. אם לא נבא לחדש

שצריך לכוין שעדין החמץ שלו עד שישרף ויפסל מאכילת כלב, וצע"ג.

דוד מנשה - רמת שלמה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בתר מעיקרא אזלינן, כשנזרק לאש כבר קיים מצות שריפה אם נשרף אח"כ.

[ג]

בהא דאסור להציע בגדים המכובסים בחלב חיטה ע"ג השולחן

כתב המ"ב בסימן תמ"ב סק"ז שאסור להציע בגדים המכובסים בחלב חטה על השלחן, דלפעמים נמצא עליהם קצת ממשות מהחמץ, ויש לחוש שמא יפרך קצת מהם לתוך המאכל. וצ"ע, דלקמן בס"י מבואר גבי דיו המבושל בשכר שעורים, דלא חיישינן שמא ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו כדרך הסופרים, דאין כאן אחשביה, כמבואר במ"ב שם סק"ה, ולכאורה גם כאן אין אחשביה. ואם נבאר כאן כדעת החזו"א (אר"ח סימן קט"ז סק"ד ד"ה תמ"ב) שכאן ההיתר משום שהחמץ מתבטל לבגד, והוי כחמץ שיחדוהו לשיבה, לק"מ, דהכא החמץ לא נפסל מאכילת כלב, אולם בביה"ל (ד"ה ויש מחמירין) משמע שההיתר משום שנפסל מאכילת כלב, וכן איתא בטור, וצ"ע.

משה סיאני - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כאן שאוכל זה בתערובות, אוכל שנעשה ראוי, ועכ"פ אחשביה.

לגבי האיסור להציע בגדים המכובסים בחמץ, נראה לתרץ ע"פ מה שכתב שו"ע הרב (סי' תמ"ב סל"ג), והובא תוכן דבריו במ"ב (ס"ק מ"ג), שאם נתכוון לאכול מאכל אחר, ונתערב בתוכו קצת מחמץ שנפסל מאכילת כלב, מותר לאכלו, כיון דלא אחשביה "שהרי לא עירבו בתוכו בכוונה אלא מאליו נפל שמה או שנתערב שם בשוגג". עכ"ד. לכן מובן מש"כ השו"ע (סי' תמ"ב סעיף י') שמותר לכתוב בדיו שמבושל בשכר שעורים, כיון דלא חשיב "אחשביה", שהרי אין מתכוון לאכלו והוי רק בשוגג.

משא"כ להציע בגדים המכובסים בחלב חיטה על השולחן שאסור (כמ"ש מ"ב ס"ק ט"ז, ושועה"ר סכ"ו) דחיישינן שמא יפרק מהם לתוך המאכל, וכאן זה לא נעשה מאליו ובשוגג, אלא זה קרוב למזיד כיון שהוא מניח המאכל בידיים ע"ג המפה המחומצת, ויתכן מאד שיפרק לתוך המאכל.

יוסף שלזינגר - צפת

[ד]

בדברי המשנ"ב דבטעם לא אמרינן חוזר וניעור

כתב המ"ב בסימן תמ"ז בכמה מקומות דבטעם לכו"ע לא אמרינן חוזר וניעור, ומהם בס"ק כ"א וס"ק ל' וכן בס"ק ל"ו, ולקמן בסימן תנ"א ס"ק קי"א סתם דאף בטעם חוזר וניעור (עיי"ש גבי מצות שבלוע בהם טעם חמץ שהתערבו באחרות), והביא בשם י"א שבטעם אין אומרים חוזר וניעור, וצ"ע.

משה סיאני - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בס"י תנ"א בס"ק קי"א ס"ל לדעה זו דאין זה טעם בעלמא כיון שכל המצה שרדו במרדה חמץ נאסר והוי כיבש ביבש ואח"כ בישלם בפסח.

[ה]

בענין השלכת דמי האיסור לים המלח

יעוי' היטב במ"ב סי' תמ"ז סק"ג דמפר' דלהשליך דמי האיסור לים המלח ליכא מאן דשרי, ואין להתיר אפי' בהפסד מרובה, והנה המ"ב כאן איירי בתערובת לח, אך עי' להלן ס"ט לגבי תערובת יבש שג"כ לא הזכיר אפשרות כזאת [ועי' בסוף הסימן לגבי חמץ שעבר עליו הפסח, אך בתוך הפסח לא אשכחן להתיר ד"ז], וכן מפורש בדרכי משה בריש סי' תמ"ז. ויל"ע דהא ביו"ד סי' קל"ד מפורש דביבש עכ"פ שרינן ד"ז, ואפי' ביי"ג דחמיר, וא"כ אמאי לא אשכחן היתר זה לגבי חמץ בפסח, ועכ"פ לגבי יבש ביבש [ולענין היתר הנאה עכ"פ שלא יחשב כנהנה מן החמץ], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ע"ז ויי"נ תופס את דמיו.

[ו]

בענין ריחא של משהו כשהוא אינו נטל"פ

כתב הבאה"ל סי' תמ"ז ס"א [ד"ה ויש מחמירין] בשם הב"מ שכל מה שיש להחמיר בריחא היינו דוקא אם נאפה פת חמץ עם תבשיל, אבל אם נמצאת חיטה באחד מן התבשילים אינה אוסרת שאר התבשילים משום ריחא, דגרע מתרי משהו שדברו בו האחרונים.

והעיר מורינו ראש הכולל הגר"ר וינפלד שליט"א, שמדברי המ"א שהביאם המשנ"ב לקמן ס"ק צ"ט, מוכח להדיא לא כן, דהנה שם כ' המ"א שאם מצטרף לנטל"פ גם ריחא וגם משהו, שרי. ומוכח להדיא שאם היה רק ריחא ומשהו, אסור, וכאן סתם הבאה"ל, ומשמע שנקט כהב"מ ושם סתם לא כן, וצע"ג.

דוד מנשה - רמת שלמה

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: הבה"ל הביא בשם הב"מ אם זה לא ריחא ממש כ"כ ורק במקום מניעת שמחת יו"ט, משא"כ בסקצ"ט דמתיר לכתחילה.

[ז]

בענין חמץ הבלוע בדבר השמן

הנה במ"ב סי' תמ"ז סק"ח מבר' שחמץ שנבלע במצה שמינה יוצא למצה שניה ע"י נגיעת המצות וב"י בכ"ק, ויל"ע דלכא' היה לנו לומר שהשומן מוליך החמץ בכל המצה, וכמו שכ' בס"י תנ"א ס"ק י"א לגבי מצה שנגעה במרדה שיש בה שומן של פשטיד"א, שלכא' ג"כ א"י"ז אלא כחמץ הבלוע בשומן [והנה באמת בשאר איסורים לכא' אין החמץ הבלוע יוצא כלל לחתיכה אחרת בלי רוטב, עי' יו"ד סי' ק"ה סק"ז], אלא שבחמץ בפסח חשש שמשהו מיהא יוצא, אך עכ"פ צ"ע הסתירה לגבי אי אזלינן בתר המקבל שהוא שמן שיוליך את המשהו כאילו האיסור שמן, או דאזלינן בתר החמץ שהוא כחוש], וצ"ע.

ויל"ע עוד דלכא' היה לנו לומר דאם יוצא מחתיכה לחתיכה א"כ ליתסר כדיון חם שנוגע בחם, ואמאי כתב שרק כ"ק נאסר, וצ"ע. בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' לק' אות ט'.

[ח]

מצה שנילושה בשומן אי חשיבא דבר שמן

כ' המ"ב בס"י תמ"ז סק"ח דמצה שנילושה בשומן נידון כדבר שמן להוליד החמץ בכולו, עיי"ש. ויל"ע אמאי בס"י תס"א ס"ק כ"ב לגבי סוגיית ריחא כתב שמצה שנילושה בשומן לא חשיב דבר שמן [ואולי יש לחלק בין הסוגיות דדרגת שמן אינה שוה בהם], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בריחא ריח החמץ הוא לא שמן וריח השמנונית הוא לא חמץ.

[ט]

בענין תערובת חתיכות שאחת בלעה טעם חמץ

במ"ב סי' תמ"ז ס"ק כ"ח פסק כד' המג"א שמצה חמה שנגעה בבצק ונתערבה באחרות קודם פסח לכו"ע לא חו"נ [ודלא כחזו"א סי' קי"ט סק"ו], ועי' בשעה"צ שזה דלא חזק יעקב דס"ל שגם בטעם חו"נ, ולכא' כן מבר' ג"כ בדבריו סי' תנ"א שעה"צ ס"ק קכ"ז עיין שם. ויל"ע לפי"ז דאמאי בס"י תנ"א ס"ק קי"א לגבי מצה שנגעה במרדה לאחר שהוציאו בה מצה חמוצה ונתערבה באחרות הביא ד' החק יעקב בסתם להחמיר, ושוב הביא ד' המ"א כיש מקילין, ומשמע שסותם להחמיר, וזה היפך פסקו הכא בס"י תמ"ז.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בס"י תנ"א בס"ק קי"א משמע שהוי קצת בעין ולא טעם בעלמא, עי' בשעה"צ קל"ח ועי' לעיל שאלה ד'.

[י]

בענין שהיית תערובת יבש ביבש קודם פסח

במ"ב סי' תמ"ז ס"ק ל"ג כתב דאסור להשהות תערובת יבש ביבש אפי' שנתערב קודם פסח מדרבנן, ועי' שעה"צ סק"ל שהוא מיוסד על שי' הרשב"א שביו"ד סי' ק"ט שאסור לאדם א' לאכול כל התערובת בב"א, וה"נ משהה כולה בב"א, ועיי"ש דלרא"ש ביו"ד שם שרי, ודבריו ז"ל צע"ג דהא הכא יש לאסור לכו"ע מטעם אחר דהא לד' הרמ"א חו"ג, ולכא' דינא דחר"נ אינו רק לאיסור אכילה אלא גם לאיסור שהייה, דכל דבר שנאסר באכילה נאסר גם בשהייה, כמביר ריש סי' תמ"ב, ועי' עוד להלן בשעה"צ ס"ק קס"ט שכתב כן להדיא עיין שם [ובמ"א תלה הדבר בפלוגתת הרשב"א והרא"ש אליבא דשר"ע שפסק דלא אמרינן חו"ג, והמ"ב העתיקו אליבא דהרמ"א, וזה פלא עצום], וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי לענין שהי יש לסמוך על הרא"ש.

זית [שהוא הפל' המובא שם בסי תמ"ז], והכא משמע דפשוט שד"ז אסור, וצ"ע [ושמא ס"ל לחלק בין חמץ בעין דאמרינן ביה לא פלוג, עי' חזו"א סי' קט"ז סק"יח, ומשא"כ בתערובת דתליא אי הוה תערובת שיש בה ב"י או לא, ועדיין צ"ב דניעבד לא פלוג גם בין מיני התערובת שיש בהם חמץ, ועיין].

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי יש נ"מ בין בעין ללא בעין, דאפי' בלוע בכלים ליכא ב"י ומותר להשהותו בפסח.

[כג]

בענין ביטול חיטין לתותין שעבר עליהן הפסח בחיטין שאינן לתותין (סי' תמ"ח ס"ג)

בביה"ל לסי' תמ"ח ס"ג הביא ד' מטה יהודה בשם הרדב"ז בעובדא דעכו"ם לתת חיטין של ישראל באחרון של פסח, וכ' שם המטה יהודה דאף שהתיר הרדב"ז לבטלן בהיתר, מ"מ לא התיר לדידיה גופיה לאכלן, דהא המבטל איסור לכתחילה נאסר לדידיה גופיה לאכול את התערובת [והמ"ב שם הוכיח שאין כונת הרדב"ז לכך, ולעולם אף לדידיה גמי שרי לאכלו, והוכחתו צ"ב דאף שלשון הרדב"ז למכרו אפי' לישראל, אך סוכ"ס אמאי נקט למכור ולא כ' דשרי ליה לאכלו, ועי']. אך הדברים צע"ג דאיך יתכן שאנו מתירים לו לבטל וקונסים אותו שלא לאכול, דהרי כל הקנס רק משום שאסור לבטל, ואם מותר לו לבטל אמאי נקנסו אותו מלאכול, ויציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: זה עצמו כוונת הבה"ל שהתיר להדיא לבטלו כ"ש שמותר לאכלו.

[כו]

בדברי הביה"ל לענין מוכר חמץ הנמצא בדרך וזוקף הדמים במלוה

בביה"ל סי' תמ"ח ס"ג כ' דהמוכר חמץ שיש לו בדרך כ' המקור"ח דיש לחוש שבמכירה זקיפה במלוה הר"ל כמי שחייב באחריותו וכו', ובשלמא אם מוכר לו גם הבית הר"ל חמצו של נכרי שבאחריות ישראל ואינו ברשות ישראל, ויוצא בזה דעת הפוסקים דס"ל דחמצו של ישראל שאינו בביתו אינו עובר עליו, ומשא"כ עתה שהוא בדרך עיי"ש. וד' רבינו ז"ל צע"ג, א. דלכאז' גם כשזה בדרך ולא בביתו הר"ל חמצו של א"י באחריות ישראל שלא בביתו של ישראל, ומה איכפ"ל [ובמקור"ח דן לגבי כשהשכיר את ביתו דלא סגי, וזה תלוי בפל' בסי' ת"מ סק"ג עיין שם. ואנו מקילים בזה בא"י שא"א למכור דהר"ל ס"ס, דשמא אי"ז אחריות וכדכ' בביה"ל, ושמא סגי במשכיר לעכו"ם] [ושמא מחמת אלם לא מיקרי אחריות ושמא שכירות קניא], וק"ל]. ב. ועוד צ"ע מה שתלאו למי שמוכר גם את החדר שהחמץ מונח בו, בפל' בדין חמצו של ישראל שאינו בביתו, שזה פל', ונקטינן בסוף סי' ת"מ לחומרא (ולא הובא שם בשו"ע ובמ"ב דעת המקילים), אך הכא אינו תלוי בזה, דהכא גם לדידן יש להקל דהכא הר"ל חמצו של נכרי באחריות ישראל, ושלא בביתו של ישראל דלכו"ע שרי כמב' בריש סי' ת"מ, ואין בזה מחלוקת כלל, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: א. כשזה בדרך הספינה מושכרת לו והוי ברשותו.

ב. כשהוא מוכר ונשאר באחריותו אינו מכירה גמורה.

[כז]

בענין האכלת חמץ לחינוק או לבע"ח

הנה בסי' תמ"ח ס"ו מב' שאסור להאכיל בידים לבהמת הפקר דהר"ל הנאה, ועי' בשעה"צ שדן אי אסור מה"ת או מדרבנן, ויל"ע לפי"ז במש"כ במ"ב סי' ת"נ ס"ק י"ח בטעם הא דקי"ל התם שאע"פ שרשאי לומר לנכרי או לקטן להאכיל תינוק הנצרך לאכול חמץ דמ"מ לא יאכיל בידים, וכ' המ"ב דהטעם משום ליתא דקנין וגזירה שמא יבא לאכלו, וצ"ע שהיה לו לומר דהוא משום איסוה"נ שעיי"ז שמאכיל בידיים שזה חשש איסור תורה, ומשא"כ חששות אחרות אינן אלא דרבנן, ועכ"פ כשאומר להדיא שאין רוצה לקנות [ואין לתרץ דגם כשאומר לאחר להאכיל חשיב נהנה, דזה אינו דא"כ באמת ליתסר, דלא התירו איסוה"נ דאו' לצורך תינוק, ובהכרח דהאיסוה"נ רק במאכיל בידים, וא"כ שפיר היה לו לומר דמשרי"ה לא יאכיל בידיים], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי אותה הנאה אין הבדל בין גוי שמאכיל או הוא מאכיל ובע"כ דהנאה דממילא כואת לא אסור לצורך חולה.

והלכך לא חו"נ, ולפי"ז אפי' בב"י יש להקל, ואמאי לא התיר רק באינו ב"י, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: א. אטו ביבש ביבש ליכא היתרא דנטל"פ?

ב. בנתערב מצה במצות ליכא אלא משהו, עכ"פ כשיבשלם הכל ביחד. אבל כשיבשל בפסח בכלי יהי טעם גמור ורק כשנטל"פ דן המ"ב אם הוי כמשהו.

[יט]

תערובת האסורה מדרבנן שעבר עליה הפסח

הנה במ"ב סי' תמ"ז ס"ק ק"ב מייתי פל' בתערובת מב"מ פחות מס' שאיסורה רק מדרבנן, אך מאידך אי"ז מצד חומרא דפסח דבכה"ת אינה בטילה, דד' הא"ר דנאסר לאחה"פ באכילה, וד' האחרונים דשרי, וכן פסק להלן בשעה"צ ס"ק קפ"ג עיי"ש. ויל"ע לפי"ז במש"כ לעיל ס"ק י"ד במערב בכונה דרך תיקון המאכל די"ל שנאסר אפי' בהנאה לאחה"פ, אע"פ שיש ס' כנגד האיסור עיי"ש, ולכאז' הרי כ"ז אינו אלא מצד מילתא דעבידא לטעמא, ומה"ת לכאז' בטל ורק מדרבנן לא בטל, וא"כ דמי למב"מ פחות מס' דשרי מה"ת ואסור מדרבנן בכל האיסורים, וא"כ לישתרי בהנאה לכו"ע, ולהאחרונים והכרעת המ"ב אף באכילה דמ"ש זה מזה, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: עי' שעה"צ אות י"א דהעיר את זה וכתב לעי' בגר"ז דהוא משום דאינו בטל והוי כביטול איסור לכתחילה.

[כ]

בענין תערובת מב"מ שנתערב לאחר הפסח

בשעה"צ סי' תמ"ז ס"ק קע"ה דן בשיטת הטור שאוסר נתערב בפחות מס' לאחה"פ, וכ' דפשוט שאיירי דוקא במבשא"מ ולא במין במינו, דבזה גם הטור מודה דשרי, ולכאז' סברתו כיון שמה"ת ברובא בטל ורב מדרבנן בעינן ס', אך באמת צ"ע מנ"ל ד"ז דלכאז' להטור חמץ שעבר עליו הפסח נידון כשאר איסורים, ואוסר תערובתו כשאר איסורים, ולא הקילו אלא בעבר עליו הפסח כאשר הוא כבר מעורב באופן שאינו אסור מה"ת, שכיון שלא עבר אלא אדרבנן לא קנסוהו, וכן לא החמירו בו חומרת משהו כבתוך הפסח, אלא דינו כשאר איסורים, וא"כ לכאז' כשעבר עליו הפסח ונתערב במינו פחות מס' לאחה"פ ליתסר מדרבנן כבשאר איסורים, ומנין פשיטא ליה לרבינו זצ"ל דהוא קיל משאר איסורים [ועכ"פ להטור ושרי"ע דלא ס"ל דשרינן בפחות מס' אפי' בנתערב לאחה"פ, ודלא כהר"ן וכו' שמקילים בזה, וא"כ ס"ל דשוה לשאר איסורים], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: בריטב"א והובא בשעה"צ קע"ה מבואר דדוקא באינו מינו, ומהיכא תיתי לומר דהטור פליג עי"ז.

[כא]

פחות מכזית שבתערובת לענין ב"י

בביה"ל סי' תמ"ז ס"יא כתב די"ל דגם אם יש ח"ש בב"י, מ"מ כשהוא בתערובת אפי' בפחות מס' אינו אסור מה"ת עיי"ש, וצע"ג מאי טעמא דהא איכא ח"ש בב"י א"כ נימא הכי גם כשהוא בתערובת, דהא חזי לאיצטרופי אם נקח עוד כמות גדולה של תערובת כיו"ב ונכניס הכל בכלי א' שיעבור בב"י, כמפו' במ"ב סי' תמ"ב ס"ק א' עיי"ש. וכיון דחזי לאיצטרופי כמות שהוא בתערובת, וכיון שאינו בטל כיון דליכא ס' היתר כנגדו, א"כ אמאי לא יעבור משום ח"ש בב"י, למד' דיש דין ח"ש בב"י, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: הרי חזינון לדעת הרמב"ם דחצי שיעור ע"י תערובות בטל לאכילה, ואי לא אמרינן כן לדעת הכ"מ דאם יש כזית בתערובות אפי' יותר מאכילת פרס דאסור באכילה מדרבנן, מ"מ ליכא ב"י ומ"מ בפחות מכזית.

[כב]

בענין פחות מכזית שעבר עליו הפסח

הנה בביה"ל סוף סי' תמ"ז דן במשהו חמץ שנתערב בפחות מס' ועבר עליו הפסח אי נאסר, ועיי"ש שכתב בשם המקור"ח שתלה ד"ז בנידון אי עבר בכה"ג על ב"י או שאין עובר בכה"ג על פחות מכזית עיי"ש. ויל"ע לפי"ז מש"כ בסי' תנ"א סק"ז ובשעה"צ שם סק"ו דאם נשארו פירורין דבוקים לכלי אפי' שאינן אלא משהו נאסרו ואסור לאכלן אחר הפסח, ולכאז' היה לו לתלותו בפל' אי איכא ב"י בחצי

[יא]

בענין שהיית תערובת משהו יבש ביבש קודם פסח

בשעה"צ סי' תמ"ז ס"ק כ"ח כתב דבתערובת יבש ביבש כשהחמץ הוא משהו ונתערב קודם פסח שרינן להשהות אף למי"ד דחו"נ, והוכיח כן מהא דשרינן להשהות תריאק"ה עיין שם. ודבריו צע"ג, א. דלמ"ד חו"נ לכאז' כיון שאסור באכילה אסור בשהיה וכמש"כ בריש סי' תמ"ב ולהלן שעה"צ ס"ק קס"ט, ואפילו במשהו שנתערב עיין שם. ב. ועוד צ"ע דלמש"כ בשעה"צ בסק"ל דבשהייה אסור מצד ד' הרשב"א דאסור לאכול כולו בב"א, וה"נ בשהייה משהו כולו בב"א, לכאז' שייכא גם במשהו שנתערב כל שהוא בגדר יבש שאינו גבול כלל בלח, ואחרי שאסור להשהות משהו ג"כ בפסח [ועכ"פ משהו שלא בטל מאליו ואינו מטונף, ובפרט כשמעורב תוך מאכל ואכמ"ל]. ג. ועוד צ"ע מאי מייתי מתריאקה, דהתם רשאי להשהותו כיון שנפסד צורת החמץ, ובאכילתו נאסר משום דאחשביה, ועי"כ רשאי להשהותו, ועי' סי' תמ"ב ס"ד, ומאי שייכא להכא, וצע"ג.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: ודאי דאם יסיר קצת מהתערובות ויבער יהי מותר כמבואר בת"ה להרשב"א וביוד"י סי' ק"ט, ובפרט במשהו גם הרשב"א יודה.

[יב]

זמן הדחת דגים מלוחים לשו"ע

בביה"ל סי' תמ"ז ס"ה ד"ה מותר כתב בשם המקור"ח דגם לשו"ע צריך להדיח הדגים מלוחים קודם פסח, ויל"ע מי"ט דהרי לכאז' הפירוד שמעורב במלח נתבטל קודם פסח, ואין חו"נ, והרי השו"ע לכאז' מתיר גבינה וכיו"ב דברים שא"א להדיחם, וא"כ אמאי צריך להדיחם קודם פסח, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: הפירוד הלא בעין, ובפרט שאם ידיחם בפסח יבלע החמץ בדגים ובאופן זה ודאי יהי חו"נ.

[יז]

אי חמץ נחשב קודם פסח היתירא או איסורא

הנה לגבי נ"ט בר נ"ט נקטינן דחמץ נחשב איסורא קודם פסח, עי' היתב בסי' תמ"ז ס"ה ובמ"ב ס"ק ס"ה, ושעה"צ ס"ק פ', וכן לגבי הגעלת כלי הטעון ליבון עי' סי' תנ"א, ועי' עוד ביה"ל סי' תנ"ב. ויל"ע לפי"ז אמאי כ' במ"ב סי' תמ"ז ס"ק ק"ב ובשעה"צ שם ס"ק קס"ז דמעיקר הדין מותר לבטל חמץ קודם פסח שאי"ז כמבטל איסור, והיינו דנחשב קודם זמנו כהיתירא, וצ"ע מ"ש מהג"ל [ולגבי חנ"נ ואפשר לסוחטו עי' מג"א ס"ק ל"ח], וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: שם משום דשמו עליו דהוא שם חמץ, אבל חנ"ן לא שייך לומר רק כשהוא כבר איסור.

נראה לתרץ שיש חילוק בין פקיעת איסור הנאה לקיום מצוות תשביתו, שמצוות תשביתו מקיים ע"י שנאבד מן העולם ולכן לא די בנפסל מאכילת כלב כמבואר בשו"ע הרב סימן תמ"ה סעי' ד', אלא צריך שיהא פחמין שנאבד מן העולם, אך איסור הנאה נפקע כשאין שום הנאה שאפשר ליהנות מן החמץ, ולכן כ"ז שנהנה מן הפחמין או האפר עדיין נהנה מדבר שנאסר בהנאה.

ישראל זאב קעניג - צפת

[יח]

כלים שנתערבו קודם פסח כשא' מהן בלע חמץ אי אמרינן חו"נ בפסח

א. במ"ב סי' תמ"ז סוף ס"ק צ"ג ובשעה"צ שם ס"ק קנ"ב דן לגבי כלי שנתבשל בו חמץ שנתערב בשאר כלים קודם פסח חד בתרי, אי נימא חו"נ בפסח, וכ' דבאינו ב"י דהוה גטל"פ אין חו"נ [ומ"מ דן שם מצד דשיל"מ ואכמ"ל] כיון דנטל"פ קודם פסח אין חו"נ בפסח, ודברי רבינו ז"ל צע"ג, שהרי הכא אין הכלי גטל"פ בשאר הכלים שנתערב בהן, אלא שכאשר נבשל בו יתן טעם לפגם, ולכתחילה אסור לבשל בו מדרבנן, וא"כ מה שייך כאן תערובת של גטל"פ קודם פסח, דבתערובת שקודם פסח לא גטל"פ וליכא היתירא דגטל"פ, ומה שיתן טעם לפגם לכשיבשלו בו בפסח, כבר יאסר מדין גטל"פ בתוך הפסח לדידן דמחמירים בזה כמב' ברמ"א בסי"י וצע"ג.

ב. ובאמת שלכאז' היה לו לרבינו ז"ל להתיר מצד אחר, והוא לפי מש"כ בס"ק כ"ח לפסוק כד' המג"א דבנתערבה מצה שנגעה בבצק בשאר מצות, כיון שאין כאן חמץ בעין אלא טעמא בעלמא אינו חו"נ, וה"נ הכא דאין כאן אלא טעמא בעלמא בתוך הקדיירה,

[כט]

אפו גויים בתנורו בעל כרחו למה נאסר שכרו

כ' השר"ע סי' תנ"ס ס"ד דאם אפו גויים בתנורו בפסח אסור לקבל מהן מעות על כך, דהוי משתכר באיסורי הנאה. ואם עבר וקיבל, שכרו מותר. וכ' המ"א שכ"ז דוקא אם נתנו לו מעות, אבל אם נתנו לו הכיכרות שאפו בתנורו כיון שזכה לו תנורו אסור ליהנות מהן כי זכה בהם בפסח, והר"ל חמץ שעבר עליו הפסח. והקשו חברי הכולל דהדברים מתמיהין, כי איסורא לא ניח"ל למקני.

אחד מבני החבורה - ירושלים

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: כאן יש גילוי דעת שניח"ל.

מקור הלכה

סימן תמח

פתיחה לסימן תמ"ח: בסימן זה יבוארו כמה נושאים, כדלהלן:

שער א - דיני חמץ שעבר עליו הפסח, ברשות ישראל, ברשות גוי, מומר, ועוד אופנים, ודין חמץ שנמכר לגוי בזמנינו.

שער ב - דיני מכירת חמץ לגוי, ומסודר לפי פרקים ונושאים, ובראשיתו מפתח קצר והקדמה.

שער ג - מאכלי הבהמה בפסח, ודין חלב הבהמה בפסח.

שער א

חמץ שעבר עליו הפסח

הקדמה

חמץ שעבר עליו הפסח ברשות גוי, מותר ליהנות ממנו ולאוכלו אחר הפסח. ואם היה ברשות יהודי, אסורוהו חז"ל באכילה ובהנאה, ולהלן יבוארו תחילה דין חמץ שהיה ברשות יהודי (סעיפים ג, ה), ואחר כך דין חמץ של גוי ופרטיו, ולבסוף דיני "מכירת חמץ" [ודיני תערובת חמץ שעבר עליו הפסח בסוף סימן תמז].

נ"ל ההסבר, שהן אמת אם לא יקבל מהכיכרות (שאפו בעל כרחו בפסח) - לא יעבור על איסור חמץ בפסח, דלא זכה בכיכרות בפסח בעל כרחו - דאיסורא לא ניח"ל למקני. אבל אם יקבל עכשיו מהכיכרות שאפו בפסח, הרי הוא מגלה דעתו דניחא ליה בכיכרות שאפו ג"כ בשבילו בפסח, וא"כ זכה בהם בפסח, והו"ל חמץ שעבר עליו הפסח.

יוסף שלזינגר - צפת

[ל]

בסברת האוסרים למכור כלי חמץ לגוי בפסח

במ"ב סימן ת"נ (סקכ"ח) הביא מחלוקת אם מותר למכור לגוי כלים חמוצים בפסח, ובשעה"צ (סק"ג) ביאר שדעת האוסרים היא

כסברא שניה שבטור, וכונתו למש"כ הטור שאסור להשכיר כלים לגוי לבשל בהם חמץ, א. משום שרוצה בקיומו של חמץ. ב. שהכלי אסור בהנאה. וקשה, דהלא דעת האוסרים הוא החי"א (כמבואר בשעה"צ שם), והחי"א לא ס"ל האי סברא שהכלי אסור בהנאה, אלא ס"ל כדעת המרדכי והתוס' (שהובאו בדר"מ אות ב' וברמ"א בהגה) שאין הכלי אסור בהנאה אלא הבלוע, ומש"ה התיר החי"א לבשל בכלי מים כדי לחוף, וע"כ שבמכירת כלים הוא סברא אחרת כמבואר בחי"א (כלל קכ"ד סי"ז) עיי"ש, וצע"ג.

משה סיאני - בני ברק

תשובת הגר"נ קופשיץ שליט"א: במכירת כלים הוא מקבל מעות עבור הכלי עם החמץ שבתוכו משא"כ לחמם מים כדי לחוף אין לו שום דבר עם החמץ.

הרה"ג יוסף משידי שליט"א

נולל "אלינא דהלכתא" בני ברק מרבני בית ההוראה "אהבת שלום"

ודין חמץ שעבר עליו הפסח הוא אסור משום קנס, ומצאנו בפוסקים שהקילו בו בכמה פרטים מפני שהוא מחמת קנס: וכגון לענין ספיקות¹, וכן לענין ביטול בתערובת².

ומאידך, מבואר בגמרא (פסחים י:ׁ) שהחמירו בו, עד כדי שמי שלא בדק חמץ בזמן בדיקת חמץ יבדוק גם לאחר הפסח, כדי שלא יתערב חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בחמץ של היתר³.

עוד כתבו האחרונים⁴ שגם באופנים שהתירו למכור לגוי פת שנאסר בהנאה מחמץ, יש להזהר לפררו, כדי שלא יבואו יהודים לקנות מן הגוי, במקום שמקילים בפת גויים (וזה למרות שהמדובר שם בודאי לאחר הפסח, שהרי שום יהודי לא יקנה ממנו בפסח, ואעפ"כ חיישינן שהגוי ישמרנו לאחר הפסח וימכרנו לישראל).

חמץ שעבר עליו הפסח ברשות ישראל

א'. חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה, משום קנס שקנסוהו חכמים, הואיל ועבר עליו באיסור כל יראה וכל ימצא⁵. וגם לאחרים אסור בהנאה⁶. ויש להזהר ולהזהיר על כך⁷.

ב'. אפילו אם הניח את החמץ בשוגג או באונס שעבר עליו הפסח ברשות היהודי, אסור⁸. וישנם כמה סוגי אונס שדנו בהם הפוסקים אם להקל בהם, ובאונס גמור שאין שום חשש הערמה, וגם הוא הפסד מרובה, דעת כמה פוסקים להתיר בהנאה, ובפרט בצירופים אחרים של היתר⁹.

מהשיטמ"ק שם בשם הר"מ סרקוסטא, אולם כל הראשונים אוסרים בכל אופן, וכדלהלן (בהערה שאחרי הבאה), ולפי"ד הרי"ף יש לסייע דבריו טפי, אך כאמור שי"ל שכל זה הוא רק להיתר הנאה ולא באכילה, ויש שצירפו לפעמים להקל טפי לגבי אחרים, וכגון המטה יהודה שהביא בביה"ל (ד"ה אפילו) ועוד בשד"ח. (וע"ע בשד"ח שם אות כה ואות כו.) ואפילו אם מת, אסור החמץ לבניו אחריו, ופשוט, וכ"כ הנה"ב שם, וה"ד במחב"ר וכה"ח (אות לא). וכן בשד"ח סימן ח (אות לב) באריכות בענין מי שמת בפסח, והיה לו חמץ ועבר ולא ביערו קודם הפסח, אם מותר לבניו אחריו, עיין שם. ויש לדון ולפלפל בדב"ק, אי הוי איסור בעצם (וכבר נחלקו הפו' באיסור דרבנן אי הוי איסור חפצא או איסור גברא גרידא, ועכ"פ חמץ שעבר עליו הפסח עשאוהו כאיסור ברור מאכ"א, ובודאי שאסור לאחרים ואסור לבניו, ואכמ"ל).

ודע, שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, וגם להאכיל לבהמה של אחרים, ואפילו בהמה של הפקר אסור (עיין להלן סי' ובמשנ"ב סקכ"ו וכה"ח אות קו בשם האח'), וכ"כ התשב"ץ (ח"ג סי' רצג) שכל איסורי הנאה אסורים גם לבהמת הפקר, וכ"כ באו"ה (כלל כא סי"ב) ובתור"ח (כלל פה דין ג) ועוד באח'.

7. פשוט, דהא איכא איסורא על הדבר, וכ"כ בזרע אמת (ח"ב יו"ד סי"ט), ודלא כהרב דרך המלך (בהל' חו"מ פ"א ה"ד) שהרואה את חבירו שאוכל חמץ שעבר עליו הפסח א"צ להודיעו, כיון שאינו אלא משום קנס, ע"כ, דליתא, וכ"כ החיד"א בחיים שאל (ח"ב סל"ח פ"ה) ובחקת הפסח כאן (סקי"א), וה"ד בכה"ח (אות ל) ועוד באח', והוכח תוכיח כתיב (ועיין סי' תרו), וא"כ ודאי שיש להוכיחו, ועיין בשד"ח באספ"ד חו"מ סי"ח אות ד, וכן בכללים מערכת הוא"ו אות כו סק"ז בשם האח' שחלקו על דברי הדרך המלך עיי"ש (ומש"כ ברבבות אפרים ח"ד סי' קכה להתיר בזה, דומיא דמי שאינו יודע שמת לו מת שמותר להזמינו לשמחה, ז"א כלל, דאף הדרך המלך הנ"ל לא התיר אלא משום שזה קנס, ואבילות שאני משום שכל שאינו יודע מכך, לא חלה עליו האבילות מעיקרא, ופשוט). ובודאי שצריך וחובה להוכיח את מי שנכשל בזה.

[ומיהו כ"ז ע"פ דין דווקא, אבל מה שמותר בעיקר הדין פשיטא שאין לעורר איסורים, ועושה חדשות בעל מלחמות, ונפ"מ שמה שיש המהדירים לפרסם לרבים כל פעם שזיהרו מחמץ שעבר עליו הפסח שנמכר לגוי, והוא טעות, שאם רוצה להחמיר על עצמו שיעשה כן, אבל מהיכא תיתי להחמיר לאחרים בדבר שמותר על פי דין לאחר המכירה, אתמהא, ועיין להלן בסוף שער זה בענין חמץ לאחר הפסח בזמנינו בענין זה].

8. כן כתב הרמב"ם (פ"א מחו"מ ה"ד), וסיים הרמב"ם שם כדי שלא יניח אדם חמץ ברשותו בפסח כדי שיהנה בו אחר הפסח, ע"כ. והוא טעם למה אסור באכילה ובהנאה.

ונ"ל דמדכתב הרמב"ם טעם זה אחר כל הפרטים, ללמדינו בא, שטעם

דיש חולקים, ובשעה"צ (שם אות א) כתב שי"א שאין עובר ע"ז בלאו כי אם בעשה דתשביטו, עיין ראב"ד ומלחמות וסמ"ג, ולפי"ז אין ברור אם אסור אז בהנאה מדאורייתא, וע"ע שם.

ואחר זמנו ההלכה פסוקה היא שאסור חמץ אחר הפסח מדרבנן, כדעת ר' שמעון, וכאמור. וכ"כ כל הראשונים בפסחים (כח. כט. לא): והרמב"ם ושא"ר וכ"פ בשו"ע סי' תמח, וראה בשדה חמד ח"ח באספ"ד חמץ ומצה בסימן ח שהאריך טובא מכל דברי הפוסקים בעניני חמץ שעבר עליו הפסח, משם יתד ופינה לכל השאלות ובתחילתו פירק את דברי השערי תשובה לנושאים, ואח"כ האריך בכ"כ נידונים, עיין שם נפלאות מתורתו.

ולענין חמץ אחר שש שעות, שמכרוהו ועבר עליו הפסח, עיין בשו"ת פני יהושע סי"ד שיפקיר בפני גויים מאוהביו ואח"כ יתנו לו, וי"ל ע"ד. וראה בשד"ח באספ"ד (ס"ח אות ח) באריכות, ובכמה ראשונים מצאנו שאחר ו' שעות אסור.

6. נחלקו בזה הראשונים, יש אומרים שאסור אפילו לאחרים, וכדמוכח בחולין (ד:ׁ) שחמץ של עוברי עבירה מותר מפני שהם מחליפין, ומשמע דהלא"ה היה אסור, אף לאחרים. וכ"כ להוכיח מזה הר"ן בפסחים (כח.), וכן הובא ברבינו מנוח (פ"א מחו"מ ה"ד) שיש הסוברים כן, וכן כתב בחי' הרמב"ן בפסחים (לא): אהא דאמרו בב"ק (צו.) שהגזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, דמשמע שאסור בכל אופן בין לו ובין לאחרים, ולא רק לבעליו הראשונים שעברו על כל יראה. וכ"כ בספר המכתם (בפסחים כט) ובאורחות חיים (הל' חו"מ לט) והרשב"ץ ביבין שמועה (מאמר חמץ כה ע"ד), וה"ד באחרונים כיעוין בכה"ח (אות ל) עיין שם. אבל ברבינו מנוח (שם) הביא מתשו' הרי"ף שכתב שיש להתיר לאחרים, ובמאירי פסחים (כח.) כתב שמותר בהנאה לישראל אחר שאין הקנס אלא לעובר, ע"כ. וכך יש לפרש דברי הרי"ף שמותר בהנאה לאחרים, אבל לא באכילה (וזה מוכרח מהגמרא דחולין שם, וכמש"כ המאירי), אמנם כל זה יתכן כשנותן לאחרים בלא תמורה, אבל אם יתנו לו תמורה הרי הוא נהנה מזה ואסור, שהרי לכי"ע חמץ אסור בהנאה לעובר עליו.

והנה פשוט בפו' שחמץ אסור לאחרים ג"כ כחתיכה דאיסורא (ואמנם ממש"כ הפו' אם מותר או לא, אין ראיה, כיון שהמדובר הוא להתירו במכירה וכדו, ולדידיה ודאי אסור בהנאה), וכפי האמור הרי שיש לצרף לסניף דברי הרי"ף מעמודי ההוראה והמאירי, אלא שאין בזה כ"כ נפ"מ, שהרי באכילה מיהא אסור לכי"ע, ואין התועלת אלא ליהנות מזה לאחרים, וכמעט ואין בזה תועלת אלא כשנותנו לאחר בלא תמורה והאחר מוכרו לגוי, וע"ע בשד"ח סימן ח אות יז.

ומזה יש לדון אודות גזלן שגול חמץ ועבר עליו הפסח, שבנובי"ק (סימן כ) כתב שלא עבר על ב"י וב"י ומותר לנגול, והקשו עליו כל האח' מגמרא דבב"ק צו. ועוד ראה בשד"ח (סימן ח אות טז) וסיעו לדבריו

ג'. אפילו אם ביטל את החמץ באמירת "כל חמירא" וכו', ונשאר אחר הפסח, אסור בהנאה¹⁰, ואפילו אם הפקירו¹¹ בעדים¹².

זה נכון גם לגבי מי שהשהה בשוגג או באונס, שהרי עדיין שייד החשש שיניח, ויאמר שוגג הייתי, וסברא זו מצאנו בכ"מ שחששו לזה חז"ל שמא יאמר שהוא לא מדעת, וכגון איסור ספיחין במשנה בשביעית שמא יאמר שגדל מאליו, וע"ע פסחים נב. נג: וכתובות לה. וכדו', ולא שייד לחלק בזה כלל, דהוי בכלל נתת דבריך לשיעורים, שהרי כמה וכמה סוגי אונס טענות מטענות שונות (לך נא ראה דוגמתם בתשו' הפו' שבשערי תשובה כאן ובשד"ח באספ"ד חו"מ סימן ח), ולא ראי זה כראי זה, ונתבטלה גזירת חז"ל, אך האחרונים כתבו ראיות לזה, וכדלהלן בסמוך, ומ"מ הסברא בזה תתבאר כאמור, ושור"ד בס"ד שכבר האח' דייקו כן בדברי הרמב"ם וכמבואר בחמד משה הובא בשעה"צ (אות יב), ושכן מבואר בח' מהר"ם חלאוה, וכן מדויק לשון הרמב"ם, ע"כ. והיינו כמבואר.

ובמגיד משנה שם כתב שדברי הרמב"ם נלמדים מדין ישראל שהרהיץ חמצו אצל גוי וכו', ולא חילקו בין אונס למזיד, וכבר תמחו על ראייה זו האחרונים, וכיעוין בתשו' הגרע"א (ח"א סי' כג) שאפילו באנוס על הביטול אסור, וע"ע בד"ח ח"א סימן כא ד"ה תשובה ובתורת חסד סימן כב אות ג, ועוד במקור דברי הרמב"ם יעוין באור שמח שם, ובכת"ס סימן פה, ולהלן בסמוך בדברי הראשונים.

וברמב"ן פסחים (לא:): כתב ג"כ שאסור אף באונס, והוכיח כן ממש"כ בב"ק (צו). בגזל חמץ שיכול לומר הרי שלך לפניך, אף על פי שהגזול אנוס, וכ"כ הנימוקי יוסף (פסחים כט). בשם הרא"ה בשם רבו הרמב"ן, וכ"כ בעל העיטור, מההיא דבב"ק (והובאו דבריהם האח' כמובא בכה"ח אות לח). ודברי הראשונים הללו נעלמו מדברי הרבה אחרונים, וכמש"כ בשד"ח סימן ח אות טז בארוכה.

והגם שבשיטמ"ק (בב"ק שם) הביא בשם הר"מ סרקוסטא שבגזל חמץ אין עוברין עליו לא הגזול ולא הגזול, מ"מ אין זה משנה את הדין, חדא דהעיקר ככל הראשונים הנ"ל שבית ישראל נשעו עליהם שאסרו בכל אופן, ואף להר"מ סרקוסטא, כבר כתבו האח' (בחקת הפסח ובשו"ת קול אליהו ח"ב סכ"א, וה"ד בכה"ח אות לח) שאסור בהנאה, ורק שלא עבר על ב"י וכו' (וזה כשלעצמו נכון שלא יענשו אם באמת היה אונס דרחמנא פטריה, אבל מ"מ החמץ אסור), וע"ע בשד"ח שם.

ועוד יעוין בשע"ת כאן שהביא משו"ת התשב"ץ (סימן קצט) שכתב שאם הניח באונס רחמנא פטריה, ע"כ. וכתב ע"ז שבקונטרס טוב עין שבסו"ס ועד לחכמים כתב שדבריו קשים, כי מה ראה לחלוק על הרמב"ם, ע"כ. וכן תמה בחקת הפסח (אות יוד) על הרשב"ץ, וכן בכסא אלהו (ה"ד בכה"ח אות לד) תמה על הרשב"ץ ועל הברכ"י שהביאו בלא להרגיש שזה נגד כל הפי שאוסרים אפילו באונס. וע"ע בתשו' הרדב"ז (סי' אלף טו) שכתב ג"כ להקל באונס, ועיין בדיבור הבא מה שהעירו ע"ז, איברא שגם בספר המכתם (פסחים כט). כתב שיש מי שמתיר בשגגה או באונס, אך סיים שהרמב"ם אוסר, ע"כ. ואחר כל דברי הראשונים הנ"ל פשוט שאין מקום להקל אפילו באונס.

וכן פסק השו"ע בפשיטות שבין באונס ובין בשוגג אסור, ובמשנ"ב (סק"ח-ט) הביא מהמט"י שביאר ששוגג היינו שלא ידע מאותו חמץ, ואונס היינו שידע מהחמץ אלא שהיה אנוס ולא יכל לבערו, ואע"פ שלא עבר על בל יראה וכו', אסור. וע"ע להלן בסמוך.

9. מצאנו בתשו' האח' טובא שדנו אודות כמה וכמה מקרים שהשהו חמץ בשוגג או באונס, אי יש להתירם או לא, וכמו שיראה הרואה בשערי תשובה כאן משו"ת שבות יעקב ח"ב סט"ז בקנה מגוי ושכח מהמקח (ודלא כהפנים מאירות סי' צו), ועוד הביא משו"ת פני יהושע סי"ד במי שסמך על בעלת הבית שתמכור ולא עשתה כן (והיקל בצרוף שיי"ש הוא חמץ נוקשה וגם ביטל), ובשו"ת כתר כהונה סימן כ באלמנה שצוותה לעוסק בנכסי היתומים שימכור הי"ש ושכח (והתיר בהפ"מ ע"י עירוב ברוב לבטלו), ועוד שם סכ"ה ובתשו' רבי משולם.

ובשד"ח באספ"ד (סימן ח) האריך טובא מדברי הפו' בכר"כ דוגמאות של שוגג ואונס, ונוכיר בקצרה, באות ז הובא מדברי הפו' כמה דוגמאות של אונס, באות יא במי שהניח חמץ במקום שעשוי למכור ולא הרגישו בו, ועוד כיוצ"ב, ובאות יג שביקש מסופר מובהק לכתוב שטר ונמצא השטר פסול, ובאות נב נג ואת נח, וכן מאות סד והלאה, ובאות עב בדין שכחה מחמת הרפתקאות דערו עליה, עיין שם. והדברים ארוכים, תן לחכם וכו', ובדבריו באות ז הביא כו"כ נידונים והכל בכללם, ויובאו להלן. והנה אין לנו נגד השו"ע ודעימיה בלא כלום, ואף לצרף לסנף אין לנו, אחר שכל הראשונים אסרו אפילו באונס וכנ"ל, אך עדיין יש לומר שבאונס גמור שאני, וכמו שכתב הבית מאיר (בנידון הבית הלל ביו"ד קלב בישראל שנשאר הדגן שלו אצל הגוי הטוחן, והגוי אפה מזה והביא לו אחר פסח) שלא כל אונסין שוין, ובאונס כזה שלא היה יכול כלל לאסוקי אדעתיה שיאפה העכ"ם מקמחו חמץ בודאי לא קנסוהו חכמים, ע"כ. והובא במשנ"ב (סק"ט), וציין עוד לדבריו בביה"ל (ד"ה אפילו) משם תשו' הרדב"ז (סימן אלף טו, והזכרנוה לעיל), וכנראה כוונתו למש"כ הרדב"ז שם דטעמא דאיסורא משום קנסא, והיכא דאנוס הוא ליכא למקנסיה, ע"כ. וצ"ל שבודאי אינו חולק על הרמב"ם וכל הראשונים שגם באונס אסור, אלא דס"ל שאונס כזה דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה שרי [ונידונו הוא כעין נידון הבית מאיר, אף שבנידון הבי"מ החמץ לא היה עשוי כלל להאפות אצל הגוי, ואילו בנידון הרדב"ז לכאו' י"ל דהו"ל לאסוקי אדעתיה שמא המשרתים יאפו לו, ואפשר דס"ל שזה ג"כ בגדר אונס גמור לפי הנסיבות שלא היה לו לאסוקי אדעתיה שיעשעו כן], אמנם אף הרדב"ז לא התיר אלא בצירופים נוספים, ומוכח שלמרות הכל לא היקל באונס, [אך שוב י"ל שבנידון הבי"מ שהוא אונס גמור, יסבור ג"כ להקל טפ"ל].

ונמצא לדעת המשנ"ב כמה דרגות: א]. שוגג (סק"ח). ב]. אנוס שידע מהחמץ (סק"ט). ג]. אנוס גמור שלא ידע כלל מהחמץ (סק"ט

בשם הבי"מ). [ואף אמנם שסתמו הפו' לאסור באונס, נראה לדמות זאת למש"כ בב"ק (כו). דאדם מועד לעולם אפילו באונס, ואעפ"כ כתבו כמה ראשונים שבאונס גמור פטור].

ובברכי יוסף (אות ג) הביא בשם הדברי יוסף גבי חמץ שלא היה ידוע לבעליו, והגיע אחר פסח, מותר באכילה, דבכה"ג לא אסרו רבנן, וכן הביא בשע"ת (סוה"ס) מספרו חיים שאל, ושאחד קדוש הסכים עימו, עיין שם. וכדבריו בשיור"ב. אמנם בזרע אמת (ח"א סמ"ט) חלק ע"ד הדבר"י כתב השד"ח (באספ"ד חו"מ ס"ח אות ז סק"א) שיש לסמוך על שלושת הגדולים המתירים, ושכ"מ בשו"ת בית שלמה, ושיש לצרף דברי הרב כתר כהונה שהביא השע"ת שאם לא היה באפשרותו לבער מפני שהיה רחוק ממנו לא שייד בזה הערמה, וע"ע שם כמה דוגמאות ונוכרים בקצרה, ואת עיקרי הדברים מפי אומרם ולא נבא לדון בכל דברי קודשם, משום האריכות הגדולה בכל פרט, ובכל תשובה יש דברים חדשים לא ראי זה כראי זה, וקצר המצע מהשתרע. וראה לבסוף המסקנה:

א]. קנה לחבירו סחורה חזיטין וחבירו לא ידע מזה, התירו הדבר"י והחיד"א כנ"ל, כיון שלא היה ברשותו וגם לא היה יודע מזה [והובא בכה"ח אות לה-לו].

ב]. אנוס בענין המכירה, שחשב שנמכר, ואח"כ נודע לו שלא מכר, ואומר שביטל, יש להתיר בהנאה, חק יעקב בשם תורת השלמים, וכתב דלא כמקצת אחרונים שהחמירו חומרות יתירות בדינים אלו (וע"ע בשד"ח בסוסק"ג, וכן עיין בענין זה בסק"ז בשם השר"מ).

ג]. היה בבית האסורים וצויה לאשתו למכור, ואשתו עשתה שליח ולבסוף נודע שלא נמכר, הדין כנ"ל, לקט הקמח משם המנח"י, וכ"ה בעיקרי הד"ט.

ד]. יסוד ההיתר הנ"ל, כיון שעשה כל מה שמוטל עליו לעשות, ונאנס ולא עלתה בידו כהוגן, כן ביאר מגן האלף סק"ח, ובזה יש לסמוך על הביטול להתיר בהנאה.

ה]. שלח שליח למכור, והשליח טעה ולא מכר חבית אחת, בשו"ת חת"ס סי' קח מיקל כיון שביטל והפקיר ואין חשש הערמה, שהרי רצה למכור ושליח הוא דעוית, וציין שכן במנח"י וכונו"ב מוזכרים קולות כאלה, ובסימן קיט כתב שכן הסכימו בענינו כל גדולי הדור להתיר, וציין לא"ז ורבא, ושע"א ועבוה"ג.

ו]. ביטל ובדק ושרף, ונחפז לצאת לאביו החולה, ואח"כ נודע שהיה לו עוד מקום של חמץ, צידד בזה בשו"ת הרמ"ץ סימן כד, ועיין בשד"ח סק"ד שדייק דמשמע שאף בלא אונס גמור, והעיר ע"ז, ומ"מ יסוד הדברים הוא ע"פ התוה"ש הנ"ל, וע"ע להלן אות ט.

ז]. אם אין חשש הערמה, כגון שידוע שהיה שוגג או אונס, כגון שהיה חולה ולא היתה דעתו צלולה לבטל (נוב"ץ סי"ט), או שלא ידע מחמץ שנפל לו בירושה, או שהיה לו תבואה במקום אחר שנתחמץ ולא ידע, ובשו"ת שם אריה (סימן ז) סתם שיש להקל בכל זה רק כשאנו יודעים כן, אבל אם זה רק על פי דבריו שהיה שוגג או אנוס, אין לסמוך עליו כלל, דאכתי איכא למיחש להערמה.

ח]. שכח לפרט כל החמץ, ה"ז אנן סהדי שהיה בטעות ואנוס, שם אריה (הנ"ל), וה"ד שד"ח סק"ה.

ט]. בשכח למכור חלק מהחמץ, כתב במים חיים רפפורט ס"ה שכיון שביטל יש להתיר לשו"ע, ואף למי שאוסר, מ"מ בכה"ג שאנו רואים שמחזר אחר תקנת חכמים יש להתיר בהנאה בהפס"מ, וע"ע שם בשד"ח סק"ו [ועיין שם שכתב דשכחה הוי אונס, וצ"ע].

י]. שכח לפרט כל החמץ, אבל אמר שמוכר גם אותם הדברים שלא נכתבו ולא פסק דמים [נ"ב]. כיום מוסיפים כן בכל השטרות שמוכרים החמץ שבכל מקום, ופסיקו הדמים הוא ע"י שומא של שלשה בקיאים, כידוע], התיר בשו"מ מהדו"ק ח"א סי' צג כיון שהוא אונס "גמור", ואונסא דלא שכיחא, וע"ע שם בשם השו"מ.

יא]. בשכח לפרט החמץ, עיין בשו"ת יד יוסף ה"ד בשד"ח סק"ח, ועוד הביא בשד"ח סק"ט משו"ת עטרת חכמים, שאין זה נחשב אונס אלא עצלות, ואעפ"כ היקל כיון שעשה מכירה, וע"ע שם.

יב]. עיין בתשובות הרדב"ז שהביא בביה"ל ס"ג ד"ה אפילו באנוס מחמת הפועלים שלו, ושם יש צירופים שאינו חמץ ודאי אלא בלתייה ואחר בדיקה, וכן ביו"ט שלא עבר באיסור ב"י וכו', וע"ע בדברי האח' שהביא המשנ"ב (סוסק"ט) בגייים שלתתו לו חמץ, עי"יש שהיקל להחליף (אולם בשעה"צ שם אות יג מבואר שיש להקל לגמרי, וכן עיקר). ג]. עוד יעוין בביה"ל (ס"ג ד"ה חמץ של ישראל) גבי גוי שגזל חמץ מיהודי, וכן הוא בכה"ח (אות לח) שגזלן שגזל חמץ ועבר עליו הפסח, אסור החמץ בהנאה לנגזל, וכמבואר בב"ק (צו): ובדברי הראשונים [ומ"מ יכול הגזלן לומר לנגזל הרי שלך לפניך ופטור], וע"ע בכה"ח שם באופן שהגזלן היה גוי.

יד]. עוד מצאנו שדנו הפוסקים גבי טעוית בהוראה, וכדלהלן.

א). היה לו ספק, ואמרו לו חביריו שצריך שאלת חכם, מבואר בחוות יאיר (סי' מח) שהמסופק אינו כאומר מותר, וכן למד מזה לנידו"ד בשו"ת כתר כהונה סכ"ה, עיין בשע"ת.

ב). ובשו"ת זכרון מנחם צבי (ס"א), וה"ד בשד"ח ס"ח אות ז סק"ג) דן במי שטעה במכירה, והשיבוהו (שם בס"ב) שאומר מותר הוא רק שוגג ולא אונס, והמתירים לא התירו אלא באונס, עי"יש. וכן בשואל ומשיב (ח"ב סי"א, ה"ד בשד"ח סק"ז) אודות למדן אחד שהורה שא"צ מכירה, ה"ז אסור, ואף שעשה על פי הוראת חכם, מ"מ לא עדיף משוגג כמש"כ מג"א סימן שיח סק"ג, וע"ע שם, ומאיידך ביד יוסף (סי' קיג, וה"ד בשד"ח סק"י"ט) שהביא אודות מי ששאל למורה ועשה על פי הוראתו בטעות, דהרי הוא שוגג ואין לקונסו כלל, ע"כ. וזה דלא ככל האמור. אמנם השד"ח שם

בתוה"ד ביאר דבריו, דהוי "שוגג גמור" ולכן אין לקונסו, ודו"ק.

ג). הוראה בטעות, ולכן השאיר החמץ, כתב השע"ת (תמח) שיש ללמוד זה ממש"כ באהע"ז סוס"ז משם מהרי"ק, ועיין בשו"ת בית אפרים חאהע"ז ובשו"ת חת"ס סי' קיד, שו"ר בשד"ח (שם סק"י) מש"כ ע"ד השע"ת.

ד). אמרו לו שכניו על פי הוראת חכם שמותר, חשיב שוגג, שו"ת מים חיים רפפורט ס"ה עפמ"ש הש"ך בסי' קפז סק"ז שאשה יכולה לסמוך על חבירתה, ע"כ. וע"ע ביוסף טוהר בסי' קפח מפורש טפי שיכולה לסמוך על חבירתה לומר כבר טיהר חכם.

ומפני אשר יגורתי מכל אותם אדוים בלבנון שהיפכו בזכות לחוס על ממונן של ישראל, היה נלענ"ד שלא להקל בזה כלל, ככל סוגי אונס ושוגג, שהרי טעמא דאסרו הוא משום דאתי לידי הערמה, ומי יודע אם בכל דבר ודבר אין שייד חשש הערמה, ואמנם יש פוסקים שדקדקו להתיר רק בתנאים מסוימים דאנן סהדי שאין הערמה, וכגון שמכר ושכח למכור הכל, או שאנו יודעים בעצמינו שהיה חולה או נחפז וכדומה, ולא מפיו, כדברי השם אריה וכדומה, אולם אף בזה מי יודע אם לא נתלווה בזה עצלות, ולמרות שהיה חולה היה יכול למכור ותלה ואמר חולה אני, וכנהג, וכל שכן לדברי שאר הגדולים, וכפי הידוע לי הקטן בכללי התלמוד כל כה"ג שיש צד שיבואו לחלק, אסור, הגם שהוא מילתא דרבנן דכל כה"ג אמרינן דלא נתת דבריך לשיעורין. וה"נ איכא צדדים וצדדי צדדים, ואין אדם יודע חללה של רשות העולם, והם דברים המכוסים ומוסתרים מבני אדם, ורוב הפוסקים התבססו ונתלו באילן גדול הלא הוא תורת השלמים, אף יש לדון בדב"ק כאמור, ועל כולנה שלענ"ד הוא נגד פשטות הגמרא (בב"ק צו). בגזל חמץ, שאעפ"כ אסור בהנאה (ועיין בביה"ל ס"ג ד"ה חמץ של ישראל) למרות שמן הסתם הוא אונס גמור, ודו"ק, וכ"מ מדברי הראשונים שהבאנו לעיל שמשמע סתמא לאסור בכל אופן.

ושוב מצאתי להגרע"א (סימן כג) שכתב שכל דברי המנח"י אינם מספיקין להתיר, א]. מש"כ להתיר בביטול כמו בנוקשה, פשוט שיש לחלק כמש"כ האח'. ב]. מש"כ שלא חיישינן להערמה כאשר ביטל וקיים תקנת חז"ל, אינו מוכרח, די"ל דחיישינן להערמה בפעם אחרת, וכלל גדול אחז"ל בתקנתם וכו', ובכל ענין אסור, ע"כ. (וציינו השד"ח שם בסוף אות ז). וגם הנו"ב שהיקל בנידו"ד בס"ט, ועוד מצאנו שהזכיר כעין סברא זו בתשובתו דלעיל (סימן יח) ד"ה אמנם גבי ביטול בעדים דלא מהני, אמנם לפי מה שהמשיך שם, א"כ אינו ענין לכאן, ומ"מ כתב שם שכל שלפעמים שייד שיערים לא רצו חכמים להתיר כלל. וגם בשע"ת בסופו הביא כמה אח' דפליגי, ומנה שם עוד כו"כ פוסקים בזה, וע"ע בשד"ח בסק"א שגם כן הביא מהזרע אמת ופמ"ג (אמנם בדברי הפמ"ג ראה עוד בדבריו בסק"ט, ויל"ב). ואעפ"כ כתב השד"ח שהגם שנמצא ג"כ מרבנן בתראי שאין דעתם נוחה להתיר, מ"מ עינו רואות דשלמים וכן רבים שמכו ע"ד תוה"ש שהתיר בהנאה, וכדאי לסמוך עליהם בהפסד מרובה, ובפרט שיש עוד צדדים אחרים כאשר נמצא על הרוב פשיטא שיש לסמוך עליהם ולא לאבד ממוץ ישראל, ואין המורה רשאי להחמיר לאחרים במקום שיש להם על מה לסמוך להתיר בהנאה.

סיכום ההלכה: חזינו **שהרבה מתירים אף שאינו פשוט, אולם גם אם אנו באים להקל, הוא רק בתנאים הבאים:** א]. שברור הדבר שאין חשש הערמה. ב]. בהפסד מרובה. ג]. בהנאה דווקא ולא באכילה. ד]. מבואר בהרבה פו' שהקילו רק בצירוף שהיה ביטול, וכיוצא. ויבואר עוד בהלכות הבאות, שבאופן שיש ביטול עם אונס יש להקל טפי [ולאו דווקא באונס גמור לדעת כמה פו']. ויש לחזר אחר צדדי היתר נוספים [ויש שהקילו ע"י ביטול ברוב היתר].

ואסיים, שבדברי הפו' הנ"ל מבואר שההיתר הוא רק בהנאה ולא באכילה, וזה דלא כהבית מאיר הנ"ל בתחא"ד שכתב להתיר אף באכילה, ונראה שאף המשנ"ב שהביאו, י"ל שזה רק בצירוף שאר צדדי ההיתר (ועיין בשעה"צ אות יג), ודו"ק, ועכ"פ צריך שיהיה אונס גמור דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה, ולפי"ז אף שמיקל באכילה, מ"מ מחמיר בדרגת האונס יותר מדברי האחרונים הנ"ל שהם דיברו ביודע מהחמץ אלא שהיה איה טעות, ולפי"ז י"ל דלא פליגי, ודו"ק היטב.

ולמעשה, הגם שלכאורה היה נראה לאסור בכל אופן (וכנ"ל בד"ה ומפני), אך כבר הבאנו דברי האח' והשד"ח (בד"ה ושוב), וצ"ל שהוא ע"ד מ"ש בש"ס ופו' בדוכתי טובא שכדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעת הדחק, ובפרט בקנסא דרבנן ולקולא. ובכל אופן אף אם באנו להקל, אין להקל ללא כל התנאים הנ"ל [וכיום לפי שיטות המכירה הנעשית ע"י הרבנות ובד"ץ, אף שאינה מכירה מעלייתא, כמו בזמנם, מ"מ זה מועיל שאין את כל החששות הנ"ל, מאחר שבשטר מכירה כתוב בבירור למכור כל החמץ, והוא נעשה בנקל בלא שום טורח, ועיין כה"ח אות צז, ובהרבה מקרים יש מקום לצרף להקל בזמנינו שהרבנות מוכרת לכולם מדין זכין וכו'. ודו"ק].

10. בירושלמי (פ"ב דפסחים ה"ב) הפקיר חמצו ביו"ד, מהו להשתמש בו אחר הפסח, ר"ל מתיר ור"י אסור מחשש הערמה, כלומר שמא לא יפקירנו ויאמר שהפקירו. והובא ברא"ש (פ"ב סימן ד), ובטור פסק לאסור אפילו שבטלו (אף שהוא כהפקר), וביאר הבי" שהרי קי"יל הלכה כר"י (יבמות לו. וכו'). וע"ע בראב"ן סי' ז ורוקח סי' רסח, וכן רי"ו נתיב ה ח"ה כתב שנכון להחמיר, וכ"כ עוד ראשונים. וכ"פ בשו"ע ס"ה שאסור אפילו ביטלו, ומשמע שאפילו בהנאה אסור, וכמש"כ הכה"ח (אות צג) בשם הרבה אחרונים.

אמנם יש החולקים בזה, הלא הם בעל העיטור כמש"כ הטור שהוא מתיר בהנאה ואוסר באכילה (ועיין בב"י שביאר טעמו, דלהנאה מועטת לא חיישינן להערמה, והטור כתב שאין טעם נכון לחלק בזה), וכן במאיירי

ד'. ואפילו אם בדק כפי המנהג, ונמצא חמץ לאחר הפסח, גם כן אסור בהנאה, ואפילו אם גם ביטל¹³.

ה'. אם היה תרתי לטיבותא, גם אונס, וגם ביטול, אפשר להקל בהפסד מרובה דווקא בהנאה ולא באכילה, והדבר תלוי בכל מקרה לגופו, מפני שהפרטים בזה רבים¹⁴.

ו'. הפקיר את החמץ בפני עדים, יש להתיר במקום הפסד מרובה בהנאה, דהיינו למכור לנכרי או להחליף עימו בדבר אחר, ויש מתירים אפילו באכילה בהפסד מרובה¹⁵, ובפרט אם היה אונס גמור, כגון שהיה בדרך ונוכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, שיש להקל גם באכילה¹⁶.

פסחים (כח.) הביא מחכמי לונלי שהתירו בהנאה, אם בטלו בלא הערמה, ופליג עלייהו מהירושלמי, והיינו לפי הכללים שהלכה כר"י וכמש"כ הבי". אולם בהגה"ו הביאו מהאח" שביירושלמי ל"א האי כללא דהלכה כר", וכ"כ עוד הרבה באח". ומלבד כ"ז יש לומר שממקומות אחרים יש ללמוד שאין הלכה כר' יוחנן, וכגון מדברי הירושלמי בשביעית (פ"ט ה"ד), ושעפ"י מצאנו כמה ראשונים ואח' שהקילו בהפקר, ועכ"פ באופן שהוציאו מרשותו (וכדלהלן) בהלכה שאחרי הבאה), וכן העיר מזה בשו"ת חת"ס (סימן קיד), ועיין בדברינו להלן מהראב"ה (פסחים תיז) שריב"ל בנדרים (מה.) כר"ל. ובתשו' הרשב"א (סי' ע), ולפ"י אדרבה יש סיוע לדבריהם. גם יעוין בא"ר (סק"ג) שהביא מפסקי תוס' (ריש ביצה ו) שמתירים, עיי"ש. ובאמת שרי"ו הנ"ל הביא בשם תוספות שמתירים בזה (אך הוא החמיר), עיי"ש. ובודאי דיש לצרף שיטתם לסנף.

11. היינו נידון הירושלמי, שמוזה למדו הטושו"ע לאיסור, וכ"כ האח" כמובא במשנ"ב (סקכ"ה), וכן כתב עוד בכה"ח (אות צד) בשם הרבה אח' ודלא כע"ש, עיי"ש. ובכה"ח סי' תמח אות ב, ועוד. ויבואר עוד בהלכות הבאות.

12. גובי"ק (סימן יח) עיין שם טעמו, וע"ע בכה"ח (אות צה) בשם הח"י ועו"א, ובכה"ח סי' תמח ב, ויבואר עוד בהלכת הבאות.

13. עיין משנ"ב סקכ"ה שהביא מחלוקת האחרונים, שכמה אחרונים אוסרים, וציין (אות סח) לפר"ח וא"ר גוני"ב וחת"ס וגר"ו ומקו"ח, וכתב שם שראיות הפר"ח כבר הקדימו מהר"ם חלאוה, ושוב הביא שיש מן האחרונים שמקילים בבדק וביטל, דמאי הו"ל למעבד, הרי עשה הכל כדין [נ"ב]. כדי לעיל בהל' בדיקת חמץ סי' תלב שהערנו אם עשה הכל כדוין היאך נמצא החמץ, וי"ל]. וציין (באות סט) לח"י ומט"י ומגן האלף, ושכתבו שכה"ד דעת הרשב"ץ, ועכ"פ אינו מותר אלא בהנאה דווקא (עיין שעה"צ אות ע), ומסיק המשנ"ב בדמקום הפסד מרובה יש לסמוך עליהם, עכ"ד. אולם הדבר נראה קשה מאד להקל אחר שהשו"ע (ס"ה) אסר בפשיטות, ומשמע בכל גזונו, וגם הרשב"ץ שהביאו ממנו סיעתא להקל, הרי המעיין בדבריו (בסי' קצט) יראה שהוא מתיר מטעם אונס, דמה היה לו לעשות אונס הוא וכבר ביטל החמץ, וביטול מהני אפילו לחמץ ידוע, עיי"ש. וכפי הנראה שעצם הביטול מחשיבו לאונס, וכבר כתבנו לעיל שאין להקל בביטול, ואפילו באונס אין להקל, וכמשנ"ת לעיל בהלכה שלפני הקודמת, והבאנו שם בהערה מדברי האח' שתמזהו על התשב"ץ מה ראה לחלוק על הרמב"ם. ואף לדברי התשב"ץ גופיה הרי כתב ליישב בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב סע"א דמירי בתרתי לטיבותא גם אונס וגם ביטול (הגם לדשון התשב"ץ ל"מ כן כ"כ בשאלתו), אבל בביטול ובדיקה אין להקל, וכפשטות השו"ע והפו', וע"ע בהלכה הבאה אם יש להקל בתרתי לטיבותא.

14. הנה הבאנו מהשו"ע (סעיף ג) שאסר אפילו באונס, ואח"כ (בסעיף ה) אסר אפילו בביטול, ויש לדון בתרתי לטיבותא אם מותר, ובשו"ת מים חיים רפפורט סי' תכב כתב שלדעת הרמב"ם אסור אף בתרתי, ולדעת הטושו"ע יש להתיר, וה"ד בשד"ח (אות ז סק"ו), וצל"ע ראייתו מהי, ובפשטות י"ל שאף בתורייהו אסור. וכבר נחלקו בזה האחרונים, דהפר"ח והגו"ב סייט (ה"ד במחז"ב כאן ובכה"ח אות לט), והגרע"א סכ"ג וחת"ס ר"ס קיד, ועו"א אסרו (עיין בשד"ח באספ"ד חו"מ סוס"ו בשם שו"מ בכ"מ, עיי"ש. וכן מדברי חיים וכתב סופר ויד יוסף ובית שלמה ובית יצחק ושאלת שלום ופינות הבית), ואילו התוה"ש בתשו' ס"ו מתיר, והביאוהו הרבה אח' כאשר כתבנו לעיל בהלכה שלפני הקודמת גבי מי שהיה אונס, וכ"כ הפמ"א ח"ב סי' קסג, וע"ע בתשו' הפו' שהזכרנו שם, וכן בתו"ח מלובלין סימן כב, ואמנם רבים מהם הקילו רק באונס גמור ובעוד צירופים וכמש"ש, וע"ע בשד"ח באות ו, כו, נב, נג.

וכשלעצמו יש מקום להקל בזה, כמו שכתבו כמה פו', דהא הבאנו לעיל שכמה ראשונים מתירים בביטל, ואפשר שמרן הבי" לא ראה דבריהם, ועכ"פ ספק מיהא הוי, וא"כ בצירוף שיש אונס יש להקל, ואף שמקצת גדולים שכתבו להתיר במקום אונס קשה לצרפם לסניף, אך אם הספק הראשון שקול יש מקום לצרף להקל אף שהשני אינו שקול, וביותר מפני ש"א שבתרתי לטיבותא לכו"ע שרי. וכל שכן אם זה אונס גמור, שבוה כתבו הרבה פוסקים להתיר בכל אופן, והנה אם זה אינו הפסד מרובה אין להקל, אבל בהפסד מרובה יש להקל, ואף זאת דווקא בהנאה ולא באכילה.

ועיין במשנ"ב (סקכ"ה) שכתב להקל בהפסד מרובה בהנאה באופן שבדק וביטל ונמצא אח"כ, עיי"ש. והערנו ע"ז שלענ"ד היה קשה להקל בכך, אך כאשר מצטרף לזה אונס יש להקל טפי, והוא אשר ציין המשנ"ב שם לדבריו בביה"ל לעיל (סי"ג ד"ה אפילו) בענין נאנס וביטל דלא גילה לנו השו"ע מה דינו, ונחלקו בזה האח' [וכתב עוד שם שלדעת המתירים בבדק וביטל י"ל דה"ה בביטל ונאנס אע"פ שלא בדק, דאנוס לא גרע מבדק וביטל, אבל למחמירים שם י"ל דכ"ש כאן שלא בדק אע"פ שהיה אונס, ע"כ. ודבריו ברורים דכ"ש הוא לאסור, אולם אם גם בדק וגם ביטל ונאנס, בודאי שיש להקל]. וכתב הביה"ל שיש להקל בהפס"מ בהנאה. ויש לבאר שכ"ז באונס רגיל, אבל באונס גמור, בודאי שיש להקל טפי, וכמש"כ המשנ"ב בשם הבי"מ דבזה מותר אף באכילה, ובצירוף כל הנ"ל יש מקום לכך.

ולדינא, אם זה באונס גמור וגם ביטל, שפיר יש להקל, אבל באונס רגיל

או בשוגג וגם ביטל לדעת המשנ"ב מותר בהנאה בהפס"מ, ואם הוא גם בדק יש להקל בזה טפי בהפס"מ, [וגדר אונס גמור נתבאר לעיל], ובכל אופן נראה שאין להתיר אלא בהנאה דווקא ולא באכילה, ודו"ק.

15. יש להקדים שורשי הדברים, הנה לעיל שהבאנו מדברי הירושלמי בפסחים (פ"ב ה"ב) מחלוקת בהפקיר חמצו ב"ד, שנחלקו ר"י ור"ל, ופסקו הפו' כר"י, שאסור אפילו בהפקיר, ומאידך מצאנו בירושלמי בשביעית (פ"ג ה"ד) גבי ביעור פירות שביעית, שיכול להפקיר בעוד שהאנשים לא יבואו לזכות בזה, ומיד לאחר מכן יחזור ויזכה בזה, ע"כ. ובפשטות אין לדמות גזירות חז"ל זו לזו, ובודאי יש לחלק ולומר שבחמץ החמירו, ואף שהוא קנסא דרבנן בעלמא ואולינן לקולא, מ"מ בזה החמירו חז"ל כאשר ראינו שהתורה החמירה מאד בחמץ מכל האיסורים, וכבר כתב בתשו' הרשב"א ועוד שאין לדמות גזירות חז"ל זו לזו [אמנם אם הסיבה היתה מחמת שמא לא יפקיר כהוגן, או חשש הערמה, א"כ אין לחלק, דהכל ענין אחד הוא, דאי לא הא לא קיימא הא].

וכבר מצאנו כמה ראשונים שאכן דימו זל"ו והתירו בהפקר, הראשון הראב"ה (בפסחים תיז) שהחזיק בזה ע"ד הירושלמי, וכתב שההלכה היא כריש לקיש, דריב"ל הכי סבירא ליה (בנדרים מה.), ור' יוחנן הוא יחיד לגבם, ואחר הביטול קרינן ביה שלך אי אתה רואה, עיי"ש. וכן פסק האו"ז (ח"ב סי' רמו) שבהפקיר קודם פסח על מנת לזכות בו אחר פסח, שרי, וע"פ הירושלמי בשביעית שם, וע"ע גם באו"ז (ח"א סימן תשמח) שכתב בתשובה באריכות באדם שהפקיר חמצו קודם פסח מותר לו לחזור ולזכות בו אחר הפסח ואפילו לכתחילה ומותר באכילה, וכן הריקנטי (סי' קנז) כתב ע"פ הירושלמי הנ"ל שמוותר אחר הפסח באכילה, ולגבי הירושלמי בפסחים הוא בחשש שמא לא הפקיר, אבל בהפקיר שפיר דמי.

ובאשר לדברי הירושלמי הנ"ל שלא יסתרו הדברים יש לומר בב' אופנים, א. שבפסחים אסור מפני שנשאר בביתו, ולא הוי הפקר מעליא, ולכן חיישינן להערמה, וכנ"ל, משא"כ בהוציא מרשותו. ב. דשאני היכא שהוא הפקר בעדים, דזה הפקר מעלייתא, וסגי בהכי שלא ניוחש להערמה, ואמנם בשביעית הוא עשה כן בעדים, אבל בהדיא כוונתו לזכות מ"מ ההפקר הוא הפקר מעלייתא ע"פ דין, ואילו היה בא אדם ברגע כמימריה, היה זוכה בזה [ובזה מיושבים ד' הירושלמי הנ"ל, וגם דברי כמה פו' שאסרו בביטול וגם בהפקיר, ולפעמים התירו בהפקר].

ובדרכי משה (ר"ס תמה) הביא דברי האו"ז הנ"ל, וכתב שאין לסמוך ע"ז שהיא קולא גדולה, ושאר פוסקים שלא הביאו כן משמע דלא ס"ל, וגם הרדב"ז (ח"ג סימן תלו) נשאל אודות שיש מתירים להפקיר החמץ קודם זמן האיסור ע"פ הירושלמי דשביעית הנ"ל, וכתב ע"ז דשאני איסור חמץ החמיר, דשמא לא הוציאו מרשותו לגמרי [נ"ב]. ואף שאחר הפסח הוא רק קנס דרבנן, מ"מ שורשו באיסור חמור של חמץ, ומהאי טעמא גופא כתבו הראשונים פ"ק דפסחים דלא מהני ביטול, שזה מפני שמא לא יבטל ביטול גמור, וה"נ יש לומר שמה שהקפיד כאן ביותר ב"איסור חמור" קאי על לכתחילה שלא יעשו כן, שמא ישאר ברשותו ויעבור איסור בפסח, אבל בדיעבד י"ל דשרי, ודו"ק]. והוסיף שאפילו את"ל שייחשב הפקר ושגם תלמידינו יסכים לזה, באיסור חמץ החמור אין להקל וכו', וכל שכן שלא ראיתי אחד מהפוסקים שאנו רגילים לסמוך עליהם שיכתוב היתר זה, ע"כ. והנה מבואר שלא היקל ע"פ סתימת הפו' וכדברי הד"מ, ומ"מ כפי שביארנו י"ל שעיקר הקפיда הוא לכתחילה שלא יעשה כן משום איסור חמץ החמור, אבל בדיעבד יש להקל בחמץ שעבר עליו הפסח, שהוא קנסא דרבנן ולקולא. [והחיד"א במחז"ב (סימן תלד אות ב) הביא דברי הרדב"ז, וכתב שהרב מגילת ספר שהתיר לא ראה תשו' הרדב"ז הגו', וה"ד בכה"ח שם אות כה].

ולעצם הדין הנה הבאנו כמה ראשונים שהתירו בזה, ואף הגדולים שאסרו בביטול לעיל אפשר שיוודו להתיר בהפקיר בעדים, ובפרט בהוציא מרשותו, וכנ"ל. [ואף שם בביטול הרי הבאנו כמה ראשונים המתירים].

איברא שאין להתעלם מסתימת הפו' שלא כתבו היתר בהפקר (ובשו"ע סי"ג כתב דלא מהני ביטול אלא עד שיתן במתנה או ימכור לגוי "חוץ לביתו", עיי"ש וכן שאר פו', ולא כתבו לחדש שגם הפקר חוץ לביתו סג), וכדברי הרדב"ז וד"מ, ומשמע דלא מהני, ומ"מ אינו מוכרח בכדי לאסור בקנסא דרבנן, ובפרט שראינו ראשונים מפורשים להתיר, ובדרבנן אמרינן כדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעה"ד, וע"ע במשנ"ב שם (בסימן תמה סק"י) שרק אחר זמן איסורו לא מהני, ומשמע שלפנ"כ מועיל, וכ"מ עוד במשנ"ב (שם סק"ח) שקודם זמן האיסור מועיל לד' האח', ועמש"ש לדעת השו"ע.

ובדברי האחרונים מצאנו בזה אריכות גדולה ונפלאה, וכמו שיראה הוראה בשד"ח באספ"ד חמץ ומצה ס"ה יז וסימן ח בכ"מ שהאריך בזה, ותשובות הפוסקים מלאים בזה ככוכבים, אך לא נוכל להאריך כאן מפני שבכל תשובה ותשובה יש חידושים, לא ראי זה כראי זה, ובצירופים נוספים, וקצר המצע מהשתרע, וראה במשנ"ב (סקכ"ה) במי שהיה עימו חמץ ולא היה לו נכרי שיכול למכור לו והפקירו בפני עדים, נחלקו האח' אם יכול לחזור ולזכות בו אחר הפסח, ורובם מצדדים לאיסור, וכמו שהביא בשעה"צ (אות עב) מהרדב"ז וד"מ הנ"ל ועו"א, וכתב שמכל מקום יש הרבה שמתירים, ושכדבריהם איתא באו"ז וריקאנטי הנ"ל, ולדינא כתב שבהפסד מרובה יש לסמוך ולהתיר למכור לעכו"ם או להחליפו' [כלומר

ז'. אם הפקיר את החמץ הפקר גמור ברחוב מחוץ לרשותו של ישראל, ואין בדעתו כדי לזכות בזה, אלא ביד כל אדם לזכות בזה, אין בזה איסור חמץ שעבר עליו הפסח¹⁷.

ח'. חטה חמץ, שכתבו עליה באומנות איזה דבר, חייבים לבערה, או למכרה לגוי. ולא מועיל להפקירה במקום משומר¹⁸.

ואם ייחד אותה לנוי ועשה בה מעשה של משיחת חומר וצבע וכדומה, מותר¹⁹.

שמותר רק בהנאה], ע"כ. ויעוין גם בכה"ח (סימן תלד כה) משם הרדב"ז לאיסור, אבל בסימן תמח (אות לו) הביא מדברי המגילת ספר שהתיר להפקיר חמץ שברשותו כשהוא נמצא בספינה (וה"ד בברכ"י וברור"ח), והעיר ע"ז הכה"ח מהרדב"ז הנ"ל, והיינו שאף שכאן שהיו בספינה הוא אונס ובודאי גומר בדעתו להפקיר, מ"מ חז"ל חששו שמא יהיה מצב שההפקר אינו בלב שלם וכדו', וע"ע בכה"ח להלן (שם אות צו) שהביא ג' שיטות בזה לגבי הפקר אי מהני, ש"א שמועיל, וי"א שרק בעדים, וי"א שבשום אופן לא מועיל, ועכ"פ בדיעבד שעשה כן קיל טפי.

אולם כפי האמור שכמה ראשונים התירו בהדיא, וחלק מהאח' לא ראו דבריהם, נראה דשפיר יש להקל בהפס"מ ובשעה"ד אף באכילה כשהפסד גדול למוכרו לגוי, והפר"ח שאסר בזה, דלא כשכנה"ג העירו עליו כמה אחרונים, עיין בורע אמת ח"ג סמ"ו ועוד שם, וכן מהר"י טייב בחוקה"פ סימן תלו סק"ד התיר ע"פ האו"ז, ושכ"ה בערך השולחן יו"ד סי' רכא, וכ"כ עוד הרבה באח', ואכמ"ל. [וע"ע להט"ו ומאמר"ר (ר"ס תמו) ועו"א שנחלקו אם המפקיר את החמץ ומוציאו מרשותו עובר בכל יראה וב"י או לא, וע"ע בחזו"א (סימן קיח ב), ולדברי הסוברים שאין איסור כל יראה, הרי גם אין איסור אחר הפסח כיון שלא עבר באיסור דאו', ועיין מה שכתבנו בזה לעיל בהקדמה ב' לסימן תמב, עיי"ש. והוי כמו ספיקא בקנסא דאולינן לקולא, ואולם הרי לפני פסח לכו"ע מהני, ועוד שהרי בביטול לכו"ע לא עובר איסור דאו' ואעפ"כ לא התירו, וכמש"כ הפו' דחיישינן שמא לא יפקיר כהוגן, ולכן אין ללמוד מזה כלום, וע"ע כה"ח סי' תמה אות לב]. ויותר טוב לערבו ולבטלו ברוב, וכמש"כ בשע"ת כאן (ובשד"ח שם רה"ס חילוק באות טז) בשם התפא"צ בהפקיר בפני שלשה באונס שיש להקל בביטול, וכ"כ כיוצ"ב הרבה באח' מאחר ובטל ברוב, וע"ע ביו"ד סי' צט, וה"נ יש להקל, וכן ראוי לעשות.

לסיכום, בדברי האח' מצאנו פלוגתא רבתי, וסתימת הפו' ובשו"ע משמע לאיסור, וכמש"כ הרדב"ז וד"מ, אך מצאנו כמה ראשונים המקילים, וכמו"כ כתבו כמה פו' שאינו עובר בכל יראה, ובמקום הפסד מרובה אפשר לסמוך עליהם ובפרט בקנסא דרבנן [ודווקא כשהפקיר בעדים, ובפרט יש להקל בזה כשהוציאו מרשותו, וע"ע בכה"ח סימן תמה אות לב, עיי"ש]. ויש לבאר שבהנאה ודאי יש להקל בהפס"מ, וכמש"כ המשנ"ב, אך לפיה"א אפשר לסמוך אף באכילה, אך לכתחילה יבטלנו ע"ע כשר בלא פקפוק, ויצא מן הספק.

16. הנה עיין לעיל שכתבנו שבאונס וביטול יש להקל בדיעבד בשופי, אך נתבאר שם שזה רק בהנאה, ובנידו"ד אפשר לסמוך להקל אף באכילה, דאיכא ס"ס שמא כהראשונים הנ"ל שמתירים, ואף את"ל שאסור, שמא בצירוף אונס שרי, ובמשנ"ב (סוסקכ"ה) כתב להקל בזה באופן שלא היה החמץ בידו ולא היה לו שום אפשרות אחרת, שהרי הוא עשה כל מה שמוטל עליו ולכן אין לקונסו, ע"כ. והיינו שאף באכילה מותר [ואפשר שאף באופן שהיה בידו והיה אנוס גמור, כאותם דוגמאות שהבאנו לעין בענין אונס נמי שרי בכה"ג, ועיין]. וע"ע בהערה הבאה.

17. עיין לעיל גבי הפקר, אבל כאן שהוא הפקר גמור לכל, וכדבר שבא מעלמא אין חשש, כדרך שמבואר בירושלמי (הובא בח"י ושי"א) לגבי גר שמת, וכ"כ הכה"ח (סוף אות א) ומשנ"ב (סק"ב) עיין שם, ומה שמצאנו בשאר מקומות שהחמיר המשנ"ב הוא מחשש שאינו הפקר גמור, כגון: א. אם דעתו לזכות וכו', עיין סי' תמה סק"ח. ב. אם השאירו ברשותו, עיין סי' תמח סקכ"ה, ואפילו באנוס וכדו' שלא עובר באיסור כל יראה, עיין בסק"ט וסקכ"ה.

וע"ע בכה"ח סימן תמח אות לו ואות צו, ודו"ק. וע"ע בכה"ח בסימן תנ אות ו בענין חמץ שנמצא בחנות, שכתב שכבר נת' בסימן תמח שאף חמץ של ישראל שהפקירו קודם פסח אסור בהנאה, עיי"ש. ולכאו הרי זה לא ברשות היהודי אלא בחנות של גוי, שהיא כרה"ר, וי"ל. וע"ע בכה"ח בסימן תמח אות עה באחד שזרק מפתח למקום הפקר, והתירוהו הכנס"י ועו"א, עיי"ש, וצ"ב. הרי לא הוציא החמץ מרשותו, וי"ל דמ"מ כיון שזרק המפתח למקום הפקר, ודרכו אפשר להגיע לחמץ, שפיר דמי, כאילו יצא מרשותו, ויותר נראה שבצירוף המקילים באונס וכנ"ל, ומ"מ אין זה מוסכם ככל הנ"ל, ודו"ק.

18. עיין בסימן תמח שכתבנו לבאר שאין הפקר מועיל להתיר חמץ, ואפילו לאחר הפסח אסור, אא"כ הוא הפקירו במקום שכל אחד יכול לזכות בזה, כמו שהניחו ברה"ר, והרי הוא כאבוד ממנו, וע"ע שם. אבל כאן שמניחו במקום שמור ובדעתו לזכות בו אחר פסח לא מהני, וכה"ג מבואר במשנ"ב סי' תמה סק"ח, ועוד בדברינו שם בדין הפקר חמץ, כמה ציונים בזה, ואכמ"ל. ואכן כן כתב הפר"ח (בסימן תסז סק"א) אודות אחד שרצה לעשות כן בגרעין שהיה כתוב עליו באומנות פסוק ארץ חטה, דעדיין יש עליו חובת ביעור, וע"ע שם שדן לאסור בזה גם מצד רוצה בקיומו, אולם עיין בדברינו להלן בסו"ס תנ כמה פרטים בזה בדין רוצה בקיומו, ואכמ"ל. [ויש לבאר שכ"ז בחטה חמץ, אולם בסתם אינו מוכרח שהוא חמץ, וכיעוין להלן סי' תנג-תנד, וביותר בסימן תסז].

ובמש"כ הפר"ח שאם לא ביער את החיטה, מותר להשתמש בה לראיה מפני שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא בהנאה וספיקו להקל, יעוין בשעה"מ (בהל' מקואות כלל ו) שהקשה דהלא הוא היה ספק דאו' במה שנאסר בתוך הפסח ונתגלגל לדרבנן, עיי"ש. אולם הגרע"א כתב ע"ז שכל זה שאוסרים בנתגלגל הוא דווקא באופן שעדיין הספק בדאו'

י"ד. איש עסקים נכרי או מומר שאנשים מלויים לו כספים, והוא משקיע אותם בעסקים של חמץ, אם זה הלואה בלבד בלא שותפות אין אחריות החמץ על המלוים, ואפילו כשיש להם רווחים, אך יש להזהר משום סיוע לעוברי עבירה, אבל אם יש למשקיע שותפות וזכות בעסקי הגוי או המומר, חייב למכור חלקו לגוי ולהמנע מכל עסק בחמץ בפסח³⁴. וגם אם יעשה תנאי עם השותף שהוא אינו רוצה ליהנות מן העסקים הללו, אין זה ראו³⁵.

ט"ז. אפוטרופוס של יתומים, חייב לבדוק ולבער ולבטל את החמץ של היתומים ולמכור את החמץ שלהם לגוי. ואם עבר ולא עשה כן ועבר עליו הפסח, אין לחייבו על החמץ שנאסר, כיון שאינו חייב אלא בפשיעה, ויתום קטן שאין לו אפוטרופוס ועבר עליו הפסח, אפשר שאין לאסור החמץ שלו, מפני שאין את מי לקנוס³⁶.

ט"ז. חמץ של קטן שעבר עליו הפסח, בדיעבד מותר³⁷. וישנם כמה אופנים ששייך חמץ של קטן ולא של אביו³⁸.

י"ז. אדם שחשב להתחכם, ובמקום למכור את החמץ לגוי, הניח אותו ברשותו של חבירו שיש שם חמץ, בידועו שחבירו מכר את כל המקום לגוי, אין המכירה נחשבת כלל, שהרי חבירו לא ידע מהחמץ הזה, וגם הגוי לא ידע מזה, והחמץ הזה אסור בהנאה לאחר הפסח, ויש מתירים בדיעבד אם ביטל³⁹.

ולכן, מי ששם את חמצו בחנות חמץ, או במקום שיש חמץ בידיעה שמוכרים את המקום לגוי, צריך ליידע את בעל המקום שיהיה שלוחו למכור גם את שלו⁴⁰. אלא אם כן בעל המקום מסכים למכור לכולם⁴¹.

פרטי דינים מתי נאסר לאחר הפסח

י"ח. כל חמץ שיש בו איסור מן התורה של בל יראה ובל ימצא, הרי הוא נאסר לאחר הפסח בהנאה, ואם לא כן אינו נאסר⁴². ופרטי הדינים בזה נתבארו לעיל בהקדמה ב' לסימן תמב, ובכלל זה דיני תערובת חמץ, ופרטיהן. ועוד נתבאר בסוף סימן תמו.

ועוד יש לברר בכל מקרה לגופו, אם אכן יש שייכות ליהודי בחמץ, ופרטי הדינים נתבארו בסימן תמ.

י"ט. פירורים של חמץ שעבר עליהם הפסח, אפילו שאין בהם כזית, אסורים⁴³.

עור, ונת' בתשו' במקומו בענין הפסד פירות שביעית בזריקה לפח, ועכ"פ

יש לדון גם לפי הענין). וכל שכן שיש לו מסייע, אך זה שנוי במח' בדין מסייע במומר, וכמ"ש במקומו.

35. כה"ג דנו הפ' לענין שבת, וכמש"ש הערה פה, פו. ויש קצת חילוק, דשבת יותר מפורסם, ויל"ב.

36. משנ"ב ס" תלד סקט"ז, וע"ע כה"ח שם נג. ועיין בהערה הבאה (ויל"ע כאשר בפשיעה לא מכר).

37. הנה בפמ"ג (בס"י תלד המובא בדברי האח' הנ"ל) כתב שאין לקנוס קטן, אולם בפתיחה כוללת (ח"ד אות ב) כתב הפמ"ג שגם חמץ של חש"ו אסור אחר הפסח, משום לא פלוג, וכמו שגזרו בשוגג או באונס, ע"כ. וצ"ע שלא כתבו כן האח' הנ"ל דהפמ"ג סותר עצמו (ועיין בהר צבי ח"ב סי' מה שכתב לחלק בין קטן שהגיע לעונת הפעוטות, בן 6 שנים, שהוא בר חינוך ובר זכייה, ולכן אסור, משא"כ בקטן ממש, ע"כ. ולעני"ד צ"ע דאף שלא שייך בזה, מ"מ בפועל הוא אנוס, וכל עניני קטן כאנוס דמי, ולכן פטור גם מניזקין, למרות שגם שם חייב באונס כרצון, וכמש"כ בב"ק כו: עי"ש, וה"ה כאן, וגם חיוב מצות חינוך לרוב הראשונים אינה על הבן אלא על האב, ואף את"ל שהוא על הבן, מ"מ בודאי אנוס הוא, ועכ"פ לפי"ד רוב הראשונים בודאי דשרי, וספיקא דחמץ שע"ע הפסח לקולא). ויש לצרף עוד מה שהבאנו לעיל לענין אונס, דיש מקילים באונס גמור, ולדידהו נראה דה"נ כאנוס גמור הוא, וכמשאח"ל בכ"מ בדין קטן.

38. הוספנו זאת לבאר שבד"כ החמץ של קטן שייך לאביו, וא"כ הוא נאסר כדין חמץ של גדול שעבר עליו הפסח. אמנם ישנם אופנים שזה שייך רק לקטן, כגון ביתום, וכנ"ל בהלכה הקודמת, וה"ה במתנה שאין לאביו רשות בה [ובחמץ שזכו מן ההפקר עיין שד"ח ס"ח אות מג].

39. עיין כה"ח (אות נט) שהביא מספר חינוך ב"י שכתב שהחמץ אסור, ושכ"כ בח"י ומקו"ח וח"א, אבל בעיקרי הד"ט כתב להקל, ע"כ. אולם במשנ"ב (סק"ח) פסק לאיסור, ובשעה"צ (אות מח) הביא דברי עיקרי הד"ט וכתב עליו שאין סברתו מחוורת, וכפי הנראה לא ראה דברי החב"י הנ"ל וש"א, ע"כ. ועיין בדברינו לעיל בענין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, שנתבאר שמדינא יש להחמיר זולת במקום אונס וביטול יש לדון באופנים מסוימים, וככל המבואר שם כך הדין גם כאן, וד"ק.

40. כן העיר בכה"ח שם בסו"ד בשם הח"א.

41. פשוט, והוא מצוי באיזה מקומות שיש בני אדם שמניחים את החמץ במכולת מטעם זה שלבעלי המכולת הקילו יותר למכור את החמץ, דנחשב אצלם מקום הדחק, ואם יש הסכמה ידועה שמסכים בעל המכולת, שפיר דמי. אך זה אינו מצוי כ"כ אלא רק לאנשים מסוימים, וגם הם הלא צריכים להקנות לבעל המכולת בקנין חצר וכדו', ואלי"כ לא הועילו, אא"כ ימכרו גם הם בתנאי שאם לא הועילה נתינתם לבעל המכולת הרי הוא כלול במכירה שלהם הנהוגה אצל ישראל, שאל"כ יש חשש דלא נמכר כלל.

42. וכל זה הוא חוץ: מפירורים של חמץ, אף שאין בהם כזית, וכדלהלן בהלכה הבאה. וחוץ מדובר המעמיד שנתבאר לעיל בסימן תמב ס"ה שאסורים לאחר הפסח אף שאינו אלא מדרבנן, וכמשנ"ת שם ועוד להלן. **43.** הנה לעיל (ס"י תלג) בדין "פירורים וחתיתות חמץ" נתבאר שמן הדין אי"צ לבער פירורי חמץ מכזית, וכמבואר בשו"ע (סי' תמב ס"ז), וכן נקט המשנ"ב ועוד, וה"ט משום דלא חשיבי ובטלי, ולפי"ז יש לדון אם מותרים אחר הפסח, ובפשטות ה"ז ככל ביטול, שאעפ"כ החמץ נאסר, אלא שכאן

ט'. גר שמת ואין לו יורשים, אם הוא מת קודם פסח והניח חמץ, כל הקודם חזכה בו אחר פסח, מותר לו החמץ גם באכילה, כיון שזכה בו מכח ההפקר²⁰. אבל אם הוא מת אחר שנכנס החג, חמצו אסור אחר הפסח, כיון שהיה זמן מסוים שהיה החמץ באיסור²¹. ואם הוא מת קודם החג לאחר חצות, מותר²².

י. אדם שהיה חולה ונוטה למות, ולא בדק ולא ביער את החמץ, ומת, חמצו אסור בהנאה, בין אם הוא מת קודם זמן איסור חמץ ובין אם מת לאחר מכ²³.

י"א. אגודות צדקה, שתורמים להם לפני פסח את כל החמץ, צריכים למכור את החמץ לגוי²⁴. ואם לא עשו כן, אין החמץ נאסר²⁵.

ומן הראוי ליתן את הדעת, שצריכים בעלי האגודה לדאוג לכך שלא יראו את החמץ שתרמו להם כשהוא בראש כל חוצות בפסח²⁶.

ודע, שמכל מקום אין זה נכון מה שיש אגודות צדקה שמכריזים שאינם מקבלים מוצרי חמץ קודם פסח, ובני אדם מאבדים את החמץ לשוא, אלא יכולים ליקח החמץ ולמוכרו לגוי²⁷.

י"ב. אדם שהקדיש חמץ לאיזה עני בתורת נדבה, שאמר הרי זה לפלוני אבל לא מסר לו את החמץ, וגם לא הודיע לעני, ושכח הנודב למכור ועבר עליו הפסח, יש להקל²⁸.

י"ג. מניות וניירות ערך, בחברות שונות הם משקיעים את כספם בעסקאות ומפעלים של חמץ, ויש בזה כמה אופנים²⁹:

א. בעלי חברות ההשקעה, חייבים למכור את עסקי החמץ שבעסקיהם לגוי, וכן להשבית את עסקי החמץ בפסח³⁰.

ב. בעלי המניות שהשקיעו כספם ורכשו מניות וניירות ערך מן החברה, יש להם בעלות מוגבלת, ויתכן שהם נחשבים כשותפים בחמץ, ולכן צריכים למכור את המניות לגוי³¹.

ג. מניות או אגרות חוב בחברות ממשלתיות, אין בהם חשש, וכן תכניות חיסכון וקופות גמל, קרנות פנסיה וביטוחים שונים והנפקות ממשלתיות ומניות בנקאיות, קרנות נאמנות, וכדומה, אין בהם חשש, אך בעלי השליטה בתכניות והקרנות למיניהם צריכים למכור את החמץ³².

ודע, שכיום בשטרי המכירה מוזכרים גם מניות ודומה.

ודע עוד, שמלבד כל האמור בפסח, יש ליתן את הדעת גם בכל ימות השנה שלא להשקיע במקומות שסוחרים באיסורים, כמו בשבת, ובאיסורי הנאה וריבית וכדומה³³, וכיום מצויים חברות השקעה של שומרי תורה ומצוות, וכן ראוי לעשות.

קיים, כגון ספק דרוסה, שאם יתברר שזו היא הוי סד"א, משא"כ בזה שכולו אינו אלא דרבנן, עי"ש. אולם מהפ"י בכ"מ משמע שלא נחתו לחלק בזה, ויל"ב, ומ"מ כאן בנידו"ד חזינו בפו' שהקילו בספיקו טפי, וצ"ל מפני שאינו אלא קנסא, וקיל טפי מדרבנן וכמש"כ כיוצ"ב הר"ן בפסחים (ל), ודו"ק. וכה"ג בפ"י ר"ס שיח בקנס דמעשה שבת. וע"ע בספר ללקוט שושנים ח"ד שהאריך בענ"ז של ספק דא"י שנתגלגל, לענין חמץ.

אגב, בקשר לביעור חטה זו שכתוב עליה פסוק, יש להעיר דא"א לוורקה בבזיון לבית הכסא או לשרוף משום שורף ד"ת, ואף שמחיקת ה' אין כאן, שהרי אין כתוב בו שם ה', אכן מצאנו שהתירו מחיקת ד"ת לצורך תיקון וכמשנ"ת במקומו, וכאן אף שאינו תיקון לעצם הדברי תורה הללו, מ"מ הוא תיקון למצות, ועוד אפשר בזריקתו לים (ודלא כמ"ד שצריך לפרר כדי שלא יצוף, עיין סי' תמה), ואף אם יאכלוהו הדגים או ימחה, אינו אלא גרמא וגרם מחיקה אפילו בשם ה' יש מתירים, ואכמ"ל.

19. עיין בדברינו בסימן תמב ס"ט בדין כופת שאור שיחדה לשיבה.

20. כמשנ"ת (לעיל, ועוד להלן) שחמץ של הפקר אין בו משום חמץ שעבר עליו הפסח, כיון שלא עברו בו על בל יראה, והיינו בהפקר ברור מחוץ לרשותו, וכ"ש כאן שהוא הפקר, וכן הוא בירושלמי כמו שהביא הח"י כאן סק"א, ועוד אח' שהובאו בכה"ח (אות א), וכ"פ במשנ"ב.

21. כן משמע הח"י ומשנ"ב ושא"ה הנ"ל, שרק קודם פסח, והטעם ברור, ואמנם הנובי"ק (סימן כ) כתב להתיר, כיון שזמן הקנס במוצאי פסח, אולם למעשה לא נקטו כן האח', וכ"פ החזו"א סי' קיח סק"ד ד"ה בנו"ב ועוד. [ואם היה כאן גם אונס, כגון שהגר הזה היה גוסס, ראה לעיל משכ"ב].

22. ביה"ל סי' תמג ס"א ד"ה אסרוהו, שאף שעבר על בל תשביתו, אולם על בל יראה לא עבר, עי"ש. אמנם החזו"א שם כתב שאף בזה יש לאסור. **23.** שהרי ממה נפשך היה ברשות יהודי כשהגיע זמן אסור חמץ, או ברשות המת או ברשות יורשיו, ואם לא ביערוהו הרי שהוא אסור בהנאה, ועיין לעיל סו"ס תלה מש"כ בזה, ואמנם בנובי"ק סי' כ כתב להתיר בזה כיון שחלות הקנס של חמץ שעבר עליו הפסח הוא במוצאי הפסח, וכיון שבמוצאי שבת הוא לא היה בעולם אין לקנוסו, וגם לא את הבנים, עי"ש. (וה"ד במחב"ר ושע"ת כאן ובכה"ח סי' תלה ה, אמנם יל"ד ממש"כ לפני"כ, וי"ל). אולם הנה שאר פו' לא כתבו כן, וכ"מ במשנ"ב (סימן תמח סק"ב) גבי חמץ של גר, שאם היה חי שעה אחת נאסר החמץ, וכמו שדקדק בשונה הלכות ולא, וכן דעת החזו"א (סי' קיח סק"ד) לאיסור.

[ואם היה אנוס כגון גוסס ולא מכר החמץ, ראה לעיל שיש מתירים באונס, ומסתבר שגם אם היה גוסס סמוך לפסח, מותר לדעת המתירים באונס, ולא אמרינן שהיה לו למכור מוקדם יותר].

24. דאכתי הם אחראים על זה (ועיין לעיל סי' תמ ועוד), וכן פשוט בכל הפו' דלהלן, דלכתחילה בודאי צריך למכור [ומלבד זאת צריך שיהיה אחר מחיצה במקום מיוחד לגוי, כמבואר בסי' תמ].

25. כיון שאין החמץ של הגבאים ולא עברו על איסור בל יראה וכ"י, ואמנם יש לדון מצד שהחמץ היה באחריותם, אולם עיין בדברינו לעיל בסימן תמ גדר האחריות המחייבת, ובשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי"ט) כתב עפמש"כ בגמרא בב"ק (צג.) שגבאי צדקה אינו חייב באחריות הממון המופקד אצלו לחלק לעניים. וע"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' צה.) ובמקראי קודש (ח"א סימן סב) כתב שאף שהוא חייב באחריות בדיני שמים (וכמש"כ בפת"ש חו"מ סימן שא סק"ו), מ"מ אין זה אלא בפשיעה, וקיי"ל שאחריות דפשיעה אינו חייב בבי", עי"ש. ובספר הש"פ עמוד רלא

העיר דכיום הרבה ארגונים מקבלים שכר ואחוזי רווחים, וא"כ יתכן והדין שונה בזמנינו, וצ"ע. אולם י"ל דמ"מ זה רק שכר על העבודה, ולא על אחריות החפץ. ועוד הביא מהגר"ש וואזנר במנהל מוסד ששכח למכור חמץ, שיש להקל ויחליפנו באחר, אך סיים שהגר"ש"א הורה לאסור את החמץ כיון שמ"מ הם אחראים.

26. הוספנו הערה זו מפני שמצוי שיש מכולות איסוף מצרכים ברחובות קריה, וקודם פסח אנשים מבערם את חמצם לאותם מכולות, וכמה פעמים שהחמץ מתגולגל סביבותם וכו', ואינו מן הראוי, ואף שאי אתה רואה וכו', מ"מ אינו מן הראוי מפני החשד, ומשום זילותא דאיסור החמור. **27.** הנה ידוע שיש אגודות שאינם מקבלים מוצרי חמץ, וכנראה טענתם כדי שלא ישאר חמץ בעין ברשותם, או כדי שיוכלו ליתן לעניים רק מאכלים מהודרים בלא חששות. והנה אין זו הנהגה נכונה, ראשית מכירת החמץ היא מכירה כדין כמו שהארכנו להלן, ואף אם יש פקפוק, ואכן "מעלה" לא להשאיר חמץ בעין, מ"מ בנידון דידן אין החמץ נחשב ברשותם, כיון שאינם קונים את החמץ לעצמם (ועיין לעיל בהערות קודמות), ומה שטוענים עוד שרוצים ליתן לעניים מאכלים מהודרים, הנה מלבד שכפי ששמענו ממקבלי הצדקה שפעמים נותנים הכשרים מפוקפקים, עוד בה שמכירת חמץ היא מכירה כדין, ובודאי לגבי חמץ שע"ע הפסח שבודאי אין לחוש לחסידות זו, שאפילו לגבי דברים שיש בהם שאלה הלכתית מצאנו בכ"מ בפו' בהל' איסור והיתר שכתבו להקל בהפסד מרובה, או לעני וכו', וכאן שנותנים זאת למקבלי צדקה, בודאי אין להתחסד על חשבון הצדקה, מלבד שאין זו אלא חסידות יתירה שלא לאכול מה שנמכר קודם פסח, ופשוט. וכמה וכמה עניינים שהיו מוכנים ליקח חמץ כזה שנמכר להחיות את נפשם, וזה פשוט וא"צ להאמר, וכן האריך בזה בספר ללקוט שושנים שורש א' סי"א, עי"ש. וכתבתי זאת מפני שיש דברים שמתפשטים בעולם ועוברים את גבול הישרות, ואם רוצים איזה אנשים להתחסד ולא לאכול מהמכירה, לא כל הרוצה ליטול את השם יטול, וכל שכן שלא על חשבון עניים, וראה בדברינו להלן בענין המחמירים שלא לאכול חמץ הנמכר לגוי, ודון לנידו"ד.

28. עיין בשד"ח מערכת חו"מ (סימן ח אות עח) משם שו"ת חיים של שלום שעמד בזה מכמה אנפי, ופלפל בדברים נפלאים, ומסיק להקל. ויש לדון בכ"ז אם גם במחשבה מהני, דאף את"ל שבצדקה אמרינן אמירתו כמסירתו, מ"מ במחשבה אינו כן.

29. עיין בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"ג ס"א וח"ז סכ"ו, ובשו"ת חשב האפוד ח"א סס"ב, ומועו"ז ח"ג סי' רסט, וע"ע בספר הלכה של פסח עמוד קמט פירוט הנידון.

30. שהרי זה כחמץ שלהם ממש, ואפילו בבעלות חלקית אסור.

31. דבבר זה נחלקו האחרונים איך להגדירם, מאחר ואין להם בעלות בנכסי החברה, ורק קבלת רווחים והפסדים, ואמנם יש גם זכות הצבעה וכו', וכפי הנשמע שכיום יש להם יותר זכות, ובכל אופן יש להזהר למכור, ורק בדיעבד יש לדון לפי הענין.

32. לכל הדעות אין חשש, כיון שאין למשקיעים שום בעלות בזה.

33. עיין הש"פ שם בהערה כל הפרטים בזה במניות, וקניית אופציה בבורסה, וקרנות נאמנות וכו'.

34. עיין הש"פ עמוד קנ, ושם היקל בזה, ולעני"ד נראה שאסור מצד לפני עור, ואין הנאה במה שיכול ללוות מאחרים בכ"א, עיין מנח"ש (ורק מצד ספק שמא ישקיע במקום היתר, וזה שנוי במח' גדולה בדין ספק לפני

כ. חמץ שעבר עליו הפסח שנתערב במאכל כשר, נחלקו הפוסקים האם צריך שישים כדי לבטלו, או גם כשיש רוב במאכל הכשר נגד החמץ, מותר. ובמקום הפסד מרובה או שעת הדחק אפשר להקל⁴⁴, בין במינו ובין בשאינו מינו.

כ"א. חמץ שעבר עליו הפסח שעירבו אותו במאכלים אחרים, נאסרו המאכלים אם אין בהם שישים כנגדו, ובתנאי שאינו מעמיד את המאכל ולא עשוי לטעם, משום שאז אפילו באלף לא בטל⁴⁵. אמנם בשעת הדחק או הפסד מרובה יש להקל⁴⁶. ומצוי הדבר במשפרי אפיה שמערבבים ביצור החמץ לאחר הפסח⁴⁷.

כ"ב. אסור לבטל לכתחילה חמץ שעבר עליו הפסח, אבל יש לצרף שיטת המקילים בזה במקומות אחרים להקל⁴⁸. ואם עבר ועירב חמץ שעבר עליו הפסח במזיד, כתבו האחרונים שאסור, ועיין בהערה⁴⁹.

כ"ג. כלים שבישלו בהם חמץ שעבר עליו הפסח, צריכים הכשר, ככל כלי שבלע איסור⁵⁰. ואף כלי חרס יש לו הכשר בהגעלה ג' פעמים⁵¹. אבל כלי שבלוע בו חמץ מלפני פסח, אין בו חשש כלל⁵².

כ"ד. ספק חמץ שעבר עליו הפסח, מותר⁵³. ועיין בהערה⁵⁴.

כ"ה. ספק חמץ שעבר עליו הפסח להקל, הרי זה כולל בין ספק אם הדבר החמיץ, ובין ספק אם מעורב במאכל חמץ, ובין ספק אם עבר עליו הפסח, ונוכיר כמה דוגמאות:

[א]. קמח או חיטים שעברו לתינתה⁵⁵.

[ב]. מאכל שיש ספק אם מעורב בו חמץ⁵⁶.

[ג]. חמץ ביד גוי, ויש ספק שמא הגוי החליפו⁵⁷.

[ד]. מכר חמץ, ויש ספק אם המכירה היתה כדין⁵⁸.

[ה]. עבר על ספק בל יראה, אם קנסוהו⁵⁹.

הוא ביטול כללי, ולא שייך בו חשש הערמה, וא"כ י"ל שבכה"ג לא אסרו, אולם מצאנו בחזו"א (סימן קטז סק"ח) שכתב שאע"פ שאינו עובר עליהם בבל יראה, מפני שהם בטלים, מ"מ לא חילקו חכמים ואסרו. ואמנם לשיטתו יש לבער פירורים (וע"ע מה שהבאנו בזה בסימן תמב), אולם אף לדידן יש אופנים כאלה, וכמש"ש. ושור"ד בגר"ז בקו"א (סימן תמב סק"ט) שביאר שיש דברים שאין עובר עליהם בבל יראה מה"ת, ואעפ"כ אסור, מפני שהם בכלל חובת ביעור, וע"ע שם. וכן הבאנו בסי' תמו.

44. הנה דעת הטור להחמיר, וכ"מ בשו"ע (סימן תמו ס"א), אולם כל הפוסקים כתבו שא"צ שישים וברובא שרי, וכמש"כ המג"א (שם סקמ"ד) וכ"פ הפר"ח, וכ"כ בעה"ש בשם כמה פו' הובאו במשנ"ב (ס"ק ק"ה), וכן בכה"ח שם (אות רמז), והביא מהרב שולחן גבוה, שכתב שאע"פ שקיבלנו הוראות מרן ז"ל, מ"מ בשעת הדחק והפס"מ יש לסמוך על המקילים, וע"ע שם. וע"ע בכה"ח שם באותיות רמח-רנא כמה פרטים לפי האמור.

45. ככל דיני ביטול, וכמו שצריך שישים וכנ"ל, ה"ה במעמיד, וכ"ה במשנ"ב סו"ס תמו ס"ק קו. וכן נתבאר בסימן תמב בענין מעמיד, ובענין דבר העשוי לטעם יעוין שם ובשד"ח בעני", ואכמ"ל.

46. ככל הנ"ל להקל ע"י השלכת הנאת המעמיד לאיבוד.

47. כנון לחם קל, ביגלה שיש בו לתת, וכדו'.

48. הנה בפשטות אסור לבטל חמץ שעבר עליו הפסח לכתחילה, ככל איסור שאפילו איסור דרבנן מבטלין לכתחילה [ועיין ביו"ד סימן צט ס"ו כל הפרטים], ואכן כן מבואר ברמב"ם (פ"א מחו"מ ה"ה) שרק בדיעבד שרי, וכן מבואר מדברי הפו' (בסו"ס תמו), ויותר מפורש בטור (שם) בשם הרא"ש, אך לדעת רבינו יונה שהביא שם י"ל דמותר אף לכתחילה, עייי"ש. וגם הראב"ן אוסר לבטל לכתחילה, וכמו שכתב בשמו בחקת הפסח (שם סקכ"ט).

ומאידך הביא בחקה"פ שם מהר"ן בפסחים (ז: מדהרי"ף) שכתב לדמות חמץ שעבר עליו הפסח לתרומת חו"ל שמבטלין אותה ברוב, ומשום דחמץ אחר הפסח אינו אלא קנסא, וסיים שניהגו בהם קל שבאיסורים שהוא מדבריהם, ע"כ. ומשמע שמותר לערב לכתחילה (עיין ביו"ד סימן שג). וכן העיר מזה בקצה בדגמ"ד סימן תמו על המג"א הנ"ל (בסימן תמו סקמ"ד), עיי"ש. [ואמנם הר"ן מיירי בנתערב כבר, מ"מ מכל דבריו משמע מ"מ דשרי אף לכתחילה, שור"ד להיד יהודה בסי' צט בפיה"א סקכ"ט שכתב לדחות הראיה מהר"ן]. ועוד הביא בחקה"פ שכן מבואר ברשב"ץ עד"ז, ועוד ראשונים עיי"ש. וכ"כ בשואל ומשיב (שתיאתה סימן נ) להקל לערב כדעת הר"ן הנ"ל, ור' יונה הנ"ל, אולם כאמור שמאידך יש אוסרים, וכן מבואר בכל הפו' בסו"ס תמו שרק בדיעבד מותר ולא לכתחילה, וכיעוין בכה"ח שם אות רמא רמו ועוד באח'.

ולכן, יש להחמיר שלא לבטל לכתחילה, אך בודאי שיש לצרף שיטה זו לסניף, וכן מצאנו בכמה וכמה מקומות בפו' שצירפו להקל לערב, ולצאת מידי כל חשש, כמו שיראה הרואה בשד"ח ועוד באח'.

49. בכה"ח (בסימן תמו אות רמו) הביא דברי הפו' שאם עירב במזיד לאחר הפסח אסור (ככל דין ביטול איסורים ביו"ד סימן צט ס"ו), עיי"ש. אולם לפיה"א שיש חולקים וסוברים שמותר אף לערב, י"ל שנוכל להקל מיהא בדיעבד, ואמנם בד"כ הא בהא תליא, שאם אסור לערב כך אסור בדיעבד, מ"מ בדיעבד י"ל דשרי, או לפחות יהיה זה כנתערב שיוכל להוסיף עליו גופא, ויל"ב.

50. שהרי זה כמאכלות אסורות מדרבנן, וצריך הכשר. ונראה שזה דומה לדין כלי שבישל בו בשבת שהמאכל אסור, ושתייהם דין אחד להם שנאסרו משום קנס, וא"כ כמו שם שצריך הגעלה כמש"כ הרשב"א בתשו' (סימן קעה), והובא במג"א וש"א, עיין במשנ"ב וכה"ח בסימן שיח ס"ב, ה"ה גם כאן [ובשד"ח מערכת חמץ ומצה סימן ח במפתחות ציין לנידונינו אות מד, ובפנים הספר לא ראיתי אות מד, וכנראה נשמט]. ויל"ע דחמור יותר מחמץ בפסח שבישלו בכלל, שאין הכלי צריך הגעלה, כמשנ"ב סק"ד

וש"א.

51. כדרך שמצאנו לגבי מאכל שבישל בשבת בפו' הנ"ל שיש להתיר בג"פ, כיון שאינו אלא קנס דרבנן. וכן בשד"ח ס"ה יט משם עה"ש.

52. עיין שו"ע (ר"ס תנא), ולעיל בהקדמה ב' לסימן תמב.

53. ככל איסור דרבנן, וכ"ש בקנסא דרבנן דמקילים טפי, וכמש"כ כיוצ"ב הר"ן, וכן מבואר מהתשב"ץ (ח"ב סי' קצט) גבי חיטים שנשרו במים, עיי"ש. וכן הזכירו האח"י דין זה, ובמשנ"ב וביה"ל כאן סי' תמח ס"ג, ועיין עוד להלן סימן תמט בזה, וכן כתב שם הח"י (סו"ס תמט), וכן הסכים בערך שולחן (שם סק"א) ושכו"ע מודו בזה, ובמשנ"ב שם סוה"ס סק"ה וכה"ח אות ז, ח, ודו"ק.

והנה במשנ"ב (סוסק"ט) דן גבי חיטים של ישראל שגוי לתת אותם, שבכפמ"ג חשש להחמיר אם דרך אותו מקום ללתות, ובשעה"צ (אות יג) כתב שיש כאן ס"ס, שמא לא לתתו עד שנתחמץ ושמא הלתינה אחר פסח, ולכן צידד שמן הדין יש להקל בכל אופן, עיי"ש. ולכאזי קשה דלהאמור שספק לקולא א"כ ל"ל ספק ספיקא, וי"ל דסבירא ליה דהוי כרובא לאיסור, ולכן לא ראה להקל אלא בצירוף נוסף, וכמו כן אין לשאול מכמה וכמה מילי שהחמירו בספיקות דחזו בהו רבנן להחמיר, ופשוט. והוא דבר ידוע בכל התורה.

54. יש לציין, דמ"מ דינו ככל ספיקא דרבנן בעלמא, ופעמים שיש להחמיר כגון בספק בין שני דברים שבכל צד יש קולא וחומרא, וכמש"כ כיוצ"ב התוס' בביצה (יד.) ועוד כה"ג, וכעין מש"כ השו"ע ביו"ד סי' קפט ס"ו, ודו"ק. (וכן הבאנו ביוסף טוהר סי' קצ, ובסי' קפד בספק וסתות), וכן בשד"ח בדברי חכמים (סימן זו) באריכות, וכן כתבנו להלן בסימן תמט לגבי ב' השיטות שהבאנו בשו"ע שם, הגם שהאח' פסקו שם כדעה א', זה משום דהכי חזי להו, וכנ"ל בהערה הקודמת, אבל כשלעצמו הוא נכון שבנידון כזה יש להחמיר כתרוייהו.

55. יבואר להלן בהלכות הבאות, ועוד יבואר להלן בסימן תנג ס"ה, ושם יבואר שמותר גם להשהות את זה לאחר פסח, ואינו בחיוב ביעור וכי' (ועיין מש"ב כאן סוסק"ט ובשעה"צ).

56. ומצוי כיום בהרבה דברים, אך פעמים שאפשר לברורי לפי הרכיבים, ויש בזה עוד פרטים בדין ספק דרבנן ואפשר לברורי.

57. עיין משנ"ב (סק"ט) בשם הח"י בעובדא בזה, דיש לומר שמא החליף הגוי הדגן ולקולא, עיי"ש. ויש לציין שעמד בזה עוד השד"ח באספ"ד אות ל.

58. עיין משנ"ב (סק"ז) שכתב שאם עשה קנין אחד במכירת חמץ, והוא קנין השני במח' הפו', ועבר עליו הפסח מותר, כיון שחמץ שע"ע הפסח אינו אלא קנסא דרבנן, וע"ע שם. ויש לציין שבחלוף הדורות כבר נשאלו שאלות רבות בעניני מכירת חמץ, שהמכירה לא חלה לכר"ע וביותר מזה, וראה בשד"ח באספ"ד אות ל. וע"ע להלן בהקדמה להל' מכירת חמץ.

59. עיין שד"ח באות ל, ואות נט. והיינו הך כנ"ל.

60. דספק דרבנן לקולא, וגם דמסתמא בדק כדין, וע"ע בשו"ת שאגת אריה וקול שחל סימן יג, וה"ד בשע"ת סימן תמו אות ד וכה"ח שם חי.

61. עיין שם. אמנם אם הוא בזמן קרוב לפסח שא"א לתלות שנתעפש מאחרי פסח, ודאי שהוא מלפני פסח ואסור. וכל דברי הפוסקים אמורים בזמנם שלא היה חומר משמר, וכדומה.

62. עיין בשו"ת זרע אמת (סימן נא) שהסכימו רבני מרדונא לשרוף אותם, וכן נעשה מעשה, וה"ד במחב"ר וכהה"ח כאן (אות לב), אבל בחיטים כתושים ממקום שרובם עושים כן בלא מים התיירו אותו בדיעבד, עיי"ש. והנה הזור"א שם (סימן סא) כתב לחלוק בזה על המג"א (סימן תסז סק"ב) הסובר שאינו אלא ספק ולא אסור התבשיל, וכן הח"י וכו', עיין שם.

אולם הדברים תמוהים, שהרי זה ספק אם החמיצו, שהרי כל שלא נתבקעו מותר [וכן מבואר בתשב"ץ ח"ב סי' קצט שחיטים שנשרו במים ולא נתבקעו מותרים, כיון שחמץ שעבר עליו הפסח מדרבנן, וספק לקולא]. ומש"כ הזור"א להוכיח מדברי הראשונים, המעיין יראה שאינו מחזור כלל, והכה"ח עצמו (בסימן תסז ס"ק קד) הביא דברי הפו' להקל,

כ"ו. אדם שמצא במגירה או באיזו קופסא מאכל חמץ, והוא מסופק שמא הוא מלפני פסח, משום שאינו זוכר אם בדק שם את החמץ או שמא שכחו, יש לתלות להקל שהוא מאחרי הפסח⁶⁰. ואפילו אם הוא מעופש לפעמים אפשר לתלות להקל⁶¹.

כ"ז. חיטים שעושים להם לתינתה, והיינו שמרטיבים אותם במים מעט, כדי להסיר את קליפתם, הרי הם בחשש חמץ, ואם נשארו אחר הפסח מותרים⁶².

ואם היו החיטים שרויים במים ונתבקעו, אסורים בהנאה⁶³.

כ"ח. יש נוהגים שלא להשאיר חמץ בבית אפילו כשמוכרים אותו לגוי במכירת חמץ. אולם דברים שהם ספק חמץ אין לחוש כלל, ובכלל זה קמח⁶⁴.

וכמו כן יש המתחסדים שלא להשתמש בחמץ שנמכר, אך בדברים שהם בספק חמץ אין לחוש, ובכלל זה קמח⁶⁵.

וכן הדין לענין קניית חמץ לפני פסח כדי למוכרו במכירת חמץ ולהשתמש בו אחר פסח⁶⁶.

חמץ שעבר עליו הפסח ברשות גוי

כ"ט. חמץ של גוי שעבר עליו הפסח, מותר אפילו באכילה⁶⁷. והיינו באופן שאין בזה איסור פת עכו"ם⁶⁸. ולהלן יבוארו דיני מכירת חמץ.

ל. מי שיש לו שותפות עם גוי בחמץ, ועבר עליו הפסח, וחלקו את החמץ ביניהם, אזי: חלק הגוי בודאי מותר⁶⁹. וחלק הישראל יש אוסרים, ויש מתירים, על כל פנים בהנאה⁷⁰. ועיין בהערה⁷¹.

והוא הדין שני יהודים שיש להם חמץ בשותפות, והאחד מכר את חלקו לגוי, הדין בזה כנזכר לעיל⁷².

ל"א. גוי שהביא חמץ בפסח ליהודי, לא יקבלנו היהודי⁷³. ואפילו ביו"ט שני של גלויות⁷⁴, וגם לא יהא ניכר מתוך מעשיו שהוא חפץ בחמץ⁷⁵. וגם צריך לעשות מחיצה, ככל המבואר לעיל בסימן תמ"ז.

ושור"ד ביב"א ח"ט סל"ט אות ח שהשיג ע"ד הזור"א, ועוד כתבנו מזה גם

להלן בסימן תנג ס"ד-ה בענין חיטים לתותים וכו', שור"ד עוד בשד"ח באספ"ד באות כד, וכן באות כו, ועיין עוד בדברינו בסימן תנג, ושם יבואר שלא זו בלבד שמותר אחר הפסח, אלא גם מותר להשהותו, ודלא כמש"כ במשנ"ב כאן (סוסק"ט), ועיין בשעה"צ שהעיר שבאמת יש להקל אחר פסח, ועמש"ש.

63. עיין להלן בסימן תסז דין חיטים השרויים במים, והנה אם לא נתבקעו הרי השו"ע מתיר, וכ"ש שמותר לאחר הפסח, ואין להחמיר בקנסא כולי האי, אבל אם הם נתבקעו ה"ז אסור לכר"ע אפילו בהנאה, וכמש"כ האח"י ה"ד בכה"ח (אות לד), ותמיהו ע"ד הרשב"ץ שהתירם בהנאה. ויבואר עוד במקומו.

64. עפיה"א שקמח אף שלתתו אותו אינו ודאי חמץ, אלא ספק (וכמשנ"ת לעיל, ועוד כתבנו מזה להלן בסי' תנג וסי' תסז), וגם קמח שלנו שכידוע מרטיבים אותו מעט, ומיד מכניסים אותו לנער אותו מהמים, ולפי"ז אף שיש מחמירים שלא להשאיר חמץ אפילו ע"י מכירת חמץ, וכמש"כ הריטב"א רפ"ב דפסחים, והבאנוהו להלן בהל' מכירת חמץ, מ"מ בספיקות אין להחמיר כולי האי, ובכלל זה קמח כאמור.

65. כנ"ל. ולעצם חומרת המתחסדים בזה יבואר להלן.

66. ראה להלן סוף סימן תג מה שכתבנו בזה דלכתחילה אין לעשות כן, אבל בספק חמץ יש להקל. וכן כתבנו להלכה להלן בהקדמה להל' מכירת חמץ ובהערות שם.

67. בפסחים (כח.) איתא שמותר בהנאה, ופי' הראשונים דה"ה שמותר באכילה, עיין בב"י ואח", וכ"פ בשו"ע כאן (ס"א), ודלא כבעל העיטור שאוסר באכילה. ומפני זה מבואר להלן אפשרות מכירת חמץ להתיר את החמץ לאחר הפסח.

68. כלומר, במקום שנוהגים להקל בפת נחתום כמבואר ביו"ד (סימן קיב), עיין שם. ואף במקום שאין נוהגים בכך יש נפ"מ: א]. להתיר בהנאה (וכמש"כ בירושלמי, ונזכר בב"י כאן). ב]. בבצק (כמש"כ המשנ"ב כאן רה"ס). וע"ע בזה ביו"ד סי' קב, ואכמ"ל. וכן העיר בכה"ח להלן סימן תמט מענין פת עכו"ם, וכן בכה"ח להלן סימן תג אות ז.

69. דחמץ שעבר עליו הפסח מדרבנן, ואמרינן יש ברירה ומותר, וכ"כ במשנ"ב א וכה"ח ג בשם האח', ואמנם המשנ"ב נקט שמותר אף בהנאה, אולם מקורו מדברי המקו"ח, ואינו מחזור. ולדינא יש להקל אף באכילה, וכ"כ בכה"ח שם בשם האח'.

70. עיין במשנ"ב שם ושעה"צ ד וכה"ח שם. והנה במשנ"ב נקט שרוב הפו' דלא כהשאג"א. אולם יש מתירים ועכ"פ בהנאה, כמש"כ בכה"ח שם בסו"ד [ועיין בשו"ת בנין ציון סימן טז].

71. עיין כה"ח (אות ד) מחלוקת אחרונים אם יכול היהודי לומר לגוי שותפו, טול אתה חמץ ואני שאר דברים, ומסיק להקל בהפסד מרובה, ועי' להלן סי' תג ס"ג.

72. עיין משנ"ב שם וכה"ח ה, והנה דין זה ככל הנ"ל בהערה שלפני הקודמת, וק"ק שהכה"ח לא קישר בין הדברים שבאות ג לאות ה.

73. שו"ע (ס"ב). ואפילו יש בו תערובת חמץ (עיין כה"ח יט).

וטעם הדבר משום שהוא קונה את החמץ ועובר עליו בב"י ובב"י, הן בקבלתו והן בקנין חצר כשאומר לו הנח בחצרי, וכמבואר בב"י וגר"ז ומשנ"ב וש"א. ואף שמבואר בב"ק (מה). שאין קנין באיסורי הנאה, אולם חמץ שאני וכמש"כ בפסחים (ו:) שחמץ אינו ברשותו של אדם, ועשאן הכתוב כאילו הוא ברשותו, וע"ע בעונג יו"ט סי' כד וחזו"א סי' קיח סק"ז.

74. בשו"ע שם נקט ביום אחרון של פסח לא יקבלנו הישראל, ופי' המפ' דקאי לחומרא (עיין משנ"ב וכה"ח טו, כג), ועיין כה"ח (אות טוב) שאם קיבל אפילו ביו"ט אחרון אסור בהנאה, שכל דתקון רבנן כעין כאן תקון, עיי"ש [וע"ע כה"ח אות יט בהביא חמץ שנתערב בשישים], ואם זה היה בביהש"מ של מוצאי יו"ט שני כתב בכה"ח (אות ב) להקל דספיקא דרבנן לקולא (וכ"כ עוד להלן אות יח).

75. עיין משנ"ב וכה"ח אותיות כ-כב.

ל"ו. מן האמור יש להזהר, כשמוכרים חמץ לגוי, לבדוק שאכן הוא גוי, ולא זרע ישראל שנטמע בגויים. ובעוונות הרבים יתכן הדבר בעקבות ההתבוללות, שיש לו אמה יהודיה, ופעמים שגם האמה לא יודעת שהיא בת ליהודה מומרת [וגם במקומות שמחזיקים "גוי של שבת", צריכים לבדוק אחר זה]⁸⁵. ועיין בהערה שאין זה מעכב מן הדין⁸⁶.

ל"ז. אין למכור חמץ לאשה גויה אשת יהודי מומר, מפני שמה שקונה אשה קונה בעלה, אלא אם כן לפי דיניהם האשה יכולה לישא וליתן בפני עצמה⁶⁷.

וכן אין למכור חמץ לגוי הנשוי אשה ישראלית, כאשר על פי חוק יש לאשתו זכות ושותפות במה שקונה בעלה⁸⁶.

ל"ח. יש אומרים שלא למכור לכתחילה חמץ למומר שלושים יום לפני פסח, מחשש שמא יאכלנו או ישהנו בפסח⁸⁹, אלא אם כן הוא חמץ העשוי לאכילה מיידית⁹⁰. אמנם, בעל חנות שמוכר לכולם, מותר למכור גם למומר⁹¹.

קניית חמץ לאחר הפסח בזמנינו

ל"ט. חמץ שנמכר לגוי כנהוג, ועבר פסח, יש המתחסדים שלא להשתמש בזה, מחשש שמא המכירה לא היתה כדין, אולם להלכה ולמעשה אין לפקפק בענין המכירה כלל⁹². וגם מי שהחמיר בזה בעבר,

שהתגלגל לדרבנו, אין לחוש מכ"א, עיין בספר ללקוט שושנים ח"ד שורש
א משכ"ב], וע"ע בשד"ח ס"ט אות א ד"ה ובעיקר מש"כ להשיב על מגן
ההוא, וגם הרי הוא אנוס שעשה כל מה שביכולתו, ועשה כהוראת
החכמים, והרי רבים מקילים באנוס וכמשנ"ת לעיל בס"י תמח דין חמץ
ששע"ע הפסח, ואע"פ שהשו"ע אוסר חזי לאצטרופי, ובפרט באונס גמור
כדכח שנהג ע"פ חכמים, וכל שכן שגם ביטל (כמו שנהוג בשומר ת"מ)
ש"א דאינו נאסר החמץ, אע"פ שהשו"ע לא ס"ל כן, וכנ"ל. והגם שיש
ממח' אם מהני ביטול על מה שמכר, ויש להחמיר זולת אם יכוון בהדיא
ששם לא יועיל המכירה יועיל הביטול, ויש הרבה שחושבים כן, וכמו
שכתבנו במקומו. ועל כל זה יש לתלות שמא חמץ הזה החליפו עם גוי
ואז עם חמץ שנוצר בכשרות אחר פסח, וכעין מה שכתב בביה"ל סעי' ג
ד"ה חמץ, אמנם כיום יש תאריכים, ומי"מ יש לתלות שהחליפו עם גוי, או
שנתבל אצלו חד בתרי, אך ז"א פשוט כיון שהוא דבר חשוב כמבואר
בפני' ביידי, וגם יש להוסיף על כל זאת מה שהרבנות מוכרת לכל ישראל
מדין זכייה, וכמשנ"ת להלן בהל' מכירת חמץ. וזאת ועוד ראיתי בספר
ללקוט"ש הנ"ל ס"ז שהביא כמה ראשונים שחמץ שעבר עליו הפסח אינו
נאסר אלא למי שהשאיר, וע"ע שם כמה צירופים בבידוד, וע"ע בהלכה
הבאה בהערה, ואין להאריך.

ואמנם ידוע בשם כמה גדולי עולם שהחמירו על עצמם לכל ישתמשו בחמץ שעבר עליו הפסח, אך אין הדברים ברורים, ובודאי לא בכדי להורות איזה חומרא, ואף לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

במעשה רב (אות קפא) הביאו דעת הגר"א שאחור פסח אין ליקח מן השוק מה שאופין מקמח של ישראל ומשמרים וי"ש ושכר של ישראל, וכי המכירה גרועה, ועל כן לא יקנה רק שיהיה משל גוי או משל ישראל ממקמח לא לתותה וכו', ע"כ. אולם שם מדובר בגלל שהמכירה גרועה, וי"ל שזה היה רק בזמן קדום שכל אחד מוכר חמץ בפני עצמו לגוי, ורוב המכשולות, ואף אם התחילו לנהוג מכירה כללית אכתי לא היה זה בשלימות, משא"כ האידנא שהוסיפו חכמי דורינו כמה מעלות טובות ואזינו וחקרו להועיל בלא חשש, וכן הביא בספר ללקוט שושנים עמוד פד מדברי הגר"א בהנהגות ישרות והובא בהוספות למע"ד שטעמו של הגר"א היה מפני שאין כל אדם יכול לעשות כדיון, ושמתברר שהחשש היה מפני שלא מכרו במכירה גמורה וכדמשמע התם במעשה רב אות קפא, ואמנם יש שהבינו בהגר"א לאסור בכל אופן, ויש מקום לדבריהם, ועפ"ד החב"ש ודעימיה שאוסרים מכירת חמץ פני שנה כהערמה, וכו"כ בתשובה נ"ח ס' טט, ועי' בחו"ש ריבית ובה"ל חג בחג משכ"ב, ואין להקשות מהתוספתא, דמ"מ כיון שזה נעשה כל שנה אפשר שחשש הארזאשונים שמתחומם, וכמו שבהבאנו בהקדמה להל' מכירת חמץ, ועי"ל. ומ"מ אפשר לומר כנ"ל שזה רק בגלל שהמכירה היתה שלא כהוגן, ועדיף לנו להשוות ולמעט בפלוגתא, ולא לעזור שהגר"א חולק על ש"ע וגדולי הפוסקים (וע"ע בספר ללקי"ש הגי' בענין הנהגת הגר"ח מוולוז'ין).

בספר אגרות סופרים סעי' מובא עדות על הגרע"א שנוהר שלא לקחת
אחור פסח חמץ שנמכר לגוי, ע"כ. אולם גם בזה י"ל כנ"ל שחשש למכירה
שלא ראויה ע"י המון העם, אבל מכירה האידנא שעשויה על ידי גדולים
ושלמים, אין לחוש, ועי' בספר ללקו"ש שהביא שאכן הגרע"א הזהיר
על מכירה גמורה, ועוד הביא אח"כ הנהגות נוספות מגדולי ישראל שיש
שאמרו לקנות מחמץ הנמכר כמו הגאון ר"צ הכהן מלובלין, ומהר"ש
מסלנט, וכן הצ"צ היקל בזה, ועוד רבים ושלמים. וכן גדולי הדור שלפנינו
ככהגאון חזו"א, וכן בדורינו האג"מ ח"ד סי' צה והגרשז"א ועוד גאונים,
כולם התירו החמץ בלא פקפוק, עיי"ש, וכ"כ באול"צ פ"ט ס"ה. וכן אני
שמעתי מכמה גדולים שאין לחוש, והתייחסו לזה בביטול מסוים.

ואחר כל האמור, הרואה יראה שמי שמחמיר שלא לקנות מחמץ הנמכר לגוי, לפעמים צריך לחוש לעצמו מזהרא, וביותר ויותר צריך לחוש לעצמו מי שמורה לרבים להחמיר בדברים אלה, שראינו שכל גדולי ישראל הקילו בקנסא דרבנן, והוא מוסיף להטיל פחד ומורא על בית ישראל נגד ההלכה, וגורם לבזוז ממון ישראל ולטיידא, מלבד מה שמתעסק בדברים שאין בהם חשש במקום להתעסק בדברים החמורים, ויוכר כתב הרדב"ז בתשו' שבריבי החומרות על ישראל לא ישאר בידם אלא זה ולא זה, מלבד שכידוע בכל חומרא שייך קולא, ובפרט בדברים שבין אדם לחבירו, וד"ל.

[ויש שבודקים תאריך יצור על האריזות, ולפי זה מחשבים אם זה נוצר מלפני פסח או אחרי פסח (וזאת ע"י קוד מסוים, כידוע), אולם עדיין לא יצאו מידי חשש לשיטתם, כיון שאין זה מוחלט שאכן נוצר בתאריך זה,

וטוב יותר שיאמר בפירוש שאינו רוצה לזכות בחמץ, ואז מותר אפילו להראות לגוי מקום היכן להניח את החמץ⁷⁷. אמנם צריך מחיצה, ככל האמור.

מזמר

ל"ב. יהודי מומר, אפילו הוא עובר על כל העבירות להכעים, אם היה לו חמץ, החמץ נאסר בהנאה, ככל חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח⁷⁸. ולכן יש ענין לזכות את המומר ולעשות לו "מכירת חמץ" באופנים מסוימים, וכמו שיבואר להלן כדיני מכירת חמץ⁷⁹.

ל"ג. אסור למכור חמץ למומר קודם פסח, משום לפני עור לא תתן מכשול, והחמץ הזה אסור לאחר הפסח בהנאה⁸⁰. ובדיעבד אם מכר לו חמץ בטעות, וחשב שדינו כמו גוי, יש להתיר במקום הפסד מרובה לומר למומר שיחליף את החמץ עם חמץ של גוי אחר או שימכרו ויהיה הכסף מותר⁸¹.

ל"ד. יהודי מומר שנשא אשה גויה, ונולד לה בן, הילד גוי ומותר למכור לו חמץ, אבל יהודיה מומרת שנולד לה בן מגוי, הילד יהודי, ואסור למכור לו חמץ⁸².

ל"ה. טעה וקנה חמץ שעבר עליו הפסח, מיהודי מומר, ולא ידע שהוא מומר, הרי זה מקח טעות ויכול היהודי לקחת את כספו בחזרה⁸³. אמנם באונס גמור יש מקילים⁸⁴.

76. שאם הוא בחוה"מ צריך מחיצה, ואם הוא ביו"ט צריך כפיית כלי, ואם הוא זמן מועט עד סוף הפסח, גם כפיית כלי א"צ, וכן נזכר בכה"ח כאן אות טז.

77. אמירה זו שכתב השו"ע ס"ב, הוא כדי להרחיק יותר מידי כל חשש, ומ"מ זה מועיל עוד להקל אפילו להראות לו מקום להניח החמץ שם [ואם זה פקדון, עיין לעיל סי' תמו, ובכה"ח כאן].

78. שאפילו הוא מומר גמור שדינו כגוי, אין זה אלא לחומרא, אבל לא להקל, ולכן חמצו אסור בהנאה כיהודי, ועיין להלן בהערות הבאות.

79. ועייך להלן בהקדמה להל' מכירת חמץ שבמומור להכעיס אין ענין לזכות אותו, ויש חולקים.

80. האריכו בזה האח', כיעוין בשד"ח (באספ"ר חו"מ רס"ט וכן בסיומ ח אות ז, סוסק"ז), וכי' במשנ"ב יא וכה"ח אות ס משם האח', ואפילו במומר גמור שאינו כתינוק שנשבה, דמ"מ ישראל הוא לחומרא. (ואף שבמגן האלף סק"ז כתב שלא קנסו במומר, ושלכן מותר ליהנות מיי"ש של מומרים וכו', מ"מ למעשה יש להחמיר, ויע' בשו"ת מהדורת מיי"ש ס"ה ודר צבי ח"ב מ"ב, והאריכו באח' עוד טובא בגדר מומר לענינים שלו, ולענינים של אחרים, ואכמ"ל).

81. שם, ובפשטות זה תלוי בכל מה שנתבאר לעיל בענין אונס גמור, שכתבנו דיש לחוש שהוא בכלל נתת דבריק לשיעורים ולא מהני. אך יש מתירים, ועכ"פ יעשה ביטול, (ואמנם זה תלוי עוד במשנ"ת בהקדמה להל' מכירת חמץ בהערה, שלדעת כמה פו אין החמץ הנמכר בכלל הביטול, אך ז"א מוכרח, ויש לצרף לקולא). ומ"מ טעם ההיתר לומר לגוי, משום שיש מתירים בחמץ שעבר עליו הפסח באונס, וכנ"ל. ובמומר יש להקל ובפרט שהיהודי עצמו אינו נהנה מעצם החמץ. וע"ע בכל זה בשו"מ תליתאה ח"ב סי' ס, ובשערים המצוינים בהלכה קיד כג מד' האח'.
82. פשוט כמבואר באה"ע סימן ד וכמה דוכתי, ולענין דיעבד עיין בפמ"ג ה"ד בכה"ח אות סב, ומש"כ ע"ז בהערה להלן.

83. כה"ח (אות סד) בשם הפמ"ג.

84. עיין כ"ח (אות סב) בבן מומרת, שהביא מהפמ"ג שבדיעבד אין לך אונס גדול מזה, ואף אם בישראל אנוס אנו אוסרים בזה עדיין, עי"ש. אך זהו לכאף תלוי במה שהארכנו לעיל בדיון אונס בחמץ שע"ע הפסח, שכל שיש שיטת העקמה לא התירו, ויל"ב. ועכ"פ אף הפמ"ג שם לא התירו אלא בהפסח מרובה.

85. הדברים ידועים [ואירע בגוי של שבת שאחר זמן רב נודע שהיה יהודי]. וכמו"כ יש להזהר גם בנידוי"ד שלא יהיה מכשול שיחשבו שמכרו את החמץ ומנצא שהיה יהודי, אמנם אין זה מכשול של רבים אלא של אותו מומר [שהרי הוא קונה את החמץ מ"מ, אך י"ל שהוא מקח טעות, שאילו ידעו לא מכרו כדי להכשיל, אך כאשר הוא מומר י"ל דלא איכפת לו להעליתו לרשע וימות, ופרכש שהוא חידו והכלל לא נכשלים (וכענין) ליעבד אסורא וזאת וכו' שנת' בסו"ס שו, ויל"ב]. ועכ"פ הרי בשעת המכירה אילו ידעו לא היו מוכרים לו, ועיין מ"מ, ויל"ב].

86. ונראה דמ"מ אין זה הכרח לברר כ"כ אחריו, די ש ללכת אחר הרוב באופנים מסוימים (כההיא דאה"ע"ז ס"ד, ולעיל בפ' בא"ח סימן שכת), וגם חזקה הוא כההיא דסוקלין ושורפין על החזקות (קידושין פ.), וא"כ מצד לפני עור אין לחוש (וכ"ש במומר מדעתו, דהלעיטתו לרשע וכו', אם אינו כתינוק שנשבה), אך יש לחוש יותר לנוק הציבור אילו יודע שהיה יהודי, ונמצא שהוא חמץ שע"ע הפסח ברשות ישראל, אך זה ג"כ אינו מוכרח, דבפמ"ג (הובא בכה"ח אות יב) כתב דבדיעבד יש להקל בהפס"מ, הגם שאינו פשוט, ומ"מ בספק אחר פסח נמי מותר לכרוע.

87. פמ"ג ושע"ת, ה"ד בכה"ח אות סג, וכיום ידוע שגם בא"י יש אופנים שהאשה יכולה לישא וליתן בפ"ע, וגם בהלכה שייך כן, ותלוי בהרבה פרטים, ואכמ"ל.

88. כן העיר הגריש"א להזהר בזה, מפני שע"פ חוק יש לאשה זכות בזה, ומלבד איסור לפני"ע יש לדון על החמץ כדין חמץ שע"ע הפסח.

89. עייין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סו"ס מד) שכתב להעיר דכמו שאין

מוסרין דמי שביעיית לעם הארץ מפני שהם חשודים לאלכלם גם לאחר זמן הבעור, והוא מכשיל את המומר בלפני עור, כמו כן יהיה אסור למכור חמץ למומר שחשוד לאוכלו או להשתותו בפסח, ובפרט תוך ל' יום שמבואר בגמ' (ר"פ דפסחים) שאסור למכור כותח לנכרי מפני שהרואה סבור שהישראל מוכר בפסח, וכ"ש כאן שהוא בחשש לאו, ע"י"ש (ושם) א"א הוי בכלל לפני"א וכו', וכן כתב עוד שיש איסור לפני"א גם אם הוא לפני זמן האיסור, ועיין בזה ביד מלאכי ובשד"ח מערכת ואו), אך דן שם אם יש להתיר כמו שאמרו במשנה בשביעית שמוותר למכור לו פרה

חורשת או נפה וכברה לחשוד על השביעית, מפני שאנו תולים בהיה; או שכאן הוא חמור יותר מפני שנותן לו את גוף האיסור, וה"ז דומה יותר למה שאמרו שם במשנה אבל לא תבור ולא תטחון עמה, וכתב שזה גוף האיסור, ואפ"כ כתב שם בס"ד שאפשר שחמץ בשאר ימות השנה ה"ז כפרה חורשת ולא כנותן לחשוד את גוף האיסור, ומ"מ נשאר בצ"ע מנא לן להלקל בדאו', ע"כ. אולם יל"ד חדא דכל זה כשאכן אין מוכרים אחרים, והווי לפני עור, אבל במקום שיש מוכרים אחרים אין לפני עור, ועכ"פ כשיש מוכרים אחרים גויים (משום שאם יש מוכרים אחרים יהודים, ידעת הרבה אף שעדיין הוא אסור בלפני עור, כיון שלכולם יש איסור), ובמחזירים אחרשויות שוות. ואם אכן כן ה"ז רק איסור מסייע וקיל טפי, ושהיה לדעת רבים מותר מסייע בממון, ואכמ"ל. אמנם בא"י דרב"ש שכולם יהודים שוב הוי איסור לדעת כמה פו', ויל"ב. ומצד הרואה בראה שכיום שהתעשייה גדולה אין חשש כ"כ, וכולם יודעים שאפשר לקנות לפני פסח, ומ"מ אף הגרשז"א סיים בצ"ע.

90. כגון לחם, פיתות ועוגות וכד' שאין דרך לשמרם. ושם י"ל בזמנינו שחשוד לשמור אותם בהקפאה כמו שמצוי, ותלוי לפי הדבר, וכן תלוי מכמה זמן הוא קודם פסח, כדרך בני אדם ששומרים אוכל.

91. הנה חנויות לממכר מזון יש חוק המחייב למכור כלום, ואפשר להקל בשעה"ד, ובפרט מפני שיש כאן איבה, ומצאנו כמה דברים שהתירו מפני איבה, וכן התירו הפו' ליתן לחילוני שאוכל בלא ט"ו^ו ובלא ברכה, משום איבה. וכדיבאר החזו"א שמכשילים אותם בלא תשנא, וה"נ ליש, ולפי"ז גם אם הוא חשש דא"ו היה מקום להקל בזה, וגם בשביעית ביאר החזו"א שמחול' לא רצו לאסור דבר שיש בו תליה שיעשה בהיתר, מפני שמאידך אנו מבטלים חסד, ועכ"פ אמור מוכר שזו פרנסתו וא"א להשמיט, בודאי מותר.

92. ידוע שהרבה מן הפוסקים פקפקו בענין מכירת חמץ הנהוגה כיום מפני כו"כ טעמים, ומאידך לכל שאלה יש תשובה, וכאשר ביארנו בהלכות מכירת חמץ.

ועיקר הטענה היתה מצד שהוא נראה כמו הערמה, כשכל שנה מוכרים ואחר הפסח הגוי מחזיר, אך אם משום זה אין לחוש כאשר כתבנו באריכות בהקדמה להל' מכירת חמץ, ולכן מה"ט אין לחוש.

אלא שמאידך גיסא ישנם עוד שאלות רבות בענין המכירה, אך לכל שאלה יש תשובה, ולא זו בלבד, אלא שכיום נוספו ע"י חכמי הדור כו"כ דברים למעלייתא ממה שהיה בזמן קדום, כגון: מצד זה שאין גמירות דעת של הגוי לקנות כמויות גדולות של חמץ, הנה כיום עושים בהרבה מקומות מכירות פרטיות, וגם במכירות הכלליות עושים בטחונות וכו', ועוד דמ"מ יהיה זה בחוב על הגוי, ועוד כתבנו ליישב שהגוי יסכים למכור את זה לבעלי המפעלים בשביל רווח, שהם ג"כ צריכים לו, וכן מצד זה שלא מוציאים את החמץ מן הבית, הרי מנהג השכיר את חמץ החמץ, ואננם במכירה הכללית לא עושים זאת, אולם מן הדין מקום להוציא החמץ, וכמשנ"ת בס' תתח, ויבואר בפרק ה, ובודאי שלא אוסר אחר הפסח, וכן מצד זה שלא מוסרים מפתח גוי, כבר כתבנו שם בפרק אחר זה ליישב, ובודאי שלא מעכב לאחר הפסח, וכן מצד שאין מפרטים את פרטי החמץ והסכום וכו', יש ליישב, וכמ"ש במקומו.

ועוד פקפוקים שפקפקו מצד עצם מעשה הקנין שאינו בשלימות בין ישראל לעמים, כיון שאין משיכה, וי"א שלא מועיל קנין בגוי מיהודי ללא משיכה, אולם כיום נוהגים לעשות שאר קנינים, ואף שבכל קנין וקנין כשלעצמו ישנם פקפוקים רבים, אי מועיל בגוי, ואי קנין דרבנן מהני לראורייתא וכו', וכן בקנין כסף אי מהני כשהרב נותן במקום המוכר, או שאינו מועיל, שהרי אין כאן אלא שליחות, ואין שליחות לגוי וגם לא זכיה, וכן אגב לא מועיל בשכירות וכו', הנה לכל שאלה יש תשובה, ואחר שעושים את כל הקנינים בודאי יש להקל, וכן היה מנהג ישראל, וידוע מה שאמר החת"ס על המפקקים על המכירה, וכן עוד גדולים.

ואף גם זאת שנאמר שהמכירה לא הייתה כהוגן, אין בזה כדי להחמיר לאסור חמץ שעבר עליו הפסח, אלא די אם האדם לא ישאיר חמץ בביתו [וכל שכן שלא לקנות על דעת להשאיר, עיין להלן בהקדמה להלכות מכירת חמץ]. וזאת ממושש שכן כאן כ"כ סניפים להחיר, וכידוע שספק מפקח אפילו בדאורייתא לקולא לא שכן בדרבנן, וכ"ש בקנסא ששקילו בו חז"ל יותר, וכ"ש בצירוף כל הני כ"כ צדדים.

והיינו, שיש לתלות שמכר את החמץ, ואם אכן מכר שמא המכירה מועילה, וכן עיקר הדיון, ובפרט שספק במכירה לקולא [עיי' בפ' סי' תמח-תמט במשנ"ב וכה"ח ושד"ח ס"ט, ואף שיש מחמירים בספק דא'...

רשאי להקל בלא התרת נדרים⁹⁸.

מי. גם כאשר החמץ עובר דרך סוכנים הקונים ומוכרים, אין לחשוש כלל. ואם במקום שהחמץ נמצא רואים תעודה של מכירת החמץ, החמץ מותר⁹⁹.

מי**א**. ומכל מקום צריכים הקונים לבדוק בכל חנות וחנות שמכרו את החמץ. ולכן, ידרשו מבעל החנות להראות להם תעודת מכירת חמץ, ושוב לא יהיה חשש¹⁰⁰. ויש להזהר בזה ביותר במסעדות וחנויות קטנות הנמצאות בדרכים⁹⁶.

שער ב - דיני מכירת חמץ הלכות מכירת חמץ

להלן יבוארו דיני מכירת חמץ, מלבד הביאור על סדר השולחן ערוך:

הקדמה / פרק א - דיני מכירת חמץ / פרק ב - מתנה / פרק ג - מכירה מוחלטת / פרק ד - מכירה בתנאי ומכירה מוחלטת / פרק ה - הוצאת החמץ מרשותו, ומכירת והשכרת מקום החמץ / פרק ו - מסירת מפתח וסגירת המקום / פרק ז - שליחות והרשאה / פרק ח - מינוי השליחות / פרק ט - כתב הרשאה / פרק י - עוד פרטים בשליחות וזכיה לאחרים / פרק יא - דרכי הקנינים / פרק יב - קנין כסף / פרק יג - משיכה הגבהה ומסירה / פרק יד - שטר מכירה / פרק טו - פירוט החמץ ומקומו וסכום המכירה / פרק טז - ערב קבלן ובטיוח / פרק יז - אגב / פרק יח - חצר / פרק יט - חליפין / פרק כ - אודיתא / פרק כא - סיטומתא - קנין מצד מנהג הסוחרים / פרק כב - קנין מדינא דמלכותא

בהנאה אחר הפסח (כנ"ל ברה"ט), ובתוספתא בפסחים (פ"ב ה"ו) איתא ישראל ונכרי שהיו באין בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי זה מוכרו לנכרי ונותנו במתנה וחוזר ולוקח ממנו לאחר הפסח וכו', והובא בירושלמי (שם ה"ב), וכן הובאו הדברים ברא"ש ומרדכי ורי"ו ועוד ראשונים, וכ"ה ברמב"ם (פ"ד מחור"מ ה"ו) ובשו"ע (סימן תמח ס"ג).
98. הנה בתוספתא ובתלמוד לא מפורש שמותר לעשות כן לכתחילה למכור את החמץ לגוי ולחזור ולקנות ממנו, ואדרבה מדברי התוספתא, יש מקום לדייק שאינו לכתחילה, אלא בשעת הדחק, וכפי הדוגמא שהביאו בנכרי וישראל שהיו בספינה, ואפשר לומר שרק באופן כזה עראי הקילו ובפרט משום הפסד, אבל לסתם אדם אפשר שאינו ראוי לעשות כן, ובפרט אם זה בקביעות כמו שנוהגים לעשות שמוכרים וחוזרים וקונים מן הגוי, שהרי זה כעין הערמה.

ואכן יש שגרסו כן בתוספתא הנ"ל שבסו"ד כתוב "ובלבד שלא יערים", וכיעוין ברשב"א (פסחים ו: ובתשו חי"א ס"ע), ומאירי ועוד, אמנם ברי"ו (נ"ה ח"ה) הביא סיום זה בשם בה"ג (והובא הב"י כאן), וראה להלן בביאור הדברים, ובזה תלוי גם אם גורסים זאת בתוספתא, והיינו שזה דין נוסף ע"ד התוספתא שאמרה ליתן לו מתנה גמורה או לא, ודו"ק. אולם מהמשך דברי התוספתא שרשאי אדם לומר לגוי וכו', משמע שהוא היתר ברור ומרווח לכל אדם, ולא דווקא בשעת הדחק למי שבא בספינה וכדו'. וכבר מצאנו בזה מחלוקת ראשונים, דעת רב עמרם גאון (הובא בחי' תלמיד הרמב"ן ומאירי ונמוקי" בפסחים ו.) שישראל שמכר חמצו לגוי או שנתנו לו במתנה גמורה, אם משך אותו הגוי "ואין הישראל רגיל לעשות כן בשאר שנים, אלא מאורע הוא", מותר לישראל לחזור וליקח ממנו אחר הפסח, כיון שקנאו גוי הו"ל ברשותיה, וקיי"ל חמץ של גוי מותר בהנאה, ע"כ. ומבואר שאם רגיל לעשות כן אסור ליהודי לקחת ממנו אחר הפסח, ויותר מפורש בדברי הריטב"א (רפ"ב דפסחים) שאם הערים והוא רגיל לעשות כן בכל השנים למכור לגוי קודם הפסח וליטול לאחר הפסח, קנסינן ליה והוא אסור לו ולכל ישראל לאחר הפסח, שעשאוהו כאילו הוא חמץ של ישראל המופקד ברשות גוי שהוא אסור לאחר הפסח, ואף זה לפקדון נחכוון ולא להערים, וכ"ה בירושלמי, ע"כ. הרי שבאופן קבוע הרי הוא הערמה ואסור.

ולכאורה י"ל ע"ז ממש"כ בגמרא (רפ"ב דפסחים) מח' ב"ש ובי"ה אם מותר למכור לגוי באופן שעשוי החמץ להשאר בפסח, ולא יכלה אותו הגוי קודם פסח, וביארו הר"ן ור"ד בונפיד שם ועוד שבי"ש חששו להערמה שלא ימכור בלב שלם, עיי"ש. ומשמע דלבי"ה לא חיישינן. אולם ז"א, ד"ל שהמדובר שמוכר בלב שלם, אלא שנחלקו אם צריך לחשוש לשמא לא יכוון באמת למכירה גמורה, וקמ"ל דבי"ה לא חששו לספק הערמה ובי"ש חששו, אבל כשזו הערמה ברורה אה"נ ד"י"ל שאסור.

ומאידך ממשמעות הרבה ראשונים משמע שמותר לכתחילה לעשות כן, וכיעוין בדברי כמה ראשונים שהביאו דברי התוספתא הנ"ל בפשטות שיכול ליתן לגוי את החמץ ולחזור ולקחת ממנו אחר הפסח (ול' הרא"ש ודעימיה שהעתיקו ד' התוספתא כלשונה), וכן הרמב"ם (פ"ד ה"ו) ודעימיה, ויותר מפורש בתרוה"ד (סימן קכ) שמותר ליתן חמץ לגוי, אפילו אם היהודי יודע שהגוי לא יגע בהן כלל, עיי"ש. ומשמע שזה היה ידוע ביניהם ואעפ"כ שרי, ואפילו שזה מפני שהוא קרוב או ידידו ולא יגע בחמץ, מ"מ כיון שמכר לו מכירה גמורה מותר, ודו"ק. ועוד מפורש בדברי תלמידו בלקט יושר (בכ"מ שם) שמותר לעשות כן אפילו שהוא דבר הידוע לפנ"כ.

עוד יש ללמוד כן מדברי הר"ש מפלייזא (בפי' לפיזט אלוהי הרוחות לרי"ט עלם) אודות כלים שלשים בהם בצק, שטוב לגררה או ליתנה לגוי וכו', ושכן מנהג העולם, עיין שם (והובא בטור סי' תמב), וע"ע במהרי"ל (בהל' פסח) כתב גבי כלי הלישה שאין מועיל בהם מריקה ושטיפה כיון שא"א שלא ישאר בהם חמץ, ולכן הורצה לצאת י"ח צריך ליתן אותם לגוי במתנה גמורה וכו', עיי"ש. אולם מלבד שז"א מוכרח כשלעצמו, וע"ע בר"ש מפלייש שם, עוד בה י"ל שבדבר כזה שאינו חשוב כלל פשיטא לכו"ע שאין בו הערמה ואין לחוש, ועכ"פ כן יש ללמוד מסתימת הרמב"ם ודעימה ותרוה"ד הנ"ל (וע"ע בשו"ת אורי וישעי סימן קכא ובתשו' שבסוף הספר).

והנה בב"י הביא דברי רי"ו בשם בה"ג שכתב "ובלבד שלא יערים", וכתב ע"ז הב"י שאינו מובן, שהרי מותר ליתנו לגוי ולחזור לקחתו אחר

/ פרק כג - סדר המכירה בקצרה / פרק כד - זמן המכירה בערב פסח / פרק כה - הקנין מהגוי לאחר הפסח / פרק כו - דין הכלים במכירת חמץ.

הקדמה

אי. יהודי שיש לו חמץ, יכול למוכרו לגוי, כמו שיבואר להלן. ונמצא שהחמץ אינו שלו, והוא פטור מלבער⁹⁷.

גם אם בדעתו לחזור ולקנות את החמץ מן הגוי בחזרה, או שהגוי יתן לו בחזרה את החמץ שנתן לו, מותר. ואמנם יש מחמירים בזה משום שהוא כמו הערמה, ולא סומכים על מכירת חמץ, אולם להלכה מותר⁹⁸.

בי. המכירה צריכה להיות מכירה גמורה, ככל דיני הקנינים במקח וממכר. ואם לא עשו כן, יתכן שהחמץ נשאר ברשות היהודי, והוא נאסר אף לאחר הפסח⁹⁹.

יש אומרים שלאחר ביטול החמץ, אין המכירה נצרכת אלא מדרבנן. ויש אומרים שהחמץ הנמכר אינו בכלל הביטול. ולכן, ראוי לדקדק במכירה היטב מחשש איסור דאורייתא של חמץ¹⁰⁰.

גי. וזאת לפנים בישראל, שכל אחד היה מוכר את חמצו לגוי באופן פרטי, אולם מאחר והמון העם אינם בקיאים בכל דיני המכירה, אירעו מכשולות רבות [שהמכירה לא חלה או שלא חל על כל החמץ ועוד דברים, כאשר רואים בתשובות הפוסקים לרוב], ולכן תקנו שהרב או החכם אחראים

פסח, ואין לך הערמה גדולה מזו, ואפ"ה שרי, וביאר הב"י דאפשר שלא יערים דקאמר היינו שלא ימכור לו בתנאי, ע"כ. ולכאורה לפי"ד הריטב"א ודעימיה הנ"ל יש לפרש דברי הבה"ג כפשטו, והיינו כגון שחוזר ועושה כן כל שנה, שהוא כהערמה, ואה"נ מה שכתב הב"י שהרי התירו למכור ולחזור ולקנות ממנו, ואין לך הערמה גדולה מזו, י"ל שזה גופא בא הבה"ג לאסור, והב"י כנראה שלא ראה את הראשונים הנ"ל, וכנראה שהיה פשוט לו דשרי וכמו שדקדקנו מסתימת הרמב"ם ושא"ר, וכן הוא בתרוה"ד (שהביא הב"י שם בהמשך הדברים), ולכן הוצרך לפרש כן בבה"ג. ולדינא, הנה כאמור דהב"י הבין בפשטת מדברי הראשונים שמותר אפילו כשידוע שהוא מוכר על דעת לחזור ולקנות, וכ"מ מדברי כמה ראשונים, ואע"פ שמצאנו כמה ראשונים שלא כתבו כן וכמו שהבאנו לעיל, אולם נראה דלכו"ע אינו אלא מדרבנן, דמה"ט מכירה גמורה היא, וכ"כ בשו"ת חת"ס (סימן קיג) שהערמת מכירה זו היתר גמור מה"ת, כיון שבנתיים הוא מכור ויכול להאבדו או להקדישו (וכן בתשו' יו"ד סימן שי' ועוד דדברים שבלב אינם דברים ואין לחוש), ואמנם י"ל דהוא מיירי לפי ההלכה דקיי"ל שמותר, מ"מ י"ל דלכו"ע אינו אלא מדרבנן, וע"ע באגר"מ (ח"ב סי' צב), ומאחר ומשמעות הרבה פי דשרי, וכך נקטו הב"י והאח', כן הלכה.

ומיהו ה"ז מצטרף לדברי האומרים שלכתחילה אין ראוי לסמוך על המכירה, וזאת כאשר הבאנו מדברי כמה ראשונים שהב"י לא ראה דבריהם (וממילא כך היה יכול לפרש גם את דברי בה"ג), וכן כמה אח' חששו לכל ענין המכירה שהיא הערמה, ולדעתם אין לסמוך על זה בחמץ גמור, וכיעוין בב"י כאן ובא"ר, ועוד בתשו' הפי הרבה. וכן הגר"א הקפיד ג"כ שלא למכור אלא מכירה עולמית, וגם אחר הפסח לא קנה אלא מגויים שהיה שלהם, כי היא מכירה גרועה, וכמובא במעשה רב (וע"ע במועו"ז מכירת חמץ ג), וכן הגרע"א הקפיד בזה (וכמובא באגרות סופרים), וע"ע גם להגר"ח מוולאז'ין בחוט המשולש ס"ב, ג, אמנם השיבו עליו בשו"ת אגודת אוזב ס"ה ועוד, גם יעוין לעיל לפני הקדמה זו בהל' חמץ שע"ע הפסח שביארנו דאין ראיה מהגר"א והגרע"א כלל, ומ"מ לא נכחד מאותם פקפוקים שהזכירו האח' כהשואל ומשיב (ח"ב תנינא סע"ז), אע"פ שלמעשה יש להם תשובה. ושוב כתבנו בזה עוד במקומו בענין חמץ שעבר עליו פסח, אודות המחמירים שלא לאכול חמץ שנמכר לגוי, ושם בהערה הבאנו את הפרטים והצדדים שמחמתם היה ראוי להחמיר, ומה שיש ליישבם, וע"ע בשד"ח סימן ט באות ו-ז ועוד משכ"ב, וע"ע שם אות ט אי הוי הערמה, וע"ע גם באות כ, ואכמ"ל. והנה הגם שיש ליישב הקושיות, ובפרט האידנא דאכשור דרי, ומדקדקים לעשות באופן היותר מועיל וכידוע, מ"מ אחכ"ז י"ל דהמחמיר שלא להשאיר חמץ בעין תע"ב, אמנם במקום צורך בודאי מותר, ואין להורות שום חומרא. ובאול"צ עמוד קח מיקל לבעל חנות וכדו'. והגר"ש וואזנר היקל גם לאנשים פרטיים כשיש להם הפסד, וכן הלכה, והמחמיר יחמיר לעצמו.

[וראה להלן אות ו לענין לקנות על דעת למכור ולהשתמש אחר פסח, שבדבר זה בודאי ראוי להמנע, ובעיקר משום זילותא, אבל לענין אכילתו אחר הפסח בודאי אין להחמיר, וכמו שביארנו לעיל בהל' חמץ שעבר עליו הפסח, לפני הקדמה זו].

99. עיין להלן בדיני המכירה שתהיה מכירה מוחלטת, ואיזה תנאים מעכבים את המכירה מן התורה, ואיזה תנאים אסורים מדרבנן וכו'.

100. נחלקו בזה האח' שדעת הבכור שור (פסחים כא.) ומקו"ח ועי"א שמן התורה בביטול סגי, והמכירה אינה אלא לפוטרו מדרבנן, ואילו הפמ"ג כאן (בא"א סק"י) כתב דמשמע בכל הפי שצריך מכירה גמורה, ואין החמץ של המכירה בכלל הביטול, וכ"מ בגר"ז בסדר מכירת חמץ וחת"ס סי' סב, וכ"כ עי"א, ה"ד בסדר מח"כ פ"א ס"ה-ו, ובשו"ת אורי וישעי סימן קלא כתב שסברת המקילים נדחית מההלכה, וגם הסברא אינה כן, ע"כ. ויש להעיר דאע"פ שיכול אדם להפקיר, ואח"כ למכור, וממה נפשך הוא, ואם לא קנה מ"מ הפקר הוא, אולם אפשר שכיון שמוכר אותו ה"ז כאילו חוזר וזוכה בו [וכעין מה שנתבאר לעיל בסימן תלד מדברי הרא"ש ועוד דמה שהוא אוכל למחר אינו מבטל], ולאחר שמכר הרי ודאי אינו יכול לבטל לדעת רבים משום שאינו ברשותו, עיין בשד"ח (ס"ט אות ה), ודו"ק.

ולכן, מדקדקים הרבה בענין המכירה לצאת מידי כל חשש, אולם נלענ"ד שיש עיצה להתנות שאם המכירה אינה מועילה והחמץ ברשותו,

ממנו אחר הפסח על כל פנים משום מיגדר מילתא. ובפרט במקומות שיש חנויות אחרות של אנשים שנזהרים באיסור חמץ, שבודאי צריך להעדיף אותם¹⁰⁶, מלבד זאת שגם בכל השנה יש להעדיף לקנות משומרי תורה ומצוות, וחי אחיך עמך¹⁰⁷.

ה. אדם שאין לו חמץ, ואין בדעתו להשאיר חמץ ברשותו כלל, והרי הוא בדק את החמץ וביטל אותו כדין, אינו צריך לעשות מכירת חמץ. ומכל מקום נוהגים לעשות מכירה בכל אופן¹⁰⁸, ואפילו כשנכנסים לדירה חדשה¹⁰⁹.

ו. הגם שהמכירה מועילה כהלכה, אין מן הראוי לקנות חמץ לפני פסח כדי למוכרו לגוי ולהשתמש בו לאחר הפסח, אף על פי שהוא חושש שלא ימצא אחר הפסח חמץ שנמכר כדי¹¹⁰, זולת בשעת הדחק, לפרנסה וכדומה, ועיין בהערה [וכל זה לענין לקנות ולהשהות בביתו, אבל לאחר הפסח

ואגב, ראה בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן קנו, ד) שכתב שאם יש חמץ שנמכר לגוי, ויש חמץ אצל גוי ממש, עדיף לקנות מהגוי ממש, ואין בזה משום וחי אחיך עמך, עיי"ש. ואמת שאם יש צורך כל דהוא בענינים רוחניים, ה"ז בודאי צורך גדול, ובודאי שזה עדיף מאשר הפסד של סכום כסף שבזה מותר להעדיף גוי, וכמדומני שבס' ללקו"ש ח"ד שורש א העיר עליו שאינו כן, שהרי אפשר לסמוך לכתחילה על מכירת חמץ לגוי. וראה בדברינו לעיל בסוף הל' חמץ שעבר עליו הפסח מה שכתבנו בכל זה. אולם לצד שיש הידור בדבר יש מקום לדבריו. וכן נראה יותר שעדיף לקנות מיהודי חמץ הנמכר.

108. הנה מי שאין לו חמץ בביתו א"צ לעשות מכירת חמץ, וע"פ דין אין בזה חשש כלל, שהרי בדק וביטל, ואף אם ימצא איזה חמץ שלא ראה אותו, אין עליו ולא כלום, כמשנ"ת לעיל בהל' בדיקת חמץ, והוא דין פשוט בגמרא וכל הפוסקים [וכן בתנאי שאינו עתיד לקנות חמץ ולהשאירו, שאם כן גם הוא צריך מכירה, ובאופן הנהוג ששולחים את הרב יש לציין בשטר ההרשאה שמוכרים גם את החמץ שעתידיים לקנות, וכמו שכתבנו בפרק מ, עיי"ש].

ומ"מ מנהג ישראל למכור חמץ לגוי גם אם לא משאירים כלל חמץ בבית, ואע"פ שמדין הגמרא והפוסקים אין בזה צורך כלל, מ"מ יש בזה ענין, וכמו שיבואר:

א]. מחשש שמא לא בדק יפה (כמו שמצוי אצל רבים, כאשר כתבו הפו', ועיין לעיל סו"ס תלג), כך שאי אפשר לומר שהשאר הוא חמץ שלא ידוע, שהרי אם היה מחפש היה מוצא, ועדיין חל עליו חובת ביעור, ובמכירה הוא נפטר שאינו ברשותו עכ"פ. (אף שעדיין חייב בבדיקה כדון כדי לשים מחיצה שלא יכשל בחמץ).

ב]. שמא יש לו זכות במכירת המתעסקים בחמץ וכדומה, ודעת כמה פו' שצריך למכור גם מניות וכדו', וראה בסימן תמח בהל' חמץ שעבר עליו הפסח מה שכתבנו בענין המניות, ובזמנינו יש יותר צורך למכור מניות וכדומה להם.

ג]. פעמים שיש איזו טרדא ושוכחים, וכבר אירע באשה שילדה ושכחו לבדוק, ועוד מקרים למיניהם, כמו שידענו מאנשים שלא בדקו, אך מדינא א"צ לחוש לחשש רחוק.

ד]. עיין להגרשז"א בהליכות שלמה פ"ו ס"ג מה שהסביר בענין המכירה אף שאין לו חמץ, וסבר שבזה הוא מחזק את איסור החמץ, ע"כ, הגם שאינו מוכרח.

ה]. עיין בשו"ת להורות נתן (ח"ו סי' כה) שכתב למכור את החמץ בכל אופן, ובגלל החמץ הדבוק בכלים וכו', וע"ע שם, ויל"ב.

ואמנם באול"צ (פ"ט תשו"א) כתב שמי שאין לו חמץ בביתו לא יעשה מכירה, וזאת מפני שאין המכירה חלה על פחות משווה פרוטה, ויכול לקלקל לאחרים מפני שאין הקנין מועיל כלל (ויש לציין שכעיי"ו הביא בספר מח"כ עמוד לב בשם הבני הששכר), אולם למעשה א"צ לחוש לזה, וכמו שכתבנו להלן בהל' מכירת חמץ, דמ"מ אם לא יועיל לא זיק, ומפורש מתנים במכירה שמה שעשוי להזיק אינו בכלל המכירה וכו', וזאת ועוד שאף לשיטתו הרי אפשר למכור איזה דבר ששווה פרוטה (ולאו דווקא חמץ שווה פרוטה כמו שכתב שם, אלא כל דבר אחר, ג"כ מועיל, והרי רצונו שלא יהיה חמץ כלל). ובכל המכירה בודאי נכלל גם החמץ שלו, וגם אם לא הרי לא זיק.

ואחר כל האמור בכגון דא אמנא, מנהג ישראל תורה (תוס' מנחות כ.), הגם שבזמן קדום לא נהגו כן, ופוק חזי שכמעט כל גדולי ישראל בדורות האחרונים עשו מכירת חמץ גם כשלא השאירו שום חמץ בביתם, ואין לזלזל בזה, ובפרט שכיום הדבר נעשה בקלות על ידי הרשאה לרב, ואין בזה שום טירחא ולא מיד.

109. שמא יש בחפציו חמץ [וכפי שביארנו לעיל שהחשש שמא לא בדק כדין], וכן הסכים הגרי"ש אלישיב.

110. הנה יש לדון כאן מכמה אנפי:

א]. דבזה הוא מראה שהמכירה אינה אמיתית, ולא מהני המכירה (כן העיר בשו"ת מהר"מ איגרא סל"ט אות כ עפ"ד התבו"ש), אולם כבר הערנו לעיל בהקדמה ובהערה שם ע"ד התבו"ש, וכפי שביארו הפו' דבכל גוויי הוא מועיל, משום שדעתו שיהיה קנין גמור כדי שלא יעבור באיסור בל יראה, וכדי שלא יאסר החמץ בהנאה, וכמו שכתבו כיוצ"ב הפו' בכמה ענינים, ולפי שורת הדין מותר, ודו"ק, אמנם הבאנו שיש הרבה שאוסרים כשמכר חמץ ומשתמש בו בפסח, ואפשר דה"ה כאן, ויש לדחות. ואמנם יש קצת דמיון לענין של אותם שיטות, אך למעשה אין לחוש, ודו"ק.

ב]. ובכה"ג הרי הוא כרוצה בקיומו, וכמו שכתבו כמה פו'. (וכן העיר בשו"ת מחנה חיים ח"ב א"ח סי' כה שלא לעשות כן מה"ט). אולם יעוין בדברינו בסו"ס תג שבחמץ הנמכר לגוי ואין אחריותו עליו, אין בזה איסור דרוצה בקיומו, וע"ע שם.

ומ"מ כיון שבלא"ה יש שפקפקו על המכירה, הגם דקי"ל שהיא מועילה כדת וכדין, מ"מ אין ראוי להכניס עצמו לזה, וע"ע בישועות יעקב סימן תמח סק"ה שאינו נכון לעשות כן. והמכירה נתקנה למי שיש לו

ועוד רבים (וכה"ג דנו הפו' בענין שטר היתר עיסקא להציל מריבית). **103.** עיין בשו"ע חו"מ (סימן מה ס"ג) ובפו' שם שאם חתם בשטר, ה"ז מחייב אותו אפילו אם לא קרא ולא ידע על מה הוא חותם (וכה"ג מצאנו בפו' באהע"ו סימן סו לענין כתובה, עיין שם). ודנו בזה במחה"ש סק"ג ד ובשו"ת עונג יו"ט סכ"ח ובחת"ס בכ"מ ועוד הרבה בתשו' הפו', דכאן הוא חמור טפי, דבשלמא בשאר שטרות הוא יודע שהוא מתחייב, אבל כאן אפשר שאינו יודע וחושב שזו סגולה בעלמא, אולם מצאנו בפוסקים שאדם שחותם על שטר מתחייב, עיין בחו"מ שם, ואהע"ז סי' סו ס"ג וס"י"ג.

ואף את"ל שגם כאן זה מחייב אותו, וכן בדין, שהרי מ"מ חתם, ודבר ידוע שסתם אדם שחותם הוא עשוי להתחייב בכך, כדרך העולם שרוב ככל החתימות הם לצורך התחייבות, ובודאי שהוא מתחייב בכך, שאל"כ לא היה חותם [וכ"ש אם הרב הסביר לו את ענין המכירה, וכמו שכתבנו להלן שכן ראוי לעשות להסביר להמון העם], עדיין לא יועיל כל זה כאשר לא חתם על שטר, כמו שנוהגים רוב העולם, וכן הוא מן הדין שא"צ לחתום אפילו על שטר הרשאה, אלא די במינוי הרב בעל פה, א"כ אפשר שלא ידע מה אמר, רק ראה שכולם רושמים שם וכתובת, וחשב שיש כאן מין לחש וסגולה להציל את החמץ.

ויש לומר דמ"מ תלינן מן הסתם שידע ענין המכירה, ואכן מצאנו בפוסקים שגם אם אדם לא חתם על השטר הרי הוא מתחייב, וכמבואר בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תרכט) והובא בב"י ובפו' באהע"ז (סימן טו), עיין שם [ובפו' כתבו שבלא חתימה אינו מתחייב אלא בתנאים המקובלים וידועים בדרך כלל], אלא ששם ה"ט משום דאמרינן חזקה שהעדים הסבירו לו את ההתחייבות לפני שחתמו, משא"כ כאן שזעדים שחותמים על ההרשאה, ואין הרב נאמן לכך, אף על פי שיותר סברא היא שהרב יסביר למשלח מאשר העדים, מ"מ בעד אחד לא מצאנו חזקה זו.

ויותר נראה דמ"מ כיון שרצה להתיר חמצו יש לסמוך על הזכייה שהרב מוכר עבור כולם, וכמו שהבאנו להלן בענין שליחות וזכייה, ואף שמצאנו לפעמים שאדם שעשה איזו פעולה דעתו להועיל לפי הפעולה שעשה ולא לפי קנין אחר, והי' י"ל כן, אולם הרב עצמו שמזכה מכירה לכולם, הרי הוא בודאי מתכוון לכל מי שלא הועיל לו המכירה רגילה, ולכל מי שיכול להועיל לו.

104. עיין להלן מחלוקת הפוסקים במכירת חמץ של אנשים שמשתמשים בחמץ שנחלקו בזה הפוסקים, אם מ"מ החמץ מכור והם כגולנים, או שזה מגלה שהמכירה אינה מכירה, אולם באופן זה שאינם משתמשים בחמץ בפסח יש להקל טפי, ולומר דברים שבלב אינם דברים, וכיון שהסכים למכירה ה"ז מכירה גמורה, ומה שאומר אח"כ אינו סותר למפרע, ועיין בספר סידור פסח כהלכתו והובא בפס"ת אות כ, עיי"ש. עם זאת יש לציין שהגריש"א סובר שראוי לכתוב בשטר במפורש שלא תתקבל טענה שהמכירה היתה לצרכי דת, אלא היא חוקית, וכן כתבנו במקומו שראוי לעשות כן, ובכך נראה שבודאי אין לחוש, שהרי בפועל זה קנין גמור, ועכ"פ לאחר הפסח פשיטא שאין החמץ נאסר.

105. מצאנו להרבה פוסקים שכתבו שאין המכירה מועילה באופן כזה שהוא ממשיך לסחור בחמץ, וכיעוין בשד"ח סימן ט אות לה עפ"ד המהר"ם שיק ועוד, וכ"ה בדברי מלכילא ח"ב סכ"ד, וכן במנחת שי ופרי השדה ותשוה"נ ועוד כמובא בפס"ת שם, וכן בספר מח"כ סופ"ה הביא בשם אורי וישעי ומהרש"ם, עיין שם. וכ"ה בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' נה ועוד [אמנם בספק בודאי שאין לאסור].

ומאיךך בשו"ת אגרי"מ ח"א סי' קמט וח"ב סי' צא כתב שגם אם הם משתמשים בחמץ בפסח, המכירה קיימת, אלא שהם כגולנים, וחייבים לשלם לגוי [וכן כתוב בהדיא בשטר]. והוסף שאף השד"ח י"ל שכתב כן רק למיגדר מילתא (ואינו במשמע), וכ"כ עו"א ה"ד בפס"ת שם כהדברי חיים וחלק"י ועוד אח' שכתבו כמה וכמה סיבות להועיל למכור חמץ גם לאותם אנשים, וכן הלכה שראוי למכור גם עבורם חמץ, ואם לא יועיל לא זיק לאחרים.

106. נראה שלמעשה קשה לאסור את חמצו אחר הפסח, מאחר שמ"מ הסברא נותנת שיועיל המכירה ודברים שבלב אינם דברים, ובפרט אם חתם בשטר הרשאה, אולם בודאי שעכ"פ משום מיגדר מילתא אין לקנות אצלו (כמש"כ גם האח' הג"ל בדעת השד"ח), ופעמים שיש בזה חילול ה', ובפרט במקומות שמצויים חנויות של אנשים ששומרים על איסור חמץ, כמו שמצוי כיום בכל מקום בא"י, שבודאי אין לקנות מהפוקרים, ובלא"ה עיין בהערה הבאה.

107. בתו"כ (פ' בהר) עה"פ וכי תמכרו ממכר לעמיתך, כשאתה קונה קנה מישראל, עיין רש"י שם. ואמנם הרמב"ם והטושו"ע לא הביאו הלכה זו, אולם למעשה הפו' נקטו כן להלכה, וכן הוא באהבת חסד פ"א פ"ו [ומצאנו בכ"ד דברים שלא הובאו ברמב"ם ושו"ע, והם הלכה פסוקה]. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קצט) שכך הדין ג"כ לענין מומר, שיש להקדים את היהודי שומר מצוות על פניו, וע"ע שם באיזה הפרשים יש לקנות מן היהודים כשרים, ועוד פרטים.

על המכירה, והוא יהיה השליח של הציבור, והרוצים למכור את החמץ ממנים את הרב בהרשאה שיהיה מוכר עבורם¹⁰¹.

ד. צריך כל אחד להבין את ענין מכירת חמץ ולדעת שזו מכירה גמורה, ולא מנהג אבות בעלמא מצוות אנשים מלומדה¹⁰². אמנם בדיעבד, מותר¹⁰³.

וגם חילוני שמכר את החמץ, ואמר אחר כך שכל כוונתו היא כדי שהחרדים ישתמשו לאחר הפסח בחמץ שלו, בדיעבד מותר. ויש מהדרים להוסיף בשטר מכירת החמץ סעיף מיוחד שהמכירה תחול גם על פי חוק בלא שום טענות¹⁰⁴.

ואם החילוני פוקר ומשתמש בחמץ בפסח, דעת הרבה פוסקים שאין המכירה חלה, וחמצו אסור לאחר הפסח, ויש מקילים. ולמעשה ראוי לעשות מכירת חמץ גם בעבור¹⁰⁵. אבל ראוי להמנע לקנות

הרי הוא בטל כעפרא דארעא, ואף אם לא יועיל ביטול בתנאי (יעוין סו"ס תלד), אולם זו מציאות שהוא מבטל הכל ואינו מחשיבו (לדעת כמה ראשונים), או מפקירו (כשזה בתנאי שזה שלו), וכן נראה שראוי לחשוב כן, ואת"ש, וזה יועיל בכמה ספיקות וכדו'.

ולכן, כל אדם שמוכר חמץ בעין, מלבד המכירה יבטל את החמץ כולו, ויחשוב בדעתו שאם המכירה לא מועילה מאיזו סיבה (כגון מפני חששות כמה פו', אע"פ שהאידינא נשתנה הדבר לטיבותא, או שחושש שמא לא רשמו את שמו, או שאינו מוכר שו"פ וכדומה), הרי הוא מבטל, ודי לומר בקיצור שכל החמץ שלו (ולחשוב גם על המכירה) שהכל בטל [וכן ראוי לומר לבעלי חניות וכדומה], ואכן זה כלול בהפקר, וכבר כתבנו להלן בפרק דרכי הקנינים שאחר כל הקנינים נהוג להפקיר החמץ, אלא שראוי שכל אדם יעשה זאת בעצמו ולא לסמוך לכתחילה על הרב, אך כיון שממנים את הרב לכל מילי יש להקל, אך עדיף שכל אחד יעשה בעצמו. [וראה במועו"ז ח"ג סי' רפד שזה סתמא דמילתא שכל אדם מבטל אם המכירה לא תועיל וכו', עיי"ש].

101. הנה המכירה בזמן קדום היתה באופן פרטי שכל אחד שהיה לו חמץ רוצה למוכרו, מכר לגוי, וכנזכר בגמ' ותוספתא הנ"ל ובראשונים הנ"ל. אולם הן רבים ע"ה ומנין להם דיני הקנינים, וכבר מצאנו בתשו' החת"ס (סימן קיא) שכתב להזהיר כל רב ומורה, שהוא מחויב להורות לעם בשבת הגדול, איך יאמרו ואיך יעשו שטר וקנינים המועילים, והוסיף שגם במקומו שכל בני קהילתו מוכרים בשטר המתוקן על ידו, אעפ"כ הוא מזהירים ומלמדם בכל שנה, ע"כ. ואכן, הרואה יראה בתשו' הפו' לרוב כו"כ נידונים על מכשולות שאירעו במכירת חמץ מחמת חוסר הקנין הראוי, ופירט החמץ ועוד, וגם מפני הטורח שכל אחד צריך לחפש גוי וכו', ומפני כך הגו חלק מגאוני הדור רעיון לעשות מכירה כוללת, וזאת בב' אופנים:

א]. מכירת חמץ לרב או לבית הדין, ואח"כ הרב או בית הדין מוכרים את כל החמץ שהוא קנוי לגוי, וכמזכר בישועות יעקב כאן (סי"ה) ובשו"ת זכר יהוסף (סי' קלח) ובשו"ת בית שלמה (ר"ס טו) ובשו"ת נאות דשא (ח"א ובסופו) ובשו"ת אורי וישעי (סי' קכא), וע"ע בשד"ח (מערכת חו"מ סי'ט אות ו-י) באריכות מד' הפו', ועוד בקונטרס עמודי כסף וזר הזה ועוד. ובאופן זה הנה יש מתנגדים לדבר שהתירו חכמים בדוחק וכו', כדברי הרב או"י הנ"ל, וא"נ דשמא המכירה שבין המוכרים לרב קיימת, ואילו בין הרב לגוי אינה קיימת, ונמצא שיש לו חמץ בפסח וכו', עיי"ש. אמנם טענות הללו לעני"ד לקי"מ, דמה שהקשו מה לו לרב להכניס עצמו, לא הבנתי למה לא, ובפרט רב הקהילה שהאנשים כבניו, ולמה לא ירחם עליהם כרחם אב על בנים, ואם אמרו דניחא ליה לחבר לעשות איסורא זוטא וכו' (עיין בדברינו סו"ס שו), ק"ו בזה שהתירו חכמים את הדבר. ומה שטען שמא המכירה הראשונה קיימת והשניה לא, גם זאת לא טענה כמו שרואים שהרבנים משתדלים בכל הקנינים, ובודאי המכירה מועילה לגמרי.

ב]. נתינת הרשאה לרב או לבית דין שיהיו שליחים למכור בעבורו את החמץ, וכאשר בסוף ספר נחלת שבעה מובא שטר הרשאה למכירת חמץ, וכן הובא בעמודי כסף הנ"ל שכנראה שכן היה המנהג לפני רבינו הגרי"ז, וכן מבואר בתשו' החת"ס סי' קיא וחסל"א ועוד רבים, ועיין בשד"ח מערכת חו"מ (סימן ט אות ו-י) אריכות רבה מד' הפו', והביא דברי המפקפקים על המכירה הזו, וכתב ליישב כל הקושיות, והדברים ברורים, עיין שם ותרו"ן, ויש להוסיף עוד כהנה ליישב מנהגם של ישראל, ואין להאריך בדבר שנתפשט ונעשה כהיתר גמור שהוא כדין, ויש שחששו בתחילת הדרך מהנהגת דברים חדשים, ומחשש פרצה (וראה בשד"ח סי"ט, וכן בספר הלכות חב"ח עמוד קצו השתלשלות המכירה במשך הדורות), אך באמת הדברים ברורים שאילו לא היו עושים כן, הרי הפרצה היתה גדולה יותר, ואדרכה בתי הדין מדקדקים לעשות המכירה כדת וכדין.

וכיום, המנהג ליתן הרשאה לרב למכור את החמץ בעבורם (ולא שמוכרים את החמץ לרב), וכל דברי המפקפקים על המכירה כבר נתיישבו בדברי הפו', וגם נוהגים להדר ולצאת ידי כל השיטות.

102. הנה האחרונים האריכו בענין המכירה שהיא נראית כהערמה (עיין מחזה"ש), וכתבו האח' ליישב דמ"מ כוונתם למכירה כדי לצאת מאיסור חמץ [ודומה לזה ביארו האח' מה דמועיל למכור בסכום מועט לאדם המכירו כמבואר בשו"ע ס"ג, וכתב המשנ"ב שם רסקי"ט שהרי הוא רוצה שלא יהיה אסור בהנאה, וע"ע גם בשעה"צ שם משם החק יעקב, עיי"ש. ויסוד הדברים מבואר במשאת בנימין ועוד. וכה"ג מצאנו עוד בכו"כ דינים]. ובא"א כתב בכת"ס סימן צ דכיון שעשו מכירה בקנין לא איכפ"ל ממחשבתו [אמנם סברא זו תלויה גם היא במחלוקת המבוארת להלן פרק ו בענין מי שעבר וסגר את מקום החמץ בפני הגוי]. אך זאת כאשר הוא יודע שזו מכירה והיא ככל מכירה דעלמא, אבל אם אינו כן הרי שזה מחזק יותר את החשש שהזכירו הפו' מצד דהוי הערמה. ויותר מזה, וכבר העירו בזה האח', עיין בגר"ז בסדר מכירת חמץ, וקיצושו"ע סי' קיד ס"א

בודאי שהחמץ מותר לאחר המכירה, ואין בו שום חשש, כמו שנתבאר בהלכות חמץ שעבר עליו הפסח¹¹¹.

ז. יש לציין, שבמסגרת הלכות "מכירת חמץ" יובאו בעיקר הדברים הקשורים לעצם המכירה. אבל שאר פרטים נתבארו במקומותיהם, כגון: א. [איזה סוגי חמץ צריך למכור¹¹². ב. מי הם הבעלים של החמץ הצריכים למכור¹¹³. ג. מי הראוי לקנות את החמץ¹¹⁴. ד. מקום החמץ¹¹⁵. ה. זמן המכירה¹¹⁶, וכדומה.

דיני מכירת חמץ

פרק א

א. אדם שיש לו חמץ ברשותו או בכל מקום שהוא, יכול למוכרו לגוי קודם זמן איסור חמץ, ובכך הוא פטור מלבער את החמץ, והחמץ הזה מותר בהנאה לאחר הפסח, ככל חמץ של גוי שמותר לאחר הפסח¹¹⁷.

ב. מותר למכור את החמץ אפילו לגוי שהוא מכירו ויודע בו שלא יגע בחמץ כלל, אלא ישמרנו לו עד אחר הפסח, ויחזור ויתננו לו¹¹⁸, ובלבד שיתן לו במתנה גמורה בלי שום תנאי, וכמו שיבואר, וכן שיהיה בקנין גמור על פי דין, וכמו שיבוארו להלן דרכי הקנינים.

ג. מותר למכור חמץ לגוי שגר בביתו, ואפילו שהוא משרת שלו, וסמוך על שולחנו¹¹⁹. אמנם אם מזונותיו של הגוי מוטלים עליו, עיין בהערה¹²⁰.

ועבד של יהודי הקניו לו לצמיתות, אי אפשר למכור לו חמץ בשום אופן, מפני שידו כיד רבו¹²¹. וגם לעבד של חבירו היהודי הקניו לו לעולם אסור¹²².

ד. מן האמור יש ללמוד, שאדם שיש לו בביתו עובד זר המשרת אותו כל היום, רשאי למכור לו את החמץ¹²³. אך יש להזהר שלא יהיה החמץ נשאר ברשות היהודי¹²⁴.

חמץ ויש הפסד בדבר וכו'. וראה עוד בדברינו במקומו בסימן זה לענין קניית חמץ שעבר עליו מכירת חמץ שמותר, ושם בהערה הבאנו כו"כ פקפוקים שעמדו עליהם האח' בענין המכירה, ולכן אף שמותר ליהנות מזה, מ"מ יש מעלה שלא להשאירם בביתו (אא"כ פרנסתו דחוקה, או שהוא כמות חשובה), וכ"ש שלא לקנות במיוחד על דעת למכרם.

וכן מנהג ישראל שאדרבה משתדלים שלא להשאיר חמץ (ובהליכות שלמה פ"ו דהל"ג כתב שכן מנהג המדקדקים, אך לא להורות כן, שלא לפקפק בענין המכירה, ע"כ. ודבריו ברורים). וכ"ש שאינו מן הראוי לקנות חמץ. וכן ידעתי מכמה גדולים נ"ע שלא היתה דעתם נוחה מזה לקנות חמץ לפני פסח ולמכרו, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן מט, וכן באול"צ פ"ט, ועוד שהעירו בזה, וע"ע שם. וע"ע בדברינו סו"ס תמח בענין מכירת בהמות וחמץ שלהם לגוי, ועוד בסו"ס תנ.

ואלה הנוהגים לעשות שמחה במוצאי חג הפסח לחיזוק האמונה, כמו שנהגו יוצאי מרוקו, ומבשלים מיני מזונות, ושומרים קמח לכך, יבדקו שיהיה קמח כשר לפסח (שלא רחצו החיטים וכו'), אך בזה יש להקל כיון שאינו ודאי חמץ, ואין להחמיר להם כולי האי, אחר שרוצים לקיים מנהגם, ושוב ביררתי שקמח המצוי כיום הוא במעט מים ומיד מנערים את זה, ואין להחמיר (וכן רוב הקמח מלא אינו רחוץ), וגדולי עולם לא חששו לזה לאחר הפסח, והני"ל יוכלו למכור עכ"פ.

[והגם ששמעתי מהגר"ע טולדנו שאמר שגם במרוקו זה לא היה מנהג החכמים, ע"כ, ואפשר שנהגו כן ההמון עפמשי"כ כמה אח' בסו"ס תקנד ליישב מנהג ההמון בשטיפת הבית וכו' בט"ב, וכ"ש כאן שאין הפסד בדבר, ואדרבה כפי הנשמע שיש חכמים שג"כ נהגו כן, אלא שבעו"ה נהפך הדבר באיזה מקומות להוללות, אך כך הוא דרכו של היצו"ר באשר הקלי יונקת מן הקדושה, כנודע, וראה עוד בספר מאור ישראל דרושים משכ"ב, וכל לבבות דורש ה'].

ובעלי חנות הצריכים לפרנסה למכור אחר פסח, מותרים, כיון שע"פ דין מותר, וכמו שהתירו להם עצם המכירה, כן יש להתיר להם גם דבר זה, וכ"ה בשבה"ל הני"ל, ועוד.

111. הוספנו זאת לבאר ולהדגיש שהמכירה היא מכירה מוחלטת, וכמו שנתבאר לעיל באות א ובהערה, שאין לחוש להערמה, וכמו"כ מה שיש מפקפקים מכל מיני סיבות, וגם ישנם הרבה טענות על המכירה וכמו שנתבאר בהל' חמץ שעבר עליו הפסח בענין מנהג המחמירים שלא לקנות מחמץ הנמכר לגוי, אך לכל שאלה יש תשובה, וכבר כתב החת"ס בתוקף שלא להרהר אחר מנהג ישראל, וכיון שאחר הפסח אינו אלא קנסא דרבנן, אין להחמיר כולי האי, ודי להחמיר שלא להשאיר בביתו (וכמו שכתבנו אות א), וביתור להחמיר שלא לקנות על דעת להשאיר ולמוכרו (וכמו שכתבנו בהלכה זו), אבל אחר הפסח אין לחוש.

112. נתבאר בסימן תמב, ועוד קצת בסימן תמז, ועוד. [וכיום אין כ"כ נפ"מ כיון שמוכרים את כל החמץ שיש לו, ורק לכתחילה מפרטים, וכמו שנתבאר להלן בענין השטר].

ודין מכירת חמץ הבלוע בכלים (ודין הכלים) יבואר להלן לאחר הלכות מכירת חמץ.

113. נתבאר בסימנים תמ, תמא, תמג, עיין שם. וע"ע בשד"ח ס"ט באשה לבעלה, או בני ביתו, וכן פקיד של מומר אם יכול למכור עבורו.

וכן יש לשים לב במקומות של שותפים כמו בבתיים משותפים כיום שיש למנות אחד שימכור עבור כולם, ומ"מ כל אחד ימכור גם את שלו בנפרד, ובדרך כלל בכל מקום ציבורי האדם הממונה הוא מוכר עבור כולם, ולכן מקילים לסמוך עליו וא"צ מינוי אחר, אא"כ זה מקום משותף לגמרי וכולם כאחד.

114. נתבאר בסימן זה (תמח) דיני חמץ שעבר עליו הפסח לענין מומר, וכן שיהיה גוי שיבדקו אחריו שאינו מן המתבוללים, ושאינו נשוי ישראלית, ועוד פרטים נתבארו להלן פרק א.

115. נתבאר בסימן תמ להניח את החמץ אחר מחיצה, וע"ע שם, ועוד נתבאר להלן פרק ה הרבה פרטים מענין הוצאת החמץ מרשותו והשכרת

ה. יש לברר שהגוי הקונה אין שורשו מזרע ישראל, וכן שאינו נשוי אשה ישראלית, ועוד פרטים כאשר נתבארו לעיל בענין חמץ שעבר עליו הפסח, ושם נתבארו עוד דינים לענין מומר.

פרק ב

מתנה

א. מותר ליתן לגוי את החמץ במתנה גמורה בלא תנאים, ככל הדינים של מכירת חמץ¹²⁵. ואין בזה איסור נתינת מתנה לגוי משום "לא תחנם"¹²⁶.

ב. קנין מתנה אפשר לעשות בכמה אופנים:

א. על ידי הגבהת החמץ¹²⁷, בין בידיו ובין מכוחו על ידי דחיפת איזה דבר כלפי מעלה, וכדומה¹²⁸. ולכתחילה יגביהנו שלשה טפחים¹²⁹.

ב. אם כל החפץ נתון בתוך היד אין צריך הגבהה כלל, וקונה מדין קנין יד¹³⁰.

ג. במשיכה, אם הוא דבר שאין דרך להגביה אותו [אבל דבר שדרך להגביהו אינו נקנה במשיכה אלא בהגבהה]¹³¹, והיינו למשוך את החפץ כולו, ולהוציאו ממקום שהוא נמצא בר¹³² למקום פרטי ולא לרשות הרבים¹³³.

ד. עוד אפשרות אגב קרקע או בשטר, וכדומה¹³⁴.

ג. יכול לומר לגוי קח חמץ זה, ותן לי חמץ אחר לאחר הפסח¹³⁵ [והאומר לגוי יהא שלך לשמונה ימים, יבואר להלן]¹³⁶.

פרק ג

מכירה מוחלטת

א. המכירה צריכה להיות ברורה ומוחלטת ככל הקנינים, שאם לא כן הרי שהחמץ נשאר ברשות היהודי ועובר עליו בכל יראה ובל ימצא, ולאחר הפסח נאסר החמץ בהנאה¹³⁷. ויש דברים שאינם

ג. כיון שהוא למעט דבר האסור מותר ליתן לגוי מתנת חינם, כמבואר בע"ז (סד), וכן כתב לבאר בספר שש"א ה"ד בכה"ח (שם), ואמנם הכה"ח כתב אחר דברי הח"י ש"כן כתב" השש"א, נראה שאין זה אותו טעם, אלא טעם אחר.

ד. כיון שהוא צורך היהודי, אין בזה איסור מתנת חינם, שהרי לצורכו הוא עושה, כ"כ במנחת פיתים יו"ד סימן שכ (והוא ג"כ מעין האמור באות ג), וכה"ג מבואר בפו' בהל' שבת (סימן רמו) שאם הגוי עושה מלאכה בבהמתו וא"א להפקיד, יאמר שמקנה אותה לגוי, והקשה המו"ק שם משום לא תחנם, ותידן בפתה"ד (שם סק"ד) שכל שהוא לצורכו ליכא חשש, [ומצאנו עוד שדנו הפו' יתירה מזו מטעם זה לגבי היתר מכירת קרקעות בשמיטה, וכיעוין בישועות מלכו (יו"ד סי' נה), ובצירופים נוספים, וגם בנידון מכירת חמץ מצאנו להשו"מ (תנינא ח"ב סו"ס ע"ז) שמה שמוכרים החמץ עם המקום הוא מהאי טעמא, עיי"ש. אמנם כבר השיב ע"ז החזו"א שביעית (סימן כד סק"ד) דכל היתר זה הוא רק לגבי מתנה דהוא תלוי בחן, אבל בחניית קרקע ודאי שאינו כן].

ה. יש לבאר שאיסור מתנת חינם אינו רק בגוי עובד עבודה זרה, ואפילו ישמעאלי בכלל האיסור, ולא מותר אלא בגר תושב בלבד [והוא גוי שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ועי' ברמב"ם פ"ח ממלכים ה"ן], וכמבואר ברמב"ם (פ"י מע"ז ה"ד) וכן בטור חו"מ (סימן רמט), וכפי שביאר הב"י (שם) והביאו הש"ך ביו"ד (שם סק"יח), ודלא כמש"כ בספר מוזב האדמה ועוד באח' בנידון היתר המכירה, וזה מלבד שבאמת גם אמונת הישמעאלים נחשבת כע"ז לכל דבר, וכמבואר בריטב"א פסחים (כה:.) ובחי' הר"ן בסנהדרין (סא:), ולא הקילו בהם אלא לענין יין נסך בלבד, שהוא תלוי במציאות אם יש חשש לניסוך או לא, והישמעאלים אינם בכלל זה, אבל בודאי שהוא ע"ז, איברא שבמאירי בע"ז (שם) משמע שאינו כן בישמעאלים, וע"ע בתשו' הרשב"א (ח"א ס"ח), וכבר דנו בזה באח' בדין היתר המכירה, ומיהו מש"כ שאילו מרן הב"י היה רואה דבריהם אפשר שלא היה כותב כן, אינו מחוור כלל, ובפרט שאף לדבריהם אין זה ברור, וגם המתירים צירפו ד"א, ואכמ"ל, ולמעשה אין להקל זולת בגר תושב.

127. משנ"ב (סקט"ו) וכה"ח (באות מט), והוא מבואר בשו"ע חו"מ (סימן קצז ס"ב, ובכה"ח הוא ט"ס) שהגבהה קונה בכל מקום (וכ"ה בסימן קצח ס"ט), וגם אם הוא דבר שאין דרך להגביה אם הגביה קנה (שו"ע שם ס"ד).

128. עיין קצוה"ח רעג צ ונתה"מ קפא א, וכבר בתוס' קידושין כו. ובב"ק צח. ועוד.

129. בשו"ע (סימן קצח ס"ב) הביא י"א להגביה ג' טפחים, וי"א אפילו טפה, וממילא כידוע הלכה כ"א בתרא, ומ"מ לכתחילה ראוי להחמיר, וכה"ג בהל' עירובין סי' שסו.

130. נתיה"מ, ה"ד בביה"ל הל' עירובין סי' שסו ס"ט ד"ה צריך.

131. שו"ע (סימן קצח ס"א), ועיין בשו"ע שם מהו הדוגמא לדבר שדרכו בכך [ועיין להלן בפרק דרכי הקנינים בהערה בענין קנין במתנה].

132. שו"ע (שם ס"ג).

133. שו"ע (שם ס"ט), ועיין כה"ח כאן (אות מט), ויבואר עוד להלן בפירוט הקנינים.

134. עיין כה"ח מט.

135. א"ז בשם מהר"ש ועוד, ה"ד בכה"ח (אות עו), דזה כמו מכירה, ועיין להלן (סימן תג ס"א) במלוא לחבירו חייב לפרועו וכו', שאפילו ביהודי שרי כה"ג, ודו"ק.

136. בכה"ח (שם) הביא מהכס"א שאפשר לומר כן, אולם ציין לדלהלן (אות פח) ששם מבואר בגר"ז שלכתחילה אסר לעשות כן, וגם יל"ד בזה ממשי"כ להלן בענין מכירה על תנאי, ושם בענינו יבואר דיש לחלק, ושכן הדין גם במכירה.

137. בתוספתא פסחים (פ"ב ה"ז-i) ישראל וגוי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל, הרי הוא מוכר לגוי או נותנו לו במתנה וחוזר לוקח ממנו אחר

אסורים מן התורה, ומכל מקום אסרום חכמים מפני חשש איסור, או משום חומרא דחמץ, ולכן יש להזהר שלא לעשות תנאים במכירה, וכמו שיבואר¹³⁸.

ב. המוכר את החמץ צריך להסביר ולפרש לגוי את כל ענין המכירה, ויש אומרים שצריך לפרש לגוי שהאחריות על החמץ מוטלת לגמרי עליו, ואין זה מוכרח, משום שדי לפרש שזה קנין גמור, ומ"מ די לכתוב זאת בשטר או לומר לו שאחריות עליו בלא לפרש הרבה¹³⁹.

ג. ומן הראוי למכור לגוי המבין בטיב משא ומתן, ומבין את מעשי הקנינים¹⁴⁰.

ד. יש מהדרים למכור מכירה נפרדת ומיוחדת לגוי עבור אנשים פרטיים שכמות החמץ שלהם קטנה, ולא כוללים בה מכירה לסוחרים וכדומה, כדי שתהיה גמירות דעת בין הגוי למוכרים¹⁴¹.

ה. אותם המוכרים חמץ לאנשים פרטיים, יראו למכור בכלל המכירה דבר שווה פרוטה, כגון שקית קמח, וכדומה¹⁴².

פרק ד

מכירה בתנאי ומכירה מוחלטת

א. מותר לומר לגוי קודם זמן איסור חמץ שיקנה ממנו חמץ, שמא הוא יקנה ממנו בחזרה אחר הפסח¹⁴³. ורשאי גם להבטיח בפירוש לגוי, שלאחר הפסח הוא יקנה ממנו בחזרה¹⁴⁴. וגם לומר לגוי

הפסח, "ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה", ע"כ. והובא ברא"ש (פ"ב דפסחים ס"ד) ובמרדכי ורי"ו, וגם בתשו"רש"י (שהובא במעשה הגאונים סימן כה) כתב שצריך ליתנו במתנה גמורה, אבל יכול לומר לו שאם לא תמכרנו לאחר הפסח לאחרים שמא אצטרך ואקנה אותו ממך וכו', ע"כ. וכתב רי"ו בשם בה"ג "ובלבד שלא יערים", ובב"י כאן ביאר שאע"פ שכל מכירה זו ונתניה זו הערמה גדולה היא שחוזר ולוקח ממנו, מ"מ כוונתו לומר שלא יהיה בתנאי, ע"כ. (אמנם עיין בדברינו בראשית ההקדמה בהערה שכתבנו לפרש דברי הבה"ג באופן אחר עפ"ד הראשונים). וכ"כ הרמב"ם (פ"ד מחו"מ ה"ז-ז) עיין שם, וכ"ה בשו"ע (סעיף ג-ד) ובלבד שיהיה במכירה או נתניה גמורה בלא שום תנאי, ע"כ. ולהלן יבואר תנאי זה מהו.

138. עיין בשו"ע סוס"ג ובס"ד דין תנאי, ובדברי המפ', ולהלן יבואר שיש אופנים שמוותר, ויש אופנים שהתנאי אסור מדרבנן או משום חומרא דחמץ, ויש אופנים שהתנאי אסור מחשש איסור תורה.

139. הנה אם יש אחריות על היהודי, ה"ז חייב בביעור, ואפילו כשהחמץ אינו ברשותו, וככל הפרטים שנתבארו בס' תם, ומפני זה ראיתי בכמה מחברים שכתבו שצריך להדגיש לקונה שכל האחריות עליו (עיין נט"ג פמ"ו, וסדר מכירת חמץ כהלכתו פ"ב יג, ועוד).

אולם לענ"ד די במה שמוכר לו כדרך שעושים כיום, ובזה הרי הכל קנוי לו בודאי, ככל מקח וממכר, ולכן א"צ לפרט.

אלא שראיתי בכה"ח (סימן תמח אות נה) שכתב בשם המקו"ח שאם לא מכר את החדר רק החמץ, ולא קיבל רק מקצת דמים, וידוע שאם יאבד החמץ לא ישלם לו הגוי, הוי כאחריות אלו עליו וצריך ביעור בפסח, ואפילו אחר הפסח החמץ אסור, ע"כ. (וכן הובא בביה"ל ד"ה בדבר מועט, וע"ע שעה"צ כח). ולכן כתב הכה"ח שיש להזהר לכתוב המלוה בשטר עד זמן פלוני, וגם יכתוב בשטר שאחריות החמץ על הגוי, כדי להנצל מחשש איסור, ע"כ. ולפי"ז אכן מבואר שצריך לפרש, אולם לענ"ד תם לעיין בזה, שהרי אחריות אלה הוא שנוי במח', וכדלעיל (בסימן תם סוס"א), ואף שאנו מחמירים כמו שסתם השו"ע שם (וכן פסקו האח'), מ"מ בכה"ג שאינו אלא ספק אם אכן הוא כך, יש להקל דהוי כמו ס"ס, שמא ההלכה כהאומרים שאינו נחשב אחריות, ושמא הוא באמת אינו אלא, דמי יודע. וגם לא הוי ס"ס מחסרון ידיעה, ואף אם היה כן הרי דעת רבים דבס"ס לקולא.

ועל כל פנים כל זה יתכן רק כשלא שילם לו הכל אלא זקפו במלוה, אבל אם משלם לו הכל, שוב אין חשש, וא"כ יכול היהודי המוכר לומר שמוכר לו בסכום מועט, והגוי יתן את הסכום הזה והרי הוא שלו לגמרי [ונמצא לפי"ז שיש עדיפות למכור בסכום מועט (כד' השו"ע) מאשר למכור בקרוב לשוויי בזקיפה במלוה, ודו"ק. ונראה בפשטות שאפשר לעשות שתיים, ואחד מהם בודאי קונה].

ובכל אופן העיצה שלא לפרש לגוי יותר מדאי שהאחריות עליו וגניבה ואבידה ושריפה וכו', פן יכנס מוודך בלבבו הערל, ומצוי שהגוי יחזור בו, אשר פיהם דיבר שאו.

140. עיין להלן בדרכי הקנינים שהבאנו מדברי הפו שצריך להסביר לגוי דרכי הקנינים, ומפני זה יש שפקפקו בקנין אגב שאינו מובן לגוי. וכן מבואר עוד בדברי כמה אח', ה"ד בספר הלכות חג בחג עמוד קפו, ולכן ראוי שיהיה גוי המבין [והנה אחד התחכם לקחת גוי עורך דין, ואני חששתי בזה דמפני שהוא עו"ד ונתקיים בהם אשר פיהם דיבר שוא וכו', ויש לחוש שיעשה איזה התחכמות שלא יחול הקנין ע"פ חוק וכו', ואינו מוכרח כאשר הרב עושה לפי כל כללי ההלכה המקובלים].

141. כידוע שדנו הפוסקים טובא בענין מכירה לגוי, וכמו שנתבאר בהקדמה להל' מכירת חמץ, וביותר נתעוררה השאלה בדורות האחרונים שהתחילו להנהיג מכירה כוללת לכל בני העיר, ע"י רב המקום בשונה ממה שהיה לפנים שכל אחד מכר חמצו לגוי בפני עצמו, וכנ"ל בהקדמה, וממילא נתעוררה השאלה שהרי אין כאן גמירות דעת כי בודאי אין בדעת הגוי לקנות כמויות גדולות, ובכה"ג בודאי בליבו ובלב כל אדם שאינו מתכוון למכור, ויש ראיות לזה מש"ס ופ"י וכה"ג דנו הפו' גבי מכירת קרקעות לגוי בשמיטה, ואמנם אם עושים ביטוח על החמץ ה"ז מועיל טפי, וכנ"ל בהלכה הקודמת, אך גם זה לא בטוח כאשר יש כאן סחורה של הון גדול שגם ברשימת חברת הביטוח אינו מופיע.

אלא שגם בענין מכירת קרקעות יש מיישבים דעת המקילים מכ"א, ואף שאינו פשוט, הנה מכירת חמץ עדיפה טפי, דבשלמא התם לעולם לא יתנו לגוי אחיזה בקרקעות בא"י, אבל כאן בחמץ בעלמא הוא דבר שיש לו הסתברות, שהגוי קונה את החמץ, ואם לא יהיה לו כסף הרי הוא

שיתן לו רווח על כך¹⁴⁵. אבל אסור להתנות עם הגוי "על מנת שתמכור אחר פסח רק לי", וכמו שיבואר.

ב. אין להתנות שום תנאי על המכירה, ואפילו תנאי שאינו כמשפטי התנאים¹⁴⁶. ומכל מקום נבאר כמה פרטים בדיני תנאי במכירה.

ג. אסור להתנות עם הגוי שמתי שהיהודי ירצה הוא יוכל להביא לו כסף ולקחת בחזרה את החמץ, מפני שאין זו נחשבת מכירה כלל¹⁴⁷.

ד. אסור למכור לגוי על תנאי שאם הוא יעשה דבר מסוים יהיה החמץ קנוי לו, משום שבנתיים כשלא נתקיים התנאי הרי זה ברשות היהודי, ואסור מן התורה¹⁴⁸. ואפילו אם יאמר לגוי הריני נותן לך "מעכשיו" בתנאי או שאמר לו "על מנת", ובאופן זה הרי הוא קנוי לגוי למפרע, אסור מדרבנן¹⁴⁹.

ובדיעבד אם עשה כן ועבר הפסח, אזי: באופן הראשון החמץ אסור, ובאופן השני החמץ מותר בדיעבד¹⁵⁰.

ה. אסור ליתן את החמץ לגוי במתנה "על מנת להחזיר"¹⁵¹. וגם לא במכירה על מנת להחזיר¹⁵².

ע"ז מעיקר הדין, הגם שז"א מוסכם, ושפיר י"ל שהמחמיר תע"ב, מ"מ מדינא מותר.

145. ב"ח, והובא במשנ"ב סקכ"ב ועוד, ופשוט דאין נפ"מ בזה, שהעיקר הוא שששלעצמו היא מכירה גמורה וכנכר.

146. מחשש תקלה, וכדלהלן בכו"כ פרטים, ועוד עפמש"כ בכת"ס סי' צ.

147. כן מבואר בדברי המג"א (סק"ז) דכה"ג לא הוי מכירה כלל, וכפי המבואר בחו"מ (סימן רז) דכה"ג לא הוי מכירה כלל (ובזה ביאר בדרך אחת את דברי השו"ע ס"ד שעובר בבל יראה ובבל ימצא, למרות שבעלמא מותר לעשות תנאי מן התורה). וה"ד במשנ"ב (סקכ"ד) ובכה"ח (אות פו), והיינו שבאופן כזה הרי הוא כמו פיקדון או משכון בעלמא, ורק אם אומר לו שאני אחזור ויקנה ממך, שפיר דמי.

148. ברמב"ם (שם ה"ז) ובשו"ע (ס"ד) כתבו אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי, ואם עשה כן ה"ז עובר בבל יראה ובל ימצא, ע"כ. ובמג"א (סק"ז) ביאר בב' אופנים, א'. בדרך האמור בהלכה קודמת. ב'. כמו הנידון דידן שתולה את התנאי שיהיה שלו אם יעשה דבר פלוני, שבכה"ג כל שלא נתקיים התנאי הרי החמץ נשאר ברשותו והוי איסור דא', וה"ד האח' והמשנ"ב וכה"ח.

149. באופן שעשה תנאי שהוא נותן לו "מעכשיו", הרי זה קנוי לו למפרע לאחר קיום התנאי, וכן אם אומר לו תנאי בלשון "על מנת", הרי זה כמו מעכשיו, וכמו שאמרו בגמ' ובפ' בחו"מ, ובאופנים כאלה הרי המכירה מכירה גמורה, וכמש"כ בחו"מ (סימן ריב ס"ד) ובאה"ע"ז (סימן כח ס"ג), ומן התורה מותר.

אלא שמ"מ מדרבנן אסור (וכמש"כ המג"א והאח' ובמשנ"ב וכה"ח כאן), ובטעם הדבר נחלקו המפרשים אם הוא אסור מדינא, או שהוא אסור רק משום חומרא דחמץ, ועוד שיטות בזה ביארנו בהלכה הבאה (והוא להלן בהערה שאחרי הסמוכה), והכל שייך לכאן, וכן לכל התנאים, ושם ביארנו דברי השו"ע לפי פירוש רוב המפרשים, ויש ב' סוגי תנאים, שבסעיף ג אסור השו"ע תנאי הוא איסור דרבנן, והיינו כפי התנאי האמור כאן או בהערה הבאה וכדומה, ובסעיף ד מדובר בתנאי בלא על מנת, ולכן אסור מן התורה.

150. שבאופן הראשון הוא איסור דא', וכיון שעבר מן התורה נאסר לאחר הפסח, אבל באופן השני הוא רק איסור מדרבנן, וכפירוש רוב המפ' שאינו אסור מדינא, ובדיעבד מותר, וכמו שכתבנו להלן בהלכה הבאה, וה"ה כאן.

151. בשו"ע (סוס"ג) כתב שמתנה על מנת להחזיר לא מהני, ע"כ. ומצאנו כמה ביאורים בזה, ויש נפ"מ ביניהם, וכמו שיבואר:

א]. בהגה"מ (פ"ו מהל' שבת אות ב) דקדק מדברי התוספתא דלא מהני מתנה על מנת להחזיר, וכתב דשמא משום חומרא דחמץ הוא, ע"כ. וכן הסכים בתרוה"ד (סימן קכ) לדברי ההגהות מיימוניות, וכן במהרי"ל (הל' פסח) כתב דשמא גבי חמץ החמירו דהוא מילתא דקביעא, וגורינן במילתא דקביעא דילמא אתי למיסוך, וכדרך שאסרו (כירושלמי פ"ב) חמץ שבטלו אחר הפסח, מפני הרמאי' (וכמו שפסק השו"ע ס"ה), אע"ג שבשאר דיני הפקר לא החמירו, כגון לפוטרו מן המעשר, וכן באיסור שביתת בהמתו (שנתבאר ריש הל' שבת), ועל כרחך שגבי חמץ יש לחוש טפי, ע"כ. וכ"כ הלבוש כדברי התרוה"ד [וגדולה מזו מצאנו לתלמידו של התרוה"ד בספר לקט יושר (הל' פסח) שכתב שמהר"ר יונה התיר ברגנשבורג לאחד שהיה לו שכר ולא היה יכול למכורו קודם פסח, שמכר לגוי בעל מנת להחזיר לו אחר הפסח ולמסור לגוי המפתח מן החדר, ואמר שכאן בניושטט אינו רוצה להתיר, אבל בקצת מדיניות נוהגים היתר, ע"כ. הרי שבשעה"ד סמך ע"ז גם להתיר, ואפילו לכתחילה במשמע, ולא רק אחר מעשה שכבר עבר הפסח, ועל כרחך שהבין שהוא חומרא ממש, ולכן בשעה"ד סמך להקל]. וכן הסכימו כמה אח' וכמש"כ המשנ"ב (סקכ"א), ובשעה"צ (אות נו) ציין למג"א וחי"י וא"ד וד"א ומחנ"א וער"א.

ב]. הרדב"ז בלשונות הרמב"ם (ח"ה ס"א ותטז) עמד בדברי הרמב"ם (פ"ד ה"ז) שכתב שאסור למכור או ליתן לגוי בתנאי, ואם עשה כן עובר בבל יראה (וכן הוא בשו"ע ס"ד), והקשה הרדב"ז שהרי בכל דוכתא מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה, וביאר שהרמב"ם לשיטתו שהמפקיד אצל הגוי עובר, ולכן בכל התנאים שבעולם כיון שאפשר שלא מקיים התנאי והוי דירשאל, הדבר פשוט שעובר עליו. וכן מתנה ע"מ להחזיר לא חשיבא מתנה לענין שהוא שלו לגמרי. והכלל שכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפיקדון אצל הגוי ועובר בב", ע"כ. וה"ד בכנה"ג. [וכן במג"א (סק"ה), והעיר ע"ז דל"מ כן גבי משכון בס' תמא ס"א, ע"כ. והיינו דמבואר שם גבי משכון, דא"ל מעכשיו דמותר, עיי"ש. וי"ל דמ"מ להשו"ע גופיה מהני דלא

ב. אם אי אפשר להוציא את החמץ מחוץ לבית, אפשר למכור או להשכיר את החדר שבו החמץ לגוי¹⁶⁶, וכמו שיבואר¹⁶⁷.

ולאו דווקא למכור את כל החדר, אלא אפשר למכור רק את המקום המסוים שעליו נמצא החמץ, ויעשה מחיצה בפניו¹⁶⁸.

ואם החמץ נמצא על מדף בארון, כמו ארון תרופות וכדומה, אזי: אם הוא מחובר לקרקע או לקיר, הרי הוא כמקום בפני עצמו, ודי למכור את אותו מדף בלבד, אבל אם הוא ארון שאינו מחובר, אפשר שצריך להשכיר גם את הקרקע שתחתיו מלמטה למעלה¹⁶⁹.

ג. מן האמור יש ללמוד, שאם החמץ נמצא במקרר במדף סגור, ראוי למכור את המקום ממנו ומטה עד הקרקע, ועיין בהערה¹⁷⁰.

ד. מכירת החדר או המקום של החמץ, יש לעשות בכסף עם שטר¹⁷¹. ואם יש חשש ליתן לו את השטר, שמא הגוי יחזיק בחמץ ויהיה לו הפסד, יש להקל בכסף לבד¹⁷².

ה. אחר הפסד כשחזור הקנין ליהודי, ובכלל זה גם המקום שנמכר בתחילה לגוי, יש אומרים שצריך להוציא את המזוזה ולחזור לקובעה לשם מצוה, ויש חולקים¹⁷³.

ובארץ ישראל אסור למכור את החדר או המקום לגוי, משום איסור לא תחנם¹⁷⁴.

בתי דינים שאנשים פרטיים שיש להם קצת חמץ מניחים את החמץ בחדר בית הדין, ומוכרים הכל, וזה גם מועיל לפי כמה טעמים, אך זו טירחא יתירה, ובר"כ אין נוהגים כן.

166. ב"ח ועו"א, ה"ד במשנ"ב שם וכה"ח מד.

167. יבואר להלן אם במכירה או בשכירות, ומהם דרכי הקנין.

168. דהיינו הך, שע"י מחיצה נעשה כחדר בפני עצמו, ומותר לכתחילה, שו"ר שבחידושים וביאורים בפסחים (סימן ב סק"ט) כתב שצריך להשכיר את המקום שאינו בדוק וכו', וכתב דנראה שלא סגי להשכיר מקום הפירורים לחוד, אלא צריך להשכיר כל המקום שאינו בדוק, ע"כ. אולם נראה שבעשיית מחיצה שפיר דמי, וראה בהערות הגרש"ב ולדינברג לסימן תמח שכתב לבאר בד' החור"ב דכל הקפידא במחיצה בתוך חדר, ולא בחדר סגור, וע"ע שם. ולפז"ר צ"ע אמאי לא מהני מחיצה לעשותו כחדר בפני עצמו, וי"ל. ומ"מ נראה להקל בזה כשזה מקום ברור ומוחלט של הגוי.

169. עיין בשו"ת בצל החכמה (והובאה בסו"ס מח"כ סימן ד) שאם המדף מחובר אל כתלי הבית, והם גוש אחד, ה"ז כמו קרקע ממש, ודומה הדבר לבית קומות, שכל אחד מוכר את ביתו אף על פי שתחתיו יש בית של אחר, אבל אם הדבר אינו גוש אחד, אלא מדפים המחוברים לקרקע, אף שחיברם במלט וטיט, ואפילו הכנים את קצוות המדף לתוך הקיר וקבעו שם, אין עליו דין קרקע וצריך למוכרו אגב קרקע שתחתיו, ואפילו חמץ הנמצא על עמוד התחובר בקרקע לא נחשב קרקע, ורק בית וכל המחובר אליו כגוש אחד, עיי"ש. והנה מה שהניאו לחוש במדף מחובר לקרקע שאינו נחשב כקרקע, הוא עפ"ד השערי דעה ח"א סימן סח ד"ה ואמנם לחלק בכה"ג לענין טומאה לחלק בין חברו לגוף הקרקע או למחובר לקרקע דהוי תשמיש דתשמיש (והביא סיוע לזה מהפרישה), עיי"ש. וצ"ע דה"ז ממש כחלק מן הקרקע, וכה"ג כתבו הפי"ב כ"מ לענין טומאה, כי"ד סי' קצ ס"י, עיין ביוסף טוהר שם, וע"ע בחור"ש פסח (פ"ב עמוד קו באות כא) שארון המחובר לקיר אפשר להועיל בקנין אגב, כיון תלוש ולבסוף חברו הוי כמחובר לקרקע, ובאות כג כתב שאם משכיר חלק מהארון אפשר להשכיר גם מדף אחד, שכל מדף הוא בפני עצמו (כמו קומה של בית, הנ"ל), אבל אם הוא ארון תלוש צ"ע אם אפשר להשכיר רק מדף אחד, או שצריך להשכיר מאותו מדף עד למטה בקרקע, ובארון תלוי על הקיר נסתפק ג"כ החור"ש אם אפשר להשכיר אותו בפני עצמו, או שצריך גם קרקע שתחתיו, עיי"ש. וכן יש להסתפק גם בארון קבוע בקיר, אבל המדפים שלו אינם קבועים אלא תלויים או יושבים על זיזים, והוא הדבר המצוי בזמנינו בד"כ בארונות וספריות. וע"ע בזה בהל' עירובין בסי' שסו. **170.** הנה ידוע שיש אנשים ששומרים חמץ במקרר כמו פיתות או קמח חמץ למוצאי החג וכדומה, ולפי האמור שדבר תלוש אין להשכיר רק אותו מדף, אלא צריך להשכיר את כל המקום עד למטה בקרקע, אי"כ גם כאן צריך לעשות כן.

ומאחר והוא משתמש במקרר לצרכיו בפסח, צריך א"כ להניח את החמץ במדף התחתון ולהשכיר ממנו ומטה עד לקרקע [ואמנם לכתחילה לא היה מן הראוי להשאיר חמץ במקרר כזה שמשתמש בו בפסח, והוי זילותא, מ"מ מן הדין מותר, כאשר הוא סוגר את כל המדף בכיסוי מודבק היטב].

אמנם אפשר ללמד זכות שמאחר והמקרר מחובר בשקע של הקיר, ואין דרכו להזיזו, הוי כדבר המחובר לקרקע, ובפרט כשיש בו נפח של מ' סאה, שמצאנו בכ"מ שהוא נחשב ככנין בפני עצמו, עיין ר"ס שיד. ואמנם לפי"ד הרב בצל החכמה הנ"ל אינו מוכרח, מ"מ י"ל שזה כדבר קבוע, ולהקל, וצ"ע.

171. ב"ח ואח', וה"ד במשנ"ב ובכה"ח.

172. משנ"ב שם במוסגר, ולהלן יבוארו עוד בהרחבה דרכי הקנינים שיש למכור בכל האפשרויות שיש, ויוצא מידי חשש.

173. שהרי זה כאילו נעשית בפסלות, והוי תעשה ולא מן העשוי, וכעין מש"כ הפי"ב בסי' תרלו לענין מזוזה בסוכה, וכ"כ בנידו"ד הדברי מלכיאל (ח"ד סימן כב סק"ט), ומטעם זה כתב שלא למכור הבית עיי"ש, וע"ע גם בשד"ח ואספ"ד חו"מ ס"ט י"ג, עיי"ש. וכ"ה בשם הגריש"א שאכן צריך לחזור ולקבוע מזוזה שנית, אולם בשו"ת דבר משה (תנינא סי"ד) כתב לרון בזה, ומסיק להלכה כדברי ארבעה טורי אבן (שהובא בפו' באו"ח שם ובי"ד הל' מזוזה) שכל שכבר נעשה בכשרות אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי, עיי"ש. ונת' בתשו' במק"א, והלום ראיתי בספר שערי מזוזות

סופ"ח שהביא כן עוד בשם הרבה פו', וכן עיקר.

174. כמבואר בי"ד סי' קנא ס"ח, ובמכירה לזמן (כעין מש"כ הבית שלמה סימן צא) ג"כ דנו הפו' שבחזו"א בשביעית (סימן כד סק"ד ד"ה והנה לעיל) כתב שאסור, אבל ע"י בשו"ת שמן המור ס"ד ושו"ת קול אריה יו"ד סי' נט ובמעדני ארץ שביעית סי"ד טז, ועוד בפו' בענין שביעית ועוד.

וכבר העיר בזה מהר"א בשו"ת יהודה יעלה (סימן קכד) לתמוה על המוכרים חמץ אגב קרקע, שהרי אסור למכור לגוי בא"י, ובשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ב סי' עז) כתב ליישב, דכיון שכל האיסור משום לא תחנם, אין זה אלא כשעושה לטובת הגוי, אבל אם הוא עושה לעצמו להנצל מאיסור מותר, וכמש"כ הר"ן בגיטין על ר"א ששחרר עבדו להתפלל בעשרה, ע"כ. והנה כע"ז כתבנו לעיל לבאר מש"כ השו"ע שמותר למכור או ליתן במתנה לגוי, ואמאי אין בזה משום לא תחנם, עיי"ש. אולם היטב תמה עליו בספר מח"כ (עמוד ג) שהרי דווקא לענין האיסור דנתינת מתנת חנם אמרו כן, משום שבאופן כזה שזה לצורכו אין זה חינם, אולם במכירת בתים הרי בודאי שאסור מכל סיבה שהיא בעצם הדבר שנותן להם חניה בקרקע.

175. מצד חיוב מזוזה – לכו"ע יש להקל, ואף להדברי מלכיאל שם, הגם שאף בזה מצאנו בהגה לחם הפנים על קיצושו"ע (סי' קיד ס"ב) שנסתפק אם צריך להוציא המזוזה, עיי"ש. מ"מ כיון שיש לישראל ג"כ רשות להשתמש וכו', א"צ להוציא המזוזה, וכמ"ש בד"מ שם.

ומצד לא תחנם נמי ליכא בשכירות לגוי, כמבואר בי"ד שם.

ואמנם יש פרט נוסף אף בשכירות בתים לאיסור כשזה בשכונת ישראל (כמש"כ בב"ק קיד. וחז"מ סי' קעה ס"מ), אך כמובן שכל זה לא שייך בנידו"ד שבפועל אין הגוי מגיע לדור שם.

176. בפוסקים כאן כתבו מכירה ולא נזכר שכירות, ובטעם הדבר כתב הב"ח דהא מסיק בפסחים (ו). דשכירות לא קניא (וכ"כ במקו"ח סי' תמ וסי' תמח דלא קיי"ל כר"ת שמועיל יחוד מקום אלא כרש"י ששכירות לא קניא), וכיון ששכירות לא קניא החשש הוא שהחמץ הוא של נכרי באחריות ישראל (עיין לעיל סי' תמ). ועוד טעם שהרי אסור להשכיר ביתו לגוי לשים בו חמץ בפסח, דמשתכר באיסור הנאה (וכ"כ הפמ"ג בשו"ת מגידות סלי"ב ועו"א), וכ"ה בכנה"ג ובמג"א ה"ד בכה"ח אות מד, וע"ע במקו"ח ישוע"י מאמ"ר וח"א כלל כקג, ה.

177. מקו"ח סי' תמ דכיון שכולו גר בשכירות, הרי שבשכירות סגי להסתלק, ועיין בספר מח"כ פ"ז ס"ה שהביא מח' בזה.

178. שו"ת בית שלמה סי' צא.

179. כן דעת רוב האח' כמובא במח"כ פ"ז ס"ו בהערה ל, ועיין בשד"ח סימן ט אות ד מה שכתב בזה מדברי הפו', ואדרבה כתבו שיש בזה עדיפות, שלא יהיה כהערמה וכו' [ובמועו"ז כתב שכדי ליישב הטענה הנ"ל שלא יהיה כאחריות של ישראל, יש לכתוב בשטר שהגוי פוטר את היהודי מרצונו הטוב מכל אחריות שהיא ואפילו בפשיעה, הן ע"פ חוק והן מד"ת].

180. שם בהערה י'. וע"ע שם. וכבר בשד"ח סימן ט אות ט דן בזה בד"ה ודע, ובד"ה והן תעה, כיעו"ש.

181. הנה מלבד מה שמיישבים קושיות הב"ח, עיין בכה"ח אות מד בשם האח'. עוד י"א שעדיף שכירות מפני שבכך לא נראה כהערמה, וכמש"כ בשו"ת אבני צדק סנ"ז ועו"א, ה"ד במח"כ הערה יא. ויש להוסיף שכבר דנו הפי"ב כמה ענינים במכירת קרקעות שלולי רישום בטאבו אין לזה תוקף, וכיעוין בשו"ת דברי אמת (סימן יב) שבלא זה לא עשו ולא כלום, וכ"כ בשו"ת תועפות ראם (חחו"מ סימן יג) שאינו יכול לומר הריני כאילו התקבלתי, וביד המוכר לחזור וכו', וכה"ג כתב החזו"א בשביעית (סימן רז) בענין היתר המכירה כידוע, וכ"כ גם הגרשז"א במעדני ארץ שביעית סימן יח שאין להכחיש את המציאות שבלא רישום בטאבו אין סמיכות דעת. עיי"ש. ויש לזה ראיות מש"ס ופוסקים.

וזה מלבד מה שכתבנו בהלכה קודמת שבא"י בלא"ה אסור למכור וכו', וכן המנהג היום בכל המקומות שמשכירים לגוי, ואדרבה אם ימכור הרי היתר.

ואמנם יש כאן נידון נוסף מצד שרוצים לעשות קנין חצר ע"י מקום החמץ (וכמו שיבואר להלן בפירוט הקנינים), אולם גם בשכירות מהני וכמבואר ברמב"ם פ"ז משכירות ושו"ע חו"מ סי' שיג, וע"ע בקצוה"ח שם, וכ"כ רבים מהאח', וכ"פ הגרע"א בתשו' מהדרי"ק סי' קלג.

182. כ"כ דברי מלכיאל ח"ד סכ"ב אות ג, שאף שיש רבנים שכותבים

ולהלן יבואר שדעת הרבה פוסקים שעדיף להשכיר ולא למכור לגוי, ובכך יוצאים מידי החששות הנזכרים¹⁷⁵.

י. יש אומרים שצריך למכור לגוי את מקום החמץ, ולא די בשכירות המקום¹⁷⁶, אלא אם כן אין הבית קנוי ליהודי אלא גם הוא דר בו בשכירות¹⁷⁷. ויש אומרים שיהיה במכירה לזמן לצורך השימוש במקום¹⁷⁸. ויש אומרים שא"צ למכור את המקום, ודי בשכירות המקום¹⁷⁹. ואפשר שגם שאלת המקום לגוי מועיל¹⁸⁰. ולהלכה, מועיל שכירות המקום לגוי. ולא זו בלבד, אלא שכן ראוי לעשות ולא במכירה, וכן המנהג¹⁸¹.

ז. ראוי שהשכירות תהיה לזמן נוסף יתר על ימי הפסח, ולא עד מיד במוצאי החג¹⁸². וכיום רושמים בשטרות עד כ"ג ניסן בבוקר¹⁸³.

ח. אין לפרש בשעת השכירות שזה כדי לשים שם חמץ, אלא ישכיר סתם לחפציו ולכל מה שירצה¹⁸⁴. ואדרבה יש לפרש כן בשטר שהוא משכיר לכל מטרה ולא בשביל החמץ.

ט. הגר בשכירות, יכול להשכיר את מקום החמץ בביתו, ללא נטילת רשות מבעל הבית, משום שמן הסתם לא איכפת לבעל הבית לעשות כן, וזאת למרות שיש תנאי מפורש בחווה השכירות שאין השוכר רשאי להשכיר לאחרים¹⁸⁵. אמנם, אם המשכיר מקפיד בפירוש ואינו מרשהו להשכיר כלל, עיין בהערה¹⁸⁶. ובכל אופן, יש אפשרות להשכיר את המקום רק להניח בו חפצים (ובכללו החמץ) ולא לדור בו, ובזה אין המשכיר יכול למחות כלל¹⁸⁷.

להשכיר רק לתשעה ימים, אין זה נכון, כיון שהיא הערמה ניכרת, שהרי אי אפשר שתיכף במוצאי החג יבא הגוי ויוציא כל החמץ וימודד וימנה, ולכן יש להשכיר עד ר"ח אייר, וכ"כ עו"א ראה מח"כ עמוד גב, ובחוט שני ע' רלח מובא שהגר"ק שליט"א רושם עד כ"ה ניסן. [ובני חו"ל השוהים בא"י, בודאי צריך מן הדין להשכיר לפחות ליום נוסף, כמש"כ האח', ויבואר להלן בפרק בענין זמן המכירה, וכן בפרק זמן הקניה לאחר הפסח]. אמנם האח' דנו לענין הערמה, מ"מ בדבר שאינו מציאותי אין לסמוך ע"ז, ומ"מ נראה ודאי שאינו מעכב את השכירות, ובלא"ה הרי שכירות זאת אינה מוסכמת, דלפי הח"י ועוד אין חיוב להשכיר, וכנ"ל ריש הענין.

183. כן המנהג, וכן הורה הגריש"א ועוד, וא"צ יותר מזה כמש"כ בדברי מלכיאל ח"ד סי' כב להשכיר עד ר"ח אייר, וכדו'.

וכל זה כשמשכיר בשביל שהחמץ לא יהיה ברשות היהודי וכנ"ל, דאילו בשביל קנין אגב בלבד די להשכיר לשעה אחת לזמן הקנין.

184. עיין שו"ע סי' תנ ס"ה שמותר להשכיר לו בית לדור אע"פ שמכניס בו חמץ, וכתב המשנ"ב (סקי"ב) שאם משכיר בפירוש לשים חמץ אסור, וכ"כ בשו"ת שיבת ציון (סימן י') שישכיר לו סתם להחזיק בו חפציו, והובא במשנ"ב להלן (סקי"ט) עיי"ש. [ועיין בדברינו בסי' תנ שם, ומשם המשנ"ב שם שמשכיר לפני ערב פסח מותר בכל אופן, ויש מחמירים, עיין שם].

והנה שם נתבאר שרק אם זה מפורש לשים שם חמץ אסור, אבל מן הסתם מותר, וכאן בנידו"ד י"ל שזה כמו מפורש לשים בו חמץ, וא"כ צריך לפרש שזה לכלל השימושים. ולכן כתבנו בפנים שאדרבה צריך לפרש וכו'.

אמנם בעיקר הדברים יל"ד דסתימת הפו' משמע שמשכיר לו מקום החמץ, ולא חששו לזה שנהנה משכירות החמץ, ואכן בשו"ת הר הכרמל (סימן יג) כתב לבאר הדברים, וכ"כ עו"א, אך כאמור שבמשנ"ב כתב להחמיר בזה, וכ"כ עו"א.

185. הנה הלכה שאין השוכר רשאי להשכיר, ובפרט כיום שרשום בחווה במפורש תנאי על כך, ולכאנ' אינו יכול להשכיר את ביתו, ובשו"ת שיבת ציון שם כתב שישכיר בפירוש שאינו לידירה אלא רק להניח בו חפציו, עיי"ש, וכ"כ בשער הציון כאן (אות נה), אולם נראה שמן הסתם אין מקפידים ע"ז, ולא מבעיא אם המשכיר הוא יהודי שומר מצוות, בודאי יודע את הדבר, וזה כלול בשכירות, שיוכל להתנהג בבית המושכר ככל אדם, אלא אף בגוי נמי נראה שאינו מקפיד, שהרי ידוע שזה רק להנצל מאיסור חמץ (וראינו סברא כזו בפו' בכ"מ שהגוי יודע זמה), וזאת למרות שצריך שכירות טובה וגמורה, וע"י בדברי מלכיאל ח"ד (סמן כב ט) שכתב שגם במשכיר גוי מותר, כגון שאינו אלא להחזיק שם חפצים ולא לדור בו, והעיר בספר מח"כ ע' גג שהרי צריך שכירות גמורה, ויל"ד ע"ז שבנוסח שטר מכירת חמץ שם בסוה"ס כתב מפורש שמשכירים לו את המקום חוץ מזכות דיור, ולכאנ' סותר עצמו, וצ"ע. ועכ"פ גם אם נאמר שזה כולל דיור י"ל דמ"מ אין קפיידא כ"כ, מפני שידוע שאינו עשוי לגור, וע"ע שם שכתב שראוי ליטול רשות מהמשכיר להשכיר הבית או חלק ממנו, עיי"ש (וכ"ה בשיבת ציון הנ"ל), אולם לעני"ד א"צ, וכ"מ מד' כמה פו' שהביא שם בהערה (וע"ע במח"כ פ"יא הלכה ז בהערה), וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"א סי' קי. וכן המנהג פשוט וידוע, ומה גם שעצם חיוב השכרת מקום החמץ, אינו מוכרח, וכנ"ל ריש הענין, ולאגב מועיל כל דבר, וראה עוד בענ"ז בשד"ח סימן ט אות ד משכ"ב, וע"ע להלן.

186. הנה יש ב' דברים בשכירות קרקע, א. לקנין אגב. ב. שבזה נחשב שמוציא החמץ מרשותו, וכמש"כ השו"ע. והנה לקנין אגב יכול לקנות חלק מקרקע כל שהוא של חבריו או קרובו, ואגבו להשכיר את החמץ (וע"ע בתשוה"נ ח"ב סי' ריט שיש מוסיפים בשטר שמקנים החמץ של המוכרים אגב קרקע של הרב השליח), אולם מטעם שני לא יועיל לו, וכדי לקיים דברי האח' שצריך להוציא החמץ יצטרך להוציא מביתו, או במקום דחק כזה לסמוך על הח"י שא"צ להוציא החמץ ודי במחיצה לפניו.

187. פשוט הוא שבאופן כזה אינו יכול למחות, שהרי לא מרבה עליו דיורין, וכמבואר בחז"מ (סימן שטז ס"א), וכ"כ הדברי מלכיאל שם, וכי אדרבה על דעת כן משכירים בתים שיוכל השוכר להניח סחורתו שם, וה"ה כאן להניח חמץ הנמכר לגוי, ולכן לא מבעיא מן הסתם שאין המשכיר מתכוון למנוע שכירות כזו, וכל כוונתו רק שלא ירבה דיורים, אלא אפילו אם ימחה גם לכך שלא יניח שם דברים, א"צ לחוש לו כלל,

פרק ח מינוי השליחות

א. מינוי השליחות אינו צריך קנין ולא עדים, אלא באמירה בלבד, בינו לבין חבירו²³⁴, ולכן די לומר לרב שרוצים למכור את החמץ, והרב ירשום את הפרטים וימכור עבורם את החמץ [ומה שיוזכר להלן "שליח", היינו הרב, שהוא המוכר בזמנינו עבור הכלל].

ב. אפשר למנות את השליחות גם שלא בפני השליח, על ידי טלפון, פקס, או מכתב²³⁵. אך לכתחילה נהגו לחזק את מינוי השליחות בקנין ובשטר הרשאה, וכמו שיבואר.

ג. נוהגים לכתחילה לחזק את מינוי השליחות על ידי קנין סודר, דהיינו שהשליח נותן למשלחו בגד, או עט או כל חפץ שהוא, והמשלח מגביהו ובכך נעשה קנין על מינוי השליחות²³⁶. וראה להלן בפרק קנין חליפין²³⁷.

ד. נוהגים ליתן כסף לרב השליח למכירת חמץ²³⁸, וגם אם אותו הרב הוא שליח להעביר לרב אחר המוכר את החמץ בפועל²³⁹.

פרק ט כתב הרשאה

א. נוהגים לכתחילה לחזק את מינוי השליחות על ידי כתיבת שטר הרשאה, בחתימת ידו של המשלח הממנה על השליחות²⁴⁰.

ב. טוב הדבר שכל אחד יחתום בעצמו על ההרשאה, ואם אין זה לפי כבודו או מחמת חולשה, אפשר לכתחילה לשלוח שליח לקחת את ההרשאה, ויביאנה לביתו ויחתום בעצמו²⁴¹. ויש לחתום בכתב ברור את שמו המלא²⁴².

ג. יש נוהגים לכתוב שטר הרשאה פרטי לכל אחד ואחד מהמוכרים, ויש נוהגים שכותבים שטר הרשאה כללי של כל המוכרים, וכל אחד ואחד מוסיף את מכירתו וחתימתו, ויש שכותבים את נוסח ההרשאה על שטר המכירה²⁴³.

ב. השליחות יכולה להעשות רק על ידי בר שליחות, דהיינו על ידי יהודי גדול ובן דעת, וגם אשה, בין אשתו של בעל החמץ ובין אשת אחרים²¹⁸. אבל קטן, או חרש ושוטה, או גוי אינם יכולים להעשות שליחים²¹⁹.

ג. אין שליחות לגוי, ולכן אי אפשר לשלוח גוי למכור את החמץ²²⁰.

גם הגוי הקונה את החמץ לא ישלח שליח שיקנה עבורו את החמץ, בין אם הוא שליח יהודי ובין שליח גוי. ויש אומרים שרק אם הגוי שולח יהודי אינו מועיל, אבל אם שלח גוי מותר. ולכתחילה יש להחמיר בזה, אולם אם עבר עליו הפסח, החמץ מותר²²¹.

ד. מומר, אין לעשותו שליח על המכירה²²². ולכן, אין לשלוח מי שאינו שומר תורה ומצוות למכור חמץ²²³. אבל המומר בעצמו שהולך לרב למכור את החמץ, ימכרו לו²²⁴.

ה. אם מכר את החמץ על ידי אדם שאינו בר שליחות, אין המכירה חלה כלל. אמנם יש אומרים שאם משך השליח את החמץ לרשותו של הגוי הקונה, חל הקנין²²⁵.

אמנם, בזמנינו אין מצוי שמביאים את החמץ לבית הגוי, אלא מוכרים את החמץ עם מקומו לגוי, ובאופן זה לכל הדעות אין המכירה חלה אלא בשליח בר שליחות²²⁶.

ו. יש אומרים שרק בקנין הנעשה על ידי השליח, צריך שהשליח יהיה בר שליחות. אבל בקנין כסף, חל הקנין בכל אופן²²⁷, אם הכסף הוא של המשלח²²⁸. ויש חולקים, שבכל אופן אינו חל אלא על ידי בר שליחות²²⁹.

ז. כל הפרטים האמורים לעיל בענין שליחות, אין להקפיד בהם כאשר המוכר כותב שטר הרשאה ושולח אותו ביד קטן או כל אדם, אלא שצריך לוודא שאכן קיימו את השליחות בפועל²³⁰. וכן כל גילוי דעת שרוצה שימכרו עבורו את החמץ, מועיל²³¹.

ח. אדם שנתמנה שליח למכירת חמץ, יכול למנות שליח אחר במקומו, ויש חולקים²³². והנה בשליחות אל הרב כדי למכור את החמץ, אפשר ליתן למוכר את שטר ההרשאה שיחתום בעצמו, ובשליחות של הרב למכור במקומו את החמץ יש לכתוב שנותן יפוי כח לרב או לבאי כוחו²³³.

וקרוב הדבר שלא יצאו י"ח, שהרי מכירה אין כאן (כי הרב לא קונה את החמץ), ושליחות אין כאן (כי הם לא כוונו לשליחות), ואך בדיעבד י"ל דמהני עפמשי"כ בערוה"ש ס"כ"ח וכה"ג במשנ"ב סק"ז ועוד. אך במקומו נת' שאינו פשוט, ובאר"א שיעיל מדין זכירה. אמנם עיין להלן בסוף עניני שליחות שאינו פשוט, ורק בדיעבד מהני, ולכן יש להזהיר את האנשים על כך. (וכ"כ גם באול"צ עמוד קח).

אמנם אם הם עושים שטר הרשאה וחותמים, שוב אין לחוש כלל, וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה להל' מכירת חמץ [ונוסף ע"ז דעת הגריש"א להצריך לכתחילה לכתוב בשטר ההרשאה תנאי מפורש שאין זו סתם מכירה לצרכי דת, וטענות כאלה לא יתקבלו, ושכל דין ודברים יהיה בבית דין מוסכם ע"פ התורה ועוד תנאים].

218. בשו"ע חו"מ (סימן קפח ס"ב) עושה אדם שליח איש או אשה, ואפילו אשת איש וכו', וכ"כ בנידו"ד המשנ"ב (סק"ד), ובין אשתו של בעל החמץ [זהו בודאי עדיף משאר שליח בעלמא, וכדרך שמצאנו לעיל סו"ס תלד לענין ביטול חמץ, שאשתו עדיפא מכל שליח אחר, עיי"ש].

ומ"מ צריך מינוי שליחות גם באשתו, שתהא שליחה, וכדרך שכתבנו לעיל (סו"ס תלד) שכן יש לעשות לכתחילה, ובדיעבד יש לסמוך שאשה יכולה למכור גם בלא שליחות מיוחדת, דמן הסתם הוא כן, ושו"ר שכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"ב סי' קצד) דסתם נשים נושאות ונותנות בבית [מלבד זכיה וכמו שיבואר להלן שי"א דמהני], ובשו"ת ר' משולם איגרא (סל"ט ד) כתב שצריך מינוי שליחות או קודם הביטול, כדי שיחול המכירה, ולכתחילה בודאי יש למנות שליחות.

219. עיין בחו"מ (סימן קפח ס"א) דאין שליחות לגוי (ויבואר עוד בהלכה הבאה), ושם (ס"ב) שאין שליחות לחש"ו בין קטן ובין קטנה.

220. כנ"ל בהלכה הקודמת.

221. בשו"ע חו"מ (סי' קפח ס"א) איתא שאין יהודי נעשה שליח לגוי, ונחלקו האח' אם גוי נעשה שליח לגוי, שבשו"ת משאת בנימין סצ"ז כתב דמהני, ובמג"א סק"ד השיגו עפ"י הירושלמי, ברכ"י האריך ליישב ד' המשאת בנימין, וכן הוא בש"ך סימן רמג סק"ה, והב"ש על אהע"ז ס"ה סק"ט ועוד רבים, ועיין בס' מח"כ עמוד קיד, ובמשנ"ב (סקי"ד) פסק דלא מהני כלל (וציין לזה בביה"ל ד"ה ובלבד), ובכה"ח (אות נ) כתב להחמיר, אך כתב שבעבר עה"פ ובהפס"מ מותר, ע"כ.

222. במג"א (סימן קפט סק"א) כתב שמומר להכעיס או מי שהוציא עצמו מן הכלל [וכל שאר הגדרות מומר, שהבאנו באו"ח סימן שפה] אינו בכלל בן ברית, ואינו נעשה שליח. ובאבן העזר (שם ס"א) חלק עליו שגם מומר נקרא בן ברית, ובחת"ס בחי' לגיטין (כג): דחה דבריו, ובכה"ח (אות עב) הביא מפמ"ג ושע"ת שלכתחילה אין לעשותו שליח.

223. וגם חילוניו בזמננו אף שי"א שהוא כתינוק שנשבה, עיין בס' שפה שהארכנו בזה. ועוד במאמרינו שם בענין הלואה למומר שנתבאר בתוה"ד סוגיה זו, עיי"ש"ב. מ"מ אינו פשוט, ולכתחילה בודאי שיש להזהר בזה.

224. שיקבלו שליחות ממנו, ואדרבה מצוה לזכות את הרבים וגם מומרים, וכמשנ"ת במקומו, ואפילו אם הוא מתעסק עם החמץ בפסח דעת האגר"מ ח"א סי' קמט ועוד להקל, אך רוה"פ נקטו שבאופן זה לא הועילה לו המכירה, ומ"מ גם באופן כזה לכר"ע יקבלו ממנו וימכרו לו את החמץ, ואם לא יועיל לא זיקק (ובשטר מוסיפים שלא יפסל בקני את וחמור), ומ"מ מן הראוי שהרב יסביר לכל האנשים הסוחרים והחנונים וכו' שזו מכירה גמורה לגוי, שלא יחשבו שזה לחש או שזו מן סגולה לפרנסה וכו'.

225. בביה"ל (ד"ה ובלבד) הביא מהמטה יהודה שהאריך בזה, וכתב שאף בשליחות לעכ"ם דלא מהני, אם כבר הובא החמץ לבית הגוי המשלח המכירה קיימת שהרי מדעת המוכר הובא לבית הגוי הקונה, והקונה קיבלם מדעתו, ומעשה השליח הרי הוא כמעשה קוף בעלמא, ע"כ. וכבר כתבו כן עוד אחרונים עיין משאת בנימין (סימן צז) שאם הגיע החמץ

ליד המשלח, אף אם היה השליח ישראל קנה המשלח, וכ"כ המבי"ט (ח"א סי' קמה) דבכה"ג השליח כמעשה קוף, והובא בכנה"ג בחו"מ, וה"ד בכה"ח כאן (אות נ) ושכ"כ המט"י הנ"ל (אמנם כתב להחמיר לכתחילה), וכן בנתיבות המשפט (סימן קפב סק"ב) כתב דבכה"ג מהני שאינו אלא מעשה קוף וכו', עיין שם. וע"ע בנתיבות (סימן רמד סק"א) והוסיף שאם השליח הוא פוסק הדמים, ועשה את הקנינים בודאי שצריך שיהיה בר שליחות.

226. כהנתיבות הנ"ל בסי' רמד, וכ"כ בביה"ל (ד"ה ובלבד) דפשוט הוא שבכה"ג שמוכרים הבית עם החמץ לא מהני בשליח גוי.

227. מחנה אפרים (הל' שלוחין סט"ו) דבקנין כסף דל שליח מהכא, והכסף בעצמו קונה. ובעל החפץ מקנה לבעל הכסף בלא קשר לשליח. ע"כ. וכתב ע"ז בביה"ל (ד"ה ובלבד) דלפ"ז יש קולא גדולה לפמש"כ הרבה פו' שכסף קונה לבדו בדיעבד.

228. דבזה מקנה בעל החפץ לבעל הכסף, משא"כ כשזה כסף של השליח, וזולת אם יקנה זאת למשלחו, וע"ע בביה"ל.

229. בשד"ח (בכללים פאה"ש מערכת אלף אות עח) כתב ע"ד המחנ"א שיש חולקים, וכתב הביה"ל (שם) שכן יש להוכיח מתשו' הריב"ש (סימן תא) שכתב שהקונה חמץ לגוי עובר בבל יראה, וחייב מלקות, כיון שאין שליחות לעכ"ם וה"ז כקונה לעצמו [ושם מדובר שהגוי נתן לו כסף ליהודי].

230. עיין להלן בהלכות הבאות ששליחות א"צ כלום, ודי במה שמגלה דעתו שרוצה למכור, וה"נ מהני [אלא שבקטן וגוי וכדו' אין להם נאמנות, וצריך לברר, וע"ע להלן]. וע"ע בסידור פסח כהלכתו פי"א שבשעה"ד יכול הקטן לחתום במקום אביו, ובפרט בקטן בן י"ב וקטנה בת י"א, וע"ע שם.

231. הוספנו זאת לבאר, שלא דווקא בשטר הרשאה אפשר לשלוח ביד מי שאינו בר שליחות, אלא מעצם הדבר שאותו שאינו בר שליחות אינו הפועל את הקנין עם הגוי הקונה, אלא הוא רק מעביר ומגלה את דעתו לרב המוכר שפיר דמי, שבגילוי דעת סגי.

232. עיין בחו"מ סי' רמד ובאהע"ז סל"ה סי"ו ובדברי האח' שהביא בספר מח"כ ע' קיג, ובשו"ת זכר יהוסף סי' קלח ומשפטי'ד ליעקב סל"ו ועוד כתבו שבמכירת חמץ לכר"ע שליח עושה שליח.

233. כמו שיבואר, וע"ע שם בהערה יא.

234. שו"ע חו"מ סי' קפב ס"א, שא"צ עדים אלא לגלות הדבר אם כפר אחד מהם.

235. עיין באבן העזר (סימן קמא ס"י) בין שליח לקבלה ובין שליח להולכה, א"צ שישמע מפייהם שממנים אותו שליח וכו', עיי"ש. ועיין בשו"ת מהרשד"ם סימן קמו קע בענין מכתב, וכן בשו"ת חת"ס אהע"ז ח"א ס"מ ועוד בפו' באהע"ז הל' גיטין, וכן מבואר בשו"ת צ"צ סימן מו, ובשער הכולל על סדר מכירת חמץ ועו"א ה"ד במח"כ עמוד קטן, והה"ב בטלפון, וכמשי"כ בישכיל עבדי ח"ו סי"ז, וכ"כ באול"צ פ"ט בסוף ביאורים לתשו' ב, וכ"כ בסידור פסח כהלכתו פי"א הערה כה בשם הגריש"א והגרנ"ק שליט"א, ויל"ע מה עדיף בטלפון או במכתב.

236. עיין רמב"ם (פ"ה ממכירה הי"א-יג) שנהגו לעשות כן, אף שאינו מועיל כלום, כדי להודיע שאינו אומר דברים אלו למשחק והיתול, עיין שם (וכ"ה באול"צ פ"ט ב, ועוד). וע"ע במח"כ עמוד קלז בהערה שהביא מנוסח הרשאה של בעל נחלת שבעה שיש שם קנין אגב על השליחות וההרשאה, ע"כ. וכ"ה בתכלת מרדכי אות צו ועוד, וכן המנהג כיום לכתחילה, לאלה הבאים לרב (גם אצל המון העם, כידוע, אמנם אין בזה חיוב, כאמור, ובספר ארח"ר (מכירת חמץ, א) מובא שהחזו"א לא עשה קנין.

237. שם יבואר סדר קנין סודר, וגם כאן יש לעשות כראוי, שהרב נותן סודר (שהשליח נחשב כמו קונה, עיין רמב"ם פ"ה ממכירה, וקנינו מפלוני

שעשה פלוני שליח) וכו'.

238. ידוע המנהג ליתן לרב כסף בשעת המכירה, וכמש"כ בשד"ח סימן ט, אות ו, בשם מנחת משה שזה כדי שיהיה יד פועל כיד בעה"ב, אך כתב לדון בזה, כיעו"ש. והענין כדי שיועיל אף בדבר שלא בא לעולם או לא בא לידי שליח (וכ"כ בדברי מלכאל ח"ד סכ"ב יז הבאנוהו להלן פ"י). ולענין שיוכל לחתום במקומו וכו', ובספר מועז"ז ח"ד סי' ערה ותשוה"נ ח"ב סימן ריח כתב טעם אחר שיהיה לו חזקה דשליח עושה שליחות (נ"ב. ראה מש"כ בזה להלן בסוף סדר ההרשאה בקצרה, בהלכה שאחרי זה), וכן לצורך הקניה לאחר פסח שלא יהיה כהערמה, עיי"ש. ויותר נראה שהוא כדי ליתן לרב שכר על הטירחא, ועי' מש"כ בזה בספר השש"פ עמוד קצח בהערה מו.

ויש לציין לדברי השד"ח (ס"ט ו) שהעיד על עצמו שלא לקח כסף, וכתב שכן ראוי לכל אדם, כדי שלא יבואו עמי הארץ לזלזל במכירה, ולחשוב שכל כוונתנו בעבור בצע כסף, אלא ידוע שזה כדי להחיות את נפשם, ע"כ. אך בפועל המנהג לקחת כסף גם אם לא דחיקא מילתא, ואף בלא"ה יש דעות בין החכמים אודות נטילת שכר על שירותי דת לציבור, כמו שראיתי אודות תשלום החזנים והדרשנים וכו', ויש שאמרו שיש לקחת תשלום אפילו בפרהסיא, שידוע הציבור שצריך ליתן שכר לרב, וכמו שהם יודעים לשלם על כל פועל שבא לתקן אצלם בבית, כל שכן בדברים כאלה שהם חיי עולם. אך רבים מגדולי ישראל נמנעו מכל נתינה כשאפשר.

239. הנה הביא שם בהשש"פ מהגריש"א שכאשר מצרפים כסף לשטר המכירה יתכן שהכסף שייד לרב המתעסק עם הגוי, ולא לרב שמוכרים אצלו (היינו שהוא שליח בלבד להעביר את הדברים), אא"כ מוכח מהענין שהנותנים מתכוונים לתת לרב שאצלו כתבו או מכרו את השטר, ע"כ. וכיום בדרך כלל הדבר ידוע שהנתינה היא לרב הכותב את השטר, ולא לאותו רב שמתעסק עם הגוי, וכן מסתבר, דמ"מ בשבילם הרב הזה שכותב השטר הוא הטורח בשבילם, ומרגישים אותו, ולא את הרב המוכר שהוא אינו מפרט שמות אלא לוקח את כל השטרות כאחת מכל אלה שהיו שליחים ונותנם כאחת לגוי, ואין לו שום טירחא בתוספת של עוד אדם (הגם שבסך הכל יש כאן טירחא גדולה ועצומה בגלל כולם, ועוד שנותן לגוי רווח על קנייתו במוצאי החג, כידוע, ומ"מ מן הסתם גם אותו רב מרויח מזה, וא"נ שזה כלול בעסקי הבית דין הרגילים של כל השנה). ועכ"פ מן הסתם נראה שדעת הבריות על הרב שכותב את ההרשאה [אא"כ הוא יושב בבית הוראה או בית דין של הרב המוכר בפועל, שבזה יש לתלות שהכסף שייד לאותו מקום], וכן המנהג.

240. מכמה טעמים נהגו לכתוב שטר הרשאה, למרות שמבואר בשו"ע חו"מ שמינוי השליחות א"צ קנין וכו', א]. שבכך יש יותר גמירות דעת, וכיון שמכירת חמץ פקפקו בה הרבה פו' מצד גמירות דעת (עיין שד"ח ס"ט אות ו, ובהקדמה לעיל מה שכתבנו בזה), משתדלים לחזק הענין מכל פנים. ב]. שהרי כתב השו"ע שא"צ עדים אא"כ יכפור וכו', וא"כ בכך יועיל שלא יכפור, ויהיה לגוי גמירות דעת ברורה במכירה זו, וע"ע במח"כ עמוד קטו משם האח'. ג]. מפני שהמקו"ח סק"ט פקפק על המכירה על ידי שליח, כיון שאין המוכר המשלח חתום על השטר אלא השליח, ואין זה מוכיח מאום על המכירה, ובשו"ת דברי מלכאל (ח"ד סי' כב) כתב שבכתב הרשאה מיושב הדבר [וע"ע שם דמ"מ יעשה שני עדים שעשאו שליח וכו', ויל"ב]. ד]. בהגש"פ מהגר"מ שטרנבוך שליט"א כתב כדי שזה יועיל ע"פ חוק הממשלה, עיי"ש. וכן המנהג בהרבה מקומות לכתוב כתב הרשאה, וכמש"כ בשד"ח (מערכת חו"מ ס"ט סק"ו), וע"ע שם.

241. שו"ת דברי מלכאל (ח"ד נב יא) דאל"ה יכולים להיות כמה מכשולות.

242. כדרך שכתבנו להלן בענין קנין "שטר", שהגוי יבין מי המשלח, אך

לא מעכב, שהרי רושמים כתובת ומס' טלפון וכו', וחתימה.

243. ידוע, וכיום מצוי שטרי הרשאה פרטיים בבתי הדין המהדרים,

ואם החתימות נמשכות מעבר לדף, לא יכתבו "אנו החתומים מטה", אלא אנו החתומים "בדף זה", וכדומה²⁴⁴, או בכל המצורף בזה²⁴⁵.

ד. הנוהגים לכתוב שטר הרשאה נפרד, ימסרו גם אותו לגוי הקונה יחד עם רשימות מצרכי החמץ ומקומם ושטר המכירה²⁴⁶.

ויש המחברים את כל שטרי ההרשאות לשטר המכירה על ידי חוט או שדכן וכדומה²⁴⁷. ויש שמסמנים באופנים אחרים²⁴⁸. ובכל אופן יש לדקדק, שיהיה מובן שההרשאה שבה מפורט מצרכי החמץ קשורה כאחת עם השטר²⁴⁹.

ה. רשאי האדם לחתום על כמה כתבי הרשאות ולמנות הרבה שלוחים על המכירה, ולכן אפשר למכור את החמץ בכמה בתי דין, כנהוג²⁵⁰. ומסתבר שהשטר הראשון הוא הקיים²⁵¹.

ו. בשטר ההרשאה אין חובה לכתוב תאריך, ומכל מקום עדיף לכתוב תאריך, וכן המנהג²⁵². ויש לדקדק בשטר ההרשאה לכתוב תאריך מדויק של יום החתימה, ולא תאריך מאוחר או מוקדם²⁵³. ואפשר לכתוב חודש ניסן בשנה פלונית בלא ציון היום²⁵⁴.

יש למלא את המקום שנותר פנוי בשטר ההרשאה, ככל דיני שטרות²⁵⁵.

אבל ברבנות הכללית מצוי שטר אחד גדול שעליו מוסיפים כל השמות, ולפעמים גם המשך בדפים מצורפים.

והנה יש מעלות בזה ובזה, והיינו שבשטר אחד א"א לרשום תאריך רק כל אחד בתאריך שלו ולא בשטר המודפס, וא"א לפרט כ"כ הרבה וכו', ומ"מ כל שמפרט שפיר דמי, אבל הידור יש בכך שהוא דף נפרד מפני האפשרות לפרט וכו', ואמנם קצת חיסרון שא"א לחבר הכל כאחד בד"כ, אך אינו מעכב, ועיין בסידור פסח כהלכתו פ"א הערה 8 בענין עדיפות לכתוב שטר הרשאה נפרד, ועו"ל, ואכמ"ל.

244. כן העיר בדברי מלכיאל ח"ד כב א, ועוד.

245. היינו לאותם שיש להם דפים מחוברים להמשך חתימת השמות.

246. שו"ת ראשית ביכורים ס"ה, ה"ד במח"כ ע' ק"ז.

247. שו"ת דברי נחמיה סל"ה, ה"ד במח"כ שם (וע"ע בד"מ שם). אך כתב שיש חולקים, וכפי שנהגו גדולי הדור בזמן המכירה הרי שלא חששו לזה.

248. עי' שו"ת דברי מלכיאל שם אות כ, ה"ד במח"כ ע' קטז, ויל"ב. ובכל אופן אין להחתים ההרשאה על טופסי נייר חלקים שאין שטר ההרשאה כתוב עליהם, עיין מועו"ז סי' רסט.

249. שהרי לכתחילה יש לפרט החמץ, עיין כה"ח אות נג ואות עט, וגם מטעם זה מדקדקים לעשות קנין לחומרא.

250. כ"ה בשו"ע חו"מ סי' קכב ס"ג, וע"ע בסי' רמ סי"ג, וכ"כ עו"א, וזה מצוי אצל הרבה מהיראים שחוששים לנפשם שמא שטר של פלוני מדוקדק יותר כהלכה, ולכן מוכרים את החמץ כמה בתי דין, שמי שיהיה החמץ מכור אצלו, ואמנם לא זו הדרך, כי אם באת לחוש לזה לעולם לא יצא מידי חשש, ואין לדבר סוף, וכמו שבהנחת תפילין אין מניחים שישם זוגות תפילין לצאת כל השיטות, וכהנה, ובפרט שאצל היראים בד"כ אין משאירים חמץ בעין, ודי בזה (וחאת ועוד ראיתי שבתשובה"נ ח"א רצא כתב שלא לעשות כן משום ברירה וכו', עיי"ש. אך ז"א מוכרח, וכ"מ בשו"ע הנ"ל דשרי). ומ"מ יש נוהגים למכור אצל כמה רבנים גם מפני הכבוד, וכן נהג מרן החו"א למכור לשלשה רבני בני ברק, כמובא בספר אורחות רבינו, ועיין עוד בשו"ת מנח"י ח"ו סי' לח.

251. הנה מצאנו שיכול אדם לבטל הרשאה ולמנות אחר, וכמבואר בחו"מ שם ועוד, אולם בנידון זה שממנה הרבה שלוחים, הדבר ידוע שזה בגלל שחושש שמא הראשון לא ימכור כדין וכו', ולמה לו לבטל השליחות, ומה גם שלא ביטל בהדיא, ועיין בשו"ת דברי מלכיאל שם אות כג, שהעיר בזה דיש אומדנא שמבטל השני את הראשון, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ג סי' צא שהמכירה השניה אינה מבטלת את הראשונה, ודלא כמש"כ בתשובה"נ סי' רצא, וע"ע גם במנחת יצחק ח"ו סל"ח שאינו מבטל השני את הראשון, עפמש"כ בחו"מ סימן רמ סי"ג הנ"ל.

252. עיין ברמ"א (סימן קכב ס"ז) שא"צ תאריך, ובפרט לפמש"כ בקצוה"ח רס"ט טט, אמנם עדיף לעשות כן, וכיעוין בש"ד שם סק"ל, וכן מדברי הפו' דלהלן.

253. שו"ת דברי מלכיאל שם אות כד, והרשאה מוקדמת פסולה, ככל שטר מוקדם, וע"ע שם. וא"כ עדיף לכתוב תאריך מאוחר. אמנם כתבו הפו' שלכתחילה יש לדקדק לכתוב בזמן, כידוע, ובשו"ת קנין תורה ח"ד סי' מג אות ג כתב שהמנהג לכתוב רק בחודש ניסן שנת וכו', ולא מזכירים יום, עיי"ש.

אמנם ראיתי בהערות הגרש"ב וולדינברג לסימן תמח ס"ג שהביא מהר"מ רימר שהעיר בשטר הרשאה שמאוחר לא יועיל משום שע"ז יצא שגם מה שקנה אחר מינוי ההרשאה ג"כ יכלל במכירת או קניית השליח, והרי אז זה לא היה נמצא, ואדרבה בשטר מוקדם הרי הוא ממעט כוחו, ואין לומר דלא פלוג ודינו ככל שטר מוקדם, שהרי מצאנו בפרוזבול שהוא בהיפך שמוקדם כשר ומאוחר פסול, ע"כ. והיא הערה נכונה וחשובה, ודלא כמו שרבים דימו זאת לכל השטרות דעלמא.

כיום בהרבה בתי דין משאירים תאריך פתוח, למלאו בעת חתימת ההרשאה, ויש לשים לב לכך, ובפרט כשבאים לכתוב את השטר בין השמשות ועשויים לטעות לכתוב תאריך מוקדם, יש לרב להזהיר על כך. [ואם אדם אינו כותב הרשאה כדין, עדיף שלא ירשום שטר, מאשר שירשום בטעות ועשוי לקלקל יותר].

ומייהו בדיעבד אין פוסל את השטר בתאריך מוקדם, וכמש"כ הש"ך שם ע"פ תשו' הרמ"א, עיי"ש, ודלא כיש אח' שלא כתבו כן.

254. עיין קנין תורה ח"ד סי' מג שכן היה מנהג.

255. דברי מלכיאל שם אות כ, כב, ככל שטרות שלא יהיה חשש זיוף.

256. מצוי שמפרטים בכתב ההרשאה כל הפרטים, אך באגרו"מ (ח"א סי' קנ) כתב שא"צ לעשות כן אלא בשטר המכירה, וא"צ לפרט מיני החמץ, ע"כ. אך טוב לעשות כן כדי שגם המוכרים יסמכו דעת ע"ז, וכיום אין

קושי בדבר, כיון שמפרטים את עיקרי הדברים באופן כללי.

257. כמש"כ בכ"מ, הן בסוגי קנינים שלא יקלקלו והן בדברים הנמכרים וכו', וכה"ג כתבנו להלן בענין דרכי הקנינים, ושכן כותבים בשטר המכירה, וה"ה כאן, והנה אם כותבים כן בשטר המכירה דיו בכך, שהרי גם אם נאמר שהרב קיבל את השליחות, מ"מ בסופו של דבר לא ביצע את השליחות ולא מתקלקל כלום, ולכן דיו בכך ולא יצטרך לפרש זאת בעת קבלת השליחות, ומ"מ יש מעלה לכוון כן גם בעת קבלת השליחות שאף אם זה יועיל למכור לגוי עם כל האחרים, מ"מ פעמים שהשליחות אינה טובה לאותו אדם, כעין מה שיש מחמירים כשאין שווה פרוטה וכו'. **258.** עיין בדברינו בזה בסוף הענין בענין כלים שנמכרו לגוי שצריכים טבילה שנית, ואם הרב לא מוכרם שפיר דמי, ורק מצילם מחשש מכשול של שימוש בכלי לא טבול, והרי נתבאר שא"צ למכור את כלי החמץ, אמנם מצד כליו של מוכר ברשות קונה די בשכירות הכלים, אך זאת צריך לפרש למשלחים, וכשיש שטר הרשאה מסודר שוב אין חשש, שהרב כותב שהוא ממונה להשכיר את הכלים.

259. הנה בניזר (יב) איתא שא"א למנות שליח לדבר שהמשלח לא יכול לעשות בעצמו, עיי"ש. ומאחר והחמץ אינו ברשותו אינו יכול למוכרו וגם לא ע"י שליח, וכן העירו בשד"ח ס"ט אות ז, ועוד רבים. ובעונג יו"ט (סל"ח) כתב עפמש"כ בב"מ (סז): שמ"מ לאחר שהחפץ בא לעולם אם הקונה תפסו זכה בו, וכ"ה בחו"מ (סימן רט ס"ד) ובהגה שם, ובסמ"ע שם, אך כתב לדון בזה עוד בעיו"ט שם, וגם קשה שהרי אין הגוי עומד בצד חצירו ולא מנהיג, ועוד שלפעמים החמץ אינו בחצר, וכן העיר בדברי מלכיאל ח"ד סכ"ב ז, ועוד הקשה שבשליח לא מהני תפיסה וכו', וע"ע בזה בשד"ח ס"ט אות ז, ובספר מח"כ פ"ד הכ"א-כב ובסופ"ז, וא"כ לכתחילה יש להזהר בזה ולא לקנות חמץ אחר מינוי השליחות (אא"כ כתב כן בשטר כדלהלן).

ועיין בעיו"ט שם למכור לרב וכו', וז"א שייך בזמנינו וגם הפו' לא ניה"ל זה, ובברית עולם (להגריב"ל אב"ד ויסקי, בסימן כב) כתב ע"פ התוס' בניזר (שם) שאם זה בידו מועיל לשליחות, וע"ע שם, וע"ע בשו"ת אבני ישפה בתשו' בעניני פסח שדן בזה, והביא כע"ז משער המלך שדבר שמצוי לקנות נחשב שכבר בא לעולם, עיי"ש. והנה בדברי מלכיאל שם כתב שאם השליח ממנה את הרב גם על העתיד ובאפשרותו להביא לידי כך שפיר דמי, ולכן אפשר לציין כן בשטר, ועוד כתב באופן אחר אם משלמים לרב כסף, שאז יד פועל כיד בעל הבית ושפיר דמי, וע"ע בערוה"ש (סכ"ח) שכתב ליישב דחמץ אינו ברשותו ובכל דהוא ניהא ליה וכו' (ומצאנו סברא כע"ז במשנ"ב סק"י ועוד, וע"ע בשביבי אש משכ"ב, אך אינו מוסכם).

ומ"מ במינוי מפורש בשטר שפיר דמי, וכ"כ באבני ישפה שם משם הגריש"א בשם מרכבת המשנה שכן אפשר לעשות גם במינוי על הפרשת תרומות ומעשרות, שבשליחות בכתב אין חיסרון של דבר שלא בא לעולם, וכן ראוי לעשות (וע"ע במקראי קודש פסח (ח"א סע"ד) שמציין בשטר המכירה לכל מה שעתיד להיות חמץ, עיי"ש. אך א"צ לזה אלא במקום שאופים בפסח, ולא נהוג כיום), וכיום מציינים זאת בשטר, ואפשר לומר כן גם בעל פה, ואין חשש, ובפרט שיש כאן תועלת מדין זכייה, וכדרך שכתב גם בצמח צדק מלובויטש יו"ד סימן פח, ודו"ק.

260. הנה הארכנו בדין חזקה דשליח עושה שליחותו המבואר בעירובין (ל: לב), ונתבאר שבדאורייתא אין חזקה בזה, אבל בשל סופרים, ועוד פרטים [והנה מאמר זה יובא בנספח בסוף הסימן, למרות שכבר הבאנוהו בעיקרו בהל' עירובין, מפני שנוספו הרבה דברים חשובים, וגם יועיל לסימנים הבאים בהל' אפיית מצות בעז"ה].

וכעת יש לדון למה אין צריך לילך לרב ולוודא אצלו אם מכר את החמץ, הרי יש חשש שמא שכח, ויש ליישב בכמה אופנים:

א]. יש לומר שגם כאן אינו דאז', שהרי כיון שביטל את החמץ, הרי שנפטר מאיסור תורה, ואין כאן אלא חיוב דרבנן לבערו (כמו שנתבאר בסימן תלא בהקדמה ועוד), ובזה אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, אלא שזה אינו פשוט, שהרי הבאנו בהקדמה להל' מכירת חמץ בהערה שם מדברי הרבה אחרונים שכתבו שחמץ שאדם מוכר אין הוא בכלל הביטול, וכמבואר בפמ"ג והגר"ז וחת"ס ועוד, והנה אם הסיבה היא מפני שלא היה בדעתו לבטל את מה שמוכר שהרי הוא מתכוון למכור, הרי יועיל לזה תנאי שאם המכירה לא תיעשה כדין, הרי הוא מבטל, ובלא"ה הרי הביטול כולל כל דבר חמץ שאינו מחשיבו (אך עיין בדברינו בר"ס תלד אי מהני לדבר שאינו בעולם, וה"ה שלא יועיל למה שלא חשב עליו, ויל"ב), אבל אם הטעם מעצם הדבר שמכר את החמץ, שזה כמו סתירה למה שהוא מבטל ולכן לא חל הביטול, א"כ ה"נ לא יועיל, ושוב תיקשי

ויש מפרטים גם סוגי החמץ ושאר פרטים בהרשאה²⁵⁶.

פרק י

עוד פרטים בשליחות וזכייה לאחרים

א. הרב השליח מתנה בדעתו שהוא מקבל את השליחות רק באופן שלא מקלקל בזה²⁵⁷.

וכן יחשוב בדעתו שלא מקבל את השליחות למכור את הכלים הצריכים טבילה לגוי²⁵⁸.

ב. אי אפשר למנות שליח למכירת חמץ על דבר שאינו ברשותו, אלא רק על מה שברשותו כעת.

ולכן, אחר מינוי השליחות עדיף שלא לקנות חמץ, ויש מקילים. ועל כל פנים יש לכתוב בכתב ההרשאה שהמשלח מיפה את כוחו של הרב למכור גם את החמץ שעתיד לבא לרשותו, ואז אפשר להקל בזה²⁵⁹.

ג. אפשר לסמוך על הרב שימכור את החמץ, ואין צריך לשאול אותו אם עשה את שליחותו²⁶⁰.

ד. מנהג הרבנים והרבה בתי דינים למכור את החמץ לכל אדם, גם אם הוא לא בא לבקש שימכרו עבורו את החמץ, מדין זכיה לאדם שלא בפניו²⁶¹. ויש להשתדל לפרש את שמו ואת כתובתו של

דל"א חזקה שליח עושה שליחותו בדאורייתא. אך העיקר כפי הטעם הראשון שכתבנו, ושפיר מהני התנא.

ב]. ואפשר לומר שמותר לסמוך על השליח למרות שזה מדובר במילי דאורייתא, לפי מה שכתבנו במאמרינו הנ"ל שאפשר לסמוך על בית דין אפילו בדאז', כיון שב"ד זריזין הם, עיי"ש. אך גם זה אינו פשוט, שהרי הוא רק שליח, ואף אין כאן ישיבת ב"ד, ואף שהוא עשוי להעביר לבית דין אינו אלא שליח, ובשלמא אם הוא ממונה מטעם בית דין ניהא, ד"ל שבית הדין יזכירו לו (וכמו שמצוי בהרבה מקומות שיש אנשים ממונים, והם מזכירים לממונים), אולם אם זה באופן שאין מוטל על בית הדין להזכיר לו הרי שלא הועיל ולא כלום, שאינו אלא שליח בעלמא.

אך יש ליישב קצת לפי מה שהבאנו שם (באופנים שהשליח נאמן, באות ב) שאם הוא תלמיד חכם יש לסמוך עליו, וכמו שכתב בלחם שערים, ולכן א"צ לשאול את הרב, אולם כבר הערנו שם שמדברי הפוסקים ל"מ כן, ולכן אין לסמוך ע"ז.

אחרי כל האמור ראיתי באול"צ (פ"ז יט) שכבר נרגש בזה, וכתב ליישב כעין האמור בטעם א' וטעם ב', אלא שכבר הערנו שנראה שאין לסמוך ע"ז, וא"כ הדרא קושיה.

וגם שו"ר בהערות הגרש"ב וולדינברג על סימן תמח ס"ג שהביא מהגרא"מ המבורגר שכתב דיש חזקה שליח עושה שליחותו בבית דין, ורב הוי כמו בית דין, וגם כשיש מוצי"ם שרושמים ומוסרים לב"ד הוו כשלוחי ב"ד, וכן אפילו סתם אנשים שהועמדו ע"י בית דין, וצ"ע בסתם שלוחים, אבל עכ"פ בנתינת המוצי"ם לספרא דינא יתכן שבזה ודאי ידו כיד בית דין, ע"כ. ועדיין צל"ע לענ"ד. אך בראותי כל זה נראה שהבינו שכל שיש בו שייכות לבית דין, ה"ז מועיל ליתן אחריות גדולה על השליח שבודאי יעשה שליחותו, ולדידי צע"ע.

ג]. והנראה ליישב באופן מרווח יותר, מפני שדרך היא שהרב עצמו מוכר גם את חמצו בכלל המכירה, וכבר כתבנו שם באות ד שאם השליח עצמו משתמש בשליחות זו סומכים עליו, ואף שבד"כ אין דרך להשאיר חמץ בבית, מ"מ הרי למעשה מנהג ישראל למכור את החמץ גם כשאין משאירים חמץ בעין, וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה להל' מכירת חמץ, ולכן יש לתלות בכך להקל, ובצירוף נוסף לתלות שבית דין ממונים עליו, וא"נ כמ"ד שסומכים על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, וכמו שהבאנו במאמרינו הנ"ל אות ב, אלא שנתבאר שם שמדברי הפו' ל"מ כן.

ד]. מלבד כל הנ"ל יש לציין שבספר הגש"פ מועדים חזונים (בעמוד קצד) כתב בענין שכר שנותנים לרב על שליחותו, שיש בזה תועלת כדי שיהיה השליח כפועל, וחזקה שליח עושה שליחותו, ע"כ. והנה כה"ג כתבנו ג"כ במאמרינו בענין חזקה דשליח עושה שליחותו, דבכה"ג אין חשש שהרי השליח לא יגזול את הכסף לעצמו, עיי"ש. ואין לחוש שמא יקיים שליחותו רק אחר פסח, שהרי הרב יודע שכל מה שנתנו לו כסף זה בשביל להועיל לו בענין החמץ, וראה במש"ש [וכן לא חששו שמא לא יקיים השליחות ויחזיר הכסף], ואמנם כתבנו לעיל בענין תשלום לרב שהוא בעיקר כמו דמי טירחא, וע"ע שם, ומ"מ לדבריו יש בזה עוד תועלת בכדי שבכך הרב בודאי יעשה שליחותו [ואף שהתשלום הוא לרב שמתווך בין המוכרים לבין הבית דין המוכרים בשליחות כולם, מ"מ הרי כשיעביר הענין לבית דין בודאי יקיימו את השליחות, דכאמור לעיל בית דין זריזין ואין חשש]. ואת"ש.

261. הנה בעלמא אי אפשר למכור חפץ של אדם שלא מדעתו, אולם אם זה דבר שעשוי להפסד, אפשר למכור עבורו, ואדרבה מצוה היא משום השבת אבידה, וכך גם לגבי חמץ לפני פסח, מצאנו בפסחים (ג). דאמר צא ומוכרם, משום השבת אבידה, וכ"ה בשו"ע (סימן תמג) שיש זמנים שצריך למכור את החמץ המפקיד, וכ"ה גם בשו"ע בחו"מ (סימן רצב ס"ז) דהוא כמשיב אבידה, עיי"ש. וכן מצאנו עוד בכמה ענינים, כגון ברמ"א ביו"ד (סימן שכח ס"ג) שאע"פ שאי אפשר לתרום שלא מדעת בעלים, אם ידוע לנו שזכות הוא לבעל העיסה, כגון שעשוי להתקלקל, מותר ליטול חלה שלא ברשותו וכו'. וכן בפתחי תשובה (סימן שכ סק"ה) בשם פנים מאירות (ח"ב סו"ס נב) שאם מכר חמץ שלא מדעת מהני דזכין לאדם וכו', וכן הדין בהפקעת קדושת הבכור ע"י מכירה לנכרי, ע"כ. ואע"פ שהוא זכין "מאדם" ולא זכין "לאדם", וכבר מבואר בקצוה"ח (סימן רמג סק"ח) דלא מהני זכין מאדם, אולם בחזו"א אעה"ז (סימן מט סק"י-יא) הוכיח מכ"מ דמהני זכיייה בכל גווני. וה"נ בנידו"ד שפיר דמי, וכן כתבו בפשיטות החת"ס אהע"ז סי"א, ודברי חיים ח"ב סי' מו, ומהרש"ם ח"א סי' קעז וח"ב סי' קג וח"ו סי' כג, ועוד. וכ"כ עוד אחרונים, ה"ד בשד"ח באספ"ד (סימן ט אות ב), וציין שם לשו"ת נאות דשא סי' לט, ותפארת

ו]. יש מוסיפים עוד חיזוק לכתוב כתב הרשאה מיוחד בחתימת יד המשלח, ויש בזה כמה מעלות טובות, וראוי שכל אדם יחתום בעצמו על השטר ולא על ידי אחר [אבל אפשר למוסרו על ידי אחר שיביאנו לרב, ואפילו אם אינו בר שליחות, ובלבד שיוודא שאכן השטר הגיע לרב].

ז]. יש רושמים שטר הרשאה פרטי לכל אחד, ויש שעושים שטר כללי של כל המוכרים, וכל אחד מוסיף את פרטי החמץ שלו וחותם, והכל טוב.

ח]. יש להזהר לרשום פרטים מדויקים, ושלא יהיה תאריך מאוחר או מוקדם, וכן שאר הפרטים.

ט]. הרב מפרש בדעתו שהשליחות היא בתנאי שלא יקלקל בזה לאחרים, וכדומה, וכן יחשוב שאינו מקבל את השליחות על מכירת הכלים [כדי שלא יצטרכו טבילה].

י]. יש לפרש בשטר שממנה את הרב גם על חמץ שהוא עתיד לקנות.

יא]. יש ליתן לרב שכר טירחא, על פועלו למען הכלל.

ודע, שצריכים המוכרים לדעת שאין הם מוכרים את החמץ לרב אלא רק עושים אותו שליח להועיל למכור עבורם את החמץ, וצריך הרב להסביר זאת למוכרים, וכן שידעו שאינו לצורכי דת בלבד, אלא זו מכירה גמורה לכל דבר, וגם על פי חוק הממשלה [ויש מוסיפים כן בשטר ההרשאה].

פרק יא דרכי הקנינים

א'. הגוי הקונה את החמץ צריך לעשות פעולת קנין על החמץ, ומלבד זאת עושים קנין על מקום החמץ, כמו שנתבאר לעיל שצריך לכתחילה למכור או להשכיר את מקום החמץ.

ויש להקפיד על הקנין לעשותו כדין, ובכוונה לשם קנין, משום שלולי כן הרי החמץ נשאר ברשות ישראל, ופעמים שאף הוא נאסר בהנאה אחר הפסח²⁶⁷.

ב'. קנין הגוי שונה מקנין הישראל, ומפני זה נחלקו הפוסקים: יש אומרים שקנין הגוי הוא בכסף דווקא, ויש אומרים שקנין הגוי במשיכה לבד, או בהגבהה אם הוא דבר שאפשר להגביה²⁷². ויש

האיש [וזאת יכול להעשות על ידי בן משפחה שרוצה לזכות את בני משפחתו שלא מכרו חמץ]²⁶², ואמנם לכתחילה אסור לסמוך על זה, אלא כל אחד צריך לבקש במפורש שימכרו עבורו²⁶³. אך יש להקל בחמץ זה שנשאר אחר הפסח²⁶⁴, אם אינו מומר המזלזל באיסור חמץ²⁶⁵.

ה'. אם כתבו בשטר ההרשאה שממנים את הרב פלוני למכור את החמץ, ואירע שהרב חלה, או מאיזו סיבה אינו יכול למכור את החמץ, אפשר למכור את החמץ על ידי אחר²⁶⁶. וכיום כותבים בשטר שנותנים רשות לפלוני הרב, או לשלוחו או לבאי כוחו, וכך יכול הרב לעשות שליח אחר למכירת חמץ²⁶⁷.

סדר ההרשאה בקצרה

ו'. כנהוג שהרב מוכר את החמץ עבור הכלל, וכל אדם ממנה את הרב כשליח עבורו, ונפרט בקצרה סדר מינוי השליחות²⁶⁸:

א]. ממנים את הרב שליח למכירת החמץ, ולהשכרת מקום החמץ, ולהדגיש שהרב יוכל לפעול עבורו ככל מה שיחשוב הרב שהוא יכול להועיל, וידו כידו ופיו כפיו.

ב]. מינוי השליחות יכול להעשות רק על ידי בר שליחות, דהיינו שיהיה אדם גדול בגיל מצוות, ובר דעת, וגם שיהיה שומר תורה ומצוות, אמנם בזמנינו שהרב הוא המוכר אין חשש²⁶⁹, וראוי להחמיר שמי שנתמנה שליח לא ימנה שליח אחר²⁷⁰.

ג]. מינוי השליחות אינו צריך קנין, ולא עדים, ולא שטר, אלא די באמירה לרב שימכור עבורם את החמץ.

ד]. אפשר למנות את הרב שליח גם שלא בפניו, אלא בטלפון או מכתב או פקס.

ה]. טוב לחזק את מינוי השליחות על ידי קנין סודר דהיינו שהרב נותן למשלחו בגד או כלי או עט, והמשלח מחזיק בו, כנהוג.

יוסף יו"ד סל"ד, ועוד גדולים שדנו בדינים כאלה כהגאון בעל זכר יהוסף ובאר יצחק ועוד [וראה שם ממקור חיים אודות מי שמכר לפני שעה חמישית אי מהני, וכבר הערנו בזה בדברינו בסימן תמג שבזה"ז בודאי שרי, שאף אם בזמנם היה אפשר להמתין, שכן היו מוכרים ברחוב, אבל כיום בודאי שאין זו דרך מכירה, וצריך לסדר באופן שבודאי לא יהיה הפסד]. וע"ע בכה"ח (סימן תמח אות סח) בשם בנין עולם, שאין במכירת הרב ממש, אם מכר לאנשים שלא בידיעתם אפילו שזה זכות להם, והביא ע"ז מהפת"ש שכתב עליו שזה לא נקרא לא סמכא דעתו, ואם נתרצה לבסוף הוי מכירה, וע"ע בספר ללקוט שושנים עמוד קו שציין הרבה פו' שדיברו מענין זיכוי לאחרים במכירת חמץ. וע"ע בשו"ת אבן ישראל ח"ט סימן לד משכ"ב עוד, וכ"ה הגרשז"א במעדני ארץ ס"א כ.

וע"ע בשד"ח שם אות יט לענין אשה שבעלה נשתטה אם יכולה למכור עבורו, ושם צירף מה שהיא הנושאת ונותנת בבית וכו', אבל בעלמא לא ברור שמועיל (וע"ע גם בספר הלכה של פסח עמוד קצג בהערה יג בשם הגרשז"א והגריש"א שאי אפשר למכור חמץ של אדם מחוסר הכרה אא"כ יהיה יפוי כח מבית דין עיי"ש), וצ"ע דלהנ"ל היה לנו להועיל מדין זכייה, ומדברי הפו' משמע שאפילו שלא העבירו את החמץ ממש מכאן לכאן נמי מועיל (דלא כהגרשז"א הנ"ל), ורק יש חיסרון אחד לפי מקצת פו' שהביא השד"ח שדווקא אם ביטל אמרינן כן, דהוי הערמה בדרבנן, ולא כשלא ביטל דהוי הערמה בדאו', אך שאר פו' לא כתבו לחלק בזה, וכמו מש"כ שם ד"א שזה רק אם גילה דעתו קצת, הנה שאר פוסקים לא כתבו כן.

ויש לציין כאן כמה פרטים:

א]. אם מועיל גם להשכיר את רשותו בשביל לקיים קנין אגב, ובזה הביא השד"ח בשם באר יצחק שמותר גם להשכיר רשותו.

ב]. אם היתר זה הוא מועיל רק אם מפרשים את שמות האנשים שזוכים בשבילים, שכן הוא המדובר בדברי רוב האח' הנ"ל, אולם באח' (שם ד"ה ועוד) הביא מנוסח הנהר שלום שכתב מכירה כללית לכל הדרים בקהילתו, ולכל הסרים למשמעתו, ע"כ. ונראה שבודאי יש עדיפות לפרט את השמות, ואל"כ לכתוב לכל בני הקהילה וכו'. ובכה"ח מבואר שאינו מועיל בלא לפרט השמות כיעוין בדבריו באות סט, למרות שמסכים באות סח לעיקר הדין שאפשר למכור בזכייה.

ג]. ונראה שגם אם יכתוב לכל בני העיר שפיר דמי, וכן יכול להועיל לכל בני המדינה, ונראה שיש אפשרות גם לכתוב "לכל ישראל - שיכול להועיל לו" [אבל יש שלא יועיל להם מפני שינוי השעות, עיין להלן בפרק בענין זמן המכירה והקנין], ומה שכתב בסידור פסח כהלכתו פ"א הערה 44 לדייק מהשד"ח, לפו"ר לא ראיתי הכרח לזה בדברי השד"ח. (אך בכה"ח הנ"ל ובהערה הבאה נתבאר שכל עיקר דבר זה אינו פשוט כשאינו מפרט את השמות).

ד]. חילונים וקלי דעת שלא מוכרים את החמץ, מחמת עצלות וכדו', אפשר למכור עבורם, אם הם רק מתעצלים ולא מוכרים, אולם אם הם מזלזלים באיסור חמץ, קשה להקל להם, שהרי אפילו אם ימכרו בעצמם דעת הרבה פוסקים שאין המכירה מועילה, וכל שכן אם הוא מוכר ומשתמש באותו חמץ עצמו שמכר לגוי, וכאשר יראה הרואה בדברי הפוסקים המובאים בשד"ח סימן ט אות לה, ובספר מח"כ סופ"ה, ובשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' נה ועוד רבים, והבאנום בהקדמה להל' מכירת חמץ, ואמנם יש חולקים בזה דמ"מ מועילה המכירה, וכמש"כ בשו"ת אגרי"מ סי' קמט, וע"ע בנימוקי או"ח כאן ובשערים המצויינים בהלכה בקו"א לסימן קיד סק"ל, אך רבים חולקים וכתנזר. [וע"ע בענין זה של מכירה למומר אפילו ברשותו אי מהני בשד"ח ס"ט אות א, ואות לט, ואכמ"ל], וכ"ש בנידוד"ש שלא מועיל, וע"ע בכה"ח (סוף אות סח) דתלוי בנתרצה, עיי"ש. ומ"מ י"ל שעדיף למכור לכולם, ואם לא יועיל לא יזיק [שכבר כתבנו בענין "שטר" שכותבים תנאי שאם לא יועיל לאחד לא יפסול לכולם].

262. יש לפרט את שמות האנשים שמוכרים עבורם את החמץ בזכייה, ראה בהערה הקודמת אות ב-ג. והיינו משום שמבואר בדברי הרבה פוסקים שאינו מועיל מדין זכייה, אלא רק אם פירטו את שמו ולא במכירה כללית לכל אדם בלא שמפרטים, וכתנזר לעיל. ובפרט שאין בזה גמירות דעת כלל בדבר שא"א לגוי לדעת מה קונה וממי קונה.

ואכן, אף שהרבנים מוכרים לכל אדם וכוללים את כל בני המדינה, מ"מ למעשה אין לסמוך ע"ז להקל בחמץ שע"ע הפסח, ואינו אלא להציל ממכשול ככל האפשר, וכ"מ מסתימת הפו', וכ"כ בהלכות חג בחג עמוד רא בהערה. וכן הגרבי"צ א"ש זצ"ל סבר שאין להקל ולסמוך על זכייה של הרבנות אלא רק ע"י ביטול ברוב היתר (שבזה בלא"ה הבאנו לעיל בסי' תמח דעת רבים שמתירים), ורק ע"י מכירה לגוי שיהנה מדמיו ולא מן החמץ, וכיעוין באול"צ פ"ט תשו' ו, וכן הגרע"י זצ"ל לא הסכים להקל בחמץ שע"ע הפסח, על סמך המכירה של הרבנות, אלא בצירופים נוספים של ביטול וכו', וכן דעת הגרח"ק שיבלא"א שאין מועיל הזכייה של הרבנות, אלא רק אם פירטו את השמות.

263. שהרי יש מחמירים בזכייה מאדם, וכן צריך מינוי שליחות, כמבואר בכל הפ' טובא, ורק בדיעבד, ובפרט במקום אונס. (ויש שאוסרים מכירה כזו כדברי מלכיאל ואבני"ז סי' שמז ועוד).

264. שבודאי כדאים כל הפו' הנ"ל להקל בזה, וכ"כ בדברי מלכיאל ח"ב סימן יח, ועוד. [ומ"מ בזכייה בלא פירוט השמות יש להחמיר, וכנ"ל בהערה שלפני הקודמת].

265. עיין שד"ח ס"ט באות לה, ובמה שכתבנו לעיל בהערה ראשונה בהלכה זו באות ד.

266. עיין בזה בשו"ת אבני נזר סי' שמז שדן במעשה זה, וצייד שבדיעבד אפשר למכור עבורם, דאנן סהדי שלא אכפת להם מי ימכור, וכן מדין זכייה, כנ"ל בהלכות הקודמות, ויותר טוב היה למנות מחדש אדם אחר, אלא שבמצאות כיום קשה להודיע לכולם, ודי בכך.

267. ידוע, וכ"ה בשערים המצוינים בהלכה קיד ח, וזה עדיף טפי למקרה שהרב שלח שליח, אולם אם אירע וגם אינו יכול לשלוח שליח, שוב לא הועיל אלא מדין זכייה כנ"ל.

והנה היה יותר עדיפות שכותבים שממנים בית דין פלוני, שאז גם א"צ הרב לשלוח שליח, ויכול אחר מבית דינו למכור, וכולם שוים, אך נהגו לכתוב שמות הרבנים השלוחים, שהיו בכלל תורת שליחות, אך גם כשכותבים בית דין הכוונה לאנשים חברי בית הדין וכו'.

268. דברים אלו נתבארו בהרחבה בפרקים הקודמים.

269. שכל הקפידא בבר שליחות זה כשפועל את הקנין מול הגוי כגון בחליפין וכו' (ובמשיכה וכסף נחלקו הפו', כמו שהבאנו לעיל). אבל כשאינו אלא להעביר את הגילוי דעת מהמוכר אל הרב שפועל את הקנין אין חשש, שלזה א"צ שליחות, ולכן גם בטלפון ומכתב מהזי.

270. ואם אירע והרב לא יכול למכור את החמץ, ימכור אחר, ובפרט ש"א דמהני זכייה, אמנם נתבאר לעיל שכיום כותבים שממנים את הרב ובאי כוחו וכו'.

271. כמבואר בפ' ה"ד במשנ"ב סק"ז יט ועוד שלכתחילה יש לקנות בכל הקנינים כדי שלא יהיה חשש שהמכירה לא חלה, ויעבור על בל יראה, ומפני שהוא נוגע באיסור דאו', וכדלהלן בהלכה הבאה, אבל בדיעבד לגבי החמץ שנשאר לאחר הפסח אין לאסור, וכמש"כ האח' שם דמספק אין אוסרים בחמץ שע"ע הפסח שאינו אלא קנסא דרבנן.

וכך לגבי עשיית הקנין לעשותו כהוגן, כפרטי ההלכה, וכן בידיעה שיש כאן קנין, דלולי כן אין המכירה חלה אלא כמעשה קוף בעלמא, ואסור בהנאה אחר הפסח, כדן חמץ של ישראל, זולת אם היה אונס, שיש אומרים דבכה"ג אינו נאסר, וכמשנ"ת לעיל בענין חמץ שע"ע הפסח [וראה מה שכתבנו בהלכה נפרדת לענין אדם ששם את חמצו אצל חבירו במחשבה שמה שחבירו מוכר לגוי יהיה חל גם על החמץ שלו, שאין זה

נחשב מכירה, ואסור החמץ, וכמש"כ המשנ"ב סק"יח וכה"ח אות נט].

ואמנם יש לציין שבשו"ת משאת בנימין (סימן נט) כתב לחדש שאף אם עשה קנין שאינו מוסכם קנה, משום דחמץ אינו ברשותו של האדם והכתוב עשאו כאילו הוא ברשותו, וכל שמכר לנכרי קודם זמן איסורו גלי אדעתיה דלא ניח"ל דלמהוי זכותא בגויה, ובקנין כל דהוא נפק מרשותו לרשות הגוי, וכעין מש"כ הבי" בשם הר"ן, ומה"ט היקל תרוה"ד ליתן במתנה לגוי המכירו אע"פ שידוע שיחזיר לו, וקולא גדולה הקילו באיסור חמץ. עיי"ש, ובמקו"ח כאן (סק"ה) כתב לפקפק בדבריו, דאף אם לענין ביטול מועיל, מ"מ הרי מוטל עליו לבער החמץ, והיאך זה יתקיים, וכתב דאף אם המקנה מסכים וגמר בדעתו, הרי בכל דוכתא בעינן כוונת קונה ומקנה, ואף אם הקונה נתכוון לקנות בדרך אחת שלא מועילה, לא מהני מה שאפשר לקנות בדרך אחרת, אך כמה אח' כתבו ליישב דברי האח', כהחמדת שלמה סימן א דזה מועיל גם לחלות קנין, ובשו"ת אבני"ז (סי' נב) כתב דזה מועיל מפני שמדובר שם צורת קנין ע"י כסף, אבל בקנין שאינו נחשב אינו כלום, וע"ע בשביבי אש סימן ג משכ"כ מדברי האח' עד כמה מועיל גמירות דעת בחמץ, ואכמ"ל.

ועיין בבן איש חי (פ' צו ס"ט) שכתב שיש להזהר למכור החמץ לגוי כפי הדין, שיקבל ממנו מעות, וימסור לו המפתחות, ויאמר לו בפירוש וכו', ואח"כ כתב ומהיו עדיף יותר שלא יעשה דרך מכירה אלא דרך מתנה שיתן לו במתנה גמורה ושלימה את החמץ והכלים שהם מונחים בהם, מפני שדרך המתנה נכונה יותר, דהמכירה אינם עושים בתקנה, ע"כ. אולם כיום עושים את המכירה כדין (ראה בהלכה הבאה), וגם מתנה הרי צריכה קנין, ומה גם שבעלי התנות לא ישמעו ליתן החמץ במתנה. **272.** בגמרא בב"מ (מז). אמר ר' יוחנן דבר תורה מעות קונות וכו', ויש לקיש אמר משיכה מפורשת מן התורה, ובגמרא בבכורות (ג.) אמרו שקנינו של גוי שונה מקנינו של ישראל, ולמדו כן מפסוקים, ונמצא שלפי ר"י גוי קונה בכסף בשונה מישראל, ולפי ר"ל גוי קונה במשיכה, ולדינא נחלקו בזה הראשונים, שדעת רש"י (בבכורות שם, וקידושין יד:) כריש לקיש דישאל במשיכה וגוי בכסף, אבל ר"ת שם חולק שישאל במעות קונות וגוי במשיכה, וע"ע גם בב"ב (דף נד:) ועוד.

ונחלקו הראשונים בג' שיטות, א]. רש"י סובר שקנין הגוי בכסף כנוזר, ובמאיירי (ע"ז עא:) כתב שכן דעת רוב המפרשים מסכימים שמעות קונות, וע"ע שם. ב]. ר"ת סובר שמשיכה קונה בגוי, וכן דעת הרא"ש בבכורות (פ"ב ועוד), וכן דעת רב עמרם גאון (כמובא באוצר הגאונים פסחים סמ"ח), וכן רבינו מנוח בהל' חו"מ (פ"ד הל"ו), וכ"כ בשו"ת תרומת הדשן (סי' קסז) שרוב הגאונים פסקו שקנין כסף לא מהני אלא במשיכה, ע"כ. וה"ד בספר מח"כ ע' רג. ג]. הרמב"ם (פ"א מזכיה) ס"ל שגוי קונה בין במשיכה ובין בדמים (וכ"ה בשו"ע יו"ד סי' קלב, וציינו הגר"א בחו"מ סו"ס קצד).

ונחלקו גם האחרונים הקדמונים בג' שיטות, א]. בשו"ת משאת בנימין (סימן נט) מבואר שהלכה כר"י שאינו קונה אלא בכסף, ושכ"ד הטור בחו"מ סי' קצד, ולא עושים משיכה אלא לצאת גם דעת ר"ת, וכה"ד שו"ת אמונת שמואל סמ"ה ושו"ת פנים מאירות ח"ב סי' נב. ב]. בשו"ת הרמ"א (סימן פז) כתב שההלכה כר"ת, אלא שקונים גם במעות לחומרא, וכן מבואר בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן ה וסימן לה), וכ"כ בשו"ת חינוך בית יהודה בכמה תשובות, וכ"כ הגר"א ועו"א, ה"ד בספר מח"כ עמוד רד. ג]. ובשו"ת מהרי"ל (סי' קעט) מבואר דהוי ספיקא דדינא, (וכ"מ בתו"ש סי' רמו סק"ו), וע"ע בט"ז ושו"ד ופת"ש ושא"י ביוד"ס סי' שכ.

ובשו"ע (סימן קצד) גבי נכסי העכו"ם, כתב אינו קונה בחזקה (ולא בכסף, הגה), אלא בשטר עם נתינת הכסף [וישראל הקונה מגוי, הרי הוא כגוי], ועי"כ (בס"ב) שהעכו"ם מעת שלקח הדמים סילק רשותו, וברמי"א (שם סוה"ס) סיים דכל זה לא מיירי אלא בקרקע, אבל מטלטלין קנה בנתינת המעות, ע"כ. והאח' האריכו בזה לדינא, הסמ"ע שם רצה

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים שגם שאר קנינים קונים בגוי, כגון: קנין "אגב", "חצר", "חליפין", ויש חולקים²⁷³. וכן קנין סיטומתא וכדומה²⁷⁴.

ולמעשה, לכתחילה יש לעשות את הקנין המוסכם לכל הדעות, ולכן יש להקנות בכסף ומשיכה גם יחד²⁷⁵ [וגדולי הדורות הנהיגו לעשות את כל הקנינים הנזכרים ועוד כהנה שיבואר]²⁷⁶, ולכל הפחות משיכה²⁷⁷, ואם אי אפשר לעשות משיכה, כמו שהוא בזמנינו, שהחמץ מרובה, או שהחמץ אינו נמצא כאן בזמן המכירה, יש לעשות קנין כסף בצירוף קנין נוסף²⁷⁸ [וכאמור שנוהגים לעשות גם את שאר הקנינים, ובקל אפשר לעשותם]²⁷⁹. ואם אי אפשר יעשה בשאר קנינים המועילים, אך לכתחילה יש לעשות ככל האפשר²⁸⁰. ודע, שבמתנה שאין בה כסף, יש אומרים שלכל הדעות משיכה דינה, ויש חולקים²⁸¹.

ואם לא מכר אלא בקנין כסף לבד, או בשאר קנינים אף שאינם מוסכמים, אין החמץ נאסר אחר הפסח²⁸².

ג. צריכים הקונה והמקנה לדעת במפורש שאין הכוונה להקנות את החמץ על ידי כל הקנינים יחד, אלא שכל אחד מהם לבדו גם כן יהיה ראוי להחיל את הקנין²⁸³, וכן מוסיפים לפרש שאם יהיה איזה פרט המעכב את הקנין, לא ימנע החלות מקנינים אחרים²⁸⁴. והמהדרים מוסיפים כן בשטר הקנין²⁸⁵.

ד. מלבד כל הקנינים הנעשים במכירת חמץ, טוב שיפקיר את החמץ בפני שלשה²⁸⁶, ולא נהגו כן²⁸⁷. ומכל מקום המחמיר בזה תבא עליו ברכה, אך זאת יעשה על ידי בעל החמץ, ולא דווקא על ידי הרב השליח למכור את החמץ²⁸⁸.

אומרים

לחלק בין ישראל מגוי לגוי מישראל, ודחאו הש"ך (סק"ד) ושא"י, וגם בזה יש ג' שיטות: א.]. הש"ך סובר שהשו"ע לא בא לומר אלא שרק בקרקע צריך תרוייהו ולא במטלטלין, ולעולם במטלטלין לא הכריע אם כסף לבד או משיכה לבד קונים (וכמהרי"ל דהוי ספק). ב.]. הגרי"א מפרש בשו"ע כשיטת הרמב"ם דאו כסף או שטר קונים. ג.]. בנתיה"מ כתב דמהני עכ"פ מדין סיטומתא, וע"ע בשו"ת דברי רננה סי' ל שכתב לחדש דמקום שיש טורח מרובה במשיכת דבר הנקנה, אפשר לומר שלא תקנו קנין משיכה ודי בכסף.

והנה מצאנו כבר בראשונים שבמילי דאורייתא יש לקנות גם בכסף וגם בשטר, מספיקא או עכ"פ לחומרא לצד אחד, וכמש"כ התוס' בע"ז (עא.) לגבי פטור בהמה מבכורה, שהרוצה לחוש לרש"י ור"ת יתן הגוי גם כסף וגם משיכה לרשותו, וכ"כ הרא"ש בבכורות (רפ"א) ועוד ראשונים, וכ"ה בשו"ע י"ד (סימן שכ ס"ו) עיי"ש, ולפ"ז כן הדין גם במכירת חמץ דהוי ספק דאורייתא, ואכן כן כתב הח"י (סימן תמה) שלדינא העיקר שצריך לעשות תרוייהו, וכ"כ ער"א, וכ"ה במשנ"ב (סקי"ז).

אמנם יל"ד בזה דהא מדא"י בביטול בעלמא סגי, וא"כ לא נשאר לנו אלא איסור דרבנן (עיין לעיל סי' תלא והלאה מש"כ בזה), שר"י במקור"ח (שם סק"ה) שכתב כע"ז לענין קנין אי מהני לחמץ דאו', וכתב שאינו אלא להפטר מחובת ביעור שתקנו חכמים, דמדא"י בביטול בעלמא סגי, עיי"ש. וה"נ י"ל בנידו"ד, אך מצאנו שהקפידו בכ"מ על איסור חמץ להזהר בו כאיסור תורה למרות הביטול.

ולכן, לכתחילה יש לעשות גם בכסף וגם במשיכה לצאת ידי כל השיטות, ואם לא עשה כן, אזי במשנ"ב (סקי"ז) כתב שיעשה עכ"פ במשיכה כיון שלרוב הפוסקים קונה במשיכה, ואילו בכסף לא כתב להקל אלא רק כשעבר עליו הפסח שאינו נאסר, עיי"ש. אבל בכה"ח (אות מח) הביא מהאח' שבדיעבד קנה בכסף לבד או במשיכה לבד, ולא כתב איזה עדיפות בענין, עיי"ש. ואכן כפי האמור אפשר שלדעת השו"ע גם כסף מהני, ועכ"פ מדין סיטומתא וכנ"ל, או כדברי שו"ת דברי רננה הנ"ל, ולכן גם בכסף מהני.

וכן מעמידים עדים (לחתום בשטר) אע"פ שא"צ עדות בשטר וכמש"כ בחו"מ סי' קצ ס"א, וכן בשאר הקנינים עיין בחו"מ סי' קפט, קצ ס"א, וקצה.

ויש לציין בעצם הדבר בכמה סוגי קנינים שהם תקנת חכמים, וכבר האריכו הפוסקים טובא אי קנין דרבנן מהני לדאורייתא, ונוגע בכו"כ דינים במקצועות התורה, וגם יש בו כו"כ ענפים ופארות, וראה בשד"ח וכן בספר מאור ישראל כמדומה עמ"ס סוכה אריכות בכ"ז, ואמ"א, וגם בשד"ח כאן סימן ט דן בזה באות ח"י ובאות טל ועוד בפר', ומ"מ לרווחא דמילתא נוהגים לעשות כל הקנינים, ועכ"פ אינו נאסר לאחר הפסח לכו"ע.

273. עיין משנ"ב (סקי"ז) וכה"ח (אות מח) בשם האח' שי"א שגם שאר קנינים מועילים, עיין שם. אלא שהביאו שיש מפקפקים בהם (וכמש"כ בשעה"צ), ולכן לכתחילה אין לעשותם.

והנה המשנ"ב להלן (סקי"ט) כתב אפשרות לעשיית קנין אגב (אמנם י"ל שזה בצירוף קנין כסף, שהרי כתב לפני כן שצריך שיהיה כסף ומשיכה, ושוב כתב שאם א"א במשיכה יעשה סיטומתא או אגב, ויתפרש עם כסף, וכמש"כ בביה"ל דלהלן), ובביה"ל (ד"ה ובדבר מועט) בתחילת הדיבור לענין עצם קנין אגב, כתב שאע"פ שבמשנ"ב סקי"ז כללו עם הקניינים שאינם לכתחילה, מ"מ בשעת הדחק אין למנוע מקנין זה אף לכתחילה, מפני שכמעט כל האחרונים החזיקו בקנין זה שהוא מובחר שבקנינים אף לכתחילה ואף שלא בשעת הדחק כיעוי"ש (אמנם מש"כ לא רצינו למנוע, צ"ב, הרי כתב שאינו פשוט, ומה שמועיל בדיעבד הוא מובן מאליו, וי"ל), ומ"מ כתב שיצרף לזה עוד קנין [ועיין כה"ח אות עג משם הח"א שאם עשה שליח לחבירו, והשליח מכר באגב בלא שום נתינת מעות, מועיל בדיעבד], ועוד בעצם דין קנין אגב בגוי יעוין בספר מח"כ רפ"א ובשביבי אש סימן יב שהביא דברי הפו' בזה, שמדברי רי"ו מבואר שמועיל, וכן פשט המנהג בישראל, וכ"ה בשו"ע י"ד סימן שכ ס"ו גבי בכור, ובט"ז שם, אך יש שפקפקו דחז"ל לא תקנו תקנותיהם בגוי וכו',

וכן העיר מזה בשד"ח באספ"ד ס"ט ל-לא, ואכמ"ל.

274. מלבד המובא במשנ"ב וכה"ח הנ"ל מצאנו גם שי"א דמהני קנין סיטומתא, וכמש"כ המשנ"ב להלן (סקי"ט), עיי"ש (אמנם בשעה"צ נב כתב שי"א שאינו מועיל לכתחילה), ולא זו בלבד אלא שלפי מה שכתב בביה"ל (ד"ה בדבר מועט) שהזכיר קנין אגב וכו', ה"ה לענין סיטומתא שהוא קנין טוב, אך סיים שיש דנים בזה, וראוי לצרף לזה עוד קנין עיי"ש, ועי"ע שם לענין קנין שבדיניהם. וכן קנין אודיתא. ויבוארו להלן בפירוט הקנינים.

275. כמש"כ המשנ"ב (סקי"ז וסקי"ט) וכה"ח הנ"ל, וכה"ג כתבו הפו' ביו"ד סי' שכ לענין בכורה, ואף שיש לחלק דהתם הוא דאו', משא"כ כאן שביטל את החמץ, מ"מ גם לענין חמץ החמירו לעשות תרוייהו.

276. כידוע בספרי הפוסקים, וכ"כ בביה"ל (ד"ה בדבר מועט, בתוה"ד במוסגר), ומשום דבכל קנין יש עוררים ומפקפקים.

277. משנ"ב סקי"ז. אמנם לעיל הערנו שמדברי הרבה פו' מוכח שאין עדיפות למשיכה על פני כסף, ודו"ק.

278. משנ"ב סקי"ט. ועדיף מאשר כסף לבד.

279. כנ"ל, ובקל אפשר לעשות עוד מהקנינים האחרים. וכן ראוי לעשות מפני כו"כ שיטות ופרטים שיש בכל קנין.

280. בזה יש לרון בכל קנין מהו תוקפו, ועד כמה ניתן לסמוך עליו לכתחילה או בדיעבד עכ"פ לאחר הפסח.

281. בחי' הריטב"א (בב"מ מז:ׁ) כתב בשם התוס' (עיין בע"ז עא. ד"ה פר דשני) שמודה ר' יוחנן במתנה, כיון דליכא מעות במשיכה קונה, והרמב"ן חולק שאף במתנה אינו קונה אלא בחליפין או בחצירו או אגב (וכ"ה בשיטמ"ק), והגר"ז כאן (ס"ט) וכן בנתיה"מ (סי' קצח סק"א) כתבו בפשיטות דמשיכה קונה בלבד לכו"ע, ובשו"ת פרי יצחק ח"א סמ"ז תמה עליהם מהרמב"ן, ועי"ע בצ"צ כאן, וש"א משכ"ב.

282. משנ"ב (סוסקי"ז) מתרי טעמי, חדא שאינו אסור אחר פסח אלא משום קנס דרבנן, וספיקו לקולא, וא"נ מפני שבגילוי דעת דלא ניחא ליה סגי, ע"כ. והנה טעם ראשון ברור, בכל ספק בקנסא לקולא, ועי"ע בה"ל שבת (ר"ס שיח) לענין קנס דמעשה שבת, וטעם שני יבואר שפיר עפ"ד המשאת בנימין והאח' שהבאנו לעיל בריש הענין ב"דרכי הקניינים" בהערה, ודו"ק.

283. שו"ת צ"צ (בחיידושי דינים כאן), וכ"ה בדברי מלכיאל ח"ד סכ"ד אות עז-עח, עיין שם (וע"ע שעה"צ נג), ובביה"ל (סוד"ה בדבר מועט) העיר בזה מדנפשיה בזה"ל: והיכא שעושה כמה קנינים, מהנכון שיאמר לו בפירוש שהוא מקנה לו אפילו באחד מהקנינים ואף כי בכולם, ע"כ. והיינו שלא יעכב אחד את השני, כלומר שיחול הקנין ע"י אחד מהם, או ע"י כולם באופן המועיל.

284. ועי" ד"מ הנ"ל, לענין מוצרים בפחות משו"פ וכו', ועי"ע באול"צ ונת' במק"א.

285. ובאופן זה א"צ לפרש זאת לגוי, שדי בכך שפירשו בשטר וחתמו בו הקונה והמוכר, וכן נוהגים לכתוב בשטר המכירה ששטר זה לא יפסל בקני את וחמור (לשון גמרא, וכ"ה בחו"מ סי' רג, שענינו שלא יפסל מחמת איזה דבר או איזה אדם שלא מועילה עבורו המכירה), ויותר טוב לפרש הדברים בשפה ברורה לגוי, וכפי נוסח שטר המכירה שצירפנו בסוף הלכות מכירת חמץ.

ועי"ע במועו"ז ח"ג סי' רסט לכתוב בשטר שאם הוא לא יועיל ע"פ חוק, תתקיים המכירה בשאר קנינים, עיי"ש. ולענ"ד יותר יש לציין שתתקיים המכירה ע"פ ד"ת, שהרי להרבה פו' אינו מעכב מה שאינו ע"פ חוק, וחת"ס סי' קיג ועוד, ועי"ע במקראי קודש פסח ח"א סי' עג, אלא שיכתבו שאם יש איזה עיכוב באיזה קנין, יחול הקנין בשאר הפעולות שעושים, וזה כבר כלול בהנ"ל.

286. ביה"ל (סוד"ה בדבר מועט), ומה שכתב שם להפקיר בפני ב"ד, הכונה בפני שלשה כדין, ועי"ע לעיל בסי' רמה.

287. כידוע, וה"ט שסומכים על המכירה, ועי"ע בשד"ח באספ"ד חו"מ ס"ט סוף אות כה, ובפשטות נראה שאין בזה הפסד מ"מ, ותע"ב, ובתשוה"נ ח"ב סי' ריז כתב שיש הכותבים כן בשטר המכירה, שאם המכירה לא

ה. כל דרכי הקנינים הנזכרים הם לגבי החמץ עצמו, אבל מקום החמץ יש להקנותו בכסף עם שטר²⁸⁹, ואם זה השכרה לגוי די בכסף לבד²⁹⁰. ונהגו לעשות שטר גם בשכירות²⁹¹. ועיין בהערה²⁹².

ו. נוהגים לכתוב שטר על מכירת החמץ, אך אין זה עיקר מטרת השטר, שהרי מטלטלים אינם נקנים בשטר, אלא הוא בשביל קנין הקרקע²⁹³. ואם זו שכירות אין צריך גם את זה, ומכל מקום נהגו לעשות כן²⁹⁴. ולהלן יבוארו פרטי הדינים של השטר.

ז. נהגו להדר במכירת חמץ בהרבה ענינים, הן בעשיית קנינים רבים כדי לצאת מכל חשש, והן בדקדוק שטר המכירה, ועוד פרטים²⁹⁵.

ועל כן נבאר בעז"י את עיקרי הדינים של מכירת חמץ עם קצת מנהגים והידורים. אמנם זאת יש לדעת שלא כל חומרא צריך להתחשב בה, מפני שיש כאלה שאין בהם ענין כלל, והם בכלל כל הפטור וכו', ויש כאלה חומרות שגרמו קלקולים אחרים בבחינת כל המוסיף גורע²⁹⁶. ומקצתם ביארנו להלן, ותן לחכם וכו'.

פרק יב

קנין כסף

א. הגוי הקונה נותן כסף למוכר לשם קנין החמץ, ולשם קנין מקום החמץ או שכירות המקום²⁹⁷. וצריך שיהיה הכסף לפחות שווה פרוטה²⁹⁸. ויש מי שאומר שיש ליתן לפחות כפי שיעור המטבע הפחות שבאותו מקום [למשל "סנט" בארה"ב]²⁹⁹. וגם שווה כסף דינו ככסף³⁰⁰.

ומאחר ועושים שני קנינים, גם על החמץ וגם על שכירות מקום החמץ, ראוי ליתן שתי פרוטות³⁰¹.

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

אומרים

ו. כאשר אין לגוי כסף בזמן המכירה, יכול הרב להלוות לו סכום כסף, ובזה הוא יקנה אחר כך את החמץ מן הרב, וכן יש אפשרות ליתן לו את הכסף במתנה, והגוי יקנה בזה את החמץ.

אמנם לכתחילה יש מהדרים שהגוי יתן מכספו שלו, או שאדם אחר ילווה לו, כדי שלא יהיה נראה כהערמה³¹⁸.

ז. רשאי הקונה להתנות עם המוכר שהוא נותן לו כסף על מנת שיחזירם לו³¹⁹. אמנם לכתחילה אין לעשות כן³²⁰.

ח. הגוי הקונה יתן בעצמו את הכסף, ולא אחר. ובדיעבד מועיל גם ע"י אחר³²¹.

ט. שטר התחייבות על הכסף, אינו מועיל לקנות בזה במקום כסף, כיון שיכול לבטלו³²².

וצ"ק, יש מקילים, וראוי להחמיר³²³.

י. בפועל עושים שני קניני מעות, תחילה עבור שכירות הקרקע, ואחר כך עבור קניית החמץ³²⁴.

פרק יג

משיכה הגבהה ומסירה

א. תקנו חכמים שלא יקנו מטלטלים אלא בהגבהה או במשיכה אם הוא דבר שאין דרכו להגביה³²⁵.

ולכן, אם יש אפשרות שהגוי הקונה ימשוך את החמץ מרשות המוכר לרשותו, ראוי שיעשה כן, וזאת בנוסף על קנין כסף, וכמו שנתבאר לעיל בדרכי הקנינים³²⁶. ואם זו מתנה לגוי בלא מכר, יש אומרים שבמשיכה לבד קונה³²⁷.

ב. משיכה, היינו שימשוך את החפץ כולו ויוציאונו מכל המקום שהוא בו³²⁸, ואינו קונה אלא במקום שיש לו רשות בה, כגון סימטא או רשות של שניהם או לרשות המיוחדת לו, אבל לא לרשות הרבים³²⁹, וגם אם החפץ בכליו של מוכר קונה במשיכה³³⁰.

[ב. אם נותן לגוי במתנה גמורה, הנה בשו"ת שם עולם ס"י כתב לעשות כן, והנה כאן הוא שייך לגוי, אבל גם בהלואה שייך לגוי ואעפ"כ חששו, וי"ל שמתנה עדיפא טפי, ולכן בד"מ הנ"ל יעץ ליתן המתנה לשמשו,

שבכך הוא בטוח בזה, ומה שהשמש מלוה אינו קשור לרב כ"כ.
319. שו"ע חו"מ (סימן קצ ס"ב) וכל הפו', דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה (וכן למד מזה לנידוי"ד בספר מח"כ פ"ח ס"ב), ואמנם לכאז י"ל דכאן לא מועיל (כמו שלגבי אשה לא מהני באהע"ז סכ"ט), שהרי בשו"ע כאן (סוס"ג) כתב דלא מהני במתנה לגוי על מנת להחזיר החמץ, והוא משום חומרא דחמץ, אולם שאני התם שכל עצם מכירת החמץ והעברתו לרשות הגוי אינה נעשית כהוגן, ותלויה ועומדת, משא"כ כאן שהקנין נעשה וחל גם בע"מ להחזיר, שמ"מ יש בזה חלות קנין, כמו שעושה משיכה ועוצב את זה, הרי חל הקנין, וכן לדברי הביה"ל שחשש שם שמא לא יתקיים התנאי ונמצא שעובר איסור למפרע, וכאן יוכל לבדוק לאחר הקנין אם החזיר או לא.

320. דאפשר שגם בזה הוי כהערמה הנ"ל בהלכה הקודמת, ואף שיש חילוק, דכאן הוא ככל התנאים, י"ל. וגם יש מקום לחוש למש"כ באבן האול פ"ה ממכירה שהרמב"ם ס"ל דלא מהני, והאריכו בזה האח' בדיני הקנינים.
321. עיין בחו"מ סי' קצ ס"ד ובהגה, ודנו הפוסקים אם זה מועיל גם בגוי, דיש אומרים שאי אפשר שיהודי יתן הכסף במקום הגוי, ויש אומרים שגם גוי אינו יכול ליתן עבור גוי חבירו, וה"ד בספר מח"כ עמוד ס, אך ציין שברמב"ן ביבמות וכן במשאת בנימין מבואר דמהני גם בגוי, ולכתחילה אין להקל [וזה מלבד הנידון של הערמה הנ"ל בהלכה שלפני הקודמת]. וע"ע לעיל בפרק ז בענין שליחות ע"י איש שאינו בר שליחות בכסף.
322. ש"ך חו"מ סי' קצ, אמנם עיין קצוה"ח סקי"א עפ"ד התוס' דל"מ כן.
323. בספר מח"כ פ"ח הערה יט כתב בשם הגר"ש וואזנר דלא מועיל, כדין שטר הנ"ל, ואילו הגריש"א כתב שמועיל עכ"פ מדין סיתומתא, ע"כ. אולם הנה סיתומתא הוא קנין אחר, ויש בו פרטים כדלהלן (וע"ע לעיל בפרק דרכי הקנינים), אבל מדין כסף הא לא הועיל [והנה גם עצם עשיית שטר על מכירת החמץ אינו עיקר בשביל הקנין, שהרי אין שטר מועיל לקנין מטלטלין, ורק מדין סיתומתא יכול להועיל, וכמש"כ בדברי מלכיאל שם לד, וכ"כ ערוה"ש סכ"א ועוד].

321. עיין בחו"מ סי' קצ ס"ד ובהגה, ודנו הפוסקים אם זה מועיל גם בגוי, דיש אומרים שאי אפשר שיהודי יתן הכסף במקום הגוי, ויש אומרים שגם גוי אינו יכול ליתן עבור גוי חבירו, וה"ד בספר מח"כ עמוד ס, אך ציין שברמב"ן ביבמות וכן במשאת בנימין מבואר דמהני גם בגוי, ולכתחילה אין להקל [וזה מלבד הנידון של הערמה הנ"ל בהלכה שלפני הקודמת]. וע"ע לעיל בפרק ז בענין שליחות ע"י איש שאינו בר שליחות בכסף.

322. ש"ך חו"מ סי' קצ, אמנם עיין קצוה"ח סקי"א עפ"ד התוס' דל"מ כן.
323. בספר מח"כ פ"ח הערה יט כתב בשם הגר"ש וואזנר דלא מועיל, כדין שטר הנ"ל, ואילו הגריש"א כתב שמועיל עכ"פ מדין סיתומתא, ע"כ. אולם הנה סיתומתא הוא קנין אחר, ויש בו פרטים כדלהלן (וע"ע לעיל בפרק דרכי הקנינים), אבל מדין כסף הא לא הועיל [והנה גם עצם עשיית שטר על מכירת החמץ אינו עיקר בשביל הקנין, שהרי אין שטר מועיל לקנין מטלטלין, ורק מדין סיתומתא יכול להועיל, וכמש"כ בדברי מלכיאל שם לד, וכ"כ ערוה"ש סכ"א ועוד].

ועדיף איפוא להלוות כסף לגוי כדי שיתן בשביל קנין כסף (אף שהוא כעין הערמה וכנ"ל), מאשר ליתן צ"ק.

324. כנוצר בתחילת הדברים בפרק זה של קנין "כסף", ועיין מקו"ח סק"ח וכ"ה בשטר המכירה.

325. חו"מ סימן קצח ס"א, ועיין שם מהו דבר שאין דרכו להגביה וכו', ואם זה דבר שרגילים בני אדם להגביה ולא למשכם, אין נקנים במשיכה (שם), אבל אם זה דבר שאין דרכו בהגבהה, והגביהו קנה (שם ס"ג).

326. שם נתבאר שמפני המחלוקת אם בגוי קונה כסף או במשיכה, יש לעשות את שתיהם, ואמנם בזמנינו אין מצוי שהגוי ימשוך את החמץ מכל המוכרים [ולכן יש לעשות במקום זה קנינים אחידים וכמו שנתבאר בפרק דרכי הקנינים], מ"מ אם היה אפשר שפיר דמי, וכמו שהיה נהוג בזמנים קדומים, וע"ע בכה"ח אות מט, ויל"ב.

327. הזכרנו לעיל בפרק דרכי הקנינים שנחלקו בזה הראשונים, שהתוס' בע"ז (עא.) סוברים שכיון שאין שם כסף במשיכה לבד קונה מן התורה, והרמב"ן (ה"ד בריטב"א ובשיטמ"ק בב"מ מז:.) חולק, עד שיעשה חליפין או חצר או אגב, ע"כ. והנה בכה"ח (אות מט) הביא מהגר"ז דקונה במשיכה לבד (וכ"כ נתיה"מ ר"ס קצח משם התוס'), אך לא ראו דברי הרמב"ם הנ"ל, וכמו שהעיר הפרי יצחק סמ"ז, וע"ע בצ"צ פסקי דינים וש"א, ויל"ע עוד לגבי גוי, דבפשטות אין חילוק בפרט זה, לפי טעמא דמילתא.

328. שו"ע חו"מ סימן קצח ס"ג, ופי' הסמ"ע דהיינו שאפילו כשהוא בסימטא מקום שמשיכה קונה בו, מ"מ צריך למשכה בו מלא אורכו של אותו דבר שקונה, ויגיע סופו למקום שהיה ראשו תחילה וכו', עיי"ש.

329. חו"מ שם ס"ט, וברמ"א שאפילו אמר לו המוכר לקנות במקום שאין קונים, לא מהני ולא קנה.

ב. סכום המכירה, אפשר למכור בסכום מועט³⁰². וכגון למכור לגוי ממכיריו, כדי שיחזיר לו את החמץ לאחר הפסוק³⁰³.

והמנהג שאין מוכרים בדבר מועט, אלא בסכום הקרוב לשווי החמץ, ומקבלים מן הגוי איזה סכום שהוא "תחלת פרעון", והשאר נוקף עליו כמלוה³⁰⁴.

ויש להזהר שלא להעלות את המחיר הרבה יותר משויו, ורק בדיעבד אינו מעכב אם בדיניהם המקח קיים למרות שהעלו את המחיר הרבה³⁰⁵.

ויש מוסיפים הידור בדבר, שגם יורידו מעט את המחיר, כדי שיהיה נראה כמכירה רגילה³⁰⁶.

ג. כאמור, שהמנהג כיום למכור בסכום הקרוב לשווי החמץ, והגוי הקונה נותן סכום מועט ואפילו שווה פרוטה, והשאר זוקפים עליו בחוב, מה שנקרא "דמי קדימה"³⁰⁷, וראוי להדגיש שהכסף ניתן לשם תחילת פרעון³⁰⁸, הן של שווי החמץ והן של שכירות המקום³⁰⁹. ובדיעבד אינו מעכב³¹⁰.

ד. כיום הרב הוא השליח של הרבה אנשים למכור עבורם את החמץ, והכסף שהוא מקבל מן הגוי שייך אליו מן הסתמ³¹¹. וטוב הדבר לכתוב זאת בשטר ההרשאה שהרב יכול לקחת את הכסף³¹². ויכתבו זאת בגוף ראשון, כאילו המוכר מתנה זאת עם הקונה ישירות, שיתן את הדמי קדימה לרב³¹³.

ה. כאשר המכירה נעשית לכמה אנשים, צריך שהגוי הקונה יתן סכום השווה לכדי פרוטה לכל אחד מהקונים [למשל: אם שווה פרוטה הוא 10 אגורות, ויש 1000 בני אדם המוכרים יחד, צריך הגוי ליתן 100 שקלים]³¹⁴. וראוי ליתן שני פרוטות עבור כל אחד, מאחר והקנין גם על החמץ וגם על שכירות מקום החמץ [וכפי המשל הנזכר לעיל, יש ליתן 200 שקלים]³¹⁵. ויש מקילים שמאחר והכסף שייך לרב כנוצר לעיל, אפשר לקנות בפרוטה אחת עבור כל המוכרים, ופרוטה נוספת עבור שכירות כל המקומות³¹⁶. ועוד טעמים³¹⁷.

טעם זה, דיש לחוש לכך. [אבל אם שתייהם היו שכירות היה די בפרוטה אחת לשתייהם, ולכן א"צ להוסיף וליתן עוד פרוטה אחת עבור השכרת הכלים שהחמץ מונח בהם], ועוד טעמים שלא יתבטלו שתייהם, וא"נ מפני שצריך קודם שיחול קנין הקרקע ואח"כ קנין המטלטלין.

302. שו"ע ס"ג, ואף על פי שאין היהודי מוכר בסכום סביר, מועיל הקנין כיון שזה מדעתו וגומר בדעתו למכור למרות זאת, ועוד יש כמה טעמים בדבר שדעתו למכור למרות זאת, א]. כדי שלא יהא ברשותו ויהא אסור בהנאה, משנ"ב סקי"ט, והוא הטעם הברור והפשוט. ב]. כדי שלא יעבור בכל יראה, שע"צ אות מט בשם הח"י. ג]. כיון שחמץ אינו ברשותו מזמן האיסור, ורק הכתוב עשאו ברשותו, בקל אפשר לדחותו מעליו, כ"כ בביה"ל לעיל ד"ה ואם מכרו, עיי"ש. וכה"ג מצאנו סברא זו בכמה דברים, וכעין מה שכתבנו לעיל בפרק הקודם בדרכי הקנינים בהלכה ראשונה בהערה שם.

303. משנ"ב סקי"ט, שמאחר שהוא סכום מועט, יכול הגוי לנצל אותו ולקנות ממנו כל החמץ בסכום מועט ויפסיד. ועיין לעיל ריש הענין שגם אם ברור שהיהודי קונה ממנו בחזרה מותר.

304. ביה"ל (רד"ה בדבר) שכן המנהג, וכ"כ בכה"ח (אות עח) שכך יותר נכון לעשות, וע"ע משנ"ב יט, ושעה"צ נא ועוד. וכן בהמשך הדברים בביה"ל שם ומשנ"ב שם, ובעצם הדבר שהוא מועיל מבואר בחו"מ (סימן קצ ס"י) בהגה, דבכה"ג אפילו בעייל ונפיק אוזוי קנה [מלבד דעת הגר"ז בסדר מכירת חמץ שהובא בסוף או"ח שפקפק בזה, ודין ערב קבלן יבואר להלן]. ובכל אופן אין זה אלא לכתחילה, אבל מדינא בודאי מועיל גם בסכום מועט.

ואמנם במכירה מוחלטת כתבנו לדון שיש בזה עדיפות במכירה לגמרי בדבר מועט, משום שבזה הגוי יכול לשלם את כל התשלום, וממילא המכירה מוחלטת, ואילו הגוי היה חייב הרבה, הרי יש לחוש שמא הוא אלם ולא ישלם הכל, ונמצא שהמכירה אינה מוחלטת לפמש"כ השו"ע לעיל (סימן תמ סוס"א), אך באופן זה אין סמיכות דעת ברורה מצד המוכר, וי"ל. ומ"מ גם בזאת אפשר לצאת י"ח, ע"י שיפרש לגוי שכל האחריות עליו לגמרי.

ואם שכחו לקחת דמי קדימה יזקפו הכל במלוה, עיין בשואל ומשיב קמא ח"א סי' רד ומהרש"ם ח"א סי' קצד.

305. ביה"ל (שם) שאם מעלה המחזיר הרבה, יתכן ויש כאן ביטול מקח, והביא מהפמ"ג דמשמע שרק אם בדיניהם אינו מתבטל המקח בכך, בדיעבד קיים, הלא"ה משמע שמעכב, וצ"ע. ע"כ. ולכאורה יש עיצה לומר לגוי במפורש, או לכתוב בשטר שלא יהיו לו שום טענות של הונאה וכו' באופן המועיל ע"פ ד"ת.

306. כ"כ בדברי מלכיאל (ח"ד סכ"ד סקנ"ה) שיש להחיל המחזיר בשלשה אחוזים, כדי שיהיה לנכרי רווח ממכירה זו, ובכך לא יראה כהערמה הניכרת, וכ"כ בחו"ש (פ"ח סק"ב) שיש להחיל בכחמשה אחוזים, וכאשר הסחורה מרובה אפשר גם באחוז או שתיים, שהרי יש לו רווח, ע"כ. וכ"ז ברור שאינו אלא לכתחילה, ובפרט כיום שמוכרים חמץ של רבים ביחד, וא"א לאמוד, רק אם יכתבו בשטר המכירה שיהיה המחזיר בפחות מכמה אחוזים לרווח, אבל לא נהגו בזה, וכמו שכתבנו בפנים שהוא רק הידור בלבד.

307. כנוצר בהלכה הקודמת, ושכן המנהג [ולדעת הגר"ז בעל התניא יש לעשות גם ערב קבלן, וכמו שיבואר]. וראה בזה בשד"ח באסיפת דינים חו"מ סימן ל אות כח וכן בפאת השדה שם משכ"ב.

308. שו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סכ"ד נו), כדי לצאת דעת הסמ"ע שנתנית הפרוטה היא תחילת פרעון, ולא לשם קנין בלבד, אמנם בשו"ת יד אליהו רגולר סנ"ב אות ב כתב שאין בזה קפידא, וכ"כ בשו"ת שו"מ שם, וע"ע בשביבי אש סימן י משכ"ב בארוכה, ונקט שיש להדגיש שהכסף ניתן לשם תחילת פרעון, ובתור דמי קדימה, וגם יש להוסיף שתחילת הפרעון יהיה לשם קנין.

309. ששתייהם נצרכים לקנין.

310. עיין חו"מ סי' קצ ס"ג, וכן ביאר בשו"ת חשב האפוד ח"ב סימן פח.

ואם היה החפץ ברשות הרבים, או ברשות שאינה של שניהם, ומשכו הלוקח לרשותו או לסימטא, כיון שהוציא מקצתו מרשות הרבים או מרשות שאינה של שניהם קנה, מאחר שמשכו כולו והוציאו מכל המקום שהיה בו³³¹.

ג. הגבהה, היינו שמגביה את החפץ, ועוקרו כולו ממקומו³³², יש אומרים שצריך להגביה שלשה טפחים, ויש אומרים שדי בהגבהה טפח³³³. ובכל צורה של הגבהה מחמתו, קונה³³⁴. ואם הכל מונח בידו, אין צריך הגבהה כלל³³⁵.

וקנין זה קונה בכל מקום, בין ברשות הקונה או המוכר, ובין ברשות הרבים, וגם בכליו של מוכר³³⁶.

ד. מסירה, היינו במי שיש לו בהמות הניזונות מחמץ, וצריך למכרם לגוי שיאכילם חמץ בפסח [כמו שיבואר בסוף סימן תמח], אין צריך למסור מיד המוכר ליד הקונה, אלא כיון שאחז בה הקונה בפני המוכר או במצותו קנה³³⁷.

וקנין זה אינו אלא ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהם³³⁸.

ויש אפשרות לעשות גם שאר קנינים בבהמה³³⁹.

פרק יד

קנין שטר

א. נוהגים לכתוב שטר, משום שתי סיבות:

א]. עבור קנין מקום החמץ, משום שאין הכסף גומר את הקנין במקום שרגילים לכתוב שטר, עד שיכתוב שטר. ואמנם יש סיבות שמחמתם גם בכסף לבד נקנה המקום, ובפרט לפי הנהוג כיום שאין מוכרים את מקום החמץ, אלא משכירים, מכל מקום נהגו לכתוב גם שטר³⁴⁰. ואז מועיל גם ללא כסף³⁴¹.

ב]. עבור קנין החמץ אין מועיל שטר מן התורה, אבל הוא מועיל מצד דינא דמלכותא דינא³⁴². ויש עוד טעמים בעשיית השטר³⁴³. ומכל מקום בדיעבד אינו מעכב³⁴⁴.

330. חו"מ סימן ר ס"ו.

331. חו"מ שם ס"ד.

332. חו"מ סי' קצח.

333. בי דעות בשו"ע שם ס"ב, ולצאת מידי ספק, יש להקפיד שהגוי יגביה שלשה טפחים.

334. עיין קצוה"ח רעג ד, ונתיה"מ קפח א, ונת' במקומו.

335. מדין קנין "יד", כמש"כ בביה"ל הלי' עירובין סימן שסו ס"ט ד"ה צריך משם נתימה"מ.

336. חו"מ שם ס"ט, וסימן ר ס"ו ועוד שם.

337. חו"מ סי' קצח ס"ח, ודי לתפוס באפסר.

338. שם ס"ט.

339. עיין משנ"ב בהל' שבת לעיל (סימן רמו סקל"א) באיסור שביתת בהמתו, שכתב שהטוב ביותר למכור לנכרי הבהמה במכירה גמורה, ע"י שיתן לו דמי קדימה והשאר יזקוף במלוה וכו'.

340. הנה נתבאר לעיל בדרכי הקנינים שקנין קרקע הוא רק בכסף עם שטר, וכמש"כ בחו"מ סי' קצ ס"ז, אלא שיש כמה סיבות ואפשרויות שיש להקל לקנות גם בלא שטר.

וכונן מש"כ בשו"ע סי' קצה ס"ח בהגה, שאם פירש שרוצה לקנות בלא שטר קנה גם בלא שטר, וגם הב"ח כאן כתב לעשות כן, ובכך יקנה בכסף לבד, וה"ד במג"א סק"ד ובמשנ"ב (סוסקי"ב במוסגר) לאחר שכתב שקנין החצר יהיה בכסף עם שטר, הוסיף שאם ירא לתת לו שטר שמא יעלה בדעתו להחזיק בחמץ ואיכא הפסד מרובה, יוכל להתנות עימו שיקנה בכסף בלבד בלא שטר שבזה מועיל לכמה פו', ויכול לסמוך ע"ז, ואמנם הב"ח עצמו בחו"מ סימן קצד חולק על הב"י, וס"ל שלא מועיל תנאי, וכמו שהעיר במחה"ש, וע"ע בשעה"צ אות כג שכתב ליישב.

כל הנ"ל הוא בעשה תנאי, אולם גם בלא תנאי נמי יש סיבות להקל בלא שטר, משום דמכירת חמץ שאני שנקנה גם בכסף, הן עפמשי"כ בכ"ד דמפני האיסור גמר ומקנה אפילו בפרוטה וכנוצר לעיל ועוד בכ"ד, וכ"כ בנידו"ד בשביבי אש סימן כ, ועוד מטעם אחר, שחמץ שעומד להאסר בפסח, ה"ז כמוכר שדהו מפני רעתה שקונה גם בכסף לבד, וכ"כ בשב"א סימן כא, וע"ע שם עוד טעמים בדבר.

ועל כל זה, באופן שזה שכירות, שמבואר בשו"ע סימן קצה ס"ט שבדרכים שקרקע נקנית כך שכירות נקנית, וכתב הרמ"א שם שאפילו במקום שכסף אינו קונה בלא שטר מ"מ שכירות סגי בכסף לחוד, וע"ע בסמ"ע שם, ויותר מבואר בחו"מ סימן קצד ס"א דשכירות מן העכו"ם קונה בכסף לחוד וא"צ שטר עי"ש. ומסיבה זו נמי כתב בשו"ת שיבת ציון (סימן י) שיותר טוב להשכיר את מקום החמץ מאשר למוכרו מטעם ה"ל, אלא שיש חולקים על דברי הרמ"א והסמ"ע כיעוין בב"ח וט"ז, אמנם שם מדובר בשוכר מגוי, אולם במשכיר לגוי י"ל דלכו"ע מהני בכסף לחוד בלא שטר, וכ"כ בשו"ת אמרי יושר ח"א סימן ע, וע"ע בשב"א סכ"ב.

אלא שיש להעיר ע"ז, שהרי כל הסיבה ששכירות קונה בכסף לחוד, בשונה ממכירה, הוא בגלל זה שבמכר אין רגילים בלא שטר משא"כ בשכירות, אבל בזמנינו הרי גם שכירות נעשית בחוזה מסודר, אולם כבר עמדו בזה האחרונים וכתבו שגם בזמנינו אם הוא לזמן מועט אין כותבים חוזה, ובפרט במכירת חמץ שבכל דהוא ניחא ליה לאינשי שלא יעבור איסור כמ"ש בכ"ד, עיין בדברי חיים ח"ב סימן מא ואחיעזר ח"ג סימן מ ועו"א ה"ד בשב"א סימן כב, ומשמע שגם אם זה לא דבר ברור די בכך שיש השוכרים כן, ומ"מ בחמץ קיל טפי וכמש"כ האמרי יושר ח"ב סי' קפו דר"ל שבחמץ בודאי גמר להקנות בכל דהוא.

ומכל מקום נהגו לעשות שטר בכל אופן, לצאת ידי החוששים בשכירות שלנו, וביותר מפני שלדעת הרבה אחרונים כל קנין שאינו ע"פ דינא דמלכותא לאו קנין הוא כלל, ואינו מפקיע מאיסורים, וזאת ועוד

ב. יש לדקדק בשטר המכירה שיהיה ראוי לקנין, ולא לראיה בעלמא. ולכן ראוי להמנע ולא לכתוב בסיום השטר שהם נעשו לראיה³⁴⁵.

ויש לדקדק שיהיה כתוב כהלכתו³⁴⁶. ורבים הם דיני השטר, וכמו שיבואר.

ג. ראוי לכתוב את השטר על נייר שהוא קנינו של המוכר. ולכן, יש נוהגים שהרב שהוא השליח של המוכרים ומביא עימו את שטר הקנין, מזכה את השטר על ידי אחרים למוכרים, ורק אחר כך ימסרו לקונה. אולם מן הדין אין בזה חיוב כלל, ודי בכך שהשטר שייך לשליח³⁴⁷.

ד. יש לכתוב את השטר בלשון המדוברת באותו מקום, כדי שהגוי הקונה יבין ויסמוך דעתו על המכירה, ובפרט במדינות שמקפידים על שטר הכתוב בלשונם דווקא, ולכל הפחות לכתוב שיש רשות להעתיק שטר זה בכל לשון כפי חוק המדינה, ובדיעבד מועיל השטר, ובפרט בלשון הקודש³⁴⁸.

ה. יש להמנע מלכתוב שטר בראשי תיבות וקיצורים, כדי שלא יהיה בזה חשש זיוף³⁴⁹, ולכן יש נזהרים גם ברישום סכום הכסף לרשום במילים ולא במספרים³⁵⁰.

ו. בנוסח השטר ישנם פרטים רבים המבוארים בחושן משפט ובאבן העזר, ודרך כלל צריך להזהר לכתוב בשפה ברורה ובדקדוק, ובאופן שלא יהיה חשש שיכול להזויף³⁵¹. ונוכיר כמה פרטים בקצרה:

א]. יש לכתוב את שם המוכרים, ושם הקונה³⁵², שם פרטי ושם משפחה³⁵³. ויזהרו לכתוב בדקדוק שלא ייפסל השטר³⁵⁴. ומאד יש להזהר בזה בשם הגוי, שלפעמים אינו נכתב כהוגן³⁵⁵.

ב]. יש לכתוב כתובת מדויקת של מוכרי החמץ³⁵⁶. ומדקדקים לכתחילה לכתוב גם היכן הוא החמץ בבית³⁵⁷. ויש להקפיד לא לשנות את מקום החמץ³⁵⁸. ואם יש הרבה מקומות של חמץ וקשה לו לפרט הכל, יכול לסמן אותם בדבק או נייר, ויכתוב בשטר שהוא מוכר את כל המקומות המסומנים³⁵⁹.

ג]. יש לפרט את החמץ, ולא לכתוב סתם שמוכר את כל החמץ, ויבואר להלן בפרק הבא.

ד]. יש לקצוב מחיר החמץ, או לכתוב כפי שישומו אותו בקיאים, ויבואר להלן בפרק הבא.

ה]. יש לכתוב תאריך מדויק בשטר המכירה, ולהזהר ביותר שלא יהיה התאריך מוקדם, משום שבזה השטר פסול³⁶⁰. ויש מהדרים לרשום גם שעה של המכירה³⁶¹.

התורה הוא מועיל וכו'.

349. עיין בהקדמת הספר הגדש"פ מבעל ההפלאה, שכתב נכדו להעיר על מה שרושמים בר"ת י מידות חטים וכדומה, שהרי הוא יכול להזויף לעשות מ"י כ', ודן שם אם שטרי דידן שהם שטרי קנין פוסל דבר שיכול להזויף, ומסיק שמשום חומרא דחמץ ראוי להזהר, ורק בדיעבד יש להקל כשזה נעשה אחר הפסח למכור החמץ ע"י אחר לגוי, ע"כ. וה"ד במח"כ פ"י הטי"ז, וכה"ג כתבו עוד פוסקים בהלכות שטרות, וכן בענין כתיבת הכתובה, וכן המנהג לדקדק בזה.

350. שו"ת אוריאן תליתאי סי' קב, הובא באח', והובא במח"כ שם הי"ז.

351. ככל דיני שטרות בחו"מ, וע"ע שד"ח אות כח, לו.

352. בביה"ל (ד"ה דברר מועט) כתב שצריך לפרט שם הלוקח בשטר, ע"כ. ולא הזכיר שם המוכר דזה פשיטא, וכך הדרך שמי שמוכר כותב בתחילת השטר אני פלוני מוכר וכו', ולכן הוסיף דמ"מ יזכיר ג"כ את שם המוכר, ולא יכתוב אני פלוני מוכר חמץ למכ"ז (מוסר כתב זה) וכדו', וכ"כ במקו"ח סק"ט לכתוב המוכר והלוקח, אבל ביתי מכורה לך בלבד שכתוב בשטר אינו מועיל, אם לא שהשטר היה בכתב ידו של המוכר, או חתם ידו דהוי כעדי מסירה, ע"כ. ואמנם כמה אח' כתבו שאין זה מעכב אלא בגט אשה ולא בשטרי קנין, וה"ד במח"כ פ"י הערה יח, מ"מ לכתחילה מקפידים ע"ז, ומ"מ שם המוכר הוא בודאי מעכב, עיין דברי מלכיאל שם, וקנין תורה ח"ד סי' מג. אך בדיעבד יועיל מדין זכיה כדלעיל פרק י. **353.** עי' שו"ת דברי מלכיאל (שם אות כה) שיש לכתוב הכינוי וכדו', מפני שני יוסף בן שמעון, וכן המנהג.

354. כן העיר המקו"ח שם, ויש להוסיף שאם רשמו שלא כהוגן, ה"ז גרוע מאם לא רשמו בכלל, שהרי זה כמוזיף גמור, ופסול. ולכן יש להזהר לכתוב בדקדוק.

355. ומאד יש להזהר בזה בשם הגוי, שהרבה פעמים אינו שם מוכר וידוע ליהודים, או שהגוי מתרגם את השם שלו משפת לע"ז לשפה יהודי, והגוי לא יודע לדבר כהוגן ועשוי לכתוב טעות, וכל השטר עשוי ליפסל, ולכן יש לבדוק בתעודת זהות (וגם בזה לוודא שאכן זה שמו, שהרי יש משנים בת"ז לאיזה סיבה), ולברר הדבר היטב.

356. עיין דברי מלכיאל שם, וע"ע באבנ"ז (סימן שלט אות ד) שדקדק בכיוצ"ב במי שהיה גר זמן רב באיזה מקום ועבר מקרוב למקום אחר, וע"ע אגרי"מ ח"א סי' קנ.

357. עיין ד"מ שם ועו"א. אך אין זה מעכב.

ומצוי אצל המון העם שבאים אל הרב סמוך לזמן המכירה, ולכתחילה הרב רושם ברשימה ליד שם של כל אחד כתובת והיכן החמץ בעיקרו בבית, אך בדיעבד אינו מעכב, ולכן אם הזמן דוחק אפשר לרשום רק כתובת הדירה וכל החמץ שבאותו מקום.

358. עיין ד"מ שם. וע"ע באבנ"ז שם ושם לענין דיעבד דשרי ע"י ביטול לאחר הפסח.

359. עיין ד"מ ח"ד סי"ח, וכ"פ הגריש"א ועוד, וכן נוהגים.

360. עיין ד"מ שם (ואין לכתוב רק חודש ניסן לשנה פלונית אלא לכתוב יום מציון).

והנה גם כאן ה"ז ככל דיני שטרות ששטר שתאריכו מוקדם פסול, אבל תאריך מאוחר כשר, ומ"מ לכתחילה יש לכתוב תאריך מדויק. אך כאשר יש ספק בזמן, וכגון לעת ינטו צללי ערב, יכול לרשום תאריך מאוחר ולצאת מכל ספק.

361. בהגהות חת"ס כאן כתב להעיר שיש להזכיר גם שעה בשטר, כיון שבזכירת היום אין השטר מוכיח מתוכו אלא בסוף היום, ולרש"י (כתובות צב:) יכול ליתנו לאחר כל היום ואין כאן מכירה, עי"ש. ובנוסח שטר מכירת חמץ מבעל זכרון שמואל הובא שהחת"ס כתב בשטר "בצפרא", וה"ד במח"כ עמוד עד בהערה, וע"ע שם מש"ש. וכ"כ עו"א לכתוב שעה.

[ו]. יש לכתוב לכתחילה בסוף השטר את שם המקום שבו נכתב ונחתם השטר ונעשה הקנין, ותאריך³⁶².

[ז]. בסיום השטר נוהגים לכתחילה לכתוב וקנה הגוי במנא דכשר למקניה ביה³⁶³, דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטר³⁶⁴, ועוד הוספות³⁶⁵. והמהדרים מוסיפים עוד שלא יוכלו לטעון שהשטר נעשה לצרכים דתיים, אלא תוקפו גם לפי חוקי הממשלה³⁶⁶, ומסיימים והכל שריר וקיים³⁶⁷.

[ח]. אם יש מחיקות בשטר או הוספת מילים, יש לעשות להם קיום ולפרטם לפני המילים והכל שריר וקיים³⁶⁸, ויש מוסיפים לכתוב בשטר ששטר זה לא יפסל במחיקות ותלויות³⁶⁹.

[ט]. יש לטייט (להעביר קו, טשטוש) על המקומות הריקים בשטר³⁷⁰.

[י]. לבסוף חותם המוכר על שטר המכירה³⁷¹, ולרווחא דמילתא מוסיפים גם חתימת הקונה³⁷². וכן יש נוהגים להוסיף להחתים עדים, אף על פי שאינו צריך³⁷³. ולהלן יבוארו הפרטים בזה. ויש נוהגים להחתים את הדיינים שלוחיהם של המוכרים³⁷⁴. ובמכירת חמץ הנהוגה כיום מחתימים את הרב השליח, וטוב שיהיה גם בצירוף כתב ההרשאה³⁷⁵.

[יא]. אם השטר נכתב על יותר מודף אחד, ראוי שהחותמים יחתמו בסוף כל אחד מהדפים³⁷⁶. ומהדרים לכתוב כל נוסח השטר בדף אחד³⁷⁷.

[יב]. כיום מצויים שטרות רבים המודפסים ומוכנים לכל מאן דבעי, ויש מוסיפים בהם ויש גורעים, ויש להזהר שיהיו למראה עין של דיינים מומחים, כדי שלא יבואו לידי פסול או טעות³⁷⁸.

ז. המחתימים עדים על שטר המכירה צריכים לדקדק לכתחילה שיהיו העדים כשרים לעדות, וגם שלא יהיו ממוכרי החמץ במכירה זו, וגם שלא יהיה אחד מהמוכרים קרוב משפחה עמהם, מאותם קרובים הפסולים לעדות. ובדיעבד לא נפסל השטר³⁷⁹. וכאמור שיש רבים שאינם מחתימים עדים כלל, או שרק מוסרים בפני שני עדים³⁸⁰, ועיין בהערה.

ח. קודם החתימה יקראו את השטר או ישמעו את קריאת השטר³⁸¹.

אולם בשו"ת עמודי אש ס"ו אות ח כתב ליישב המנהג שאין כותבים שעה, וע"ע בשד"ח מערכת חו"מ ס"ט כה, לה.

362. עיין בשו"ע חו"מ סימן מג ס"כ-כ"ב, ובדיעבד כשר.

363. עיין סמ"ע חו"מ סי' קצה סק"ה, ושלדעת מהרא"י סט"ז אם לא כתבו כן אין מוציאין ממון בשטר ההוא, עיי"ש. אולם בפת"ש שם סק"ב כתב שאינו מעכב כלל, וכ"כ עוד אחר.

364. עיין שו"ע חו"מ סי' קיג ס"א, וכ"כ עוד בפו' בכ"מ, וכן נוהגים בכל השטרות.

365. וכן מוסיפים לכתוב בביטול מודעות וכו', כידוע.

366. ידוע, וכן עמד ע"ז הגרי"ש אלישיב, כדי שיהיה לזה תוקף חוקי ולא יהיה כהערמה בעלמא [הגם שמוסיפים חתימות הקונה ועדים וכו', כדי שיהיה תוקף, מ"מ בדבר זה שנתון בידי החלטת שופטים בורים בזמן מעשה, היל"ת, יש לדקדק]. אך יל"ע אם גם בהצהרה זו יועיל משהו שיתחייב בשעת מעשה.

ובמועדים חומנים ח"ג סי' רסט כתב לציין בשטר שהוסכם שגם אם ע"פ חוקי המדינה אין לשטר זה תוקף, מ"מ יתקיים ע"י שאר הקנינים וכו', עיי"ש. ונראה שכבר זה כלול במה שכתבנו לעיל בפרק דרכי הקנינים שמתנים שכל קנין ומעשה יכול להועיל בפני עצמו, וזה כולל גם ענין השטר, ודו"ק.

367. שו"ע חו"מ סימן מד ס"ט שכן המנהג, ואין לחתום בלא זה [ויש נוסחאות שונות בזה כידוע בדברי האחר' בהל' כתובות ובהל' פרוזבול ועוד]. וע"ע בפת"ש סימן סט סק"ו, וציינו בס' מה.

368. עיין בחו"מ סימן מד ס"ה והלאה כל דיני קיום, ויש ללמדם היטב שלא יבואו לידי טעות.

369. כ"ה בכמה נוסחאות שטרות, ה"ד במח"כ עמוד עח.

370. ברש"י בב"ב (קסג). ד"ה דמטייט ליה כתב מלכלכו בדיו (וכ"ה בחו"מ סי' מה ס"א), וכן נוהגים במתיחת קו, ויש לעשות כן הן במקומות המסומנים למילוי ולא מילאום, וכן אם נשאר חלק אחר והכל שריר וקיים, או לכתוב עוד פעם כן.

371. עיין מקו"ח וזכר לעיל, ואם אינו חותם בעצמו אז יש להחתים על השטר עדים או למוסרו בפני עדים, ועיין שביבי אש סימן כג, וע"ע במח"כ פ"י סל"ה שאם נכתב בכתב ידו של המוכר ולא חתם שמו יש מכשירים, וע"ע שם, וע"ע בשד"ח ס"ט אות כו אם אפשר לשלוח שליח לחתום (אך בגוי לא מהני כמ"ש לעיל בענין שליחות והרשאה).

372. מהר"ם שיק סי' רלב ועו"א [אע"פ שמדינא די בהזכרת שם הלוקח], ובדברי מלכיאל שם ועו"א ביארו משום שע"פ דיניהם אין למכירה תוקף אלא בחתימת שניהם, ועו"א ה"ד במח"כ פ"י הערה נב, וראה בשד"ח ס"ט כח.

אמנם בדיעבד אינו מעכב, שהרי מדין תורה הוא מועיל בחתימת המוכר, ועוד שהרי עושים הרבה קנינים אחרים המועילים, וא"צ מדינא את השטר, וע"ע בכ"ז בשו"מ קמא סי' רז ובבר משה תנינא סי' צח יט.

ועוד תועלת יש בחתימת הקונה לפי מה שנהוג לעשות אודיאת, והרי כתב באבנ"ז (או"ח תקמב כו) בשם ג"א שאינו מועיל אם הקונה מכיר בשקרו, וכתב במעדני ארץ (שביעית סי"ט) שכאשר הלוקח חותם שפיר דמי.

373. עיין חו"מ סי' קצא ס"א שא"צ עדים בשטר, וכ"כ כל הפו', וגם בנידו"ד במנחת פיתים שם ועוד. אולם נהגו להחתים עדים, וכן מבואר במשנ"ב כאן ושאר פו', וי"ל שהוא כדי ליתן תוקף חוקי, וכמש"כ במנח"י ח"י סל"ו ועוד, ואף בלא"ה שלא יהיה נראה כהערמה, וכמו שהקפידו הרבה מן הפו' בענין מכירת חמץ כנזכר לעיל, וכן באופן שאין כאן שום סימן להתחייבות, עיין בשביבי אש סימן כג, ודו"ק.

ובעצם הדין אם בכלל להחתים עדים, יש לציין דיש החולקים ואומרים שעדיף לא להחתים שלא יהיה טעות ויפסל השטר, וה"ד במח"כ שם, וע"ע בתשו"ה ח"ב סי' ריט, ועוד בהלכה הבאה, עיי"ש. אך יעויין להלן

ט. צריכים העדים לחתום סמוך לסיום גוף השטר, ואם נשארו יותר משתי שורות רוחב, פסול³⁸². וכיום מדפיסים דפים מיוחדים עם סימן מיוחד למילוי לכל תוספת.

י. חתימת העדים ככל השטרות:

[א]. יש לחתום שם פרטי ושם האב, או שם פרטי ושם משפחה³⁸³.

[ב]. לאחר חתימתם יש להוסיף "עד"³⁸⁴.

[ג]. יש לכתוב בשפה ברורה, ולא רק קשקוש וסימן של חתימה³⁸⁵.

ודע, שיש להקפיד בכל זה גם שאר החותמים בהרשאה או בשטר המכירה.

י"א. לאחר החתימה מוסרים השטר לקונה³⁸⁶.

פרק טו

פירוט החמץ ומקומו וסכום המכירה

א. אין מעשה הקנין מועיל, אלא אם כן קבעו את המחיר המדוייק על כל סוגי החמץ, משום שבלא זה אין דעתם סומכת על הקנין, ורק אם דמיו קצובים קנה. וכן אם אמרו שהמחיר יהיה כפי שיעריכו אותו שלשה שמאים, או שמאי אחד, קנה אף על פי שלא קבעו מחיר³⁸⁷. וכן אם אמרו שהמחיר יהיה כפי השער השווה בעיר זו, וכפי אותו זמן, קנה³⁸⁸.

וגם שכירות מקום החמץ וכלי החמץ, ומכירת הבהמות האוכלות חמץ וכדומה, ככולם צריך לקבוע מחיר³⁸⁹. וראוי שלא לקצוב מחיר אחד גם על החמץ וגם על מקום החמץ³⁹⁰.

ב. כיום אין מפרטים את המחיר, אלא כותבים דרך כלל, כפי שישומו אותו שלשה הבקיאים³⁹¹, ואין מפרטים את שמות השמאים³⁹². ועיין בהערה³⁹³.

ג. צריך לכתחילה לפרט בשטר כל מין חמץ שיש לו, ולא לכתוב סתם אני מוכר לך כל דבר שיש בו חשש חימוץ, אלא יפרט כל מין ומין³⁹⁴. אמנם אין זה מעכב, ואם לא עשה כן, וכתב באופן כללי כל שיש בו חשש חימוץ, מותר³⁹⁵.

386. עיין מח"כ סופ"י אם חייב להקנותו לקונה וכו', ויש שרושמים שני עותקים למוכר ולקונה.

387. שו"ע חו"מ (סימן ר ס"ז), ושם כתב שישומו אותו שלשה (והסמ"ע כתב שם שלא דוקא, וה"ה באחד), וכן הובא בנידונינו בביה"ל רד"ה בדבר מועט וכה"ח אות כד, וע"ע בכל זה בשד"ח סימן ט יז.

ואם לא קצב מחיר, כתב השו"ע שלא קונה. אמנם בשו"ת חשב האפוד (ח"ב ס" פז) כתב שבדיעבד הוא קונה מפני שבדרך כלל יש מחיר קבוע למוצרי החמץ. ועוד דאגב איסור חמץ גמר ונקנה עיי"ש, ולענ"ד צע"ק, שהרי כו"כ מוצרים שאין להם שומא קבועה, וגם מצד איסור חמץ, אמנם המוכר מסכים למכור [וסברא כוז ראינו בכ"מ בפו'], אך הקונה הרי לא סומך דעתו.

388. עיין בנוסח שט"מ של הגר"ז בסוף שו"ע או"ח ובצ"צ בתשו' סי" מה, ועוד. ובדברי מלכיאל ח"ד סי' כד הוסיף שיכתבו שער לפי זמן כמו בשעה החמישית.

389. בנשמ"א הל' מכירת חמץ ס"ג הזהיר כן על מכירת הבית, והגר"ז שם כתב כן על מכירת בהמות (והיינו כשצריכים להאכילם חמץ ע"י גוי, ויש לציין ולהוסיף כן גם לגבי מכירת בהמה בערב שבת לגוי, כמ"ש בס' רמו).

390. במקו"ח ס"ט מבואר שיש לחוש בזה שמא תתבטל מכירת והשכרת המקום, ואז גם מכירת החמץ תתבטל, מאחר והם כלולים בסכום אחד, וכאשר הוא מחלקם אין כ"כ חשש, ויש חולקים, וכמש"כ במח"כ עמוד קכ, והוסיף טעם אחר לחלק ביניהם מפני שכתבו כמה פו' שתחילה צריך לחול קנין הקרקע ורק אחר"כ קנין החמץ.

391. שו"ע חו"מ שם, ובסמ"ע שם כתב שה"ה אם אמר כפי שישום אחד, וע"ע בדברי מלכיאל שם אות נא.

392. בשו"ת בגדי ישע ס"ב אות לו כתב לפרש שמות השמאים, כמו בפשרה (בפת"ש חו"מ סי"ב סק"ט), אך בספר מח"כ סי"ט ס"ד הביא חולקים בזה, וכן המנהג.

393. בשו"ת דברי מלכיאל שם ועו"א הוסיפו כמה פרטים:

[א]. לכתוב שאת השמאים יבחרו הבית דין, ולא לתלות את הדבר ביד הגוי, שמא לא ישתוו ביניהם, ותתבטל המכירה והשכירות, ע"כ (עיין ד"מ אות נב). וכן כותבים בשטרות כפי השמאים שיבחרו ע"י הח"מ (המוכר הפרטי או ע"י הב"ד השליחים), ומ"מ כתב באגר"מ (ח"א סי' קג) שאינו מעכב.

[ב]. יש אומרים לכתוב שהמחיר יהיה כפי מחיר סיטונאי והשער שבאותו זמן, עיין ד"מ אות נד, ומח"כ ע' קכו.

[ג]. יש כותבים שהמחיר יהיה כפי השער של אותו זמן, עיין ד"מ אות נג, מח"כ ע' קכו, ומש"ש.

394. שו"ע חו"מ (סימן רט ס"ב) שאם אינו יודע המין, הרי לא סמכא דעתיה אם יקר או זול, ואין דעתו סומכת על הקנין, וכ"ה בנידו"ד בביה"ל (ד"ה בדבר) בשם מקו"ח וש"א, וכ"ה בכה"ח (אות נג) בשם מקו"ח וח"א (וכ"ה באות עט), ועיין אגר"מ (ח"א סי' קג) שאע"פ שמועיל לכתוב שיהיה ע"פ שמאים, לענין פסיקת הדמים, מ"מ בנידו"ד אינו כן, ויל"ב. ומ"מ אין כ"כ מקפידים בכ"ז, וע"ע הערה הבאה, שרבים מתירים בלא פירוט.

395. ביה"ל שם בשם שד"ח בשם כמה אחר'. והנה שם מדובר בעבר עליו הפסח, ומשמע שאם נזכר בתוך פסח, יתכן שצריך לבערו מחשש שלא נמכר ויש ברשותו חמץ, אולם נראה שגם אם נזכר בפסח אין חשש דאין זה מעכב (וכ"ש לדברי החשב האפוד שהבאנו לעיל), ואדרבה יש גדולים שאפילו לכתחילה לא פירטו, וכמו שהביא בספר מח"כ פ"ד הערה כא מהגרע"א, עפמש"כ בחו"מ (סו"ס ריח) באומר כל נכסי מכורים לך, קנה, וכ"כ עו"א.

והנה בפת"ש (סימן רט סק"א) מביא בשם הבאר יצחק, שבזמנינו שכותבים שהמחיר יהיה ע"פ שומא של בקיאים [כמו שכתבנו לעיל בענין פירוט המחיר], א"כ אין קפידא לפרט את החמץ, אולם באגר"מ

וכיום נהוג להכין שטרי חמץ מוכנים שבהם כלולים כל מיני סוגי החמץ, ואף שהרבה מינים מהם אינם שייכים למוכרים, אין חשש³⁹⁶. ונוהגים להוסיף עוד שהמכירה כוללת גם חמץ שאינו ידוע³⁹⁷.

ד. יפרט בשטר המכירה כל סוגי חמץ וספק חמץ שיש לו³⁹⁸. וכן מניות שיש לו השייכים לעסקאות חמץ³⁹⁹. וכן שאר דברים שנתבארו לעיל בסימנים תמב תמז שהם בחשש חמץ⁴⁰⁰. כן יש מוסיפים למכור גם חמץ שאינו ברשותו ועתיד לבא לרשותו⁴⁰¹.

ה. אף על פי שיש אומרים לפרט את כל מיני החמץ, מכל מקום המדידה אינה צריכה להיות לפני פסח, לכל הדעות, ויכול להתנות עם הגוי שהמדידה והשומא יהיה לאחר הפסח⁴⁰².

ו. יש לפרט גם את כל המקומות של החמץ⁴⁰³. ויש אפשרות לסמן בדבק נייר את כל המקומות העשויים למכירה, ולכתוב בשטר שמשכיר את כל המקומות המסומנים⁴⁰⁴.

ז. יש נוהגים להוסיף בשטר המכירה שהחמץ השמור לשריפת חמץ אינו בכלל המכירה⁴⁰⁵, ויש עוד הוספות⁴⁰⁶.

ח. מה שנוהגים לכתוב בשטר שמוכרים את החמץ גם "בכל מקום שהוא", יש לשים לב ולא לכתוב כן בשטר העשוי למכירת יום י"ג⁴⁰⁷.

פרק טז

ערב קבלן וביטוח

א. יש נוהגים להעמיד ערב קבלן על יתרת החוב של מכירת חמץ, מאחר ונהוג שהגוי נותן דמי קדימה, והשאר הוא עליו בחובה⁴⁰⁸. ויש אומרים שאין צריך לעשות כן⁴⁰⁹. וכן המנהג שאין מעמידים ערב קבלן⁴¹⁰.

ב. המקבל על עצמו להיות ערב קבלן, צריך לחתום על ההתחייבות שלו קודם שהגוי הקונה נותן את הכסף, ואם כבר נתנו את הכסף, יעשו קנין סודר להתחייבותו על הערבות⁴¹¹, והחתימה נעשית בשטר עצמו או בטופס נפרד⁴¹².

ג. הערב קבלן אינו מוכר את חמצו במכירה זו, אלא ימכור אצל רב אחר⁴¹³.

ד. יש נוהגים שהגוי עושה ביטוח על ידי חברת ביטוח נכרית על החמץ שקנה⁴¹⁴.

(שם) תמה ע"ז דמ"מ יש בזה חסרון בגמירות דעת, שהרי לא יודע מה קונה, אך כתב טעם אחר להקל לפי שבזמנינו המכירה ע"י הרב לאנשים רבים, והגוי יודע שקונה את כל הסוגים, ורק שאינו יודע את הכמות, ואין בזה חיסרון של דבר שאינו מסוים, עיי"ש. ובעיקר הנידון שאין מפרטים את החמץ ראה עוד בשד"ח סימן ט אות ו.

396. דברי מלכיאל שם ועו"א, וכן בכ"מ מצאנו דבר שידוע לכל אין בו חשש, וכאן הכל מוכן וידוע, ועו"ל.

397. כ"ה בנוסחאות שטרי מכירה בדברי מלכיאל ועוד רבים, ה"ד במח"כ עמוד לג, והביא שם שיש שהוסיפו בלשון השטר שמה שאינו ידוע ניתן לגוי במתנה.

שכת לפרט כמה מינים: ואם שכח לפרט כמה מינים של החמץ, י"א שמיד בזמן חלות איסור הנאת חמץ נעשה החמץ הפקר, וזוכה בו הגוי בקנין חצר, ויש חולקים על כך, וה"ד במח"כ עמוד לג, עיי"ש. אמנם בזמנינו שמוסיפים בסוף שהמכירה כוללת גם חמץ שאינו ידוע וכו', הרי שגם הוא נמכר לגוי, וחוזר לאחר הפסח לרשות היהודי ככל שאר החמץ, וכמו שנתבאר לעיל.
398. כ"ה בכמה שטרות, וכן נהוג. ודלא כמו שכתב בשו"ת ר' משולם אגרא שם, וע"ע שד"ח סימן טז. וכן ספק חמץ וכדו' צריך לפרט, וראה בשד"ח שם אות כח.

399. כמו שכתבנו לעיל בענין חמץ וחמץ שעבר עליו הפסח, שיש למכור גם מניות וכדו', מפני שיש לו שותפות בזה.

400. ובהרבה פרטים נחלקו הפו' שם ובסימן תמח ועוד.

401. עיין מח"כ פ"ד הכא בענין חמץ שעשוי לבא לרשותו, או להחמיץ בפסח [ולפ"ז מה שכתב בשו"ע סי' תס ס"ג אינו אלא כשלא מכר, אך מ"מ צריך לבער כדי שלא יכשל בזה], וע"ע שם בהי"א בענין חבילות חמץ שנשלחו בדואר אם חלה עליהם המכירה, וע"ע שם בהכ"ב בחמץ שנגנב ממנו.

402. ביה"ל שם.

403. דברי מלכיאל שם אות לט, שאם אינו מוכר כל המקום יפרט באיזה צד נמצא החמץ, וע"ע אגרו"מ שם [וע"ע לעיל בענין מכירת והשכרת מקום החמץ].

404. הגריש"א בספר אשרי האיש ועוד, וכן המנהג. אך יש להזהר לעשות זאת קודם המכירה, ובספר אשרי האיש שם כתב לעשות כן קודם כתיבת ההרשאה, ואלי"כ יתכן שלא חל עליהם מינוי השליחות, אלא שבדיעבד יש לסמוך על כך שנותן לשליח כח להשכיר כל מקום לצורך המכירה.

405. הנה נתבאר לעיל סימן תלד וסי' תמה שיש להשתדל לקיים מצות שריפה בחמץ שלו, ואם הוא מוכר הכל, הרי לכאורה נמכרים גם פירורי החמץ העשויים לשריפה, והגאון חת"ס בהגותיו כאן הביא עיצה לדבר בשם ח"א ליתן לחבירו את החמץ המיועד לשריפה במתנה ע"מ להחזיר, ויחזירנה לו לאחר המכירה לגוי, ובכך לא נכלל במכירה, ע"כ. אמנם יל"ד בזה ע"פ הסוד אי שפיר דמי, כיון שצריך לשרוף עשרה פתיתין שהם כנגד עשרה כתרין מסאבין שנשארו מהבדיקה, ובכך שבאו לרשות אחרת, הרי הם כחמץ בעלמא, ויל"ב. ואין להאריך. ועכ"פ בזמנינו א"א לדעת מתי המכירה בדיוק שנעשית ע"י הרב, וגם יש חשש טעות ועוד סיבות שאין עושים כן. ויש שכותבים בשטר המכירה שזה חוץ מאותו חמץ, ובכך יוצאים מכל חשש, וכ"כ במח"כ פ"ד סכ"ה בשם קלח של איזוב, ושכן נוהג הגר"ש וואזנר, וציין שבתשוה"נ פסקפך ע"ז, ויל"ב.

406. עיין במועדים חזונים ובתשוה"נ כמה הוספות, וחלקם עמדנו בהם כל פרט במקומו, וראה בפרק הקודם משכ"ב.

407. שהרי עושים מכירה מיוחדת כדי שלא יבדקו כל המקומות אלא

רק חלקם, ולא כדי שיפטרו מן הבדיקה, ואם מכרו הכל כבר נפטרו, אך ז"א מוכרח, כי גם אם אדם מכר את החמץ כולו בביתו, מ"מ הוא חייב לעשות בדיקת חמץ, כדי שידע היכן הוא וישים מחיצה בפניו כדי שלא יכשל באיסור חמץ, וכמבואר לעיל בסימן תמ, וכן נתבאר בדברינו בכ"מ.

אמנם יש נפ"מ בזה באופן שהוא עובר לדירה אחרת בפסח, שבכה"ג א"צ לבדוק דירה זו שיוצא ממנה כיון שמכר את כל החמץ שבה (ומה שנועל את הבית ה"ז כמחיצה), ומקיים את הבדיקה במקום האחר ולא בביתו שהחמץ שבו עומד להמכר.

ועוד נפ"מ בזה מפני שבכך הפסיד ביטול ושריפת חמץ בחמץ שלו, שהרי כבר מכר לגוי (ועיין סי' תלד וסימן תמה וכמש"ש).

408. הוראת הגר"ז בעל התניא בשו"ע שלו סי"ח ובסוה"ס בסדר מכירת חמץ אודות מה שהתחילו לנהוג שאין הגוי משלם אלא דמי קדימה [כמו שנתבאר לעיל בקנין כסף], דבאופן כזה צריך שיהיה ערב קבלן, שבה

כאילו הגוי שילם הכל ואין עוד עסק למוכר עם הקונה, וכן הזכיר שיטה זו בערוה"ש סכ"ב, כח, וע"ע בדברי מלכיאל שם אות נח ובשד"ח סימן ט אות י ועוד בספרים, וכבר נתחברו בזה חיבורים שלמים בנושא זה, וע"ע בשו"ת עמק שאלה חיו"ד סצ"ב וישועות מלכו סלי"ט ואבנ"ז סימן שמג,

ועוד להלן.

והנה מצד דרוצה בקיומו של החמץ דנו אחר, שהרי הערב קבלן רוצה שיתקיים החמץ ולא יפסד וכו', עיין בשו"ת שו"מ תנינא ח"ד סי' ואורי וישעי סימן קכד וש"א, אולם יעוין בדברינו בסוף סימן תנ שהארכנו בענין "רוצה בקיומו של החמץ", ושם בהקדמה ובהערה נתבארו כמה ישובים לזה שאין דין רוצה בקיומו בעצם הדבר של מכירת החמץ כיון שהוא ביד גוי וכו', וכן מפני שאינו בגופו, ודון לנידו"ד, ואת"ש.

409. עיין בשו"ע חו"מ (סימן קצח ס"ו) דמהני זקיפה במלוה בכל אופן, ועמדו לבאר דברי הגר"ז בשו"ת שארית יהודה לאחי הגר"ז סי' ובצ"צ כאן ועוד, ועיין שו"ת אורי וישעי סי' קכד ו שכתב עוד שגם זה אינו מועיל עיי"ש, ויש שהוסיפו עוד שגם אין ראוי לעשות כן, ואדרבה גרע הדבר, אך

כתבנו ליישב זאת לעיל, וראה עוד בכ"ז בשד"ח סימן ט אות י.

410. כידוע, וכן מוכח מכל גדולי הדורות שלא חששו לזה, וכמבואר בספרים וכמש"כ גם בערוה"ש סכ"ד שכל רבותינו הראשונים והאחרונים לא נהגו כן, ומ"מ כתב שטוב לעשות כן, וכ"כ בשד"ח שם בארוכה, ומיהו יש מעלה בזה, עיי"ש, וכן מוכח בביאור הלכה ד"ה בדבר מועט שלא חשש לזה, אמנם יש מק"ק החסידים שנוהגים כבעל התניא, וראה במועדים וזמנים ח"ד סי' ערד, ופס"ת אות כה, וכ"א יעשה כמנהגו, כיון שאין בזה חשש לשום צד.

411. עיין חו"מ סי' קכט ס"ד ועוד, וכ"כ כמה פו', וע"ע במח"כ פ"יח ס"ג-ד.

412. הגר"ז כתב כן בטופס נפרד, ויש עושים כן בשטר עצמו.

413. כן העירו כמה אחרונים, ה"ד במח"כ פ"יח ה.

414. עיין בספר הש"פ ש"ה פ"ב הערה עח, ויש לבאר שאין מועיל מה שיש כבר ביטוח למפעל, מפני שאין הביטוח על העסק, אלא הוא ביטול לבעל העסק, ואם יקרה נזק אין מי שישלים חסרונו. ויש לציין שהגר"מ גרוס נוהג לבקש מהגוי צ"ק ביטחון בסכום סביר לשווי החמץ ובליויי יעוץ משפטי, ע"כ. וכמובן שאינו מן הדין כלל, אלא דרך סלסול וחומרא.
415. עצם קנין קרקע אם מועיל בגוי לכתחילה, במקום שאר קנינים, ראה בדברינו לעיל בפרק "דרכי הקנינים" בהערה.

416. עיין קידושין (כז.) וחור"מ (סימן רב).

417. רשב"א וריטב"א בב"ב (קמט.) ומאירי קידושין (שם), וברמ"א בחור"מ (שם ס"א) ובש"ך שם וחת"ס סי' קיז וש"א, וע"ע שד"ח סי"ט אות כד (שם ס"א)

פרק יז

אגב⁴¹⁵

א. מלבד הקנינים הנזכרים לעיל, מקנים את החמץ לגוי אגב קרקע, כלומר שמקנים לו קרקע מסוימת ואגבה מקנים את החמץ⁴¹⁶. ואפשר גם להשכיר לו קרקע, ואגבה את החמץ⁴¹⁷. ויש אומרים שגם בשאלה מותר⁴¹⁸.

וקנין זה מועיל גם בלא נתינת כסף כלל⁴¹⁹.

ב. אין צריך להקנות דווקא את הקרקע שהחמץ נמצא עליה, אלא גם כל קרקע מועיל⁴²⁰. ומכל מקום ראוי להקנות את מקום החמץ⁴²¹.

ויש להדגיש בפירוש שמקנה את החמץ "אגב" הקרקע⁴²². ואם הוא כותב זאת בשטר, כתבו כמה אחרונים שאין צריך להזכיר זאת גם בפה⁴²³.

ג. אפשר להקנות אגב קרקע כל שהיא למרות שאינו מסוים, ולכן גם מן הסתם אפשר לקנות⁴²⁴. אמנם אם פירש קרקע מסוימת, ונתברר שאינה שלו, הקנין בטל⁴²⁵.

ד. אין צריך שתהא הקרקע משתמרת לדעת הקונה, משום שלא נאמר דין זה אלא בקנין חצר⁴²⁶.

ה. הכותבים שטר בשאר לשונות שאינם לשון הקודש, צריכים לדקדק שיהיה ביטוי נכון ומדוקדק לקנין אגב, ושהגוי יבין זאת⁴²⁷.

ו. כפי הנהוג שהמוכר ממנה את הרב שליח למכור עבורו חמץ, נחלקו הפוסקים אם השליח יכול למכור אגב קרקע שלו, או שצריך דווקא קרקע של המשלח⁴²⁸. והמנהג שהרב מוכה קרקע כל שהיא לכל אחד משולחיו המוכרים, ואגבם מקנה את החמץ⁴²⁹.

פרק יח

חצר

א. נחלקו הפוסקים אם אפשר להקנות את החמץ לגוי בקנין "חצר", ומכל מקום עושים גם קנין זה⁴³⁰. ובלאו הכי הרי מקנים לו את המקום בשביל קנין "אגב".

ב. גם בשכירות קרקע או בשאלה, קונים בקנין חצר⁴³¹. ועיין בהערה⁴³².

[ואם היה כתוב בשטר אגב "מכירת" קרקע במקום שכירות קרקע, ראה בשד"ח ס"ט לן].

418. רשב"א וריטב"א (שם), אמנם רי"ז כתב שיש בזה מח' ראשונים, דר"א שלא קנה (וכן בחי' המאירי שם כתב כן), ומהתוס' נראה דקנה, עיי"ש. ועיין בש"ך שם דפשיט"ל שקנה, וכ"ה בתוס' ורא"ש, וע"ע במח"כ פ"א ס"ו ובשב"א סט".

419. כל הפו' דלא כדברי רבא בקידושין (שם), והראשונים והשו"ע השמיטוהו, וע"ע בביה"ל (ד"ה בדבר מועט) שהביא דברי המקו"ח שסובר שאין להתיר בקנין אגב אא"כ נטל כל הדמים בעד החמץ, שאל"כ יש לחוש שיאבד החמץ ולא ישלם, והוי כאחריות ישראל (כסימן תמ), ולפחות צריך שיהיה צבור, אך סיים שכמה אחר' חולקים ע"ז כמבואר בנשמ"א ס"ו ובשד"ח ס"ט בשם האחר'.

420. קידושין שם וחוו"מ שם שא"צ צבורין.

421. עיין לעיל בפרק המדבר בענין השכרת מקום החמץ מכמה טעמים שחששו האחר', כדי שלא יהיה כאחריות ישראל ברשות ישראל וכו'.

422. לשו"ע בחור"מ (שם ס"ב) רק אם אינם צבורים צריך לומר, ולרמ"א שם אפילו בצבורין צריך לומר כן [וע"ע ברמ"א שם שיש אומרים שצריך בדוקא לשון "אגב" ולא "עם"].

423. כ"כ כמה אחר', ה"ד במח"כ פ"יא הערה כא.

424. עיין ברמ"א חור"מ סי' רב ס"ז, ובשו"ע סימן קיג ס"ב, שא"צ לסיים מקום החמץ.

425. דבזה גרע כיון שאמר דבר שאינו נכון [ולכאזי זה אפילו למ"ד לאמירה אינה מעכבת בצבורין וכו', כנ"ל].

426. פשוט בפו'.

427. הערת החת"ס שבלשון לע"ז אין תרגום מדויק לקנין "אגב", ואין הגוי מבין קנין זה כלל, אבל בלשון אשכנז יתכן.

428. עיין מקו"ח סק"ט וח"א כלל קכד ג, וחת"ס בתשו' חחו"מ סי' קטז. ובמח"כ סופ"א. וראה בזה בשד"ח סימן ט אות ח.

429. ומ"מ לכתחילה כל אחד ישכיר בפני עצמו מחלקו קרקע לגוי.

430. הנה הרבה אחר' כתבו שאין קנין חצר בגוי, דהוי כשליחות, ואין שליחות לנכרי. עיין אמונת שמואל סמ"א ומהריט"א פ"ב מהל' בכורות ועוד בפו' בס"י קצד, וסימן ר. ועיין בפתיתות הנתיבות לסימן ר אי בעינן עומד לצידו של החצר, וזה אינו מצוי במכירת חמץ הנהוגה. וע"ע מח"כ פ"יב ובשב"א ס"יא. אך הביא שם מכמה ראשונים שכתבו בפשיטות להדיא שקונה חצר בגוי, כהנמוקי" בשם הרא"ש, ומהר"ח או"ז וספר הפרנס וריא"ז ועוד. [ויש שדקדקו למכור לנכרית שאינה נשואה, שאז אינו מדין שליחות אלא מדין יד, עיין מחה"ש וש"א ובמח"כ שם, אך לא נהוג כלל, וגם באופן זה א"א לעשות תקיעת כף כמנהג הסוחרים]. עוד יש חיסרון בקנין חצר, אם החמץ נמצא בכלים, ואף אם הם מחוברים לקרקע הרי זה תלוי בשתי הדעות שהביא הרמ"א בחור"מ סימן צה סוס"א, אא"כ ימכור או ישכיר את הכלים עצמם שגם בהם שייך קנין חצר, וכמש"כ בס"י ר ס"ג, אבל שמשכירים רק את הקרקע פעמים שגורע, ויל"ב.

ובלאו הכי הרי עושים קנין אגב, ובשטר הרי כותבים שכל קנין יכול להועיל לבדו, וא"כ עושים שתיהם, ואין בזה הפסד כלל, ואם יעשה חצר בנפרד ואח"כ שאר קנינים שוב אי אפשר לקנות באגב.

ויש מעלה יתירה בקנין חצר שגם אם הגוי אינו מתכוון ליכות בחמץ, קנה (עיין חור"מ סי' רסח ס"ג שקונה אפילו שלא לדעתו), אך מ"מ צריך כוונה לקנין החצר עצמה, וכמו שהעיר במחה"ש.

431. כמבואר בחור"מ סי' שיג ס"ג ועוד בפו' בס"י ר.

ואם אין לקונה כלי, ויש למוכר כלי, יכול המוכר להקנות את הכלי לקונה, ואז יכול הקונה ליתנו למוכר בקנין חליפין, וקנין הבגד יהיה במשיכה או בהגבהה וכדומה⁴⁴². וכלי שאול אין לקנות בו, אלא אם כן נתנו לו על דעת שישמש קנין חליפין⁴⁴³.

ה' אף על פי שלא תפס המקנה את כל הכלי אלא מקצתו, ונשאר קצתו ביד הקונה קנה, ובלבד שיאחוז ממנו שיעור ג אצבעות⁴⁴⁴. ולכן אין צריך להגביה את החפץ, ודי לאחוז בו, כאמור.

ואין צריך למסור את הבגד מיד הקונה למקנה, אלא גם אם נטלו המוכר לבדו מדעתו של הקונה שפיר דמי⁴⁴⁵.

ו' אין המוכר יכול לעכב אצלו את הכלי, אלא צריך להחזירו לקונה לאחר הקנין⁴⁴⁶.

אמנם באופנים שהמכירה אינה חלה מיד [כאותם שכותבים בשטר שהמכירה תחול בסוף שעה חמישית, או בערב פסח שחל בשבת סמוך לשבת], היה טוב להשאיר את הכלי ביד הרב עד אחר פסח⁴⁴⁷. ויעשו כן מדעת שניהם⁴⁴⁸.

פרק כ

אודיתא

א' אדם שמודה לחבירו שהחפץ שלו, נקנה לו החפץ, אף על פי שלא עשה קנין אחר. ולכן, יכול בעל החמץ להודות שהחמץ שייך לגוי, והרי הוא של הגוי. ומכל מקום אין סומכים על זה בתור קנין יחיד⁴⁴⁹.

כח הדין לדון ע"פ הודאתו וכו', וי"ל דאחר שאנו דנים בכח הדין שזה של פלוני, שוב הוי כקנין גמור.

ובדברי האחרונים ג"כ מצאנו שמועיל בקנין אודיתא וכמ"ש הנובי"ק (ח"מ סימן ל) שמלשון הגמרא משמע דמהני הקנין [ושם כתב שלדעתו הוא הקנין הגדול בכל הקנינים, ע"כ. והיינו משום שהודאת בע"ד כמאה עדים]. וכ"כ בקצוה"ח (סימן קצד סק"ג) שהוא קנין שלם וכו', ועי'ע בשו"ת רע"א סוס"מ. ואמנם באמרי בינה (דיני הלאה סט"ז) כתב שרוב הפי' רובא דמנכר ס"ל שזה רק מטעם הודאת בע"ד, ושם כתב להעיר ע"ד קצוה"ח, אולם כבר עמדו בזה האח', ועיין בנובי"ת ח"מ סי' מ, וברב פעלים הנ"ל, ועוד באח'. ועי'ע בברכ"י ח"מ סי' מ ובאו"ח סי' תרנ"ח ועו"א שה"ד במח"כ פי"ד, ואכמ"ל. ועכ"פ כפי המבואר נראה שבהקנאה כדרך הודאה שמעיקרא היה שלו הוי קנין גמור.

באיסורים: ואחר האמור יש לדון אם אודיתא מועיל גם להפקיע מידי איסורים (או שהוא רק בממונות, והאח' דנו בזה לגבי הלאות ושט"ח ועריבות וכו'). ויש הרבה דוגמאות לכך, כגון לענין טבילת כלים הנקנים מגוי, שאין חובת טבילה אלא כשהם ברשות היהודי, אבל כאשר הוא שייך לגוי אין ליהודי חובת טבילת כלים, ויכול לאכול ולשתות אצל הגוי בלא טבילה, וא"כ יכול האדם להודות שהכלים של הגוי ובכך נפטר מטבילתם (ועיין ביו"ד סי' קכ ובאו"ח סי' שכג), וכן לענין שיתוף בנרות שבת ונרות חנוכה באכסנאי ועוד.

וכבר הערנו בזה בהל' עירובין (סימן שסו ס"ט) לענין זיכוי העירוב (עיין בדברינו שם בהלכה מג ובהערה) שצריך לעשות קנין, והבאנו דברי שבט הלוי ח"א סי' נא להקל בזה גבי השתתפות בהדלקת הנר, והבאנו שם שיש מי שהעיר בשם השואל ומשיב שדן בזה אם הוא קנין גמור או סילוק, והוספנו לתמוה על כך שלא מצאנו בפוסקים שכתבו עיצות אלו לענין השתתפות בנר, ולענין טבילת כלים ועוד כהנה. ולכאורה על כרחך שאינו קנין גמור, ועכ"פ שלא יועיל לענין איסורים, וכך יש לנו לדון גם בנידו"ד לענין מכירת חמץ שיוכל להקנות את החמץ לגוי, ולא מצאנו בפוסקים מי שכתב כן, ושוב אחז"ר בעודי בזה מצאתי בשד"ח כאן באספ"ד ח"מ (ס"ט אות חי) שהביא מהרב מעין גנים שתמה על הקצוה"ח שכתב קנין אודיתא שלא נזכר בפוסקים, עיי"ש. ואכן היא תמיהה רבתי בכל דוכתא שלא נזכר קנין זה.

אך כל זה כתבנו שם בקצירת האומר כחותה על הגחלים, וכעת אחר העיון בכל הנ"ל נמצא כי הדבר מבואר בהרבה ראשונים ואחרונים שהוא מועיל כקנין גמור, ואף שיש אומרים שאינו קנין אלא נאמנות, מ"מ אפשר לסמוך על המקילים, ובפרט במילי דרבנן [כמו בטבילת כלי זכוכית, והשתתפות בנר, וכן במכירת חמץ, באופן שמבטל החמץ וכולל בביטול זה גם את מה שמוכר אם לא תועיל המכירה וכדו'], ומה שהערנו על סתימת הפי', הנה מצאנו בכ"מ שחז"ל לא נתנו את כל העיצות, וא"נ י"ל לפי הסוברים שקנין אודיתא צריך עדים, וא"כ י"ל שלכך לא נתנו עיצה זו, כדי שיוכל אדם לעשות קנין בינו לבין המקנה בלא עדים (וא"נ לפמ"ש"כ להלן דיהיה זה של הגוי ולכן לא אמרו כן במכירת חמץ), ואת"ש.

ובעיקר הדברים אי מהני אודיתא באיסורים, כבר נפתח הדבר בפוסקים, וכיעוין בב"ח ביו"ד (סימן קסט ט"ו) דמהני, ובט"ז (שם סק"ד) כתב לחלוק עליו, וס"ל שרק בממון מהני ולא באיסורים, וכתב שם הגע בעצמך שאדם ילוה בריבית, ויאמר שהוא כסף של גוי (ובגמ' פ' איזהו נשך אמרו ע"ז ויראת מאלוהיך שלא יתלה מעותיו בגוי), אולם הש"ך בנקודות הכסף שם השיב עליו דודאי מהני כיון שמודה שהוא של פלוני, והרי זכה לו, עיי"ש, ואמנם כמה אח' הסכימו לד' הט"ז כיעוין בחו"ד שם, וכן במקו"ח כאן סק"ה לגבי חמץ כתב כן שבאיסורים אינו מועיל, עיי"ש. אולם כפי האמור שרבים נקטו דהוא קנין גמור שפיר יש לסמוך ע"ז, אי"כ תאמר שאינו קנין גמור, אבל לסוברים שהוא קנין גמור, שוב אין לחלק בין ממון לאיסורים, ועי'ע בקצוה"ח סי' קצב סק"ד.

ואגב, נוסף לבאר שכפי האמור קנין אודיתא מועיל רק אם מודה שהוא של חבירו כבר לפני זמן (ולא שעתה הוא נקנה לו), ואף שהוא בשקר מהני, וכ"כ הפי', ואין לחוש לאיסור שקר, כדמשמע בגמרא וכל הפי', דזה גדר הודאת בעל דין, שאין אנו דנים על השקר אלא האמירה, והי"ז כצורת קנין.

ולסיום, הגם שראינו שאודיתא הוא קנין גמור, ומועיל גם באיסורים,

ג' בעת שמקנים את הקרקע לגוי בשכירות וכדומה, יש לכוון לקנות הכל ביחד, גם לקנין חצר וגם לקנין אגב שבאותו עת יחול הקנין גם על החמץ⁴³³.

ד' כלים ושקים שבהם החמץ, קונים גם כן בקנין חצר⁴³⁴, אבל לא באגב.

פרק יט

חליפין

א' עושים קנין "חליפין" עם הגוי, לצורך קניית החמץ, מלבד שאר הקנינים⁴³⁵.

ב' חליפין כיצד, יתן הגוי הקונה ליהודי המקנה כלי כל שהוא ויאמר לו קנה זה חלף הקרקע או המטלטל שמכרת או שנתת לי [ואין נוהגים לומר כן, כי מסתמא על דעת הקנין הוא נותן לו], וכיון שמשך המקנה את הכלי, נקנה הקרקע או המטלטלים לקונה, בכל מקום שהוא, אף על פי שלא החזיק ולא נתן כסף ולא כתב שטר ולא משך, ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו, ואפילו אין עדים בדבר אם הם מודים זה לזה⁴³⁶.

וכיום בארץ ישראל אין מוכרים את הקרקע לגוי אלא משכירים, ובשכירות יש אומרים שאינו קונה בחליפין, ומכל מקום אפשר לעשות כן, ועל כל פנים לגבי החמץ הוא בודאי מועיל⁴³⁷.

ג' אין קונים אלא בכלי או בגד, ואף על פי שאינו שווה פרוטה, אבל אין קונים בפירות או במטבע⁴³⁸.

ובגד שאין בו ג' על ג' אצבעות [$\frac{7}{2}$ ס"מ מרובעים], יש אומרים שלא להקנות בו לכתחילה, ויש אומרים שהוא כשר לכתחילה, אם משמש למטרה מסוימת, כגון חגורה וכדומה, וכן הלכה⁴³⁹.

ד' אין קונים בכלי של המוכר, אלא דווקא בכלי הקונה⁴⁴⁰, ולא של אחרים⁴⁴¹.

432. ועיין בחו"מ סי' ר ס"א אם חפצי המשכיר נמצאים שם ועוד פרטים,

דבכה"ג צריך משתמר לדעתו או עומד בצידו וכו', ועי'ע מח"כ פי"ב ס"ז.

433. כנ"ל בתחילת הענין. ואם יקנה בחצר לבד ואח"כ באגב לא יועיל, שצריך שהמטלטלין יקנו באותו עת שנקנה הקרקע.

434. עיין חו"מ סי' ר ס"ג והלאה.

435. בתוס' קידושין (ג.) בשם ר"ת שחליפין קונים גם בגוי, וכן הסכים בתרוה"ד (סימן ער), וכ"כ ביש"ש בב"ק (פ"ז ס"ג), וכ"מ במג"א סימן תמא סק"א, וכן בדגול מרבבה כאן בס"י תמח, ואף כתב שנראה לו שהוא המוכרח שבקנינים.

אבל מהר"ם מינץ (סימן ה) כתב מדנפשיה שלא מועיל חליפין בגוי (אך לא הזכיר שיטת ר"ת הנ"ל), והביאו הש"ך בחו"מ (סימן קכג סק"ל), וסייעו מזה שהאריכו הפי' למצוא תקנה לבהמה מבכרת וחמץ ודנו בכסף ומשיכה ולא הזכירו חליפין, ועי'ע במהרשד"ם (חו"מ סי' נט) שכתב שדעת ר"ת היא דעת יחיד, עיי"ש. וי"ל מזה גופא ששאר הראשונים סתמו ולא הזכירו קנין זה בגוי. ובבית מאיר (סימן תמא) כתב להוכיח מהרמב"ם שקנין חליפין אינו מועיל בגוי, וכי לכך הפוסקים לא השתמשו בדברי ר"ת, ע"כ. ועי'ע בכה"ח (בסימן תמא אות ב) שהביא דברי הש"ך, וכתב שהנה"ש שם הסכים לדבריו (וכן הזכירו כאן בס"י תמח אות מח).

אך בשו"ת שער אפריים סי' עט מסיק שהכלל העולה שכל הראשונים והאחרונים הטור ומרדכי ושאר פוסקים סוברים להא דר"ת, זולת מהר"ם מינץ ומהרש"ם, ועי'ע בשד"ח מע' חליפין, ובספר מח"כ רפ"י"ג בשם האח', וכבר נתבאר בכ"מ שעושים לרווחא דמילתא את כל סוגי הקנינים שאם לא יועיל לא זייק, שהרי מתנים שכל קנין לבדו יועיל ולא יקלקל את האחרים. [ועצם קנין סודר בישראל הוא מדאר, כמבואר ברמב"ן בסה"מ בסוף שורש השני, ועי'ע ברשב"א ושא"ר בקידושין ג, ובכ"מ מזו. ועוד, ודלא כדמשמע מהרדב"ז ח"א תק ג].

436. שו"ע חו"מ סי' קצה ס"א, והסוגריים שכתבנו בפנים הם מדברי הרמ"א והגר"א ועו"א, והנה בשו"ע כתב שא"צ כסף ולא שטר וכו', אולם דנו הפוסקים אם כן הדין גם באתרא דכתבי שטרא שאעפ"כ יקנה בקנין סודר, דהנה הרמ"א בס"י קצז סקל"ז כתב כן לגבי חזקה, אבל בס"י קצה גבי סודר לא כתב כן, ואפשר דדווקא בחזקה דעושה מעשה בגוף הקרקע מהני ולא בסודר, וכבר נחלקו בזה הראשונים כמו שהביא הפתחי תשובה בר"ס קצ, עיין שם מהראשונים והאח' [ובתוה"ד מבואר שבשני אופנים מסתבר שצריך שטר בדוקא, א'. אם המוכר מעכב את המכירה שנראה מדעתו שלא סומך בדעתו למכור אלא עי' שטר. ב'. אם יש מנהג ברור שכותבים שטר. ועי'ע שם]. ועוד האריכו בזה הפי', ובחזו"א (ליקוטים סט"ז) כתב דהוא ספקא דדינא.

437. בשו"ע חו"מ (סימן קצה ס"ט) כתב בסתם שבדרכים שהקרקע נקנית בהם כך שכירות ושאלה נקנית בהם, ושוב כתב ד"א שאינו נקנה בקנין סודר, ע"כ. וכיום בא"י אין מוכרים הקרקע אלא בשכירות (ורק בחו"ל יש שעושים כן). ומ"מ עושים קנין זה גם על הקרקע, ואם לא יועיל לא זייק (וכמו שנתבאר בדרכי הקנינים שעושים כפי האופן המועיל), וכן עושים זאת על החמץ.

438. שו"ע חו"מ סי' קצה ס"ב.

439. ברמב"ם ורא"ש פכ"ז מכלים מבואר שנחשב כלי בכל גווני, וכן מפורש בתוס' בב"ב (קעג:), ואמנם יש מגדולי הוראה שהחמירו בזה לכתחילה כהגר"ש וואזנר ועוד, וכמובא ד"ו בספר מח"כ פי"ג ס"י. אולם להלכה מותר וכמש"כ בדברי יציב חחו"מ סנה' ולהורות נתן ח"ו סי' קכד.

440. שו"ע חו"מ סימן קצה ס"ב-ג, ועי'ע בס"י קכג ס"ד.

441. עיין בחו"מ ס"ג, ובפיו, שבקנין שבין ישראלים מועיל גם סודר של אחרים (ושכ"ה בהדיא רשב"ם בב"ב קלב. ועוד). אולם בגוי אין נתינת אחרים מועלת עבורו, דאין שליחות לעכו"ם, וכמש"כ בכה"ח כאן (אות מח) בשם הח"א, אמנם י"א שאינו מדין שליחות, ואכמ"ל. וכן במשנ"ב (סק"י"ז) כתב שצריך סודר של הגוי דווקא ולא של עדים.

442. עיין לעיל בענין קנין "משיכה או הגבהה", שמשכינה צריך שיעקור את החפץ כולו ממקום שהיה שם, ובהגבהה צריך להגביהו טפח וי"א שלשה טפחים, ואם כולו בתוך היד א"צ אפילו טפח, כיון שקונה את זה מדין ייד".

443. רמ"א בהגה חו"מ סימן קצה סוס"ד.

444. שו"ע ס"ד, ואם הוא פחות מג' אצבעות, עיין שו"ע ורמ"א שם.

445. אחרונים, ה"ד במח"כ פי"ג ס"ד, וכ"מ בראשונים שא"צ מסירה.

446. חו"מ סימן קצה ס"ד.

447. עי' חו"מ שם ס"ה.

448. עיין במח"כ סופי"ג בהערה.

449. בגמרא בב"ב (קמט.) שכ"מ שהודה וכו' ולקנינהו באודיתא, ועיין ברשב"ם, ומבואר שם שאף אם אינו כן, כיון שהודה דנים כפי הודאות, ונחלקו המפרשים בגדר "אודיתא", אם הוא קנין שפועל חלות קנין, או שהוא נאמנות בלבד ככל הודאת בעל דין, ויש בזה אריכות דברים ודקדוקים בסוגיה זו ובדברי הראשונים, אך לרגל המלאכה אשר לפני אציין בקצרה הגלעני"ד בהבנת דברי הראשונים, והמעיין בפנים יחזה, ויען שהוא ענין חשוב ונוגע בכמה דברים שדברנו בהם, יש להרחיב קצת.

בתוס' בב"ב (שם) מבואר שהוא קנין גמור, וכן מבואר בתוס' בב"ב לעיל (מד.), וציין לדבריהם בתשו' חכ"צ סימן טז דקונה, וכן מבואר גם בתוס' בב"מ (מו.), עיין שם, אלא שבתוס' בב"ב (קד:) משמע שאינו קנין, וכמו שכתב בברכ"י חו"מ (סימן מ אות ב), וכבר ידוע מש"כ המהרש"א ועוד בכ"מ דבעלי התוס' רבים, ואין מקשים מזה לזה.

הרא"ש בתוספותיו (הובא בשטמ"ק בב"ב שם) כתב דהוי קנין גמור כמו קנין סודר או משיכה, אולם בפסקיו שם (סכ"ה, כה) משמע שאינו אלא נאמנות שאנו אומרים ששלו היו, וכ"כ גם הברכ"י שם, ובודאי שדבריו בפסקים עיקר מכ"א, כידוע.

ובריטבי"א ג"כ מצאנו דברים הנראים כסותרים, כיעוין בב"ב (שם) שמבואר שמועיל הקנין, וכן בריטב"א כתובות (קב.) ושכ"כ גדולי חכמי פרובינצא, וכן רבו (וה"ד גם בנימוק"י בב"ב סט: מדפי הר"ף). אך בריטבי"א בב"מ (מו.) הביא ב' צדדים בענינו, ושם לצד השני מבואר שאינו קנין כלל.

ובשאר ראשונים מצאנו עוד שנחלקו בזה, שהנה רבים כתבו שאכן אינו מועיל מצד קנין אלא בנאמנות בעלמא, וכיעוין בספר התרומה (שער מב ח"ד) בשם הראב"ד בתשו' (וכן בעל העיטור (הודאה) בשם גאון לענין שכ"מ), וכן הר"ן בב"ב (שם), וכן הרשב"א בתשו' (ח"ג סי' ס"ז, ועוד בקצרה חזר ע"ז בח"ד סימן ג), והובאו דבריו בב"י חו"מ (סי' רנב), ועי'ע גם בחידושי הרשב"א בקידושין (כו: כה"ג, וכן במאירי בב"ב שם, ויל"ב. ועוד בשטמ"ק שם. ועוד יש ללמוד כן מדברי הרמב"ם (פ"ט מזכיה ה"ט) ובמ"מ שם, והוא בשיטת רבו הר"י מיגאש בב"ב שאינו קנין, וכן הרמ"ה בב"ב שם, וכן ציין באורח משפט (סימן רט בהגה"ט אות ז) מדברי הראשונים מהר"י מיגאש הרמ"ה נמוקי" ריטב"א ראב"ד הרשב"א, וכן מהר"ם שהביא המרדכי סי' תרכ, ושכ"מ ברמב"ם, וגם האו"ז ובעל העיטור והרשב"ץ בתשו' (עיין בח"א סי' קנב ובח"ג סימן שכה), ומאידך כנגד לכל הנ"ל ציין להתוס' ססוברים שקנה, ושכ"כ בהגהות אשרי מהר"ח ושיטה נוספת של העיטור בשם גאון שמדין קניה קונה רק בשכ"מ, אבל בבריא מהני רק דרך הודאה.

והנה באורח משפט שם הביא דברי היעב"ץ בתשו' (ח"ב סי' כב) שחלק על אביו החכ"צ שסבר שאודיתא מועיל כקנין, וחלק עליו שאינו מועיל אלא בשכ"מ, והאריך הא"מ שם, והביא דברי הרדב"ז (ח"ה סימן ב"א שם) ומרן באבקת רוכל (סימן קה) שכתבו בפשיטות דקונה בהודאה, וביאר שאין הכוונה שקונה עכשיו מתורת קנין אלא בתורת עדות וכו', עיי"ש. והיינו שיש חילוק בין אם הוא מודה שמעיקרא היה של חבירו, שה"ז כמו קנין מוחלט של חבירו (ואפילו שזה בשקר), אבל אם הוא מודה שמעתה נעשה של חבירו הרי אין כאן הודאה ולא קנין ולא מהני, ודברי האו"מ הובאו בדברי רבינו הגר"ח רב פעלים (ח"ב חאהע"ז סימן ד), ועמד שם ליישב בזה כמה ענינים, ויסוד דבריו כנ"ל שאם הוא מודה דרך הודאה שהקרקע או החפץ פלוני שייך "מעיקרא" לפלוני, אע"פ שהוא מפורסם וידוע שהוא שלו וברשותו, או שהוא מודה שהוא הקנה לחבירו את הדבר בקנין גמור בפני עדים כתקנת חז"ל, הרי שבאופנים אלו מועילה הודאתו שהדבר שייך לאותו אדם, ויכול לקחתו כדין הודאת בע"ד כמאה עדים, ואפילו אם זה בשקר שבאמת מעולם לא היה של חבירו ולא הקנה לו בשום קנין קנה, אבל הודאה שהיא בתור קנין שאומר אני מקנה לפלוני קרקע זו עי' הודאתי, אינו מועיל כלל, עיי"ש"ב. ועי'ע בחזו"א בב"ק (סימן יח סק"ו) שביאר נמי עד"ז שאודיתא אינו קנין, אלא

ב'. נחלקו הפוסקים אם אודיתא צריך עדים, ונראה להלכה שצריך עדים⁴⁵⁰. ואם כתבו הודאה בשטר אין צריך עדים⁴⁵¹.

ג'. אין ההודאה מועילה על ידי שליח, אלא על ידי בעל החמץ עצמו⁴⁵². אבל מאחר שעושים שאר קנינים המועילים נהגו להקל על ידי הודאת הרב השליח, מאחר והמוכרים מרשים את הרב שיפעל ככל האפשר⁴⁵³.

אדם שברשותו חמץ ואין לפניו גוי למכור לו

ד'. אדם שלא מכר את חמצו, ונוכר קודם סוף זמן איסור חמץ, ואי אפשר לו למנות את הרב למכור חמץ, או שהרב כבר עשה את המכירה, יש לו עיצה בדיעבד להקנות בקנין אודיתא לגוי פלוני שהוא מכיר, או ליהודי פלוני שידוע בו שעדיין לא מכר את חמץ ובדעתו למכור חמץ, ועיין בהערה⁴⁵⁴.

פרק כא

סיטומתא - קנין מצד מנהג הסוחרים

א'. מנהג הסוחרים שכאשר מסכמים ביניהם איזו עסקה, עושים פעולה מסוימת לשם גמור קנין [נקרא "סיטומתא"], כל מקום לפי מנהג המקום⁴⁵⁵. וגם במכירת חמץ עושים קנין זה, מלבד שאר הקנינים האחרים⁴⁵⁶. והוא מועיל הן על החמץ והן על הקרקע - מקום החמץ⁴⁵⁷.

ב'. ישנם כמה דוגמאות לקנין סיטומתא:

א]. רושם על המקת, שיהיה לו סימן ידוע, שעל ידי זה הוא נקנה לו⁴⁵⁸.

ב]. תקיעת כף בין המוכר לקונה, או שמכין כפיהם זה לזה⁴⁵⁹.

ג]. נתינת מטבע, ואינו למטרת קנין כסף, אלא לסימן של גמור המכר, ולכן אין צריך לומר שהוא תחילת פרעון⁴⁶⁰.

ד]. מסירת מפתח⁴⁶¹.

ויש לדעת, שדברים אלה תלויים במנהג המקום, והיכא דנהוג נהוג, אבל אם אין נוהגים כן באותו מקום, אינו קונה כלל⁴⁶². וכיום הדבר המצוי הוא תקיעת כף, וכן נוהגים במכירת חמץ.

מ"מ אין סומכים ע"ז בתור קנין יחיד, אלא מוסיפים אותו מכלל שאר הקנינים, כמו שנהוג במכירת חמץ, כיום, לחוש לאומרים שאינו קנין אלא נאמנות וכו', ואף שאינו מן הדין.

ומ"מ יש לזכור: א]. שתהיה הודאה בלשון עבר, שמזמן הוא שלו. ב]. ראוי שיהיה בפני עדים כדלהלן בהלכה הבאה. ג]. יש לשים לב שיהיה גוי ידוע, ולא יאמר סתם לאיזה גוי, אלא יאמר לגוי פלוני, ואם הוא מכיר למשל איזה נשיא מדינה גוי, יכול להקנות לו (אף שמן הסתם אותו גוי אינו צריך, ואם ישמע מזה יכול לומר שאינו קונה, מ"מ כעת הוא שלו כל עוד שלא חזר הגוי והקנה אותו בחזרה ליהודי). ד]. ומצד איסור גזל הוי שהרי הוא שלו, יש לדון דאינו מקפיד וכו', וצ"ע בזה, ומ"מ אם לא איכפת לו שפיר דמי, הלא"ה יועיל עכ"פ כדי שלא ישאר באיסור חמץ.

450. בקצהו"ח (סימן מ סוסק"א) כתב שקנין אודיתא אינו נגמר בלא עדים, ואם הודה בינו לבינו או אפילו בפני עדים ולא אמר אתם עידי לא מהני כלום, ואינו ככל הקנינים דסהדי לא נבראו אלא לשקרי, עיין שם. ובנתיבות (סוסק"א) כתב לתמוה עליו איך חלק על התוס', ובמשובב נתיבות הסביר הקצהו"ח את דבריו, והנה הקצהו"ח כתב שדבריו הם לאפוקי מהפני יהושע בר"פ הנושא, וכבר נחלקו בזה המהרש"א והמהר"ם עם הפנ"י בגיטין (יג), וגם הנתיה"מ כתב שכדבריו כתב התומים בכ"מ, אמנם בח" המיוחסים לריטב"א (בב"מ מו). מבואר שצריך עדים, ואם לא כן לא קונה, עיי"ש. ועוד בשם ספר התרומות (שמ"ב ח"ד) שמכאן למדו הראשונים דמאן דאודי בפני שניים באתם עידי וכו', ע"כ. ועיין בתשו' הרשב"א ח"ג ס"ז וחו"ד סי' ג, ויל"ב, וע"ע בשבט הלוי ח"א סי' נא.

451. כ"כ בשו"ת בית שלמה מסקאלא ח"א סימן סה, עב, שבאופן כזה אף לקצהו"ח מועיל בלא עדים, דכת"י לענין קנין כשטר בעדים דמי, וע"ע בדבריו עוד בסימן עג. עיי"ש, וע"ע בראשונים בכתובות (קא), ודו"ק.

452. כ"כ כמה אח', הי"ד במח"כ ט.

453. מסתבר שע"ז סמכו, וכמו שכתוב בשטר הרשאה שנותנים לו את כל האפשרויות לעשות בחמץ כמותם, ועי' לעיל סי' תלד דין שליח בביטול, וי"ל.

454. מצוי הרבה פעמים שמתקשרים המון העם שימכרו להם את החמץ, ונוצרים סמוך לזמן איסור חמץ, שאז כבר הבד"ץ מכרו את החמץ וכדומה, והעיצה הנכונה לתחילה לחפש אחר גוי כמו שמצוי כיום בכל מקום וגם בא"י, ולמכור לו בכסף (שיתן לו היהודי במתנה איזה פרוטה, ויחזור ויתננו לשם קנין), ובמשיכה אם אפשר, וכן אפשר בכל בקניין סודר ובשאר קנינים כפי האפשר.

ואם גם זה אי אפשר לו, שלא נמצא גוי וכדומה, יקנה לגוי בקנין אודיתא, על ידי שיקח שני עדים יהודים כשרים [עיין לעיל שדעת כמה פו שצריך שני עדים], ויעיד בפניהם שזה שייך לגוי [אך צריך גוי שמכיר, ואפשר גם במלך או נשיא של איזה מדינה, שהוא מוכר, אף שמן הסתם אותו אדם חשוב לא צריך לזה ולא מידי, מ"מ כל עוד שלא אמר הודאה הפוכה, הי"ז נחשב שלו, דזה מהני מכאן ולהבא].

וישנה אפשרות אחרת שיעיד בפני שני עדים שזה שייך ליהודי פלוני שלא מכר עדיין חמצו [וזאת כאשר ידוע שהרבנות במקומות מסוימים מוכרת בזמן המאוחר ביותר, כדי להועיל לרבים], והרי זה יהיה גם כן כלול בחמץ שלו, והרי המכירה כיום היא מכירה כוללת לכל החמץ שנמצא בכל מקום, ושפיר דמי.

ובכל הנ"ל אם אין לו שני עדים להעיד בפניהם יוכל לכתוב כן בשטר, דכאמור לעיל שבכה"ג מהני לכו"ע במקום עדים.

אמנם כל היתר זה אינו אלא בשעת הדחק, שהרי יש הסוברים שאינו קנין אלא נאמנות גרידא, ואין לסמוך ע"ז אלא בשעה"ד כשאין ברירה, וגם ראוי ליעץ שיבטל את החמץ במחשבה שאם לא יועיל האודיתא יהיה בטל, ולהוציא מחשש דאוי (וזאת משום שיש לחוש שמה שהוא מוכר אינו מבטל, כמשי"כ האח', אמנם זה תלוי במה שכתבנו שיש ב' טעמים

לדבר למה אין מכירה בכלל הביטול, אם בגלל שאינו בדעתו או משום דהוי כחזור וקונה, ובהקדמה כתבנו כטעם ראשון), ובעצם ביטול בתנאי ראה לעיל בסימן תלד משכ"ב.

והמעלה להקנות ליהודי עדיף מגוי: א]. מצד עצם הקנין, כיון ש"א שחז"ל לא תקנו קנינים מדבריהם אלא ליהודי ולא לגוי, אף שאינו מוכרח. ב]. יש תועלת בזה שאחר פסח יחזור אליו, שהרי אם מקנה את זה לגוי, הרי זה שייך לגוי, ולכאזי אסור משום גזל הגוי, ושמא הוי כאבידה שלא מדעתו של גוי.

[ומצד חשש לגזל הגוי, לכאורה היה אפשר שיוכל להתנות שקנין הוא רק לשמונה ימים, ולא בתנאי, אלא בקנין לזמן וכמו שכתבנו לעיל (בפרק בענין מכירה מוחלטת ומכירה על תנאי), אולם זה אינו, שהרי אודיתא ענינו שמאז ומעולם היה שלו וכנ"ל, ואם עושה תנאי אין זה אודיתא, וכעין מה שהבאנו מהחזו"א, ודו"ק].

455. בב"מ (עד). האי סיטומתא קניא, ולרבנן זה רק בשביל לקבל מי שפרע, אולם במקום שנהגו לקנות בזה ממש קנו, עיי"ש, ובראשונים, וכ"פ בשו"ע חו"מ (סימן רא ס"א-ב) מכר לו בדברים בלבד ופסקו הדמים, ורשם הלוקח רושם על המקח כדי שיהיה לו סימן ידוע שהוא שלו וכו', ואם מנהג המדינה הוא שיקנה הרושם קנין גמור נקנה המקח, ואין אחד מהם יכול לחזור בו, וכן כל דבר שנהגו התגרים לקנות בו כגון וכו', ע"כ.

456. הנה דנו הפוסקים אי מהני קנין זה גם באיסורים, כגון במכירה לגוי לפטור מן הבכורה, או בנידונינו לענין חמץ, וכיעוין בשו"ת משאת בנימין סי' צז שהוא מועיל שאם בישראל מהני כ"ש בישראל לגוי כדאמרינן דינא דמלכותא דינא וכו', עיי"ש. ואמנם בעיקר דבריו דמשמע דסיטותא הוי כמו דינא דמלכותא, והיינו הך, אין זה פשוט, וי"ל שגם הוא לא התכוון שזה ממש דינא דמלכותא, אלא כוונתו דכיון שהוא מנהג הסוחרים, ואצל הגויים מתחשבים יותר במה שנהוג ונראה בעיניהם לפום ריהטא, א"כ הוא מועיל טפי.

ובמג"א כאן (סק"ד) הקשה על המשאת בנימין ממש"כ בבכורות (רפ"ב) ובתוס' בעי"ז (עא). וביו"ד (סימן שכ) דמשמע שדיני העכ"ם לא מועילים אלא אולינן בתר דיני תורה, ובשו"ת רס"א (סימן לו בתהו"ד במוסגר) כתב דאפשר שהמג"א לא דחה אלא מה שכתב שזה מכח דיניהם, אולם עדיין י"ל דמועיל מדין סיטומתא, דמהני גם להפקיע חמץ, וע"ע מה שכתבו בזה במקו"ח כאן סק"ה ובשו"ת עטרת חכמים חו"מ סי"ד.

ובשו"ת הרמ"א (סימן פ"ז) מבואר שסיטומתא מהני גם באיסורים, וזאת למרות דס"ל שם שהוא קנין דרבנן, וכבר נחלקו בזה הפי' טובא אם הוא קנין דרבנן, וכמשי"כ נתיה"מ סק"א ואמרי בינה בתשו' סי"ב ועוד. אבל בחת"ס ועוד (ה"ד בפת"ש בחו"מ שם) כתבו דמהני מדאוי, וע"ע בכסף הקדשים שם, וכ"כ בשו"ת דבר אברהם ח"א ס"א דמהני קנין סיטומתא מדאורייתא מהלל"מ, ושכ"ה ברדב"ז ח"א סי' תקג, וכ"מ בירושלמי פ"א דקידושין ה"ה, ואכמ"ל.

והנה לסוברים שאינו מן התורה אלא מדרבנן, יש לדון במה שהאריכו הפו' אי קנין דרבנן מהני לדאוי, ועוד ראיתי שיש אומרים דלא מהני קנין כזה שהוא רק להפקיע מאיסורים, וראה בשביבי אש סט"ז שהאריך בזה, עיי"ש. וכן במשנ"ב בשעה"צ (אות נב) הביא מח' האח' אם סיטומתא מהני גם לכתחילה או רק דיעבד, וכתב שאם אפשר לעשות בקנינים אחרים יותר מוסכמים בודאי טוב יותר, ורק כשא"א במשיכה וכדו' שרי, וע"ע גם בכה"ח אות נא, ואות ע. וע"ע בצמח צדק הראשון ס"ה ונחלת שבעה סל"ב. ומ"מ בנידו"ד אין לחוש כ"ה, ובלא"ה עושים עוד קנינים, ואינו אלא לרווחא דמילתא.

457. עיין ב"ח ר"ס רא שכתב דלא מהני בקרקעות, אולם השי"ך שם ועו"א חלקו ע"ז, וכתבו שאם נהגו כן להדיא מהני גם בקרקע, ואפשר שגם הבי"ח יודה בזה, וכן מבואר ברא"ש בב"מ (פ"א סל"ח) ועוד דמהני,

פרק כב

קנין מדינא דמלכותא

א'. חוקים של המדינה והממשלה בעניני קנינים, מועילים לקנות מצד "דינא דמלכותא דינא"⁴⁶³. ובמכירת חמץ גם כן אפשר להוסיף ולהועיל בקנין זה, מלבד שאר הקנינים שרגילים לעשות⁴⁶⁴.

ב'. בארץ ישראל אין לסמוך על קנין שהוא על פי החוק, ככל דינא דמלכותא, אך יכול הדבר להועיל משום סיטומתא⁴⁶⁵.

ג'. קנין שמועיל על פי התורה, והמדינה אינה מכירה בהם, מן הדין מועיל הקנין⁴⁶⁶. ומכל מקום ראוי לסדר ולציין בשטר שהקנין יהיה גם באופן המועיל על פי חוק המדינה⁴⁶⁷.

פרק כג

סדר המכירה בקצרה

א'. אחר כל האמור נפרט בקצרה סדר המכירה למעשה⁴⁶⁸:

א]. הרב מסביר לגוי את כל ענין המכירה, שלאחר המכירה הרי הוא נעשה בעלים על כל החמץ, בין שלו ובין של שולחיו, ולאחר המכירה הכל נהיה שלו ובאחריותו, וכן לגבי השכרת מקומות החמץ⁴⁶⁹.

ב]. עוד יסביר הרב לגוי את אופן הקנינים של החמץ והשכרת מקום החמץ, בכסף, שטר, חצר, אגב, חליפין, סיטומתא, והגוי יאמר שהוא מתכוון לקנות את כל המפורט בשטר⁴⁷⁰.

ג]. להדגיש שכל קנין מועיל בפני עצמו, ולא יבטל אחד את השני, וכן להדגיש שאם יופיעו בין המוצרים דברים שאין ראוי לחול עליהם הקנין מסיבות שונות, לא יבטלו חלות הקנין משאר המוצרים [ויש שנוהגים להוסיף פסקא זו בשטר המכירה]⁴⁷¹.

ד]. יש למלאות את כל הפרטים החסרים בשטר, וכמו שנתבאר לעיל בפרק "קנין שטר"⁴⁷², ואחר כך הרב מקריא לפני הגוי הקונה [ולפני העדים, אם ישנם] את כל נוסח השטר, ומסביר את הפרטים הכתובים ב⁴⁷³. [והנוהגים לעשות ערב קבלן מחתימים אותו על שטר]⁴⁷⁴.

וכמובא בכסף קדשים שם, וכן עיקר.

458. שו"ע חו"מ סי' רא-ב, וע"ע שם כמה פרטים.

459. בשו"ע שם ס"ב הזכיר תקיעת כף, וכפי המצוי כיום היינו לחיצת יד, אבל המשנ"ב כאן (סקי"ט) כתב שמכין כפיהם זה לזה, וכנראה שהוא סגנון אחר, ואכן בגר"ז מבואר שהם ב' קנינים נפרדים, ואולי במקומו של המשנ"ב נהגו כן, ועדיין ק"ק דזה אינו ככל תקיעת כף בעלמא, והו"ל לפרושי.

אגב, המוכר לאשה גויה (כמי שמחמיר בזה עיין מחה"ש וזנוכר בשער א) אסור בתקיעת כף, ואף שיש מתירים בכך מן הדין בדרכי המסחר, עיין מילי דאבות (מרגליות ח"ה אהע"ז א), והגר"י שורף בספר ויצבור יוסף סנ"ז אות י העיר עליו שאמנם יש ללמד זכות, אך למעשה אין לאמרו ולא לכתבו, עיי"ש. והנה ע"ע להגר"ח בעוד יוסף חי פ' שופטים, ולמעשה בודאי שאין שום הוראת היתר, ואין להאריך כאן.

460. שו"ע שם ס"ב. ועיין משנ"ב ובשעה"צ (אות כא) שביאר כאמור שאינו מדין כסף וכו' עיי"ש, וע"ע ביה"ל שפקפק בזה.

461. שו"ע שם בהגה, ונוכר במשנ"ב כאן.

462. דהכל כפי מנהג המקום, שזה מה שמועיל לקנין.

463. עיין חו"מ סי' קצד ס"ב (וסימן שסט).

464. הנה י"א דקנין זה אינו מדאוי אלא מדרבנן, עיין בב"ש ואבנ"מ בסימן כח ובמעדני ארץ סי"ב יג, וכך לענין מכירת חמץ י"א דלא מהני, עיין בצ"צ ונתי"ש שם. אך מדינא אין לחוש כ"ה, ובלא"ה עושים קנינים אחרים, ובפרט כשעכ"פ לא מתנגדים לזה [ועיין בביה"ל אם זה עדיף מסיטומתא וכו', וע"ע כה"ח נב].

465. הנה בפו' בחו"מ סימן שסט מצאנו כמה תנאים בזה, ורבים מהם אינם מתאימים בארץ ישראל, ונוסף גם הוא שעומדים רשעים שמשנים דעתם לפי טובתם ולא טובת העם, וי"ל. וכבר נחלקו בזה האח' דמ"מ בתקנות וחוקים מועיל הדבר (ועיין במקראי קודש פסח ח"א ומעדני ארץ סי"ה, ויחו"ד, ועוד), ועכ"פ יועיל מדין סיטומתא, וע"ע במח"כ פט"ז ובשב"א משכ"ב.

466. עיין חת"ס סי' קיג ודברי חיים ח"ב סי' לו וחשך שלמה ס"ב וחוז"א בליקוטים חו"מ סט"ז סק"ח ומעדני ארץ שם ועוד.

467. שיועיל גם למפקפקים ועוד שבכך לא תהיה הערמה, וכ"כ בחו"ש (פ"ח סק"ב) להוסיף בשטר שהגוי מצהיר שלא יטען שהוא רק לצרכי דת, וכן הגריש"א (הובא באשרי האיש) כתב לציין כן שלא תהיה הערמה, וכן במועו"ז (ח"ג סי' רסט), והוסיף שלכן מדקדק שעו"ד יחתום על שטר הנלוה לשטר המכירה.

468. עיקרי הדברים נתבארו לעיל במקורותיהם, וכאן כתבנו רק את סדר הדברים בקצרה למען יהיה למשמרת, והלכנו בד"כ לפי הסדר שהביא בספר מכירת חמץ כהלכתה פרק כ, עם כמה שינויים, ובפרט שינויים מעשיים (פרקטיים).

469. ולעיל בריש ענין מכירת חמץ יתבאר שצריך שתהא מכירה מוחלטת בלא תנאים, ושם כתבנו שאין זה כ"כ מוכרח לפרש לו שזה על אחריותו, ודי לומר לו שזה קנין גמור ככל הקנינים של מקח וממכר [וכמו"כ לפני המכירה יכול הרב לפרש ולומר לגוי שיקנה ממנו את החמץ לאחר הפסח (כרצון הגוי, ולא בחיוב), ויתן לו גם רווח על זה, וכמו שכתבנו לעיל].

470. נחלקו האחרונים בענין קנין בלא כוונה אי מהני בגוי, עיין בגליון מהרש"א יו"ד סי' שכ ובשו"ת עמודי אש סי' אות ח. ולכו"ע אם יאמר במפורש שמתכוון לקנין הי"ז מועיל אף אם לא התכוון, שדברים שבלב אינם דברים, וכ"כ מהרש"א שם. ומ"מ ראוי להסביר לו דרכי הקנינים שלא יהיה כקוף בפני אדם, הגם כי אתם קרויין אדם וכו'.

471. נתבאר לעיל בפרק בענין דרכי הקניינים, עיין שם, ואם כותבים כן בשטר א"צ לפרש זאת בעל פה, כמו שכתבנו שם.

472. לעיל בפרק קנין "שטר" נתבארו פרטי המילויים להקפיד לרשום

[ב]. מן הראוי היה למסור את מפתחות מקומות החמץ לגוי, אך נהגו להקל בכך שמודיעים לו שאם ירצה מפתח יוכל לפנות אל המוכרים ויתנו לו מיד, ובכל אופן לאחר שמסרו לו את המפתח אפשר להחזיר את המפתחות לרב⁴⁸⁴. [וכן השטרות אפשר להשאירם אצל הרב או אצל אדם אחר שישמרם עבור הגוי עד אחר פסח שיקנו ממנו את החמץ בחזרה]⁴⁸⁵.

[ג]. הרב יבקש מהגוי לאחר המכירה רשות בשם כל המוכרים, שאם ירצו להשתמש בחמץ לאיזו סיבה, שיוכלו להשתמש, על דעת לשלם את מחירו לגוי⁴⁸⁶. [ויש נוהגים לכתוב כן בשטר]⁴⁸⁷. וכן מבקשים מהגוי רשות לדריסת רגל במקומות המושכרים לו⁴⁸⁸.

פרק כד

זמן המכירה בערב פסח

א. זמן מכירת חמץ צריכה להעשות עד סוף שעה חמישית מתחילת היום [כשעה לפני חצות], אבל לאחר מכן שכבר הגיע שעה שישית נאסר החמץ בהנאה, ונתבארו הדברים לעיל בסימן תמג. ואף אם מכר את החמץ אסור לו ליהנות מודמיו.

והנה בחישוב השעות נחלקו הפוסקים כאשר נתבאר בסימן תמג, ולכתחילה יש להזהר ולמכור את החמץ בזמן המוקדם, וכן נוהגים בבד"צ השונים, אך יש רבניות שמוכרים לפי הזמן השני, כדי לזכות את המאחרים לבא, ולכן המדקדקים יבקשו למכור את החמץ במקום שמוכרים מוקדם⁴⁸⁹.

ב. בערב פסח שחל בשבת אפשר למכור את החמץ כל יום שישי עד השקיעה⁴⁹⁰. אמנם מאחר ועדיין ממשיכים לאכול חמץ שאינו כלול במכירה, ישנם כמה דרכים היאך לנהוג כמבואר בהערה⁴⁹¹.

ג. יש נוהגים לעשות מכירה נוספת ביום י"ג, מלבד המכירה ביום י"ד, כדי לפטור מקומות מסוימים מבדיקת חמץ, אך המנהג להקל⁴⁹². ועיין בהערה⁴⁹³.

חלה עכשיו, אבל היא חלה רק על החמץ שישאר ביום שבת קודם זמן איסור חמץ, ובאופן זה אין את החשש שהזכרנו לעיל מצד קנין בשבת, וכמו שהעיר המהרש"ם בדע"ת סימן תמד א.

ובאופן זה גם אין חשש של כלתה קנינו בקנין סודר הנ' לעיל שהרי המכירה חלה מיד, וגם הגוי אינו יכול לחזור בו, אלא שיש כאן חיסרון מצד קנין אודיתא כנזכר לעיל, שהרי בכל אופן א"א להתנות תנאים בקנין אודיתא, שכאשר מתנה הרי זה מראה שאינה הודאה באמת אלא שקר ולא מועיל, וכדברי החזו"א הנ"ל.

ונוסף על כל זה יש כאן חשש נוסף במכירה זו מצד ברירה, שהרי הדבר אינו מבורר על מה חל הקנין עד למחר, וידוע שבדאורייתא אין ברירה ורק בדרבנן יש ברירה, ואכן המהרש"ם שם עמד בזה וכתב ליישב, א'. שמאחר ויכל לעשות הקנין בזמנו ולא עשה זאת בגלל איסור דרבנן של קנין בשבת, ובדיעבד אם היה עושה קנין ג"כ היה חל שוב אין בזה חשש של ברירה, וכעין מש"כ בנתיה"מ (סימן סא סק"ג). ב'. שכיון שהדרך לבטל החמץ א"כ המכירה והביעור הוא רק דרבנן, ובכה"ג חלה המכירה, עיי"ש. אמנם ישוב זה השני אינו פשוט, ורבים סוברים שמה שאדם מוכר אינו מבטל או שעכ"פ אין בדעתו לבטל (וכמו שהבאנו בהקדמה להל' מכירת חמץ בהערה, עיין שם). וא"כ ה"ז חיוב דאורייתא (אמנם משי"ש לענין תנאי), וע"ע באמרי יושר ח"א ס"א קמו.

עוד יש לעורר בכל הנ"ל לענין הנוהגים לכתוב שעות בשטר המכירה (וכמו שהבאנו לעיל בענין קנין "שטר"), דלפ"ז יש לדון היאך יכתוב בקנין זה, ראה בשד"ח ס"ט אות לה, אכן זה אינו קשה כלל לפרט הענין והקנין וחלותו, ובלא"ה אינו מעכב, ובפרט בשנה זו.

סוף דבר, נראה שהטיב ביותר לעשות כפי ב' הדרכים הראשונים: א]. למכור הכל לגוי חוץ מחמץ פלוני. ב]. למכור הכל, בתנאי שיוכלו להשתמש בחמץ על דעת לשלם את מחירו, ולענ"ד נראה שכן היא הדרך הראויה למעשה למכור הכל ולהתנות עם הגוי שיוכלו להשתמש בחמץ על דעת לשלם (אם ירצה לממש את הקניה לאחר פסח, ובלאו הכי כתבנו לעיל שכן ראוי להתנות עם הגוי תמיד, ושוב אין חשש) [וכל עיקר החשש הוא כשמשתמשים בלא ידיעת הגוי, שזה מראה שהמכירה אינה רצינית].

492. נתבאר לעיל סו"ס תלג ענין מכירת י"ג שיש מחמירים כדי לפטור מבדיקת חמץ, אך הרבה אח' כתבו להקל וכן המנהג, שגם מה שבדעתם למכור למחר הוא נפטר מהבדיקה.

493. יש לציין, שיש מעלה במכירת י"ג למקומות מרוחקים בעולם שאצלם יתכן שזמן איסור חמץ מוקדם [ואמנם התועלת בזה רחוקה, כי אינו מצוי שמוכרים ממדינה למדינה, אא"כ בבי"ד מוכר ומפורסם, ואמנם לכא"ו יש נפ"מ בזה גם בתסם אנשים שיש להם מניות ששייכים בעסקים שבארצות רחוקות, וכבר כתבנו בסימן תמח ועוד מקומות דין מניות חמץ, אולם ז"א, כי אפילו אם נאמר שצריך למכור מניות הסוחרות בחמץ, מפני שהוא כבעלים, הלא מעיקר הדין הולכים אחר מקום הבעלים ולא אחר מקום החמץ (וכמו שכתבנו להלן בהלכה שאחרי הבאה), ולכן א"צ לחוש לזה].

ויבואר, שאין הנידון משום קו התאריך [שהרי שם היום הולך אחורה, ואדרבה אפשר למכור מאוחר יותר], ולא משום המערב כגון ארה"ב ועוד [ששם יש עוד שהות עד שנכנס פסח], אלא הכוונה למקומות רחוקים שבהם לפי מרן החזו"א יתכן שפסח נכנס בהם 6 שעות קודם הזמן בא"י (לפי שיטתו שירושלים 18 שעות), ולהגרי"מ טיקוצ'ינסקי יתכן ההפרש 12 שעות (שלשיטתו ירושלים במרכז) - וכל זה הוא לגבי מכירה שבא"י, אבל כשהמכירה היא באמריקה, יתכן הפרש של 13 שעות וכו', וכן יפן שמרוחקת מסין ולפי החזו"א עובר את הקו, יהיה אפשרות של הפרש 24 שעות, ואז צריך הרבה זמן יותר - אבל בא"י יש תועלת למכור ביי"ג, וגם בליל י"ד עד חצות למטרת המניות וכדו', אך ז"א מצוי מכ"א, ועיקר המטרה להועיל לבדיקת חמץ כנ"ל, ולכן עושים ביום י"ג.

ה]. הגוי נותן דמי קדימה לתחילת פרעון של שווי החמץ ושכירות המקום, בשבל קנין "כסף", ויהיה זה בשווי פרוטה לכל אחד מהמוצרים ולכתחילה שני פרוטות לכל אחד, ושאר התשלום נזקף עליו במלוה⁴⁷⁵.

[ו]. בעת שנותנים את הכסף בעבור קנין השכירות של המקום, צריך להזכיר לגוי להתכוון לקנות בכך גם את החמץ מדין קנין "אגב", וכן שהחמץ המונח באותם מקומות יהיה קנוי לו בדין קנין "חצר"⁴⁷⁶. וכן יזכה הרב קרקע כל שהוא משלו לשעת המכירה עבור המוכרים שאין להם קרקע, ואגב זאת מקנה לגוי את חמצם⁴⁷⁷.

[ז]. אחר כך לוקח הגוי מטפחת או איזה בגד או איזה כלי, או עט ששייד לו, ונותנו לידי הרב עבור קנין "חליפין", והרב זוכה באותו בגד או כלי ותמורתו מקנה לו את החמץ.

[ח]. הרב נותן את ידו לתוך ידו של הגוי לשם גמר העסקא כדרך של סוחרים, והוא קנין "סיטומתא".

[ט]. הרב אומר לגוי בפני עדים, שהוא מודה בהודאה גמורה בשמו ובשם כל אלו שמינוהו כשליח, שכל סוגי החמץ הרשומים והידועים כשייכים למוכרים הרי הם של הגוי⁴⁷⁸. וכן השכרת המקומות⁴⁷⁹. ומועיל מדין קנין "אודיתא".

[י]. הרב חותם על "שטר המכירה" סמוך לשורה אחרונה, או במקום המסומן בדפוס, ולרווחא דמילתא מוסיפים חתימת הגוי⁴⁸⁰, וחתימת עדים שאינם קרובים. ויש שאינם מחתימים עדים כלל, והרי הוא כשר לכתחילה⁴⁸¹. [טוב לעשות את כל השטר בדף אחד, ואם הם כמה דפים יחתמו בסוף כל עמוד ועמוד].

[יא]. הרב מוסר את השטר ליד הקונה בפני שני עדים⁴⁸², וכן נותנים לו את שטרות ההרשאה ורשימות החמץ ומקומם עם כל הדפים הנלוים, והם נמסרים יחד לגוי⁴⁸³.

כהוגן, שאם לא כן עשוי להפסל, כגון בטעות בתאריך מוקדם, או טעות בשמות [ובפרט יש להזהר בשמות גויים שאינם מוכרים], וכן בסכום לא מדויק וכו', ולמלאות את החללים.

473. כדברי השו"ע בחו"מ שמקריאים שטר לפני העדים, וכמש"ש. ועדים אינם מוכרחים שיהיו, וכמש"ש.

474. יש עושים בשטר נפרד, ויש שעושים זאת בשטר המכירה עצמו, ויש בזה פרטים, עיין במח"כ בפרק ערב קבלן ועוד בפרק כ ס"ח ועוד בשאר ספרים שהאריכו בהנהגה זו בכז"כ פרטים, ואכמ"ל.

475. ראה לעיל בקנין "כסף" כל הפרטים. ושם נתבאר שהגוי יתן בעצמו מכסף שלו, והרב מקבלו לעצמו.

476. עיין בדברינו בענין שכירות המקום, שיש אומרים להזהר שלא לומר שזה עבור הנחת מקום חמץ, אך בהערה כתבנו שאינו מוכרח, ומ"מ אומרים דרך כלל שמושכר לו.

477. ומן הסתם אין לך אדם שאין לו קרקע, אך מצוי בנערים וכו', וכתבנו מזה בהל' פרוחבול.

478. הנה אודיתא ענינו שמודה ששייד לחבירו לגמרי כמו שנתבאר לעיל, וראה שם פרטים בדבר, וגם זה אפשר שמועיל ע"י שליחות שהמוכרים ייפו את כוחו לעשות כבשלו.

479. אודיתא ענינו על קנין, אולם אם שכירות קניא ליומא, הרי הוא מודה על השכירות ששכור לו.

480. והרי מוסיפים בשטר הצהרה של הגוי שלא יטען שאינו מכיר בדין תורה וכו', וכן לחיזוק הענין.

481. נתבאר לעיל שיש אומרים שעדיף שלא יהיו עדים מחשש תקלה, אך אפשר להוסיף ולפרש שלא יפסל ע"י עדים אלו.

482. יש לציין שלעיל בקנין שטר הבאנו ש"א שצריך שהשטר יהיה של המוכר, ולכן הרב יקנה את השטר לכל המוכרים (בזכיייה ע"י אחר וכו'), ורק אח"כ ימסרנו.

483. יש שנוהגים לחבר את כל השטרות כאחד, אם אפשר.

484. עיין לעיל בענין מסירת מפתח וכו', והנה כיום אין נוהגים למסור מפתח, וזה בפרט לרובא דעלמא שאין משאירים חמץ בעין, אבל המוכרים חמץ בעין ראוי שימסרו מפתח וכמש"ש.

485. ולאחר הקנין במוצאי פסח מוסר בחזרה את השטרות ליד הרב, ואם הם כבר אצלו יאמר לו שהוא לוקח אותם, והגוי יסכים לכך ודיו.

486. כן ראוי לעשות למקרים של חולי ח"ו, שצריכים לקחת תרופות חמץ, וכן יועיל הדבר לערב פסח שחל בשבת, וכמו שביארנו להלן בפרק הבא, עיין שם. וכן למקרה שאחר הפסח לא הגיע הגוי, ורוצים להשתמש בחמץ, וכל כה"ג, הגם שמן הדין יש להתיר להשתמש בחמץ במקום הצורך גם ללא הבקשה מן הגוי.

487. ידוע שיש כותבים כן בשטר מפורש [כמו שכותבים שיש רשות דריסת רגל במקום המושכר לגוי], אך בסידור פסח כהלכתו (הל' ער"פ שחל בשבת פ"ב, הערה 5) כתב בשם הגרנ"ק שלא לכתוב כן, דמיהזי כהערמה.

488. וגם זה יש המוסיפים לכתוב בשטר, ראה שיבת ציון ס"י, ואו"ח ס"ט, ותשוה"נ ח"א ס"י רצ, אך יש לציין שלמרות תנאי זה אין ראוי להכנס שם אלא דרך עראי בלבד שלא יהיה נראה ולזול במכירה.

489. מלבד האמור שלא לאחר את המכירה לזמן השנוי במחלוקת, עוד יש לציין לדברי החת"ס סימן סב קיג קיט ומהר"ם איגרא על מכירת חמץ שהעירו שיש למכור את החמץ לגוי לפני ביטול החמץ, כדי שלא יהא נראית המכירה כהערמה, וכמ"ש התב"ש (שהזכרנו בהקדמה להל' מכירת חמץ), ורק עם הביטול דאינו אלא איסור דרבנן מהני, ואם ימכור אחר הביטול, ה"ז מראה כאילו חזר בו מהביטול ורוצה לזכות בזה וכו', עיי"ש. אמנם לדינא אין בזה חשש, וכמש"כ ליישב בכמה אופנים בבית שלמה ס"י עב, ועוד רבים, וע"ע שד"ח סימן ה מה, וס"ט טו, ובשרית מנח"י ח"ח ס"י מא, וכן דעת כל אדם יר"ש שרוצה להועיל ככל האפשר אם בביטול ואם במכירה כמו תנאי, ולא שיעכב זה את זה.

490. עיין בדברינו בסימן תמד הלכה א באות ד בהערה שיש שרצו לומר שעדיף למכור קודם שעה שישית ככל שנה שמא יטעו (וכעין מש"כ בשו"ע ס' תמד ס"ב שטוב לבער וכו'), וכתבנו שם שאינו מחזור, שהרי מכירה זו עכ"פ בזמנינו מסורה לבית דין, ולא יטעו.

וכבר נחלקו בזה האח' שיש אמנם שכתבו למכור כרגיל בכל שנה קודם שעה שישית (עיין זכל"א ח"ג פח קיב, ומהר"ם שיק ס' רה, ועוד מן האח', ראה בסידור פסח כהלכתו ונט"ג). אולם שאר פוסקים חלקו ע"ז כהאמרי יושר ח"א ס' קמו, ודברי מלכיאל ח"ד סכ"ט, מט, ומנח"א ח"ג ס' כו, ואוריאן תליתאי ס' סד, ועוד מטעם שכתבנו שמכירה מסורה לבית דין, ועוד שאינה מצוה חיובית לבטל ולבער, אלא זו אפשרות להפקיע מאיסור חמץ ואין חשש, ומה גם שאף ביעור החמץ ביום שישי בזמנו, אינו מדינא אלא מנהג כמבואר בבי", וכן בשו"ע בלשון טוב וכו', ודו"ק. ומ"מ מפני כבוד שבת אין ראוי להתאחר, ועיין בהל' שבת סימן רנא דין פרקמטיא בערב שבת, אולם הגרנ"ק ועוד נוהגים לאחר את המכירה, כדי להועיל לבעלי חנויות המתאחרים במכירה לרבים וכדו'.

[וחשבתי שיש אפשרות למכור ב' פעמים, א'. בזמנה שלא ישכחו בשאר שנים. ב'. קודם שבת מפני המתאחרים. ושור"י שכ"כ בנט"ג פ"ה הערה ח בשם הגר"מ פינשטיין, עיי"ש. אולם זו חומרא יתירה (אמנם אפשר בקנין אחד, כמו אודיתא וכדו' למזכרת), וכפי האמור אין צורך כלל לטרוח בזה]. ובכל אופן אם שכח למכור חייב לבער, ואסור למכור בשבת, אמנם ראה בשד"ח באספ"ד ס"ט אות כט.

491. ישנם כמה דרכים בזה, וכמו שיבואר מה העדיפות לעשות בכה"ג:

א]. למכור לגוי, ולפרש בשטר המכירה, שחמץ פלוני המסוים הנמצא במקום פלוני אינו מכור לגוי, ע"כ. והנה זו אפשרות טובה לכתחילה, אלא שקודם זמן איסור חמץ צריך להזהר ביותר לכל יישאר שום חמץ ברשותו, שהרי אינו נמכר לגוי, ואם יישאר ברשותו עובר בכל יראה, ואין מועיל להניחו במקום המכור לגוי וכדומה, אלא צריך לבער אותו [ובזמנינו הביעור הטוב ביותר על ידי זריקתו לבית הכסא, אבל לפח האשפה אין ראוי לעשות כן, ראה בדברינו לעיל בסימן תלג ועוד].

ב]. למכור את החמץ בלא יוצא מן הכלל, אבל להתנות עם הגוי במפורש שיוכלו להשתמש בחמץ על דעת לשלם לו את מחיר החמץ שישתמשו [ויש נוהגים בלאו הכי לפרש לגוי תמיד, שיוכל להשתמש עם החמץ כשירצו על דעת לשלם, כידוע, וכן נוהגים רבים, ושוב אין חשש כלל], ונראה שגם אם לא התנה עם הגוי במפורש אפשר לעשות כן, כיון שידוע הדבר שאין הגוי מקפיד, וכמו שכתבנו במקומו, וכיון שהוא על דעת לשלם אין חשש, אלא שמצד שנראה כאילו המכירה אינה ברצינות, ראוי שלא לעשות כן [ושונה הדבר משמשום בחמץ לאחר הפסח שכתבנו להתיר אם הגוי לא מגיע במוצאי פסח, וכדומה].

ג]. יש נוהגים בשנה כזו, למכור את החמץ למכור בתנאי שהמכירה תחול בשבת לפני זמן האיסור, וכמש"כ בשואל ומשיב שתיתאה ס"י ג, אולם דבר זה שנוי במח' גדולה אם מותר למכור בערב שבת בתנאי שיחול הקנין בשבת, או שהדבר אסור בכלל האיסור של עשיית קנין בשבת, וכמו שהבאנו בס"י שו לדון בזה. והזכרנו מזה בהל' פסח לעיל בסימן תמד שם בהערה, שיש מתירים ויש אוסרים לכתחילה.

מלבד כל זה יש לשים לב לכמה חששות בעצם המכירה, ראשית אם הגוי מתחרט בתוך הזמן קודם שחלה המכירה, הרי המכירה בטלה (כדין חזרה בקידושין נט, וכ"כ כמה פוסקים). ועוד יש בזה חסרון לענין קנין סודר, שאם כלתה קנינו שוב א"א לקנות בכך, וא"כ אם הרב יחזיר את הסודר לגוי כנהוג, הרי שבבא הזמן לא יהיה הקנין על מה לחול, אך לזאת יש תקנה להשאיר את הסודר בידי הרב עד אחר הזמן, ועוד יש בזה חיסרון לענין קנין אודיתא, שכמו שנתבאר לעיל כל מהות קנין אודיתא היא רק כשהוא מודה שמאו ומעולם הדבר שייד לגוי, ואם הוא עושה תנאים לא מהני (וכמש"כ החזו"א בב"ק ס"יח סק"ו ועוד), ובאופן זה נצטרך להסתמך על שאר קנינים.

ד]. יש אפשרות למכור את החמץ ביום שישי, ולהדגיש שהמכירה

ד'. המוכרים מכירה אחת ביום י"ג, אם קנו חמץ נוסף לאחר המכירה, יפנו לרב שימכור עבורם את החמץ הזה⁴⁹⁴. ואם לא עשו כן ניחו אותו במקום החמץ המושכר לגוי, שיקנה את זה בקנין חצר⁴⁹⁵. וכן באודיתא⁴⁹⁶.

ה'. יהודי הנמצא בארץ ישראל, ויש לו חמץ בארצות הברית וכדומה, שכידוע יש הפרש שעות בין הארצות, נחלקו הפוסקים האם הולכים אחרי מקום החמץ או כפי בעל החמץ, ולמעשה יש להחמיר ולמכור את החמץ בזמן ההיתר של מקום הבעלים ומקום החמץ⁴⁹⁷. ואם בני ביתו שבחוץ לארץ ממשיכים להשתמש במקומם בחמץ עד זמן האיסור שם, יקנה להם את החמץ והם ימכרוהו לגוי שם⁴⁹⁸.

ואם טעו ולא מכרו בזמן ההיתר שבשני המקומות, בדיעבד יש להקל⁴⁹⁹.

פרק כה

הקנין מהגוי לאחר הפסח

א'. מותר למכור לגוי את החמץ בסכום מועט, וטוב למכרו בסכום הקרוב לשוויו, כדי שלא יהיה נראה כהערמה, ואפשר למכור לגוי דרך זקיפה במלוה כדי שלא יפסיד, וכן נוהגים לעשות⁵⁰⁰. ולאחר הפסח מבקשים מהגוי שישלם את מלא המחיר, וכאשר אינו רוצה, קונים ממנו בחזרה את החמץ⁵⁰¹.

ב'. אם אחר הפסח הגוי אינו רוצה להחזיר את החמץ, ורוצה להשתמש בו, אסור לכפות אותו להחזיר את החמץ בשום אופן, ולא לתבוע אותו בבית משפט, שהרי החמץ קנוי לו קנין מוחלט⁵⁰².

אבל אפשר לתבוע ממנו את התשלום המלא של החמץ, כגון אם שילם רק מקצת הכסף, והשאר נשאר עליו בחובה⁵⁰³.

ג'. כיון שמכירת חמץ לגוי צריכה להיות לכתחילה מכירה גמורה בלי הערמה, אם כן לאחר הפסח כשיחזיר הגוי את החמץ, צריך לקנותו באחד מדרכי הקנינים ולא לקבל ממנו בחזרה סתם כן⁵⁰⁴.

ודי לקנות ממנו בכסף את המקום ואת החמץ שמכרו לו לפני פסח, והוא יחזיר את השטר שקיבל, ודי⁵⁰⁵. ויש שעושים גם קנין סודר⁵⁰⁶. וכן נוהגים כיום לעשות איזה קנין במוצאי החג⁵⁰⁷.

ומכל מקום אם לא קנה ממנו בחזרה, אינו מעכב⁵⁰⁸.

ד'. מן הראוי שהקנייה מן הגוי תיעשה מיד וסמוך ליציאת החג⁵⁰⁹.

494. הנה נחלקו הפו אם אפשר לעשות שליח לדבר שלא בא לעולם או לרשותו [ובפרט אם לא כתב כן כתב ההרשאה, ועיין בזה במח"כ פי"ד סכ"א מחלוקת אח' אם ראוי להוסיף כן בשטר, עיי"ש], ולכן יש לעשות מכירה נוספת, וכמש"כ במח"כ פי"ג ס"ז והלאה, ומיהו יש לצרף מה שנהוג שהרב עושה גם מדין זכין, וע"ע במח"כ שם ס"ט-י, שייחדו מקום להשכרה אגב, או שהרב יעשה כן משלו.

495. עיין מח"כ פי"ג ס"ח ובהערה.

496. כן נראה שזה יכול לעשות בעצמו לקחת שני עדים ולומר בפניהם שהחמץ שבביתו הוא שייך לגוי פלוני מאז ומעולם, וכמשנ"ת לעיל.

497. הנה בשו"ת עונג יו"ט (סימן לו) חקר בזה, וכתב דאזלינן בתר מקום החמץ, עיי"ש, והעתיקו הכה"ח (סימן תמג אות טוב), אולם בשו"ת חסל"א תאומים קמא סימן לה כתב דפשוט הוא שהולכים לפי מקום הבעלים, שעליו מוטל האיסור, וכן כתב בשו"ת ארץ צבי פרומר סימן פג, ועוד האריכו בזה האחרונים שהובאו בספר מח"כ פי"ג הערה טז ובחזו"ע עמוד סב, ורובם ככולם נקטו דלא כהעונג יו"ט דלא אזלינן בתר מקום הבעלים, ומ"מ לכתחילה יש למכור בזמן שהוא היתר גם אצל הבעלים וגם אצל מקום החמץ. וכן הוא בשו"ת מנח"י ח"ז סי' כה ושו"ת אגר"מ ח"ד סי' צד ועוד להחמיר כתרווייהו, הגם שעיקר הדין הוא כפי מקום הבעלים.

498. מנח"י שם. ויפרש לאשתו שתוכל למכור, אמנם ילי"ד להקנות להם כדי באופן שאין לו רשות בזה [וע"ע בספר מח"כ עמוד כג כמה פרטים].

499. הנה באופן שמכר בזמן שהוא היתר לבעלים בודאי שמותר וכן הוא עיקר הדין, אולם בהיפך קשה להקל, אך בחזו"ע שם הביא גם בזה להקל, והוסיף שטוב לבטלו ברוב חמץ שנמכר כדין, עיי"ש. ומיהו י"ל שכאשר לא הוא מכר בעצמו אלא הרב מכר בעבורו, ובטעות הרב לא נהג כהוגן לגביו, ה"ז שנוי בפלוגתא אם גם באונס נאסר החמץ, וכמו שכתבנו בענין חמץ שעבר עליו הפסח, שיש מקילים ובפרט באונס גמור, וא"כ חזי לצרופי להקל (ורק אם יוכל בנקל לבטלו ברוב עדיף טפי). וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ו סימן צג-צז, ודו"ק.

נ"ב. ומלבד הג"ל יש לדקדק גם במוצאי החג שלא לקנות בחזרה מן הגוי עד שיהיה זמן היתר לכל בעלי החמץ, וכפי שיבואר להלן בפרק הבא.

500. בשו"ע (ס"ג) כתב למכור בדבר מועט, אולם כתבו האח' שטוב למכור במחיר הקרוב לשויו וכו', וכמש"כ בביה"ל רד"ה בדבר וכה"ח אות עח, ונתי' לעיל בענין קנין כסף, ראה שם כל הפרטים.

ומכל מקום אם לא עשה כן אינו מעכב, דכאמור שבשו"ע מתיר, וגם זה תלוי בנידון הפו' אם יש קפיда במכירת חמץ דרך הערמה, וכמו שהבאנו בתחילת הענין, וכן בענין קנין מהגוי לאחר הפסח וכו'.

501. עיין להלן, ויש לעשות בדרך זו, שלא יהיה נראה כחוכא ואטלולא, עיין קיצושו"ע סי' קיד ס"א וש"א.

502. כן כתבו האחרונים, ה"ד במשנ"ב (סק"ג) וכה"ח (אות נח), ומלבד שזה מראה שהמכירה אינה אמיתית, עוד בה שיש חשש גזל לפעמים אחר שקניו לו.

503. משנ"ב (סק"ג), ופשוט. וכן המנהג כיום לעשות כן, וכנז' בהלכה הקודמת ולהלן, ואפשר גם לעכב את החמץ בחובו כמשכון וכו', וכפי ראות הבית דין במקומו, ועיין מנח"י ח"ו סי' ס"י מה.

504. כ"כ בספר בגדי ישע (בתשו' ס"ב אות ד), ה"ד בביה"ל (ס"ג ד"ה מכירה גמורה) ובכה"ח (אות עז), עיין שם. [וכן נראה שהיה המנהג בכל המקומות, וכמו שמבואר בחת"ס סי' קט ועוד בתשו' הפו' גבי טבילת כלים לאחר קנייתם מן הגוי, אך יש לדחות ששם עצם הדבר שלוקח בחזרה ה"ז קניין], וע"ע ערוה"ש ושו"ד סי"ט כג, שהביא כן מעוד פוסקים

לחזור ולקנות מהגוי אחר פסח.

אולם נראה שכ"ז אינו מעכב, והוא תלוי בדברי האח' בדין הערמה במכירת חמץ וכמו שהזכרנו לעיל בתחילת ענין המכירה ועוד, ועכ"פ הרי בשו"ע (ס"ג) ושאר פו' סתמו בפשיטות שמותר ליתן לגוי המכירו אע"פ שידוע שהוא שומר לו את החמץ ונותנו לו אחר הפסח, ע"כ. ואמנם י"ל שקונה ממנו בהבאה לרשותו וכו', אולם סתימת הדברים משמע שבכל אופן מועיל. וכן בדין, שהרי מ"מ היתה מכירה גמורה, ולא מבעיא לאחר מעשה שאינו נאסר, אלא אף לכתחילה אם יש איזה קושי לקנות ממנו וכדו', די בכך שהגוי מסכים להחזיר את זה לגוי, ותול"מ.

וע"ע בבגדי ישע שם שהוסיף שבפרט יש לעשות קנין על מקום החמץ שמכר לגוי או שהשכיר לגוי, שהרי מפורש בחו"מ (סי' קפט בהגה) שקרקע אינו נקנה בחזרה בדיבור בעלמא וכו', עיי"ש. וא"כ צריך הרב לקנות גם את המקום בחזרה, ואמנם בעיקר דבריו ניחא לענין קנין קרקע שמכרו, אולם בשכירות אינו פשוט, וראה בספר מח"כ פכ"א ס"ז בהערה שכתב ליישב [וע"ע שם בהלכה ח לענין הנוהגים לעשות ערב קבלן, עיין שם].

505. כ"כ בגד"י הנ"ל, ולא דמי לקנין הישראל מהגוי שאינו קונה קרקע בכסף כי אם בשטר שזה תלוי בגמירות דעת, ואם לא עשו שטר אין קפיда, ודי שיקנו בכסף. [וע"ע בחו"מ סי' קצד ס"א, ח, ונו"כ].

506. שו"ת שם עולם סי", עיי"ש. והבאנו זה, אף שהוא חומרא יתירה שהרי די בכסף וכו', משום שבכל אפשר לעשות קנין סודר, ויש מי שהתחיל מקרוב להצריך גם שטר מכירה הפוך מהגוי ליהודי, והיא חומרא יתירה, והרי בלא"ה כ"ז אינו מן הדין וכנ"ל, ותול"מ.

507. שקונים בחזרה מן הגוי בכמה אופנים.

508. כמו שנתבאר לעיל שאין זה אלא לרווחא דמילתא.

509. ערוה"ש (סכ"ח) שכן ראוי לעשות כדי שלא יפתחו הסוחרים את חניות החמץ קודם הקניה בחזרה, עיי"ש. וע"ע באשל אברהם מבוטשאטש, אך כפמשנ"ת אינו אלא לכתחילה, ולכן נותני הכשרות על המאפיות וכו', לא מודקדים בזה, ומיד בצאת החג מתחילה המאפיה לעבוד, והמשיגה אחראי רק על הכשרות, ואינו מונע להמתין עד אחר המכירה.

510. כן העירו כיוצ"ב במקראי קודש פסח (ח"א סי' עו), ואגר"מ (סימן צד צה), וע"ע במח"כ פכ"א סי"ט.

511. עיין מח"כ שם סי'.

512. כן נראה שעדיף להועיל למחמירים כרבינו תם שלשיטתם אם יקנו חזרה את החמץ הוא בחשש חמץ בפסח, וזה עדיף יותר מאשר לחשוש לאותם הנוהגים כהגאונים שעשויים לפתוח את החנויות מיד במוצאי החג בזמן הגאונים, ויבואר: א]. שהרי בודאי שראוי לדאוג לנוהגים כראוי ע"פ ר"ת ובפרט במילי דאו' של חמץ בפסח בא"י (אך בחו"ל יש להקל טפי), וכמשנ"ת במקומו בגדר הדברים. ב]. שכבר כתבנו שהזהירות לקנות את החמץ מהגוי במוצאי החג, אינה מוכרחת ע"פ דין אלא בשביל שלא תהיה הערמה, ולכן אין בזה כ"כ קפיда אם ישתמשו בחמץ קודם שקנו בחזרה מן הגוי, ומה גם שרבים מהם בודאי עושים כן קודם הזמן, שהרי אף אם הבית דין יקנו מיד במוצאי החג בזמן הגאונים הרי יקח הדבר קצת זמן, ואילו בעלי המאפיות לחוצים ברוב דוחק מהצובאים על המאפייה, ואין ממתנים ולא מיד, ולכן בהד"צ השונים ממתנים לזמן רבינו תם, וכן ראוי לעשות גם בלא"ה, כדי לחוש לר"ת שכמותו כתבו רוב ככל הראשונים ונת' במקומו [ולא זו בלבד, אלא יש מחמירים כרבינו תם כפי שיעור המחמיר ביותר, עיין בדברינו בסימן רסא].

513. דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא קנסא דרבנן ולקולא, וכד"כ רוב

ויש להדגיש לגוי שאין קונים ממנו אלא את החמץ של בני ארץ ישראל, ולא את החמץ של בני חוץ לארץ, כגון אלו השוהים בארץ ודעתם לחזור, או אלו שנסעו לחוץ לארץ לאחר המכירה⁵¹⁰, ואת חמצם יקנה הרב מן הגוי למחרת בלילה, או שיזכה את החמץ שלהם לעצמו, ובמוצאי יום טוב שני יזכה להם את חמצם על ידי אחרים⁵¹¹.

ה'. הנוהגים כרבינו תם בזמן מוצאי פסח, ימתינו מלקנות מהגוי עד זמן רבינו תם, וכן נוהגים בהרבה בתי דינים, לקנות בחזרה מן הגוי רק אחר זמן רבינו תם, כדי להועיל למחמירים. וכן ראוי לעשות⁵¹².

ומכל מקום אם הרב קנה את החמץ בזמן הגאונים, אין החמץ נאסר לנוהגים כרבינו תם⁵¹³. וכן אפשר מעיקר הדין להקל לקנות חמץ מיהודים שהתחילו להתעסק בחמץ מזמן הגאונים⁵¹⁴.

עוד פרטים

ו'. בכל אופן שלא קנו את החמץ בחזרה מן הגוי, כגון שהגוי לא בא, או שאיחר וכדומה, יכולים להשתמש בחמץ על דעת שישלמו לו את המחיר, אם ירצה להחזיק בחמץ גם לאחר הפסח⁵¹⁵. ויש שכותבים כן בשטר המכירה שהרשות נתונה למוכר להשתמש בחמץ על דעת לשלם לו רווח כפי שומת בקיאים.

ז'. שבת שלאחר שביעי של פסח, מותר להשתמש במאכלי חמץ שנמכרו לגוי, ואף על פי שעדיין לא קנו את החמץ בחזרה מן הגוי⁵¹⁶.

ח'. אסור ליהודי אחר לקנות את החמץ מן הגוי לאחר הפסח, משום שהדרך הוא שהגוי מחזיר את החמץ לבעלים הראשונים⁵¹⁷. וגם בדיעבד אם הוא קנה את החמץ, דעת הרבה פוסקים שצריך להחזיר את החמץ לבעלים הראשונים והם ישלמו לו את הכסף ששילם, אך אין צריכים לשלם אלא כפי הראוי ליתן, ולא יותר⁵¹⁸. ויש אומרים שאינו חייב להחזיר לו⁵¹⁹. ומכל מקום לא טוב עשה בעמיו להפסיד את חבירו⁵²⁰, ועיין בהערה⁵²¹.

ט'. המוצא חמץ בביתו בחול המועד צריך לשורפו, אולם כיום שמוכרים כל החמץ לגוי, אפשר להצניעו במקום שמניחים את החמץ וכלי החמץ שמוכרים לגוי, ואפשר גם לשורפו⁵²².

הנוהגים כר"ת הוא רק לחומרא (אא"כ הוא מחמיר כר"ת מדינא בכל מילי, ראוי להזהר בזה). ועוד דהוא אינו מתכוון לזכות בחמץ לפי שיטתו עד זמן האפשרי, כדרך שכתבנו גבי בני חו"ל, ויש שגם אומרים ומפרשים זאת להדיא, ועיין באגרות משה ח"ד סי' צד צה. ועיין במנח"י ח"ו סי' מה וח"י סי' מג, ובשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' צג, ודו"ק.

514. עיין בהערה קודמת, וגם אפשר להתפרש שהם מתעסקים בחמץ אבל עדיין הוא ברשות הגוי, ואם יקנו המקילים הרי לשיטתם מותר, ויבואר עוד שהנה מצאנו שאפילו במומר גמור שהתעסק בחמץ בפסח אינו נאסר, וכמש"כ באגר"מ ח"א סימן קמט, עיי"ש. וכ"ש שיש להקל בזה ביהודים שתולים בדעת המתירים, וכדין יעשה והעיקר שלא יאסר, אך יש לדחות, חדא שרוב הפוסקים חלקו על סברת האגר"מ, ונתבאר לעיל במקומו, ואסרו חמץ של מומר שמכר והמשיך להתעסק בו בפסח, ועוד יש כאן סברא ברורה להחמיר, וגרוע ממומר, שהרי הוא תולה בטחונו במתירים, ובדעתו בודאי שמותר, וי"ל. ומ"מ לדינא נראה שיש להקל, ועיין במנח"י ח"י סמ"ג שלכתחילה ראוי להחמיר, או בהתרת נדרים וכו', וע"ע שם. ובכל זה נראה שהדבר תלוי לפי הענין אם נוהגים כר"ת מדינא או לחומרא ובאיזה דברים וכו'.

515. כ"כ באשל אברהם מבוטשאטש ס"ו להתיר בזה במקום צורך גדול ליטול מהחמץ בפני שני עדים על מנת לשלם, ואף בלא עדים אין איסור רק שלא ראוי, עיי"ש. וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה סי' רכא, וכ"כ עו"א. והשתא נוהגים גם להשתמש בלא עדים, כיון שאין הגוי מקפיד, ועיין בהלכות קודמות שבלא"ה אין בכ"ז קפיда [וע"ע בהלכה הבאה]. ובשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' שנג) כתב שאם לא מצאו את הגוי יזכו לו כסף ע"י אחר באופן שיהיה לו רווח ניכר, ובתנאי שאם ירצה עוד יתן לו דזכין לאדם שלא בפניו וכו', עיי"ש. ואינו מוכרח, ודי במחשבה על דעת שישלם לו, ובפרט בדברים מועטים שכמעט בודאי שלא יהיה אכפת לגוי.

516. יש בדבר זה כמה נידונים:

א]. מצד מוקצה, שהרי לא היה ראוי בבין השמשות מחשש חמץ בפסח, אולם מטעם זה אין חשש עפמש"כ תוס' (ביצה ד.) שמוקצה מחמת יום שעבר לא אמרינן, וכמו שכתבנו בענ"ז להלן.

ב]. מצד גזל הגוי, שהרי עדיין לא קנו ממנו, וזה שייך לגוי, כבר כתבנו בענ"ז להלן, עפ"ד הגר"ז סימן תמ בקו"א ועו"א, שהגוי אינו מקפיד בכך, אלא שיהיה על דעת לשלם לו אם הוא יתבע את כספו.

ג]. מצד הערמה, והוא הנידון שלנו שנתבאר לעיל שצריך לחזור ולקנות ממנו כדי שלא יהיה נראה כהערמה, אולם כפי שכתבנו דנראה שזו רק לרווחא דמילתא, ואינו מעכב, ושפיר דמי.

517. כ"כ האחרונים, ה"ד במשנ"ב (סק"ג) וכה"ח (אות נו).

518. כן פסק במשנ"ב הג"ל, וכ"ה בכה"ח שם בשם הרבה אח'. ולכן אם שילם הרבה אצ"ל לשלם לו הנותר, אך מש"כ כפי ש"ראוי לשלם" י"ל שאף אם הוא קצת יותר, מ"מ כל שהוא ראוי לשלם כך צריך לשלם כן, והעיקר שלא יהיה באופן שאין דרך לשלם, ול"ד כפי שראוי אותו אחד לשלם.

519. כ"כ בכה"ח (שם) בשם כמה אח', והסברא ברורה, ולכאזי יכול המוכר לומר קים לי, ועיין בכה"ח מש"כ בזה, ובדברינו בסימן תלז, ואכמ"ל.

520. כה"ח שם שבכל אופן יש להוכיחו על מעשיו.

521. בכה"ח (אות נו) הביא משם הפמ"ג עיצה שלא לבא לידו כך, שהיהודי ימכור במעט והשאר יזקוף במלוה וכו', עיין שם. וכיום נוהגים בדרך זו של זקיפה במלוה.

522. עיין שו"ע סי' תמו, אולם בזה"ז שמוכרים את החמץ לגוי הרי הוא של הגוי ואין קפיда, ואפשר להצניעו.

אמנם אם רוצה לשורפו שפיר דמי, ואין בזה חשש גזל הגוי, כיון

ד'. אם טעה ומכר את הכלים לגוי, יש לחזור ולהטבילם [והיינו בכלי מתכות או בכלי זכוכית], אבל לא יברך על הטבילה⁵²⁸, ועיין בהערה⁵²⁹.

ה'. כלים שהשתמש בהם חמץ בתוך הפסח, מותר להשתמש בהם אחר הפסח לאחר השפשוף והניקוי היטב מהחמץ הדבוק בהן⁵³⁰. [ומיד כשאירע כן בפסח צריך לעשות כן⁵³¹. וגם להצניעם⁵³²]. ויש מחמירים להמתין אחר מעת לעת מזמן שבישלו בו את החמץ⁵³³.

ו'. הביאו לו בפסח כלי או איזה חפץ שיש בו חמץ, יכול לקבל את החפץ ולזרוק את החמץ⁵³⁴.

ז'. המוצא כלי חמץ בפסח, יכול לקחתו לביתו ולהצניעו עד אחר פסח, או להכשירו ולהשתמש בו בפסח⁵³⁵.

דיני הצנעת כלי החמץ בפסח יבוארו להלן בתחילת סימן תנא.

שכבר העיר בעצמו שאין לעשות תרתי דסתרי, וגם יש לדון על הביטול אי מהני במכירה ותלוי מה לפני מה, ואכמ"ל.

ובערוה"ש (י"ד סי' קכ אות נב) דן ביהודי שמשכן כליו ביד הגוי, ורק במכר צריך לחזור ולטבול, וכתב שיש אומרים שבעת מכירת חמץ שמוכרין הכלים לגוי ואחר הפסח לוקחין ממנו כנהוג צריך טבילה, ולי לא נראה כן, מפני שהכל יודעים שעושין כן מפני חומר איסור חמץ ולחומרא בעלמא, דמדינא אין עוברים על הכלים בכל יראה, והכל יודעים שאחר הפסח יוחזרו לישראל ולא נקרא שם הגוי עליו, עיי"ש, ונראה כוונתו כדברי הגרש"ק בהאלף לך שלמה, עיי"ש. ומ"מ קשה כאמור דהא המכירה ברורה, איברא שסיים שכמדומה שכן המנהג פשוט שאין מטבילין, עיי"ש. וכן נראה ממעשה רב (הני"ל) שהיתה זו הנהגה של הגר"א (ולאו דווקא בגלל החשש שמא מכרוהו, אלא גם כשבודאי מכרוהו, זו היתה רק הנהגה של הגר"א). וכי"מ עוד בפו' שכן היה המנהג, וזה כנראה הניאו גם להגר"ש קלוגר הני"ל ליישב המנהג, וכ"ה גם בשו"ת שואל ומשיב שתיתאה סנ"א, וע"ע בספר טבילת כלים שהביא כמה אח' שאם מכר לגוי א"צ טבילה שנית.

ולדינא נראה כאמור שאין הדבר יוצא מידי פשוטו, וכיון שהיתה מכירה לגוי, ואין הישראל רוצה שום שמץ של חמץ בביתו, ולדעתו היא מכירה מוחלטת, א"כ כשחוזר וקונה ממנו צריך טבילה, וכדברי רוב ככל גדולי האח' הני"ל, ומה שמצאנו בפוסקים שהזכירו ענין המכירה ולא הזכירו טבילה, צ"ל דלא נחתו לטבילה, וא"נ שדיברו על כלי חרס וכדומה הפטורים מטבילה (וכה"ג כתב באו"צ פ"ט אות ז לבאר משי"כ בשו"ע סימן תמב ס"א, דמייירי בחרס או עץ). ומיהו לענין ברכה יש לחוש לדברי האומרים שלא יברך, הן הגרש"ק עצמו בטוטו"ד שלדידיה בודאי א"צ טבילה מדינא, אף שחור בו, וכמש"כ שם בסו"ד, וכ"כ ביד יצחק ח"ב סי' קסא ופרי השדה ח"ג סי' כו, ועי"ע יבי"א ח"ו סי"א ותשוה"נ סי' רצד וש"א, ובשו"ת דבר משה (תנינא סי' צח כא) כתב ג"כ לחוש לאומרים שא"צ טבילה, ולכן לא יברך, אבל כתב שמהראוי לטובלן עם כלי אחר שחייב טבילה בברכה, עיי"ש. ודו"ו הוא בין בכלי מתכות שחייב טבילתן דאז, ובודאי שאין להקל, ורק בברכה סב"ל, וגם בכלי זכוכית שחייב טבילתן מדרבנן, שכאמור ע"פ שורת הדין יש להטבילן (וכי"ש שאפשר בנקל ע"י טבילה, וכמו שמצאנו כה"ג ביו"ד סי' קה קב ועוד בפו' שאפשר בהגעלה). ולכן כל כלי זכוכית ומתכות שמכרום לגוי צריכים לחזור ולהטבילן אחר פסח בלא ברכה, ואם יש לו כלי אחר החייב בברכה יטביל אותו עמוהו.

529. יש להוסיף ולבאר אשר העירוני לנכון, שאם מכר את הכלים בגלל החמץ שבהם (עיינן להלן בהלכה הבאה בענין מכירת חמץ שנמצא בכלי), בדרך כלל א"צ טבילה כלל, כי לא מצוי שהחמץ בכלים ממש, אלא בארון מטבח וכדו', או בקופסא חד פעמית, או בשקית וכדו', כך שגם אם היה כלי לשימוש קבוע הרי אינו עשוי מחומר החייב טבילה, ורק אם טעה ומכר את כל הכלים של החמץ מפני הבלוע בהם, אז יש להטביל ככל הני"ל.

530. ח"י ואחרונים, ה"ד במשנ"ב (סק"ד) וכה"ח (אות ה).

531. משנ"ב וכה"ח שם, ופשוט שהרי החשש הוא כבר עתה.

532. כה"ח שם, והמשנ"ב קיצר, ובודאי שצריך גם להצניען, ככל כלי חמץ הני"ל.

533. במשנ"ב הביא מהפמ"ג [בא"א סק"א] שכתב לפקפק בזה אם הכלי בן יומו לבישול החמץ בפסח [כגון שבישל בשביעי של פסח בא"י, או בשמיני בחו"ל], שלא ישתמשו בו, עיי"ש. אמנם הכה"ח השמיט פקפוק זה, אולם ראיתי במל"ח (סי"ב סי"ט) שהביא מהפמ"ג (במש"ז סי' תמח) שאם בישל לחולה בכלי הבלוע צריך הכשר, עיי"ש. ואין המדובר משום בישולי עכו"ם (עיינן משנ"ב ר"ס שיח ס"ב ומש"ש). ולכן, גם אין נפ"מ אם זה עולה על שולחן מלכים ונאכל חי וכו'.

534. עיין כה"ח בסימן תמח (אות כח) באגרת הסגורה בבצק, עיין שם, ודון לניד"ד. ומפני שאינו מתכוון לקנות את החמץ אין חשש, ואמנם בתש"ו הריב"ש (סימן תא) מבואר שאסור להגביה חמץ, אולם כבר כתבנו במקומו שאם אין דעתו לקנותו כלל אין קפידא, וע"ע שם ודון לניד"ד. וכל שכן אם החמץ אינו ראוי, והרי לעיל בסימן תמב (סעיף ג) נתבאר שדבק אין בו איסור בשום אופן להשו"ע, וע"ע שם כל הפרטים.

וגם אם הוא כלי שבלוע בו חמץ אין קפידא, כמשנ"ת לעיל שאין איסור בל יראה בחמץ הבלוע (וכמש"כ ר"ס תנא ועוד). ואמנם בפו' (בסו"ס תג) נחלקו בדין מכירת כלי חמץ לגוי, כמובא במשנ"ב (שם סק"ח), אולם להלכה כתבנו שם דשרי, שאין הבלוע נחשב כלום, וביארנו עוד (עיין בדברינו בענין דברים שיש להזהר ההולכים לטייל בפסח) דמעתה לאו דווקא שמותר למכור לגוי, אלא גם ליהודי יש להתיר, ודו"ק.

535. שאין חשש איסור בחמץ הבלוע בו (כמש"כ ברי"ם תנא ועוד, ואין חילוק בין כלי שלו לשל אחרים), וגם הרי אינו מכוון לזכות בחמץ אלא

וכפי האמור יוצא שאין צריך למכור את החמץ הבלוע בכלי, וכמו שכתב החזו"א (שם סקט"ו), וכן מבואר ביד יצחק ח"ב סי' קפא, ובפרי השדה ח"ג סי' כו, ועוד מדברי הרבה אחרונים שהבאנו גבי הטבלת כלים שנמכרו לגוי, וע"ע שם, וזה ברור מדינא דגמרא וכל הפו' כאמור, ומפני זה כתבו החת"ס (הני"ל) וכל האחרונים למכור את החמץ "הדבוק" בכלים, ולא את הבלוע בכלים.

ומעתה צ"ע על מה שיש שכתבו בשטרותיהם שמוכרים את החמץ הבלוע בכלים, וכיעוין בנוסח מכירת חמץ שבספר קיצושו"ע להגר"ד פרידמן, וכן בשו"ת דברי מלכיא"ל (ח"ד סכ"ב הני"ל) בתהו"ד שכתב שלא למכור את הכלים, כתב אלא למכור את הדבוק או הבלוע בכלים, וצ"ע. ועיין בשו"ת להורות נתן (חלק ו סי' כה-כו) שעמד בזה, וכתב ליישב קצת [ולפ"ד יש מקום ליישב הנהגת החזו"א שאע"פ שכתב בספרו שא"צ למכור את החמץ הבלוע בכלים, מ"מ מובא בשמו שהיה מוכר את הבלוע לגוי, וכן נהג אחריו הסטייפלר, וצ"ע, וכפי דרכו של הלהורות נתן שם יש ליישב, ויותר יש לומר עפמשי"כ הגרשז"א בהליכ"ש פ"ו סי"ג ובדה"ל אות ה שזה מחזק הזהירות מחמץ, ולכן עשה כן, והיותר נ"ל שכיון שכן היה נפוץ המנהג לא רצה לשנות, אולם בודאי שא"צ לזה, וכיום שאין מנהג ברור בזה, יש לבטל זאת].

וראיתי להגר"ח פלאגי במל"ח (ס"ב סט"ו) שכתב בזה"ל: דמה שנהנה ממנו אחר הפסח צריך שתהיה המכירה והנתינה לגוי כראוי, אך במה שאינו נהנה כגון כלי חמץ מחמת בלוע וכדומה, אף בנתינה בעלמא בסתם סגי אע"ג שהגוי יודע דהוא בערמה, ע"כ. ונראה כוונתו דהנה נחלקו הפו' האם במכירת חמץ מהני הערמה או שצריך מכירה מעלייתא, כידוע, וזה שאמר שאם הוא דבר שנהנה ממנו צריך שיהיה מעלייתא, משום שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, ואם לא נהנה א"צ לדרקדק בכך, ודי במתנה אף שהיא כמו הערמה, כנלענ"ד בכוונתו, ומשמע עכ"פ שגם בבלוע צריך נתינה לגוי עכ"פ, וכפיה"א לעיל א"צ לבלוע ולא כלום, וזאת ועוד דהמדובר כאן לגבי הנאה לאחר הפסח, ובזה הרי ודאי הוא נטל"פ, וגם קשה למה דן בדבר מצד ההנאה שלאחר פסח, ולא מצד עצם ההשגיה של החמץ בפסח.

ועל כל פנים הדבר ברור ע"פ דינא דגמרא והפוסקים שא"צ למכור את הבלוע בכלים, ואין ענין להחמיר בזה. [ואדרבה יש אומרים דגרע טפי, כמוכר דבר שלא בא לעולם עם דשבל"ע, ויל"ב, ועיין בלהורות נתן]. ולכן יש למכור רק את החמץ, ותו לא.

527. כמו שנתבאר לעיל, שכן הוא בכמה מהפו' שמוכרים את הדבוק לכלים או שבתוך הכלים, ואפשר לרשום בקצרה את החמץ "שבכלים", וכולל הכל חוץ מהכלים.

528. כידוע שכלי שהיה שייך לגוי ואח"כ נכנס לרשות ישראל צריך טבילה, וה"ה במכר לגוי וחזר וקנה ממנו (כמבואר בשלהי ע"ז עה: ובתוס' שם ד"ה אי ושא"ר, וכ"פ השו"ע יו"ד סי' קכ סי"א). ומעתה אם מכר לגוי הכלים, הרי אח"כ צריך לחזור ולהטבילם, ואף שלא היו ממש אצל הגוי בביתו, מ"מ היו שייכים לו, ודי בכך לקבל תומאת הגוי מגזירת הכתוב של טבילת כלים, וכמו שביארנו במקומו בגדר טבילת כלים (וע"ע להלן סי' תנא בסדר מכירה וטבילה).

ואכן כבר הוזכירו על זה הרבה אחרונים, כמו הסמ"ע (בקו' תקנותיו) שצריך טבילה לאחר הפסח (ה"ד בשו"ת טוטו"ד תליתאה ח"ב סכ"ב), ובשו"ת שיבת ציון (סימן יא) בשם אביו הגאון נודע ביהודה שמדקדיקים לפרט את החמץ כדי שלא יטעו למכור את הכלים שנמצאים שם ויצטרכו טבילה מחדש, עיי"ש (ה"ד בפת"ש סי' קכ סק"ג). וכ"כ בחכמת אדם (כלל עג ס"ג) בפשיטות, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת חת"ס (סימן קט) לפרט למכור את החמץ הדבוק בכלי ולא את הכלי עצמו, ושכן הורה רבו הגאון ר"ג אדלר. עיי"ש. וכן מובא במעשה רב (פסח אות מז) שהגר"א נוהר שלא להשתמש בכלים של חמץ לאחר פסח, מפני שמכרום לגוי וצריך טבילה. וכ"כ באריה דבי עלאי בפשיטות כמו שהבאנו לעיל, וכ"כ עוד אחרונים כדלהלן.

אמנם הגר"ש קלוגר בשו"ת טוטו"ד (שם) כתב ליישב וללמד זכות מפני שהמכירה אינה אלא הערמה, ולא מכירה גמורה וכו', אך בעצמו סיים שנראה שצדקו דברי האומרים שצריך טבילה, שא"א לעשות תרתי דסתרי, שכיון שחוזר ונהנה בחמץ אחר הפסח וקונה אותו שנית, איך ייפטר מהטבילה, עיין שם. ובספרו האלף לך שלמה (חי"ד סי' קצג) כתב להחזיק בזה ליישב מנהג העולם שאין חוזרים וטובלים את הכלי (דלא כהנ"ו וחכמ"א), דמדאו' הרי בביטול בעלמא סגי, ורק רבנן הצריכו לבער או למכור, והערמה מהני בדרבנן, וע"ע שם, ודבריו מחודשים מאד. ובעצם הדבר אי הוי הערמה כבר האריכו אח' טובא לדון בדברי התבו"ש בזה, ואף אם אנו אומרים שהערמה מהני, מ"מ בודאי שלכתחילה עושים זאת מכירה גמורה, כידוע. ורק מפני החשש אמרינן דאף לו יהי כהערמה מהני, אבל לכתחילה אנו משתדלים לעשות כמכירה גמורה, ומה גם

פרק כו

מכירת כלי חמץ והבלוע בכלים

א'. יש להזהר שלא למכור לגוי את הכלים של החמץ, מפני שאחר כך יצטרך טבילה כשיבואו בחזרה לרשותו⁵²³.

ב'. חמץ הנמצא בכלי, יש אומרים שמוכרחים למכור גם את הכלי, מפני שכליו של מוכר ברשות קונה לא קונה, ומאחר ומקנים את המקום לגוי, אין החמץ נקנה לגוי. אולם מאחר ואין רוצים לחזור ולהטביל את הכלים שנית, יש אפשרות להשכיר או להשאל את הכלים, ודי בזה⁵²⁴. ומוסיפים כן בשטר, וראה בהערה⁵²⁵.

ג'. גם חמץ הבלוע בכלים, אין צריך למוכרו לגוי, מפני שאין שום חשש איסור להשהותו בביתו בפסח⁵²⁶. ורק אם יש בו חמץ ימכור את החמץ, כגון חמץ הדבוק בכלי וכדומה⁵²⁷.

שהגוי אינו מקפיד על כך, וידוע שאינו רוצה להשתמש בזה לבסוף, וכיון שרבים לא רוצים להשאיר חמץ בביתם בשום אופן ולא רוצים לסמוך על המכירה לחמץ בעין, א"כ ה"נ יקח וישרפנו, ועכ"פ ישרפנו על דעת שאם הגוי ירצה להחזיק בחמץ אחר הפסח ישלם לו את דמי החמץ.

אך אם רוצה להצניע את החמץ מותר, חדא דכיון שהוא של הגוי ויש מחיצה למה יטלטלנו בחינם, אז וו לק"מ דאיכא סברא דהוא עצמו מחזור עליו ושורפו וכו', ואין חשש, אולם י"ל שכיון שמכר לגוי וסומך ע"ז צריך שלא יהיה נראה כהערמה שמכר לגוי ושורף לו, או סרך חשש גזל. ובתשו' במקום אחר הארכנו בזה, והבאנו דעות האחרונים בזה כהגרצ"פ והשבה"ל ועוד, והגרשי"א הורה לשורפו בלא חשש, וכן עיקר. ומ"מ יכול גם להצניעו, ואכמ"ל. ומ"מ למעשה יכול לשורפו בלא חשש.

523. עצם הדבר שלא צריך למכור כלים לגוי, הוא ברור, וכמו שיבואר בהערות הבאות שאין צריך למכור כלי חמץ, ואפילו לא את הבלוע בו, אף שבלוע בו טעם חמץ, ואף אם מי שירצה למכור דיו למכור את הבלוע בכלי ולא את הכלי עצמו, וכמו שיבואר.

ובשו"ת חת"ס (סימן קט) כבר הוזכיר ע"ז שיש כותבים בנוסח המכירה "כל הכלים שבהם החמץ" שזה לא יתכן, שאם כן כשיחזור היהודי ויקנה את זה אחר הפסח יהיו צריכים טבילה, וכ"ה ע"פ הוראת הגר"נ אדלר שאינו מוכר אלא חמץ הנדבק בדופני הכלים, ע"כ. וע"ע גם בשו"ת שיבת ציון סי"א. וכן הדגישו הרבה מהפו' שאין המכירה על הכלי עצמו, וכ"ה באח' שויבואו להלן, אמנם י"א שצריך למכור את הכלי מטעם צדדי דכליו של מוכר ברשות קונה ויבואר להלן.

524. הנה עמדו בזה האח' מהא דקי"ל (חו"מ סי' ר) שכליו של מוכר ברשות לוקח לא קונה, וא"כ ה"נ אם הכלים של מוכר לא נקנה, שהרי הדרך למכור או להשכיר את המקום לגוי (כמשנ"ת במקומו), וכבר עמדו בזה האח', באריה דבי עלאי דיני מכירת חמץ (אות ט) כתב שצריך למכור כל כלי החמץ, שלא יהיו כליו של מוכר ברשות לוקח, ע"כ, וכ"כ בבא"ח (פ' צו הלכה ט) מהאי טעמא (והביאו כה"ח סימן תמח סוף אות נג). אלא שבאופן זה הרי כל הכלים הצריכים טבילה (מתכות וזכוכית), יצטרכו טבילה לאחר שיחזור ויקנה אותם מהגוי לאחר הפסח, וכמו שנתבאר לעיל, וק"ק על הבא"ח וכה"ח שלא העירו בזה (ודוחק לומר שסברו כהגרש"ק והשו"מ שהזכרנו לעיל, שהם מקילים בזה, נגד כל האחרונים האוסרים). אמנם האריה דבי עלאי (שם באות י') כתב מפורש שצריך טבילה אחר הפסח.

ובשו"ת דברי מלכיא"ל (ח"ד סי' כב אות ז) העיר בזה דמאחר ואנו מחמירים לכלול בשטר מכירה גם קנין חמץ, וקשה דהא כליו של מוכר ברשות לוקח לא קונה, וע"פ רוב החמץ מונח בכלים, ואף שמוכר בלא"ה את הכלים היינו הנדבק או נבלע בכלים, אבל כלי שמונח בו חמץ יבש ואינו נדבק לא שמענו, ולכן צריך לפרש שמוכרים גם את הכלים, שכלי מושכר לגוי א"צ טבילה, עיין שם, וע"ע גם בשו"ת שו"מ סי' נא, ובדרכת"ס סי' קכ סק"צ. וכן כתב גם באו"צ (ח"ג פ"ט תשו' ז), ואת"ש.

ולפ"ז צריך להשכיר את הכלים, בדרכי הקנין בחו"מ סי' קצה ס"ו ואחרונים, ובכמה שטרות לא מדקדיקים בזה, ואפשר עפמשי"כ בדברי חיים (דיני חמץ סי' ד) שאף שאין הכלי קנוי ללוקח, מ"מ י"ל דכיון שהוא רוצה בקנין חצר מסתמא משאיל לו גם את הכלים, עיי"ש. וא"נ כיון שכותב בשטר זיל קני, עיין ברמ"א ובד' האח' בחו"מ שם, ויותר טוב לפרש בשטר להדיא שהוא משכיר או משאיל את הכלים לגוי.

525. בשטר מוסיפים למכור הכלים. והנה בזמנינו מצויים ניירות אריזה ונילונים, ונראה שא"צ לפרטם, שהם בכלל כלים, או שהם טפלים, כענין קריעתם בשבת המבואר בסו"ס שיד.

526. בגמרא פסחים (ל) מבואר שאפשר להשהות כלים של חמץ לאחר הפסח, וא"צ הכשרה אם אין בכוונתו להשתמש בהם בפסח, וכ"פ השו"ע (ר"ס תנא). וזאת למרות שבלוע בהם חמץ [ומשמע אפילו בלוע חמץ בן יומו נמי]. ובמרדכי (רפ"ג דפסחים) בשם ר"ת רצה ללמוד מזה גם לטעם חמץ שבתערובת מאכל (ועיין בזה בהקדמה לס'י תמב), וכ"כ הרבה ראשונים.

ומצאנו כמה ביאורים בדבר, א]. המג"א (שם סק"א) הביא בשם הראב"ן שא"צ לבער את החמץ הבלוע כיון שאינו בעולם (וכן הובא בדברי הרבה אח' שם, וכה"ג כוונת ערוה"ש סי"א). ב]. שהבלוע בו נותן טעם לפגם, כ"כ בערוה"ש (שם), אולם יש להעיר דזה פשוט וברור שאם הוא נטל"פ א"צ למוכרו לגוי, דהא חמץ פגום א"צ למוכרו כלל, עיין בהקדמה שכתבנו לסימן תמב, ודו"ק. (וזה תלוי בדברי המפ' בדין נטל"פ אם בפנים הוא משובח וכשיוצא נפגם או שנפגם כבר בפנים, וההלכה שכבר בהיותו בלוע הוא פגום). אבל כאן הרי אנו רוצים להתיר אפילו בבן יומו, וכן משמע מסתימת הפו', חו"ב ג]. עיין חזו"א (סימן קמז סק"ב) שכתב דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת [ולכן הוא קל יותר מטעם חמץ שבמאכל בתערובת].

ח'. יין שנמכר לגוי במכירת חמץ, מחשש שהיה בו תערובת חמץ כמו ספירט וכדומה, אינו נאסר משום יין נסך, כל שלא היה באפשרות הגוי לנסך אותו בפועל⁵³⁶.

שער ג

מאכלי הבהמה והחלב בפסח

האכלת חמץ לבהמות וחיות

א'. חמץ אסור בהנאה, מזמן איסור חמץ בערב פסח, שהוא מתחלת שעה שישית, וכמו שנתבאר לעיל בסימן תמג⁵³⁷, והרי הוא אסור ככל איסורי הנאה⁵³⁸. וגם חמץ שעבר עליו הפסח אסור⁵³⁹.

ב'. אסור להאכיל חמץ בפסח לבהמה חיה ועוף, ואפילו לבהמה של גויים או של הפקר. ואפילו אם גם החמץ אינו של⁵⁴⁰, וגם בשאר איסורי הנאה הדין כן⁵⁴¹. אמנם איסורו מדרבנן⁵⁴².

ג'. ואם אינו רואה את הבעלי חיים אוכלים את החמץ אין בזה איסור אם אינה בהמה שלו, ולכן מותר לזרוק חמץ לים, אף שהדגים יאכלוהו, אבל אם הם דגים שלו אסור⁵⁴³.

ד'. איסור האכלת חמץ לבהמה, הוא גם אם אינו נוגע בחמץ, משום שבהגבלת החמץ יש חשש נוסף שהוא זוכה בחמץ מן ההפקר, ועובר באיסור חמץ⁵⁴⁴. ונזכיר דוגמאות:

א. אסור לקחת כלב או חתול ולכוון אותו אל מקום שיש שם חמץ, אפילו שהכלב והחמץ הפקר⁵⁴⁵.

ב. חמץ המכוסה בשקית או בכלי וכדומה, אסור לגלות אותו כדי שבעלי החיים יאכלוהו⁵⁴⁶.

בכלי, וכנ"ל בהלכה הקודמת, והיינו הך. ועוד כתבנו מזה בתשו'.‏

536. דאינו נאסר אלא במגע הגוי, וכ"כ באול"צ סופ"ט שכן פשוט בכל דוכתא, והעיר בזה ע"ד ההר צבי יו"ד סי' קיא.

537. מבואר בפסחים פ' כל שעה (כא: כג) ובפ"ק (יא:) הובא זמן האיסור, שחז"ל אסרו שעה אחת קודם חצות, ומחצות והלאה הוא איסור דא', ונתבאר בסימן תמג מהו חישוב הזמן למעשה ועוד פרטים. וע"ע גם בסו"ס תמה בדיני הנאה מחמץ, ועוד בכ"מ נתבארו הדינים בזה, ולפי"ז משי"כ השו"ע שלפנינו (בסעיף ו) שאסור להאכיל חמץ לבהמה "בפסח", לא דווקא הוא, וכמו שכתבו האח' ה"ד במשנ"ב סקכ"ו וכה"ח קז.

538. ואפילו בזמן שאסור מדרבנן נמי, ועוד חזינו שיש בו חומרא יותר משאר איסורי הנאה, לפמש"כ הפו' שאפילו בחמץ של הפקר ובהמות של הפקר אסור בהנאה וכו', ויש מפרשים שזו חומרא דחמץ, וכדלהלן.

539. אח' ה"ד במשנ"ב (סקכ"ו) וכה"ח קו, וכ"ה לעיל סי' תמה.

540. בירושלמי בפסחים (פ"ב ה"א) מבואר שאפילו לבהמה של הפקר אסור. וה"ד בטושו"ע (סעיף ו). וטעם הדבר מפני שזה נקרא הנאה במה שממלא רצונו, וכ"כ רבים מהראשונים כמובא בערך השולחן (כאן וביו"ד סי' פז סק"ז), וכ"כ האח' כהט"ז ביו"ד (סימן צד סק"ד) ועוד רבים, וכן ככה"ח שם אות ד. ובבית יוסף הביא ממהרי"ל (בתשו' סי' קסא) שאפילו אם החמץ אינו שלו ג"כ אסור (וה"ד במשנ"ב וכה"ח), וק"ק שלא נזכר בשו"ע, ושמא ראה בזה פקפוק, ואינו מוכרח, די"ל שהכל לפי טעם הדבר שגם בזה יש הנאה ולא שנא.

541. האח' דנו בכל הנ"ל אם הוא רק בחמץ בפסח משום חומרא דחמץ, או גם בכל איסורי הנאה. ובשעה"צ (אות עה) וכה"ח (אות קח) הביאו ד' הפו' בזה, ורבים האוסרים בכל איסורי הנאה, ומכללם השערי דורא, ואיסור היתר, והתשכ"ץ, ובודאי יש לתפוס כמותם להלכה, ובפרט שהרבה מהאח' כתבו כן, ומשי"כ המקו"ח כאן (והובא בפת"ש ביו"ד סי' צד) לחלק בין חמץ לשאר איסורי הנאה, דבריו אינם מוסכמים מכל הפו' ראשונים ואח' כנ"ל. הגם שהביא המקו"ח ראייה מתוס' [וגם בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' לט אות ה הוכיח כן מאגירת התשובה לר' יונה], עיין בעה"ש הנ"ל, ועוד באח', וע"ע בדרכ"ט סי' צד סקמ"ח, ואכמ"ל.

542. כ"כ בעה"ש כאן (סק"ז) שבהמה שאינה שלו וגוי שאינו מכירו הוי רק איסור דרבנן, עיי"ש. והיינו שזו הרחקה תיירה שעשו חז"ל שלא יכשל.

543. עיין בסימן תמה במשנ"ב סק"ה וכה"ח אות ז, ונפ"מ במוצא חמץ בפסח שצריך להשביטו בזריקה לים דשרי, אבל לבריכת דגים אסור, ונתבאר עוד בסו"ס תמג.

אמנם יש לבאר שאין זה פשוט, כי הנה בלשון הירושלמי (פ"ב ה"א) איתא שאסור להאכיל לכלבים ואפילו לכלבים אחרים, וסיים הירושלמי והא דתנן מפרר, היינו משום דממחי ליה מיא קודם שיבא לידי איסור אכילה, ע"כ. ומבואר שאפילו לים הפקר אסור, עיי"ש. וכן כתב מדנפשיה רבינו הגר"ח ברב פעלים (ח"ג חיו"ד סוס"ה), וחלק ע"ד המג"א שהתיר, עיי"ש. והנה הר"פ הביא ראייה מהאיסור והיתר כלל כא דין יב יג שכתב שיש לשפוך תבשיל של בב"ח לבית הכסא, "שלא יוכל לבא לידי שיהנה ממנו שום בריה", ע"כ. ומשמע שאפילו בשל הפקר שאינו רואה אסור, ועיין עוד שם.

ואמנם מדברי האו"ה היה נראה לדחות, א. די"ל דהיינו שלא יהיה מצב שיראה אותם אוכלים ויהנה, והרחקה תיירה עשו, אבל בים שלא רואים לעולם את הדגים אוכלים שפיר דמי. (וכעין מש"כ להלן בסי' תסז גבי איסור משהו בים הכינרת, משם ספר יהושע שלא גזרו אלא כשאפשר לבא לידי נתינת טעם, משא"כ בים וכדו'). ב. אי"נ י"ל כלשון הרא"ה "ונהגו" וכו', ואינו מדינא. אולם עכ"פ הנה לפנינו משמע כן בירושלמי, והביאו דברי הירושלמי בהגה"מ (פ"ג מחו"מ אות כ) וכן בהג"א (פ"ב ס"ג).

אולם הנה פשטות הגמרא דיין דלא כהירושלמי, וצ"ל דס"ל שהוא רחוק לומר שיהיה אסור כ"כ שמא יבא ליהנות בראיה בעלמא, וע"ע בשו"ת חקרי לב (סימן מו) שכתב שאף ההגה"מ לא ס"ל כהירושלמי, ועיי"ש, ואף שיש להשיב ע"ד אהה"מ, מ"מ כיון שהוא מילתא דרבנן

לכו"ע (וכמש"כ בעה"ש סק"ז), יש להקל כפשטא דגמ', וכד' רוב הפו'. ובפחים הגדולים כיום [טמון] י"ל שאף האו"ה מתיר, כיון שאין בעלי חיים באים לשם, אולם י"ל שכיון שיכולים לאכול מזה במקום שנזורים שם אחתי אסור, ומ"מ לדינא נראה להקל כאמור כל שאינו רואה, ודו"ק. **544**. עיין בתשו' הריב"ש (סימן תא) שהמוצא חמץ בפסח אסור להגביהו, משום דמדאגביהו קנאו ועובר עליו בכל יראה. ועוד שיש חשש שמא יאכלנו. עיין שם, והוזכר בקצרה בביה"ל ר"ס תמו, ועמדנו ע"ז שם ובתשו' בענין המטיילים בפסח. ושם הערנו שבתשו' הריב"ש בהמשך דבריו מבואר שיש לומר שאין איסור בהגבלתו מחשש שזוכה בו, שהרי ודאי כוונתו לזכות באיסור עיין שם. וקשה על הביה"ל ועו"א שלא הזכירו צד ההיתר, ועכ"פ בנידו"ד בודאי יש לחוש, וכמש"כ בשעה"צ (אות עו) משם המט"י שבמשליך חמץ לפני בהמה אפשר שעובר ג"כ על ב"י ובי", דמכיון שהגביהו קנאו, ול"ש לומר איסורא לא ניחא ליה למקני, שהרי רוצה בו ליהנות לכלב, ע"כ. אולם אף בזה הרי משכחת לה שיאמר כוונה מפורשת שאינו רוצה לזכות ובעה"ג הרי אינו זוכה, ומה שהוא מגביהו הוא רק כדי ליהנות לראות את הבהמה אוכלת, והנאה זו הרי יכולה להתקיים גם בלא שיזכה בהו.

ומ"מ מן הסתם בודאי אסור, ומלבד כל זה הרי יש לחוש שמא יאכלנו, אך טעם זה אינו שייך במקום שאינו ראוי לאכילה אלא לבהמה, אמנם באופנים כאלה אינו מוכרח שעובר באיסור, וכמשנ"ת בר"ס תמב, ועוד שם לענין מזון בעלי חיים, וע"ע בדברינו בסימן תמ לענין העמדת מחיצה בפני חמץ שאינו ראוי.

ולעניננו, נראה שאסור גם אם אינו מגביה ומשליך לפניהם את החמץ ממש, שהרי מ"מ שייך בזה הטעם שהוא נהנה במה שהם אוכלים מכוחו, [ומש"כ בדברי האח' הובא במשנ"ב שאסור "להשליך" חמץ לפני בהמה, לאו דווקא הוא, ואכן מקור דבריהם בבי", ושם לא נזכר שמשליך לפניהם חמץ, אלא מאכיל, ואפשר לפרש שבכל אופן שגורם לכך הדין כן], ועפי"ז כתבנו דוגמאות דלהלן.

545. ואין להקל בזה כעין גרמא של מעמיד בהמה על קמה וכו'.

546. ואין להקל בזה משום גרמא בהסרת מונע וכו', ע"פ הנ"ל.

547. אגודה ומהרי"ל הובאו בבי" (סו"ס תמח), וכ"פ שו"ע (שם ס"ז), משום שהוא נהנה בכך שבהמתו מתפטמת (משנ"ב סק"ל), ולאו דווקא שמתפטמת בשבח גדול, אלא העיקר בכך שהיא גודלת באיסור, ואם אינו יודע אם מאכילים אותה חמץ מותר, וכדלהלן.

548. באגודה ובמהרי"ל איתא לא יאמר אדם לגוי קח בהמתי והאכילנה "חמץ" וכו', ודקדק מזה בח"י שאם לא אומר לו כלום אלא נותן לו בסתמא, אפילו יודע ודאי שיאכילנה חמץ מותר, אולם למעשה הסכימו כל הפו' כדעת השו"ע לאסור בכל אופן וכמש"כ בכה"ח אות קיז.

549. משנ"ב סקכ"ט וכה"ח אות קטו ואת קטו בשם האח'.

550. כן הוזכירו הח"א ועו"א, ה"ד בכה"ח קיא ועוד.

551. עיין מקו"ח (הובא בשע"ת ומשנ"ב וכה"ח קי) גבי גידול שוורים לחלק הולדות ועוד ובה"ח, דמ"מ בכלל זה האכלתם, וזה אסור בחמץ.

552. מבואר בבי" ובפ"ו, וכן בשו"ע ס"ז שכל שלא נודע מותר, ובכה"ח אות קיח משם הפו'.

553. כ"כ הכה"ח (סוף אות קיח) מדנפשיה, ואכן כן יש ללמוד לפי ראיית האגודה (שבבי" סו"ס תמח), דכה"ג בשבת שרי, וממילא ה"ה בנידו"ד, וראה עוד בהערה הבאה.

554. משנ"ב (סקל"א) משם המקור חיים, וכ"כ בכה"ח (אות קי) משמו, וכן הביא עוד להלן (בסוף אות קיב) משם המטה יהודה שמותר אם זה זמן רב בכל אופן, עיי"ש (והזכירו גם בשעה"צ).

אך זאת צ"לע מדברי הכה"ח להלן (סוף אות קיז) משם קיצור שו"ע שאפילו זמן הרבה קודם פסח אסור למסור בהמתו לגוי כשיודע שיאכילנה חמץ, עיי"ש. ולכאורה זה דלא כהמקו"ח הנ"ל שהביא הכה"ח לעיל, אולם הביאור הוא, שכל היתרו של המקו"ח הוא רק באופן שלא ידע מראש שעתיד להאכילה חמץ, ולכן התיר מזמן רב (וחש"כ המשנ"ב שמותר אף ש"נודע לו בפסח"), אבל אם יודע מראש שעתיד להאכילה חמץ אסור, וזו כוונת הקיצושו"ע. וטעם הדבר מבואר היטב כדלהלן.

נתינת הבהמה לגוי שיאכילנה חמץ

ה'. אסור ליתן את בהמתו לגוי, כדי שיאכילנה בפסח, אם הוא יודע שהגוי מאכיל אותה חמץ כגון מתבואה מחומצת וכדומה⁵⁴⁷, ואפילו שהיהודי אינו אומר לגוי כלום, אסור⁵⁴⁸, בין בחינם ובין בשכר⁵⁴⁹.

ויש להזהיר על כך את בעלי הרפתות והסוסים⁵⁵⁰.

ואפילו אם אין המטרה בשביל האכלת הבהמות, אלא למטרה אחרת, מכל מקום אסור אם ידוע שהגוי מאכילה חמץ⁵⁵¹.

ו'. יש אופנים שמותר ליתן את הבהמה לגוי, אף על פי שהוא מאכילה חמץ:

א. אם היהודי אינו יודע אם הגוי מאכילה חמץ, ולא אמר לו בפירוש להאכילה חמץ. אמנם אם נודע לו בפסח שהוא מאכילה חמץ אסור⁵⁵².

ב. אם התנה עם הגוי שלא יאכילנה חמץ בפסח, אף על פי שאחר כך הגוי מאכילה חמץ, לית לן בה, כיון שהגוי עושה זאת על דעת עצמו⁵⁵³.

ג. אם נתן את הבהמה אצל הגוי זמן רב קודם פסח, כדי שהגוי יזון אותה משלו, ולא התנו במפורש על החמץ, ובנתיים הגיע פסח, מותר אפילו נודע לו שהוא מאכילה חמץ⁵⁵⁴. ועיין בהערה כמה זמן קודם לכן מותר⁵⁵⁵.

ז. אם יש צורך להאכיל את הבהמה דווקא חמץ, אפשר למכור את הבהמה לגוי, כדי שהגוי יאכילנה חמץ⁵⁵⁶, ובכמה תנאים:

א. שהבהמה תהיה אצל הגוי, או שימכור לו את הרפת וגם את הבהמה עימה⁵⁵⁷.

ובטעם ההיתר נראה על פי מה שכתבו הראשונים לדמות דין זה לדין אמירה לעכו"ם, שאם התנה עימו אסור, אבל בלא תנאי אנו אומרים דאדעתא דנפשיה קעביד. ולכן מותר כשהתנה עימו בהיפך, כנ"ל בהערה הקודמת, וגם כאן כשהוא מזמן רב הרי זה כאילו מעשה הגוי אינו מתייחס אליו. ויש להוסיף עוד ולבאר על נכון, לאור האמור שההיתר הוא רק כשמראש לא ידע שכונת הגוי להאכיל חמץ, שבוה מותר, והיינו משום שבכה"ג אין עליו חובת זהירות מן החמץ כ"כ. וזאת כאשר ראינו לעיל (סימן תלו) שהמפרש בים והיוצא בשיירא חייב לבדוק משלושים יום קודם לפסח, והטעם (כמ"ש שם) שמאז חל עליו חובת ביעור, שהרי שואלין ודורשין קודם חג שלושים יום, ועמש"ש. וכן מצאנו עוד בד' האחרונים (הובאו במשנ"ב סו"ס תלו) שמשלושים יום צריך להזהר בכל עניניו שלא יהיה חמץ, עיין שם. וכן לגבי אוצר ועוד כהנה (שהבאנו בסי' תכט ובסי' תלג), וע"ע גם בבי" (סו"ס תנ) בשם האגור גבי השכרת כלים לגוי שישים שם חמץ אי חשיב הנאה מחמץ, וכתב שם דלא מסתבר לאסור להשכיר לגוי שלושים יום קודם פסח, אפילו שידע שכונתו לשים שם חמץ, ע"כ. ודו"ק. וא"כ ה"ה בנידו"ד שכל שהוא סמוך לפסח צריך ליתן דעתו שלא יאכילנה חמץ, ולכן אם נודע לו שהגוי מאכילה חמץ אסור, אבל אם הוא קודם לכן לא איכפת לו [וזה דווקא כשאינו יודע, כמו בנידון בדיקת חמץ ביצא לדרך ובאוצר וכדו', אבל בידוע הרי חייב לבער, ואכן גם כאן הוא דווקא באינו יודע בשעת המסירה שיאכילנה חמץ כמשנ"ת לעיל], שא"צ לדאוג לכך, ובאופן שאח"כ נודע לו, טעם ההיתר הוא משום דכבר אין המעשה מתייחס אליו, ולסיכום: עצם המסירה מותרת כשהוא מזמן רב שאינו צריך לדאוג לחמץ, ואח"כ מותר אף כשנודע, דשוב אינו מתייחס אליו, ודו"ק. באופן אחר י"ל שאין זו הנאה ממש מהחמץ כיון שהיהודי שנותן את החמץ לגוי לא איכפת לו אם הוא מאכיל אותה חמץ או דברים אחרים, שהרי ממילא הוא חייב להאכילה, וכל האיסור הוא משום מיחזי כנהנה [כמש"כ המשנ"ב סק"ל שנהנה מחמץ וכו', היינו באופן האסור שנודע לו, וה"ז כאילו נותנו להאכיל חמץ דהוי כנהנה], ולכן כשאינו יודע, לא אסור, ולכן גם אם הוא מזמן רב ויודע אין איסור כי אינו נראה.

555. הנה יש לדון בכמה זמן קודם לכן מותר. ולכאורה יש לומר דההיתר הוא בשלושים יום קודם לפסח, כעין שהתירו בכמה וכמה ענינים שמשלושים יום קודם לפסח אי"צ לחוש (כמו שהזכרנו בהערה הקודמת כמה דוגמאות), וכך יתפרש מש"כ המקו"ח "זמן רב", ומצאנו ששלושים יום הוא כמו קיום (עיין ר"ס שיג ובר"ס שיז מרי"ו, ובסי' תכט בקביעות מקום וכדו'), וע"ע להלן במשנ"ב (סימן תנ סוסק"ב) שהזכיר זמן רב כשלושים יום, עיי"ש. והוא מעין נידונינו, ודו"ק.

אלא שבכה"ח (סוף קיב) משם המט"י כתב שאם "מאמצע השנה" הבהמות אצל הגוי מותר, עיי"ש. אולם אין דבריו ברורים, שמיד בסמוך לכך כתב שלא אסר השו"ע אלא בנותנה לו לימי הפסח, וקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא, ומ"מ בפשטות לא צריך להיות חילוק בין שלושים יום ליותר מזה.

נ"ב. עיין בשו"ת פני יהושע (סי"ב ס"ד) כמה חידושים בעניננו, כשזה לאחר זמן איסור חמץ.

556. בדבר זה נחלקו הפוסקים, שבתבואות שור (דף קיד:): כתב לאסור בזה, וביאר טעם החילוק בין מכירת חמץ למכירת בהמות, וה"ד בברכי" מקו"ח ושע"ת, אולם הרבה מהאחרונים כתבו להשיב על דבריו ולהתיר מכירת הבהמות, וכמו שהביא השד"ח באריכות מדברי הפו', וכן במשנ"ב (סקל"ג) וכן בכה"ח (אות קט) ושכן המנהג בכ"מ.

אמנם משמע שאינו לכתחילה, כיעוין במשנ"ב הנ"ל שכתב בלשון "ואם אי אפשר באופן אחר", וכן בכה"ח שם סיים בשם החת"ס שנוסף למכירה זו יפקירנה בפני שלשה ואפילו לו ימים של פסח, ולא בביטול בלב, עיי"ש. ומ"מ הסומך להקל שפיר דמי.

557. משנ"ב שם, וכה"ח (אות קיא) בשם הח"א, עיי"ש. והיינו שלא יהיה ברשותו [אופן מכירת הקרקע נתבאר לעיל בדיני מכירת חמץ בסימן תמח ס"ג, כמו שנוהגים במכירת חמץ].

558. משנ"ב שם, ונראה שהוא תנאי נוסף, מפני שאם הוא מתעסק בזה

[ב]. שלא יהיה ליהודי שום עסק עמה⁵⁵⁸, ועיין בהערה⁵⁵⁹.

[ג]. שלא יאמר לגוי בפירוש שיאכילה חמץ⁵⁶⁰. וראה עוד בהלכה הבאה תנאי נוסף⁵⁶¹.

ודע, שכל הקנינים הנזכרים, יש לעשותם קנין גמור, כל דבר כדינ⁵⁶².

ח. באופן האמור שמוכר את הבהמה לגוי כדי שיאכילה חמץ, אסור למכור לו גם את החמץ מפני שהוא נראה כהערמה⁵⁶³, אלא ימכור את החמץ לגוי אחר, ויכול לתווך ביניהם שיתן הגוי בעל החמץ העכשוי לגוי בעל הבהמה העכשו⁵⁶⁴, וכדומה⁵⁶⁵, ועיין בהערה באופן שאי אפשר למכור לשני גויים⁵⁶⁶.

ט. טוב הדבר שכל אדם שיש לו בהמות שימכור אותם לגוי, ככל האמור לעיל, מפני שמצוי שמאכילים אותה חיטים, וצריך לבער אותם כל פעם אחר האכילה מפני הריר שגורם להחמיץ⁵⁶⁷. אך בזמנינו כיום מאכילים את הבהמות אוכל ללא חשש חמץ, ויוצאים מידי כל חשש.

י. אדם שיש לו פרות ומוכרם לגוי, והגוי מאכילם חמץ, לא יקנה ממנו את החלב⁵⁶⁸, ועיין להלן בדין חלב של בהמה שאכלה חמץ בפסח.

י"א. אדם שיש לו כלב בביתו, אסור להאכילו חמץ, וגם לא יועיל לו למכור את הכלב לגוי, וגם אם ימכור לגוי את הכלב עם החמץ אסור [אלא אם כן ימכור הכל חוץ מביתו ובכמה תנאים שנתבאר לעיל], אלא יתן לו מאכלים שאין בהם חמץ, וכיום יש אוכל לכלבים כשר לפסח⁵⁶⁹.

וכן אדם שיש לו תוכי או שאר בעלי חיים שאוכלים חמץ אין להאכילם חמץ, ולא מועילה מכירתם לגוי [אלא אם כן חוץ לביתו ובכמה תנאים שנתבאר לעיל], אבל מותר להאכילם אם האוכל שלהם פגום מאכילת אדם, או יקנה אוכל כשר לפסח⁵⁷⁰. ומאכל "דוחן" לתוכי אינו חמץ⁵⁷¹.

ואם האוכל של בעלי החיים פגום ואינו ראוי לאכילת אדם, מותר להאכילו לבעלי החיים⁵⁷².

הדבר נראה כהערמה, אמנם זה תלוי לכא' במחלוקת הפו' שהבאנו בכ"מ אם יש לחוש להערמה במכירת חמץ, ומ"מ לכתחילה הרי האח' החמיר. **559.** ויש להוסיף בזה ג"כ מש"כ בכה"ח הנ"ל (באות קט) בשם העולת שמואל שלא יהנה בראיותיו את הגוי מאכיל בהמותיו [ונראה שזה תלוי במח' האח' האם יש איסור הנאה בראיית חמץ שנהנה ממנו].

560. אח' שם.

561. ואפשר שזה בכלל התנאי הקודם, וכמו שביארנו שם בהערה.

562. היינו במכירת הבהמה כמש"כ ביו"ד סימן שכ גבי בכור, ועוד בחו"מ, ובמכירת הרפת כדין קנין קרקע, וכדרך שנת' לעיל בדיני "מכירת חמץ". **563.** משנ"ב (שם). והביאו הכה"ח (סוף אות קט) בשם אח', ועי' להלן אם הוא איסור מדינא.

564. משנ"ב (שם). וצ"ע על הכה"ח שלא הביא סיום הדברים. ואולי חשב שזה ג"כ הערמה, שהרי הבאנו בהלכה הקודמת שלא יהיה לו עסק עמה, וכעת הוי כמו שיש לו עסק עמה, אך ז"א מוכרח, מפני שהעסק הזה בא בעקיפין, ולא ישירות בבהמה, ודו"ק.

565. עיין כה"ח (אות קיא) שהביא מהח"א אפשרות למכור לגוי את החיטים בלא מים, והגוי יערב אותם בעצמו.

566. יש לדון בעיקר התנאי הזה שכתב המשנ"ב אם הוא מדינא, די"ל שאינו אלא משום הערמה, וזה הרי תלוי במחלוקת הפו' הגדולה בעיקר מכירת חמץ ופרטיה עד כמה יש לחוש להערמה (וכמו שכתבנו בכ"מ), ובהרבה מקרים אינו לעיכובא, ודו"ק.

אך י"ל שאם הוא מוכר לו את החמץ ה"ז כאומר לו מפורש שיאכילה חמץ, וזה הרי אסור, וכנ"ל בהלכה הקודמת, ולכן אסור לומר כן, וא"ת איך איך יכול לסרסר בין שני הגויים, י"ל דמ"מ זה בשני שלבים, ולאחר שהבהמה של הגוי יכול לומר לו שיעשה איסור בשלו לעצמו, ודו"ק, ולכן אין להקל בזה.

567. משנ"ב שם בשם תשו' שיבת ציון, ויצטרכו לנהוג ככל התנאים הנ"ל.

568. כן כתב בשד"ח (מערכת ב' אות ד ד"ה לכן), עיי"ש. והנה שם הנידון מצד הנאה מחמץ וכו', אך לפיה"א נראה שיש לאסור זה מצד התנאי שלא יהיה לו עסק עמהן וכו', ובודאי לא ימלט ממכשול.

569. כמו שביארנו בסימן תמב שכפי הנשמע אוכל לכלבים ראוי גם לאדם מצד עצמו [אבל הוא מכיל נבלות וטריפות], ואסור ליהנות ממנו בפסח, וכפי מה שנתבאר לעיל גם אי אפשר למכורו לגוי עם החמץ שלו, חדא שכתבו המשנ"ב והאח' שצריך להוציאו חוץ לביתו, והרי הוא צריך את הכלב (כלב נחיה, שמירה וכדו', אא"כ מייחד לו מקום ולא נוגע בו כל הפסח, ומוכרו עם מקום המלונה שלו), וגם אי אפשר למכור אותו עם החמץ אלא אי"כ ימכור לשתיים, וגם שלא יאמר לגוי להאכילו חמץ, וכאן ה"ז כאומר לו להדיא להאכילו חמץ, וזאת ועוד שהוא עצמו האחראי על מאכלו, וה"ו כאילו הוא המאכיל את החמץ בעצמו, וממילא לא נעשו כאן כל התנאים המבוארים שם, וע"ע שם בהערה משכ"ב.

570. גם כאן לא מנהי ככל האמור דאמנם בתוכי יש יותר אפשרות להניחו עם מאכלו במקום מסוים ולא לגעת בו, ולמכור אותו עם המקום שלו לגוי, אבל כאמור א"א למוכרו עם החמץ, וגם צריך שלא יאמר לגוי בפירוש להאכילו חמץ, וכאן זה כאומר לו, ואדרבה הוא עצמו המאכיל, וגם יש לו עסק עמהן ולכן אין היתר, ומצוי כיום דברים כשרים לפסח, גם לבעלי חיים, וכן צריך לעשות.

571. כמש"כ בגמ' שהאורז ודוחן שרי, וכו"ה בפ"י ר"ס תנג (והוספנו זאת בעקבות שנשאלנו כ"פ אודות דוחן לתוכים), וגם בני אשכנז שנמנעים מאורז וקטניות, מותר לבע"ח.

ואין לחוש מן הסתם לתערובת חמץ שבו, ודי במכירת חמץ, ואז יוכל ליתן הכל גם יחד לתוכי, בתלייה שאין חמץ, אמנם אם יש תערובת חמץ ממש, עיין לעיל סי' תמו, ועוד בתשו' בענין שמן למאור וכדו', ודון לנידויד' כל הפרטים.

572. כמשנ"ת בס"י תמב באריכות.

573. עיין להלן (סימן תנ ס"ו) גבי פועלים, דיש מתירים, והאח' כתבו שם שבשעה"ד אפשר להקל, עיין שם, ולפיי"ז לכאו' ה"ה בבהמה, ואכן

כן כתב הפר"ח (ה"ד בכה"ח שם מ). אולם ז"א, חדא דסתימת השו"ע להחמיר, ובודאי שיש להחמיר, ולכתחילה לכו"ע. וזאת ועוד דכבר כתב הכה"ח לעיל (סימן תמוח אות קטז) בשם המט"י שהשיג על הפר"ח, וכתב דדוקא בפועלים שהם בני דעת הדין כן, אבל בהמה ה"ז כאומר לו במפורש להאכילה חמץ ואסור, וכן השיג הנשמ"א, עיי"ש. ואכן ז"פ שהרי אפילו בחינם אסור שכן נהנה.

574. כנ"ל בסו"ס תמח, וכ"כ האח' הנ"ל בהערה הקודמת, ופשוט.

575. כה"ח (אות לג) בשם הרר"ח בשם תפארת אדם, עיי"ש. ואין זה כנותן חמץ לבהמה של הפקר שאסור אפילו בחמץ שאינו שלו, וכנ"ל (בסימן תמו), דשאני התם שהוא עושה כן, אבל כאן ה"ז כאומר לגוי שיעשה מלאכה בשלו, ומה"ט כתב המשנ"ב (סי' תמח סוסקט"ו) שמותר לומר לגוי קנה לך חמץ בדינר שלך ואכול, עיי"ש. ואמנם הבאנו לעיל שיש מחמירים שלא לראות בהמותיו אוכלות חמץ שכן נהנה, מ"מ בבהמת הפקר י"ל שאין איסור בזה.

576. הזכרנו שהנידון בבהמה "של גוי", מפני שישראל לא יאכיל את הבהמה חמץ משום איסור הנאה, ואפילו אם החמץ אינו שלו, כנ"ל.

אכן יש גם סיבה נוספת להתיר בכך שהוא של גוי, וזאת כאשר כתב הבית אפרים (סו"ס לה) שרק באיסורי הנאה שאסורים לכל העולם, יש בכך דין בהמה שנתפטמה באיסור, משא"כ בבהמה של גוי, שאע"פ שאסור לישראל ליהנות ממנו (וכמש"כ ברמ"א ר"ס תמג ובפו' סו"ס תמח), מ"מ על הגוי עצמו אין איסור, ולדידיה משרא שרי, ומאכילם בהיתר, והוי כתוכו קודם זמנו וכו', עיין שם. והזכיר זאת בקצרה גם בשע"ת (סו"ס תמח) וכן הסכים לזה בחסל"א תאומים (סימן מח) ומחנה חיים (יו"ד סימן כ, כא), וע"ע בשד"ח מערכת חו"מ (סימן ב אות ד), ועוד באח', אך הרבה אחרונים חלקו ע"ז, וכיעוין ביד יהודה (סימן ס), וכן בשו"ת הרמ"ץ (סימן כח) הובא בשד"ח שם, דמ"מ כלפי היהודי הוי איסורי הנאה, וע"ע שם, אך הבי"א ודעימיה ס"ל שכל האיסור כלפי ישראל הוא כשנהנה מהחמץ ישירות, אבל כאן הוא כאילו פגום, ואכן כע"ז הבאנו לעיל בסימן תמב לענין דיו שעשוי משעורים ע"י גוי בפסח, והי"נ הרי דם נעכר ונעשה חלב, ועד שנעשה חלב הרי הוא פגום.

ונוסף עכ"ז שאם הוא יהודי יש כאן שאלה של מסייע לעובר עבירה, ואף אם גויים יקנו ממנו, ובכה"ג ליכא משום לפני עור, מ"מ יש בזה איסור מסייע, כמשנ"ת בכ"מ, דאין מצוי לו כ"כ בנקל למכור לגויים ולא באותו מחיר, ומה שמומרים קונים ממנו כבר ידוע מש"כ המל"מ ועו"א שיש בזה גם איסור לפני עור ואין בזה היתר, שהרי גם להם הדבר אסור, וחמור ממסייע, ויש בזה עוד פרטים, ואכמ"ל. [ועיין כה"ח אות קיד דמ"מ לכו"ע יש להתיר לישראל לחלוב בהמת גוי בפסח].

577. בדבר זה חלקו האח', וכאמור לעיל שהבי"א ועו"א מתירים, אולם באופן זה שנחלב בו ביום לאחר אכילת חמץ דעת רבים מהפ"י לאסור, וכן מבואר בשד"ח שם, ובמשנ"ב סו"ס תמח, ובכה"ח אות קיב קיג, ונזכיר בקצרה את צדדי ההיתר של המתירים.

[א]. מפני שזה בהמה של גוי וחמץ של גוי [ודווקא ב' תנאים אלו בעינן, שאלי"כ הרי יש שייכות ליהודי בחמץ, ואסור, וגם כשבהמתו אוכלת חמץ של גוי, ה"ז קנינו]. וכ"כ בבית אפרים עו"א, דהוי כחמץ שחרכו קודם זמנו, וכבר הבאנו לעיל בהערה קודמת שנחלקו בזה האח', ואף שיש אוסרים, הרי יש פנים לדברי המתירים, ודו"ק.

[ב]. בכרתי ופילתי (סימן ס) כתב להתיר משום דהוי שלא כדרך הנאתו, עיין שם (וכן הביאו בנשמ"א תשובה ט), אולם בתשובה מאהבה (חי"ג סי' שכה) כתב להעיר ע"ז שהרי מ"מ איסור דרבנן איכא, עיי"ש, ובשד"ח (שם, ד"ה ועל), וכן בתו"ח מלובלין סי' כא, והובא שם, ועוד באח', ועוד הביא בשד"ח (שם ד"ה אחר) משם קיצוש"ע שדקדק עוד אי הוי שלא כדרך הנאתו.

[ג]. הרבה אחרונים כתבו להתיר משום שהבהמה אוכלת גם עשבים, ושאר דברים, ואמרינן זה וזה גורם, וכיעוין בישועות יעקב (הובא בשד"ח ובמשנ"ב וכה"ח), וכן בחסל"א הנ"ל, וכן בשו"ת הרמ"ץ הנ"ל, וכתב שם שהוא היתר יחיד בנידון, וכבר העיר בזה בקצרה החיד"א במחז"ב

י"ב. אסור ליהודי לומר לגוי שיאכיל את בהמתו חמץ, ואפילו אם לא הקדים לו מעות⁵⁷³, ואפילו בחינם⁵⁷⁴.

והרואה בהמה רעבה ללחם, יכול לומר לגוי תן לה לחם ואני פורע⁵⁷⁵.

חלב מבהמה שאכלה חמץ

י"ג. בהמה של גוי שאכלה חמץ בפסח, נחלקו הפוסקים האם מותר לשתות מחלבה או שהוא אסור משום הנאה מחמץ⁵⁷⁶. ויש בזה כמה אופנים:

[א]. אם אכלה חמץ וחלבו אותה תוך מעת לעת, יש להחמיר⁵⁷⁷.

[ב]. אם אכלה החמץ וחלבו אותה אחר מעת לעת מאכילת החמץ, יש להקל⁵⁷⁸.

[ג]. אם אכלה חמץ וגם דברים המותרים, וחלבו אותה אחר מעת לעת, בודאי יש להקל⁵⁷⁹.

[ד]. אם אכלה חמץ וגם דברים המותרים, וחלבו אותה תוך מעת לעת, ג"כ יש להקל⁵⁸⁰.

[ה]. אם יש ספק אם אכלה חמץ, או כל ספק אחר, יש להתייר⁵⁸¹.

ודע, שבזמן הזה יש להקל מן הסתם בכל חלב בפסח, מפני שמצוי שמאכילים אותה גם משאר דברים, ואין לחוש לאכילת חמץ לבדה⁵⁸².

י"ד. חלבו אותה בפסח, יש להחמיר גם לאחר הפסח שלא להשתמש בחלב זה, כיון שאכלה חמץ בפסח⁵⁸³.

חלבו אותה לפני פסח, מותר החלב גם בפסח. ואפילו מבהמה של יהודי. אף על פי שאכלה חמץ⁵⁸⁴.

ובשיו"ב עיין שם, ועוד האריכו בזה בנשמ"א (שם) ובתו"ח הנ"ל ועוד הרבה ביו"ד סי' ס, וכאן בסימן תמח, ואף שזו"ג אסור לכתחילה, מ"מ בדיעבד מותר, אמנם יש שדנו גם בזה שהיהודים הקונים בקביעות כגורמים לכך לכתחילה, ויל"ב.

[ד]. עוד כתב בנשמ"א (שם בסו"ד) טעם חדש, שהרי אי לאו קרא היה חלב אסור (כמש"כ בגמ' בבכורות ז): ואעפ"כ התירה תורה, ונימא הואיל ואשתרי אשתרי (כיבמות ג:) עיין שם, וע"ע שם משכ"ב, ובעיקר הכלל דהואיל ואשתרי האריכו המפ' ביבמות פ"ק ובשד"ח מערכת הה"א ועוד באח'.

ובעצם הדין הנה נחלקו בזה הפו' מערכה לקראת מערכה וכמובא בשד"ח שם ועוד, וכפי הנראה רבים האוסרים וכמובא שם, וכן מבואר בפמ"ג (שנביא להלן), וכן הגר"ח פלאגי כתב להחמיר בזה (בספריו: רו"ח כאן סק"ד ובמל"ח סי"ב סכב, ובשו"ת לב חיים חי"ג סי' קיז, ונזכר בשד"ח). וכן הבא"ח (פי' צו מב) החמיר, והפליגו לאסור אפילו בספק (אך י"ל דמיייר כשכך היה הדרך), וכו"ה במשנ"ב וכה"ח ועוד, וגם היו מקומות שונים במנהג זה כמבואר בתשובה מאהבה שם, ולעומתו בפמ"ג סו"ס תמו, ואין להאריך. וגם כמה מהמתירים סיימו בסו"ד בצ"ע, כהרב מגן האלף, או כהישו"ע שכתב שראוי להמתין מעת לעת, ובתו"ח מלובלין הנ"ל היקל לצורך גדול, וכהנה, ולמעשה יש להחמיר, ודו"ק.

578. כן משמע בפמ"ג (סו"ס זה) דתוך מעל"ע צידד להחמיר, עיי"ש ומשמע שלאחר מעל"ע שרי, וכן הובא במשנ"ב סוה"ס, וכ"כ עו"א כנוכר לעיל, ואף שיש מחמירים גם בזה, מן הדין אפשר להקל, וכו"ה בכה"ח (אות קיב).

והעיר הגר"מ סינאי שליט"א בדין זה של חמץ תוך מעת לעת שאין די בכך שחלבו אותה אחר מעת לעת, שהרי מ"מ עשוי להיות שהחלב נוצר תוך מעת לעת, והרי הוא נוצר מחמץ, ואולי הוי כעין נטל"פ כשעומד מעל"ע, או מדין ביטול, וצ"ע.

579. שבזה יש ב' היתרים מלבד שהוא אחר מעל"ע, יש כאן היתר של זה וזה גורם, שהסכימו לו הרבה אח' שהוא היתר עיקרי.

580. שבזה יש היתר עכ"פ מצד זו"ג שהרבה מתירים, ונזכר במשנ"ב.

581. דמלבד שיש מתירים אפילו אם ידוע ממש שאכלה חמץ וכנ"ל, עוד בה כשיש ספק שבודאי יש להתיר, ואף שהגרחי"פ ובא"ח הנ"ל החמירו גם ב"שמא" האכילו חמץ, והובא בכה"ח, אפשר דמיייר שכן היה הרגילות, ודוחק. ועי"ע באול"צ פ"ח תשו' יד שבמקום שיש חשש שמאכילים חמץ יש לקנות החלב מלפני פסח ולהקפיאו. ועכ"פ אחר כל ד' הפו' הנ"ל נראה שיש להתיר.

582. כידוע שכיום אין מאכילים חמץ ממש, אלא שחת, או חיטים שיש בהם ספק אם הם חמץ (ונתבאר בהערה הקודמת שבספק שרי, ואין להחמיר בזה, כהא דלהלן סי' תסו), ועוד שגם כשמאכילים חיטים הרי הם מעורבים עם המוץ והקשין שלהם וכהנה, ובודאי יש כאן זו"ג שמן הדין יש להקל אפילו בתוך מעל"ע, ומ"מ ראוי לצאת כל הדעות, וכיום אפשר דרא, וכדלהלן בהלכה הבאה.

נ"ב. בשנת השמיטה האחרונה דנו בעולם התורה אודות פרות האוכלות שחת שנוזע בשמיטה, האם החלב שלה אסור כדין חלב מבהמה שנתפטמה מאיסורים, וכאן אין כ"כ זה וזה גורם, מפני שכל אכילתם הוא מזה, אולם הנה אף בחמץ הבאנו לעיל שזו מחלוקת גדולה, ואף הרבה מהאוסרים כתבו שהוא משום חומרא דחמץ וכו', אבל בנידויד' הרי אינו כאיסורי הנאה דחמץ ואינו אלא מדרבנן, ועו"יל, ואכמ"ל.

583. שכיון שהאיסור מפני הנאה מחמץ בפסח, אי"כ גם לאחר הפסח אין להשתמש בזה. ועיין להלן סימן תנ ס"ד ישראל שאפו בתנורו חמץ אסור לקבל בשכרו אפילו מעות (שו"ע), ואפילו אחר הפסח (גר"ז משנ"ב וכה"ח), וע"ע שם וכן לעיל, ויל"ב. [היינו דווקא כשהיה תוך מעל"ע ולא היה דברי היתר].

584. שהרי לפני פסח זה היתירא, ופשוט. ושו"ר שכ"כ במחוקק ביהודה שמותר, וכתב שזה פשוט ודלא כמו שטעה בזה. ואמנם בספר רינון יצחק הובא בשד"ח (שם) חלק עליו, אולם ז"א מחוור, וכבר כתב השד"ח שם

ובזמנינו, במחלבות עם כשרות מהודרת מדקדקים ליתן לפרות אוכל כשר לפסח כבר כמה ימים לפני פסח, והוא חומרא יתירה, כי די שלא יאכילوه חמץ בפסח, אלא שחוששים מפני השאריות, וכדומה⁵⁸⁵.

ואם החלב בא ממושב שמאכילים את הבהמות חמץ בפסח, יש לקנות מלפני פסח חלב בכמות גדולה ולהקפיאו, ולהשתמש בו בפסח⁵⁸⁶.

ט"ו. אם הבהמה אכלה חמץ בפסח, אין בשרה נאסר⁵⁸⁷. ואפילו אם עבר ומסרה לגוי שיאכילהנה חמץ, ואפילו אם היהודי בעצמו האכילה חמץ מותר בדיעבד, ואין צריך להשליך דמי הנאת האיסור לאיבוד⁵⁸⁸. ולאחר שפתח את בטנה, ויש בה ממיני דגן, יזרקם לאיבוד⁵⁸⁹.

ט"ז. אשה יכולה להניק את בנה בפסח אף שאכלה מאכלי חמץ בערב פסח עד זמן האיסור, ויכולה גם לשאוב ולהאכילו אחר כך, וגם מותר לשאוב חלב לפני פסח, ולהאכיל את הקטן בפסח⁵⁹⁰.

סימן תמט

עוד בידיני חמץ שעבר עליו הפסח

א'. חנות מזון⁵⁹¹ שנמצא בה חמץ מיד לאחר הפסח⁵⁹², והוא חמץ שיש להסתפק בו שמא הוא ממוצרי החנות⁵⁹³, דין החמץ תלוי לפי בעל החנות, דהיינו: אם הוא יהודי אסור החמץ למרות שהפועלים העובדים שם הם גויים. אבל אם החנות של גוי החמץ מותר, ויש אומרים בהיפך⁵⁹⁴. ואם נמצא החמץ לאחר זמן מן החג, שיתכן לתלות אותו בחמץ שנעשה אחר הפסח, מותר אפילו בחנות של יהודי⁵⁹⁵.

ב'. חנות שנמצא בה חמץ, והיא חנות שאינה של מזון, או שהוא סוג חמץ שאין לתלותו בסחורה של החנות, יש לתלותו בפועלים ולא בבעל החנות⁵⁹⁶.

לקמיה שמכל הפו לא משמע כן, עיין שם. [וע"ע בספר אשרי האיש פנ"ו יד מש"כ בזה]. וזה מלבד שאף בעיקר הדין יש מתירים.

585. באשרי האיש שם כתב להמנע מלהאכילם חמץ מעל"ע קודם פסח, שמא יבואו להאכילם חמץ בפסח, ע"כ. ואכן עושים כן גם מסיבה טכנית שלא יהיו שאריות חמץ, עיין להלן סימן תסו ס"ב.

586. עי' אול"צ פ"ח יד, עיי"ש. ולדינא כמו שכתבנו לעיל כל הפרטים.

587. כעין מש"כ ביו"ד (סימן קמב סי"א) בפרה שפטמה בכרשיני ע"ז תיאכל, עיי"ש. והטעם משום דזה וזה גורם מותר, שהרי גם אכלה דברי היתר [ואה"נ אם כל מאכלה היה ממאכלות אסורות, כתב הרמ"א שם אסור, וע"ע בפת"ש שם, ואינו נפ"מ בנידו"ד]. וע"ע לעיל סי' תמג לענין זוע חטים של חמץ, ועוד כהנה, ולמעשה כ"כ האח' בנידו"ד כמואב במשנ"ב (סק"ל) וכה"ח (אות קיט).

588. אח' שם.

589. שע"ת סו"ס תמח, ובכה"ח סוה"ס, שישליך למקום הפקר מיד לאחר פתיחת הבטן, שאולי יש שם עדיין שעורים חמוצים בעינם, ואין לסמוך לומר שודאי נתעכלו, ע"כ. ויש לציין שלהלן בסימן תסז נחלקו הראשונים והפו' בנמצא בעוף אם נחשב מעוכל, וע"ע שם שצירפו לספק להקל בתור סניף [ונמכאן יש להעיר ע"ד האח' שכתבו להקל כה"ג במי שיש לו חורים בשיניים, והבאנו בקונטרס כשרות השיניים, וכבר כתבנו שבחמץ ממש ודאי אין להקל בשרי"א, ואף בבליעות].

590. עפיה"א לעיל שהדבר פשוט שקודם לפסח דהוא היתירא אין לחוש, וכן השבתי לשואלים. ותמוה לי מה שראיתי הלום שדן בזה בספר אשרי האיש (פנ"ו יד) עיין שם, ומה שכתבו להקל לצורך קטן, לפי שיטתם היה מקום למהדרין שלא תאכל חמץ שהרי אפשר לאכול דברים אחרים, ובפרט שכיום יש הרבה דברים שוים כחמץ, אך באמת א"צ לחוש לזה כלל, והמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין, וכפסטר מן הדבר וכי'.

נ"ב. יעוין להלן סו"ס תסז בענין תרגולת שיש בה חטים שאכלה.

591. עיין בפסחים (לא): וטושו"ע (סימן תמט), ובמשנ"ב (סק"א) כתב שהסחורה היתה פת ויין, ע"כ. (ומקורו ברש"י פסחים שם). וכוונתו לומר שלכן יש להסתפק אם הוא מן החנות או מן הפועלים, כיון שמדובר בחנות כזו שמוכרת חמץ, ולכן יש להסתפק, ומה שכתב י"דן, ודי היה לו לכתוב פת, י"ל הדכוונה לומר שהוא חנות שיש בה מוצרי מזון ולא שאר סחורות שאין לתלות בהם את החמץ הנמצא, וכמו שאכן דנו הפו' שהגידון בתליה במוצרי החנות כיעוין בבי' ובבי"ח וט"ז ועו"א, ה"ד בכה"ח אות ד, ו, וע"ע במשנ"ב ושעה"צ, ואכמ"ל.

592. משום שאם נמצא החמץ אחר זמן מזה, יש לתלות שהוא נעשה לאחר הפסח, וכמש"כ המשנ"ב סוסק"ג ובכה"ח.

593. כנ"ל בהערה שלפני הקודמת.

594. עיין בפסחים (לא:). ונחלקו בזה הראשונים וכמובא בטור ובי" וכן בשו"ע סימן תמט, י"א שהולכים לפי בעל החנות, וי"א לפי הפועלים, ויש מהראשונים שהשמיטו ד"ז לגמרי (הרי"ף רא"ש ורמב"ם), ועמדו בזה המפ', אם דעתם לאסור מספק, וכמש"כ הראב"ד בתמים דעים (סימן רמה) בהשגות על הרז"ה, אבל החי' (ה"ד בכה"ח אות ה) כתב שאדרבה יש להקל כדין ספיקא דרבנן, עיי"ש. אולם הנה מצאנו בכ"מ שכאשר יש ספק בין שני דברים לא אומרים בזה ספק דרבנן לקולא, שהרי אחד מהם בודאי איסור (והזכרנו בזה ביוסף טוהר סי' קצ בכתמים ובסימן קפד בספק וסתות, והלום ראיתי שהאר"ך בזה השד"ח בדברי חכמים סימן סז, עיי"ש), וראה גם בחוקת הפסח כאן שהאר"ך בזה (והזכירו בכה"ח הנ"ל).

ולדינא, הנה השו"ע הזכיר ב' הדעות, ונראה דיותר משמע שהוא כמו סתם ויש (הגם שהזכיר השיטות), וכבר ידוע שהלכה כסתם (וכמו שסתמנו בפנים), וכן כתב המשנ"ב (סק"ה) בשם האח' שהלכה כדעה ראשונה בשו"ע, וע"ע בכה"ח (אות ד). אולם ז"א פשוט דאפשר דבכה"ג יש להחמיר כתרויהו עכ"פ לכתחילה, ועל כן הזכרנו דברי הגורסים בהיפך.

595. כ"כ אח', כמואב במשנ"ב וכה"ח.

596. שעה"צ (אות א), וע"ע באות ז.

ג'. ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ובאכילה⁵⁹⁷.

ולכן, מצא חמץ במקום שיש יהודים וגויים, מותר, שמא הוא היה של גוי⁵⁹⁸, ואם רובם יהודים אסור, ואם רובם גויים מותר⁵⁹⁹. ואם היה זה זמן מה לאחר הפסח יש לתלות שהוא מחמץ שנעשה אחר הפסח, מותר בכל אופן⁶⁰⁰.

ד'. פעמים שאדם זוכה בחמץ של אחרים, כגון שהניחו חמץ ברשותו המשתמרת ונתיאשו מזה, וצריך לבער את החמץ⁶⁰¹.

סימן תנ

דינים ופרטים באיסורי הנאה מחמץ⁶⁰²

הלואה וחוב של חמץ

א'. לווה חמץ מחבירו לפני פסח, חייב לפרוע לו אחר פסח, ויש בו משום גזל אם אינו פורע לו, ולכן שכנה שלותה מחבירתה ככר לחם או שאר דברי חמץ, חייבת להחזיר לה לאחר הפסח⁶⁰³. ואפילו אם עברה השכנה והשהתה את החמץ בפסח ונאסר, חייבת לפרוע⁶⁰⁴. ויש אפשרות לפרוע מעות תמורת החמץ, ואפילו בפסח מותר⁶⁰⁵.

ודע, שמשום איסור ריבית, אסור להלוות מיני מאכל ושאר חפצים שאינם מטבע, אלא אם כן יש שער קבוע בשוק כמו שמצוי בככרות לחם, וכדומה, ועיין בהערה. ומכל מקום בדבר מועט נהגו להקל⁶⁰⁶.

(סימן קסב ס"א) שכתב להתיר בדבר מועט משום דלא מקפידים ע"ז, וכ"פ הפר"ח והגר"ז וחכ"א וש"א. אמנם השו"ע (ביו"ד שם) לא ס"ל כן, ולדבריו נצטרך ליישב כפי הדרכים דלהלן, מ"מ כשלעצמו הדין נכון, שבדבר מועט מותר, וגם לבני ספרד שהולכים אחר דברי השו"ע, מ"מ כידוע שהמנהג להקל בזה גם אצל בני ספרד, וכמש"כ מהריק"ש (שם) שהעולם נהגו להתיר בזה, וכ"כ בשו"ג (אות טו) לבאר מה שסמכו בעלי בתים להתיר הלואה בדבר מועט, וכיאר שגם הרי"ף והרמב"ם [שהם המקור של השו"ע] ג"כ ס"ל הכי שבדבר דלא קפדי מותר, עיי"ש, וכמו כן בוב"צ (אות כא) והבא"ח (פ' עקב א) ג"כ ס"ל להיתר זה, וגם הכה"ח כאן (אות א) הזכיר דברי הפו' בנידו"ד, ומשמע דס"ל שיש להתיר בזה אף לדידן שבדבר מועט מותר, וע"ע בספר ריבית לאור ההלכה שכן פסקו רבותינו הספרדים גם בדור האחרון, והוא כנראה עפיה"א שכן המנהג.

[ולפנ"י אפילו אם הוא דבר שעשוי להתייקר מותר, וגם אחר שנתייקר מותר ליתן לו את החפץ שלווח ממנו וא"צ להוריד לו מהמחיר, (ככל דין סאה בסאה המבואר בשו"ע שם ס"א שאם עבר והלוה ונתייקר צריך ליתן לו כפי שהיה שווה בשעת ההלואה), משום שבדבר מועט לא קפדי, וה"ז כמחילה, וכ"מ בפו' שם ובשעה"צ כאן אות ד, אך זה בתנאי שלא יהיה תוספת על העיקר הנראה לעין, כלומר שהלחם השני גדול יותר, וכמו כן אם הם מקפידים אף בדבר מועט, בודאי אסור].

ב]. יש היתר להלוות סאה בסאה ע"י "עשייתו דמים", וכמבואר בשו"ע (שם), דהיינו שמתנה עימו שישלם על ההלואה כפי שוויה בשער של עכשיו, בין יתייקר ובין יוזל, שבאופן זה הרי הוא כמכירה, ואח"כ יוכל לשלם לו את שווי החוב גם בחפצים כל שהם, ואפילו באותם החפצים שלווח, כפי השווי של הסכום שקבעו ביניהם, כמבואר כ"ז בדברי האחרונים שם, כיעוין. אך נראה שאין לפרש אופן זה בנידון דידן, שכיון שעשאו דמים פשוט שחייב לשלם לו אחר פסח, שהרי זה כמכירה, ולא בא השו"ע לחדש אלא שיכול לשלח את הככר תמורת הככר, וזה באמת רבותא, ולכן צריך לתרץ כשאר האופנים, בידיני ריבית כדלעיל, וכדלהלן.

ג]. אם "יש לו" ללווה מאותו המין שבא ללוות, מותר למלוה להלוות לו עוד הרבה מאותו מין, כגון שיש לו מעט מאותו פרי יכול ללוות עליו הרבה פירות כאלה [כמבואר ביו"ד שם, אך צריך לברר שבאמת יש לו, ונאמן על כך הלווה (בי" ורמ"א בהגה), ואז מותר למלוה וללווה להלוות על סמך זה, משום נתכוון לאכול בשר חזיר וכו' (בשלהי קידושין), ורק בדיעבד מותר, וע"ע שם בפו' מהו גדר יש לו, במקום אחר, בפקדון, בחוב, וכו'. וע"ע שם שלדעת השו"ע מותר למלוה להלוות לו מעט, ועל סמך זה להלוות לו הרבה, ואמנם האח' חולקים ע"ז, אך דברי השו"ע מבוארים בראשונים ויש לזה כו"כ טעמים, ומן הדין אפשר להקל]. והנה בנידו"ד יש לומר שפיר שכך מיירי השו"ע, ולכן לא חשש לאיסור ריבית, ואת"ש. ד]. אם "יצא השער", כלומר שיש מחיר ידוע לאותו חפץ, מותר ללוות עליו אפילו הרבה, ואין בזה איסור סאה בסאה [כמבואר ביו"ד שם, והוא על יסוד ההיתר שיש לו, דכיון שיצא השער ה"ז כאילו יש ללווה שהרי יכול לקנותו מיד, וגם כאן צריך שהמלווה והלווה ידעו מזה שיצא השער וכנ"ל באות הקודמת]. ובה ג"כ יש לפרש דברי השו"ע ואת"ש.

ואגב, בכל הנ"ל מבואר בפו' ביו"ד שם שאין הבדל אם קבע לו זמן או לא, עיי"ש. והיינו מצד ריבית, וגם בנידו"ד מצד איסור חמץ אין הבדל בזה, וכמש"כ האח' כאן.

607. עיין כה"ח (אות א) שהביא מהריא"ז (שהובא בשה"ג פ"ב דפסחים), שיש נוהגים שלא ללוות אשה ככר מחבירתה וכו', וכתב שכמדומה שהוא משום ריבית (וה"ד בדי"מ וכנה"ג ומג"א), ובכה"ח (אות א) כתב לחדש שגם לשון השו"ע כן, שלא התיר אלא בישראל ש"לווה", בלשון דיעבד, ולא לכתחילה, ולכן כתב שגם במקום שלא נהגו איסור יש להחמיר, עיי"ש. אולם מכל הפו' לי"מ כן.

608. פשוט, כיון שמדינא הוא חייב, אי"כ לא שייך להחמיר בזה על חשבון אחרים, ועוד שעיקר החומרא הנ"ל שלכתחילה לא יעשו כן, אולם אם כבר עשו כן בודאי שחייב לפרוע, ודו"ק.

609. הריא"ז (ה"ד בשה"ג פ"ב דפסחים) כתב להתיר רק אם נותן לו חמץ

597. כדין ספיקא דרבנן לקולא, וכ"כ באח' טובא, והזכרנו מזה לעיל בסימן תמח בדין חמץ שעבר עליו הפסח. ואמנם בנידון חמץ במקום שיש יהודים וגויים נחלקו הפו' וכדלהלן, מ"מ כשלעצמו בשלמא יש להקל, וגם כאן מעיקר הדין יש להקל, וע"ע מה שכתבנו בענ"ז בסימן תמח.

598. נחלקו בזה האח' אם מותר גם באכילה או רק בהנאה [הגם שבעלמא אין חילוק בין אכילה להנאה והאריכו בזה האח']. עיין במשנ"ב (סוה"ס) וכה"ח (אות ז) ובשד"ח (סימן ח אות ל), והמעיין יראה שדעת רוה"פ להקל, וכן הדין בחמץ שעבר עליו הפסח דקיי"ל לקולא גם באכילה.

599. עיין משנ"ב וכה"ח סוה"ס.

600. משנ"ב וכה"ח שם.

601. אציגה נא כמה מ"מ בענין זה.

באיזה אופנים יש לחשוש שאדם זוכה בחמץ של אחרים:

א]. מציאנו במשנ"ב סימן תמח סק"ה שיש חיוב שלא יהא ניכר מתוך מעשיו שרוצה בחמץ שהביא לו הגוי, שאז קונה את החמץ, אבל אם אינו ניכר שרי, דמסתמא איסורא לא ניהא ליה, וחצירו אינה קונה לו בעל כורחו.

ב]. עיין בסו"ס תלד וכן הזכרנו בסי' תמח בדין מת בער"פ וכו' אי אמרינן איסורא לא מוריш לבנו, והוא ע"א.

ג]. בסי' תלט בנכנס עכבר עם חמץ, דנו הפו' אם צריך לבדוק ולבער, והנה אם החשש הוא רק משום שמא יאכלנו שפיר, אך יש לדון שם גם מצד זכיייה בחמץ, ויל"ב.

ד]. עיין בסי' תמט בחמץ שנמצא בחנות, אם הוא מלפני פסח או אחריו, ואין ראייה.

ה]. יל"ד מהמשנ"ב בסימן תנ סק"ח שיש חשש אם החמץ של הגוי ברשות היהודי, וכיאר שיאמר בפירוש שאינו רוצה שיקנה לו רשותו את החמץ, וציין להנ"ל בסי' תמח ס"ד, אכן שם זה רק לכתחילה.

וע"ע להלן סי' תנ ס"ד בנתנו לו חמץ, ובפמ"ג בא"א סק"ד שחצירו קונה לו ועמשי"ש.

ו]. יל"ד על מה שכתבנו בסימן תלג גבי זריקת חמץ לאשפה, ובהערה הבאנו דברי כמה אח' שכתבו שיש לחוש שזוכה בחמץ, ותימה שהרי בודאי לא ניה"ל לזכות.

אולם כפי הנראה בפוסקים שבפסח עצמו בודאי לא ניהא ליה לאדם לזכות בחמץ, אבל קודם לכן שהחמץ ראוי חוששים שזוכה בחמץ, אך נלענ"ד שכל זה בזמן קדום שהחשיבו חמץ עד הרגע האחרון, וכההיא דסימן תמג ס"ב בחמץ של חבירו, עיי"ש. אולם בזה"ז אדם אינו רוצה לזכות בחמץ כבר בסמוך לחג, הגם שבפוסקים הדגישו בלשון "איסורא" לא ניה"ל למקני.

602. עיין לעיל בסימן תמג ועוד מקומות שכתבנו פרטים בידיני "הנאה מחמץ", ובסימן זה יבוארו עוד דינים.

603. שו"ע (סעיף א), ואפילו אם היה סמוך לזמן הביעור, שממילא היה נאסר מותר, וכמש"כ המשנ"ב ושעה"צ רה"ס.

604. כ"כ האח' ה"ד במשנ"ב סק"א וכה"ח אות ג שבכל אופן צריך לשלם דמיו, ואין זה חליפי חמץ.

ואין אפשרות ללווה לומר למלוה הרי שלך לפניך, ולהחזיר לו את החמץ האסור בהנאה, כיון שאינו "שלך", ושאינו גזל חמץ שמבואר בחור"מ (סימן שסג סי"א) שיכול לומר כן כי זהו שלו, משא"כ כאן ה"ז הלואה ולהוצאה ולי"ח שלו, וזכותו לקבל חמץ הראוי, ושו"ר כן במאמר מרדכי (סק"א) שכאן זה רק חיוב דמים ולכן חייב להחזיר לו דבר מתוקן.

605. כ"כ האח', ה"ד בכה"ח (אות ב). ולכן, אפשר לשלם חוב לחנות בפסח, אפילו על מוצרי חמץ שקנה מלפני פסח (ואעי"פ שאין לעשות פרקמטיא בחוה"מ, אולם פריעת חוב מותר).

606. הנה הלכה היא שאסור ללוות סאה בסאה, וכמש"כ ביו"ד (סימן קסב ס"א) מחשש שמא בזמן הפרעון יתתיקר, ורק מטבע שרי, ולפנ"ז אסור ללוות חפצים, וכאן לא נזכר שיש בזה איסור, ויש לדון בזה בכמה אופנים: א]. האחרונים (ה"ד במשנ"ב סק"ב) כתבו ליישב בנידו"ד לפנ"ד הרמ"א

ב. יש נוהגים להזהר שלא ללוות חמץ קודם פסח על דעת לפרוע את החמץ אחר פסח, ומקפידים לפרוע לפני פסח. אולם מן הדין מותר⁶⁰⁷. ובכל אופן אינו רשאי הלווה לומר שהוא מחמיר שלא לפרוע אחר פסח, ויש בזה משום גזל⁶⁰⁸.

ג. יהודי שהלווה לגוי חמץ לפני פסח והגוי לא השתמש בו, יש אומרים שאסור ליהודי לקבל את החמץ הזה אחר פסח, ויש מתירים⁶⁰⁹.

ד. זכות קניה [בשوبرים, תלושים] לקנות חמץ, מותר, אפילו שעבר על זה הפסח⁶¹⁰.

ה. יהודי שמקבל בחוב הריבית מהגוי ככרות בכל שבוע, יאמר לגוי קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח כשר לפסח או מעות ושאר חפצים, או שיתן לו ככרות אלו לאחר פסח, ואז אף אם הכין אותם בפסח מותר ליהודי לקחתם⁶¹¹. ובדיעבד אף אם לא התנה עם הגוי מותר לקחת הככרות לאחר פסח⁶¹².

יהודי וגוי שותפים

ו. יהודי וגוי שיש להם בשותפות מפעל ליצור חמץ, והרי אסור ליהנות מחמץ בפסח, ואפילו הוא של גוי, וישנם כמה אופנים שיכולים להתנות ביניהם, וכך לא יפסיד היהודי:

א]. יאמר לגוי קודם פסח "טול אתה חמץ של פסח, ואני אטול אחר כך", ומותר לו אפילו לקחת חמץ אחר פסח. כן הוא דעת השו"ע⁶¹³. אמנם האחרונים כתבו לעשות כפי האופנים הבאים⁶¹⁴.

ב]. יאמר לגוי קודם פסח "טול אתה של פסח, ואני אטול אחר כך מעות כנגד החמץ". כן כתבו כמה אחרונים, ויש מחמירים גם בזה⁶¹⁵.

ג]. לומר לגוי טול אתה את המפעל בשבוע זו של פסח, בין יהיה ממנו תוצרת ובין שלא תהיה, ואני אטול שבוע אחר בין שיהיה ממנו תוצרת ובין שלא יהיה בר⁶¹⁶.

ד]. יותר טוב אם היהודי יטול שבוע שלפני פסח, והגוי אחריו שבוע של פסח⁶¹⁷.

ה]. הטוב ביותר למכור את המפעל בשבוע של פסח, שיהיה ברשותו לגמרי, ויקח ממנו את התשלום על המכירה הזו קודם פסח⁶¹⁸. [ובזה גם אין איסור שכר שבת ויום טוב]⁶¹⁹.

ו]. יש אומרים שצריך להתנות בתחילת השותפות⁶²⁰.

ז. אם היהודי לא התנה עם הגוי קודם פסח, ככל האמור לעיל, אסור לקבל ממנו את חלקו, ואפילו במעות אסור⁶²¹. ובדיעבד אם קיבל מעות מותר⁶²².

בדין השתכרות מאיסורי הנאה הקדמה

ח. עבודה זרה ומשמשיה אסור להשתכר ממנה, ונחלקו הראשונים האם גם בחמץ אסור, ולהלכה אסור להשתכר גם מחמץ⁶²³.

אחר, אבל אם נותן לו את אותו חמץ אסור (וה"ד בכנה"ג), אולם הפר"ח וענ"א הקשו עליו, דכיון שזו הלוואה, הרי היא ברשותו של הגוי, וחמץ של גוי מותר אחר הפסח, ע"כ. ומצאנו באח' כמה ישובים לזה, יש מפרשים דהריא"ו ס"ל כבעל העיטור שחמץ של גוי ג"כ אסור אחר הפסח, אך ז"א נכון, והמשנ"ב (סוסק"א) כתב ליישב דהריא"ו אסר משום דמיחזי כחמצו של ישראל, וע"ע בשעה"צ ויל"ב, ומ"מ הכה"ח (אות ד) הביא ד' הפר"ח והפמ"ג והגר"ז שחלקו על הריא"ו.

610. פשוט שאין זה חמץ שעבר עליו הפסח, ולא חליפו.

611. עיין שו"ע (ס"ב) וביה"ל, ועינן זה שמותר ליהודי כתב בשו"ע שיתנה על קמח (כשר) או מעות, ובמשנ"ב (סקי"ג) הוסיף מהגר"ז דה"ה אם התנה שיתן לו אחר פסח, ע"כ. וגם ע"ז קאי מש"כ המשנ"ב אח"כ שאף אם הכין לו הגוי אותם בפסח לית לן בה, דה"נ לא אדעתא דישראל הוא, שהרי התנה שיתן לו ממה שיהיה אחר פסח.

612. אחרונים, ה"ד במשנ"ב וכה"ח, ועי' ביה"ל.

613. בשו"ע (סעיף ג) ישראל וגוי שהיה להם תנור בשותפות וכו', עי"יש. ומשמע שאפילו לחם מותר לקחת אח"כ, וכ"כ בעו"ש ח"י ופמ"ג, ה"ד בכה"ח (אות יא), שזה שיטת השו"ע ע"פ המרדכי, אך בהגה"מ כתב שצריך למכור חלקו וליקח דמים לפני פסח, וכ"כ האח' כמו שהביא בכה"ח שם.

614. האח' הגו' בכה"ח, וע"ע גם במשנ"ב סק"ו.

615. כמו שהבאנו לעיל מד' האח' שכתבו שלא יקח לחם אלא מעות, וכמובא בכה"ח, וכן הביא המשנ"ב בתחילת דבריו [והוסיף בשעה"צ ח דכיון שהתנה כן מותר אחר פסח גם לחם במקום המעות]. וסיים המשנ"ב שיש אוסרים אפילו בזה, וכן הוא בכה"ח שם, ולכן כתב הכה"ח שיש לעשות באופנים האחרים, וכדלהלן.

616. משנ"ב וכה"ח בשם המקור"ח ואח'.

617. כ"כ מקור"ח, ה"ד בכה"ח. והחזיק בדבריו הכה"ח שם בסדרי העדיפויות שכן יש לעשות לכתחילה. אולם המשנ"ב הנ"ל שהביא את המקור"ח כלל את שתי האופנים כאחת "ואני אטול שבוע שלפניה או שבוע שאחר כך" וכו', ומשמע שלא ראה בזה עדיפות. אולם המקור"ח נקט שיש עדיפות בזה כיון שכבר נטל דמים מקודם.

618. משנ"ב שם בסו"ד, וכ"כ כה"ח (אות יא), עיין שם בסדרי העדיפויות. **619**. משנ"ב שם. וע"ע כה"ח אות יב, ובדברינו בס"י שו. [הנהג בכה"ח הגו' דן במעשה יו"ט שאסור כמו שבת, ואמנם יש באח' המקילים בהל' יו"ט, אך נתחבטו בזה במ"ש דאיסור דרבנן שרי, והלא במזיד אסור בשבת וכך גם ביו"ט ל"ש, וכן יש להחמיר].

620. עיין פרי"ח שצריך לעשות כן, והוסיף שאם לא עשה כן יבטל השותפות ויחזור ויתנה מחדש, והחזיק בדבריו הכה"ח הנ"ל בסדרי העדיפויות, וע"ע שם, אולם המשנ"ב לא כתב כן.

621. עיין להלן סעיף ד, וכ"כ האח' בכה"ח אות י.

622. שם ושם.

623. במשנה בע"ז (סב). השוכר את הפועל לעשות עימו ביין נסך שכרו אסור וכו'. קנס הוא שקנסו חכמים בחמרים וביין נסך. וע"ע שם. ואף שנראה לכאו' שרק ביין נסך אמרו כן, אולם בפשטות גם כל איסורי הנאה בכלל זה, וכן מבואר בתוס' בע"ז (סג:) ובר"י שם (ל. מדהרי"ף). וכן בתוס'

ואיסור זה נחלקו הראשונים אם הוא אסור מן התורה או מדרבנן, ויש להחמיר⁶²⁴.

אם הוא משכיר לפני פסח מותר, כיון ששכרו בהבלעה. ונחלקו האחרונים האם ההיתר הוא קודם זמן האיסור בערב פסח, או שאינו מותר אלא קודם שלושים שלפני הפסח⁶²⁵.

הלכות שכר מאיסורי הנאה

ט. יהודי שיש לו מפעל לייצור מאכלי חמץ בשכירות, אין להשכירו לגויים, מפני שמשתכר מאיסור חמץ⁶²⁶. ולכן צריך להשבית את המפעל בפסח, או שישתמשו בו רק לדברים שאינם חמץ, ואפשר גם למכור את זכותו לגוי⁶²⁷, או להשכיר את המפעל לפני זמן האיסור שיהיה תשלום השכירות של פסח בהבלעה בשאר ימי השנה⁶²⁸.

ואם השכר שלו הוא מה שמפרישים לו חלק ממאכלי החמץ, יש מתירים שיכתבו בפנקסם את מה שהם חייבים שלו, ויתנו לו את זה לאחר הפסח, אבל בפסח עצמו בודאי אסור להם להפריש בשביל⁶²⁹.

י. מפעל לייצור חמץ, שעשו בו גויים חמץ בפסח, אסור ליהודי בעל המפעל ליהנות מהם⁶³⁰. ואפילו שעשו כן שלא בידיעתו⁶³¹. ואפילו מעות אסור לקחת מהם, וכל שכן שאסור לקחת מהחמץ שעשו, ואפילו לאחר הפסח. ואפילו נותנים לו כסף לפני הפסח או אחר הפסח⁶³².

י"א. בדיעבד, שנתנו לו כבר מעות על עשיית החמץ, מותר ליהנות מזה⁶³³, אפילו אם זה היה בידיעתו⁶³⁴. ואפילו אם נתנו לו המעות בפסח⁶³⁵. אבל אם נתנו לו מהחמץ שעשו אסור ליהנות מזה⁶³⁶, ואפילו לאחר הפסח הרי הוא אסור לעולם כדין חמץ שעבר עליו הפסח⁶³⁷.

י"ב. בעל חנות של דברי חמץ, שמכר את כל החמץ לגוי, והוא צריך להמשיך למכור לצורך פיקוח נפש [כגון: תרופות הראויות לאכילה לחולים, דייסות לקטנים רגישים, לחם מיוחד לחולים מסוכנים, וכדומה], מן הדין יכול למכור במחיר קמעונאי כמו שמוכר ליחידים בשאר ימים, ואינו חייב למכור במחיר זול כמו סיטונאי, ואין זה נחשב שנהנה מאיסורי הנאה, כיון שמחיר זה הוא חייב גם כן ליתן לגוי שקנה ממנו את החמץ, וירא שמים ימכור רק במחיר סיטונאי, כדי שלא יהנה מן המכירה של החמץ⁶³⁸. וכל זה באופן שאין בו גזל הגוי⁶³⁹.

י"ג. מותר להשכיר מפעל לתעשיית מזון לגוי בפסח, ובתנאי שיאמר לו על מנת שלא יעשה שם חמץ, ואז אם הגוי אופה חמץ, אינו חושש, ויכול לקחת שכר, כיון שגם אם הגוי לא היה אופה כלום היה צריך לשלם על עצם השכירות⁶⁴⁰.

ואם הוא מפעל כזה שאינו כדי לעשות בו חמץ, אין צריך גם להתנות עם הגוי שלא יעשה בו חמץ⁶⁴¹.

י"ד. מותר להשכיר בית לגוי לגור בו, ואף על פי שהגוי מכנים בו אחר כך חמץ⁶⁴². ואין צריך להתנות עם הגוי שלא יכנים בו חמץ, כל שאינו ידוע שמטרת השכירות היא בשביל חמץ. אבל אם ידוע שהגוי

שהוא איסור דרבנן), וקודם ל' אין איסור.

ואפשר אולי עפ"י לומר דרך שלישית במח' האח' הנ"ל, שהאגור כתב תרתי לומר דתרווייהו נכונים, והכל תלוי אם ניכר או לא, והיינו שבדבר שאינו ניכר מותר זה עשוי להיות גם כמה ימים, אבל בל' ודאי לא שייך איסור, ויל"ב. ואם הדבר תלוי לפי היתר של הבלעה י"ל שגם לפני זמן האיסור אין היתר אלא בזמן ניכר קודם לכן, ולא בשעה חדא, ואף לגבי הבלעה הבאנו בהל' שבת סי' שו שי"א דלא סגי להבליע בדבר מועט שאינו נחשב, ודון לנידוד"ד.

626. עיין לעיל בהקדמה, ולפנינו בסעיף ד-ה.

627. ובתשובות האחרונים האריכו בזה הרבה, וכיעוין בשע"ת ומשנ"ב וכה"ח סוה"ס [ובמכירה לגוי מותר, ופשוט]. וע"ע בשד"ח משכ"ב. וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ב סימן ד משכ"ב.

628. עיין משנ"ב סוסק"י ובכה"ח אות כד, וכן בדבריהם להלן בסוף הסימן, ועיין בהקדמה משכ"ב.

629. עיין משנ"ב סוה"ס שהביא דברי המתירים בזה שיכתבו על פנקסם, אולם בשעה"צ פקפק ע"ז, אא"כ השכר שייך לגוי אחר וממנו הוא יקבל אחר הפסח.

630. שו"ע (ס"ד) ככל איסורי הנאה שאסור לכתחילה (ורק בדיעבד אינו תופס דמיו), ובשעה"צ (אות יד) כתב שלפי השו"ע אינו אסור, אא"כ באופן שדרךן לתת ככרות והמעות הם חליפי הככרות, אבל האח' כתבו לאסור בכל אופן.

631. אחרונים במשנ"ב וכה"ח.

632. אחרונים במשנ"ב וכה"ח.

633. שו"ע ס"ד.

634. עיין שעה"צ טז. וכה"ח אות יט.

635. גר"ז בכה"ח (אות טוב). אבל אם נתנו לו חמץ, אסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח (כה"ח כ), ופשוט.

636. משנ"ב וכה"ח.

637. שם ושם, וצ"ב למה נאסר, הרי היה של גוי, ובפשטות אם קיבל את זה בודאי ה"ז חמץ שע"ע הפסח, וכתב הפמ"ג (בא"א סק"ד) דחצירו קונה לו, עיין שם. וצ"ב דהא איסורא לא ניחא ליה דליקני, כמשנ"ת בכ"מ, וכן לעיל בסימן תמט גבי חנות של ישראל ופועלים גויים, וכמש"כ בכה"ח שם (אות ו), וע"ע בחי' רע"א על המג"א סק"ד.

638. ספר אשרי האיש (סופנו"ח) בשם הגריש"א. וע"ע שם שבפרט יש להזהר כשיש חשבונית מס, אולם י"ל דמדינא מותר, ואינו אלא משום מיחזי.

639. כגון שהודיעו בשעת המכירה שיתכן וימכור מזה לחולים וכדו', והסכים הגוי, או אף בלא"ה לפי מה שכתבנו בתשו' שהגוי בדי"כ מסכים שימכרו לו וישלמו לו הכסף אח"כ.

640. שו"ע (ס"ה) בשם יש מי שמתיר, כמבואר במשנ"ב וכה"ח כב.

641. כ"מ במשנ"ב "כיון שידוע" וכו', ועיין כה"ח, ולהלן בפו' סימן ז מבואר לחלק בזה בין מפורש לסתם.

642. רמ"א בהגה.

מכנים שם חמץ אסור, אלא אם כן יתנה עימ⁶⁴³. במה דברים אמורים בערב פסח או בתוך פסח, אבל אם הוא קודם לערב פסח מותר, אפילו בידוע שמכנים שם חמץ. ויש מחמירים גם בזה אלא אם כן הוא תוך שלושים יום⁶⁴⁴.

ט"ו. להשכיר רכב לגוי כדי להביא בו חמץ, לדעת השו"ע מותר, והאחרונים כתבו לאסור בזה, אמנם אם הגוי לא ביקש במפורש כדי להביא בו חמץ, אלא רוצה להשכיר את הרכב מן הסתם, מותר לקבל ממנו שכר גם אם הוא משתמש בו לחמץ⁶⁴⁵.

קניית חמץ ביהודי לגוי ובגוי ליהודי

ט"ז. אדם שיש לו פועלים או משרתים גויים שהוא חייב במזונותיהם, יש אופנים שמותר לו ליתן להם מעות אף על פי שיקנו בהם חמץ:

א]. מותר ליתן לו כסף ולומר לו שיקנה אוכל. ואפילו שידוע שהוא יקנה חמץ, מותר⁶⁴⁶.

ב]. ואם הוא נותן לו כסף ואומר לו שיקנה חמץ, אסור. ואפילו בגוי שאין מזונותיו עליו⁶⁴⁷. [אבל מותר לומר לגוי קנה לך חמץ בכסף שלך]⁶⁴⁸.

ג]. לומר לו שיקנה בהקפה והוא פורע, לדעת שו"ע אסור, ויש מתירים⁶⁴⁹. והאחרונים כתבו שיש להקל, אבל כאשר מזונותיהם עליו, יש להחמיר לכתחילה⁶⁵⁰. וכל זה מדובר כשאמר לו לאכול חמץ, או שידוע בודאי שיאכל חמץ⁶⁵¹.

ד]. לומר לחנוני תן לו ואני פורע, דינו ככל הנ"ל בסמוך⁶⁵².

ה]. להקדים מעות לחנוני, ואמר לו ליתן לעבדו מזונות, אסור לכל הדעות⁶⁵³, אפילו אם אינו ידוע שיקנה חמץ⁶⁵⁴.

ו]. יש אומרים שכל האיסור להקדים מעות לחנוני הוא רק כשאומר לו שיהיה הכסף כפקדון בידו, אבל אם מרשה לו להוציאו כמו שהוא בדרך כלל, מותר, אולם כמה אחרונים הסכימו לאיסור⁶⁵⁵.

ז]. אם באותו עת שקונה העבד מיד בעל הבית משלם, אסור לכל הדעות כנ"י⁶⁵⁶.

ח]. בנתינת החמץ בידיים לפועל, לכל הדעות אסור, אפילו לא נתן לו מעות⁶⁵⁷.

ובכל אופן יש למנוע את המשרתים שלא יאכלו חמץ בבית היהודי, אם הם מושכרים לו לימן ארוך, מפני החשד⁶⁵⁸.

י"ז. אסור ליהודי לקנות חמץ לגוי בפסח⁶⁵⁹. ואפילו אם הכסף של הגוי⁶⁶⁰. ואפילו שאינו מושך את החמץ מרשות המוכר, אלא נותן לו כסף בלבד, אסור⁶⁶¹.

ולאחר הפסח, אם היהודי כיוון לקנות את החמץ לעצמו אסור, אבל אם היהודי לא כיוון לעצמו, אלא לגוי, מותר⁶⁶².

י"ח. שק חטים שיש בתוכו קצת חטים חמץ, אסור גם כן לקנות אותם בשביל הגוי⁶⁶³.

643. משנ"ב יב וכה"ח כו.

644. משנ"ב יב וכה"ח כד. ונתבאר בהקדמה לסעיף ד, ודו"ק.

נ"ב. ומזה יש ללמוד אודות המשכירים את מקום החמץ לגוי כמבואר בסימן תמח, ועיין מה שכתבנו שם.

645. עיין להלן ס"ז בשו"ע שהתיר, והאח' נתחבטו טובא היאך התיר בזה, ואילו בסעיף ד-ה מבואר לאיסור, ועיין לעיל בהקדמה משכ"ב בהערה, עיין שם. והאח' כתבו לחלק בין אם ביקש ממנו לשים שם חמץ או מן הסתם, וכן יש לנהוג למעשה, עיין כה"ח אות נד.

646. שו"ע ס"ו, דאע"פ שמזונותיו עליו, הרי העבד קונה לדעתו מה שרוצה.

647. אגודה בא"ר, ה"ד במשנ"ב וכה"ח.

648. משנ"ב סוסקט"ו, וכה"ג בה"ל שבת.

649. בשו"ע סתם לאסור, והביא יש מתירים, וידוע שלכתחילה בודאי הלכה כסתם. ואע"פ שביי"ד (סי' קלב ס"ד) פסק להקל, כתבו האח' דמשום חומרא דחמץ החמירו. וע"ע כה"ח לה.

650. עיין משנ"ב וכה"ח שם.

651. אח', ה"ד במשנ"ב טז וכה"ח לא.

652. עיין משנ"ב סק"י"ח וכה"ח לב.

653. שו"ע אא"כ הקדים לו דינר וכו'.

654. גר"ז במשנ"ב יט. ועיין כה"ח.

655. עיין משנ"ב יט וכה"ח לו.

656. משנ"ב סוף לד, וע"ע כה"ח לו.

657. שו"ע, דקונה החמץ במשיכה.

658. משנ"ב יד וכה"ח ל, ונת' במקומו, וא"כ אין חשש מראית העין בהיכי תמצ'.

659. ריב"ש הובא בב"י ומשנ"ב וכה"ח מב בשם האח', וכמה טעמים בדבר, א]. שמה יאכל ממנו (ריב"ש). ב]. שאין שליחות לגוי, וה"ז כחמצו של יהודי (שם). ג]. משום שרוצה בקיומו (אח', ה"ד במשנ"ב וכה"ח שם), וכ"פ הרמ"א (סו"ו).

660. ריב"ש ורמ"א שם, ואפילו אם היהודי לא מכון לזכות בחמץ ג"כ אסור, שהרי שייך טעם א' וטעם ג' הנ"ל, וע"ע להלן ענין דיעבד.

661. גר"ז במשנ"ב כא.

662. הנה דבר זה תלוי בטעמים הנ"ל, שלטעם ב' כיון שלא כיוון אין חשש, ולטעם ב' וג' אסור, והנה אם כיון לזכות בזה לעצמו הרי בודאי שאסור בהנאה כדין חמץ של יהודי, אבל אם לא כיוון אינו אסור אלא מדרבנן, וממילא לאחר פסח א"א לאוסרו בהנאה, וכן מבואר בפמ"ג ה"ד במשנ"ב כב וכה"ח מג.

663. נראה שזו נפ"מ בין הטעמים שהזכרנו, שמטעם שיש חשש שהוא קונה את זה לעצמו בודאי אסור, שהרי הוא קונה חמץ, אמנם מה שיש לו רצון בקיומו נראה דליכא, שהרי אין לו ענין כ"כ בשביל החיטים מעטים המוחמצים, וכדרך שנת' להלן, ודו"ק.

ואם לא יכוון לזכות בזה לכאורה מותר (עיין בהלכה קודמת), אולם

עדיין יש לחוש בגלל הטעם הראשון של שמא יאכל, וה"נ יש לחוש לכך.

664. ח"י רע"א (הובא במשנ"ב וכה"ח), אבל אם בא לרשותו הרי הוא קונה את זה, ואסור כדין חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח, ואם נתחכם היהודי, ואמר שלא מתכוון לזכות, י"ל שאינו נאסר, שהרי עדיין לא קנאו, ויל"ב.

665. ככל דוכתא (ובמקומו כתבנו לדון בזה בענין סחורה במאכלות אסורות ביי"ד סי' קיז), וי"ל שגם אסור החמץ כדין חמץ שע"ע הפסח.

666. עיין לעיל בהלכות הקודמות, וע"ע בתשוה"נ ח"א סי' רצט ומועו"ז סו"ס רפז, ויל"ב. [ואם אינו מקבל אחוזים אלא תיווך בלבד, אין חשש כלל].

667. עיין בשערים המצוינים בהלכה סי' קיז סק"ד שדן בזה מד' הפ' בעושה עסקא מלפני שבת וחל בשבת, עי"ש. וכבר עמדנו בזה בה"ל שבת סימן שלט, וגם עמדנו בזה בסימן תמד לענין מכירת חמץ בער"פ שחל בשבת, וע"ע במהרש"ם כאן משכ"ב.

668. פמ"ג (הובא במשנ"ב וכה"ח מה), דלא שייך כאן כל הטעמים הנ"ל. וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה סי' רסג ועוד באח', ויל"ב.

669. עיין שע"ת ומשנ"ב סקכ"ח ובמה שדנו בזה הגרש"ק בחכמת שלמה ובהאלף לך שלמה סי' רסג, שלד, ומהר"ם שיק סי' רטז וזקן אהרן ח"ב סי' כב ובשערים המצוינים בהלכה קיד יח, ומהרש"ג סי' נה וקנין תורה ח"ה סי' לב, ועוד רבים בתשו' הפ'. ואחר העיון נלענ"ד שיש להתיר ככל מכירת חמץ (ומה שיש אוסרים משום רוצה בקיומו של החמץ, הנה לפמש"כ בהקדמה לשם (להלן ס"ז) נראה שאין בזה איסור), ובפרט שידוע שהוא שעז"ד גדול לכל בעלי המלונות, ואין להחמיר כלל [ועיין לעיל בתחילת הנושא בענין השכרת מפעל ליצור חמץ].

670. עיין שע"ת ושד"ח ס"א וכה"ח טו, ועוד רבים בתשו' הפ', ויש בזה הרבה פרטים, והמדובר במפעל של גוי, אבל מפעל של יהודי הוא חילול ה'.

671. עיין מג"א, ונזכר במשנ"ב כב וכה"ח מד, ובמג"א כתב דהוי כהנאה הבאה לאדם בעל כורחו, דלא אפשר ולא מכון שרי (וכמש"כ בפסחים כה.).

672. ככל האיסורים שאסורים משום ספייה, וכמו שנתבאר בסימן שמו.

673. הנה להלן יבואר דין חולה שאין בו סכנה (והוא בסתם קטן, כמבואר בה"ל שבת סי' שכח סי"ז), אבל כשיש בו סכנה, בודאי מותר לו הכל (חוץ מג' עבירות), ואפילו כדרך הנאתו וכמש"כ ביי"ד סי' קנה (וכן העירו מזה במשנ"ב סוסק"י"ח וכה"ח לח), וזה ככל דיני פיקוח נפש שנתבארו בסימן שכח-שכט, שאפילו בחשש רחוק מחללים, וה"ה כאן ולפי הענין, ועיין ביי"ד סי' קנ ס"ג דמ"מ צריך אומד להתיר איסור, וע"ע שם.

674. ידוע שקטן שרגיש במזונו הוא דבר הנוגע בפיקוח נפש, וכמו שהורה החזו"א לגבי הנקה לעומת תחליפי חלב (של חלב וביצים וכדו'), וכמו שכתבנו בה"ל שבת סימן שכח ועוד מקומות, וכ"ש בקטן שרגיש למזון מיוחד והוא מכיל חמץ אין להחמיר, ויש פעמים שהוא מכיל גם נבלות וטרפות, ובאין ברירה אחרת מותר משום פיקוח נפש, וחו' להחמיר בזה. ויש לציין, שפעמים שהרופאים ממליצים על מזון של איסור לתינוקות

י"ט. אסור ליהודי לומר לגוי בחול המועד פסח, שיקנה לו חמץ, בשום אופן. ואפילו אם הגוי אינו מביא את החמץ לבית היהודי, ובדיעבד מותר אם לא הביא לבית היהודי⁶⁶⁴.

כ. אסור ליהודי לתווך בפסח עיסקא של חמץ, ואפילו בין גויים, אם זה באופן שיהודי משלם על העסקא ואח"כ הקונה הגוי משלם לו, מפני שזה כאילו קונה לעצמו ואסור⁶⁶⁵. אבל אם אינו משלם כלל עבור הסחורה, אלא הקונה הגוי מן המוכר הגוי והיהודי מקבל אחוזים, לכתחילה אין לעשות כן, ובדיעבד שכרו מותר⁶⁶⁶. אבל אם עושה כן מלפני פסח מותר אף שמגיע בפסח⁶⁶⁷.

כ"א. מותר ליהודי לתווך שק חטים בין מוכר גוי לקונה גוי, מפני שאין משלמים על קצת חטים של החמץ⁶⁶⁸.

ולכן, מותר ליהודי לתווך בין גויים מוצרים שיש ביניהם גם חמץ, כאשר שכר התיווך אינו על החמץ.

כ"ב. בית מלון שלקוחותיו גויים, מותר לבעל בית המלון היהודי למכור את העסק וזכויותיו לגוי ככל דיני מכירת חמץ, וכך יוכל הגוי להפעיל את המלון כל הפסח⁶⁶⁹.

כ"ג. פועל העובד במפעל שעושים בו חמץ, אסור בפסח, אא"כ אינו מתעסק בעניני החמץ ישירות⁶⁷⁰.

כ"ד. בהמה טעונה חמץ, מותר לפרוק ממנה את המטען, משום צער בעלי חיים⁶⁷¹.

חולה וקטן באכילת חמץ

כ"ה. אסור ליתן לקטן חמץ בפסח⁶⁷². אבל אם יש חשש סכנה והוא צריך חמץ, אין להחמיר כלל, והזריז הרי זה משובח⁶⁷³. ולכן קטן שהוא רגיש באכילתו, וזקוק למזון תינוקות מיוחד, מותר, ואין לצמצם לו באכילת⁶⁷⁴.

כ"ז. תינוק שהוא חולה שאין בו סכנה, וזקוק למזון חמץ בפסח, יש בדבר כמה אופנים, וכמו שיבוארו להלן. אמנם יש מי שאומר שאין היתר בזה אלא בחמץ שאינו ראוי לאכילה⁶⁷⁵. ונפרט את סדר העדיפויות⁶⁷⁶:

א]. על ידי גוי, מותר. אמנם לכתחילה לא יאכילנו בבית היהודי, אלא יקחו את התינוק לבית הגוי ושם יאכיל אותו הגוי ולא היהודי⁶⁷⁷. ואם אי אפשר לטלטל התינוק, יכול הגוי לבא להאכילו בבית היהודי, ואחר האכילה יקח את השייכים לביתו, או על כל פנים שיניח אותם במקום המכור לגוי⁶⁷⁸. ומותר להבטיח תשלום לגוי, אבל אין ליתן לו כסף קודם או בשעה שנותן לו לאכול, מפני שבזה הוא קונה את החמץ, ואסור⁶⁷⁹.

ב]. על ידי קטן, אם אי אפשר על ידי גוי, כנזכר, יש להקל שהגוי ישאיר את חמצו בבית היהודי, והיהודי יאמר בפירוש שאינו מתכוון לזכות בזה, וכך בכל פעם הקטן יאכיל את התינוק, ולכתחילה יניח את החמץ במקום המכור לגוי, ובכל פעם יקח את התינוק לשם לאכול, ועל כל פנים יעשה מחיצה בפני החמץ או יכפה עליו כלי.

(המיובא מחו"ל, ומכיל נו"ט וחמץ וכו'), ואינו חשש סכנה אמיתי, ולכן יש לשאול לכתחילה רופא ירא שמים.

675. הנה בדברי המשנ"ב והפוסקים דלהלן משמע שמדובר בחמץ שראוי לאכילה שהוא אסור באיסור דאו', ואעפ"כ הותר לצורך קטן שדינו כחולה שאין בו סכנה (וכמש"כ בסימן שכח ס"ז), אלא שהרי לחולה בודאי אסור לאכול חמץ בשום אופן, ורק במקום פיקוח נפש מותר, וכאן אמנם קטן אינו מצווה, וגם חינוך ליכא, אבל הרי יש איסור ספייה לקטן, ואף שאמירה לגוי לעשות איסור לקטן שרי (וכמש"כ בשבת שם), מ"מ הרי אסור ספייה לקטן, אך זה שנוי במח' פוסקים אם יש איסור ספייה באמירה לגוי להאכיל קטן איסור (עיין יש"ש פ"ד דיבמות ס"ה וחת"ס ספ"ג שמתירים, ועוד באח'). ובאו"א הוא מבואר באחיעזר (ח"ג ספ"א ט), ועיין עוד בתהל"ד (סימן שמג סק"ד) שכתב שאע"פ שאסור מן התורה להאכיל דבר איסור לקטן חולה שאיב"ס (וכ"כ הגר"ז שם ס"ה), מ"מ בחמץ בפסח קיל טפי, דהוא מאכל היתר בזמן איסור (ולכן בגר"ז סכ"ה הביא היתר האמור להאכיל קטן), והאח' דנו בזה הרבה בסימן שמו, ואכמ"ל.

אמנם הבאנו שיש מי שאומר שכל הנידון כאן מדובר בחמץ שאינו ראוי לאכילה, וכיעוץ בכה"ח כאן (אות לח) שמדובר שהוא מעורב עם דבר מר או דבר מאוס [וע"ע שם בכה"ח שהזכיר עוד פרטים, עפמש"כ ביי"ד סי' קנה ס"ג], אולם בשאר הפו' ל"מ כן.

ועל כל פנים זה ודאי שאין ההיתר האמור כאן אלא בקטן, ולא בכל חולה אף שיש בו סכנה, אלא אם כן הוא יהיה פגום, ויש צורך בדבר (וכמש"כ הכה"ח שם), אבל באינו פגום בודאי אסור, אא"כ יש בו סכנה.

676. ועיקרי הדברים מבוארים במשנ"ב סק"י"ח וכה"ח לח ועוד, ובתוספת ביאורים כדלהלן.

677. מפני שאם יטלטל החמץ הוא זוכה בו, עיין משנ"ב שם. אמנם אי מהא י"ל שיכוון במפורש שלא לזכות בזה, שבאופן זה בודאי אינו זוכה בו, ואכן המשנ"ב ציין לסימן תמח, וכוונתו כנראה למש"כ בשו"ע ס"א. ושם הוא רק לכתחילה שיאמר בפירוש שאינו רוצה שיקנה לו חבירו, ובזה בודאי מהני שלא זוכה בזה. וכן מצאנו להלן באופן שמאכיל חמץ בבית היהודי, וע"ע בתשו' הריב"ש שהובא בביה"ל לעיל, ושם וכן בתשו' בענין אזהרות ליוצא לדרך וטיולים הערנו שבתשו' הריב"ש מבואר להדיא שאפשר לכוון שלא לזכות, ואפילו בהגבהה, ואף מן הסתם עיקר הדין שאין אדם זוכה באיסור, ובמק"א נתבאר עוד, ואכמ"ל. ולהלן במשנ"ב לענין להאכיל ע"י גדול כתב שאסור משום לתא דקנין, ומשמע דאף שאינו קנין ממש דינא הכי.

678. עיין משנ"ב שם לאחר שכתב שיאכילנו ע"י קטן וכו', וה"ה בנידו"ד, ואם א"א בכל זה יש לעשות מחיצה לכל הפחות בפני החמץ.

679. ועיין במשנ"ב דמשמע שעדיף שהגוי יאכילנו בחינם, ואם לא כן יבטיח לו שכר, וי"ל שאם זה בהבטחה שישלם הרי שיש לו קשר לחמץ, אע"פ שעדיין לא קנאו ממנו. [ועיין עוד לעיל לענין חמץ בעבדים, ודון לנידו"ד].

ג]. על ידי יהודי גדול, אסור מפני שאסור לגעת בחמץ כלל⁶⁸⁰. ויש מי שמיקל בדבר על כל פנים ע"י אחר שומר⁶⁸¹.

כ"ז. חולה הצריך לקחת תרופות שיש בהם חמץ, יכוון בשעת התשלום שאינו זוכה בהם, וגם אינו משלם עבורן [אלא רק כדי לקבל אותם], ויכול לקנות אפילו יותר מהנצרך לו, ואחר פסח מותר להשתמש בנותר⁶⁸². ואם כבר קנה ימכור לגוי או יתן לו במתנה גמורה, ויקח בכל פעם מעט מעט ויכוון שלא לזכות בזה, או יפקירנו במקום שאינו משומר⁶⁸³.

כ"ח. תרופות שיש בהם חשש לתערובת חמץ, והוא צריך לקנותם בפסח, יותר טוב לקנות אותם מהגוי מאשר לקנות מיהודי, משום שאצל הגוי הוא נחשב ביטול ומותר בהנאתו⁶⁸⁴.

בדין רוצה בקיומו של החמץ

הקדמה

כ"ט. עבודה זרה ומשמשיה, אסור שיהיה האדם רוצה בקיומה, ונחלקו הפוסקים האם גם בחמץ יש איסור רוצה בקיומו של החמץ, ולהלכה אסור בכל איסורי הנאה⁶⁸⁵.

יש מתירים "רוצה בקיומו" אם אינו עושה מעשה המראה שהוא רוצה בקיומו, ויש אוסרים⁶⁸⁶.

חמץ שביד גוי אף על פי שהיה של יהודי, וידוע שלאחר הפסח יחזירנו הגוי ליהודי, אין בזה איסור רוצה בקיומו של החמץ, וכמו שכתבו האחרונים מכמה טעמים⁶⁸⁷. וממה: שדווקא הנאה ישירה מגוף

680. במשנ"ב כתב שלא להאכיל ע"י יהודי, א]. שאסור לגעת בחמץ שמא יטעה ויאכל, וכנ"ל בסימן תמו ס"ג. ב]. משום לתא דקנין, ועיין לעיל משכ"כ בזה.

681. עיין שו"ע הגר"ז סכ"ה, ועוד כזכורני שראיתי שכתבו כן, וכעת א"י, והנה כ"ז כשבודאי לא יזכה, ושומר מהני בשביל שלא יאכל, אך זה תלוי במח' הפו' אם התירו שומר בכה"ג כגון בד' המג"א והאח' גבי חשש של שמא יקטום ברוכב ע"ג בהמה בשבת ועוד, ויל"ב. ומ"מ מדברי המשנ"ב ושאר פו' משמע שלא הקילו בזה אא"כ בסכנה.

682. עיין בדברינו בהל' שבת סימן שכח שער כד מה שכתבנו בזה, א]. שיקנה הכל מלפני פסח ויחשוב בדעתו שאינו מתכוון לזכות בחמץ (והבאנו כן מד' הפו'). ב]. או שיקנה מגוי בפסח ויתכוון שלא לזכות בזה (ועיין בהלכה הבאה).

683. אול"צ פ"ח תשו' ג, ובדין הפקר נתבאר לעיל בסימן תמח, שהוא דווקא במקום שאינו שמור, ודווקא קודם פסח מועיל. אבל אחר שכבר נכנס פסח שצריך לבער חמץ לא מועיל לא נתינה לגוי ולא הפקר. - והדרך הפשוטה היא בכך שכולל את התרופות במכירת חמץ הנהוגה ב"ישראל.

684. בכה"ח כאן (אות לט) העיר בזה דכיון שנתבטל טעמו וממשו ביד הגוי הו"ל כמו שנתערב קודם זמנו דאינו עובר עליו, כמש"כ לעיל בסימן תמב, ע"כ. אכן דבר זה שנוי בפלוגתא דהח"י ס"ל שגם ביד גוי אסור, אבל החת"ס (בסימן תמב סק"ג וסק"י) חלק עליו, דכיון שלגוי אין איסור הנאה, א"כ ה"ז כנתבטל קודם זמנו, ואין בזה חשש איסור בפסח, והבאנו ד"ז לעיל בהקדמה ד לסימן תמב, וה"ז תלוי גם במח' הפו' לעיל (סו"ס תמח) לענין חלב שנחלב מבהמה שאכלה חמץ, שהרי דם נעכר ונעשה חלב, ואם הוא היה ביד גוי מאי אכפת לו, ואכן כן העירו בשו"ת הרמ"ץ סימן כח ועוד מאח', וכמש"ש. [אך על הכה"ח שהחמיר שם לא קשה מכאן, משום דכאן נקט הקל תחילה, ודריק].

ואם יהודי מומר שמכין תרופות גם שלא לצורך סכנה וכדו', מלבד איסור חמץ שיש כאן לכוע"י, יש גם איסור מסייע לאותו מומר.

685. בע"ז (סד). תניא נכרי שהיה חייב מעות לישראל, אע"פ שמכר יין נסך או ע"ז והביא לו דמיהן מותר, אבל אם אמר לו המתן עד שאמכור יין נסך או ע"ז אסור, משום דהוי רוצה בקיומו.

ונחלקו הראשונים אם דין זה הוא רק בע"ז ויין נסך, או גם בחמץ ושאר איסורי הנאה, א]. ברש"י (שם ד"ה רבנן) כתב שאסור להיות רוצה בקיומו, משום ד"ישראל מצווה לבטל ע"ז ומשמשיה, וה"ד ברמב"ן וברשב"א ובר"ן (שם), ומשמע שרק בגלל שאדם מצווה לבטל ע"ז ומשמשיה דינא הכי, אבל בשאר איסורי הנאה אינו כן, וכן דקדק הפרי"ח כאן (בסי' תנ ס"ז), והוסיף להביא כמה ראיות שחמץ ביד גוי מותר, אפילו שניחא ליה לישראל ורוצה בקיומו, עיין שם. (וע"ע גם בשד"ח ס"ח אות כה בשם ספר אורי וישעי שכתב שיש לו כו"כ ראיות לזה), וע"ע גם במקו"ח ועו"א שיובאו להלן בענין חמץ שביד גוי. ב]. בתוס' בע"ז (לב). ד"ה והא כתבו איסור רוצה בקיומו גם לענין חמץ, וכ"ה בטור (סו"ס תנ) שאסור להשכיר כלים לגוי בפסח, מפני רוצה בקיומו של החמץ וכי'.

ולדינא, השו"ע (סו"ס תנ) הרי העתיק דברי הטור, ומוכח שאסור משום רוצה בקיומו (ובודאי אין כוונתו מפני הטעם השני של הטור, וכמש"כ האח' דלהלן). אמנם להלן יבואר שיש כמה גדרים ואופנים בדין רוצה בקיומו.

686. בשו"ת שער אפרים (סימן ז) עמד בדין שומר על חמץ של גוי האם מותר בפסח, וכתב דלכאורה פשוט לאסור כההיא דע"ז (סב.), וציין גם לטור הנ"ל במעשה דרשב"א וכו', וסיים ונראה שמותר, ע"כ. אך לא פורש מה נשתנה שחזר בו וכתב להתיר, וחסרון אינו יכול להימנות. אמנם בהגהה שם מבן המחבר כתב לבאר ולחלק שדווקא בעושה מעשה אסור משום רוצה בקיומו, משא"כ ביושב ואינו עושה שום מעשה, עיין שם. ובח"י (סק"ט) תמה ע"ז שהרי מוכח בפי' שאפילו ביושב ושומר על חבית של יין חבינם אסור, וכמבואר בשו"ע (י"ד סי' קלג ס"ו), ובשו"ת שואל ומשיב (רביעאה ח"ג סו"ס צב) כתב דמיירי שם בעושה איזה מעשה בשמירתו, ע"י שמניח את החבית במקום המשתמר, או שיש איזה שבר בחבית והוא מתקן שלא ישפך היין, וכתב שיש סמך לחילוק זה בתוס' (בע"ז סד.), עי"י"ש. אולם מריהטת הדברים לי"מ כן כלל, אמנם ראיתי להגאון איש מצליח (כרך ג' חיו"ד סימן כז) שכתב ליישב עד"ז את דברי

השע"א, ועדיין אינו פשוט, ועיין. **687**. הנה הבאנו לעיל מדברי הפו' שכתבו לאסור בפסח רוצה בקיומו, והזכרנו להפרי"ח ועו"א שתמהו ע"ז מכו"כ דינים דמוכח שלא אסרו בענין רוצה בקיומו, כגון א]. בסימן תמח ס"ב גוי שהביא דורון לישראל ביו"ט אחרון של פסח מותר בלילה, ולא אוסרים לו משום רוצה בקיומו של החמץ. ב]. בסימן תמח ס"ג במכר חמץ לגוי, מותר אפילו שהישראל מכירו וידוע בו שלא יגע בו כלל, וישמרנו לו עד אחר פסח, עי"י"ש. ונתבאר שם שאפילו לכתחילה מותר לעשות כן. ג]. בסימן תמח ס"ד רשאי ישראל לומר לגוי בשעה חמישית שיקנה ממנו חמץ, ושמא יצטרך ויקח ממנו אחר פסח, ובפיו שם איתא שמותר לומר לו שבודאי יחזור ויקנה ממנו אחר פסח וכמש"ש. ד]. וכן יל"ד ממש"כ בסימן תמ שמותר לקבל אחריות על החמץ כשומר חנים וכו', וע"ע בפר"ח שם שהביא עוד ראיות לזה.

וכל דברים אלו הרי יקשו על הטור והשו"ע בעצמם שגם הם פסקו להניי הלכתא, ואעפ"כ הביאו בסו"ס תנ את הדין של איסור רוצה בקיומו, ומצאנו בפו' כמה דרכים לישב הקושיה, ונזכיר בקצרה, כי הדברים ארוכים ומסובלים בראיות, ולא עת.

א]. בח"א (כלל קכד ס"ה) כתב לחלק בין חמץ של נכרי דלא איכפת לן במה שרוצה בקיומו, לבין משכיר כלי שהיהודי נהנה ממנו וכו', עי"י"ש. ודברים נפלאים ותמוהים הלא גם במשכיר כלי אין החמץ של היהודי אלא של הגוי, ורוצה בקיומו היינו בחמץ של הגוי שלא יזיק, ואולי י"ל דהכוונה שרוצה בחמץ שנבלע בדפנות הכלי שהוא מועיל שהכלי לא יבקע, וחמץ זה הבלוע הרי הוא נשאר לבסוף בשביל היהודי, ונחשב כזוכה בו, אולם עדיין זה קשה שהרי בודאי אינו זוכה בו בפסח, או עכ"פ נימא שיתנה בהדיא שלא זוכה בו (ועיין בתשו' הריב"ש סי' תא שכתב כה"ג שאין אדם מתכוון לזכות בחמץ בפסח, וע"ע שם). וגם הרי רק אח"כ בטעם שני כתב הטור איסור זה מצד הבלוע, אך י"ל שהטעם השני דן מצד הבלוע מקודם לכן, שהוא הנאה מחמץ בעצמותו, ובטעם הראשון הנידון מצד הנאה מן החמץ שעתה נבלע מחדש שזוכה בו, ועכ"פ זה חידוש, ומפשט הדברים משמע שהאיסור הוא מצד החמץ הקיים שהוא של הגוי. [ובע"ז הרי מבואר שהיין נסך של הגוי, ואסור, וקשה לחלק בין ע"ז לחמץ בפרטים אלו, ויל"ב].

ב]. בשו"ת עונג יו"ט (סל"ז בהערה) כתב שרוצה בקיומו של חמץ אסור הוא רק בבית הישראל, אבל בבית הגוי מותר. ולכן השכרת כלי לגוי אסור, משום שהחמץ של הגוי הבלוע בכלי הוא ברשות היהודי, והו"ל רוצה בקיומו ברשות ישראל דאסור, עיין שם. אולם גם זה אינו מחזור, שהרי פשט הדברים שמותר אפילו שמשכיר לו ונותן לו את הכלי להשתמש בו בביתו, וכן יש לדחות ע"פ שאר הראיות שהזכרנו לעיל, וע"ע גם בעו"ט שם, ולכן אין לסמוך גם על תירוץ זה. [ולפי דבריו תהיה סיבה נוספת לכך שצריך להשכיר את המקום של החמץ לגוי, עיין לעיל בסי' תמח].

ג]. בחת"ס (סימן קטז קיט) כתב שאין איסור רוצה בקיומו אלא ברוצה להרויח כמו משכיר לו כלי לחמץ וכו', אבל להיות ניצל מהפסד אין איסור כמו שמותר בהרהיגו אצלו חמץ, והכל הוא שלא להפסיד את הקרן, אבל לא בהרווחה, עי"י"ש. (וע"ע במקו"ח בביאורים סק"ז שכתב כעין חילוק זה בע"א). אולם גם ישוב זה אינו פשוט, וכמו שהעיר באיש מצליח שם, וע"ע שם.

ד]. בנהר שלום (סק"ט) כתב ליישב שאין איסור ברוצה בקיומו אלא כשבתוך הפסח הוא עושה מעשה שמשכיר את הכלי וכדו', אבל אם הוא נעשה לפני"כ מותר, עי"י"ש. אמנם גם זה שנוי במחלוקת וכמו שהבאנו להלן בהלכות. (ראה בעוד שני הלכות).

ה]. המהר"ל צונץ במגן האלף (סק"ט) כתב לחלק בין נהנה מחמץ ישירות, שבכה"ג שנהנה מגוף החמץ אסור, אבל בהנאה שאינה מגוף החמץ אלא בדרך עקיפין אינו כן, עי"י"ש. [וע"ע כה"ג בשד"ח (מערכת חו"מ ס"ט אות י') ובמקראי קודש פסח ח"א סי' ע בענין ערב קבלן על מכירת חמץ]. אולם ראיתי בשו"ת מחקרי ארץ ח"א סל"ז שהאריך בכל הישוכים הנ"ל, וכתב לבאר שכל זה אינו מתאים לפי פירוש הבי"ש שפירש שהרוצה בקיומו הוא בגלל החמץ שבלוע בו שלא יפסד, וא"כ מוכח שגם שאינו נהנה מגוף החמץ של הגוי אסור, אך למעשה האחי' חלקו על פירוש הבי" בזה, ופירשו כהמג"א שהחשש הוא שלא יבקע גוף

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ישיבת אגודת ישראל

ל"ד. כלים הבלועים מחמץ, יש מתירים למכרם לגוי, מפני שאינו נהנה מהחמץ הבלוע בהם אלא מגוף הכלי, ויש אוסרים. ולהלכה נראה העיקר כדעת המחזירים⁶⁹⁷. ולא זו בלבד, אלא נראה שגם ליהודי מותר למכור כלי חמץ⁶⁹⁸.

ל"ה. אדם שיש לו מכה, ומניח עליה חיטים כתושות חמץ של גוי, אין לעשות כן אפילו בשאלה מן הגוי, מפני שהוא רוצה בקיומו⁶⁹⁹.

ל"ו. הנאה שאינה ישירה מהחמץ, אלא רק כמבריך ארי, מותר. ולכן מותר לזרוק חמץ לכלב כדי שלא ירדוף אחריו⁷⁰⁰. וכן לחטט פצעים באלכוהול חמץ⁷⁰¹.

ל"ז. חיטים ושאר דברי חמץ שקיבל בירושה או כסגולה מאיזה צדיק, מותר למכרה לגוי עד אחר הפסח, כדין מכירת חמץ⁷⁰².

ל"ח. מאפות שמכנינם בצקים לפני פסח, ומוכרים אותם לגוי במכירת חמץ, מותר ככל דין מכירת חמץ⁷⁰³. וכן כל בעלי מפעלי חמץ.

ל"ט. כתבו הפוסקים שלא להשכיר לגוי רכב להוביל בו חמץ, אבל אם הגוי שוכר רכב מן הסתם מותר, ואין צריך לחשוש שמא הוא בשביל חמץ. וכן אם הוא משכיר לו קודם זמן האיסור מותר, ורק אחר זמן האיסור, אסור⁷⁰⁴. והוא הדין להשכיר לגוי כלים שיתכן שישתמש בהם חמץ שלא על האש⁷⁰⁵.

מ. חברת ביטוח המבטחת מפעלים וחנויות מזון של גויים [או של יהודים שמכרו אותם במכירת חמץ לגוי], מותר להם גם בפסח⁷⁰⁶.

האוסרים: א]. דזה ג"כ נחשב הנאה, כסברא שניה שבטור, ועמדו בזה המפרשים לבאר איזה הנאה יש בזה, הלא שפיר שרי לפי הסברא הראשונה, ועיין חזו"א י"ד סמ"ו סק"ח. ב]. שמ"מ הוא מהנה אחרים מן החמץ, ואסור לאדם לראות שהשני נהנה בזה, וכמש"כ המג"א סק"ב, כעין מש"כ בשו"ע סי' תמח ס"ו, ושכ"כ הח"א כלל קכד ס"י.

ולענ"ד נראה דאין זה נחשב הנאה, כיון שאין דעת האדם ע"ז, ובפרט בזמנינו שאין הכלי בולע כמעט כלום (וכמשנ"ת בקונטרס כשרות השיניים לפסח, מדברי הגרשז"א ועוד ואף מצרפינן לסניף, כמש"ש), ואף גם זאת שבני אדם קפדנים טפי ומעדיפים שלא יהיו בליעות בכלי, וא"כ בודאי אין זו הנאה, זאת ועוד שגלענ"ד שאפילו את"ל שיש איזו שהיא הנאה, מ"מ דווקא ברואה את הבהמה והגוי אוכלים אסור וכמשנ"ת שם, משא"כ בזה דלא חשיבא ואינו רואה.

ובאשר לטעמו של הטור, הנה הרי הטור הביא ב' טעמים אודות בישול בכלי חמץ, וטעם ראשון משום רוצה בקיומו, וטעם שני שהכלי אסור, ונראה מדברי השו"ע דלא חשש לזה, שהרי לטעם שני גם בישול מצה אסור, וכמו"כ כלים חדשים יהיה מותר, ומדברי השו"ע מוכח להתיר בכל זה, וכמש"כ המאמ"ד. וכ"מ עוד בשו"ע סימן תסז ס"י דלא ס"ל כטעם זה, ואכמ"ל. ורק כטעם הראשון נקטו הפי'. [ועי' להלן בסימן תמו בענין תערובת חמץ כל שהוא אם מותר למכור המאכל לגוי חוץ מהנאת איסור שבו, ודון לנידו"ד, וכאן בודאי קיל טפי].

698. כן גלענ"ד דמאחר שאין איסור בבלוע בכלי אם כן אף ליהודי יש להתיר, וצ"ע על מה שדנו הפי' אם מותר למכור "לגוי", והרי נפ"מ בזה גם למכור ליהודי, ודוחק לומר שביהודי יש כמין גזירה, שהרי מותר ליהודי להשתמש בכלי חמץ לרחיצה וכדו' כמש"כ בסו"ס תנ, ולכן גלענ"ד דנקט גוי אורחא דמילתא, שהרי יהודי לא ישתמש בכלי זה שעשוי לאכילה, ואם זה לטתם קנין הרי יקנה את זה לפני פסח, ובפסח הרי אסור לקנות דברים שאינם לצורך המועד משום פרקמטיא, וכמש"כ בהל' חוה"מ [ואמנם יש נפ"מ שמותר, כגון בדבר האבד, או כשרוצה להשתמש בזה בפסח ע"י הגעלת כלים לדעת השו"ע]. ולעולם גם ביהודי מותר.

699. עיין משנ"ב להלן (סימן תסז סק"א) שהביא מהפי' שהתירו בזה בשאלה מן הגוי, ואפילו בחולי שאין בו סכנה, אך סיים שלכתחילה אין נכון לעשות כן, אם יכול להרפא בדבר אחר [או בחיטים שאינם חמץ כמו במי פירות], וטעמו כמש"כ בשעה"צ משם הפר"ח שהרי זה רוצה בקיומו, עיי"ש. ואכן לפיה"א לעיל ה"ז חמור דהוי הנאה ישירה ובפסח, שבודאי אסור כרוצה בקיומו, וק"ק למה הקילו, ואפשר דמ"מ הוי שלא כדרך הנאות וכמש"כ במשנ"ב שם, וצ"ע.

700. עיין תוס' ע"ז (יג.) לשלם לגוי חמץ בפסח כדי להנצל מאחר הפסח, וכ"ה בשו"ת הר הכרמל (ס"ו), אולם במו"ק כאן (ס"ו) ועוד בכ"מ בפו' נראה שלא התירו בזה. וע"ע לעיל מה שהבאנו בענין רוצה בקיומו ובהערות, ודו"ק.

701. הנה יש התירו בזה כיון שהוא רק כמבריך ארי, אולם נראה שכ"ז רק לפני שיש חשש חולי, והיינו רק למנוע נזק, אולם כשיש חולי אין זה נחשב סילוק מזיק מה שמחטט, אלא זוהי הרפואה ממש (וכה"ג הערנו בהל' שבת ס"י שכח ועוד). ופשוט.

702. הנה היה מקום לדון בזה משום רוצה בקיומו של חמץ, וכמש"כ בשו"ת ערוגה"ב סי' קיב גבי חלה מצדיק, וראה עוד בספר פס"ת אות ח מדברי האח' בזה לאיסור. אולם לענ"ד אין בזה חשש לפמשנ"ת בהקדמה לעיל, שהרי מצנו כו"כ אופנים של מכירת חמץ בסי' תמח, ואפילו דבר החביב עליו, ואף שיועד ומבטיחו שיחזור ויקנה מהגוי חזרה, וכבר עמדו בזה האח', וכפי התירוצים שכתבנו שם בודאי שגם כאן אין בזה איסור כלל, כיון שמ"מ הוא של הגוי וברשותו, ואף שכאן הוא רוצה שהחמץ הזה דווקא יחזור אליו, בשונה משאר חמץ שלא אכפת לו שהגוי יאכלנו וישלם לו, אולם גם כשרוצה את זה דווקא יש להתיר לפמשנ"ת שם, דכל שהוא ברשות גוי לא איכפת לו, ודו"ק.

ועיין בפר"ח (סי' תסז סק"ט) בחיטה שכתבו עליה פסוק באמונות וכדו', ונת' במק"א. ושם הקפידא כי לא נמכר לגוי, אבל במכירה לגוי בודאי אין חשש, והפר"ח גופיה כאן (בסימן תנ) הוכיח מכו"כ דינים שאין בהם איסור של רוצה בקיומו של חמץ.

703. גם כאן אמנם יש להם רצון שישאר אצלם החמץ הזה דווקא ולא שישלם להם הגוי ע"ז, שהרי הם צריכים את זה ללקוחותיהם, ובפרט

שהבצק שווה פחות ממה שיכול להרויח אחר האפיה, ומ"מ ע"פ הכללים הנ"ל מותר, וכנ"ל בהלכה הקודמת.

704. עיין שו"ע ס"ז שמתיר, והאח' נתחבטו בזה הרבה, עיין לעיל בהקדמה לסעיף ד ובהערה שם, ועוד לאחר סעיף ה, ויש להחמיר ורק מן הסתם מותר וכמש"כ האח', וכן בהבלעה עם השכירו בזמן היתר קודם זמן איסור חמץ.

705. דכל החשש הנ"ל כשהוא על האש וכנ"ל.

706. עיין לעיל בסימן תמ שכתבנו להתיר בזה, מצד דיני אחריות על החמץ, עיין שם. וע"ע שם משם הגרשז"א שאמרו עוד שאין זה אלא שאם נפסד ישלמו. ואמנם עדיין יש לדון בזה לאור הנ"ל מצד איסור "רוצה בקיומו", אך כתבנו לעיל מדברי האח' שבחמץ ברשות גוי אין די בקיומו מכמה אופנים שכתבו האח' שאינו עושה מעשה, ואינו נהנה מן החמץ ישירות וכו', ועכ"פ הפי' התירו וכנ"ל, וע"ע בהלכה הבאה, וכיום נוהג.

707. עפיה"א לעיל דבכה"ג אין בכך דין משתכר באיסורי הנאה [ומצד "רוצה בקיומו" הנ"ל ליכא, לפי"ד הרבה פו' שכל שאינו עושה מעשה אין איסור, וכמו שהבאנו בהקדמה מהשער אפרים ועוד, ואף להחולקים נמי הרי כתבנו שם שכל שלא נהנה הנאה ישירה מגוף החמץ מותר, ועוד אופנים שנתבאר לעיל בהקדמה]. וכ"ש כשהוא בהבלעה מותר כמש"כ האח', ובפרט אם הוא קודם ל', אלא שכאן חמור טפי, כיון שהשמירה נחשבת בכל יום ויום, ואינו מוכרח.

708. כיון שבכו"כ פרטים רבו הדעות והשיטות, וראוי לעשות כן לצאת מידי כל חשש.

709. כ"כ בספר אשרי איש (פנ"ח לג) בשם הגריש"א.

710. בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נה כתב להתיר, וע"ע בשו"ת חלק לוי סי' קמד, אולם בספר הלכה שי"פ שער ה ס"ג הערה ב הביא מהגר"ש וואזנר שאסור ליהודי לתקנו משום רוצה בקיומו של החמץ, וכדלהלן סו"ס תנ.

ובשבות יעקב (ח"ב טו"ו) כתב לדון בישראלים שמכרו חמצם לגוי, ובחוה"מ פסח גברו המי גשמים ומתיראים שישטפו את הכל וילך לאיבוד, רשאים לשלוח אחר הגוי שקנה החמץ ולומר לו שיציל את שלו, ואם אינו כאן יאמרו לגוי אחר, עיין שם, והי"ד בשע"ת ובכה"ח סי' תנ (אות בן), ומשמע שליהודי אסור בכל אופן.

וניחוי אנו, דהנה מצד משתכר באיסורי הנאה אין כאן (עיין לעיל ס"ד), אולם לכאורה אסור משום רוצה בקיומו של החמץ, ובפרט שהוא עושה מעשה להציל, שבוה אף השער אפרים לא התיר, וכמו שהבאנו בהקדמה לעיל, אולם הנה הבאנו אח"כ שהפיו הקלו מכו"כ דינים במכר חמץ לגוי שמוכח שמותר לו להתעסק בזה אף שרוצה בקיומו של החמץ, והבאנו כמה תירוצים, ולפי כמה דרכים שם שהבאנו בהערה נראה להתיר כיון שהוא שייך לגוי, ובפרט שכיום רגילות להשכיר את מקום, ואינו נהנה הנאה ישירה מגוף החמץ, ודו"ק.

711. שהוא מתעסק בשלו, וראה בהערה הבאה.

712. נשאלתי בפתגמא דנא, וכתבתי כמה הערות בהאי הלכתא, וכדלהלן: **שאלה:** נהג משאית מוכר גלילות, שיש לו גלילות חמץ, והמשאית מורכבת כמו משתי חזרים, ויכול לנעול דלת אחת ששם יהיה החמץ, וימכרנה לגוי, וישתמש בדלת השניה לגלילות שאינם חמץ.

תשובה: נוכרי בקצרה כמה נידונים:

א]. ברור שצריך לנעול במפתח שלא יבוא לטעות. וטוב גם שיצניע המפתח, הגם שאין לזה מקור ע"פ דין כלל, כי אף שכתב השו"ע ר"ס תנא לגבי כלים שטוב להצניע המפתח, הוא מפני שלא מכר לגוי, שהרי בסי' תמ מבואר שדי במחיצה בפני החמץ ולא הצריכו להצניע מפתח, וכמו שעמדנו ע"ז בסי' תמ, מ"מ טוב לעשות כן, ובפרט לפי מה שיבואר להלן בסוף אות ג, ודו"ק.

ב]. צריך לומר לגוי מספר טלפון של בעל המשאית, שהרי המשאית נוסעת, והיכן ידע הגוי מנין לקחת את החמץ.

ג]. ומצד שהוא נוסע כל הזמן עם החמץ, יש לומר שמותר, ואין הוא כזוכה בחמץ, לא מבעיא לצד שזכייה ממטלטלין זה ע"י הגבהה ולא במשיכה (ועיין בחו"מ סימן קצח שאם אפשר להגביה אחד אחד, נחשב שאפשר בכך, אא"כ יש טורח, אולם כאן הדרך היא להגביה קופסה קופסה). אלא אף אם יגביה ממש את החמץ, הלא אין איסור אם חושב שלא לזכות בזה, וכמבואר בריב"ש (סימן תא) והובא בקצרה בביה"ל ר"ס

מ"א. חברת שמירה, האחראית על שמירת מפעלי מזון וחנויות, וישנם חנויות ומפעלים של גויים שמתעסקים עם חמץ, יש להקל, אם הם מתחייבים לשמור קודם זמן האיסור בערב פסח⁷⁰⁷. ויותר טוב למכור את הזכויות והרווחים לגוי כמו שנהוג במכירת חמץ⁷⁰⁸, או להתנות שהשמירה היא על המפעל ולא על החמץ⁷⁰⁹.

מ"ב. חמץ של יהודי שמכר אותו לגוי, והוא נמצא במקרר, ואירעה תקלה במקרר, ורוצה להביא פועלים שיתקנו את התקלה, או שיש שריפה וכדומה, יש מתירים ליהודי להציל מפני הנזק ויש אוסרים, ולהלכה יש להקל במקום הפסד⁷¹⁰.

ואם החשמל נותק, והוא מדליקו לצורך ביתו, מותר, אף על פי שממילא הוא מציל את החמץ⁷¹¹.

מ"ג. נהג משאית גלילות, שחלקם חמץ, יכול למכור לגוי, ולא יגע ולא יתעסק עמהם בפסח. ועיין בהערה⁷¹².

מ"ד. יש שנהגו לשים ערב קבלן עבור תשלום הגוי במכירת חמץ, ואין בזה חשש משום רוצה בקיומו של החמץ⁷¹³.

מ"ה. אין מן הראוי לקנות חמץ לפני פסח, כדי שיהיה לו לאחר הפסח, אפילו אם מוכרו לגוי, מפני שהוא רוצה בקיומו של החמץ⁷¹⁴. אבל דברים שהם ספק חמץ, יש להקל⁷¹⁵, ומותר לקנות קמח כדי שיהיה לו לאחר פסח⁷¹⁶.

ובעל מכולת רשאי לקנות חמץ בשביל אחר פסח, אבל היראים נזהרים בזה⁷¹⁷.

תמו, ובדברינו בענין זהירות מחמץ ביוצא לטילול, ועי"ע שם, ודו"ק, ועי' גם בסימן תמח ס"א, שטוב לומר שלא רוצה שיזכה בחמץ.

אלא שמכל מקום אסור לגעת בחמץ כמש"כ הריב"ש שם והפיו משום שמא יאכלנו, אולם כאן נראה שאין חשש כיון שאינו מטלטל אותו בידים, וכיעוין בשו"ע סימן תמו ס"ג בגג של גוי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל החמץ לרשות היהודי, יכול היהודי לדחוף החמץ בקנה, וביאר האח' שבידיים אסור שמא יאכלנו (ואף שכוונתו לחלקו מ"מ אינו ממש בכדי לחזור עליו לשרופו), וה"ה בנידו"ד.

אך יש לחלק, א'. ששם הוא מוכרח כדי לסלקו, משא"כ כאן. ב'. שם הוא לרגע קטן וכאן הוא לזמן רב. ג'. ששם הוא כדי לסלק, וה"ז בבחינת מה שאמרו הוא עצמו מחזר עליו לשרופו וכו'. ואף שבפיו הנ"ל ביארו דהוא שונה משם, ולכן צריך לדחוף בקנה ולא בידים, משום שאינו כמו שמחזר לשרוף, מ"מ בודאי שהוא ג"כ קצת דומה לשם, שהרי כוונתו לסלקו, אבל כאן שהולך עם זה כל היום יש לחוש לאיסור.

אולם מ"מ לא מצאנו לחלק בין רב למעט, ובפו' לא הזכירו חילוקים כאלה, וא"כ אין לנו לאסור מעצמינו, כל שאינו נוגע בידים, ובפרט כאשר הוא מצניע את המפתח, ודו"ק.

לסיכום: אם הוא ינעל ויצניע את המפתח, יש להקל.

ד]. ועדיין יש לדון בדבר, כאשר הוא צריך בכל פעם בלילה להפעיל את מערכת הקירור בשביל שלא יתקלקלו הדברים [והיינו שצריך להטעין את הרכב בחשמל כל הלילה], ובאופן זה הרי הוא כמי שרוצה בקיומו של החמץ שאסור, ובשלמא אם היא הפעלה אחת של קירור לשני החדרים גם יחד, י"ל שהפעלתו של הקירור היא בשביל החלק הכשר, אבל אם הפעלת הקירור הוא בשביל החמץ בלבד יש לדון. והנה מצאנו בסי' תנ דין משתכר מן החמץ שאסור, ולקמיה שם בס"ז מצאנו עוד איסור של רוצה בקיומו של החמץ, אלא שכבר הבאנו שם שהפיו דנו בזה בכמה פרטים, ונתבאר שבחמץ שהוא של גוי קיל טפי בכמה אופנים, אמנם יש שפירשו שתלוי אם הוא עושה מעשה או לא, וכאן הלא עושה מעשה, אך לשאר מפרשים שכל של גוי אין חשש ה"נ ל"ש, אולם למ"ד שתלוי אם ברשות הגוי כאן הוא שכור לגוי, אף שנוסע, ולעצם הדין, הבאנו שם בסו"ס תנ שנחלקו בזה הגרשז"א והגר"ש וואזנר באופן כזה שאירעה תקלה בחמץ של נכרי אם מותר לתקן. ומ"מ בנידו"ד יש להקל טפי כיון שהוא מתקן בשביל חלקו שאינו חמץ, וממילא מתוקן גם החלק השני של הגוי.

למסקנה: מותר לעשות כן, ויכול להטעין את המקרר בשבילו ואגב זה גם של הגוי [אולם אם זה מטען מיוחד בשביל החמץ ה"ז שנוי במחלוקת, ואיכא בזה עיקולי ופשורי, ויש להמנע ולרוקן את החמץ למחסן קירור].

713. עיין בדברינו לעיל (סימן תמח) שהבאנו מדברי הגר"ח בסוף שו"ע שלו שכתב לסדר שיהיה יד ישראל באמצע לערבות, כדי שלא יהיה למוכר הישראל תביעה על הגוי, עיי"ש, וכ"כ עי"א. ואמנם מן הדין א"צ לזה וכמו שביארנו שם, מ"מ יש לדון אם לא שהוא גורע יותר, שהרי הישראל הערב רוצה בקיומו של החמץ, וכן העירו בשואל ומשיב (תנינא ח"ד ס"י) ובשו"ת אורי וישעי (סימן קכד), אולם לפי מה שכתבנו לעיל בהקדמה לדיני רוצה בקיומו של החמץ בהערה כו"כ ביאורים לכך שאין איסור רוצה בקיומו של החמץ, את"ש, ולק"מ. ומ"מ לעצם הדין נתבאר שם שאין הכרח לשים ערב קבלן כלל.

714. הנה הפי' דנו בזה משום רוצה בקיומו של החמץ, וכ"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ד סל"ז), אולם זה אינו פשוט, עיין מה שכתבנו בזה לעיל בהקדמה, ועי' בשד"ח באספ"ד חו"מ (ס"ט כ) מה שהביא פו' להתיר בזה, עיי"ש. והנה ע"פ דין אין נראה לאסור, וגם לא משום רוצה בקיומו של החמץ כנ"ל בהקדמות, וראה עוד מה שהארכנו בזה בהקדמה להלכות מכירת חמץ, עיין שם. ומ"מ ידוע לי מכמה גדולים נ"ע שהורו שלא לעשות כן, ועכ"פ לכתחילה. אמנם הוא ל"ד מצד רוצה בקיומו של חמץ, אלא שנראה וזילותא באיסור החמור, ודרך הערמה הניכרת. [ושוב כתבנו מזה בהקדמה להלכות מכירת חמץ בסימן תמח].

715. דכולי האי אין להחמיר בזה.

716. שבזה אינו אלא כספק חמץ, ואף פחות מזה, וכמשנ"ת במקומו בדין קמח שעבר לתיתו, ובודאי אפשר לעשות כן למוכרו, וא"צ לזורק.

717. עיין שד"ח שם ובשו"ת להורות נתן שם, ובשבט הלוי ח"ד סי' מט, ובדברינו בהקדמה להלכות מכירת חמץ.

ביני עמודי

הרב חיים שלום הלוי סגל

**מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א
ומח"ס בירורי חיים ה"ח ועוד**

הגעלת שיש לפסח

שאלה: במקומותינו דחייסי אינשי על השיש שלהם, ומשו"ה נזהרים ממליטתן בכל השנה קדרות ורתחות עליהן, ומניחים קדירותיהם על דבר החוץ כגון ברזל או פלסטיק עבה שיכול לעמוד בחום, אם כדי להגעיל והשיש לפסח בעינן אף ע"י ברזל מלוכלך, או דילמא סגי בעירוי מכלי ראשון.

תשובה: א) בשו"ע (סימן תנ"א ס"כ) כתב, השלחות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים [בשביל פסח] לערות עליהן ורותחין, לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן, ע"כ, ואף שהמחבר סבירא ליה לעיל (ס"ו) דאזלינן בתר רוב תשמיש', והכא דהא אין רוב תשמישן באופן זה, כמו שכתב דלפעמים נשפך', וצריך לומר דמה שכתב המחבר בסעיף כ' גבי השלחות אינו מדינא, דהא מדינא אזלינן בתר רוב תשמישו, וכמ"ש בשער הציון (שם ס"ק קמד) ופשוט הוא דמדינא צריך לילך בתר רוב תשמישו, וכדלעיל בסעיף ו', ע"כ, ואולי איכא למימר דמדויק שפיר לשון המחבר בסעיף כ' שכתב רגילים לערות', והיינו דרק מצד המנהג היו רגילים לערות עליהם ורותחין להגעילם.

(ב) וכתבו האחרונים שהובאו במשנה ברורה (שם ס"ק קיד) בדעיקן לערות עליהן מכלי ראשון ע"כ, דהא בלעו באופן זה, וכמבואר בשו"ע (שם ס"ה) כפי תשמיש הכשר, אם תשמיש בכלי ראשון צריך להכשיר כל ראשון, ואם תשמיש בעירוי מכלי ראשון אזי לא שגי בהכשר דכלי שני.

ובמהרה יי² (סימן קצ"ג) כתב, דרותחין ע"י עירוי לבד אינם מועילים לשלחנות³, משום דלפעמים משימים עליו פשטידי⁴ אמה, והוי השלחן ראשון, ואז צריך להכשירן ע"י אבן [או ברזל] מלובן - וישפוך עליו מים ורותחין יוכלו למקום אחר, ושוב ישפוך עליו ורותחין כדי שילכו וירחצין בכלל, ע"כ.⁵

1. ובפשוטות צריך להבין, מהו פשר הדבר דאף אם נשתמש בכלי ראשון, אמרין דמאחר שרוב תשמישי בכלי זה בעירו סגלי להכשירו בעירו. ובש"ת הרשב"א (ח"א סימן שע"ב ותת"יז) כתב דהטעם, לפי שהוא אינו בן יומו סגי להכשירו לפי רוב תשמישו, דכיון שאינו בן יומו מותר [מדאורייתא, ורק מדרבנן אסור, דגזרו אינו בן יומו אטו בן יומו], לא הלכו בהן חכמים אלא אחר עיקר תשמיש. ע"כ. ובבי' או"ח ס"ס תנ"א ד"ה וכל כלי השתיה הביאו.

וראה עוד בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן צ"ו) שכתב נמי, דכיון שכלי שאינו בן יומו מותר להשתמש בו, שהרי הוא נותן טעם לפגם, ורק מדרבנן צריך הכשר דגורו אינו בן יומו אטו בן יומו, הם [רבנן] אמרו דבכי האי גוונא יכשירו לפי רוב שימוש, דהם אמרו והם אמרו. ע"כ.

ומ"מ כבר הביא במשנה ברורה (סימן תנ"א סקמ"ו) מאחרונים, דבאם ידוע שתוך מעת לעת השתמשו בו חמץ בכלי ראשון ממש, אזי אעפ"י שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא ע"י עירוי או בכלי שני - צריכין הגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכ"ע. ע"כ.

2. הובא במשנה ברורה (סימן תנ"א ס"ק קי"ד).

3 · אבל לדעת השו"ע (ס"כ - הנ"ל) סגי בעירוי.

4 ומצינו דיש פוסקים דס"ל דאף ע"י אבנים לא חשיב הגעלה בכלי ראשון אלא עירוי הוה, ה"ה הב"ח (ריש סימן תנ"ב) בשבט בזה"ל, לא מהני הך הכשר וליכון אבנים ושפיכת הרתוחים דאינו אלא כמו עירוי, דהאבן אינו מועיל אלא לקיים שפיכת הרתוחין שייעמוד ברתיתחו לאחר שנשפכו כשעה ראשונה וכו', וי"ל הוי כלי ראשון אלא כשהחמין הם באותו הכלי וי"ל דאין שפיכת הרתוחים בזה"ל אלא בזה"ל, ע"כ. וכ"ה במשנה ברורה (סימן תנ"א סקפ"ו) דיש פוסקים דסבירא ליה הכי, וע"ע בספר הגעלת כלים (עמ' רמ"ד) באורך בזה.

5: ועתה ראיתי שכבר במאירי (ע"ז עו, ב סד"ה כבר ביארו) כתב הכי וז"ל, סכנינים פירשו בפסחים (ל, ב) על הגעלתן ששהיא בכלי ראשון, ואעפ"י שתשמיען אינו בכלי ראשון, תשמיען בלחם חם ובבשר חם עושים אותו כמי שתשמיעו בכלי ראשון. ע"כ.

6 וְרָאָה עוֹד בַּסֵּפֶר בִּירוּרֵי חַיִּים (ח"א עמ' תמ"ט) משי"כ ע"ז.

7 ומדברי הפרי מגדים (או"ח סימן רנ"ג א"א סקל"ב) נראה דנקט נמי דלהמהרש"ל דמחמיי בגוש בכלי שני דמבשל, ס"ל דגם דפנות הגוש דינו ככלי ראשון. וע"ע בזה בספר שיח חכמה לידידי רבי אליעזר רוט שליט"א (פסח - שבועות סימן נ"ז).

8. וכבר הביא הפרי מגדים (בהקדמתו ל"יד כללים בהוראת איסור והיתר, בנ"ד ע"י מכן י"ד ח"א עמ' ע"ט סק"ו) והנה אתנצל עצמי בדבר אחד שלא יחשדני המעיין, והוא כי לפעמים כתבתי להקל בהפסד מרובה או לעני דבר חשוב או לכבוד שבת, והוא מטעם 'כי באותן המקומות היה נראה לי כי היתר גמור לא יוכל להכתיב, רק שהאחרונים ז"ל החמירו בדבר, ולכן כתבתי שבמקום דלא אפשר יש להעמיד הדבר על דינו, וכן כתיבתי שיש להחמיר בהפסד מרובה, ודוקדוק הפמ"ג מהא, דבכל גווני דשרינן בהפסד מרובה, משום דעיקר ההלכה בהמתירים, אי"כ גם כשאינו הפסד מרובה נחשב עכ"פ ספק לצד המתירים, ולכן כשנוסף עוד צד ספק הוא ליה ספק ספיקא דשרי גם בלא הפסד מרובה.

9. לרבי יהודה ליבוש לנדא זצ"ל אב"ד סדיגורא.

10. ועיין במג"א (אורח סו"ס שי"ח) שכתב בזה"ל, ויכ"כ הפוסקים ביו"ד בדבר שהוא גוש אפילו בכלי שני ממשל, ע"כ. ובפפבשטות אף המשנה ברורה (סימן תנ"א ס"ק ק"ד - הנ"ל) נקט גמי להלכתא דמבשל ככלי ראשון, מדהביא הכי ממהרי"י וחייל.

וכמו שכתב המ"ב (סימן תמ"ז סק"ד) 'ואם הניחו חתיכת בשר רותח בקערה [כלי שני] של חמץ יש להחמיר, דכתבו הפוסקים בי"ד (סימן צ"ד) [עיין ט"ז (סק"ד) וש"ך (סק"ל)] בדבר עב [גוש] כזה לעולם הוא ככלי ראשון - כל זמן

אם דבר גוש רותח המונח בכלי שני דינו ככלי ראשון

ובביאור הדבר, דבר גוש רותח שמונה בכלי שני, מי אמרין דאין דמונה בכלי שני חשיב ככלי ראשון, כיון דדבר גוש מחמת חומרו ורתיחתו האגור בתוכו איז החום נשמר בו זמן רב, או דילמא כיון שמונה בכלי שני חשיב ככלי שני.

ומצינו שנחלקו האחרונים בזה, הדנה הט"ז (י"ד סימן צ"ד סק"ד) כביא מדברי המהרש"ל (חולין פרק גיד הנשה סימן מ"ד), וז"ל, לא שיד כל שני אלא במים ורוטב וכל דבר הצלול שמתערב מיד ונתקרב במהרה, אבל לא בחתיכת בשר ודג וכל דבר שהוא גוש, דכל זמן שהיד סולדת בו עומד בחימומו ומפלט ומבליע שפיר, ומשום הכי נראה ידוחן ואורז ג"כ אחר שנתערו מקדירה לתוך קערה כל זמן שהיד סולדת בו הם ככלי ראשון וכי. וכך סבירא ליה נמי באיסור והיתר (כלל ל"ו), דבר גוש אפילו בכלי שני נדון ככלי ראשון, דדבר יבש ליכא דפנות המקורות ומבשל, ומיבלע בעל [חומן]⁵.

והואב דבריהם גם בש"ד (סימן צ"ד סק"ל - ק"ה סק"ח), ושם הביא מדברי התוס' (שבת מ, ב ד"ה ושמע) שכתבו לבאר החילוק בין כלי ראשון שמבשל לכלי שני שאינו מבשל, שכלי ראשון דפנותיה חמין ומחזיק חומו זמן מרובה, ואזי הדפנות מסייעים להחזיק חומן. משא"כ בכלי שני שאין דפנותיו חמין [אזי הדפנות מנוגדים למים], וממילא הולך ומתקרר אף שהיד סולדת בו, ע"כ (תוס'), א"כ נראה דהכל תלוי בדפנות, וממילא דבר גוש כיון דמקרי יבש לא שייך בו דפנות, ומבשל ככלי ראשון, ע"כ (ש"ד).

ובשורת חתם סופר (י"ד סימן צ"ה) רצה השואל לומר, דהמהרש"ל דעמימה לא אמרו אלא שתוכו של גוש נשאר רותח, אבל דפנות הגוש מתקררים מדפנות הכלי שני, אלא שהחת"ס השיבו - דגם דפנות הגוש הנוגעים בכלי דינם ככלי ראשון להמהרש"ל וסייעתו. והוכיח ממה שכתב הש"ך (סימן ק"ה סק"ח) להביא ראיה להמהרש"ל דגוש דינו ככלי ראשון, מדברי השערי דורא דיני זבוב (ליקוטים השייכים לאיסור והיתר ד"ה דין זבוב), דאם עירה תבשיל עם זבוב לקערה ונפל שם הזבוב תחילה, אזי אמרינן דנאסר הקערה כדי קליפה כדין חם לותר צונן, ואין שייך לזבוב היוצא מן הרתוח להיות ככלי שני ע"כ, הנהגה להלדיא דדפנות הגוש נמי הוי ככלי ראשון, שהרי רק דפנות הזבוב נגעו בקערה. ע"כ.

ובדרכי משה (סימן ק"ה אות ד') מביא דברי רש"י אלו וחולק עליו, וכתב שנראה לעינים שרוב רוחת מחזקת יותר חום מן בשר ודבר עב. ומסיק הט"ז (סימן צ"ד סק"ד - הנ"ל) דיש להחמיר כמהרש"ל ואו"ה רק במקום דאיכא נמי דוחקא דסכינא, דאזי הוא דקאמרינן דדבר גוש חשיב ככלי ראשון, אבל במקום שאין דוחקא דסכינא יש להקל כדעת הרמ"א, עכ"ד.

ובפרי מגדים (או"ח סימן תנ"א א"א סקל"ח) הביא מדברי הרמ"א בכיור"ד דמתיר בגוש, ו'נהי דלכתחילה יש להחמיר, בהפסד מרובה יש לצדד ולהקל'⁸ ע"כ, וכ"כ ביד יהודה⁹ (סימן ק"ה פירוש הקצר סקכ"ו) דבהקדמונים מבואר דגם דבר גוש נעשה כלי שני, אלא דבליכא הפסד מרובה יש להחמיר בדבר גוש, ובהפסד מרובה הסומך על הרמ"א לא הפסיד ע"כ, הרי דלכתחילה יש להחמיר כהני דסברי דדבר גוש חשיב ככלי ראשון¹⁰, וממילא בנד"ד שהיתה פשטידא חמה על השיש, לכאורה בבעינן להגעיל השיש באבן מלובן. ובפרט להערוך השלחן (או"ח סימן תמ"ז סכ"ג) שכתב, דאף דבי"ד יש מקילים דלא חשיב גוש ככלי ראשון, מ"מ בחמץ ודאי אסור, ע"כ.

כשיניח קדירה חמה על הנייר כסף יבלע את החמץ הבלוע בו

ג) ולמנהגינו שאנו נותנים לכל ימי הפסח על השיש לאחר הגעלה
דבר החוץ, כגון נייר כסף או פי וי סי, כמבואר במג"א (סימן תנ"א
סקל"ח) ממרה"ל (הלכות הגעלה עמ' כא-כב), אזי פעמים מצוי שתחת
ההנייר כסף יש רטיבות בפרט במקום הסמוך לכיור, וכשיניח קדירה
בפסח על הנייר אזי חשיב כשתי קדירות הנוגעות זו בזו, דנתבאר
(סימן צ"ב ס"ח¹⁴) דדוקא ביבש אין הבליעה יוצאת מזו לזו, אבל
בכלל יוצא מזו לזו, ואף דנתבאר (שם סימן צ"א ס"ד וס" ק"ה ס"ג)
דדחתאה גבר, אבל אדמיקר בלע כדי קליפה ע"כ, וא"כ בנד"ה הנייר כסף
כדי קליפה, וכשיניח עוד פעם קדירה על הנייר כסף אזי יבלע
הקדירה את החמץ הבלוע בנייר כסף.

(ד) ברם נראה בדמקומותינו דחייסי אינשי על השיש שלהם, וזוהרים מלהניח כל השנה קדירות ורתחות על השיש בלי דבר חוצץ¹, וכ"ש ממניחם פשטידא עצמה על השיש, ורק יתכן שאולי פירוורם שאמנם, בזה יש לידון מאיזה כמות חשיב כגוש, ובפשטות בפירוורם אין להחום נאגר ונבלע כ"כ כגוש שלם², ולכן סגי בהגעלה ע"י עירוי בברזל מלובן. ועתה ראינו שכן כתב מור"ה הגאון ברי"ת געשטענער

שהיד סולדת בו, ואפשר דה"ה אם הניחו אותה מקערה לטעלע"ר [לצלחת], שהוא כלי שלישי, וכמו שהבאנו בספר בירורי חיים (ח"א עמ' תלט') מהחז"ס ב"רד" (סימן צ"ה) שציינו בפתחי תשובה (שם סימן צ"ד סק"ו) 'אנו רגילים להחמיר בכל הכלים - אפילו בכלי שלישי, כל זמן שהיד סולדת בו, וכמ"ש הפרי חדש (שם סימן ס"ח סק"ח ד"ה הנה ה"ר"ן), ע"כ. וכי' בשרש"ע הרב (או"ח סימן תנ"א סל"ד) כיון שיש מחמירין אף בשאר איסורים בכל חום שהיד סולדת בו אף שהוא כלי שלישי ורביעי, שאף שאין לו כח להבשל מ"מ יש לו כח להבליע ולהפליט, ועכ"פ בחמץ בפסח יש לנהוג כמותם וכו', ע"כ. ע"כ. וכיצאנו שכן בכל השנה ברוחה (סימן ששנ"ט סק"ק בזה"ל, 'דהא כמה פוסקים סוברים דדבר גוש כל זמן שהיד סולדת בו אפילו בכלי מבשל, ואף בדיעבד כתב דאין לאסור, דסמכין על הפוסקים דפליגי ע"י"ש, וכבר קיבץ בעמיר גורנה כל השיטות בזה בספר הגעלות כלים (עמ' קנ"ה).

11. ומה שצוין במשנה ברורה (סימן תנ"א סקל"ד) לסעיף ז', לכאורה ט"ס הוא. וראה עוד במ"ב (שם סקפ"ד) שצ"ע שצ"ב צ"ב [וסו"ס] צ"ג. ע"כ.

12:א. דבאם מניחים באופן קבוע קדירות רותחות על השיש ולח ביניהם, הא הביא הב"ח (י"ד סימן צ"ה ד"ה וכתב העוד שם) ה"ט"ז (שם סק"יב) מאיסור והיתר (כלל ל"ד דין ט"ו), 'לא אמרינן דמה שנשתמש בכלי שני אינו אוסר, דכיון ששנותנין עליו בשר רותח ע"י עידוי, א"כ ע"י עידויות הרבה בלע האיסור בכולו, ע"כ. והיינו דריבוי העידוי משוי ליה דינא ככלי ראשון.

ב]. אולם יעוין בפר' מגדים (א"ח סימן תנ"ב א"א סק"ב) אחר שהביא מאיסור והיתר הו"ל - דעירוי כדי קליפה בפעם אחת, הו"ל ע"י עיראות הרבה בלע בכולו, ועיין מנחת יעקב (כלל נ"ז אות כ"ה) כבולעו כן פולטו [והיינו דאם בלע ע"י הרבה עיראות צריך להגעיליו באופן זה], וקשה דע"י פעם אחת ובין הרבה פעמים (א"א סימן תנ"ב א"א סק"ב) כבולעו כן פולטו, ולענין דינא נראה ידרא לחלק, והא טעמיה כדומה: הכרה פעמים יד עירוי ידעב [א"א סימן תנ"ב א"א סק"ב] ולכתחילה הרבה בכלי ראשון. ע"כ. הרי לן מדבריו לדלקיך הדין אף אם נשתמשו בריבוי עירוי על השיש סגי בהגעלת עירוי.

ובחזות דעת (סימן צ"ה ביאורים סק"ט) כתב, דינו דהאיסור והיתר נראה לי תמוה, דהא עירוי אינו יכול להרתיע יותר מכדי קליפה, והיאך אפשר לבלוע בצונן כיון דלמטה מהכדי קליפה צונן הוא, ומה לי עירוי אחד או הרבה עיראות, ולכן אף לדעתו דהאיסור והיתר בעינן שיהא בתוך מעט לעת עיראות הרבה, דקודם מעט לעת נתון טעם לפגם, ע"כ. וכיצא בזה מצאתי בפרי מגדים (או"ח ח"א, סדר והנהגות השואל עם הנשאל באיסור והיתר, סדר שני אות ו') זבהרבה עיראות ביום אחד עיין באיסור והיתר (פירוש ל"ד דין ט"ו) וכו', יש אומרים דבלע בכולו. ע"כ. וז"כ הפמ"ג (י"ד סימן צ"ה משב"ז סק"ב). ובספרי די יהודה (שם פירוש הארוך סק"ה) כתב דהרמ"א לא ס"ל כהאיסור והיתר וז"ל, וברור בעיני שהרמ"א בכיון השמיטין [דברי האיסור והיתר], וכתב דוקא כשהיה בן יומו מבליעת כלי ראשון, משום דאם ע"י עירוי אפילו הרבה אין צריך ס' וכו', ואין לחוש לזה כלל. ע"כ.

ג] ומה שציינ' בפסקי תשובות (סימן תנ"א הערה קכ"ז) דבחק יעקב (שם סקכ"ט) כתב, דאנן לא קיימא לן כהאיסור והיתר, ע"כ, לא מצאתי כזאת.

ותו, הא לעיל הבאנו מדבריו בספרו מנחת יעקב, והמעייץ שם יראה להדיא דנקיט כהאיסור והיתר, דאחר שהביא דברי האיסור והיתר שע"י שמערץ עליו הרבה פעמים מבליע בכולו, הביא שהב"ח (סימן צ"ה ו"ה וכתב עוד שם) כתב דזה הטעם חשוב כעיקר. ושוב כתב (מנחת יעקב) דמה שהטור באו"ח (סימן תנ"א ס"ו) ושאר פוסקים לא כתבו טעם זה גבי קערות לענין הגעלה, אלא כתבו משום שחיישין שמא נשתמש בו בכלי ראשון [כמו שכתב הרמ"א (שם)], דצ"ל כיון דאף דנבלע בכולו לא בעינן הגעלה בכלי ראשון והיה סגי בעירוי [היינו הרבה עיראות, כך למד הפמ"ג באו"ח (סימן תנ"ב) (ה"ל דבריו) שכן תאמינן כך בהשקן, אי לאו מטעם שחיישין שנשתמש פעם אחת בכלי ראשון עיי"ש, בכל התנאים וזינן דס"ל (מנחת יעקב) דאף ה"ל הטור ושאר פוסקים מודו להאיסור והיתר, דאל"ה הא הו"ל למירם בפשיטות דהרמ"א לא כתב טעמא דהאיסור והיתר כיון דפליג עליהו.

13. ומה שמציניו בלשון המהרש"ל שהביאו הט"ז (סימן צ"ד סק"ד - הנ"ל) והש"ך (סימן ק"ה סק"ח - הנ"ל) 'דוחן ואורן ג'כ"ג' אחר שנתערו מקדירה לתוך קערה כל זמן שהיד סולדת בו הם ככלי ראשון, ע"כ. הרי דאורן חשיב ליה כדבר גוש, ואף שהוא קטן כפידורים, מ"מ מלשונם חזינן דלא איירי באורן יחיד, דהא כתבו 'שנתערו מקדירה לתוך קערה', והיינו תבשיל של אורן.

זצ"ל בספרו להורות נתן - מועדים (ח"ב עמ' עד"ר אות ד') בזה"ל, השיש שבמטבח יש להגעיל ברותחין מכלי ראשון, ובכל אופן נכון ליתן עליו כיסוי וכו', ע"כ.

ולא מבעיא לאלו שנותנים על השיש פי וי סי, ודאי דחוצץ ואינו בולע, ואפשר דאף הגעלה לא בעינן לשיש¹⁴, דהוי כשני שולחנות. אבל להני שנותנים נייר כסף עבה, הא איכא למיחש להנ"ל שמא בלע השיש חמץ, ועתה כשיניח בפסח קדירה חמה על הנייר כסף ולח ביניהם אזי בלע הקדירה חמץ, וצריך לומר דלא חששו כולי האי, דהא השיש גופא רוב תשמישו אינו באופן זה, דאין מניחים בדרך כלל פשטידא חמה על השיש, וכאמור להמחבר (סימן תנ"א ס"ו) אזלינן בתר רוב תשמישו, ואף להרמ"א דהמנהג להחמיר לילך אף בתר מיעוט תשמישו, כבר הביא המשנה ברורה (שם סקמ"ז) מהאחרונים דביעבד¹⁵ סמכינן אדיעה ראשונה ע"כ, כיון דהוא עיקר הדין, וכמ"ש הפמ"ג (שם משב"ז סק"א) דמשמע מהט"ז (סק"א) דדעת הרמ"א הוי חומרא בעלמא.

ואף דהפמ"ג (שם) מפפק על דיעבד, מ"מ כתב בשער הציון (סק"נ) דפשוט דבאינו בן יומו נוכל לסמוך על כל הפוסקים להקל ע"כ, ובאינו בן יומו דאזי הוא נותן טעם לפגם, הא כתב בשו"ע (סימן תמ"ז ס"י) דמותר גם בפסח¹⁶ ע"כ, ואף להרמ"א שכתב דנוהגין באלו המדינות להחמיר¹⁷, כבר כתבו אחרונים והובא במ"ב (סקצ"ח) דהמיקל לא הפסיד במקום שאין מנהג, ע"כ.

ואפילו במקום דאיכא מנהג להחמיר, הא בנד"ד השיש שבלע מדבר גוש והבליע להנייר כסף [שבלע ע"י שהיה לח ביניהם, והניחו קדירה חמה עליו] הוי ג"ט בר ג"ט, ואף בזה [דבר גוש] כל הבלע הוא רק כדי קליפה כדאיתא ביד יהודה¹⁸, והקדירה [שהניחו על הנייר כסף והיה לח ביניהם] הוי ג"ט בר ג"ט, והאוכל שבתוך הקדירה הוי ג"ט בר ג"ט בר ג"ט בר ג"ט, ולבר מכל הני הא כבר הבאנו לעיל (אות ב') דאיכא דסברי דאף דבר גוש דינו ככלי שני. וממילא פשוט בנד"ד דסגי הגעלה ע"י עירו. וכמדומה שרוב היראים נוהגים לעשות הגעלה לשיש ע"י עירו¹⁹, ורק מועטים שעושים אף עם ברזל מלוכל.

וידידי רבי אברהם חן שליט"א אמר דגם מדברי האחרונים חזינן דלא חששו כולי האי, דהא כאמור לעיל (אות ג') הבאנו מדברי המג"א (סימן תנ"א סקל"ח) בשם מהרי"ל, שאחר הגעלה ישים סמרטוטין, דשמא יש

ותו, הנה בדרכי תשובה (סימן צ"ד סקצ"ח) הביא מספר מנחת יהודה למהרי"ל אופנהיים ז"ל שכתב בזה"ל, ובעיני תמוה על גדולי הדור לחלק בטבע החוום באיזה דבר נשאר החוום יותר, ואם באנו לחלק בזה יש לנו לחלק 'במאכל דוחן שקורין היר"ז וקטניות שמשמרין חומן זמן ארוך אף בכלי שני, וישנם כמה מינים שממהרים להתקרר, ולא ראינו ולא שמענו בשום תלמוד ובשום פוסק שרצה לחלק בזה בכלי שני ע"כ, (ועיין בספר הגעלת כלים (עמ' קנ"ו) דמה שכתב 'לא מצינו בשום פוסק' כוונתו מסתמא לראשונים, שהרי הבאנו מהמהרש"ל שחילק ואסר גוש בכלי שני, ע"כ. וצ"ע דהא לעיל (הערה ה') הבאנו דאף המאירי ס"ל הכ'), הרי שאורז ודוחן שאני כיון ששומרים חומן זמן רב.

14. ועתה ראיתי שכן כתב הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א (קובץ גלאט גליון כ' עמ' קסא) '...ואם מכסים שוב אין צריך הגעלה מדינא, ע"כ. ועיין עוד להלן מה שכתבנו על דבריו.

15. ומהו דיעבד, בשו"ע הרב (סימן תנ"א סכ"ח) כתב, דדיעבד היינו שכבר הגעיל ע"י עירו והשתמש בהן בפסח בחמין, אי אמרינן דאפשר לסמוך על סברא הראשונה ומותר לאכול חמין הללו, ע"כ. משמע דאם עדיין לא השתמש בהן בחמין, אף שכבר הגעיל אמרינן ליה שיגעיל כדבעי ולא ע"י עירו.

16. וטעם הדבר, כתב הרא"ש דנהי דהחמירו חכמים לאסור חמץ בפסח במשהו, היינו משום דאע"י דמשהו הוא, מ"מ יש שם איסור עליו, אבל כשהטעם פגום פקע איסורו לגמרי, ואינו יכול לאסור התערובות אפילו באכילה.

17. וטעם הדבר, כתב הב"י דהא אין לך ביטול טעם יותר ממשהו באלף, ואפ"ה אסרו חכמים בפסח, וה"ה נותן טעם לפגם בפסח נמי אסור. (מ"ב סקצ"ז).

18. עיין (סימן צ"א פירוש הארוך סקכ"ג) 'כיון דתתאה גבר לכך אינו יכול לבלוע מהתחתון וזולת כדי קליפה טרם דמיקר ליה. וע"ע בשער הציון (סימן תמ"ז סק"ז) שהביא דמשמע ממקור חיים דדבר גוש שהניחו בקערה [בכלי שני] אין לאסור ממנה רק כדי קליפה'.

19. ועיין עוד בערוך השלחן (י"ד סימן קכ"א ס"ד) ע"ד מה שכתב המחבר בשו"ע (או"ח סימן תנ"א ס"כ - הנ"ל) השלחנות והתיבות רגילין לערות עליהן רותחין, כתב בזה"ל, ׀ בחמץ דהיתירא בלע הקיל בזה, וגם זה הוא רק לכתחילה, ואפילו לכתחילה אינו אלא בשלחן פשוט, אבל בשלחנות יפים וצבועים דאם יגעילום יתקלקלו גם לכתחילה אין נוהגין בהגעלה וכו', ע"כ.

20. ואחר כתבי כל זאת ראה ראיתי שגם בספר פסקי תשובות (סימן תנ"א אות מ"ד) מסיק הכי וז"ל, 'יש לערות עליו [על השיש] מים רותחים מכלי ראשון ואח"כ לכסותו, ואין צריך אבן מלוכלת'. עכ"ל.

21. והלום ראיתי בספר שלמי מועד שיצא עתה לאור (פרק ע"ב עמ' של"ב) שהביא כן מדברי אביו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בזה"ל, נשאל רבינו באופן שמכסים את השיש בכיסוי בפסח, האם צריך עדיין לערות עליו רותחין, שהרי בין כך מכסהו, והשיב: שכן המנהג בתפוצות ישראל שמהדיין להחמיר, עכ"ל.

22 ומה שצויין במשנה ברורה (סימן תנ"א סקל"ד) לסעיף ז', לכאורה ט"ס הוא. וראה עוד במ"ב (שם סקפ"ד) שציינ ליר"ד סימן ק"ה, וכנראה כוונתו לדברי השי"ך (שם סקכ"ב) שכתב בזה"ל, אין כלי אוסר כלי בלי רוטב, וכמ"ש הרב (רמ"א) ס"ס צ"ב [וס"ס] צ"ג. ע"כ.

23 והיינו שיעלה רתיחות, כן הביא המ"ב (סימן תנ"א סק"כ) מלבושי שרד בביאור דברי השו"ע (שם ס"ג) 'רק שעודנו רותח - ויהיו המים מעלין רתיחה, וכדלקמן (סימן תנ"ב ס"א) עיי"ש, ומעלין רתיחה היינו אבעבועות, כמבואר בשו"ע הרב (שם ס"ג).

א]. והנה דנו האחרונים, היכא שנבלע האיסור בשיעור יד סולדת, אי סגי להפליטו בשיעור זה, דהא כבולעו כך פולטו, וכיון שבליעת האיסור אינו אלא בשיעור יד סולדת, אזי סגי להכשירו באופן שהמים חמים בשיעור יד סולדת, או דילמא לא מהני אלא בשיעור רתיחה שמעלה בועות.

והוכרע להילכתא, דבעינן דוקא בשיעור שמי ההגעלה רותחים, כמ"ש באיסור והיתיר לרבינו יונה (הלכות הגעלת כלים סעיף מ), והט"ז (י"ד סימן צ"ד סק"ג) בשם השערי דורא, וכנסת הגדולה שהובא בדרכי תשובה (סימן קכ"א סק"ח).

ב]. ואיכא נפק"מ בזה הן לקולא והן לחומרא, וכמו שהאר"ך בזה בספר קצשו"ע על הלכות בשר בחלב להגאון רבי אהרן פפויפר זצ"ל (ח"ב עמ' ע"ב), לענין סיר לחץ, דכידוע שיעור חומו בשעת הבישול, עולה בהרבה על שיעור חום של מעלה רתיחות, ויש להסתפק אם סגי ליה הגעלה בכלי ראשון המעלה רתיחות. והביא מספר מעגלי אליהו (בסוף הספר) מכתב מהגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שכתב בפשיטות, שאף סיר לחץ תועיל הגעלה במים המעלים רתיחות, וא"צ לחוש דבשעת בליעת האיסור היה חום הסיר לחץ גבוה יותר.

ולפי"ז יוצא דלא אמרינן כבולעו כך פולטו לענין 'שיעור החום', הן לחומרא והן לקולא, והיינו שכל כלי שנבלע בו איסור 'בסוג החום' של כלי ראשון - העומד על האש, בין אם נבלע בחום שהיד סולדת בה בלבד, ובין אם נבלע בחום גבוה יותר משיעור של מעלה רתיחות, סגי להפליט את האיסור בשיעור חום של מעלה רתיחה.

קצת חמץ בעין ע"כ, ואי נימא דחיישינן בנד"ד לכל הני חששות דלעיל, שמא איכא מים תחת הנייר כסף ויניח קדירה חמה עליה וכו', מאי מהני להמג"א שישים סמרטוטין, הא באם איכא חמץ בעין דבוק, הרי כשיתן על סמרטוט לח קדירה חמה הרי הקדירה נאסרה, דקבלעי חמץ [וכ"ש בסמרטוט שהוא של בד שיש בו נקבוביות], ומדלא חששו כולי האי, אף אנן לא חיישינן כולי האי, וסגי הגעלה בעירו²⁰.

וזה אשר שלחתי להגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א על דבריו הנ"ל:

בס"ד	אסרו חג הפסח ה'תשס"ד
כבוד	
הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א	
רב חניכי הישיבות בית-וגן ירושלים	
אחר מבוא השלום והברכה.	

הנה ראיתי דבריו שכתב בקובץ גלאט (גליון כ' עמ' קסא אות ב'), וז"ל...ואם מכסים את [השיש] אין צריך שוב הגעלה מדינא. ע"כ²¹. ולכאורה יש קצת להעיר על דבריו, דהא לאלו הנוהגים לכסות השיש בנייר כסף, הא אם לא יגעילו את השיש [לפחות בעירור], אזי איכא למיחש טובא שמא בלע השיש חמץ מדבר גוש חם שהניחו עליו, ועתה כשיניח בפסח קדירה חמה על הנייר כסף ולח ביניהם אזי בלע הקדירה חמץ, דנתבאר בי"ד (סימן צ"ב ס"ח²²) דדוקא ביבש אין הבליעה יוצאת מזו לזו, אבל בלח יוצא מזו לזו. ואף דנתבאר (שם סימן צ"א ס"ד וסי' ק"ה ס"ג) דתתאה גבר, אבל אדמיקר בלע כדי קליפה ע"כ, וא"כ בנד"ד הנייר כסף בלע כדי קליפה, וכשיניח עוד פעם קדירה חמה על הנייר כסף אזי יבלע הקדירה את החמץ הבלוע בנייר כסף.

ובפרט להערוך השלחן (או"ח סימן תמ"ז סכ"ג) שכתב, דאף דבי"ד יש מקילים דלא חשיב גוש ככלי ראשון, מ"מ בחמץ ודאי אסור, ע"כ.

ואף דבשו"ע (סימן תנ"א ס"ו) כתב דהולכין בתר רוב תשמישו, מ"מ לדעת הרמ"א מחמירין אף אם רק מיעוט תשמישו היה בגוונא

דא. ואף דלדעת השו"ע (סימן תמ"ז ס"י) נותן טעם לפגם מותר בפסח, הא לדעת הרמ"א נוהגין להחמיר.

ולבר מכל זה הא המג"א (סימן תנ"א סקל"ח) כתב בשם מהרי"ל שאף אחר הגעלה יש לכסות בסמרטוטין, והובא להלכה במשנה ברורה (שם ס"ק קט"ו), ולדעת כ"ת שליט"א לא הוי ליה להמג"א למימר להגעיל ואח"כ לכסות, הא סגי בכיסוי לחודא.

ומעכ"ת לא חילק בין אם מכסים בחומר כמו פי וי סי שהוא כיסוי מעליא שאין החום עובר כלל, ואז אולי נימא דבהא אף המג"א מודה דסגי בכיסוי, וממילא כל מה דקאמר (המג"א) דלא סגי בכיסוי כיון דאיירי בכיסוי של סמרטוטין שהוא מלא בנקבוביות, ואזי לא הוי כיסוי מעליא. ולאור הנ"ל כתבנו, דכל מה דאיכא למימר אינו אלא 'דאם מכסים (בנייר כסף) לא בעינן הגעלה באבן מלוכל'.

בברכת התורה

חיים שלום הלוי סגל

הגעלת כלים

א) כלי חדש גדול, ימלאנו מים וירתיחו²³, עד שיעלו המים על שפתו, ומשו"ה או שעושה שפה לפיו, או שיכניס לתוכה אבן רותחת כדי שיעלו המים על שפתו (שו"ע סימן תנ"ב ס"ו)²⁴.

אולם בכלי כגון מצקת שכולו נכנס לתוך האיסור [ולא שרק ניתן עליו מבחוץ] בעינן שיגעילו אף מבחוץ, והיינו שיכניסו כולו לתוך יורה רותחת - מי הגעלה, ולא סגי שיעלו המים על שפתו (מ"ב סימן תנ"ב סקל"א), דרק באופן שנאסר ע"י ניצוצות שנתזו²⁵, סגי שיעלו המים על שפתו (חזו"א הנ"ל בהערה). ושמעתי שכהיום המפעלים מכניסים את כלים החדשים 'כולו' לתוך בריכות של איסור, וזאת כדי שלא יישחקו מהמכונות תוך כדי עשייתן, ואזי כאמור בעינן להכניס את 'כולו' בתוך מי ההגעלה.

ב) קדירות שפעמים מבשלים בהם קוגל, או פתיתים וכדומה, וחזינן דהקדירה בסוף הבישול יבשה לגמרי, אזי כשאין בני יומן סגי להגעילו בהגעלה, ולא בעינן ליבון (שו"ת חת"ס י"ד סימן ק"א). כף החיים או"ח סימן תנ"א סק"ע. שו"ת חלקת יעקב או"ח סימן ר'), ועיין הערה²⁶.

ג]. וראה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן נ"ח) כתב, ע"ד אם רשאי להגעיל 'מדיח כלים' מחמץ לפסח, דבאם יכולים לנקותו היטב, והמים שיגעילו יהיה חם יותר מכפי הרגילות להשתמש להדחת הכלים, 'ולפי המנהג צריך שיהיו רותחים' וכו', וכן הדין במדיח כלים שהודחו בו כלים שבשלו בהם טרפות ושאר איסורים, ע"כ.

והנה מה שהוסיף, 'ולפי המנהג צריך שיהיו רותחים', בפשטות כוונתו דלפי המנהג אף כלי שבלע בשיעור חום שהיד סולדת בו בלבד, בכל אופן כשבא להגעילו, יצטרך להגעילו בשיעור חום המעלה רתיחות, כיון דלא ס"ל כבולעו כך פולטו לענין 'שיעור החום', והעיר ע"ז בקצשו"ע הנ"ל (עמ' ע"ד-ע"ה) דצ"ע, דאין זה מצד המנהג בלבד אלא מעיקר הדין, כמ"ש רבינו יונה והט"ז ודעימיה - הנ"ל, ולא מצינו ברבותינו הראשונים או מגדולי האחרונים מי שיחלוק בזה. ע"כ.

24. והא דבעינן שהמים יעלו על שפתו, כיון דחיישינן שמא ניתן על שפתו דבר איסור, ולשם לא יגיע מי ההגעלה (רש"י ע"ז עו, ב' ד"ה מה וד"ה כך. ומ"ב סקל"א), או משום דבעינן שהמים יגלשו על כל גדות הכלי מבחוץ, כיון דחיישינן דניתו איסור שם, והגעלת הכלי מבפנים אינה מפליטה מעבר לעבר (מגיד משנה חו"מ פ"ה הכ"ו עפ"י דברי הפרי חדש) [כע"ז בשו"ע (סימן תנ"א ס"ב) לגבי 'כוביא' דלא מהני הסיקו ע"י אש מבחוץ להוציא הבליעות שבפנים, משום דההיסק מבחוץ אינו מועיל ללבן את הבליעות שבדופני הכלי הסמוכות לצדו הפנימי עיי"ש, וכיוצו לענין קדירות של חרס, עיין במ"ב (שם סק"ט), דהיסק שהוא רק מבחוץ להכלי לא מהני להפליט הבליעה שבפנים, ע"כ], וי"ח דהגעלה מהני אף מעבר לעבר (חזו"א סימן ק"כ סק"ה בדברי המ"מ הנ"ל).

25. ואגב דהבאנו לעיל לענין הגעלה גדר כבולעו כך פולטו, דאינו אלא לענין 'סוג החום', אבל לא לענין 'שיעור החום', כן הוא לענין 'ליבון' דשיעורו כדי שיהיו ניצוצות ניתזין, היכא דלא בלע בשיעור של ליבון חמור - ניצוצות ניתזין, אי אמרינן כבולעו כך פולטו ואזי סגי ללבן בפחות חום, או דילמא תמיד בעינן ללבנו בשיעור ניצוצות ניתזין.

והנה במשנה ברורה (סימן תנ"א סקכ"ז) כתב, אהא דכתב השו"ע (שם ס"ד) דכלים שמשתמשים בהם ע"י האור כגון שפודים וכיוצא בהם, דצריכים ליבון עיי"ש, 'ולפי שגוף החמץ נוגע בהם בשעת צלייתו, ואין ביניהם שום משקה וכו', אינו נפלט מהן ג"כ ע"י הגעלה במים רותחין, אלא ע"י חום האש דכבולעו כך פולטו, ע"כ. הרי דבליבון איכא דינא דכבולעו כך פולטו, והיינו דאם בלע איסור רק בחום נמוך, לא בעינן ללבנו בחום גבוה.

ומצינו פלוגתת הפוסקים בזה, ופוסקי זמנינו הרחיבו בזה, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן ס"ו אות ב') כתב, דכך ס"ל להגהות מיימוני. וכך איהו מסיק להילכתא, וכדמוכח מדברי המ"ב, דסגי ללבנו באותו שיעור שבלע.

אולם בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א סימן ס') פליג, וס"ל דאף אם ודאי לא בלע בשיעור חום של ניצוצות, לא מהני להכשירו אלא בשיעורא דניצוצות ניתזין. ומה שכתב המ"ב (סימן תנ"א סקכ"ז - הנ"ל) 'כבולעו כך פולטו, קאתי אך למימר דהבליעה אינה נפלטת ע"י הגעלה, כיון שהכשר זה אינו דרך הבליעה. וציין לדברי הפמ"ג (שם אי"א סק"ל) שכתב בזה"ל, מ"מ האי לאו מטעם גיעול היוצא, רק שורף בעינן, וכל שאין ניצוצות אין שורף, ע"כ'.

26. א]. כתב השו"ע (סימן תנ"א ס"א) 'מחבת' שמטגנין - פירוש שיוצקין בה שמן לאפתו, מותרת בהגעלה. ובמ"ב (סקס"ג) כתב, דדוקא בתנור שנאפה בו החמץ בלי משקה, צריך ליבון, אבל לא המחבת, דלא חיישינן שמא נתייבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה, אלא אפילו נשרף ונדבק לדופן המחבת, עדיין יש לחלוחית משקה שם [היינו בתוך התבשיל]. וכן הדין בקדירה של מתכת שמבשלין בה, אף שנדבק לפעמים לדופני הקדירה, ע"כ. הרי לן מדבריו דאם עושה לחם מטוגן במחבת, הגם דלכאורה לא סגי בהגעלה, דהא כאמור חזינן דהמחבת יבשה לגמרי, מ"מ אמרינן דמהני להו הגעלה, דהא איכא לחלוחית שמן בגוף התבשיל.

אולם הרמ"א (שם) כתב, דיש מחמירין ללבן המחבת, אך סגי בליבון קל, ונוהגין ללבנו לכתחילה. מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות, ע"כ.

ב]. ויש לעיין לענין קדירה שעושים בה קוגל, אי סגי בהגעלה, או בעינן ליבון. הנה בשו"ע הרב (שם סל"ו) כתב בזה"ל, מחבת שמטגנין בה עיסת חמץ כל השנה בשמן או בשומן, י"א שצריכה ליבון גמור כדינו להשתמש בה בפסח, לפי שלפעמים נשרף ונכלה השמן או השומן שתחת כל העיסה, או שתחת מקצתה, ונבלע בה טעם העיסה במחבת ע"י האור בלבד, שלא ע"י משקה, וטעם זה אינו נפלט ממנה ע"י הגעלה אלא ע"י ליבון, דכבולעו כך פולטו.

ויש חולקין ע"ז ואומרים, שאם באנו לחוש לזה, א"כ כל קדירות של מתכות שמבשל בהן חמץ כל השנה, לא תועיל להן הגעלה, כי לפעמים מקדיח הרוטב ונחסר הרבה עד שהתבשיל נשרף ונדבק לדופני הכלי, והטעם שאין אנו חוששים לזה, לפי שאעפ"י שהתבשיל נשרף ונדבק לדופני הכלי, מ"מ לחלוחית משקה יש בתוכו ובפנימיותו, ולא נתייבש אלא צד החיצון שאצל דופן הקדירה וכו', ואין הקדירה נקראת בשביל כך תשמישה ע"י האור להצריכה ליבון, והוא הדין והוא הטעם למחבת שמטגנין בה.

והוסיף - אבל מחבת שאפו בה עיסה, אעפ"י שמשח את המחבת בשמן או בשומן תחת העיסה, כדי שלא תשרף, אין זה נקרא טיגון אלא אפיה, כיון שאין העיסה 'רוחשת' בשמן או בשומן, והרי נבלע בה החמץ ע"י האור בלבד וצריכה ליבון גמור כדינו, ע"כ. הרי לן מדבריו, דטיגון מקרי היכא שהשמן רוחש, כדמצוי שעושים סופגניות או כדורי פלאפל, דאזי טובל בשמן רגלו ממש, וממילא לפי"ז בקוגל דלית ביה שמן באופן הנ"ל, אזי לא ליסיג להכשירו ע"י הגעלה, אלא ע"י ליבון. וכ"כ בספר פסקי תשובות (שם הערה 186).

פלטת חשמלית - משטח התחתון של הכירים

ז) פלטה חשמלית, וכן משטח התחתון של הכירים אי אפשר להגעיל כלל, כיון שהם עשויים מאמאיל, ואיכא פוסקים דס"ל דדינה כחרס³² (שו"ת שבט הלוי ח"ב סימן מ"ג לסימן קכ"א ס"ב), לכן יש לכסותם. וכיון שבדרך כלל אין חשש שיווצר רטיבות בין המשטח לכיסוי אזי די בזה³³ (הגרא"צ הכהן שליט"א בדרשת שבת הגדול תשע"ה).

כירים קרמיות - כירי אינדוקציה

ח) משטח הזכוכית שעל כירים קרמיות - וכירי אינדוקציה, מיוצר מזכוכית רגילה שחוממה וקוררה בתהליך מיוחד, ההופך אותה לעמידה בחום, אין היתר להשתמש בה בלא כיסוי. אולם לספרדים שרי להשתמש בה אף בלי שום הכשרה, וסגי ע"י שניקו אותה היטב. (שם).

הגעלת השיש

ט) הגעלת השיש: יש לשפוך על השיש מים רותחים מכלי ראשון (והיינו עירוי מכ"ר), ואח"כ לכסות השיש, וא"צ אבן מלובנת (בירורי חיים ח"ד עמ' רט"ו-רכ"ג)³⁴.

י) וקודם שישפוך המים הרותחים על השיש, יש לנגבו היטב, דאל"ה הרי המים הרותחים על אתר מתקררים, ושוב אין בכוחן להוציא את בליעות החמץ הבלועות בשיש (פשוט)³⁵. ואח"כ יסיר את המים במגב של חמץ.

שבזכרון מאיר והסביבה אין מכשירים תנורים לפסח, כיון שלפעמים נשפך מהתבניות על קרקע התנור בשעת האפיה, והוי בליעת התנור ע"י האש. וכמו"כ יש שרגילים לפעמים לאפות בגמר האפיה על קרקעית התנור בלי תבנית. וא"כ צריך ללבן גם את הדפנות והגג שהם גוף אחד עם קרקעית התנור. וכן י"א דמכיון שהתנור בלע מזיעת אפיית חמץ, אזי צריך ליבון גמור אעפ"י שהחמץ לא נגע בו (מג"א סימן תנ"א סק"ל).

ולמעשה אי אפשר ללבן תנור כשיעור הראוי מבלי שיתקלקל. והגם שבמקום צורך גדול היה אפשר להקל כדעת הבית מאיר³⁶, מ"מ יש לנקות היטב את החריצים, גומיות והזכוכית, והני א"א לעשות להן אפילו ליבון קל. (קונטרס ליקוטי הלכות פסח להרה"ר י ישראל טננהויז שליט"א עמ' י"ט).

חצובה

ו) חצובה [- שעליה מניחין את הקדירות ע"ג האש] צריך ליבון (רמ"א סימן תנ"א ס"ד), וסגי ליבון קל, דיש לתלות דאף אם נשפך כבר נשרף והלך לו, כיון שבכל שעה היא על האש (מ"ב סקל"ד), ונראה דחצובות של זמנינו ליכא האי סברא, וא"כ בעינן ליבון חמור כהשו"ע הרב, ועיין הערה³¹ (נ"ל).

ולכן טפי עדיפא שיהיה לו חצובות מיוחדות לפסח, או שילבנם עד כמה ששייד יועטפם בנייר כסף חזק, שלא ייקרע בפסח.

ג]. אולם הלום ראיתי בקובץ פעמי יעקב - ניסן תשע"ה (עמ' כ"א) שדייק הרה"ר רבי יוסף יצחק בלינוב שליט"א מלשון השו"ע הרב 'שאין העיסה רוחשת' 'כדי שלא תשרף', דאין הכוונה טובל בשמן רגלו - כדברינו, אלא הכוונה דכל היכא שמשח את המחבת יותר מכדי שלא תשרף, כבר סגי בהגעלה, ולא בעינן ליבון.

ותו"ד דיסוד החילוק בין טיגון לאפיה, דאילו בטיגון מטרת השמן הוא 'לטגן' בו, ואף דאיכא שם רק מעט שמן, מ"מ בתוך השמן הזה הוא מטגן, כמו מבשל בתוך מים. משא"כ באפיה, השמן הוא רק כדי שלא תישרף, דהשמן אינו פועל ענין הטיגון, אלא ענין המאכל שיהיה אפוי, ובכדי שלא ישרף מושח שמן על התבנית.

וממילא כוונת השו"ע הרב לומר, דס"ל 'שאין העיסה רוחשת' - 'כדי שלא תשרף' - חד שיעורא נינהו, מהא דכתב בזה"ל, שמשח את המחבת בשמן או בשומן תחת העיסה, כדי שלא תשרף, אין זה נקרא טיגון אלא אפיה, כיון 'שאין העיסה רוחשת' בשמן או בשומן עיי"ש, ואי נימא דבעינן ליבון גמור גם היכא שאינו רוחש בשמן, אזי מהי ההוספה כדי שלא תשרף, אלא ע"כ דקאתי למימר דכל היכא שמשח מעט שמן, והיינו שאין העיסה רוחשת, והוא רק כדי שלא תשרף, אזי הוא דבעינן ליבון. אבל היכא דהוא יותר מגדר זה, אף שאינו טובל בשמן רגלו, סגי בהגעלה.

וכן חזינן בדברי הפרי חדש (סקי"א) שכתב כיו"ב, 'שהרי אינו רוחש בשמן, אלא נותנין מעט שמן בטסין, כדי שלא תשרף'. ע"כ, ולפ"יז במחבת שמתנגנים בה קוגל, דאין מטרת השמן רק כדי שלא תשרף, אלא מידי פעם מוסיפין שמן לשפר את הטיגון ודאי דינו בהגעלה.

וראיה לדבר, דבמחבת ס"ל להשו"ע הרב דאין השימוש בו בשמן רב, מהא דכתב בהלכות ברכת הנהנין (פ"ב סי"ב) ע"ד כמה שמן יש במחבת והואיל ושמן שבמחבת היא דבר מועט' עיי"ש, ולא כתב חילוקים ודרגות במעט שמן. ובסימן תנ"א (סעיף ל"ז) משמע להדיא, דסתם מחבת השימוש הוא דרוחשת בשמן עיי"ש, ועכ"ז מקרי מעט שמן, הרי דבגד"ד גם מעט שמן מקרי רוחשת. ע"כ.

ד]. ולבר מהכי, ראה עוד בכף החיים (שם סק"ע) שכתב, דהשיעור בטופח על מנת להטפich עיי"ש, ואזי לפ"ז סגי להכשירו הני קדירות אף ע"י הגעלה, וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סימן צ"ח) דמשום דאולינן בתר רוב תשמיש הקדירה, והוא ע"י בישול, והגם דהא איכא מיעוט תשמישו ע"י אור, מ"מ כשאין בני יומן שרינן ע"י הגעלה עיי"ש, ובצירוף הסוכרים דחמץ מקרי היתירא בלע, וכדמצינו במ"ב (סימן תנ"א סקכ"ח) דאף דנקטינן דחמץ מיקרי 'איסורא בלע, ולזה הסכימו רוב הפוסקים - כדמצינו בב"י (ד"ה כלים) בשם רבינו ירוחם (נתיב ה' ח"ב), עכ"ז הביא המ"ב הנ"ל מדברי החק יעקב (סקכ"ב) ושאר אחרונים, דלפעמים היכא דאיכא עוד צדדים להקל, מצרפינן דעת הפוסקים דס"ל דחמץ מקרי 'היתירא בלע' עיי"ש. [ח. וכבר האריך בזה בשו"ת חת"ם (י"ד סימן קי"א), דמה שנבלע ע"י טיגון שומן וחלב, אזי תליא אי היה ע"י אמצעות שומן של היתר, כגון חמץ שטיגנו במחבת, שהשומן הוא של היתר, אעפ"י שנבלע ע"י טיגון, מ"מ פולט ע"י מים, דאע"ג דליכא כבולעו ע"י בישול כך פולטו ע"י בישול, מ"מ נימא כבולעו ע"י אמצעות של היתר כך פולטו ע"י אמצעות של היתר, ולאפוקי מחבת של עכ"ם שבולע בלי אמצעות של היתר כלל [דטיגנו ע"י תחיתת חלב] וכו', בעי דוקא ליבון. וכ"כ הנ"ל (שם סימן ק"י) דמחבת של חלב שהיה אינו בן יומו וטיגנו בו בשר יש להתיר בהגעלה וכו' עיי"ש, והובא בפת"ת (סק"ז). ואהא כתב בכף החיים (סימן תנ"א סק"ע - הנ"ל), נמצא דהסכמת רוב הפוסקים במחבת דסגי בהגעלה, אי משום דהיתירא בלע, אי משום אמצעי של היתר. ובפרט היכא דאיכא הפסד מרובה - במחבת של טיגון, אם ילבנו אותה שמתקלקלת כידוע, וע"כ יש להתיר בהגעלה בין מחבת בשר לחלב, בין מחבת חמץ לפסח, בין מחבת שטיגנו בה ביצים שנמצא בהן דם וכו', ע"כ.

ו]. ותו חזיא לאיצטרופי ע"ד הכשרת קדירת הקוגל וכדומה, הא דהביא השעה"צ (שם סקנ"א) מדברי הבית מאיר (סי"א) שכתב, דבקערות שאופין בהן לפעמים עוגות על תנור גרוף מהגחלים, אם ידוע שאין בני יומן מתשמיש זה של אפיית עוגות [קוגל], נוכל לסמוך על דיעה ראשונה דסגי בהגעלה לכתחילה, ושכן ראוי להורות, ע"כ.

27. ואגב, ברכתו בורא מיני מזונות, כיון דנעשה בעיקר מקמח, ומים ומעט ביצים. ולא כמו שחושבין אינשי, דהוי כביצה מטוגנת [חביתיה] שמניחים בה קצת קמח. אלא כאמור איפכא הדבר, עיקרו מקמח שמוסיפים לה מעט ביצה. [וכפי שנאמר לי ביצה אחת על 14 חביתיות].

28. הנה הבאנו לעיל מדברי השו"ע הרב (סימן תנ"א סל"ו) שכתב, שאעפ"י שהתבשיל נשרף ונדבק לדופני הכלי, מ"מ לחלוטית משקה יש בתוכו ובפנימיותו, ולא נתייבש אלא צד החיצון שאצל דופן הקדירה וכו', ואין הקדירה נקראת בשביל כך תשמישה ע"י האור להצריכה ליבון, והוא הדין והוא הטעם למחבת שמתנגין בה עיי"ש, וכן כתב במשנה ברורה (שם סקס"ג), והובא לעיל.

אולם הכא בגד"ד לגבי מחבת שעושים בו בלינצ'עס, המציאות היא שאין לחלוטית משקה בתוכו, דזה מהות התבשיל שאין בו שמן.

ושמחתי לראות שכינצא בזה ממש העלה הגאון רבי משה יהודה לייב לנדא שליט"א רב אב"ד בני ברק, הובא בקובץ פעמי יעקב - ניסן תשע"ה (עמ' כ"א) 'אלו שמתנגין במחבת חביתיות (בלינצ'עס וכדומה) שמשאירים רק שמן למשיחה בעלמא, כדי שלא תשרף, אזי צריכים ליבון, כי הוה ממש כאפיה. אבל סתם מחבת שלא טיגן בה מדברים הנ"ל אלא קוגל וכיו"ב, סגי בהגעלה עפ"י דין, ע"כ.

וראה בחמד משה (סקל"א) שכתב, דמה דלפעמים מתייבש התבשיל הוי מיעוטא דמיעוטא, ובאופן זה גם להרמ"א הולכים אחר רוב שימוש שהוא אינו ע"י האור. עיי"ש. אולם הפמ"ג (שם א"א סקכ"ב) כתב, דמה שיש מחמירים ללבן המחבת הוא משום שזה מיעוט המצוי שהשמן מתייבש, ואף השו"ע מודה שבמיעוט המצוי אין הולכין אחר רוב תשמישו. וע"ע (שם א"א סק"ט) שכתב, מיני תבשיל שבסוף הבישול כל המים מתאדים, ולא נשאר שום משקה שיחשב תשמישו ע"י האור. ע"כ.

29. א"ה: הן אמת שכל היקבים שבארץ ישראל כשרים לפסח, ולכן מי שרק שותה עם הגביע - קידושא ואבדלתא, אזי אין לו את מה להגעיל. אבל מי שבד בבד אוכל עם הגביע, אזי הוא דקאמר דבריו הנ"ל.

30. הנה הבית מאיר (סי"א) כתב, דבקערות שאופין בהן לפעמים עוגות על תנור גרוף מהגחלים, אם ידוע שאינן בני יומן מתשמיש זה של אפיית עוגות, ורוב תשמישו אינו באופן המצריך ליבון חמור, נוכל לסמוך על דיעה ראשונה דסגי בהגעלה לכתחילה, דחמץ מקרי היתירא בלע, ושכן ראוי להורות, ע"כ.

31. במשנה ברורה שם כתב דחצובה, הוא כלי שיש לה שלש רגלים ומעמידין עליה קדירה או מחבת בתנור על האור כל השנה. ואם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללכנה באור, לפי שלפעמים נשפך עליה עיסה ונבלע בה טעם חמץ ע"י

מכירת חמץ³⁶

א) הנה תיקנו גדולי הדורות לעשות המכירה ע"י רב ואב"ד, והיינו שממנים אותו 'לשליח' הקהל ע"י שטר הרשאה. ואזי עושים ב' שטרות, א] שטר הרשאה שכל אחד חתום עליו. ב] שטר מכירה שהרב עורך עם הגוי בעת המכירה. וכך עמא דבר שהרב אינו נעשה אלא שליח. וכל הקנין הנעשה עם הרב אינו אלא לחזק את השליחות [וע"ע להלן (אות י"ח) בזה].

ויש עוד אופן מכירה, והיינו שמוכר את חמצו להרב וממילא נעשה החמץ של הרב, ואח"כ מוכר הרב להגוי את כל החמץ של הקהל דעתה נעשה שלו. (הובאו בשו"ת צמח צדק סימן מ"ו).

בשטר הרשאה הנ"ל, צריך המוכר למלא את כל הפרטים בכתב ברור וקריא, ובפרט שמו וכתובתו. ואין לעשות מחיקות ותיקונים בשטר ההרשאה. ואם עשה כן יש לכתוב שטר חדש, ולכל הפחות לחתום על התיקון, כנהוג אצלינו בצקים. ואם נשארו רווחים צריך למלא

ולכאורה יש להבין, הא אם יכשיר את החרסינה אך בסוף, הרי על אתר נשפכים מים הרותחין שנשפכו על החרסינה על גבי השיש שהוכשר זה מכבר. וצ"ע. והנראה דטפי עדיפא שיתחיל בחרסינה, והדרי ינגב היטב את השיש מהמים שנשפכו עליו, ואזי יכשיר את השיש.

36. מקור הדבר למכירת חמץ לגוי, בתוספתא. אלא דשם איירי בגוונא שאינו נמצא ליד החמץ, והיינו דישראל גוי שהיו באים בספינה, וחמץ ברשות הישראל, הרי זה מוכרו לגוי ונותנו במתנה וכו', ע"כ. הרי דעיקר התקנה כשאינו נמצא סמוך להחמץ.

37. הובא בפסקי תשובות (סימן תמ"ח הערה 72), מספר סידור פסח כהלכתו (פ"א ס"ט). וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רצ"ג אות א'), ושכן כתב בספר יסודי ישורון להגאון רבי גדליה פעלדער (ח"ו עמ' ש'), דאין כאן חסרון של מילי לא ממסרי לשליח. וכיוב"ז בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו סימן י"ז) דע"י הטלפון מרשהו לרשום בשמו, חזו השליחות. וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סימן כ"ב אות י"א) שכתב, דטוב להנהיג שכל אחד יבוא בעצמו לחתום על שטר ההרשאה, ע"כ. הגם שאין כל המגרעות שהזכיר קיימות כהיום אצלינו.

38. בספר הליכות שלמה - פסח (עמ' תנ"ט) כתב הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, שלפני כארבעים שנה ביקש ממני שכני שאמכור את חמצו, מכיון שנצרך לילך למילואים בצבא. נכנסתי להגאון רבי שמואל רחובסקי זצ"ל ראש ישיבת פוניבז' לשאלו ע"ז. ואמר דהנה מצוין בקצות החשן (סימן רמ"ד) שהביא מהמרדכי (קידושין סימן תק"ה) בשם הקדוש מדרו"ש, ע"ד העושה שליח לקדש אשה ומסר לו הטבעת, דאין השליח יכול לעשות שליח אחר לקדש להמשלח הראשון, לפי שקידושין הוי מילי, משא"כ גט מהני, כיון דמדינא הא יכול לגרש בע"כ של אשה, ואזי מיד כשיגיע הגט ליד השליח הרי היא כאילו נתגרשה, כיון דיד השליח כיד הבעל.

ולפי סברתו העלה הקצה"ח, דגם השולח שליח ליתן מתנה, אין השליח יכול למנות שליח אחר, כיון דמתנה דמיא לקידושין. מאחר דבעינן דעת המקבל, ואם לא רצה לקבלו אינה מתנה. ע"כ.

ואהא קאמר הגאון רבי שמואל רחובסקי זצ"ל, דרבו הגאון רבי שמעון שקאפ זצ"ל חלק על הקצה"ח, וס"ל דאין להשוות מתנה לקידושין, כי במתנה קיבל השליח חפץ למסור, חו בעלות גמורה ליתן לאחר, ואף שאינו יכול ליתן בע"כ של המקבל, מ"מ השליח ליתן הוי שליח שקיבל בעלות גמורה. משא"כ קידושין ענינם לקנות האשה, ונמצא שהוא שליח לקנות. וכיון שאינו יכול לקנות בלי רצון האשה להתקדש הרי זה חשיב מילי, עכ"ד (הגאון ר' שמעון). ולאור זאת פסק הג"ר שמואל ז"ל שיועיל אם אעשה שליח למכור חמצו של שכני.

ולדעת הנהיבות ודאי דיועיל, דהא לדעתיה מתנה עדיפנא מקידושין וגיטין, דאילו בגט הא בעינן נתינה מהבעל, דטלי גיטך מע"ג קרקע לא מהני. ובעינן שהשליח יהיה כמותו, ונתינתו כנתינת הבעל. וכמו"כ בקידושין בעינן אמירה של המקדש, דהא נתן הוא ואמרה היא אינה מקודשת, שנאמר כי יקח ולא כי תקח. משא"כ מתנה, הא המקבל עצמו עשה קנין, והמשלח הרי הסכים שיקנה, וא"צ לשליחות כלל, מש"ה מהני שליח אף אם אין בכוחו לשלוח שליח להיות כמותו, ע"כ.

39. הנה כבר הבאנו לעיל דמקור מכירת חמץ להגוי מדברי התוספתא, ע"ד ישראל גוי שהיו באים בספינה, וחמץ ברשות הישראל, הרי זה מוכרו לגוי ונותנו במתנה, עיי"ש. ובפשטות חזינו דעיקר תקנת המכירה היה למי שאין נמצא ליד החמץ, ומ"מ המנהג המקובל והנפוץ בכל תפוצות ישראל למכור, אף אם נמצא במקום החמץ ובידו לבערו.

ותו, כתבו הפוסקים דעיקר התקנה נתקנה למי שיש לו הרבה חמץ והוא הפסד מרובה [עין להלן מדברי האליה רבה (סימן תמ"ח סק"ז) והמחצית השקל (שם סק"ד) בזה], אך נתפשט המנהג למכור בכל גווי.

ותו, הנה בזמן המשנה (פסחים רפ"ב) חזינו היתה מכירה גמורה, והיינו הוצאת כל החמץ מביתו, ותשלום כל הכסף, ולאחר הפסח לא היה חוזר וקונוהו מהעכ"ם, מ"מ בתוספתא איתא שאחר הפסח חוזר וקונוהו.

40. א]. הנה ע"ד מכירת חמץ נתחבטו הפוסקים, דפעמים המכירה אינה אלא הערמה, והערמה אסירי באיסור תורה, כמ"ש בתבואות שור (בכור שור פסחים כא, א) בענין בעלי הבהמות שחיפש עצה להאכילם חמץ בפסח, והיו מוכרים את כל העדר לנכרי, כדי שהוא יאכילם גרעיני חמץ, וקאסר מטעם הערימה הנ"ל. [וכן נהג הגר"א שלא למכור חמץ בעין, עיין מעשה רב (אות קפ"א). ומשמע שהורה כן לתלמידיו. וכיצא בזה נהג הגרע"א, עיין בספר אגרות סופרים (עמ' נ"ו)]. אלא דלפ"ז איז יש להקשות על כל ענין המכירה להגוי, דהוי גמי הערמה נגד איסורא דאורייתא דבל יראה ובל ימצא. וכתב לבאר, דאינו אלא איסורא דרבנן, כיון דמדאורייתא סגי בביטול, דמהני מה שאנו אומרים כל חמירא וכו', וכל אחד מבטל חמצו. ורק מדרבנן אסור להשהותו לאחר הביטול, וע"ז מועיל המכירה.

וראה בקובץ מבקשי תורה - אור אפרים (ענף ב') הובא מהגרש"ז איערבאך זצ"ל, דכבר תמהו הרבה על דבריו, דהלא את החמץ שמוכרים אין מבטלים, וכגון בעל מפעל גדול לביסקויטים שמוכר את כל אוצרות הביסקויטים לנכרי, ודאי ברור שאינו מתכוין אח"כ בביטול החמץ להפקיר את אוצר החמץ הזה, וההפקר והביטול הוי רק על שאר החמץ דחזיתיה ודלא חזיתיה. וא"כ פש לן לאקשויי היאך קעבידנן מכירת חמץ אצל הנכרי, הא הוי הערמה בדאורייתא. ועיין בישועות יעקב (סימן תמ"ח סק"ט) שתמה גמי כעין זה. וע"ע בסוף ספר מעדני ארץ - שביעית, בקונטרס 'מילי דאבא מה שהרחיב הגאון רבי חיים יהודה לייב אועירבאך זצ"ל [אבי הגרש"ז] בזה.

וראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן מ"ט) שכתב גמי, הנה חומרא זאת דלא מהני מכירת חמץ רק בצירוף דין ביטול, יצא מבית מדרשו של התבואות שור, שהוא יחיד בדורו, ומ"מ גדולי הפוסקים לא עשו מעשה כדבריו, ומשמעות כל דברי רבותינו דאין שני הדברים תלויים זה בזה, ועל עצם המכירה אנו סומכים. וכן סתימת הטור והשו"ע וכל הפוסקים שלא הציבו תנאי ד'ביטול' להיתר 'מכירת חמץ', וכן בשו"ת בית שלמה (או"ח סימן ע"ב) דעתו נוטה דלא כהתבואות שור. וכ"ה פשטות המג"א (סימן תמ"ח סק"ד), דסגי בקנין כל דהו, ולא צירף הני תרתי להדרי.

וגם הסברא מחייבת כן, דממ"נ אם מבטל תחילה ואח"כ מוכר הרי זה גילוי דעת דחמץ זה לא היה בכלל הביטול כעפרא, דהיאך מוכר מה שהפקיר תחילה והוא אינו שלו, ואם מכר ואח"כ ביטל, א"כ הביטול מגרע כח המכירה, דבזה מגלה דעתו דלא היתה המכירה בלב שלם ובקנין גמור, דא"כ היאך מבטל ומפקיר מה שמכר כבר והוא ברשות אחרים, וכמ"ש בשו"ת איגרא רמא (או"ח סימן ל"ט) דכל שמכין חמץ לפני הפסח על מנת שיהא לו אחר הפסח, אינו מבטל בלב שלם, דאומדנא המוכחת בלב מבטלת מאמר פיו, ע"כ.

ב]. וראה עוד במחצית השקל (סימן תמ"ח סק"ד) שכתב, דוקא אם יש לו חמץ הרבה שאינו יכול להוציאו מהבית, הותר, אבל אם אפשר להוציאו מתוך הבית צריך להוציאו. ושכן כתב בספר אליה רבה (סק"ז - הנ"ל) שכן המנהג בפראג שמוכרי שכר צריכים להוציא כל החמץ מתוך ביתם. ושאלוהו, מה נשתנו הם ממוכרי יין שרף שהותר להם שיהיה החמץ בביתם וימכרוהו לגוי, והשיב להם: דשאני מוכרי יין שרף שא"א להם להוציא החמץ, ע"כ. וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"ד סימן ל"ז), דבלשון האליה רבה הנ"ל חזינו שכתב, 'שאף אם מוכרים הכל כדינא א"א למכור', עיי"ש.

אלא ביאר (הגרש"ז) דצריך לומר דאין זו הערמה, וכל אחד שמוכר את החמץ צריך באמת לידע שהוא חותם על מכירה אמיתית, ואם אכן יביא אח"כ הנכרי את הכסף וימלא אחר התנאים האמורים בחוזה, אזי יהיה החמץ של הנכרי. ובאמת צריכים במכירת חמץ לדעת שאין זו הערמה בעלמא, אלא צריכים לכוון למכור. אלא מאי יש הרבה אנשים שאינם מכוונים למכירה ממש, אנו לא מתחשבים בזה, ודברים שבלב אינן דברים. ודוגמא לדבר, אם יבוא חתן ויאמר אני חתמתי

אותם בפס, כדי שלא יישאר מקום להוסיף דבר נוסף, דאל"ה הוי שטר שאפשר לזייפו ופסול. עיין שו"ע חו"מ סימן מ"ה ס"ו, וסימן מ"ו ס"ב'. (שערי ימי הפסח עמ' סא).

ב) יכול לטלפן לרב ולבקשו שימכור חמצו (הגר"ש אלישיב זצ"ל)³⁷.

ומהני שהרב יעביר את החמץ לרב אחר שימכור להגוי, ולית ביה משום מילי לא מימסרן לשליח (הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א - הובא בהליכות שלמה פסח עמ' תנט). ומהני לעשות שליח למכור את החמץ של שכנו (שם בשם הגאון רבי שמואל רחובסקי זצ"ל), ועיין הערה³⁸.

ג) מכירת חמץ³⁹ י"א דאינה אלא הערמה, ולא התירו הערמה באיסור תורה⁴⁰, ומשו"ה יש שנוהרים מלמכור חמצו⁴¹ בעין להגוי⁴².

אם מוכרים את הכלים עצמן

ד) יש שאין מוכרים את כלי החמץ עצמן, כדי דלא ליבעי טבילת כלים לאחר הפסח⁴³. וכן את החמץ הבלוע בדופני הכלי לא מכר⁴⁴, דהא נתבאר בשו"ע (סימן תנ"א ס"א ומג"א שם סק"א), דאין עוברים בכל יראה על החמץ הבלוע בדופני הכלי (חזו"א סימן ק"ז אות ט"ו)⁴⁵.

קניני המכירה

ה) במכירת החמץ, איכא קנינים דמהני אך בישראל ולא בעכו"ם⁴⁶, ואיכא קנינים דמהני אצל הגוי רק לחלק משיטות הפוסקים, משו"ה נהגו לעשות כל הקנינים דמישך שייך. ושמעתי מאחד מבעלי ההוראה בב"ב, דאנן עבידינן תשע קנינים במכירת החמץ להגוי. [וכן שמעתי מאאמור"ר שליט"א שראה בביהכ"נ מאה שערים בירושלים לפני כששים שנה, שעשו תשע קנינים עם הגוי. וכמדומה לו שזה היה אצל הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, או אצל הגאון רבי פנחס עפשטיין זצ"ל ראב"ד העדה החרדית].

על הכתובה, אבל לא ידעתי מה כתוב בה, הרי אין מתחשבים בדבריו, ואדרבה נאמר לו הלוא ידעת שזה כתובה, הרי לא חשבת שזה פרוחבול, ומכיון שחתמת עליה הרי אתה מחוייב בכתוב בה [כמבואר בשו"ע חו"מ (סימן מ"ה ס"ג)]. ולכן כל שידע שזה מכר וחתם עליו, הכניס עצמו לכל מה שכתוב בה, ודברים שבלב אינן דברים. ע"כ.

ג]. ובשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות ו' ד"ה בדבר החדש) הביא מה שכתב בשו"ת אורי וישעי בזה"ל, חמץ רב שא"א למכרו בכסף ומשיכה, ונצטרך לשאר קנינים, התירו חז"ל [האחרונים] לצורך גדול, אף שהיא הערמה ניכרת התירו, וחשו על הפסד ממנום של ישראל, וסמכו אהא דאדם בהול על ממונו, ופן יעבור בשאט נפש על איסור חמץ בפסח, ע"כ.

41. ומאו אמרתי, דמי שנוהר מלמכור חמץ בעין לעכו"ם (וכמו שהרחבנו להלן בזה), אזי יוכל ליתן במתנה חמצו לבעל המכולת, כדי שיכלול במכירתו להגוי, כיון דלחנוני איכא כמה צדדי היתר למכור להעכו"ם, כיון דאית ליה חמץ רב והוי הפסד מרובה. ושמחתי שכן הביא בפסקי תשובות (סימן תמ"ח הערה 41) ששמע כן ממורי הוראה מובהקים, עיי"ש.

42. א]. ומטעם חששות בגוף המכירה שהזכרו לעיל, נהגו היראים בעלי תורה שלא להשאיר בביתם חמץ בעין ע"י מכירה לעכו"ם, ואינו מוכרים אלא תערובת חמץ כתרופות וכדומה. וכדהובא במעשה רב להגר"א שנהג שלא לקנות חמץ בעין שנמכר לעכו"ם. וכיוב"ז בספר אגרות סופרים (סימן מ"ח) בשם הגרע"א זצ"ל. וכ"ה בספר ארחות רבינו (פסח אות י"ט-כ) בשם מרן החזון איש והקהלות יעקב זצ"ל.

ב]. וראה עוד בקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס שליט"א (ניסן תשס"ט עמ' רי"ג אות י"ט) שכתב, נראה דמכירה אמיתית לעכו"ם שמוכרים לו שומרי תורה ומצות באופן פרטי שעושה קנין על החמץ, ומניחה במקום השכור לו וכו', אין צריך להחמיר מלאוכלו גם לדעת הגרעי"א והגר"א שהחמירו בחמץ אחר מכירת עכו"ם. ועוד שם (אות ח"ח), התרתי למפעל חסד המקבלים דברי חמץ קודם הפסח, שימכרו לגוי באופן פרטי בקנינים הנצרכים וכו'. ע"כ.

ועתה (פסח תשע"ד) פורסם ע"י בית דינו של הגר"מ גרוס שליט"א, שהם עושים מכירה אמיתית ע"י עו"ד גוי - בדואי מיישוב רהט (סמוך לבאר שבע), ושם בחוזה הנעשה עמו, נכתב להדיא דבאם יהיה הפסד להסחורה של החמץ בימי הפסח, אזי הגוי ישא בהפסדים, הרי דהוי מכירה אמיתית וחלוטה.

ג]. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סימן מ"ט) שהביא להמקור חיים (סימן ת"נ סק"ז) דאין איסור ר'רצה בקיומו בחמץ, דומה לרוצה בקיומו של ע"ז, דאלי"כ היאך מותר לקבל אחריות על חמצו של גוי ברשות הגוי, הרי רוצה בקיומו. ולכן באמת ליכא בזה איסורא דרוצה בקיומו, דהצלת נזק לא חשיב הנאה לענין זה, ואיסור רוצה בקיומו בחמץ הוא רק מצד איסור הנאה, משא"כ רוצה בקיומו בע"ז הוי מטעם חיוב ביטול וביעור של ע"ז. ע"כ.

וראה עוד להלן מה שכתבנו, ע"ד מה שהנהיגו כהיום דאין קונים לאחר הפסח מוצרים שנמכרו לגוי.

43. א]. הנה בפתחי תשובה (יו"ד סימן ק"כ סק"ג) הביא מחכמת אדם (כלל ע"ג דין ג') דמוטב שלא למכור הכלים להגוי במכירת חמץ, כדי דלא ליבעי טבילה, עיי"ש. ונהירנא שכן ראיתי בתשובת שיבת ציון בשם אביו הגאון [בעל נודע ביהודה] ז"ל בסדר מכירת חמץ, ע"כ.

ובדרכי תשובה (סימן ק"כ סק"צ) הביא מקונטרס הסמ"ע, שכתב בנוסח שטר המכירה שמוכר להעכו"ם רק החמץ הנדבק בכלים, והטעם משום דאם ימכור הכלי עצמו אזי יצטרכו הכלים טבילה לאחר הפסח. וע"ע בשו"ת טוב טעם ודעת להגר"ש קלוגר זצ"ל (תליתאי ח"ב סימן כ"ב) שכתב גמי כיוב"ז, דבעינן להטביל הכלים שנמכרו במכירת החמץ.

וכמו"כ מובא דפעם אירע שנודע להחזו"א זצ"ל, שמכרו את כלי החמץ להגוי, והטביל אחר הפסח את כל הכלים הטעונים טבילה. וכ"כ בקצשו"ע (סימן ק"יד ס"ב) דאם ימכור את הכלים, יצטרך טבילה מחדש. עיי"ש.

וכתב עוד הגר"ש קלוגר שם (שתיתאי סימן נ"א), דאיכא עיצה דלא ליבעי לטבול כלים, ע"י שלא ימכרו את הכלים, ורק יושכרו הכלים להעכו"ם [וכדמצונו בשו"ע (יו"ד סימן ק"כ ס"א) ע"ד ישראל שמשכן כליו לעכו"ם, חוזר ופדא ממנו, א"צ טבילה, דבעי להיות לגמרי של העכו"ם. וכיוב"ז עוד שם (ס"ח) דשוכר כלים מהגוי אינו טעון טבילה, דעדיין לא יצאו הכלים מרשותו. ועיין בבאיור הגר"א (שם סק"כ) דאף דשכירות ליומא ממכר הוא, מ"מ כיון דאינו לחלוטין, לא הוי כמעשה שהיה במדין, ומשו"ה אינו צריך טבילה, עיי"ש. וע"ע בספר טבילת כלים (עמ' פ"ה הערה י"ז)] וכו'. ע"כ.

ב] אולם בשו"ת ארץ צבי (ח"א סימן פ"ד) כתב דרך אחרת, דכבר הבאנו לעיל מדברי התבואות שור (בכור שור פסחים כ"א) שכתב, דלכאורה היאך מהני מכירת חמץ הא הוי הערמה בדאורייתא, אלא כיון דמדאורייתא סגי בביטול, ורק משום דחיישינן שמא הביטול לא היה בלב שלם, על כן מחמירין למכור ג"כ, דלענין איסור בל יראה ובל ימצא מחמירין שלא לסמוך על הביטול, דכל עניני פסח חמירי טובא, וכמ"ש המג"א בשם הרדב"ז, דלא מהני מתנה על מנת להחזיר לענין בל יראה, אף דככל התורה מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. אבל לענין טבילה סומכין שהביטול היה בלב שלם, ושלא יחזור בו, ואם באמת היה הביטול בלב שלם א"צ להמכירה כלל.

ותו כתב, דהנה כל קנין פועל ב' דברים, א]. שמוציא (מחשבת) [מרשות] בעלים. ב]. שמכניסו לרשות קונה. ופעמים אף שאינו מועיל להכניסו לרשות קונה, מ"מ מהני להוציאו מרשות מקנה. וכך י"ל במכירת חמץ דהקנין מועיל להוציאו מרשות הישראל, ולא שיקנה הנכרי. וראיה לדבר ממג"א (סימן תמ"ח) שכתב, דאף לי"א דקנין כסף אינו מועיל בגוי, מ"מ בחמץ מהני בדיעבד קנין כסף לחודא, כיון דבלא"ה אינו ברשותו רק דעשאן הכתוב כאילו ברשותו, בזה גילוי דעת סגי, וכעין שכתב הר"ן. ולכאורה בשלמא לענין ביטול מצד הפקר, שפיר כתב הר"ן דבלא"ה אינו ברשותו, ומופקר ועומד הוא. משא"כ קנין כסף היאך יקנה הנכרי, וע"כ צריך לומר דאף דלא מהני לאוקמי ברשות הנכרי הקונה, מ"מ מועיל להוציא מרשות הבעלים, ומשו"ה אינו עובר בכל יראה, ומ"מ הכלים לא צריכים טבילה, דלא באו לידי העכו"ם. ע"כ.

ג] ובערוך השולחן (יו"ד סימן ק"כ סנ"ב) כתב כיוב"ז דא"צ טבילה, מפני שהכל יודעין שעושין כן [מכירת חמץ] משום חומרא איסור חמץ, ולחומרא בעלמא, דמדינא אין עוברים על הכלים בכל יראה, והכל יודעיה שאחר הפסח יוחזרו להישראל, ולא נקרא שם הכותי עליו, ומשו"ה אין צריך טבילה. וכמדומה שכן המנהג הפשוט, ע"כ. וראה בסוף שו"ע הרב דהובא נוסח שטר מכירת חמץ, ושם איתא דמוכרין אף את עצם הכלי להנכרי, ואעפ"כ לא חזינו שיכתוב דבעינן להטביל הכלי. וע"ע בפסקי תשובות (סימן תמ"ח אות ח' עמ' ס"ח) בזה.

44. וראה לקמן שהבאנו טפי מהכי, דאף חמץ שאינו בעין - תערובת חמץ שרי בשהיה בביתו, וא"צ למכרו לנכרי כמבואר בשו"ע (סימן תמ"ב ס"ד), ואפילו שרי בהנאה (מ"ב שם סקכ"ב).

45. ועיין בספר ארחות רבינו הקהלות יעקב (פסח אות ט"ו) שהובא מכתבו ליישב, דלא יקשה היאך שייך בכלל למכור בליעות הכלי בלא הכלי עצמו, דהא דמיא למוכר אויר חורבתו דנתבאר בשו"ע (חו"מ סימן ר"ב) דלא מהני. והשיב דתרי עניני בליעה איכא, א]. בליעת טעם בלבד, שאין בו ממש. ב]. ובליעת ממשות האוכל בכלל. כמבואר בגמ' (ע"ז לד, א) בבליעת כלי חרס מצופים, שעניניו ראוות שהם מזיעים מבחוץ מבליעתם. ואמרו (ב"מ מ, א) שקנקנים חדשים בולעים ששית מהיין. וזה ממשו שאפשר להוציאו ע"י בישול, וכיון שכן הרי ממשא קיים ואפשר למכרה, ע"כ.

46. דהנה נחלקו האמוראים בגמ' (ב"מ מז, ב) ע"ד ישראל הרוצה לקנות מטלטלין מחבירו, באיזה קנין קונוהו מדין תורה, דלר' יוחנן מעות קונות דבר תורה, דיליף ליה מהקונה מהקדש ונתן הכסף וקם לו (ויקרא כז, ט), דבנתינת הכסף נקנה המקח. ומה טעם אמרו משיכה קונה, כדי שלא יאמרו נשרפו חטיף בעליה, דבאם יהיה שריפה באונס יודרו המוכר להציל את התבואה, כיון שהמקח עדיין לא נקנה ממנו, ומשו"ה תקנו דבעינן אף קנין משיכה לזה, דאזי כבר הוי ברשותו

ביני עמודי | צג

דכל המוכר חמץ להגוי, יקנהו קרקע דאזי אינו חשיב כחמץ באחריות ישראל⁵⁸, ומ"מ עדיף להשכיר לו את ‏⁵⁹הקרקע⁶⁰ מלמוכרו⁶¹ לגמרי (דברי מלכיאל ח"ד סימן כ"ב). ‏^[2] ^[2]סודר⁶³. ח] חליפין⁶⁴. ט] הגבחה⁶⁵.

					
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

בדיעבד אף אם מכר בקנין כסף לחודא, או באחד משארי הקנינים שהזכרנו, ועבר עליו הפסח, מותר. כיון דחמץ לאחר הפסח אינו אסור אלא מקנסא דרבנן. ועוד, כיון דחמץ לאחר זמן איסורו, בלא"ה אינו ברשותו, אלא שהכתוב עשאו כאילו היה ברשותו לעבור עליו, סגי בקנין כל דהו, דעכ"פ גילאי דעתיה דלא ניחא ליה ואפקיה מרשותו.

53. עיין במ"ב (סימן תמ"ח סק"יב) דאם ירא לתת להגוי שטר, דשמא יעלה בדעתו להחזיק בהחמץ ואיכא הפסד מרובה, יש לו להתנות עמו שיקנה בכסף בלבד בלי שטר. ע"כ.

54. א. קנין שהסותרים נוהגים בו, כגון לחיצת יד, כדהובא במ"ב (סימן תמ"ח סקי"ט) 'או ע"י תקיעת כף, דהיינו שמכין כפיהם זה על זה, וחשיב הדבר כקנין עפ"י דין תורה, ע"כ.

[מקור דברי המ"ב משו"ע הרב (שם סי"א) ח"ל, צריך להקנותו להנכרי באחד משאר דרכי הקניה שהן קנין גמור המועיל שלא יוכל אחד מהם לחזור בו... כגון וכו' ע"י תקיעת כף, או ע"י נתינת פרוטה וכו', 'או שמכין בכפיהן זה על גבי זה, נגמר המקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו וכו', ע"כ. הרי לן מלשונו דתקיעת כף, ומהו שמכין בכפיהם, הוי תרי קנינים, ועפ"יז תמוה דברי המ"ב שעשאן כקנין אחד, וצ"ע].

וכיוב"ז כבר הבאנו בבירורי חיים (ח"ד עמ' רנ"ה הערה ח' אוק"ד), מפתחי תשובה (ח"ומ' סימן ר"א סק"א), שהביא מדברי החתם סופר (ח"ומ' סימן י"ב) שכתב, דקנין סיטומתא הוי קנין דאורייתא ממש', ועדיף מקנינים שתיקנו רבנן שלא ברצון הסותרים, ורק מטעם הפקר ב"יז הפקר נגעו בה - שיש פוסקים דס"ל דהמקדש אשה בקנין כזה אינו אלא קדושי דרבנן וכו', 'אבל סיטומתא ומנהג שנהגו כן, מעצמם ורצונם, הוא קנין דאורייתא' וכו'. ע"כ.

ב]. ועיין בביאור הלכה (סימן תמ"ח ס"ג ד"ה בדבר) שכתב, דבחלת שבעה (סימן ל"א) ס"ל דסיטומתא לא מהני. ואהא כתב (הביה"ל) דקנין סיטומתא לא ברירא לכתחילה לסמוך עליו, ומנהכון לצרף עמו עוד קנין. עיי"ש. וע"ע בשעה"צ (סימן תמ"ח סקמ"ו) שהביא להשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות ל"א) שכתב, דכמה אחרונים ס"ל דאף בקנין סיטומתא מהני, כיון דבקנין כל דהו סגי, עיי"ש.

55. הנה מפורסם דנהוג בענף היהלומים בגמר העיסקא, דלוחצים יד זה לזה ואומרים 'מזל וברכה', והוי קנין. והלום ראיתי בספר עיוני הלכות (ח"א עמ' ש"ס) מכתבו של הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א דאין הדבר פשוט כלל.

וחת"ד דבירר אצל מומחים ותיקים בבורסה, דאף לאחר שאמרו 'מזל וברכה' אינו קנין גמור, דעדיין נשאר באחריות המוכר, ולכן כל זמן שהלוקח עדיין לא שילם, ולו יצויר שנשארה חבילת היהלומים ברשות המוכר ונאנס, אין הקונה חייב לשלם, שכן ההתחייבות אינה אלא התחייבות אישית על הצדדים לקיים את העיסקא, וא"כ ברור שאין בכוח מנהג הסותרים להעברת בעלות החפץ, ומשו"ה גם בחמץ ובכור, אם ימכור לגוי ע"י אמירת 'מזל וברכה' עדיין החמץ שייך לישראל, ואין בזה העברת בעלות להגוי. ע"כ.

56. והיינו ע"י הודאת הבעלים שהחמץ שייך להגוי. ועיין בקצות החושן (סימן קצ"ד סק"ג) שכתב, דקנין אודיתא הוא הקנין המעולה ביותר לחמץ. ע"כ.

57. א. וראה בשעה"צ (סימן תמ"ח סקמ"ב) שהביא מהתומים (סימן קכ"ג ס"י") שהוכיח, מוהא דר"ת (קידושין ג, א ד"ה ואשה) הצריך להקנות בהרשאה של גוי בחליפין, ולא הצריך להקנות בקנין אגב, שהוא הקנין הנהוג בהרשאה, וגם יותר מועיל לכמה דברים שאין חליפין מועיל, מוכח דא"י לקנות באגב. וכן בקצות החושן (ח"ומ' סימן קצ"ד סק"ג) ס"ל כדעת התומים, כיון דקנין אגב אינו אלא מדרבנן, והיאך יועיל לענין דאורייתא. ועיין במחצית השקל (סימן תמ"ח סקי"ד) שכתב, דאף שאפשר, מ"מ אינו כראי להקנות בקנין אגב לעכ"ם, כיון שקשה לבאר לנכרי ענין קנין זה, וקרוב לודאי שאין הנכרי מתכוין לקנות בקנין אגב. עיי"ש.

ב]. וראה עוד בביאור הלכה (שם ס"ג ד"ה בדבר מועט) דכמעט כל האחרונים החזיקו בקנין זה [אגב] למובחר שבקנינים, אף לענין לכתחילה ואף בלי שעת הדחק, עיין בשו"ת נודע ביהודה מובא בתשובת שיבת ציון (סימן י'), ובשו"ת חת"ס (א"וח' סימן ק"יג וקי"ז), וכתב (החת"ס) דמצא להרמב"ן במלחמות (פסחים פ"ב ט, ב) שהביא להדיא קנין זה [אגב] בחמץ. וכמו"כ הט"ז (י"ד סימן ש"כ סק"ו) בביאור לשון השו"ע (שם ס"ו), וכן בתשובת נחלת שבעה (סימן ל'). אלא דסיים (הביה"ל) דלכתחילה יראה לצרף עוד איזה קנין, כיון שיש שגגמונו בקנין זה [כדהובא לעיל]. עיי"ש.

58. א. והיינו שמקנה לנכרי את הקרקע, וע"י הקנין שעושה הנכרי בקרקע, נקנים לו גם המטלטלין. ויאמר לו קני החמץ שיש לי במקום הקרקע, או בכל מקום שהוא, דאזי א"צ מדין קנין אגב שיהיו המטלטלין צבורין ע"ג הקרקע, כמבואר בשו"ע (ח"ומ' סימן ר"ב ס"ב), משא"כ אם לא אמר אזי בעינן שיהיו צבורין.

ב]. ברם מצינו בביאור הלכה (סימן תמ"ח ס"ג ד"ה בדבר) שהביא מהמקור חיים (שם חידושים סק"ח) שכתב, דאם הגוי לא נתן כל הדמים, אלא נתן מקצת והשאר זקף במלוה [וכנהוג היום במקומותינו], בעינן ידיהה החמץ ע"ג הקרקע, דאזי כשהישראל מקנה לו הקרקע הרי החמץ כבביתו של העכו"ם, וסגי להפוסקים דס"ל דחמץ של ישראל בביתו של עכו"ם אינו עובר עליו בבל יראה, משא"כ אם אין מקנה להגוי את הקרקע, חשיב דהחמץ באחריות הישראל, כיון דהא אם יארע דבר מה להחמץ, יפסיד המגיע לו מן העכו"ם [כגון באם החמץ נאבד או נשרף בימי הפסח, ואזי יבא בתביעה להעכו"ם כיון דהחמץ שלך הוא ונשרף, הרי מחוייב עתה עדיין לשלם את גמר חובו ב' החמץ, וברירא דהעכו"ם לא ירצה לשלם לו], משו"ה בעינן לדעתיה דקנה [אזי ישיכיר] כל אחד מקרקעו.

אכן בנשמת אדם (סימן ו) ובשדי חמד (חמץ ומצה סימן ח' אות ל"ד) הביאו כמה אחרונים שהקילו בזה, וס"ל דאף אם העכו"ם לא ירצה לשלם לו, לא חשיב בגלל זה כחמץ באחריות הישראל, עיי"ש.

59. הנה ע"ד שכירות קרקע איכא כמה מטרות, א]. כדי שיהא החמץ באחריות הנכרי, וכאמור. ב]. בשביל קנין אגב או חצר, שמוכר את החמץ להנכרי אגב קרקע.

וראה בספר שערי ימי הפסח (עמ' ס"ה אות כ"ב) שכתב, דהאופן המעשי ביותר במכירה, הוא שישכיר להגוי את המקומות שהחמץ מונח שם למשך כל ימי הפסח. והגוי יתן לו דמי קדימה עבור ב' דברים, הן עבור שכירות המקום, והן עבור קניית החמץ. ויאמר לו שאגב שכירות המקום מקנה לו ג"כ את החמץ. ואם יש אפשרות לרשום הדברים, אזי שניהם יחתמו על השטר. ויש לעשות גם קנין סודר, שהגוי יתן לו סודר משלו שהוא [הישראל] ירים אותו. ואחר הפסח יבקש מהגוי לשלם לו את שארית החוב, וליקח את החמץ שקנה. ובאם הגוי מהסס יציע לו שמוכן לקנותו בחזרה במחיר קצת יותר גבוה ממה שמכרו. וצריך להזהיר שלא ישתמע מדבריו ביטול המכירה, אלא שקנה את החמץ בחזרה. ע"כ.

60. הנה בגמ' (קידושין כו) מבואר דלקנין אגב סגי בקרקע כל שהוא. וכן בלשון השו"ע ח"ומ' (סימן קי"ג ס"ב) משמע, דבשאלה ושכירות סגי בקרקע כל שהוא, ויכול לשעבד לו מטלטלין אגב שכירות קרקע. ע"כ. וראה בקונטרס ביאור שטרות הרשאה למכירת חמץ להרה"ג ר' שריאל רוזנברג שליט"א (מהדורת תשנ"ג עמ' ט"ו), שהביא מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שאמר, דבמשכיר לו קרקע בעינן קרקע ששייך בה ענין שכירות, ומשו"ה בעי מקום גדול יותר. וכעין זה כתב החת"ס (גיטין לו, א).

61. וראה בקונטרס ביאור שטרות הרשאה למכירת חמץ (מהדורת תשנ"ג עמ' י') שהעיר ע"ד מכירת מניית, דבאם לאותה חברה שהוא משקיע יש גם קרקעות, א"כ כשמוכר את המניית להנכרי, הרי הוא מוכר קרקע בארץ ישראל להנכרי, ועובר בלא תחנם. וצ"ע עיי"ש, וה"ה הכא.

62. היינו ע"י החחר [הסודר] מקנה לו החפץ שלו. וראה בדגול מרובה (סימן תמ"ח) שכתב, שהקנין היותר מובחר להקנות החמץ להנכרי, הוא קנין סודר שהוא קנין חליפין. והוסיף - ומה אעשה שהש"ך (סימן קכ"ג סק"ל) קיהא בדבר. והובא בשע"ת (סימן תמ"ח סק"ח), ובשעה"צ (שם סקמ"ב).

63. ועיין בספר בד קודש - מועדים (עמ' ח') דכתב דיש לחלק טובא במהות קנין כסף לקנין סודר, דבקנין כסף יסוד קנינו הוא כח הכסף, שע"י שהגיע כסף ליד המקנה מהני להקנין. ומשו"ה הוא דבעינן שיהא שוה פרוטה לכל אחד מבני העיר [וכאמור לעיל]. משא"כ בקנין סודר עיקר דינו של נתינת הסודר הוא, שתהא נתינה וקבלה בין בעלי המעשה, וכיון שהשליח - הרב הוא בעל המעשה, הרי כשקייבל השליח את הסודר לעצמו סגי בזה לדין קנינו, ומשו"ה שפיר מהני גם כשהוא שליח של הרבה בני אדם ונטול הסודר לעצמו, ואזי הוא ראוי לגמור את כל הקנינים שהוא שלוחם. ע"כ.

64. היינו חליפי מטלטלין זה בזה, נעשין מעות זה על זה, וכמו שהבאנו בספר בירורי חיים ח"ד (עמ' רנ"ד בהערה אוק"ב) מדברי הקרית ספר על הרמב"ם (מכירה פ"ה) מדברי ר"ת דב' עניני חליפין מפורשים במקרא, על הגאולה זו מכירה וכו', ועל התמורה הם חליפין שוה בשוה. עיי"ש.

ואלו הן: א] כסף⁴⁷. ואם בעינן כל דמי שווי המקח, או סגי בפרוטה והשאר זוקף במלוה⁴⁸, עיין הערה⁴⁹. ונכון לכתחילה להקפיד שיתן הנכרי בדמי הקדימה סכום, כדי שיהיה שוה פרוטה לכל אחד ואחד⁵⁰

					
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------

דהלוקח. וריש לקיש פליג וס"ל דמשיכה קונה מדאורייתא, ויליף ליה מהפסוק (ויקרא כה, יד) או קנה מיד עמיתך, והיינו דבר הנקנה מיד ליד. אבל כסף אינו קונה מדאורייתא. וכל זה אינו אלא בישראל, אבל בעכו"ם מבואר בגמ' (בכורות יג, ב), דמהפסוק 'או קנה מיד עמיתך' משמע דיש קנין אחד לישראל וקנין אחד לעכו"ם, ולפ"ז ריש לקיש ס"ל לעמיתך - לישראל במשיכה, לנכרי בכסף, דס"ל דמשיכה בישראל מפורש בתורה. ור' יוחנן דס"ל דבר תורה מעות קונות, סבר דלעמיתך בכסף, ולנכרי במשיכה.

ובגמ' (ע"ז עא, א) אמר אמימר משיכה בעכו"ם קונה, רב אשי אמר משיכה בעכו"ם אינה קונה, והיינו דאמימר ס"ל כר' יוחנן דמעות קונות רק בישראל, ולגוי מהני משיכה. ורב אשי ס"ל כר"ל. ולהילכתא פסק ר"ת (שם בתוס' ד"ה רב - ספר הישר חידושים סימן תרצ"ג) כאמימר דמשיכה קונה בנכרי, כיון דהלכה כר' יוחנן לגבי ריש לקיש. וכ"כ הר"ן (ע"ז לד, ב ד"ה מתני' המוכר), והרא"ש (שם סימן ז' - ב"מ פ"ד סימן ל"ח), והמגיד משנה (זכיה ומתנה פ"א הי"ד), וספר מקח וממכר לרב האי גאון ז"ל (שער י"ד), והסמ"ג (ריש עשין פ"ב), והאגודה (ב"מ סימן ס"ה), ושו"ת מהר"י"ל (החדשות סימן קכ"ט), ושו"ת הרמ"א (סימן פ"י).

אולם רש"י (קידושין יד, ב ד"ה הואיל) פליג וס"ל דכל קנינו של הנכרי אינו אלא בכסף, שלא נאמר משיכה במטלטלין אלא בישראל, דכתיב מיד עמיתך, עד שימשוך מיד ליד. וכ"כ המאירי (ע"ז עא, ב) בזה"ל, ורוב מפרשים מסכימים שהמעות קונות בהם. וכיוב"ז כתב הרשב"ם (ב"ב נד, ב ד"ה אסתלק) 'שהרי כל קנינו של עכו"ם בכסף, ע"כ.

ועיין בביאור הלכה (סימן תמ"ח ס"ג ד"ה ובלבד) שכתב, דלדעת הרמב"ם (זכיה ומתנה פ"א הי"ד) והרמב"ן (ע"ז עא, א ד"ה הא דאמר אמימר) והרשב"א (שם ד"ה אמר אמימר) הנכרי קונה בין במשיכה ובין בכסף.

47. וראה בשער הציון (סימן תמ"ח סקל"ו) שהביא משו"ת נחלת שבעה (סימן ל') בשם תשובת מהר"ש קאידנאווער, שרוב הפוסקים ס"ל שדעת רש"י עיקר דמהני קנין כסף בעכו"ם, וכ"כ בספרו אמונת שמואל (סימן מ"ה - הראשון), ושו"ת משאת בנימין (סימן נו"ט), ושו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן נ"ב). ומאידך בחק יעקב (סימן תמ"ח סקי"ד) כתב, דרוב הפוסקים ס"ל דמשיכה לבד קונה.

48. כתב המשנה ברורה (סימן תנ"ד סקט"ו) ויש עוד פרט אחד מה שמצוי להכשל בו, כגון אם קנה מצה ומשכן לרשותו, והמוכר גילה דעתו בשעת מכירתו דהוא דחוק למעות, ואינו יכול למכור בהקפה, ועל כן עי"ל ונפיק אוזוי, ומדחהו בלך ושוב ואינו נוטן לו, מדינא לא קנה כמבואר בחו"מ (סימן ק"צ ס"יז), וממילא אינו יוצא ידי חובת מצה מן התורה. ע"כ.

והנה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בהסכמתו לספר ארבעת המינים, בענין עי"ל ונפיק אוזוי באתרוג, כתב חו"ל, נלע"ד חידוש דאפילו קעי"ל ונפיק אוזוי, שאינו קונה אלא בדמים, מ"מ כיון דבערב החג ממש הרי לא יוכל המוכר למכור את האתרוג, וברורו הדבר שאו ודאי לא יתרצה כלל המוכר לקבל את האתרוג מהלוקח ולבטל המקח, לכן נראה דתו לא חשיב כלל כעי"ל ונפיק אוזוי, כיון דטפי ניחא ליה שהלוקח ישלם לו לאחר זמן מלבטל המקח, והיא הערה נכונה למעשה, ע"כ.

ובספר הסדר הערוך (ח"ג עמ' תמ"א) כתב, דנראה לומר האי סברא אף לגבי מצה, דאף אם בשעת המכירה קעי"ל ונפיק אוזוי, מ"מ קודם החג ממש בודאי לא ירצה לבטל המקח, ושפיר יוצאים י"ח מצה באופן זה.

אולם הגרש"ז זצ"ל העיר, דאין לדמות מצה לאתרוג, דכן מצה אוכלים אותה אף בחול המועד, ואם מוכרים בחוה"מ, משא"כ אתרוג עיקר מצותו ביום הראשון, ואין רגילות כ"כ למכרו בחוה"מ, ולכן אין המוכר רוצה בביטול המקח קודם החג.

ואפשר שמצת מצוה בערב פסח אחר חצות, שמחירה רב הרבה יותר מהמצה שאוכלים בחוה"מ, דינה כאתרוג שאף אם קעי"ל ונפיק אוזוי אין המוכר רוצה בביטול המקח, ויוצאים בה י"ח מצה. ע"כ.

49. א. והיינו דסגי באם נתן הלוקח למוכר מקצת מעות על שיווי המקח, והשאר זוקף במלוה, כמבואר בסמ"ע (סימן ק"צ סק"א) דומיא דשדה עפרון. אולם הט"ז (שם ריש סימן ק"צ) פליג וס"ל דמהני אף לא בתורת שיווי, דהא לא גרע מקידושין דקונה אותה דרך נתינה לחוד. ועיין נתיבות (סק"ב) דהעיקר כדבריו.

אולם מדברי שער הציון (א"וח' סימן תמ"ח סקנ"א) חזינן דנקט כהסמ"ע, דכתב ע"ד קנין הנעשה עם העכו"ם במכירת חמץ, דקנין כסף הוא שנותן לו פרוטה לשם התחלת פרעון, והשאר זוקף עליו במלוה, וכאן [במכירת חמץ שנותן פרוטה] הוא בתורת השתעבדות [ולא בתורת קנין כסף]. שע"י פרוטה זו משתעבדים זה לזה, זה לקנות זה למכור, דומיא דקנין שטר וחזקה וקנין סודר, עיין סמ"ע בחו"מ ריש סימן ק"צ, ע"כ. הרי לן להדיא דאיכא עוד קנין שאחד משתעבד להשני ע"י פרוטה, אבל קנין כסף הוי תחילת פרעון עבור המקח, כהסמ"ע. וכ"ה בביאור הלכה (סימן תמ"ח ס"ג ד"ה בדבר) בזה"ל, וכהיום מנהג כל ישראל ...ומקבלין מן הנכרי איזה זהובים לתחילת פרעון והשאר זוקפין עליו במלוה, וכפי המבואר בחו"מ ק"צ דזה מהני. ע"כ.

ב]. ועיין בשו"ע הרב שכתב, דלא מהני זקיפה במלוה כי אם ע"י ערב קבלן, ולא יהא יד המוכר באמצע. ובשו"ת צמח צדק (סימן מ"ה ומ"ח) כתב בטעמו, כיון דבעי"ל ונפיק אוזוי לא מהני זקיפה במלוה, עיי"ש.

50. וראה בקונטרס ביאור שטרות הרשאה למכירת חמץ להרה"ג ר' שריאל רוזנברג שליט"א (עמ' רס"ד) דהקונה [ה"ה הנכרין] נותן את הכסף להרב כדי שיזכה בו עבור המשלחים, וא"כ אותו הכסף שייך להם, ומן הדין היה צריך הרב לחזר אחר כל המשלחים ליתן להם חלקם, עיי"ש.

ושמעת' שהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א הגה רעיון לזה, מביא צלחת ומזכה אותה לכולם, ואזי חשיב כחצר של כל אחד, ועלי מניחים את כל הכסף [בנשת תשע"א היה כ-30000 בתי אב מכל קצוות ארץ ישראל, שמכרו את חמצם דרכן], ועי"ז זוכה כל אחד בפרוטה. ע"כ.

ולית ביה הא דמבואר בגמ' (גיטין עח, א - ב"ב פה, ב) מצד כליו של לוקח ברשות מוכר אי מהני עיי"ש, כיון דאיררי דאמר לך קנה דמבואר בשו"ע (ח"ומ' סימן ר' ס"ג) דאם אמר לך וקנה בכלי זה מהני אף אם הוא ברשות מוכר. ותו, דהכא לא הוי רשות מוכר, אלא רשות של אדם אחר.

[ואגב אמרתי, כמה דרך חיים וארחות תלמוד איכא למילף מארחותיהם ותהלוכותיהם של תלמידי חכמים, דהנה העומד בירכתי ביתו של הגאון ר' נסים שליט"א בשעת מכירת החמץ סמוך לאור לארבעה עשר, יראה צלחת שעליו מונח הכסף, ויחשוב לעצמו מטרות הצלחת, למען סדר הטוב שיהיה הכסף מונח עליו דאזי לא יתפורז הממון, או מטעמא אחרנא. ברם כאמור, זה אינו, דמטרת הצלחת כדי למיעבד על ידה קנין.

והאמת כבר האריך עמי בזה הגאון רבי מאיר גריינימן שליט"א בהיותי אצלו, ע"ד חיבורו הגדול 'דינים והנהגות ממזון החזו"א', והביא לדברי הגמ' (חולין ו, ב) על ר' מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן כולה בטיבלן, ושם (ו, א) ודלמא נתן עיניו בצד זה ואכל בצד אחר עיי"ש, והיינו שאם העומד לפניו תלמיד חכם, אזי ידע לשים לבו לראות שנתן עיניו בצד זה, ועי"ז עישר את הירק קודם שאכל, משא"כ אם אינו ת"ח אזי אינו יודע כלל וכלל מה רואות עיניו.

ואמר לי שהציבור אינו יודע כלל, כמה יגענו [הגאון רבי יחזקאל ברטלר שליט"א ואנכין] על כל שורה ושורה, ופעמים והיינו עמלים שבועות על סעיף אחד, ולבסוף לא כתבנוה, וכך מאות דברים השמטנו, כדי שהדברים יהיו מוזקקים וזיקוק אחר זיקוק ב"יג נפות.

ודוגמא לדבר אמר הגר"מ שליט"א, הנה כתב מאן דהוא שהחזון איש נהג ליטול ידיו אחר הנחת תפילין. וזה אינו אמת, דלא היו דברים מעולם. כיון שהחזו"א לא נגע בידו או בראשו בשעת הנחת תפילין [כמו שהובא בספרו הנ"ל (עמ' מ' ס"י) בזה"ל, בהנחת של יד היה נוהר (החזו"א) מלנגוע בזרוע, ובשל ראש לא היה מהדק הרצועות בידיו, אלא בהפסקת הכיפה ע"כ], כיון דהנטול שוב, הפסיד סמיכת נט"י והברכה שבירך לתפילה. וכבר הארכתי בזה בספר בירורי חיים (ח"ג עמ' תקנ"ט הערה כ"ז)].

51. כ"כ בשו"ת באר יצחק להגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור אב"ד קאנווע (סימן א'), וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סימן ע"ז), כיון דעיקר הקנין במכירה הוא קנין כסף, דהרב אינו אלא שליח להעביר חמצם להעכו"ם. [ועיין שם דמפני זה לא היה ניחא ליה מכירת החמץ שעושים ע"י הרב, כיון שאין נוהרין שיהא פרוטה לכל אחד, ועיין בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות י') ליישב המנהג].

ועיין בספר בד קודש - מועדים (עמ' ח') שכן נוהג הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א ליקח מהנכרי שיעור פרוטה עבור כל אחד מבני העיר, ע"כ. [וע"ע הערה הקודמת].

52. עיין במ"ב (סימן תמ"ח סק"יז) שכתב, ולענין דינא לכתחילה בודאי צריך להקנות בקנין גמור, ומוסכם לכר"ע, דהיינו בקנין כסף ומשיכה ביחד, מאחר שנוגע באיסור דאורייתא דבל יראה. ועכ"פ במשיכה לבד יוצא לרוב הפוסקים. אבל

ע"ד המנהג שהרב במכירת חמץ נותן סודר לקנין, אינו אלא לחיזוק השליחות, דלא יאמרו שהוא מהתל, וכך נהגו העולם⁶⁶.

כהיום אין מוסרים המפתחות להגוי (הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א)⁶⁷.

(ו) ע"ד קנין יד⁶⁸, אם מהני בגוי עיין הערה⁶⁹.

(ח) במכירת החמץ, יפרוט כל סוגי החמץ⁷⁰.

ערב פסח שחל בשבת

אם בערב פסח שחל בשבת, ימכור במכירת חמץ להגוי, אף את המזון שמשייר לסעודות שבת, בשו"ת שבט הלוי לא ניחא ליה למיעבד הכי - ועיין הערה⁷¹, אולם בספר חוט שני הובא דאדרבה יש צד דהכי עדיפא - ועיין הערה⁷².

מניות

(ט) ע"ד המשקיעים במניות וניירות ערך בחברות השקעה, וידוע לן שכספי החברה מושקע במדינות שונות בעסקאות שיש בהם חמץ, כגון מאפיות ובתי חרושת למוצרי חמץ. ראיתי בספר פסקי תשובות (ריש סימן ת"מ) שחילק נד"ל ג' קבוצות:

עיין מ"ב (סימן תמ"ח סק"ז) צריך לזהר שיאה הסודר של העכ"ם, ולא סגי שעדיי הקנין יתנו סדרם כמו בישראל [כמבואר ברמ"א (ח"מ סימן קצ"ה ס"ג)], דזה אינו אלא מטעם זכיה שמזכין להמקנה, והא בעכ"ם אין דין זכיה, ע"כ. ועיין בשע"ז (סימן תמ"ח סקמ"ב) שהביא לדברי הש"ך (סימן קכ"ג סק"ל) שפקפק בקנין חליפין. והביא ראיה, מהא דכל הפוסקים האריכו למצוא תקנה להקנות החמץ לנכרי, ולא כתבו שאפשר לקנות ע"י חליפין, עיי"ש.

וכ"כ הבית מאיר (סימן תמ"א ס"א) בדעת הרמב"ם (מכירה פכ"ט ה"י), דכתב (הר"מ) דקטן אינו קונה ע"י חליפין, דדומיא דחצר אינו קונה בקטן [כמבואר בשו"ע ח"מ (סימן רמ"ג סכ"ג)], כיון דחצר מדין שליחות, וקטן לאו בר שליחות, ה"ה לענין חליפין לא יאה עדיף מחצירו. ועפ"י כתב הבית מאיר, דכל מי שאינו בר שליחות אינו קונה בחליפין, אי"כ ה"ה אף בגוי לא יקנה בחליפין כיון שאינו בר שליחות. ע"כ.

65. ע"ד כמה בעינן להגביה עיין בירורי חיים ח"ד (עמ' רנ"ז) דרש"י ס"ל (קדושין כו, א ד"ה בחבילי) דהגבהה הוא ג' טפחים. וכ"ה בשו"ע ח"מ (סימן קצ"ח ס"ב). וי"ח דסגי בטפח.

ושם (עמ' ר"ס) הבאנו משו"ת ריב"ן (סימן י"ד), דלמצוה לא בעינן ג' טפחים. וזת"ד הנוטל מחבירו אתרוג ולולב לצאת בו אין צריך להגביה ג' טפחים, משום דדוקא אם מגביה חפץ לקנות בו אז צריך להגביה ג' טפחים, אבל אם מגביה לצאת ידי מצוה אז תיכף כשמגביה יוצא בזה וכו', עיי"ש.

66. הנה כתב הרמב"ם (מכירה פ"ה ה"א-ג') יש דברים הרבה שאינן צריכים קנין, ואין לקנין טעם בהם וכו', או העושה שליח וכו', נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים או כיוצא באלו, ואומרים וקנינו מפלוני שעשה פלוני שליח וכו' אעפ"י שאינו צריך, קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו וכו', עכ"ל.

והרה"ג ר' שריאל רוננברג שליט"א בקונטרסו הנ"ל (עמ' ו) כתב דבאמת מסברא היה נראה דאין צריך לזה, דהרי הוא נותן שטר הרשאה כתוב וחתום כדין, והיאך יאמר שהוא מהתל. ואפילו בעושה שליח בע"פ מהיכי תיתי למימר שהוא מהתל, אך מ"מ כבר נהגו העולם בזה. ע"כ.

67. בספר שערי ימי הפסח (עמ' ס"ב) הביא ששמע מהגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א, דהנה בהפוסקים מבואר שאם מוכר חמצו לגוי, צריך למסור לגוי את המפתח של המקום שבו נמצא החמץ, כדי שהגוי יוכל ליקח את שלו באם ירצה, וגם כדי להראות שזו מכירה גמורה. אולם כהיום שהרבנים מוכרים את החמץ עבור הרבה בעלי בתים, אין זה מעשי שהרב יאסוף אלפי מפתחות כדי למסורם להגוי. ולכן עפ"י רוב מנחסים בתוך שטר המכירה, דבאם הגוי בוא יבוא ויבקש את המפתחות, שהמוכר ימסור אותם תיכף להגוי. ואף אם המוכר יוצא מביתו לחג הפסח אין בזה חסרון בהמכירה. ואם הגוי ירצה את החמץ שקנה, הרי יכול לחפש את המוכר. ע"כ.

68. עיין בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' רנ"ז אות ה') שהבאנו מדברי הנתיבות (ח"מ סימן קצ"ח ביאורים סק"ג) דקנין יד לא מהני אם בולט לצד ידו החוצה, היינו מחוץ לידו. וכמו שהובא בביאור הלכה (א"ח סימן שס"ו ס"ט ד"ה צריך) משמיה דהנתיבות דידן, גבי עירובי חצירות ושיתופי מבואות, דאם בולט הדבר מן ידו לצדדים, אזי אינו קונה מטעם אירי ידו, רק מטעם הגבהה, עיי"ש.

69. א]. ע"ד אם מהני קני' יד' בגוי, עיין נתיבות (ח"מ סימן קפ"ח חידושים סק"ה) דידו לא הוי רק מטעם חצירו, וחצירו מהלכת לא קנה בעכו"ם, עיי"ש. וכ"כ בגליון מהרש"א (י"ד סימן ש"כ ד"ה ויקנה) דלא קנה מטעם חצר, דאין שליחות לעכו"ם [כמבואר בשו"ע ח"מ (סימן קפ"ח ס"א) דאין שליחות לעכו"ם. וראה בקצות החשן (סימן קכ"ו סקט"ו) שהובא בשע"ז (סימן תמ"ח סק"ג) שכתב, דלא מהני מכירת חמץ ע"י שלוחו נכרי, דאי"ז מכירה, כיון דאין שליחות לעכו"ם]. ועיין בקצות החשן (סימן קצ"ד סק"ג).

ב]. ובמחצית השקל (א"ח סימן תמ"ח סק"ג) בתחילת דבריו הביא מתשובת אמונת שמואל, דלא מהני הקנאת מקום בגוי כיון דדהו ליה חצירו של הגוי, והא חצר מטעם שליחות איתרבי, ואין שליחות לגוי.

אולם בהמשך דבריו כתב, עלה ברוחי דעדיף למכור לאשה גויה שאין לה בעל, דבזה יודה האמונת שמואל דחצרה קונה לה, דמבואר בח"מ (סימן רמ"ג סכ"ג) דקטן אין לו חצר, דלגבי איש חצר מטעם שליחות אתרבי ואין שליחות לקטן, אבל קטנה יש לה חצר, דגבי אשה חצר משום יד אתרבי וקטנה יש לה יד. וא"כ אשה גויה יש לה חצר, דהא אית לה יד. ואע"ג דהא דאתרבי חצר באשה משום יד - ילפינן מגט, כדאיתא בגמ' (ב"מ י, ב) וגט ליתא בגוי, מ"מ י"ל כיון דלא נתמנע גוי בקנין זה [היינו דבעינן מיעוט מיוחד], גם באשה גויה הדין כן. ע"כ. ונראה מדבריו דבאיש נכרי לא מהני, דרק באשה כיון דאיתרביא מגט.

ג]. ועיין בהגהות רעק"א על השו"ע (ח"מ ריש סימן ר') דהביא משו"ת נחלת שבעה (סימן ל') בשם שו"ת מהרש"ק [לרבי שמואל קיידינבר] דאין לנכרי קנין חצר, כיון דמשום שליחות אתרביא, ואין שליחות לנכרי, אא"כ דעומד בצד שדהו דמהני מטעם יד. ועיין בשו"ת עבודת הגרשוני (ט"ס כ"ח) דנראה דפשיטא ליה דיש קנין חצר לנכרי, אלא דקשיא ליה הא אין שליחות לנכרי. והנה לדעת מהרש"ק נלע"ד דגם עומד בצד שדהו לא מהני, דהא באיש לא אתרביא כלל משום יד, רק באשה דילפינן מגט, ועיין בשו"ך (סימן רמ"ג סק"י). ואף באשה נכרית יש לדון, כיון דלאו בת גירושין היא, לא אתרבי אצלה משום יד. הן אמת דהנמוקי יוסף (פ"ק דב"מ) כתב, דמצאיה דנקנה בחצר המשתמרת היא מטעם יד, ותמנהו הא נבגרא לא אתרבי מטעם יד. ובספר מקור חיים (סימן תמ"ח) עמד בזה עיי"ש.

וראה בקצות החשן (סימן קצ"ח סק"ג) הביא דברי הרש"ק שכתב באריכות לענין מכירת חמץ, ושוב הביא משו"ת

משאת בנימין (סימן צ"ד) שכתב, דדוקא בישראל לנכרי ונכרי לישראל אין שליחות, אבל מנכרי לנכרי יש שליחות. [וראה במ"ב (סימן תמ"ח סק"יד) שכתב, דאין שליחות לעכו"ם, בין מעכו"ם לישראל, ובין מעכו"ם לעכו"ם עיי"ש, וכ"כ בספר פתחי חושן - קנינים (פ"ב סק"ג עמ' רמ"א), דלדין דק"ייל דאין שליחות לעכו"ם, אזי אף כשהמשלח עכו"ם אין להוכיח משם עיי"ש], ומ"מ לגבי ישראל לנכרי בקנין יד, כתב הקצה"ח דלא איתרבי תורת יד אלא באשה דילפינן מגט, ובעכו"ם לא שייך תורת גיטין. עיי"ש.

ד]. אולם בפתחי תשובה (י"ד סימן ש"כ סק"ד) אחר שהביא מדברי המחצית השקל הנ"ל שכתב, דלענין יד לא אימעט עכו"ם, וכשעומדת בצד החצר קונה החמץ מטעם יד עיי"ש, הביא משו"ת חתם סופר (סימן שי"י) שפלפל בדבריו, ומסיק דזה אינו ברור אם יש לעכו"ם חצר מטעם יד, וזה תליא בדון מינה ומינה, ואי אמרינן דון מינה ומינה אין לעכו"ם חצר לא מטעם יד ולא מטעם שליחות, ע"כ. וכ"כ הנ"ב (סימן תמ"ח סק"יד) דאין שליחות לעכו"ם, ואין מכירתו כלום. עיי"ש.

ה]. שוב הראוינו להשעיה"צ (סימן תמ"ח סק"מ) שהביא להמקור חיים (חי סק"ח) שכתב, דמהני בגוי קנין חצר, אם החצר משתמרת לדעתו, דכל שיש לו זכיה מדין יד יש לו זכיה גם מדין חצר. עיי"ש. ועיין בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות ל"א) שהביא הרבה פוסקים דקיימי בשיטה זו, ה"ה הטור (י"ד סימן קל"ב), והחת"ס (א"ח סימן ק"ד).

העולה מהדברים, דיש לחלק בין קטן לקטנה, דלקטן ליכא קנין חצר וקנין יד, ולקטנה איכא חצר ויד. והיינו דאיכא חילוק בין איש לאשה.

א] 'בעלי חברת השקעות', שהם מנהלים את העסקאות ומכוונים את אפיקי ההשקעה, חייבים למכור במכירת חמץ את כל החמץ שבבעלותם, וצריכים להשבית למשך כל ימי החג את המסחר במוצרים אלו.

ב] 'בעלי מניות' אלו המשקיעים כספם, וקונים מניות וני"ע שמנפיקה החברה, ויש להן 'בעלות מוגבלת' המתבטאת שמזמן לזמן מתכנסים בעלי המניות ומחווים דעתם באפשרויות ההשקעה, ומבקרים את עסקאות החברה, ויש להם זכות הצבעה, ובעלי החברה צריכים ליישם את החלטת הרוב. אבל עכ"ז נכסי החברה הם דבר נבדל ונפרד לגמרי מבעלי המניות, ואין להם כלל חלק בבעלות נכסי החברה. וכמו"כ המקום שבו מונח נכסי החברה עם החמץ, אינו שייך כלל לבעלי המניות, ואין להם חלק בו, ויש להם חלק רק בריוח או בהפסד החברה כפי אחוזי המניות שיש להם בחברה. בזה נחלקו הפוסקים, י"א שדין המניות כחמץ של נכרי בבית הנכרי, אף שהיהודי קיבל עליו אחרייות, אינו עובר עליו בכל יראה⁷³. וי"ח וסוברים שגם בעלות מוגבלת דינה כבעלות, ואזי מחזיקי המניות דינם כשותפים ועוברים בכל יראה. ולכן בעינן לכלול מניות אלו בתוך שאר מוצרי החמץ שמוכר להנכרי⁷⁴.

ג] תכניות חסכון, והנפקות ממשלתיות, קרנות נאמנות, שאין למשקיעים בעלות כלל, ואף לא מוגבלת, ואין להן זכות הצבעה והבעת חוות דעת בעניני הבנק, בזה לכו"ע אין עובר בכל יראה, דהכסף שמשקיע דינו כהלוואה בעלמא.

מכירת חמץ ביום י"ג

(י) אם אינו רוצה לבדוק חמצו באיזה חדר, ורוצה למכרו ביום י"ד להנכרי, נחלקו האחרונים אם מחוייב לבדקו, י"א דסגי מה שבדעתו למחר למכרו, דבזה מקיים תשביתו וביעור, ולא גרע מחמץ שמשייר למאכלו למחר, כן הוא באלו החדרים שמשיירים למכרו למחר לעכו"ם (בנין עולם סימן כ'), ואמרינן דמקיים מצות הבדיקה בשאר החדרים⁷⁵ (שו"ת חת"ס סימן קל"א), ומסתברא להקל, וכן פשוט המנהג (אשל אברהם סימן תל"ג ס"ג). וי"ח כיוון דלעת עתה החדרים עדיין לא נמכרו, והם ברשות ישראל, צריך לבדקן (מקור חיים ביאורים סימן תל"ו סק"ד, וחיי אדם כלל קי"ט סי"ח).

אף דאין למחות ביד המקילין, המוכר ביום י"ג עדיף טפי (הכל הובא במ"ב סו"ס תל"ו), וכן הוא עמא דבר שעושים אף מכירת י"ג⁷⁶.

(יא) קמז: ה"א דתהליך הייצור מביא לידי חימוץ של הקמח. (הגר"מ גרוס שליט"א). ויש חולקים⁷⁷.

70. הגם שהכל נכלל במה שכתב 'למכור דברי חמץ, מ"מ ע"י פירוט זה יש יותר סמיכות דעת למכירת הדבר. וראה בביאור הלכה (סימן תמ"ח ס"ג ד"ה דבד) שכתב, וצריך לפרש כל מין חמץ שיש לו, ולא יכתוב סתם אני מוכר לך כל שיש בו חשש חימוץ, דהוי כאין מינו ידוע [שאין הקונה יודע מה קנה, ועיין שו"ע חו"מ (סימן ר"ט ס"ב) דאין המכירה חלה באופן כזה שאינו יודע]. ונחלקו האחרונים בדעת המקור חיים (א"ח סימן תמ"ח חידושים סק"ח - ביאורים ססק"ט), דלדעת שו"ת תפארת יוסף (סימן י"ט) הפירוט אינו אלא לכתחילה, ואם לא פירט בדיעבד מהני. ולדעת השדי חמד (חמץ ומצה סימן ה' אות כ"ט) אף בדיעבד המקח בטל אם לא פירט כל מין שקונה. וראה עוד בשו"ת רעק"א (הניגא סימן ז') ובשו"ת בית שלמה (סימן ס"ה, ע') דס"ל דבדיעבד מהני המכירה.

71. הנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קט"ו) כתב השואל, דמפני סיבת תינוקות מתיירא שמא לא יוכל לבער כהלכה, לכן נפשי בשאלוה אם יכול למכור במכירת החמץ שעושה בערב שבת, אף את מזון שעתידי לאכול בשבת, ואזי יאכל משל הגוי, ורק יודיע לו כדי להתקזז עמו. והשיבו: דמצנינו במתני' (פסחים מט, א) ומשייר מזון ב' סעודות, ופשטותו דמה שצריך משייר ב' סעודות או קצת יותר, כמ"ש בביאור הלכה (סימן תמ"ד ס"א ד"ה ומשירין), והיינו דמשייר מדיליה ואוכל משל עצמו, ואין צריך להתחכם נגד המפורש בחז"ל.

והא לא היה נהוג כלל מנהג כזה שימכרו כולם חמץ לגוי, ואין זה הלכה בשום מקום [גם ידידי הגר"א חן שליט"א, סיפר לי שאביו הרב ר' עובדיה ז"ל לא היה נוהג למכור חמץ בכל השנים, כיון שלא השאיר באמתחתו חמץ בעין, אזי ממילא לא היה לו מה למכור]. והיו מבערים בעש"ק מה שאין צריך ומשיירים מה שצריך, כמפורש ברמב"ם (חמץ ומצה פ"ג) ושו"ע (שם), ואין חוששין שמא יארע איזה תקלה, כיון שאפשר לבער בהיתר בשבת ע"י השלכה לבית הכסא וכיו"ז [כמו שיעליך פטח אשפה הנמצא ברה"ר] וכו', ואל לנו להכניס להמוני שומרי המצות בתסבוכת ללא צורך ולהתחכם נגד חז"ל, ודבר פשוט שכך היה המנהג מימות עולם, ותו לא מיד. ע"כ.

72. בקונטרס ביאורי שטרות מכירת חמץ, המסונף לספר חוט שני - פסח (עמ' רע"ט) כתב, דבפשטות לפי הנוסח הרגיל הרי כל החמץ נמכר לנכרי, כולל מזון ב' סעודות לצורך השבת, והרוצה לשייר לעצמו חייב לפרט כן להודיא.

ויש מקום ספק היאך להתנהג בזה, דיש צד דדוקא עדיף למכור הכל, ובשבת הוא אוכל משל הנכרי ומה בכך, וכמובן חייב לשלם לנכרי ע"ז, ויכנס בכלל החשבון שעושה עם הנכרי אחר הפסח. ומ"מ רק מי דקים ליה בנפשיה שיוכל להזהר ולא לשייר כלום מאותו חמץ, יכול לפרט ולפרש בשטר מכירה שהוא משייר לעצמו חמץ, אבל לא שאר אנשים. ע"כ.

73. כן כתב בשו"ת חשב האפוד לרבי חנוך העניך פאדווה זצ"ל (ח"א סימן פ"ב) ששאל להגאון מטשעבין זצ"ל בזה, והראהו לשו"ת מהר"א הלוי (ח"ב סימן קכד) שהעלה להתיר, כיון שאין לבעלי המניות שום זכות וכן למכור החמץ או לבערו, אי"כ אין להם מגע כלל בגוף העסק. וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (סימן רל"ח) כמהר"א הלוי להקל. ובחשב האפוד הוסיף, דלית ביה משום 'רוצה בקיומו', דהוי כאונס גמור כי אין ביזו לעכב. עיי"ש.

74. בספר עיוני הלכות (ח"א עמ' שמ"ה ואילך) הובא מסמך מעו"ד א. רייזל נ"י המכהן כיועץ משפטי וכתובע מטעם סניפי בנק לאומי באיזור המרכז, בו נשאל הנ"ל ע"ד גוי שקנה את החמץ בערב פסח מנכתי הדין בב"ב, ורכש אלפי תיקים של ניירות ערך בשווי כולל של 10,000.000\$, ובמשך ימי המסחר של חול המועד נסקה הבורסה לגביהם ועלתה ב-20%, והנה במוצאי החג מתייצב הגוי בבית הרב, ומודיע שהוא מעוניין למכור בחזרה את החמץ שרכש מלבד תיקי הניירות ערך, שעז' מוכן הוא לשלם את חובו מערב פסח [דבערב פסח שילם רק מקדמה של פרוטה לכל יהודי המוכר], או לחילופין הוא מוכן גם למכור את זה בחזרה, אך לפי השער הנוכחי [דהיינו רווח של 2,000.000 ש"ח], האם המכירה המבוצעת אצלינו תוכל לעמוד במבחן המשפטי, בפני ערכאה כל שהיא [השלום, מחוזי, עליון], או לא, ואזי עלינו לקבל בדיעבד שהמכירה רק עפ"י תורת משה.

והשיבו העו"ד: המניות הנסחרות בבורסה רשומות על שם הבנק, ובבנק על שם הלקוחות, במסחר הבינ-בנקאי עוברות המניות מבנק אחד למשנהו, וברישומים הפנימיים של הבנק הם נרשמים על שם לקוחות ספציפיים.

אדם יכול לבקש להעביר מניות הרשומות בבנק על שמו לשמו של אחר, כמובן שהפקידים הווטרים עומדים על מילוי טפסים מסוימים דוקא, לצורך ביצוע ההעברה. אך מבחינה משפטית הדבר ניתן, אם פלוני יחזיק בידו מסמך כי אלומוני העביר לו את מניותיו בבנק, יש לכך תקיפות משפטית מלאה.

וכמו"כ ע"ד השאלה, האם יפוי כח למכור מניות, צריך להיות עפ"י חוק - יפוי כח נוטריוני, או סתם יפוי כח. התשובה: יפוי כח נוטריוני יש לו משקל ראייני בלבד, לפיכך מינוי מיופה כח למכירת המניות תופסת. ולכן כשהרב מוכר לגוי עפ"י יפוי כח או ההרשאה המכירה תקפה, ואזי אסור בימי החג ליהודי לעשות כל שימוש במניות אלו, הגם שלא נתבצע כל רישום בבנק.

לסיכום: מינוי שליח למכירת המניות, וזהה הוא למינוי שליח למכירת כל דבר חמץ, והמכירה עצמה תקפה, ע"כ.

ושם (עמ' שני"ה) מכתבו של מח"ס פסקי תשובות בזה, דבר גדול לתת פומבי לדעת העו"ד הנ"ל שמכירת החמץ והניירות ערך וכדו תקיפים ושרירים וקיימים עפ"י חוקי המדינה, אף שנעשה אצל רב ללא כל המסמכים המשפטיים, כי אכן רבים חושבים שמכירת החמץ כחוכא ואיטלולא, ודעת העו"ד מכחיש מחשבות אלו, ונכון לפרסמו. ע"כ.

75 ולפ"ז באם מוכר את כל הבית להנכרי, ואינו משייר לעצמו מקום דירה, תליא בב' הדיעות שהובאו בשו"ע ורמ"א (סימן תל"ו ס"ג), דלשו"ע חייב לבדוק, כיון שיוצא מביתו תוך ל' יום, חל עליו חובת בדיקה.

76 א]. הנה בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רצ"ג אות ב') הביא מדברי האחרונים שדנו, ע"ד היאך מהני במכירת החמץ, שממנה את הרב לשלוחו שבוע קודם הפסח, הא עדיין קונה חמץ, וכשעשאו לשליח אזי חמץ זה לא היה ברשתו כלל. ותירץ עצה טובה לזה, שבשעת מכירתו אין ממנה את הרב לשלוחו על אתר, אלא יהיה שלוחו אך ביום י"ד בשעה החמישית, והיינו דרק אז כל החמץ הנמצא ברשותו, יכנס לרשותו של השליח.

ובאופן שלא עשה כן, היאך מהני. והביא מעונג יד"ט וחבלי יעקב שכתבו, דזה מטעם זכות גמור. ובמקום שיש זכות גמור לא בעינן שליחות, כדפירש הרא"ש (קידושין דף סג). וכיו"ב כתב בשו"ת באר יצחק (סימן א-ב).

ובספר שערי ימי הפסח (עמ' ס"א אות ח') כתב, דבימים האחרונים שלפני פסח, לא מצוי שאדם קונה חמץ שצריך למכרו, כי הלחם שקונה אוכלו לפני הפסח, ומה שנשאר שורפו. ושאר דברים שקונים עפ"י רוב אינו חמץ גמור, ובזה ניתן לסמוך לכתחילה על המקילים. עיי"ש.

ב]. עוד ראיתי בזה בספר מרכבת המשנה (ח"א גירושין פ"ו ה"ג) שכתב, מינוי שליחות בכתב מהני בדבר שלא בא לעולם, כיון שהכתב עדיין ביזו בשעה שבא לעולם, ואזי מתחדש מינוי השליחות עיי"ש, והגרי"ש אלישיב זצ"ל סמך ע"ז לענין שליחות קרן המעשרות.

77. בקובץ פסקים ותשובות (ניסן תשס"ט עמ' ק"ג) הובא, דנחלקו הפוסקים אם בתהליך הרחיצה שלפני הטחינה הוא מחמיץ, דהגרי"ש אלישיב זצ"ל ס"ל דאין זה חמץ [ונפק"מ לענין אי מקרי חמץ שעבר עליו הפסח]. אולם לפי הביורר

בני עמודי | צה

בשו"ת דברי חיים (חיו"ד סימן כ') ובבית מאיר (סימן תס"ז ס"ח ד"ה תו) ובארחות חיים (שם סקכ"א) בזה, ואינו ראוי אף לאכילת כלב. וע"ע בכוזט שני - פסח (עמ' צ"ז-צ"ח) שהחמיר בזה.⁸⁴

שינים תותבות

(טז) שיניים תותבות או כתרים וכד', הבלעיות שבוקי אינו אלא חומרא. כיון דאין התבשיל יד סולדת בדרך כלל, ועכ"פ רוב⁸⁵ תשמישו⁸⁶ אינו בחמץ⁸⁷, וגם הוי בדרך כלל מכלי שני, בוודאי סגי שלא יאכל בהם מאכל חמץ⁸⁸ חם - תוך מעט לעת לסוף זמן אכילת חמץ. (מבית לוי י"ד, עמ'

ולהחמיר שלא ליהנות ממנו, עי"ש. והגם שהכוחל שמייצרים בארץ ישראל אינו חמץ, מ"מ הרי מוכרים גם בושם מחו"ל, ולא ידוע מה טיב הכוחל שמכיל, ע"כ.

82. א. בשו"ע (סימן תמ"ב ס"ד) כתב, דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם, כגון התיראקיה, ובמ"ב (ס"ז) דהוא אינו מאכל בריאים רק לחולים, אעפ"י שמותר לקיימו אסור לאלו עד אחר הפסח וכו', ודאית' בספר שער המועדים לרבי יוסף דוב ספטימוס שליט"א (עמ' ק"ל) שהקשה, אלמה שרינ' ליה להשהותו הא לא בדילי אינשי מניה ושמא יבוא לאלכו. ותידך' דהכא עדיפא טפי, דבעצם אינו מאכל אדם כלל, ואף החולה ששולבו דרוקא לא שמיה אכילה, דהוי כאוכל עפר, והגם שחכמים אסרוהו באכילה מטעם 'אחשביה', מ"מ לא גזרו בזה יאסורו שהיה, וזו בתמך הראוי לאכילה קצת גזרו חז"ל ביעור שמא יבוא לאכול, ואלא חמץ דאורייתא, כלא דביר שאינו מאכל אדם כלל, דעפר באוכל לא מיוחף כלל.

ועוד יש לומר, דהנה כמה אחרונים ס"ל, דשרי לחולה שאין בו סכנה לאכול חמץ שנתערב בדבר מר לרפואה, כיון דהוי שלא בדרך אכילה, ולא גזרינן שמא יבוא לאכלו, כי אדם בריא ודאי לא ירצה לאכלו, וחולה מותר לו לאכלו.

ב]. והנה לגבי דינא ד'אחשביה' בתרופות מחד גיסא וראיתי מובא מדברי החזון איש (ט"מ ק"ז סק"ה) שכתב, דדוקא כדבדר שנפל מעצמו לא אמרינן ביה אחשביה, אבל הכא קיימינן שהוא מערבן בידים וניחא ליה בתערובתו, והלכך כשאוכל את התערובות חשיב כאחשביה גם לחמץ, והלכך אסור מדרבנן לאוכלו ועי"כ.

אולם מאידך גיסא ראינו בספר שער המועדים - קיצור הלכות פסח (אדר ב' תשע"ד - תפרח עמ' ח'), שהביא דינים ומנהגי פסח ממזמן החזו"א - שנכתבו ע"י הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, וז"ל שם (אות נ"א), 'כמזמרה שמרן התיני כמזמרה כדורי רפואה בפסח, אם אין בהן טעם וכו'. מרן לא ס"ל כלל אחשביה בנפסל מכלב, כמבואר בחזון איש (או"ח סימן קט"ז סק"ז וט'), ע"כ.

ובחזו"א (שם סק"ח ד"ה טבלאות רפואה) כתב כן לגבי תרופות וז"ל, מותר לבולען בפסח לרפואה, ואף דמשמע מאחרונים [עיין במ"ב (סימן תמ"ב סקמ"ג)] דלאכול לכתחילה אסור אפילו חמץ שנפסל מאכילת כלב, מ"מ ע"י תערובת שאר דברים מותר, דלא שייך כאן אחשביה דדעתו על הסמים, ולא על החמץ שבו. ע"כ.

ג] וראיתי מובא מארחות רבינו (ח"ב עמ' כ"ו) שכתב, אמר לי מו"ר [בעל הקהלות יעקב] בשם מרן החזו"א, שכל תרופה שטעמה כעפר בעלמא, הוי כנפסלה מאכילת כלב, ואף שאינה מררה, רק אין לה טעם, והיא כעפר בעלמא, מותר לקחתה בכפסח. שאלתי את מו"ר הלא בחזו"א משמע שמסתפק מטעם אחשיבה מחמת התערובות [היא שמערער בידים], והשיב: למעשה התייר מרן צווק"ל. ע"כ.

ויראה עוד בקובץ מבית לוי (עמ' רנ"ח) שהביא מהגר"ש ואזנר זצ"ל, דלא אמרינן 'אחשביה' באוכל לרפואה וכו', ע"כ.

83. כתב בשו"ע הרב (סימן תמ"ב סכ"ד) כל דבר שמותר לקיימו, מותר ליהנות ממנו בפסח, ע"כ. וראה בפסקי תשובות (שם אות א') שכתב, דעפ"ז שרינו למשווח משחות וכדומה, דהוא רק שימוש חיצוני, דמותר לקיימו בפסח, כיון דנפסד מאכילה, עיי"ש.

ובשול"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן ס"ב) כתב נמי כיו"ז, והביא ממחנה אפרים (הלכות מאכלות אסורות דף כ"ב) שכתב, דהא דאמרינן סיכה כשתיה אינו אלא בסיכה של תענוג, ולא בסיכה שהיא לרפואה. עיי"ש.

84. א. הנה המג"א (סימן תס"ז סק"י) כתב, וטא"ק דרך לשרותו בשכר, וצריך לסגורו בחדר או לעשות מחיצה לפניו. ע"כ. והביאו המ"ב (שם סקל"ג), וציין לדברי החיי אדם דיש לחקור אצל האומנים אם עושין כן. ע"כ. ובספר מור וקציעה (סימן תמ"ב ד"ה מה) כתב על דברי המג"א, שהוא דבר זר ותמוה מאוד, ותמהני אם יצא מפיו. והוסיף בזה"ל, ואצ"ל דמכניס עשנו לתוך פיו מאי הו, הנאה גרידא בלחוד היא כמו ריח ודכוותא שאין בו ממש, ולא עדיף מדיו שנעשה ע"י שכר ששומות קוממו בפסח ולככות בו, ע"כ. וראה בספר בית מאי הנ"ל שכתב אדריי המג"א, דלהריח עשן הטא"ק אפשר לומר מדשמן חומרא דחמץ הו דומינא דאחילה. ואף דרבים אומרים דכל לחשש אינו אמת, י"ל אולי מקומות מקומות י"ש, אבל לקנות שנוף טאבק (היינו ששואפין בחוסם) קודם פסח, אין שום חשש. ע"כ.

ואהא כתב בחושי שני, אף דדברי הבית מאיר מחודשים, דהרי בשאיפת עשן לא שייך כלל אחשיבה, אלא על העשן, והעשן אינו חמץ. מ"מ מכיון שהובא במג"א ומ"ב, ונודע שיש מפעלים ליצור סיגוריות בזמנינו שנותנים מיני תמציות לתוך הטאבק של הסיגוריות - שיש בהם חשש חמץ, ואף שנפסל מאכילת כלב קודם הפסח, וגם זה נשרף בזמן העישון, יש בזה חשש של איסור הנאה מחמץ. ע"כ.

[ב] והלום ראינו משולות תשובות והנהגות (ח"ה סימן קכ"ד) שכתב, ומאחר שנותר לי בבירור אצל הממצרים, שביצורו
 והעלים כמבוא ותמישים חומרים כדי ליתן טעם, ושמעתי הודאת בעל דין שיש בהם מרכיבים
 המיוצרים מחיטים ושעורים ולאכול עייש. וכיוצא בספרו (ח"ד סימן צ"ז) כתב, במקובל כאילו היו חומר רבה שלא
 לעשות, אבל האמת שרוב הסוגיות עם חמץ גמור שמוסיפים ומערבבים עוד עשרות מוצרים להוסיף בטעם וריח וכו', ע"כ.
 וראה עוד ברשימת ישא יוסף להגאון ר' יוסף אפרתי שליט"א (סימן פ"ג-פ"ו) שכתב, שהגר' אלישיב זצ"ל ס"ל דאם
 באכן אינם מרכיב חמץ בסיגריות, אזי פשוט וברור דלהמג"א והמ"ב אסור לעשן בפסח, עייש. וע"ע בקובץ תשובות (ח"א)
 סימן מ"ט).

85. בש"ע (סימן תנ"א ס"ו וכו') כתב, דאולינן בתר רוב תשמישו. ובפשטות צריך להבין, מהו פשר הדבר דאף אם אמרין ומאחר שרוב תשמיש בכלי זה בעירו סגי להכשירו בעירו. ובשו"ת ההש"א (ח"א סימן ש"ע) כתב דהטעם, לפי שהוא אינו בן יומו סגי להכשירו לפי רוב תשמישו, דכיון שאינו בן יומו מותר [מדאורייתא, שדוק מדרבנן] ומהאי איתו בן יומו אטו בן יומו, לא הלכו בהן חכמים אלא אחר עיקר תשמיש. ע"כ. ובב"י (א"ח ס"ס תנ"א ד"ה וכל כלי השתיה) הביאו.

וראה עוד בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן צ"ו) שכתב נמי, דכיון שכלי שאינו בן יומו מותר להשתמש בו, שהרי הוא נותן טעם לפגם, ורק מדרבנן צריך הכשר דגורו אינו בן יומו אטו בן יומו, הם [רבנן] אמרו דבכי האי גוונא יכשירו לפי רוב שימוש, דהם אמרו והם אמרו. ע"כ.

ומי"מ כבר הביא במשנה ברורה (סימן תנ"א סקמ"ו) מאחרונים, דבאם ידוע שתוך מעת לעת השתמשו בו חמץ בכלי ראשון ממש, אזי אעפ"י שעיקר תשמיש שלו תמיד הוא ע"י עירוי או בכלי שני - צריכין הגעלה בכלי ראשון דוקא אליבא דכ"ע. ע"כ.

86. הנה הא דאולנין לדעת הש"ע בתר רוב תשמישו, אינו אלא לענין צורת ההעגלה, והיינו היכא דרוב תשמישו בכלל ראשון או צורת ההעגלה דוקא ע"י כלי ראשון, והיכא דרוב תשמישו ע"י עידי, אוי סגי למיעבד ההעגלה ע"י עידי. ואילו דרוב תשמישו ע"י אור, אוי בעינין להכשירו ע"י ליבון חמור או קל, אבל לייכא למימר דהיכא דנשתמש בכלל אך פעם אחת בחמץ, אוי לא בעינין להעגיל, משום דרוב תשמישו שלא בחמץ, דזה אינו [דיכין שנשתמש בו בחמץ אף שלא היה באותו אלא פעם אחת, אם לא יעגילו ויכשירו או נשאר בלוע בחמץ, והואק יצא ממנו הבלע, ע"י האויר (בלשון בתמיה)], דכלל אומא דאמרו דאולנין בתר רוב תשמישו אך על איכות ההעגלה, דלעיל על עצם ההעגלה, כן מתבאר בדברי החזו"א (או"ח סימן ק"ט סקטו"ד ד"ה ולהאמור) ובשו"ת אור לציון (פ"י אות י"א בביאורים).

87. בדרכי תשובה (י"ד סימן פ"ט סק"י"א), הביא משו"ת שאילת שלום (מה"ת סימן קצ"ה), ע"ד אכילת מאכלים בשר וחלב בעצם אותם שנינים תורבות, בדבראי נעשו משני שאינו בולע ואינו פולט, וגם המאכלים שאוכלים עפ"י הרוב המה רק מכלי השיניים ואין היד סולדת בו, ע"כ. והוסיף (דרכי תשובה) וכן כשהייתי בויען [יניה] שאלתי לרופא מומחה גדול ואומן בעשיית העשייה, ואמר לי במסית לפי תומם שהוא נעשה ממין המבוא מאמריקה שבטבעו אינו בולע, כי כן יסדו הרופאים לעשותו ממזמן יד דוקא, דלא במסית היה מזה עיפוש ויביא מחלות.

בהן טעם (לשון הגר"ח קניבסקי שליט"א), ועיין הערה⁸² דלא שייך כאן אחשביה, דדעתו על הסמים ולא על החמץ שבו (חזו"א אר"ח סימן קט"ז) סק"ח ד"ה טבלאות רפואה).

משחות

י(ד) מותר למרוח משחות בפסח, אף שאין עליהן הכשר 'כשר לפסח', ועיין הערה⁸³.

עישון סיגריות

טו) עישון סיגריות: אף אי נימא דהוי תערוכות חמץ, כבר בטלה קודם הפסח. וכמו"כ אינו בר אכילה, ואזי לית ביה מצד אחשביה. ועיין

ושנעשה בטחנות הקמח של ימינו, הוברר כמעט בודאי שבא לידי חימוץ. ע"כ. [וראה להלן מה שהבאנו מארחות רבינו הקהלות יעקב, שהיה משתמש בקמח שנמכר לגוי].

ועתה (אייר תשע"א) ראיתי מובא, דהחיסים כהיום אינם עוברים שרייה כלל, אלא זילוף של מים, ואזי לא באו כלל לידי חימוץ.

78. א. תחילת הנידון בהא דכתב הביאור הלכה (סימן שכו"ו ס"ד ד"ה בשאר) דנחלקו הפוסקים אם סיכה כשתיה, ע"י ציור, כותבת הנעשה מחבל. דה"ג"א בביאורו ס'ל דקעת הרבה מגדולי הפוסקים דאסור [וכמ"ש הש"ך בנקודות הכסף (י"ד) בבורית הנעשה מחבל, ודלא כר"ת וסייעתו (נדה לב, א) שהתירו בזה לגמרי. ע"כ. וע"ע בב"י י"ד סימן פ"ד (בבבד) בבורית (הבית) שם סימן ק"ו, ובכנסת הגדולה (שם אות י"ז), ובבחי צדק (שם אות מ"ה), ופרי חדש (שם סק"ד) ומחזיק ברכה (א"ח) סימן תר"ד].

וסיים הבה"ל, דמנהג העולם להקל ולרחוץ בסבון העשוי מִחֵלֶב, ורק איזה מדקדקין והידין בזה. ומי'ם אם מצי' סבון אחר, בודאי נכון לחוש לדעת המזמירים, ע"כ. ועי' בדרכי תשובה (י"ד) סימן קי"ז סקל"ג), ובערוך השלחן (שם סכ"ט) שכתב, דבורית שלנו דאף לכלב אינו ראוי, ואין לך לפגם יותר מזה, פשיטא שאין בזה חשש אפילו לבריא, וכן המנהגה פשוט בכל תפוצות ישראל לסוך בו, ואין פוצה פה ומצפצף. ע"כ. ועיין בספר נשמת אברהם (או"ח סימן שכ"ו סק"ה).

ב) וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ח ס"ו), דאין לומר ס"כ כשתיה אלא בדבר הראוי לאכילה, ולא בדבר פגום, והנה בסבבון עדיפא טפי מכמה טעמים, א) כיון שנפסל מאכילה קודם זמנו, לא חל עליו איסור חמץ כלל. ב) ותו, ס"כ כשתיה כשחבבאמרין כשחבב בשמן עצמו, כמו שמן חיטה, ולא בסבבון שרובו אינו חמץ, אלא שרק מעורב שם חמץ. [דהא תערוכות חמץ היינו חמץ שאינו בעין, ואינו ראוי לאכילת אדם, אף שראויה לאכילת כלב, שרי בשהיה בביתו בפסח, ואינו צריך להמכרו לנכרי כלל, כמבואר בשו"ע (סימן תמ"ב ס"ד). ועיין במ"ב (סקכ"ב) שכתב דמותר בהנאה כשנעשה התערוכות לקודם פסח]. ג) להפוסקים שחששו לדעת הרא"ש (פסחים פ"ב סימן א') דס"ל דאמרין מדאכליה אחשיביה, אין ה"ל אלא מדרבנן כמבואר בט"ז (סימן תמ"ב סק"ח), אי"כ לענין ס"כ שכל דין ס"כ כשתיה דמרבנן הוא כמבואר בתוס' (נה"ל א, ד"ה וכשמן), לא נוסף לומר מדרבנן ביה אחשיביה, אלא כל שנפסל מאכילת כלב קודם זמנו, מותר ליהנות ממנו אף דרך ס"כ. ע"כ.

וכיבו"ז כתב הגר"י נויבירט זצ"ל (קובץ 'מוריה' ניסן תשס"ו עמ' קנ"ט), אחר שהביא דברי הבה"ל הני"ל, כל דבריו באם ראו לאכילה, אבל באינו ראו כלל לאכילה, י"ל דמותו לכרע, ע"כ. ושמעתי שכיבו"ז פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דשרי להשתמש בסבון שאינו כשר לפסח, כיון דכאמור נפסל מאכילת כלב.

ג]. וע"ד אחשביה, הנה במ"ב (סימן תמ"ב סקמ"ג) כתב ע"ד חמץ שנתעפש, ואינה ראויה ונפסל לכל [ואין שמה אכילה]. מ"מ כיון שהוא רוצה לאכול אסור, דהא אחשביה [כהרא"ש הנ"ל]. משא"כ אם נפל לתוך המאכל חמץ שנפסל מאכילת כבל [לאפוקי היכא שהוא הניח בעצמו], אין לאסור המאכל, דהוי כעפרא דארעא, ע"כ.

והגר"ן קורץ שליט"א ס"ל דאחשבה' מישן שייך אן במיד' דאכילה, וחו"ד הדגה כתב הרה"ש (פסחים פ"ב סימן א') בזה"ל, ומותר בהנאתו וכי כדרכא דמור רב חרכו קודם זמנו, מותר בהנאתו אף לאחר זמנו, וכגון שנפסל מלאכול לכלב דומיא דפת שע"פשה. וכן שרצים דמור לאו דוקא הנאה [מותר], דהוא הדין גמי אסור [שרץ]. דעפרא עעלמא הוא. ולא מתסבר, דאעפ"י בטעמא דערע האוכל אצל כל אדם, מ"מ כיון דאיהו אכילתו אסור, וכ"כ הרב הברצלוני ז"ל ח"ל, והני מילי דמותר בהנאה לאחר זמנו, אבל באכילה לא. ומהאי טעמא גמי אסור לוחה הבבלי כי אכיל ליה, עכ"ל.

היה לו מדבריו ולא נתחדש איסורא מטעם אחשביה אלא כשמשמשו בראיכלי, ולא להנאה. ומשי"ח מותר להשתמש
 בהפסל. דאמור אחשביה שייך באיכלי, דע"י שאוכל מאלו פגום הרי הוא מחשיבו, אבל אם הוא סך לא נתן לזה חשיבות
 והפסל אכל. אבל שימוש של סכנה, דע"י אחשביה מחזיר לו שם "אוכל", אבל ע"י סכנה אינו מקבל שם אוכל, ופשוט הוא
 דמשקין הראויין רק לסיכה אין עליהם תורת אוכל לעצן חמץ.

ומהאי טעמא נמי, שמן שנפסל מאכילת כלב ומעורב בו חמץ או טעם חמץ, אין לומר דאחשביה להנאה של שימוש בשמן, דלא נתחדש אחשביה אלא כשמשתמש בו לאכילה ולא להנאה, ומותר להדליק ממנו לאורה בפסח. וה"ה תמרוקי כוונת אכילה.

ומ"מ אף דשרי מעיקר הדין, נזהרים שלא לשים סבון זה בכלי אכילה, ע"כ (חוט שני).

ד]. וְעַתָּה בְּסֵפֶר מִנּוּחַת אֲמֹת (עַמ' רנ"ז סנ"ח) שְׁכַתְּבָה, דְּבִחוּמֵי רִיחַ שֶׁבִּסְבוּן פְּעָמִים עָשִׂי מֵאִלְכֹהוּל שְׁמִקּוּרֹוּ בְּדָגָן, עֵי"ש.

79. שאלה: האם אפשר להשתמש להדלקה בשבת חוה"מ פסח, בשמן זית למאור, לא כשר לפסח, לאלו המהדרין להדליק בכל שבת שתי נרות בשמן זית.

צדדי הספק: האם שמן למאור מ"מ ראוי לאכילה, ואזי אם אינו כשר לפסח, אפשר שיש בו חמץ וממילא אסור בהנאה, או דילמא שמן למאור כשמו כן הוא, ואינו ראוי לאכילה כלל, ואזי יש לדון מצד אחשביה.

תשובה: הגה להאמור לעיל וקמן באורך, דבר שנפסל מאכילת כלב לית ביה 'אחשביה', וראה בספר פניני חנוכה פסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל (היז"ל כסלו תשי"ע עמ' ק"מ) שכתב, התחבט רבינו (שליט"א) זצ"ל בשמן המשוח למאור לגבי הדלקה בהן לנר חנוכה, 'דיש להניח שכמות מועטת ממנו ראויה לאכילה, ורק כמות מרובה מזיקה. ולא דמי לנלפט שאין ראוי לאכילה כלל, וא"כ יש לו [לשמן למאור] גם חשיבות של שמן זית', ועדיף הוא על שאר שמנים לגבי נר חנוכה, ע"כ. וכיון שכן דלא נפסל מאכילת כלב, דהא כמות מועטת אף ראויה לאכילת אדם, אסור להשתמש בהן בשבת חוה"מ פסח.

העולה מהדברים: אין להשתמש בשמן זית למאור, שאינו כשר לפסח.

80 וכ"כ באור לציון הנ"ל (ד"ה ואף), ע"ד משחת שינים שאינה כשרה לפסח, דפסולה מאכילת כלב שרי לאישתמושי ביה, ואין לחוש שמא יבלע ממנה, "דדוקא לאוכלו בכונה אסור משום אחשביה", עיי"ש.

וע"ד מה שכתב דמשחת שינים פסולה לאכילת כלב, שמעתי להגאון רבי יהודה עדס שליט"א ראש ישיבת קול יעקב ס"פ, כשאמרו קבוצת בחורים לפני הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך צ"ל היאך יתכן לומר להג"ל אינו ראוי לכלב, הרי עשינו ניסוי ולקחנו כלב ותתנו לו לאכול משחת שינים ואכל מזה, והשיב: מן הסתם היה כלב שוטה.

ובביאור דבריו אמר ח"א, ראוי לאכילת כלב, אין הכוונה דמאכל זה יכול לעבור בבית הבלעיה שלו והוא לא ידחהו, אלא ראוי לאכילת כלב היינו כפשוטו שהדבר ראוי לאכילה, שיוכל לאכול ולהיות ניזון ממנו.

81. הנה ע"ד מוצרי קוסמטיקה ובושם, כתב בספר שערי ימי הפסח (עמ' צ"ו) דיש השואלים הרי הבושם אינו ראוי לאלאכילת כלב, וי"ל דחמץ אסור באכילה ובהנאה בפסח, היכא דנתקלקל עד שאינו ראוי לאכילת כלב, אבל מוצר שלא אכלו משום דאין זה מאכל כלבים, אבל הדבר ראוי (לאדם), יש עליו איסור גמור של חמץ בפסח.

אמנם מצוי שהכוהל שמשתמשים בו לדברים אלו הוא כוהל פגום, והיינו שמוסיפים לו חומר הפוגם אותו מאכילה. ואולם עכ"ז איכא פוסקים דסברי דאף היכא דהוסיפו לו חומר הפוגם, אינו נפסל בזה 'מאכילת כלב', דאפשר עדיין לשתותו או לתקנו לשתיה.

עין בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ג סימן ס"ב) שכתב, דמפני דאיא נכרים ששותין ע"י ועורבות ותיקון קצת, לא חשבי דנפסל מאכילת כלב. וכיוצא בזה בספר אמת ליעקב להגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל (סימן תמ"ב ס"ט בהערה) שכתב בזה"ל, דבר שנפסל מאכילת כלב, אבל אפשר להכשירו לאכילה ע"י עירוב או תיקון קצת, וכגון אלוהול שעכשי א"א לשותותו, אבל אפשר לתקנו ולהכשירו, יש להחמיר להחשיבו כאינו פסול מאכילת כלב ואין לקיימו בפסח, וכ"ש שיש

כ"א אות ט'). אבל סתם תבשיל חם שאינו חמץ יכול לאכול עמהם⁸⁹, וכ"ש דיכול לאכול חמץ קר עמהם.

יז) סדר הכשרת שינים תותבות, אם יכול להגעילן בעירוי רותחין מכלי ראשון הרי טוב⁹⁰, ואם חושש לקלקולן, יכשירם ע"י שיניהם במים רותחין בכלי שני. או ע"י שרייתן למשך חצי שעה - בתמיסה שיש בה שני שליש מלח ושליש מים, כדהובא ברמ"א (יו"ד סימן קל"ה ס"ב) לענין חביות מיין נסך. (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל⁹¹).

יח) יש שאין משתמשים בפסח בברו בצד של המים חמים.⁹² (פסקי תשובות סימן תנ"א אות יא.) וזו הנהגה טובה לנהוג כן⁹³.

אם איכא הידור ליקח מקמח יריחים של יד⁹⁴

יט) אין חסרון של לשמה⁹⁵ בקמח שנטחן בריחים של מכונה ע"י חשמל⁹⁶, ואין צריך להחמיר ליקח קמח מריחים של יד וכו', דהוי חומרא יתירה (שו"ת אז נדברו ח"ה סימן ל"ד)⁹⁷.

הרב נדב פרץ רמת בית שמש

סימן א'

בענין מגעיל קודם שעה ה' ולאחר שעה ה'

א. כתב הרא"ש ז"ל כלל ז' בסדר ההגעלה, דאם מגעיל משעה ה' בזה בעי' או שיהא הכלי אינו בן יומו או שיהי' ששים במים כנגד מה שבכלי, אבל קודם שעה ה' מותר להגעיל גם כשאין ששים, והוי בן יומו משום דינא דנותן טעם בר נותן טעם דהיתר' המבואר בחולין דף ק"ב, דהו' דינא דדגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח. וביאר דאפי' להשיטות דדוקא עלו אבל נתבשלו אסור, שאני התם דנפלט טעם הבשר לטעם דגים דשניהם אוכל, אבל הכא טעם החמץ נפלט בהמים.

אגנם כתב, דעכ"ז מהראוי לכל ירא שמים, שיהיה לו שינים נפרדות לאכילת בשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו, ומכ"ש לפסח שראוי לעשות חדשים. אמנם בכל זה בשינים שעשוי לחלצם ולהסירם בכל עת, אבל בשינים שיש בהם נקבים גדולים, והרופא מדביק בדבק [דמיתקריא סתימותא], לא שמעתי שיהר שום אדם למנוע מלתקן השינים, ובע"כ שסומכין על היתר זה שהדבק הוא דבר שאינו מקבל שום בלוע לחוכו, ע"כ. ועיין בפסקי תשובות (סימן תנ"א הערה 110).

88. עיין בשעה"צ (סימן תנ"ב סק"ה) שהביא מחק יעקב (סקי"ד) ע"ד שלחנות, דסגי מעת לעת מעת שנשתמש חמץ עיי"ש, ולדבריו לא בעינן להמתין מלהשתמש בהן בכלל כדהובא במ"ב (שם סק"ב) מהמג"א (סק"ט), דישפשפן יפה וישהה אחר השפשוף מעת לעת, שלא יהיו בני יומן [כין דהשפשוף במים רותחין, ואזי איכא למיחש שהשולחן בלע שוב חמץ בעת השפשוף, ומשרה" ס"ל דבעינן להמתין מעת לעת מהשפשוף. כך ביאר החק יעקב את דבריו]. ע"כ. ואילו הכא סגי שלא יאכל בהם חמץ 'חם' כ"ד שעות.

89. ובקובץ פסקים ותשובות להגר"מ גרוס שליט"א (ניסן תשס"ט עמ' קצ"ד) כתב, דמ"מ אם אוכל סתם תבשיל חם, יזהר שלא יהיה 'בפיו פיורוי חמץ'.

90. דחיישינן להשיטות הסוברים דדבר גוש רותח דינו ככלי ראשון, וכבר הארכנו בזה בספר בירורי חיים (ח"ד עמ' רט"ז).

91. הובא בספר הגעלת כלים (פי"ג הערה שצ"ח).

92. א]. בספר הגעלת כלים (עמ' שמ"ח בנדמ"ח) הביא מבעל שבט הלוי זצ"ל והמנחת יצחק זצ"ל, דאף אם מניח בכיור כלי נוסף לא ישתמש בכיור במים חמים, דהרי הכיור עשוי מחרס, וחרס אי אפשר להגעיל, כיון דבולע ואינו פולט, ופעמים נסתם הכיור ומתמלא מים, וכשהם חמים בשיעור שהיד סולדת, תצא פליטת החמץ מהכיור, ותיבלע בכלים של פסח, לכן יקפיד שלא להשתמש במים חמים הג"ל, או שיהיה שלא ייסתם נקב יציאת המים. עכת"ד.

ב] וכיוצא בזה כתב בקונטרס ליקוטי הלכות פסח להרה"ג ר' ישראל טננהויז שליט"א (עמ' יח), וז"ד קערות המטבח בבתיים פרטים עשויות חרס, ולא מהני להן הכשר ע"י הגעלה, לפיכך צריך לנקותן היטב ולכסותן ע"י שמכניסים לתוכן קערות פלסטיק מנוקבת. גם אחרי שהכנים את קערות פלסטיק הג"ל אין להשתמש במים חמים כלל בכיור, ואין לשפוך לתוכו מים חמים מקדירה, כי הניצוק מחבר בין הקדירה של פסח לכיור של חמץ. ועוד שלפעמים נשאר גם חמץ בעין בתוך מקום ירידת המים.

ואף אחר שהניח את קערת הפלסטיק, איכא למיחש שהניצוק מגיע לכיור עצמו [וצריך לומר דכוונת הדברים, דאיכא ניצוק ישיר לסיפון של הכיור. משא"כ היכא שנשפכים המים ונוחלים על כל פני קערות הפלסטיק, ליכא חששא דהשעה"צ (סימן תמ"ד סק"ד) דאין לשפוך מכלי פסח על כלי חמץ. בגלל ההבל שמתחבר עיי"ש, כיון דבנד"ד הא איירי דאיכא קערות פלסטיק מליץ בינותם - בין המים הנשפכים, להכיור, אזי ליכא הבל].

ובפרט שמצוי הרבה פעמים שמקום ירידת המים נסתם, ומתמלא מים תחת קערות הפלסטיק, ונמצא שהכלים שבתוך קערות הפלסטיק מונחים במים חמים בתוך כיור של חרס. לפיכך יזהר מלשפוך בימי הפסח דבר חם מהקדירה לתוך חלל הכיור, אלא יוסיף לתוך הקדירה מים קרים, ואזי כשיראה שהקדירה נצטננה ישפכנה לתוך חלל הכיור, עכ"ד.

ג]. ומ"מ צריכים אנו לידע דכל מה דבולע בדופני הכיור אינו אלא כדי קליפה, דעירוי שיעריה בימות השנה לתוך הכיור אינו מבשל אלא כדי קליפה, כדמצינו ביד יהודה, עיין (סימן צ"א פירוש הארוך סק"ג) 'כיון דתתאה גבר לכך אינו יכול לבלוע מהתחתון וזולת כדי קליפה טרם דמיקר ליה, ע"כ. ולכן יש מקום להימנע מלשפוך בניצוק ישיר לתוך הסיפון, דהא חמץ במשהו.

ד]. וראוי לשפוך מים רותחים בתוספת חומר חריף כאקונומיקה לתוך הכיור בנקב המים, כך שאם יש חמץ בעין ייפגם טעמו.

93. ומכל מקום נראה דזה אינו אלא הנהגה לכתחילה.

א]. הנה ביסוד הדבר הא איירי הכא באינו בן יומו, ואזי הוא נותן טעם לפגם, ולדעת השו"ע (סימן תמ"ז ס"י) מותר גם בפסח, ע"כ. ואף להרמ"א שכתב דנהגין באלו המדינות להחמיר, כבר כתבו אחרונים והובא במ"ב (סקצ"ח) דהמיקל בנותן טעם לפגם לא הפסיד במקום שאין מנהג, ע"כ. וכמו"כ איירי הכא בכיור דיינו ככלי שני, והגם דהרמ"א (סימן תנ"א ס"א) אוסר אף בכלי שני עיי"ש, כבר העלה המ"ב (סק"א) דבדיעבד אם נשתמש בכלי שני יש להקל, באינו בן יומו, במניעת שמחת יו"ט, ובמקום הפסד מרובה, עיי"ש.

ב]. וכמו"כ אי מצינו דאולינן בתר רוב תשמישו, וכמו שכתב המ"ב (שם סק"ט) גבי סכינים, דהיכא דתחב את הסכין בפשטיא ע"ג האש, 'כיון דרוב תשמישו שלא על ידי האש, ואולינן בתר רוב' וכדלקמן סעיף ו, ע"כ. ביאור דבריו הגם דנחלקו המחבר והרמ"א (שם ס"ו), דלהשו"ע אולינן בתר רוב תשמישו, ולהרמ"א אולינן אף בתר מיעוט תשמישו, עכ"ז העלה המ"ב להילכתא דאולינן בתר רוב, ובנד"ד ודאי דאין רוב תשמישו ע"י עירוי של מים חמים.

ג]. ומה שהבאנו לעיל דאיכא למיחש שהניצוק מגיע לכיור עצמו, היינו דאיכא ניצוק לסיפון של הכיור, אמר ידידי הרה"ג ר' אברהם חן שליט"א דזה אינו מוכרח כלל, דהא הסיפון מלא רפש, ואזי המים החמים הנשפכים אל תוך הכיור, אינן בניצוק, דהם נושקים אל הרפש הדבוק בכל דופני ותחתית הסיפון.

ד]. ותו נראה, דהמצאותה היא די רחוקה, דהמים הנשפכים שעוברים דרך פי קערות הפלסטיק, והמסנגת של הכיור, וכל הצינור המוביל אל הסיפון - יישארו עדיין יד סולדת.

ולפי"ז מה שנהגו רבים טובים שלא להיזהר בכך, ומשתמשים בפסח בצד החם של הברו, וכמו"כ שופכים מים חמים מהקדירה לתוך הכיור. אזי מחמת כל הצירופים שהעלינו, אית ביה חתיכה הראויה להתכבד למימר דהדבר הגיוני.

והנה בהא דדגים שעלו בקערה דמותר לאוכלן בכותח, יל"ע אם מותר לכתחילה להעלותם בקערה ע"מ לאכלן בכותח, או דוקא אם כבר עלו בקערה מותר לאוכלן בכותח, דהיינו אם דין נו"ט בר נו"ט דהיתר הוא לכתחלה או בדיעבד, ולכאו' נראה להוכיח מדברי הרא"ש ז"ל אלו דהוי לכתחלה, דהלא מגעיל הכלי על דעת שיהיו נו"ט בר נו"ט, והנה הטור בס' תני"ב ג"כ כתב כד' הרא"ש אלו דקודם שעה ה' מותר גם בבן יומו וליכא ששים, והיינו כנ"ל כיון דהוי נו"ט בר נו"ט דהיתרא. ולכאו' צ"ע, דהנה הטור ביורה דעה סימן קכ"א כתב וכן אם מגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו, עכ"ד. ומבואר מדברי הטור דגם בבשר וחלב לא אמרי' דהוי נו"ט בר נו"ט, ויותר לכתחלה להגעיל כלי של בשר היכא דליכא במים ס' כנגד הכלי, וקשה דזהו נגד דעת הרא"ש והטור או"ח ס' תנ"ב. והנה הב"ח שם באמת נתקשה בד' הטור באופן אחר קצת, וז"ל: איכא למידק אמאי אסרינן להא, הלא נותן טעם בר נותן טעם שרי אפי' לכתחלה כדלעיל בס' צ"ה, מיהו בהגהת סמ"ק סי' קצ"ח כתב דלכתחילה אסור להגעיל שום כלי בן יומו אפי' מבשר לחלב, גזירה אטו כלי של איסור, עכ"ל. וז"ש רבינו וכן אם מגעיל וכו', כלומר דגם בזה דני"ט בר נו"ט להיתרא אסור לכתחלה משום גזירה דני"ט בר נו"ט לאיסורא, עכ"ד הב"ח. אולם אכתי הסתירה קיימת. ובפרישה שם ג"כ הקשה דהטור סותר את דבריו, והביא ג"כ דהשלטי הגבורים הניח ד' הטור בצ"ע. אכן לעצם הדין דני"ט בר נו"ט אם לכתחילה שרי או לא, יעוי' בב"י ריש סימן צ"ה (ביו"ד) שכתב: כתב סמ"ק אפילו נצלו או נתבשלו דוקא בדיעבד, אבל לכתחלה אסור להעלותם או לבשלם בכלי של בשר כדי לאוכלם בכותח, וכי"כ גם בסימן קצ"ט, ודייק לה מדקאמר דגים שעלו בקערה בלשון דיעבד. וכי"כ הגהות מיימוניות בפ"ט מהל' מאכלות אסורות, וכי"כ ג"כ רבינו ירוחם, אבל בעל התרומה כתב במפתחות דקטניות שבישל בקדירה חולבת מותר לכתחלה לערותן בקדרה של בשר, ואפילו הקדרה בת יומא כמו דגים שעלו בקערה כו', עכ"ד הבי"ר. הנה דהביא הבי"ר דעת סמ"ק

והגה"מ ורבינו ירוחם דעיקר דינא דני"ט בר נו"ט הוא רק בדיעבד אבל לא לכתחלה, והבין הבי"ר דבעל התרומה חולק בזה, אבל בדרכי משה שם אות ב' תמה על ד' הבי"ר דלעולם גם בעל התרומות מודה דלכתחלה אסור, דהלא בעל התרומה מיירי רק לענין היכא דכבר בישל בקערה, דאז מותר להעלותם בכותח. אבל נלענ"ד דהב"י הבין בדעת הסמ"ק דאוסר לכתחלה, דאינו אף לענין זה דאסור לבשלם בקערה כדי לאכלן בכותח, אלא לענין זה דאפי' אם כבר בשלם בקערה אסור לערבם עם הכותח, אלא דאם נתערבו שרי. ועכ"פ הד"מ הבין דגם לדעת הסמ"ק אם כבר בישלם בקערה מותר לאכלם בכותח, וכי"כ הט"ז ס"ק ד' יעו"ש.

והנה בבדק הבית כתב הבי"ר דלא כדבריו בב"י וז"ל: כתב רבינו ירוחם תבשיל בקדרת בשר וכו', וכתב עוד ירקות וקטני שנתבשלו בקדרה חולבת אפי' אם היא ב"י מותר לאכול בתבשיל של בשר, ונראה דוקא בדיעבד, אבל לכתחלה אין לו לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר, עכ"ל. ואין דבריו נראים, אלא לכתחלה נמי מותר לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר כנ"ל, עכ"ד בדק הבית. הנה מבואר כאן דעת בדק הבית דסובר דנו"ט בר נו"ט לכתחלה נמי שרי, אך לפלא שלא הזכיר כל הנך קמאי שהביא בב"י, וגם שלא הזכיר שחזר בן. אבל משמע דעכ"פ לדינא דעת השו"ע דשרי אפי' לכתחלה. [וכן העיר בחי' הגהות]. אמנם הש"ך בס"ק ג' כתב בדעת המחבר דס"ל דאסור לכתחלה, וכמבואר בב"י. וראיתי שכתבו דהש"ך לא ראה ד' בדק הבית [אך עי' להש"ך גופיה בספר ארוך מש"ך שהביא ד' הבדק הבית, ויעו"ש מה שכתב בזה]. עכ"פ מתבאר דהרבה ראשונים אוסרים לכתחלה, כדמוכח גם בדרכי משה.

ולעניננו עדיין צ"ע, וראיתי בט"ז יור"ד סי' קכ"א ס"ק ב' שהקשה בד' הטור הג"ל, וכתב דהטור מיירי לכתחלה יעו"ש, דמשמע דר"ל דד' הרא"ש גבי פסח מיירי בדיעבד, אך בודאי דא"א לבאר כך, דפשטות ד' הטור והרא"ש כאן דסוברים בודאי דלכתחלה מותר להגעיל. גם תי' השני תמוה. גם מה שדימה זה לדינא דקערה של בשר וחלב שהודחו

94. הנה ענין החומרא בריחים של יד הובא בשע"ת (סימן תנ"ג סק"ח), דציין לשו"ת התשב"ץ (ח"ג סימן קי"ז) שכתב בזה"ל: חיתי דפסחא מותר לטחון בריחים של מים, ע"כ. ואהא כתב השע"ת הג"ל וכן נוהגים אפילו אותן שאוכלים כל הפסח [שמור] משעת קצירה, דלא עדיף ממצות מצוה, דאע"ג דרובא מהדרים שיהיה שמור משעת קצירה, מ"מ אין מקפידין לטחון ברחיים של יד, רק יש שנוהגים סלסול בעצמם גם בזה, ואין בזה משום יזחרא. וכן שמעתי שנוהגים כן בארץ ישראל מאן דאפשר ליה בהכי וכו', ע"כ.

95. הנה ענין 'לשמה', בשו"ע (סימן ת"ס ס"א) כתב, אין לשין מצות מצוה ולא אופין ע"י גוי, ולא ע"י חרש שוטה וקטן. ובמ"ב (סק"ג) כתב, דהטעם דכתיב ושמרתם את המצות, ומשמע מזה דשמירה שאתה משמרה שלא תחמץ, התכוין לשם מצה של מצוה, ונכרי וחש"ו לאו בני שימור נינהו וכו'. ויש פוסקין המקילין בישראל העומד על גביו ומוזהירן שיכונו בעשייתו לשם מצה, דאז אמרינן אדעתא דירשאל עביד. וכתבו הב"ח והמג"א דיש לסמוך עליהו כשא"א בענין אחר וכו', ע"כ.

ובביאור הלכה (שם ד"ה אין לשין) כתב, דמה דנקט המחבר לישא ואפיה, דהא מילתא דפסיקא, דזה אסור לכו"ע, כיון דמשעת לישא ואפיה בעינן לשמה דוקא. ובמטה יהודה כתב, דכן ראינו המוקדקים לעשות מצה שמורה שלא לטחון את החטים אלא ע"י ישראל בריחים של יד, וה"ה בריחים של מים, ולא ע"י יריחים של עכו"ם של בהמות, ואפילו ישראל עומד על גביו, וכן ראוי לנהוג ולהנהיג, ע"כ (מטה יהודה). ואהא כתב הביה"ל דמ"מ מנהג העולם פשוט כהט"ז להקל בטחינה ע"י עכו"ם שנותן החטים לתוך האפרכסת אפילו במצות שמורה, אך הישראל עומד ורואה שלא יבוא לידי חשש חימוץ. וכן החק יעקב והלכה ברורה והגר"ז העתיקו דבריו להלכה. ומ"מ מי שאפשר לו שכל תיקוני המצות שלו יהיה ע"י ישראל, הרי זה משובח.

והפמ"ג פקפק קצת על דברי הט"ז, וסיים בדבריו ודאי אם אפשר יקצרו הישראלים לשמה, וכל עשיה הן טחינה וכדומה הנוהרים במצות שמורה, ע"כ. ומה דצריכים שימור לשם מצה אינו אלא בלישה ואפיה, וליש פוסקים גם טחינה וכו', עיי"ש.

96. הנה מקור הענין בגמ' (חולין טז, א) גבי שחיטה, אמר מר השוחט במוכני שחיטתו כשרה, והתניא שחיטתו פסולה, לא קשיא הא בסרנא דפחרא, הא בסרנא דמיא, וברש"י (ד"ה הא וד"ה סרנא וד"ה דמיא) סרנא דפחרא - גלגל של יצרים של חרס, ויש להם מוכני שמגלגלין בו וכו', שחיטתו כשרה, כיון שאדם מגלגלו. אבל בסרנא דמיא שחיטתו פסולה, כיון שהמים מגלגלין אותו, ואין שחיטה זו מכח אדם, ותנן לקמן נפלה ושחטה שחיטתו פסולה.

ואי בעית אימא, הא וזה בסרנא דמיא, ולא קשיא הא בכח ראשון, הא בכח שני. וברש"י ד"ה בכח ראשון, מיד כשנטל הדף המעוכב את המים, והתחיל לגלגל, ובתחילת גלגולו שחט, מכח אדם שנטל הדף. משא"כ בכח שני, לאחר שגלגלו המים את הגלגל פעם ראשונה ושניה.

וכי הא דאמר רב פפא, האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקל עליה בידקא דמיא ומית חייב, כיון דגירי ידידיה הוא דאהני ביה. והני מילי בכח ראשון, אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא. וברש"י שקשרו סמוך לשפת המים, וכיון שנקב נקב בשפת המים, מיד באו המים לפיו. אבל בכח שני, שקשרו ברחוק, והמים הלכו שם, אעפ"י שהוא נקב הנקב והפנו לשם, פטור דגרמא בעלמא הוא. ע"כ.

וכתב בשמלה חדשה (סימן ז') דאפילו אחר שהתחיל להתגלגל, סר ידו, הרי היא מתגלגלת מכח התחלתו ושחטה, אפילו מתגלגלת מכח זה כמה פעמים, והוא כבר סר ידו והשחיטה נעשה בסיבוב האחרון, מ"מ הכל בא מכוחו וכשרה. ע"כ. ולפי"ז ה"ה ע"י חשמל דעושה מעשה ממש, ואח"כ עובד מעצמו ע"י המעשה של פתיחת החשמל, חשיב ככח ראשון, ויש שחלקו דאינו חשיב ככוחו, כיון דעתה פועל מעצמו ע"י החשמל.

וע"ע בספר נתן פריו - נט"י (עמ' מ"ד-מ"ה אות י"ח-י"ט), ובשו"ת מאור החיים (ח"ב סימן י"ג) במאורות נתן - ע"ד הסרת המנוע אם הוי כמעשה. ובנתן פריו - סוגיות (ח"א סימן ק"א), ונתן פריו - חולין (טו, ב).

97. הנה בקובץ בית אהרן וישראל (ניסן תשע"ב גליון ק"ס עמ' ק"ד-ק"ו) האריך ח"א שליט"א בזה, וכתב דבדורות הקודמים לא ידעו כלל מהידור כזה לטחון חטים דייקא בריחים של יד, ולא בשל מים או מכונה, ואין זכר למו בספרים העוסקים בהלכות הפסח, ובאמת לא שמענו מעולם דאית ביה הידור לשמה. ומה שהיו יחידיים שטחנו בריחים של יד, בודאי היה טעמם משום שלא אבו לאשתמושיה בריחים של כל ימות השנה, דאית ביה חשש חימוץ, וצריך לנקרם היטב, ומשרה'ה חווקו ליקח יריחים של יד קטנים המיוחדים לפסח. או משום חששות אחרים שהיו בריחים הגדולות כגון הפועלים ע"י קיטור, עיין שדי חמד (מערכת חמץ ומצה). ואולי שהיו מהדרים, שרצו לטרוח בעצמם במצות מצוה, ולא ע"י אחרים, ולזה טחנו בעצמם בריחים של יד, עיין בשו"ת אבני נור (או"ח סימן שע"ב) שכתב למה נמעט במצוה חביבה מאוד פעם אחת בשנה ויקנה מצה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, עיי"ש.

והביא ראיא לדבריו דלא עלה על דעת אדם להדר ולטחון בריחים של יד, מהא דמצינו בגמ' (פסחים י, ב) משקרב העומר יוצאין ומוצאין שוקי ירושלים שהם מלאים קמח וקלי שלא ברצון חכמים - לר' מאיר, ורבי יהודה אומר ברצון חכמים היו עושין, והקשו בגמ' ולא קא גזר ר' יהודה דילמא אתי למיכל מיניה בשעת קצירה, אמר רבא שאני חדש מתוך שלא התרת לו אלא ע"י קיטוף - שקוטף בידיו, הוא זכור. א"ל אביי דניחוש שמא יבוא לאכול בשעת טחינה והרקדה, ותירצו טחינה בריחא דיד, ופירש רש"י (ד"ה טחינה) לא היו טוחנים אותו בריחים של מים, אלא בריחים של יד דהוי שינוי לזכרון, ע"כ. הרי לן דמעולם לא עלה על דעת מאן דהוא לטחון בריחים של יד בכדי דלמהוי טחינתו לשמה, וכיון שכן אי מצאו היתר ע"י שינוי בזה.

אסור, ולא כן בימות השנה היו חיסרון בעצם הסיבת איסור בהחמץ. ב. אבל יש לפרש דא"יז בעצם החמץ [ונהי דר"י ס"ל דחמץ שע"ע הפסח אסור בהנאה, אגן לא קי"ל הכין], אלא הוא דין בומן איסור הגברא, בדפסח זהו זמן שאסרה תורה על הגברא לאכול החמץ וליהנות ממנו, ונפק"מ הוא לענין נידון זה אי חשיב דאיסורא בלע או דהיתרא בלע, דאי מפרש"י דעצם החמץ שאני בימות השנה לימות הפסח, א"כ חשיב בגדר היתרא בלע, כיון דנהי דחמץ שמו עליו, אבל הלא סיבת איסור אין כאן, דחמץ זה גם לענין הפסח הוא כמו בשר לחוד, דלא אמרי' דחשב דאיסורא לענין אם נתערב בו חלב, כיון דעכ"פ חסר לו סיבת האיסור]. אבל אם מפרש"י דאין זה בעצם החמץ א"ש, דנמצא דגוף החמץ אית ליה סיבת איסור לענין הפסח כבר קודם הפסח, ונפק"מ עוד בסברא זו לענין דין זו"ז גורם ואפרן, ובמקום אחר כתבתי בזה בעה"י.

ז. והנה בהרא"ש ז"ל מבואר דמשעה ה' מחשב בגדר איסורא בלע, אכן בטור ס' תנ"א כתב דקודם שעה ו' חשב דהיתר בלע לענין דאפשר להגעיל קודם ו' שעות אפי' כלי ב"י ואין במים ששים כנגדו, אולם בב"ח הביא דיש מקצת ספרי רבינו דגורסים קודם ה' שעות, ובאמת שהטור בסי' תנ"ב כתב קודם ה' שעות. ועי' בחי' הגהות שכת' דא' מהם צריך תיקון.

אכן לעיקר הדין נלענ"ד דהנה בעיקר הא דמשעה ו' עכ"פ מחשב בגדר דאיסורא בלע, הלא צ"ע, דהא מדא"י מסוף ו' היינו מתחילת שעה ז' הוא דאסור [מחצות], ולפני שעה ז' אין איסור מדא"י, וצ"ל דמ"מ רבנן הלא אסרו חמץ מו' שעות, וחשיב בגדר איסור חמץ מדרבנן, ולפ"ז י"ל דהנה הגאון ר' יצחק זאב ז"ל הכריח מד' הרמב"ם ז"ל דחמץ בשעה ה' אינו איסור "חמץ" מדבריהם, אלא הוא איסורא בגדר גזירה והרחקה גרידא, ולפ"ז בדין הוא דלא חשיב בגדר איסור. ולפ"ז לדידן דפסקי' בשו"ע דמשעה ה' מחשב בגדר איסורא בלע חזי' דלא כהגאון ר' יצחק זאב ז"ל, וחזי' דגם משעה ה' חשיב בגדר חמץ דדבריהם [שר"ר בחי' הגר"י הנדפסים בכתב מכונה שכתב דבאמת דין זה אינו כהרמב"ם].

ואיברא לענ"ד צ"ע, דגם אם יהי דהוי בגדר חמץ דדבריהם בין משעה ה' בין משעה ו', סוף סוף הלא איסור זה פקע כשמגיע זמן איסור דא"י, וא"כ לענין הדא"י הלא לעולם לא חל בו איסור. ובאמת ה"י נלענ"ד דמש"כ הטור בסי' תנ"א קודם ו' שעות היינו אפי' בשעה ו' (ודלא כהב"ח שם שפי' קודם שעה ו'), ומטעם הנ"ל דלענין הדא"י אין כאן איסור, ולכא"י י"ל"פ עפ"ימש"כ לעיל דנ"ט בר ג"ט הוא אך איסורא דרבנן, ולזה משנח"י לענין הדרבנן, דחז"ל אסרו ג"ט בר ג"ט היכי דהי' אסור בין מדא"י ובין מדרבנן, ולפ"יז לענין ליבון י"ל דבעי' דוקא שעות דא"י, ובפוסקים אינו מבואר כן. אך כתבתי מה שנלענ"ד בדרך אפשר.

סימן ב'

בענין גדר דין ליבון בכלי שבלע ע"י האור

א. מבואר בטור ס' תנ"א וכ"מ בטור יו"ד ס' קכ"א בכלי שנשתמשו בו בכ"ר א"א ע"י עירוי, דעירוי כ"ר לאו ככ"ר דמי, אבל אם תשמישו ע"י עירוי מכשירו בעירוי. והנה הנידון בזה בראשונים הוא בשבת פרק כירה דף מ"ב, דדנו שם תוס' אם עירוי דינו ככלי ראשון או ככלי שני, וכת' דנראה דלא הוא לא ככ"ר ולא ככ"ש אלא מבשל כדי קליפה, דהא קי"י"ל כשמואל דאמר תתאה גבר, ודייקו לה ממס' ע"ז דף ע"ז א' דאמר מר עוקבא זבן יורה מעכו"ם אהדר ליה גדנפא, ומסיק כבולעו כך פולטו, מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות, ואי עירוי ככ"ר מאי איריא משום דבלע בניצוצות אפי' בלע בליעה גמורה נמי פלט כיון דבליעתו בניצוצות הוא בגדר עירוי. והר"ן ז"ל תירץ דגם אי עירוי ככ"ר דמי, מ"מ כיון דבלע ככ"ר ממש בעי' פולטו ככ"ר ממש, וסברא זו ג"כ איתא בטור בכ"ר שדרכו על האש אם נימא דפולטו דוקא בעומד ע"ג האש, והטור כתב דמסתברא דבעי' דוקא על האש, יעו"ש בב"י, והיינו דכיון דהחום יותר גדול כשהוא על האש בעי' פליטה כזו, וה"נ נהי דעירוי ככ"ר אבל החום נבלע בחום יותר גדול מעירוי. ונלענ"ד ד"ל בדעת התוס' דגם סברי יסוד זה, אלא דסברו דאם עירוי כלי ראשון ככ"ר, הפי' דבאמת בליעתו היא חזקה כמו כ"ר. אכן נראה דבאמת כ"ז דוקא היכא דגם בבליעה גמורה הוא שלא ע"ג האש, אבל אם בלע ע"ג האש [כדרך כל יורה], א"כ הך עירוי לא גרע משלא ע"ג האש. ומוכח דהת"י קאזלי בהשיטה שהביא הטור דכיון דעכ"פ דינו ככ"ר, סגי בזה גם לענין פולטו.

ב. וראיתי בספר קהילות יעקב עמ"ס שבת סימן כ"ד אות ב' שכתב וז"ל: והנה לכא"י יש להביא ראיה להר"ן ז"ל מהא דכלים שתשמישן ע"י האור צריכין ליבון, ולא מהני להו הגעלה כדאיתא בשלהי מס' ע"ז, וחזינן מזה דאע"פ שהגעלה בודאי יש בכוחה להפליט את הבלוע, שהרי מהני למה שנבלע ע"י משקין, ומ"מ למה שנבלע ע"י האור שכוחו חזק יותר אין ההגעלה מהני, וזה כדברי הר"ן ז"ל הנ"ל, ולדעת התוספות דלא מחלקים בהכי נראה דסברי דאין זו ראיה, דהא י"ל דכל הגעלה שבכוחה להפליט אין נפ"מ באיזה אופן נבלע, דאת כל הבליעות מפליט, והא דלא מהני הגעלה לכלי שתשמישן ע"י האור זהו משום דכל שתשמישן ע"י האור אינו יוצא בליעתו כלל, והא דמהני להכשירו ע"י האור אין זה משום שהאור מפליט את הבלוע אלא משום ששורפו במקומו, וראיה לזה מהא דהעידה התורה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ומ"מ מהני להו החזרה לכבשונות, וכן היה מועיל להו הסקה מבפנים אי לא משום גזירה משום דחייס עלה כדאמרינן בפסחים דף ל', וע"כ היינו טעמא משום דנהי שטעם הבלוע בכלי חרס אינו יכול לצאת כולו לעולם, מ"מ ע"י הליבון הוא נשרף וכלה במקומו בתוך דופני הכלי, וה"נ גבי כלי שתשמישו ע"י האור י"ל הכי, דהא דמהני הכשר ע"י האור הוא מפני שהאיסור נשרף במקומו, אבל כל בליעה שיכולה לצאת ע"י הגעלה י"ל שפיר דאין נפק"מ ע"י איזו הגעלה תהיה. כן י"ל בדעת התוס'. עכ"ד הקה"י. הנה באמת י"ל דהת"י מחלקים דודאי א"א לדמות בליעה ע"י האור שתועיל לו הגעלה, לבליעה גמורה שלא תועיל לו הגעלה בעירוי. אך לעיקר מש"כ בקה"י, נלענ"ד דמה שהביא הקה"י ראיה מכלי

הלכה שהביא בסעיף א' הטעם דהוי ג"ט בר ג"ט דהיתרא, ואח"כ כת' בשם האחורונים הטעם דהוי פגום מעיקרא].

ד. והנה בבית יוסף או"ח סימן תנ"ב כתב בשם הגה"מ בשם סמ"ק, הא דמתירין להגעיל כלים בני יומן קודם ד' שעות זהו דווקא כשמכשירין כלים של חלב לבד ושל בשר לבד, אבל אם בא להגעיל כלים של בשר ושל חלב ביורה אחת אז צריך להיות שלא יהיו בני יומן, לכל הפחות אחד מהן או של בשר או של חלב, דאז שרי, שאותו שאינו בן יומו אינו אוסר אותו שהוא בן יומו לפי שהוא פגום, וכן אותו שבן יומו אינו אוסר אותו שאינו בן יומו לשויה כדדידה לפי שיש בו ג' ג"ט להיתר כדפרישית לעיל, אבל אם היו הכלים של בשר ושל חלב שניהם בני יומן, והגעילו הכל ביורה אחד, אפי' קודם ד' שעות אסור בדיעבד, דנהי דמשום חמץ ליכא, משום בשר בחלב איכא ששניהן ג"ט לשבח, עכ"ל הבי"י. וכ"מ בטור יור"ד סימן צ"ה בשם ספר התרומות לענין להדיח ב' קדירות בשר וחלב ביחד, דאם א' אינה בת יומא מותרים הקערות. ובב"י שם בשם השערי דורא ביאר דהקערה בת יומא מותרת משום דבלע טעם פגום, והאינה בת יומא מותרת משום דהוי ג"ט בר ג"ט דהיתרא. וכפ"י בשו"ע ס' תנ"ב סעיף ג' ובמ"ב שם ס"ק י"ז. ולכא"י צריך ביאור לפענ"ד דאמאי מותר לכתחלה להדיח הקערה שאינה בת יומא עם הקערה בת יומא, על סמך דהקערה בת יומא בלע טעם פגום, דהלא אסור לבשל בקדרה שאינה בת יומא, והיינו דאסור לכתחילה לגרום להבליע גו"ט לפגם. ועוד צ"ע, דגם אם הקדרה תיחשב טעם פגום, מ"מ הלא גו"ט לפגם אסור לבשל בהקדירה, ואיך יבשל עם הקדירה. עוד צ"ע דגם הקדירה שאינה בת יומא נימא דשרי, משום דגם אם בלע מהקדרה בת יומא סו"ס האיסור הוא בצירוף האינו בן יומו והוי לפגם, ול"ל טעמא דנ"ט בר ג"ט, גם צ"ע בטעם דהוי ג"ט בר ג"ט דהיתרא, דהלא בלע מבן יומו והוי איסורא. וצ"ל כיון דהאיסור חל עליו רק בהיותו עם החלב הפגום ואז הוא פגום, אבל שוב צ"ע כנ"ל דהא גו"ט לפגם אסור לכתחלה.

ולכא"י נראה לבאר בזה, עפ"ימש"כ הר"ן הנ"ל ותוס' ע"ז דף ע"ו א', דיסוד איסורא דגו"ט לפגם אסור מדרבנן לכתחלה הוא דוקא היכא דבלע טעם משובח ונפגם, אבל אם מעיקרא בלע טעם פגום שרי. ולפ"יז י"ל"ב דהאינו בן יומו דנתן טעם פגום בהבן יומו אינו נאסר, כיון דהכלי בן יומו בלע מעיקרא טעם פגום, ואם משום דהכלי אינו בן יומו בלע טעם משובח מהכלי בן יומו, ונהי דהכלי גופא הוא גם אינו ב"י, מ"מ לענין הכלי אינו בן יומו הלא זהו בכלל הדין דגו"ט לפגם אסור לכתחלה כיון דהכלי בלע מעיקרא טעם משובח, ולזה צריכים להטעם דנ"ט בר ג"ט דהיתרא, דהיינו שהבן יומו העכיר טעם בהמים ועדיין מותרים הם, ורק בהיותו בכלי אז הוא נאסר, ואז הוא ג"ט בר ג"ט דהיתרא. זה הנלענ"ד.

והנה בהא דאמרי' דכיון דבלע מעיקרא טעם פגום לית לן בה צ"ל"ע, דהלא עצם הטעם נאסר כשהוא היה משובח, אלא דבכלי זה לא נאסר טעם משובח. וצ"ל דמ"מ לא תלי הענין בעצם האיסור של הטעם ולא בעצם הטעם, אלא תלי בהכלי, דכיון דכלי זה ה"י מעיקרו מותר לית לן בה. אך עדיין צ"ע טובא במש"כ לבאר דהכלי אינו בן יומו א"א לבא מדין גו"ט פגום מעיקרא, כיון דהי' טעם זה מעיקרא בהכלי בתורת טעם משובח, דהלא מקדם לא היה טעם זה בכלי בגדר טעם איסור כיון דהי' חלב או בשר לבד, ונמצא דלאשר חל בו איסור בב"ח הוא טעם פגום מעיקרא. ומשמע לכא"י דלא תלי בהאיסור אלא בהכלי, דכיון דכלי זה בלע טעם משובח ונפגם אסור לבשל בהכלי. ועיין.

ז. והנה הרא"ש ז"ל הקשה דאכתי נאסור להגעיל כלי שאינו בן יומו גזירה אטו כלי בן יומו, כמו דאסור לבשל בכלי שאינו בן יומו אטו כלי בן יומו. ות"י הרא"ש ז"ל ב' תירוצים, א. דהתם ראוי לגזור שאם יבשל בכלי בן יומו התבשיל אסור מן התורה כ"י, אבל הכא אם יחזור ויבלע מעט מן הנפלט דבר מועט הוא וגו"ט בר ג"ט הוא. ב. ועוד דבתבשיל מסור הוא לבני הבית, ומשא"כ הגעלה דמסתמא הבא להכשיר כלי אינו רגיל לטעות. עכ"ד. ולכא"י צ"ע במש"כ הרא"ש דלא גזרי' אטו כלי בן יומו משום דהוי ג"ט בר ג"ט, דסו"ס הא ג"ט בר ג"ט בכלי בן יומו אסור, דהלא ג"ט בר ג"ט דאיסורא אסור, ומה לי דבר מועט או דבר מרובה. והנלענ"ד דמוכח מזה דדעת הרא"ש ז"ל דהגם דנ"ט בר ג"ט דאיסורא אסור לעולם, מ"מ הוא אך איסורא דרבנן ולא דא"י, ולזה לא גזרינן, ודו"ק. ומתוס' חולין דף ק"יב יש לדקדק דס"ל דהוי דא"י.

ו. בעיקר הא דמבואר בהרא"ש דשעה ד' מיקרי היתרא בלע, ד"ז אינו ברור בראשונים ובפוסקים אי חמץ קודם הפסח מיקרי בגדר איסורא בלע או בגדר היתריא בלע, עי' ר"ן. ובביאור הלכה ס' תנ"ב סעי' א' כתב דלהלכה באמת מחמרי' דגם שעה ד' חשיב איסורא בלע, ואם רוצה להגעיל צריך שיהי ששים או שלא יהי' בן יומו, דלהלכה הדבר ספק. והטעם לומר דחמץ קודם הפסח הוא בגדר איסורא בלע מבואר בר"ן משום דחמץ שמו עליו. ולכא"י צ"ב דאגן לא משגחינן אשם חמץ אלא אאיסור חמץ. ולכא"י י"ל"פ בב' אופנים, א. דהיסוד דנ"ט בר ג"ט דהיתרא הוא שא"א שיחול שם איסור על טעם קלוש [אבל אם חל לא פקע, ובדעת הרא"ש כתבנו דס"ל דהוי אך איסורא דרבנן], וי"ל דיסוד הדבר אינו אך מפאת האיסור, אלא דהלא האיסור הוא על החמץ, ונתחדש בתורה דטעם חמץ ג"כ הוי בגדר חמץ, ולזה היכא דטעם חמץ עליו כל בכלל חלות שם "חמץ", ולא חשיב כלל, ולזה היכא דשם חמץ עליו כל השנה נמצא דשם חמץ חל עליו כאשר היה טעם משובח, וחשוב שפיר בשם חמץ [דאין זה נוגע להאיסור]. אך ד"ז צ"ב, דלכא"י היה נראה דהכל תלוי אם חל עליו שם חמץ או לא, אלא תלי בהאיסור. ב. ונראה די"ל עוד דנהי דעצם האיסור חל בפסח, מ"מ כיון דהחמץ גופא הוי כל השנה חשוב שהי' כאן חפצא שאסור בפסח, וכמובן דעדיין צ"ב, דסו"ס הלא א"יז דין שחל עתה, ולומר דכבר עתה חל דין איסור על אח"כ ז"א נראה [אכן ביבמות מצינו גדרים כאלו לענין כמה דינים]. אך מה שבאתי לבאר דהנה בהא דאסרה תורה חמץ בפסח דוקא יל"פ בב' פנים, או דהוי חילוקא בעצם החמץ, דהזמן פסח אוסר את החמץ והופכו לחפץ

יחד צע"ג, דהכא הטור לא מיירי מזה כלל, ועי' בב"ח סוף ס' תנ"ב שכתב: ואף במאי דמיקל הרא"ש דקודם זמן איסורו יכול להגעיל אפילו כלים ב"י אפילו אין במים ס', משום דהוה ג"ט בר ג"ט להיתרא, נראה דיש להחמיר בדבר דישעה מעיל' כדעת ראב"י, דכיון דכתב הסמ"ק בהך דגדים שעלו בקערה דאסור לכתחלה לבשלם בכלי של בשר כדי לאכלם בחלב, ודכוותה גבי חמץ אעפ"י שכבר קבלו הכלים טעם חמץ, מ"מ אח"כ אסור לכתחלה להגעילם כשאין במים ס' על סמך דהוי"ל ג"ט, כיון דאפשר דישעה עד שיפגום טעמו, ואינו דומה לדגים שכבר עלו בקערה של בשר דמותר לאכלן בכותח לכתחלה, דהתם א"א בשום תיקון אח"כ, עכ"ל הב"ח. ומתבאר מזה דהב"ח סובר דבאמת מד' הרא"ש והטור חזי' דס"ל דנ"ט בר ג"ט מותר לכתחלה, וצ"ע לדעת הש"ך והד"מ דס"ל דנ"ט בר ג"ט לכתחלה אסור, אמאי הכא שרי. ונלענ"ד ליישב דמוכח מזה דכל מה דנ"ט בר ג"ט לכתחלה אסור דוקא בב' גו"ט, אבל בג' גו"ט שרי, היינו דבדגים איכא טעם א' הבלוע בקדירה, וטעם זה נותן טעם בדגים, וטעם זה נותן טעם בכותח ולזה אסור לכתחלה, אבל הכא טעם א' בכלי, וטעם הב' בהמים, וטעם ג' בהכלי, וזה נותן טעם בהתבשיל שיבשל בו, ולזה כבה"ג קיל ושרי אפי' לכתחלה. [וכה"ג חילק הרא"ש חולין דף ק"י"א לענין נתבשל בו ג"ט קיל, יעו"ש]. ולפ"יז נמצא דלדינא ג' גו"ט מותר לכתחלה.

ב. הנה בהא דכת' הרא"ש ז"ל דלאחר שעה ה' צריך להגעיל כלי שאינו בן יומו קשה, דהא סו"ס גו"ט לפגם אסור לכתחלה וא"כ בולע הכלי מן המים. ומטעם גו"ט בר גו"ט לחוד א"א להתיר, דהלא גו"ט בר גו"ט דאיסורא אסור, דמה"ט הצריך הרא"ש כלי שאינו בן יומו. ולשון הרא"ש הוא כך: ואעפ"י שטעם הפגום הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו והוי"ל כקודם הגעלה, אין בו חשש דהוה כנותן טעם בר נותן טעם שנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בכלי, וכולן היתר כיון שנפגם הטעם, עכ"ל. הנה הרא"ש דייק בלשונו שכת' "יכולן היתר". וראיתי ג"כ בלשון הביאור הלכה ריש ס' תנ"ב שכת' דהוי גו"ט בר גו"ט דהיתרא, אך הענין אינו מובן כלל, דהלא גו"ט לפגם אסור חז"ל. ונלענ"ד בעה"י לבאר, דהלא גם גו"ט לפגם אינו איסור אלא על כלי שאסור לבשל בו, אבל התבשיל שבישל בו מותר וכמבואר בסוף ע"ז דף ע"ו, וא"כ המים שנפלטו מהכלי כבר מותרים הם, ונפ"מ אם יצאה לשתות אותם אין בהם איסורא דנותן טעם, וא"כ כל האיסור חל עליהם רק כשהם בכלי, ואז הוא ג"ט בר ג"ט. אולם באמת זה צ"ע, דהא הרמ"א ז"ל ביו"ד ס' צ"ה סעיף ג' פסק לענין אם הדיח קערות בשר וחלב וכלי א' אינו בן יומו דהכלים מותרים, אבל המים נוהגין בהן איסור לכתחלה כיון שאינו מאכל אלא מים גרידא, כמ"ש שם הש"ך, ועי"יש בט"ז ס"ק י' ג"כ על דרך זה מד' האיסור והיתר, וא"כ נמצא דגם כשמגעיל כלי זה הבלוע בו חמץ ונפלט ממנו מים, איכא איסורא על המים, וכשבולע הכלי טעם המים כבר חל איסורא על המים האלו מקדם, והוי ג"ט בר ג"ט דאיסורא דאין כאן איסור חדש. אך י"ל דהרא"ש לא ס"ל כד' האיסור והיתר, וס"ל דהמים ג"כ מותרים, ונמצא דאין האיסור חל אלא על הנ"ט בר ג"ט. אך נראה דמשמע דלא תלי זב"ז, דלעולם המים אסורים כד' הא"י, אלא דסובר הרא"ש דכלי שאינו בן יומו לא חשוב דאיסורא, כיון דעצם הטעם שבו לא נאסר דהלא אינו אוסר התבשיל, אלא הוא איסור על הכלי שלא יבשלו בו, ולזה סובר הרא"ש דחשוב ג"ט בר ג"ט דהיתרא, כיון דכשנבלע בכלי אין אנו אוסרים את הטעם, אלא דאוסרים לבשל בכלי שיש בו טעם אסור, ולזה אם הטעם קלוש לא יכול לחול איסור על הכלי, דהאיסור שמקדם חלף הלך לו, והאיסור על הכלי הוי כאיסור חדש, ולזה חשוב כאילו אוסרים בעד טעם קלוש, ול"ד לכל טעם משובח דבזה הטעם אסור ועומד, ועדיין צ"ע עוד. אכן לשון הרא"ש "יכולן" היתר, מורה לענ"ד דלא ס"ל כד' האיסור והיתר, וסובר דגם המים מותרים. [והכלי גופא ג"כ אינו איסור בגוף הטעם אלא על הכלי].

אך מ"מ צ"ע בד' הרא"ש, דכיון דיסוד האיסור דאינו בן יומו הוא גזירה אטו בן יומו, א"כ גם אם יהי' דחשוב ג"ט בר ג"ט דהיתרא עכ"פ אם היה בן יומו הוה אסרינן ליה, וה"נ באינו בן יומו ראוי לאסור מטעם גזירה זו. ולכא"י נראה ליישב עפ"י"מ דמשמע מד' הרא"ש בהמשך דבריו דנ"ט בר ג"ט דאיסורא אינו איסור דא"י אלא דרבנן, ולזה לא גזרו אטו ג"ט בר ג"ט דרבנן דהוי גזירה לגזירה [ועי' בפתחי תשובה ריש ס' קכ"א נדון בקדירה שאינו בת יומא באיסור דרבנן]. ואולי יש לכונן זה ג"כ בלשון הרא"ש וכולן היתר כיון שנפגם הטעם, דכוונתו ז"ל דאין כאן איסור דא"י, אך הלשון אינו סובל זה, וא"כ שוב צ"ע דהא הטעם לגזור שייך כאן, ואולי דמ"מ לא פלוג בזה.

ג. והנה הר"ן ז"ל בסוגיין כתב לבאר באופן אחר הא דבאינו בן יומו אפשר להגעילו, וז"ל: ואם תאמר א"כ מה הועלנו בתקנה זו, והלא אף קודם הגעלה מה שבתוך הכלי פוגם הוא ואפ"ה צריך הגעלה, לא היא, דהתם תחלת בליעתו מן המשובח הוא, ורואין אנו כאילו הוא בשבחו עד שיפלט שחשו חכמים שאם אתה מתיר לו להשתמש בו לאחר יומו שיבא להשתמש בו אף ביומו, אבל כל שבולע מן הפגום מותר, עכ"ד הר"ן. ומבואר דהר"ן ס"ל טעם אחר, דכיון דטעם זה בא לכלי בתורת טעם פגום, הגם דעצם האיסור היה איסור משובח, מ"מ כיון דבכלי זה בא בתורת טעם פגום הוי כאיסור פגום מעיקרא דשרי לכתחלה. וגם תוס' ע"ז דף ע"ו והרא"ש דף ע"ו כתבו חילוק זה לענין הא דהקדירה אסרה לבשל בה באינה בן יומא ואילו התבשיל מותר, ותירצו דהקדירה היה בה טעם משובח, ומשא"כ התבשיל מעולם לא היה בו טעם פגום. וראיתי בס' קיצור שו"ע הל' בב"ח להרה"ג אהרן פפויפר וצ"ל בקונט' הביאורים פ"ח, שהק' סתירה בד' הרא"ש, דבהמשך דבריו שם ביאר הרא"ש הא דכלי אינו ב"י מותר להגעיל משום דהוי ג"ט בר ג"ט דהיתרא, דתירפ"ל ממש"כ הרא"ש עצמו מקודם לכן דהיכא דהי' טעם פגום מעיקרא אין לאסור, יעו"ש מה שתי' בזה. [וקצת לפלא בד' הביאור

חרס, לכאֹו זהו נגד ד' תוס' בדף ל' שם, שכת' דלכאֹו קשה דאיך אמר' דכ"ח אינו יוצא מידי דופיו לעולם, דהלא איכא חזרה לכבשונות והיסק, ות' משום דהוי כפנים חדשות. [וצריך לבאר דבריהם, דודאי הפנים חדשות גופא אינו הסיבה, וכמו שכת' מהרש"א שם בסוף דבריהם, אלא דלא קאמר הש"ס דכ"ח אינו יוצא כו' אלא כאשר הוא כ"ח, אבל על פנים חדשות לא מיירי הש"ס, אבל ודאי דמה שפולט אינו מכח פנים חדשות, וח"פ וא"צ לפנים], ומוכת דבלא"ה ה' ממש חשוב דיוצא מידי דופיו, וזה דלא כד' הקה"י. אך לעיקר דבריו כבר כת' הש"ך והט"ז יור"ד סוף סי' קכ"א בשם הרא"ה ז"ל בבדק הבית שכתב בהדיא כדברים אלו, יעו"ש לענין חם מקצתו חם כולו, דלענין הגעלה סגי אם נשתמש במקצתו להגעיל ג"כ מקצתו דכבולעו כך פולטו, אבל לענין ליבון לא תלי בפליטה, ולזה בעי' ליבון חזק [ניצוצות ניתזין ממנו], כיון דהוא ענין שריפה וכליו במקומו, וביארו בזה דעת הטור והרא"ש ז"ל יעו"ש, ויל"ע אם התוס' הנ"ל חולקים ביסוד זה וכנ"ל. אכן י"ל דנהי דלש"י התוס' אין ראי' מהא דכ"ח מהני ביה ליבון, מ"מ אין ראי' להיפוך מהא דלא תי' תוס' דבאמת כ"ח אינו יוצא מידי דופיו גם ע"י ליבון, ד"ל דמ"מ הוק' להתוס' אהא דכתב רחמנא ישבר דמשמע דוקא שבירה, ולזה כת' דהיסק הוי כשבירה.

ג. ולפי יסוד זה נראה דבתנורים שלנו שחימומם ע"י חשמל והוי כעין אור, אבל אין להם חום המספיק לליבון, דממילא אין תקנה להתבנית [דדינה כתשמישה ע"י האור, וכמבואר ג"כ במ"ב סי' תנ"א ס"ק ס"ה] אלא ע"י ליבון, וידוע דא"א לעשות לה ליבון שתתקלקל, דלא אמר' בזה כבולעו כך פולטו כיון דסו"ס אין כאן גדר שורפו. שו"ד בס' קיצור שו"ע הל' בב"ח להגאון ר' אהרן פפויפר זצ"ל פרק ה' שכתב כן בשם האגרות משה, וביאר כהנ"ל, יעו"ש עוד. אך באמת לא הבנתי, דלכאֹו נראה דגם אם נימא דהוי גדר פליטה, מ"מ הא כתב שם בפרק א' [בקונט' הביאורים] בשם רוב הפוסקים לענין הגעלה דבעי' מי הרתיחה מבעבעין, דאפי' אם בישל ביד סולדת מ"מ לענין הגעלה בעי' שלא ינחוּ מ' הרתיחה, ואלמא דלא אמר' בזה כבולעו כך פולטו, ואמנם צ"ע הטעם, ושם אסברה לה דבשיעור החום לא אמר' כבולעו כך פולטו רק בסוג החום, ולפו"ר לא הבנתי, דהלא כ"ר וכ"ש זהו גם בגדר שיעור החום. אבל האמת כדבריו, דידוע דכ"ש וכ"ר אפשר שזה יהי' יותר מזה בשיעור חומם, וע"כ דיש גדר סוג חום [וצ"ב לקוצר דעת]. אכן צ"ע עדיין, דהלא מבואר בטור יו"ד סי' קכ"א דכ"ר ע"ג האש צריך ע"ג האש, ועי' שו"ע שם ב' דעות ובמ"ב סי' תנ"א ס"ק ל"ו, ואלמא דגם "בשיעור החום" צריך דוקא כעין שבלע, וצ"ע לפי"ז הא דהביא שם בשם הגאון ר' שלמה זלמן איערבאך זל"ה לענין סיר לחץ דהגם דחומו גדול מאוד סגי ליה במי רתיחה עולים, ולענ"ד צ"ע דזה לא גרע מכ"ר ע"ג האש דבעי' דוקא ע"ג האש, וצ"ע [וי"ל דע"ג האש שאני]. ועכ"פ לכאֹו גם בתנור גם אם הוי גדר פליטה, מ"מ הליבון אינו משתנה לפי ענין השימוש. וצ"ע בכ"ו.

ד. ובעיקר מש"כ בענין אם אמר' כבולעו כך פולטו בדבר שתשמישו ע"י האור ובלע ע"י האור, בכה"ג שעוד לא הגיע לשיעורא בניצוצות ניתזין ממנו, אם צריך להלבינו דוקא באופן שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו כדיון כל ליבון, או דנימא דכיון דבלע באופן שלא היו ניצוצות ניתזין ממנו ה"נ פולטו באופן זה, וביארנו דכיון דיסוד ענין ליבון הוא לשרוף האיסור שיעורו לעולם קבוע שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו. לכאֹו כ"מ במ"ב סי' תנ"א ס"ק קל"ד וס"ק קל"ו, דאם הניח חמץ ע"ג תנור, בין אם התנור היה חם והחמץ קר, בין אם התנור היה קר והחמץ חם, מ"מ דין התנור כדיון כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ואינו מועיל לו ההיסק שיסיק את התנור. ולכאֹו צ"ע דהלא כבולעו כך פולטו, וכיון דכל בליעת התנור מהחמץ היה באופן שהוסק התנור, א"כ גם פליטת התנור תהיה באופן זה, אע"כ מוכח דגבי ליבון בעי' לעולם ניצוצות ניתזין ממנו, ועיין. [אך י"ל דכלי חרס שאני, דהתם באמת אין הליבון "מוציא" אלא "שורף"].

והנה גרסינן בעבודה זרה דף ע"ו א' רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפודין והאסכלא מלבנן באור, והתנן גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילן בחמין וכו', אלא אמר רבא קדשים היינו טעמייהו כדר"ג אמר רבה בר אבוה דאמר כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו, תינח שלמים וכו', אי הכי הגעלה נמי לא ליבעי קשיא. ומבואר דאליבא דרבא דכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו א"צ הגעלה, ולכאֹו צ"ע דהלא השיפוד צלחו באור ואיך יגעילו בזה שמבשלו, אכן נ"פ דהלא גם מה שמבשל בכל יום ויום הוא צליה, וא"כ הוי ג"כ צליה ע"י האור.

אולם בחי' הריטבי"א ז"ל שם כתב וז"ל: ואם תאמר כיון דשפוד ואסכלא בלעי טובא ע"י האור עד דלא סגי ליה אלא בליבון, היאך נכשרין בגעול, דכל יום ויום שחורזין וצולזין בזה והלא הליבון צריך שתשרי קליפתן, ובירושמי אמרו שיהיו ניצוצות מנתזין ממנו, ונמצא שלא יצאתה בליעת היום כולה בגיעול דמחר אלא מקצתה וכו', ויש לומר דהשתא סבירא ליה לרבה דכיון שנפלט רוב בליעתו בעודו היתר בגיעול של כל יום ויום לבדו או בגיעול והגעלה, שוב אין לחוש למה שנשאר בו לא מחמתו ולא מחמת מה שחם כולו לפי שאינו אלא משהו, ולהא מיהת אהני ליה מאי דבלע היתרא וכדבעינן לפרושי המסקנא בס"ד, עכ"ד הריטב"א. והיינו דשי' הריטבי"א דהך גיעול אינו מועיל לחוד כיון דאין כאן ליבון גמור, אלא מהני הגעלה בצירוף הגיעול, ודוקא היכא דבלע היתרא. [ועיין ג"כ בחי' הרשב"א ז"ל].

ומבואר לכאֹו בהדיא דהריטב"א ס"ל דהגם דבליעתו היתה ע"י השפוד באופן שלא היו ניצוצות ניתזין ממנו, מ"מ פליטתו ודאי צ"ל שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו, ודעת רש"י ז"ל לכאֹו היא דגם בדין ליבון אמר' כבולעו כך פולטו כיון דסובר רש"י דגדר ליבון הוא גם מענין פליטה, ולזה מפרש רש"י דאליבא דרבא א"צ הגעלה. אולם המעיין בפ"י רש"י ז"ל דף ע"ו א' ד"ה מגעילן יראה דגם ס"ל יסוד זה דשאני ליבון מהגעלה בעיקר דינם, דז"ל רש"י: מגעילן לא חשיב כליבון דליבון שורף את

הכלי. ומשמע דגם רש"י סובר דיסוד ענין ליבון הוא שריפת האיסור, אכן יש לדחות הראי' מד' רש"י וכמבואר למעין.

הרב יוסף משדי

כולל "אליבא דהלכתא" בני ברק

דברים שצריכים להזהר היוצאים לדרך בפסח

סימן א'

ההולכים לטיולים בפסח משוט בארץ והתהלך בה, איזה דברים מיוחדים שצריכים להזהר בפסח

הימנעות מאכילה חוץ לביתו

ראשית, צריך להזהר שלא לאכול בכל מקום, ודברים שאדם שומר בתוך ביתו יזהר מאד שלא יכשל בהם בחוץ (ויש הרבה שנמנעים לאכול חוץ לביתם כלל, וכיעוין במל"ח (ס"ב אות ט"ו), וכן באול"צ ח"ג פ"ח בסוף הביאורים לתשו' ט"ו, ועיין עוד בדברינו בר"ס תמ"ז ובהערה), ולכן יקח עימו אוכל מספיק ושתייה, שלא יצטרך לרעות במקומות זרים ולהכשל ח"ו, ואם אינו אפשרי, מוטב שלא יצא מביתו, ויקיים אשרי יושבי ביתך, וכמש"כ בסוכה (כו). משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם ברגל, ע"כ. ויש לדקדק אמאי נקט שאינם יוצאים "ברגל", ולא אמר "בחג", ויתפרש שרק בחג סוכות אין לצאת, שהרי סתם חג הוא חג סוכות (כמש"כ ריש תענית וכו'), ואילו רגל כולל כל שלשה רגלים (וכענין שאמרו בסוכה שם בסמוך חייב אדם להקביל וכו', ויתפרש לעניינו על חוה"מ פסח שעשויים לצאת בו), ואפשר שבא לרמוז גם על חג הפסח, ומשום שמצוי שאדם באמצע הדרך רעב, ועשוי לבא ולהקל לאכול מן הבא בידו בהעדר המאכל, ודו"ק, וכל שכן שיש להזהר ולא לאכול באולמות ומלונות ומסעדות למיניהם (זולת זקנים וכדו' שאינם יכולים לחוג בביתם, ויבררו על מקום בכשרות מהודרת, אם ישנה). ובעו"ה הרבה מקילים ואוכלים במקומות מפוקפקים ובהיתרים מפוקפקים.

וכעת נזכיר כמה פרטים:

הסתכלות על חמץ

א. העובר ליד מאפיות של גויים, וכמו שמצוי בירושלים בדרכים לכותל המערבי ועוד מקומות, אין איסור להסתכל על החמץ, וכמש"כ בפסחים (ה:): לא יראה לך, שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, וכ"ה בשו"ע בסימן ת"מ.

אמנם אם הוא נהנה בראיה, יש אומרים שאסור משום שנהנה מן החמץ, וכעין מה שדנו הפו' בהנאה בראיה מפירות ערלה, ויל"ב.

ועיין גם בשו"ת עולת שמואל (הובא בכה"ח סימן תמ"ח אות ק"ט) שהמוכר בהמותיו לגוי כדי שיאכיל אותם חמץ, לא יעמוד לידו מפני שנהנה בראיית בהמותיו שאוכלים חמץ ע"י גוי, ע"כ, ועמש"ש. ואסור ליהנות מחמץ אפילו שאינו שלו, כגון לשבת על שק קמח (כמש"כ הפר"ח וש"א, אמנם עיין להלן איזה קמח נחשב חמץ), ועוד אופנים כמו שהבאנו בסו"ס תמ"ג.

ריח חמץ

ב. ואסור להריח מריח החמץ החם, וכמש"כ האח' (בסימן תמ"ח, ה"ד בכה"ח שם אות ח'), ובביה"ל (ר"ס תמ"ג) כתב לבאר הדברים מפני שמצינו ש"א שעשוי לריח (בסימן רט"ז), אמנם לכאורה ז"א ראייה, שהרי אם לא נטלו כדי להריח, לכי"ע לא חשיב עומד לריח (ושו"ר שכה"ק הגרשז"א בהליכ"ש פ"ד באה"ל 67), ושמא כונת הביה"ל רק לומר דמ"מ שייך בזה ריח, ולכן משום חומרא דחמץ יש לאסור אף במה שאינו עומד במהותו לריח, כמו שראינו שאסרו חמץ פגום כאשר אחשביה (בסימן תמ"ב), ה"נ במה שמחשיב את הריח של החמץ אסור, ובשלמא אם לא היה עומד לכך כלל ולא שייך לריח, אין לאסור, דהוי כממילא ולא חשיב, משא"כ בזה שמצאנו ששייך שעומד לריח אילו נטלו, ממילא גם באופן זה אסור, ודו"ק. וע"ע בביה"ל שיש לאסור גם משום דאיכא למ"ד (ביו"ד סי' ק"ח) שריחא הוי משהו ואסור בפסח [ויש להעיר שבפ"י בסי' תמ"ז דנו על ריחא שנכנס במאכל היתר, ולענין איסור משהו דרבנן. אולם בנידו"ד אם אכן הוא אסור בגלל משהו שהוא כביכול אוכלו, א"כ ה"ז איסור דאו', שהרי חצי שיעור (דהיינו המשהו הזה) אסור מן התורה, אלא שבעיקר הדבר יליד', שהרי אינו דרך אכילה, וא"כ אין זה איסור דאו', ואפשר דזה ג"כ נחשב דרך אכילה כיון שאין כאן חציצה, אף שהוא כמין אדים מ"מ עובר בדרכו, ואינו מוכרח]. וגם מחשש שמא יבא לאוכלו (וכמש"כ כע"ז המנחת יעקב בכלל ל"ו סקל"ח משם הרוקח), ובפרט בחמץ דלא בדילי מיניה כולי שאת.

שו"ר גם בשד"ח באספ"ד חו"מ (ס"א אות א) שדן בזה תחילה שהוא תלוי במח' הפר"ח והפר"ת (ביו"ד סי' קח סקכ"א) בדברים שעיקרם לריח ולא לאכילה, ולהפר"ח מותר, אולם הפר"ח עצמו (ר"ס תמח) הביא משכנה"ג בשם האו"ה שמותר להריח חמצו של גוי שאינו אסור בהנאה ודחאו, וכתב דצ"ל שאע"פ שלשיטתו ביו"ד היה צ"ל מותר, שאני חמץ דלא בדילי אינשי מיניה, וחישישין שמא יאכל, וכמש"כ הריב"ש ותורה"ד שאסור לגעת בחמץ של גוגי לטלטלו מה"ט, וכ"ש כשמתכוין להריח ומתאוה, ע"כ. וגם מה שהביא הפר"ח מהאו"ה שמתיר להריח, העיר ע"ז השד"ח שבדברי כמה אח' מבואר שהאו"ה אוסר או עכ"פ מסתפק, ובכנה"ג (יו"ד שם) הביא ד' האו"ה שמדינא היה מותר, אבל יש להרחיק מן הכיעור, וע"ע שם. ובכה"ח (סימן תמ"ח אות ח) הביא מהר"ח שבלא"ה אין להריח פת חמה אפילו בשאר ימות השנה, מ"מ שיש ספק בברכה [ואף שהוא דבר איסור, מ"מ אפשר לברך, וכמו שדנו במוסק], עיי"ש, וע"ע בכה"ח (סימן תמו אות מב) משם הפו' שאסור

להריח חמץ בפסח. ולדינא יוצא ברור שאסור להריח פת חם של גוי, וחמץ של גוי אסור בהנאה, מלבד הטעמים הנ"ל.

[ומכל זה יש לדון אודות עישון סיגריות שיש בהם חמץ, עיין במו"ק סו"ס תמב שאביו החכ"צ היקל בזה, אולם הבית מאיר סי' תסז חידש לאסור בזה כדין אחשביה, וכ"כ המהר"ם שיק סי' רמב ועוד, וכפי האמור יש לאסור בזה מ"מ מצד הנאה מחמץ, וכ"כ כמה אח', אלא שסברת המתירים הוא משום שהוא פגום ואינו ראוי (ומלבד זה שהוא בתערובת), אלא שראיתי בשד"ח עצמו (שם באות יט) שכתב לבאר סברת המתירים עפמשי"כ בשעה"מ גבי יי"ג, דהוי שלא כדרך הנאתו, וכתב שיש כמה פוסקים הסוברים שגם בחמץ מותר שלא כדרך הנאתו, עיי"ש מד' המהר"ם שיק, ועמשנ"ת בזה בסי' תמב, ולעצם הדין בענין הסיגריות יעוין עוד בשו"ת פלגי מים ח"ב סימן כד, ונתבאר עוד במק"א, ואכמ"ל.

ואגב, בעצם דין הרחה בריח של איסור, האריכו בזה הראשונים בע"ז (סו:): וכן בפסחים (כה). ועוד, ונחלקו בתרת, א. אמ איסורי הנאה שלא עומדים לריח מותר להריח בהם או לא, שלדעת רוב הראשונים (בע"ז שם) שרי, וכ"כ הרשב"א בתשו' (ח"ג סי' רלד, והובא בב"י יו"ד סו"ס קח), ודלא כמש"כ הש"ך (שם סקכ"ז) לדעת התוס', ועו"א, וע"ע בערך השולחן שם מש"כ בזה. ב. אם היתר זה הוא גם במתכוון להריח, או רק כשאינו מתכוון, שברשב"א שם ועוד מוכח דשרי גם במתכוון, אבל יש הרבה אוסרים בזה, ה"ד בספר הוראה ברורה בביה"ל סו"ס קח, ואכמ"ל. ולמעשה הדבר מבואר בפ"י ביו"ד (סו"ס קח), שאם הוא עשוי לריח אסור ככל איסורי הנאה, שהרי נהנה מן האיסור, אבל אם אינו מיועד להנאה, אין בזה איסור הנאה מהריח, וביד"י (שם בפיה"א כח ובפיה"ק לט) כתב שאם מתכוון להריח אסור כמו כל מי שנהנה מהריח, עיי"ש. ועכ"פ בכל אופן ובכל האיסורים אסור לכוון להריח מחשש שמא יאכל, וכמש"כ הביה"ל הנ"ל בסי' תמג ס"א, וע"ע בסי' רטז ס"ב ד"ה המוסק].

לסיכום: אסור להריח מפת חמץ של גוי בפסח (שחמץ אסור בהנאה, מלבד שאף בשאר ימות השנה יש ספק בברכה), ומי שדר ליד מאפיה של גויים וכדו', א"צ לעבור דירה, רק שלא יתכוון ליהנות מהריח (כנ"ל לדעת הרבה ראשונים שבאינו מתכוון שרי. וע"ע למהרש"ם בהג' או"ח סימן תמו סק"ח).

לגעת בחמץ הנמצא ברשות הרבים

ג. הוראים חמץ מתגולל ברחוב לא יגעו בו ולא יתיחסו לזה, וכמש"כ הריב"ש בתשו' (סימן תא) שהמוצא חמץ ברה"ר אסור לו להגביהו, דמשעה שהגביהו קנאו ועובר עליו בבל יראה, והוסיף עוד שאפילו אם אין דעתו לזכות בו אלא מגביהו כדי לסלקו ממקום שרבים עוברים עליו, כדי שלא יכשלו בו נמי אסור, ע"כ. [ועוד בריב"ש שם (והובא בביה"ל ר"ס תמו) כתב שאינו כמו שמצאנו בסימן שח ס"יח שמותר לסלק הקוץ משום היזק הרבים, דקוץ הוא דבר בלתי נראה, משא"כ הכא דלא שכיח היזק כ"כ, ע"כ. ויש להעיר דלא שייך כמעט מכשול מחמת חמץ, כגון שיחיליקו עליו או שיתקלו בו, ואינו כמו קוץ או אבן וכדו', וצ"ל דמיירי בהיכי תמצאי שיש חשש, והנה יל"ע אם יש לחוש מפני מכשול שיאכלו אותו, ובזה הרי אדרבה מפני שהחמץ נראה יותר יש לחוש יותר, ובשלמא בחמץ מועט, שאין דרך בני אדם לאכול כל דבר מן הרחוב (ועיין בגמ' ר"פ אלו מציאות בענין דאין מעבירין על האוכלים וכו'), אולם בדבר שהוא ראוי ועטוף היטב בשקית למה לא נחוש, ובפרט שחמץ לא בדילי מיניה כולא שתא (עיין באות הקודמת), וניחוש לשמא יבואו לטעות ולאוכלו, וי"ל שהחשש בקוץ הוא מפני שהוא דק ובלא משים לב יש חשש שיוקו, משא"כ כאן שהחשש הוא שמא יגביהנו ויאכלנו, יש לתלות שאדם יזכר ולא יבא לידי איסור, שהרי המוצא חמץ ואוכל ברה"ר בכלל הוא בודק אם הוא ראוי לאכילה, ואם הוא כשר (אמנם בזמן קדום לא היו חוששים כ"כ לכשרות בלחם שעשוי מקמח ומים, שלא היו מצויים חומרים למיניהם כמו היום) ואם אין בזה חשש גזל והשבת אבידה בסימנים וכדומה, ורק לאחר מכן אוכלו, ואדהכי והכי מדכר, ובפרט איסור חמץ שמרוב שהחמירו בו חמיר להו לאינשי, כמו שמצאנו בכ"מ (ואף שיש סברא שלא בדילי, מאידך גם נעשה הדבר חמור), ודו"ק. [ואעיקרא דמילתא יש לבאר, דשאני קוץ שהוא איסור מוקצה מדבריהם, והם אמרו והם אמרו, ולאחר שהתירו נעשה הדבר היתר גמור, אבל חמץ אם יגביהנו יעבור איסור, אין שייך לומר שיעבור איסור בשביל האחרים, ולא אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבריך, וכל שכן שהוא עובר ודאי וחבירו ספק. אולם דן בזה בודאי באופן שאינו מתכוון לזכות בחמץ].

ואמנם בעיקר הדברים יש להעיר שהריב"ש שם בהמשך הדברים הביא צד אחר לומר שאין איסור להגביהו מחשש שמא יזכה בו, שהרי ודאי אין דעתו לזכות בדבר שיבא לידי איסור, עיי"ש. [וכסברא זו מצאנו בפ"י בכ"מ, כגון בסי' תמח לענין גוי שהביא לו חמץ בפסח, או יורשים שירשו חמץ וכדו'], והערנו בזה בסי' תמו שהדבר צ"ע למה המשנ"ב לא הזכיר צד היתר זה, ועיקר מה שיש לדון הוא החשש של שמא יאכלנו.

ולבעוט בחמץ ברגליו, נראה שמותר, ואמנם מסתימת הריב"ש והביה"ל (שם) שלא י"עץ לעשות כן, לדוחפו בגופו (כעין שהתירו מוקצה בגופו וכלאחר יד), ובכך לא יבואו לידי מכשול, משמע שאסור, ויתבאר הטעם בזה כדרך שאסר הריב"ש מחשש שמא יבא לאוכלו, ובשלמא אם מחזר עליו לשורפו, אין חשש ויכול להגביהו, וכמש"כ בגמרא (פסחים יא.) הוא עצמו מחזר עליו לשורפו ולכן אין לחוש, אולם כאן שאינו רוצה לשורפו אלא לסלקו אסור, וכעת יש לדון אם מותר לבעוט, שהרי אינו דרך אחיזה, והוי היכר, או שמ"מ יש לחוש. והנה בשו"ע (סימן תמו ס"א) דן גבי גג של גוי שסמוך ליהודי ונתגלגל החמץ לגג של היהודי, דוחפו בקנה, עיי"ש. ומבואר שאסור לגעת בו ביד שמא יבא לידי מכשול (וכמש"כ הראשונים הובאו בב"י סו"ס תמו), ועדיין יש לדון בנגיעה כלאחר יד אי שרי, שהרי דחיפה בקנה

מהאורחות חיים דמשמע שאוסר גם בזה, וכתב הש"ך דס"ל שגם האו"ח מודה להתיר בשאר איסורים, ורק בלחם החמירו, מפני שעל הלחם יחיה האדם, והוא רגיל בו כל השנה, ולכן חיישינן, עיי"ש. ונמצא שבאיסורים לכוי"ע מותר.

וגם היתר לא יועיל בזה, כמש"כ המשנ"ב (סקי"ח) מפני שיש כאן איסור חמור שיתערב חמץ במאכל היהודי, וחלק המשנ"ב על הח"י, אמנם דברי הח"י יש לבארם שפיר לפי המנחת יעקב שמבאר הטעם שמה יבא לטעות, וא"כ שפיר יועיל לזה היכר כמו בבשר וחלב וככל הפרטים שכתבנו שם, ואך יש לציין שנתבאר שם שלא להקל בהיכר בלא דעות, וא"כ כשיש חמץ או גוי שאוכל חמץ לא מועיל היכר כלל, ולכן למעשה יש להזהר וכמש"ש.

סימן ב'

חזקה שליח עושה שליחותו

השולח שליח שיעשה לו איזה מצוה או כדי למנוע ממנו עבירה, אם זה בדרבנן סומך עליו, שחזקה שליח עושה שליחותו, אבל אם זה בדאורייתא אין סומך עליו. וכן בדרבנן שיש לו עיקר מן התורה, יש אומרים שאין לסמוך על השליח, ויש בזה עוד כמה פרטים, להקל או להחמיר.

בגמרא עירובין (לא: לב.) נחלקו בדין חזקה שליח עושה שליחותו, רב נחמן אמר בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו, ובשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו (ופרש"י דאי נמי לא עבד לא חמיר איסורא, ולכן סמכינן בדרבנן, ע"כ. וזה כעין דין דספק דרבנן לקולא ובדאי לחומרא בע"ז ו: וכ"ד). ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה חזקה שליח עושה שליחותו, ורב ששת הביא כמה ראיות ודחאם רב נחמן, והעולה: [א. על בית דין יש לסמוך יותר משליח, ולכן גם בדאי סומכים, ופרט זה מוסכם לכל הדעות שסומכין על ב"ד יותר משליח [ולאיכא דאמרי יש צד שאף לרב ששת אין סומכין על השליח אלא עד סוף היום, משא"כ ב"ד שהם זריזין ואפשר לסמוך כבר מחצות היום]. וכן הוא לב' הראיות הראשונות. ב]. על חבר יש לסמוך שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, ע"כ. ולכאוי יש ללמוד מזה שאם הוא ת"ח אפשר לסמוך עליו לכוי"ע אף בדאי, ואכן כן כתב בשו"ת לחם שערים ס"ט שבת"ח סומכים עליו לכוי"ע עיי"ש. אולם כל זה יש לומר באופן שהחבר נותן לו משלו איזה דבר, שבזה אנו אומרים שהוא בחזקת מתוקן, אבל כשאומר לת"ח לעשות לו משהו, בזה אפשר שנשתהה, וכ"ש אם הוא דבר שיש בו טרחה רבה, כמו עשיית מוחיצות וכיוצא.

והראשונים נחלקו להלכה אי כרב ששת או כרב נחמן, יש אומרים שהלכה כרב ששת שבכל אופן חזקה שעשה שליחותו, וכמש"כ התוס' (שם) בשם רבינו שמשון, שהרי הבה"ג וכן בתשובות הגאונים פוסקים שהלכה כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי. אבל ר"ת כאן כתב שהלכה בזה כרב נחמן, וכמו שאמרו בגיטין (סד:) שחזקה שליח עושה שליחותו הוא לחומרא ולא לקולא, ועי"ע שם. אבל ר"י דחה ראיותיו, וגם הרא"ש (שם סימן ג) דחה ראיותיו, וכתב שלכן אין אנו צריכים לסתור את הכלל של הגאונים, שהלכה כרב ששת באיסורי, ע"כ. ומאיידך כדעת ר"ת כן מבואר ברמב"ם וכמו שיבואר, ועי"ע בשעה"מ (פ"ד מבכורות ה"א) שהר"ף והרמב"ם ור"ת והרשב"א כולוה ס"ל שלא מהני חזקה שליח עושה שליחותו בדאורייתא. ולהלן יבואו עוד דברי הראשונים.

ברמב"ם (פ"ד מתרומות ה"ו) האומר לשלוחו צא ותרום ואינו יודע בבירור אם תרם או לא, אפילו מצא כריו תרום, אין חזקתו תרום, שאין אומרים באיסורים חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר, ע"כ. הרי בהדיא כר"ת, ואמנם עדיין צריכנין למודעי, שהרי בדרבנן לכוי"ע חזקה שליח עושה שליחות ואף לרב נחמן, ובהכרח שמש"כ בגמ' בגיטין להחמיר מספק הוא רק בדאי, וא"כ קשה שהרי תרומה בזה"ז מדרבנן, וכמש"כ הרמב"ם (פ"א מתרומות הכ"ו) שבזמן הזה ואפילו בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהם, שאינה מדאי אלא כשכל ישראל בא", וכ"פ הרשב"א והריטב"א ביבמות (פב.) ועוד רבים, ודלא כהראב"ד (בהגהותיו על הרמב"ם שם), ואף הראב"ד עצמו בהל' מעשר (פ"א ה"ט) כתב שרק דגן תירוש ויצהר מדאי, אבל שאר פירות וירקות דרבנן, וצ"ל דהרמב"ם בפ"ד מתרומות מיירי בתרומה דאורייתא, ולעולם שיטתו כרב נחמן הנ"ל, וכ"כ המהרי" קורקוס שם והמבי"ט בקריית ספר, ועוד באח'. וזה דלא כמו שכתב הגוב"ק (סימן ב) שלהרמב"ם אין חזקה שליח עושה שליחותו, ואין חילוק בין דאי לדרבנן, ורק אם יש חשש מכשול להמשלח אז אמרינן חזקה, עיי"ש. וכפי האמור אף הרמב"ם מודה שבדרבנן שליח עושה שליחותו. [ומש"כ הרמב"ם עוד לענין שליח לבדיקת חמץ, אין בדבר הכרח, די"ל אחר ביטול חמץ שחיוב הבדיקה הוא מדרבנן].

ובטור יו"ד (סימן שלא) הביא דברי הרמב"ם הנ"ל, וכתב אבל רבינו שמשון פסק שהלכה כרב ששת שאפילו בשל תורה אמרינן חזקה זו, ועי' במג"א (ס' תט) אך כבר תמחו עי"ז המשנה למלך (פ"ד מתרומות) והגר"א ביו"ד שם אות פ ועוד באח' דמוכח בסוגיא שאינו נאמן, ועי"ע בחי' רע"א מש"כ בזה עוד, עיין שם. וכן הבאנו מהשעה"מ (הנ"ל) שדעת הראשונים שאינו נאמן בדאי ושאי אפשר להקל נגדם, וכ"כ עו"א. ועכ"פ בדרבנן נאמן, וכמשנ"ת, וכן מבואר בשו"ע הל' עירובין (סימן תס ס"ח) שיכול לשלוח העירוב ביד שליח וכו', שחזקה שליח עושה שליחותו, עיין שם, וכ"כ האח"י שם.

ובשו"ע (סימן שלא סל"ד) פסק שהאומר לשלוחו צא ותרום לי והלך לתרום, ואינו יודע אם תרם ובא ומצא כרי תרום, אין חזקתו תרום, חוששין שמא אחר תרם שלא ברשותו. והרמ"א כתב וי"א דבכה"ג חזקתו תרום, דאמרינן חזקה שליח עושה שליחותו אפילו באיסור דאי, ע"כ. והנה הדבר צ"ע שהרי נתבאר שבדרבנן לכוי"ע סומכים על החזקה, וכ"פ השו"ע בסימן תט, וא"כ למה כאן החמיר בזה, ובשלמא את הרמב"ם תירצו המפ' דמיירי בדאי, שדרכו של הרמב"ם לכתוב גם

לבער [ורק יש להזהר מחשש שילדים יאכלוהו וכדו', או מסכנת נפשות או מצד אחשביה, ויל"ב. ולזה י"ל שדי בכיסוי עפר עליו ודיו]. אולם נראה שראוי עתה לשפוך עליו נפט כדי לבערו, מחשש שמא הנפט התנדף ע"י הבעירה, וכעת יפגום אותו.

והנה כתבנו בסימן תמה לדון בזה לגבי המכולות הגדולות שמציבים בעיריה לשריפת חמץ, שלא תמיד החמץ נשרף לגמרי, אך שם יש היתר מפני שהוא כמפולת וכו', עמש"כ שם, אולם כשזה בחצירו מדורה פרטית [ויש בזה גם כן ענין לשרוף בחצירו, וכמש"כ כמה אח' שהבאנו בסי' תמה], א"כ יש לחוש כל שהחמץ ניכר מבין השריפה, אא"כ פגום או מחיצה.

שימוש בשולחן בגינה ציבורית [גם כל השנה]

ו]. הרוצים לשבת בגינות שיש שם שולחנות המיועדות לבני אדם לאכול עליהם, יש לדון האם מותר להשתמש בהם בפסח [וגם כל השנה], שהרי אכלו עליהם כל השנה חמץ, וכן נשתמשו בהם ג"כ אנשים שאינם שומרי מצוות, וא"כ הרי צריך להכשיר אותם כמבואר בשו"ע (סימן תנא ס"כ) ששולחנות צריך להכשיר אותם בעירוי מפני שלפעמים נשפך עליהם מרק חם, עיי"ש. ואמנם במקומות כאלה בד"כ לא באים עם חמץ חם, שהרי עד שמגיעים לשם מהבית זה מתקרר, וא"כ אין חשש, אולם הרי מצוי שצולים בשר במתקן מנגל, ולפעמים קציצות עם חמץ או קציצות לא כשרות ובשר לא כשר, וא"כ עדיין יש חיוב להכשיר את השולחן.

ואם זה דוחק אזי יש להקל, וכפי שכתבנו שם בהל' פסח שאין זה חיוב לפי השו"ע שהרי בכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, אלא שזה רק מנהג, ובפרט דיש לתלות שאוכלים מה שבצקלונם שהם דברים קרים, ולא בעשייה על האש וכדו', אלא שבפשטות ז"א, שבמקום שעשוי לכך שצולים על האש, בודאי שיש לחוש [ותלוי בכל מקום לפי ענינו, שיש גינות שמסכימים לצלות בהם בשר ויש מקומות שמקפידים ע"ז]. ויש לבאר, שכל החשש הוא מצד הבלוע בשולחן עי" חם, ואף שאינו בן יומו מן הסתם ה"ז אסור אטו בן יומו [ולכן צריך להכשירו כנ"ל]. אולם אם אוכל בו דברים צוננים מותר, ואף להרמ"א מותר מפני שהוא דרך עראי, וכמו שכתבנו בארוכה (ויובא להלן בסי' תנא, ע"פ יו"ד סי' קכא שמותר להשתמש בכלי איסור בצונן דרך עראי), ומ"מ בחם אסור, אא"כ כשישרנו (בעירוי כפי המנהג, או בשטיפה היטב כפי עיקר הדין). וזאת ועוד שגם במקום שאין צולים שם בשר, מ"מ הרי יש חריצים בשלחנות, שעשוי להיות שם שיירי אוכל האסור בפסח או בכל ימות השנה, והרי מבואר בכ"מ בסימן תנא שאי אפשר להכשיר כלי שיש בו חריצים, וגם שטיפה לא מועיל לו, ובודאי שבמקומות כאלה א"א לנקות את השולחן כראוי, וא"כ לעולם הוא אסור להשתמש שם לכתחילה. והוא עיקר האיסור.

אך לזה יש ליעיץ, לפרוס מפה נקיה על השולחן [כיום יש מפות חד פעמיות], וזה מועיל במקום הצורך להכשיר בעירוי, כמו שנתבאר בסימן תנא ס"כ, עיי"ש. ואמנם אין זה פשוט, דהניחא מצד הבליעה שעשויה להיות בשולחן, ועי' מפה ניצול מזה (ועי' בדברינו ביו"ד סי' פט בענין הפרדה מבשר לחלב), אולם מצד איסור בעין בחריצים, הרי א"א לכסות על כל שיש בו חמץ ולאכול, אמנם נראה שאפשר להקל כשבודאי אין חשש שיתערב פירור במאכל, והמפה עומדת היטב ומהודקת בכל הצדדים וכדו', וניקה את מה שאפשר ונראה על פניו, ועי"ע בדרכי משה להלן סי' תסא אות ב, ובדברינו בהלכה מיוחדת בזה בסימן תנא, ודו"ק. [ויותר טוב היה אם יוכל לשפוך שם חומר פגום, כדי שאם יש חשש חמץ בעין יפגם].

וכאן תצא האזהרה להמון העם, ולא רק בפסח אלא גם בכל ימות השנה - שרוצים לאכול על שולחן ציבורי שנמצא בגינות ופארקים, שיזהרו שלא לאכול עליו ישירות עד שלפחות יפרסו מפה [חד פעמית] התפוסה היטב בכל השולחן וכו', אלא אם כן השולחן נקי, והם אוכלים דברים צוננים, שמותר.

אכילה עם גוי בשולחן אחד

ו]. גם באופן שאוכל בשולחן נקי, ויש לו מפה לעצמו, יש לשים לב אם לא יושב שם גוי או מומר שאוכלים חמץ, משום שבאופן זה אסור לאכול עימו, וכמש"כ בשו"ע (סימן תמ ס"ג) שאסור להעלותו עימו אפילו בהפסק מפה, עיי"ש, והטעם הוא משום חשש שמא יתערב חמץ של הגוי במאכל היהודי, ועמש"ש, ובחי' אדם (כלל קד ס"ד) כתב שאפילו אם השולחן גדול אסור, משום לא פלוג, ע"כ. ועיין בדברינו שם.

ובכל אופן גם כשאוכל בזה אחר זה, מ"מ יש להזהר שלאחר שיסיים לאכול ינקה השולחן וידיח אותו יפה במים, שלא ישארו פירורין מחמצו, וכמש"כ אח' כמובא במשנ"ב וכה"ח שם, וזה הוא ככל הכשר שולחן שנתבאר לעיל באות הקודמת.

ומאחר וכתבנו דין זה בסימן תמ ס"ג בקצרה, אחזור בעזה"י לבאר יותר, באיסור אכילה עם גוי שאוכל חמץ בפסח.

אסור לאכול שום דבר כאשר יש בשולחן חמץ של גוי, או שהגוי אוכל חמץ על השולחן (וכמבואר בפסחים יא, וכן בתשו' הרשב"א ח"א סו"ס קעז ושו"ע סי' תמ). ואף שבאיסורים על השולחן מותר לאדם לאכול בשולחן אחד, ולא חוששים שמא הוא יאכל מן האיסור, וכמש"כ הראשונים שהבאנו ביו"ד (סימן פח) מדברי הרמב"ן והריטב"א והר"ן בעי"ז סו. ועוד שכיון שבדילי אינשי מאיסורים שרי, ולא דמי לבשר וחלב, עיין שם, אולם בחמץ בפסח אסור, מפני שכל השנה אין אדם בודל ממנו ויש חשש שיבא לטעות, וכדרך שאמרו בחולין (קד:) בבשר וחלב, וכן מבואר האי טעמא בפסחים (שם), וכ"כ במנחת יעקב (כלל עז סקכ"א), והש"ך ביו"ד (שם סק"ב) כתב בשם הרשב"א טעם אחר, ששם החשש הוא שמא יתערב פירור חמץ במאכל היהודי, ומשום חומרא דחמץ החמירו, ולכן גם בהפסק מפה לא מועיל, אלא שהעיר

ה"ז טלטול מן הצד, ונגיעה בגופו מצאנו בהל' שבת שהוא ג"כ גדר של טלטול מן הצד (עמש"ש בפתיחה לסימן שח), וא"כ יש לומר שמותר לבעוט בו, דהיינו הך, ואדרבה קל וחומר הוא, שהרי טלטול בגופו קיל מטלטול מן הצד. [ומה שלא אמרו כן, י"ל דאורחא דמילתא לדוחפו במקל, א"נ משום בזיון אוכלים, וכדרך שכתב הפמ"ג בסימן קעא בא"א סק"א לענין פירות ערלה, עיין שם, אלא שהגרשז"א בשש"כ הנד"מ פ"כ הערה קד כתב שבחמץ שציתוה תורה להשביתו ולבערו בכל ענין, אין איסור לבזותו עיי"ש, וכ"מ בפו' בכ"ד, ולפי"ז מותר לדרוס על פירורי חמץ]. ואפשר שעצם ההתעסקות בחמץ שלא לצורך ג"כ אינו ראוי.

ובכלל יש להעיר, שיש אפשרות גם להגביה בלא לקנותו, והוא כאשר יכוון שלא לזכות בזה, וכמו שכתבנו בר"ס תמו בהערה, עיין שם. אך מאחר ויש חשש של שמא יאכלנו יש להזהר, ורק לדוחפו בקנה או בגופו מותר, כמבואר בסי' תמו.

ועל כל פנים למעשה המוצא חמץ ברה"ר לא יתייחס אליו בשום אופן (ואין שייך בזה כלל ההיא דמציעא (כג.) שאין מעבירין על האוכלין (והובא במג"א ואח' בסי' קעא), ושו"ר שעמדו בזה בשו"ת להורות נתן ח"ה סימן ל ושו"ת קנין תורה ח"ה סימן מג, ועי"ע להורות נתן במילואים, והעיקר שלא יתייחס לזה כלל לא בהגבהה ביד ולא בדחיפה ברגל, ולא כלום).

ואם נמצא החמץ בביתו ביו"ט או שבת כופה עליו כלי, ובחול המועד שורפו או פרורו וזורקו לים או לבית הכסא, וכן ראוי לעשות [וגם בזה"ז שמוכרים החמץ לגוי, אין בזה גול הגוי, וכמשנ"ת בתשו'].‏

מצא כלי חמץ בפסח

ד]. מצא כלי של חמץ ברחוב ורוצה לקחתו ולהשתמש בו לאחר פסח (או אפילו בפסח עי' הכשר בהגעלה וליבון כל אחד לפי ענינו), אפילו אם הוא ודאי משמש לחמץ, כמו טוסטר, מצנע וכדומה, שהרי אין שום איסור בחמץ הבלוע בכלים, וכמו שמבואר בר"ס תנא שלכך די בהצנעתם, ועוד ביארנו בסימן תמ"ח שלכן א"צ למכור במכירת חמץ את הבלוע בכלים, ואין לזה שום ענין.

באיסור השכרת כלי חמץ לגוי, חדא משום שרוצה בקיומו של החמץ, ועוד משום שהכלי בלוע חמץ ונהנה מזה, עיי"ש. והנה הפי שם נחלקו בענין מכירת כלים חמוצים בפסח לגוי, וכמו שהביא המשנ"ב (בסימן תנ סקכ"ח) ולא הכריע בהדיא, אולם אנן בענייתין כתבנו שם להקל, שכן משמע מהשו"ע שתפס רק כטעם ראשון שבטור (והוספנו עוד דברים בזה כיעו"י ש), ומעתה שמותר למכור לגוי, יש להוסיף עוד שגם ליהודי אפשר להתיר, שהרי אינו מוכר לו את הבלוע, ובלא"ה הרי אינו כלום, ואין בו איסור כל יראה ובל ימצא. וא"ת למה הפו' דיברו דווקא במכירה לגוי, י"ל מפני שליהודי אין נפ"מ, שהרי בלאו הכי לא יוכל להשתמש בזה בפסח, ואף שאפשר להגעילו ולהשתמש בו בפסח לדעת השו"ע, אולם הרי להרמ"א יש בזה איסור משום נטל"פ, ועוד שכבר כתבו הפו' שנהגו שלא להכשיר כלים אלא לפני פסח (וכמשנ"ת בר"ס תנב), ולקנות כדי להשאיר אחר המועד, ה"ז כפרקמטיא בעלמא שגם היא אסורה בחול המועד, אלא לצורך המועד (אמנם משכח"ל דברב האבד, אך לא שכיחא כולי האי), ולכן לא הוכירו הדין ביהודי, ולעולם גם ביהודי מותר למכור.

אלא שאם יש בכלי חמץ ממש צריך לזורקו, ויתכוון תחילה שלא לזכות בו, ומן הסתם נמי אמרינן שאיסורא לא מתכוונים לזכות, וראה לעיל מה שכתבנו בענין המגביה חמץ שאם מכוון לא לזכות פשיטא שאין איסור, ועי"ע שם. אלא שמ"מ אסור לטלטל חמץ מחשש שמא יאכלנו (זולת אם כוונתו כדי לשורפו). אמנם לזמן מועט אין חשש של שמא יאכלנו, ויכול גם לנער את הכלי, ויניח החמץ ברחוב, ולא איכפת לו מזה, ויקח את הכלי [ואם זה רק פירורים בעלמא אין בהם חשש כלל של שמא יאכלנו, וכמו שביארנו בסי' תלג עפמש"כ בסי' תמב ס"ז ובסי' תמד ועוד, ומ"מ יכוון שלא לזכות בזה, אך אין לו איסור בשחייתם].

ואחר פסח יכול להשתמש כרצונו ואין הנידון מצד כשרות, כי בד"כ אין מאכלות אסורות בלחם מצנע וכדו', בפרט בעיר תורנית, ועכ"פ יפעיל על החוּם הגבוה, ומותר.

ובכמה דברים מצאנו שמותר לקנותם רק יכוון שלא לזכות בחמץ, וכגון משכ"י בשע"ת סו"ס תסז אות מד במי שקונה עוף בפסח יכוון שאינו זוכה בזפק, וכמה שבתוכו שמא יש בו חמץ וישליכו עיי"ש, ועי"ע כה"ח סי' תמח אות כח במי שמקבל אגרת התומה בבצק שכיוון שלא לזכות בחמץ. ונראה שבדברים הכרחיים בודאי מותר, ודוחק לומר שדווקא בבלוע בחמץ החמירו, שהרי הסברא נותנת בהיפך, ובכלל כנראה שההלכה כטעם ראשון שבטור, ובפרט כשמכוון בהדיא שלא לזכות בחמץ, ולכן אפילו בכלי בן יומו מותר, דאם אינו בן יומו, הרי פשיטא דנטל"פ ואינו נהנה כלל, ודו"ק. וה"ה למכור ולקנות כשיש צורך מותר.

ולכן, מותר לזכות בכלי חמץ בפסח (ומכוון שלא לזכות בחמץ), וכן מותר למכור לגוי כלי חמץ בפסח אפילו הוא כלי בן יומו, וכפיה"א נראה שיש להקל למכור גם ליהודי מעיקר דין חמץ (אלא שאסור פרקמטיא בחוה"מ, וזולת בדבר האבד או לצורך המועד כגון להגעילו לפי השו"ע ולהשתמש בו, וכדומה).

ראה בפסח שהחמץ שלו לא נשרף כראוי בער"פ

ה]. אחד שרף את החמץ בחצירו בערב פסח, ובא בפסח וראה שיש עוד שיירים שלא נשרפו, ומספר לתומו ששפך על זה נפט קודם השריפה, והנה מה ששפך על זה נפט קודם השריפה לא נהג כראוי, שהרי יש מצוה לשרוף, ואם שפך עי"ז נפט כבר פסל אותו מאכילת כלב, אך אפשר שאולי קודם השריפה שנהפך לפסול כבר מתנדף הנפט וכלה, וכתבנו עי"ז בסי' תמג, ועכ"פ בזה תלוי גם הדין לגבי החמץ שנמצא כעת אם צריך לבערו או לא, שאם הוא פגום מחמת הנפט שיש בו הרי שא"צ

הלכתא למשיחא ולדאורייתא, אבל לשו"ע משמע לכא' שגם בדרבנן אין סומכין, וצ"ע. ומיהו מלשון הרמ"א אפשר לשמוע שהבין אכן שגם השו"ע מיירי בדאורייתא, ולזה כתב שי"א שאף בדא' אומרים חזקה שליח עושה שליחותו, וכוונתניו שאם השו"ע מיירי מדרבנן, הרי תחילה היה לו להדגיש את ההלכה המקובלת יותר שבדרבנן אומרים שליח עושה שליחותו, ואח"כ להפליג ולהקל בזה אף בדאורייתא, ואפשר א"כ שמאחר שאפשר לפרש את השו"ע בדא' שבזה לא סומכים, לכן כתב שי"א שגם בדא' סומכים, אבל בדרבנן פשיטא לכו"ע ססומכים.

אך עדיין הדברים קשים לפי פשוטו, דבכל דוכתא מעשרות בזה"ז דרבנן, וכן פסק השו"ע ביו"ד (שם ס"ב) כלשון הרמב"ם שבזה"ז תרו"מ מדרבנן, עיין שם (וע"ע גם בשו"ע (סימן שלא ס"א)) שבדרבנן יש ברירה, וה"ה בתרו"מ, עיי"ש). ובודאי שעז" קאי גם כאן, ובפרט שסתם ולא חילק בין מעשר דגן תירוש ויצהר, למעשר פירות וירקות שהם בודאי דרבנן, שו"ר שעמדו בזה מהר"י טייב בספר חקת הפסח סי' תלד והחזו"א במעשרות סי' סקט", וכן בערוה"ש זרעים סימן סג סי"ט, וה"ד ביב"א ח"ט סע"א, שמשמע שגם בתרומה דרבנן בזה"ז אין סומכין, וה"ט דאיתחזק איסור טבל, ע"כ. וצ"ע דגם שאר דינים שאנו אומרים בהם חזקה זו איתחזק איסורא. אמנם בחיוב מצות עשה קיל טפי מאיתחזק איסורא.

אכן מצאנו בתוס' בעירובין (לב, סוע"א) שכתבו שאע"ג שמעשר פירות דרבנן, ורב נחמן מודה שבשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו, מ"מ כיון שעיקר שם מעשר מן התורה חשיב לה כשל תורה, ע"כ. וכ"כ הריטב"א שם. ומתחלה חשבתי לדון שכ"ז לדעת ר"ת בתוס' לעיל שפסק כרב נחמן, משא"כ לדידן ד"א כרב ששת, אולם ז"א נראה כלל, שהרי משמע בתוס' שדחו דברי ר"ת, וגם סתם תוס' הוא ר"י כידוע, ושוב התפלאתי לראות שבספר חקת הפסח שם בס"י תלד וכן בשו"ת בית שלמה סימן עג כתבו כן, שלדידן דיש פלוגתא בזה יש להקל בדרבנן, וטעמם משום דאיכא פלוגתא וספק דרבנן לקולא, עיי"ש. וזה חידוש, אחר שמ"מ אנו פוסקים כר' נחמן, והוא מחמיר בעיקרו מדא', אכן בגיטין (סה.) משמע דתרו"מ נחשב כאין עיקרו מה"ת, וכ"ה בב"י (יו"ד סי' קכא), ועוד באח'. ועוד י"ל שאנו מחמירים מספק, ואכתי הוא רק בדא' ולא בדרבנן, ולכן כתבו לסמוך עז' להקל אף בעיקרו דא', אחר דמ"מ הנידון הוא בדרבנן, ומ"מ נראה שאין זה מוחלט, וראוי לצרף לסניף נוסף, ובפרט שכפי שביארנו דברי השו"ע שהחמיר בתרומות י"ל שהוא מפני דעיקרו דא', ואין בדבר הכרע.

ונראה על כורחינו שהשו"ע העתיק בזה את לשון הרמב"ם, ואין זה ברור שכן דעתו לריגא (ועיין באו"ח סימן תרמה שהשו"ע סתר עצמו בסימן אחר, וזאת עקב שהעתיק לשון הפוסקים בהעתקה, וכמש"כ האח' שם ובמשנ"ב שם, ויש לחלק). וכן הוא דעת רוב הראשונים, והיא דעה מכרעת שבדא' לחומרא ובדרבנן לקולא, וא"נ דשאני היכא דעיקרו מה"ת, ולכן החמיר, ואע"פ שהוא תרתי דרבנן, ומצאנו ד"א שבכה"נ נעשה הדבר כמו שאין עיקרו מן התורה, וכיעוין בבית שמואל על שו"ע אהע"ז (סימן כח סקנ"ב), עיין שם, אפשר דלזה סתם דמיירי בדאורייתא אגב דברי הרמב"ם, וא"נ י"ל טפי דמיירי בדגן תירוש ויצהר שהוא חד דרבנן בזה"ז, ולכן החמיר, ודו"ק. וא"נ דלא ס"ל כחידוש זה של הבית שמואל, ולעולם הוא נשאר כמו עיקרו מן התורה, כיון שיש לו שורש ועיקר מ"מ, ודו"ק. וע"ע בשו"ת אחיעזר (ח"ג סימן עג) מש"כ בזה בענין חזקה שליח עושה שליחותו, במשלוח מנות ע"י שליח.

וכבר מבואר בהדיא בשו"ע (סימן תט שם) שבדרבנן כמו עירובי תחומין אמרינן שליח עושה שליחותו. והנה במשנ"ב שם (סק"ג) כתב שזה דווקא בזה שהוא איסור דרבנן, אבל באיסור תורה אין סומכין על חזקה שליח עושה שליחותו [וציין בשעה"צ להרמב"ם ור"ת ורבינו יהונתן ורי"ז ורשב"א בעבודת הקודש וריטב"א, וע"ע גם בשיטמ"ק בנויר יב. וכתב שם שכן הוא דעת הגאונים (נ"ב). ואין זה כדעת הגאונים שהביא הרא"ש בעירובין שם). ושכן סתם המחבר ביו"ד סי' שלא, ע"כ. ולעיל הבאנו משעה"מ שכן דעת הרי"ף, ומאן ספיין ומאן רקיע לחלוק עליהם, וע"ע להגאון מהריט"א בקהלת יעקב מערכת מ"ם אות רה ובמלא הרועים מערכת שליח, וה"ד בשד"ח מערכת ח"ית כלל פו, וכ"כ עוד באח']. ושוב הביא שי"א שאפילו באיסור דאורייתא סומכין על החזקה, היכי שיש חשש מכשול למשלח אם לא יעשה שליחותו [וציין להר"ש בתוספות ורא"ש מתשובת מהר"ם ותשובת מיימוני הובא במג"א], אולם אף שכן כתבו התוס' (שם) ועוד, אבל בקרן אורה (שם) כתב שהרמב"ם אינו מחלק בזה אם יבא מכשול או לא, ושכ"מ בירושלמי וכו', עיי"ש (וזה דלא כהנובי"ק חאהע"ז ס"ב), והנה אף שגם הרמ"א הביא דברי הי"א הנ"ל, אך גם הוא לא כתב זאת כמילתא פסיקתא, וכן בדין שאין להקל בדאורייתא נגד רוב הראשונים הנז' מעמודי הוראה ומהמפורסמים שבית יוסף נשען עליהם, ועוד דזו דעה מציעתא ומכרעת (וגם המשנ"ב לא הביא כן אלא בלשון י"א, אבל סתם כדעת המחמירים, וכ"פ החזו"א במעשרות שם), וכן עיקר, ודו"ק. וע"ע במשנ"ב בהל' פסח (בסימן תלד בשעה"צ אות כו) שכתב דלמאי נדקטינן דבדאורייתא לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, בודאי צריך לבטל בעצמו את החמץ שמא לא יעשה השליח שליחותו, ע"כ. וכאמור שבדברים שהם מן התורה אין סומכים על שליח, אפילו שהוא דבר שאם לא יעשו אותו יהיה מכשול למשלח.

סיכום הדברים ועוד דינים

באיזה אופנים סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו

א. דברים שהם מדרבנן אומרים בהם חזקה שליח עושה שליחותו, וסומכים על השליח שעשה שליחותו. [ועיין להלן ד"ה ודע].

ב. דברים שעיקרן מן התורה, יש אומרים שלכו"ע אין סומכין (תוס' וריטב"א עירובין לב.), ויש מקילין בזה (מהר"י טייב בחקת הפסח והבית

שלמה שם ומשום ספק דרבנן לקולא, ועיין לעיל שכתבנו שאין בזה הכרע ברור כדעתם, ומ"מ אפשר לסמוך עז"ז, ובפרט בצירוף נוסף).

ג. ודברים שהם מדברי קבלה, יש אומרים שלא סומכין, ויש מקילים בזה [הנה נחלקו הפו' בענין דברי קבלה כדברי תורה, עיין בראשונים במגילה ו: ז. ובאח' טובא, וה"נ דנו האח' גבי משלוח מנות ע"י שליח, ומ"מ לפיה"א לעיל מדברי האח' לדידן יש להקל בצירוף הסוברים להקל בדאורייתא, א"כ בנוד"ד נמי יש להקל, ודו"ק. ושו"ר שכ"כ ביב"א שם, וזה אפילו במקרא מגילה, וכ"ש במשלוח מנות]. ועו"ל בכל זה לענין משלוח מנות, לפי דברי הפו' שמשלוח מנות צריך דווקא שליח כלשון הכתוב "משלוח", והאריכו באח', ולשיטתם י"ל שזו גופא תקנת חז"ל על ידי משלוח, ולא חששו שמא לא תתקיים השליחות, וזה ודאי שאין לומר שמלבד השליחות צריך לברר, ופשוט. והעירוני לזה. אך זה לא יתיישב כ"כ לפיה"א שא"צ שליחות במשלוח מנות, ושמא אכתי כיון דיצא הכתוב בלשון "משלוח", הוא ללמדינו את זה גופא].

ד. דברים שהם מן התורה אין סומכין על שליח כלל [ואפילו אם זה דבר שלולי המעשה של השליח יבא המשלח למכשול, אי אפשר לסמוך עליו].

ודע, שגם בדרבנן יש אומרים שאין לסמוך על חזקה אלא בדבר שאם לא יעשהו השליח, יבא המשלח לידי מכשול, וכן מדוקדק ברש"י בעירובין שם, וכ"כ התוס' שם בשם ר"י ועוד ראשונים [ושו"ר שכ"כ במל"מ פ"ד מבכורות, אבל הפמ"ג בשושנת העמקים כלל כב, וכן באשל אברהם בסי' תט סק"ט, כתבו שהוא תלוי בב' דרכים שבתוס', ולקולא]. ויש חולקים [כמו שהזכרנו בסמוך שהדבר תלוי בד' התוס', וע"ע גם בסמ"ק מציריד מצוה קפ שרבינו נתנאל פסק כר"ת ודחה דברי ר"י. ועיין גם בקרן אורה בעירובין שם שכן הוא דעת הרמב"ם].

ועוד כתבו הפוסקים שלא אומרים חזקה זו בדבר התלוי בדעת אחרים, שצריך שיתרצו לכך [כ"כ כמה אח', ה"ד בשד"ח מערכת ח"ית אות קיב. ויש מי שאומר שאם הסכים תחילה סומכין ע"ז, עיי"ש. וה"מ בדרבנן דווקא. וראה עוד בסוף המאמר ד"ה ובקידושין במוסגר].

ודע עוד, שבכל אופן אין לסמוך על השליח, רק אם הוא אדם גדול שקטן אינו נאמן, ומבואר כאן בס"י תט וכו"ד], וגם שיהיה שומר תורה ומצוות [ששליח מומר (עיין לעיל) דינו כמי שאינם נאמנים כלל]. וכל שכן גוי אינו נאמן [שו"ת הרמ"ץ חיו"ד סי' עה ובשד"ח מערכת ח"ית כלל קיא]. אבל אשה נאמנת [עיין סימן תלז סק"ח, דלא כמחה"ש].

אופנים שסומכים על השליח אפילו בדאורייתא

א. על בית דין סומכין אפילו בדא' [גמרא שם]. ומבואר היטב עפמשי"כ במשנה במנחות (סח.), ודו"ק.

וראתי הלום בהערות הגרש"ב ולדינברג על סימן תמח ס"ג שהביא מהגרא"מ המבורגר זצ"ל דכמו שיש חזקה שליח עושה שליחותו בבית דין, כך גם כל רב המוכר חמץ לרבים הוי כב"ד, וכן מו"צ הרושמים ומוסרים לבית דין הוו כשלוחי ב"ד, וכן סתם שלוחים שהועמדו ע"י ב"ד (ורק בסתם שלוחים צ"ע), ע"כ. ולענ"ד צ"ע אם כל כה"ג הוי בכלל בית דין. אך ראיתי כע"ז גם באול"צ פ"ז סי"ט, ומשמע שהבינו שכל שייכות לבית דין מהני, אך לענ"ד לא בריירא מילתא להקל.

ב. על חבר סומכים שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן [גמרא שם], וממילא יש מקילים בתלמיד חכם שחזקה שעשה שליחותו [כ"כ בלחם שערים, הבאנוהו בתחלת הדברים בהערה, אולם לפענ"ד יש לדון שיש חילוק בין דבר שהת"ח מוציא מתחת ידו, שמן הסתם הוא מתוקן, לבין מעשה שליחות, שאפשר לחוש שמא הת"ח לא עשה זאת, ובפרט שת"ח בגירסיהיו טרידי (גיטין ו:), וכמה פעמים שהם שוכחים יותר משאר אנשים, שהרי הרבה טרדא יש להם, ובפרט באנשי ציבור, ולכן לענ"ד צ"ע. אמנם יל"ד ממה שמצאנו שנוהגים לעשות את הרב שליח למכירת חמץ כמש"כ הפו' בסימן תמ"ח, ובאריכות רבה בשד"ח באספ"ד מערכת חמץ ומצה סימן ט, ולהנ"ל ניחא כיון שהוא ת"ח, ובפרט שהוא בשליחות בית דין וכמשנ"ת באות הקודמת. ואמנם כאן הוא שליח בית דין, מ"מ אפשר דזה נמי בכלל, וא"נ מפני שעושים גם ביטול, ושוב אינו אלא מדרבנן]. אך מדברי הפו' לא משמע כן [דלא חילקו בזה, וע"ע לעיל].

ג. אם השליח מבטיח בפירוש שיעשה את השליחות, כתב המחנה אפרים (סימן כא) שסומכים על השליח אפילו בדאורייתא (כעין מש"כ בפסחים צב. ומשום שארית ישראל לא יעשה עולה וכו'). אולם מדברי הפוסקים משמע שאין להקל בזה, אלא אם כן פתח השליח שרצונו לעשות כן [עיין רמב"ם פ"א ממעשר ה"ח שתלוי אם בעה"ב פתח לעשותו שליח או שהשליח פתח, עיי"ש. ובכס"מ, וכן במל"מ פ"ד מבכורות, וכן מסתמא הוא כך, ואעפ"כ לא התירו הפו', אך כאמור שהמחנ"א כתב להקל, וכן בשו"ת תורת חסד חאהע"ז ס"ב אות ו, וחזי לאצטרופי].

ד. אם השליח משתמש בדבר, בודאי סומכים על זה, וכגון ששלח שליח לעשות מחיצות כדי לטלטל בשבת, אם רואה את השליח שהוא מטלטל, סומכין שמן הסתם תיקן מחיצות, והיינו באופן שהשליח ירא שמים ונזהר מטלטול בלא מחיצות כדין [כ"ז נראה פשוט לענ"ד, וה"ה נדה שהלכה לטבול סומך עליה, וכמשנ"ת ביוסף סוהר בסי' קפד, קפה].

ה. אם אחר השליחות חוזר אל השליח, ושואל אותו אם עשה את השליחות, והשליח אומר שעשה, בודאי נאמן [הגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה סי' שפג, ככל דין של עד אחד נאמן באיסורים, ואפילו באיתחזק איסורא, עיי"ש]. ופשוט.

ו. נתן כסף לחבירו שישלם בעבורו, יכול לסמוך עליו, כי בודאי חבירו לא יגזול את הכסף לעצמו [פשוט], ואינו ענין לחזקה הנ"ל שהיא רק חשש מניעה, וכ"כ בשו"ת אחיעזר ח"ג סימן עג, וע"ע שם מהג"ר שלמה הכהן מוילנא].

אבל דבר זה לא יועיל בנידון של עירוב, וכגון שנתן לו ממון שיעשה עירוב, או שנתן לו חומרים לעשות העירוב וכדו', שאף על פי שבודאי לא יגזול לעצמו, אולם עדיין יש לחשוש שמא לא עשה זאת באותו שבת, אלא מחכה להזדמנות אחרת (וכן בענין משלוח מנות שדנו בו הפו', החשש הוא שמא יחזיר את המשלוח לאחר פורים), וכן בשאר דיני ממונות, כגון שצריך לשלם שכר פועל ביומו ליתן שכרו, אינו יכול לסמוך על זה, שמא נשתהה, ושו"ר שכן נסתפק בזה רבינו הח"ח באהבת חסד (פ"י בנתיב החסד סק"ה) בשם הפמ"ג בספר מתן שכר של מצוות, מאחר דבדאורייתא קי"ל שלא אומרים חזקה שליח עושה שליחותו. עיי"ש. אך יש לדון בכל זה כאשר הוא משלם לו על שיעשה שליחותו בשביל שיועיל לו לאותו ענין שהוא צריך, שבאופן זה אין לומר שמא ישתהה, שהרי אז בודאי גול בידו שהרי קיבל כסף ולא עשה את השליחות, ורק אם נתן לו כסף שיעביר כסף או שיעשה עירוב, ולא אמר לו סיבה שצריך אותה בהקדם אז יש לחוש. ואמנם בכל זה עדיין יש לחוש שלא יעשה השליחות ויחזיר את הכסף למשלחו, וצ"ע. אך כתבנו בהלכות פסח סי' תמח בענין שליחות והרשאה לרב במכירת חמץ, שי"א שזה מועיל שלא לחוש.

ודע, שבכל האמור אין חילוק אם זה שליח בזמן קצר או בזמן ארוך, וכן אם זה בהרבה טורח או במעט, ואם הוא דבר של דאורייתא אין סומכין אפילו בזמן מועט, שמא הוצרך ליפנות, או שמא צלצלו אליו בפלאפון המצוי כיום כמעט בכיס כל אדם, ושוב אחר כך נשכח ממנו [ודלא כמו שראיתי לח"א בדורינו שצירף להקל כשהוא סמוך ונראה ובכמה דקות עד למילוי השליחות, ע"כ. ולא מצאנו כן בפו', ואולי יש ללמוד רק ממה שדנו הפו' בענין שליחות לביטול חמץ (סו"ס תלד) דיש מתירים, ויש לפרש כונתם משום דביטול באמירה סגי, אולם ז"א מוכרח, וי"ל בכמה אופנים, ואין להאריך]. ולאידך גיסא אם סומכים יש להקל אף בזמן מרובה, אך גם זה מסתבר שהוא רק בזמן ובטורח סביר, ולפי הענין.

[ובקידושין מצאנו שהשולח לקדש לו אשה חזקה שליח עשוה שליחותו, וכמו"כ בנויר (יא:), וכ"פ הרי"ף רא"ש ורמב"ם ובשו"ע אהע"ז (סי' לה ס"א). ועיין עוד שם. וביארו המפרשים דחומרא היא, משום קנס שעשה דבר כזה, ואינה חזקה גמורה, שהרי אפשר שלא תאבה האשה, ובב"ש שם כתב דהא דקי"ל שחזקה שליח עושה שליחותו אף לקולא (וכמש"כ בעירובין או"ח סי' תט), הוא משום דעירוב דרבנן].

<div></div>
<div><div></div><div><div>הרב אברהם שקלאר</div></div></div>
<div><div></div><div><div>כולל "אליבא דהלכתא" ברכפלד</div></div></div>
בענין כלים שבישלו בהם חמץ מה דינם בפסח
<p>ובו יתברר האם מותר להשהותם בביתו או שצריך למוכרם לגוי</p>
<p>עוד יתברר האם כשחזרו לרשותו צריך להטבילם עם ברכה או בלי ברכה</p>
<p>ומה העיצה להמנע מזה, והאם מועיל למכור רק את הבליעות שבכלים</p>
<p>וני"מ בשביעי ש"פ שחל בער"ש האם יהיה מותר להשתמש בכלים הללו בשבת</p>

א [זה החלי, כתב השו"ע (סי' תנ"א ס"א) קדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה וכו' משפשפן היטב שלא יהיה חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם בין במינו ובין שלא במינו, ומצניען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסגרם בחדר ולהצניע המפתח, עכ"ל. והכי איתא בגמ' פסחים (ל.) וכשמואל דקדירות משהי להו לאחר זמנו, ועביד בהו בין במינו ובין שלא במינו.

ב [והטעם שאין בהם איסור בל יראה, כתב המ"א (סק"א) וז"ל: ולא דמי לחמץ שנתערב שאסור להשהותו, דהתם נראה הוא אלא שאינו ניכר, אבל בלוע בכלי אינו נראה ומצוי, ראב"ן (פסחים סי' קס"ב) וכ"כ רי"ו (נתיב ה') וכ"מ בר"ן (ח.), ויש שרצו להביא ראיה מהתוס' (שם ד"ה לשהינו) דדוקא אם נשתמשו בהן משהו חמץ אבל הרבה אסור, ולא עיינו יפה דאנן קי"ל כר"ש דאפילו נשתמש הרבה שרי לשהותן כיון שאינו בעין, ואח"כ מותר לבשל בהם לכתחילה, עכ"ל. וכתב המ"ב (סק"ה בשם העו"ש) דלא קנסו חכמים על מה שהשהה החמץ אלא על החמץ בעין ולא על הבלוע בכלים, ולפיכך מותר לכתחילה לבשל בהן אחר הפסח, וא"צ הגעלה כשאר איסורים שצריכים הגעלה גם באינם ב"י.

ג [אמנם כל זה בכלים שאפשר לשפשפן היטב ולהסיר מהן החמץ הדבוק בהם, אבל כלים שא"א לנקרן דינם נתבאר בשו"ע (סי' תמ"ב ס"יא) וז"ל: ערבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצים אותן בחמין ומנקרין החמץ מהן, כי א"א לנקרן שלא ישרא בהן בין הכל כזית והכלי מצרפו וכו', וצריך ליתנן במתנה לגוי עד לאחר פסח או לטווח בטיט, וכ' המ"ב לאו דוקא אלא ר"ל ברוב הפעמים לא יוכל לנקרן כראוי, ולכן יש להחמיר משום חומרא דחמץ. וכתבו האחרונים דה"מ ערבות העשויות מנסרים גדולים שלשין בהן פת שיש חריצין בין נסר לנסר ומצוי חמץ בתוכן, אבל עריבות קטנות העשויות מחתיכה אחת ואין בהן סדק, פשיטא דיכול לנקרן כדי להצניען.

ד [עוד כתב הרמ"א (שם) דטוב לעשות כן בכלים שמניחים בהם קמח כל השנה, וכן בכלים שמניחים בהם פת כל השנה. וכ' המ"ב דשמא יש עליהם חשש חימוץ ונכנסו בין הסדקים, וכן סלים של נצרים מפני

חמץ מישראל לא לצרכו קנאה אלא לסחורה, ידידע שדעתו לחזור ולמכרו לישראל, א"כ כמו שישראל הקונה מעכו"ם לסחורה לא נתחייב הישראל בטבילה, ה"נ עכו"ם הקונה מישראל וחוזר ומוכרו לישראל לא יתחייב הישראל הקונה.

ובמשנ"ה דחה לדבריו מכמה טעמים:

א) דאפי' נימא כדבריו דישראל שלקח כלי מן הגוי או איפכא עבור סחורה פטור מן הטבילה, מ"מ פשוט שישראל שלקח כלי מן הגוי ונשתמש בה עם חמץ נתחייב בטבילה לכוי"ע, וא"כ ה"נ כשקונה החמץ עם הרי כבר נשתמש בכלי זו בחמצו שהוא לצורך מאכל, וא"כ כמו בישראל שהלוקח כלי מעכו"ם לסחורה והכלי משמש למאכל חייבת בטבילה, דהרי עד שימכור הכלי משתמש בה לצורך חמצו, ה"נ בעניינו. **ב**) ותו עיקר הטעם דחונני הלוקח כלי לסחורה פטור מטבילה, אינו משום דהוא רק סרסור ומעולם לא קנה כלים אלו, אלא פשוט שהכלים שקנה הם שלו לכל דבר, והגזל כלים אלו גזל את הישראל, וטעם הפטור דלא חייבה תורה לטבול רק כלי מאכל העומדים לצרכי סעודה, אבל הקונה כלי לנט"י וכדו' פטורים מטבילה, וה"נ כלים העומדים לסחורה דומים לכלים העומדים לנקיון וכדו', וממילא מעתה גוי שקונה כלי חמץ בערפ"ר ה"ה שלו, אפי' לא קנאם רק לסחורה סו"ס הם ברשותו, ולכן כשחוזר וקנאה מהעכו"ם צריך טבילה, והכי משמע בשו"ע (שם סי"א) שלא חילק בין לקחו העכו"ם לסחורה או לצורך עצמו, מפני שבעכו"ם אין ני'מ לאיזה צורך קנאו, וסיבת חילוק בין ישראל לעמים יתבאר ע"פ טעמו של האיסור"ה (כלל נ"ח) שטעם הטבילה כשיוצא מרשות הגוי לישראל הוא כעין טבילה לגירות, וכ"ה ברשב"א (יבמות מז. ד"ה נתרפא) שכ' דענין טבילת גר הוא כקונה כ"ח מעכו"ם, ומקורם בירושלמי (סוף ע"ז) שהטבילה כדי להוציא את הכלי מטומאת נכרי ולהכניסו לקדושת ישראל יעו"ש. וכן מבואר בבה"ל (שם) שנקט טעם זה לעיקר.

ואף שמצא חבר לסברת בית אבי בצפנת פענח (פ"ז ממאכ"א ה"ג) דיצא לחדש דדוקא אם העכו"ם עשה כלי תשמיש לעצמו לסעודה אז חייב טבילה מן הדין, אבל עשאן לסחורה אין עליהם דין כלי סעודה, ודינם כדין פת פלטר, והביא סמוכין לסברא זו מלשון הריטב"א בע"ז (דף מז.) שכתב הטעם דכלי עכו"ם צריכים טבילה משום דסופן להשתמש בהן באיסור ויצאו לקדושה, לכן הצדיכן הכתוב לטבילה אף בחדשים, עי"ש.

וא"כ מעתה לפי"ז בכלים העומדים לסחורה ולא לאכילת איסור א"צ טבילה, ואף אם נבוא לחלק בין עשאן למכור לעכו"ם או לישראל, מ"מ בנד"ד שגוי הקונה בער"פ כל מטרותו הוא כדי לחזור למכור שוב לישראל, א"כ לסברת הריטב"א והצ"פ א"צ טבילה, ומ"מ דחה במש"ה דבריו כיון שכל הפי כולם הזכירו רק לטעם הירושלמי והרשב"א, ולא הביאו כלל טעם הריטב"א, והניח את סברת הצ"פ בצ"ע, וסיים דהמוכר כליו בע"פ כיון שודאי קנאה עכו"ם, אף שחוזר ומכרה לישראל צריך טבילה, עי"ש.

ולכאזי אם כל הכרחו הוא ממה שלא הזכירו הפו' סברת הריטב"א לא איריא, דבאמת אין כאן מחלוקת, דגם הריטב"א מפרש טעם הטבילה כטעם הירושלמי והאיסור"ה, אלא שביאר טעם הטומאה דהיינו מה שעתיד הכלי לבוא לידי איסור אצל הגויים, ודיבר הריטב"א בהוה יען כי כל אכילתם הוא מאכ"א וד"א, ואפשר שגם הראשונים הנ"ל לא פליגי ע"ז, ומה שלא כתבהו כן בהדיא מפני שכן היה פשוט להם שלא הצריכה התורה טבילה לכלי סחורה כפי שלא הצריכה טבילה לשאר כלי הבית שאינם עומדים לסעודה, ושוב מצאתי באבני"ז (יו"ד סי' ק"ז) שביאר ע"פ סברת הריטב"א את סוגית הגמ' בשלהי ע"ז עי"ש, ולא נחית לטעם הריטב"א, ותו נראה דבצירוף שאר הסברות שנוכרו בדברי הפוסקים שלא להצריך טבילה שאין לדחות דבריו לגמרי להלכה, ודו"ק, ולמעשה לדינא בשדי חמד (מערכת חמץ סי' ט) הביא את ב' דעות הפו' הנ"ל, וסיים דצ"ע לדינא, ולכן למעשה ראוי לעשות עיצות הנ"ל שיכתוב בשטר המכירה שמשכיר או משאל הכלים כמבואר בשו"מ (שם) ובדברי מלכיאל (ח"ד סי' כ"ב), או שמוכר רק את החמץ הדבוק בכלים כנוסח הסמ"ע ורנ"א, וכ"נ נוסח הגר"ז (סוף ה"פ עי"ש), ויש שפקפקו ע"ז, עיין בדברי מלכיאל שם והבא"ח (פר צו) ובשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' קס"א) מכמה טעמים, ולמעשה בנוסח המצוי בידינו מוכרים רק את הכלים שא"צ טבילה וכמשנ"ת.

ג) ועתה נבוא לדון האם יהיה מותר להשתמש בכלי חמץ שמכרם לגוי בשבת אחר שביעי ש"פ, ואין הנידון לאוסרו בטלטול משום טבילת כלים, דהלא אפילו אם מכרם לגוי במכירה גמורה הלא קי"ל דכלי גוי א"צ טבילה כמבואר בשו"ע (סי' ק"כ ס"ח), ואדרבה כתב המחבר (סו"ס ק"כ ואו"ח סי' שכ"ג ס"ז) דמי ששכח להטביל כלים מעי"ש ורוצה לצאת מן המחלוקת אם מותר להטביל כ"ח בשבת, ד"א דאסור להשתמש בכלי בשבת, שיתנה לנכרי במתנה בשבת ויחזור וישאלנו, והתירו לתת מתנה לצורך שבת, ובערוה"ש (סי' ק"כ) כ' שכן יעשה בחול במקום שאין לו מקוה, ואין ההיתר רק עד אחר השבת או בחול עד שימצא מקוה, ושוב יטבלנו בלא ברכה, יעו"ש. אך כל הנידון שלנו הוא רק משום מוקצה מחמת יום שעבר, והנה מחמת שנמצא ברשות הגוי יש להקל, לא מיביעיא למאן דמוכר רק את החמץ בעין שלא נוגע בו, אלא אפילו לדידן שמוכר רק את החמץ הבלוע ג"כ אין לחוש, דאין היתר לבשל בכלי שאינו ב"י לשבת, הגם שהוא נטל"פ ואינו חוזר וניעור לכוי"ע, דכל בלוע חשיב תערובת לח בלח דאף לרמ"א אינו אוסר במשהו, מ"מ פסק המ"ב (סי' תמ"ב סק"א) את החי"א (כלל קנ"א סט"ו) שתבשיל שנתבשל או נכבש לכתחילה בתוך הפסח בכלי חמץ אפי' אינו ב"י צריך לבערו, ומקורו בדברי הרמ"א (סי' תמ"ז ס"י) דנהגו כיש מחמירים דנטל"פ בפסח אסור, דלא גרע מ"משהו"י שאסור כמבואר בתשו' הרשב"א (סי' רס"ב) בשם ר"י הזקן, וכתב המ"ב (שם ס"ק צ"ח

ויש מהפו' שפקפקו על כך שא"א למכור בליעות כלל כיון שאין בהם ממש, כפי שהעיר בקוב"ת ממרן הגריש"א (ח"א סי' כ') ובתשו"ה (ח"א סי' ר"צ) ובאו"צ (ח"ג פ"ט), אך כבר השיב ע"כ הקה"י בכתבי קה"י חדשים פסחים (ע' ק"ב) דכיון שאפשר להוציאם ע"י בישול אפשר למכרם [וכ"נ מהמ"ב בכמה מקומות שהבלוע נחשב לממש], ובקה"י בורעים (סי' ט"ו) יישב באופ"א שאגב העיקר אפשר למכור גם את הבליעות, וראה עוד לשון החזו"א באמונה ובטחון (פ"ג ס"ח) שכ' בתו"ד ח"ל: להאמין כי הכלים שנמכרו לנכרי בע"פ צריכים טבילה, עי"ש.

אכן למעשה בנוסח שטר מכירת חמץ של הגאב"ד הגר"נ קרליץ שליט"א אין מוכרים לנכרי רק את החמץ הדבוק לכלים הטעונים טבילה, ולא את הכלים עצמם (ונדפס בחו"ש הל' פסח פ"ח ע' ק"ז, ובספר חו"ש הל' רבית בסופו), וח"ל: וכן למעשה לא מוכרים את הבלוע בכלים, ובנוסח מכירת חמץ הלשון וגם הדבוק בכלים, וגם השקים שדבוק בהם חמץ ושאר כלים שא"צ טבילה כשנקנה מן העכו"ם שדבוק בהם חמץ, עכ"ל. וכ"ה דעת השה"ל (קובץ מבית לוי ניסן ע' י"ב) [ועוד מן הפו' שהצריכו טבילה, המה בעל הזבחי צדק (סי' ק"כ סקע"ה) ובעל השבט סופר (סי' ס"ה) ובשו"ת לבושי מרדכי (סי' כ"ה אות ב')].

ט) אמנם יש הרבה פוסקים שדעתם שאף אם מוכר את הכלים עצמם א"צ לחזור ולהטבילם מפני כמה וכמה טעמים, ואלו הן, בשו"ת טוב טעם ודעת (שם), והזכירו גם בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קצ"ג), ובהגהות חכמ"ש (סי' תמ"ח), כתב להקל מטעם זה וח"ל: כיון דהמכירה הוי הערמה רק בחמץ גופי' מהני הערמה, ממ"נ מדאורייתא בביטול סגי, ומדרבנן מהני הערמה, אבל בכלים דאינו מבטלן אי"כ לא הוי מכירה כיון דהוי דרך הערמה ואול"י בתר דאורייתא, וי"ל עוד דאף מדרבנן לא בעי טבילה משום היכרא, כעין שאחז"ל בשבת בגזירת י"ח דבר שלא לשרוף עליו תרומה וקדשים, כן ה"נ עשו היכרא שלא יטבלו, דאולי יטעו דהוי מכירה גמורה ויסמכו ע"ז לבד ולא יבואו לבטל החמץ, ולכך עשו היכר שאין טובלין הכלים, כן נראה לי טעם המנהג (ועיין בשו"ת האלף לך שלמה שדחה דברי השואל שרצה להקל שלא להטבילן משום אונסין ומשום משכון, ודחה לדבריו והעלה שהעיקר משום טעם האמור, עי"ש).

ובערור השולחן כתב (סי' ק"כ סקנ"ב) להקל מטעם זה, וח"ל: וראיתי מי שאומר דאחר הפסח שלוקחין ממנו כנהוג דצריך טבילה, ולי לא נראה כן מפני שהכל יודעין שעושין כן מפני חומר איסור חמץ ולחומרא בעלמא, דמדינא אין עוברים על הכלים, והכל יודעים שאחר הפסח יוחזרו לישראל ולא נקרא שם הגוי עליו, ולכן א"צ טבילה, וכמדומה שכן המנהג הפשוט, עכ"ל. וטעם זה נזכר גם בספר תבואות שמש (סי' צ"ז הובא בטב"כ סי"ג), יעו"ש. ובהלכות חג בחג (שם) כ' ע"ד המהר"ש קלוגר ונכונים דבריו אף על דברי הערוה"ש ודעימיה, שהגדולים שהצריכו טבילה נקטו שהיא מכירה גמורה וחלוטה, והזהירו מאד הפוסקים שלא להתנהג מראש במכירה זו שתראה כהערמה, דאי"כ הוי שטר ושוברו בצידו (כמבואר בארוכה בבה"ל סי' תמ"ח ד"ה בדבר), אך לענין ברכה יש לחוש לדבריהם, וגם כל הגדולים הנ"ל לא הזכירו שיש לברך. [וע"ע בספר טב"כ ע' ע"ח בשם ספר עצי העולה שכ' שיטבלם בלא ברכה].

י) ובשו"ת ארץ צבי (סי' פ"ד) רצה להקל עפ"ד הרמ"א (שם סי"א) והש"ך (ס"ק כ"ז), דכתב הרמ"א ישראל שגנבו או גזלו ממנו כליו והחזירו לו א"צ טבילה, אבל שר או מושל שאנסו ישראל ולקחו כליו צריכין טבילה דכבר נשתקעו ביד גוי, עכ"ל. וכ' הש"ך בשם הלבוש דהטעם דבאונס המושל צריך טבילה הוא מפני דודאי כבר נתייאשו מהם הבעלים, וחשיב נשתקעו ביד העכו"ם דבעי טבילה, ולפי"ז אם הגניבה והגזילה היא בענין ששמענו שנתייאש מהן צריך טבילה, ועל כך נחלק עליו הש"ך ח"ל: ולא נהירא, דבאיסור"ה הארוך שהוציא ממנו הר"ב דין זה כתב הטעם דבגנב אע"פ שנתייאשו לגמרי א"צ טבילה, מאחר שאינן רשאים להחזיק בו בפרסום לא נקרא שם העכו"ם עליו וא"צ טבילה, ואולי גם העט"ז מודה לזה, עכ"ל. וממילא ה"נ כלים אלו לא נשתקעו ביד הגוי, דכל זמן שלא שילם עליהם אין שם העכו"ם עליהם, והכל יודעים שאחר הפסח חוזרים לידי ישראל, אי"כ חדא טעמא גנינה עי"ש, ומיהו יש לבע"ד מקום לחלוק דכיון שמכרו לגוי כדת וכדין, ואם ירצה להחזיק בו רשאי להחזיק בו בפרסום, אי"כ שפיר נקרא שם הגוי עליו.

יא) ובקובץ תשובות (ח"א סי' נ') במענה למרן הקה"י היקל מרן הגר"ש אלישיב מטעם אחר, וח"ל: שלפי הדין אינו מחזיר למכור רק במקרה ויש בהם חמץ בעין, הרי אומדנא דמוכח שכל עצמו של המכירה לא בא אלא להנצל מאיסור ב"י כשיש בהם חמץ בעין, ואם היו באים לדין המכיר כליו התמוצים עם הגוי, ויהודי היה טוען הואיל ונתברר שאין בו חמץ בעין אדעתא דהכי לא מכרתיו, הרי יש לדון שע"פ אומדנא הזאת לא היה בכחנו להוציא את הכלי מחזקת היהודי [ועיין חו"מ סי' ר"ז ס"ד ברמ"א, מיהו אי איכא אומדנא דמוכח נתבטל המקח], והואיל וקי"ל דסתם כלים אין בהם ממשו של איסור (כמבואר ביו"ד סי' קכ"ב) הרי צדק כ"ג שיש להתיר להם להשתמש בלא טבילה, ויש לצרף בזה דעת הישו"ע"י שאם כי לדעת רוב הפו' עיקר הטבילה היא מ"ע מה"ת, אבל האיסור השתמשות הוא מדרבנן (וכן פסק בבה"ל סי' שכ"ג ד"ה מותר, דמה"ת אין שום איסור להשתמש בה עיש"ה), עכ"ל עי"ש. ונראה שעל טענתו לא שייך אזהרת הגדולים הנ"ל שלא להתנהג בהערמה, כיון שלא מערער על גוף המכירה אלא רק על הכלים שאין בהם חמץ בעין, ואה"נ לכלים שיש בהם חמץ בעין חפץ הוא למכרם בלב שלם.

יב) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ט ס' קס"ה) הביא משו"ת בית אבי (ח"ב סי' פ"ד) שרצה להקל מטעם זה, שלא גרע כלי חמץ הללו מכלי סחורה, דמבואר בשו"ע (שם ס"ח) דישראל שקנה כלי מנכרי לסחורה ומכרו לישראל אחר א"צ להטבילן [ועי"ש בט"ז סקי"], אי"כ עכו"ם הקונה כלי

שיש בהן גומות וא"א לנקרן, ויש להטמינם בחדר שאינו רגיל לילך שם, והביא בשעה"צ (ס"ק פ"ב) מחלוקת הפוסקים האם בהטמנה לחוד סגי, או דינם כדין ערבות דצריך ליתנם לגוי, וח"ל: הפמ"ג מפרש דבזה לחוד סגי אחר שינקר היטב, והיינו בכלים שיש בהם רק חשש פירור חמץ, משא"כ בערבות דיש חשש לצירוף כזית לא מועיל הטמנה לחוד, אבל מדברי הח"י והחמד משה משמע דתרווייהו בעי, עכ"ל.

והעולה מן האמור דרק בכלים וקדירות שיש בהן חשש לחמץ בעין בשיעור כזית או אפילו בפחות, וא"א לנקרן ולשפשפן היטב צריך למוכרם לגוי או ליתנם לו במתנה, אבל שאר כלים סגי להם בהדחה ושפשוף ודיו.

ה) אמנם מדברי הפוסקים שבסמוך נראה שמנהג ישראל היה למכור כל הכלים החמוצים לגוי, ולא דוקא כלים העשויים מחרס ומעץ, אלא אף כלי מתכות נהגו למכור, כפי שנראה מדבריהם שדנו לענין חיוב טבילה כשחוזר ולוקחם מן הגוי, וכנראה בימיהם הכלים לא היו חלקים ומשווייפים כמו בימינו, ולכן חששו לחמץ בעין או שלא היה בידם לנקות הכלים כדבעי, ואחר שכבר נהגו למכור חמצם מכרו ביחד עם שאר החמץ גם את הכלים שהשתמשו בהם חמץ כל השנה, וכבר מובא בארחות רבינו (ח"ב ע' כ"ג) שאמר בעל הקה"י שאף שכתב השו"ע שא"צ למכור לנכרי כל הכלים, מ"מ משום חומרת איסור חמץ נהגו ישראל סלסול בעצמם למכור לנכרי כל כלי החמץ, וישראל קדושים והחמירו מאד באיסור חמץ, אלא שצריך לעיין טובא אם לא יצא שכרם בהפסדם אם לא יחזרו לטובלם אחר הפסח, ובפרט בכלי מתכות שמצוות טבילתו לרוב הפוסקים הוא מה"ת [והמה רש"י ע"ז עה. ד"ה וזוא, ותלמידיו, מחזו"ה ה"פ אות ד', האורה ח"א סי' פ"א, ר"ת יומא עה. ד"ה מכאן, רי"ף (יעין שאג"א סי' נ"ו), רמב"ם פי"ז ממאכ"א כמבואר בנו"כ ובב"י סוס"י ק"כ, רמב"ן, ריטב"א (שם) ועוד], ומה הם העיצות להמנע מלהצריכם טבילה אחר הפסח.

ו) ועתה נציע דברי הפוסקים וטעמיהם שדנו בענין מכירת הכלים כפסח לגוי האם מצריכה טבילת כלים מחדש, והנה מקור הדין הוא בשו"ע (יו"ד סי' ק"כ ס"א) שפסק ח"ל: ישראל שמכר כלי לגוי וחזר ולקחו ממנו צריך טבילה, אבל אם משכנו בידו וחזר ופדאו א"צ טבילה, עכ"ל. ומקורו בתוס' ע"ז (עה: ד"ה אי) וברא"ש (שם פ"ה סי' ל"ה) שכתבו הטעם שצריך לחזור ולהטבילן, דכיון שהיו ברשות הגוי בהיתר נקרא שמו של הגוי עליו, וכל כלי ששמו של הגוי עליו צריך טבילה, משא"כ משכון לא נכנס לרשות הגוי, ומרשות ישראל לא יצא, יעו"ש. ומעתה לפי"ז כיון שמכירת חמץ מכירה גמורה היא, הרי יצאו מרשות ישראל בהיתר ונכנסו לרשות גוי, ולפיכך כשחוזרים לרשותו צריכים טבילה, וכבר עמדו גדולי הפוסקים על כך, וחלקם עוררו שלא למכור רק את החמץ בעין, או לפחות רק תערובת חמץ כדעת הגר"א במעש"ר, ויש מן הפוסקים שלא הצריכו טבילה כלל.

ז) ונפתח דבריו הסמ"ע המובא בדרכ"ת (יו"ד סי' ק"כ סק"צ) וח"ל: דע שכבר עמד בזה בקונטרס הסמ"ע בסוף הסימן וכי' בנוסח השטר של מכירת חמץ, שמוכר שכתב הנוסח שימכור לעכו"ם רק את החמץ הדבוק בכלים, ומפרש שם הטעם שלא ימכור גם גוף הכלים כדי שלא יצטרכו הכלים טבילה לאחר הפסח, וכן הביא משמו בשו"ת טוטו"ד תליתאה (ח"ב סי' כ"ב), וכ"כ הנוב"י (תשובות חדשות סי' ו') בסדר מכירת חמץ, והובא ג"כ בשו"ת שיבת ציון (סי' י"א) וח"ל: ולא כתבנו שימכור בסתם כל מה שבחדר משום שלפעמים יש בחדר ההוא כלי מתכות או כלי זכוכית, ואם ימכור כל זה לגוי ויקנה מהגוי אחר פסח יהיו צריכים טבילה מחדש, עכ"ל. והובא בפתחי תשובה (שם ס"ק י"ג), והביא שם גם את דברי החכמ"א (כלל ע"ג ס"ג) שכתב כן בהדיא, ולפי"ז כשמוכר היירות לעכו"ם בער"פ משום חמץ שצריכים טבילה לאחר פסח, וסיים שלכן מוטב שלא למכרם כלל, עי"ש.

ח) וכן מצינו שעמד ע"ז החת"ס (שו"ת אור"ח סי' ק"ט) וח"ל: לשון נוסחא הנ"ל שהעתיק מעלתו שמכר לו המטלטלים שיש לו בחדרים הידועים לא הבנתו, וכי לא הזכיר בשטר שם חמץ כלל רק מטלטלים, ומכר לו גם הכלים שהחמץ בתוכם, וזה לא יתכן כלל דאי"כ כל כלי מתכת צריכים טבילה אחר הפסח וכו', ומפני כן בנוסח שטר מכירת חמץ כתבנו ע"פ מו"ר הגאון מוהר"נ אדלר שאינו מוכר אלא החמץ הנדבק בדופני הכלים ולא הכלים עצמם, עכ"ל. [ועיין עוד לו בסו' קי"ג ד"ה ועפ"י שכתב בתו"ד ח"ל: ובפפד"מ הדפיס מו"ר הגאון בעל הפלאה נוסח שטר בלה"ק, ואחריו מו"ר הגר"נ אדלר בשינוי לשון, והוא נדפס בספר קונטרס הסמ"ע, ואני תקנתי השטר בלשון אשכנז, ונדפס בקובץ תשובות בליקוטים שבסוה"ס סי' ט"ז, ונמצא שהסמ"ע והגר"נ אדלר הלכו במהלך אחד וחששו שטבילת כלים]. וכן פסק בקיצור שו"ע (סי' קי"ד ס"ב) וח"ל: חמץ שהוא בתוך כלי הצריך טבילה, כשלוקחו מגוי לא ימכרנו עם הכלי, כי לאחר הפסח כשיחזור ויקנהו מן הגוי יצטרך טבילה מחדש, עכ"ל. וכן נהג הגר"א לטבול הכלים כמובא בתוספת מעשה רב (אות מ"ז): גם היה נזהר מלשלותו בכלים חמוצים של ישראל אחר הפסח מאחר שנמכר לנכרי קודם פסח, ואחר הפסח חזר וקנה מן הנכרי, ע"כ צריך להטבילה, עכ"ל. ומקורו בכתבי הצדיק הגר"ז מסלנט (ע' קי"ב) בשם הגר"א והגר"ח מוולאז'ין בזה"ל: אומרים בשם הגאון, ואני (ר"ח מוואלאז'ין) אמרתי מנערותי שצריך להטביל הכלים שמוכרים לנכרי עם החמץ, עכ"ל. וכ"ה בקריינא דאיגרתא (ח"א סי' צ"ט) מבעל הקה"י שכ' בזה"ל: אני מוכר כל מיני חמץ וכו' וגם חמץ הבלוע בכלים עד כמה שאפשר למכור ע"פ דין וכו', עכ"ל.

ואף שכתב החזו"א (סי' קי"ז ס"ק ט"ו) וח"ל: למדנו דמותר להשהות קדרות הבלועות בהם חמץ וכו', ואי"כ א"צ לכתוב בשטרי מכירה שאנו נוהגין 'כלים הבלוע בהן חמץ', עכ"ל. ולפי"ז א"צ למכור את הכלים החמוצים עצמם, מ"מ נהג סלסול בעצמו ומכרם כמש"כ בארח"ר (ח"ב ע' כ"ב) שמכר גם את הבלוע בכלים, ומנהגו היה להטבילם לאחר פסח,

בשם המ"א) שבמקום שאין מנהג ידוע יש להורות דהמיקל לא הפסיד והמחמיר תע"ב. אבל דעת המחבר שם שנטל"פ מותר, וכ"פ הפר"ח והברכ"י, ועיין עוד בבה"ח (סי' תמ"ו אות ע"ד) מש"כ בזה (והארריך בזה בספר הלכות חג בחג פ"ט).

אמנם מחמת זה לא נעשה הכלי מוקצה, דיכול להשתמש בו בפסח באקראי בצונן כנפסק ברמ"א (סו"ס ת"נ) וז"ל: ויש מתירין להחם חמין בכלי חמץ ולרחוץ בהם, וכן שאר צרכי הנאה בכלי חמץ, וכ"ה המנהג, עכ"ל. וכ' המ"ב (ס"ק כ"ו) דקמ"ל דלא נימא דחשיב כרוצה בקיומו של החמץ המובלע בדופני הכלי בשביל הכלי, דלא אמרינן כן בחמץ המובלע שאינו בעין. עוד כתב המ"ב בשם המ"א והגר"ז דה"מ בכלים המיוחדים לרחיצה, אבל בכלי שדרך לפעמים להשתמש בו לאכילה ושתיה צריך להצניע במקום צנוע, ואין להשתמש בו אפי' לרחיצה גזירה שמא ישתמש בו לאכילה, מ"מ דרך ארעי אין להחמיר גם בזה, עי"ש. וכבר רמז לזה הרמ"א בסי' תנ"א סוס"א שציוה לעיין ביו"ד סי' קכ"א, וכ' המ"ב (ס"ק ט"ז) דשם מבואר שדרך עראי מותר להשתמש אם הדיחו ושפשוף היטב עי"ש, וכן יכול להשתמש בכלים אלו בשבת לבישול דבר יבש להניחו ע"ג קדירה מלאה [ויש מתירין אף ע"ג קדירה ירקנית, ואכמ"ל].

והנה כתבו התוס' בסוכה (י: ד"ה עד) והרא"ש (שם פ"ד סי' ד') והר"ן בביצה (ב. ד"ה ומינח) שכל דבר שהיה מוקצה בזמן ביה"ש מחמת ספיקא דיומא, אין אומרים בו מיגו דאתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא, משום שאין אומרים מוקצה מחמת יום שעבר, ולכן התירו לטלטל בשמיני עצרת את ההדסים שקיים בהם מצות ד' מינים וכן להריח בהם, והכי קי"ל בשו"ע (סי' תרס"ה ס"א), וז"ל: אתרוג בשביעי אסור וכי' ובשמי"ע מותר, עכ"ל. וביאר בבה"ל (ד"ה אתרוג) סיבת ההיתר ע"פ התוס' והרא"ש עי"ש.

וכמו כן רשאי לטלטל ולבשל ביו"ט שחל אחר השבת מאכלים שלא היו ראויים לאכילה בלא בישול, אף שבזמן ביה"ש של שבת היו מוקצים, משום שכל דין מוקצה שלהם היה מחמת יום שעבר, אך עיין חזו"א (סי' מ"ט סק"יד), ודו"ק.

יד] ולענין אם מותר לבשל קטניות בשביעי של פסח לשבת הסמוכה לו, הנה מצינו שנחלקו הרעק"א והחת"ס (סי' ע"ט) לענין בישול פירות יבשים שנהגו בהם איסור אכילה בפסח, כמבואר ברמ"א (סי' תס"ז סי"ח ובמ"ב סקכ"ו) דיש חשש שמפורים עליהם קמח בשעה שמייבשין אותן, שדעת הרעק"א להתיר משום חולה, ודעת החת"ס לאסור משום דחולה לא שכיח, ובחזו"א (סי' מ"ט) הוכיח דאסור לבשל לפי שנהגין בו איסור אף ביו"ט שני, ובציץ הקודש (ח"א סי' ל"ה) נקט לאסור מטע"א דילמא אתי למיכל מיניה ביו"ט (ע"ע מועז"ח ח"ז סי' קע"ו), ודו"ק.

טו] ולענין טלטול חמץ בשש"פ כדי לאוכלו בשבת, יש להבדיל בין חמץ של גוי לבין חמץ של ישראל הנמכר לגוי, דחמץ של גוי ישלח דורון לישראל (ואינו מקפיד על פת עכ"ם) מותר לטלטלו אף שבזמן ביה"ש ש"ש היה החמץ מוקצה, מ"מ לא נאסר כיון שהוא מוקצה מחמת יום שעבר, ולא קנסו משום חמץ שעבר עה"פ, כמבואר ברעק"א (שו"ת או"ח סו"ס ה') שהוכיח כן למ"ד דשבת ויוה"כ סמוכים זה לזה, דא"כ בשבת שאחר יוה"כ יהיה חייב להתענות כיון דכל המאכלים מוקצים משום מיגו דאתקצאי לביה"ש, וכן בא"י אם חל יום א' דפסח בשבת יהי' אסור בשבת שלאחריו לאכול חמץ משום מיגו דאתקצאי עי"ש. וכי"ז לדעת רוב הראשונים הנ"ל, אך לדעת הר"ן (הובא בב"י סי' תרס"ה) דרק באתרוג ל"א מוקצה מחמת י"ש, א"כ אף חמץ של גוי אסור באכילה.

ולענין חמץ של ישראל הנמכר לגוי אסור לכו"ע, כי הוא אינו שלו כל זמן שלא חזרו וקנו מן העכו"ם (ולשון הארח"ש פ"ט אות רע"ז שאין זה מן הראוי, קצת קשה דהלא הוא מדינא), א"כ התנו עם הנכרי בשעת המכירה שאם ישתמשו בחמץ ינכו לו מן החשבון.

וכן העלה בחזו"א (סי' מ"ט סקט"ו) לענין מצה שרויה באחרון ש"פ, והעלה לדון לענין מוקצה דהכנה ובישול וז"ל: אבל משום הכנה יש מקום לאסור, דה"נ אזיל ליה איסור חמץ במיפוק ימא טבא, ולמש"כ (סק"ב) ל"ד לסוכה בשבת שאחר יו"ט ולא שייך כאן הכנה, אמנם הבישול ביו"ט אסור דהא קמהפך במוקצה, ומיהו י"ל כיון דבשבת לא יהיה מוקצה, וביו"ט מותר לצורך אוכל נפש, בשבת אשתכח דקמטלטל מוקצה לצורך או"י ומותר, אבל א"א לומר כך וכי' דכיון דביו"ט אסור לטלטלה לצורך או"י דבישולה, אסורה לטלטל גם בשביל או"י דשבת. ועוד יש כאן איסור בישול, דכיון דאסורה ביו"ט אין כאן הואיל וכי', והרבה פוסקים מחמירים בזה כמבואר בבה"ל סי' תקכ"ז, עי"ש שמסיק לענין שרייה לאיסור אם נהגו כן מן הדין מפני שצריכים להתנהג כאילו אסור לכל, אבל אם הוא כדברים המותרים והחמירו ע"ע, א"כ הוי רק כנדור דאין כאן לא משום מוקצה ולא משום מלאכת יו"ט, עי"ש.

ולענין טלטול כ' בארח"ש (ח"ב פ"ט אות שע"ז) דחמץ בלא"ה אין בו דין מיגו דאתקצאי כיון שלא שייך דחיה בידיים, אבל במקראי קודש (ח"ב סי' ס"א) כ' דכיון שהאיסור אינו מחמת שבת או יו"ט לכן אמרי' מיגו דאתקצאי אף בלא דחיה בידיים, דהא לא חזי למידי [ול"ד למאי דקיי"ל בסי' שיי"ח ס"ד דחולה שנחלה בשבת מותר בטלטול לבריא, כיון דשייך סברת יושב ומצפה, משא"כ כאן, עי"ש]. ובספר שעה"מ (פ"א מהל' יו"ט הכ"ד) חידש מכח דברי התוס' ביצה (דף ו') דאם האיסור

שהיה מוטל על החפץ היה איסו"ת, אמרי' בזה גם מוקצה מחמת יום שעבר, ובמנח"ש תנינא (סי' י"ז) הביא מהאחרונים שחולקים על סברתו, אך הביא שיש שחששו לדבריו לענין חמץ גמור בשבת שחל אחר שש"פ עי"ש. וע"ע בלוח א"י חודש ניסן שהביא את המחלוקת בזה יעו"ש.

הרב משה ששון

ישיבת "אהבת שלום" ירושלים

ביאור יסוד ההיתר של הגעלת כלים

וביאור שיעור שהיית הכלי במים

דברי הראשונים שצריך להשהות את הכלי במים / נידון במנהג להוציא את הכלי מיד / נידון בדברי הט"ז דצריך שהיה מועטת / שיטת התוס' דהגעלה מועילה מפני שהפליטה מתבטלת / שיטת הרמב"ן וסיעתו דהמים מפליטים ואינם מבליעים / מחלוקת הראשונים בטעם שהבשר אינו מפליט את החלב שבולע / שיטת רשב"ם דהכלי בתחלה בולע ואח"כ פולט / שיטת הראב"ן וסיעתו דהכלי בתחלה פולט ואינו בולע / שיטת הראשונים דכאשר המים רותחים הכלי אינו בולע / שיטת הראשונים דבשעת הרתיחה הכלי אינו בולע מה שפלט / שיטת רש"י דבשעת הרתיחה הכלי אינו בולע כלל / סיכום שיטות הראשונים / ביאור דברי הטור דצריך שהיה לתחילת הפליטה ולא לסוף הפליטה / ביאור הטעם שאי"צ להשהות עד גמר הפליטה.

דברי הראשונים שצריך להשהות את הכלי במים

כתב הר"ף (פסחים ח: בדפי הר"ף) דאישתמש בהו חמירא כולה שתא בכלי ראשון צריך למיגעלינהו בכלי ראשון, והני דאישתמש בהו בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהן כי שדי עליהו רותחין בכלי שני ומשהי להו בגוייהו עד דפלטן שפיר, והביא דבריו ברא"ש⁹⁸ (סי' ז), וחזינן דצריך להשהות את הכלי בתוך המים כדי שיבלע את כל פליטתו, וכפי שהוסיף לבאר ענין זה הר"ן על הר"ף שכתב 'מגעיל ומשהה הכלי בתוך המים עד כדי שיראה באומד יפה שפלט מה שבלע', ולשון זו מבוארת ברשב"א בתורת הבית (הארוך לג:), וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב כן ב' פעמים (הל' חמץ ומצה פ"ה הל' כ"ג-כ"ד) את הלשון 'נותן אותן לתוך כלי גדול וממלא עליהן מים ומרתיחן בתוכו עד שיפלטו'. ומבואר בדברי גדולי הראשונים דצורת ההגעלה היא דווקא ע"י שהיית הכלי במים, בשיעור שכל הבליעת האיסור תפלט, אלא שלא פירשו השיעור בזה, והרשב"א בתשובה (ח"א סי' תע"ט) כתב דבאמת אין בזה שיעור מפורש, אלא תלוי באומד הדעת לידע מתי יצאה כל הפליטה⁹⁹.

נידון במנהג להוציא את הכלי מיד

אמנם מצינו בטור ביו"ד (סי' קכ"א) ובאו"ח (סי' תנ"ב) שהביא את דברי הר"ף והשיג עליו, וביו"ד כתב 'ולא נהגו כן כי מי יודע לשער מתי יפלוט הכל, שאם באנו לומר כדרך שנשתמש בו לא הוה מהני בהו הגעלה שהרי נשתמש בו איסור זה כמה ימים והיאך יפלוט בפעם אחת, אלא ודאי קים להו דבהגעלה אחת פולט הכל, ואין חילוק בין אם ישהנו בתוכו או יוציאנו מיד וכן נוהגין, ומבואר שעיקר השגתו דאין שיעור הפליטה ידוע, ולא יתכן לתלותו בשיעור בליעתו, וממילא מוכרח דבהגעלה אחת הכל נפלט, ומשמע שעיקר סמיכתו של הטור שהשיג על הר"ף היא מכח המנהג.

אולם ענין זה צ"ב, דמאחר שמצינו שגדולי הראשונים נקטו כדבר פשוט שאין הפליטה נשלמת אלא רק אחר שהיה באומד יפה, א"כ זהו תימה לבטל את דבריהם מכח המנהג, וצריך ליישב מנהג זה דלכאורה מנהג זה היפך דעת הראשונים.

ועוד יש לדון בזה, כיצד נקטינן לדינא, דבשו"ע באו"ח שביאר את כל ענין ההגעלה לא פירש ענין זה מהו שיעור השהיה הנצרך, ויש לדון בזה, דמחד גיסא לא כתב את דברי הראשונים שצריך להשהות את הכלי במים, ומאידך גיסא לא הזכיר את המנהג שהעיד עליו הטור, שאי"צ להשהות את הכלי כלל, וצריך ביורו היכי נקטינן בזה לדינא.

נידון בדברי הט"ז דצריך שהיה מועטת

ויש מקום לדקדק מלשונו דבאמת אין הפליטה נשלמת מיד, אלא יש זמן ושהיה, וכפי שכתב דראוי להגעיל בזמן היתר, בכדי שלא יצטרך לדקדק אם משהה הכלים בתוך היורה יותר מודאי ואינו משהה אותם כל כך'. ומשמע שיש משך זמן מסוים לפליטה, ובשעת האיסור צדיך לדקדק שיהיה כ"כ כדי שיפלוט את כל הפליטה, אך לא ישהה יותר מדיא שהפליטה תחזור ותבלע.

ובט"ז (סק"ב) וכן בזק יעקב הרגישו בזה, ובט"ז דקדק 'משמע דשהיה קצת אין בה חשש. ובטור כתוב ונוהגים להכניסן ולהוציאם מיד. נראה דלאו ממש קאמר מיד אלא עכ"פ צריך קצת שהיה, וכ"כ בכל בו צריך לדקדק שלא למהר להוציא הכלי מן היורה כדי שיהי' פנאי אל הרתיחה ליכנס ולהפליט מה שבלע ע"כ, ואין כאן חשש לגמרי בשהייה קצת כפרט שמגעילין קודם שעה ה', ומבואר דבעינן שהיה קצת בכדי שתצא הפליטה.

אולם יש להתבונן בדבריו, דמדבריו משמע דליכא פלוגתא בהאי דינא, דמשמע דאף מאן דבעי שהיה סגי ליה בשהיה קצת, ומאידך אף לטור דפליג בעינן שהיה זו, אולם זה תימה דהרי מפורש בטור דפליג על הר"ף, וא"כ צ"ב במאי פליג, ומיהו שסובר דשיעור ההגעלה תלוי בשהיה קצת, וכן יש להעיר דלכאורה זהו דוחק גדול לפרש דברי הטור דכתב דמכניס ומוציא מיד, דמ"מ בעי שהיה קצת¹⁰⁰, וצ"ע טובא בכל ענין זה.

שיטת התוס' דהגעלה מועילה מפני שהפליטה מתבטלת

ונקדים לברר ולבאר מהו ההיתר של הגעלת כלים, דכל הראשונים הקשו דלכאורה ההגעלה לא מהני מידי, דהרי מיד לאחר שהכלי פולט את איסורו, הרי הוא יחזור ויבלע בו, וא"כ זהו תימה על מה אנו סומכים בהגעלת כלים, ומצינו בראשונים ו' דרכים על מה אנו סומכים.

והנה הדרך שנקטו אותה הפוסקים לדינא זהו דרכו של רבינו יצחק בעל התוס', דמבואר בתוס' בכמה מקומות (חולין ק: קח: ע"ז עו.) דבאמת באופן רגיל הכלי ראוי לחזור ולהאסר, כיון שהוא מיד בולע את פליטתו, אלא דהגעלת כלי מדין היתה בס' דווקא, שכל פליטת הכלים מיד שנפלטה התבטלה בס', ולכן ליכא למיחש שהפליטה תחזור ותבלע בכלים, אלא שדן לפי"ז על דאת"ש רק בכלים שמגעילים בתוך כלי אחר, אך התקשה מה סמכו כשהגעילו כלי גדול שאין בתוכו ס' כנגד כולו, וצידד דבאמת לא הגעילו כלי גדול¹⁰¹.

והתוס' הוסיפו דאנן מצינן להגעיל אף אי ליכא ס', באופן שמגעיל כלי שאינו בן יומו, שפליטתו היא נוי"ט לפגם, וממילא מתבטלת במים, דרק בכלי הראשון שבלעה בו בשבח גורו, אך כשנפלט וחזור ונבלע בפגמו לא גזור עליו [וברא"ש לא הונח לו בסברא זו, וביאר דשרי מדין נ"ט בר נ"ט דהיתירא], והוסיפו לבאר דכאשר מגעיל בע"פ קודם ד' שעות דהחמץ הוא היתר, אפשר לסמוך להגעיל אפילו כלי בן יומו, כיון דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא.

ובשיטה זו אזלי ג"כ הרא"ש והרשב"א שהסכימו עם ר"י, וכן ביאר הטור, וכן נקטו הפוסקים לדינא, שאין להגעיל כלים באופן שאין פליטתם מתבטלת במים, כיון שהפליטה חוזרת ונבלעת בכלים והיא אוסרתם שוב.

שיטת הרמב"ן וסיעתו דהמים מפליטים ואינם מבליעים

שיטה נוספת מצינו בראשונים, אמנם דעת זו כמעט ולא נזכרה בפוסקים, דהרמב"ן בחידושייו (חולין קח:) הביא את שיטת התוס' אלא שהתקשה במה דנפקא מדבריהם דלא הגעילו במדין כלי גדול, ולכן חידש דמדין הגעלה אנו שומעים דכל משקה יש לו תכונה מיוחדת, ותכונת המים כאשר הם רותחין בכלים, רק להפליט את הבלוע בהם ולא להחזירו בתוכו ולבולעו, ולפי"ז פירש דאפשר להגעיל כלי בן יומו, ואע"פ שאין ס' נגדו, כיון דאין פליטתו חוזרת ונבלעת בו.

ובשיטה זו אזלי כמה ראשונים, דהרא"ה בבדק הבית (גל.) הביא דבריו וסמך עליהם, וכן הריטב"א בכמה מקומות (חולין ע"ז ופסחים) הביא דבריו, ובחלק מהמקומות סמך עליו לדינא, והר"ן בחולין (קח: מד. בדפי הר"ף) הביא את מחלוקתו עם ר"י ולא הכריע.

ולפי שיטתו נפקא קולא גדולה דאפשר להגעיל אפילו באופן שאין פליטת הכלים מתבטלת, אולם כאמור דעת הפוסקים אינה כן, דהרשב"א במשמרת הבית (גל.) שכבר נתווכח עמו פה אל פה, והביא בהרחבה את כל ויכוחו עמו, וסיים דשתק רבינו, וכן הביא ויכוח זה בתשובה (ח"א סי' תק"ג), ועי' בריטב"א בפסחים א'בל מגדולי הדור יש שחולקין על זה וכבר היתה המלחמה חזקה, והב"י לא הביא את דרכו, רק בסי' תנ"ב רמז לזה קצת, אכן בסוף הסי' הביא את סברתו לדינא, דכתב דלדעת הרמב"ן דכל ההגעלה כשרה רק במים, ולא ביאר הב"י הטעם דבעינן לרמב"ן מים דווקא, וכאמור הרמב"ן אזיל בזה לשיטתו, ובשו"ע הרמ"א חשש לזה לדינא שאין להגעיל בשאר משקים.

מחלוקת הראשונים בטעם שהבשר

אינו מפליט את החלב שבולע

ומצינו ד' דרכים נוספים בראשונים, שביארו שבאמת אפשר להגעיל את הכלי אע"פ שאין פליטתו מתבטלת במים מפני שאין הכלי חוזר ובולע את פליטתו, ודרכים אלו יסודם מהסוגיא בחולין קח: דאמרינן על כזית בשר שנפל ליורה של חלב דאין לחוש שהחלב שהבשר בולע חוזר ונבלע בחלב ואוסרו מדין חענ"ג, כגון שנפל לתוך יורה רותחת דמבלע בלע מפלט לא פלט, סוף סוף כי ניח הדר פליט כשקדם וסילקו, ומבואר בסוגיא זו דיש אפשרות שדבר הנמצא בתוך מים רותחין הוא יבלע ולא יפלוט, ומצינו ב' דרכים בהבנת סוגיא זו, דרשב"ם ביאר דהפליטה והבליעה הם שני פעולות סותרות, וכאשר הבשר בולע הוא טרוד ואינו יכול לפלוט, ומה שאמרו דהיכא דנייח הדר פליט, היינו כששבע וגמר לבלוע, שוב אינו טרוד והוא חוזר ובולע.

אמנם ר"ת השיג עליו, ופירש את הסוגיא באופן אחר, דבאמת הבשר בולע ופולט יחד, ומיד בתחילת נפילתו ליורה הוא פולט ובולע יחד, אלא דמ"מ תכונתו דכל שעה שהמים רותחין ולא נחו מרתיתחן אינו פולט מה שבלע עכשיו, ולכן אינו חוזר לפלוט את החלב שבלע עתה עד שינוחו המים מרתיתחם.

100 ובאמת בפר"ח (סי' תנ"ב ס"ו) כתב בפירוש דממש"כ הטור 'מיד', משמע דלא בעינן שהיה כלל, ועמד בזה דזהו נגד דעת גדולי הראשונים, אך סיים דמנהגן של ישראל תורה, ועי' במשנ"ב שכתב דראוי לעשות שהיה קצת, ובשעה"צ הביא את דברי הפר"ח, אך כתב דמ"מ טוב לחוש למש"כ הט"ז.

101 עי"ש שדן דיש מזה סיוע לשיטת רבינו אפרים דלא אמרינן דין חנ"נ, וא"כ יתכן שהגעילו כלי זה ב' פעמים, דבכל פעם פליטתו מתמעטת לפי היחס שלה במים, וכשמגעיל בפעם הב' היא מתבטלת.

98 לשון הרא"ש היא: דאישתמש בהו חמירא כולי שתא בכ"ר צריך למיעבד להו הגעלה בכ"ר, ודאשתמש בהו בכלי שני עביד להו הגעלה בכ"ש, ומשהי להו בגוייהו עד דפלטן שפיר, עכ"ל. ויש תוספת בלשונו, דבלשון הר"ף יש מקום לדון דלא איירי אלא רק לענין כלי שני שכתב שמערה לתוכו רותחין, ולכן הוצרך לומר דמשהה אותם בתוכו, אך בכ"ר דלמא אי"צ להשהות, אכן מלשון הרא"ש בפשוטו משמע דאיירי ביחס לתרווייהו בשוה, ואף בכ"ר צריך להשהות.

99 אכן עי' בפסקי הראי"ה בע"ז שכתב 'משקעה כולה במים הרותחין על גבי האור, ומשהה אותה שעה אחת עד שתפלוט בליעתה'.

וכן נראה דלפי דרכנו מיושב מש"כ דמכנים ומוציא מיד, דבפשוטו לא משמע דצריך שהיה, אלא די"ל דאתא לאשמועינן דאי"צ שהיה מרובה לפלוט את כל הבליעות, אלא מיד בתחילת הפליטה יכול להוציא את הכלי.

ביאור הטעם שאי"צ להשהות עד גמר הפליטה

אלא שצריך להבין מדוע אין צריך להמתין ולשהות שיפלוט את כל פליטתו, ובדברי הטור באו"ח מבואר טעם הדבר מפני שבאמת מיד ברגע הראשון פולט את כל בליעותיו, אכן באו"ח לא ביאר ענין זה, ואדרבא כפי שהבאנו לעיל מפורש בדבריו שמודה לסברת הראב"ה דיש משך זמן לפליטה, וכל משך זמן זה אין לחוש שיחזור ויבלע.

ובהכרח בעינן למימר כפי שביאר הב"ח ביו"ד דאין צריך לחוש שיפלוט את כל הפליטות, כיון שעיקר הפליטה של יומו נפלטה, ואין צריך לחוש שכל הפליטות שמזמן מרובה יפלטו לגמרי, כיון שמעיקר הדין אין בהם איסור.

ובאמת כן מוכרח בראב"ה, שכאמור בכל דבריו מפורש שיש משך זמן לפליטה, וכל אותו הזמן אין הכלי חוזר ובולע, ומ"מ כתב 'ראיתי כתוב בתשובות כשמגעילין צריך להשהות בו עד שתפלוט יפה, וכי האי גוונא כתוב בספר האלפס, ואנן רגילין למהר להוציאם, ומוכרח דאי"צ להשהות כל זמן הפליטה, אלא שסיים 'כללא דמילתא לא מסקינן בדיני הגעילה אלא כדמסיק תעלא מבי כרבא'.

ומעתה שפיר מצינן למימר דאע"פ דמשמע מלשון השו"ע דמודה לראב"ה דיש משך זמן לפליטה, מ"מ אפשר להוציא את הכלי מיד אחר תחילת הפליטה, דהא חזינן דאף הראב"ה מודה בזה, וכאמור לעיל מצינו למימר דאף שאר הראשונים מודו, אלא רק שצריך שהיה כפי שביאר הט"ז שהמים הרותחים יכנסו לכלי להפליטו.

אך מ"מ ריהטת דברי הראשונים משמע שאי"צ שהיה כלל, כפי שנראה מלשון הטור, וכן מבואר בדברי העיטור שהביא הבי", 'מסתברא שאין צריך לסלקן קודם שתנוח הרתיהה, ולא להניחן שם עד שתנוח, אלא מסלקן בכל עת שירצה', וכן מצאתי בספר התרומה שכתב 'ואכתי קשה כשאנו מגעילין כלים צריך להשהותן במים רותחין זמן מרובה לפי שאין אנו יודעין זמן הנחתן מלבלוע שיניחו אחרי כן לפלוט, אלא מיד שנתנום במים רותחים מיד אנו מסלקים אותו'. ומשמע כדברי הפר"ח דלא בעינן שהיה כלל.

הרב זאב קרויזר

כולל "אליבא דהלכתא" קרית ספר

הגעלת השולחנות והשיש לפסח

א. כתבו הטור והשו"ע בסי' תנ"א ס"כ: השולחנות והתיבות שמצניעים בהן אוכלין כל השנה, **רגילים לערות ע"ג רותחין**, לפי שלפעמים נשפך המרק מן הקדירה לתוכן.

מקור הדין בהגהות מימונית שכתב שולחנות ותיבות **נהגו** לשפוך עליהם מים רותחים, כי פעמים נופל עליהם ובהם חמץ רותח, כגון פשטידא [שהוא דבר גוש] ומרק.

וכתב הבי"ד דמשמע מדבריו שאע"פ שאין מצניעין בהם אוכלים, צריך לשפוך עליהם מים רותחים, משום **דחיישין שמא שום פעם נשפך עליהם מרק חי**.

ויש לשאול למה חזינן דהחמירו טובא בהגעלת השולחנות [והשיש] כאשר יבואר, והשאלה היא בין לדעת המחבר ובין לדעת הרמ"א.

ב. לדעת המחבר קשה למה החמיר והצריך להגעילן, דהרי שולחנות ותיבות רוב תשמישן הוא בצונן, ורק לפעמים נשפך מרק, **והרי דעת המחבר בס"ו וכן בסכ"ה** דכל כלי אולינן בתר רוב תשמישו, **ורק הרמ"א** החמיר דלא אולינן בתר רוב תשמישו, ולמחבר כלים שרוב תשמישן בצונן, אע"פ שפעמים משתמשין בהן לחמין כתב **המ"ב סקמ"ה** דסגי בשטיפה.

בבהגר"א כתב משום דהוי כלים שתשמישן **ע"י ערוי**. וצ"ע דהשו"ע כתב **שפעמים'** נשפך מרק מהקדירות, משמע דאין רוב תשמישו בערוי.

ג. ויש לחקור האידך מגדירים רוב תשמישו, האם הולכים אחר רוב 'השימושים' של הכלי, **א"ד** דאולינן בתר **'ייעוד'** הכלי, ואם מיועד גם לתשמיש אחר, אף שהוא רק מיעוט, צריך הגעלה כמותו.

ולכאורה צריך להבין טעם דעת הראשונים והמחבר דסוברים דאולינן בהגעלה בתר רוב תשמישו של הכלי, דהרי היו בכלי גם מיעוט בליעות יותר חמורות ויותר עמוקות כגון הצריכים ליבון, ולבליעות אין מועיל צורת ההגעלה של רוב תשמישו, ונשארים דבוקים בכלי, וא"כ האידך מותר להשתמש בכלי זה בפסח.

אלא שכתב בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' צ"ו **וכן בב"י בסוף הס' בשם תשו' הרשב"א** דכיון דהכלי הוא אינו בן יומו א"כ 'הבליעה' נוטל"פ, ואסוריה רק מדרבנן, דגזרו כלי שאב"י אטו ב"י, הם אמרו להגעיל, והם אמרו דאולינן בתר רוב תשמישו, **וכ"כ בדעי"ת יו"ד סי' צ"ו וחיי"א קכ"ה ג'**, וכונתם **דלא הטריחו חכמים** לחשוש לבליעות של מיעוט תשמישו.

החמץ, והכלי בן יומו, ואין ס' נגדו, דבכה"ג היורה הגדולה נאסרת, אכן משמע דהכלים עלתה להם ההגעלה, ובהכרח מטעם שהיו טרודים לפלוט ולכן לא בלעו, וכן ביאר הב"ח את שיטתו, ומשמע דהב"ח גופיה ג"כ סבר הכי לדינא, וכן משמע בב"י שכן בדברי הכל בו דאפשר להגעיל אחר זמן איסורו, ואע"פ שהחמץ איסורו במשוה ואינו מתבטל במים, ומשמע דנקט דסברת ראב"ה מוסכמת, וכן משמע ממה שהשיג על דברי רבינו ירוחם שכתב שא"א להגעיל כלים אחר זמן האיסור, ומוכרח כפשי"נ, ודו"ק.

105 הנה מלשון הרי"ף שכתב 'משהי' להו עד דפלטי שפיר, מדוקדק דצריך שיפלוט היטב כל מה שבלע, וכן המשמעות בלשון הר"ן והרשב"א שכתב שצריך לשער באומד יפה שיפלוט מה שבלע, ומשמע דצריך שיפלוט כל מה שבלע, אולם מאידך גיסא בלשון הרמב"ם שכתב שצריך להשהות עד שיפלוט, אפשר להבין שהשהיה רק לצורך תחילת הפליטה.

כמו שבלע עכשיו, כמו כן נאמר איפכא מפלט פליט אבל לא בלע כאן מה שפלט עכשיו, ולכן הכלי הנגעל לא הדר בלע כאן איסור שפלט במים עכשיו'. ומבואר שעיקר ההיתר מצד הכלי, שאינו חוזר לבלוע את פליטתו בשעת רתיחת המים.

וכן ביראים (מצוה נב) שכתב 'ואי מגעיל לאיסור בשעת איסורו צריך להכשיר כל כלי וכלי לבדו, דאי לאו הכי אין להם הכשר דמאי דפליט האי פליט האי אבל פליטת עצמו אינו חוזר ובולע בעודו רותח, דמסקינן בחולין בפ' כל הבשר דמאי דנפל בתוך יורה מבלע בלע, מפלט לא פליט הנבלע באותה רתיחה, וכי היכי דלא פליט הנבלע באותה רתיחה הכי נמי לא בלע הנפלט באותה רתיחה, דקיימא לן כבולעו כך פולטו וכפולטו כך בולעו'.

ולפ"ז איכא נפ"מ ביחס לכלים שמותר להגעיל רק כלי אחד, אך כלי אחר יחזור ויבלע את פליטת חבריו, ומטעם זה חששו להגעיל רק כלים שאינם בני יומם.

שיטת רש"י דבשעת הרתיהה הכלי אינו בולע כלל

אכן באמת נראה דשיטת רש"י אינה כן, אלא דאיהו אזיל לשיטתו שפירש בגמ' דכ"ז שהמים רותחים הבשר רק בולע ואינו פולט, וה"ה להיפך ביחס לכלים, דכ"ז שהמים רותחים הכלי טרוד לפלוט ואינו בולע כלל, ולכן אפשר להגעיל אפילו הרבה כלים יחד, דכן מפורש במחזור ויטרי (הל' פסח הכשרת כלים) לתלמיד רש"י, שכתב 'ויזהר שלא תנוח היורה הגדולה מרתיתחה לפי שחזרין ונבלעין בתוכה, והקטנים אע"פ שנגעלו בזא"ז כולן טהורין לפי שכ"ז שהמים רותחין אין כלי שבתוכה בולע אלא פולט', וכן ביאר שיטתו בהרחבה הרי"ד בספר המכריע (סי' ס"ט), וכן מפורש באורחות חיים שהביא דבריו הבית יוסף, וכן מבוארת דרך זו בראב"ה.

סיכום שיטות הראשונים

ומתבארים לפ"ז ו' דרכים בהגעלת כלים, לתוס' וסיעתם [הרא"ש והרשב"א] כל ההיתר בהגעלת כלים רק באופן שפליטתו מתבטלת במים, כיון שלעולם הוא בולע פליטתו, אך מצינו ה' דרכים בראשונים דאפשר להגעיל באופן שאין הפליטה מתבטלת, דעת הרמב"ן וסיעתו [הרא"ה והריטב"א] שהמים מפליטין ולא מבליעין, דעת הראב"ן וסיעתו [הראב"יה והמרדכי] שבתחלת ההגעלה הכלי פולט, ועד שגומר פליטתו אינו בולע [אך לפ"ז אין להשהות הכלי יותר מדאין], דעת הרשב"ם שבתחלה הכלי בולע ורק אח"כ הוא פולט [ולפ"ז צריך להשהות שעה גדולה], דעת רש"י דכאשר המים רותחים הכלי רק פולט ואינו בולע [ולפ"ז אפשר להגעיל הרבה כלים יחד]. דעת הרא"ם והתרומה דבשעה שהמים רותחים הכלי אינו חוזר לבלוע פליטת עצמו [ולפ"ז א"א להגעיל הרבה כלים יחד].

ויש לדון כיצד נקטינן, ובפוסקים כפי שהביאם המשנ"ב משמע דנקטי לעיקר כדעת התוס' וסיעתם, דאין להגעיל כלי לאחר זמן איסורו באופן שאין פליטתו מתבטלת במים, אכן ריהטת לשון השו"ע משמע דאפשר לסמוך על שיטת ראב"ה דאם ישהה את הכלי בצמצום שיגמור פליטתו, ולא יספיק לבלוע, וכן בצירוף שיטת רש"י דכ"ז שהמים רותחים הכלי פולט ואינו בולע, אפשר להגעיל אפילו אחר זמן איסורו, ויתירה מכך בב"י מבואר שהבין דאף הרא"ש סמך על שיטת הראב"ה¹⁰⁴.

ביאור דברי הטור דצריך שהיה לתחילת

הפליטה ולא לסוף הפליטה

ומעתה נשוב לנידון שפתחנו בו האם צריך להשהות את הכלי בתוך המים, והנה לפי משנ"נ נראה דיש להסתפק בדעת הראשונים שצריך להשהות, מהו טעמם, דאיכא למימר לצורך תחילת הפליטה, שאין הכלי מתחיל לפלוט רק אחר שהיה, ויש מקום לדון לענין משך הפליטה שאינה נשלמת רק אחר שהיה, בדבררי הרשב"ם שהבאנו מבואר שאין הפליטה מתחילה אלא רק אחר שהיה גדולה, אכן שאר הראשונים פליגי עליה, וכפי שכתב הראב"ן בפירוש דהמים רותחין מיד מפליטין.

ונראה לחדש דבאמת יש בזה חילוק בין דברי הטור ביו"ד, לדבריו באו"ח, דבאו"ח כתב בשם הרי"ף 'משהי' להו למאני בנו יורה עד דפלט', ומשמע דהשהיה נצרכת לעצם תחילת הפליטה, אכן ביו"ד כתב בשמו 'צריך שיהיה הכלי במים עד שיפלוט כל האיסור שבו'¹⁰⁵.

ונראה דלפ"ז אפשר לבאר דמטעם זה דווקא ביו"ד השיג על דבריו, דסבר דכיון שצריך לשהות עד שיפלוט כל האיסור, ממילא צריך שהיה מרובה, ואין נוהגים כן. אכן לפי מה שהבין באו"ח דהשהיה לצורך תחילת הפליטה, יתכן להבין דאי"צ שהיה מרובה, אלא סגי בשהיה מועטת, וכפי שהביא הט"ז מהכל בו שכתב 'צריך לדקדק שלא למהר להוציא הכלי מן היורה כדי שיהיה פנאי אל הרתיהה ליכנס ולהפליט מה שבלע'.

ומעתה נראה ליישב מה שתמהנו לעיל על הט"ז היאך השווה את שיטת הטור עם שיטת הרי"ף, והרי הטור בהדיא השיג עליו, ויתכן להבין דרק כלפי מה שהבין ביו"ד מדבריו השיג עליו, אך כלפי מה שהבין באו"ח דהצורך בשהיה לצורך עצם תחילת הפליטה לא השיג עליו, ומש"כ דמכנים ומוציא מיד, זהו אף לשיטת הרי"ף.

שיטת רשב"ם דהכלי בתחלה בולע ואח"כ פולט

והנה בתוס' בחולין מבואר דעיקר המחלוקת של ר"ת עם רשב"ם היא מחמת דין ההגעלה, דרשב"ם פירש דכי היכי דמבואר בגמ' דהבשר בתחלה בולע, ורק לאחר שגומר לבלוע הוא חוזר לפלוט, כן הדין לענין הגעלת כלים, ולכן הצריך להשהות את הכלי שעה גדולה שיגמור לבלוע את המים ולאח"מ יפלוט את האיסור, ומשמע דלפי דרכו הדבר מיושב שאינו הכלי נאסר מחמת פליטתו, שהרי בשעה שהוא פולט את איסורו אינו חוזר ובולעו, כיון שהוא טרוד לפלוט.

אך התוס' תמהו על דרכו שזהו דבר תימה דמי בקי לידע שיעור זה, ומפני כן השיגו על הרשב"ם, אכן ברע"א שם העיר דאפשר לפרש מעין דרכו של רשב"ם דבאמת כלים חלוקים מבשר, ודווקא בשר ושאר אוכלין דרכם בכך קודם לבלוע ואח"כ לפלוט, משום שיותר קל להם לבלוע, אך כלים הם שונים דיותר קל להם לפלוט, ולכן בתחלה הם פולטים ואח"כ בולעים.

שיטת הראב"ן וסיעתו דהכלי בתחלה פולט ואינו בולע

ומצאתי בראב"ן (מסכת פסחים, ושו"ת סי' כ"ג) שביאר כן, דהקשה דבהגעלת כלים נקטינן דמיד פולט, אך בבשר אינו פולט בתחילה אלא רק בולע, ותירץ 'היינו טעמא דבשר דך וכי נפיל לרותח מכוון כוון ולא פליט, וכי לא פליט בלע, אבל הקערה לא כווצי ופלטי מיד', ובדבריו מבואר דע"ז אנו סומכים בהגעלת כלים, שאין לחוש שיחזור ויבלע את פליטתו, כיון שבתחלה הוא טרוד לפלוט, ואינו יכול לבלוע.

ונכודו הראב"ה בעל האבי עזרי הביא דבריו, ודן בזה הרבה, שיש מקום לסמוך על סברא זו בהגעלת כלים, אלא שכתב שלפ"ז צריך דקדוק וחכמה לידע להשהות את הכלי במדה הראויה, שבה יפלוט ויגמור את פליטתו, אך צריך להוציאו מיד בכדי שלא יחזור ויבלע את פליטתו, ומטעם זה כתב דראוי לכתחילה להגעיל רק כלי שטעמו פגום, בכדי שלא יהיה חשש אם ישהה את הכלי יותר מדאי, ויחזור לבלוע את פליטתו¹⁰².

ומצינו ברא"ש בפסחים ובטור בסי' תנ"ב שהביאו דבריו, ולא השיגו על עיקר סברתו דכל היכא שהכלי טרוד לפלוט הוא אינו בולע, וכן מבוארת סברא זו בב"י בסי' תנ"ב בשם המרדכי, ויתירה מכך בטור בסוף דבריו בסי' תנ"ב משמע דמודה לו בהאי סברא, דכתב דאם מגעיל לאחר זמן האיסור בע"פ, ראוי להגעיל את היורה גדולה, דאל"כ 'נמצא שהמים כולן נאסרים ונבלעין בכלים הנגעלים בתוכם אם משהה אותם בתוכם עד שתגמור פליטתן, ומשמע דאם לא משהה אותם עד שתגמור פליטתן אין לחוש שיחזורו ויבלעו, ובהכרח זהו ע"פ סברת הראב"ה'. וזהו ג"כ ביאור דברי השו"ע שכתב בסי' תנ"ב דבאופן שמגעיל לאחר זמן האיסור צריך לחוש 'אם משהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי ואינו משהה אותם כל כך', וע"ע בביאור הגר"א שצידד כסברא זו¹⁰³.

שיטת הראשונים דכאשר המים רותחים הכלי אינו בולע

אכן כל מה שנתבאר זהו ע"פ דרכו של רשב"ם בביאור מה שאמרו בגמ' גבי כזית בשר שמיבלע בלע מיפלט לא פליט, והיינו שהבליעה והפליטה הם פעולות סותרות, אכן כאמור ר"ת פליג עליה, מחמת שתמה עליו דבהגעלת כלים בעינן להשהות שעה מרובה, ומי בקי לידע שיעור זה, ולכן פירש באופ"א, דענין זה תלוי ברתיחת המים, דכ"ז שהמים רותחין הבשר אינו פולט מה שבלע עתה, אכן אף לפי דרך זו מצינו לסמוך על סברא זו בהגעלת כלים, דכ"ז שהמים רותחים הפליטה של הכלים לא תחזור ליבלע בכלי. וכן הביא הטור מרש"י, דסמך על סברא זו דבשעה שהמים רותחים אין לחוש שהכלי יבלע את פליטתו, ולכן אפשר להגעיל אף באופן שאין הפליטה מתבטלת במים, וכן הביא הבי" מהכלכו. וכן רמז לסברא זו בשו"ע שכתב 'וכן כדי שלא יצטרך לזיהר שלא ינוחו המים מרתיתחן'.

אלא דאפשר להבין ענין זה בבי' דרכים, האם מפני שהכלי אינו חוזר ובולע מה שפלט עתה, או דלמא הוי להיפך שהמים אינם חוזרים ופולטים מה שבלעו עתה, ויש להסתפק על איזה סברא סמכינן, ויש לדון בזה דמצינו בתוס' בחולין וכן הרא"ש בע"ז שדנו דאין לסמוך על סברא זו, וביארו דמים חלוקים מגוש, והפליטה שבהם אינה בגדר בליעה כגוש, אלא היא מעורבת בהם, ולא יתכן לומר ענין זה לא ביחס לכלי שאינו בולע מה שפלט עתה, וכן לא מצינו למימר להיפך דהמים בשעת הרתיהה לא פולטים מה שבלעו עתה, עי"ש מה שביארו בזה. וא"כ צ"ב בהבנת שיטה זו.

וראיתי בפמ"ג (סי' תנ"ב מש"ז סק"ב) שביאר דרש"י סבר סברא זו ביחס למים, שאינם חוזרים לפלוט מה שבלעו עתה בשעת ההגעלה, ויש בזה נפ"מ דיכול להגעיל כמה כלים יחד, כיון שאין המים חוזרים להפליט כל מה שבלעו עתה, אך אם נדון את הסברא ביחס לכלי, א"כ כלי אחר יחזור ויבלע את פליטת חבריו.

שיטת הראשונים דבשעת הרתיהה

הכלי אינו בולע מה שפלט

וראיתי בתרומה שהוא תלמיד ר"י שהביא את תמימה התוס', אך מ"מ כתב דמצינו למימר 'כמו שאנו אומרים הכזית בשר בולע ולא פליט

102 עיי"ש שכתב 'ופליאה בעיני שיכולים לכוןן גמר הפליטה, יש זריז ונשכר ויש זריז ונפסד, יש עצל ונשכר ויש עצל ונפסד'.

103 עיי"ש שכתב על סברא זו 'וכי"ד ראב"יה וברא"ש פ"ב ס"ז, ואף שדחו תוס' שם סברא זו היינו לפי ר"ת שאינו פולט כלל בליעת עכשיו (נוכל) לומר גם כן להיפך, אבל לסברת רשב"ם לומר כ"ז שטריד לפלוט לא בלעי ודאי סברא אמיתית היא וכמ"ש הראב"ד בפ"ב דפסחים, ומצינו סברא זו בכמה מקומות, אלא מה שמחמירים הוא בכה"ג שהכלי שבליעתה מועטת ממהרת לפלוט מהכלי האחרת ואז בולעת, וכ"ז שהן ב"י ואין במים ששים נגדם'.

104 עי' לעיל שהבאנו לזה ראיה מדברי הטור בסוף סי' תנ"ב דמשמע שמסכים לשיטת ראב"ה, אכן אף בב"י מבואר כן, דביאר בסוף סי' תנ"ב דמש"כ הרא"ש דצריך להגעיל את היורה הגדולה היינו באופן שהגעיל לאחר זמן איסורו של

ולכ"כ החי"י סקל"א בשם ע"ש במ"ב סקמ"ו דאם יודע שתוך מעל"ע השתמשו בצורה החמורה, צריך הכשר כחמור לכוי"ע.
ולפי"ז י"ל דדוקא אם יעוד הכלי הוא למה שרוב תשמישו, אלא שפעמים בדרך מקרה משתמשים בו לתשמיש חמור יותר, אז מקילים לילך בתר רוב תשמישו, תלינן דבד"כ הבליעות הם אינם ב"י, וכמו תלינן לגבי כל הכלים דסתם כלים אב"י, אבל אם יעוד הכלי הוא גם למיעוט החמור, צריך להחמיר להכשירו כהמיעוט החמור, **וכ"מ במ"ב ס"ק קנ"ד**.

וכ"כ בחזו"א סי' קי"ט סקט"ו וסי' קכ"ז סק"ג וד' דדוקא אם יודע שלא נשתמש בכלי תוך מעל"ע לפני ההגעלה בשימוש החמור, אבל אם השתמש בו תוך מעל"ע **ואפילו רק ספק** אם השתמש בו בעודו ב"י, צריך להחמיר כהמיעוט החמור, דהוי ספיקא דאורייתא.
וכ"כ בס' הגעל"כ פ"ד סט"ו בשם מהרי"ל דכלי שרגילים לעשות מיעוט תשמישים בבליעה חמורה יותר, כגון כף שפעמים משתמש בה בכ"ר, אף שאינו זוכר צריך להגעילה בכ"ר.

וכן הוכיח במגילת ספר עניני אר"ח ויר"ד סי' כ' דאם המיעוט הוא דבר שכיח צריך הגעלה כמותו, **מהרשב"א** דאף דסובר דאזלינן בתר רוב תשמישו, מ"מ במחבת החמיר דצריך ליבון, וטעמו כיון **דפעמים** מתייבש השמן במחבת ונאפה מה שבתוכו בלא שמן.

וע"כ צ"ל דכיון דמיעוט תשמישו החמור הוא **דבר שכיח**, לא אזלינן בכה"ג אחר רוב תשמישו.

ולפי"ז מובן למה המחבר החמיר בשולחנות ומשטחי השיש והצריך להגעילן, דכיון דשכיח שנשפך מהקדרות עליהם, צריכים הגעלה.

ונראה דזהו כונת הגר"א שכתב דשולחנות צריכים הגעלה, **כיון דתשמישן ע"י עורי**, דאע"פ דרק לפעמים נשפך, מ"מ כיון דהוא דבר שכיח חשוב כמיועד לכך.

ד. ולפי הסבר זה מובן נפלא, דמחלוקת המחבר והרמ"א לגבי רוב תשמישיו, הוא לשיטתם שנחלקו לגבי נותן טעם לפגם בפסח בס"י תמ"ז ס"י, דהמחבר סובר דנטל"פ מותר בפסח, לכן סבר הכא דאזלינן בתר רוב תשמישו, אבל הרמ"א שם סובר דנטל"פ אסור בפסח, לכן סבר הכא דלא אזלינן בתר רוב תשמישו.

ועפ"י חידוש באור לציון ח"ג סי' י' הי"א דאף הרמ"א לא החמיר לילך אחר מיעוט התשמיש אלא לגבי פסח, משום דדוקא לגבי פסח החמיר דנטל"פ אסור, אבל לגבי שאר איסורים דנטל"פ מותר, גם הרמ"א מודה למחבר דאזלינן בתר רוב תשמישו, **ולפי"ז כתב דהקונה דירה מחילוני** וכדו א"צ להחליף הכיורים והשיש, דרוב תשמישן בצונן או בפגום.

אלא דעדיין קשה כמו שהעיר **הפמ"ג במש"ז סק"א** דהרי אף המחבר החמיר לכתחילה לגבי נטל"פ, **ואף לרמ"א** העיר דהתם החמיר בנטל"פ כהתה"ד אף לגבי דיעבד ובהפס"מ, וכתב דכן נוהגים מורי הוראות דהמאכל נאסר, והכא היקל בדיעבד.

עוד העירו דאף למחבר חזינן דהחמיר בשאר איסורים, דהרי פסק ביר"ד סי' קכ"א דסכין בין גדול ובין קטן וכן מחבת צריכין ליבון, אף דהתם רוב תשמישן אינן ע"י האור.

ה. במגן האלף סק"ו כתב טעם אחר למה אזלינן בתר רוב תשמישו, דכיון דרוב תשמישו בבליעות קלות, יש להניח שגם בפסח ישתמש בכלי רק לבליעות הקלות.

וגם לטעם זה כלי שמצוי שמשתמשים בו לבליעות חמורות אף שהן רק מיעוט, צריך להגעילו כהחמור, וכן בשיש.

ו. עוד אפשר שבאמת מדינא א"צ הגעלה לשולחנות ושיש, ולכן כתב המחבר בלשון '**רגילים'** לערות עליהם רותחים.

וכ"כ בכה"ח אות רל"ג דמה שנהגו לערות, היו רק חומרא, דרוב פעמים אין נשפך אלא מכ"ש, **וכ"כ באורל"צ ח"ג פ"י הי" וי"א** דרק הוי חומרא שנהגו, ולכן כתב דלגבי הכיור אולי ל"ש מנהג זה.

ז. לדעת הרמ"א - כתב במהרי"י וי"ל הביאו בח"י ס"ק נ"ה ומ"ב ס"ק קי"ד דכיון דפעמים נותן עליו פשטיד"א חם הוי כאילו השתמש בהם בכ"ר, לכן לא מהני עירוי לבד, אלא **יכשירים ע"י אבן מלובנת ויערה עליה מים ורתחין**, ויגלגל האבן למקום אחר ושוב יערה כדי שילכו הרתוחין בכולו. **וכ"כ המ"ב בסק"ג דהשולחנות** והספסלים, **נוהגין** להכשיר באבן מלובן ויערה עליהם מכ"ר.

וכתב הרמ"א בס"ו דקערות גדולות שאין יכול להכניסם בכ"ר, יתן עליהם אבן מלובנת ויערה עליה רותחין מכ"ר דהוי ככ"ר, **ז'כן כל כיוצא בזה, והסביר המ"ב ס"ק נ"ב בשם הא"ר** דבא לרבות דפי **מוליתות של בשר או גבינה**, דלפעמים נותנים עליהם חמין, **ונראה מקורו מהמרדכי שהביא הב"י בסוף סי' תנ"ב** דקערות גדולות או **לוח** [מגש] **שנושאין בו מוליתות של בשר או של גבינה** צריך ללבן אבנים באש, ויניח על הדף ויערה עליהן, כי לפעמים נשפך מן המוליתא ורתחת על הדף לכן צריך כ"ר.

וכ"כ שם הדרכ"מ בשם הגה"מ ואגור ואו"ה ומהרי"ל דעירוי בלא אבן לא מהני.

וכונתו למנהגי מהרי"ל הל' הגעלה או"י, דכתב **מנהג העולם** כשמגעילין דפין ושולחנות פשוטין, אז מניחים אודים או אבנים מלובנין, ומעמידין על הדפין והשולחנות כדי לערות עליהם רותחין, שלא יצטנן מן העירוי ויגעילו יפה.

וכן בדרכ"מ יר"ד סי' קכ"א סק"ו הביא מאו"ה נ"ח ס' דנוהגין להחמיר דאף כלי שבלע ע"י עירוי להגעיל ע"י כ"ר, לכן תיבות ושולחנות דחיישינן שמה נשפך עליהן רותחין, לא די בעירוי, אלא **מלבנים אבנים ושופכים עליהן רותחין אפילו מכ"ש, דהא נרתחין מהאבן והרי הוא ככ"ר, ויזהר לכתחילה להוליך האבן בכל מקום על השולחן.**

ח. טעם חומרא זו י"ל דקאי ע"פ שיטת הרמ"א דהחמיר בס"ו דאין הולכים בכלי אחר רוב תשמישו, אלא חוששים למיעוט, וכיון דפעמים מניח על השיש או השולחן פשטיד"א וכדו, דהוי דבר גוש דמחמירים

שדינו ככ"ר, לכן צריך לערות ע"ג אבן מלובנת דבכה"ג חשוב ככ"ר, כמ"ש הרמ"א בס"ו ובמחבר סט"ו.

ולכאורה קשה דאף אם השתמשו ע"ג השולחן או השיש בהנחת פשטידא חמה וכי"ב שהיס"ב, ונחמיר דגוש דינו ככ"ר, מ"מ הרי הפשטידה היא עילאה, והשיש או השולחן הם תתאה, והדין דתתאה גבר ואינו אוסר יותר מכדי קליפה, וא"כ לכאורה צריך להועיל הגעלה ע"י עירוי דמכשירה כדי קליפה.

ואין לומר דכיון דנחלקו הראשונים בשבת לט. לגבי עירוי, דדעת ר"ת **דמבשל כ"ק**, ולדעת רשב"ם אינו מבשל רק מפליט ומבליע כ"ק, ונאמר דאנו חוששים לחומרא לדעת רשב"ם דאינו מבשל, ולכן א"א להגעיל ע"י עירוי.

אי אפשר לומר כן, דהרי אף דבר גוש הוא מחלוקת אם דינו ככ"ר, ורק לחומרא נקטינן דהוי ככ"ר, ובודאי דעירוי שלא נפסק הקילוח חמור יותר מחומרא דדבר גוש, והעירוי צריך להועיל.

ופלא, דהני פוסקים שהחמירו שצריך אבן מלובנת כתבו הטעם משום עירוי, ולא כתבו הטעם דפעמים מניחים קדרות שהם כ"ר ממש, ואם יש רטיבות על השולחן או השיש נבלע מכ"ר.

ט. ונלענ"ד ליישב דמהרי"ו לשיטתו דכתב הדרכ"מ בס"י תנ"ב סק"ה והרמ"א בס"י תנ"א ס"י"ז בשם מהרי"ו דלא מהני **לקלוף** את השולחן, חזינן דסובר דנבלע יותר מכדי קליפה, ואילו עירוי מבשל רק כ"ק.

ונראה דההסבר למה סובר דבולע יותר מכ"ק, **ע"פ מ"ש האו"ה הביאו הט"ז ביר"ד סי' צ"ה סק"ב והבי"ח חכמ"א כלל נ"ט ד' דעיריות הרבה** בלע טפי מכדי קליפה [י"א דדוקא אם עירה בזמן שהבליעה הראשונה עדין לא נצטננה, **ויש מחמירים** אפילו אם כבר נצטננה], **ולפי"ז נמצא דגם האו"ה** שהחמיר דצריך אבן מלובנת אזיל **לשיטתו**, שהחמיר בעיריות הרבה.

בדיעבד אר רק הערה - כתב הפמ"ג בא"י ס"ק ל"ח דאם אירע שהגעילו ע"י עירוי, ונתנו שם בפסח מצות חמות **בהפס"מ**, יש להתיר, דבכלי נמי אמרינן תתאי גבר, וגוש נמי מתיר הרמ"א בס"י צ"ד ז', ונהי דלכתחילה יש להחמיר, בהפס"מ יש לצדד להקל. **אבל בחי"י נ"ה ומ"ב ס"ק קי"ד ושעה"צ קמ"ד** כתבו דבדיעבד מותר אפילו ע"י עירוי בלבד.

- אופן העירוי:**

לפני העירוי ימתין שהשולחנות לא היו בן יומן של בליעות חמות, והיו מנוגבין, ויערה עליהן בוריותו וישירות, ולא ע"י מצקת אם לא שמששה המצקת במים עד שתעלה רתיחה או שמגעיל באבן מלובנת - **מ"ב תנ"ב כ'.**

עם איזה כלי ראוי לערות ע"ג השיש, האם בכלי של פסח או בשל חמץ:
בח"י קנ"ה הביא מהט"ז סוס"י תנ"ב דהנשים נוהגות שלא להשתמש בפסח בקידירה ששפך בו רותחין על האבן שמכשירין בו, כיון דריח חמץ נכנס בו, ובתחילה כתב הח"י דאין למנהג זה שום טעם וריח ואין בו איסור כלל בפסח, **שוב הביא דכ"כ במנחת יעקב** כ"ג י"ב ב' טעמים לאסור מדינא דש"ס לכתחילה, וסיים מנהג של ישראל תורה, אך בדיעבד בודאי שאינו אוסר. **בערוה"ש תנ"א י"ח כתב** דאין לחומרא זו טעם וריח.

ובשעה"צ סי' תמ"ד סק"ד כתב בשם הפמ"ג ודה"ח, דאין לערות רותח לתוך כלי חמץ מכלי פסח, אם לא שרוצה שלא להשתמש בקידירה זו שיערה מתוכו עד לאחר הפסח. בכה"ח תנ"א רל"ז מחלק דאם השיש ב"י יערה מכלי חמץ, דניצוק והבל הקדירה הוי חיבור, אבל אם השיש הוא אב"י, יכול לערות גם מכלי פסח.

ראוי לערות ע"י קומקום חשמלי שמחובר עדיין לשקע - דהוי עירוי **מכ"ר שע"ג האש**, דלכאורה דינו ככ"ר, כדמוכח **בשבת מ: דאמבטי** של חמי טבריה היתה בריכה שנבעה מן המעין, ורבי אסר ליתן לתוכה כלי עם שמן [דהחשיבה ככ"ר], ואמר לתלמידו טול בכ"ש ותן.

יא. כיסוי השיש:

כתב במג"א סקל"ח דבדרכ"מ תנ"ב ה' כתב דאם הגעיל א"צ להניח על השולחנות והשיש דפין, **אבל במהרי"ל** כתב דינא סמרטוטין עליהם לאחר הגעלה, **וכן נוהגין דשמא יש קצת חמץ בעין.**

וכן הביא בחי"י סקנ"ה דברי **מהרי"ל** דאף לאחר הגעלה לא ישתמש עליהם דבר חם, אלא ע"י הפסק סמרטוטין, **וסיים דכ"ז הוא חומרות יתירות** כי די בחומרא דהגעלה, **וכן נוהגין.**

במ"ב ס"ק קט"ו כתב **דיש שכתבו** שצריך להניח עליהם **עוד מפה או דבר אחר החוצץ**, שמא נדבק בו עדין עוד חמץ בעין, **והביא דהא"ר מחלק דכן ראוי לנהוג** בתיבות ומגדלים [גדולים] דכמעט א"א לטהרן שלא ישאר מאומה בין הדבקים, **אבל בשולחנות פשוטים אין להחמיר.**

ויש להעיר על מ"ש המג"א דדעת מהרי"ל דמלבד ההגעלה צריך גם לכסות, **דבדרכ"מ תנ"ב ה'** הביא דכתב **מהרי"ל** בהל' הגעלה ה"י דשולחנות וכדו' **סגי להו בעירוי מכ"ר** שלא נפסק הקילוח, ויגנב השולחנות קודם שיערה עליהם, ובהל' י"א כתב **דמגדלים של עץ אין טוב** להגעילם **דיש בהן סדקים**, אלא יניח דפין אחרים על הדפין הישנים. **ולכאורה במהרי"ל ל"כ דאינו מועיל הגעלה, ואדרבה** לגבי שולחנות כתב דמועיל **עירוי, והמנהג לערות ע"ג אבן מלובנת, רק כתב דבתיבות ומגדלין גדולים** איכא חשש של בעין, בהן יש לחוש שההגעלה לא מועילה, **וכמו שהביא המ"ב מא"ר אות מ'** דמהרי"ל החמיר רק בתיבות ומגדלין גדולים, אבל בשולחנות מודה דמהני הגעלה.

ומ"ש מהרי"ל דטוב יותר להניח דפין אחרים או סמרטוטין, נראה דכונתו במקום הגעלה, **ויותר מפורש הוא בגירסאות אחרות** שהודפסו **במנהגי מהרי"ל** ש"ל ע"י מכון ירושלים.

דבגירסא א' כתוב באמת **ואם הגעילן** יזהר שלא יגביהנו, וגם אל יניח על הדפין שום דבר חם, וטוב יותר שיניח דפין או סמרטוטים על כל דף ודף כדי שלא ישתמש להדיא בגופיה. **והכונה** כמ"ש בתחילה מחמת חשש בעין שבין הדבקים.

אבל בגירסא ב' כתוב להדיא, **אכן בלא הגעלה** כשהן משופשפין ומנוקרים כפי יכלתן, יכול להשתמש בהן ע"י סמרטוטי בגד או חתיכות עצים מונחים בתוכה להשתמש על גבה, ואז נזהר הוא מלהגביה את הנשפך.

וכן בגירסא ג' כתוב, **רק יטהרן ע"י מריקה ושטיפה** יפה כמה שיכול, ויניח דפין חדשין ע"ג דפין הראשונים, והו"ל היכר טובא, דאם נשפך לו מאומה שלא יגביהנו בפסח, מאחר שאינו משתמש להדיא בגוף המגדל ע"ג דפין הראשונים.

וכ"כ להדיא במטה משה תקמ"ו, דכתב ואותן התיבות טוב להניח שם סמרטוטין או חתיכות נסרים, **ואין נכון להגעילן.**

יב. ונלע"ד להסביר הטעם למה החמירו כ"כ בהכשרת השולחן, וכמו שהבאנו שהצריכו להוסיף לעירוי אבן מלובנת, ואף לאחר ההגעלה הצריכו לכסות ולצפות השולחן, וסברא זו שייכת רק לגבי 'שולחנות המטבח' כאשר יבואר.

והוא דלכאורה 'שולחנות המטבח' כיון שרגילים לרדד עליהם בצק, דינם **כבית שאור**, דהיינו הכלי שמחזיקים שם את השאור שדינו שאף בצונן בלוע.

דכתב המחבר בסעף י"ז הדף שעורכים עליו כל השנה, וכן עריבה שלשין בה **צריכים הגעלה, וכ"כ המחבר בסכ"ב** דכל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם מצה אפילו בחמין, **חוץ מבית שאור ובית חרוסת** דאע"פ שלא נשתמש בהן חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהן מצה חמה. וכז"ו בלא הגעלה, אבל ע"י הגעלה מותרים חוץ אם הם מחרס דלא מהני הגעלה.

והרמ"א בסכ"א כתב שם **דהמנהג** שלא להשתמש בפסח בערבות ודפין שלשין עליהם **כל השנה אפילו ע"י הגעלה, וכן עיקר כמו שנתבאר בתמ"ב סי"א.**

ובסי' תמ"א כתב השו"ע דאף אין להשהותן בביתו בפסח, והטעם כתב דקשה לנקרן שלא ישאר בהם כזית חמץ ועובר על ב"י ובי", **וכתב במ"ב סקצ"ז** דכתבו האחרונים דמירי בעריבות העשויות מנסרים גדולים שיש בהם חריצים בין נסר לנסר ומצוי שם חמץ, **אבל עריבות קטנות העשויות מחתיכה אחת** ואין בהם שום סדק, פשיטא דיוכל לנקרן כדי להצניען ולא להשתמש בהם בפסח, וסיים המ"ב **דאם עבר ולש בהם בפסח אחר הגעלה** מותר.

ובמ"ב סי' תנ"א סקצ"ז כתב דאם הוא כלי מתכות דאפשר לנקותו יפה מותר ע"י הגעלה, **ויש מחמירין גם בזה. ובשעה"צ ס"ק קי"ט** כתב דדעת המחמירין הוא המג"א לפי טעמו דנוהגים דלבית שאור לא מהני הגעלה.

ובבה"ל הכא ד"ה צריכים, הקשה דהכא כתב השו"ע דמהני הגעלה לערבות, ואילו בתמ"ב פסק דאין לסמוך על מה שרוחצין ומנקרין אותן בחמין, **ותי' המג"א** דהתם מיירי שהעריבה עשויה מנסרים הרבה לכן לא מהני, משא"כ הכא מיירי שנעשה מחתיכה אחת מועיל הגעלה.

וכתב הבה"ל הכא וכן בשעה"צ תמ"ב סק"פ דמדוברי הרמ"א שסיים **וכבר נתבאר בס"י תמ"ב** משמע דמיירי בחדא גווני, **ולכן הב"ח ומאמ"ר ת"י** דבתמ"ב החמיר שלא מדינא אלא משום הישר והטוב, **אבל דעת הא"ר והמג"א** דבעשוי מחתיכה אחת מותר **להשחות** בביתו בפסח, אבל אלה השתמש בו בפסח **החמיר לכתחילה אפילו לאחר שהגעילו, דנוהגין כהדריעה הסוברת דלבית שאור לא מהני הגעלה** [אלא צריך ליבון], דאפילו מחתיכה אחת דאפשר לנקרה יפה, **עכ"פ הבליעה אינה יוצאת ע"י הגעלה.**

הגדרת בית שאור - פסחים ז: אמר רבא בר אבא אמר ר' חייא בר אשי אמר שמואל, כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה, **חוץ מבית שאור** הואיל שחימוצו קשה.

פרש"י כלי שהאשה שורה ומנחת בו את השאור, ופעמים שהוא שוהה שם בלילה.

אבל כאמור השו"ע סי"ז כתב דגם **הדף** שעורכים עליו כל השנה, וכן **עריבה** שלשין בה, **ובמ"ב צ"ג** דמשהיין עליהם עיסות עד שיחמיץ **ודמי לבית שאור.**

אם משתמש בהם רק לפרקים - כתב במ"ב סקצ"ב דסגי בערוי, **ובשעה"צ ק"ח דהגר"א** כתב **בשם המרדכי** דהמנהג להחמיר דצריך הגעלה, **וכמ"ש המ"ב בסקצ"ה.**

שיעור התדירות - כתב **במרדכי ד"א** שאם משתמשים בו **בכל יום, אבל י"א** דאפילו פעם בשבוע.

ולאח"ז מצאתי בספר **מגילת ספר** עניני אר"ח ואו"ה סי' כ' דהעיר למה הפוסקים כתבו להכשיר השולחנות והשיש משום עירוי, ולא כתבו הטעם להחמיר לחוש לקדירות רטובות דהוי כ"ר, **ובית שאור** דחמורים טפי.

וכן חזיתי שכ"כ הגר"ע אויערבך שליט"א בקובץ מסורת ע"ו דהוי כבית שאור.

אלא שחזיתי שיצא לאור שו"ת **מחזה אליהו** ח"ב סי' ל"ג דנשאל מהגרש"פ זימערמאן גאב"ד גיטסהעד **לגבי כלי הלישה ועריכת המצות שנשארים במים בכיור, ואין מנקים אותם אלא למחרת בתחילת היום**, והיקל בזה דכיון שאינו שימוש תדיר ותמידי אינו בולע. **ויש להעיר** על דבריו דאם דבר זה מצוי בכל יום במאפיות דנחשב לתדיר יותר, ממ"ש המרדכי דשיעור התדירות י"א בכל יום, וי"א דאפילו פעם בשבוע.

ויש ללמד זכות למה אין חוששין לזה באפיית המצות דלהוי כבית שאור - דבד"כ מקפידים לשטוף ולהדיח השולחנות והכלים מיד, והבצק שמרדדים הוא פחות משיעור מיל ואינו מחמיץ, ורק הוי חשש על הפירורים שנשארו והחמיצו מעצמם בלא שאור, כולי האי אין חוששין, **וכן שמעתי ממור"ד הגר"מ גרוס שליט"א** דא"צ לחוש בשולחנות דהוי כבית שאור.

יג. ולפי"ז מובן למה צריך גם לצפות את השולחנות והשיש לאחר ההגעלה, דכתב המג"א סקל"ג ומ"ב סקצ"ו דאף דכתב **הרמ"א בס"י**

כתב השו"ע מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין יש לו זמן עד שיגמור אותו עסק, ועברה השעה, הוא אונס ויש לו תשלומים עי"ש. הרי שפסק השו"ע דאף אונס ביום אחרון מיקרי אונס, ויש לו תשלומין לתפילה, ודלא כהאגודה שאונס ביום אחרון ל"ה אונס. וכבר הקשה המג"א או"ח סי' ק"ח ס"ק י"א, מ"ט הבי"י יו"ד סי' רל"ב הביא מח' לענין שבועה ונדרים כשנאנס ביום אחרון אם הוא אונס, ובהל' תפילה פשט"ל שהוי אונס ויש לו תשלומין, וכתב המג"א שלגבי שבועה חשש לחומרא עי"ש, והיינו שרק בשבועה ס"ל שאונס ביום אחרון לא הוא אונס, ואה"נ ס"ל להלכה דאונס ביום אחרון הוא אונס כהל' תפילה, ומש"ה יש לו תשלומים עי"ש. ועפי"ז חזינו להלכה דעת השו"ע דלא כהאגודה, אלא שאונס ביום אחרון הוא אונס, וא"כ ה"ה י"ל כשלא הטביל הכלי עד שבת אף שחיכה לרגע אחרון הוא כאונס.

אולם י"ל בפשיטות, דאין מוכח כלל מהשו"ע בהל' תפילה דאונס ביום אחרון הוא אונס, דמש"ה יש לו תשלומין, די"ל שלדין תשלומין בתפילה א"צ שיהא אונס, וסגי שלא יהא מזיד, דכל שאין עושה במזיד יש לו תשלומין, וה"ה לענין אונס ביום אחרון, אף שאין לו טענת אונס, יש לו תשלומין דאכתי אינו מזיד. ומיושב משה"ק המג"א בסתירת השו"ע לענין שבועה ס"ל שאונס ביום אחרון ל"ה אונס כהאגודה. ומ"ט לענין תפילה ס"ל שיש לו תשלומין כשנאנס ברגע אחרון, די"ל שס"ל אף שאונס ביום אחרון ל"ה אונס, כל שאינו מזיד יש לו תשלומין, וכ"כ בדעת השו"ע בס' פשט ועיון להגר"מ שטרנבוך כתובות ב' ע"ב עי"ש. ובס' עולת כהן להגאון רבי חנוך כהן תפילה סו"ס ס"ד מש"כ, ועי"ע בשו"ת חת"ס חו"מ סי' מ"ב.

ועפ"ז שפיר י"ל שס"ל לשו"ע דאונס ביום אחרון ל"ה אונס, ומש"ה אף אם נימא כיסוד המנח"ש דכל שאונס מלהטביל הכלי פטור מטבילה, מ"מ כשלא הטביל עד שבת י"ל דל"ה אונס כסברת האגודה, ומש"ה צריך להקנות הכלי לגוי, דלא מיקרי אונס, ועפי"ז נפיק דכל מה שצריך להקנות לגוי זהו רק שחיכה לשבת להטביל ושכח מלהטביל לפני השבת. וכלשון השו"ע יו"ד סי' ק"כ סי' ט"ז, אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מעי"ט, יתנו לעכ"ם במתנה. וא"כ י"ל דשכחה ל"ה כאונס והוי כפשיעה, וכמו שפסק השו"ע חו"מ סי' רצ"א ס"ז, במפקיד אצל חבירו דבר, וא"ל השומר איני יודע היכן הנחתי המתן לי עד שאמצא, הוי פושע וחייב לשלם, הרי ששכחה הוי כפשיעה. וכן נראה ברש"י פסחים ו' ע"ב ד"ה פשע, דכתב ישכח ויבוא לידי פשיעה, הרי ששכחה הוי כפשיעה. וא"כ י"ל שבדווקא כתב השו"ע, שכח ולא הטביל כלי מער"ש, יתנו לעכ"ם, ככה"ג ששכח ל"ה אונס, וללא שיקנה לגוי אסור לו להשתמש בכלי. ועמש"כ אם שכחה הוי אונס בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' פ"ז, ובמאמרו של ידידי הג"ר אליקום דבורקס בקובץ אליבא דהלכתא גליון פ"ד עמ' ס"א, ובספרו גנוזות הפרשה עמ' מ"א, ומה שהוכיח בשו"ת אורוין תליאתי סי' ע"ד ובשו"ת בית יצחק או"ח סי' י"ח.

ג. אכן ברמ"א יו"ד סי' ק"כ שם, עמש"כ השו"ע אם שכח ולא הטביל מער"ש יתן לגוי, כתב וכן יעשה אפי' בחול במקום שאין לו מקוה עי"ש. הרי שגם היכא שאין לו מקוה להטביל הכלי, יקנה לגוי. וכה"ג הרי הוא כאונס היכא שנמצא במקום ללא מקוה ואפ"ה צריך להקנות לגוי, וחזינו מהרמ"א אף היכא שהוא אונס חייב בטבילת כלים, ומש"ה צריך להקנות לגוי. ולסברת המנח"ש לכאור' א"צ אף להקנות לגוי, דכל שאונס פטור מטבילה. וגם במשנ"ב סי' שכ"ג שם סק"ל, כתב דאף שהגיע לו הכלי בשבת מאינו יהודי איירי דין השו"ע. וא"כ חזינו דהשו"ע איירי בכל האופנים, ואף כה"ג שלא פשע וזיכה עד השבת מלהטביל, וגם שקיבל הכלי בשבת, וצריך לו דתו ל"ה כפושע, ג"כ יקנה לגוי, ולמש"כ המנח"ש א"צ להקנות לגוי בשבת כל שאונס מלהטביל וכסברת המרדכי הנ"ל בציצית. ומצאתי שכן הקשה על הגרש"ז, הגרי"מ רובין בעל אורחות שבת בקובץ מוריה [כסלו תשס"ג] עמ' קכ"א. וכתב דשאני שבת שאינו אונס גמור שהרי למחרת יוכל לטבול את הכלי, משא"כ באורח שלעולם לא יתנו לו לטבול את הכלי. וצ"ע בחילוק זה, ממש"כ הרמ"א הנ"ל דגם היכא שאין לו מקוה, יקנה לגוי, ובהכי הוא אונס, וצ"ב. וגם בקובץ עז ואורה ח"ז עמ' ק"ו הקשה הגרמ"ט דינקל ע"ד הגרש"ז, מטבילת כלים בשבת שאסור, ואפ"ה לא שרי להשתמש בכלי בלא טבילה, וכתב ויש ליישב, ולא כתב מהו.

ולפ"ר י"ל בפשיטות, דשאני טבילת כלים בשבת כיון שאפשר להקנות לעכ"ם ממילא ל"ה אונס, דכל שמוטל על הבעלים חובת טבילה אף בשבת, ורק אריה דרביע עליה מלהטביל, כל שיכול להקנות לגוי וליפטר מטבילת חייב לעשות כן, ושאינ נידון הגרש"ז באורח הנמצא במלון, שאין מוטל עליו להטביל הוא בעל הכלי, שחיוב הטבילה מוטל על הבעלים, וכמש"כ הגר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת מהדו"ג ח"ב סי' כ"ב עי"ש, וכי"ב בשו"ת בית אבי ח"א סי' קט"ז לענין אורח דהחיוב על הבעלים עי"ש, ובשו"ת אבני דרך ח"י סי' צ"ד ובס' טבילת כלים פ"ג הערה י"ט ובתשובות והנהגות ח"ה סי' רנ"ט ובס' קנין דעה טבילת כלים עמ' רל"ד, ובהכי י"ל כל שאונס האורח במלון מלהטביל יכול לאכול ללא טבילה, דסו"ס אין הוא בעל הכלי. ואילו בשבת שהוא בעל הכלי וחייב להטביל, אף שאונס הוא משום שבת, מ"מ כל שיש לו עצה ליתן לגוי ל"ה כאונס. וכ"כ בקיצור בשו"ת שאילת שאול ח"א יו"ד סי' י"ט אות ב', שאף להמרדכי שיכול ללבוש הבגד בשבת ללא ציצית, לענין טבילת כלים שיכול ליתן לגוי אינו כאונס.

אולם בתשו' אבני נזר או"ח סי' תי"ח אות י"א, הביא להגת מיימוניות פ"ז ממאכ"א אות ח', דליכא איסור השתמשות בכלי ללא טבילה ורק מצוה להטביל קודם השימוש, וכתב האבנ"ז דלהמרדכי דבשבת אין איסור ללבוש טלית בלא ציצית כיון שאסור לעשות ציצית מותר ללבוש ללא ד' כנפות, כיון שאי"ז איסור רק מצוה, וכשאין יכול לעשות המצוה לא נאסר הלבשה, ה"ה י"ל בטבילת כלים נמי כשאין יכול להטביל

הרב מתתיהו גבאי ירושלים

אונן בטבילת כלים והגעלת כלים

ראיתי חקירת הרה"ג רבי גמליאל רבינוביץ מח"ס גם אני אודך, אם מותר לאונן לאכול בכלי הצריך הגעלה, שיש שהתירו לאונן לאכול מכלי שאינו טבול.

א. בתשו' מנחת שלמה ח"ב סי' ס"ו אות י"ד חידש הגרש"ז זצ"ל, דאפשר אונן שפטור מהמצוות כמו שאוכל ללא ברכה, כך מותר להשתמש בכלי בלא טבילה, והיינו אף למש"כ הטור יו"ד סי' ק"כ שאסור להשתמש בכלי שאינו טבול, ס"ל להמנח"ש שיסוד האיסור השתמשות בכלי שאין טבול, נובע מחמת מצות הטבילה, ואונן שפטור מהמצוות ואין מוטל עליו המצוה, ממילא אין לו איסור השתמשות בכלי שאין טבול, וכמו שאונן אוכל ללא ברכה, וכוונתו להוכיח איד אונן לא מברך קודם שאוכל, וכמבוי רפ"ג דברכות, הא עובר באיסור, דכל שנהנה מעוה"ז ללא ברכה כאילו מעל כמבוי בברכות ל"ה, וכן הקשה בשו"ת בית דוד ח"ב סי' פ', ואכן בס' עמק ברכה ברכת הנהנין אות ב' ובס' פתחא זוטא סי' תר"מ כתבו לתרץ שאיסור לאכול ללא ברכה זהו משום חובת המצוה, ואונן שפטור מהמצוות ממילא אין בו איסור אכילה ללא ברכה, שהאיסור נובע מהמצוה, וכמו שכתב במנח"ש עי"ש ובמנחת שלמה ברכות ל"ה ע"א ביסוד זה, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א סי"א אות ל"ד ל"ה דוגמאות בזה לאונן כיו"ב, עי"ש. וזהו שס"ל להגרש"ז, ה"ה בטבילת כלים לאונן שאיסור השתמשות בכלי שאין טבול זהו מחמת חובת המצוה להטביל, ואונן שפטור מהמצוות, ממילא אין בו איסור השתמשות בכלי שאין טבול.

וכתב שם עוד המנחת שלמה עפ"ז להתיר בבתי מלון אכילה בכלים שאינם טבולים, שאין נותנים רשות במלון ליקח הכלים ולהטביל, יחא שרי לאכול בכלים שאינם טבולים במלון, שאיסור השתמשות ל"ה אלא מדרבנן, כ"ז כשיש באפשרות המשתמש להטביל, אכן במלון שאין לו רשות להטביל כיון שרוצה לאכול ולשתות מותר לו ללא טבילה עי"ש, ובס' נשמת אברהם יו"ד סי' ק"כ ובס' אהל יעקב הל' טבילת כלים עמ' שכ"ח, ומש"כ בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' מ"ד, וכן הביא להקל בשם מרן הגר"נ קרליץ בקובץ מוריה כסלו תשס"ג הגרי"מ רובין בעמ' קכ"א, אולם בס' טבילת כלים להגר"צ כהן פ"ג ס"ק כ"ד בשם הגר"ח קנייבסקי בשם החזו"א דאין להקל, ועמש"כ בשו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' נ"ז ובשו"ת שרידי אש ח"ב סי' ע"ה ובשו"ת אגרות משה ח"ג יו"ד סי' כ"ב, ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' שפ"ה מה שהשיב הגר"א בנבצאל, ובשו"ת עמק התשובה ח"א סי' קכ"א ובשו"ת מנחת פרי ח"ג סי' נ"ח ובס' מנחת אשר במדבר סי' ס"ח או"ד, ובתשובות והנהגות ח"ה סי' רנ"ט, לענין אורח במלון.

ב. אמנם ילה"ק בסברת הגרש"ז זצ"ל, ממש"כ השו"ע או"ח סי' שכ"ג ס"ז, מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה בשבת, ויש אוסרים. וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לאינו יהודי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו וא"צ טבילה, עי"ש. ולמש"כ הגרש"ז שיסוד איסור השתמשות זהו משום חובת המצוה, ומש"ה כשפטור מהמצוה כאונן, או שהוא אונס מותר לו בשימוש, מ"ט בשבת צריך ליתן לגוי וליפטר מטבילת כלים, כיון שאסור להטביל בשבת לסוברים כן הרי הוא כאונס ושרי לו בשימוש הכלי, שידועין דעת המרדכי מנחות אות תקמ"ד אם נפסקה הציצית בשבת שרי לו ללבוש הבגד עם ד' כנפות ללא הציצית, שהתורה לא אסרה ללבוש ללא ציצית, אלא אחר שלובש חייב להטיל ציצית, וכיון שבשבת אסור לקשור הבגד הוי כאונס ויכול ללבוש הבגד ללא ד' כנפות, וכ"פ הרמ"א או"ח סי' י"ג, וא"כ ה"ה י"ל לענין טבילת כלים בשבת, שא"צ ליתן הכלי לגוי, למש"כ הגרש"ז דכל איסור השתמשות זהו מחמת המצוה, וכשהוא אונס א"צ להטביל, ה"ה בשבת שאסור להטביל הרי הוא כאונס, ואין חייב בטבילה, ומ"ט צריך להקנות לגוי. ואמנם י"ל דהשו"ע באו"ח סי' י"ג לא הביא לדין המרדכי שיכול ללבוש בשבת הבגד ללא ציצית, ואפשר דפליג ע"ז, וס"ל שצריך להוריד הבגד. וה"ה שס"ל להשו"ע שצריך להקנות הכלי לגוי, ודלא כסברת המרדכי. ואה"נ להמרדכי א"צ אף להקנות הכלי לגוי, ורשאי להשתמש בכלי ללא טבילה כל שאונס להטביל. ומצאתי בס' תהילה לדוד או"ח סי' שכ"ג ס"ז ס"ק י"ג שכתב דלהמרדכי הנ"ל דבשבת א"צ לקשור הציצית, ה"ה לענין טבילת כלים א"צ להטביל עי"ש. אכן הרמ"א שהביא להמרדכי בהל' ציצית, והסכים בדין השו"ע לענין טבילת כלים בשבת, שצריך להקנות הכלי לגוי. ולסברת המנח"ש צ"ע כל שאונס בשבת להטביל פטור מטבילה. ועי' בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ס"ו אות ט"ז, אם יכול להפקיד בשבת במקום ליתן לגוי ליפטר מטבילה, ומש"כ בשו"ת מנחת דניאל סי' פ"א, ועי"ע למוח"ז הגר"ש מזרחי זצ"ל בשו"ת דברי שלום ח"ג סי' קי"ג.

ולכאור' י"ל שידועין דעת האגודה פרק מי שאחזו גיטין ע"ד, דאונס ביום אחרון לא מיקרי אונס, והיינו שאין יכול לטעון טענת אונס כשחיכה ליום האחרון, וכמש"כ הגר"ש שקוף כתובות ס"ג, והרמ"א יו"ד סי' רל"ב סי"ב הביא לדברי האגודה לענין שבועה או נדר עד יום פלוני. ושכח או נאנס שאמר יש לי פנאי לעשות ולא עשה, של"ה אונס עי"ש. וא"כ י"ל שס"ל לרמ"א לענין טבילת כלים שחיכה עד שבת ושכח שאין לו כלי כ"א כלי שאין טבול, אי"ז אונס להתיר הטבילה שיכל להטביל בחול, וכשחיכה ליום אחרון לא מיקרי אונס, וכמו שס"ל לרמ"א כן לענין נדרים ושבועות ביום אחרון דלא הוי אונס, וגם הבי" חו"מ סי' ר"ז הביא דעת האגודה שאונס ביום אחרון ל"ה אונס. וא"כ שפיר י"ל שס"ל לשו"ע, שצריך להקנות הכלי לגוי בשבת, ואין להתיר להשתמש בכלי שאין טבול משום שהוא אונס, שאין יכול להטביל בשבת, כסברת הגרש"ז, דכל שהוא אונס מלהטביל פטור מטבילה, די"ל דכל שחיכה מלהטביל עד שבת ל"ה אונס שהוי כאונס ביום אחרון, אולם בשו"ע או"ח סי' ק"ח ס"ח,

דהמנהג שלא להשתמש בעריבות ודפין שלשין עליהם כל השנה אפילו ע"י הגעלה, מ"מ אם לאחר ההגעלה משים סדן או מפה להפסיק ביניהם שרי להניח אפילו מצות חמות כמ"ש הסמ"ק.

אמנם מה שהוכיחו כן מהסמ"ק ראיתי בספר מעדני אשר או"ה סי' ק"ט דהעיר דבסמ"ק אין הכרח לזה, דכתב בס' רכ"ב וכל כלי שנשתמשו בו חמץ בצונן משתמש בו מצה, חוץ מבית שאור ובית חרוסת שחיימוצן קשה שאין משתמשין בהן מצה עד שיגעילו, ויש מחמירין דאף בהגעלה אסור אך לא משמע כן, ובעריבות ותיבות שלשין בהם חמץ אפילו ניקרו אותן טוב לגמרי, אין נותנים לתוכן המצות חמות, וצריך לתת מפה או סדן להפסיק ביניהם ובין העריבה, ונכון לטוחן בטיט או ליתנם לגוי, כי רוב פעמים א"א לנקרם שלא ישאר כוית בין הכל. נראה דמדובר בלי הגעלה ומשום הבעין.

הערה לגבי אפיית מצות - אם כנים אנו בדברינו דבשולחנות וכלי הלישה יש לחוש דדינם כבית שאור, יש להעיר דלכאורה יש להקפיד טובא במאפיות המצות שידיו ויגקו את השולחנות וכלי הלישה מיד' לאחר האפיה, ובפרט יש להזהר בזה כשיוצאים להפסקות ובסוף היום להדיחן מיד, כדי שלא יבלעו מחמת הפיזורין ויצטרכו לחוש שדינם כבית שאור, והרי במאפיות משתמשים בשולחנות ובכלים תדיר.

ובאמת יש חבורות מיוחדות שמחמת חשש זה מדקדקים ומקפידים להשתמש בפחים לשולחנות, או שפורסין נייר ע"ג השולחנות, וכן מביאים כלי לישיה פרטיים.

יד. העולה לדינא לגבי הכשר השולחנות, דיש לחלק בין סוגי השולחנות: שולחנות סלון - שאין רגילים ללוש ע"ג בצק, אם המשטח חלק כגון במצופים פורמיקה וכדו', דא"צ לחוש לבעין, סגי בעירוי.

ואם יש סדקים במשטח כגון במצופים פורניר וכדו' או שולחן עץ ישן שיש בו נקבים, צריך גם לצפותו בנייר או מפה.

שולחנות מטבח - שלשים ומרדדים עליהם בצק תדיר בכל שבוע, צריך גם לערות עליהם, וגם לצפותם מחשש בית שאור.

טו. בזמנינו שמצפים את השולחנות בנייר וכדו' האם צריך גם להגעילם - לכאורה א"צ, אף דהרמ"א בסוף סעיף ד' החמיר דחצובה צריכה ליבון, וביאר המ"ב בסק"ד אף דק"ל ביו"ד סי' צ"ב ס"ז דכלי מכלי בלא רוטב אין הבליעות עוברים, מ"מ בפסח החמירו דעובר. מ"מ הכא בשולחן שמצפהו א"צ להכשיר, כיון דהוי כלי מכלי לכלי שלישי, ובפרט שרגילים לפרוס ע"ג הציפוי עוד מפת בד שגם מבודדת מהחום, ובד"כ פורסים ע"ג עוד מפת ניילון, ועוד שמשטח השולחן בד"כ יבש ואין בו רטיבות ואין הבליעות עוברים, ועוד שבד"כ אין מניחים ע"ג השולחן קדירות שהם כ"ר רק קערות שהם כ"ש, לכן נראה דבכה"ג א"צ גם להגעיל השולחן, ובפרט בשולחן סלוני שאין מרדדים עליו בצק.

טז. משטח השיש שבמטבח:

נוהגים להגעילו ע"י עירוי מים מכ"ר כמ"ש בשו"ע, ויש מחמירים לערות ע"ג אבן מלובנת כמ"ש במ"ב ס"ק קי"ד ממהר"ו, וכן נהגו לצפותו כמ"ש המ"ב בס"ק קט"ו בשם מהר"ל.

הטעם שנהגו גם לצפות - דיש לפקפק על ההגעלה האם מועילה ברוב סוגי השיש המצויים בזמנינו, חוץ משיש חברון שהוא אבן טבעית חצובה שמועיל לה הגעלה, כדין כלי אבנים אם אין בה נקבים.

אבל ישיש קיסר שהוא שיש יצוק עם שביבי אבנים, חוששים שמא דינו ככלי חרס שאין מועיל לו הגעלה.

וישיש גרניט אף שהוא ג"כ הוי אבן טבעית, מ"מ א"א להגעיל אותה עם אבן מלובנת מחשש קלקול השיש ע"י סדקים ופיצוצים, ואף לערות עליה חמין איכא חשש קלקול כידוע, וא"כ אפשר דדמי לכלי קרן, דאין מועיל להם הגעלה דילמא חיים עליהם כדאיתא בס"ז.

אמנם אע"פ דחוששים בחלק מהשישים דהם כלי חרס, מ"מ ראוי ג"כ להגעילם, דהרי לדעת העיטור שהביא הטור ביו"ד בשם הירושלמי מהני הגעלה לכלי חרס כשאין לאיסור עיקר מה"ת.

יז. הטעם דראוי להגעיל את השיש מלבד מה שמצפה את השיש - הוא מפני שבד"כ מצפים את השיש בנייר אלומיניום, ויש לפקפק אם מועיל בלי הגעלה, מלבד מה שמצוי שהנייר נקרע אפילו אם הוא עבה.

ואף אם נשאר שלם אינו מבודד מחום, ובד"כ מתחת לאלומיניום תמיד מתאספים מעט נזולים, ויש לחוש דמחמת הנזולים איכא חשש כבוש שהאלומיניום בולע מהשיש, ואז כשמניח קדירה חמה שהיא כ"ר ע"ג האלומיניום, הבליעות עוברים מהאלומיניום לקדירה, ובפרט אם איכא נזולים ע"ג האלומיניום שגם מצוי.

אף דדעת החו"ד ביו"ד סי' צ"ב סק"י דמעט לחות אינו נחשב כרוטב שמעביר את הבליעות, מ"מ ידי יהודה שם חולק עליו, ובפסח ראוי להחמיר, דהרי חזינו דהרמ"א החמיר לכתחילה בחצובה, דמכ' קדרות עובר גם בלי רוטב.

אמנם לגבי דיעבד סומכים על הציפוי, דאיכא עוד כמה צירופים להקל, כמש"כ דרוב תשמישו בצונן או בכ"ש, והוי אב"י דנטל"פ.

וכיון דכתבנו דקשה לסמוך גם על ההגעלה, וגם על הציפוי אם הוא מאלומיניום, לכן הרבה מחמירים עוד שלא להניח קדרות חמים ע"ג השיש אף לאחר הגעלה וציפוי באלומיניום, ומניחים את הקדרות רק ע"ג משטח שמבודד מחום, או שמצפים במשטח פ'י וי סי' (PVC) וכדו' שהוא חומר פלסטי המבודד מחום.

אם מצפה את כל השיש במשטח פ'י וי סי' (PVC) וכדו' - לכאורה א"צ גם להגעיל את השיש, דאין הבליעות עוברים מהשיש, וגם אין החום עובר מהקדירה לשיש, אלא שבד"כ את זווית השיש הנקרא 'קנטים' וכדו' אין מצפים ב'פ'י וי סי' (PVC), אלא באלומיניום, וצריך להגעילם, או שיזהר שלא להניח בוויית קדרות חמות.

פטור מטבילה, וכסברת הגרש"ז הנ"ל, וכתב האבנ"ז, דה"ה לענין טבילת כלים בשבת, דאסור להטביל בשבת, ממילא פטור להטביל וכסברת המורדכי בציצית עי"ש, וחזינו מדברי האבנ"ז דנקט אם נימא דליכא איסור השתמשות בכלי שאין טבול אלא מצוה להטביל, ה"ה בשבת כשאנוס מלהטביל פטור מטבילה, ואף אין חייב להקנות לגוי ליפטר מטבילה, הרי שאנוס מיקרי כל שאסור להטביל בשבת, ואף שיש לו עצה ליתן לגוי א"צ לזה דפטור מטבילה, וכסברת המורדכי בציצית.

וע"כ מוכח, דהא חזינו כן מהמורדכי שאין חייב אף לפשוט הבגד בשבת, ועי"ז לא יתחייב בציצית, ומ"ט אין חייב לעשות כן, ונהי שס"ל למורדכי דליכא איסור לבישה ללא ציצית, ורק אחר שלבש חייב להטיל ציצית, ובשבת שאנוס אין עובר בביטול מ"ע, מ"מ אכתי צ"ע שיפשוט הבגד בשבת וכלל לא יבוא לידי חיוב, ומ"ט אין חייב בהכי. ומוכח מהמורדכי דאונס במצוות ל"ה בר חיובא במצוה וכמופקע מהמצוות, וכן הוכיחו מהמורדכי בחלקת יואב חו"מ דיני אונס ענף ד' ובס' אתוון דאורייתא כלל י"ג והגר"ז וצ"ל במאסף אהל תורה השמטות ח"א סי' י"ב עי"ש, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א סי' ט"ו אות ד' עי"ש. וא"כ י"ל כיון שבשבת לא יוכל לקיים מצות ציצית שאסור לו לקשור, הרי הוא כאנוס וכמופקע מקיום מצות ציצית, ומש"ה א"צ לפשוט הבגד בכדי לא להתחייב טבילה הוא כמופקע מהמצוות, דאונס במצוות הוי כאינו ב"ח וכמש"כ האחרונים הנ"ל. וא"כ ה"ה י"ל שס"ל להאבנ"ז דלהמורדכי שאנוס במצוות הוי כאינו ב"ח, ה"ה לענין טבילת כלים בשבת שאסור להטביל בשבת, יכול להשתמש בכלי ללא טבילה, דליכא איסור שימוש בלי ללא טבילה אלא מצות טבילה, וכשאנוס אינו ב"ח במצוה, וא"כ נדחה מש"כ בשו"ת שאילת שאול הנ"ל לתרץ דעת השו"ע דשאני טבילת כלים בשבת שיכול להקנות לגוי אינו כאנוס, דהא חזינו מהמורדכי שאין חייב לפשוט הבגד בשבת בכדי לא להתחייב בציצית, וע"כ שאנוס במצוות הוי כאינו ב"ח, והה"ה שא"צ להקנות הכלי לגוי דאינו ב"ח. וממש"כ השו"ע שצריך להקנות לגוי מוכח דס"ל שיש איסור השתמשות בכלי שאין טבול והוי איסור בפ"ע, ולא מחמת המצוה, אלא דהשו"ע פליג גם בדין המורדכי בציצית, וה"ה לענין טבילת כלים.

ואשר עפ"ז י"ל לענין אונן בטבילת כלים, דאונן דפטור מהמצוות הוי כמופקע מהמצוות וכאינו ב"ח, ואם עשה מצוה אין יוצא יד"ח וכמש"כ המשנ"ב סי' ע"א, ואף להוציא אחרים אין יכול שהוא אינו ב"ח וכמש"כ הפרמ"ג סי' קצ"ט א"א סק"ג. והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א סי"ז אות ז' וח"א סי"א אות ל"ח עי"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת תולדות יעקב יו"ד סי' ל"א דהשולח משל"מ לאונן לא יצא, דאונן אינו ב"ח ולא מיקרי רעהו. ועפ"ז י"ל כל שיסוד איסור שימוש בכלי שאין טבול נובע מהמצוה, אונן שפטור מהמצוות וכמופקע ואינו ב"ח במצוה רשא' להשתמש בכלי ללא טבילה. ואולם בס' בנתיבות ההלכה כשרות המטבח מ"ו עמ' 615 מובא בשם הגר"ש דבליצק, אונן אסור להשתמש בכלים שאינם טבולים עי"ש. וכן דעת מו"ר הגאון האדיר רבי יוסף ליברמן בעל המשנות יוסף בתשרי למח"ס גם אני אודך.

ד. והנה בשו"ע סי' ק"כ סי"א כתב הרמ"א, ישראל ועובר כוכבים שקנו כלי בשותפות א"צ טבילה עי"ש, ומקורו מדברי האיסור והיתר, ובטעמא כלי בשבילה דליכא תועלת שטיבילו הכלי שישאר גם בבעלות הגוי. והקשה הבית מאיר שם, דאכתי איכא איסור שימוש בכלי, ונהי שאין הטבילה מועילה איכא איסורא להשתמש בכלי ללא טבילה. ותירץ בס' מעדני ארץ שביעית סי' ט"ז סק"י ע"פ דרכו שאיסור שימוש בכלי הוי כתוצאה מחובת המצוה, ובכלי בשותפות עם עכו"ם דלא תועיל הטבילה ממילא אין איסור שימוש, וכבר קדמו לתרץ קושיית הבי"מ, בשו"ת אבנ"ז הנ"ל, וכ"כ בס' חידושים וביאורים ע"ז ע"ה ע"ב עי"ש.

ונפיק עפ"ז דעת הרמ"א שאיסור השתמשות בכלי הוי משום המצוה, וכשלא יועיל הטבילה ליכא איסור שימוש. וא"כ צ"ע מ"ט כתב הרמ"א הנ"ל שם, דבשבת כשאין יכול להטביל יקנה לגוי. ולמש"כ האבנ"ז שם א"צ להקנות לגוי, דכל דבשבת אין יכול להטביל מותר בשימוש ללא טבילה, ונפיק סתירה בדעת הרמ"א למש"כ האבנ"ז גופיה, ועי"כ י"ל דשאני כלי בשותפות עם הגוי הרי הוא כמופקע ממצות טבילת כלים כיון שלא תועיל הטבילה, וממילא אין בו איסור שימוש. ואילו בטבילת כלים בשבת איכא חיוב טבילה להכלי, ורק משום איסור שבת אין יכול להטביל, בהכי איכא איסור שימוש ללא שיקנה לגוי.

וביתור י"ל למה שהסתפק בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ל"ה אות ב', בגדר האיסור להשתמש בכלי שאין טבול, אם זהו דין אגברא שיש לו מצוה להטביל הכלי, וממילא אסור לו להשתמש ללא טבילה שבשימוש מבטל המצוה, או שיש איסור בחפצא בכלי שאינו טבול נאסר השימוש. וכתב נפק"מ לענין איסור לפ"ע ליתן לחביהו כלי שאין טבול כשישתמש ללא טבילה, דאם נימא שיש איסור בחפצא בכלי שנאסר בו השימוש הוי כלפ"ע, אולם אם נימא שהוי מצוה אגברא להטביל י"ל דל"ש לפ"ע. ועמש"כ בזה לענין לפ"ע בטבילת כלים בתשובות והנהגות ח"ב סי' ת"ו ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' שפי", ובס' אהל יעקב טבילת כלים עמ' ר"נ אות י"א. [ויל"ע ממש"כ התוס' גיטין י' ע"א וחולין ה' ע"א שגם כשמבטל מחבירו מ"ע כאכילת מצה עובר בלפ"ע, ועי' מה שציינתי בזה בבית מתתיהו ח"א סי' י"א אות י' עי"ש]. ועפ"ז י"ל דאם נימא דגדר האיסור להשתמש בכלי שאין טבול הוי בהחפצא, בכלי שותפות עם גוי שמופקע הכלי בהחפצא מטבילה ליכא איסור שימוש. ואילו בטבילת כלים בשבת דהכלי לא מופקע מטבילה, ורק הגברא אין יכול להטביל, יש בו איסור שימוש בכלי א"ליה שיתן לגוי. ועי' בשו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' מ"ז דאין להערים מלהטביל ע"י שותפות עם גוי.

והטור יו"ד סי' ק"כ כתב אסור להשתמש בהן עד שיטבילים טבילה הוגנת בלא חציצה עי"ש, וכתב בס' שערי זבולון יו"ד סי' י"ג, דמוכח מהטור שיסוד דין טבילה הוא איסור להשתמש בלא טבילה, דלא כתב הטור, הלוקח כלי מעכו"ם מצוה להטבילה ואסור להשתמש עד

שמטביל עי"ש. ואמנם ברמ"א יו"ד סי' ק"ח ס"ח כתב ואסור להשתמש ללא טבילה עי"ש, ומשמע שהוי איסור בפ"ע להשתמש ללא טבילה, ולא שהוי מחובת המצוה דנאסר השימוש, וצ"ע. ועמש"כ בחקירה זו בס' טבילת כלים להגר"צ כהן פ"ד הערה ב', והאריך בזה ידידי הג"ר מרדכי פטרפרוינד להוכיח שהוי איסור בפ"ע להשתמש בכלי ללא טבילה.

ארבע כוסות ללא טבילה

והנה הפרמ"ג מ"ז אר"ח סי' תפ"ז כתב בזה"ל, אם אין לו כי אם אחד שלא טביל י"ל דשרי לו לטבול במים סרוחים בלילה משום מצות ד' כוסות, ואפשר אם אין לו מים שרי להשתמש כך, דאתי עשה דרבנן ודחי לאיסור טבילה בזוכית מד"ס, משא"כ במתכות דהוי ד"ת, עי' יו"ד ק"כ, ואפשר דל"ה בעידנא וצ"ע, עכ"ל. וחזינו מהפרמ"ג דאם אין לו מים להטביל ארבע כוסות שהוי כאנוס, אין מותר בשימוש לצורך מצות ארבע כוסות, ורק בכלי זכוכית י"ל דעשה דרבנן דחי לאיסור טבילה, ובכלי מתכות יבטל מצות ארבע כוסות ולא ישתמש בכלי. ולמש"כ המנח"ש להתיר בבתי מלון להשתמש בכלי כיון שהם אנוסים פטורים מהמצוה להטביל, ולהדיא בפרמ"ג דאף במקום מ"ע, כשאין לו מים שהוי אונס גמור אין להתיר השימוש. ועי"כ ס"ל לפרמ"ג שיש איסור שימוש בפ"ע להשתמש בכלי שאין טבול, ול"ה מ"ע להטביל ומש"ה נוצר איסור שימוש, ודלא כהגרש"ז וצ"ל. ומצאתי שכן הוכיח מהפרמ"ג בשו"ת שאילת שאול יו"ד ח"א סי"כ בן המחבר הג"ר אהרן ברייש עי"ש. ועפ"ז ה"ה י"ל באונן שפטור מהמצוות, מ"מ יהא לו איסור שימוש בכלי שאין טבול אף שפטור מהמצוה, דהא ג"כ במקום אונס לא התיר הפרמ"ג להשתמש בכלי. וא"כ ג"כ ה"ה מי שנמצא במלון ואין יכול להטביל ליכא היתרא דאונס, וכן דלא כהאבנ"ז הנ"ל דכתב דלהמורדכי בציצית יהא שרי להשתמש ללא טבילה. והן ש"י"ל דלמש"כ המג"א אר"ח סי' י"ג סק"ח שמדרבנן אף להמורדכי אסור, ה"ה י"ל כן בטבילת כלים, אולם להט"ז שם סק"ה ג"כ איסור דרבנן ליכא עי"ש, ובפרמ"ג שם מ"ז סק"ה.

ועיקר סברת הגרש"ז וצ"ל כתב ג"כ בתשו' מהרי"ל דיסקין קו"א אות קל"ו בזה"ל, אך זה נ"ל פשוט דבשוכר כלי עכו"ם מקטן שקנאו מהעכו"ם פטור לטובלם, כיון שלא נתחייב אצל הראשון שהוא אינו בר חיובא, ואף שחייב בחינוך מ"מ אי"ז אלא על אביו, שצריך למחות בו להשתמש, אבל עליו ליכא חיובא. ועתה כשמשכיר גם חינוך ליכא, והשוכר המשתמש גם הוא פטור, עכ"ל. הרי שס"ל למהריל"ד כהמנח"ש, שיסוד איסור שימוש בכלי נובע מהמצוה, ורק כשיש גברא המצוה בטבילה, וכשליכא גברא המצוה כקטן ליכא איסור שימוש בכלי. ועפ"ז לכאזי ה"ה י"ל באונן שפטור מהמצוות וליכא גברא המצוה במצוה, יהא מותר לו בשימוש. אולם ראיתי בקובץ שערי הוראה ח"ג עמ' קט"ו שכתב הגרש"א שטרן בעל השביבי אש, שבודאי יש מקום לחלק בין קטן לאונן, דשאני אונן כיון שכבר נתחייב בטבילה מקמי אנינותו ונאסר הכלי בשימוש, שוב לא מסתבר לומר דכיון דהשתא חייל עליו דין פטור מחמת אנינות יהא נותר האיסור, אבל קטן דמעולם לא נתחייב בטבילה יש מקום לדון דהותר השימוש עי"ש. ומש"כ בזה בכלי של קטן בס' חנוך לערד להגר"י בלוי וצ"ל פ"ג סי"ב, ובס' אהל יעקב טבילת כלים עמ' שי"ט, ובס' טבילת כלים פ"ג סי' י"ז, ובשו"ת מציון תצא תורה עמ' שי"א. ומש"כ המהריל"ד כיון שחיוב חינוך לקטן הוי על אביו, יל"ע למש"כ התוס' ברכות מ"ח ע"א שחיוב החינוך הוי על הקטן בעצמו, והארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א סי"ז אות י' עי"ש. ועפ"ז שפיר י"ל שהקטן בעצמו ב"ח במצות טבילת כלים, וגם למש"כ שם בארוכה שלקטן יש קיום מצוה כאינו מצוה, ממילא אין מופקע מטבילת כלים. ה. ובלא"ה י"ל לענין אונן בטבילת כלים, דהא הרמב"ם לא מנה טבילת כלים במנין המצוות, וכן החינוך לא הזכיר הך מ"ע, ורק הסמ"ק מ"ע צ"ט מנה טבילת כלים, וכתב בס' מנחת אשר במדבר סי' ס"ח, דס"ל לרמב"ם ולחינוך שטבילת כלים ל"ה כלל בגדר מ"ע, אלא מתיר בעלמא והכשר בכדי להתיר השימוש, עי"ש. ומש"כ נפק"מ עפ"ז בס' גם אני אודך מתשובותי ח"א סי' ט"ז עי"ש. ועפ"ז אין לדון לפטור אונן מטבילת כלים, שאי"ז גדר מצוה כלל כדחזינו ברמב"ם ובחינוך שלא מנו טבילת כלים במנין המצוות, ואונן פטור ממ"ע ולא במתיר האיסור. ועי' בשו"ת מוצל מאש ח"ב סי' כ"ב לענין אונן אם פטור מנט"י, כיון דמילתא דאיסורא לא פטרהוהו אלא ממ"ע עי"ש. וכ"כ בברכ"י יו"ד סי' שמ"א ס"ק ל"ב ובפתחי תשובה יו"ד סי' שמ"א סק"ד מש"כ בזה. אולם בס' שבט יהודה סי' שמ"א ס"ז דאונן פטור מנט"י דנמנע בשוא"ת עי"ש, ובדעת"י סי' שמ"א ס"א ובשו"ת יעלת חן ח"א סי' מ"ט ובס' ציוני הלכות אבילות עמ' ל' ובס' בדי השלחן סי' שמ"א בביאורים ד"ה ואינו מברך.

אונן בהגעלת כלים

ועפ"ז ה"ה ד"ל לענין אונן בהגעלת כלים, דהא הרמב"ם והרס"ג והסמ"ג לא מנו הגעלת כלים במנין המצוות, ורק הסמ"ק מ"ע קצ"ח מנה ד"ז במנין המצוות, וכן ר"ת בס' הישר סי' נ"ו, וכן מוכח מתוס' ע"ז סי"ז ע"א שהגעלת כלים הוי מ"ע, וכן בתוס' זבחים ע"ט ע"א ובחולין צ"ח ע"ב, וא"כ להרמב"ם הרס"ג והסמ"ג שלא מנו הגעלת כלים במנין המצוות ל"ש לפטור אונן מלהגעיל הכלי, שאי"ז מצוה אלא מניעה מאיסור, ואונן פטור ממ"ע ולא מלא תעשה וכמש"כ בשו"ת חכם צבי ס"א עי"י"ש.

אולם י"ל בפשיטות דאף להסמ"ק שמנה הגעלת כלים במנין המצוות, ס"ל שהגעלת כלים הוי גם מ"ע. אולם ודאי דל"ש לפטור אונן מהגעלת כלים, ואסור לו להשתמש בכלי שבלוע בו איסור, דאין לאונן לעבור איסורים ולאכול מאכלות אסורות. ושאני אונן בטבילת כלים, דאף כשלא הטביל הכלי לא נאסר המאכל, וכמש"כ הרמ"א יו"ד סי' ק"כ סט"ז. ואילו כשלא הגעיל הכלי הבלוע באיסור נאסר המאכל. וכיו"ב כתב בס' תבואות שור ס"ב סק"ח, דמהי"ט אין מברכין על הגעלת כלים,

אף להסמ"ק שמנה הגעלת כלים במנין המצוות, הרי שהגעלת כלים הוי בגדר מ"ע. ומ"ש מטבילת כלים שמברכים, דמ"מ מאכל שבושל בכלי שאינו טבול לא נאסר, וכשבישל בכלי שלא הוגעל נאסר המאכל, א"כ בהגעלה איכא מניעת איסור וע"ז אין מברכין עי"ש, ובס' ערוגות הבושם יו"ד סי' ל"ט או"ב ובס' תבואת שמש [שפירא] הל' הכשר כלים סי"ב ובס' הגעלת כלים להגר"צ כהן פ"א הערה ס"ו. וא"כ עפ"ז ודאי דאין להתיר לאונן להשתמש בכלי שצריך הגעלה שיש בו איסור, דאין לאונן לעבור איסור. ושאני טבילת כלים דאיסור השימוש בכלי שאין טבול, זהו מחמת המצוה, וכשפטור מהמצוה ממילא אין איסור. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"ד סי' י"ח מש"כ.

אונן בתשביתו ובתענית בכורות

ו. והנה הפרמ"ג פתיחה כוללת ח"ב אות כ"ח כתב בזה"ל, ויראה אונן בער"פ מחצות, עשה דתשביתו, או בחוה"מ פסח לאו דכל יראה אונן אין מוזהר עליה, דכל שאין בקום ועשה עובר על דין תורה אע"פ שעובר בכל יראה כל שעה אין מחוייב לבער עי"ש. ולכאזי צ"ע הא אונן פטור ממצוות ולא מאיסורים ככל יראה, ואיסור חמץ קאי אחפצא ול"ש לפטור אונן. וכיו"ב כתב בשו"ת תפארת יוסף סי' ל"ג דל"ש פטור דעוסק במצוה לפטור מתשביתו, דאיסור חמץ הוי בחפצא, ונהי שהגברא פטור, סו"ס איסורא דחמץ איכא בחפצא. וא"כ צ"ע מש"כ הפרמ"ג לפטור אונן מב'ל יראה אף שעובר בכל שעה, א"ליה דנימא דס"ל דהלאין דכל יראה הם לחיזוק העשה דתשביתו, וכשפטור מהמצוה ליכא לאוין. וכ"כ בבית מתתיהו ח"א ס"א אות ל"ד עי"ש, וצ"ע. וכן י"ל דשאני לאו דב"י בשוא"ת, ואילו אונן בהגעלת כלים שאוכל בכלי שאינו מוגעל הוי בקו"ע וודאי אסור. ואולם בשו"ת זכר יצחק ח"א ס"ז כתב שאונן חייב בביעור גם שנמנע בשוא"ת עי"ש, ובדעת תורה סי' תל"א ובשע"ת שם.

ובס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' ל"ז השיב מרן הגר"ח קנייבסקי אם אונן חייב בתענית בכורות דחייב, ובתשו' ל"ח שם נשאל, הא אונן פטור מהמצוות וה"ה יהא פטור מתענית בכורות, והשיב, זה איסור עי"ש. ובשו"ת משנת יוסף ח"ג סי' קמ"ז אות ב' מש"כ במכתבו אלי, ומש"כ בזה בשו"ת ושב ורפא ח"ד סי' מ"ב ובס' מקראי קודש [ליל סדרן] פ"א ס"מ ס"ק נ"ז, ובמועדי הגר"ח שם תשו' ל"ט השיב שהוא מצוה לנהוג באיסור, ועפ"ז י"ל שאונן שפטור מהמצוה ממילא אין בו איסור אכילה קודם התענית. וכ"כ בבית מתתיהו ח"א ס"א אות ל"ד שם. ועי' במועדי הגר"ח ח"א תשו' שמ"ד לענין אונן שקשה לו הליכה ללא מנעל בת"ב אם יש להקל, ובס' הליכות שלמה ביהמ"צ פט"ו ס"ח כתב להקל כשמטפל בלוויה עי"ש, ובס' מאיר עוז סי' ע"א אר"ג כתב לדון שהוי איסור, ואין לאונן לעבור באיסור עי"ש.

אונן בעירוב תבשילין

ונפק"מ עוד בזה לענין אונן בעירוב תבשילין, שאונן פטור מהמצוות, א"כ ה"ה יהא פטור ממצות עירוב תבשילין, אולם יהא אסור לו לבשל ביו"ט ללא עירוב שהוי איסור. ובס' דברי חפץ הל' יו"ט סי' ל"ז אות י"ג כתב דכמו שאונן אוכל ללא ברכה, ה"ה יכול לבשל ללא עירוב. ולמש"נ לעיל י"ל דהאיסור אכילה ללא ברכה הוי משום המצוה לברך, ואונן שפטור מהמצוה אין לו איסור לאכול ללא ברכה. ועי"ע להשדי חמד מערכת אנינות ט"ו ובשו"ת יעלת חן ח"א סי' מ"ז. א"כ י"ל ה"ה באונן בעירוב תבשילין י"ל דאיסור לבשל הוי משום מצות העירוב, ואונן שפטור מהמצוה אולי יכול לבשל ללא עירוב, וצ"ע.

אולם יש להוכיח ממש"כ השו"ע סי' תקכ"ז ס"ו, מצוה על כל אדם לערב, ומצוה על כל גדול העיר לערב על כל בני עירו, כדי שיסמוך עליו, ומי ששכח או נאנס רשא' לסמוך על עירוב זה. ואם נימא דאונן פטור מעירוב תבשילין משום שפטור מהמצוות, ה"ה מי שנאנס מלעשות עירוב, מ"ט צריך לסמוך על עירוב של גדול העיר, הא אונס רחמנא פטריה ופטור ממצות עירוב תבשילין, ועי"כ נהי שאנוס פטור מהמצוה מ"מ אכתי איכא איסור לבשל ללא עירוב. וכ"כ להוכיח בס' אבני המקום ביצה ט"ז ע"ב סי' קצ"ח עי"ש. וא"כ עפ"ז ה"ה י"ל באונן שפטור ממצות עירוב תבשילין, מ"מ אכתי איכא איסור לבשל ללא עירוב. ועי' מה שהשיב מרן הגר"ח קנייבסקי בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' ר"ל לענין אונן בעירוב תבשילין, ומש"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' מ"ג אות ג' ובשו"ת דברי דוד ח"א יו"ד סי' ס"ו ובס' עירוב תבשילין הערוך ס"ד סי' ט"ו בארוכה.

אונן כהן בנשיאת כפים

ויש לדון בכהן אונן הנמצא בבית הכנסת, וקראו לו לעלות לדוכן לישא כפיו, אם יעלה. והמג"א סי' קכ"ח ס"ק ס"ג כתב דאונן לא ישא כפיו, דאונן אסור בעבודה, ונ"כ עבודה היא. ואולם הפר"ח שם ס"ק מ"ג כתב אם עלה כהן אונן לא ירד עי"ש. ובס' משמרת שלום ערך אונן אות ס"ב ובס' שלמי ציבור אונן אות כ"ה מש"כ בזה. אולם כשקראו לכהן לעלות ואין עולה עובר, ויהא חייב לעלות. אולם י"ל עפמש"כ בתשובות והנהגות ח"ג סי' נ"ב, שהאיסורים שנאמרו כשאין עולה לדוכן, זהו לחיזוק המ"ע דברכ", ועפ"ז י"ל דאונן שפטור ממ"ע דברכ' ממילא אין בו האיסורים בעובר כשאין עולה, וכיו"כ כתבנו בבית מתתיהו ח"א ס"א אות כ"ה לענין עוסק במצוה בנ"כ עי"ש.

אונן בצדקה ומעקה

ז. וראיתי בתשו' מנחת שלמה מה"ק ח"ב סי' צ"א אות ד' שכתב נסתפקתי אם אונן חייב בצדקה, שיש לאוין דלא דלא תאמץ ולא תקפוץ, מ"מ שומר אבידה הרי פטור מריפתא לענייאי, ומשום דכל היכא דליכא בעשה דנתן תתן, פקע גם הלאו, וא"כ אולי גם אונן פטור מזה, עכ"ל עי"ש. ובס' ציוני הלכות אבילות עמ' ל"א בזה. וכוננת הגרש"ז וצ"ל להוכיח האידך עוסק במצוה פטור מליתן צדקה לעני, והא עי"ז עובר בלאוין, ועי"כ שהלאוין הם לחיזוק העשה, וכשפטור מהעשה ממילא אין בו הלאוין, וא"כ ה"ה באונן שפטור ממ"ע ממילא אין בו הלאוין.

לו ספק או שאלה על דבר מסויים האם הוא חמץ, ישאל רב או יכריע בעצמו אם הוא בר הכי, ואם יכריע שאינו חמץ, כשם שנוקט שלענין בל יראה אינו חמץ, כן יכול לנקוט שאינו מכור, שגם הגידון של מכירה תלוי האם הוא חמץ.

אבל באמת יל"ע בזה, שלכאו' אין כאן ענין שורש ותולדה שנאמרו בשאר הכרעות והנהגות, שכאשר יש דין לנקוט צד בשרוש (מחמת רוב או חזקה וכדו'), ממילא כך נוקטים גם לענין התולדה, שהרי אין המכירה תלויה האם מאכל זה יש עליו איסור חמץ, אלא האם יש עליו שם חמץ, וא"כ הדין של האיסור לא מוליד את הדין של המכירה, אלא הגידון של האיסור ושל המכירה מתיילדים שניהם מהגידון על השם, וא"כ לא יועיל הכרעת האיסור להכריע על התולדה (עי' קוה"ע סימן כ"א ס"ק ז'). וצ"ל שבאמת הוא להיפך שאין האיסור חמץ תולדה מהשם חמץ, אלא אדרבה כל דבר שיש בו איסור הוא הנקרא חמץ [ודר"ק היטב שנידון זה תלוי האם השם חמץ מתייחס למציאות של חמשת מיני דגן שהחמיצו, או לדבר שיש עליו איסור חמץ]. ולפי"ז לכאו' צ"ל שספיקא דרבנן לקולא ג"כ נחשב הכרעה או הנהגה שמשפיע על התולדה, שאם יתירו משוה מדין ספיקא דרבנן ממילא לא יהיה כלול במכירה, ובסברא היה מקום לדון בזה.

ויש להעיר במה שהעלנו שהמכירה מתייחסת למה שכלפי שמיא גליא שהוא חמץ, שהרי מכיון שיש מחלו' ולא בשמים היא, א"כ אף כלפי שמיא לא גליא מה נחשב חמץ לדידן. אמנם כיוצא בזה יש להעיר במי שחושש שיעבור זמן ק"ש לפי המג"א וקורא על תנאי, שאם הלכה כהמג"א הוא מתכוין לצאת עכשיו, ואם הלכה כהגאון לא מתכוין לצאת עכשיו, ולכאו' מכיון שההלכה זו לא הוכרעה (ולכל הפחות יש צד לומר שמתייחסים אליה כספק השקול), א"כ איך יאמר אם הלכה כהמג"א, והרי באמת גם כלפי שמיא לא נפסקה ההלכה. ונר' שבאמת אה"נ גם כלפי שמיא לא גליא באיזה ק"ש הוא יצא ידי חובתו, אלא נהיה כאן כעין חלות ספק שהגדירו האחרונים שבמקדש אחת מחמש נשים גם כלפי שמיא לא גליא אינה מקודשת, ומ"מ החלות חלה בצורה זו של ספק בעצם (עי' חמדת שלמה קדושין דף נ"א:, ושערי יושר שער ג' פרק כ"ה, וקו"ש ח"ב סימן ל"ד, וחזו"א בקובץ ענינים עמוד ר"ט. אבל מו"ר ר' דוד אוסטון הוכיח מהרשב"א יבמות דף מ"א. לא כן, ואמר שכן הוכיח הג"ר דב לנדוי), וגם כאן מוגדר שיש צד שיצא בקריאה הראשונה וצד שיצא בשניה. ולפי"ז גם כאן במכירת חמץ אם אין הכרעה ברורה על חמץ זה יחול מעיקרא מכירה על הצד שהוא חמץ, והינו מכירה שיש בו צד אמיתי שחל וצד שלא חל, ומ"מ כיון שצורת החלות הוא שחל על הצד שהוא חמץ ממילא ניצל מחשש חמץ, ומ"מ אם יכריע שהוא מותר ממילא הוא נוקט את הצד שאינו חמץ, ועל הצד שהוא לא חמץ הרי אין מכירה וממילא מותר לו לאוכלו (אף שגם לאחר הכרעתו נשאר כאן המציאות של מכירה על הצד שהוא חמץ, שהוא צד אמיתי שהיה קיים בשעת המכר), ועי' בזה היטב.

ש"ר באבנ"ז (או"ח סימן ש"לט אות ה', וסימן תקמ"ב אות כ"ט) שכתב שהמוכר חמץ בצורה שיש ספק האם היא חלה, ממילא גם לצד שהמכירה גמורה לחול עובר בודאי בבל יראה מחמת דין הממעי"ה שמחשיבו לבעלים גמורים, וכמו שהספיקות נכנסות לדיר להתעשר [ועי' שערי יושר (שער ה' פרק ו' וחו') וחזו"א (אבה"ע סימן ל"ט ס"ק ג') שביארו שזהו מפני שיש למוחזק בעלות משפטית שמחשיבו כבעלים גמורים גם אם אין לו בעלות אמיתית], אבל ציין שבש"ת חי הרי"ם (או"ח סימן ה') דן שיתכן שהממעי"ה לא מחשיבו לבעלים גמורים, ולכל הפחות בספיקא דרבותא, עיי"ש שדן איך ק"ל למעשה בדין תקפו כהן. ועי' שערי יושר (שער ה' פרק ט') שדן כעין דברי האבנ"ז לענין שביתת בהמתו, שמי שקנה בהמה מגוי בספק קנין הוא ספיקא דדינא לענין שביתת בהמתו ולחומרא, והק' ר' שמעון למה לא נאמר שיהיה תלוי מי מוחזק בו מדין הממעי"ה [ולא ברירה לי מאי קשיא ליה, שהרי אם הוא אצל הגוי עדין צריך הישראל לחשוש מפני הבעלות האמיתית כנ"ל, ואם הוא אצל הישראל כל שכן שיש כאן איסור שביתת בהמתו, ואולי ק' לו למה נחשב רק ספק]. ומה שכתב (בסוף הפרק) שלענין שביתת בהמתו תלוי רק בבעלות האמיתית, שהוא ממש בעלות ולא רק שליטה והשתמשות, לא שייך בחמץ בפסח, שאם עובר בבל יראה באחריות לחוד כ"ש כשיש לו שליטה והשתמשות גמורה. ומ"מ לפי היוצא מדבריהם ק' בעניננו, שאם יש ספק איזה חמץ כלול במכירה, א"כ הישראל יעבור בודאי מדין מרא קמא. ובשלמא אם החמץ מונח בחדר המושכר י"ל שאדרבה הגוי הוא מוחזק, כמו שכתב הרדב"ז (בסימן שליט) [ויל"ע לפי הראשונים בכתובות דף ט"ו שאין מוחזקות לגוי, האם הישראל נחשב מוחזק מכח מ"ק, או שנחשב שאין מוחזק כלל]. אבל כשמוכרים החמץ בכל מקום שהוא, וכוללים גם חמץ שלא נמצא בביתו, לכאו' אם יהיה ספק במכירה זו הישראל נחשב מוחזק, אמנם לפי מה שהעליתי (בקונ' מנחת ערב סימן ל"ו ענף ג') שלא נאמר דין הממעי"ה אלא במקום שהמוחזק מעונין להשתמש בדין זה, משא"כ בנידון דידן וכדו' שאדרבה מעונין שלא יחשב כשלו ניאח, ודר"ק שבאבנ"ז מוכח שחולק על יסוד זה.

שיור במכירת חמץ שלא יוכל למוכרו לאחרים

כתב השו"ע (סימן תמ"ח סעי' ד'): רשאי ישראל לומר לעכ"ם בשעה חמישית או קודם, עד שאתה לוקח חמץ [לעצמן] במנה קח במאתיים שמה אצטריך ואקחנו ממך אחר הפסח, אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי, ואם עשה כן הרי זה עובר בבל יראה ובל ימצא.

וכתב הט"ז (ס"ק ו'): נר' פירושו על תנאי שיחזירונו לו אחר הפסח, דא"כ לא הוי מכירה ולא מתנה [צ"ע מה כונתו, והרי בפשטות מתנה ע"מ להחזיר הוא מתנה גמורה לענין זה לכל הפחות מעיקר הדין, עי' מג"א], אבל אם אמר לו ע"מ שתחזיקוהו לעצמן ותעשה בו כרצונך רק שלא תמכרנה לשום אדם אחר [מותר], דזה הוי מכירה גמורה אפי' בכל

ונפק"מ בזה י"ל ע"פ מה שהסתפקתי עוד, אם אונן שנפל לו המזוזה חייב לקבוע מזוזה בהיותו אונן, או כיון שאונן פטור מהמצוות ה"ה דפטור מלקבוע מזוזה, אכן י"ל כיון דמזוזה לשמירה מסכנה כמבוי במנחות ל"ב ע"ב ברש"י שם ד"ה סכנה, מן המזויקים שאין הבית משתמר בה עד שיקבעוה בצורת הפתח כהלכתה עי"ש. וא"כ עפ"ז י"ל דאונן יהא חייב במזוזה, וכמעקה וכנ"ל שהיא משום שמירה וסכנה. אולם למש"כ האפרקטא דענייא לחלק בין שמירה וסכנה טבעית שאונן חייב, לסכנה סגולית, ה"ה י"ל דאונן יהא פטור ממזוזה אף שהיא לשמירה וסכנה, דהוי סכנה סגולית, ושאינ ממעקה שהיא סכנה טבעית אונן חייב. ועי' בסברא זו לחלק בין מזוזה למעקה בשו"ת שם משמעון יו"ד סי' כ"ח לענין ברכה, ומש"כ עפ"ז בבית מתתיהו ח"א ס"ו אות ב' עי"ש.

ושו"מ בס' אפיקי מגינים או"ח סי' י"ג ס"ק י"ב דכתב, יש להסתפק באונן שנפסל לו הציצית אם צריך לפושטו כיון שפטור מכל המצוות, וכתב דאפשר גם ללבוש לכתחילה, וכן אם נפל המזוזה ג"כ פטור אז מלקובעו, עכ"ל. והנה מה שהסתפק באונן שנפסל לו הציצית אם צריך לפושטו, י"ל דלהמרדכי הנ"ל דבשבת א"צ לפשוט, ה"ה כשהוא אונן, ועי' בשו"ת מנחת שלמה סי' צ"א אות כ"ה דכתב לדון, אם אונן מותר לו ללבוש הט"ק בבוקר, כיון שאם לא יתכוין למצוה יש לחוש למש"כ המשנ"ב סי' סי' בביה"ל, שאם אין מתכוין למצוה הוי כעובר עבירה וכלובש ד' כנפות ללא ציצית, וכתב עפ"י המרדכי דבשבת אין עובר כשהוא אנוס, ה"ה כאן באונן דלא רמיא עליה חיובא דהטלת ציצית. ועי' בשו"ת יעלת חן ח"א סי' מ"ח מש"כ בזה, ובס' ציוני הלכות אבילות עמ' ל"א. וא"כ ה"ה י"ל דאונן שנפסל לו ציצית להמרדכי א"צ לפשוט, אולם חזינו דעת האפיקי מגינים שאונן שנפל לו מזוזה פטור מלקובעו, ולא חש שבמניעה ממזוזה ליכא שמירה והוי סכנה, וע"כ שסכנה סגולית שאני וכש"נ. ועי' בס' בירור הלכה יו"ד סי' תכ"א ס"ק י"ט.

הרב מנוח פרגו

כולל "אליבא דהלכתא" אופקים

מכירת "חשש חמץ"

הנה בשטרי מכירת חמץ הנהוגים כיום מדגישים להדיא שמוכרים גם דבר שיש בו רק חשש חמץ (עי' בשטר שמובא בחוט שני על הלכות פסח עמוד ר"ג, ובשטר שנספח לספר מכירת חמץ כהלכתו אות י"ג, ובשטר שמובא בקובץ גלאט שע"י שארית ישראל מהדורה כ"א עמוד 64), ויש לבאר את המשמעות של הוספה זו.

והשד"ח (מערכת חמץ ומצה סימן ט' אות כ"ז ד"ה עוד) הביא שבנוסח מכירת חמץ שבשו"ע הרב לא הוזכר בפירוש שמוכר כל דבר שיש בו תערובת חמץ ושיש בו חשש חמץ, ואילו בשאר נוסחאות כתבו כן בפירוש [אמנם בשטרות של האחרונים שהובאו בנספח לספר מכירת חמץ כהלכתו לא מוזכר חשש חמץ חוץ מהנוסח של ר' נתן אדלר], וכתב שהוא על צד היותר טוב, דמן הדין אינו מעכב כמו שבי' החת"ס (או"ח סימן ק"ט) דמה שכתוב בשטר שמוכר לו החמץ, משמעותו הוא כל מה שאסור לישראל מחשש חימוץ, והכריח כן מנוסח הביטול כל חמירא וחמיעא שלא הוזכר בו תערובת חמץ, אף דתערובת חמץ צריך ביטול מדעובר עליו בבל יראה, אלא ודאי דבכלל חמץ הוא נכלל, וכשם שנכלל בכלל ביטול כן נכלל בכלל המכירה, דגם בלשון בני אדם משמעות חמץ הוא ג"כ כל דבר שיש בו תערובת חמץ. וסיים השד"ח שמי"מ ודאי נכון הוא לכאר גם דבר שיש בו תערובת חמץ וחשש חמץ, וכן כתב החת"ס (סימן ק"ח ד"ה והנה נחזי) שבנוסחא שתיקן רבו נאמר שם שמוכר כל מה שיש בו חשש חמץ או תערובת, ואפי' הנדבק בדופני הכלים.

ולענ"ד יש לדון במה שנקטו החת"ס והשד"ח שבלשון חמץ כלול חשש חמץ, ולכאו' י"ל שאדרבה אפי' אם יפרש להדיא שמוכר מה שיש בו חשש חמץ לא יצא מכלל ספק. והיינו שהרי יש הרבה דברים שלפי שיטה אחת נחשב חמץ גמור, או לכל הפחות חשש חמץ, ואילו לשיטה אחרת אין בו חשש כלל ומותר באכילה לכתחילה, וא"כ צריך עיון כאשר מוכר כל דבר שיש בו חשש חמץ איך דנים מה נחשב אצלו חשש חמץ. ואף שבאופן כללי י"ל שגדון לפי העדה שהוא משתייך אליה ולפי הרב שלו, מ"מ יש הרבה דברים שלא מוכרעים לגמרי, ואם ישאל את אחד מרבותיו יורה לו להיתר, ואם ישאל את זולתו יורה לו לאיסור, או שמעיקרא יאמרו לו שיש מקום לנהוג כך או כך. וכיון שכן ק' מה התועלת בזה שלא רק מוכר חמץ גמור אלא גם חשש חמץ, והרי כשם שלא מבורר מה הוא חמץ גמור, כמו כן לא מבורר מה הוא חשש חמץ. ובשלמא אם יש ברירה היה אפשר לומר שכונתו במה שיתברר לבסוף שהוא חשש חמץ, ההיינו שאם ישאל רב והרב יאמר לו שצריך לחשוש, או שלא ישאל רב ויסתפק בעצמו, יתברר למפרע שזהו חשש חמץ וכלול במכירה, אבל לכאו' מכיון שיש כאן נידון לכל יראה דאורייתא, בדאורייתא ק"יל שלא מועיל ברירה [אמנם עי' שו"ת חת"ס (או"ח סימן ס"ב ד"ה והנה נר')] שנקט שלפי הבכור שור מכירת חמץ היא רק בשביל להתיר דרבנן, שמדאורייתא לא מכר מכיון שביטל, אבל כבר חלק עליו החת"ס וכתב שאין הביטול מתייחס למה שמוכר]. וגם דברי החזו"א (דמאי סימן ט"ז ס"ק ד') שבמכירת ממון אין חסרון של ברירה לא שייך כאן, לפי מה שהעליתי בקונ' מנחת ערב (סימן ל"ו ענף ג') שדבריו רק נאמרו כשמבורר על איזה חפץ חל הקנין.

ולכן לולי דברי החת"ס והשד"ח הייתי אומר שמה שספק חמץ כלול במכירה אינו מפני שיש לו כונה לכלול במכירה גם דבר שאין בו אלא חשש חמץ (אשר לפי"ז יצא שגם אם כלפי שמיא גליא שאינו חמץ מ"מ הוא מכור בהחלט), אלא באמת כל מה שכלפי שמיא גליא שהוא חמץ, ממילא כלול בשם חמץ והרי הוא בכלל המכירה, ואח"כ אם יתעורר

והנה בזה הארכנו בבית מתתיהו ח"א ס"א אות ל"ד אם הלאין בצדקה הם לחיזוק העשה, ונפק"מ בזה לעוסב"מ עי"ש. ועפ"י ד המנח"ש ה"ה י"ל דאונן יהא פטור ממעקה, אף שעובר באיסור ובלאו דלא תשים דמים בביתך, למש"כ הרמב"ן קידושין ל"ד שהלאין הם לחיזוק המי"ע דמעקה, א"כ אונן שפטור מהמצוה ה"ה יהא פטור מהלאו, כצדקה דאונן פטור אף שיש בו לאו. ועי' לענין צדקה מש"כ בשו"ת משנת יוסף ח"י סי' קמ"א באונן עי"ש. ושו"ר למרן הגרא"ל שטיינמן בס' אילת השחר קידושין ל"ד דכתב דאונן יפטר ממעקה ומהלאו, אף להתוס' קידושין ל"ד שהלאו הוי לאו בפ"ע עי"ש, ובשו"ת ברית הלוי סי' ק"כ עמ' ת"פ להרמב"ן הג"ל דאונן פטור ממעקה, אולם בס' ועשית מעקה פ"א ס"א סי' ט"ו דאונן חייב משום הלאו.

אמנם י"ל דאונן ודאי חייב במעקה אף שהוא פטור ממ"ע, דשאני מ"ע שהיא משום סכנה לעצמו ולאחרים, אין אונן פטור מזה. וכ"כ מו"ר הגאון האדיר רבי יוסף ליברמן במכתבו אלי ומובא בס' ליקוטי משנת יוסף סי' כ"ב [שיי"ל עיי' מח"ס גם אני אודך] בזה"ל: כדבריך כן נראה שבודאי אונן חייב לשמור עצמו ואחרים, כגון אם יש בור פתוח בחצירו חייב לכסותו, וכן לקשור כלב נושך ושאר סילוק נזקים, הגם שאלה נכנסים למצב של מצוה, מ"מ ממצוה כזו לא פטור, ולכך פשוט וברור שחייב במעקה, שהרי יש תקלה בביתו שחייב להסירה, עכ"ל. וכיו"ב כתב לי מרן הגר"ח קנייבסקי שאונן חייב במים אחרונים משום סכנה, ומובא דבריו בקובץ אורי ישראל תשרי תשע"ז עמ' קמ"ז עי"ש, הרי אף שמים אחרונים בגדר מ"ע, ויליף לה מזהתקדשתם כמבוי בברכות נ"ג ע"א, אולם כיון דהוי גם משום סכנת מלח סדומית כמבוי בחולין ק"ה, אין האונן פטור מדבר שהוא סכנה. וכ"כ בליקוטי משנת יוסף שם סי' כ"ב לענין מים אחרונים באונן שהוא חייב עי"ש, והסתפק בזה בשו"ת מכתם לדוד סי' נ"ג עי"ש. ומש"כ בס' מאיר עוז ח"ח סי' קפ"א ובס' מנחת גדעון ח"ג פי"ד ס"ה, ובס' חיים חיים וחסד פי"ג ס"ח לענין אונן במים אחרונים, וכ"כ בשו"ת יעלת חן סי' מ"ט אות ד' שאונן חייב במים אחרונים משום סכנת מלח סדומית וכש"נ. ועי' בס' שלמי ציבור דיני אונן אות ד', ובס' מאיר עוז סי' ע"א אות ג'.

אונן במ"ע לשמירה וסכנה

ת. ולכאו' יל"ע בסברא זו דאונן חייב במ"ע שהיא משום שמירה וסכנה, ממש"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צ"א אות כ"ה סק"ט לענין אונן בברכת המפיל, שאם הקבורה תהא למחר חייב האונן בק"ש שעל המיטה וברכת המפיל בכה"ג, איך שייך הטעמים שנאמרו לגבי פטור אונן ממצוות עי"ש. וכוונתו אינו מבוארת, מ"ט ל"ש הטעמים לפטור אונן מק"ש על המטה וברכת המפיל. ואולי משום שכבר הולך לישון ואין מתעסק עם המת.

ואולם אכתי צ"ע למש"נ דאונן חייב במ"ע שהם משום סכנה, א"כ ה"ה י"ל לענין ברכת המפיל שאונן יהא חייב מהך טעמא, דמבואר בגמ' ברכות ה' ע"א, א"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מויקין בדילין הימנו, אי"כ שלא יהא לאונן מויקין במטתו יהא חייב בק"ש על המטה. ואולם מרן הגר"ח קנייבסקי כתב לי שאונן לא יאמר ברכת המפיל, ומובא בקונ' אהל יעקב אבילות עמ' ק"ט עי"ש. וכן דעת מרן הגר"נ קרליץ שאונן לא יאמר ברכת המפיל כמובא בס' ברכת איתן עמ' תל"ה עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת באר שרים ח"ד סי' ל"א ובשו"ת יעלת חן ח"א סי' נ"ג, ובס' נטעי גבריאל אבילות פ"ג ס"ג, ובשו"ת אבני דרך ח"ח סי' תר"ה, ובס' בדי השלחן סי' שמ"א, ומסברת המנח"ש שלא חייב האונן בברכת המפיל משום שהיא לשמירה, לכאו' חזינו דאף בהכי אונן חייב.

אמנם י"ל בזה דשאני ק"ש על המיטה נהי שהיא משום שמירה מ"מ הוי סכנה סגולית, ובהכי י"ל שאונן פטור גם מזה, ושאינ סכנה טבעית כמעקה וכיו"ב די"ל דאונן חייב. ועיקר סברא זו מצאתי בשו"ת אפרקטא דענייא ח"ג יו"ד סי' ר"ט, לענין אונן בתפילת הדרך, דאונן יאמר שתפילה"ד היא לשמירת הדרך ומשום סכנה, דא"כ ה"ה אונן יאמר ק"ש על המטה, וכתב האפרקטא דענייא דלא דמי אהדדי, דהך שינה ל"ש היזקא כנראה בחוש. והא דחמירא סכנתא מאיסורא, רק בסכנה טבעית משא"כ בסכנה סגולית, ועוד דת"ח א"צ, ואם שכיח היזקא מסתבר שגם ת"ח צריך עי"ש, הרי שחילק באונן בין תפילה"ד שאונן יאמר משום שהיא סכנה טבעית, ואונן צריך שמירה לא ליפגע בחוש. ואילו ברכת המפיל שהיא סכנה סגולית שאין רואים ההזק בחוש, י"ל שאונן פטור מזה, וא"כ י"ל שמש"ה חייב הגרש"ז לאונן בברכת המפיל, משום דלי"ש קודם השניה הטעמים לפטור האונן, ולא כתב טעמא דאונן חייב משום שק"ש על המיטה הוי משום סכנה ושמירה, דשאני סכנה סגולית באונן פטור.

ואמנם כתב לי מרן הגר"ח קנייבסקי אם אונן הנוסע באירון יאמר תפילת הדרך, וכתב כמדומה שלא, הרי אף בתפילה"ד שהיא לשמירה מסכנה טבעית ס"ל שאונן לא יאמר. ועמש"כ בזה לענין אונן בתפילה"ד בשו"ת שבט הלוי ח"יא סי' רס"ב, ובשו"ת לב יהודה בהשמטות ס"ג, ובשו"ת משנת יוסף ח"ח סי' ס"ו. ואכן בס' מאיר נתיבים לידדי הג"ר צבי תמיר נתיב י"ד עמ' 277 הביא מח' לענין אונן אם יאמר תפילה"ד, שדעת בעל המשנה הלכות וצ"ל והגר"א נבצנאל שאונן לא יאמר, ודעת הגרי"מ הלברשטאם וצ"ל שאונן יאמר תפילה"ד משום שמירה. וא"כ צ"ע דעת הסוברים שלא יאמר תפילה"ד, הא הוי סכנה טבעית לינצל מהזיק בדרך ובהכי אונן אין פטור. ועמש"כ בזה בשו"ת יעלת חן ח"א סי' נ' ובס' חיים וחסד פ"ג סי' כ"ח ובשו"ת אבני דרך ח"ו סי' קנ"ד ובס' אהלך באמיתך לבעל בצל החכמה פי"ט ס"ט שאונן יאמר תפילה"ד, ודעת הגרח"ק הנ"ל שאונן לא יאמר תפילה"ד אף באירון. ומובא בקובץ המאור אב אלול תשע"ו עמ' מ' עי"ש. ומש"כ בס' שמירת שבת כהלכתה פס"ד הערה ע"ה, ובקונ' תפילת הדרך להגר"ש דבליצקי ס"י, ובס' אשי ישראל פי"מ ס"י הערה 6.

השנה. ונר' שכל אדם יאמר כן לעכו"ם בפירוש, ויועיל בזה ששום אדם לא יוכל לקנות מהעכו"ם אותו חמץ, כי ע"מ כן לא מכר לו, ונמצא חוזר המקח לעכו"ם ויוכל ישראל בעל החמץ לחזור ולקנותו. אלא דלפי"ז יש איסור לבעל החמץ לתבוע את הישראל הקונה מהעכו"ם ולומר תן לי חמץ באותו המקח, כי בזה יגלה דעתו שבטלה המכירה, ממילא חוזר החמץ לבעליו הראשונים והו"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אלא שהוא יכוף אותו שקנה שלא כדין, כי הוא לא מכר להעכו"ם אלא בתנאי שישאר להעכו"ם, וממילא יחזור וימכרנו לו ויאמר לו זכות זה יש לי בחמץ זה ששום אדם לא יוכל לקנותו מהעכו"ם אם ירצה רק אני. והמשנ"ב (סוף ס"ק כ"ד) הביא דבריו בקצרה, וציין שניתן להבין דבריו בשני אופנים, וז"ל: דע עוד דהסכימו האחרונים דהוא הדין שאסור לומר לעכו"ם אני מוכר לך החמץ ע"מ שתחזיקנו לעצמך ולא תמכור לאדם אחר חוץ ממני, דכיון דבלשון תנאי הוא, כשיעבור העכו"ם וימכרנו לאדם אחר תבטל המכירה למפרע, ונמצא שלא היה החמץ קנוי לעכו"ם מעולם, וחיישינן שמא ימכרנו ויעבור הישראל על בל יראה, וכתב בשעה"צ שכן הסכימו רוב הפוסקים דלא כט"ז, ולפי דברי הרי"צ גם הט"ז מודה בזה לאיסור, ומכר שבצד זה למד המשנ"ב שכונת הט"ז לתנאי [ומה שפשיטא ליה למשנ"ב שאם עבר על התנאי ומכר לאחרים המתנה הראשונה בטילה למפרע, ולא אומרים שממילא המכירה השניה בטילה ולא עבר על התנאי, לכא' נחלקו בזה הראשונים בגיטין דף פ"ג. במגרש את אשתו ע"מ שלא תנשא לפלוני ונשאת לו בחיי הראשון האם הגט בטל, ובשו"ע אבה"ע סימן קמ"ג סעי' ט"ז פסק שהגט בטל, ושור"ר שבמזיל"ם פ"ג מוזכיה ה"ו תלה דין מקח ע"מ שלא תמכור במחלו' הראשונים הנ"ל, ודו"ק]. והמשך המשנ"ב שאם אומר לו הריני מוכר לך מכירה גמורה לחלוטין, וזכות זו שיירתי לי בו שאם תרצה למוכרו לא תמכרנו לשום אדם חוץ ממני, י"א דזה מותר אפי' לכתחילה, דאפי' אם יעבור העכו"ם וימכור לא תבטל המכירה בשביל זה כיון דלא אמר בלשון תנאי, רק שמכירת העכו"ם תהיה, וכתב בשעה"צ שכן הבין הגר"ז בכונת הט"ז, והיינו שהוא שויר ולא תנאי, וכן העלה ר' שמעון (חי) גיטין סוף סימן ו') בכונת הט"ז [ומה שכתב שם מג"א הוא לכא' טעות סופר], אבל השעה"צ סיים שעדיין לא ברירא הדבר כי"כ להיתר מאחר ששייר לעצמו זכות בגוף החמץ, ועי' חו"מ סימן רמ"א בסמ"ע ס"ק ט"ו [שפי' מה שכתו' בשו"ע שם שיכול ליתן מתנה בתנאי שלא למוכרה וכדו', דלא גרע ממקנה לו בו חלק ואל' אני ואתה נהיו בו שותפין דקנה, ה"נ הוא של המקבל בדבר זה ושל הנותן במותר].

ויש לבאר שויר זה שמשירר שלא יוכל למוכרה לאחרים, ומחלו' הגר"ז והמשנ"ב האם בכה"ג הנותן עובר בכל יראה.

והנה מקור נידון זה ביד רמ"ה (סנהדרין דף ע"א. ד"ה ואיבעית אימא) שכתב: מיהא שמעינן דמאן דאקני מידי לאיתתא ע"מ שאין לבעלה רשות בו הואי הקנאה, ולית ליה לבעל זכותא בגויה, וה"ה למאן דמקני ליה מדעם לחבריה ע"מ שאין לבע"ח ולכתובת אשתו רשות בהן הואי הקנאה, ולית להו להנך שעבודא. ודבריו הובאו בריטב"א (קדושין דף נ"ג: סוד"ה הכא במאי עסקינן) ובנמוקי' (נדרים דף כ"ו: מדפי הרי"ף ד"ה ושמואל).

ובשו"ת הרא"ש (כלל ע"ד סימן ד') השואל הביא דברי הרמ"ה, והרא"ש חלק עליו לענין מה קנה לאשה ע"מ שאין לבעלה רשות בה, אבל מ"מ הסכים במקנה ע"מ שלא יזכה הבע"ח, שיד אשה כיד בעלה משא"כ בבע"ח, וכתב דודאי יכול הנותן להטיל במתנה אי זה תנאי, וכמו שיכול להתנות ע"מ שלא יגבנה בע"ח בחובו, ואפי' בחוב שנתחייב כבר, ואע"ג דכתב לו דאקני הרי לא קנה אותם לשעבוד זה שאינו יכול לקנות אלא מה שהנותן רוצה ליתן לו. ובסוף הסיק דהוי מתנה מעלייתא ובלבד שיתקיים התנאי, ואם היה בא בע"ח וטורפה אח"כ לא נתקיים התנאי ונתבטלה המתנה מעיקרא, כמו הנותן גט לאשתו ע"מ שלא תלכי לבית אביך ל' יום שאם הלכה הגט בטל, הלכך בע"ח אין יכול לטורפה בחובו דא"כ נתבטל התנאי והמתנה בטלה והדרא ארעא למרה, ונמצא שהוא לוקח ממין אחרים בחובו, הלכך ממה נפשך לא יגבוהו ב"ד חובו מאותו קרקע וישאר ביד מקבל מתנה. ודברי הרא"ש הובאו להלכה בחו"מ סימן קי"א סעי' ג'.

ובהגהות רע"א (חו"מ שם) ציין שהמרדכי (ב"ב סימן תצ"ז) הביא בזה מחלו', שכתב מעשה באחד שהיו נושין בו מנה ונצטרך לבריות ושת אחרי פרנסתו עד שהביא מאתיים זוז ותבעו הנושה, והלה משיב לו לא רחמו אלי אלא כדי לפרנס בני ביתי ולא לפרוע חובי, ושאלו לר' אבי העזרי פטרו, ורבינו שמחה חייבו שצדקה אינו אלא כמתנה בעלמא כיון דנכסויה דאיניש ערבין ביה חייב, אם לא שיתנה הנותן בפירוש ע"מ שלא יהא לפלוני בעל חובך כלום לאו כל כמיניה להפקיעו מידי שעבוד, ודמי לאין קנין לאשה בלא בעלה, עכ"ל. ויל"ע טובא בכונת רבינו שמחה שמשמע מדבריו שלא שייד להקנות לו בלי להשתעבד לבעל חובו, שכתב כל כמיניה ודמי לאין קנין לאשה בלא בעלה, אבל מאידך כתב שאם מתנה בפירוש ע"מ שאין לפלוני בעל חובך כלום מהני. ואולי כונתו לחלק בין לשון שויר ללשון תנאי, או אולי כונתו לחלק בין מקנה חוץ מלענין שעבוד שזה א"א כיון שהוא מתיילד ממילא מהבעלות למקנה, חוץ מפלוני שלגבי פלוני לא יחשב כלל כבעלים, ע"י לקמן מה שהבאנו בהקנאה. ומ"מ השו"ע (י"ד סימן רנ"ג סעי' י"ב) פסק כדברי אבי העזרי שהביא המרדכי.

ועי' תשובות בשמים ראש (סימן צ"ג) שג"כ דן בנידון המרדכי בנותן צדקה לעני בסתמא האם יכול בעל חובו לגבות ממנו, וכתב שאפי' בתנאי יש מקום עיון בהפקעת השעבוד בהך דנותן לאשה ועבד ע"מ שאין לבעל רשות, והדברים רחבים, עכ"ל. ואם תשובה זו היא מדברי הרא"ש, א"כ סותר לדבריו בתשובה הנ"ל כלל ע"ד כמו שכבר העיר בכסא דהרסנא.

ובדין זה של נותן מתנה שלא ישתעבד לבע"ח מצאנו שלשה דרכים באחרונים, האם הוא מדין תנאי או מדין שויר:

המהר"א ששון (שו"ת תורת אמת סימן רכ"ה) עמד על סתירת דברי הרא"ש, שבתשובה הקודמת למה שהבאנו (כלל ע"ד סימן ג') דן בראובן שנתן מתנה לבנו ע"מ שלא יחול עליו שום חוב, ולא היה לו בן אחר, ומת, וכתב שהתנאי שהתנה ראובן הנותן שלא יחול עליו שום שעבוד היה קיים מטעם ששייר ראובן לעצמו כח בקרקע, שאם יבא בע"ח של בנו לגבות אותו קרקע בחובו שתבטל המתנה למפרע ויחזור הקרקע לראובן, דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי, ואם לא נתקיים התנאי נתבטל המעשה כאילו לא נעשה, ואותו כח ששייר ראובן לעצמו כשמת ראובן ולא הניח אלא אותו הבן זכה הבן באותו הכח ששייר אביו לעצמו, וכשבא בע"ח לטרפו נתבטלה המתנה מכח התנאי, וחוזר לבן הקרקע מכח השטר שירש מאביו, והו"ל לזה ואח"כ קנה דמשתעבד משום דכתב ליה דקנה, ובתשובה שהבאנו (סימן ד') השאלה שנשאל הרא"ש היה שיעקב ולאה אשתו נתחייבו ממון בשטר לראובן, ולבן אבי לאה חשש שכאשר ימות ובתו תירשנו ממילא ילכו כל נכסיו לראובן הבע"ח, ושאל עצה לתת המתנות לבתו באופן שלא יחול עליהם שעבוד, והרא"ש הביא שכבר כתב תשובה בענין נותן מתנה ע"מ שישתעבד והעתיקו, וכבר הבאנו עיקרי דבריו לעיל, ולבסוף הסיק שמתוך אותה תשובה ממנה תבין בשאלתך שיכול ליתן לבן ללאה בתו נכסיו במתנה באיזה תנאי שירצה, והמתנה תהיה בלשון זה שנותן כל נכסיו ללאה בתו הגוף מהיום ופירות לאחר מיתה, ויהיו שלה לכל דבר חוץ מדבר זה שלא ישתעבדו לבע"ח, ולכא' דברי הרא"ש סתרן אהדידי האם מועיל תנאי זה שלא ישתעבד לבע"ח כאשר מקנה למי שראוי ליורשו ומת. וביאר המהר"א ששון שבתשובה הראשונה הקנה בלשון ע"מ, ואז הוא מתנה שאם לא יתקיים התנאי תתבטל המתנה מעיקרא, וממילא כשמתבטלת חוזרת לבן מכח ירושה, אבל בתשובה השניה הדגיש שהמתנה תהיה בלשון זה שיהיו שלה לכל דבר חוץ מלהשתעבד לבע"ח, ובאופן כזה הוא שויר ולא תנאי, ודבר המהר"א ששון הובאו בקצרה בקצות (סימן קי"א ס"ק ג'). ובחי' ר' שמעון (גיטין סימן ו' ד"ה ועי' בתשובות הרא"ש) ג"כ למד כונת הרא"ש בדרך זה, שמתנה כזו מועילה בין בלשון תנאי ובין בלשון שויר, אבל במקום ששייד ירושה צריך להגיע לשויר, ובי' שהרא"ש סובר שענין שויר ותנאי חדא הוא לענין זה דאם מהני תנאי מהני שויר, ואם לא מהני שניהם לא מהני, ולכן תלאם זה בזה. ועי' באחרונים הנ"ל למה היוירש לא ירש את השויר, והעלו דרכים שונות, ולקמן נדון בחלק מדבריהם.

בהגהות אמרי ברוך (חו"מ סימן קי"א סעי' ד') כתב על דברי השו"ע שם שלא מועיל מתנה כזו לגבי היורש, שהמעיין בתשובות הרא"ש יבין סברתו דע"י התנאי שהתנה אביו שלא יחול שום שעבוד הוי שויר זכות לאביו באותו קרקע, דכיון דאם הבן יבטל התנאי ישוב לו הקרקע, ושויר זה יורש הבן במיתת אביו, ויכול הבע"ח לתבוע בתחלה כפי שיעור שווי של זכות זה שירש, וכיון שחל שעבודו עכ"פ על מקצת נתבטל התנאי, ולכן גובה מכל הקרקע, דהא אביו התנה שלא יחול שום שעבוד, ועתה יש עכ"פ שעבוד על השויר ששייר לעצמו מכח התנאי ונפל ליירושת הבן, ובזה יש לתרץ מה שכתב הרא"ש דכתב ליה דאקני, דאי לא היה כותב ליה דאקני היה יכול הבן לתנא במתנה או למכור זכות השויר שיוירש מאביו, ולא היה עוד פתחון פה לבע"ח לבטל כח המתנה, עכ"ד. ונר' כונתו שיש כאן שויר מכח תנאי, שכיון שהתנה שאם יחול שעבוד תתבטל המתנה, וממילא אם ישתעבד לא יוכל להשתעבד שחוזר לנותן ואינו שלו, א"כ נמצא שבמתנה זו לא שייד שיחול שעבוד, ואין נפק"מ מבעולתו לענין שעבוד, ולכן באמת לא נהיה בעלים על פרט זה (עי' הטיב בברכת שמואל קדושין סימן ה' אות ב'), ולענין זה נשאר של הנותן, וכאשר נתן מתנה כזו ליורשו ומת, שעכשיו גם זכות השויר נמצא אצל היורש, ממילא מוגדר שיש לו שתי זכויות נפרדות, שיש לו מתנה שאין עליה שעבוד ויש לו זכות לענין השעבוד, ולכן כתב שהבע"ח יכול לגבות את הזכות לענין שעבוד [וצ"ע בגדר ומהות גבייה זו ומהו שוויו של זכות זו], וממילא כבר לא יהיה לו מונע לגבות את הקרקע, אבל אם היוורש לא כתב דאקני יכול ליתן את השויר לאחרים, ושוב לא יוכל הבע"ח לגבות ממנו. וצ"ל שרק באופן זה שכבר נחלק הבעלות על הקרקע עצמה מהבעלות לענין שעבוד ע"י התנאי של המוריש, אבל אם נחשב דברים נפרדים ויכול ליתן זכות השעבוד לאחרים, אבל כל אדם לא יכול את הזכות שעבוד של קרקעותיו לאחרים ועי"ז ליפטר מליתנם לבע"ח. ועדיין צ"ע בכל זה.

והתומים (סימן קי"א ס"ק ב') למד שהרא"ש מתכוין לתנאי בעלמא, ועי"ש מה שכתב ליישב סתירת דברי הרא"ש לענין נותן ליורשו, ומה שבי' בדברי הרא"ש שמדובר שכתב דאקני. והחזו"א (אבה"ע סימן ע"ג ס"ק י"ח) כתב שלא שייד כלל לשויר זכות לענין שעבוד, וע"כ הוא בתנאי, ונביא את דבריו לקמן.

והחזו"א כתב להוכיח שע"כ לא שייד כאן שויר אלא תנאי, שהרי כתו' בשו"ע שתנאי זה מועיל רק במתנה ולא במכר, ואם מועיל שויר למה לא יוכל למכור בשויר שלא ישתעבד, ובזה לא יתכנו הטעמים שהביא הב"י בשם הרי"ן בן הרא"ש. ולדידי צ"ע, שלכא' אדרבה משם מוכח ששייד כאן שויר, שזה לשון בני הרא"ש (שו"ת זכרון יהודה סימן ס"ב), מובא בב"י (סוף סימן צ"ט): גם כי כתב מורינו הרא"ש על ראובן שנתן מתנה על תנאי שלא יחול עליה שום שעבוד, שהיא מתנה ואין שום שעבוד חל עליה, נר' דדוקא במתנה, אבל במכר שמכר ראובן לשמעון על זה התנאי, המכר קיים, אבל שעבוד כתובת אשתו ובע"ח חלים עליה, שהוא נתן טעם לדבר שאם היה בע"ח טורפה, אי"כ לא נתקיים התנאי ונתבטלה המתנה מעיקרא והדרא ארעא למרה, ונמצא לוקח ממון אחרים בחובו, וזה לא שייד אלא במתנה שאם יתבטל התנאי תחזור אליו בחנם, וגם זכותו הוא שתתבטל המתנה ותחזור

אליו, אבל במכר שאם יתבטל המכר צריך הוא להחזיר המעות, וא"א למכר להתבטל אם לא יחזיר המעות, ודאי הוא רוצה שיתבטל התנאי כדי שלא יחזיר המעות ונמצא חוזר להיות מכר גמור. ואף אם תמצא לומר שא"א לו לשנות במכר ממה שהתנה תחלה, ועתה כשבא בע"ח נתבטל המכר והדרא ארעא למרה, כמו שכתב מורינו הרא"ש במתנה, אי"כ המעות שקבל הם הלואה אצלו, ונמצא הוא חייב לבע"ח מדר' נתן, ובדין הוא טורף מהקרקע אף אם נתבטל המכר. וגם לפי הטעם האחר שכתב הרא"ש במתנה, שהמקבל לא קנאה אלא לפי דעת הנותן, ולא קנאה אלא על תנאי שלא יחול עליו שעבוד, היינו דוקא בנותן שנותן לפי דעתו והיה דעתו להקנותו ליתן לו מתנה ולהחליטה עוד בידו שלא יחול עליה שעבוד, אבל במכר אינו מוכר אלא כדי לגבות מעותיו ואינו חושש לזה התנאי, אלא שודאי הוא שהלוקח פייסו, ולאו כל כמיניה דלוקח להפקיע שעבוד בעלי חוביו, עכ"ל. הרי מבין שהתייחסו לשני טעמים שכתב הרא"ש במתנה, ומה הוא הטעם השני אשר לא מועיל לו הסברה הקודמת שכתבו, לכא' משמע שבאו להוסיף שגם לפי מה שמכר' ברא"ש ששייד מתנה שלא ישתעבד בדרך של שויר ולא של תנאי, מ"מ במתנה לא יועיל. וכן בתשובות הרא"ש עצמו (כלל ע"ח סוף סימן ג'), מובא בטור (שם סוף סימן צ"ט), כתב שראה מרנא ורבנא ה' מאיר שדן באחד שקנה קרקע, והתנה בשעת הקנין שלא תהיה לאשתו שעבוד כתובתה עליו וכו', ופסק שתגבה כתובתה ממנו אחרי שכיון להערים להפקיע תקני"ח לא תועיל לו ערמתו, והיינו כסברה השניה של בני הרא"ש, ובא לומר שאף דרך שויר לא יועיל, ולא ק' מה שהקי' התומים (ס"ק י"א) למה הוצרך הרא"ש לטעם זה, תיפו"ל שגם אם המכירה בשילהי מכח התנאי יוכל לגבות כסברא הראשונה של בני הרא"ש. ודו"ק.

ומצאנו עוד מתנה מוגבלת כעין תנאי זה שלא ישתעבד לבע"ח בשו"ע (חו"מ סימן רמ"א סעי' ה'): יש מי שאומר שהנותן מתנה לחבירו אינו מתנה אא"כ שיהיה בדעת הנותן שתהא ברשות מקבל לעשות בה כל חפצו, בד"א שנתנה לו סתם אלא שניכר מתוך מחשבתו שאינו מכיון ליתנה לו שיעשה בה כל חפצו, אבל אם מפרש אפי' אם נתנה לו ע"מ שלא ליתנה לאחר או שלא למכרה או שלא להקדירה, או אפי' ע"מ שלא יעשה בה שום דבר אלא דבר פלוני, הוי מתנה לאותו דבר שפירש בלבד.

ובסמ"ע (ס"ק ט"ו) פ"י: הוה מתנה לאותו דבר שפירש, דלא גרע ממקנה לו בו חלק ואל' אני ואתה נהיה בו שותפין דקנה, ה"נ הוא של המקבל בדבר זה ושל הנותן בהמותר, עכ"ל. ואלו הם דברי הסמ"ע שציין השעה"צ, ולכא' מבין בדבריו שהוא שויר.

אבל בתשובות הרא"ש (כלל פ"א בתשובה השנייה) האריך שצריך משפטי התנאים כתנאי בני גז ובני ראובן, ואם עבר על התנאי המתנה בטלה למפרע, והסיק לבסוף דע"כ אתה צריך לפרש ע"מ שלא ימכור, ואם ימכור תהא המתנה בטלה, ואינו יכול לפרש ע"מ שלא יוכל למכור, ואם ימכור תהא המכר והמתנה קיימת [אולי צ"ל המכר בטל והמתנה קיימת], דדבר זה אין כח בידו להתנות, דאם המתנה קיימת יעשה בה מה שירצה.

שו"ר בחי' ר' שמעון (גיטין סוף סימן ו' ד"ה כתב) שנדחק בכונת הרא"ש שם היה אומר חוץ היה יכול להועיל מדין שויר, אבל כיון שלא אמר חוץ ממילא הוא רק מדין תנאי, וכתב שאע"פ שזה דוחק כך צ"ל כדי שלא יסתרו דבריו כאן למה שכתב בענין ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח.

ולפי הצד ששייד להגביל מתנה שלא יוכל למוכרה או שלא ישתעבד לבע"ח בדרך שויר, יל"ע במהות שויר זה, האם היינו שהנותן משירר זכות לעצמו, או שבאמת לא שייר לעצמו כלום, ומ"מ הנותן זכה בצורה משויירת.

ונר' שהמהר"א ששון (שו"ת תורת אמת סוף סימן רכ"ה) כבר העלה שני צדדים אלו אף שאין לשונו מבורר כ"כ, שאחרי שבי' את החילוי בין תשובות הרא"ש שכאשר משירר זכות השעבוד אף אם המתנה הוא ליורשו ומת הנותן אחי"כ, אין הבע"ח יכול לגבות ממנו, כתב בזה הלשון: וכי תימא אכתי יש לדקדק דהתינח שלא תתבטל המתנה, מ"מ לאותו שויר ששייר שלא יחול עליו שום שעבוד יורש אותו מאביו. י"ל דהתינח אם האב היה מניח אותו הזכות והניח לו בפירוש, אבל האב עצמו לא הניחו לו ג"כ, והו"ל כמי שמתנה שמעולם לא יחול שום שעבוד בזה לא לו ולא לבתו. אי"נ שאף שהיה משירו לעצמו בהדיא הרי הוא דבר שאין בו ממש או דבר שלא בא לעולם, ואע"ג דקים לן דבר שלא בא לעולם או דבר שאין בו ממש אם שיירו לעצמו הוי שויר, וכמו דאיתא בב"ב וכמו שכתב הרמב"ם והטור, מ"מ כבר כתב בטור עצמו דאם מת המוכר הראשון אין לאביו כלום אא"כ פירש לי ולא ליורשי, אי"כ כאן בנדון הרא"ש לא פירש שירשנו בנו, וכי תימא בשלמא התם אם לא ירשנו יורשו יחזור ללוקח, אבל הכא למי יחזור אותו הזכות אם לא ירשנו בנה, י"ל דמ"מ כיון שהוא אינו רוצה שירשנו בנו ודאי שלא ירשנו, ונאמר כמו שכתבנו בתי' הראשון דאמר לגבי ידידה לא שייר, וא"כ ודאי מהניא המתנה, עכ"ל. ולכא' משמע ממנו שבת' הראשון למד שלא שייר לעצמו אלא הוא שויר בקנין, ואילו לתי' השני שייר לעצמו ומי"מ היוורש לא זוכה בו כיון שאין בו ממש, והקצות (סימן קי"א ס"ק ג') הביא את תירוצו השני, והוסיף שהזכות שנשאר לנותן נחשב רק טובת הנאה בעלמא שאין בו ירושה, ויתבאר עוד לקמן.

והנה הצד שהנותן לא שייר כלום לעצמו ומי"מ המקבל זכה זכות משויירת, לכא' צ"כ, אבל בפשטות מצאנו ענין זה בריטב"א (קדושין דף כ"ג. ד"ה הכא במאי עסקינן) בב"י ענין ע"מ שאין לרבו רשות בו, שכתב דהנכון דהכא האי ע"מ לא חשיב תנאה לכוע', ולא בעינן ביה דקדוקי תנאים אפי' לר"מ, שאין לשון תנאי והלכותיו אלא כשהוא בלשון עשה או לא תעשה, אבל בדבר [שאינו] עשה ולא תעשה אלא

כריתות כותב, מ"מ בשעת ביאה לא ידע אם ימות אוריה ועבר בשעתיה אספק איסור אשת איש.

והביאור הלכה (שם ד"ה לא מהני) כתב שמשמע שלתרוה"ד והגהות מימוני דאי לאו משום חומרא דחמץ מותר אפי' לכתחילה לנהוג כן, וצ"ע דהא לכתחילה בודאי אסור מדינא כיון דתלי מתנתו בתנאי, וכשלא יתקיים התנאי שלא יחזירו למפרע החמץ שלו, וא"כ הרי הוא מכניס עצמו בספק איסורא דאורייתא של לאו דבל יראה, ובפרט שאין התנאי תלוי בו אלא באחריני ושמא פלוני לא יקיים התנאי.

ולפום ריהטא היה נר' ליישב שמדובר כשלפי הענין נר' שהגוי מתכוין לקיים את התנאי, אבל באמת יל"ע האם מותר לסמוך ע"ז, עי' אבה"ע סימן קמ"ג סעי' ב'. ואפשר ליישב קו' הביאור הלכה באופן אחר כמו שיתבאר בסמוך.

והנה היד המלך (פ"א מחמץ ומצה ה"ד) דן מעצמו בכל יראה במתנה ע"מ להחזיר, והרחיב לבאר הצדדים בדרך מחודשת וז"ל: נסתפקתי בישראל שנתן חמץ לעכו"ם קודם הפסח בקנין המועיל במתנה ע"מ להחזיר אחר הפסח [ולא החזיר], האם נאמר דהישראל עבר עליו למפרע בכל יראה ושייד' בו קנס חכמים, ואסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח, או דכיון דכל ימי הפסח היה החמץ נתון במתנה להעכו"ם, אך אחר הפסח כשלא החזירו העכו"ם איגלאי למפרע דלהישראל היה, וכיון דכל איסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא רק משום עבירת לאו דבל יראה, ובעבירת הלאו דבל יראה לא שייך לומר דעובר למפרע, דכל ענין למפרע הן בקנין הן בשאר ענינים לא שייך רק היכי דהזמן של הגמר הוא מוכשר עכ"פ לחלות ענין זה, דאו אמרינן דבעת הגמר מגמר הענין למפרע, משא"כ בעבירת הלאו דבל יראה דאינו רק בימי הפסח, וכשעברו הימים האלה שוב אין מקום ללאו זה כלל, ואיך נאמר דאחר הפסח חל עבירת הלאו דבל יראה למפרע. וגם לצד השני אם החזירו העכו"ם אחר הפסח יש להסתפק אי מהני רשותו של העכו"ם שהיה על חמץ זה בכל ימי הפסח בכח מתנה ע"מ להחזיר להפקיע הלאו דבל יראה, או דבעינן דוקא מכירה או מתנה חלוטה להפקיע לאו זה, אבל מתנה ע"מ להחזיר אין בכחו להפקיע הלאו דבל יראה.

והק' היד המלך שנר' כי לפי תכונת לאו זה דבל יראה אין בכח של מתנה ע"מ להחזיר להפקיע אותו, ואף דבכל מקום מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה, היינו שבכל מקום אין אנו דנים אלא על המקבל אם הוא חשוב ממון שלו, אבל לגבי הפקעת רשותו של הנותן אין נפק"מ, וכמו באתרוג ולולב וצציית דאין המצות האלו נוהגות אלא בחפץ שלו, ע"ז כללא כייל רבא דלגבי המקבל בכל אלו מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה וחשיב שלו, אבל גבול כח מתנה זו לגבי הנותן עד היכן פקע רשותו זה לא נכלל בכללא דרבא כלל, ומצד הסברא גם בימי המתנה לא נפקע רשותו של הנותן לגמרי, דהלא גם באותן הימים של המתנה יש להנותן עכ"פ זכות בחפץ שהמקבל מוכרח להחזירו אליו לאחר זמן, וממילא ברור דזכותו של הנותן נשאר על החפץ בכל ענין, רק דבכל המקומות דמציעו דמהני מתנה ע"מ להחזיר לא איכפת לן חלק זכות זה שנשאר עדיין להנותן, משא"כ לענין בל יראה כשהישראל נותנו קודם הפסח לעכו"ם במתנה ע"מ להחזיר, לענין זה לא מהני אף אם זכות החלק אשר להעכו"ם המקבל חשיב מתנה, דכיון דלא פקע בתניהה זו כל זכות הישראל הנותן לגמרי, דעכ"פ לאחר זמן יהיה החמץ חוזר אל הישראל בין אם יקיים התנאי יחזירו לישראל, ובין אם לא יקיים ויתבטל המתנה ממילא, נמצא שבכל אופן יש חלק וזכות גם לישראל הנותן בחמץ הזה, והרי אנו רואין בקבלת אחריות דלא הוי רק גורם לממון, ואף למד' דרב הגורם לממון לאו כממון דמי, מ"מ לענין בל יראה גילתה התורה דעובר, אף דגוף החמץ אינו שייך כלל למקבל האחריות, וכי איתא הדרי בעינא להבעלים, בכל זאת פועל הזכות של הגורם לממון להיות עובר בכל יראה על זכות זה, כ"ש במתנה ע"מ להחזיר דגוף החמץ הדר בעינא אליו להנותן, וגם כל ימי המתנה עכ"פ עדיף כחו וזכותו של הנותן מחמת חיוב החזרה אליו מכח גורם ממון של מקבל אחריות, ואיך נאמר דבגרם ממון אשר מכח קבלת אחריות עובר המקבל, ובמתנה ע"מ להחזיר לא יהיה עובר הנותן, עכת"ד. [ושוב כתב שבתרוה"ד ומהיר"ל משמע שמה שמתנה ע"מ להחזיר לא מועיל הוא רק משום חומרא דחמץ, אבל לפי מה שנתבאר נראין הדברים דמדינא לא מהני].

ויש הרבה להעמיק בסברות שהעלה, והנה בתחילה היה לו צד לומר שאף אם לא יתקיים התנאי מ"מ לא יעבור על בל יראה למפרע, מכיון שבזמנו תוך הפסח לא עבר. ויש ליישב בזה קו' הביאור הלכה על תרוה"ד והגהות מיימוני, איך מותר לו לכתחילה ליתן לגוי במתנה ע"מ להחזיר, ולא צריך לחשוש שמא לא יתקיים התנאי, ולהנ"ל גם אם לא יתקיים לא יעבור. ועצם יסוד זה שדבר שאין לו מציאות ונפק"מ עכשיו לא חל למפרע, העלו האחרונים במקומות שונים (עי' קה"י שבועות סימן כ"ב, ואבני"ז חו"מ סימן ב' מחודש ה', וח"י ר' שמעון גיטין סימן ו' ד"ה וכן [השני]), אבל כאן הוא ח"י גדול, שהרי לענין המתנה עצמה האם שייכת לישראל או לגוי יש נפק"מ מכאן ולהבא, וממילא צריך להיות שביטול התנאי מבטל המתנה למפרע, וא"כ נמצא שממילא עבר למפרע על בל יראה. ויש לבאר דבריו בתרי אנפי - ש"יל שאע"פ שהמתנה בטלה למפרע, מ"מ איסור בל יראה הוא חלות איסור נוסף בחפצא של החמץ (והיינו שכלפי כל חמץ שיש לו ברשותו בפסח חל עליו חלות מחודשת של איסור בל יראה, ולא שיש על כל אדם איסור כללי שלא יראה לו חמץ, שא"כ החמץ שברשותו הוא רק היכי תימצא לעבור על הלאו אבל לא מתחדש על ידו שום חלות), וממילא אם חלות זו לא חלה בזמנה ועכשיו אין ממנה נפק"מ, לא תתחדש עכשיו למפרע. וי"ל שכל מה ששייד' להגדיר שאדם עובר איסור, זה רק אם בזמן שעבר היה עליו הנהגת איסור, אבל אם בזמנו לא היה הנהגת איסור מכיון שעדיין לא נעקרה המתנה ע"י אי קיום התנאי [ולא רק שהוא לא ידע שהיה כאן איסור ולכן היה לו הנהגת היתר, כגון ע"י ספיקא דרבנן

שלענין מכירה הוא נשאר של הנותן, והק' שלפ"ז ראוי שיעבור בכל יראה. ולהנ"ל יש ליישב שהשו"ע הרב באמת לא למד כסמ"ע שהשיוור נשאר של הנותן, אלא כמשמעות הריטב"א וכצד הראשון של המהר"א ששון שיש כאן שיוור בבעלות המקבל, אבל לא נשתייר שום דבר אצל הנותן. אבל הרי הבאנו שר' שמעון ג"כ למד בכונת הט"ז שהוא שיוור, ולמד ששיוור כה"ג היינו שלפרט זה הוא נחשב של הנותן, וא"כ למה לא יעבור בכל יראה, וי"ל שבין לדרכו של ר' שמעון שלענין זה הוא נחשב בעלים, ובין לדברינו שיש לו זכות מניעה על המקבל, אין כאן בעלות גמורה חיובית, וכמו שהגדירו האחרונים שהוא דבר שאין בו ממש וטובת הנאה [ואף אם יש בל יראה בטובת הנאה (עי' פסחים דף מ"ו:), י"ל שכאן גרע מטוה"נ, ופשוט], וממילא י"ל שבזכות כזו לא עוברים על בל יראה.

ובענין זה של שיוור בקנין כאשר לא משייר שימוש או אפי' זכות מסוים, יש לציון שמצאנו מושג של קידושי וגרושי חוץ, והרבה אחרונים (זכר יצחק סימן כ"ג, קה"י קידושין סימן י"ג אות ב' ד"ה ועכ"פ, שערי חיים גיטין סימן מ"ט אות ז' [אבל עיי"ש בטעמן]) למדו שרק שייך חוץ לענין חלק האיסור שבאישות ולא לענין קנין, אבל האבנ"מ (סימן קל"ז ס"ק ב') למד ששייד' חוץ בקניני ממון, והביא מדברי תשובות הרא"ש ומהר"א ששון הנ"ל בנותן מתנה ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח [ויל"ע בט"ז דבריו שם האם כונתו שגם בע"מ שלא ישתעבד, היינו שהוא בעלים חוץ מלענין פלוני בע"ח ולכן לא משתעבד לו]. ובפשטות יש להוכיח כן מהמשנה (ריש פ"ו מפאה) שלב"ש הפקר לעניים ולא לעשירים הוי הפקר, אבל יתכן שהפקר אינו ממש הקנאה, ובדברי הרמב"ם המפורסמים שנדר הרי הוא כנדר ואינו נדר [וע"ע שיעורי הגר"י פונוב'ז' ריש קדושין שלמד שקדושי וגרושי חוץ שייך רק בקנין ולא באיסור, וצ"ע שסותר דבריו בזכר יצחק, וע"ע תפארת ירושלים על המשניות ריש פ"ט מגיטין].

ולפום ריהטא שייך להסביר קנין חוץ רק בדרכו של ר' שמעון לענין מתנה שלא ישתעבד לבע"ח, שלענין זה דנים כאילו הוא הבעלים הגמור של החפץ, וכן כאן לענין ראובן דנים כאילו אין בעלים לחפץ, אבל באמת דבריו צריכים ב', ואיך שייך לדון שראובן יתייחס שהחפץ לא קנוי ושמעון יתייחס שהוא קנוי. ולכן היה נר' לבאר באופן אחר, וכמו שבי' ר' שמעון שבכל שיוור דעלמא חלק מהשימושים שייכים למקבל, וחלק מהשימושים עדיין שייכים לנותן, וכמו כן כל חפץ מעמיד שימושים לכל בני העולם, ומי שהוא בעלים גמור היינו שהוא בעלים על השימוש של כל בני העולם, ומי שהוא בעלים חוץ מראובן היינו שאין לו בעלות על השימוש של ראובן, ודו"ק.

ומצאנו עוד אופנים ששייד' להגביל את הקידושין והגירושין אף בדברים שהיה נר' שלא שייך לחלק מעצם מציאות הקידושין (וכמו שמצאנו קנין חוץ משעבוד, אף שלכאז השעבוד מתיילד ממילא מהבעלות ואינו זכות נוסף), שהגמ' בגיטין דף פ"ה. מסתפקת במגרש אשה חוץ מהפרת נדרים או חוץ מתרומה או חוץ מירושה, והיינו שהוא עדיין יפה נדריה או ירשנה, ולענין תרומה נחלקו הראשונים האם היינו שבעלה הראשון עדיין יאכלנה בתרומה או שבעלה השני לא יאכלנה בתרומה [ובדרך אגב לכאז ירושה תלוי בקנין אישות ולא באיסור שבאישות, וא"כ מבי' ששייד' לשיוור בקנין]. ולכאז נחלקו הראשונים האם יש לגמ' צד שבאמת יחולו הקידושין עם שיוור זה, או שהגידון רק האם כשאומר חוץ מדברים אלו נחשב חסרון בכריתות של הגירושין, או שלא נחשב כריתות ומגורשת לגמרי, עי' מאירי שם (אבה"ע סימן קמ"ז לדף פ').

תנאי במכירת חמץ

א

כתב השו"ע (סימן תמ"ח סעי' ג') שאפשר למכור או ליתן החמץ לגוי קודם הפסח, ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה בלי שום תנאי, או שימכרנה לו מכירה גמורה בדבר מועט, אבל מתנה ע"מ להחזיר לא מהני.

והמג"א (ס"ק ה') כתב דאע"ג דבכל מקום [מתנה ע"מ להחזיר] הוי מתנה, משום חומרא דחמץ לא מהני וחומרא יתירה היא, והבו דלא לוסף עליה לדמות לה מילי אחריתי (תרוה"ד סימן ק"כ והגהות מימוני פ"ו משבת אות ב'), ורדב"ז (ח"ה סימן אלף תט"ז) כתב הטעם דכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפקדון, ואם נתקיים התנאי אע"פ שנמצא שלמפרע היה החמץ של העכו"ם, מ"מ קודם קיום התנאי כבר עבר עליו הישראל, ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר, ע"כ [דברי הרדב"ז]. ולא דמי למה שכתב בסימן תמ"א בעכו"ם שהלה לישראל על חמצו, ואמר אם לא אפרע לך ברי"ח אייר יהיה מעכשיו שלך דמותר, די"ל דהתם כמו שכתבתי לעיל דכיון דמחוסר ממון לא אמרינן הואיל, אבל הכא אמרינן הואיל ואילו לא קיים התנאי היה עובר עליו השתא נמי עובר עליו. מיהו נר' לי דאין לדמותו כלל להואיל, דדוקא דבר שביד ישראל אמרינן הואיל כגון הואיל ובידו לפדותו דהו"ל כדידיה, וה"ה גבי חלה, אבל הכא אי בעי העכו"ם מקיים התנאי והוי מתנתו מתנה, אי"כ אין החמץ ברשות ישראל בפסח, ומה שכתב דכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפקדון לא משמע כן גבי משכון בסימן תמ"א.

והמחצית השקל בי' כונת המג"א שאפשר ללמוד ברדב"ז שעובר עליו מדין הואיל, ואפשר ללמוד שכיון שבפסח התנאי תלוי ואינו מבורר שהוא של גוי, ממילא כיון דהוי הדבר ספק הישראל עובר. וביד אפרים כתב כעין הדרך השניה, דהרדב"ז סבירא ליה דאע"ג דהוא תנאי דע"מ וכמעכשיו דמי, מ"מ קודם קיום התנאי הוא עומד בספק איסור בל יראה דשמא לא יתקיים התנאי, וכיון דבפסח בספק איסור הוי קאי קנסינן ליה, וכעין שכתבו המפרשים במעשר דבת שבע שאמרו לו לדוד הבא על אשת איש מיתתו במה, דאע"ג דכל היוצא למלחמת בית דוד גט

מילתא דממילא, כגון זה שאמר ע"מ שאין לבעלך רשות בו, אינו תנאי אלא שיוור בגוף המתנה שמשיוור בה שלא יזכה בה האדון או הבעל וכו', דכל כה"ג שהתנאי הוא בגופו של מעשה ואינו אומרו בלשון עשה ולא תעשה אינו תנאי אלא שיוור, וכל שמשיוור לעצמו דכו"ע לא פליגי דשיוורו שיוור, אבל הכא דשיוורו לא הוי לנפשיה אלא לזכותו של מקבל מתנה פליגי, דר"מ סבר דמעשה אינו תלוי בע"מ זה, וכיון שקנה העבד קנה רבו דבגוף אחד חשיבי, ומאי דשייר שלא יזכה האדון אינו כלום, ורבנן סברי דאפי' בהא שיוריה שירה ואהני ע"מ דידיה שאין הרב זוכה בה, עכ"ל. והחזו"א (אבה"ע סימן ע"ג ס"ק ג' וד') כתב שמבוי בריטב"א שמועיל בדרך פיסוק, אבל טעם פיסוק אינו בטעם שיוור, שאין מתנתו מתנה שלא לצאת בו לחירות, שאין זכות ממון מתייחס לזכייית תשמישיהן, אלא זוכה בגוף הממון וממילא הן שלו לכל דבר, ולא שיויר כאן חצאין, **ואין אפשר לנותן לשיויר בו לא לעצמו**, רק למחות במקבל שלא לעשות דבר פלוני, וכל שהנותן מקפיד שאין רצונו שיקנה אדון אין האדון קונה בע"כ של נותן [ועי' היטב בחזו"א בס"ק ג' וד' שגר' שמחלק בין ע"מ שאין לרבו רשות בו לע"מ שתצא בו לחירות, ודו"ק]. ועפ"ז כתב (בס"ק י"ח) שמה שמצאנו שיכול ליתן מתנה ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח, היינו בדרך תנאי, אבל בפיסוק שלא ישתעבד יל"ע אי מדמינן בע"ח לעבד ואשה אף לדעת הריטב"א דפיסוק מועיל בעבד ואשה, דהתם לא אמרה תורה אם הוא מקפיד במתנתו שיהיה לעבד שיזכה רבו בע"כ של נותן, ואין כאן כלל דין מה שקנה עבד קנה רבו, אבל א"א לן למליף מינה שאר מילי, ואילו המשייר לעצמו שלא יוכל למכור לפלוני ולשעבדה ודאי אין זה שיוור דלא שיויר לעצמו כלום, אלא שיעשה ולא יעשה, ופטומי מילי נינהו. ושוב הביא שבשו"ע כתוב דאב שנתן לבנו ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח ומת וירשו, בע"ח גובה ממנו, וכתב בקצות דוקא בע"מ אבל בחוץ לא, הנה קים להו דמהני חוץ. ואולי כונתם לדעת הריטב"א, וא"כ ע"כ לא אמרה תורה שעבוד ע"כ של הנותן, ובוה מסתבר שלא אמרה תורה אלא כל זמן שהוא מקרי בע"כ של נותן, אבל אם אפשר לזכות מבלעדי מתנתו יש לו שעבוד, ובלשון הקצות משמע דיכול באמת לשיויר שעבוד ואינה מכורה כלל לענין שעבוד, ולפ"ז יכול לשיויר גם שלא ימכרנה, וזה תימנה. ונר' ראי' דלא מהני שיוור מזה דאיתא בשו"ע דבלקח שדה ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח בע"ח גובה, ואי מהני שיוור אכתי מצי למיזבן בשיוור שלא ישתעבד, ובוה לא יתכנו כל הטעמים שכתב הבי' [וכבר הבאנו ראי' זה לעיל וכתבנו מה שיש לדחות], ואף אי נימא דמהני שיוור לדעת הריטב"א [דהיינו מדין פיסוק כהבנת החזו"א ולא שהוא ממש שיוור], דלא אמרה תורה שעבוד לשפר חפץ הנותן, מ"מ במכר לא שייך זה דהשדה היא תמורת מעותיו שהיו משועבדות, אבל אי מהני שיוור אף לענין שלא למכור גם בוביני מזה, והספק שקיבל המוכר בעד זה שמכר ולא בעד ששייר.

ולכאז החזו"א לשיטתו בגלינות לחי' ר' חיים (ריש הלכות מלוה ולוה), שר' חיים נקט שמה שהבע"ח גובה מהלקוחות של הלוה היינו שלענין להגבות לבע"ח נשאר הקרקע של הלוה (וכן כתב ר' שמעון בקונטרס השעבוד סימן ד' ענף א' ד"ה אמנם, ודימה לדברי הריטב"א במתנה שלא ישתעבד לבע"ח), והחזו"א כתב צ"ע דהרי א"א לשיויר שיוור דברים בעלמא, שאם אין השדה של מוכר איך תהיה הגבייה מיד המוכר, אם לא על דרך תנאי שאם יטרפוה יהיה המכר בטל, או יהיה הקנין לזמן עד הטירפא ויהיה הכסף הלואה. ושם דברי החזו"א יותר מחודשים, שלכאז שיוירי הקרקע לענין להגבות לבע"ח הוא שיוור לעצמו, ושיוור של זכות בקו"ע ולא רק מניעת זכות מהלוקח, והוי ממש כקנין של קני ע"מ להקנות.

ומ"מ לפי פשטות הריטב"א (וכמו שלמד בכונתו ר' שמעון וכנר' גם הקצות) מבו', ששייד' שיוור אף שהשיוור לא הוי לנפשיה, והיינו שנוצרה כאן בעלות משויירת שאינה גמורה [אמנם יתכן לדחות שכונת הריטב"א שמשיויר לעצמו אלא שלא נשאר לו זכות חיובית שיש לו מה לעשות בה, אלא רק זכות מניעה מהמקבל, וכל עיקר ענין השיוור הוא לטובת המקבל]. וצ"ב כח יצירה זו, שלכאז פשוט שהעבד לא יכול לזכות מההפקר ולשייר כח זכייית האדון, וא"כ למה כשניתן לו ע"י אחרים שייך לשיויר ענין זה אם הם לא משיירים לעצמם, וצ"ל שרק מי שיש לו בעלות מושלמת יש לו את הכח לקחת בעלות זו, וליצור על ידו בעלות משויירת אצל חבירו, וצ"ע.

והצד שהנותן שיויר לעצמו לכאז מבו' בדברי הסמ"ע שהבאנו שהוא של המקבל בדבר זה ושל הנותן במותר, וכן למד ר' שמעון (חי' גיטין סימן ו' ד"ה ובע"מ), ובפשטות היה נר' לפי דרך זה שאע"פ שלא נשאר לנותן זכות חיובית, שאם משייר שלא ימכרנה, אף הנותן לא יכול למכרו, והמשייר שלא ישתעבד לבע"ח לא ישתעבד לבע"ח של הנותן, אלא ששייר לעצמו זכות שוללת שיש לו כח מניעה שלא יוכל המקבל למוכרו ולשעבדו, ואף שהבעלים עצמם לכאז אין להם זכויות אלו על ממונם, ואין משייר לעצמו זכות זו בממון חבירו, י"ל שבאמת שייך שיוור שלא משייר לעצמו חלק מהבעלות שהיה לו מקודם, אלא מייצר לעצמו סוג זכות חדשה, עי' היטב בקו"ש (ב"ב אותיות רפ"א ותרכ"ג) וח"י ר' אריה ליב מאלין (סימן מ'). ולפי דרך זה היה נר' להטעים מה שכתב המהר"א ששון שהשיויר שנשאר לנותן נחשב דבר שאין בו ממש שלא שייך בו ירושה, והקצות כתב שהוא נחשב טובת הנאה, שבאמת אין לו זכות חיובית אלא רק זכות מניעה בלבד. אבל ר' שמעון בי' באופן אחר, שאע"פ שלא שייך כאן גדר שיוור הנאמר בשאר מקומות שנשאר של הנותן לענין שימוש אחד, שהרי כאן אין לנותן שום שימוש בחפץ, מ"מ דנים שלכל מילי הוא של המקבל, ולענין הפרט של זכייית הרב והבע"ח הוא של הנותן, והיינו שזוכה המקבל בכל החפץ, רק דלשם זה נקרא החפץ של הנותן שכאשר דנים על פרט זה דנים שהוא של הנותן, וצ"ב. ועכשיו נחזור לנידון דידן במכירת חמץ כאשר משייר לעצמו זכות שלא יוכל העכו"ם למוכרו לאחרים, שציון השעו"צ לדברי הסמ"ע

לקולא או חזקה וכדו', אלא שבאמת בזמנו לא היה כלל דין הנהגת איסור גם לפי מה שגליא כלפי שמיא] ממילא לא מוגדר עבירה, והיינו שאף שאח"כ נוצר למפרע מציאות של חמץ, וממילא נוצר כל יראה למפרע, מ"מ לא היה מעולם "עבירות" כל יראה שמעולם לא עבר על הנהגה שחייבה אותו בזמנו, ולקמן נאריך בענין זה. ונפק"מ בין שני דרכים אלו, בציור כזה שיגיע הזמן של אי קיום התנאי באמצע הפסח עצמו, שלפי הדרך הראשונה מכיון שחל עכשיו כל יראה על חמץ זה מכאן ולהבא, ממילא יעבור למפרע מתחילת הפסח שהרי יש נפק"מ מחלות זו גם עכשיו, ואילו לדרך השנייה מכיון שעד עכשיו לא היה לו הנהגת איסור לא יעבור על כל יראה אלא מכאן ולהבא.

והנה כל מה שהעלה היד המלך שיתכן שביטול התנאי לאחר פסח לא יגרום לעבור על כל יראה למפרע, זה שייך רק אם תנאי אינו איגלאי מילתא למפרע בעלמא, אלא הוא פועל למפרע. ועל דרך זה היה אפשר לומר גם בצד השני של היד המלך, שאף אם התקיים התנאי מ"מ עובר על כל יראה מכיון שבזמנו היה כאן מתנה על תנאי, שהיינו שעד קיום התנאי עדיין לא הוחלט המתנה, ובאמת היה תלוי ועומד (ולא רק שעדיין לא נתגלה האם המתנה חלה, אלא היה חסר בקיום התנאי שיפעל להחליט את המתנה למפרע), ומחמת כן עבר על כל יראה, וכך יש לבאר לשון הרדב"ז שאע"פ שאם נתקיים התנאי נמצא שלמפרע היה החמץ של העכו"ם, מ"מ קודם קיום התנאי כבר עבר עליו הישראל, ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר. שו"ר שבדברי אמת (סוף קונ' גיטין תחילת דף מ"ג: מדפי הספר) שציין אליו השהה"צ (ס"ק נ"ו) ג"כ מבי שלמד כונת הרדב"ז בדרך זה אלא שחלק עליו, עיי"ש היטב.

אמנם היד המלך עצמו לא למד כן, אלא ב"י הצד שיעבור על כל יראה בכל אופן, שזה משום שהיה לו זכות בחפץ שיחזור אליו, ולכאוי זכות לאו דוקא שהרי התנה ע"מ להחזיר הוא מתנה גמורה אלא שיש בו תנאי [חוץ מהשיטה שהובאה בקצות סימן רמ"א ס"ק ד'], אלא מכיון שסופו לחזור אליו בכל אופן, בין אם יתקיים התנאי ובין אם לא יתקיים, ממילא יש לו שייכות מציאותית לחמץ, וזה מספיק בשביל לעבור בכל יראה כמו שהביא מדבר הגורם לממון.

ב

והנה מה שהעלנו בדעת היד המלך שתנאי אינו מגלה למפרע האם המעשה מתקיים או מתבטל אלא התאי פועל למפרע, לכאוי תלוי במה שדנו האחרונים בגדר תנאי, האם הוא עושה את המעשה למעשה על צד, או שלעולם המעשה עצמו נעשה בצורה מושלמת, אלא שהתנאי הוא דבר נפרד שפועל לבטל או לקיים את המעשה.

והאחרונים הביאו הרבה ראיות שהתנאי הוא דבר נפרד, ואסכסם את דבריהם ומה שיש לדון בהם:

א. בתשובות הרא"ש (כלל ל"ה סימן ט' וכלל מ"ו סימן ב') ב"י ענין מחילת תנאי שהוא משום שאתי דיבור של ביטול התנאי ומבטל דיבור של התנאי, וכתב שאע"ג שכבר תלה המעשה בתנאי, אפ"ה יכול לבטל התנאי וישאר המעשה במקומו, משום דמתנאי בני גד ובני ראובן ילפינן שיש כח בתנאי לבטל המעשה, [ולולי זה] אף אם לא יתקיים התנאי יהיה המעשה קיים ואפי' אי נפליה לתנאיה, ולהכי בעיא שיהיה התנאי לגמרי כתנאי בני גד ובני ראובן, תנאי כפול ותנאי קודם למעשה, והן קודם ללאו ותנאי ומעשה בדבר אחד ושאפשר לעשותו ע"י שליח, דחי' הוא ואין לך בו אלא חידושו, וכיון שכן המעשה הוא בפני"ע, וראוי להתקיים בלא קיום התנאי אלא דילפינן מתנאי ב"ג וב"ד, וא"כ יכול הוא לבטל התנאי, שהוא מעשה בפנ"ע ואין קיום המעשה תלוי בו ודיבור בעלמא הוא, ואתי דיבור דביטול התנאי ומבטל דיבור של התנאי ונשאר המעשה קיים, עכת"ד. ומבוי בדבריו שתנאי מילתא אחריתי שמבטל המעשה, ולא שכל צורת המעשה הוא מעשה על תנאי. ובפשטות הראשונים (ר"ן ורשב"א כתובות דף ע"ג) שכתבו טעמים שונים איך מועיל מחילת תנאי חולקים על הרא"ש, וא"כ משמע שלדבריהם תנאי אינו מילתא אחרית, ושו"ר כן בשם הגליא מסכת (אבה"ע סימן א' עי"ש), אבל כמזומה שרצו לומר שיתכן שדברי הראשונים הם רק באופן שכבר נתבטל התנאי, שאז י"ל שלא שייך סברת הרא"ש (עי' מילואי חותם על האבנ"מ סימן ל"ח ס"ק י"ז), אבל לעולם גם הם סבורים ששייך שדיבור יבטל דיבור התנאי.

והברכת שמואל (קדושין סימן כ"ג) הביא מחלו' הרמב"ם והראב"ד האם צריך עדי קיום על ביטול תנאי של קדושין, ורצה לתלות שתלוי בגדר תנאי וביטולו, ועי' ח"י ר' שמואל (קדושין סימן י"ב).

ב. תוס' (כתובות דף נ"ו. ד"ה הרי) הקשו למה המתנה על מה שכתוי בתורה התנאי בטל והמעשה קיים, והרי הוא אמר בפירוש שאם לא יהיה עליה שאר כסות ועונה אינו מקדשה. ות' בשם ר"י, יכול לאו דילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן הרי' דשום תנאי אינו מבטל את המעשה, והשתא דילפינן מהתם דוקא כשהוא דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן. ומבוי בתוס' כדברי הרא"ש שתנאי הוא חי, ולכן אם לא נעשה כדינו התנאי בטל והמעשה קיים.

והחזו"א (אבה"ע סימן נ' ס"ק ו' וסימן נ"ו ס"ק ה') הביא שברמב"ן וברשב"א מבוי שלולי הלימוד מבני גד ובני ראובן כל תנאי היה מועיל, ובני גד ובני ראובן רק מחדש שאם לא נעשה כצורתו לא מועיל, ועיי"ש שרצה להעמיס כן גם בדעת תוס'. ועדיין אפשר לומר שגם לדרך זה תנאי מלתא אחריתי מעין אתי דיבור ומבטל מעשה, אלא שהרי כבר כתב הפנ"י (גיטין דף ע"ה). שבדבר שמוגדר דיבור בעלמא ודאי שתנאי הוא סברא שאתי דיבור ומבטל דיבור, וא"כ י"ל שמחלו' הראשונים הוא רק בנקודה זו האם כאשר עושה מעשה והטיל תנאי, שהוא בעצם דיבור מבטל, בשעת עשיית המעשה עצמו האם רואים כאן את כל חשיבות המעשה, וא"כ יש כאן חי' שאתי דיבור ומבטל מעשה או שאינו אלא דיבור, וא"כ מסברא אתי דיבור ומבטל דיבור [שו"ר בחי' ושיעורי ר'

ברוך בער ח"ג עמוד רל"ז שרמז לסברא זו, וע"ע קו"ש כתובות אות קס"ט], אבל לעולם גם אם תנאי הוא סברא היינו סברא של מבטל, ולא מפני שהמעשה נעשה רק על צד [ולפ"ז] היה אפשר לבאר שמה שהתחדש במשפטי התנאים הוא שאע"פ שבעלמא דיבור מבטל דיבור בכל אופן, מ"מ בביטול זה חידשה התורה שרק יועיל באופנים מסוימים, אבל הרשב"א הנ"ל ותו"י בכתובות כתבו באופן אחר למה כשהתנאי אינו כהלכתו הוא בטל].

ג. הרמב"ם (פ"ח מגרושין הכ"ב) כתב, אמר לה הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתיים זו, ולא קבע זמן ומת קודם שתתן, אינה יכולה ליתן ליורשיו שלא התנה עליה אלא שתתן לו, ולא בטל הגט שהרי לא קבע זמן, לפיכך אע"פ שאבד הגט או נקרע קודם שימות הרי זו לא תנשא לזר עד שתחלוף. ועוד כתב (פ"ט הי"א): הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש, ומת בתוך י"ב חדש, אע"פ שא"א שיבוא והרי היא מגורשת, לא תנשא במקום יבם עד אחר י"ב חדש כשיתקיים התנאי. והמ"מ (בפ"ח) ב"י דעת הרמב"ם, שאע"פ שכבר ידוע שבודאי יתקיים או לא יתקיים התנאי, מ"מ לא מנהי, אלא צריך קיום או ביטול התנאי בפועל. ומבוי שתנאי אינו גילוי מילתא בעלמא אלא קיום וביטול התנאי פועלים במעשה, ומה שיש לכאוי סתירה האם צריך קיום התנאי או ביטולו יתבאר לקמן.

ד. בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן תש"ז) נטה לומר שלדעת רב ושמואל שהמקדש מעכשיו ולאחר ל' כונתו לקדש מעכשיו בתנאי שלא ימות לאחר ל', אי"א לגרשה עד לאחר ל', ודייק לשון הגמ' שכתוי לאחר ל' גמר קדושי ראשון, ולשון הירושלמי לאחר ל' קונה קנין גמור, שמשמע שתוך ל' עדיין אין כאן קדושין גמורים. ובמל"מ (פ"ו מגירושין ה"ט) הבין שכונת הרשב"א שבכל קידושין על תנאי אי"א לגרש לפני קיום התנאי [אבל השענה"מ פ"ז מאישות הי"ב ועוד אחרונים למדו שכונת הרשב"א רק לענין תנאי של מעכשיו ולאחר ל', וביארו שבתנאי זה כונתו לעשות מעין שיעור, עי"ש].

ור' שמעון (שערי ישר שער ז' פרק י"ח וחי' גיטין סימן ו') ב"י שכיון שצריך שהתנאי יקיים המעשה למפרע, ועדיין לא נתקיים בפועל, לא מועיל גירושין [וע"ע אבנ"מ (סימן מ' ס"ק ב') וברכת שמואל (יבמות סימן ט"ז) שביארו כונת הרשב"א באופנים אחרים].

ה. דעת הרמב"ן (גיטין דף כ"ה) שתנאי שמתנה על דבר אחד, שאם יהיה כך יחול ואם לאו לא יחול, לא תלוי בברירה. וב"י ר' שמעון (שערי ישר שער ז' פרק י"ח) שכיון שתנאי מילתא אחריתי לכן אינו תלוי לברירה. ובפשטות לדעת רש"י שתנאי (שאין בידו ובדעתו לקיימו) תלוי בברירה, משמע שתנאי אינו מילתא אחריתי, אבל באמת אין זה מוכרח, וכבר הארכתי בזה בקונ' מנחת ערב סימן ל"ו ענף א' אות ג'.

ו. בירושלמי (פ"ט מגיטין סוף ה"א) כתוי' שהאומר לאשתו הרי זה גיטך ע"מ שתבעלי לאיש פלוני, בתחלה הוא אסור לבעול, עבר ובעל הותר הגט למפרע. ולכאוי היה נר' שדברי הירושלמי מתפרשים על דרך זה שקיום התנאי הוא מילתא אחריתי שפועל למפרע, ולכן לפני שנפעל למפרע אסור לעבור עליו כדברי הרמב"ם שהבאנו. אבל באמת הרשב"א והריטב"א גיטין דף פ"ד דתמיהו על דברי הירושלמי, שכיון שקיום התנאי מועיל למפרע למה יהיה אסור לבעול. ועי' שערי ישר (שער ז' סוף פרק י"ח ד"ה וקשה ושער ב' פרק י'). ומו"ר הג"ר אביעזר פילץ אמר לי שיי"ל שכיון שרבב"א יש כאן ביאת פלוני וקיום התנאי אין כאן איסור, ואף שאינו בב"א ממש אלא בשני שלבים (וכמו שמבוי בראשונים שרק הקשו מפני שקיום התנאי מועיל למפרע), מ"מ מכיון ששני שלבים אלו הם בזמן אחד ולבסוף נהיה מותר למפרע, י"ל שבכב"ג אין איסור להתנהג ע"פ ההנהגה העתידה, ועי' בזה.

ז. בהשגות הראב"ד (ביצה דף י'. מדפי הרי"ף) כתב שכל משפטי התנאים הם רק בתנאים דעלמא שבאים לעקור המעשה, אבל האומר תנו מאתיים זו לפלוני אם ישא את בתי, אין ספק שלא יטול שא"כ ישא הבת שלא נתן אלא באופן זה, ועיי"ש שהי' החילוי בין אם המעשה חל מידי או לא. והמלחמות הקי' שהרי מצאנו שלר"מ גם בנדרים מכלל לאו אי אתה שומע הן, וכן בשבועת העדות, ותוי' דהתם נמי לא אלים ליה לר"מ מכלל לאו להיות נודר בו, דמעשה מכללל לית ליה, אבל לעשותו כתנאי לבטל דבר שלא נגמר בו מעשה לכר"ע הוי תנאי. ולכאוי משמעות דבריהם שתנאי הוא מעשה בפנ"ע שבא לבטל את המעשה הראשון, ולכן יצירת תנאי נחשבת יצירת מעשה שיש בו דינים מסוימים, ומעשה מכללל לא אמרינן לר"מ.

ולמה באמת תנאי צריך להיות מילתא אחרית, ולא יכול לעשות שכל המעשה הוא רק על צד, כתב בשערי ישר (שער ז' פרק ח' ד"ה והנה) דכמו דלא שייך תנאי בפעולת ידים לחפור בור על תנאי וכדו', כמו כן לא שייך תנאי על גרושין וקדושין וכדו'. ויש להגדיר מה בדיוק החסרון לעשות מעשה על צד, ונר' שהרי כל החלה בנויה מרצון וגמ"ד, ומעשה החלה, ומה שחל בפועל, ולכאוי רצון וגמ"ד שייך על צד [ובאמת בדבר שאינו החלה אלא יחוד שמספיק בו רצון לחוד, העלו האחרונים שלא צריך משפטי התנאים, ויתבאר בעז"ה במקו"א בענין תנאי במצות], וחלות הדבר בפועל לכאוי לא שייך על צד, אלא או שיש חלות קידושין וגירושין או שאין, אלא שיתכן שיחול חלות ספק או חלות שרק כלפי שמאי גליא אם היא חלה או לא, אבל לא חלות על צד [אמנם במאמר בעינן מכירת חשש חמץ בגיליון זה העלנו ששייך עי"ש], ובאמת לו יצויר שהיה אפשר להחיל על צד האמת יחול מה שכלפי שמאי גליא או חלות ספק, אבל נר' שעיקר הנידון כאן מצד המעשה החלה שאת זה האדם פועל, והוא לא יכול לפעול על צד, אלא צריך להחליט האם הוא פועל או לא.

ואפשר לומר באופן אחר, לפי מה שכתב החזו"א (אבה"ע סימן נ"ו ס"ק ה') שדרך העושה מעשה בתנאי להתייאש ממה שמכר ונתן, ודרך העולם להחזיק הדבר כמכירה מוחלטת, ומסדר עניניו ועסקיו כאילו

אשתו כבר מגורשת וכאילו כבר קידש אשה, וכן בכל דבר, שהקול כבר יצא שעשה מה שעשה, ורוב עניינים שעל תנאי מתקיימים בסופן, ואין אדם ממחר לעשות על תנאי עד שהחליט בדעתו לעשות, עכ"ל. ולפ"ז יש מקום לומר שאה"נ שייך לעשות מעשה על צד, אבל למעשה מי שעושה תנאי אין דעתו למעשה על צד, אלא יש לו דעת שלימה על המעשה, אבל מאידך דעת ורצון נגדי שבאופנים מסוימים הוא היה מעדיף שלא יחול, ולכן לא חל מעשה על צד אלא מעשה גמור עם מעשה נגדי המבטלו. ובאופן שלא שייך המעשה הנגדי, כגון שלא נעשה כמשפטי התנאים או שביטלו אח"כ, שוב נשאר המעשה המחיל בשלימותו. ולדרך זה יש לבאר דברי תוס' (קדושין דף ו' ד"ה לא ודף מ"ט: ד"ה דברים) שבמקום שיש אומדנא דמוכח לא צריך משפטי התנאים, שהיינו שבמקום כזה באמת אין לו דעת שלימה ליצירת המעשה עם מעשה מנגד, אלא דעתו למעשה על צד.

ומצב מהותו של תנאי מילתא אחריתי דנו האחרונים, והעלו שלש צורות שבפשטות תנאי מילתא אחרית, היינו שהמעשה הוא דבר מושלם בפנ"ע, והתנאי הוא דבר חיצוני שבא ומבטלו באופנים מסויימים, ובלשון האחרונים תנאי מבטל, אבל האחרונים העלו עוד צורה של תנאי המכונה תנאי מקיים, דהיינו שלפני קיום התנאי אין כאן חלות כלל, אלא קיום התנאי בעתיד מקיים את המעשה למפרע. ובפשטות היה נר' שגם צורה זו של תנאי ענינה שדיבור התנאי מבטל את המעשה, אלא שלא מבטלו לבסוף למפרע, ואף שלא מבטלו באופן מוחלט, אלא מעכב את החלות מלחול אא"כ יתקיים התנאי למפרע, ושמעתי להגדיר תנאי בזה תנאי מעכב. אבל בשערי ישר (שער ז' סוף פרק י"ח) נקט שבתנאי מקיים אם יבטל את התנאי לא יחול המעשה אלא אדרבה כל המעשה מתבטל, והיינו שבתנאי מקיים קיום התנאי הוא סיבת קיום המעשה, ולא שביטול התנאי מעכב חלות המעשה (וע"ע היטב בחי' ר' שמעון כתובות סימן א'), וצ"ע איך שייך ליצור מצב כזה, והצד השלישי שהעלו האחרונים הוא שבמעשה על תנאי יש מעיקרא חלות ספק, ולבסוף נקבע למפרע קיום או ביטול, עי' חי' ר' שמעון (גיטין סימן ו' ד"ה ולפ"ז [הראשון]) ואבי עזרי (פ"ח מגרושין הכ"ב). והאחרונים האריכו בצדדים אלו, ורצו לחלק שלפעמים התנאי הוא באופן כזה ולפעמים באופן זה, ויש שנקטו שהוא ספק מהי צורת התנאי, עי' שערי ישר (שער ב' פרק י' ושער ז' פרק י"ח) ואבן האזל (פ"ט מגירושין סוף ה"א) וגרנ"ט (סימן כ').

ודו"ק היטב שמה שהמג"א ופר"ח כאן בסימן תמ"ח חילקו לדעת הרדב"ז בין סוגי התנאים, שלא בכל תנאי סובר הרדב"ז שלא מועיל קיום התנאי לבטל הלאו של כל יראה שכבר עבר, יכול להתבאר לדרך זה, שבמקום שהוא תנאי מקיים ממילא בזמנו לא היה קנוי לגוי ועבר בכל יראה, משא"כ במקום שהוא תנאי מבטל אי"כ גם בזמנו היה קנוי לגוי.

ומה שהיד המלך הבין שיש צד שלא יעבור על כל יראה, גם אם לבסוף לא יתקיים התנאי מכיון שהתנאי רק פועל אחי"כ למפרע, ולא היה לו צד שמחמת זה יעבור על כל יראה גם אם יתקיים התנאי (אלא ב"י צד זה מכיון שיש לו זכות ושייכות לחפץ ולא גרע מגורם לממון), י"ל שהיה פשיטא ליה שתנאי זה הוא תנאי מקיים ולא תנאי מבטל, ואולי סובר שכל תנאי הוא תנאי מקיים, ודו"ק.

א

בצורת ההנהגה בדבר שמשנתנה אח"כ למפרע, הבאנו מהיד המלך שהיה לו צד שגם אם לא יתקיים התנאי לא יעבור למפרע על כל יראה, והעלנו במהלך אחד לבאר כונתו שכיון שלא היה לו הנהגת איסור בזמנו, לכן אף אם לבסוף נעשה חפצא דאיסורא למפרע לא נחשב שעבר איסור. ועוד העלנו לבאר בצד השני של היד המלך שגם אם לבסוף יתקיים התנאי יתכן שיעבור על כל יראה גמור, וכמו שנר' ברדב"ז, שהיינו שכיון שבזמנו היה לו הנהגת איסור, אף שלבסוף נשתנה למפרע מ"מ שם ותורת איסור לא פקע עיי", אמנם היד המלך עצמו ב"י באופן אחר כנ"ל. ובאמת בנידון זה, האם דנים את ההוה לפי המצב של ההוה או לפי מה שמתחדש אח"כ למפרע, מצאתי מבוכה רבה, ואציע כאן את מה שיש להעיר בזה.

וראשית יש להדגיש שיש בענין זה שני גידונים: האחד, לגבי נפק"מ המתיילדים מההתייחסות לאותו זמן שלפני שנשתנה למפרע, וכגון מה שהבאנו במקדש אשה על תנאי ואם אפשר לגרשה לפני קיום התנאי, דהיינו האם לאחר קיום התנאי אנו מתייחסים שכבר היתה מגורשת וממילא הגירושין מועילים, או שאין קיום התנאי מועיל להחשיבה לגמרי כמקודשת מאתמול, וממילא הגירושין שנעשו אז לא מועילים. ושנית, לענין צורת ההנהגה של האדם עצמו לפני שנשתנה הדבר למפרע, האם הוא צריך להתנהג לפי ההוה לפני השנוי, או שמתייחס לגמרי לפי העתיד (לכל הפחות כשבודאי כך יהיה בעתיד, או שיש לו רוב או חזקה וכדו' שמחמתו יכול לסמוך שכן יהיה בעתיד), או שצריך להחמיר גם כמצב של עכשיו וגם כמצב העתיד. ואם נאמר שצריך להתייחס לשני המצבים, יל"ע עוד האם אפשר להעניש אותו על מה שעובר על אחד מההנהגות, או שאינו אלא צד של איסור ולא שייך להלקותו ולהורנו ע"ז.

ולגבי הנידון הראשון לענין הנפק"מ המתיילדים מהשינוי, העלה ר' שמעון (שערי ישר שער ז' פרק י"ח) שבעיקר מועיל השינוי למפרע לעשות נפק"מ בדברים המתיילדים רק בשוא"ת, דהיינו שאם התיילד מהמצב של אז דבר חיובי עכשיו שייך שהוא יתבטל מחמת השינוי, אבל אם בגלל המצב של אז היה משהו שלילי שלא הצליח לחול, וכגון שלא היה יכול לגרש כיון שאז עדיין לא היתה נחשבת אשתו, דבר זה לא יתחדש למפרע גם אחרי השינוי. אבל כל זה רק בדבר שאז לא היו למעשיו משמעות כלל, כגון לגרש אשה שלא מקודשת לו כנ"ל, אבל אם היו למעשיו משמעות אלא שהיה מונע שמחמתו לא חל,

ולולי דב"ק דהמ"ב ז"ל הי' נראה דשפיר יש לחלק במאי דהחמירו במתנה ע"מ להחזיר דלא מהני משום חומרא דחמץ לנד"ד, דהא התם מאי דמחמירינן ביי"ל לפי דבעצם מאי דנותן הישראל להעכו"ם במתנה ע"מ להחזיר איכא ריעותא דנראה דחמץ דישראל הוא, דהא כל מאי דנתנו הוי רק במתנה ע"מ להחזיר. ברם בנידון דידן הלא לא היתה שום ריעותא מצד הנתינה דהישראל כלל, דהא מצידו הלואה החמץ להעכו"ם בהלואה גמורה ע"מ שישתמש בו, ושפיר הוי ליה חמץ דעכו"ם בזמן ההלואה, ואע"ג שלא נשתמש העכו"ם בהחמץ מ"מ הו"ל מצידו גופי ובלא שום חסרון מצד הישראל, ומ"ט נימא לחומרא בזה, וצ"ב. ודכן נמי נראה דנוטה דעת הכה"ח ז"ל (ת"נ, ד') לדינא דשרי אף לקבל מהעכו"ם לאותו החמץ גופי, ע"ש היטב, וילע"ב.

ובשגם יש לדון במ"ש השעה"צ דבנד"ד לאו כו"ע דיני גמירי, ואינם יודעים שכיון שלוה הככר הרי הוא שלו, וכשמחזיר אפי' אותו הככר דמי כמחזיר ככר אחר, אלא יאמרו חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח מותר, שהרי הככר של ישראל לא נאכל והיה קיים כל ימי הפסח, ומתירין אותו להחזירו לבעלים, ע"ש.

דאכתי מה נימא גבי מתנה גמורה או מכירת חמץ גופי דשרי, דאטו כו"ע ידעי דנתן זה להעכו"ם או דמכר לו זה כדין, ואולי דגבי מכירת חמץ שפיר י"ל דכיון דקונוהו בחזרה אחה"פ בקנין גמור ליכא למיחש להאי, אך דגבי מתנה גמורה יל"ע, ואולי דזהו גופא כונת השעה"צ ז"ל למימר דדייקא בגונא דהלואה חיישינן להא, דלאו כו"ע גמירי וידעי דכשהלווה הככר נהי' דהנכרי, משא"כ במכר או מתנה דכו"ע ידעי בכיורא דדנכרי הוא, וכתבתי כ"ז לפום ריהטא, וצ"ע כעת.

סימן צ"ה

ידון דינא דישראל המקבל מעכו"ם כרביט

ככרות בכל שבוע באיזה ככרות מיירי

שו"ע סימן ת"נ (סעיף ב'): ישראל שמקבל מאינו יהודי ברביט ככרות בכל שבוע, יאמר לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות, וכיון שהתנה עמו כך אף על פי שאחר הפסח נותן לו ככרות חמץ חליפי הקמח והמעות הן ושרי, ע"כ.

ועי' במ"ב (שם, ס"ג) דכ' דכשהתנה עמו אף אי הכין לו העכו"ם ככרות בפסח לא אכפת לו, שהרי אינם משועבדים כלל לישראל, והוו לגמרי ברשות העכו"ם לעת עתה, ועי' נמי במ"ב (שם ס"ד), ע"ש היטב.

ולכאו' צ"ל דמיירי בככרות דפלטר, דהלא"ה היכי שרי ל"י פת דבעה"ב, ועי' שו"ע יו"ד (ק"י"ב, ב'), ע"ש. ואננם אפשר דמיירי בהיכא דליכא פלטר כלל, ודבזה כ' השו"ע (שם, סעיף ח') דיש מי שאומר דכה"ג שרי אף דבעה"ב, ואננם אם אוקימתא תלי' באשלי רברבי וכדכתיבנא בעזה"י בספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו"ם (סימן ה') לדון במ"ש השו"ע ז"ל דהתם, וממ"ש בזה גדולי הפוסקים, ע"ש באורך.

[ושוב ראיתי דיל"ד בזה נמי מהא דאי' בעי"ז י"ג ב') רבי ירמיה זבן פיתא, וממ"ש בתוס' (שם, ד"ה רבי ירמיה) ע"ש היטב, ודוק בזה].

ומיהו אפשר די"ל דכשמכין העכו"ם להישראל ככרות לא חשיב ככרות דבעה"ב רק כדפלטר שווין ליה, וכמ"ש רמ"א ז"ל (שם, סעיף ב') וז"ל: ולא מקרי פת בעל הבית אלא אם כן עשאו לבני ביתו, אבל עשאו למכירה מקרי פלטר אע"פ שאין דרכו בכך, ע"כ, וע"ש בכ"ד. ואכתי כיון דעושה הככרות הללו עבור הישראל חשיב כדפלטר, ואע"ג דבמ"ב (ת"נ, ג') כתב בעלמא דמילתא דכשמתנה עמו אף אם הכין לו העכו"ם ככרות בפסח לא אכפת לו, "שהרי אינם משועבדים כלל לישראל, והם לגמרי ברשות העכו"ם לעת עתה", ע"ש (וע"ע במ"ב (שם, סוס"ק ד'), מ"מ בפשיטות אינו מגרע מעצם מאי דהכין זה העכו"ם להישראל, ושפיר חשיב כדפלטר, ודוק בזה.

[ועי' בשו"ע או"ח (תמ"ח, א') דכ' דחמץ דעכו"ם שעבר עה"פ מותר אפי' באכילה, ובמ"ב (שם, סק"א) כתב וז"ל: היינו אם הוא בצק, או אפילו פת במקום שנוהגין היתר בפת של עכו"ם, עכ"ל. (ודחקיא לאוקומי בנד"ד במביא לו בצק דמשמע דמיירי בככרות אפיין, וצ"ל כמ"ש לעיל). ועי' בכה"ח סי' תמ"ח (ס"ק ו') ובסי' תמ"ט (ס"ק ז'), ע"ש היטב. וע"ע במאי דכתיבנא לעיל (סימן פ"ה), ואכמ"ל בזה].

סימן צ"ו

ידון בגוי שהשתמש בפסח בתנורו דישראל

בלא רשותו אי שרי להישראל לתובעו

שאלה: ראובן מחזיק בחצרו תנור חשמלי גדול לאפיית עוגות, קודם ימי הפסח ניקה ראובן את תנורו היטב וסגרו, באחד מימי חוה"מ נסע ראובן חוץ לעירו לביקור חג אצל קרוביו, ומשחזר לביתו פגש את בעל המאפיה המתגורר בסמוך לביתו אשר סיפר לו כי תנור מאפייתו התקלקל, ועקב הנחיצות להכין עוגות לגויי הארץ אפה בתנורו בלא רשות, הגוי מבקש את סליחתו של ראובן על מעשהו, ומנמק זאת בתואנה כי לא הצליח להשיגו כלל חרף נסיונותיו, ומוסיף שודאי שעשה כן על דעת לשלם לו את הוצאות החשמל והשימוש ככל אשר ישית עליו. ונפשו של ראובן בשאלתו אם אמנם רשאי הוא ליקח התשלום מהגוי, וכן אם מותר לו לתבוע להגוי בבית המשפט על שהשתמש בלא רשותו בתנורו, וליקח את המעות אשר ישיתו השופטים כקנס על הגוי.
תשובה: כתב מרן השו"ע ז"ל בסימן ת"נ (סעיף ד') וז"ל: ישראל שהיה לו תנור ואפו בו אינם יהודים חמץ בפסח, אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה, ואם קיבל כבר המעות מותר ליהנות מהם, ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק ז' ד"ה ואפו בו עכו"ם וכו') וז"ל: **ומשמע דאפילו שלא בידיעת הבעלים**, וכן כתבו האחרונים, עכ"ל. והתם (ס"ק ח' ד"ה אפילו מעות) כתב דכל שכן ככרות מאותן שאפו בפסח דאסור לו לקבל ואפי' לאחה"פ, ותו כתב (שם, ס"ק ט', ד"ה דהוה ליה משתכר וכו') וז"ל: "דאסור לכתחילה מדרבנן בכל איסורי הנאה, ואפילו נותן לו המעות קודם פסח או אחר פסח", עכ"ל וע"ש

ד. תוס' (גיטין דף ל"ג, ד"ה ואפקעינהו ומכות דף ט"ו: ד"ה במאי) הקשו איך אפשר להתרות בנזיר שאם יעבור על נזירותו ילקה, והרי הוא התראת ספק שמא ישאל אח"כ, ותרצו שמעמידים אותו בחזקתו שישאר כמו שהוא עכשיו ולא ישאל. והשערי ישר (שער ב' פרק י') כתב שבאמת יש להוסיף שאינו חזקה בעלמא, אלא כיון שהתרת הנזירות תפעול רק אח"כ למפרע, א"כ נמצא שבאמת עכשיו הוא עובר עבירה גמורה בודאי, ודן שאולי גם תוס' נתכוונו לזה, ורק כתבו חזקה לרווחא דמילתא, וכן למד בכונתם המאיר לעולם (ח"ב סימן א'). אמנם לפי מה שהבאנו באות א' שבתוס' מבו' שגם לפני קיום התנאי יכול להתנהג כמו לאחר שיתקיים, ושתנאי תלוי בביררה, ממילא י"ל שתוס' לשיטתם.

ורע"א הק' על דברי תוס', למה הקשו רק שההתראה היא התראת ספק, ולא הקשו יותר מזה איך שייך בכלל להלקותו, והרי שמא אחרי המלקות ישאל ונמצא שהלקוהו חנם. והמאיר לעולם ור' שמואל (שיעורי מכות אות ת"כ) תירצו ע"פ היסוד הנ"ל שהתרת חכם רק עוקרת בזמנה למפרע, וא"כ לפני שנעקר למפרע מותר להלקותו מכיון שלפי המצב של עכשיו מגיע לו מלקות. ומה שמ"מ הקשו תוס' שיחשב התראת ספק, אף שלפ"י עכשיו הוא ודאי איסור (אם לא נאמר שזהו כונת תוס' בתירוצים), בי ר' שמואל שאף שאין ספק האם מעשיו הם עבירה, מ"מ מכיון שיש ספק האם יוכל אח"כ להענישו, דהיינו שמא ישאל לפני המלקות, גם זה נחשב התראת ספק, ועי"ש מה שדן בזה.

ה. בחולין (דף ס"ט: ועי'). נחלקו האמוראים האם בכור בהמה שיצאה רובה מתקדשת רק מכאן ולהבא, או למפרע מתחילת הלידה. ומבו' בגמ' שלמ"ד למפרע הוא קדוש אסור לו לזרוק לכלבים אחרי שיצא רובו חלקים שחתך מהעובר לפני שיצא רובו, אבל אם כבר חתך והשליך לכלבים לפני שיצא רובו שפיר דמי. ובמלוא הרועים דייק מדברי רש"י שמותר גם להטיל מום בבכור לפני שיצא רובו.

וביארו המלוא הרועים והזכרון שמואל (סימן ע"ה ס"ק ג' וד') שכיון שעדיין לא יצא רובו, ממילא עכשיו לא צריך להתנהג שהוא קדוש. ובזכרון שמואל כתב שזה מפני שמה שכבור קדוש למפרע אינו איגלאי מילתא למפרע, אלא שינוי מחודש למפרע, ולכן לפני שקרה השינוי לא היה מחויב לנהוג כן. והוסיף, שאף שמצאנו בשערי ישר שנקט ששייך להגדיר למפרע שעבר עבירה, היינו רק במקום שבטל המתיר למפרע ולא שהתחדש איסור, וכמו שהבאנו באות ג'. [ועי' חזו"א יו"ד סימן רי"ד שכתב מהלך מחודש בבי' הסוגיא, ולפי דרכו אין ראי'].‏

ובתוס' (ד"ה רב) למדו שאע"פ שמותר להשליך האברים לכלבים לפני שיצא רובו, מ"מ אסור להטיל בו מום. והיה נר' שהתוס' לשיטתם לפי מה שנתבאר באות א' שהם סוברים שצריך להתנהג לפי מה שיקבע לבסוף, אלא שבהשלכת אברים כיון שאברים אלו לעולם לא נתקדשו מכאן ולהבא, לכן לא נתקדשו גם למפרע כמו שבדי האבנ"ז (ח"מ סימן ב' מחודש ה'), או כמו שבדי מו"ר הגר" אביעזר פילץ שרק אבר שהגיע לכלל סוף לידה (שהוא ביציאת רוב הבהמה) מתקדש בתחילת לידה, אבל אבר זה שהושלך לכלבים ולעולם לא הגיע לסוף לידה, נמצא שגם תחילתו לא היה תחילת לידה אלא מקצת לידה, ובכה"ג לא חל בו קדושה כלל.

הרב משה חליוה

אופקים

המשך ספר "ענפי משה" בהלכות ועניני פסח

סימנים ת"נ-תנ"ב

סימן צ"ד

ישראל שהלוה לנכרי חמץ קודם הפסח אי מהני

לקבל הימנו אחה"פ לאותו החמץ שמלוהו

בשלטי הגבורים (פסחים פ"ב, בדפוס וילנא דף ט' ע"ב מדפי הרי"ף) מיייתי מלישנא דהריא"ז וז"ל: "ונראה בעיני שישראל שהלוה חמץ לנכרי לפני הפסח, ושלם לו חמץ כיוצא בו לאחר הפסח, הואיל ואינו מחזיר לו חמץ הראשון בעינו מותר", עכ"ל.

ובפרי חדש סימן ת"נ (ס"ק א') מיייתי למ"ש הריא"ז ז"ל, וכתב עלה וז"ל: "ולא נהירא, שאף אם החזיר לו חמץ הראשון בעינו שמותר ואף באכילה, שכיון שהלוהו לנכרי קם ליה ברשותא דעכו"ם, והו"ל חמץ של עכו"ם שעבר עליו הפסח שמותר באכילה", עכ"ל. וכן נמי כתב הפמ"ג סי' ת"נ (א"א, סוס"ק א') וז"ל: כתב הפר"ח אם לוה לעכו"ם ככר קודם פסח מותר לקבל אחר פסח אותו ככר עצמו, דלא כש"ג פכ"ש [כשלטי גבורים פרק כל שעה] יע"ש, וכן גלע"ד, וכמ"ש בסמוך דקם ברשות העכו"ם, ואם גזל עכו"ם חמץ מישראל ועבר פסח, אף דגוף החמץ של ישראל עס"י ת"מ, מ"מ קנה העכו"ם לגמרי, ועס"י תמ"ג ותמ"ח עדיף מהניחו אנוס ברשותו, עכ"ל.

האמנם דבמשנה ברורה (שם, סוס"ק ב') מיייתי להאי פלוגתא, וכתב דלמעשה יש להחמיר כדעה קמייטא, "דמחזי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח כיון שהחזיר לו אותו החמץ גופא", עכ"ל. ובשעה"צ (שם, ס"ק ג') כ' ח"ל: וכן מצאנו לעיל סימן תמ"ח סעיף ג' לענין מתנה על מנת להחזיר [עיין שם בביאור הגר"א], ואף על גב דבכל התורה שמה מתנה אלא משום דמחזי שהוא חמצו, וכמו כן הכא לאו כולי עלמא דיני גמירי, ואינם יודעים שכיון שלוה הככר הרי הוא שלו, וכשמחזיר אותו ככר בעצמו דמי שמחזיר ככר אחר, אלא יאמרו חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח מותר שהרי הככר של ישראל לא נאכל והיה קיים כל ימי הפסח, ומתירין אותו והחזירו לבעלים", עכ"ל. - ועי' בשו"ע סי' תמ"ח שלהי ס"ג ובביאור הגר"א שם ובמ"ב (שם, ס"ק כ"א) ובביאהו"ל (שם, ד"ה לא מהני), ע"ש היטב.

וכגון שקידש אשה שלפי המצב של אז עדיין היתה מקודשת לבעלה, בכה"ג כאשר משתנה למפרע שפיר יחולו קידושי השני, אף שזה מעין התחדשות בקו"ע כיון שעיקרו ע"י סילוק המונע, ודו"ק בזה [ועי' חי' ר' שמואל (נדרים סימן ט' אות ד' וסימן י"ח אות ב') שבי' כמה סוגיות עפ"יין]. ועי"ע חי' הגר"יז (סוף הלכות נזירות) שהלך בדרך אחרת. ובנידון השני לענין הנהגת האדם עצמו לפני השינוי כאשר יודע או חושש שישתנה אח"כ למפרע מצאנו בכמה מקומות, ואסכם את מה שראיתי בזה:

א. בשערי ישר (שער ז' פרק י"ח) תלה מחזלי ראשונים האם בתנאי הנהגת האדם תלויה במצב של עכשיו או במצב העתידי, שמדברי הרמב"ם שהבאנו בענף ב' אות ג' שאשה שנתגרשה על תנאי אסורה לינשא לפני קיום התנאי אף אם הוא בודאי יתקיים, מוכח שדנים את האדם לפי עכשיו [אמנם היה אפשר לומר שאין זה הנהגה מוחלטת, אלא צריך להתייחס גם לצד זה, ולא בתורת ספק אלא באמת יש למצב שלו התייחסות משתי בחינות]. וכן הוכיח מדברי הרמב"ן שסובר שתנאי לא תלוי בביררה, שהיינו שמתייחסים שהמצב של עכשיו הוא מוחלט אלא שאח"כ מתחדש שינוי. ואילו לרש"י תוס' שסוברים שתנאי (שאין בידו ובדעתו לקיימו) תלוי בביררה, מוכח שכבר עכשיו צריך לדון לפי המצב העתידי, ולכן יש בו חסרון של ביררה. וכן לרשב"א שהבאנו בענף ב' אות ו', שהמגרש את אשתו ע"מ שתבעל לפלוני מותרת ליבעל לו, כיון שע"י שנבעלת לו ניתרת למפרע, מבו' שמותר לו להתנהג לפי העתיד [ולעיל בהבאתי ממור"ר שרצה לומר שהרשב"א דיבר רק באופן ששבב"א נהיה היתר למפרע].

ובדעת הראשונים שמותר להתנהג גם עכשיו כמו לאחר קיום התנאי, בי' ר' שמעון (שערי ישר שם ד"ה ולשיטת) שהם חולקים רק לגבי תנאי, שאע"פ שבאמת קיום התנאי הוא שפועל את השינוי למפרע, מ"מ הם סוברים שבדין התנאי התחדש להתייחס כאילו חל למפרע ממש, ולכן למ"ד אין ביררה א"א לומר שחל למפרע. ולכאו' דבריו תמוהים, שאם באמת משתנה אח"כ למפרע איך יתכן שנתייחס "כאלו" הוא למפרע ממש. ויותר נר' שהם סוברים שאע"פ שרק בעתיד ישתנה למפרע, מ"מ כיון שזהו היחס הסופי שעתיד לינתן לזמן זה, ממילא כבר עכשיו מותר לו להתנהג לפי אותה הנהגה סופית, והיינו שאין איסור לעשות דבר שעכשיו יש לו תורת עבירה, עד כמה שיודע שבעתיד יעקר ממנו זה עבירה למפרע. ומה שלדעת רש"י תוס' תנאי תלוי בביררה, אף שהוא מילתא אחריתי שפועל אח"כ למפרע, נתבאר בקונטרס מנחת ערב סימן ל"ו ענף א' אות ג'.

ב. בפשטות נחלקו הראשונים האם מותר לעבור על נדר כשיודע שלבסוף ישאל עליו, אבל עכשיו עדיין לא נשאל, שבשו"ת הרשב"א (המיוחסות יטל רע"א) מבו' שמותר לעבור כמו שדייקו השעה"מ (פ"ו משבועות ה"ה) והגאון (יו"ד סימן רכ"ח ס"ק ל"ה), אבל ברא"ש (נדרים דף פ"ט: ד"ה שקריה) מבו' שאסור לעבור כמו שכתב הגאון.

ולכאו' היה נר' שהרשב"א לשיטתו, וכמו שהבאנו שלדעתו מותר להתנהג לפני קיום התנאי כמו המצב שיהיה לאחר שיתקיים, אבל עי' חי' ר' שמואל (נדרים סימן י"ח אות ב') שרצה לומר שהתרת נדרים הוא למפרע ממש, אלא שהוא עצמו כתב שיש סתירות לזה מדברי הרשב"א במקומות אחרים, ובספר כל נדרי הביא מהכתב סופר (גיטין דף ל"ה:): ובית יצחק (יו"ד ח"א סימן ח' סוף אות ז') ודברי חיים (ח"ב יו"ד סימן ו') שהעלו שכל מה שהתיר הרשב"א זה רק במקום שכבר יש לו חרטה על הנדר, וא"כ נחשב שיש כבר קצת תורת התרה, ועי' בזה.

ג. ביבמות ריש פרק החולץ כת' שמי שמת והניח אשתו מעוברת ולבסוף ילדה בן קיימא, אף שנפטרה מיבום והותרה לעלמא, אין זה מועיל למפרע, שולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם. ואם לבסוף הפילה, נחלקו ר' יוחנן ור"ל האם היבום אם חליצה שעשה בה בזמן שהיתה מעוברת הועילו, או דצריך לחזור ולעשות בה שוב, דהיינו האם אומרים שאיגלאי מילתא למפרע שהיתה זקוקה, או שאיגלאי מילתא לא אמרינן. ואם בא עליה יבמתה כשהיתה מעוברת ואח"כ הפילה, כתבו תוס' (ד"ה תגלי) שאף לר"ל לא חייבת קרבן, שאע"פ שלא קנאה בביאה זו, מ"מ מכיון שהיא זקוקה לו אין זה ביאת איסור, והוי כבא על יבמתו קטנה. ואם לבסוף ילדה בן קיימא מבו' במשנה שחייב קרבן אף שהולד לא פטר עד שנולד.

ולכאו' צ"ב איך יתכן שהפלת הולד לר"ל, ולידת הולד לכו"ע, פועלים מכאן ולהבא, ומ"מ יש מהם נפק"מ למפרע. ויש שרוצים לומר שלענין קביעת הקשר שבין היבם והיבמה, האם נחשבת עומדת אפילו ליבום שמותר לו לבוא עליה או לא, שפיר מתברר למפרע, ורק לענין ההיתר לשוק ופועלת היבום וחליצה עצמם לא מתברר למפרע, ויש לפלפל בבי' החילו'.

אבל בשערי ישר (שער ז' פרק י"ח ד"ה וכן) ואמרי משה (סימן ז' אות ב') העלו שלעולם ההפלה לר"ל והלידה לכו"ע פועלים למפרע, אבל לא בצורה של איגלאי מילתא למפרע אלא של עשיה למפרע, ועי"ש מה שביארו את פרטי הדינים עפ"יז, ועי"ע חי' ר' שמעון (יבמות סימן ל"ב) שכתב קצת באופן אחר. אבל היוצא מדבריהם, שאע"פ שלפני הלידה היתה זקוקה ליבום, מ"מ כיון שאחר הלידה נעשית למפרע אינה זקוקה ליבום, ממילא חייב קרבן על מה שבא עליה באותו זמן, ועי"ש שהדגישו נקודה זו. ולכאו' אם בזמן הביאה היה מותר לו להתנהג כמו המצב של עכשיו לפני השינוי, איך יתחייב קרבן על עשייה זו. ומה שכתב השערי ישר שגם אז היתה אשת איש אלא שהיה לו מתיר של יבום, ועכשיו נעקר ההיתר למפרע, לכאו' אין זה מספיק לבאר איך יתחייב קרבן על פעולה שהיתה בזמנה מעשה היתר, אלא רק ליישב למה הנפק"מ של קרבן יכול להתחדש למפרע אף שלא מחדשים נפק"מ חיובית ע"י עקירה למפרע כמו שהבאנו לעיל, ועי"ז תי' שעיקרו שלילת ההיתר, ועי' היטב בחי' ר' שמעון (יבמות סוף סימן ל"ב).

בכ"ד. ואמנם בהא דכ' השו"ע ז"ל דאם קיבל כבר המעות מותר ליהנות מהם, כ' המ"ב (שם, ס"ק י' ד"ה מותר ליהנות מהם) וז"ל: דמשתכר באיסורי הנאה אינו אסור בדיעבד בשום מקום, שאין זה גופו של חמץ ולא חליפיו, רק המעות בא על ידי גרם חמץ, ולא החמירו בזה רק ביין נסך משום חומרא דעבודה זרה, וכל זה בקיבל מעות, אבל אם נתנו לו איזה ככרות מככרות שאפו בתנורו אסור ליהנות מהם, דזכה בהם כבר בפסח בשכר תנורו, אם כך דרכן לעולם לתת ככרות, והוי ליה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, עכ"ל. ועי' בערוה"ש (ת"נ, ה') ע"ש [וע"ע נמי בשו"ע לקמן (סעיף ז') ובמ"ב (שם) ובספר פתחי חושן הלכות שכירות (פרק ז', סעיף י"ז) ובהערה דשם (ס"ק מ"ג), ע"ש היטב].

ואכתי בנידון דידן מבואר דדמי שכר השימוש בהתנור אסור ליקח מדהוי ליה משתכר באיסורי הנאה, ובאם כבר קיבל המעות שרי ליה ליהנות מינייהו.

אמנם נראה דמותר לו ליקח דמי החשמל שהפסידו הגוי, דזה לא הוי בגדר משתכר באיסורי הנאה, רק דמכסה ההוצאות שהפסידו הגוי, וכפי דאילו יקח הגוי עצים מהישראל בפסח בלא רשותו ויסיק בהם תנור לאפיית חמץ, דבפשטות אין צד למימר דאסור להישראל ליקח דמי העצים, וכאמור דל"ה משתכר באיסוה"נ, וכע"ז העיר ידידנו האברך המופלג רבי איתמר שרעבי שליט"א. וגבי אי שרי ליה למיתבע להגוי על עצם השימוש בתנורו בלא רשות (באופן דיצויר דשרי למיתבע ליה בב"מ וכה"ג, דבלא"ה שמעתי מהגר"י טשזנר שליט"א דבפשטות אסור לתבוע הנכרי לערכאותיהם), הנה הגם דהמ"ב ז"ל נקט בתו"ד (שם, ס"ק י') "רק המעות בא על ידי גרם חמץ", וא"כ הכא נמי נימא דלכתחילה יהי אסור להישראל לתבוע להגוי מאחר שרווח זה בא ע"י "גרם חמץ", מ"מ נראה דזה אינו, מדאין דמי הקנס שישיתו על הגוי חשובים כגרם חמץ, אלא הוו על עצם מאי דנכנס לחצרו דהישראל והפעיל תנורו בלא רשות [ועי' בס' חשוקי חמד עמ"ס פסחים (דכ"ז א') מש"כ לדון בהיכא דמכר חמצו ונשרף בפסח אי שרי לקבל דמי הביטוח ע"ש, וע"ע מ"ש בהא בס' משפט המכירה (עמוד תרפ"א ואילך), ע"ש באורך].

סימן צ"ז

בדינא דהשכרת תנורו לנכרי ע"מ שיאפה בו מצה

שו"ע סימן ת"נ (סעיף ה'): יש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי על מנת שיאפה בו מצה, ואם אפה בו חמץ אין זקוק לו, ע"כ. וכתב עלה הט"ז (שם, ס"ק ד') וז"ל: הוא דעת הטור שמביא ראייה לזה מדתנן שכרו לעשות לו מלאכה אחרת, אע"פ שא"ל העבר לי יי"נ ממקום למקום מותר, וי"ל דשאני התם דאינו מוכח מילתא כלל שירצה ממנו העברת יי"נ, דיש הרבה מלאכות אחרות, משא"כ בתנור דודאי לא יעשה בו העכ"ם רק חמץ הו"ל כאילו השכירו בפירוש לחמץ, ותו ק"ל טובא דהא כתב בסימן רמ"ו ס"ג אבל לא מהני אם מתנה עם העכ"ם שתנוה הבהמה בשבת, שאין העכ"ם נאמן על כך, וכ"ש כאן שודאי יאפה בו חמץ, עכ"ל.

ועי' נמי בכף החיים (ת"נ, כ"ב) דבתו"ד כ' וז"ל: "וכ"כ בשו"ת זר"א (=ורע אמת) סימן נ"ב דדין זה אינו מוסכם, ומה גם דהוי כחובא ואיטולולא להשכיר לגוי לאפות בו מצה, והרי אנו סהדי דאין הגוי נוטלו אלא לאפות בו חמץ יעו"ש, והביאו מחב"ר, וכ"כ הכס"א אות ג", עכ"ל, וע"ש בכ"ד.

ומיהו כבר יישבו זה גדולי האחרונים החונים על השו"ע, ע"ש בדבריהם, וכמ"ש המ"ב (שם, ס"ק י"א, ד"ה להשכיר תנורו לנכרי על מנת וכר) וז"ל: ואין זה משתכר באיסורי הנאה שאסור לכתחילה על כל פנים, כיון שאף אם לא היה אופה בו הנכרי כלום גם כן היה צריך לפרוע לו לישראל שכרו משלם שהרי השכירו לו לזמן, ואם כן אין הישראל משתכר כלום במה שהעכ"ם אופה בו חמץ, ומכל מקום לכתחילה צריך לומר לו שיאפה מצה, דאם לא כן כיון שידוע שדרכו לאפות בו חמץ הוי כאילו השכיר לו לאפיית חמץ דאסור, עכ"ל.

והנה למסקנת דברי המ"ב ז"ל נראה בהדיא דקחיש דלכתחילה יש לו לומר להעכ"ם שיאפה מצה, וכדיאר בטעמא דמילתא דהלא"ה כיון דבידוע שדינו לאפות בו חמץ הו"ל כאילו השכיר לו לאפיית חמץ - ולפ"י צ"ב אעיקרא דמילתא דאטו מודיעהו הלכות אפיית מצה בכדי שידע הגוי מה מוגדר החמץ ומה לא, ואם כן מ"ע לא ניחוש דכיון דאינו יודע לאפות כלל מצה כשרה אכתי כל מאי דיאפה בו הוי בחזקת חמץ גמור (ודזה קושיא נמי אלישנא דהשו"ע ז"ל, ודכן איכא לאקשוויי כי האי אהא דמקשו האחרונים ע"ד השו"ע ז"ל הן מצד דודאי יעשה בו חמץ, או דאינו נאמן במה שיאמר שיאפה מצה, וצ"ב בעיקר הדבר כאמור דאינו בר הכי לאפות מצה כשרה מאחר דאינו יודע דיניה).

האמנם דיש לדון אם אמנם מ"ש השו"ע ז"ל "על מנת שיאפה בו מצה", דר"ל דיאמר לו דייקא דיאפה בו מצה, או דכוונתו למימר דמתנה עמו דיאפה דברים דאינם חמץ, וצ"ע (ומקי' האחרונים ז"ל דלעיל נראה דפירשו דכוונתו בדייקא, ויש לדחות, וצ"ע).

ואולי יש מקום לומר דבמאי דאומר לו דיאפה מצה הלא בפשיטות ישאל לו הגוי מהי מצה וכיצד עושין לה וישיבהו, ואם יעשה יעשה, ואם לאו לא, ולא אכפת לן מהא וכמבואר לעיל, ובשגם חזינו דגוי נמי מישך שייך באפיית מצות, וכמ"ש בשו"ע סימן ת"ס (סעיף א') ובנו"כ דשם דהא דאין לשין מצת מצוה ואין אופין לה על ידי גוי וחשו"ק הוא רק במצת מצוה, וע"ש בהאי דינא, ואם כן אפשר דאיכא למתלי דכשמתנה עמו ע"מ שיאפה בו מצה נימא דישכור זה הגוי עבור אפיית מצות רגילות ליהודים, ואם אמנם איכא תליה שכזו א"ש מאי דמקשו האחרונים ע"ד השו"ע דהא **ודאי** יאפה בה רק דחמץ, ודוק. ואמנם זהו דוחק, וצ"ע.

שוב שאלתי ממו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה"ל: שו"ע ס" ת"נ ס"ה יש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי ע"מ שיאפה בו מצה, ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו, ע"כ. וצ"ב בעיקרא דמילתא

דהא אין גוי דעלמא יודע מהי מצה, ומ"ט לא ניחוש דכיון דל"ש הוא בזה אכתי ודאי יאפה חמץ, וכתב לי מו"ר מרן שליט"א וזל"ק: "אין ודאי כי אין יודע בין ימינו לשמאלו", עכלה"ק.

סימן צ"ח

בענין השכרת חדר לנכרי קודם הפסח בכמה גוויי והמסתעף

כתב הרמ"א ז"ל סימן ת"נ (סעיף ה') וז"ל: וכן מותר להשכיר לו בית לדור בו, ואף על פי שמכניס בו אחר כך חמץ שרי (אגור), ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק י"ב, ד"ה לדור בו) וז"ל: היינו אף על גב שמשכירו סתמא לדור בו הוא, ולא אתי לאפוקי אלא היכי שמשכירו בפירוש לשום בו חמץ ומשום דמשתכר באיסורי הנאה, ומשמע מדברי האחרונים דאין לאסור משום משתכר באיסורי הנאה אלא דוקא היכי שהגיע זמן איסורו, כגון בפסח או ערב פסח, אבל קודם אינו אסור אפילו לכתחילה, ויש מחמירין בזה אפילו תוך שלשים יום קודם לפסח, עכ"ל. ועיין בשער הציון (שם, ס"ק כ"א וכ"ב), ע"ש. ועי' במחנה אפרים בחי' על הר"מ ז"ל הלי' מאכלות אסורות (פ"ג הט"ו) מש"כ בהא, ע"ש היטב. והנה במשנה ברורה סימן תמ"ח (ס"ק י"ט) כתב בשלהי דבריו וז"ל: וכתבו עוד דאם הבית שהחמץ שם אינו שלו אלא ששכורה בידו אז לא יועיל מכירתו, דאין ימכור דבר שאינו שלו, אלא ישכיר לנכרי אותו החדר, וישכיר לו סתם להחזיק בו כליו ומטלטלי, ולא יאמר לו בהדיא שמשכירו להניח בתוכו חמץ כדלקמן סימן ת"נ, עכ"ל. ובשער הציון (שם, ס"ק נ"ה) ביאר בהא וז"ל: דאילו להשכיר לו לדור אין לו רשות אם היא שכורה לו מישראל, עיין בשבית ציון סימן י', עכ"ל.

ועי' בשו"ת הר הכרמל להגר"א מרגליות זלה"ה הגאב"ד דבילגורייא (סימן י"ג דף י' ע"ב מדה"ס טור ב' ד"ה ומשום) דכ' וז"ל: ומשום משתכר באיסורי הנאה במה שנוטל שכירות החדר שהחמץ בתוכו, י"ל דלא מקרי משתכר אלא במשכיר לו לשם כך, או אפי' בסתמא אם הוא כבר ע"פ [=אמר הקמ"ח, עי' במאי דמיינתין לעיל מהמ"ב ז"ל סי' ת"נ סקי"ב, ודוק], אלא שניחא לעכ"ם בכך ולשם זה שוכרו, אבל כה"ג דניד' דלא שכרו העכ"ם להמקום אלא מחמת התעוררות הישראל לזה כדי להקנות לו עי"ז החמץ בקנין אגב, ואם היה מוכר החמץ להעכ"ם ע"מ שימשכנו העכ"ם מעט מעט לרשות אחרת היה העכ"ם רוצה בכך, ומעולם לא השכירו לשם כך שיהיה החמץ כאן בפסח, ועדיף ממשכיר בית לדור בו, דהתם דרך אדם להכניס כל אשר יש לו בביתו ובמקום שדר בו, משא"כ הכא אף אחר הקנין מיד בע"פ יכול הנכרי להסיע חמצו ממקום למקום שירצה, והמקום הזה נשאר ריקן, ואפ"ה יהא צריך ליתן לו שכירתו כפי הזמן ששכר ממנו וכמ"ש הפרי"ח גבי תנור, ע"ש בסימן ת"נ, ה"ה הכא הרי משכיר לו חדר זה קודם לאיזה זמן, והעכ"ם שומע לו לעשות בכל אשר אומר לו הישראל לעשות כפי הדין ישראל, גם לבסוף אין כאן משתכר אלא מפסיד כי דרך הוא שאח"פ חוזר וקונה הישראל מהעכ"ם ומוסיף לו עוד, עכ"ל.

תו כתב בהר הכרמל (שם) וז"ל: עוד נראה היתר בזה מטעם אחר דאין כאן משתכר ושרי, מהא דאמר' במסכת ע"א דף ס"ג ע"ב שכרו לשבור ביי"נ מהו, מי אמרי' כיון דרוצה בקיומו אסור (פירש"י ישראל רוצה בקיומה של חביות שלא ישתבר עכשיו מאילי' עד שישברה ויטול שכרו), א"ד כל למעוטי תפלה ש"ד, אר"נ ישבור ותע"ב, עכ"ל הש"ס ע"ש, א"כ ה"ה בנ"ד שכירות החדר הוא למעוטי תפלה כדי שיוכל להוציא החמץ מרשותו ולקיים מצות השבתה, וא"ל הא אפשר לקיים ההשבתה בענין אחר, דהא גם התם יכול למעט תפלה בחנם, אי' דמ"מ לא מקרי משתכר ע"י איסור הנאה אלא מיעוט תפלה, או כל שממעט תפלה ע"י הנאתו מותר ליהנות, אי"כ ה"נ בנ"ד, וביעור היי"נ מהעולם והשבתת החמץ מרשות ישראל לבדו שוה כיון שלא נצטוו אלא תשבותו מבתיכם, ואי משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וכבר אין היי"נ בעולם, ה"נ כן הוא, ואי משום דהתם השכר על הקרקע, ואדרבה על קיום התפלה, מ"מ מלשון הש"ס דאמר התם כל למעוטי תפלה ש"ד, ומאי דאמר ר"נ ישבור ותע"ב משמע דאין לחלק, אלא כל שנתמעט התפלה ע"י מעשיו הללו, ועל זה נוטל השכר מותר, עכ"ל. וע"ש במאי דהאר"ך לדון בדינא דמשתכר באיסוה"נ ומעוטי תפלה, ע"ש היטב [ועי' נמי בשו"ת פרי יצחק ח"א (סימן ט"ז) מש"כ בסוגי' דע"ז (שם) דקמייתי ההר הכרמל בתירוצא בתרא ע"ש, ואכמ"ל].

ודאיירינן בענינא דמשתכר באיסורי הנאה ובגדר מעוטי תפלה, הנה עיין בספר בני ראם מחידושי הגאון האדיר רבי אברהם גניחובסקי זצוק"ל (סימן מ"ז) דדן בעובדא דהוי באשה עתירת נכסים שהיו טמונים באוצרותיה שטרות כסף רבים, וכשנסתלקה לבית עולמה הותירה צוואה "שיתנו את כל השטרות לקדש - לבית המקדש", ואחר דכתב דלכא' פשיטא מילתא דיש לשרוף להשטרות וכמבואר בכ"מ (עי' ע"ז דף ג"ג, וערכין דכ"ט בתוה"ה אין, ע"ש), מייתי דמ"מ לפי שהי' זה סכום גדול הלקו הירושלים להיווצץ בזה עם אחד מגדולי התורה, ומידי דברם עמו ייעצם דהיות והבנק המרכזי המחליף שטרות פגומים שורף את השטרות הישנים, אכתי ילכו הם לבנק ויספרו להם גופא דעובדא היכי הוה, ויבקשום ליטול להשטרות הישנים ולשרפם באש, אך בד בבד יתנו להם שטרות אחרים תחתם, ואמנם כן עשו, ברם העיר בזה הגרא"ג זצוק"ל דהא הקדש אסור בהנאה, וא"כ בכאן כתוצאה מההקדש היתה להם תועלת והנאה, ובמתני' ע"ז (דס"ב א') מבואר דאסור להיות פועל ביי"נ כיון דנהנה מאיסורי הנאה, ובתוס' פסחים (כ"ד ב') מבואר דלישראל אין לעשות מלאכה בפירות ערלה של גוי, ואין לו לקבל ע"ז ממון והויא איסורא מדא', וא"כ אפשר דדמי הא לנד"ד דנהנו יורשי האשה מחמת האיסורי הנאה, ולא גרע משומר שנהנה מחמת השמירה על איסורי הנאה, עיין שם.

ובאמת דהרבה יש לדון בהא ממ"ש בבאר היטב סי' ת"נ (ס"ק ט"ו) במ"ש משו"ת שער אפרים (סימן ז') ביהודי שהי' שכיר לשנה על שמירת היין והשכר, אי שרי לשמור ולקבל המעות בעד השכר בפסח

ע"ש, ועמ"ש בשע"ת (שם ס"ק ט"ו), ועי' בס' חשוקי חמד עמ"ס עבודה זרה (רפ"ה, דס"ב א', עמוד תי"ז) דדן אם מותר לאבטח שיירה המובילה חמץ דנכרים, ע"ש באורך.

עוד כתב הגרא"ג זצוק"ל דיש לדון בבעל מונית היודע שהגוי שהעלה עמו נוטל במזוודה איסור הנאה, אי שרי ליה להסיעו ולקבל שכר אהא (כהפועלים הנ"ל השומרים על איסוה"נ), דבפשטות אם לא לוקח כסף להדיא על הובלת המזוודה רק על הנסיעה מותר, וודאי דלא אכפ"ל להנהג מאי דנוטל הגוי עמו מזוודה, אמנם לפי שבלי המזוודה לא ירצה הגוי ליסע במונית ולשלם לו, א"כ אפשר דחשיב דנהנה מאיסוה"נ, ע"ש. ובשו"ת חתם סופר (או"ח, סימן קכ"ח) מייתי דהגרעק"א ז"ל הקשה להחוו"ד ז"ל היאך היתר ליקח שכר מקבורת מתים דאסור בהנאה, והלא הוי כשוכר פועל לעשות עמו ביי"נ (ע"ז ס"ב א'), וכ' דהחוו"ד ז"ל תי' בזה דקבורת המת הוי למעט התפלה (עי' ע"ז ס"ג ב'), ע"ש. ומ"מ החת"ס ז"ל גופי' כ' דלק"מ, דדייקא היכי דרוצה בקיומו אסור מטעם חומר האיסור ההוא אז שכרו אסור, דהרי הפועל רוצה בקיומו לולי דהוי למעט תפלה, ברם אין איסור הנאתו גורם איסור של קיומו אלא משום בזיונו או כפרה, ואלו לא הי' צריך כפרה ולא הי' שייך בזיונא לאו מצוה לקוברו, ואעפ"י דאסור בהנאה בזה שכרו מותר, ע"ש. ועי' בשו"ת דובב מישרים ח"ג סימן כ' מאי דדן בענין שכר קבורת מתים, ע"ש.

ולמעשה כתב הגרא"ג זצוק"ל בנידון ההיורשים, די"ל בזה בהקדים מ"ש בבית שערים (לא ציין שם מקומו דהבית שערים, אמנם בב"ש הנדמ"ח נדפסו מפתחות, ואיכא שם בכ"מ נידונים בעניני איסוה"נ, ע"ש) לאקשוויי אהא דאי' בכתובות (דף ק"ו) דבכ"מ נטלו שכרן מתרומות השלכה, ולכאורה תקשי מהא דע"ז ופסחיה הנ"ל דמבואר דליטול יי"נ או פירות ערלה ממקום למקום אסור, ואכתי אין קיבלו ממון בהא והלא נהנין מדהקדש, ויישב בזה דהאיסור בהקדש אינו איסור הנאה אלא איסור השתמשות בהקדש, וזה שאני מאיסוה"נ שבהם אם מחמת קיום הדבר יהי' לו הנאה אסור, וכגון לשמור דהאיסור הוא כל מה שהאיסוה"נ גורם ומביא את ההנאה, ומשא"כ בהקדש דהאיסור הוי ליהנות מהדבר עצמו ולהשתמש בו, ע"ש היטב. וממילא כתב הגרא"ג זצוק"ל דבמאי דקמן לא היה השתמשות או הנאה מהדבר עצמו אלא גורם, וזה שרי בהקדש, והניח זה בצ"ע למעשה. ועי' בקצוה"ח (סימן ת"ו), ע"ש. ועי' נמי בספר בר אלמוגים להגרא"ג זצוק"ל (סימן קע"ו, עמודים תתכ"ג ותתכ"ד) מאי דכ' לדון במ"ש המקור חיים סי' תמ"א (סק"ג) דהרואה דגנב אוכל אצלו איסוה"נ צריך למונעו מזה, דעי"ז נהנה שלא יאכל דברי היתר, דיל"ל בזה ממ"ש המקו"ח גופי' בסימן תס"ו דא"צ למונעו בהמתו האוכלת חמץ דאחרים כאשר אינו עושה מעשה, וע"ש היטב בכל זה, ואכמ"ל, וע"ע בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני עירובין (סימן נ"ו, ד"ה איברא) ע"ש. [ועי' בספר זבחי תודה להכה"ג ר"מ הנדין שליט"א (ע"ז, סימן ל') מ"ש בגדר משתכר באיסורי הנאה, ע"ש].

סימן צ"ט

אם מותר ליהודי לעבוד בחוהמ"פ בחנם בחנות חמץ דנכרי

בשו"ת רבבות אפרים (ח"א, סימן שי"ח ס"ב) כתב וז"ל: נשאלתי אם מותר לעבוד בחנות של שכר בחול המועד פסח ששייך לעכ"ם בחנם, והנה בשכר לכו"ע אסור דמשתכר מאיסורי הנאה [=ע"י שו"ת אג"מ חחו"מ ח"א (סימן ד') ובשו"ת רבב"א (שם, סי' שי"ח ס"א)], ובחנם סו"ס יש לחשוש שמא יאכל מהחמץ, דאף דאין עובר בכל יראה בחמצו של עכ"ם מ"מ צריך מחיצה שמא יבוא לאכלו, וכאן הבקבוקים סגורים ואין חשש שישתה, אבל הלא עושה טובה לעכ"ם, ולפעמים העכ"ם יחזיר לו טובה, וא"כ יתכן שמטעם זה אסור. וראיתי בשדי חמד מערכת חמץ ומצה סימן א' אות כ"א דכתב דאסור לעבוד בחמץ אף בחנם משום לא תחנם, דאסור לתת להם מתנת חנם, וא"כ מטעם זה נראה דיש לאסור, וכן ראוי להורות, עכ"ל. [אמר הקמ"ח, עי' בשד"ח (שם) דמייתי זה מהפרי יצחק, ומ"ש שם סי' י"ב לכא' צ"ל סי' ט"ז, וע"ש בפר"י במאי מיירי, ויל"ע בזה].

ויש לעיין במאי דכתב הרבב"א בתו"ד דהכא אין חשש שישתה לפי דהבקבוקים סגורים - דמהיכ"ת לחלק בזה, ודבביאור הלכה סימן ת"מ (ד"ה כדי שלא ישכח ויאכלנו) כתב וז"ל: מסתימת הפוסקים משמע דלאו דוקא פת שאפשר לאכלו תיכף בנטילתו כמו שהוא, אלא אפילו מיני חמץ שאי אפשר לאכלם כי אם אחרי אפיה ובישול גם כן חיישינן שמא ישכח ויקחו ויבשלו וצריך מחיצה, ולא אמרינן דאדהכי והכי יזכור שהוא חמץ, וכן משמע קצת מלשון הרמב"ם שכתב "שמא ישכח ויסתפק ממנו" עיין שם, ועיין בספר אשל אברהם להגאון מבוטשאטש שכתב להקל בכגון זה אם הקמחים אינם ודאי חמץ רק חשש חמץ, עיין שם שמגבב איזה קולות בזה, עכ"ל. וע"ש בכ"ד. - ולכאורה כ"ש דבנד"ד אע"ג דהבקבוקים סגורים דאיכא למיחש שמא ישכח ויסתפק מינייהו, וצ"ע. [ואעיקרא דמילתא יל"ד לפענ"ד מעצם עבודה בחוה"מ, וצ"ע].

סימן ק'

ידון בגוונא דשרי לצוות להקטן להאכיל תינוק במידי דחמץ

במשנה ברורה סי' ת"נ (ס"ק י"ח) דן בתינוק דנחוץ לו לאכול חמץ, ובתו"ד כתב ואם אי אפשר למצוא נכרי על כל פעם ופעם יש להקל שישאיר העכ"ם חמץ בביתו כדי שיספיק לתינוק לכמה פעמים, ויאמר בפירוש שאינו רוצה לקנות את החמץ [דאי לאו הכי קני ליה רשותו] וכדלעיל בסימן תמ"ח, ויצוה לקטן שיאכיל לתינוק, אבל הוא בעצמו אין לו להאכילו, חדא דאסור לכתחילה ליגע בו וכדלעיל בסימן תמ"ו, ועוד משום לתא דקנין, עכ"ל, וע"ש בכ"ד.

והנה מאי דכתב בחששא קמא דאסור לכתחילה ליגע בו וכדלעיל סי' תמ"ו, כוונתו למאי דאי' התם בשו"ע (תמ"ו, ג') גגו של אינו יהודי שהיה סמוך לגגו של ישראל, ונתגלגל החמץ מגגו של אינו יהודי לגגו של ישראל, הרי זה דוחפו בקנה ע"כ, וע"ש בכ"ז, וכתב עלה המ"ב

מהאו"ה (המיוחס לרבינו יונה ז"ל) כלל נ"ח סימן ק"ד, דכ' חז"ל: משום שהטבילה היא מצות עשה, והגעלה מצות לא תעשה שלא לאכול נבילות, והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו, מלבד לאו דעריות שמברכין עליו אגב עשה דקידושין, ע"כ וע"ש. ועי' מאי דכתבו אדבריו בשו"ת מחנה חיים (ח"ב, סימן ט"ו) ובשו"ת משנה שכיר (ח"א, סימן ע"ח) [וע"ע בספר ליקוטי שושנים להרה"ג מוה"ר מנשה כהן שליט"א (מהדורה רביעית ח"א, עמוד ע"ג ואילך) מש"כ בזה].

ובספר ערוגות הבושם על שו"ע יו"ד (סימן ט"ל ס"ב) כתב די"ל דמברכין אף על תיקון הלאוין [ודלא כאו"ה הנ"ל] כמו טבילת נדה וברכת השחיטה, אך דייקא אם נותר הדבר מאיסורו ונתקן ע"י מעשה, והאיסור גופי' נתהפך להיתר, וכשחיטה וטבילה וכה"ג, משא"כ בניקור גיד וחלב דהוי רק הפרדת הגיד והוצאת החלב, והאיסור גופי' לא איתקן כלל, ולהכי אין מברכין אהא, וכן נמי הוא בהגעלת כלים דהכלי גופי' הוא דהיתרא, רק דבלוע בו מידי דאיסורא, ועי' דהגעלה מפליט הבלוע והו"ל כבורר ההיתר מהאיסור שאין מברך, ע"ש. [ובספר פסקי תשובות ר"ס תנ"א ציין זה בשם שו"ת ערוגת הבושם, ואינו כן, דשו"ת ערוה"ב חיברו הגר"מ גרינוואלד זלה"ה, אך ערוגות הבושם הנוכר הוא על שו"ע יו"ד להגרא"ל באלחובר זלה"ה].

תו ראיתי בס' הגעלת כלים (שם) דמייתי בזה דבספר תבו"ש סימן ב' [=כפי ששמעתי מהגר"צ כהן שליט"א כוונתו לס' תבואות שמש להגאון רבי משה מיכל שמואל שפירא זלה"ה אב"ד ראגאווא, ע"ש] מייתי למ"ש רבינו מנוח בספר המנוחה (הל' חמץ ומצה פ"ה הכ"ו) שכ' חז"ל: וא"ת אמאי לא מברכין על מצות הגעלה כי היכי דמברכיןא שאר מילי דפסחא, משום דהא אפשר בכלים חדשים, ובלא הגעלה סגיא, עכ"ל. וע"ש היטב.

ובתבוי"ש (שם) קמקשי עלה מ"ט הקשו כן דייקא אהגעלה דכלי חמץ, ולא אהגעלה דכל כלי איסור, וכתב ליישב בזה דעל הגעלה דכולא שתא לא קשיא מ"ט אין מברכין, לפימ"ש הר"י בן פלאט ז"ל דהרבה מצוות אין מברכין עליהם מפני דהוו מהב"ע, ועל כן אין מברכין אהשבת גזילה ריבית ותשלומי נזק וכהאי גוונא, ואכתי ה"נ אין מברכין אהגעלת כלים דהויא מהב"ע דבישול איסורים במזיד עבירה הוי, ואף לו ציזייר שנתבשל בב"ב בשוגג או שנפל בשר לקדירה חלבית, מ"מ מאחר דבישול איסורם במזיד הוי עבירה שייך בזה מהב"ע אף דהי' בשוגג, משא"כ בהגעלת כלי חמץ לפסח דל"ש אהא מהב"ע דהא היתרא בלע, והלכך בזה הוא דהקי' מ"ט אין מברכין על הגעלתו. וע"ש בכל דבריו. [וע"ש במאי דדן בעיקר דברי רבינו מנוח ז"ל דצ"ב דהא בטבילת כלים נמי אפשר ליקח מאומן דישראל ולא נבעי טבילה, ע"ש בכ"ד, וצ"ע].

ומיהו יש לעיין ביסודו דהתבוי"ש, דהנה בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ב, בסוה"ס סימן רי"ב ס"א) נשאל אי שרי להגעיל כלי בשר של פסח ע"מ להשתמש בו לפרוהו, וכ' חז"ל: "הנהג ידוע מ"ש הפמ"ג בס"י תנ"א בעצה להטריף הכלי בדבר מה, וכיון דבלא"ה צריך הגעלה מפני כן מותר ג"כ להגעיל לדבר שירצה, כי כן דעתו כמ"ש החת"ס סי' קי' כמ"ש מעכ"ת", ועי' מאי דנקיט התם מס' דרכי תשובה סי' קכ"א דהאר"ך לדון בדבריו הפמ"ג, ע"ש. ועכ"פ משכח"ל דנבעי הגעלה בלא שום מהב"ע, וצ"ל דעבור זה בלבד פשיטא דל"ש לתקן ברכה, ומיהו קשה דהא מישבח שכ"ח דלוקח כלים מהגוי ומגעילן (עי' מ"ב סי' תנ"א ס"ג), וזה שכ"ח טפי מבישל במזיד ח"ו, ולא נחשדו ישראל, ומ"ט לא איתקן ברכה משו"ה. וצ"ב. ועוד יל"ע בעיקר סברתו דבישול בשוגג נמי הו"ל מהב"ע, דהא פעמים רבות לא הי' כן ע"י בישול בשוגג רק דנטרף הכלי וכגון דנפל וכה"ג, ול"ש בזה שום מהב"ע, וצריך עיון. [ומיהו צ"ל דהעיקר בזה דלא פלוג רבנן לתקוני ברכה כה"ג, דשייך נמי דידיה זה ע"י מהב"ע, ועי' מש"כ בשו"ת הרשב"א (ח"א, סי' י"ח), ובמאי דכתבנו בעזה"י בספרנו ענפי משה עמ"ס יבימות (סימן ז' וסימן י'), ויש להאריך בכ"ז, ואכמ"ל].

והנה בכף החיים (תנ"א, ר') דן בהא דאין מברכין אהגעלת כלים, ואחר דמייתי' בהא איזוה טעמי כתב מדנפשיה חז"ל: "ועוד נראה הטעם משום דאינו אלא איסור בלוע ואין בו ממש, לכך אין מברכין עליו", עכ"ל וע"ש. ובעניותי לא זכיתי להבין מאי אכפת לן במאי דהוי איסור בלוע ודאין בו ממש, מאחר דסו"ס כיון דמצוה להגעילו מ"ט לא יברך עליו, ותו דגם בטבילת כלים לא מינכר כלל איסורי, ואפ"ה מברכין אהא. (והוי שרצו לחלק בזה איזוה חילוקים, ובענ"ד לא שמיע לי כלומר לא ס"ל, והג"ר אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א כתב לי חז"ל: אולי כוונתו כיון דאין הבלוע ניכר אי"כ איננו יודעים בוודאי שיש כאן איסור, וחז"ל תיקנו להגעילו מספק, וקי"ל בשבת כ"ג א' דספק דבריהם לא בעי ברכה, דהיינו תקנה שתיקנו כדי לצאת מהספק אין מברכין עליו ע"ש, וצ"ע, עכ"ל, ויש לעיין בכל זה).

והלום שאלתי ממו"ר שר התורה מרן הגר"ח קניבקי שליט"א מ"ט אין מברכין אהגעלת כלים, ואמר לי בפ"ק: "זה לא מצוה, רק עיצה טובה", עכד"ק. [ויל"ע אי כוונתו כמ"ש רבינו מנוח ז"ל דמיתיתין לעיל].

והנה ממאי דהשיבנו מו"ר מרן שליט"א בכאן מבואר דנקט דהגעלת כלים לא הויא מצוה, ויש לדון בזה דבספר מועדי הגר"ח מתשו' דמו"ר מרן שליט"א לידידנו הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א (פסח, עמוד ל"ו, סי' ע"ח) שאל ממו"ר מרן שליט"א אי במ"ע דהגעלת כלים אמרינן דמצוה בו יותר מבשלוחו שיגעיל בעצמו, והשיבו מו"ר מרן שליט"א "יתכן" [אם יכול לעשות כראוי] [ולא יפריעו בלימוד], עכ"ל. ובהערות דשם כ' דתלי' זה באם הגעלת כלים הוי מצוה, וציין שם למ"ש איזוה מרבותינו הראשונים ז"ל ולמ"ש בשו"ת משנה הלכות (חט"ו, סימן י"ט), ע"ש.

והתם (סי' ע"ט) שאל ממו"ר מרן שליט"א אם להעוסק בהגעלת כלים איכא פטורא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, והשיבו מו"ר מרן שליט"א "לא מסתבר", ובהערות דשם כתב דלכאורה ג"ז תליא בפלוגתת הראשונים ז"ל אי הגעלת כלים הויא מצוה, ושוש כתב דבתשו' מו"ר

אחר זמן שלחתי הערתינו הנ"ל להגרא"י'ש קניבסקי שליט"א, וציין לן לעיוני בתשו' נחלת שבעה (סימן י"ד) ובחזון איש או"ח (סי' קט"ו, סק"ח), ע"ש היטב, ואכמ"ל.

סימן ק"ב

בענין פריקת בהמת עכו"ם הטעונה

בחמץ היכא דאיכא צעב"ח

כתב המ"ב סי' ת"נ (ס"ק כ"ג) בתו"ד חז"ל: אם היתה בהמת עכו"ם טעונה חמץ מותר לפרקה במקום שיש צער בעלי חיים, דאף דהעכו"ם מחזיק לו טובה עבור זה [וזה מיקרי בעלמא כרוצה בקיומו של חמץ כדי שיחזיק לו טובה], כיון דאין הישראל מכוון שיחזיק לו טובה שרי, עכ"ל. וצ"ע מ"ט לא חיישינן בהא שמא יאכל מהחמץ (ועי' במ"ב סי' תמ"ו סק"י ובס"י ת"נ ס"ק כ"א), וצ"ב. ובחופשי בזה מצאתי בספר צער בעלי חיים לידידינו הרה"ג רי"נ אשכולי שליט"א (פט"ז, נספח ט') דעמד בענינא דפריקת חמץ מבהמה בפסח, ובתו"ד נקט להא דאין ליגע בחמץ בפסח שמא יבוא לאוכלו, אך לא ביאר מ"ט בכאן לא חיישו להא (רק דכתב דבבהמת ישראל הטעונה חמץ בפסח שפיר י"ל דלא חיישינן לשמא יבוא לאוכלו כיון דאיהו מחזור עליו לשורפו, וע"ש בכ"ד), ויל"ע, ואולי דהי' מקום לומר דאף דשרי לי' לפרוק החמץ מבהמה, מ"מ יעשה זה ע"י שיתיר החבלים וכה"ג ועי"ז יפול החמץ ממילא, אך לא שיגע בהחמץ בידו, אמנם בפשיטות קשה לפרש כן מאחר דהפ"ו גופיהו לא חילקו בזה, ועוד דשכיח נמי שאין אופן לפרוק החמץ רק ע"י שמורידו ביד, ויל"ע בזה. שוב שאלתי זה במכתב ממו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיבני בכת"ק חז"ל: "כשעוסק בבהמה לא יבא לאכול שמא [תתרטק] (כממד' כך כתב) הבהמה", עכ"ל.

ובעמדינו בזה הנה ראיתי דבעיקר מ"ש המ"ב ז"ל כתב בס' צעב"ח (שם, בהערה) חז"ל: מטעם זה שכל שאינו מכוון ליהנות לא חשיב נהנה, אפשר ליישב גם מדוע אין נחשב שנהנה מהחמץ ממה שפטור מלתת באותו זמן צדקה לעני כדין עוסק במצוה פטור מן המצוה מדין פרוטה דרב יוסף (גדרים דף ל"ג ב'), כיון שאין כוונתו להנאה זו (ובפרט שכעת אין כאן עני, וחשש רחוק הוא שבאותו הזמן בדיוק יגיע עני ויבקש צדקה, ואין לו להימנע מלסלק צער מבהמה רק מפני חשש רחוק כזה), עכ"ל.

ואמינא דלפ"י יש לדון במאי דחזינא למו"ר מרן רשכבה"ג הגרא"י'ל שטיינמן שליט"א בספרו ימלא פי תהלתך (עיונים בתפילה, עמוד תצ"ח, ד"ה ביעור חמץ בפסח) דכ' חז"ל: העירו הדמוצא חמץ בפסח וצריך לבערו נמצא דנהנה מהחמץ, כי בזמן שמבערו הוא מקיים מצוה ופטור מליתן פרוטה לעני. והנה התוס' בשבועות (מ"ד ב' ד"ה ורב יוסף) תירצו על קושיא אחרת כעין זה שיכול לתקוע ולטבול במקום שלא יבוא שם עני באותה שעה, וכך י"ל כאן, עכ"ל. ויל"ע אם כאמור בהא נמי איכא להאי סברא דכ' בספר צעב"ח (שם), וצ"ע.

סימן ק"ג

בהא דיש מתירין להחם חמין בכלי חמץ ולרחוץ בהם

כתב הרמ"א ז"ל בסימן ת"נ (סעיף ז'): ויש מתירין להחם חמין בכלי חמץ ולרחוץ בהם, וכן שאר צרכי הנאה בכלי חמץ, וכן הוא כמנהג (תוספות פרק אין מעמידין ומרדכי פרק כל שעה), ע"כ. ועמג"א (שם, ס"ק י"ב) ובט"ז (שם, ס"ק ז', ולקמן סי' תס"ה סק"א), ע"ש.

ובמשנה ברורה (שם, ס"ק כ"ז ד"ה ויש מתירין להחם וכו') כתב חז"ל: רוצה לומר דלא נימא דזה גם כן כעין רוצה בקיומו של חמץ המובלע בדפני הכלי בשביל הכלי [שבשעה שהוא משתמש בה הרי הוא רוצה שתהיה שלימה, וממילא כמי שרוצה בחמץ הבלוע בתוכה, שהרי אי אפשר זה בלי זה], דלא אמרינן כן בחמץ המובלע שאינו בעין, עכ"ל. ושם (ס"ק כ"ז ד"ה ולרחוץ בהם) כ' חז"ל: או לחוץ בו הראש, שהרי אינו נהנה אלא מן הכלי ולא מחמץ הבלוע בתוכה, אף על פי שהוא נפלט מן הכלי לתוך החמין, וכתבו האחרונים דדוקא בכלי המיוחד לרחיצה ולכביסה שאין הדרך להשתמש בו לאכילה, אבל בכלי שדרך לפעמים להשתמש בו לאכילה ושתייה צריך להצניע במקום צנוע, ואין להשתמש בו אפילו לרחיצה וכביסה גזירה שמא ישתמש בו לאכילה, ומכל מקום דרך עראי אין להחמיר גם בזה, ויתבאר לקמן בסימן תנ"א, עכ"ל.

ולפענ"ד יש לעיין בכל זה, דהנה לעיל (סימן ע"ו) הארכנו לדון אי שרי לטבול במקוה דאית ביה חמץ, והתם נקטו הפ"י בטעמא דהיתירא משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ומשמע דהא לאו הכי אסור, ואכתי מ"ט הכא שרי לרחוץ בכלי דחמץ הא נפלט מהחמץ להמים החמים, ואולי דיש לחלק בין חמץ דנפל למים לבין טעם הבלוע בכלי דנפיק להמים דהו"ל רק טעם שני, וכדחזינן בכ"מ דיש לחלק כעין זה. ועי' בספר דבר חריף דברייה ס' נדפס מכתבו דמרן הגריש"א זלה"ה גבי מכירת חמץ בכלים הבלועין מחמץ, והתם שלחי פט"ו נדפס מאי דנו"נ בזה מרן הקה"י זלה"ה, ע"ש היטב (ועי' נמי בספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו"ם (סימן כ"ז) מאי דכתיבנא לדון גבי כלים הבלועין מבש"ג, ע"ש היטב], וצ"ע אם י"ל כן נמי בנד"ד.

וכן נמי לעיל (סימן מ"ט) כתבנו לדון בשמפו דמעורב בו תערובת דחמץ אי שרי לסוך בו, או"ד סיכה כשתיה ע"ש, ואמנם דהכא יש לחלק בזה דבשמפו מכניסין מרכיב החמץ דייקא, ול"ש למימר דאינו נהנה מיני', משא"כ בכאן. וכן נמי יל"ד אם סיכה כשתיה הו"ל רק כשסך ממש, או"ד דגם ברחיצה בעלמא, דבסברא יש לחלק [ועי' בשדי חמד כרך ה' דף ק"ה ב' מדה"ס כלל ס"א, ע"ש], ויש לעיין בכל זה.

סימן ק"ד

ידון בטעמא דאין מברכין על מצות הגעלת כלים

הנה בטעמא דאין מברכין על מצות הגעלת כלים האריכו לדון בכ"מ, ועי' בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פ"א, הערה ס"ו) מ"ש

(שם, ס"ק י') חז"ל: וילגע בו בידים אסור דיילמא אתי למיכל מיניה, ואף על גבי דחמץ שלו מטלטלו ושורפו בחוה"מ וכדלעיל בסעיף א', התם שאני דכיון שהוא מחזור עליו לשורפו לא חיישינן שמא ישכח ויאכלנו, עכ"ל. וע"ש.

ויש לדון להאי חששא מאי טעמא לא ניחוש נמי דילמא תוך כדי דמאכיל הקטן להתינוק החמץ דיבוא לאכול ממנו איהו גופי', ואדרבה דאצל קטנים מישכח שכ"ח האי טפי מבגדול, וצ"ב [ועי' בס' שלחן שלמה למרן הגרשז"א זלה"ה (שבת סי' שמ"ג ס"ד), ע"ש היטב]. ושאלתי זה מקמיה מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב לי אהא "קטן אין חייב במצוות מדאו", עכ"ל.

תו יש לדון במאכל שרק תינוקות אוכלים, וכגון תחליפי חלב אם וכיוצא בזה, אי נמי שייך למיחש ביה לשמא יבוא לאוכלו, מאחר שאין הדרך כלל שגדול יאכל הימנו, וצ"ע. ומ"מ בנד"ה בלא"ה י"ל דאין להתיר מה"ט, ומשום דבמ"ב גופי' מייתי נמי לטעמא דלתא דקנין, ודכן נמי אפשר דשפיר י"ל בזה דלא פלוג. (ותו דאפשר שתוך כדי שמאכיל התינוק יטנפו אצבעותיו, ושמא יכניס אצבעו לפיו, וצ"ע א' הוי חששא רחוקה). ושלחתי האי ספיקא למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב לי אהא "לא פלוג".

סימן ק"א

הנצרך לאכול חמץ משום פיקו"נ אם

צריך ליוזר לכיון שלא לקנותו

בגליון אליבא דהלכתא (גליון פ"ג, עמוד ס"ט) כתב הגי"ר נדב פרץ שליט"א בעמח"ס נדבת פרץ ושא"ס, לדון בהיכא דצריך לאכול חמץ בפסח משום סכנת נפשות אם צריך ליוזר לכיון שלא לקנותו בכדי שלא יעבור בב' ובב', או דבסתמא אינו קונה, וכן י"ל בהיפוך דאף אם יכיון שלא לקנותו בעל כרחו קונהו כשאוכל, והשיב חז"ל: נלע"ד דצריך לכיון בהדיא שלא לקנותו, וראה ממש"כ במ"ב סימן ת"נ ס"ק י"ח לענין תינוק שנחוץ לו לאכול ולשתות חמץ, צריך לישא אותו לבית נכרי ויבקש להנכרי שיאכיל חמץ להתינוק, אך יוזר שלא יקחו בידו ד"יוזכה בו", ועי"ש עוד, ורואים שבסתמא יש לחוש לקנין. ועי' ג"כ בביאור הלכה סימן תמ"ו סעיף א' שהביא מהריב"ש סימן ת"א שאם מצא חמץ ברה"ר אסור לו להגביהו, דמשעה שהגביהו קנאו ועובר עליו בבל ידאה, ואפילו אם אין דעתו לזכות בו אלא מגביהו כדי לסלקו אסור לטלטלו, ומוכח דבסתמא חוששים לקנין. [ולכאוי הוא מטעם דידו של אדם קונה לו שלא מדעתו, והגם דאיכא סברא דאיסורא לא ניח"ל דליקני, צ"ל דמ"מ כיון דמצד המציאות ניח"ל דליקני לכן צריך גילוי דעת שאינו קונה], עכ"ל.

ולפענ"ד יש לעיין בזה דמאי יהני מאי דמכוין שלא לקנותו (דהא ניחא אזמן קודם דאוכלו דמהני), ברם אזמן אכילתו גופא לכאורה ל"ש הך כונה מאחר דאין לך סתירה לדיבורו גדולה מאכילתו [ואף איהו גופי' בשאלתו כתב ד"ל בהיפוך, דאף אם יכיון שלא לקנותו בעל כרחו קונהו כשאוכל, וצ"ב דבתשובתו לא זכר מזה ולא מידי, ומאי דכתב בשלהי תשובתו דאע"ג דאיסורא לא ניח"ל דליקני, מ"מ הכא כיון דמצד המציאות ניחא ליה צריך גילוי דעת שאינו קונה ע"ש, וצ"ב דהא גופא קשיא וכדאקשינן], וכן נמי יש לדון בזה מהא דאיתא בכתובות (דף ל' ע"ב) כיון דלעסיה קנייה, ע"ש היטב, ואמנם דבזה גופא דנו בכ"מ אי קניא למיחשב דדיליה הוא, או"ד דקנייה רק גבי קניני גזילה, ובספרנו ענפי משה בהלכות מאכלי עכו"ם (סימן ז') הארכנו לדון בעזה"י בהאי ענינא דכיון דלעסיה קניה מאיזהו מקומן, ע"ש באורך, וצ"ע. [וידידנו האברך המופלג רבי אלחנן הכהן טוויל שליט"א שדי' בה נרגא, וקאמר דכל דמכוין בהדיא שלא לקנותו אע"ג דלעסיה לא קני', ולפענ"ד יש לעיין בזה טובא, וצ"ע].

ועיין במ"ב סימן תס"ו (ס"ק ב') דכתב בתו"ד גבי חולה שיש בו סכנה, דאפילו אכילה ושתייה גמורה דחמץ נמי מותר לרפואתו ע"ש, אלא הזכיר דיש לו לכיון שלא לקנותו, ועי' בכה"ח (תס"ו, ז') ע"ש. ובעכצ"ל דכה"ג אינו עובר בב' ובב"י משום פיקו"נ (ואמנם דעל הזמן דקודם אכילתו לכאורה שפיר יש לו לכיון שלא לקנותו, וכדרמזנו בריש דברינו).

[ובעיקר מאי דכתב מהביאוה"ל בר"ס תמ"ו משמ"י דהריב"ש (סימן ת"א) דאין להגביה חמץ דברה"ר, ע"ע בשער הציון (תמ"ח, ס"ק ע"ו) ע"ש היטב, וע"ע במ"ב (תמ"ח, ה') מ"ש גבי הא דחצרו קונה לו בחמץ ע"ש.

ובמ"ב מהדו' דרשו (שם) כתבו דמשמע מדברי המ"ב דאפשר לקנות חמץ בפסח, ודכ"כ בביאוה"ל ר"ס תמ"ו שאסור להגביה חמץ דהפקר המונח ברה"ר, דמשעה שהגביהו קנאו ועובר אבל ידאה, ודכן דייק בשו"ת נודע ביהודא (מהדו"ק סימן י"ט ד"ה ואמנם מה) מדברי הר"מ ז"ל בהלכות חמץ ומצה (פ"א ה"ג), וביאר הנוב"י (שם, ד"ה ועוד נלע"ד ובד"ה ואם כן קם לדינא) שאף שמבואר בב"ק (מ"ה א') דאין קנין באיסוה"נ, מ"מ בחמץ איכא קנין, דהא כל חמץ אינו ברשותו דאדם, ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו כדי לעבור עליו בב', וה"ה גבי קנין בפסח דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו כדי לעבור עליו בב', ודכ"כ בחזו"א או"ח (סימן ק"ח ס"ק ז') - ואם יורשים חמץ בפסח, ציינו שם למ"ש בשו"ת נו"ב (סימן כ' ד"ה מילתא עמיקא) ולמ"ש המ"ב (תל"ה, ג') ע"ש.

ותו מייתי' משו"ת עונג יום טוב (סימן כ"ד) דכתב לבאר הא דחמץ בפסח לא יחשב כאיסוה"נ דל"ש בהו קנין, משמ"י דהר"ן ז"ל דכיון שקודם שקנאו מותר לו לאכול לאחר הפסח [וכגון דמכרו לנכרי וכדומה], אם כן איכא ליה שיווי ולא חשיב איסוה"נ אף בפסח, ועי' נמי בקונטרס הנד' בסוף שו"ת הריב"ש (עמוד קס"ג). [איני יודע למאי כיוונו, ובשלהי שו"ת הריב"ש מהדור מכון ירושלים, עמוד תשע"ז, נדפס קונטרס בענין זכיה באיסוה"נ מהגר"ח דייקעש ז"ל, וצ"ע שם].

מרן שליט"א לרמ"א דרורי שליט"א השיב אהאי שאילתא דד"ז "תליא בפלוגתא", וציין למ"ש בספרו בית מתתיהו (ח"א ס"א) דהאריך לדון אי במ"ע קיומית אמרינן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ע"ש היטב, ויל"ד בכל זה.

ודע דבספר הגעלת כלים (פ"א, שם) מייתי דבשו"ת פאת שדך (סימן מ"ח) ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן רצ"א אות א') הביאו דבהגדש"פ דאנשי הודו נדפס לברך אהגעלת כלים, וע"ש בכ"ד.

ברם חדשות אני מגיד דאינה השי"ת לידי מציאה רבתי בס' נחלת אבות, והוא אסופת גזוים מבית משפחת ששון (י"ל ע"י ישיבת חברת אהבת שלום, תשס"ז לפ"ק), והתם (עמוד פ"ה) הדפיסו מכתב מכ"י הגאון מוה"ר אשר אברהם הלוי ז"ל (וראה שם קורותיו ושבחיו), ובאות ב' כתב זה לשונו: "בענין ברכת הגעלת כלים שמצאת בספר הדפוס מאחד מחכמי קוצ'ין הי"ו, וחקרת לדעת אם מנהג קוצ'ין עד היום ומצאת שכן הוא, וחרדת מאד על הדבר, ידידי, מה אענה ומה אומר, הקץ לדברי רוח של מנהגי קוצ'ין, כבר ידוע שאנשי קוצ'ין אינם בני תורה, האמנם הראשונים היו בהם יראי ה' וחרדים אל דברו, וראו כתוב בפרשת מטות פרשת כלי מדין שכתוב זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו'. כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וגו', אשר משם נלמדו דיני גיעולי גויים ופליטתם, וחשבו שהיא מצות עשה כמוזהה ותפילין וקבעו לזה ברכה. אבל הסתירה לדבר זה מבוארת, כי מעולם לא צוה ה' לקחת כלים בלועים מאיסור ליהנות מהם ושנעשה להם תקנה, אלא השי"ת צוה עלינו בלאו שלא נאכל דבר איסור כנבילה וחלב ודם וחמץ בפסח וכיוצא, וא"כ הכלים הבלועים מאיסור אסורים לנו ליהנות מהם מחמת האיסור הבלוע בהם, אלא שהתיר לנו כאן בכלי מדין אחר שכבר הביאום מהשלל, שאם נרצה ליהנות מכלי מדין כדי להסיר גיעולם שיש להם תקנה כל דבר לפי עניינו כבולעו כך פולטו, ובפרשת חטאת כתוב וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר ואם בכלי נחושת בושלה ומורק ושוטף במים, ואין הכוונה שהיא מצות עשה לשבר כלי חרס ולמרק כלי נחושת, אלא להודיענו כי הכלי שיתבשל בו דבר בולע מגוף הדבר שנתבשל בו, ואם יבשלו בו פעם שנית יפלוט בפעם השניה את הבלוע בו מאז, ולכן כאן בכלי שנתבשל בו חטאת ונבלע בו אחר זמן אכילתו אותו הבלוע נעשה נותר ואסור בהנאה, ואפי' תוך הזמן אסור לזרים, והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ומשום הכי צוה ה' שצריך שבירה, הכוונה אין לו תקנה לחזור ולבשל בו פעם אחרת, אבל כלי נחשת הודיענו שיש תקנה במריקה זו דהיינו הגעלה אם נרצה לבשל בו פעם אחרת, שבמריקה זו כבר פלט האיסור, וכמוהו לענין כלי חמץ אם נרצה להשתמש בהם בפסח שצריך להסיר ולמרק האיסור של חמץ מהן, **ובכן ישתקע הדבר ולא יאמר לברך ברכה לבטלה**, ואם היה צד לברך בשעת הגעלת כלי חמץ, היא על ביעור חמץ, שבאמת הוא מצות עשה דתשבייתו כנודע, אבל ברכה זו כבר מברכים אותה בזמנה קרוב לזמן איסורו בשעת בדיקה, באופן שאין מקום לברכה זו כלל לכל מי שידע טעם ההגעלה, ולכן לא הוצרך שום פוסק לכתוב שאין מברכין על ההגעלה, ומכל שכן שלא תמצא פוסק שיכתוב שיברכו אלא בהגעלת כלים ריקים כאנשי קוצ'ין, עכ"ל.

והנה חזינו דאשתפך חמימי על יהודי קוצ'ין שנהגו לברך על הגעלת כלים, אמנם מש"כ בשלהי דבריו דלכן לא הוצרך שום פוסק לכתוב שאין מברכין על ההגעלה, זהו תימא, וכדכתיבנא לעיל דעמדו בזה רבותאי גדולים חקרי לב ובראשם האו"ה ז"ל, וכפה"נ אשתמיט מיני' הא לפי שעה, וצ"ע בזה.

סימן ק"ה

בהא דכתב המ"ב ז"ל (תנ"א, ג') "ואם הם

כלי חרס צריך שבירה מספק"

כתב המ"ב סי' תנ"א (ס"ק ג' ד"ה שנשתמש בהם וכו') וז"ל: וכלים חדשים שקונין מהשוק אפילו כלי חרס אין צריך לספק בהם שמא נשתמשו בו, דאין דרך להשתמש בכלים חדשים ואין צריכין אלא טבילה בכלי מתכות, אבל כאשר נקנים מן הנכרי בביתו ואינו מכיר בהן ודאי שהם חדשים, אם הם כלי מתכות צריך מספק להגעילן או ללבנן כפי תשמישן [מלבד מה שצריך לטבילן], **ואם הם כלי חרס צריך שבירה מספק**, עכ"ל.

וצ"ע מאי טעמא כתב המ"ב ז"ל דאם הם כלי חרס צריך שבירה מספק, והא אית להו נמי תקנתא לפימ"ש בשו"ע (שם, סעיף א') וז"ל: ומיהו אם החזירן לכבשן שמצרפינן בו כלי חרס חדשים מותר, דכיון שמכניסין להיסק גדול כזה ודאי לא חיס עליהו דילמא פקעי, אבל לתגוריים שלנו לא, עכ"ל. ועי' בטור ר"ס תנ"א ובנו"כ דשם, וע"ע במ"ב (סי' תנ"א, סקי"ג וי"ד), ע"ש היטב.

ויש לדון אם המ"ב ז"ל השמיט להא דיכול להחזירן לכבשן במכוון, דהנה בס' או"ה (כלל נ"ח, סימן מ"ט) אחר דמייתי לפלוג' הפוסקים אי מהני החזרת כבשונות, כתב וז"ל: "אבל בתגורים שלנו או למלאה בגחלים ודאי מודו כ"ע דחיישינן דלמא חיים עליהם, וע"כ אנו נוהגין שלא להסיקן כלל אפי' בכבשן של יוצר", עכ"ל. והובאו דבריו בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פ"ג, הערה צ"ה) והתם מייתי דכן כתב בא"י רבה (תנ"א, ג') אמ"ש בשו"ע (שם) אם החזירן לכבשן כו', וז"ל: ואנו נוהגין שלא להסיקן (איסור והיתר דין מ"ו), עכ"ל. והכי נמי עי' בהג' הגרעק"א ז"ל ר"ס תנ"א דכ' ע"ד השו"ע (שם) וז"ל: "בא"ר כ' בשם או"ה דאנו אין נוהגין בזה", וע"ע בכף החיים (תנ"א, כ"ד) ע"ש היטב. ואכתי כיון דנתבאר דס"ל לגדולי האחרונים דלפימ"ש באו"ה אין המנהג להחזירן לכבשן, שפיר הוא דכתב המ"ב ז"ל דאם הוא כלי חרס **"צריך שבירה מספק"**, ודוק בזה.

ומיהו עדיין צ"ע מ"ט לא גלי המ"ב ז"ל כן בהדיא, ועוד דאמ"ש בשו"ע דמהני החזרה לכבשן לא העיר המ"ב ז"ל ולא מיד, ואדרבה פי' זה,

ומשמע דס"ל לדינא דמהני [ועי' בספר הגעלת כלים הנ"ל בהערות ומילואים דבסוה"ס (ד"ה הערה צ"ה) כתב דבתוס' חיים על החי"א (כלל קכ"ה, סוס"ק א') כתב וז"ל: אך בשעת הדחק שאין לו כלים אחרים רשאי, פמ"ג עכ"ל, וכונתו דבשעה"ד שרי לאהדורי הכלי חרס לכבשן, וצ"ע.

וכשדברתי בזה עם הגר"ש גבאי שליט"א בעמח"ס שש אנכי, והצעתי קמ"י לדברי האו"ה, אמר דעפ"י י"ל דהא דכתב המ"ב בס"ק ג' דכשקונה כלי חרס מנכרי "צריך שבירה מספק", הוא משום דהני כ"ח איסורא בלעי, ודבזה מחמירינן כהאו"ה דלא לאהדורי אף לכבשן. ברם הא דכתב המ"ב ז"ל בס"ק י"ג וי"ד לבאר דברי השו"ע ז"ל דמהני החזרה לכבשן, הוא משום דהתם מיירי השו"ע בכלי דחמץ, וכיון דבכלי חמץ איכא למימר דמקרי היתרא בלע (עי' מ"ב סי' תנ"א סוס"ק כ"ח) שפיר מקילינן לאהדורינהו לכבשן, ודוק בזה.

אמנם מהגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א שמעתי דאין הכרח דהמ"ב ז"ל פליג אהא דהחזרה לכבשן (ממאי דלא נקט לה), וכן מצינו בדוכתין סגיain דעמדו בענינא דכלי חרס ולא כתבו להעיצה דהחזרה לכבשן, ויתכן דהוא משום שלא היה מצוי אצלם כבשן דמצרפינן בו כלי חרס חדשים, ואכמ"ל.

ועיין עוד בספר בעקבי תלמוד למו"ר מרן הגה"צ רבי יעקב אדלשטיין שליט"א הגאב"ד ור"מ דרמת השרון (סימן ל"ד) מאי דכתב בענין הא דכלי חרס אינו יוצא מידי דופיו. [ובמאי דהבאנו לעיל לדון אי חמץ מקרי היתרא בלע, עיין בספר בעקבי תלמוד (סימן קמ"ח) מש"כ לדון אי חמץ בימות השנה חשיב היתרא בלע, ע"ש].

ובעיקר מאי דכתב השו"ע (שם) דהיסק לא מהני בכלי חרס, עי' בשדי חמד (כרך ז', דף קע"ח א' מדה"ס, ס"ק י"ח) דכ' וז"ל: כלי חרס דלא מהני להו היסק כמ"ש ברס"י תנ"א, כתב הרב זכור לאברהם בח"א דף צד"ק ע"א בשם הרב בארות המים חיו"ד סי' ו' דבתגורים שלנו שהם גדולים מהני היסק.

והוא כתב ע"ד בדברשות מוהר"ל כתוב דאפי' תנור גדול של אופה לא מהני עי"ש, גם הרב תפארת אדם בסימן טו"כ הביא דברי הרב בארות המים, וחלק עליו במ"ש דהרא"ש שסובר דלא מהני אלא החזרת כבשונות לא אמר אלא לתגורים שלהם, אבל בתגורים שלנו גם הוא מודה דמהני, דאינו כן, דמתבאר מדברי התוס' והרא"ש בעז"ר דף ס"ז דס"ל דדוקא תגורים שבזמן הש"ס היו קטנים, אבל תגורים שבזמנם היו גדולים כתגורים שלנו, ובכל זאת ס"ל דלא מהני אלא החזרה לכבשן, **והכי נקטינן**, וגם הרב בארות המים לא סמך על דעתו למעשה, ומ"ש הרב באה"ט דכ"ח (=דכלי חרס, עי' באה"ט סי' תנ"א ס"ו) שנשארו אחר השריפה מותר להשתמש בהם בפסח, שידוע שזה טוב מהחזרת כבשונות והכלי לפי הענין, נראין דבריו, אלו תוד"ק, עכ"ל. ועי' בכה"ח (תנ"א, כ"ו) ע"ש. [ועי' בשו"ע תנ"א סו"ס א', ובמ"ב (שם, ס"ק י"ד ד"ה אבל לתגורים שלנו לא), דלכאו' מדבריהם נמי נראה דלא ס"ל חילוק בתגורים דילן ודלא כהבארות המים, ודוק היטב].

סימן ק"ו

בענין שימוש עראי בסכין דאיסורא

כתב הרמ"א ז"ל בסימן תנ"א (סעיף א') וז"ל: כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו צונן בלא הכשר (מרדכי ריש פרק כל שעה) (ועיין ביורה דעה סימן קכ"א), ע"כ.

ובמשנה ברורה (שם, ס"ק ט"ז ד"ה ועיין ביורה דעה סימן קכ"א) כתב וז"ל: דשם מבואר דדרך עראי מותר להשתמש בו אם הדיחו ושפשף תחילה, ועיין לעיל סוף סימן ת"נ ובמשנה ברורה שם, עכ"ל. וע"ע בכף החיים (שם, ס"ק כ"ח), ע"ש.

ולפלא שלא הזכירו הפוסקים בכאן דבש"ך ביו"ד (קכ"א, ט', ד"ה אבל מותר להשתמש כו') כתב וז"ל: היינו בכל הכלים מלבד סכין שצריך נעיצה כדלקמן סעיף ז', עכ"ל, וצ"ב.

וביותר קשיא לן בדמ"ב הל' שבת סימן שכ"ג (ס"ק ל"ז) כתב בשלהי דבריו וז"ל: סכין טריפה אם רוצה לחתוך בו לחם וכדומה בצונן דבעי הדחה, דמשמע שפשוף היטב לא הדחה בעלמא, אין לעשות זה בשבת דהוי כמתקן [פמ"ג, ע"ש עוד], עכ"ל. ומשמע מהא דס"ל להמ"ב ז"ל (משמ"י דהפמ"ג ז"ל) דלשימוש בסכין טריפה סגי הדחה (והיינו שפשוף היטב), ולא בעי ליה נעיצה בקרקע, וצ"ב ממ"ש הש"ך ז"ל ביו"ד דמייתנין לעיל (ושו"ר בהג' דשו"ע מהדו' מכון ירושלים הל' שבת דהעירו כן אעמ"ג שם, ע"ש).

מיהו שמעתי ליישב בזה מידידנו האברך המופלג חריף ובקי כש"ת מוה"ר אלחנן הכהן טוויל שליט"א, דהנה יש לדקדק במ"ש הפמ"ג ז"ל "סכין טריפה **דבעי הדחה**", וי"ל דכוונתו בזה באופן שדינו בהדחה ולא בנעיצה, ואהא הוא דקמציין בסו"ד למ"ש בשו"ע יו"ד סימן י' (סעיף ג') ובש"ך (שם, ס"ק כ') דהתם מבואר דהא דבעי לסכינא נעיצה הוא דייקא בסכין דמשתמשין בו לאיסורא תדיר. אך אם נשתמשו בו רק פ"א לאיסורא סגי ליה בהדחה, והאי הדחה היינו שפשוף היטב, כמבואר שם ע"ש, ובהאי סכינא מיירי הפמ"ג והמ"ב ז"ל דסי' שכ"ג ולק"מ. והא דאקשינן דבשו"ע יו"ד סי' קכ"א מבואר בש"ך דבסכין בעי נעיצה אף לשימוש עראי, ומ"ט לא נקטו כן הפ". בכאן אמר ידידנו הנ"ל שליט"א די"ל דהתם הוי הל' הכשר כלים הנקנים מעכ"ר, וממילא סתמייהו דסכינאי הוו לאיסורא תדיר, ודוק היטב. [ולא תקשי דחמץ נמי לא"י תדיר דחמץ קשה ל"ש, וא"נ אע"ג דשכיח כיון דחותך ביני ביני מידי אחריו לא מצטרפי, וכעין מ"ש בכה"ח חיו"ד סי' י' (ס"ק ח"ו) ע"ש, ודוק]. ודפח"ח.

אחר זמן שאלתי ממו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א במכתב וז"ל: כי הרמ"א (תנ"א, א') כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר (מרדכי פרק כל שעה), ועיין ביורה דעה (סימן קכ"א), ע"כ. ובמ"ב (שם, סקט"ו) כי וז"ל: דשם מבואר דדרך

עראי מותר להשתמש בו אם הדיחו ושפשף תחילה, עכ"ל. וע"ש בכ"ד. ויל"ע מ"ט לא הזכירו הפוסקים דבש"ך ביו"ד (קס"א, ט' ד"ה אבל מותר להשתמש כו') כי דהיינו בכל הכלים מלבד סכין שצריך נעיצה כדלקמן סעיף ז', עכ"ל וצ"ב, וכתב לי מו"ר מרן שליט"א אהא וז"ל: "לא שכיחא". תו שאלתי ממו"ר מרן שליט"א וז"ל: עוד צ"ב בדמ"ב הל' שבת (שכ"ג, ל"ז) כי בסו"ד סכין טריפה אם רוצה לחתוך בו לחם וכדומה בצונן דבעי הדחה, דמשמע שפשוף היטב לא הדחה בעלמא, אין לעשות זה בשבת דהוי כמתקן מנא [פמ"ג, ע"ש עוד], עכ"ל. וצריך עיון הא לסכינא לא בעי הדחה, ועבור הכשרו יש לנעצו, ויל"ע בזה, וכתב לי מו"ר מרן שליט"א אהא וז"ל: "נראה כמתקן", עכ"ל, ויש לעיין בכל זה.

סימן ק"ז

הגעלת סכין עם חלודה ושימוש בו

בשו"ע סי' תנ"א (סעיף ג') כתב בתו"ד וז"ל: וקודם הגעלה (=דסכינים) צריך לשופם יפה במשחות או בריחים להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם. ע"כ, וע"ש בכ"ד, וכתב עלה המ"ב (שם, ס"ק כ"ב ד"ה כל חלודה) וז"ל: דכתיב בפרשת הגעלת כלי מדין "אך את הזהב וגו'", כלומר רק את הזהב, דהיינו כשאין שם חלודה רק זהב בלבד מועלת הגעלה להפליט הבלוע, אבל כשיש שם חלודה יש לחוש שמא יש שם משהו מן החמץ והחלודה מכסוה, ולזה לא מהני הגעלה כי אין ההגעלה אלא למה שהוא בעין, וכל זה בחלודה שיש בה קצת ממשות (שקורין ראס"ט) שכשגוררין אותה משם יש שם כמה פרווין, שאז יש לחוש שמא יש תחתיה משהו ממשות האיסור בעין והחלודה מכסוה, אבל אם אין בחלודה ממשות כלל רק מראה בלבד כמו שנמצא לפעמים שיש שחרות או אדמימות בצד הפנימי של הכלי שאנו קורין (פלעקי"ן) אין קפידא, וכן הדין באותן כתמים הנעשים בכלי בדיל (שקורין ערד פלעקי"ן) שאין מעכבין את ההגעלה כיון שאין בהם ממשות רק מראה בלבד [אחרונים], עכ"ל. ועי' בכה"ח (שם, ס"ק מ"ח) מש"כ בזה, ע"ש, ועי' נמי בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פרק ו' סעיף א' ואילך ובהערות דשם) מאי דהאריך בכל זה טובא, ע"ש.

ואמנם יש לעורר בכל זה, דהנה בשו"ע יו"ד (קט"ו, ה') כי בתו"ד "ולא ינעוץ סכין בתוך אתרוג או בתוך צנון שמא יפול אדם על חודה וימות", ובפר"ח (שם, סוס"ק ז') כי וז"ל: "יובעל יפה מראה [תרומות פרק ח' אות ג' ד"ה מיצ"ע] פירש מפני שמעלה חלודה ונכנסת בצנון ואתרוג על ידי חריפותם וזמיק לאוכליהם", עכ"ל. ועי' נמי בדרכי תשובה (שם, ס"ק מ"א) דמייתי להפר"ח ז"ל, וכתב עלה וז"ל: ועי' בס' מזמור לדוד (להרב מהרד"ף [=מורינו הרב רבי דוד פארון] ז"ל) דף קי"א ע"ב שהביאו וכו' וז"ל, להך פירוש איכא חומרא וקולא, חומרא דלאו דוקא סכין אסור אלא כל ברזל וכיוצא, וקולא דבלפת וכיוצא דליכא חריפתא שרי, עכ"ד. עכ"ל, וע"ש. ולפי"ז יש ליוהר טובא בענינא דהחלודה משום סכנתא, וחמירא סכנתא מאיסורא וכמ"ש הרמ"א ז"ל אדברי השו"ע (שם), ולפלא דבס' שמירת הגוף והנפש לא מייתי מזה.

וכעין זה עיין בספר אות שלום על הלכות מילה להגה"ק ממזנקאטש זלה"ה (עמוד שפ"ג), דבתו"ד כ' וז"ל: אמנם קשה מאד ליוהר בזה, כי אם יניח הדם עליו אז כשיקנחו בלילה מוצש"ק עכ"פ נשאר חלודה במקום הדם, ונודע בין חכמי הטבעיים כי החלודה (ראסט) הוא ארס סכ"נ, ושמענו כבר מסכ"נ ר"ל שהיו מילדים שנמולו בסכין שיש עליו חלודה, ולפי"ז נמצא שהסכין שמלו בו בשבת לא ימולו בו עוד הפעם, כי כ"פ גם בהשחזה א"א להעביר החלודה שהוא נכנסת כארס בפנים בכחה כנודע, וחמירא סכנתא מאיסורא אפי' מספיקא, עכ"ל. וע"ש בכ"ד ובמאי דדן שם [וע"ע במאי דכתיבנא בעזו"י בגליון אליבא דהלכתא (גליון נ"ט, עמוד קל"ג) אדברי האות שלום, ואכמ"ל], ולא באתי אלא לעורר וכאמור.

סימן ק"ח

הגעלת סכינים המצויים כהאידינא דאית

להו קתא מעץ או מפלסטיק

כתב המ"ב (תנ"א, כ"ג) בתו"ד וז"ל: וכן אי יד הסכין דבוקה בבית יד על ידי דבק אין מועיל הגעלה, דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק ולא ירתיה המים יפה, וכן אם הבית יד עשויה מקרן גם כן אין הגעלה מועלת, שהקרן מתקלקל במים רותחין ויש לחוש שמא יחוס עליו, עכ"ל.

ולכאורה כל הא לא שייך בסכינים המצויים כהאידינא דהקתא שלהם מעץ או מפלסטיק וכה"ג, דבפשיטות אינם מתקלקלים במים רותחים, ול"ש בהו הך חששא דשמא יחוס על הדבק ולא ירתיה המים יפה, ובפרט דלא בריירא דמדביקין להו בדבק (דיתכן שהוא ע"י ואקום או התכה וכיו"ב), ואכתי באם מנקר מקום החריצים יפה ואח"כ מגעילן שפיר דמי, ועי' בספר אהל יעקב הל' כשרות לפסח (דיני הגעלת כלי עמוד י"ז) ע"ש. וע"ע בספר הגעלת כלים (פ"ג, ס"ק של"א ובהערות דשם), וע"ע בס' הנ"ל (פ"ג, ס"ק שי"א) מ"ש בעיקר הגעלה דכלי פלסטיק, ע"ש. [וע"ע בספר משנת יוסף למו"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א (סוגיות יו"ד, עמוד צ"א), ע"ש היטב].

סימן ק"ט

בענין חששא דחמץ בסתימות כתרים וכה"ג דבשינים

שו"ע סי' תנ"א (סעיף ה'): כלים שנשתמש בהם בחמין כפי תשמישן הכשרן, ע"כ וע"ש. ובמ"ב (שם, ס"ק ל"ה) ביאר בהא וז"ל: "דכבולעו כך פולטו", ע"ש.

והנה בספר דרכי תשובה סימן פ"ט (ס"ק י"א) כתב וז"ל: עי' בשו"ת שאילת שלום תניינא סי' קצ"ה שנשאל בדבר השינים הזרים [=שינים תותבות] אשר רבים יעמדו להם בפיהם ויאכלו בהם מאכלי חלב ומאכלי בשר, וכ' שאין להחמיר דבדואי נעשו ממין דבר קשה ושיע

בני עמודי | קטו

כהוגן, רק בוזיזות ובמהירות שלא יתקלקל ויתבעם בעל הכלי, וצריך עיון בזה.

ועתה כתבתי למו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א דיל"ד גבי כפות העשויות מקרן דלית להו תקנתא בהגעלה וכאמור, אם הא מילתא דייקא כשבעל הכלי מגעיל לכליו, או"ד אף כשאחר מגעילן עבורו, וכתב לי מו"ר מרן שליט"א "אין נ"מ".

סימן קי"א

אם סלים שמולחים בהם הבשר בעו הגעלה

שו"ע סימן תנ"א (סעיף י'): סלים שמולחים בהם הבשר יש מצריכים להם הגעלה, ויש מי שחולק ונראין דבריו (וטוב להגעילן או לקנות חרשים), ע"כ. ועי' במ"ב (שם, ס"ק נ"ט ד"ה יש מצריכים וכו') דכתב וז"ל: כיון דאינו נזהר כל השנה במלח מחמץ, שמא היה שם מעט חמץ וקיבל הכלי טעם מעט וחוזר ונותן טעם בפסח, עכ"ל. ובמ"ב (שם, ס"ק ס', ד"ה ויש מי שחולק) כ' וז"ל: דאחזוקי איסורא לא מחזיקינן, עכ"ל. וע"ע במ"ב (שם, ס"ק ס"א) דכ' בסו"ד דדביעבד אם לא הגעילן ומלח בהם בשר בפסח מותר לאכול הבשר, ואפי' אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים עי' מליחה, "מפני שאין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי", ע"ש. ועי' נמי בכף החיים (שם, ס"ק קל"ד ואילך), ע"ש, והרבה יש להאריך בכל הא ממ"ש בשו"ע דלעיל סימן תמ"ז (סעיף ה') ובנו"כ דשם, ע"ש היטב. ועי' בחק יעקב (תנ"א, ס"ק ל"ח) מ"ש אי מלח מיקרי דבר חריף, ובספר דבר חריף להגרמ"ט דינקל שליט"א (פ"ב, ס"ק כ"ג) האריך לדון בזה מכ"מ, ואכמ"ל.

סימן קי"ב

בשיטתיה דמרן הפרי תאר זה"ה דמחבת

בעיא ליבון הן לפסח והן לשאר איסורים

כתב הטור ס' תנ"א וז"ל: ומחבת שמטגנין בה כתב גם הוא (=אבי העזרי, ע"ש) שאביו רבינו יואל הצריכה ליבון, והוא התירה בהגעלה, ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל, וכן כתב בתשובה מחבת בפסח עושין לה הגעלה, ע"כ. וכתב עלה מרן ז"ל בבית יוסף (שם, ד"ה וכן כתב בתשובה וכו') וז"ל: בכלל י"ד (סימן א'), ואף על פי שהרשב"א כתב בתורת הבית (ב"ד ש"ד ל"ה א') דמחבת צריכה ליבון, נהגו העולם להכשירה בהגעלה כדברי אבי העזרי והרא"ש דמסתבר טעמייהו, עכ"ל. וכן נמי פסק מרן ז"ל בשו"ע (תנ"א, י"א) דמחבת שמטגנין בה מותרת בהגעלה, וע"ש בכ"ד.

והנה בטור יו"ד סימן קכ"א כ' וז"ל: מחבת שמטגנין בה כתב אבי העזרי בשם אביו רבי יואל שצריכה ליבון, והוא כתב שדיו בהגעלה, ולזה הסכים אדוני אבי הרא"ש ז"ל (פסחים פ"ב סימן ז'), ע"כ. ומרן ז"ל בב"י (שם, ד"ה מחבת) כ' וז"ל: כבר נתבאר בטור אורח חיים סימן תנ"א דנהוג עלמא בפסח כאבי העזרי (סימן תס"ד), ומיהו במחבת של איסור יש להחמיר כדברי ה"ד יואל, וכן דעת הרשב"א בתורת הבית להצריכה ליבון, עכ"ל.

וכן נמי קפסיק מרן ז"ל בשו"ע יו"ד (קכ"א, ד') וז"ל: מחבת שמטגנים בה אפע"י שלענין חמץ בפסח די לה בהגעלה, לענין שאר איסורים צריכה ליבון, ע"כ.

וחזי הוית למרן הגה"ק רבינו חיים בן עטר זצוקלה"ה דבספרו פרי תאר (שם, ס"ק ו' ד"ה מחבת וכו') כתב עלה חולקי: עמדתי על כל הסברות שנאמרו במחבת, ואראה ראיה ראויה בת"ה להרשב"א שכתב דכיון דהמחבת שמטגני' בה על הרוב אין עושין בה הרבה שמן, ואיכא טעמא בדבר להיות שכל השמן שישאר בה אחר הטיגון הוא נפסד, ואמטו להכי ממעטין בשמן עד שיצטרכו להוסיף ומוסיפי', ובכל פעם ופעם נשאתר המחבת על האש בלא משקה ולזה צריכה ליבון, ודבריו מוסברים ואין הפרש בין חמץ לשאר איסורי, ומה שהביא הש"ך והפר"ח בשם הרמ"ע דלא חשיב השמן משקה, סברא זו אין לה יסוד בשום ראשון מהראשוני, וזלת אבי העזרי שכתב ששמע משם אביו שהיה מצריך ליבון למחבת ולא ידע טעם, וכתב ואם משום דסובר דהשמן לא חשיב רוטב, ודחה לסברא זו בב' ידים, וראויה היא לידחות, ע"כ נראה לי דעקאר דמלתא ויציצו דדינא הוא כדברי הרשב"א, ולי"ש פסח ל"ש גיעולי גויים, ודלא כמר"ן, אלא דמר"ן נתלה במה דחוא דנהגו לא רצה להקל בדבר דנהגו להחמיר, ובהיכא דליכא מנהגא דינא קאי להקל, עכלה"ק.

ואחר העיון נראה דכונת קדשו דרבינו הפרי תאר ז"ל כך הוא, דאיהו גופי' סבירא ליה לדינא כהרשב"א ז"ל דלא שנא לפסח ולא שנא לשאר איסורים בתרווייהו בעי ליבון להמחבת - וזהו דקאמר "ודלא כמר"ן, והיינו דמרן ז"ל סבירא ליה דהן בפסח והן בשאר איסורים מעיקרא דינא הי' סגי בהגעלה [ומוכח כן נמי מהא דבב"י באו"ח כ' דמסתבר טעמייהו דהאבי העזרי והרא"ש ז"ל], ואהא קמוסיף רבינו ז"ל וקאמר דהא דחילק מרן ז"ל בין פסח לשאר איסורים הוא לצד "דמר"ן נתלה במה דחזא דנהגו לא רצה להקל בדבר דנהגו להחמיר", והיינו דכיון דבשאר איסורים לא נהגו עלמא להקל והצריכו ליבון (ורק דבפסח הקילו בהגעלה), על כן קאמר מרן ז"ל דלשאר איסורים יש להחמיר כדברי רבינו יואל והרשב"א ז"ל, ואכתי' "ובמקום דליכא מנהגא דינא קאי להקל", והיינו דזה קאי בשיטת' דמרן ז"ל דכיון דחזינן דתלה זה במנהג [מהא דכ' דבפסח נהגו עלמא כאבי העזרי, משמע דבשאר איסורים לא נהגו כוותיהו והצריכו ליבון], אם כן בהיכא דליכא מנהגא להחמיר, שוב הדר דינא דלמרן ז"ל דינא קאי להקל בזה ואף בשאר איסורים, ודוק היטב. (נתלבן בעז"ה בדיבוק חברים בט"ו תמוז תשע"ו לפ"ק, יומא דהילולא קדישא דמרן רבינו חיים בן עטר זצוקלה"ה זיע"א) [וע"ע בספר אהל יעקב ליידידנו הגר" יעקב אהרן סקוצילס שליט"א הל' כשרות לפסח (דיני הגעלת כלים, עמוד ל"ח) משי"כ בדינא דהכשרת מחבת לפסח ע"ש, ואכמ"ל].

השינים כגון גשרים כתרים וכיוצ"ב לענין בשר וחלב נראה דהחשש הוא רחוק, דאף אם נבלע טעם של בשר הרי זה רק משהו, וכדי שמשהו זה יתן טעם בחלב זה חשש רחוק, אך לענין חמץ בפסח שאיסורו במשהו, וגם בנותן טעם לפגם היה מקום להזהר מלאכול חמץ רותח מעת לעת קודם פסח, וכן היה מקום להזהר לא ללעוס דבר חריף בפסח, דהוי כעין דוחקא דסכניא, מ"מ חריין מרוסק אם מכניס לתוך פיו ומרגיש את טעמו ובולעו [ולא דמי בבלע מרור דלא יצא, דהתם לא הרגיש כלל טעם המרור], אין זה דוחקא דסכניא ומותר. וע"ע עמוד קצ"ט. מ"מ מעיקר הדין לא ראינו לרבותינו בדורות האחרונים שעוררו על זה, אף דגם אז היו לאנשים רבים תיקוני שינים, וכנ"ל. עכ"ל.

גם הלום מצאתי בספר אהל יעקב ליידידנו הגי"ר יעקב אהרן סקוצילס שליט"א (הל' מליחה בב"ח ותערובות, סימן פ"ט סכ"ז ובהערה מ') דמיייתי למ"ש הדרכ"ת ז"ל, וכתב עלה וז"ל: וכל זה מיירי בסתימה, אבל כתר העשוי ממתכת וכן סתימות שמעורב בהן מתכות ודאי בולעים, ואפשר לסמוך על דברי המהרש"ם בתשובה חלק א' סימן קצ"ז שכתב דדרך בני אדם שאין אוכלים מאכלים שהם חמים ביותר כשיעור יד סולדת בו, ולכן אין חשש בליעות כלל, ולמעשה לא ראינו שיש איסור לאכול מאכלים שבחום יד סולדת בו ואין לחוש, עכ"ל וע"ש, ולעיל הבאנו מהכף החיים ז"ל דס"ל כעין מ"ש המהרש"ם ז"ל דהכא.

תו האריך יידידנו הגי"ל שליט"א בהאי ענינא בספרו אהל יעקב קיצור הל' כשרות לפסח (עמוד ס"ו, והערה ס"ג), וע"ש מאי דמיייתי משו"ת קנה בושם (ח"ג סימן כ"ח, אות ב') ומשאר פו בזה, ואיכא לאוסופי אהא ממאי דכתבינא לעיל, ועי' בפסקי תשובות סי' תמ"ד (ס"ק ט"ו) וסי' תנ"א (ס"ק כ"ג), ע"ש. ואכמ"ל.

ובספר שערי ימי הפסח להגר"י טשנר שליט"א (שער ד', פ"א, ס"ז) כתב וז"ל: מכשיר רפואי בתוך הפה כמו מכשיר ליישור השיניים [הנקרא פלטה או רסן] וכדומה צריך לנקותו היטב, וכן את השיניים שלא ישאר בהם חמץ בעין, וכן הדין בשיניים תותבות, ובנוסף לזה טוב שלא לאכול חמץ חם 24 שעות אחרונות לפני סוף זמן אכילת חמץ, וכן לא לשתות שתיה חמה ביחד עם מאכל חמץ או מיד לאחריו, ולפי זה ה"ה מי שיש לו כתרים או סתימות בפה אין לאכול חמץ חם בזמן ההוא, אולם אין זו אלא חומרה כי עפ"ר האוכל שמכניסים לתוך הפה אינו בחום שהיד סולדת בו, ועוד שהרי הוא כלי שני, ומעיקר הדין אפשר להקל בזה ובלבד שינקא אותם היטב כנ"ל, ומ"מ משום חומרה דחמץ יש הידור להיזהר בזה לכתחילה, עכ"ל.

[ומידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס שמעתי דבספר מקדש ישראל (פסח ח"א סי' ת"ט) האריך בענינא דהכשר שיניים לפסח, ברם אינו מצוי אצלי לעיוני ביה]. ומידי דברי עם מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בענינא דהכשרת שיניים, וכן שיניים שיש בהם סתימות לפסח, אמר לי דצריך לנקותן, ושאלתיו במה יש לנקותן, ואמר לי "בסמרטוט" [וכן נמי דנתי קמי' גבי שתי חמה דחמץ שנגעה בשינים, ואינו זוכר מה השיבני בזה]. וע"ע בספר אלא ד' אמות מהנהגותיו דמו"ר מרן שליט"א (פמ"ד, ס"ג) דכ' וז"ל: בסוף זמן אכילת חמץ לא נזהר לשטוף את הפה מחשש שנשארו פיירווי חמץ בשיניים, ואמר לי שכשחל ערב פסח בשבת יש לשטוף את הפה כי יש לחוש יותר לחמץ בין השיניים, שהרי קודם לכן אכלו סעודה, עכ"ל. וע"ש. [ופשיטא דבשבת אין לנקות הפה בסמרטוט].

סימן קי"י

בהא דליכא לכפות העשויות מקרן תקנה בהגעלה דילמא חיים עלייהו, אם הוא דייקא כשבעל הכלי מגעילן

שו"ע סימן תנ"א (סעיף ז'): יש יש שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דילמא חיים עלייהו. ע"כ.

נסתפקתי אי האי חששא דדילמא חיים עלייהו הוי דייקא כשבעל הכלי מגעיל להכלי, או דילמא אף כשמגעיל כליו ע"י אחרים, וכדמצוי האידנא דמגעילין ע"י אחרים ברחובה של עיר, דבזה לכאוי ל"ש האי חששא.

והנה עי' שו"ע ס' תנ"א (סעיף א') דכ' דהיסק לא מהני לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין, ואפי' שלא ע"י האור רק דעירה לתוכו רותחין, ואפי' באם ימלואם גחלים, "דחיישינן דילמא חיים עלייהו דילמא פקעי **ולא עביד להו הסקה מעליא** וכו', אבל לתנורים שלנו לא', ובמ"ב (שם, ס"ק י"ד ד"ה אבל לתנורים שלנו לא) כ' וז"ל: "דחיישינן דילמא חיים עליה ולא ישהה שם הרבה, ויוציאנו מן התנור קודם שיתלבנו", ע"ש היטב. ועי' נמי במ"ב (כ"ג) דכ' בתו"ד וז"ל: וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק אין מועיל הגעלה, דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק **ולא ירתח המים יפה**, וכן אם הבית יד עשויה מקרן גם כן אין הגעלה מועלת, שהקרן מתקלקל במים רותחין, **ויש לחוש שמא יחוס עליו**, עכ"ל וע"ש. ועכ"פ דנראה מבואר מכל הא דהך חששא שייכא דייקא גבי בעל הכלי גופי', אי משום שלא יכשיר הכלי כראוי או שלא יחמם המים כראוי, משא"כ במגעילו ע"י אחרים וכנ"ל דל"ש למיחש להא.

שוב מצאתי בפרי מגדים (סי' תנ"א בא"ס ס"ק י"ט) דכ' וז"ל: "ואף שאומר שאין חיים אין שומעין לו ואסור כבס"א בב"ח", עכ"ל, וע"ש מאי דדן גבי דיעבד, וע"ע בכף החיים (תנ"א, קפ"א) ע"ש. איברא דמהא ליכא לאוכוחי ולא מידי, דאפשר דמיירי כשבעל הכלי חפץ להגעילו ואומר דלא חיים, ודבזה כיון דנוגע בדבר ל"ש למישמע ליה, משא"כ במגעיל ע"י אחרים.

ואפשר דבמגעיל ע"י אחרים נמי איכא למיחש להא, דאע"ג דל"ש חששא דאין מרתחין המים יפה, דרתוחין ועומדין הם כל העת בלא הפסק, מ"מ כיון דכלי דקרן מתקלקל במים איכא למיחש דלא יגיעילוהו

שלא בלעו ולא פלטו כמו כלי זכוכית, וגם המאכלים שאוכלים ע"פ הרוב המה רק מכלי שני ואין היס"ב, עי"ש. וכן כשהייתי בוועין שאלתי לרופא מומחה גדול ואומן בעשיית השינים מהו תוכן השינים הללו, ואמר לי במסל"ת שהוא נעשה ממין אחד המובא מאמעריקא שבטבעו אינו בולע שום בלוע לתוכו, כי כן יסדו הרופאים לעשותו ממין זה דוקא שהוא מההכרח שאם יהי' בהשינים איזה בלוע ממאכל הנה יבא מזה ענין העיפוש להבלוע, וכשהוא בפיו יצמיח מזה חולאים שונים להגוף. אמנם עכ"ז הנני מזהיר לכל שואל אותי דמהראוי לכל ירא שמים להחמיר לעשות לו חדשים, וכן ידעתי מכמה אנשים יראי ד' שנוהרים בזה, אמנם כל זה הוא בהשינים שמשמיים בתוך הפה שעשויים לחלצם ולהסירם בכל עת שירצה ויכולין להחליפם, אבל יש כמה אנשים שיש להם נקבים גדולים בשיניהם, והרופא מדביק הנקבים במין דבק, ולפעמים הדבק הוא גדול בכמות יותר מן השן, עי"ז לא ראיתי ולא שמעתי שיוהר שום אדם למנוע שלא לתקן השינים מחשש תקלה זו שאוכלין בהם פעמים חלב ופעמים בשר, ובע"כ ססומכין על היתר זה שהדבק הוא דבר שאינו מקבל שום בלוע לתוכו וכנזכר, עכ"ל.

ולקושטא דמילתא אע"ג דהדרכ"ת ז"ל בריש דבריו מהדר אחר היתרא דשינים תותבות, ויהיב ב"י טעמא דאינו בולע, מ"מ כתב דאיהו גופי' מחמיר בזה לשואליו ליעביד חדותין, ברם גבי סתימות בשינים לא הצריך מאומה, וקמסתמך דאיהירא דאינו בולע בשופי, וצ"ל דהיכא דאפשר אמנם ראוי לכל יר"ש לעשותו, משא"כ היכא דא"א וכבסתימות דבשינים דבזה איכא למיסמך אהאי היתרא, ופשוט, ועכ"פ מבואר דלא הצריך הדרכ"ת ז"ל ולא מידי להכשר סתימות השינים לפסח [ובפשיטות דעכ"פ יש לנקותן ולנקור קודם פסח, וכפי דיש לנקות ולנקר השינים קוה"פ כמ"ש בכ"מ, ואכמ"ל].

ועי' בכף החיים להגר"ח סופר זה"ה חי"ד (סימן פ"ט, ס"ק כ"ב) דמיייתי למ"ש הדרכ"ת ז"ל, וכתב עלה וז"ל: ומיהו עיין לקמן סי' ק"ה סעיף ב' דחוש שאין היס"ב לכ"ע אינו מפליט ומבליע, וא"כ זה האוכל ודאי שאינו יכול לאכול דבר שהיס"ב מחמת חומו, וא"כ אפי' אם יהיו השינים מה שיהיו אין בולעים ואין פולטים מחמת שאין האוכל יד סולדת בו, ואם כן לפום דינא די ברחיצה בין בשר לחלב ובין לפסח, ועי"ז יש לסמוך מי שאי אפשר לו לעשות אחרים, וכ"ש אם השינים בעצמם הם ממין שאין מפליט ומבליע דשרי, עכ"ל. [ושו"ר בספר מעדני השלחן להגה"צ רבי לוי הכהן רבינוביץ זה"ה (סימן פ"ט, במטעמי השלחן שלהי ס"ג) דאחר דמיייתי להד"ת והכה"ח ז"ל, כתב וז"ל: ונראה בשינים שנעשו באופן שאפשר להוציאם מהפה ולהכניסם, לא די לנקות ע"י הדחה בעודן בפיו כי כידוע שהמאכל נכנס בהם, אלא יוציאם וינקם וידיחם, וכן כדאי לעשות בין דגים לבשר, עכ"ל, ויל"ע בזה].

אמנם בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פרק י"ג, סעיף תל"ד ובהערה דשם) מיייתי למ"ש בדרכ"ת דמיייתנן, וכתב עלה דבשו"ת מנחת אלעזר (למר בריה דהדרכ"ת ז"ל) ס"ל להחמיר לענין חמץ בפסח שלא יאכלו חמץ גמור תוך כ"ד שעות לפני זמן אכילת כזית מצה בליל פסח, וכמ"ש בס' דרכי חיים ושלום (סימן תקס"ח) משמיה, ע"ש. [וכפה"נ מיירי בחמץ **חם**, דאל"כ מאי יעביד בע"פ דחל בשבת, וצ"ע שם]. תו כתב (שם) דפ"א סיפר המנח"א ז"ל בדרשת שה"ג מה שראה אצל זקנו השם שלמה ז"ל דבער"פ חיך וכיכס השינים בכלי המיוחד לכך עד שזב מהבשר ע"ש, וכדעתי' הדרוכי חיים ושלום העלה לדינא בספר ברכת הפסח (סימן ה', סעיף א'), ע"ש היטב [ויל"ע מאי קעביד השם שלמה בער"פ שחל בשבת, וצ"ע].

תו מיייתי בס' הגעלת כלים (שם) דבהגדה של פסח מועדים חזמנים להגר"מ שטרנבוך שליט"א (עמוד י"ב) כתב וז"ל: האחרונים דנו בשינים תותבות איך להכשירן ולהגעילן, אבל באמת ביותר קשה בשינים של זהב או כסף וכן מילואים מחומר כהנ"ל שנדבקו באופן שא"א להסירן, והם ככלי מתכות דבלעי ופלט,י, וא"כ פולט ח"ו חמץ בפסח, ואולי בזמן חז"ל לא נדבקו ואפשר היה להסירן, כן מפורש במשנה פ"ו דשבת שאשה לא תצא בשבת בשן של זהב דילמא שלפא, ומוכח שיכולים להסיר השן, אבל זה זמן רב שמתקנים בקביעות, וכמעט כל בית ישראל בשינים כאלה, וקשה להבין למה אין עוברין באיסור חמץ בפסח, ובשלמא לענין בשר בחלב אפילו אוכל ביום אחד בשר ואח"כ חלב חם, כיון שאינו דרך בישול והוה מכלי שני אין כאן איסור דאורייתא, ולגבי איסור דרבנן נסמוך שאין בה שיעור חמימות דכריסו נכוית בה, אבל לענין חמץ בפסח דאורייתא היאך נסמוך באיסור תורה על סברא מפוקפקת ביותר, דלרוב הפוסקים תלוי בכריסו של תינוק נכוית בה, ומצוי שאוכלים בחמימות כזו, וכן בדבר גוש להרבה פוסקים אין דין כלי שני, ובכלל לשיטת הגר"א קי"יל דחמץ איסורא בלע מיקרי, וע"ש יש מדקדקין שלא לאכול חמץ חם כ"ד שעות לפני הפסח, דאז עכ"פ אין כאן חשש דאורייתא דהוי גטל"פ, אבל כל זה לא מהני לענין דבר חריף, שבוז אין דין גטל"פ כמבואר בשו"ע יו"ד סימן צ"ו דאגב דוחקא דסכניא דבר חריף בולע ופולט גם בגטל"פ, והכא איכא נמי דוחקא דשן, ואין לומר דאזלינן בחמץ בתר רוב תשמישו, שהרי דוקא בגטל"פ סמכינן על רוב תשמישו לענין הגעלה, אבל לדבר חריף שאין כאן דין גטל"פ אין לסמוך על סברת רוב תשמישו, וצעי"ג על מה סומכין להקל, וע"כ יש נמנעין לאכול שום ודברים חריפים בפסח, ואף שאוכלים בליל פסח תמכא שהיא דבר חריף, אולי לאחר שנמלל כראוי אין כאן דוחקא ושרי. או אין מחמירין במקום ביטול מצוה, וצ"ע בכל זה שהאחרונים לא ביארו כל הצורך, עכ"ל, וע"ש. - ועיין נמי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב, סימן רי"א, ס"ז) מש"כ בזה, ע"ש.

ובספר חוט שני למרן הגאב"ד הגר"ן קרליץ שליט"א (פסח, פרק י', עמוד קי"ג) כתב וז"ל: סתימות בשינים, מסתבר שאין צריך לחוש שנבלע בהם חמץ או בשר וחלב, דהם עשויים מחומרים נוקשים שאינם בולעים בקל, דאל"כ היה מהם ריח בפה, אבל חומרים ממתכת שעשויים לתיקון

סימן קי"ג

בדינא להגעלת ידות הכלים

שו"ע סימן תנ"א (סעיף י"ב): כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן. הגה: מיהו אם לא הגעילו הידות אין לאסור בדיעבד, ואפילו לכתחילה יכול להגעילן על ידי עירוי שמערה עליהן (או"ה כלל נ"ח), ע"כ. והנה במ"ב (שם, ס"ק ס"ח ד"ה כל הכלים) כתב וז"ל: משום שכשנשתמש חמץ בגוף הכלי בחמין אמרינן דהוליד הבליעה בכולו, אכן מטעם זה לבד לא היה שייך דין זה אלא בכלי מתכות משום דחם מקצתו חם כולו, והמחבר הלא קאמר "כל הכלים", משמע דאף כלי חרס וכלי עץ, וכן כתב במרדכי בהדיא דעץ פרוו צריך להגעיל הבית יד שלו, ועל כרחק דחיישינן עוד שמא קיבל היד איזה פעם חמץ על ידי כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא, ובמחבת על ידי ניצוצות שניתו עליו מגוף הכלי, עכ"ל.

ובאם לא הגעילו הידיות, הנה מיייתנן לעיל דרמ"א ז"ל סבירא ליה דאין לאסור בדיעבד, ובמ"ב (שם, ס"ק ס"ט) ביאר בזה דכי היכי דנבלע החמץ ביד ע"י גוף הכלי, כן עתה נפלט הימנו ע"י הגעלה של גוף הכלי, והוסיף אהא וז"ל: "ולאידך חששות שכתבנו לא מחזיקינן בדיעבד", עכ"ל. וע"ש בכ"ד. ומבואר מהא דרק בדיעבד הוא דליכא למיחש להני תרי חששות [וע"ש במ"ב (ס"ק ע') מאי דפי' בגדר בדיעבד דהכא, ע"ש]. ואכתי יש לעיין, דהנה אמ"ש הרמ"א ז"ל התם "ואפילו לכתחילה יכול להגעילן על ידי עירוי שמערה עליהן", כתב המ"ב (שם, ס"ק ע"א) וז"ל: דהרי נוגעין בו כל השנה בידים מלוכלכות, וגם לפלוט בזה את הבלוע שבלעו הידות ע"י ניתוח הניצוצות עליהן וכנ"ל, ואם ידע שנשתמש בידות בחמין בחמץ בכלי ראשון לא מהני עירוי אפילו בדיעבד, וצריך הגעלה גם כן בכלי ראשון דוקא, עכ"ל. וצ"ע לדלעיל כי המ"ב ז"ל דחד מטעמי הגעלת הידות הוי "שמא קיבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא", ומקורו מהב"ח, ובב"ח (שם) נקט בלישניה דאי אפשר דלא בלע גם הידות טעם החמץ בכל השנה ע"י כלי ראשון כשמדיחין אותן, ע"ש בכ"ד, ולפי"ז צריך עיון מאי טעמא יהני בהא עירוי מאחר דכולא שתא בלעי הידות מכלי ראשון, ואף אי נימא דלא כמ"ש הבי"ח ז"ל דמשמע דבודאות בלעי מכ"ר, רק דנימא דאיכא למיחש להא. נמי צ"ע מ"ט לקושטא דמילתא לא קחיש המ"ב ז"ל להך חששא מאחר דאיזהו גופי' מיייתי לה לעיל, ועוד י"לע דמהו הטעם דנקט המ"ב ז"ל בכאן "דהרי נוגעין בו כל השנה בידים מלוכלכות", דבפשיטות זה לא הוי ככלי ראשון, והוא טעם אחר מדנקיט לעיל וכמשי"נ, וצ"ב.

והנה במ"ב מהדורת דרשו כתבו אדברי המ"ב ז"ל דכאן וז"ל: ואף שכתב לעיל (ס"ק ס"ח) שאחד מהטעמים שצריך להגעיל את הידיות הוא מפני שיתכן שבלעו חמץ בכלי ראשון, מ"מ מבואר כאן שכל עוד אין ודאות שהשתמש בהן בכלי ראשון אין צריך להגעילן בכלי ראשון, ודי להגעילן ע"י עירוי, עכ"ל.

ולפענ"ד דבריהם צריכים עיון, מאחר דהמ"ב ז"ל התם נקיט בלישניה "ועל כרחק דחיישינן עוד **שמא** קיבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו בתוכו לנקות מזוהמא", ע"ש. ומשמע דאף על צד דשמא הוא דקמצריך ליה הגעלה דיד ככלי, והיינו בכלי ראשון, לא רק היכא ידיעינן בודאות דבלע בכלי ראשון.

ואשר נראה לפענ"ד דלכאורה איכא פלוגתא בין מרן ז"ל לרמ"א ז"ל, דהנה בטור סימן תנ"א כתב וז"ל: וכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם, וכתב עלה מרן הבי" ז"ל (שם) דכ"י המרדכי בפ' כל שעה (סימן תקע"ז) עץ פרוו מגעילו ברותחין אפילו הבית יד, וכן המחבת, ע"ש.

ברם בדרכי משה (שם, אות ח') כתב אהא וז"ל: ועיין לקמן ביורה דעה סימן קכ"א (אות ט"ז) דאין להחמיר כולי האי בהגעלת בית יד, עכ"ל. והתם ביז"ד כתב הד"מ (שם) בתו"ד וז"ל: ובאיסור והיתר כלל נ"ח פסק דלכתחילה יש להגעיל היד של מחבת וכל כדומה לזה, אמנם בדיעבד אין לחוש אם לא הגעיל רק הכלי עצמו דכבולעו כך פולטו, דלכתחילה טוב להגעילו דהרי נוגעים בה כל השנה בידים מלוכלכות, ומיהו ע"י עירוי אף לכתחילה, עכ"ל. משמע שפוסק ג"כ כדעת הטור והר"ן, וראיתי רבים מקילין אפילו לכתחילה שלא להגעיל יד המחבת, וטוב להגעילה לכתחילה כדעת הארוך, עכ"ל.

ומהשתא נראה דמרן ז"ל קסבר דבכל גווני יש להגעיל יד המחבת בכלי ראשון, ואפי' מחבת דכלי חרס או עץ כמבואר בב"י משם המרדכי, וזהו דנקיט מרן ז"ל בלישניה בשו"ע "כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם **כמותן**", והיינו בכלי ראשון, ואהא קמסבר המ"ב ז"ל דטעמא דמילתא דמגעילין אף היד בכ"ה הוא לחשש שמא קיבל ביד איזה פעם חמץ ע"י כ"ר וכי.

ברם מוזברי הרמ"א ז"ל הן בד"מ וכן בהג"ה מבואר דפליג אהא וס"ל דסגי להגעילן אף ע"י עירוי, ובפשיטות צ"ל דלא חשש להך חששא דנקט המ"ב ז"ל בביאור דברי מרן ז"ל, ועל כן המ"ב ז"ל גופי' בס"ק ע"א דהתם משתעי בדברי הרמ"א ז"ל לא נקט כלל להך חששא דשמא קיבל היד איזה פעם חמץ ע"י כ"ר, רק דמיייתי להחשש דכתב הד"מ משמי' דהאז"ה "דהרי נוגעין בו כל השנה בידים מלוכלכות", ודעל חששא דא בפשיטות סגי בהגעלה דעירוי, [ובזה אי"ש מאי דנקט נמי לטעמא בתרא דבלעי ידות ע"י ניתוח הניצוצות, דבזה נמי סגי בפשיטות ע"י עירוי, ומאי דסו"ס נקט לה נמי אדברי מרן ז"ל, והא למאי דכתיבנא מרן ז"ל בעי הגעלה, ואי טעמא משום ניתוח ניצוצות לכאו' סגי בעירוי, אך י"ל דלרווחא דמילתא נקיט לה המ"ב ז"ל נמי לה"ט גם בדעת' דמרן ז"ל, ודוק היטב].

וזהו דקמסיים המ"ב ז"ל דאף לדעת' דרמ"א ז"ל "ואם ידע שנשתמש בידות בחמין בחמץ בכלי ראשון לא מהני עירוי אף בדיעבד, וצריך הגעלה גם כן בכלי ראשון דוקא", והיינו כדפי' לעיל בעזה"י דכל עוד

דלא ברירא ליה דנשתמש בכ"ר לא מצריך הרמ"א ז"ל הגעלה בכ"ר רק משום חששא, ורק היכא דברירא ליה דנשתמש בכ"ר אמנם בעי ליה הגעלה בכ"ר. ועל כן אם אמנם יודע דהדיחו בכ"ר, גם הרמ"א ז"ל מודי דלא סגי בעירוי, כנלפע"ד.

[ואיכא לאוסופי בכל הא דעי' מ"ש הרמ"א ז"ל (תנ"א, כ"ז) הברזות שבחבית של יין נוהגין להדיחן (אגור ומהרי"ל), ובמ"ב (שם, ס"ק קס"א) כי וז"ל: מפני שממשמשין בהם בידים המדובקים בחמץ, עכ"ל, ויל"ע בכל זה].

שוב ראיתי בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פי"א, הערה י"ד) דהאריך לדון בטעמי הגעלת יד הכלי, ובשלהי דבריו כתב וז"ל: ובספר תבואות שמש סימן כ"ג הקשה על מ"ש הט"ז "שמא קיבל היד איזה פעם חמץ", אם כונתו לומר דקיבל בצונן, הא ודאי ליתא, דאי"כ א"צ הגעלה לזה, אלא ודאי כוונתו שמא קיבל היד פעם חמץ בחמין, והיינו שחוששים למיעוט תשמישו, הרי הט"ז על דברי המחבר קאי, והמחבר סובר דאולינן בתר רוב שימושן, ועוד מדוע צריך להגעיל הידית (שהרי כתב המחבר כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם), הרי הידיות קיבלו חמץ רק ע"י עירוי, והכלי עצמו הכשור בהגעלה, ועיין בב"ח או"ח סימן תנ"א שכתב דטעם הגעלת הידיות משום דאי"א שלא בלעו הידיות טעם החמץ בכל השנה ע"י כלי ראשון כשמדיחין אותן לנקותן מהזוהמה לאחר תשמישן, ולכן כתב הטור דצריך להגעיל הידות כמותן ואפילו של עץ, ע"כ. ואין להקשות עליו קושייתנו הראשונה על הט"ז, די"ל דהדחת הידות בחמין הוי רוב תשמישן, אך עדיין תקשי מעיץ קושייתנו השניה, דאף כלי ראשון א"צ להכשיר ידיותיו אלא לפי הכלי שמדיחין אותו, אם בכלי שני או בעירוי מכלי ראשון ולא כפי שימוש הכלי. ואולי אפשר ליישב דמ"ש הטור והמחבר "כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם", אין הכוונה על אופני ההכשר אלא על חובת ההכשר, שכשם שהכלים צריכים הכשר גם כן ידיותיהם.

והנה צ"ע דברי המשנ"ב שם ס"ק ס"ח דהוכיח שחובת הכשר הידיות אינו רק משום חם מקצתו חם כולו, דטעם זה שייך רק בכלי מתכות, והמחבר הלא קאמר "כל הכלים", משמע דאף "כלי חרס" וכלי עץ וכו', עכ"ל. והרי לכלי חרס לא מהני הגעלה. וראה הערה זו בספר בית מרדכי (הריס), עכ"ל, וע"ש בכ"ד.

ולפום מאי דכתבנו לעיל לא זכיתי להבינן מאי דקמתרץ בכאן דמ"ש הטור והמחבר כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם, אין הכוונה על אופני ההכשר רק על חובת ההכשר, דהא בד"מ משמע בהדיא דס"ל בדעת' דהב"י דכוונתו דיש להגעיל היד באופן דמגעילין הכלי, ועלה הוא דקאמר "דאין להחמיר כולי האי בהגעלת בית יד", וכדהאריך בד"מ דיו"ד, ע"ש היטב. ועוד דממ"ש הרמ"א ז"ל בהג"ה "ואפילו לכתחילה יכול להגעילו ע"י עירוי שמערה עליהן", נמי משמע דפליג בזה אמ"ש בשו"ע, ופשוט, והרבה יל"ד בכל האי ענינא, וצ"ע. [למודעי אני צריך, אשר יגעתי עצמי בהאי שמעתתא זמן זמנים, ועכ"ז רואני כי ישנם איזה עיקולי ופשוורי ודברים הטעונים ביאור והוספה, והשי"ת יאיר עינינו כמאור תורתן].

סימן קי"ד

בהא דכתב הרמ"א ז"ל דרושם שעושים האומנים בתוך הכלים מותר להגעילן

בהג' ע"ס איסור והיתר (שער נ"ח, כלל ס"ח) כתב וז"ל: ומיהו הקנקנים בשוליהם רושמינן האומנים, ואפי' הכלי כסף שיש באמצעות הטלאי המצויירין, נראה שיכולין להגעיל אפי' מחמץ למצה, דרובן נתקנו כשהם חדשים, והוקדם הטלאי לאיסור, אך באותן כלי כסף שיש בהן ס', הבעל בית ואומנים ודאי יש להחמיר ואפי' בשאר איסורין דשמא נתקנו אח"כ, שאיל"ה, ע"כ.

ובדרכי משה יו"ד סי' קכ"א (ס"ק ו') מיייתי להג' הנ"ל, וז"ל: וכתב באיסור והיתר הארוך (בהגהות מן הספר שער כ"ח סימן ס"ח) ומיהו קנקנים בשוליהם רושמן אותן האומנים כשהן חדשים ומותר להגעילתן, וכן כל כיוצא בזה דודאי נעשה מחדש, ע"כ.

והכי נמי כתב הרמ"א ז"ל בשו"ע (תנ"א, י"ג) וז"ל: רושם שעושים האומנים בתוך כלים מותר להגעילן מאחר שנעשה מחדש, וינקרם היטב (או"ה בהגהות), ע"כ.

והנה בביאור הלכה (שם, ד"ה מאחר שנעשה מחדש) כתב וז"ל: לא ידעתי, ממה נפשך אם אפשר לנקרן אפילו אם קדמה בליעה לא דמי לטלאי, ואם אי אפשר לנקרן לעולם צריך ליבון [מגן האלף], ולעניות דעתי **דכונת הרמ"א ברושם שנעשה על ידי דיבוק עופרת על הכלי ולא בנחנק בגופו**, דבזה באמת שרי בכל גווני אם אפשר לנקותן היטב, עכ"ל.

ולקושטא דמילתא לפום לישני דההג' דהוא מקור דברי הרמ"א ז"ל, נראה בהדיא כדמסבר לה הביאהו"ל לדברי הרמ"א ז"ל, דהא התם איתא "דרובן נתקנו כשהם חדשים והוקדם הטלאי לאיסור", ובפשיטות זה קאי נמי אקנקנים דהאומנים רושמים בשוליהם [ומ"ש גבי כלי כסף "ואפילו", יתכן דרבותא הוא מאחר דבהם ועכ"פ כפה"נ בזמנם הי' הטלאי גדול טפן]. ודוק בזה.

ועיין בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פ"ו, הערה ט"ו) דמיייתי למ"ש הרמ"א ז"ל ולמ"ש בביאהו"ל בזה, ובסו"ד כתב וז"ל: ועיין בהגהות או"ה כלל נ"ח סימן ס"ח דהוא מקור דינו של הרמ"א. ודוק דכך היא כוונת הדברים, עכ"ל. ויתכן דכוונתו למאי דכתיבנא בעזה"י. ועי' בהערות ומילואים הנד' בסוף האי ספרא (עמוד תס"א) דמיייתי דהכי תריץ לה בס' חמד משה, ע"ש. ושו"ר בכף החיים (תנ"א, קס"ה, ד"ה רושם שעושין האומנים וכו') דכ' וז"ל: פי' שמדבקים כעין אותיות או שאר תמונות בתוך הכלי, ואין כוונתו כלל לשריטות או גומות, חמ"מ (=כפי הנראה כוונתו לס' חמד משה) אות כ"ה, דלשריטות ולגומות מה

לי אם נעשה מחדש או לא. מחצית השקל (אות כ"ח), עכ"ל. והרי בהדי' כמ"ש הביאהו"ל, ודוק היטב.

ברם מצאתי בספר ערוך השלחן (תנ"א, כ"ו) דכ' וז"ל: הרושמות שהאומנים עושים על הכלים ויש בהם אותיות חקוקות, אין דינן כבקעים וסדקים וגומות להצריך שם ליבון, כי נעשים מחדש קודם תשמישן, וגם עשויים חלוקים ודקים וישרים, וההגעלה עוברת בהן וינקרם היטב כראוי, ואם אין ביכולת לנקרן בהכרח לשום שם מעט גחלים, עכ"ל, ועיי"ש בכ"ד, ומשמע דמפרש לה דהני אותיות חקוקין בגוף הכלים [ואולי כוונתו דמניחין רושם ע"ג הכלי ועליו חוקקין], ויל"ע בכל זה.

סימן קט"ו

בענין כלי דצבעוהו במקצת אחר שהשתמשו בו לחמץ

יש לדון בכלי שהשתמשו בו מכבר למדי דחמץ, ואחר זמן כתבו בהכלי מבפנים ע"י צבע "חלבי" או "בשרי", אי מהני להגעילו כך או דיש לקלף הצבע מקודם, ועי' בספר אהל יעקב לידידנו הג"ר יעקב אהרן סקוציילס שליט"א (הל' כשרות לפסח, דיני הגעלת כלים עמוד מ"ו) דכ' דכלי דצבעוהו במקצת כגון להיכר בין בשרי לחלבי וכדומה, דאם הצבע מבחוץ אינו מעכב בהגעלה, ולמעשה אפי' צבעוהו מבפנים כיון שכל הצבעים אינם ראויים לאכילה די בהגעלה, ובהערות דשם (ס"ק, פ"ה) מיייתי דכ"כ בס' תבואות שמש (סי' פ"א) משמי' דהגר"א ספקטור זלה"ה, ודכ"כ בס' נטעי גבריאל (פרק ס"ח, ס"ו), אמנם מיייתי דבס' הגעלת כלים (פ"ו ס"ו) כ' דאם צבעו הכלי אחר שנשתמשו בו בחמץ יתכן דהצבע מכסה על חמץ בעין ומעכב פליטת החמץ הבלוע בכלי, ואכתי אין מועילה הכשרה כלל, אך מהאחרונים משמע דאפי' צבע אינו מעכב, ואולי משום דפוגם החמץ, ע"ש היטב [ועי' שו"ע סי' תנ"א סי"ג וסכ"ד ובמ"ב שם]. וכששאלתי ממר"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א גבי כלי שצבעוהו במקצת וכנ"ל אחר שהשתמשו בו לחמץ, אי מהני להגעילו כך או דבעי לקלף הצבע, השיבני "מגעילים אותו".

סימן קט"ז

ידון בכיסוי קדרה המלוכלך מחמץ שהניחו ע"ג קדירה ושניהם רותחין

שו"ע סימן תנ"א (סעיף י"ד): כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדרה צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדרה, ואם נתנוהו בפסח על הקדרה בלא הגעלה כל התבשיל אסור, שזיעת הכיסוי מתערב בתבשיל, ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק פ"ד, ד"ה שזיעת הכיסוי וכו') כתב וז"ל: ואם נזכר מיד הסירו מן הקדרה, וראה שהוא יבש עדיין שלא התחיל להזיע מחום התבשיל שבקדרה, הרי התבשיל מותר באכילה, וגם הקדרה מותרת אף ששניהם רותחים ונגע אחד בחבירו, שאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב כדאיתא ביורה דעה סימן ק"ה, אבל אם שהה הכיסוי מעט על הקדרה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהיה יד סולדת בזיעה זו, הרי התבשיל והקדרה אסורין, עכ"ל. ועי' בשערי צ"צ (שם, ס"ק צ"ט), ע"ש. ועי' בכף החיים (שם, ס"ק קע"ה) דבסו"ד ציין למ"ש ביז"ד סימן צ"ג בהגה ובאחרונים דשם. ובאמת דהתם כ' הרמ"א בתו"ד וז"ל: ואם הכיסוי צונן והקדירה חמה נמי שניהם אסורים אם התחיל להזיע תחת הכיסוי, דתתאה גבר (או"ה), ע"כ, וע"ש בכל דבריו.

והנה בספר בית מאיר (שם) כ' אדברי הרמ"א וז"ל: נ"ב אבל כשהסירו מיד שניהם מותרים, אף שהכיסוי מסתמא מלוכלך ואפשר דנפל לתוך התבשיל, מ"מ לא מחזיקינן איסור לומר דנפל, ועוד דבר מועט הוא ובודאי בטל בס' תוך התבשיל, משא"כ כשהתחיל להזיע אז הכיסוי אסורת, כן משמע בד"מ, ולא כדמשמע מפר"ח סק"ז, עכ"ל.

ויש לדון אם מאי דס"ל להבית מאיר בכיסוי מלוכלך הוא דייקא בבב"ח, או"ד דגם בכיסוי דחמץ המלוכלך, דהא מיהא התם דן גבי בב"ח, ברם לפום הך סברא דנקיט דלא מחזיקינן איסור לומר דנפל לתוך התבשיל אכתי נימא הכי גם בחמץ, אך לפום מאי דכתב "ועוד דבר מועט הוא ובודאי בטל בס' תוך התבשיל", לכאורה תלי' זה באשלי רברבי, דהנה בשו"ע סי' תמ"ז (סעיף א') כ' דחמץ בפסח אסור תערובתו בין במינו בין שלא במינו **במשהו**, ובמ"ב (שם, ס"ק ב' ד"ה במשהו) כתב וז"ל: והיכא דאיכא עוד הרבה צדדים להקל סמכינן אשאילתות דסבירא ליה דחמץ בפסח שוה לשאר איסורים דבשישים [אחרונים], עכ"ל. והכא אם כי דאין לן "הרבה צדדים" להקל בזה, מ"מ בפשיטות הסברא מכרעת טפי דכיון דלא מחזיקינן איסור לומר דנפל תוך התבשיל לא חיישינן להא כלל, ואע"ג דהכיסוי מלוכלך כל זמן דלא הזיע [ובשגם דיש לדון בכל זה אי הך כיסוי המלוכלך מחמץ הוי ב"י או שאינו ב"י, ואי הוי בגדר נטלי"פ, דבזה עי' מ"ש השו"ע ורמ"א ז"ל סי' תמ"ז (סעיף י') ובנו"כ דשם, ואכמ"ל], ודוק בזה.

ובעיקר דינא דהכיסוי ופרטי הדינים דבזה, עי' מ"ש בספר דרכי תשובה סי' צ"ג (ס"ק כ"ח כ"ט ל"א ול"ב), ובמ"ש בספר מעדני השלחן (שם, במעדה"ש ס"ק כ"ב ואילך), ע"ש היטב.

סימן קי"ז

שלחן שאוכלין עליו במפות קטנות אי בעי

עירוי ברותחין ע"מ להכשירו לפסח

שאלה: היכא דאין אוכלין על השלחן גופי' בכולא שתא, רק דמניחין ע"ג השלחן מפות קטנות המצויות לבשרי או חלבי, אם צריך לערות על השלחן רותחין בכדי להכשירו לפסח.

תשובה: כתב השו"ע (תנ"א, כ') וז"ל: השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלים כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין, לפי שלפעמים נשפך מרק חם מן הקדירה לתוכן, ע"כ. ועי' במ"ב (שם, ס"ק קי"ג ואילך) ע"ש. והנה בכף החיים (שם, ס"ק רל"ג) מיייתי למ"ש הפרי"ח ז"ל דה"ה שלחנות שאוכלים עליהם בכולא שתא דהוי מידי דשכיח דנשפך

כונתו אלא להוציא הבליעה, עכ"ל. ועי' מ"ש רבינו הגר"א ז"ל בביאוריו לשו"ע יו"ד סי' קכ"א (ס"ק ז'), ע"ש היטב. ובספה"ק פרי תאר לרבינו הגה"ק רבי חיים בן עטר זלה"ה (קכ"א, ה') כתב חול"ק: "וליצא לאקשווי נמי היכי פסקינן דבהיכא דאיכא ס' במים שרי להגעיל כלי בן יומו, דזה הו"ל כמבטל איסור לכתחילה, דאנו מרבים במים כדי שיתמעט איסור הבלוע ויתבטל בכלי, וקי"ל דאין מבטלין איסור לכתחילה, זה שיבוש, דשאני הכא דאין אנו מבטלים אותו, אלא אדרבא אנו מוציאין בולעו מפיו ואין אנו מתכוונים אלא להוציאו, אלא דלחששת הספק דילמא יחזור על קיאו אנו אומרים אם יחזור על קיאו הרי הותר, ועיין מ"ש בס"א בהגהה בשם הריב"ש דכל דלא מיכוין לבטל האיסור ליהנות ממנו לא מיקרי מבטל איסור לכתחילה", עכלה"ק [ועי' נמי במ"ש הפר"ת (שם, ס"ק ב') מהריב"ש (סי' שמ"ט) ע"ש]. וכעני"ז כתבו הראשונים, ומכללם הר"ן בעי"ז (דף י"ב, ב' מדפי הרי"ף) ע"ש היטב [ועי' בספר מר דרור להרה"ג מוה"ר מרדכי דרמר שליט"א (סימן י') מאי דהאר"ך לדון בכל זה, ע"ש], ועי' בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (מבוא, ס"ק ח') דהרחיב בהא טובא, ומייתי טעמים נוספים למאי דאין שייך בזה אין מבטלין וכו', ובשלהי דבריו מייתי דבספר פרי חגז (כלל נ"א) קמקשי אהאי טעמא משיטתי דר"י דס"ל דדבר שאינו מתכוין אסור, ואכתי לא מהני מאי דכונתו לבטל, ואי' לא יהני הגעלה אף בדאיכא שישים נגד האיסור הבלוע בכלי מטעם דאין מבטלין איסור לכתחילה, אאי"כ הכלי אינו ב"י דחוזר ובולע טעם פגום וכו', וע"ש מאי דיישב בזה. ועי' בספר ילקוט הגרשוני (אות נ', ערך נותן טעם לפגם דל"ו א'). תו מייתי התם מהט"ז ביו"ד סי' קל"ז (ס"ק ד') דכ' דהא דאמרינן דכיון שאין כוננתו לבטל האיסור מותר, היינו היכא דלא אפשר בלא"ה, אך בהיכא דאפשר בענין אחר מיקרי מבטל איסור לכתחילה, ע"ש היטב, ולפי"ז יש לדון בהאמור לעיל [אחר זמן מצאתי בס' מנחת עני להגר"ד יצנצהיים זלה"ה (ח"א, ערך אין מבטלין איסור וכו') דעמד בדברי הריב"ש ז"ל, ע"ש].

והנה בעיקר השאלה מ"ט לא שייך הא דאין מבטלין איסור לכתחילה בהגעלת כלים, נלע"ד למימר טעם נוסף בזה, והוא להשיטות דסברי דהגעלת כלים היא מצוה (עי' משי"כ בזה בעזה"י לעיל סימן ק"י), דהנה בשדי חמד (כרך א', דף ד' א' מדה"ס) כ' דלא אמרינן הא דאין מבטלין איסור לכתחילה לענין מצוה, וטעמא דמילתא דאין מבטלין איסור לכתחילה מדרבנן הוא, ולא אסרו אלא כשנהגה, ומצוות לאו ליהנות ניתנו, ע"ש באורך עצום מדברי הפו'. ויש לעי' אם בכאן נמי י"ל דכיון דהגעלת כלים היא מצוה (להשיטות הנ"ל) ממילא שרי ליה לבטל להאיסור לכתחילה, ומטעם דמצוות לאו ליהנות ניתנו. ויל"ד בזה.

סימן קכ"ג

הגעלת כלים במים שהוחמו ע"י החשמל

בדבר השאלה אי מהני לחמם מי ההגעלת כלים ע"י החשמל, הנה בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פ"י סט"ו) העלה לדינא דמהני, ובהערות דשם (ס"ק כ"ז) מייתי דבספר פסקי תשובה (סימן קכ"ח) דן אם אפשר להגעיל כלי שבלע בחמי האש במים שהוחמו ע"י חשמל, וכתב דלמ"ש הריטב"א בפסחים (דף מ"א ע"א) דכ' דאפי' למ"ד דחמי טברי ע"י האור נינהו, דאפיתחא דגהנים קא חלפי, מ"מ אין מגעילין בהם דבעינן כבולעו כך פולטו ע"ש, אכתי ודאי לא מהני, ובפס"ת (שם) יזיב טעמא לדברי הריטב"א דאור של גהנים נברא ביום ב', ואור דידן נברא במוצ"ש, ואף לדעת הארחות חיים (לר"א מלוניל) ושעל פיו קפסיק השו"ע (תנ"ב, ה') "דאין מגעילין בחמי טבריה משום דלאו תולדות האור נינהו", דמשמע דאילו הוי תולדת האור שפיר מגעילין בו, מ"מ ילה"א אי חמי חשמל מיקרי חמי האור, אך דאם בלע ע"י כבוש צ"ע, ועי' נמי בפס"ת (שם, ח"ב עמוד ד', בהסכמה), ע"ש. וכן נמי בס' נפש חיה (תנ"א י"ג) [ומייתי לי' בס' יסודי ישרון (ח"ו, עמוד קצ"ב)] הניח בצ"ע אי מהני לחמם מי ההגעלה בחשמל, ע"ש.

ברם כתב בהגעלת כלים (שם) דבשו"ת פאת שדך (סימן ע"ז) מייתי להפס"ת, וכתב דהחמיר יותר מדאי מדאית לן למיסמך אדברי השו"ע נגד הריטב"א, ודייקא בשאינן תולדות האור אין מגעילין, ברם חמי חשמל תולדות האור הוו, ודייקא חמי חמה ל"ה תולדות האור לפי שהגלגלים אינן מיסוד האש (ועי' במאי דקמצין בהא התם), וכן בחמי טבריה היוצאין מעומק הארץ שקיל וטרי התלמוד אי הוחמו מכח יסוד האש או לאו, אבל החום הנוגד מכח החשמל היוצא מחמת חיבור או שפשוף הגופים המצויים אצלינו שהם מורכבים מד' יסודות ארמ"ע, מסתמא הוא מיסוד האש שבהם, וכאש היוצאת מהאבנים מחמת הכאתן, וע"ש בכ"ד, והכי נמי כתב דכן נקטו לדינא עוד מגדולי הפוסקים. והלום מצאתי בשו"ת רבבות אפרים (ח"ג, סימן תצ"ב) דכ' וז"ל: האם אפשר להגעיל כלי במים שהוחמו ע"י חשמל כלי איסור שבלע ע"י אור של אדים, מסתברא שאפשר, דהא המים מרתחין מאד ע"י החשמל, ועיין בשו"ת צפת פענח סימן ק"ג, עכ"ל.

ואיכא לעיוני בהאי סברא דנקיט "דהא המים מרתחין מאד ע"י החשמל", דהא בשו"ע (תנ"ב, ה') קפסיק דאין מגעילין בחמי טברי אפי' כלים שדינן ככלי שני מפני שאינה תולדות האור, וכבולעו כך פולטו, מה בולעו ע"י תולדות האור אף פולטו ע"י תולדות האור היטב, ומשמע דאף דהוו רותחין מאד מ"מ כיון דל"ה תולדות האור מ"מ אין מגעילין בהם (ואולי כתב כן אחר דפשיטא ליה דחשמל הו"ל תולדות האור, וכיון דסו"ס המים רותחין ליכא לפלוגי בין אש דעלמא לאש דנפקא מחשמל). והגר" אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א כתב לי בזה וז"ל: מה שהצרכו חמי האור הוא משום דכבולעו כך פולטו, ואינו בחמי טברי ושאר חמי חמה, אבל במים שהוחמו ע"י החשמל טבעם כמים שהוחמו ע"י האור בחזק חומם לצורת בישולם, ולפיכך מסתבר דאמרינן בהו כבולעו כך פולטו, וצ"ע. עכ"ל. ודוק היטב.

וביותר דיש לעיין בכל זה, דאיהו גופי קמצין לשו"ת צפת פענח (מהדו' ורשא, סימן רע"ג ס"ג), והתם נשאל אם אפשר להגעיל בחמין

ולכאורה בקונה הני כלים בחנות דכלים חדשים ליכא למיחש, ומה"ט דאין דרך כלל להשתמש בכלים חדשים, ויל"ע (וכן נמי יל"ע בקונה מביתו דעכ"ם כלי זכוכית הנראים ישנים אך נתונים באריזה סגורה, ויל"ע בכל זה).

סימן ק"כ

אי מהני הגעלה לכלי פלסטיק

בדבר השאלה אי מהני הגעלה לכלי פלסטיק, עיין בספר הגעלת כלים להגאון רבי צבי כהן שליט"א (פ"ג סעיף ש"א ובהערות דשם), ועיין נמי בספר אהל יעקב לידידיו הגי"ד יעקב אהרן סקוצילס שליט"א (הלכות כשרות לפסח, עמוד ס"ט) דהאר"ך לדון בזה מכמה דוכתין, ע"ש. וידידנו הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אווד ציין לן בזה לס' מקדש ישראל (פסח, ח"א, עמוד תנ"ג), עיין שם. ועי' בתשובותינו גם אני אווד (חלק תשיעי, סימן י"ח) מש"כ בזה, ע"ש. ועתה שאלתי ממור"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א אי מהני הגעלה לכלי פלסטיק, והשיבני בפה קדשו דלא. ואכמ"ל בזה.

ובפ"א שאלתי ממור"ר מרן הגרר"ק שליט"א אודות תינוק דשכחו לקנות עבורו בקבוק חדש בפסח, אם מותר להשתמש בהבקבוק דהשתמשו בו בכולא שתא בתערובות חמץ. ושאלני מור"ר מרן שליט"א (אם) הבקבוק מזכוכית, ואמרתי מפלסטיק. ואמר מור"ר מרן שליט"א דאינו יודע אם (פלסטיק) בולע, וכמדומה דגם אמר על הגעלה דאינו יודע אם יועיל, ודוק למי"ש לעיל (ועי' בס' הגעלת כלים פ"יג בערך בקבוק מ"ש בזה בכ"מ, ע"ש).

סימן קכ"א

בהא דיש ליוזהר שיהיה הגעלת כלים ע"י בעל תורה

כתב בספר חסידים (סימן תשל"א) וז"ל: "והזה הטהור (במדבר י"ט, בעל תורה הוא יזה, וזהו שאומר [בברכות כ"ח א'] מזה בן מזה - יזה, לכן המגעיל לצורך חג המצות - בעל התורה, שבקי בהגעלה הוא יגעיל", ע"כ. והכי נמי מייתי לה במג"א (תנ"ב, ח') בסו"ד וז"ל: "כתוב בס"ח סי' תשל"א בעל תורה הבקי בהגעלה הוא יגעיל", ע"ש. וע"ע במשנה ברורה (שם, ס"ק ח') דכ' וז"ל: "וכתבו האחרונים דנכון להעמיד אצל הגעלה בעל תורה הבקי בדיני הגעלה", עכ"ל. ועי' בס' אהל יעקב הל' כשרות לפסח, סימן תנ"ב, (סעיף ה') ע"ש.

ובכף החיים (שם, ס"ק כ"ח) מייתי למי"ש המג"א ז"ל משמ"י דהס"ח, וכתב עלה וז"ל: וכתבו האחרונים דהכי יש לנהוג אם אפשר, ונכון שכל א' בעצמו ילך, ולא כמו שמעמידין נער קטן ואומרים שיודע, הלא ידעת מ"ש מהרש"ל בחולין עתה בעו"ה היודעים מועטים והמורים מרובים, יעו"ש. א"א אות ט'. וסימן לזה כל מי שהוא עניו ושפל ביותר הוא אשר יתכוין אל דבר הלכה ביותר, והתורה נתנה ס' זה דכתיב ומשה עניו מאד וכו' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וכו', וכן אז"ל במס' עירובין (י"ג ע"ב) מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן, מפני שנוחין ועלובין היו וכו' יעו"ש, ומדבריו של אדם ניכר אם לומד כדי לנצח ולהתגדל או לשמוח, ואז תורה יבקשו מפיהו, ודוק. ועוד עיין מ"ש בזה בסה"ק ישמח ישראל דרוש עה"ת פ' וזאת הברכה ובסה"ק עדות ביעקב על פרקי אבות פ"ד בענין איזהו חכם וכו' ופ"ה בענין חכם אינו מדבר וכו' יעו"ש, עכ"ל, ודפח"ח.

והנה מריש לישנא דהס"ח וכדמייתי לה נמי המג"א ז"ל נראה דאיכא קפיда דבעל תורה איהו דיגעיל בדייקא, וכדמייתי לה מקרא דוהזה הטהור וגו', ברם מהמ"ב לכאו נראה דהעיקר דיהי' בעל תורה בהמקום דמגעילים שם הכלים (אא"כ יתפרש מ"ש "אצל ההגעלה" דאיהו גופי יגעיל הכלים, אך טפי משמע כדפירשנו לעיל), ובאמת דאפשר דאיכא לדיוקי הכי נמי מהס"ח דכ' "בעל התורה, שבקי בדיני הגעלה הוא יגעיל", דמשמע דעכ"פ סגי בהשגחתו דבעל תורה על עושי המלאכה. כנלפע"ד.

ובמאי דכתב הס"ח "לכן המגעיל לצורך **חג המצות**" וכו', הנה בחסד לאברהם על הס"ח (הו"ד בילקוט מפרשים דבס"ח הנדמ"ח מהדו' אוצר הפוסקים) כ' וז"ל: ע' בשד"ח אסיפת דינים מע' ה' (אות ט"ז) שכ' לאו דוקא לחג המצות, אלא ה"ה במגעיל כלי הבלוע באיסור, ואולי לרבותא נקט לחג המצות אף שיש דיעות דחמץ מיקרי היתירא בלע וכו', ועי' בקנ"ע על הרא"ש פסחים פ"ב, עכ"ל. - ועי' ברא"ש (שם) דכ' בתו"ד: "וגם הבא להכשיר כלי אינו רגיל לטעות", ובקרבן נתנאל (שם, אות ע') כ' אהא וז"ל: היינו הכשר כלים לפסח כמ"ש בס' חסידים בעל תורה הבקי בהגעלה הוא יגעיל, היינו לאחר שש, משא"כ הכשר כלי כל השנה שמסור לכל, ומש"ה בשלהי ע"ז השמיט רבינו שם טעם היתר זה, עכ"ל. - ומבואר בקנ"ע דס"ל בכונת הס"ח דכוונתו דייקא בבא להגעיל לצורך חג המצות, ודוק.

והלום מצאתי בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פרק ח', סעיף ב' ובהערה ו') דהאר"ך בהאי ענינא טובא מל' רבותינו הפוסקים, ע"ש היטב, ותרוה נחת [וכמדו' דמרוב לישני דרבנן דמייתי התם נראה דקפידו דיהי' בן תורה מצוי במקום הגעלת הכלים וישגח על המגעילים, אך א"צ דאיהו גופי יגעיל בעצמו, ע"ש].

והלום שמעתי מידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אווד ושא"ס, דבס' מקדש ישראל להגר"י"ד הארפענעס שליט"א (פסח, ח"א בהנדמ"ח עמוד תנ"ה) עמד בדברי הס"ח דמייתנן לעיל, וע"ש בדבריו.

סימן קכ"ב

בענין הגעלת סכין האסור בקדירה כשרה

היכא דאיכא שישים בהמים נגדו

כתב המ"ב (תנ"ב, י"ג) בשלהי דבריו וז"ל: מותר להגעיל סכין אסור בקדירה כשרה אם יש שישים בהמים נגדו, ולא הוי כמבטל איסור כיון שאין

עליהם מרק וצריך עירוי, וכתב עלה הכה"ח זו"ל: וזהו לחומרא בעלמא כי אין נשפך על השלחן שאוכלין עליו כ"א מכ"ש, ובוחוס של כ"ש עצמו יש פלוגתא אם מפליט ומבליע כמ"ש ביו"ד סי' ק"ה סעיף ב', וכתב שם בש"ע דראוי ליוזהר לכתחילה, ובדיעבד בהדחה בעלמא סגי יעו"ש, **וא"כ בשלחנות של עץ שלנו שאין אוכלין עליהם כי אם ע"י מפה, א"צ שום הכשר רק ניקי והדחה מן דבר הדבוק עליהם בעין**, עכ"ל.

ומבואר מהא דכל היכא דמכסה השלחן במפה לא בעי הכשר להא וסגי בניקוי והדחה, ודכן נמי מצאתי בספר אהל יעקב לידידנו הגי"ר יעקב אהרן סקוצילס שליט"א (הל' כשרות לפסח, דיני הגעלת כלים, סעיף כ') דמייתי משמ"י דמרן הגר"ש הלוי ואזנר צוקו"ל (הו"ד בקובץ מבית לוי) דבאם אין אוכלים על השלחן כל השנה רק בכיסוי מפה, די לנקותו היטב ולהשתמש בו בפסח רק ע"י מפה, עיין שם.

והנה בנידון דידן לכאורה אע"ג דאין כל השלחן מכוסה, מ"מ לא שכיח דישפך מן המרק על השלחן, וגם היכא דנשפך (וכגון דמזיזין השלחן או דלילדים קטנים נשפך חוץ למפה) מ"מ מקודם נשפך המרק להמפית ומשם לשלחן ואכתי הוי מכלי שלישי, ודבזה לכאו' לכ"ע י"ל דסגי בניקוי והדחה, ולא בעי לערות אהאי שלחנא רותחין. [וזלת היכא דמוזג לקערה מסיר שעומד על השלחן בלתי הפסק מפה, דכה"ג חזר הדין למ"ש הפר"ח ז"ל, וכדביאר בכה"ח ז"ל דמייתנין לעיל], כנלפע"ד.

סימן קי"ח

בהא דחיישינן בכלים דהיה בהם יין שרף לריחא

במשנה ברורה סי' תנ"א (ס"ק ק"כ, ד"ה יעשה בדרך זה וכו') כתב וז"ל: וכתבו האחרונים דכלים שהיו בו יין שרף לא מהני להם כלל ההגעלה, דנשאר בו אחר כך **גם ריחו** וטעמו, אכן אם בישל אותן היטב במים עם אפר **עד שנסתלק הריח לגמרי מותר להגעילו אחר כך**, עכ"ל.

והנה בכ"מ העירו מהא דק"ל בשו"ע יו"ד סימן ק"ח (סעיף א') דמאכל המקבל ריח מדבר איסור לא מיתסר, דריחא לאו מילתא, והא חמץ במקום הפסד מקרי כשאר איסורים (עי' רמ"א סי' תמ"ז ס"א), ובמ"ב מהדו' דרשו הביאו משו"ת מהרש"ג (ח"ב, סימן קל"ה) דכ' דיתכן שלא כתבו כן האחרונים אלא לחומרא, ומשום דס"ל דלכתחילה איכא למיחש לריחא, ודבספר דעת תורה מייתי משמ"י דהתורת חיים דמשום חומרא דחמץ דאסור בתערובת אף במשהו חיישינן לריחא, ואע"ג דשרי מדינא. ע"ש היטב.

ולפענ"ד יש לבאר דכל זה ממאי דכ' המ"ב ז"ל גופי' בביאוה"ל סימן תמ"ג (ד"ה ואפילו חמצו של נכרי אסור ליהנות ממנו) וז"ל: כתבו האחרונים בסימן תמ"ח דלפי זה אסור להריח גם פת חמה של עכו"ם, ובחמד משה מפקפק בעיקר דינא דריח פת חמץ ואפילו בישראל, לפי מאי דקיימא לן ביורה דעה סימן ק"ח דדבר שאינו עומד לריח מותר להריח בו, וכמו כן לענין פת, עיין בדבריו. אכן באמת לא בריא עיקר דבר זה אם פת אינו עומד לריח, עיין לעיל סימן רט"ז בהגה"ה שתי דעות בזה, ועיין שם בביאור הגר"א, **גם ביורה דעה: סימן ק"ח גופא איתא לחד מאן דאמר דבחמץ בפסח דאיסורא במשהו אמרינן ריחא מילתא עיין שם**, עכ"ל. [וע"ש טעם נוסף דכ' בהא לאסור הוא שמא יבוא לאכלו, ע"ש].

והנה בנידון דידן בפשיטות נמי מישך שייך הא דכ' המ"ב ז"ל דביו"ד (שם) אי' לחד מ"ד דקאמרו דבחמץ בפסח דאיסורא במשהו אמרינן ריחא מילתא (ולכאו' זהו נמי כונת התו"ח דמייתי כדע"ת וצ"ע שם), ואכתי י"ל דלזה הוא דקחייש המ"ב ז"ל בכלי דיין שרף לריחא, ואע"ג דבשאר דוכתי ל"א דריחא מילתא. ודוק בזה. והרבה יש לדון בכל זה ממ"ש בדרכי תשובה סי' ק"ח אדברי רמ"א ז"ל דהתם, ע"ש היטב. וכן יל"ד בזה מכ"מ בביאוה"ל סי' תמ"ז ע"ש, וע"ע במאי דכתיבנא לעיל (סי' מ"ו ומ"ז) בעיקר דברי הביאוה"ל ז"ל, ע"ש. ועי' נמי במ"ש ידידנו הרה"ג רבי מתתיהו ובאי שליט"א בגליון אליבא דהלכתא (גליון פ"ד, עמוד ס"ב), ע"ש. ובמ"ש ידידנו האברך המופלג רבי מנוח פרגו שליט"א (שם, עמוד צ"ט), ע"ש, ואכמ"ל.

סימן קי"ט

בענין קניית כלי זכוכית מעכו"ם

שו"ע סימן תנ"א (סעיף כ"ה): כל כלי השתיה בין צלוחיות בין כוסות מותרים בשטיפה, בין שהם של זכוכית בין שהם של עץ בין שהם של מתכת בין שהם של חרס וכו', וע"ש בכ"ד.

ובכף החיים (שם, ס"ק רפ"ט ד"ה בין שהם של זכוכית) כתב וז"ל: **וכשקונין כלי זכוכית יש ליוזהר לקנות הצלולים, שידוע שלא נשתמש בהם כיון שהם צלולים**, דרשות מהר"י ה' פסח, ח"י אות ס"ו, עכ"ל.

ועיין נמי בכה"ח לעיל (תנ"א, ג') דכ' וז"ל: אבל כלים חדשים שקונים מן השוק אפי' בכלי חרס א"צ לספק בהם שמא נשתמשו בהם, דאין דרך כלל להשתמש בכלים חדשים, אבל כלי מתכות שנקנים מן העכו"ם בביתו, ואינו מכיר בהם ודאי שהם חדשים, צריכין מספק להגעילן או ללבנן כפי תשמישן, או"ה כלל נ"ח דין מ"ו, ח"י אות ב', מקו"ח אות ב' וכו', **ומ"מ בכלי זכוכית הצלולים יש להחיר לקנות מעכו"ם מביתו אפי' אין העכו"ם מסיח לפי תומו ואינו לוקח כלי מתוך הכלים, דכיון שהם צלולים בודאי לא נשתמש בהם עדיין**, ר"ז אות ה', עכ"ל.

האמנם דלכאו' לדברי מרן ז"ל (תנ"א, כ"ו) א"צ להקפיד בכל הא, וכמ"ש התם "כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין אין צריכין שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו", ע"ש. ואכתי אף לו נימא דנשתמש בהם העכו"ם לית לן בה, ועמ"ש רמ"א ז"ל ובנו"ח דשם.

ויש לדון בגדר כלי זכוכית צלולים, דלכאורה כל דיש עליהם אבק בפשיטות לא הוי ריעותא אף בקונה מביתו דעכו"ם. ואמנם מצוי בכלי זכוכית שקופים דכשעומדים זמן רב מתיישנים, ובזה יל"ע אי היא ריעותא, ואף כשקונה להם בשוק איכא למיחש דילמא נשתמש בהם.

שהוחמו בטשייניק על עלעקטרי כלי שבלע איסור ע"י חמי האור, והשיב וז"ל: "ועיין ע"ז (דף ל"ג ע"ב) מלינהו מיא אנחינהו בשימשא פקעו, ומוזה ראיא דמים שנתחממו על חמה לא מהני בדבר הגעלה, ועי' בריטבי"א פסחים מ"א [דחמי טבריה לאו תולדת האור, ולענין הגעלה ודאי אפי' למ"ד חמי האור נינהו אין מגעילין בהם, דהגעלה בעינן כבולעו כן פולטן], וסברת הריטב"א עי' שבת (דף ל"ט) דחלפי אפיתחא דגהינם, וביומא (דף כ"א) שש אשות הן. ועי' פסחים (דף נ"ד) אור דגהינם ואור דידן, ועי' מנחות (דף ק' ע"א) שמא תאמר אין בה עצים, ותוס' מנחות (דף נ"ד ע"א) בשם הירושלמי תרומות מחלוקת ר"י ורבנן גבי תפוח, ותוס' חולין (דף ח' ע"א), עכ"ל. [ושו"ר דבס' הגעלת כלים במיילואים דבסוה"ס נמי ציין לצ"פ]. ומשמע דהצ"פ ס"ל דלא מהני.

וכן נמי זכיתי עתה לשאול מקמי' מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א אי מהני להגעיל כלים במים דהוחמו ע"י החשמל, או דבעי דייקא להגעילן במים דהוחמו ע"י האור, והשיבני מו"ר מרן שליט"א בפ"ק בהאי לישנא "כמו שנהגו אבותינו ואבות אבותינו", עכד"ק, ולכאו' מבואר דס"ל דבעי להגעילן דייקא במים דהוחמו ע"י האור, ודוק היטב. האמנם דמרוה"פ נראה דס"ל לדינא דמהני, וכן פסק מרן רשכבה"ג הגר"ש הלוי ואונר זצוק"ל, והו"ד בס' מבית לוי (מועדי השנה, פרק ס"ד ס"א), ע"ש. וע"ע בספר אהל יעקב לירידנו הג"ר יעקב אהרן סקוצילס שליט"א הל' כשרות לפסח (עמוד פ"ח), וכ"כ בס' הלכות פסח (עמוד קנ"ו), ועי' בס' יסודי יישורן (ח"ו, עמוד קצ"ב), ודבספר שבות יצחק (ח"ו, פ"ט) מייתי ממרנן הגרשז"א והגרשי"א זלה"ה דנקטו למעשה דמים שהתחממו ע"י חשמל שמתאדם גוף החימום חשיב כאש, ודין המים כדין מים שהרתיחו ע"ג האש, ודכן דעת הגר"ש קמינצקי שליט"א, ועי' בס' הליכות שלמה (פ"ג, דבר הלכה ס"ק ג') ע"ש.

סימן קכ"ד

אי שרי להגעיל כלים ביין בשעת הדחק

שאלה: היכא דאין לו במה להגעיל כליו וזולת ביין, והו"ל שעה"ד, אי שרי ליה להגעיל כליו ביינו.

תשובה: כתב הרמ"א ז"ל (תנ"ב, ה'): אין מגעילין בשום משקה רק במים, מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה (ב"י בשם אה"י), ע"כ. ועי' מ"ש במ"ב (שם, ס"ק כ"ה וכו'). וע"ע מאי דהאריך בספר הגעלת כלים להגר"צ כהן שליט"א (פרק י' ס"א ואילך) בהא משי' הראשונים והאחרונים, ע"ש היטב, ומלישני דהרמ"א ז"ל משמע דאף יין בכלל כל משקה, ואכתי בשעה"ד כי האי דאין לו היאך להגעיל כליו משמע דשרי.

ברם איכא לעיוני בהא ממ"ש בשו"ע או"ח הל' נטילת ידים סימן ק"ס (סעיף י"ב) וז"ל: יש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים אלא במים בלבד, וי"א שהיין כשר לנטילת ידים בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים, אלא שאסור לעשות כן לכחילה כדי שלא יהיה כמזולז בדבר חשוב שנשתנה לעילוי (פי' לשבת) עד שקובע ברכה לעצמו, ע"כ.

[וע"ע בספר חיבור לטהרה להגה"ק רבי מרדכי דוב טברסקי זלה"ה מהורונסטייפל הל' נט"י (סימן ק"ס, סעיף קטן כ"ג) מאי דהאריך בהאי ענינא, ע"ש].

הערות והארות

סימן תל"א

תפילת ערבית קודם בדיקת חמץ

במ"ב סי' תל"א סק"ח מבואר דאותן המתפללים מעריב בזמנו בציבור, יתפללו קודם ואח"כ יבדקו החמץ. והמתפלל בביתו יתן לאחר לבדוק והוא יתפלל, דע"ז יקיים שניהם בזמנם. עכ"ד. וצ"ב למה באותם המתפללים מעריב בזמנו בציבור, לא נתן המ"ב עצה זו שיתן לאחר לבדוק כשהוא מתפלל ויקיים שניהם בזמנם. ואולי י"ל דכשמתפלל בציבור, אם יביא באותו זמן אחר לביתו לבדוק, נכנסים כאן לסוגיא של איסור יחוד, כשאשתו או בנותיו בבית. משא"כ כשמתפלל בביתו, אין חשש זה.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

סימן תל"ג

תקרות שתחת גג המשופע

במ"ב סי' תל"ג סוס"ק כ"ג מבואר לגבי תקרות שתחת גג המשופע, שאם דרך להשתמש שם צריך בדיקה, ובאשר שטרחה מרובה היא נראה שיש להקל ע"י שימכור לנכרי אותו המקום גם כן עם החמץ שיש שם. עכ"ד.

יעוי' במהדורת דרשו שהעירו שכאן במ"ב משמע שלכתחילה אסור למכור לנכרי חדר כדי ליפטר מבדיקה, ואילו בסי' תל"ו סקל"ב נראה שמותר לכתחילה. עכ"ד. והכוונה למבואר שם במ"ב שהביא מח' אחרונים אם צריך לבדוק בליל י"ד את החדרים שעתיד למכור למחר לגוי. וכ' המ"ב דאף שאין למחות ביד המקילין, המוכר ביום י"ג שפיר עדיף טפי, עכ"ד. אי"כ מבואר דלכתחילה יכול למכור ב"י,ג, ופוסר עצמו מבדיקה.

ולענ"ד נראה לחלק, דבסי' תל"ו איירי המ"ב שסיבת מכירתו לגוי היא משום שיש לו להדיא חמץ בחדר, ואינו רוצה להפסיד ולבער את החמץ, ולכן מוכרי לגוי את החדר עם החמץ, ולא משום שרוצה לפטור עצמו ממצות בדיקת חמץ, ובוהו שרי לכתחילה. משא"כ הכא בתקרה שתחת הגג, לא איירי שיש לו כאן חמץ שלא רוצה להפסידו, אלא כל סיבת מכירתו היא בשביל לפטור עצמו ממצות בדיקת חמץ. ובכה"ג בשאר מקומות שבבית שאין טירחה מרובה אין לעשות כן, ורק בתקרה הנ"ל שהוא טירחה מרובה הקיל המ"ב.

בית שהתרנגולים מצויין

בשעה"פ סי' תל"ג אות ל"ג מבאי השעה"צ דמסתיתמ לשון הרשב"א ור' ירוחם שכתבו "בית שהתרנגולין מצויין אין צריך בדיקה", משמע שהוא אף במקום שאוכלין, דבית שדרין בו בודאי אוכלין שם ג"כ. וביאר השעה"צ טעמם [למה לא נחשב זה לודאי חמץ, דאי אפשר שלא יפול מהשולחן, וא"כ לא יועיל ספק

ועיין נמי בשו"ע או"ח הלכות מים אחרונים סימן קפ"א (סעיף ט') דכ' מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקים, ובמ"ב (שם, ס"ק כ"א) כ' בתו"ד "חוץ מן היין מפני חשיבותו", ואמנם בכף החיים (שם, ס"ק כ"ד) כ' אדברי השו"ע וז"ל: משמע אפילו ביין מותר, מיהו בלבוש כתב חוץ מיין שאעפ"י שמנקה אין נוטלין בו משום בויזנו של יין, וכ"כ הר"ז אות ח', ועיין לעיל סימן ק"ס סעיף י"ב, עכ"ל.

ואכתי יש לדון במאי דקמן דהא הגעלת כלים בשאר משקין בלא"ה היא בדיעבד, וא"כ לכאו' אפשר דיהני להגעיל כליו ביין (וכבנט"י דאע"ג דלכתחילה אסור, מ"מ בשעה"ד ודיעבד שאני).

ברם כשזכיתי לדבר בזה עם מו"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן שליט"א בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס, אמר לן דהא ניחא גבי נט"י דהו"ל דיעבד אחד, והיינו דמעיקרא להך מ"ד שרי ליטול ידיו ביין, רק דלכתחילה אסור לעשות כן משום בויזנו דהיין, ולזה כשהוי בדיעבד שרי, אמנם גבי הגעלת כלים הו"ל תרי דיעבד, והיינו דחדא מאי דאין מגעילין לכתחילה בשאר משקין, ועוד דביין גופי' הו"ל בדיעבד, ואכתי יתכן דלא יהני לשיטתי' דרמ"א ז"ל להגעיל ביין, אתו"ד, ודוק היטב. ואם תמצי' לומר מ"ט השמיטו כן הפו', אפשר י"ל דסמכו אמ"ש השו"ע בהל' נט"י, והא חזינן דהשו"ע גופי' לא פי' גבי מים אחרונים לדעת', ואעפ"כ דנו בהא וכמש"נ לעיל, וצריך עיון בכל זה [ועי' בתשובותינו גם אני אודך חלק עשירי מש"כ בזה].

סימן קכ"ה

בהא דנהגו לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד

כתב הטור סי' תנ"ב: כתוב בתשובות על שם רש"י שמיד לאחר ההגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך לשטפם מיד במים קרים שלא יחזור ויבלעו ממם הרותחין שעליהם, וכן כתב רב האי, וכן נוהגין, ולא משום שלא יחזור ויבלעו המים שעליהן שאין לחוש לזה כדפרשישית, אלא שנהגו כן, ע"כ. - ובבית יוסף (שם, ד"ה כתוב בתשובות על שם רש"י (סימן רנ"ט) שמיד לאחר הגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך לשטפן מיד במים קרים וכו') כתב וז"ל: בסוף עבודה זרה (פ"ה סי' ל"ו) כתב הרא"ש נהגו העולם לשפוך מים צוננים על הכלי, ותימה מה תועלת יש בזה, אי משום להדיח מי הפליטה מן הכלי שלא יחזור ויבלע בו בזה אין תקנה, כי מיד כשהוציאוהו מן המים הרותחים עם עלייתו הוא בולע, כי אי אפשר לצמצם כל כך למהר ולשפוך עליו, ועוד כי אפילו בתוך המים הוא חוזר ובולע את פליטתו, ולהכי בעינן שיהיו המים ששים, ואז אין לחוש אם חוזר ובולע, וסמך למנהג מצינו בפרק דם חטאת (זבחים צ"ו ב') דקאמר התם גבי מריקה ושטיפה דקדשים לא נצרכה [אלא] לשטיפה יתירתא, ולשון יתירתא משמע שטיפה אחת יתירתא בקדשים, דבתרומה לא בעי אלא שטיפה אחת, ובקדשים אחת יתירא, ושטיפה דהתם צונן הוא, עכ"ל. וכל זה מדברי התוספות (ע"ז ע"ז א' ד"ה מכאן). וכתבו עוד התוספות (שם) ועל זה נהגו בשטיפת צונן בכל הגעלות, מיהו בקונטרסים פירש שם (זבחים שם ד"ה ומשני שטיפה יתירתא) שטיפה היא שטיפת צונן, ובתרומה ליתא כלל, ולפיכך צריך טעם למנהג. והרמב"ם כתב בפרק ה' (הכ"ג) שאחר שהגעיל הכלים שוטף אותם, וכתב הרב המגיד זהו לפי דעת קצת מפרשים ממה

שאמרו בפרק דם חטאת (צ"ז א') מריקה בחמין ושטיפה בצונן, ויש שאמרו שאינו מטעם זה אלא להעביר החמץ שעליהם, ומכל מקום כך הוא דעת הגאונים (שערי תשובה סי' ר"פ) והאחרונים שצריכין שטיפה בצונן כדברי רבינו, עכ"ל. ורבינו כתב בטור יורה דעה סימן קכ"א (עמוד תק"מ) לאחר הגעלה ישטפנו בצונן כדרך ששוטפין הכוס, וכתב רש"י שצריך שישטפנו מיד במים קרים בעוד החמץ עליו כדי שלא יחזור ויבלע, ור"י (זבחים צ"ו ב' תוד"ה לא) כתב שאפילו לא שטפו מיד לא נאסר כי אינו חוזר ובולע, ומכל מקום נוהגים לשטפו מיד, וכן ראוי לעשות, עכ"ל.

ובשו"ע (שם, סעיף ז) כ' וז"ל: נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד, ע"כ. - ועי' במ"ב (שם, ס"ק ל"ד) דכ' בתו"ד דמ"מ בדיעבד אף אם לא שטף כלל אין לחוש, דהא אין מגעילין אלא קודם זמן איסור או שהוא אינו ב"י או דיש במים ששים כנגדו, ע"ש היטב.

והנה המ"ב ז"ל (שם) כתב בטעם בשטיפת הכלי בצונן אחר הגעלתו בזה"ל: "כדי שלא יחזור ויבלע ממם רותחין שעליהם שיש בהן פליטת חמץ", ע"ש. - ולפי"ז לכאורה כל דלא שטפן **מיד** אחר ההגעלה בפשיטות שוב ל"ש ב"י שטיפה כלל, ברם לטעמא דהשוו הגעלה מחמץ להגעלת כלים דקדשי מזבח, לכאורה אף אי לא שטף **מיד** מ"מ יש לו לשטוף הכלים כשנוכר. ושו"מ דכע"ז כתב הגר"צ כהן שליט"א בספרו הגעלת כלים (פ"ב, הערה א') באריכות ובהעטמה, ע"ש היטב. ועי' נמי בספר אהל יעקב לירידנו הג"ר יעקב אהרן סקוצילס שליט"א (הל' כשרות לפסח, עמוד צ"ד) דמייתי מס' קובץ הלכות הל' פסח להגר"ש קמינצקי שליט"א דס"ל דאם יש חשש שיתקלקל הכלי ע"י שטיפת מים צוננים מיד אחר ההגעלה, יכול להמתין ולשטוף אחר זמן מה או ינגב הכלי ודי בזה, וע"ש בטעמי', ובפשיטות נראה דמסתמך ואזיל אטעמא דמדמי למריקה ושטיפה בקדשים [ומיהו יל"ע דהמ"ב (שם) לא מייתי להך טעמא רק לטעמא קמא שלא יחזור ויבלע ממים רותחין שעליהם ע"ש, ויש לעי' בזה].

והנה בספר שיעורי רבינו משולם דוד הלוי למרן הגרמ"ד הלוי סאלאוויציק שליט"א עמ"ס זבחים (חלק רביעי, דף צ"ו ב' עמוד קצ"ו ואילך) כתב לדון בדינא דשטיפה בצונן אחר ההגעלה, ובתו"ד כתב דהר"מ ז"ל בהל' מאכלות אסורות (פ"יז, הלכה ד') בדיני ההגעלה לא הזכיר להא דשטיפה בצונן. ברם בהל' חמץ ומצה (פ"ה הכ"ג) מייתי להא, וכתב מרן הגרמ"ד שליט"א לחדש בזה וז"ל: "ואולי לא הזכיר כן בהל' מאכ"א משום דבהלכה ג' שלפני כן כתב עיקר הדין דטעונים הגעלה וטבילה, ויתכן דבטבילה שלאחר ההגעלה מקיים גם דין השטיפה בצונן, ולכן לא הוצרך להזכיר כן בפירוש ודויק", עכ"ל. וע"ש בכל דבריו.

ולכאורה איכא בהא חידושא רבא, דאכתי לדבריו יש להגעיל הכלי ע"י מקוה מים, דאי לא נימא הכי הא עד דיטבלנו יצטננו מימיו ומאי אהני ליה, ויש לדחות זה דהא הר"מ ז"ל לא נקיט בלישני' "מיד", ולפי"ז יתכן דהר"מ ז"ל סבירא ליה דטעמא דשטיפה הוא דומי' דקדשים, ומשו"ה לא בעי לשוטפו מיד וסגי במאי דשוטפו אחר זמן, ויש לעיין בזה מדברי הב"י דמייתנין לעיל, וצ"ע בכל זה.

אבריו ורבני הכוללים "אליבא דהלכתא"

סימן תל"ו

יצאצא בשיירא

מובא בשו"ע סי' תל"ו סעיף א'-ב' מחלוקת ביוצא בשיירא ודעתו לחזור קודם פסח, אם צריך לבדוק כשיוצא מביתו. והביא המ"ב בס"ק כ"ג דלענין דינא פסקו הרבה אחרונים דיש להחמיר כדעה ראשונה [שצריך לבדוק]. ומ"מ במקום הדחק כגון שיצא מביתו עם השיירא וכי האי גונא, יש לסמוך אדעה אחרונה ואינו צריך לחזור אם אין דעתו לבוא תוך הפסח. עכ"ד. וממה שכתב בסוף "אם אין דעתו לבוא תוך הפסח", משמע שאם דעתו לחזור תוך הפסח צריך לחזור ולבדוק, וכנראה הביאור הוא שהרי בכה"ג שדעתו לחזור תוך פסח הרי לכו"ע מבואר בשו"ע שכשיוצא צריך לבדוק, ולכן גם כשכבר יצא אין להקל, וצריך לחזור ולבדוק. ולכאו' צ"ע דמבואר בשו"ע בס"ב להדיא [על המבואר שם שבדעתו לחזור תוך פסח צריך לבדוק אפי' מראש השנה] "ואם שכח ולא בדק יבטל כשיגיע הפסח", אי"כ מבואר שאין צריך לחזור ולבדוק, וצ"ע.

בענין יוצא בשיירא

בהא דמבואר דביוצא בשיירא קודם פסח ולא הניח בביתו מי שיבדוק, שצריך לבדוק קודם יציאתו, דן השבט הלוי שעדיף שיעשה שליח שיבדוק בזמנו בברכה, מאשר שיבדוק הוא קודם זמנו. ואף דבעלמא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, כאן עדיף שיעשה שליח, דממה שכתב הרמ"א שכשבודק קודם זמנו לא יברך על ביעור חמץ, מוכח שאין המצוה מתקיימת כצורתה כשבודק קודם הזמן. משא"כ כשממנה שליח לבדוק בזמנו, מתקיימת המצוה כצורתה, ולכן עדיף שימנה שליח. עכ"ד.

ולכאו' אפשר'ל טעם נוסף להעדיף לשלוח שליח לבדוק בזמן, מאשר יבדוק הוא עצמו כשיוצא מביתו, דאף אם נאמר שבעצם צורת קיום המצוה אין חסרון כשבודק קודם הזמן, מ"מ כיון שסו"ס פסק הרמ"א שאין מברכים אז, א"כ ודאי עדיף שיעשה שליח שיבדוק בזמן ואז לא יפסד הברכה. משא"כ כשבודק בעצמו, שלא יוכל לברך, והרי אסור להפסיד הברכה וכדקיי"ל ערום לא יתרום, משום שמפסיד הברכה.

אלא דמטעם זה היה סגי שיעשה שליח לבדוק חדר אחד בזמנו בברכה, ושאר חדרי הבית יוכל הוא עצמו לבדוק קודם זמנו. כי סו"ס לא מפסיד הברכה, משא"כ לדברי השבט הלוי לא יועיל מה שיישרי חדר אחד לברך עליו, כיון שהבדיקה גופא קודם זמנה אינה כצורתה, א"כ עדיף שיעשה שליח לבדוק את כל הבית בזמנו.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

הערות והארות | קיט

הרא"ש אפי' היכא דלא ביטלו, וי"ל דהכוונה בב"י בימות הפסח, אך דוק כי זה אינו, ובאמת דלא ידענא אם נפרש ההתשביתו לצורך הרגל מהו הדין בשריפה ודלאחר איסורו, דמשמע מזה דהוא דין בהחפצא, ולא אך כדי שלא יעבור אבל יראה, וה' יאיר עיני.

ומי"מ נלענ"ד דאי"א לפרש כן בשיטת תוס', דהא תוס' ס"ל בדף כ"ט: דמשהה חמץ ע"מ לבערו אינו עובר, ואי"כ משום זה עדיין לא ה' צריך לבער כיון דאינו עובר בשהייתו.

ועל כן נראה עפמשי"כ ברא"ש בהל' פסחים בקצרה [בסוף הרא"ש] בלשון אחרת קצת, ומה שמוציאין אותו מן הבית אינו אלא שמא בא לאכלו כו, והיינו דנהי דרחמנא חייביה משעה ז', מי"מ הא רבנן תיקנו דין בדיקה וביעור מחששא דיבא לאכלו, וכיון דאיכא איסור אכילה מו' שעות צריך לבערו מקודם לכן, וזהו ביאור שיטת תוס' ג"כ. והתוס' עצמם דף כ"ח: כתבו סברא זו יעושה", ודוק בכ"ז. וצ"ע לשון הרא"ש שכתב בדף י"ד דרוב העולם מבערין סוף שש, דמשמע דלאו מדינא הוא. [ודע דלשון הרא"ש הג"ל משמע דמוציא מביתו סגי, וכ"מ ברא"ש פרק כל שעה כלל ד'].‏

נדב פרץ - הקריה החרדית בית שמש

סימן תמ"ד

ההולך לדבר מצוה

מבואר בשו"ע סי' תמ"ד ס"ז בהולך ביום י"ד לדבר מצוה ונוכר שיש לו חמץ בביתו, אם יכול לחזור לביתו ולבער ולחזור למצותו, יחזור ויבער. וכ' המ"ב בס"ק כ"ז ח"ל: "יחזור ויבער, מאחר שלא יתבטל המצוה ע"י הביעור יקיים שניהם, ומשמע דמצות ביעור קודמת", עכ"ל. ולכאור צ"ב במש"כ המ"ב "ומשמע", הרי זה כתוב מפורש שיחזור לביתו ויבער, אי"כ מבואר להדיא שהביעור קודם.

ותכן לומר דהנה יל"ע איך הדין באופן שהולך לדבר מצוה ודעתו לחזור קודם זמן הביעור, ואי"כ יוכל לקיים מצות ביעור לאחר שיחזור ממצוותו, האם גם כאן נאמר שיחזור ויבער [כשיוכל אח"כ לחזור למצותו], או שכיון שכבר החזיק בדרך לאותה מצוה, לא יחזור מיד, אלא ילך למצותו ואח"כ יבער שהרי יספיק לקיים מצות ביעור.

ונראה דזו כוונת המ"ב, דאמנם כתוב להדיא שיחזור לבער, אבל אפשר שזהו רק באופן שאם לא יחזור מיד לבער, יעבור זמן ביעור ויפסיד מצות ביעור, ובוה דווקא אמרינן שיחזור לבער, ואי"ו מדין "קדימה" אלא בשביל שלא יפסיד מצות ביעור בממנה, אבל באופן שיוכל להספיק זמן ביעור אחר שיחזור ממצותו, אפשר שבכה"ג לא יחזור מיד לבער. ולזה כ' המ"ב "ומשמע דמצות ביעור קודמת", והיינו מזה שכתוב שאם יש שהות לבער ולחזור למצותו יחזור ויבער, משמע דבכל גוונא יחזור אפי' שיוכל להספיק זמן ביעור לאחר שיחזור ממצותו, שהרי השו"ע לא חילק בזה.

ומאידך יעוי' בשו"ע הגר"ז שכתב ח"ל: "שהלך מביתו בי"ד שחרית... ואין דעתו לחזור לביתו עד לאחר שיגיע זמן הביעור...", עכ"ל. ולכאז משמע שאם דעתו לחזור קודם זמן הביעור ימשיך בדרכו ויקיים מצוותו, ורק אח"כ יבער, וצ"ע.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

סימן תמ"ה

ברין אפר חמץ

כתב השו"ע בסימן תמ"ה סעיף ב' שאם שרף את החמץ קודם שעה ששית מותר ליהנות בפחמין שלו בתוך הפסח. אבל אם שרפו משעה ששית ולמעלה אסור, יעו"ש. הנה בהא דכל הנשרפין אפרן מותר והנקרבין אפי' שרפן אסורים, דהיינו דיסוד הדין דאפרן מותר או משום דנעשית מצוותו. ולכאז צ"ע דלמאי בעי נעשית מצותו, דהא סו"ס השתא אפר הוא, ואין סיבה שיחשב חמץ בפסח. ולפנ"ד הקד"י סימן י"ח נראה דיש לבאר דחשוב נהנה מהחמץ שהיה כיון שהחמץ גרם להאפר, ולענ"ד ליתא, דאי"כ אמאי אם שרף חמץ קודם הפסח [ואפי' הרכו כדאית' רפ"ב] מותר ליהנות, דהא סו"ס נהנה הוא מן החמץ, וידעת' דיש לדחות אבל לא ניחא לי בזה ומי"מ לא אמנע מכתבו, די"ל דהדין חמץ בפסח תרי דיני אכל ביה, וחדא דההנאה היא בפסח וגם בתוך החמץ בפסח [וקצת סעך דלר"י חמץ שעבר עליו הפסח דאין], והיינו דהוי זה דוקא ע"י הפסח חפצא דאיסורא ואי"כ ניתא, וצ"ע. [ועי' בהגהות אשרי"ו פ"ב כלל ד' בשם ריצב"א דאסור ליקח שכר על חמץ בפסח, ואע"ג שקבלת השכר היא אחרי הפסח, ואלמא דהדין הנאה לא מלין אם נהנה בהפסח, אלא אם החמץ היה בפסח אז ההנאה אסורה, אבל זה אינו כתוב דהא חמץ שע"ע הפסח מותר מודא, ואי"כ דאי בעי הנאה בחול, וצ"ל דעצם האפיה בפסח היא גופא ההנאה וכמו מכירה]. אך נוכל לקיים דברינו דלעולם הוא מחמת השכר אלא דבעלמא חשוב נהנה מכח החמץ שעכשיו, ועכשיו אינו חפצא דאיסורא, אבל היכא דמקבל שכר עבור חמץ בפסח ממש חשוב החמץ בפסח גורם להנאה].

נדב פרץ - הקריה החרדית בית שמש

סימן תמ"ו

המוצא חמץ בביתו ביו"ט

כ' השו"ע סי' תמ"ו ס"א: "המוצא חמץ בביתו, אם הוא באוה"מ יוציאנו ויבערנו מיד, ואם הוא יו"ט יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו", עכ"ל. מקור ד"ז דמוצא חמץ ביו"ט הוא מהגמ', ובגמ' לא הזכר אלא "המוצא חמץ ביו"ט כופה עליו כלי". והרמב"ם הוסיף "עד לערב ומבעירו", וצ"ב אמאי הוסיף הרמב"ם ד"ז אחרי שבגמ' לא הזכר, וגם דזה פשוט שלאחר יו"ט צריך לבער. ושמעת' מהגר"ד שכטר לופי"א לבאר, דהנה שי' הרמב"ם שאעפ"פ שלא ביטל החמץ, מי"מ כשמוצא ביו"ט כופה כלי ולא מבער. והמפרשים העירו אמאי לא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך, ויש כאן צורך היום קצת שלא יעבור בב"י. ויש שביארו דעת הרמב"ם ע"פ שי' תוס' בפסחים דהמשהה חמץ ע"מ לבערו אינו עובר עליו, ולכן אי"ז צורך היום לבערו עכשיו. ועפ"יז מדוקדק ל' הרמב"ם שכתב "כופה עליו כלי עד לערב ומבערו", שהרמב"ם בא לרמוז בזה למא' אתמרינן "מתוך" ויבערו ביו"ט, מכיון שבדעתו לבערו לערב, הרי משהה ע"מ לבערו ואינו עובר עליו, ואי"ז צורך היום, עכ"ד.

ותכן לבאר באופ"א, דהנה הפוסקים נחלקו אם יו"ט שני דינו כיו"ט ראשון לגבי זה, או כחזה"מ [והשו"ע בס"ב פסק י"א שהוא כחזה"מ], ואי"כ י"ל דדעת הרמב"ם שדינו כחזה"מ, ולכן כתב "כופה עליו כלי עד לערב ומבערו", להשמיע שכבר בערב הראשון מבערו, אע"פ שהוא לא יו"ט שני, כיון שדינו כחזה"מ לזה.

למוצא חמץ ביו"ט

בענין הערת ידידי הר' יעקב משה קליין שליט"א במוצא חמץ ביו"ט, שהביא השעה"צ מהא"ר הטעם שלא נותנים לגוי להוציא כיון שברוב פעמים אין הולכין עמו, ובודאי יאכלנו, והעיר מה איכפ"ל שיאכלנו, עכ"ד.

יעוי' בא"ר שקודם לזה כתב שיוכל לצאת מכושול שיתן לגוי לאכול, ושוב הוסיף שברוב הפעמים אין הולכים עמו ובודאי יאכל, עכ"ד. ונראה דכוונתו מתחילה, שיש חשש שיתן לגוי לאכול, והרי כיון שהוא אסוה"ג אסור לתת לגוי, ושוב מוסיף דאף כשלא נותן לו לאכול, אבל כיון שברוב פעמים לא הולך ללוות את הגוי, ודאי הגוי יאכל את החמץ, חה חשיב כמו שנתנו לו לאכול, כיון שודאי יאכל, ואי"כ יש לאסור מטעם אסוה"ג, כמו בנותנו לו לאכול.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

בפסח שרי, לכאז צ"ע דאי"כ אמאי תנן במשנה דחמץ של ישראל אסור בהנאה "לכל ישראל" [וכמו דבאמת כן הוא לקושטא דמילתא דמפרש רבא למתני' כר"ש דרננסא קסין], דהא מאחר דמקשינן אכילה לראיה כמו דלענין כל יראה אינו עובר אא"כ החמץ הוא "שלו", ה"נ לענין אכילה. ונלענ"ד מזה ראיה מוכרחת לשיטת הגר"א ו"ל בביאור הגר"א דחמץ של ישראל אפי' אינו שלו עובר עליו, דדוקא של עכו"ם או של הקדש נתמעט. [נמ"מ חפץ הפקר ג"כ נתמעט וכדמוכח, דהגדר הוא חמץ של אחרים היינו לא של ישראל, ורמב"ן דף ב' ר"ל דחמץ של הפקר לא נתמעט, וטעמו כיון דיכול לזכות בו, ומשמע שהגדר בה מיעוט הוא חמץ שאין מצד בידו, ולפ"יז אי"ז כהגר"א]. וזהו דתנן דחמץ של ישראל עובר עליו, וזהו ראי' מוכרחת לענ"ד שאין עליה תשובה. [שו"ר בס' קובץ שיעורים אות ק"ל שהביא דהקשו כן, ומש"כ שם לתרץ אינו מחזור כלל לפענ"ד, אבל נלע"ד דאם לדין יש תשובה, דבאמת הראשונים לא הביאו ראי' דחמץ שע"ע הפסח אסור לכל העולם כיון המשנה אלא מברית' דחולין. והמאירי סובר דלקושטא דמילתא חמץ שע"ע הפסח אסור רק לדידיה, ואי"כ י"ל דשפיר רב אחא בר יעקב ס"ל דחמץ שנע"ע הפסח אסור רק לדידיה, אבל נראה דעדיין יש להביא ראי' מהבריייתא שם בחולין דמוכח דאסור גם לאחרני, יעו"ש. ודוק. שו"ר בחי' רע"א ז"ל פסחים כ"ט ב' שנראה שעמד בזה.

נדב פרץ - הקריה החרדית בית שמש

סימן תמ"ג

בגדר מ"ע דתשביתו

הנה בגדר תשביתו אימת חייל אם קודם ז' או בשעה ז', כתבתי בזה כמה פעמים, אך מפני שנתוסף בה אמרתי אחזור ואשנה פרק זה בעה"ה. הנה רש"י בדף ד': פי' גדר ביטול הוא נפק מקרא דתשביתו דהיינו ביטול בלב, והתו' שם הקשו עליו דהא תשביתו הוא מו' שעות ולאחר איסור, אלא מהני ביטול. ובדרך פלפול היה נראה לומר דהא ריש ס"ל דחמץ מותר בהנאה מודא' כדאינתא לקמן דף כ"ח: ואי"כ לדידיה מודא' סגי בביטול כיון דגם אחר ו' שעות אינו אסור בהנאה וברשותיה קאי, דהא דס"ל דחמץ בפסח אסור מו' שעות, ור"י הא ס"ל דחמץ אין ביעורו אלא בשריפה, דמוכרח לפרש בקרא דתשביתו בשריפה ולא ע"י ביטול. והרמב"ן ז"ל תירץ בשיטת רש"י ז"ל היא בגדר תשביתו, הוא שיהיה מושבת מו' שעות, והיינו דמוטל עליו לדאוג להשביט כבר מקודם ו' שעות, ומשמע מזה דהתו' בזה פליגי וס"ל דהמצוה היא בפעולת ההשבתה דהיינו מו' שעות.

ולכאז צ"ע לומר דשיטת רש"י היא כמו שצייד הרמב"ן, ומכ' מקומות. הנה בגמ' דף ד': ודף ה' ע"א יליף שם בש"ס מנ"ל דחמץ מו' שעות ולמעלה דינו בהשבתה, ויליף שם אביי דתרי קראי כתיבי, כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, וכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם, הא כיצד, לרבות י"ד לביעור, ופרש"י דכיון דכתיב אך ביום הראשון תשביתו הרי שהה בו שעה אחת, הנה אם באמת רש"י סובר דתשביתו היינו שיהי' כבר מושבת אי"כ אין כאן שום סתירה בין הפסוקים, דלעולם לא ימצא ז' ימים, והא דכתיב אך ביום הראשון היינו שיהיה כבר מושבת, אלא ודאי משמע מזה דרש"י סובר דהכוונה בהדין תשביתו הוא פעולת ההשבתה. עוד סתירה מהא דאמר' דף י"ב: דאפי' לר"י דאין ביעור חמץ אלא שריפה, הנ"מ שלא בשעת ביעורו, ופרש"י דהיינו שעה ו', אבל בשעה ז' השבתתו בכל דבר, ומבואר שם בסוגי' ובפרש"י שם דיכול לזלמתינ עד שעה ז' ולבער בכל דבר, ואצ" לטרוח להביא עצים, ומוכח מזה דהחייב רמי עליה אך בשעה ז', וכמ" ברש"י דף כ"ז: [ודברי תשו' הר"ן בד' רש"י צע"ג], וזהו מה שנ"ל בשיטת רש"י.

ובשיטת התוס' הנה מהתו' שהקי' על שיטת רש"י גבי ביטול מוכח דס"ל דהחייב רמי בשעה ז', והנה התו' הקי' בהא דפרש"י ברוי"מ דאביי דהתם קראי, דאין נראה לר"י דהא תשביתו הבערה היא, ולא צוה הכתוב לשורפו אלא לאחר איסורו, פי' דבריהם דיש להם ראי' מכרחת דכל תשביתו הוא לאחר שחל האיסור בהא דין שריפה הוא לאחר שחל איסורו, ולכאז צ"ב מה זה נוגע לד' רש"י, דהא גם רש"י מודה דתשביתו היינו ב' וכמשנ"י [ונראה דכוונתו תו' דסובר דאיכא כל יראה מו' שעות, וזהו שכת' דהא כל דין שריפה הוא לאחר שחל כבר ב' יראה, ואלמא דלא משגחינן בהכל יראה, ומי"מ גם כלא הוכחה זו התו' הא סברי לעיל דחייב תשביתו הוא מו' שעות, וגם רש"י ס"ל כן, ואי"כ חזי' דחייב תשביתו הוא גם כשחל איסור כל יראה [ודעת רש"י באיסור כל יראה הוא מליל הפסח], ועי' מהרש"א ותבין.

ונראה דהתו' באו להוכיח דצריך דתשביתו יחול דוקא בליל הפסח, דבאמת הא דאיכא ב"י וב"י מו' שעות הוא רק לבתר דנלמד דאיכא מ"ע דתשביתו מו' שעות, וזהו שהקי' דודאי דהתשביתו הינו בשריפה הוא דוקא בליל הפסח דאז חי' לאיסורא דביי". ובאיורו ד"ל דהתוס' לשיטתם דף כ"ט: דמשהה חמץ ע"מ לבערו אינו עובר. ושור' די"ל בפשוט דכוונת תו' אחר איסורו היינו איסור אכילה, אכן אינו דהא באי"כ אינו אסור בהנאה לר"ש וכתוס' דף כ"ח: ור"י בעי איסוה"ג עכ"פ בדף כ"ז: ואם לר"י הא לר"י אסור מו' שעות ולמעלה כדיליף דף כ"ז: ועוד דכוונת' תוס' איסור כל יראה וכדיליף שם ר"י במסקנא, וזהו ג"כ טעמא דרבנן דסברי כר"י, וזה ברור [ואולם יל"ע דאמאי לא פריך לר"י מה לנתור שכן איסוה"ג, ועי"כ דבזה פסקי' כר"י דאיכא איסוה"ג מו' שעות, עי' ראש"ד דף כ"ח:].

אולם צ"ע מו' תוס' דף י"ב: ד"ה ניכול כולה שית שכת' דגם אם אין אדם טועה כלל בענין השעות, מ"מ צריך לשרוף תוך שש ולא בתחילת ז', ואלמא דאיכא חייב תשביתו מקודם ז' [שו"ר בס' קובץ שיעורים אות נ', ודבריו דחוקים].

והנראה בזה דמד' הראש"י ז"ל נלמוד ביאור הדברים, דהנה כתב הראש"י ז"ל פ"ק דפסחים כלל ז' וז"ל: ומה שאין מברכין על ביעור בשעה חמישית בשעה שהוא מוציא חמץ מן הבית, מזהו מצוה מן התורה דכתיבי ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם, ודרשינן לעיל דביום הראשון היינו ביו"ד, אומר אני דהוצאת חמץ מן הבית קודם זמן איסוריה לא נפיק מתשביתו, דהא אמר רע"ק לעיל דף ה': דתשביתו היינו שריפה, ולא צותה תורה לשורפו אלא אחר שכבר נאסר, מידי דהוה אנתו' [לקמן דף כ"ז:], אבל בעוד שהוא מותר באכילה לא שרפנו, ומה שמוציאין אותו מן הבית היינו שלא יעבור עליו כבר יראה, ואן מפורש בו מ"ע מן התורה שיהא מצוה לברך עליו, עכ"ד הראש"י. שביאור דברי הראש"י ז"ל דחייב תשביתו הוי דוקא בשעה ז', והוכיח הראש"י [דלא אך משום דזהו אופן הציווי וכתוס' דף ד': לענין ביטול, אלא כהוכחת התו' גבי רומי' דאביין] מהא דחייבי' רחמנא שריפה, ושריפה היינו דוקא לאחר איסורו, ויל"ע אמאי אזיל הראש"י להא דרע"ק, ולא הביא ראייה מהא דר"י דס"ל שריפה. ונראה לבאר דבלאו ראייה זו הא י"ל דהא דיליף ר"י שריפה אינו פירושא דהמ"ע דתשביתו, אלא הוא דין בפ"ע מנותר, ולעולם י"ל דמצות תשביתו הוי כבר מקודם, ולזה הבי' הא דדף ה' דקאמר רע"ק דהבי' דתשביתו היינו שריפה, ואי"כ ודאי דהחייב דוקא משעה ז'. ובסברא זו ביאתי ג"כ דברי תוס' בף ד': יעו"ש. והא דבאמת שורפינן בשעה חמישית הוא כדי שלא לעבור בבל ידדו, דנהי דהתורה חייבה בהמ"ע כד מטא זמן שעה ז', מ"מ כיון דחייל כל יראה משעה ז' ממילא דצריך הוא למנוע עצמו מן האיסור, ועל זה לא מברכין דאין מברכין אלא על מצוה בחיוב. ולפ"יז י"ל ד' תוס' דנהי דחייבא תשביתו הוא מו', מ"מ חייב לשרוף כדי שלא יעבור אביי' וב"י. ולפנ"י אצ" דוקא שריפה, וזהו הדין דאית' דף י"ד: בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר כפי' תוס'.

ואולם צ"ע, דמשמע מזה דדעת הראש"י ז"ל היא דאיכא כל יראה משעה ז', וכבר הוכחתי במישור דדעת הראש"י אינו כן מהא דכת' הראש"י בסמוך שם דאין מברכין זמן אביעור חמץ כיון דסמכי' אומן דרגל, כיון שהבדיקה אינו אלא לצורך הרגל. אכן כוונת הראש"י שם דמטעם שמא יבא לאכלו הוי צורך הרגל, וכאן מיירי

סימן תמ"א

אינו יהודי שהפקיד חמצו אצל ישראל

א. כתב השו"ע בסימן תמ"א סעיף א': אינו יהודי שהפקיד חמצו אצל ישראל, אם חייב באחריותו בגניבה ואבידה בין שהוא בביתו בין שהוא בכל מקום ברשות חייב לבערו וכו', ויש אומרים שפאילו אינו עליו אלא שומר חנם מחייב בפשיעה חייב לבערו. ואפילו אם אינו חייב באחריותו בדין, אלא שיודע שהאינו יהודי אלם יוכפהו לשלם אם יאבד חייב לבערו, ויש חולקים, עכ"ל.

הנה כדי לבאר עיקר יסוד דין אחריות לענין כל יראה, אמרתי להביא בזה פלוגתת רש"י והתוס' בדף כ"ט בהא דא"ר אחא בר יעקב דיליף שאור דאכילה משאור דראייה, מה שאור דראייה שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים, אף שאור דאכילה שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים, ופי' רש"י דהיינו דמותר חמצו של נכרי ואפילו בפסח, אולם התוס' כתבו כד"ה בדין הוא דאפי' תוך זמנו מותר, פרש"י מותר באכילה, וקשה דא"י אם לא יהא שלו בשעת אכילה, דאם נתן לו הנכרי הרי הוא שלו, ואם גזל מנכרי הרי חייב באחריותו, ולא גרע מחמץ שחייב באחריותו דהוי כשלו כו, ונראה לריב"א דהא דקאמר אפי' תוך זמנו מותר בהנאה, והא דקאמר אבל אתה אוכל של אחרים לאו דוקא, אי נמי אחר זמנו קאמר כו, עכ"ל התוס'.

ובדעת רש"י נראה דאם משום דכיון דנתן לו הנכרי הרי הוא שלו, י"ל דרש"י חולק בזה, דהא שפיר יכול הנכרי ליתן לו רשות ולא בתורת הקנאה, הגע עצמך לא נותן לו חפץ להשתמש אין זה אלא שאלה ותו לא, ואי"כ גם זה, ובדעת התו' יראה דס"ל דאחר דנותן לו לאכול ושוב נגמר החפץ ואין לו עוד חילופין, וזהו גופא חשוב הקנאה, דלא שייך שם שאול אא"כ ראוי לשימוש אח"כ, וידוע דיש בזה פלוגתא בגדר אורח אם קניו לו או לא, וכנראה וזהו יסוד החקירה אם שייך בכה"ג שם שאול או לא, ודוק.

ב. ובדבר מה שהקי' התוס' מגזולן דאם גזל חייב באחריותו, נלענ"ד ליישב בכמה דרכים, י"ל דסובר רש"י דכיון דמדינא ליכא לאו דלא תגזול בממון עכו"ם אם לא מדין חילול ה' היכא דשייך, אי"כ לא שייך בזה חיוב אחריות, דאם יגנב איצ' לשלם, ואין בזה דין השבה לשיטת רש"י, ולומר דאיכא דין השבה מטעם חילול השם לא מצינו. [אך באמת אי"ז פשוט לומר כן, דכל איסור גזילת עכו"ם הוא רק מצד חילול ה', ואכמ"ל. אך עכ"פ נפיר' י"ל דחייב השבא ליכא].

ג. מלבד זה י"ל דסובר רש"י דכיון דמדינא דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, אלא דמרבי' מקרא בדף ו' מלא ימצא יעו"ש, והיינו דחשיב מצוי בידך, ויל"פ דהטעם הוא דעצם חיוב "שמירה" זהו משוי' ליה מצוי בידך, ואין זה תלוי בתשלומין גרידא אלא בחיוב שמירה, וכיון שכן הא גזולן אינו חייב בהשמירה, וכי"כ תוס' ב"ק ר"פ הכונס יעו"ש, ובוהו מבואר דברי שיטמ"ק ב"ק שכתב דגזולן אינו עובר.

ד. וי"ל עוד עפ"י"מ שהבאנו בסוגיא שם שכת' רבותינו האחרונים ז"ל [וראיתי מכתבי' תורה שנדפס מחדש בשם מרן הגר"ח שכתב יסוד זה] דבעי' חיוב אחריות על חפצא, ולא אך דאם יגנב חפץ זה יתחייב לשלם, ולאפוקי קדשים שחייב באחריותו, ולפ"יז י"ל דהא דגזולן מחויב באחריות אין הפי' דחייב באחריות החפץ שגזל שחייב לשלם דמיו, אלא דמעשה הגזילה מחייבתו דין והשיב, או דמים מדין ושלם, ואין זה בגדר חיוב אחריות, אלא דנתחייב עבור המעשה גזילה להחזיר דמי החפץ, והתו' אפשר דסברי דהוא גדר אחריות על החפץ דחידשה תורה דהוא מחויב לשלם את החפץ, ומחויב ג"כ באחריות החפץ, ויסוד החיוב הוא עבור החפץ שנגנב או שנאבד.

שו"ר דהגר"ח שם במכתב יישב דברי השיטמ"ק עפ"יו. אולם לבי מסופק בזה, דלכאז זה ממש חיוב אחריות דמתחייב לשלם לו את החפץ או את דמי החפץ, דנהי דהחייב חל כבר מעיקרא מ"מ החייב הוא דאם יגנב ישלם לו, ואולי הגדר הוא כן, דבשומרים החייב הוא לשלם את החפץ עצמו, אלא שמתחייב לשלם דמי החפץ אם יגנב, אבל בגזילה אין הפי' דמתחייב לשלם דמי החפץ אם יגנב, אלא דבגזילתו גופא גזל הן את החפץ והן שוויות החפץ, ומצד הגזילה מתחייב לשלם החפץ ודמיו, ונמצא דאינו נוגע לאבדן החפץ. אך באמת לכאז הא מצינו דגזול חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, ואלמא דאין לו חיוב דמים רק אחרי שנאבד החפץ, וכל זמן שהחפץ קיים אין חיובו אלא מה שגזל, ומי"מ נראה יל"מ דנהי דהחייב דמים הוא דוקא על אפך שנגנב, מ"מ אינו חיוב עבור החפץ שנגנב, אלא הוא חיוב עבור גזילת החפץ, ורק שכל זמן שהחפץ קיים ליכא חיוב דמים, אבל עכ"פ אינו מענין חיוב אחריות. וזהו הביאור בהדברים, ואפשר דרש"י קאזיל בשיטה זו.

ה. והנה במה שפי' התוס' דהאי אוכלו היינו הנאה, אי"ז לאחר זמנו, נ"ל לבאר דבריהם, דבודאי דעיקר ההיקש הוא ג"כ לענין אכילה, אלא דלענין אכילה לא משכח"ל דלעולם הוי שלו, אבל לעולם עיקר ההיקשא הוא דלא נאמר לאו דלא יאכל היכא דהוי של אחרים.

ו. והנה לכאז י"ל עוד בשי' רש"י דבאמת עיקר קו' התו' תמוה, דהא מבואר בש"ס לעיל דף ה' דשני דברים אינן ברשותו של אדם ואלו הן, חמץ בפסח ודמי ברשותו, ואי"כ אין שום קנין בפסח בחמץ של עכו"ם דהוי איסוה"ג, ונהי דאם היה שלו קודם הפסח חידשה תורה מגוה"כ דחשוב שלו גם בתוך הפסח, מכל מקום היכא דבא לקנות בתוך הפסח א"א לו לקנות. ואי"כ אי"ש שיטת רש"י, דלעולם מיירי שנתנו לו אלא דאינו שלו מטעם דהוי איסוה"ג, ונהי דהשתא כשהוא של נכרי הרי הוא מותר בהנאה לרב אחא בר יעקב אליבא דר"י דקיימינן הכא השתא, כמי"א שהוא יזכה בהחמץ, כיון דאם יזכה אפך חשוב זכיה, ואולם לענין חיוב אחריות היכא דגזל לכאז נראה דאין נפ"מ בזה, כיון דאין זה דין שלו אלא דחשוב כשלו, וזה שייך ג"כ באיסוה"ג.

ז. ובשיטת התו' יראה עפ"י"מ שכתב הרמב"ם ז"ל בהל' חמץ ומצה דאם קנה חמץ בפסח לוקח משום כל יראה, וקשה דהא הוי איסוה"ג ואיך יקנה, והתב' הר"ן ז"ל בפרק כל הצלמים להוכיח דשייך זכיה בעיז' של עכו"ם, ובאיך דהטעם כיון דאצל עכו"ם יכולה להתבטל וחשובה כממון, והוכיח מזה דחמץ בפסח של עכו"ם שאפשר ישראל לזכות בו הוי חמץ של ישראל ואסור לעולם יעו"ש [וכן לדרך הריטב"א דף ו': דחידוש התורה הוי דין זכיה באיסוה"ג לענין לעבור עליו יעו"ש], ודוק בכ"י. [עי' אבנ"מ].

ח. הנה עיין בהשנות הראב"ד על הדו"ה ז"ל שפי' בהא דאמר רב אחא בר יעקב דף כ"ט מקשינן ראייה לאכילה דבעינן שלך, אע"ג דאם יאכלנו הוי שלו, דההיקש הוא אלאחר זמנו, וכי"כ תוס', והשיג הראב"ד דהא אחר זמנו אין כל יראה כלל, וביישוב דברי בעה"מ תוס' נראה דההיקש לעולם הוא גם אתוך זמנו, אלא דמשום זה ליכא נפ"מ, אך ההיקש הוא נפ"מ ללאחר זמנו, ועיקר ההיקש הוא דליכא לאו דלא יאכל חמץ בשל אחרים.

והנה הראב"ד ז"ל עצמו תירץ דמיירי כגון שתחוב לו חבירו למקום שאינה יכול להחזיר אלא ע"י הדחק, ואין כאן קניית ממון כיון שאינו רוצה בזה, ולכאז קשה דאי"כ גם לאו דבי' ליכא דהו"ל אנוס, ונ"פ דהוה דקאמר הראב"ד שיכול להחזיר ע"י הדחק דאנוס אינו, אבל אין כאן רצון לקנות דממה דאוכל אין ראייה, די"ל דאין רצונו לדחוק עצמו להחזיר. ופשוט. ומבואר כן בכתובות דף ל': דאם יכול להחזיר ע"י הדחק לא חשיב אנוס, יעו"ש.

והנה בהא דסד"י דרב אחא בר יעקב לפרש בטעמא דמתני' דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, וחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה, דאית כרי יהודה דחמץ שעבר עליו בפסח אסור מודא', והא דחמץ של נכרי מותר משום דילפי' שאור דאכילה משאור דראייה שלך ולא של אחרים, ובדין הוא דאפי'

בדין מאכל שנפל על הארץ בבית או בחוץ בפסח

א. כתב השולחן ערוך סימן תמ"ז ס"ד וזה לשונו: מצא פת בפסח בביתו ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה, מותר אפילו באכילה דאולינן בתר בתרא, ואם הוא מעופש הרבה שאי אפשר לו להתעפש כל כך משכנסו הפסח אז ודאי הוא חמץ וכו', עכ"ל. ע"ש.

וכתב המשנה ברורה אות י"ג ב' טעמים, משום דהשתא משתמשין רק במצה בכל הבית, ועוד דהא ברק את הבית כדין קודם הפסח ולא נשאר מחמץ כלום, ובודאי היא ממצה משתמששין באחרונה.

ונראה דבנפל מאכל על הרצפה ונרדק בו פרורין, ואינו יודע אם הפירורין הם של חמץ או מאינז חמץ דשרי, דהא משתמשין כעת רק באוכל הכשר לפסח, ועוד דכבר שטפו הבית עם חומרים וגם הולכים שם, דאו הם בחזקת שנשבתו דאו אמרינן דפרורין אלו דהשתא, אחרים הם ואינם חמץ. וכעיקר הטעם דנשבתים ועומדים כתב המשנה ברורה בסימן תמ"ה אות י', עיין שם. מיהו התם לא מיירי בנתנם למים, אלא בסתם מונחים על הארץ, ושם בסעיף א' מיירי נמי בפוררין וזורקין במים דאו נמסים כדביאר המשנה ברורה אות ב' [והגם דמיירי התם במשליכין לים דאו נימא דכמות המים הרבה ממיסה את הפרורין, לא נראה לומר דבשטיפת הבית לפסח יהא פחות מועיל בזה, וגם ככה"ג יהיו הפרורין נמסים משום דשופכין הרבה מים, אלא דצ"ע דיתכן לחלק משום דבים איכא נמי כוח הדחף החזק שיגיום לפרורין לימם, עכ"פ הפרורין נשבתין משום דדורסין על הקרקע]. וגם לר' חננאל דאוסר באכילה במצא פת בביתו בפסח משום דהוא חשש חמץ גמור, כמובא בביאור הלכה סימן תמ"ז שם, יתכן דבכגון זה שרי מאחר דאיכא נמי הטעם דהפרורין נשבתים ועומדים, ולכן תיגוק שזוחל על הרצפה ומכניס לפיו מיני מאכלים אין לחוש מאחר דאין חשש שמכניס חמץ לפיו וכנ"ל [וכשהתינוק מכניס לפיו דבר מאכל שנפסל ומסתלם ערב פסח הבית שסוף, על במהא דאין כאן אחשביה, עיין סימן תמ"ב ס"י במשנה ברורה אות מ"ד ואות מ"ה]. ומאחר דאיכא הטעם דהפרורין בחזקת שנשבתין הם, נראה דה"ה בנפל דבר מאכל בחוץ בפסח ונרדקו בו פרורין של מאכל, ואינו יודע אם הן פרורין של חמץ, דשרי לאוכלו.

ויש לעיין בזה, דהא בסימן תמ"ב ס"ד כתב השולחן ערוך ח"ל: אחר שאכל בשבת זה סעודה שחרית יעור המפה שאכלו בה (וכו'), עכ"ל. וכתב המשנה ברורה אות ט"ו ח"ל: יעור המפה, ואותן פרורין דקים וקטנו הקערות אין צריך להוציאן מרשותו, בנדרסין ברגלים ומתבערים מאליהן, ומי"מ טוב שיכבד הבית אח"כ ע"י עכרים, ואם אין לו עכרים יכבד בעצמו ע"י שינוי בבגד, עכ"ל. דלפ"ז יתכן דכדאי להחמיר לא לאכול אוכל שנפל בפסח ונרדק בו פרורין מדרבתי טוב וכו', אך מדינת יהא מותר וכנ"ל, מיהו מאחר ובסתם ערב פסח הבית שסוף טוב דאו הפרורין נשבתים, יתכן דשאני ולא אמרינן דכדאי להחמיר, אך כל זה שפיר אי נימא דנשבתין בשטיפה זו כבים.

[ויש לעיין אם כך יהא הדין בי"ד שחל בשבת לפי הפוסקים שמתירים לשטוף את הבית בשבת בשעת הדחק (פסקי תשובות ח"א פרק כ"ג ה"ו), דשמא כבהאי חפץ לא יחשב שעת הדחק כי רק טוב להוציא הפרורין האלו, ולכן לא יוכל לשטוף, ולא יהא בקולא שמצד שטיפה, או דיחשב כשעת הדחק כבהאי גוונא כי ס"ים טוב להוציא הפירורין ויוכל לשטוף, ויהא לו הקולא שמצד שטיפה. ונראה דלא יטטוף דהא סגי בכיבוד דכרכת הח"ח, וכל זה אם בזמן הח"ח היה ריצוף, דאם לא היה פיצול יתכן דהיה מתיר לשטוף אילו היה ריצוף. ועיין באור לציון ח"ב פרק מ"ג ה"ח דכתב דלכתחילה לא יטטוף רצפת הבית בשבת אלא אם כן הוא בבית חולים שהנקיזו נחוץ בהם או שהרצפה מלוכלכת ביותר, והמיקל לשטוף את הריצפה בכל אופן יש לו על מה לסמוך, עיין שם].

ומי"מ תבינוקות באופן שנפסל המאכל מאכילת כלב לפני הפסח, כיון דאין אחשביה שם אין צורך להחמיר, ויש לעיין למעשה.

ב. והנה יש לדון מהו אחשביה, אם הכונה שחפץ בזה או שיועד מזה אף שאינו חפץ בזה, נגון שנפל מאכל ונתלכלך בפרורים אחרים של חמץ שנפסלו מאכילת כלב לפני פסח, והשתא אם יאכלם אינו חפץ באותם פרורים, רק אינו מורידם כי אי אפשר, או שיה טרחה דכבהאי גונא הוא יודע שמכניס לפיו אך אינו חפץ בם, דלהצד דחשיב לאחשביה יאסר באכילה. ועיין בסימן תמ"ב סעיף י' דכתב השולחן ערוך וזה לשונו: דיו שהוא מבושל בשכר שעורים מותר לכתוב בו, עכ"ל. ובמשנה ברורה אות מ"ה ביאר וזה לשונו: ולא חיישינן שמאי ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו כדרך הסופרים, וחמץ שנפסל מאכילת כלב הלא אסור באכילה וכנ"ל, דהו דוקא כשאכלו בכוונה ומשום דהוא אחשביה, מה שאין כן בזה שהוא שלא ככוונה אין קפידיא, עד כאן לשונו. מדרבתי דמיירי ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו, מבואר דאם היה מכניס הדיו לפיו בדיעה בשמא הגם דאינו חפץ לאכול, לתוך דואי אין האדם חפץ לאכול דיו, ואם היה מותר גם בידע ולא חפץ לאכול ורק ממילא יאכל, לכאורה היה צריך המשנה ברורה לכתוב כן דהוא חידוש טפי.

יהונתן פייזקוב - אופקים

סימן תמ"ז

בענין צמר רחלים וצמר גמלים שטרפן זה בזה

ובדין חמץ שנתערב קודם הפסח אם חזר וניעור או לא

א. כלאים פרק ט' משנה א': צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה, אם רוב מן הגמלים מותר, ואם רוב מן הרחלים אסור, מחצה על מחצה אסור, וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה, ע"כ.

ומתבאר ממשנה זו שהגם שצמר גמלים עם צמר רחלים אין כאן תערובת איסור והיתר, עם כל זה שייך כאן דין ביטול זה עם זה לענין שיהיה מותר לערב עמהם פשתן, וכמו שפירשו הר"ש והר"מ [ח"ל]: אם רוב מן הגמלים מותר לערב עמהן פשתן, ולכאורה הדרכים צ"ב מה שייך ביטול כאשר שניהם מותרים.

ב. והנה נושא זה דהיתר בהיתר בטל או לא הוא ענין ארוך מאד, ואמרתיו בעזה"י לבררו כפי אשר תשיג יד, וזה החלי בעזר צור גואלי [ויתבאר בזה אף גדר ביטול ברוב לענין חמץ, ולענין בשר בחלב].

ג. הנה קיימא לן בפסחים דף ל' ע"ב אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב [ושיטת רש"י שם היא משום דלהלכה מין במינו במשהו, וגור שלא במינו אטו מינו, ואם שיטת התוס' ושאר הפוסקים הדוא משום חומרא דחמץ]. חוץ משיטת השאילתות שהובא שם בתוס' דס"ל להלכה דחמץ בנותן טעם. ועיין בהרמב"ם פרק א' מהלכות חמץ הלכה ה': חמץ שנתערב בדבר אחר קודם הפסח, בין במינו בין שלא במינו, הרי זה אסור בכל שהוא. וכ"פ בשו"ע בסימן תמ"ז סעיף א', וע"ש בחי"מ ס"ק ב' שכתב: והלא דאיכא עוד הרבה צדדים להקל ממכינון שאילתות דס"ל דמיין בפסח שיהא איסורין דבששים, ע"כ.

ד. והנה נחלקו הראשונים בנתערב חמץ קודם הפסח האם חזר וניעור בפסח או לא, ודעיו' בהרמב"ם סוף פרק ד' ה"י"ב שכתב דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם כגון התריאק וכיוצא בו, אע"פ שמותר לקיימא אסור לאכלו עד אחר הפסח. ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו, ע"כ. ומתבאר מדברי הרמב"ם דהגם שנתערב קודם הפסח, מי"מ כשמוגיע הפסח אסור לאכלו, ואפי' שאין שם אלא משהו. ויעו"ש במגיד משנה דהרבה מהגאונים ס"ל כדעת רבינו, ושכ"כ הר"יץ גיאות. אך כתב המי"מ ויש מן האחרונים חולקים בזה ואומריין דכל שנתערב קודם זמנו אינו חזר וניעור, ואין איסורו במשהו כח'.

ועיין בהרא"ש בפרק כל שעה כלל ה' שגם כן פסק דאינו חזר וניעור, וח"ל: ומותר אף בפסח כיון שנתבטל קודם הפסח, ע"כ. וכ"כ הטור בסימן תמ"ז: ובפסח נמי לא אמור דהוי משהו אלא כשנתערב בתוך חמץ, אבל אם נתערב קודם לכן ונתבטל בס' מותר, ולא אמרינן דחזר וניעור, ע"כ. וכתב שם הבית יוסף: וכך כתב שם המורדכי, וכ"כ הגהות מיימוניות בה"א בשם סמ"ק, וכ"כ סמ"ג וכו'. ועיין בשו"ע סעיף ד' שכתב: אם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בס', אינו חזר וניעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים, ע"כ.

והנה נראה כאן דשייך ביטול בחמץ אף קודם הפסח, אלא שנחלקו הראשונים האם חזר וניעור או לא. אבל לכאורה צריך ביאור טובא היאך שייך ביטול קודם זמן האיסור, דלכאוי כל ענין הביטול הוא על הדין שיש עליו, וכאן קודם האיסור אין כאן דין.

ה. ונראה בעזה"י דיש בזה ג' דרכים ויש בזה אף נפק"מ, וכמ"ש א"י"ה. הנה מצאנו בתשובות הר"ן (סימן ס"ד, ובנדפס דאמון בסיומן צ"ט, וכן הוא בסימן נ"ז) שעמד בענין זה, וכתב דיש להוכיח דחמץ קודם הפסח בטל הגם דהוי היתר בהיתר, ונוכל לומר דאין דרכו להתבטל, וראהו לזה דבטל, מהמשנה הנ"ל בפ"ט דכלאים דצמר גמלים וצמר רחלים בטל. אכן לא ביאר הר"ן אופן הביטול, ועיין בשו"ת הגאון רע"א תשובה ל"ח שכתב על דברי הר"ן אלו בזה"ל: אין ראהו, דצמר רחלים שם איסור עליו לערב בפשתן, ונתבטל שפיר בצמר גמלים האיסור הזה והותר לערב בו פשתן, משא"כ בחמץ דקודם זמנו אין בו שייכות איסור י"ל דלא בטל [ומצאתי אח"כ בפר"ח או"ח סימן תמ"ז כתב כן לדחות ראיתו הר"ן] וכו'. עכ"ד הגאון רע"א.

ומתבאר לן מדברי הגרע"א די"ל בטעם הדבר דצמר גמלים וצמר רחלים בטל, משום שגם עכשיו יש שם איסור על הצמר רחלים שאסור עם פשתן, וחל הביטול על הדין הזה. וזהו דרך אחת בביאור הדין דצמר גמלים וצמר רחלים דבטל.

ו. אלא דלענין חמץ טען הגרע"א דעכשיו אין שום דין על החמץ, כיון שעוד לא בא הפסח. אולם לולא דברי הגרע"א נ"ל די"ל דאף בחמץ קודם הפסח חל דין איסור על החמץ שבפסח הוא אסור. ושוב מצאתי שכן כתב בספר קובץ הערות סימן ל"א אות ב' [ועי"ש דקודם שנתחמץ ודאי לא שייך סברא זו].

ז. ולכאורה כן מוכח מהא דמבואר בהר"ן בפרק כל שעה בשם הרמב"ן דכלי חמץ אע"פ שבלע קודם הפסח איסורא בלע, וכל שתשמישו ע"י האור צריך ליבון. ומבואר מזה דיש עליו שם איסור אף קודם הפסח. וכן ביאר בקובץ הערות שם אות ג'. ולפ"ז אדרבה חזינו דחלוק מבשר בחלב, דכלי שבלע בשר אף ע"י האור איצ' ליבון דחשוב היתרא בלע. ואלמא דלא אמרינן שיש עליו שם איסור לענין לערבו עם חלב [ויתבאר בזה לקמן].

ועיין בב"י סימן תנ"א שהביא מחלו' הראשונים אם חמץ קודם הפסח חשוב איסורא בלע או היתרא בלע לענין ליבון. ובשו"ע סעיף ד' פסק שצריך ליבון, והיינו דחשוב איסורא בלע וכמ"ש במ"ב שם ס"ק כ"ח. אכן בשו"ע ריש סימן תנ"ב מתבאר דלהשיר חמץ קודם הפסח חשיב היתרא בלע לענין בר ג' ניט, והקשה שם הביה"ל בשם הפר"ח והגר"א דברי מרן אהרדי. וכתב בחו"א סימן קי"ט ס"ק י"ט ליישב דלעולם חשוב היתר קודם הפסח, אבל לענין ליבון סגי במה דהוי עליו שם חמץ, ואכמ"ל בזה.

ח. והנה אם נפרש כמו שנתבאר דיסוד די ביטול חמץ קודם הפסח הוא משום דצמר גמלים וצמר רחלים, די"ל דשייך ביטול אף על המציאות, היינו שהמציאות מתבטלת מהשם שלה דלא חשוב צמר רחלים, וכן ולא חשוב שם חמץ. וכן ראיתי בקה"י בחולין בסימן ל"ב שכתב צד כזה [וע"ש שרצה לומר דזהו הטעם דלר"י מין במינו לא בטיל, כיון שהביטול לר"י היו רק על המציאות, וכאן המציאות שוה, ויעו"ש שכתב שדבר זה הוא בלי עיון רק להעיר, ולעני"ד אי"א לומר כדבריו, דהלא אף בנדרים שייך ביטול דצמר גמלינו מינו, הגם דגם אלא תבטל ההפצא יאסר, כיון שלא שינוי המין גורם האיסור אלא הגדר שיש עליו, וכן בנאסר מצד ע"ז וכל כיו"ב, אלא ודאי התם הוא גזה"כ דמין במינו לא בטיל, וכמשי"י לקמן].

ולפי דרך זו נראה דאף קודם שנתחמץ שייך ביטול על שם הדבר, דלא חשוב קמח חיטה, ומי"מ אם נתערב בפסח שם אין דין ביטול על המציאות ליכא. **י.** ויש לעיין לפום הך סברא דאיכא ביטול על המציאות, דא"כ אמאי מבואר בראשונים בתוס' נדה ס"א ועוד, דבגד שאבד בו חוט כלאים דאסור ולא בטל משום דשניהם היתר ונאסרים בתערובת, ולכאורה הביאור הוא משום דהביטול הוי רק על הדינים, וכאן הדינים שלהם שוים, וכמו שביאר בקה"י שם, ולהנ"ל הרי אפשר שיתבטל המציאות. ואולי התם הוי סברא אחרת, דכיון שאיסורו הוא התערובות לכן לא נאמר בזה פרשת ביטול, דפרשת ביטול נאמרה רק משאין קשר בין הרוב להמיעוט [ועל דרך זה ביאר המנ"ח בטעם דנולדו בתערובות לא בטיל, דלא נאמר בזה פרשת ביטול], או שנפרש בסגנון אחר, דכבר חל האיסור על הכל, ולא נאמר דין ביטול כשהוכל נאסר מצד עצמו [ומדברי החו"א בי"ד סימן קפ"א נראה הטעם דלא בטל החוט, דהוי כמשא, דאין ביטול כמו דבכל מקום נאמצא החוט, וצ"ע דא"כ הוצרכו הראשונים להטעם דהוי היתר בהיתר].

ובעיקר קושיית התוס' דליבטיל ברובא ראיתי בהגהות מהר"ב ונשוברג על הגליון שם שכתב שם חז"ל: עיין חולין צ"ה ע"א תודה"י ובנמצא וכו' בסוף הדיבור דרך אחרת להם בזה, ע"כ. והנה ז"ל התוס' בחולין שם אע"ג דמן הדין לא הוה לן למיחש דאולינן בתר רובא, ע"כ. אך לעני"ד נראה ברור דד' התוס' בחולין לא נגעו ולא פגעו לדברי התוס' בנהד, דהיינו בחולין לא מיירי מצד ביטול ברוב, אלא מיירי לענין לילך לתוך הרוב, והיינו דלמה חששו שיקנה הישראל דהלא הישראל יוכל לסמוך על הרוב, שאין רוב הבגדים כלאים, ויעו"ש בתוס' מקודם לכן.

יא. ויסוד למשנ"ת דאיכא ביטול על המציאות, נראה לכאורה מדברי הש"ך בי"ד סימן ק"ב שביאר בטעם הדבר דדבר שיש לו מתירין בטל בשאינו מינו [ועי' בהר"ן נדרים י"ב מש"כ בזה, והובא בט"ז שם, ויתבאר בסמוך]. חז"ל: וכל שנתערב שלא במינו אין היתרת נקרא על הדבר האסור אלא על שם דבר שנתערב בו, והוי כמו שאין לו מתירין, ע"כ. ומקור הדברים בתורת חטאת. והשתא אם נימא דדין הביטול הוא רק על הדינים, אי"כ מה שייך לומר שאין היתרת נקרא על הדבר האסור, ולא ודאי חל דין ביטול על המציאות [וזה שייך דוקא בשאינו מינו], ונמצא דנחשב האינו מינו כמינו, ולא נחשב שיש לו היתר. אולם צ"ע בזה כנ"ל דהרי בנדרים גם אם נחשב בשם הרוב עכ"פ יש לו מתירין, דהרי אין שם הדבר גורם להאיסור אלא הגדר גורם.

ואפ"ל בסגנון אחר קצת, דאין הפי' שהמועט מקבל שם הרוב, אלא הפי' הוא דנחשב כמאן דליתיה, אי נמי דהגדר מתייחס אל שם הדבר, וכשנחשב על שם הרוב, ממילא אין כאן דבר אחרים בנדר, ובאמת די"ל שיש הפרש בכל זה בין לח בלח ליבש ביבש, ולא רציתי להיכנס כעת בפרט זה. **יב.** אכן מצאתי עוד דרך בביאור הדין דצמר גמלים וחמץ קודם הפסח [ובתוך הדברים יתבאר דרך רביעיית על כל פנים בצמר גמלים, ובסוף הסימן יתבאר דרך חמישית על כל פנים בצמר גמלים].

דיעו' במורדכי פרק כל שעה כלל תק"נ שכתב בשם ראב"י"ה אהך דינא דחמץ שנתערב קודם הפסח דאסור, וטעמו מהא דאיתא בנדרים ע"ז דאי"א להטביל כלי טהור כדי שלא יטמא, ה"ה כאן דאין בטל קודם זמן איסורו, והיינו דבאמת ראב"י"ה ס"ל דלא בטל כלל כיון שעוד לא חל איסור, ווא"א לבטל כשאין איסור, וצ"ע מה יענה מצמר גמלים וצמר רחלים, ולכאז צ"ל כהגרע"א הנ"ל דצמר רחלים יש עליו שם איסור כבר עכשיו שלא לערבו בפשתן, לא כן בחמץ בפסח.

יג. אולם ראיתי בביאור הגר"א סימן תמ"ז שכתב לבאר דברי ראב"י"ה חז"ל: ולא דמי לשאר איסורים דבטל קודם שיגיע לאיסור כמו נבלא בגדים צמר גמלים וכו', דשם נתבטל אחר שיגיע האיסור, אבל כאן בפסח אינו בטל כלל דאוסר במשהו, ע"כ. והיינו שבאמת בצמר גמלים וצמר רחלים מתבטל כשיגיע האיסור, היינו שעכשיו אינו בטל אלא שכשיערב עם הפשתן או חול הביטול, שאז הצמר רחלים נאסר עם הפשתן, והצמר גמלים מבטלו. ונראה דהדברים מתבארים לפי מה דאיתא בירו', וכ"כ ב"בטוש"ע יו"ד סימן רצ"ט, דצמר ופשתן שטרפן מביאי ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן, ואלמא דשייך ביטול גם כשהצמר ופשתים מעורבים, ודויק, ועכ"פ למדנו לפי"ז דרך רביעיית בהך דינא דצמר גמלים וצמר רחלים, דהוא מתבטל באמת רק בזמן האיסור.

יד. אולם צ"ע בזה, דא"כ שהביטול חל רק לאחר שיגיע האיסור, אי"כ צריך שיחול האיסור ואלי"כ יחול הביטול, ונמצא איפא שחשוב מבטל איסור, ולכאז הרי אין מבטלינן איסור לכתחילה. ובשלמא אם הפי' שחל הביטול כבר מקודם שיחול האיסור אי"ש, דבזה לא שייך אין מבטלינן איסור לכתחילה, וכמו שביאר בתשו' הר"ן (ס"ד) ובט"ז או"ח סימן תמ"ז ס"ק ה'. אבל אם הפי' שחל לאחר שנאסר אי"כ הוי ביטול איסור לכתחילה. ואפ"ל דכיון שבזמן דצמר עובדי מעשה הביטול הוי היתר, לא איכפת לן, אך לפ"ז יקשה מדוע צמר ופשתן מותר לערב צמר גמלים, דהא כבר נאסר, שהרי יש כאן כבר פשתן. ואפשר דכיון שעוד לא טווה החוטין, לא חשוב עדיין איסור, וצ"ע. עוד י"ל דגם למש"כ הגר"א אין הפי' שחל איסור בפועל, אלא שכשבא האיסור הביטול מפקיעו, אבל בפסח כשמוגיע פסח אין תורת ביטול, דחמץ בפסח לא מתבטל, ודוק.

טו. ומי"מ יעו"ש בביאור הגר"א שכתב דמהגמ' בנדרים שם נראה דשפיר חל דין ביטול קודם האיסור, וכמו דאמרו שם דמהני הפרה לר"א קודם הגדר או לרבנן זרעים אינם נטמאים מכח הק"ן, ושאיני בטילה דנתמעט בקרא, יעו"שה, ולפ"ז למדנו דרך רביעיית בהך דינא דחמץ קודם הפסח, דבאמת הביטול חל לענין זה "שלא יאסר" לפסח, ולעולם חלות הביטול הוי על האיסור שבפסח, ולמדנו לפ"ז דיש דין ביטול "שלא יאסר" [ומובן בזה סברת התוס' בב"ק ס"ט א' דדבר שיש לו מתירין שאיסורו בא בתערובת בטל, והיינו דבזה הביטול גורם "שלא יאסר"].

טז. והנה מפורסמים דברי הר"ן בנדרים י"ב א' (והובא בט"ז יו"ד סימן ק"ב) בטעמה דדבר שיש לו מתירין לא בטל משום דהוי כהיתר בהיתר, וביאר שם השעם דהיתר בהיתר לא בטיל, דילפ"י מדם הפר ודם השעיר דלא בטיל, כיון שדיניהם שוים, וביאר שם דלכן דוקא מין במינו לא בטל, דאז הם שוים לגמרי, יעו"שה. ולמדנו מזה דהטעם דהיתר בהיתר לא בטיל אינו משום דהביטול לא חל על המציאות בלא דינים, אלא זהו משום דין מין במינו, דבסוג כזה דמין במינו במציאות ובידינים גזה"כ הוא דלא בטיל. ומי"מ יעוי' בתשרי רעק"א ל"ח דס"ל דלהיתר בהיתר גמור לא צריך במין בשא"מ, ודלא בהפמ"ג [ובבמקאי' הארכתי בעיקר דברי הר"ן אלו, ובעיקר דינא דדשיל"מ לא בטל, וכעת אין כאן מקומן]. ויעו"ש בסוף דברי הר"ן שמבאר בדברי הר"ף דפת שאפאה עם בשר אסור לאכלה ברותח משום דבר שיש לו מתירין שאפשר לאכלה בחלב, והקשו על הר"ף"ה דהו הוי מין בשאינו מינו דבזה בטל אף בדשיל"מ, ותירץ הר"ן דכאן שכבר נתהו מותר לאכלה בחלב, ובזה חמיר דלמדה משה להיתר בהיתר ואסור אף במין בשא"מ, עכת"ד. והקשה הגרע"א בתשרי ל"ח על דברי הר"ן מהא דצמר גמלים בצמר רחלים בטיל, דהא הוי היתר בהיתר, ותירץ דצמר רחלים שם איסור עליו לערבו עם פשתן, יעו"שה. ויעו"ש מה שהק' לפי"ז ע"ד הפמ"ג. ומי"מ נשאר שם בקושיא דאמאי לא אסור מדרבנן בצמר גמלים עם צמר רחלים מדין דשיל"מ, כמו פכת שאפאה עם הצלזל דאסור לאכלה עם הרותח. ואל הקשה בסוף תשובה קפ"ט. ובקובץ הערות שם תירץ דמה"ת בב"ח לא חשוב שם איסור כלל קודם שעירבו עם החלב. ועי' אבי עזרי שנו"כ כתב ע"ד דברי הקובץ הערות. ואינו מובן דזה גופא קי' רע"א מדוע מדרבנן לא יאסר צמר גמלים, וכמו בבב"ח [וצ"ל דמי"מ דרבנן חילקו בזה].

יז. ולכאורה י"ל ע"פ דברי הגר"א הנ"ל דהצמר רחלים מתבטל רק כאשר יערבו עם פשתן, ואז לא חשוב ישל"מ כיון שכבר הגיע האיסור. והא דפת שאפאה עם הצלי לא שרינן לערבו בכותח, כיון ששם חז"ל אסור אף אם אינו מערבו בכותח אלא אוכלו עם הכותח, ונמצא דהביטול צריך לחול מקודם, וזה הוי ישל"מ. ודויק.

יח. אמנם הנראה לעני"ד בזה, דבאמת הר"ן בנדרים ס"ל דהך דצמר גמלים וצמר רחלים לא מדינא דביטול ברוב כלל [ובאמת הר"ן בחולין לא נח"ל בדבריו שכתב בנדרים, יעו"ש מה שהק' בזה ואכ"מ]. דהנה ז"ל הרמב"ם בפ"י מהל' כלאים ה"ו: צמר רחלים וצמר גמלים וכיו"ב שטרפן זה בזה וטוה מהן טווי, אם היה החצי מן הרחלים הרי הכל כצמר רחלים, והרי הוא כלאים עם הפשתן, ואם היה הרוב מן הגמלים מותר לערבו עם הפשתן, מפני שצורת חלל צורת צמר גמלים, ואין חוששין לגימות של צמר המעורבין בהן מפני שאינן חוטי צמר, ע"כ. ונראה לדקדק מלשון הרמב"ם שכתב הטעם דמותר לערבו עם הפשתן מפני "שצורת" הכל "צורת צמר גמלים", היינו דלאו מדין ביטול ברוב נגעו בה אלא משום דהכל הוי "צורת" צמר גמלים. והא דלא אמרינן כן בכל ביטול ברוב, נראה דהוא כמו שמצינו בפ"כ דכלאים דאם נתערבו זרעיה וזעם זה פחות מאי מ"כ"ד בטל, דמדמי' הוא ולא מדין ביטול ברוב הוא, אלא דגדר איסור כלאים תלוי במציאת העין, ופחות מא' מ"כ"ד אין זה נראה כלאים, וכדיבאר בחו"א כלאים (ד', י"א) ושם הארכתי, ואשר על כן גם כאן בטיל כיון שאינו נראה צמר רחלים, ודוק.

וחכ"א הוסיף בזה מש"כ הרמב"ן בפרשת קדושים דיסוד איסור כלאי בגדים הוא הרחקה וגדר לאיסור כלאי זרעים, יעו"שה. ועל כן גדרם שוה דתלוי במציאת העין. ועיין בדרך חושן ט"ז מכלאים ס"ק ל"ו שבמביא מהחוח"א בי"ד סימן קפ"א ס"ק ג' ט' דצמר גמלים וצמר רחלים בטל אף בניכר יעו"שה, וזה מתבאר לפי"ד הנ"ל דלאו מתורת ביטול אתינן עלה. ויעו"ש בצה"ל אות ע"ג. ובביה"ל ד"ה וצמר גמלים [ויעו"ש בס"ק ל"ג דדעת הר"מ דאף צמר ופשתן שטרפן זה בזה בטל].

[וכה"ז ביאר הרי"י קורקוס בטעם מן שכתב הרי"מ בהלכה ז' דעירות הכבשים אין חוששין לגימות של צמר, וביאר שם שללא מדין ביטול הוא, אלא שאינו חשוב, ולהנ"ל מובן יותר]. ואכ"מ. אולם יל"ע לפי"ז מדוע צמר שטרפו עם פשתן לא בטיל כמבואר בירו' שם, דעכ"פ אין כאן צורת צמר רחלים, וצ"ע [ואכמ"ל בשי' הרמב"ם בזה, עיי"ש בכס"מ והגר"א].

יט. והנה במשנ"ת לעיל דחמץ קודם הפסח חשוב איסור, מובן מה שפסק הראש"ה והובא במג"א סימן תמ"ז דאסור לבטל חמץ אף קודם הפסח, וכ"פ במ"ב (סי' תנ"ג), כיון שיש שם איסור עליו.

וכה"ג מבואר בש"ך, והובא בשו"ת הגרע"א (ס' ר"ו), דאסור לערב חלב עם מים ע"מ לבשלו עם בשר, דהטעם הוא משום שיש שם איסור אף על החלב שלא לבשלו עם בשר, ודויק [ולהט"ז בסימן תמ"ז סק"ה שההיתר לערב חמץ קודם הפסח יל"ע בטעמו, ולכאורה נראה דס"ל כהגרע"א דאין שם איסור על החמץ קודם הפסח].

כ. אחרי כותבי כל זה ראיתי בשו"ת נודע ביהודה תניינא סימן קפ"ז שג"כ האריך בענין זה דהיתר בהיתר אם בטל, והביא דבש"ך סימן צ"ח מוכח דהיתר בהיתר בטל, שלכן כתב האיסור והיתר דמים שנפלו בחלב בטלים לענין שמותר לערב

הערות והארות | קנא

כהיתר או כאיסור ודוקא בבב"ח, לפי"ז חנ"נ ואפשר לסוחרטו הוא דבר אחד וכדברי הגרע"א.

ולאחר כל ה"ל הדגנא לדידן ללשוו המ"א, דכך צ"ל בביתו, דאפי' אם נסכים ולדבריה ה"ט' ומוהר"ם התירא בלע, הרי חיישי' דחמץ שמו עליו ול"מ התירא וכל כיון לא נפלט לגמרי ואי' שלא יסאר בו משהו לכן אמרי' דהחתיכה בנפשו נשאתא בנ"ט, דכיון חל עליו כבר שם איסור תו לא פקע, והוי ממש דומיא דה"ט' בר נ"ט דהתירא ודאיסורא, דאמרי' דטעם שני הוי טעם קלוש, ולכן אם הוי דגנא לא יוכל לחלו עליו איסור, אבל אם הוא איסור שוב לא יוצא ממנו שמו, חמץ הדחיב לענין זה כאיסורא ושמו עליו ולכן יש להתמיר, ושמה זה מה שהשוסיף המחמ"ש בסוף דבריו וז"ל: וגם אולי לענין זה י"ל דחמץ שמו עליו ול"מ ושו"ר' בדברי המקו"ה שהסביר כן דברי המ"א עי"ש, והוסיף לבאר אמאי בכתב התירא ועוד וז"ל חור גניעור אפי' ע"ג הוא סוף, ול"מ בטעם חור גניעור לדעת המ"א, ס"ס חיישי' למשהו בעין, עי"ש בדבריו.

בסוגיא דריחא מילתא

א. בגמ' ע"ז ס"ו: "האי בת תיהא, ופרש"י נקב נוקבים במגופת חבית להריח היין ולבדוקו אם יכול להתקיים, עכ"ם. ובישראל ש"ד, ישראל בדעכ"ם [דהוי יין נסך] אמר אבאי אמר אסור ריחא מילתא היא, ורבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא, אמר אבהו, רבא מנא אמאי, ואי דתנו רבנן תנור שחור בבכמן של תרומה ואפה בו את התבואה, הפת ומורת לפי שאין בו טעם כמון אלא ריחא כמון, ואב"י שאני התם

והדר אמר רב מרי כתנאי, הורודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית של ר"מ אוסר ור"י מתיר, ור"י מתיר בשל חטים ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות, ומסיק בגמ' רבא ודאי תנאי היא [ופרש"י דהא ר"מ אוסר, ולאב"י הביאה הגמ' מימרא דר"ל דבפת חמה ולחמה למימר איסור אלא משום ריחא], ולאב"י הביאה הגמ' מימרא דר"ל דבפת חמה, ולכן ריחא מילתא.

ב. ובפסחים ע"ו. איתא אמר רב בשר שחטוה שמן שצליאם בשר ובילה כחוש אסור, מ"ט מפסטי מהדר, ולוי אמר אפי' בשר שחטוה כחוש ובילה שמן מותר, אמר ר' יוחנן בעלמא, וריחא לא מילתא. ואותבינן ללוי וסופתא דאין צולין שן פסחים כאחד מפני התערובות, מאי לאו מפני תערובות טעמים [ופירש"י דפטמי מהדרי] ובמצא פסח נאכל שלא למיניין]. לא מפני תערובות גופין [ופרש"י שלא לתערובת בשר וז', ואמר גדי זמנא לאו אדעתיהו ואיחלפין], איכא כני משתברא וליקטא מפני תערובות גופין היינו קדתי אפי' גדי זשל, איכא מפני תערובות טעמים מה לי גדי וטלה ומה לי גדי וגדי, לימא תיהוי תיובתיה דרב, אמר ר' רימיה הכהא במאי עסקי' כגון שצלאו בשתי קדירות וכו', ופרש"י כעין שתי קדירות שיפוד הורדו ושפוד מכתאן, וזל גדול של גתלים או אפר באמצע. איך רב אמר כותנא, הכהן פת חמה ונתנה ע"פ תבית של תרומה וכו', ואסקי' לוי דאי מנא היא, ורב אמר לוי כר"ל ובשר וזל כחבית פתוחה וכו' תמה. והביאה הגמ' ב' מ'מורות אח"כ, תי' רב כהנא בריה דרב חינא סבא, פתא ששפאע פה הצלי אסור לאוכלה ככותנא. והיא בנתיא דאיטויא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקיא ולאכלה כחות, ומו' רב ע"י אמר אפי' מילתא אסורה משום דקשיא לריחא ולדבר בזה, ופרש"י צרעת. ע"ש סוגיות במסא'.

ג. והשתא פש קן לרברוי אי הכל סוגיא אחת, או שמא סוגיות חלוקות הן.
והנהגת בתוס' בעי' שם כמבאר להדיא דאין שתי המחלוקות דאביי ורבא ודבר ולי
קשיותו אהדי, ואביי מצי למיכר כרב ולי. ורבא מצי למיסבר כרב ולי. וכל
קשיא מידי, ומתחילה הכסידו מנ' ורבי ורבא דהא ב' תיהא שהריח ב' דודאי
אין כאן סוגיא בהל' איסורי הנאה, דהא חזינן דרבא כתב מנא אימינא לה ממתני'
התנור שהסיקו בכמון של תרומה, דההם דאין איסורי אכילה דשרייא לישראל
במנאנה שהינה של כולו, ולכן כתבו התוס' דע"כ הכא נח' אביי ורבא אי ריחא
מילתא אכילה האם חשיב ליה כשותה. והמהרי"ם התוס' וטעמא דרבא דאין חשיב
כשותה לפי ששרייח בכנס בגופו ומזיקו, והקלוקל רוח על התיקון, כדאמרי' פ"ק
דחולין גבי סכין של עכ"ם, אבל זילוף ודאי אסור דהוי הנאה גמורה, אבל לא
הוי שותה אלא הוי הנאה. ובאמת קצת קשה דבריהם דכתבו דבת תיהא הוי
כשותה ולא הנאה, ומאיידך כתבו דמזיקו, ולכן רבא סבר דלא הוי כשותה, ורבא חשיב
עמדותיו כזה כבר המהרש"א והמהר"ם. והמהר"ם נקט סברא הפשוטה דרבא צריך
ב' טעמים להתייב בת תיהא, דאין מדין אכילה דריחא לא מילתא ולא חשיב
כשותה, ועוד בעי' אימא ס"ס אמאי לא אסור מדין נהנה, דהא ז"ל הוי איסורי
הנאה. ולכן כתבו התוס' דמזיקו ולכן לא חשיב הנאה. ובאמת דבריו קצת
משועם מדברי התוס' בפנייהו לעיל ב"ז ד"ה אלא, דהקשה ר"ת מ"ש מבית תיהא
דאין לרבא משום ריחא לא אלא מילתא, ותינך דשאני התם דקתריהו לריחא ולכן
דאסור, אבל בת תיהא אין עיקרה לריח כלל. ואין צריך לאיסור. ודאי' כתבו דרבא
ליכא הנאה ריח כיון שמזיקו, וטעם האוסר דחשיב כשותה, וא"כ הפשטות בתוס'
כדבריו המהר"ם בסוגיין דמזיקו הוי סברא כנגד ההנאה וריחא מילתא, זהו מה
שבנ' א' הוי כשותה, ואפי' שמזיקו אסור, או דלא הוי כשותה דריחא לאו מילתא
ל' (בתוס' שם) קצות במהר"ם שהוא ב' תירוצים בתוס'). איכר דדברי המהר"ם
(בתוס' שם) יצא דחוקים, דכתבו להדיא וטעמא דרבא לא חשיב כשותה, ועוד
ממהתוס' הבא ב"ה רבא הכסידו התוס' דרבא מצי למיסבר כרב דפסחים דא"ל
אנא דאמרי אפי' כרב, דהתם ריחא מילתא היא, ושאני הכא שהריח מזיק לו לפי
שכנס בגופו, וא"כ מוכח להדיא דהסברא דמזיקו מתנגדת לריחא מילתא ולא
לאיסורי הנאה בלבד, וכבר הרגיש בזה המהר"ם, וכתב דרבא מודה לרב דהתם
הוי ריח דפטם, אבל למה לא נחשב הנאה מחמת שמזיקו, וזה קצת דוחק בדברי
התוס'.

ד. והמהרש"א כתב ליישב באו"א דברי התוס', דמה שכתבו דלא חשוב כשות' מפני שמזיקין הוא לפי הסברה דרבא מצי סבר כרב, אבל למאי דסבר כלוי אי"כ בלא מחלוק בין מזיקין ללא, ואפי' בלא מזיקין לא הוי ריחא מילתא, ולכן הקשה מתרומה אע"ג דלא מזיקין, ועפ"י היטב בדבריו. וא"כ משמע מדברי המהרש"א ד'תוס' סברו דסבר אדמזיקין מתנגדת לריחא מילתא, כפשטות לשון התוס', ולא חששו למש"כ בדף י"ב דאי חשיב כשותה אפי' במזיקין (ובאמת זה נשאר בצ"ע לדברי מהרש"א אסור. [והרב חיים חן שי רצה לפרש דברי מהרש"א ע"פ הגדה הנפלאה ברמב"ם בכריתות, דאין איסור מוסיף בהנאה על אכילה כיון דגם אכילה חשיב הנאה, ולא כל איסורי אכילה הם כעין הנאה, ולכן מזיקין יכול להתנגד לדין אכילה דלא הוי איסור יבש של מעשה אכילה, אלא איסור של הנאת אכילה, ודפח"ח]. ובאמת לפי דברי מהר"ם א"ש במה נח' רבא ואביי האם ריחא חשיב כשתיה או רק הנאה, וכיון דמזיקין מותר, אבל לדברי מהרש"א צ"ב במה נח' אביי ורבא דתרוייהו חשיבי כשותה, ואי מזיקין לא חשיבי כשותה, וא"כ ה"ל צ"ב אמאי אסר דהרי הוא מזיקין [ואין להקשות דא"כ מאי פסיק מתרומה, הדינאם הוי אינו מיקין, והוי הקשה מהרש"א, וכתב דהקשה אליבא דלוי אלא דלחלק בין מזיקין לאין מזיקין]. וצ"ל לדברי המהרש"א דאביי סבר דמזיקין אין הוא טעם דלא יחשב כשותה או דלא כ"כ מזיקין, ושמה אפשר לקשר זה לדברי בעל המאור בפסיחים דהסביר פלוגתא דאביי ורבא אם הוא מתכוין לריח או לא, דשמה גם התוס' סברו דלאביי הוא מתכוין להנאת הריח, וא"כ אפי' שמזיקין אסור, אבל לרבא שמתכוין רק לכדיקת היין ולא לריח א"א לחשב את זה לדין הנאתו כיון ש'סב' מזיקין. (דהלא התוס' והבה"מ הולכים באותה שיטה בדין ריחא מילתא, אך אין מוכרח כלל).

ה. ולמעשה פסקו התוס' בסוגיא דבת תיהא ובסוגיא דבשר שמן שצלאו כרב דריחא מילתא, וכתבו דלא קשיא הסוגיות אהדדי דיש ד' חילוקים בין ריחא, הא' דינא דר"ל דחבית פתוחה ופת חמה דלכו"ע אמר' ריחא מילתא, ואפ"י רבא ולוי

האיסור הבלוע בה, אפ"ה החתיכה עצמה אסורה לפי שאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי, ואינו נבלל לתוך ההיתר, משא"כ בלול בלול התם קין נתבלל גוף האיסור כיון שהכל נבלע ונתערב האיסור בתוך ההיתר (ואלו הם דברי הר"ה אשכנזי), הובא דבריו ברש"א ק"ח: ק"ח בתוה"ב), ובטור כתב דאנו מבין דברי הרש"א שהכל מצטרף לבלטל, ע"כ שהטעם מתבלבל בכולו, וכיון שמתבלבל בכולו אי"כ נתבלט, ודברי הטור לכאזי אותמים את דברי רש"י שהוכרזו, ולמדי' אפשר לחשוב מותר גם בלא איסורין החתיכה מותרת, רמק רת"א י"ע א"כ נפסק לרש"י שאפשר להטות מותר ואסור, ובכ"ז כתב שאין הלא מבין את תמיהת הטור, הדאמת להרשב"א דאין אנו יודעים שיעור הפליטה כמה היא, ואם נפלט כולו, ולכן אסורים את החתיכה, וכתב שהרשב"א לא מפי עצמו אמרה אלא אלו דבריו הר"ה אפרים, וכן משמע בר"ן לגבי הפליטה, והקשה בב"י נדטמיה לקפילא ונתביר פחות מנ"ט (הדברי הר"ג), וכתב ושמא ר"ל לכוין שכבר נאסר שוב אין להחיר עד שיפלט לגמרי, וחסם ופירש, וצריך פ"ל לדבריו.

ד. ומה שראינו בהסבר לזה הוא בדברי החו"ד סי' ק"ו שכל ליישב קושיא הפלתי בס' ק"ו שהקשה לפי יסודו שאין אפשר לסוחטו וחנ"ו הם תרי ענייני, א"כ אמאי הגמ' דקט"ו. באה ליישב פלגותא דרבי ורבנן דנח' באפשר לסוחטו, ואסור או מותר, ומה דכרע' אפשר לסוחטו אסור, ונח' אי אמר' חנ"ו, וכבת הפלתי עצמו ליישב דבבשר וחלב אי אמר' אפשר לסוחטו אסור ודאי דאמר' חנ"ו, דכיון דאכתי אסור מחמת תערובת בב"ח א"כ ודאי שגם הבשר נעשה איסור, ולכך הגמ' לא יכלה להעמיד המוח' בחנ"ו דבב"ח קאי, אבל בשאר איסורין גם אפשר לסוחטו אסור, שהתחזקה עצמה אסורה מחמת האיסור, אבל לא מוכרח ליימיר דחנ"ו כיון דאין התערובת יוצרת האיסור אלא בהזיעה. ובחו"ד שם כתב ליישב באו"א, דאמאי באמת לא מהני טעימת קפילא להתיך החתיכה והרי ליישב נ"ט, וכתב ליישב ע"פ דברי המורככי ביבמה שרקק דם, דא"י לם בלא צחצוחי רוק, והקשה המורככי ברובא, וכתב לייסד דאם ההיתר לא היה ניכר קודם ביטול א"י ביטול רובו, וכך בדם ולא היה ניכר לפני התערובת בפעם שוב אין בו כח לבטל הרוב, וה"ה באיסור שבלעל בהיתר כיון שאמרי בפסחים דאם בלעלם האיסור בהיתר האיתר מצטרף למלקות, דאמר' היתר מצטרף לאיסור, א"כ אפי' כשנמנע הטעם של האיסור א"א לומר דיתבטל האיסור ע"י ההיתר כיון דלא היה ניכר ההיתר לפני התערובת דהיה עליו שם איסור, אבל בב"ח כיון דהיו ב' היתרים, והאיסור דין מחמת התערובת, שכל כשנמנע הטעם חוור להיתר, ואיכא למימר אפשר לסוחטו מותר, ואע"פ שכבר הקשו האחרונים בדבריו כמה קושיית דאמר' נסמך על דין טעם כעיקר, והרשב"א גופיה דאמר' שהחתיכה אסורה כבר דטעם כעיקר דרבנן, ועוד דודאי דלמעשה אין היתר מצטרף לאיסור בכל התורה אלא בקדשים, ומאי דאיה מהם [ועוד אפשר להקשות מדברי הגוה"י דביטול בס' אינו בדין ביטול רובו, ולא שייך בזה סברת המורככי], אך עכ"פ בדברי הב"י אפשר להשתמש בסברה דומה שכיון שנקבע שם איסור על החתיכה, א"כ אין ההיתר מבטל את האיסור.

ה. והנה שו"ע ס' ק"ו ס"א פסק בדברי הרשב"א בשם רבינו אפרים הדחתיה עצמה נשארת באיסורה, אע"ג דאין אומרים חנ"ג, ובש"ך כתב הדחתיה אסורה דאפשר לטוחטו אסור, וכן הגר"א השתמש בלשון אפשר לטוחטו אסור, וכן הביא ב"יש"ש בפרק ג'ה דמושב דאפשר לטוחטו אסור, וכולם ציינו לרשב"א בתה"א, וכן הפלתי הבין דהוא תרי עניני. ובאמת יעזין ברשב"א דהוא פ"י כל הדין דאפשר לטוחטו אחרת מרש"י דכלל לא איירי לענין הדחתיה עצמה שהיא ודאי אסורה, וכל הפלוגתא לגבי הפליטה בב"ח אי חשיבא כהיתר או כאיסור, ובתחילה דף ק"ה: הביא דברי ר"א דבשאר איסוריין לא חנ"ג, אבל הדחתיה עצמה אסורה, והוא מילתא דאפשר לטוחטו כן פ"י הרבינו אפרים דהוא דוקא במ"ד דהבשר עצמו נעשה אסור למ"ד אפשר לטוחטו אסור, אבל למ"ד מותר באמת הדחתיה נהיית מותרת גם בב"ח, והקשה עליו הרשב"א דאם הדחתיה מותרת כי אפשר לטוחטו מותר, א"כ מדוע בשאר איסוריין הדחתיה אסורה, ולכן כתב הרשב"א כדברי הרמב"ם דאפשר לטוחטו הוא רק על הפליטה בב"ח, אבל הדחתיה אסורה כי אין הגעלה באוכלין, וא"כ מבואר בדברי הרשב"א דאין כלל קשר לדין הדחתיה או מותר או אסור לדין אפשר לטוחטו, אבל לדין אי חשיבא כהיתר או כאיסור, וכ"כ בהגהות הגרע"א על השו"ע בס' ק"ו על פסק הרמ"א שם, דהשו"ע פסק את דברי הרשב"א, והרמ"א לא השיג דבר על החילוק בין בלוע דהדחתיה אסורה, לבין לח בלע דחתיה מותר, ואח"כ כתב הרמ"א דלפי מה שנהנין בשאר איסוריין חנ"ג, אין חילוק בין לח ליבש, והוסיף דאם הוא לח והרבה ס' כנגד הגעלה הכל מותר, והקשה כה"פ אלא מודה הרמ"א דבדבר לח אפשר לטוחטו מותר, א"כ איך כתב דאין חילוק בין יבש ללח, דהיי א"ל לומר חנ"ג בדר לח, וכתב הגרע"א דכל דבריו זה לשיטתו ששנה ושילש דאפשר לטוחטו וחנ"ג הם תרי דיני, אבל לדברי הרשב"א דהדחתיה אסורה זה מחמת דאין הגעלה באוכלין, אבל אפשר לטוחטו וחנ"ג הוי דבר אחד, ולכן הרשב"א לשיטתו שפסק דאין חנ"ג בשאר איסוריין, הדחתיה אסורה מחמת דאין הגעלה, כתב חלק ב' יבש ללח דלא שייך הגעלה בלח, אבל לדין דין חנ"ג בשאר איסוריין, א"כ גם אפשר לטוחטו אסור ואפי' בלח, וא"ש.

וכדברי הגרע"א גם הדי יהודה בסי צ"ב כתב דלהרשב"א הוא רק מחמת דאין הגעלה באוכלין. ובמדת ברשי"א ראינו לאו דאין חשש לדין זה דאין הגעלה, דהא כתב דבשרא איסורין וכלמי אפשי לסוחט מותר לחתיכה ניתרת, וכן משמע בטור, ונראה שנוי לשיטתם אם שייך כאן מבטל איסור לכתחילה, דהרשב"א בתשובה וצ"ה דענה על דברי הרא"ה דאם החתיכה מותרת, א"כ מצויה הגעלה באוכלין, ונעלה לו הרא"ה לדבר'א במיד דאין משום דאין מבטלין איסור לכתחילה, אבל בשוגג מותר, והרשב"א ענה לו דזו קשה מן הראשונה, שאין אומרים אין מבטלין איסור משכשבל מן האיסור ואוכלו, אבל כאן הוי דומיא להגעלת כלים וכלי שירק מפריד את ההיתר מן האיסור, ואין כאן שייכות לדין אין מבטלין איסור אמנם מהר"ה וכן מהטור חזינו דשפיר הוי ביטול איסור, לא דמי להגעלה. וצ"ל שכיון שנקבע שם איסור על החתיכה לא הוי כמו סיר הבלוע, שאין הסיס חפצא לאיסור. וכן בזה איכא למימר דהרי האיסור רק מדרבנן חדלש שחוטה מותר, וא"כ שו"ת וכו' שאלפשר להכשירו בכך, ולא דמי לאיסור בלוע שנתון דאין סור בכל החתיכה.

ו. ועוד נ"מ טובא יצא בין דברי ההשכ"א וכהנת הגרע"א ל בין משמעתו הפוסקים שנקטו הדאיסור של החתיכה עצמה מדין אפשר לסחוטו אסור, במה פסק בשע"י ס' צ"ד ס'ו דבצלים בשמן ובח"כ בשלם בבקריה חולבת משמיעין רק כנגד בליעת הבשר, וככת הש"ך אות כ"ג בשם מהר"מ לובלין דהבצלים עצמן גם מותרים, אע"פ שאם חתך הבצל בסכין איסור הבצלים אסורים, קד"ייל אפשר לסחוטו אסור. ומשמע מדברי הש"ך דין אפשר לסחוטו הוא דין באיסורים ולא בבליעת היתר, דהתם לא אמרו דין זה (ויעזר בגרע"א בתשובה כ"ז שהביא בשם אחד הדואו קטן חזקות), ולכא"ז לא שייך לדברי הרשב"א, דאם זו דין העגלה מאי שגא היתר מאיסור.

ז. והעולה מכאן כמה שיטות בדיון אפשר לסווחו, שיטת רש"י הוא בלל את המושגים, וקאי על החתיכה עצמה, שיטת רבינו אפרים דקאי על החתיכה, האם בלל ב"ב", אבל בשאר האיסורים ל"ט אפשר לסווח אסור, דוקוק בלל וחלל איכא למימר דהם שני היתרים, והתערבות בטעם הוא האיסור, ולכן יש מ' בגדר בשר בחלב אם הוא שני היתרים, או שכל היתר אוסר את תבירו ואפשר לסווחו אסור (וכן ביאר הריטב"א את דברי ר' אפרים), וכן פשוטו שמות הפוסקים דגם בש"ס אמרי אפשר לסווח אסור אינ' בלל ח'נ'ן, ושיטת הרשב"א והרמ"ן בדחיתת העולם אפשר לסווח מדין אי הגעלה בחלבין, והגידון בפליט'א או חשיבא

המים עם הבשר [וצל דלא ס"ל כהרין דבשר בפ"ע או חלב בפ"ע חשבו היתר בהיתר ולא בטל]. ויעו"ש שכתב דאין ראה ממהן קודם הפסח, ד"ל דחל מצד האיסור דמו' שעות, ואז כבוד הוא דחל הביטול כיון שאז חל איסור דמו' שעות, מ"מ אסור מצד תשביטו, וצ"ל ולעני' דבריו צ"ע, דהתנינן למא דקדיל דחמץ במשנהו רק בפסח דמו' שעות, אבל למא דהביא המ"מ בפ"א מחמץ וקמח' דיש מ' שכתב דלהר"מ דחמץ בפסח חשוב יש לו מתירין, אינו בטל מו' שעות ולמעלה יעו"ש, א"כ לפי' נמצא שכל הביטול חל רק קודם ו' שעות [אכן י"ל דבאמת היה להר"מ לא שייך ביטול קודם הפסח]. גם צ"ב דבריו ז"ל, דהגם דמו' שעות ולמעלה אסור, מ"מ איסור הוא נפקע בפסח, ובפסח חל איסור חדש, וכן להופי' האיסור הפסח ופסח את מתחדש רק בפסח, ובפרט לבעה"מ והראב"ד דאין לאו קודם הפסח, וא"כ ס"ס האיך מתבטל איסור זה קודם שחל. וצ"ל לכוונה דאין באמת הגנ"ב שטען דהיתר בהיתר לא בטל לא בא מטעם דאין על הביטול כל מה לחול, דזה שפיר חל מאיסור טעם שנתבאר לעיל, אלא אתי עלה מטעמא דהר"ן דגדרים (נ"ב). [חשוב מן בנינו, ולכן כיון שאסור מאיה טעם כבר לא חשוב מין בנינו, ודוק]. ודע' בספר כסא אליהו ס"ח תמ"ב שג"כ העיר בעיקר הך סברה דכיון דשייך ביטול מו' שעות דאין דשייך תורת ביטול. גם העיר דלפ"י המרדכי אין הפי' דחזרו וניעור אלא דחל בטל כולל].

כא. ויעו"ש בנו"ב שהביא להסמ"ג למד דחמץ קודם הפסח בטל כמו צמר גמלים עם צמר רחלים, ויש להוסיף דכ"ה בתשו' הר"ן וכ"ל. עוד יעו"ש שכתב דמחץ צמר גמלים וצמר רחלים י"ל דאין גדר ביטול גמור, אלא רק מועיל שכשיעשהו חוטים לא יחול עליו שם חוטי צמר רחלים, יעושהו [ויעו"ש מה שהאריך בשי' הרמב"ם בזה].

נדב פרץ - הקריה החרדית בית שמש

בדברי המ"א דאפי' בנתבשלו הזיתים יש להחמיר

בש"ע ס' תמ"ז ס"ח כתב: היתים שנהרגו לחתכם בסכין חדשה וכו', ובמ"א
 "סקל"ית אבל בסכין יש אפי' אינו ב"א אסור דחייק הוא וכו', ע"ש. ומבואר
 ודבכל י"ח וזית מעשרין נגדו כל הסכין וכו' אסור, ואפי' אם בכל היתים יש
 כנגד הסכין אין מצטרפים, דאין הטעם נפלט ומתערב ביחד. ובהמשך המ"א
 כתב, ואם נתבטלו היתים קודם פסח אין היתים עצמם חזורים להיות מותרין.
 דחמץ חזר ונפלט ונתבטל הטעם בס', ואף בשב"ע ס' ק"ו כתב דאיתא חתיכה
 אסורה, מ"מ היא כתב מהו"רם לובלין בתשובה ודאי סי' שבעל אסורא, אבל
 היכא דבעל התירא אין החתיכה עצמה מותרת, וכפי הט"ז.

והיטפף המ"א: ומיהו י"ל דאף דמותר לקיימן מ"מ אסור איכלן כפסח, דפסח
השע"ע והגה משמע דאז האיסור נפלט ממנו לגמרי, וא"כ אף שמקילים בפשר
היינו אין את"ל הנשאר בתוכו בש"כ לא חיישי', משא"כ בחמץ דאסור במשהו, בבשר
ועוד דהא בלאו הכי אין חורו וניעור, עכ"ת המ"א. ומבטחהו"ל דפ"ר את דבריו
דהמ"א חלק על דברי הט"ז שהסביר הטעם להקל בדלע התייד, דדוקא בבלע
איסורא אמרי' דכיון דכבר היה עליו שם איסור שוב אינו חוזר להיתיר, משא"כ
בהתייד בלע דמעולם לא חל שם איסור, ובוה מציא המ"א מכח לשון הש"ע וזהו
דאמרן אין האיסור נפלט ממנו לגמרי, וא"כ י"ל דנשאר תוך אותו חתיכה ונתה
ממה שפלט, וא"כ גם בבליע היתיר ש לאסור. ומשי"כ המ"א ועוד י"ל שחזור
וניעור, הגיה המחמ"ש והבין כך דבריו דאפי' אם ת"ל כדברי הט"ז דכיון דחל שם
איסור תו לא פקע כיון שנשאר משהו באיסור משא"כ בהיתיר, הכא בחמץ
כבז' יהיה חמץ הדרי חמץ במשהו, וי"א חורו וניעור, וא"כ אפי' במשהו אסור.
ואת"ל דהמ"א עצמו הרחיק לעיל דבטעם ל"א חורו וניעור ואמאי אפי' כתב
המחמ"ש דהיטפף זה רק לסמן, ועיקר הטעם דלא ידעין כמה נפלט, ושמאי אפי'
ס' בחתיכה כנגד האיסור. ולכאן, שהוא דוחק בדברי המ"א, דמלבד מה דהוצרך
להגיה בדבריו דל"ג ועוד, אין משמעות המ"א דבא לחלוק על הט"ז, אלא דעל אף
דברי הט"ז ומוהר"ם הכא שאני, ועוד דכל משמעות הסוגיא והפוסקים ב"ז אין
משמעות דאי אמרי' אפשר לסוחטו אסור והחתיכה עצמה אסורה, דהוא מחמת
דחיישי' שמא נשאר טעם, ואין בחתיכה ס' כנגדו, וכמו שיתבאר להלן מתוך
הסוגיא.

בדין אפשר לסוחטו אסור וחנ"נ

א. במג חולין ק"ה. אמר רב כיון שנתנה טעם בחתיכה חז"ל (קאי אמתנין דטעם) חלב שנפלה על החתיכה) ואוסרת כל החתיכות כולם מפני שהן מינה וכו', ומאמינו קסבר, אי קסבר לאפשר לסוחטו מותר החתיכה אמאי נ"ל, אלא קסבר לאפשר לסוחטו אסור, דאימרת רב ור"ח ור"י אפשר לסוחטו אסור, שמאל ורשב"ד ור"ל דאמרי' אפשר לסוחטו מותר. ופירש"י בד"ה ומאי קסבר רב באפשר לסוחטו באיסור שנבלע הביתר נתן בו טעם ואסרו וחזר ובישל וכו', אי קסבר הותר גם הראשון שפניו שנפלה האיסור ממנו, ולכתחילה הוא דאסור שאין מבשילין איסור לכתחילה, ומיהו דבשל בזה מותר גם בבישול וכו', אלא קסבר במשאנדה החתיכה שוב איסור לה היתר בסחיטה, ואשמעינן דאף ההיתר שבה נעשה איסור להיות כאן שיעור גדול לאסור אחרים הרבה. ע"כ. ומבואר בדברי רש"י ב' עניינים יסודיים באפשר לסוחטו, חדא דאפשר לסוחטו הוא בכל האיסורים ולא דוקא בזה, ועוד דהדין אפשר לסוחטו הוא על החתיכה הראשונה אם היא מותרת או אסורה, וכן משמע בדברי התוס', ולפי' יצא דין אפשר לסוחטו ודין חז"ל אינו אחד, אלא קדושים מוכרח לסבור דאפשר לסוחטו אסור דאין לחתיכה היתר בסחיטה, ואשמעינן רב דאף ההיתר שבה נעשה בבילה להרבות שיעור גדול, וכן משמע מלשון הגמ' דהם תרי עיניו, וכן דקדק הר"ג בסוגיין. ועוד משמע דפלגותא דאפשר לסוחטו היא: האם אפשר לאיסור ליסחט לגמרי מן החתיכה או לא, וכן פי' הפלגותא בפלתי' ז"ל ב' ס"ד יע"ש.

ב. אבל בר"נ הדין דברי רש"י שהם ענין אחד, והקשה מממשעות הגמ' שהם תרי עיניו, ועוד הקשה אמאי הגמ' בדין ק'. גם הל' קדקדה דהאי דאמר' חז"נ בשא אסורי' תלי בפלוגתא לסוחטו אסור או מותר. וכתב הר"נ לייסד על שיתנו לכל הדין דאשר אסורי' הוא להא דבשר בחלב, ורק בבשר בחלב נ"ל האם הבשר אסור מחמת עצמו ואפשר לסוחטו אסור, לכך א"ל דחז"נ, ואדין הבשר אסור אלא מחמת בליעת החלב, ולכן אינו בדין שנאמר דהבשר אסור מחמת עצמו ואנמר חז"נ. והה שיד רב ב"ח ולא בשאר אסורי', ולכן בדין ק'. לא שנינו פלוגתא דאפשר לסוחטו, להכל תליי בסוגיא דבב"ח. וברש"י י"ל דאיתמר בסוגיין בעלמא, ואה"ו דשיין ג' מה להם. מחמת הר"נ דמ"מ אין חז"נ ואפשר לסוחטו בשר אחד בצעם, והיה אפשר לומר אפי' אם אפשר לסוחטו מותר היה אפשר לומר חז"נ, דכדי להתייר את החתיכה הייתי צריך עדיין לשער ככולה אפי' אם אפשר לסוחטו מותר, ולא ידעינן כמה נפלט מן האיסור, ואפי' אם היה ס' כנגד האיסור שמא נשאר הרבה אסור בחתיכה, ובהא דאמר' חז"נ איכא תרי דיני, אחד דצריך ס' כנגד החתיכה, ועוד דהיתיר חשיב איסור, והגמ' שאלה איך חשיב אסור לסוחטו מותר החתיכה אמאי אין, שאלה על הדין השני שדין הבשר אסור כמין האיסור אי אמרי' אפשר לסוחטו מותר דאינו בדין, אבל באמת על מה שצריך ס' כנגד היתיר לא קשה, דאיכא למימר דלא נפלט עדיין כל האיסור. והקשה הר"ב אם אין אנו יודעים את שיעור הפליטה איך שייך בכלל אפשר לסוחטו מותר, דאפי' לא מרבה כי שיעורם איך נדע שנחלט האיסור, והסקי הר"נ דאפשר בקפילא ארמאה אמיטע, ואם אין טעם חלב אסור' אפשר לסוחטו מותר, והחתיכה חזרה להיתיר, והשנו חכמים בדבריהם כי שאר אסורי' לבב"ח.

ג. אמנם בבי" בסי' ק"ו מבואר בזה שלא כדברי הר"נ, ואפי' ע"י קפילא אין מתירין את החתיכה עצמה, דשם בסי' ק"ו הביא הטור דברי הרשב"א דאע"פ שפוסקים כרבינו אפרים דל"א חנ"ב בשאר איסורין, ואוסרת החתיכה רק ע"פ

מודים בהא, והב' ריח דבשר פלוגתא דרב ולוי, וקיי"ל כרב, וגם רבא מצי סבר כרב דהוי בשר ריח פייטוס ואין מוזיק, והג' ריחא דבת תיהא דפסקי' כרבא, והד' פת חמה וחבית טומוה או פת צונן ודמיתרות דהוא פלוגתא, דתיהא ודה"ה פת צונן בחבית מגופה דלכו"ע ליכא ריחא, הוסיפו התוס' דלמא' דקיי"ל כרב דריחא מילתא ה"מ בתגורים שלהם שהיו קטנים, אבל בתגורים שלנו שהם גדולים ולא סתומים מותר גם לרב, ועוד הוסיפו דרב דוקא באחד מהאיסורים שמן דהוי ריחא דפטם, אבל בכחוש לא אמר, והוסיפו עוד ועל חטה וחמץ שנמצאת באחד מן המצות בייד לא מיבעיא קודם ו' שעות דמותרות דבטל בס', אלא אפי' אחר ו' שעות, אבל בפסח גופיה אפו ונמצאת חטה באחד מהם כולן אסורות, ואפי' בתנור גדול כתבו התוס' דאע"ג דבכה"ג לאו מילתא היא, מי"מ נהי דטעם ליכא מ"מ משהו בעלמא איכא, ואפי' במעשה תנור דלאו פייטוס. עד כאן פסק התוס'. וכן פסק בפסחים בפ"י כ"צ דבת תיהא כרבא דאינו מתכוין ליהנות, ולא דמי לחבית פתוחה ופת חמה כמו שרימה אביי (ולכן בגמ' אמר אביי והאי ידיד נמי כחבית פתוחה ופת חמה דמי, דמשמע דרבא לא מדמה לה), ודכו"ע אית להו דר"ל, וכן מפת שאפאה עם הצלי וההיא בינינא משמע כרב, ולכן פסק כרב וכרבא.

ו. אבל הרי"ף בפרק גיד הנשה הביא גמ' דרב ולוי, וכתב דהא מילתא פסקו בה רבואתא הלוי משום דרבא בעי'ז בבת תיהא סבר כוותיה, וקיי"ל כרבא לגבי אביי חמץ מינע"ל קמ"ל, וכ"כ רש"י בסוגיא דפסחים בסוף הסוגיא דהלכתא כלוי אע"ג דתנאי כרב כיון דרבא סבר כוותיה, והביא הרי"ף דאיכא מאן דפליג ואמר דהלכתא כרב, דהא מתני' דהורודה פת חמה דאוקמיה ר"ל בפת חמה וחבית פתוחה דכ"ע לא פליגי דריחא מילתא, והאי בשר שחוטא שצלאו בהדי נבילה הוי פת חמה וחבית פתוחה, ועוד פת שאפאה עם הצלי משמע כרב, וכן היא דזיתא. והרי"ף עצמו דחה האי איכא דפליג, וכתב דמסתובא כדקמאי ודחה את כל ראיותיהם, דמה שהקשו ממתני' דהרודה פת ע"ג חבית ואליבא דר"ל, לוי רביה דר"ל הוה, ורבא נמי לא סבר להא דר"ל, וא"כ ללא אוקימתא דר"ל מתני' איירי אפי' בחבית פתוחה ובפת חמה, ור"מ אסור, ור"י מתיר דסבר ריחא לאו מילתא, ורבא ולוי סברו כותיה דר' יהודה ור"מ קיי"ל כר"י, וגם ר' יוסי שאמר דשעורים אסור מפני שהם שואבות קודם דאין לו דין ריחא אלא ששואבות גוף הין, אבל בחיטין כר"י סבירא ליה דלאו מילתא. [ובהא מצינו מח' בין הרי"ף לרש"י, דהרי"ף כדאמרו, וברש"י איתא במאי דאמר' בגמ' דלוי דאי תנאי הוא, כתב רש"י דר"מ דואי סבר דריחא מילתא ולכן אסור וגם ר' יוסי, וכן אח"כ בסוף הסוגיא כשפסק רש"י כלוי כתב: ואע"ג דאיכא תנאי כוותיה דרב, משמע דגם ר' יוסי כוותיה דרב דריחא מילתא. ובאמת צ"ב בדבריו, דאם הפשטות ב'ר יוסי דריחא מילתא, אי"כ היה צריך ר' יוסי לתת טעם בחיטין אמאי מותר ולא בשעורים, ועוד דשואבות משמע דאת גופו שואבות ולא רק קולטות הריח, ובאמת מכח קושיות אלו הפרי"ח בס' ק"ח מצדד כמו הרי"ף, וכן הקשה שם ממתני' דמכשירין דאיכא פלוגתא דהיה לגבי מכשירין, דהרודה פת שנילושה במי פירות והניחה על גבי חבית של יין אי משכשיר, ואם איתא לא, ור"מ מטמא ור"י מטהר, ור' יוסי מחלוק בין חיטין ושעורים, ומשמע דשואבות דר"י הוא גופו של יין, דמה שייך דין ריחא לגבי הכשר, וכתב שם הפרי"ח דשמא רש"י פירש המשנה דאיירי ביין טמא ובפלוגתא דריחא מילתא, ועי"ע בפרי תואר דמיישב דברי רש"י].

ז. ועוד כתב הרי"ף לדחות דברי הפוסקים כרב, דכר דייקת למימריה דרב המחנך ליה דשייך כהנהו מימרא דיליה דאמר בהרדן מימרא דחנ"נ, ואמרי' מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה, כר"י דאמר מין במינו לא בטיל, ורבנן פליגי עליה, וקיי"ל דכל איסורין שבתורה בס' ואפי' תתערב גופו של איסור, וכ"ש מריחא בעלמא, והא דתני רב כהנא פת שאפאה עם הצלי וההיא בינינא דאיטויא בהדי כשרא אפי' כלוי אתא דאסר לו לכתחילה, והני לכתחילה דמי, ועוד דהאי פת היוי כבשר שיש לו מתירין ולכן גם ללוי אסור, עכתי' דהרי"ף, ורבו הראשונים והאחרונים בקושיות על הרי"ף וביישובם, ובר"נ שם על הרי"ף הקשה דא"ל לומר הדכא רב לשיטתיה דאמר מין במינו לא בטיל, דאי"כ מה מדמו בגמ' הך מימרא למתני' דהרודה פת חמה, דהתם הוא מין בשאינו מינו ולא בטיל גם לרב. וכה"ק בעל המאור בפסחים ס"ז, דפלוגתא דריחא הראב"ד שם כתב להשיב וז"ל: אבל אמר שלא אמר הוה כך אלא בבשר דאינו ניכר, הלכך הוה ליה במשהו, אבל באמר מינו דריחו ניכר למי"ד ריחא מילתא הוא כנותן טעם, ע"כ. ועוד הקשו הר"נ ובעל המאור מהא דכתב הרי"ף דלוי סבר דלכתחילה אסור, מהא דרבא גופיה דהתיר לכתחילה להריח בבת תיהא, וכן הא דפריך התם בפסחים מהא דאין צולין ב' פסחים דהוא לכתחילה, ומאי פריך ללוי מכיר לכתחילה, וכן הביא רש"י ירושלמי (וכן הביא הרמב"ן בח"י עפ"ז ובמלחמות בפסחים) דשרי לוי לכתחילה, ובוזה כתב הראב"ד בהשגות שם דלוי אסר לכתחילה רק באיסורין ולא בהיתר, כמו בב' פסחים דהתם הוי היתר בהיתר, ומרבא גופיה נמי לק"מ, דכיון דעיקר היין אינו לריח אלא לאכילה אין דרך הנאתו רק בזיוליה, דהוא הוא המרחיב נפשו של אדם, וליח בריח שבת לאכילה מודה רבא דאסור לכתחילה, ועוד הקשו הראשונים בדבריו מהא דכתב דפת שאפאה עם הצלי חשיבא דבר שיש לו מתירין דיכול לאוכלה בבשר, מאי שנא מדגים שעלו בקערה דאנו מתירין מדין נ"ט בר נ"ט, והוי הוא דבר שיש לו מתירין, ואפי' רב דאסר סבר דהוי נ"ט ולא הוי דבר שיש לו מתירין, ובוזה גם הראב"ד לא ייישב דברי הרי"ף, אמנם הרמב"ן במלחמות שם כתב דאי משום הא ל"ק, דפלוגתא דרב ושמואל אי חשיב נ"ט או דמי בר נ"ט יכול להיות בין למשהו ובין לנ"ט ממש, ורב לשיטתיה דמין במינו לא בטיל ואפי' במשהו, אבל כתב הרמב"ן דמחל לו בעל המאור מחילה גדולה דפת שאפאה עם הצלי הוי אינו מינו, ובכה"ג ל"א דבר שיש לו מתירין, וכה"ק הר"נ על הרי"ף (ובר"נ הקשה בסברא זו עוד מרבא דאין התיר רבא בבת תיהא להריח את הריח ממש ובתערובת התיר, ושמואל י"ל דבבאת ריחא כפנ"ע גרע דאין בו ממש כלל, אך כשנקלט הריח באוכל ועי' אכילה כנסס הריח לגופו גרע טפי). ובר"נ וברמב"ן כתבו דגם בלא הסברא דדבר שיש לו מתירין, ואפי' אם לוי לכתחילה היתר אפשר להעמיד האי דפת שאפאה עם הצלי וההיא בינינא כלוי, דבבשר וחלב הוא דין אחר דכיון שהבשר נרגש מיתחזי כבשר בחלב, ועוד דבכ"ח גזרו הרבה דיני הרחקות כיון דהם ב' היתרים, וגם בריחא שייך למיגור, אבל בבשר שחוטא ונבילה הדין כלוי דמותר.

ח. ובדעת הרי"ף האמת יורה דרכו דפשטות לשון הרי"ף דגם אי אמרי' ריחא לאו מילתא כלוי משהו מיהא איכא, דהיי תכב דאסור לכתחילה, ואם אין כלל ממשות אמאי אסור, וכן מהא דהשוה הדין דרב לטעמיה, ואנן דסוברים דמין במינו בטיל מותר, מיהו משהו איכא אלא דמתכות (ושמא ללך אסור לכתחילה דהוי כמבטלין איסור לכתחילה), וכן מהא דכתב דהוי דבר שיש לו מתירין משמע דהוא מדיני הביטול, ואי"כ גם ללוי איכא משהו שמתבטל, והנ"מ מה לגבי חמץ בפסח דבין במינו ובין בשאינו מינו במשהו אי"כ יהיה אסור בפסח ריחא. ובאמת שכן פסק המח"ב בס' תמ"ז ס"א דהרמ"א שם הביא דעין מחמירין לענין דיעבד בפסח בריחא, וכתב שכן כתבו התוס' בעי"ז, וכן הרי"ף דשימש טעמו, דדוקא לרב ריחא מילתא דסבר מין במינו לא בטיל, ואי"כ בפסח דלכו"ע אסיר במשהו גם ריחא אסור, והוסיף שם המ"א וא"כ אין לנו מי שיתיר, וכן משמע בפשטות בביאור הגר"א בי"ד ס"י ק"ח שהביא דברי התוס' והרי"ף לדעה זו. (וצ"ע קצת מהביאור הגר"א אח"כ בליקוט). אמנם יעויין בידי יהודה בסי' ק"ח סק"ג שמיאן בכל זה וחלק על דברי המ"א, והעמיד הסוגיא דאיכא ב' שיטות בראשונים, דדעת הרי"ף ודעמיה דריחא לאו מילתא ואין בו כלום, וכתב ליישב את כל הקושיות מהרי"ף דמשמע דמשהו מיהא איכא, וכתב דאע"ג דאין כאן ממשות מהאיסור לפי לוי דריחא לאו מילתא, מי"מ אכתי איכא הרגשת האיסור ולכן לכתחילה אסור. ומה דכתב דהוי כדבר שיש לו מתירין, לא דהוי דין ביטול אלא כיון דחיוני דבדבר שיש לו מתירין אע"ג

דהוא אחד באלף לא בטיל, והוא מסברא דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, אי"כ ה"ה בריחא דהוי הרגשת האיסור דלכתחילה אסרי' ריחא, אי"כ שייך הסברא דדבר שיש לו מתירין דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר. ונמצינו למדים דאיכא ב' שיטות בדברי הרי"ף, דדעת המ"א והגר"א דמשהו מיהא איכא, וא"כ בחמץ בפסח גם להרי"ף אסור, ודעת היד' יהודה דהרי"ף פליג לגמרי אתוס' דאין אפי' משהו, ולכן בחמץ בפסח אין חשש כלל מריחא [ובאמת כך משמע בדברי הגר"א בליקוט שם דתלה פלוגתא דחמץ בפלוי דהתוס' והרי"ף, עי"ש].

ט. ויל"ע בדברי השו"ע ס"י ט"ד פספס בחבית פתוחה ובפת חמה דאסור, ועי' ביאור הגר"א שכתב דהוא מתוס' דגם לרבא ולוי אית להו דר"ל, ולכן בפת חמה וחבית פתוחה לכו"ע אסור, וא"כ צ"ע טובא דהא השו"ע גופיה בס"א פסק כהרי"ף דקיי"ל כלוי דלכתחי' אסור ריחא ובדיעבד מותר, ולהדיא כתב הרי"ף דרבא פליג אר"ל, וכן לוי דהוא רביה דר"ל פליג עליו, ותרווייהו מוקמי למתני' דהרודה פת חמה בפת חמה וחבית פתוחה, ובוזה פליגי תנאי וקיי"ל כר' יהודה לגבי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכן כל הראשונים על דברי הרי"ף כתבו דרבא גופיה דיבר בפת חמה וחבית פתוחה מהא דאותיב לאביי מכמון של תרומה, דהוא ממש דומיא דפת חמה וחבית פתוחה, וא"כ צ"ב טובא דברי השו"ע איך תפס החבל משני קצוות, ופסק בהא כר"ל, והרשב"א בת"ה גם כתב דרבא פליג אר"ל. ושר"י שכבר הקשה כן הפרי"ח, ומכא זה העלה להקל נגד השו"ע דהא השו"ע כבר כתב דכל מקום דהרי"ף והרמב"ם בדעה אחת, וכ"ש שהרשב"א עמהם, נקטי' כוותיהו, והעלה להקל לדינא.

י. ולאחר המחשבה חשבתי לדקדק דברי המחבר ששינה מדברי הגמ' והמשנה דמתני' דהרודה פת חמה ע"ג חבית של יין איירי בתרומה דהוא איסורי אכילה, והמחבר נקט בלישניו יין נסך שהוא איסור הנאה, וא"כ אל' דאע"ג דבתרומה באמת מסכים המחבר דרבא פליג אר"ל, ואפי' בפת חמה וחבית פתוחה ריחא לאו מילתא, ורק ביין נסך שהוא איסורי הנאה אל' דרבא מודה דס"ס הוא נהנה, דהשתא אין את כל סכורות הראשונים בבת תיהא דאמר' דלרבא דסבר ריחא לאו מילתא אכתי לא חשיב כנהנה, דבתוס' כתבו דהוא משום שהריח מוזיק, והאי דמאי יותר לזילוף דהיכלו מפת מוזיק, וכן מה שהקשו הראשונים מהגמ' בפרק כ"ש דהנאה הבאה לו לאדם בעי"כ באפשר וקמיכוין לכו"ע אסור, וחילוקו הראשונים או דשאני היכא דלא עומד לריח כגון בת תיהא איכא למימר בדפת איכא למימר דחשיב דרך הנאה, ולגבי זה חשיב כעומד לריח דהרי יין לזילוף חשוב יותר מיין לשתייה והאי כזילוף דמאי, ולכן כתב השו"ע להחמיר ביין נסך דהוא איסור הנאה. ושר"י דיישב כעין זה בפרי תואר. אבל אחרי העיון בדברי הב"י גופיה אין נראה שכונתו לכן, דהרי על דברי הטור שכתב האי פת חמה וחבית פתוחה ביין נסך, ועי'ז הביא הב"י את דברי הגמ' בעי"ז על בת תיהא, והביא המועה כצורתה ביין של תרומה, ולא הוזכר מחילוק זה כלום, והסיק שם להלכה דפת חמה וחבית פתוחה לכו"ע אסור, ובצוננת אסור בשעורים דקיי"ל כר' יוסי, ואי"כ נראה דאין ת"י נכון. ובדי' דהייב חסד, וכן דברי הפרי תואר. וכן הביא משם הכר"פ ליישב דברי השו"ע דאיירי ביין נסך ומדין איסורי הנאה ולא מדין ריחא, ומה שאסרו בפת חמה וחבית פתוחה כיון דלמי"ד ריחא מילתא בכה"ג אסור באכילה, לכן חשיב הנאה חשובה גם למי"ד ריחא לאו מילתא ואסור בהנאה, אבל בפת צוננת הוא לא חושב למי"ד ריחא מילתא, ולכן גם מילתא הנאה ליכא, והוא לא הקשה מדברי הב"י כמשכ"ל לעיל, אלא הקשה דס"ס הרי הוא לא קמכיכוין, דהרי מתכוין לאכילת הלחם ולא להנאת הריח, וכן שמא לא התכוין כשהניח על החבית, ושמא בזה י"ל כמשכ"ס דהוי כזילוף שהוא דרך הנאה דהוי כמו הבלין המטעים את האוכל, ואע"ג דמדין ריחא לאו מילתא הוא אבל ס"ס הוי הנאה, ולכאן לא שייך לומר שהוא מתכוין לאכול ולא להריח, דכאן הוא הנאת הריח הבאה עי"י האכילה גופא, וקשה לומר דבכה"ג ל"א פסיק רישא.

יא. וממ"ה היד' יהודה עצמו כתב ליישב דברי השו"ע, דאע"ג דליתא לענין ריחא, אבל איכא מתני' דמכשירין פ"ג דאיתא התם הרודה פת חמה ע"ג חבית של יין ר"מ מטמא ור"י מטהר, ורייז"ח מטהר בשל חטים ומטמא בשל שעורים מפני שהם שואבות, והתם הפשטות דאיירי לגבי חטטים דלחלוותי היין עי"ג הפת (שנילושה במי פירות), ואי"כ התם הפלוגתא הוא לגבי ממשות, במתני' דתרומות דרב ואביי מוקמי ליה לגבי ריחא כיון דאע"ג דאיכא ממשות ס"ס יתבטל ברוב, ולכן צריך להגיע לדין ריחא, ומכא זה אסור ר"מ, ובהא לא קיי"ל כר"ל דריחא מילתא בפת חמה וחבית פתוחה, אבל מילתא דר"ל לגבי הלחלוותי שפיר מצי סביר באי לפת חמה וחבית פתוחה ששואבים ממשות דלחלוותי ואפי' גנותים טעם, ולא בעי' כלל לדין ריחא, ובאמת שכן פי הרמב"ם עצמו בפיה"מ במתני' דתרומות דאיכא זיעה ולחלוותי ובוזה נח' התנאים, וקיי"ל בהא כר"י דהשעורים שואבות, ואיירי בגוף היין ולא מדין ריחא. ובאמת מצינו שרש"י והרי"ף נח' בדברי ר"י, דהרי"ף כייל רייו"ס בהדי ר"י דריחא לאו מילתא, ושואבות אין הוא דין ריחא הרגיל לאסור דהרמב"ם עצמו בפיה"מ הסביר מתני' דתרומות דהרודה פת חמה ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בפסחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן כייל את רייו"ס בהדי ר"מ דריחא לאו מילתא, וכתב דאע"ג דתנאי כוותיה דרב אנן קיי"ל כרבא, משמע דלא דחה לגמרי את ר"ל מהלכה. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תתמ"ט) שהביא דברי רש"י, וכתב דקיי"ל כרבא דבתרא הוא, ועוד דסתם מתני' דכמון כוותיה דאיירי בריחא, ושינויא דאביי דחקיא, והיוציא מכלל המאור דהרמב"ם דלכתחילה, אבל רש"י פי' בתפחים דשואבות היינו את הריח, ולכן

הערות והערות | קנה

והנה היש מי שתירץ דהובא בר"ג הביאו ראה לדבריהם בגמ' ערוכה בע"ז פ"ו., והובאו שם ברא"ש ובתוס' ד"ה מכלל חז"ל: ויש שהיו מפרשים דכל איסור דהוי משהו לא אמרי' ביה גטל"פ מותר, והנה אין לך איסור בטל יותר ממהוה באלף ה"ה גטל"פ, ע"ש. והביאו ראה מהא דנח' שם אביי ורבא אי בתר שמא אזלי או בתר טעמא, ופרקי' בגמ' על אביי דאזיל בתר טעמא מדתנן במתני' יין נסך שנפל ע"ג ענבים אם היו מבוקעות אסורות, קט"ד חמרא חדתא בעינבי' [דשיון בטעמא ושוניים בשמא], מאי לאו בנ"ט [וקשיא לאביי דאמר דאזלי בתר טעמא וא"כ הוי מין במינו, וביי"ג אסור במשהו], לא במשהו, ופרקי' בגמ' הא מוקתני סיפא זה הכלל כל שבהנאתו בנ"ט אסור וכו', מכלל דבנותן טעם עסקי'. ומהא הוכיחו דלכך מותר בשאין בהנאתו נ"ט, דאי במשהו הא אפי' לפגם אסור, דרק היאכ דבעי' נ"ט לאסור בעי' בהנאתו בנ"ט, אבל לא לפגם, אבל היאכ דלא בעי' טעמא לאסור גם לא בעי' הנאה, ודחו התוס' ראייתם דרק להעמיד הרישא בנ"ט בא, וליכא לדוקק מידי, ע"ש. והוסיפו שם התוס' לדחותם ועוד דרשוהו מין במינו אין הטעם בטל כלל אפי' באלף כיון שהטעם שוה, אבל לפגם הטעם בטל, ובחמץ בפסח לספרים דגריס' במשהו כרב אע"ג דשלא במינו אסור במשהו, אע"פ שהטעם בטל מ"ה אין לאסור טעם לפגם שלא יהיה טפל חמור מן העיקר, ע"כ. עיי"ש שהסיקו דודאי אין חילוק, דכל גטל"פ מותר. ובפי' דברי התוס' פי' הגרע"א בחי' לחולין צ"ו. וכן בגלהש"ס דטעם לפגם הוי כמו אינו מינו לגבי הטעם לשבח, ולכך חילקו דמה דמין במינו לא בטיל הוא מחמת שבאמת הטעם אינו בטל דהוא מין במינו, אבל גטל"פ באמת בטל דהא אינו מינו הוא, ולכך נתקשר דבחמץ בפסח אע"ג דגם שלא במינו אסור במשהו, א"כ לכאז הדין דנטל"פ יהיה אסור, ע"ז כתבו דכל טפל דאינו מינו אסור בפסח רק גזירה אטו מינו משום חומרא דחמץ, וכיון דבמינו דינא דנטל"פ יהיה מותר דשוב אינו מינו הוא, ס"ס לא יהיה טפל חמור מן העיקר, ולכך גטל"פ מותר לגמרי. ועי"ז הקשה הגרע"א והדברים נכונים אם נאמר כאביי דאזלי' בתר טעמא שייך לומר דטעם פגום קרי ליה אינו מינו, אבל להלכה דקיייל כרבא דבתר שמא אזלי' אי"כ גטל"פ הוי מין במינו, וא"כ לא שייך הטעם שלא יהיה טפל חמור מן העיקר, ונשאר בצע"ג. אמנם ידוע כי בספרי די יהודה סי' ק"ג דלא הסכים דהפי' תתוס' דנטל"פ חשיב אינו מינו, אלא כתב כפי' תתוס' דכיון דהטעם פגום הוא בטל, וכלשון הרא"ש שם דפקע איסורו, א"כ אין זה דומה למין במינו, דאדרבה מין במינו לא שייך בו ביטול, משא"כ בטעם פגום שהוא בטל ופקע איסורו אין בו כלל כח לאסור התערובת, ואפי' מין במינו. ובמה דמסימי' תתוס' וכתבם קצת התקשה בזה הדי' יהודה לפי דבריו דהוי שאל יהא טפל חמור מן העיקר, הרי תתוס' סברו דבין ביבש ובין בלח אסור במשהו בפסח, ובין במינו בין באינו מינו, וא"כ שנטל"פ יתא אסור, והסביר הדי' יהודה דבאמת הטעם בטל ופקע איסורו (כדברי הרשב"א), וא"כ הוי כמו יבש ביבש דבעי' לביטול, והא יבש ביבש אסור בפסח במשהו הוא עצמו גזירה אטו לחם, ולכן שפיר שייך לומר לא יהא טפל חמור מן העיקר. ודוקדק שם מדברי הרא"ש דלא סיים כמו תתוס' לדחות דנטל"פ יהא מותר בפסח מדין לא יהא חמור טפל מן העיקר, כיון דהרא"ש שליטתו דיבש ביבש בפסח אינו במשהו, דגזירת משהו היא רק בלח ושייך בו טעמא ולא ביבש ביבש, כמובא בב"י בס' תמ"ו., ונפסק בשו"ע שם בשם י"א בס"ט., ולכן הסתפק הרא"ש בטעם דפקע איסורו, וממילא הוי כמו יבש ביבש ויש בו ביטול בפסח, ולכן פסק הרא"ש דנטל"פ מותר. אבל הרשב"א סדרב דבעי' לביטול בגטל"פ, ובפסח אפי' ביבש ביבש סבר דאין ביטול, ממילא אסר לגמרי גטל"פ בפסח, והוא לא סבר כדברי תתוס' בגזירת משהו שהוא יבש אטו לח, אלא הכל גזירה אחת, וכיון דבנטל"פ בעי' לביטול ובפסח אין ביטול שפיר אסר גטל"פ.

י. והנה השו"ע ביו"ד סי' ק"ג הביא דעהך ראשונה את הרשב"א בשם ויש מי שאומר, ואת הר"ן בשם ויש מי שדחה, ונקטו האחרונים דסבר דהעיקר כהרשב"א, וא"כ בגטל"פ הוצרך לדין ביטול, ובס' תמ"ז סי' פסק דנטל"פ בפסח מותר, ובב"י הביא דברי הרא"ש בעי"ז והתוס', ולא הזכיר כלל מהר"ן, ולכאז צ"ב אם סבר כהרשב"א דבעי' ביטול איך היתיר גטל"פ בפסח. ובתשובת רע"א (סי' ק"א) המובאת לעיל, וכן בחידושי חולין הקשה כן, וכתב דהמחבר בא"רח סמך לצרף לא דברי הר"ן והשאלות דחמץ בנ"ט, ולכך דרשו' גטל"פ. ובאמת זה ק"ק דאיך לא הביא בב"י לא את דברי הר"ן ולא את דברי השאלות, רק דברי הרא"ש והתוס', והספיק לו להתיר בהא, וכן ביותר קשה על דברי החזו"א שהבאנו (יו"ד סי' ל') דחלק על הגרע"א דגם להר"ן הכל מותרת ביטול, וא"כ אי"א לדבריו כלל לצרף לא הר"ן להתיר, ואת השאלות קיייל דרק בכמה צדדים אפשר לצרף להתיר, ואם ירד צירוף אחר ה"ו לאיכא צדדים להתיר. וגם קשה מה ששאלנו דאמר בב"י משמע דסגי ליה בדברי תתוס' והרא"ש להתיר כנגד הרשב"א, אע"פ שפסק את הרשב"א כדעה ראשונה ביו"ד סי' ק"ג. והנה בפלתי' בס' ק"ג סק"א רצה ליישב פסק השו"ע באו"ח דסמך המחבר על מה שפסק שם (או"ח סי' תמ"ז ס"ט) דיבש ביבש בפסח אינו במשהו, וכך בגטל"פ כיון דפקע איסורו של הטעם הוי כדברי תתוס' דאמר המחבר דמותו, ועיי"ש ביו"ד בתמ"ז ש"ד שתמה על הפלתי, דהרי המחבר פסק זה רק בשם יש חולקים, והעיקר להלכה דגם ביבש ביבש איכא איסור משהו כמו שפסק המחבר בסתם. ושמא כונת הפלתי' לצרף הרא"ש והשאלות, ודוחק, והמרווח בזה הוא כמו שכתב ביד יהודה שם דבאמת המחבר סובר כהרשב"א דכל גטל"פ הוא מדין ביטול, וכיון דפקע איסור הוי כיבש ביבש, ובהו המחבר סמך על דעת תתוס' דיבש היא גזירה נפרדת מלה, ולכך אמרי' דלא יהא טפל חמור מן העיקר, ובאמת יבש ביבש אסור במשהו כמו שפסק המחבר בס"ט בסתם, ואי"ש.

יא. והנה עדיין צ"ב על השו"ע ממש"כ ביד יהודה שם (סי' ק"ג סק"א) דגם לדעת הר"ן דלא צריך להגיע לביטול היאכ דהוי תערובת יבש ביבש דלא היה בליה גמורה, וא"כ יש אפשרות שישאל את האיסור בפני' ויוגש טעמו, דככה"ג אע"ג דלגבי התערובת אמרי' דנטל"פ מותר, אבל כלפי ממשות האיסור הקיימת גם הר"ן מודה דבעי' לביטול, או שלא יהא ראוי למאכל כלב, ובוה באמת כתב הפלתי' שבפסח ככה"ג יהיה אסור, ולגבי ממשות החמץ אין ביטול, וא"כ תמזה איך המחבר כתב בפשיטות דנטל"פ מותר, והרי ככה"ג היה צריך להיות איסור אפי' בגטל"פ דבעי' לביטול, ובוה הכל הפלתי' דסמך המחבר על הרא"ש דיבש ביבש אינו במשהו ויש ביטול, ועדיין צ"ע בזה.

אורי שרעבי - אופקים

מלח המונח בכלים שרגילים להשתמש חמץ

סי' תמ"ז ס"ו בביה"ל ד"ה מלח: ודוקא במדוכה, אבל מלח שמונה בשארי כלים שרגילין להשתמש בהם הרבה חמץ אין כדאי לכתחילה להשתמש בהם בפסח, אחרים, עכ"ל. בסו"ד לכאז הי' צ"ל להשתמש בו, כי כוונתו על המלח.

יעקב משה קליין - ירושלים

דין גבינות מלוחות לדעת הרמ"א

השו"ע סי' תמ"ז ס"ה פסק דבשר יבש וגבינה ודגים שמלחו קודם הפסח ולא נהוירו בהם [לבדוק המלח מחמץ]. מותר לאכלם בפסח [משום דאף אם היה במלח קצת חמץ ובלעו מהם נתבטל קודם הפסח]. והביה"ל [ד"ה מותר לאכלם בפסח] הביא משם המקור חיים בזה הלשון: עיין במקור חיים שכתב שמלך מקום צריך להדיחו מתחילה מהמלח, רק לדעת המחבר מותר להדיחו אפילו בפסח, והרמ"א מחמיר להדיחו דוקא קודם פסח, עכ"ל.

ולכאורה מפשטות דבריו [כפי שהביאו הביה"ל] משמע דאזיל על כל דברי השו"ע, והיינו דבשר גבינה ודגים שנמלחו במלח שלא נהוירו בו מחמץ, מותר לדעת הרמ"א אם הדיחם מהמלח קודם פסח.

לקרות בה גטל"פ. וכן הוכיחו הר"ן והרשב"א מהא דקדירה שאינה בת יומא טעם פגום קרי לה, ובודאי שאינה פוגמת את התבשיל. ובקדירה בת יומא דאמרי' אסור דלא פגמה פורתא, מוכיח דגם פוגם פורתא קרי פגם והכל מותר. והקשו בזה הראשונים (הרשב"א בתהב"א ב"ד דף י"ט. והר"ן) דאיך ילפי' הך מנבילה, דהרי מנבילה אי"ר לגר כלל, ובנטל"פ ראוי הוא לגר, והרשב"א כתב לתרץ דליק, דהתם היינו להתירה בפני", והלכך עד דמיפגגא לגמרי מאכילת גר אסורה, אבל איסור תערובת שהולכין בו אחר תנינת טעמו, כיון שנטל"פ כל שהוא בתערובתו מותר לפי שאינו נותן טעם, דאדרבה פוגם. והוסיף הרשב"א ודוקא שנתערב איסור מועט לתוך היתר מרובה, אבל איסור מרובה ואפי' מחצה על מחצה מסתברא שאין אומר בזה גט"ל מותר עד לגבלה. ע"כ. ובפשטות דברי הרשב"א מבואר דקודם לכל דבר בעי' דהאיסור יהיה מועט, דבעי' דין ביטול על ממשות הטעם, ואחר דאיכא רוב כיון דהוא טעם לפגם לא חשיב טעם כלל, ולכך שפיר ילפי' מנבילה, דכמו דנבילה נהגמה לגמרי מותרת, כך טעם דאין בו חשיבות טעם כלל אי"א לומר בו דין טעם כעיקר, דעיקר חשיבות המאכל בטעמו דכל חיד יטעם לו (כמבואר ברשב"א בחידושיו בשם הראב"ד), ולכן טעם שאין בו את חשיבותו הוי מנבילה שא"ר לגר, ומאי איכא משום ממשותו בזה בעי' רובא דהתירא למימר בה ביטול ברוב, ולכך מותר. אבל הר"ן (על הרי"ף ל"ג:) נראה שמיאן בפשט הרשב"א, דאחר שהקשה הקושיא והביא את ת"י הרשב"א כלשונו ממש, הוסיף להקשות חז"ל: אבל עדיין צריך ליישב היכי גמרי' לה מנבילה, ונ"ל דהיינו טעמא דמה מצינו מנבילה שלא אסרתה תורה אלא כשהיא ראויה לגר, מפני שהאוכלה נהנה מן האיסור, אבל כל שא"ר לגר שאין נהנה מן האיסור היתירוהו תורה ואע"פ שחל עליה איסור מתחילה, אף באיסור שני"ט בהיתר כיון שההיתר נפגם קצת מן האיסור נמצא שזה שאוכלו אינו נהנה מן האיסור אלא מצטער עליו, הלכך שרי וכו'. ולפי"ז קרוב אני לומר שאם הגדיל האיסור מדתו של היתר עד שהוא משביח יותר ממה שהוא פוגם בהפסד, טעמו אסור עד שיפסל לאדם לגמרי כנבילה, אבל הרשב"א היתר וכו', ע"כ. והנה מהא דלא הספיק לר"ן תשובת הרשב"א משמע דלמך דא"ל לומר דנטל"פ, דלא חשיב טעם, וממילא בטל ברוב דהרי האיסור ניכר בטעמו, ומה לי לפגם מה לי לשבח וכגון דאיכא טעם שוב ניכר ממשות האיסור בהתערובת, והוא הרי ראוי לגר ואיכא איסורא ואין כאן ביטול, ולכך כתב הר"ן דכיון דאינו נהנה ממנו אין בו כלל איסור דומיא דנבילה, ולא מתורת ביטול קאתינן עלה, ולכך היאכ דמשביח בגודל מדתו לעומת פגימת טעמו אע"ג דאיכא רוב היתר סבר הר"ן לאסור דבאמת אין כאן ביטול, אף הרשב"א סבר דאין בו תורת טעם כלל, ולכך אפי' שהשיב בגודל מדתו אם פוגם בטעמו ודאי מותר דאיכא ביטול ברוב, והוי כמו יבש ביבש דבטל ברובא.

ז. ובשו"ת הגרע"א קמא סי' קס"ו הסביר את פלוגתת הרשב"א והר"ן כעין שיבארנו, דלהרשב"א גטל"פ מתורת ביטול הוא, דנטל"פ אינו חשוב טעם וממילא בטל, ולהר"ן אינו מתורת ביטול אלא כיון שאינו נהנה ממנו פקע איסורו, ולא מתורת ביטול הוא, ועיי"ש בדבריו איך מיישב לדברי הרשב"א והר"ן את דברי הגמ' דמעיקרא פסק מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, ובהסבר דברי הר"ן כתב שם והר"ן הקשה דאיך ילפי' זה מנבילה [ו"ל לדברי הרשב"א דהוא מדין ביטול], ולזה כתב הר"ן דאפי' ילפי' ברוב לא צריך, והולימוה מנבילה כך הוא כיון דא"ר לגר מותר, אלא דבראי לגר אסור כיון דאחשבה באכילתו, אבל בתערובת לא אחשבה ואדרבה מצטער הוא מכך, והיה נוח לו יותר שלא יהא מעורב הפגם עיי"ש. ע"כ. והנה בכונת הגרע"א דתלי דברי הר"ן בדין אחשביה, דהרי ודאי אם נפסל מאכילת כלב אין כאן שום דין אחשביה ודאי דפטור, וכבר פקע איסורא. ואפי' בא"ר לגר לא שייך אחשביה, וגם אין זה כדין אחשביה דחמץ בפסח דהתם הוא בפשטות דין דרבנן, והכא הרי איסור"מ גם לגבי טומאה אי חשיב נבילה ואפי' בלי אכילה בפועל איכא שם נבילה עלה, לכך נראה בכונתו דכיון דאין הוא פגום לגמרי, ובשעת הדחק אנשים יאכלו איכא שם אכילה עלה, ושפיר חשוב כראוי לאכילה כשהוא בפני", משא"כ בתערובת אי"א לומר שיהאדם יהנה מחמת האיסור הפגום, ודאי שעיקר אכילתו מיוחסת להיתר, ולכך פקע מהאיסור שמו, ולכך כשמשיב מדתו והאוכלו אוכלו גם מחמת האיסור שבו, ולא פקע שם דא"ר לגר. וכן בעל מועל ע"פ המתבאר נראה דגם הר"ן ודאי יודה לדברי הרשב"א דבאיכא רובא איסור דיהא אסור עד שא"ר לגר, דלא שייך לומר ככה"ג דאין אחשביה דאוכלו מחמת ההיתר, דככה"ג ודאי אוכלו גם מחמת האיסור שבו, והוי כנבילה שהיא בעין.

כן נראה גם מדברי החזו"א יו"ד סי' ל' אות ב' שהבין כך בדברי הר"ן, חז"ל: נראה דמורה הר"ן דאם האיסור מרובה אסור, אע"פ שהיה ניחול יותר בהיתר המועט מאיסור המרובה, דאין דברי הר"ן אלא טעם למילף בתערובות מנפסלה באכילה שהיא בעין, דטעם פגום כיון שהוא מפסיד את האוכל לא שייך למיסר מחמת טעם, אבל אם האיסור מרובה דמיעוט ההיתר בטל חשיב כל אכילתו אכילת איסור וכו', אלא ודאי לא ילפי' רק היכי שכבר נתבטל האיסור ברוב, ורק אנו באים לחדש שיהאסור משום טעמיק", בזה ילפי' דטעם הפוגם לא שייך בו מעלת טעם וכו'. ע"כ. עיי"ש שמדייק כן בדברי הר"ן. אמנם חלוק החזו"א מהגרע"א, דלדברי רע"א פקע איסורו ללא דין ביטול, אך להחזו"א גם להר"ן הוא מתורת ביטול. ועיי"ש בחזו"א שנשאר בצ"ע על דברי הרע"א שעשה מחלוקת בין הרשב"א והר"ן. ולהמתבאר חממה בין החזו"א לרע"א הדין במחצה על מחצה לדברי הר"ן, דלרע"א שייך לומר אחשביה יהיה מותר, ולחזו"א יהיה אסור דגם להר"ן בעי' ביטול ברוב.

ח. והני"מ מדברי הרע"א היא לגבי גטל"פ בחמץ בפסח, וכמו שכתב הוא שם בתשובה (קס"ו) דהרשב"א דמצריך ביטול ברוב בגטל"פ אי"כ בפסח יהיה אסור, וכ"כ באמת הרשב"א בתשובה בכמה מקומות. הובא בבית יוסף או"ח סי' תמ"ז ע"ש, אבל להר"ן דלא בעי' לתורת ביטול אי"כ גם בחמץ בפסח יהיה היתרא דנטל"פ [וכנתב הגרע"א דאע"ג דפסק הרשב"א ביו"ד סי' ק"ג כהרשב"א], אבל בא"ח סי' תמ"ז פסק דנטל"פ מותר בפסח כיון דחמץ במשהו הוא חומרא סמכי' על דברי הר"ן ע"ש, ויתבאר לק]. וכדברי הרע"א כתב בפמ"ג יו"ד סי' ק"ג (מ"ז סק"א) דהרשב"א מתורת ביטול היתר גטל"פ, דטעם לפגם לא חשיב טעם, דעיקר חשיבות המאכל בטעמו, וטעם פגום לא חשיב הכרה, ולכך מותר מדין ביטול, אבל להר"ן אינו מתורת ביטול, ותלה זה נמי דין חמץ בפסח כדלהרשב"א גטל"פ אסור ולר"ן מותר, וכתב עוד דיש לו הרהורי דברים הלכוש שסתר משנתו דפסק ביו"ד כהר"ן ובאו"ח החמיר בגטל"פ.

ט. והנה בגמ' פסחים ל' אמר רב קדירות בפסח ישברו, ופירש"י רב לטעמיה דאמר חמץ אף לאחר זמנו אסור בהנאה כ"י ואית ליה במשהו, וקסבר גטל"פ אסור, ולית הלכתא כוותיה מתרי טעמי וכו', ועוד דקיי"ל מותר וכו'. ע"כ. ואע"ג דבגמ' בעי"ז מספק"ל דדעת רב לגבי עכברא בשיכרא אי סבר גטל"פ אסור או מותר, משמע דרש"י הכריע דרב סבר אסור. אך עכ"פ שמעי' דדין גטל"פ בפסח שוה לגטל"פ בשאר איסורין, ואי מותר בשאר איסורין מותר גמי בפסח אע"ג דהוא איסור משהו, וכן מוכח שם בתוס' ד"ה אמר רב דכתבו דגם להר"ן בגמ' בעי"ז דסבר רב גטל"פ מותר, הכא ישברו משום גזירה שאינה באי סג"י עיי"ש, ומוכח דאין חילוק בגטל"פ בין חמץ בפסח לכל האיסורין. ובר"ן שם (פסחים ח'. בדפי הרי"ף) הקשה איך סבר רב דקדירות בפסח ישברו מדין גטל"פ, והא לגבי עכברא דשיכרא מספ"ל אי סבר רב גטל"פ אסור ומותר, וכתב הר"ן דיש מי שתי' דלא מצנין למיפשת מהכא, דאפי' מאן דאית ליה גטל"פ מותר הר"ן ג"ט באיסורים שאוסרים בני"ט, אבל פשט שאוסר במשהו כיון שאין הולכין בו אחר ג"ט אפי' גטל"פ אסור, וכתב הר"ן ע"ז ולא נהירא לי דהא מאן דשרי גטל"פ מנבילה שא"ר לגר, וכיון דאפי' בעינו אינו אסור איך יאסור תערובתו, וכ"ת היכי אמרי' פת שנתעפשה ונפסלה מלאכול אדם וכו', היינו טעמא דראוי לחמعه בה עיסות אחרות, אבל ודאי כי היכי דנטל"פ שרי בשאר איסורין, ה"ן בחמץ בפסח, ע"כ.

הרבה שמתירין ליתנו (ובאמת גם הנובי" עצמו היתיר לגמרי עיי' גיבוב כמה קולות, עיי"ש בלשוננו), והיו המתירין מטעם שנתייבש, ודמי לעור הקיבה יו"ד סי' פ"ז סי"י דמבואר בהערות, וכתב דהנובי" דלא דמי, דהתם עור הקיבה הוא היתר, וכשנתייבש פקע שם בשר מיניה ותו ליכא למיחש בה איסור בב"ח, אבל האי שלפוחית של דג טמא דהוא איסור בפני"ע מן התורה אין נפקע ממנו שם איסור עד שלא יהיה ראוי לכלום. [וראי' דהאחרונים משיגים על דברי הנובי"ק דמקור דברי הרמ"א בעור קיבה הוא בקיבת נבילה]. ותלה זה בפלוגתא דתנאים דידן, דר"מ ור"ש, דלר"מ אסור ורק בהסריחה מחיים מותר, ור"ש סבר דפוקע האיסור אפי' לאחר מיתה, וכתב שם דלפי כללי הפסיקה ר"מ ור"ש אין לנו הכרעה כדברי מי, כמבואר בעירובין מ"ו דר"מ ור"ש סלקא בתיקון [ועיי"ש דחמה על ר"ש הנגיד כמבוא התלמוד דכילי דר"מ ור"ש הלכה כר"ש, ובאמת יעיון ברא"ש פרק אין מעמידין סי' ל"ד שכתב להדיא דקיי"ל כר"ש מההיא גמ' דעירובין, וכבר תמה עליו בפלפולא דהשילפתא שם], והביא מספר הליכות עולם דר"מ ור"ש הלכה כדברי המחמיר, וא"כ הלכה כר"מ. והביא דהאי פלוגתא דר"מ ור"ש הוא ג"כ פלוגתא דאמוראי דגמי' בבכורות כ"ג. דר' יוחנן כר"מ ובר פדא כר"ש, ופסק הרמב"ם כפי"א מאבה"ט בחל' י"ג בשר נבילה שנפסד והבאיש ונפסל מלאכול הכלב טהור, ובה"י"ז כתב בשר נבילה שהיא סרוחה מעיקרא ואינה ראויה למאכל אדם טהר שגא' לגר אשר בעעריו וכו', ומבואר דפסק כר' יוחנן וטרי"מ. ועוד הוכיח מהרמב"ם פי"ד ממאכ"א הל' י וי"א כל האוכלין האסורין אינו חייב עליהן עד שיאכל אותן כדרך הנאתן, חוץ מבשר וחלב וכלאי הכרם, ושלא נאמר בהם אכילה כיצד וכו', או שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ונפסל מאוכל אדם הרי זה פטור. משמע דפטר מדין שלא כדרך הנאתן, אבל שם איסור יש עליו, וא"כ משמע דפסק כר"מ דנבילה אסורה עד לכלב כר"מ.

והקשה לעצמו מדברי תתוס' בבכורות הנ"ל דמשמע להדיא דר' יוחנן סבר כר"ש ולא כר"מ, ולדברי תתוס' כל האמוראים דמתירין גטל"פ סוברים כר"ש ולא כר"מ, והקשה שם איך אפשר ללמוד תרי לימודי' גם נסרחה מעיקרא לטומאה וגם אינה ראויה לגר לאכילה עיי"ש, ומסקנת דבריו שם דר' יוחנן סובר דבעי' פס' וכן אינה ראויה לגר לאכילה כר"מ, אבל מה שממיר גטל"פ הוא מסברא [ובנהו זה על תתוס' בסוגיין דהכריחו דלעולא התנאים נח' בסברא ולא בקראן], ועיי"ש איך הכניס זה בדברי תתוס'. ולמעשה יוצא מדבריו דדין גטל"פ דשרי אינו נלמד מקרא נבילה, דסבר קיי"ל כר' יוחנן, והוא לומד הפס' כר"מ לענין טומאה, ודין דנטל"פ שרי הוא מסברא, וסתמות לשון הפוסקים לא משמע כן וטרוחו טובא להסביר הילפותא מנבילה, ובהמשך יתבאר כעזה"ת. ועוד קשה טובא בדברי הנובי"ק מדברי הראשונים בחולין בדף ע"ז., ות"י הרשב"א על קושית תתוס' בבכורות חז"ל: וי"ל דלר' יוחנן לא נתמעטה נבילה שאינה ראויה לגר אלא מאיסור אכילה, דגבי איסור אכילה כתיב לגר, אבל מטומאת נבילות לא נתמעט עד שתצא מתורת אוכל לגמרי, והא דאיסור החת בבכורות ההיא גמ' הוא דפריש הכי לפום מאי דאיצטריך ליה. ע"כ. משמע מדברי הרשב"א דסוגיא דבכורות דהביאה הפס' לר"י לענין סרוחה מעיקרא הוא לאו דוקא, אלא דפירוש הכי לפום מאי דאיצטריך ליה, וכן משמע בלשון הרמב"ן, ויעיון בהגהת המהדיר על הרשב"א שכתב דכן הוא ת"י תתוס', אי"כ מבואר בהראשונים דעיקר הילפותא הוא לגבי אכילה כמבואר בסוגיא בע"ז, אבל הנהא דאיצטריך לר"י לגבי טומאה, אבל אינו נלמד משם מהפס' דהפס' איירי באכילה. וא"כ משמע דלא כדברי הנובי", דבאמת הילפותא מנבילה שא"ר לגר נשארה למסקנא לכל המתירין גטל"פ.

ד. והנה ענין דברי הנובי" בחשבון הסוגיא כתב הפלתי' בס' פי"ז סקט"ו שכתב שם בדברי הרמ"א בסוף ס"ו שהביא דברי מהר"ל., דכלכי שעושין בו מיים לחפיתת הראש אין בעיניהם בו, דעושין אותה מאפר שעל הכירה ורגילות להתערב בו בשם שחולב, והביא הפלתי' בשם התורת חטאת (כלל ע"ז דין י"ב) דפעם אחת בקשו להשתמש בו והצריך מהר"ל הגעלה. והקשה הפלתי' איך מותר להגעיל, באם אתה חושש לבב"ח שבו אי"כ בהגעלה יבשלו ויעבור על איסור בישול, והרב צמח צדק ייבש דכיון דמערורב בו אפר והוא עד שכל חיד יטעום דהוא פגום לגמרי הוי גטל"פ ומותר, והביא הפלתי' דברי הרמב"ם כפי"ד ממאכ"א דאם עיי"ז דבר מר או שהסריח והבאיש מאכילת אדם בשאר איסורין מותר דשלא כדרך הנאה הוא, אבל בבשר בחלב הרי זה אסור דחייב בשלא כדרך הנאה, והקשה הפלתי' דאמאי אמר הרמב"ם דהוא מדין שלא כדרך הנאה, הרי מבואר בגמ' בעי"ז דהטעם דנבילה שהבאשה אסורה הוא מקשית דנבילה שא"ר לגר אין שמה נבילה, וייבש הפלתי' דהרמב"ם קשיא ליה קושית תתוס' דבכורות כ"ג. דר' יוחנן סובר דנטל"פ מותר, ולגבי טומאה דרש הפס' דאיכא טומאה עד לכלב, וקרא בעי' לסרוחה מעיקרא דלא כר"ש. וגם הפלתי' מיאן בתי' תתוס' לחלק בין איסור לטומאה, דהא הכל מחד קרא נפקי.

ולכן מסיק הפלתי' דהרמב"ם סבר דכל סוגיא דע"ז הוא לפי האוקימתא בפסחים (כ"ד): דאין לוקין אלא כדרך אכילתן, אבל באיסור הנאה אפי' שלא כדרך הנאה חייבים, ולכך צריך ילפותא דשאינה ראויה לגר, ועוד דר"ש דמחייב למלקות ע"כ ס"ל דאפי' שלא כדרך הנאתן, ולכן דוקא ר"ש דמחייב בשלא כדרך הנאתן צריך פס' מנבילה שא"ר לגר להתיי' בנסרחה, אבל לר"י דסבר דשלא כדרך הנאתן מותר לא בעי' קרא דנבילה שא"ר לגר וילפי' לה לענין טומאה. ובוה יישב הפלתי' את דברי הגמ' דמעיקרא פריך מ"ט דר"מ ולבסוף מ"ט דר"ש, דלר"מ דסבר דאין לוקין שלא כדרך הנאה אי"כ סברת החוץ דנטל"פ מותר וא"כ מ"ט דאסור, ואילו לר"ש דסבר דלוקין אפי' שלא כדרך הנאה אי"כ מ"ט דשרי גטל"פ וילפי' לה מנבילה. ואע"י דהפשט בדברי הגמ' מתוק מדרש, אבל מה נעשה עם דברי הראשונים שהבאנו על דברי הנובי"ק דמשמע דר"י דמתיי' גטל"פ כר"ש ובעי' קרא לאכילה. [נסים דברי הפלתי' דדוקא מהבב"א אפי' בגטל"פ אסור לדברי הרמב"ם, דאע"ג דאינו דרך הנאה אסור, אבל בישול בב"ח עם גטל"פ מותר דאינו דרך בישול, ולכך המהור"ל אסר ליהנות אבל היתיר להגעיל אע"ג דמנבשל].

ה. והיוצא לדינא מדברי הפלתי' הנ"ל דבב"ח וכלאי הכרם דקיי"ל דאסור אפי' שלא כדרך הנאתן, אי"כ גם גטל"פ אסור דהוא דין אחד, אבל יעיון בחוה"י סי' ק"ג קא' שיצא דבר מן דאם הפלתי' שולא דינא דנטל"פ ודינא דשלא כדרך הנאה יש דברים שונים הם, דדין שלא כדרך הנאה הוא בצורת אכילת האדם, ואינו קשור בהחפצא עצמו כגון דעירב דבר מר או גמנו רוחת, אבל דין גטל"פ דילפי' מנבילה הוא דין בהחפצא שנפקע איסורו, ואפי' אם ישיבחו פקע כבר איסורו, ואל תתמה לגמרי דקיי"ל פגם ולבסוף השביח אסור דזה דוקא בתערובת דהיא אינה פגומה לגמרי ושפיר חזר לאיסורו, וכתב אם נפגם לגמרי כנבילה שא"ר לגר שוב אינה חמורה לאיסורה, ואדרבה הוכיח החזו"ד שיטתו מדברי הרמב"ם שהביא הפלתי' גופיה דבשאר איסורין כתב הרמב"ם (פ"ד ממאכ"א ה"י) דעירב דבר מר או גמאו חי' או שנסרח והבאיש פטור, אבל כשסיים דבב"ח חייב, אבל עירב דבר מר בבשר בחלב כלאי הכרם הרי זה לוקה, אבל כתב סתם אבל בבב"ח וכלאי הכרם לוקה, משמע דדוקא בדבר מר דאם השביח חזורים לאיסורו, והפטור ר' מדין שלא כדרך הנאה חייב בבב"ח, אבל בהסריח דהוא פטור מדין נבילה שא"ר לגר פטור גם בבב"ח, דנטל"פ מותר בכל האיסורין. ועוד הקשה מהגמ' בעי"ז (ס"ה) דאיתא להדיא שם דככלאי הכרם מותר בגטל"פ ע"ש.

ו. ובגמ' שם (ס"ו) איתא אמר רב גטל"פ שאמרו לא שיאמרו קדירה זו חסירה מלח או תיריה מלח וכו', אלא כל שאין חסירה כלום ואינה נאכלת מפני זה, ואיכא דאמרי אמר ר"ל גטל"פ שאמרו לא שיאמרו וכו' אלא השתא מיהא פגמה. ע"כ. וכתב שו"י ד"ה כל ואינה נאכלת לאו דוקא, אלא כיון דפגימתה פורתא קרי לה אינה נאכלת. ע"כ. מבואר ברש"י דאע"ג דילפי' גטל"פ מנבילה שא"ר לגר לא בעי' שהתערובת לא תאכל מחמת זה לגמרי, דלא סגי במה שפוגמה פורתא

קיד | הערות והארות

והנה המי"ב לקמן ס"ק נ"ב כתב ח"ל: וכן בגבינה אין מועיל הדחה מבחוץ מהאי טעמא שמא יש קצת פירור בתוכו [ולחאי טעמא דהמי"ב גם הדחה קודם הפסח לא תינהג, דהרי החשש הוא שנשאר פירור בתוך הגבינה].

והתמיהה מתבקשת דלכאורה הדברים סתרי אהדדי, דבביה"ל בריש הסעיף נראה דהתיר הדחה [קודם הפסח] גם בגבינה, ואילו בס"ק נ"ב אסר גבינה בהדחה [אפי' הדיח קודם הפסח].

וצ"ל דיעוין בדברי המקור חיים דכל מה שהתיר לדעת הרמ"א בהדיח קודם הפסח הוא רק בשר ודגים, ובאמת לא התיר גבינה לדעת הרמ"א גם בהדיחה קודם הפסח, דהוא עצמו כתב בחידושים ס"ק כ' שבגבינות לא מהני הדחה.

ועוד יש להוכיח דכל מה שכתב המקור חיים בסוף ס"ק י"א הוא רק על בשר ודגים ולא על גבינות, דכל החשש שמא היה במקום אחד פירור בעין ואסר את אותו המקום [כדי קליפה או כדי נטילה], ובוה אמרינן שפיר כיון דאין המקום ההוא ידוע נתבטל קודם הפסח... ואף דבעינן הדחה קודם פסח דוקא לדעת הרב בהג"ה, נראה דזה הוא רק חומרא בעלמא, ומדינא סגי אפי' בהדיחו בפסח, ומשום הכי מותר **בבשר** דדרכו בהדחה, ובשעת הדחק היתיר אפילו **בדגים** להדיח בתוך הפסח, עכ"ל. ומוכח מדבריו דדבר רק על בשר ודגים, ולא דיבר כלל על גבינה. וטעם החילוק בין בשר ודגים לגבינה כבר נתבאר באחרונים כאן [ט"ז סק"ט ועוד], משום דבבשר ודגים המליחה אינה נכנסת לתוכם ומשוי"ה מהני להם הדחה, משא"כ גבינה כיון שהמליחה נכנסת לתוכם לא ייחני להם הדחה, דאם היה פירור שמא הוא נכנס לתוך הגבינה. [ורק לשיטת המחבר מהני הדחה גם לגבינה].

ולפי"ז מיושבת שאלתינו, דמה שהביא הביה"ל לא אויל כלל אנגינה אלא רק אבשר ודגים, ואע"פ שהביה"ל לא כתב מפורש חילוק זה מ"מ החילוק מתבקש, דאל"כ דברי המ"ב סתרי אהדדי, וביותר דהמקו"ח עצמו שזה מקור דברי הביה"ל לא התיר בגבינות גם בהדיח קודם הפסח. ובעיקר הטעם מ"ט לא כתב הביה"ל חילוק זה, י"ל בפשטות דעיקר כוונתו היתה להדגיש דבעי הדחה, ולא מה מותר.

ראובן שיינברגר - רמת שלמה

חזור וניעור בחמץ

הנה ידועה השאלה המפורסמת מה פוסק מרן בדין חוזר וניעור, דבסימן תמ"ז כתב בשם מספר ראשונים (הרמב"ם, הרי"ץ גיאת ועוד) שכן חוזר וניעור, ובסעיף ד' כתב אם נתערב קודם הפסח ונתבטל בששים אינו חוזר וניעור לאסור במשהו, ויש חולקים. והכלל בדינו סתם ויש הלכה כסתם שאינו חוזר וניעור. ובסימן תמ"ב סעיף ד' כתב: חמץ שנתערב ואינו מאכל אדם כגון תריאק"ה [מעין תרופה], אע"פ שמותר לקיימו בפסח אסור לאכלו עד אחר הפסח, אע"פ שאין בו חמץ אלא כל שהוא אסור לאוכלו. ולכאורה מרן הכריע כמו הרמב"ם ואסור לאכול התריאק"ה, ולכאורה דברי מרן סותרים זה את זה.

וישנם מספר תירוצים, יש אומרים דבר שנתערב מאליו אינו חוזר וניעור, ואילו דבר שמערב בידים כמו תריאקה חוזר וניעור. וישנם עוד שרצו לומר מפני שתריאקה זה דבר המעמיד לא בטל ואסור, ויש שמארו אם ישנו הבלד בין **ממשו** שחוזר וניעור, ו**טעמו** אינו חוזר וניעור.

ויש אומרים דתלוי אם או לח או יבש, בתריאק"ה זה יבש חוזר וניעור, אלא שמרן כן העתיק לשון הרמב"ם, ולענין אכילה סמך על הפסק בסי' תמ"ז שלא אמרינן חוזר וניעור.

ומרן הגרבי"צ אבא שאול זיע"א טען שהדברים הללו דחוקים, ולכן הרב בעל אור לציון רוצה לחדש חידוש אישי מרוחב בינתו דבר שרק הוא אמרו וחידישו (וכן הורה לו הגאון רבינו משה צדקה בשיעור שמסר לנו בבין הזמנים בנתיבות), שבמקום שיש הפסד יש להקל שאינו חוזר וניעור, אבל במקום שיכול להחמיר בלא הפסד יש להחמיר, שהריבה חסידים ואנשי מנשה מחמירים בכך.

ולענין התריאקה הקיל הרמ"א משום שאינו ראוי לאכילה, ולמרות שהרמ"א החמיר בנטל"פ ובפרט שנתערב לפני הפסח ונתבטל ואינו ראוי לאכילת אדם הקיל בזה, אבל לפי מרן מעיקר הדין אינו חוזר וניעור בין לח ובין יבש, ואם ניקח דוגמא מעשית מה יהיה, דאם לקחנו יין עם סוכר שיש בו חשש תערובת קמח הדין יהיה לפי מה שכתבנו לשיטות השונות לפי מרן אם אין לו הפסד ויכול לשמרו אין לאכלו בפסח, והרמ"א מחלק בין לח ליבש ויפסיק לפי השיטה שלו, וכן לענין ריבה אם יכול לשמרה לשימור לאחר הפסח, שהסוכר שבכריבה חוששים שמא יש בו תערובת חמץ, ובספקות שאמעים להקל שאין אנו מחזיקים איסורא, ובפרט לענין האורז שמנהגינו לנקותו שלש פעמים, ואם אין חשש קמח אין לאסורו.

שמענו מהרה"ג אליהו בר שלום (מחבר ספר משפט הכתובה) שמור"ר אביו זצ"ל רבה של מתיס, לפני שנים רבות ראה בחור"ל ששולחים אורז ליד שטחים של חיתים ושיעורים, וביקש מהם להרחיק לכמה מאות מטרים את השטחים, ודבריו נשמעו. ולכן אורז זה שמגיע מחור"ל (סינפור), אפי"ה חשש רחוק ביותר שמעורב בו חטים.

וכל המוח' רק לענין אכילה ושתיה, אבל לענין להשהות בפסח מותר בהסתמך על תשובת ר' גטרואני גאון והמשנה ברורה סימן תמ"ז ד"ה לחלק בחד מתיר, או שנתערב בששים ויתר שחתמץ בעין, לכן יאכלנו לפני פסח, והבה"ל טוען שכשאלו היה נותן טעם לפגם.

ובשערי תשובה כתב דחטה שנתבשלה בתבשיל ע"פ ונצטנן קודם הלילה ונשאר כבוש מעט במי הפסח, החטה פולטת גם אח"ז ע"י כבישה ואוסרת.

רוני עשוש - נתיבות

ליתן לתוך היין חלב חיטה או חלב בהמה כשיש ס' כנגדו

במ"ב סי' תמ"ז סוף ס"ק ק"ו כ': "מותר ליתן לתוך היין חלב חיטה או חלב בהמה כשיש ס' כנגדו, לתקנו שיהיה צלול, ולא חיישינן שמא יאכל עם בשר או בפסח, דאף אם ישכח ויאכל ליכא איסורא, כיון שכבר נתבטל, ואין כאן משום מבטל איסור לכתחילה, כיון שאין כוונתו לבטל רק לתקן היין, עכ"ל.

מלשון המ"ב "דאף אם ישכח ויאכל", נשמע דלכתחילה אסור לאוכלו. וצ"ב אמאי היה כבר נתבטל בס', וגם אין כאן משום קנס דמבטל איסור לכתחילה, שהרי אין כוונתו לבטל כמש"כ המ"ב.

ויעוי' במג"א שכ' ח"ל: "ומ"מ אם ידוע אותו יין לא ישתה ממנו בפסח, דשמא נשאר קצת חלב חטה בעין, ועיי"ש שהוסיף ח"ל: "אבל משום חששא שמא ישתה ממנו אין לאסור לעשות כן", וכנראה כוונתו דכיון שאי"ז ודאי שיש איסור בשתיה זו, כי זה רק חשש שנשאר חלב חיטה בעין, לכן לא אסרו אלא לשתות, ולא אסרו לערב מעיקרב ביין שמא ישתה בפסח, משא"כ כשמערב כפתות מס', שאם ישתה בפסח ודאי עובר איסור, שהרי לא נתבטל, לכן אסרו גם לערב מעיקרא ביין שמא ישתהו בפסח. אבל לכאז אי"ז שייך להא דלא גזרינן גזירה לגזירה, שהרי על הצד שיש כאן חלב חיטה בעין, איסור אכילתו דאורייתא שהרי לא נתבטל.

אבל יעוי' בשו"ע הגר"ז שג"כ כתב כמג"א שחיישינן שלא נבלל יפה כל החלב חיטה ונשאר ממנו בעין, והוסיף "ונפלט ממנו טעם משוה לתוך היין", משמע דלא חשש שישתה את החלב חיטה שהוא בעין, אלא את הטעם משוה שנפלט ממנו ונתערב ביין, שהוא אסור מחמת שבפסח אסור במשהו, וא"כ י"ל הטעם שלא אסרו לערב מעיקרא מנחש שישתהו בפסח, דהוי גזירה לגזירה, שגם אם ישתה אינו איסור דאורייתא, דמהתורה נתבטל הטעם בס', ורק מדרבנן אסור במשהו.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

בדין כלי חמץ שנתערב בכלי פסח

כתב רבינו הטור בסי' תמ"ז: חמץ שנתערב אחד בשנים במצה ביבש, כתב רש"י שמשליך אחד והשאר מותר בהנאה, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל התיר הכל אפילו באכילה.

וכתב מרן בב"י דמשמע מדברי הרי"ף דחמץ שאוסר בפסח בכל שהוא, הוא אף יבש ביבש קאמר דאוסר בכל שהוא, ושכן פירש רבינו ירוחם, וגם הטור כתב בי"ד סי' ק"ט על תערובת חמץ יבש ביבש הרי"ף אוסר הכל אפילו בהנאה, ונראה שטעמו מפני שהוא דבר שיש לו מתירין, ומפני כך אפילו יבש ביבש לא בטיל אפילו באלף, או משום דסבר שלא התירו יבש ביבש חד בתרי אלא באיסורי נותני טעמים, אבל באיסורים שהחמירו בהם ביותר מנותן טעם אין הפרש בין יבש לבלול, וכמו שכתב המרדכי בפ' כל שעה והרשב"א בתורת הבית.

ובריש סי' תמ"ז כתב הטור ח"ל: "חמץ בפסח הסכימו רוב המפרשים שאוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו, חוץ מהשאלות שפוסק בנותן טעם ואין נוהגין כן". עכ"ל.

ויש שני טעמים לאיסור חמץ במשהו, א' טעמו של הרמב"ם (בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הי"ב) שהוא משום דבר שיש לו מתירין, ואע"פ שאין דבר שיש לו מתירין אלא במינו, אל תתמה על חמץ בפסח שאוסר גם שלא במינו במשהו, ששם הטעם מפני שהתורה אמרה כל מחמצת לא תאכלו לפיכך החמירו בו, והטעם הב' הוא משום חומרא דחמץ כמש"כ הרא"ש (פרק כל שעה סס"ה) שהדגיש טעמא דכרתו, והרא"ש בעבודה זרה (פ"ה סס"ל) הדגיש הטעם דלא בדילי מניה (דאי משום כרת בלבד, הרי חלב ודם שהם בכרת, ואע"פ כן בטילי בששים).

ומרן בב"י הביא את הה"מ שכתב דלפי מה שכתב הרמב"ם שהטעם שחמץ בפסח במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירין, הוא הדין בנתערב ערב פסח משש שעות ולמעלה שהוא במשהו. ומרן בשיע"י סי' תמ"ז סעיף ב' כתב ח"ל: חמץ שנתערב משש שעות (ולמעלה) עד הלילה אינו אוסר במשהו, אלא דינו כשאר איסורין. עכ"ל. ומוכח מכאן דס"ל דלא כהרמב"ם, דאילו לפי הרמב"ם גם משש שעות איסורו במשהו, כמש"כ הה"מ, ולכן מוכח דמרן ס"ל כהרא"ש דחמץ בפסח במשהו משום חומרא דחמץ, ואין לחמץ דין דבר שיש לו מתירין.

וכן מוכח ג"כ דעת הרמ"א, שבי"ד בסי' ק"ב בסעיף ד' בסוף ההגה כתב ח"ל: דבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר כגון חמץ בפסח, לא מקרי דבר שיש לו מתירין (מרדכי פרק כ"ש), ויש חולקין בזה (רמב"ם פט"ו מהמ"א). עכ"ל. וכתבו הט"ז והש"ך שם דבתו"ח פסק כסברא הראשונה, וכמש"כ הש"ך בקיצור הנהגת הוראות איסור והיתר (אות ה') דהמחבר הורב מביאים סברא א' דסתם ואח"כ יש אוסרים (וכיוצא ב'), מפני שנראה להם עיקר הכסדרא שכתבו בסתם, והסברא האחרת היא טפלה בעיניהם וכו'. עיי"ש.

וניהדר אנפין למה שפסק מרן בשיע"י סי' תמ"ז סעיף ט' ח"ל: יבש ביבש אף על גב דבשאר איסורים חד בתרי בטיל, חמץ במצה אפילו באלף לא בטיל, ויש אומרים דחמץ שוה לשאר איסורין בזה, עכ"ל. וחזינו שפסק בסתם כדעת הרי"ף דאף יבש ביבש אוסר במשהו, ומאחר דכבר הוכחנו דחמץ בפסח לא הוי דשיל"מ, א"כ צ"ל שטעמו של הרי"ף הוא הטעם השני שכתב מרן הב"י בדעתו דלא התירו יבש ביבש חד בתרי אלא באיסורי נותני טעמים, אבל באיסורים שהחמירו בהם ביותר מנותן טעם אין הפרש בין יבש לבלול.

וכתב הב"ח בסי' תמ"ז סק"ד ח"ל: כלי של איסור שנתערב בכשרים ואינו ניכר בטל ברוב, אלא שיש להסיר כלי אחד כמש"כ בי"ד בסוף סימן ק"ב, ונראה דכן הדין בכלי חמץ שנתערב, מיהו כיון שיש לו מתירין לאחר פסח אין לו ביטול, אע"ז ד"א דחמץ לא נקרא דבר שיש לו מתירין כיון שחוזר לאיסורו לשנה הבאה כמש"י בי"ד ריש סימן ק"ב, מ"מ כיון ד"א דחמץ נמי הו"ל דבר שיש לו מתירין לפי להחמיר, נ"ל. עכ"ל.

ויש האמור ל' לדעת מרן ובין לדעת הרמ"א. והואיל החמץ לא חשיב דבר שיש לו מתירין, ולכן י"ל שאת כלי חמץ שנתערב בכלי פסח בטל, ודוקא שנתערב בערב פסח אחר שש עד הלילה, אבל אם נתערב בפסח עצמו ודאי שלא בטל, דבחמץ בפסח לא אמרינן חד בתרי בטיל משום חומרא דחמץ.

וכ"כ הרב מ"א סק"מ אחר שהביא את דברי הב"ח הנ"ל, אלא שסיים ח"ל: מ"מ בכלי שי להחמיר, דהא יש אומרים דאף בשאר איסורים לא בטיל כמו שכתב הש"ך בי"ד סימן ק"ב סק"ח, עכ"ל. אולם לדעת מרן השו"ע שם בי"ד סי' ק"ב סעיף ג' אף כלי הוי דבר שאין לו מתירין, ולכן בטל כשנתערב בערב פסח אחר שש עד הלילה.

ולסיכום: כלי חמץ שנתערב בכלי פסח בתוך פסח לכי"ע נאסרה התערובת, ואף אם הכלי אינו בן יומו, כמש"כ המשנ"ב סי' תמ"ז סקצ"ג ובשעה"צ ס"ק ק"נ. ואם נתערב לאחר שש שעות עד הלילה הרב ב"ח אוסר, וכן דעת הרב מ"א לאסור וכמו שפסק הרב משנ"ב סקצ"ג ובשעה"צ ס"ק קנ"א, אולם לע"ז שדעת מרן בזה להתיר אף בכלי בן יומו, כאמור לעיל, והיעב"ת.

(ועי' במחצית השקל כמה סברות נוספות להחמיר בכלים, אף דקיי"ל דחמץ הוי דבר שאין לו מתירין, עיי"ש נפלאות מתורתו).

טל טוויג - תל ציון

בענין חוזר וניעור

נשאלתי מיידית הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדות) בהא דכתב רבינו השתתלי יזתיס בסימן תמ"ב בשם הפר"ח לחלק דהדיאב נתערער ממילא לא אמרינן חוזר וניעור, ואם נתערב במזיד אמרינן חוזר וניעור, ומשמע דאין חילוק בין יבש ללח, אלא אם נתערב ממילא או במזיד, ומאיךד השארין רבינו השתתלי יזתיס דברי הגה"ה שכתב דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, והכי קיימא לן, ומשמע דהחילוק הוא בין לח ליבש וצריך ביאור הדברים, ע"כ. ואשר נראה לומר, בהקדמים דברי **השר"ע סימן תמ"ב**: דבר שנתערב בו חמץ, **שתי"ז**: גמור בעודו משובח (מג"א), **שר"ע**: ואינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אע"פ שמוותר לקיימו, אסור לאכלו עד אחר הפסח. **שתי"ז**: אבל בהנאה מותר, דלא עדיף מפת שעיעפשה. ולענין פרואה, עיין סימן תס"ז (שם). **שר"ע**: ואע"פ שאין בו החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכלו. **שתי"ז**: ומיירי כאן בעירוב במזיד, ובסימן תמ"ז בנתערב ממילא (פר"ח). **הגהה**: ולקמן סימן תמ"ז ס"ד בהגהה יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, והכי קיימא לן.

ובשיע"י סימן תמ"ז כתב: אם נתערב החמץ קודם הפסח, **שתי"ז**: שאינו בעין (מ"א), אף שיש ממשו (פר"ח סימן תס"ז ס"ד), **שר"ע**: ונתבטל בששים, **שתי"ז**: או שהרבה עליו קודם פסח כדי לבטלו בששים, דזה מותר לכתחילה, כיון שעדיין הכל היתר (ט"ז, ומ"א, ועז"ק), **שר"ע**: אינו חוזר בפסח לאסור במשהו, **שתי"ז**: ומותר לאכלו אפילו בתוך הפסח (לבוש). **שר"ע**: ויש חולקים. **שתי"ז**: ולסברא זו אפילו אין כאן ממשו של איסור אלא טעם גרידא, חוזר וניעור (פר"ח, דלא כשכ"ג).

הגהה: דבר יבש שנתערב, או שיש לחוש לתערובת כגון פת שנפל ליין אע"פ שנטלו משם, אסור בפסח, דחיישינן שמא נשארו בו פירורין ונתנן טעם בפסח. **שתי"ז**: ומיירי ששהה מעת לעת, דאז הוי כבוש כמבושל. דאם לא כן, הא צונן הוא ואינו מפליט ואינו מבליע (שם). ולדידן דקיימאנן לן אינו חוזר וניעור, אע"פ ששהה מעת לעת, כיון שנתבטל הוה ליה היתר בהיתר. מיהו סינון בעי, שלא יבוא לאכול מהחמץ ואע"פ שיעבור דרך הסינון איזה פירור דק, כיון שאינו ניכר בטל. ואפילו

בפסח מהני סינון (נ"ל). ואם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויתערב קודם פסח בששים, אז מותר לאכלו בפסח, ואין זה מבטל איסור לכתחילה, כמ"ש ביור"ד סימן ק"ט (מג"א).

כללן של דברים, דבסימן תמ"ב פסק מרן דאמרינן חוזר וניעור. ואלו בסימן תמ"ז העלה בסתם דעת הסוברים דלא אמרינן חוזר וניעור, ואח"כ כתב ויש חולקין. ובכל כי האי גוונא קיימא לן הלכה כסתם, כמ"ש רבינו בכללים שסידר בסוף הקדמתו לשת"ז, ונמצאו דברי מרן סותרין זה את זה, וליישב סתירה זו, כתב רבינו בסימן תמ"ב בשם פר"ח, דבסימן תמ"ב מיירי בעירבו במזיד, לכן אמרינן חוזר וניעור. אבל בסימן תמ"ז מיירי בנתערב ממילא, לכן לא אמרינן חוזר וניעור. ואין להקשות היאך כתב רבינו בסימן תמ"ז דמותר לכתחילה להרבות עליו קודם פסח כדי לבטלו בששים, כיון שעדיין הכל היתר [ר"ל דכיון שקודם הפסח הכל היתר, אין זה בכלל הא דקיימא לן אין מבטלין איסור לכתחילה], והלא הוא עושה כן במזיד, וכבר כתב בדמויד אמרינן חוזר וניעור. דיש לומר דשאני התם בסימן תמ"ב, שתחילת עירובו היה במזיד כדי לסמוך על הביטול, ובוה הוא דאמרינן חוזר וניעור. משא"כ בסימן תמ"ז, מיירי שכבר נתערב החמץ בשוגג, אלא שעדיין לא נתבטל, בזה מותר לכתחילה להרבות על החמץ כדי שיתבטל בששים, ואינו חוזר וניעור.

ולכאורה היה אפשר לתרץ סתירת דברי מרן ולומר שהוא מחלק בזה, דביבש חוזר וניעור ובלח אינו חוזר וניעור. ובסימן תמ"ז עיקר דברי מרן בלח, דלהכי נקט ביטול בששים דשייך בלח דוקא, ולפיכך פסק דאין חוזר וניעור. ואילו בסימן תמ"ב, התריאק"ה שנזכר שם, הוא יבש כמבואר בטור שם, ולפיכך פסק דחוזר וניעור. ורבינו שלא תירץ כן, היינו משום שהבין דבסימן תמ"ז מיירי בין בלח בין ביבש, וכדמוכח מלשון רמ"א בהגהה שם שכתב שדוקא בלח מנהגם כן שאינו חוזר וניעור, אבל ביבש אסור, ע"ש. הרי שהבין דמה שהתיר מרן, הוא אפילו ביבש. גם מלשון הרמ"א בהגהה שם בסימן תמ"ב מוכח כן, שהרי העיר על מרן דבסימן תמ"ז יתבאר בהיפך, שאם נתבטל קודם הפסח מותר כמובא לעיל, ואם איתא דבסימן תמ"ז מיירי דוקא בלח, הלא אין מקום להערה זו כלל. ועיין עוד לקמן ד"ה והנה.

וצריך לדעת למה לא השמיט רבינו הגהה זו שבסימן תמ"ב, שהרי אין לה מקום לפי מה שתיירץ רבינו דבסימן תמ"ז מיירי בנתערב ממילא, ואינו שייך לגזון ההוא שבסימן תמ"ב דמיירי בעירבו במזיד. וליישב זאת, נקדים להעיר על לשון רמ"א שם, שכתב בזה"ל, ולקמן סימן תמ"ז ס"ד "בהגהה" יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, "והכי קיימא לן", ע"כ. וזה תמוה, דבסימן תמ"ז לא פסק רמ"א כן אלא בלח, ומה ענין זה עם התריאק"ה שבסימן תמ"ב שהוא יבש, ואף לדעת הרמ"א אסור. וזהו כוונת המשנ"ב שם בסימן תמ"ב ס"ק כ"ג בתמיהתו על הרמ"א, ע"ש. מעתה יש לומר שזהו גופיה טעמו של רבינו שלא השמיט הגהה זו, לגלות לנו דאליבא דמרן אין חילוק בזה בין לח ליבש. וכבר דברינו אמורים, שאין רבינו משמיט רמ"א אלא מדוחק גדול.

ואכתי פש גבן לברורי דעת רבינו במה שהשמיט תחילת הגהת רמ"א שבסימן תמ"ז, והעלה סוף ההגהה דדבר יבש אסור, דמשמע דסבירא ליה דביבש אמרינן חוזר וניעור. וזה לא יתכן, דא"כ לא היה לו לרבינו להשמיט מה שכתב הרמ"א בתחילת ההגהה שבדבר לח לא אמרינן חוזר וניעור, מיהו דברר יבש וכו', ואשר נראה מוכרח בדעת רבינו, דבין בלח ובין ביבש, כל שלא נתערב במזיד, לא אמרינן חוזר וניעור. ומה שכתב הרמ"א דדבר יבש אסור אינו חוזר וניעור, אע"ז שדעתו כמאמר המשנ"ב בביה"ל שם ח"ל, ונראה פשוט דהאי דיינא דרמ"א כפת שנפל ליין, לא שייך לפלוגתא דחוזר וניעור, דאפילו אם נסבור דבעלמא אין חוזר וניעור, ג"כ אסור הכא, דדמיא להא דלעיל בס"ג [גבי חטה שנמצאה בתרנגולת] בעוד שהחטה בתוכה דלכו"ע אסור כמא"ש המג"א שם בסק"ח, עכ"ל. עוד ביאר שם, דמה שכתב הרמ"א דחיישינן שמא נשארו בו פירורין, אע"ז דספק משוה הוא מ"מ החמירו בו, משום דהאי ספיקא קרוב לודאי הוא דמסתמא נשארו בו פירורין, ע"כ. ונצטרך לומר בהכרח, דרבינו מפרש מה שכתב הרמ"א דבר יבש שנתערב או שיש לחוש לתערובת, כגון פת שנפל ליין, הך דבר יבש שנתערב, לאו היינו יבש ביבש, אלא יבש בלח. והכי קאמר, דבר יבש שנתערב בלח בודא, או שיש לחוש לתערובת. ועל שני אלה כתב רבינו דבעי סינון, שלא יתן טעם בפסח.

והא דכתב רבינו ואפילו בפסח מהני סינון, מיירי ששהה מעת לעת קודם הפסח ונתבטל, דאז מהני סינון אפילו בפסח. דבכבוש כמבושל, לא אמרינן שכלל פעם ששווהה מעת לעת הוא פולט ואוסר. ולא דמי לבישול ממש דקיימא לן שכל זמן שחוזרים ומחממים אותו הוא חוזר ופולט. ומה שהעלה רבינו אחרי זה בשם מג"א, שאם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויתערב קודם פסח בששים, אז מותר לאכלו בפסח וכו', הנה המענין במג"א עצמו, יראה דקאי על תחילת דברי הרמ"א, ומפרש דמיירי בנתערב יבש ביבש, והבין דבכ"י האי גוונא אמרינן חוזר וניעור, לפיכך כתב שאם בישלו עד שנימוח, הרי נעשה לח וממילא אינו חוזר וניעור. ברם אין ללמוד מזה דרבינו סובר דביבש אמרינן חוזר וניעור, וכבוונה מכוונת הביא רבינו דברי המג"א כהמשך לדין יבש שנפל בלח דבעי סינון, ע"ז קאמר שאם בישלו עד שנימוח מותר ולא בעי סינון. וכן מצינו לרבינו בדוכתי טובא, שמעתיק מדברי הפוסק שדיבר בעניין אחר, ולומר מננו לגזון ידידי.

והנה שם בסימן תמ"ז ס"ה כתב מרן ח"ל, בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח ולא נוהרו בהם, מותר לאכלם בפסח, ע"כ. והטעם כתב רבינו שם ס"ק כ"א, משום שבטל בששים קודם הפסח, ע"כ. ואין ללמוד מזה דמיירי דוקא בלח, דהא בלח הוא דשייך ביטול בששים. אלא מיירי ביבש, והא דבעי ששים, הינו משום דמין בשאינו מינו הוא. וכן מוכח ממה שכתב הרמ"א בהגהה שם ח"ל, ויש חולקין ומחמירין וכו'. אבל אם הדיחו בשר וכו' נוהגין לאכלו, ע"ש. ופירש המשנ"ב שם ס"ק מ"ט, היינו לשפפש ביד ולהסיך הנידבך בהם, ע"כ. וזה לא שייך אלא ביבש, דמהניא ביה הדחה. ועוד שהרי הרמ"א שכתב דיש חולקין ומחמירין, הוא מטעם דאמרינן חוזר וניעור, כמו שביאר במשנ"ב שם ס"ק מ"ז בשם הט"ז והגר"א. ונמצא דהרמ"א לשיטתיה אויל דביבש אמרינן חוזר וניעור. ורבינו השמיט הגהה זו, משום דסבירא ליה דאפילו ביבש לא אמרינן חוזר וניעור, וכמו שנתבאר. ועדיין צריכים אנו תלמוד גדול להבין היטב שיטת רבינו בדין חוזר וניעור.

העולה מכל האמור לעניין הלכה לפי דעת רבינו כפי מה שביארנו, דחמץ שנתערב קודם הפסח ונתבטל, בין לח בין יבש, מותר לאכלו בפסח, ולא אמרינן חוזר וניעור. והני מילי בנתערב ממילא, אף אם הביטול נעשה במזיד. אבל כשתחילת התערובת נעשתה במזיד, אמרינן חוזר וניעור בפסח ואסור. ועיין למה"ר משרקי בנו ש רבינו בשו"ת רביד הזהב סימן כ"ו שהאר"ץ בהיתר במהא של גויים משרקי. גם לא שייך עניין מיד בני שמתבל איסור. ומה שכתב שם בסתם שאנו הולכים בעקבות מרן, ודלא כהרמב"ם שסובר דאמרינן חוזר וניעור, אין להכריח מזה דסבירא ליה לדלידן בכל גוונא לא אמרינן חוזר וניעור ואפילו במזיד, דמסתברא דאזיל בשיטת אביו דבמזיד אמרינן חוזר וניעור, וכדרכו בשאר מקומות שהולך בעקבותיו. ועיקר כוונתו לומר שאנו הולכים בזה בשיטת מרן, וכיון דבגדון

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

הערות והארות | קנה

במדינות אלו, ואפשר הטעם דאין חוששין לחומרות בפרט במקומות הללו שאין היין והחומץ מצוי.

ברמ"א הביא דברי המהר"ל, וכתב ובמקומות אלו לא ראיתי שמחמירים בזה לזהר לכתח"י לשתות ממנו, אבל אין איסור בדבר, אבל בחומץ דדקל בלע ופלט יש לזהר טפי, וכתב הד"מ וגם דבר זה לא ראיתי שמחמירים בו.

וברמ"א הביא דברי המהר"י ברוין, וכתב עליו דהמיקל לא הפסיד, כ"ש במקום שאין יין וחומץ מצוי. ובמ"ב (סקע"א) הביא דאם הכלי היה מורק ושוטף שרי לכ"ע, אם לא ששהה החומץ בתוכו מעת לעת, ואז אפי' אינו בן יומו אסור, דחורפיה משוי ליה לשבח.

בב"י הביא מהמרדכי דחבית שנותנים עיסה בשוליים לדבק הנסרים מותר לשתות היין בפסח, אבל סמוך לפסח שני חודשים אסור לשתות היין כיון שהעיסה עדיין רכה ונותנת טעם, ודעת הסמ"ק שדוקא נתן תוך שלשים אסור.

ברמ"א נקט את המרדכי, ובמ"ב (סקע"ד) הביא דדעת הט"ז רדי בשלשים יום (כהמג"ק), אבל המג"א חזק יעקב פסקו כהרמ"א.

תמ"ז, ו, בב"י הביא מהמרדכי דמלח ששמו במדוכה של חמץ יכול למלוח בו בשר לצורך פסח, ובדרכי משה הביא ששיטת רב האי לחוש להשתמש בכלי חמץ אף בצונן.

בשו"ע הביא כהמרדכי, ובבה"ל ד"ה מלח הביא מהאחרונים דדוקא במדוכה, אבל מלח שמונה בשארי כלים שרגילים להשתמש בהם הרבה חמץ אין כדאי לכתח"י להשתמש בהם בפסח.

תמ"ז, ז, בשו"ע כתב בוסר שדכין קודם פסח במדוכות מחומצות, מותר לאוכלו בפסח.

ובמ"ב (סקפ"א) ביאר שס"ל לשו"ע הכא שבוסר לא הוי דבר חריף, אולם ביז"ד השו"ע פסק שפירות חמוצים חשיבי דבר חריף, ולכן ע"י דוחק הדיכה נכנס בבוסר מלצות מהכלי.

ופסק המ"ב דיש להחמיר בזה, והביא מהאחרונים שבמקום הפסד מרובה יש לסמוך על הפוסקים שס"ל שפירות חמוצים לא הוי בכלל דבר חריף [וכתב שם במ"ב דגם מה שהחמיר שלא במקום הפסד מרובה זה דוקא במדוכה שרגילים לדוך בה חמץ, אבל במדוכות שלנו שרוב תשמישן בבשמים וכה"ג, וליכא רק חשש שמא נמצא משהו חמץ בתוך התבלין ונבלע יחד במדוכה והדר נפלט לתוך הבוסר, הרי מתבטל בששים קודם הפסח].

ברמ"א כתב שאם דך הבוסר בפסח אינו אסור אם היתה המדוכה (הבלועה בחמץ) נקיה.

ובשה"צ (קט"ז) הביא דאם המדוכה לא היתה נקיה ודך בה לפני פסח, דעת המג"א ועוד דאף אם דכו דבר שאינו חריף נאסר בפסח משום שע"י דוחקא דריכה נכנס בתוכו קצת ואי"ל להדיחם, ודעת הא"ר להתיר בכה"ג כיון דמתערב יפה קודם הפסח ומתבטל, והשה"צ נשאר בצ"ע לדינא [אולם בדבר חריף וגם בבוסר כתב בשה"צ דלהלכה יש לאסור בכה"ג].

ברמ"א כתב שאם חתך הבוסר (אף שסובר שבוסר אינו דבר חריף) בסכין של חמץ תוך הפסח יש להחמיר, דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו.

ובמ"ב (סקפ"ה) הביא מהמג"א דאין להחמיר בזה אלא בדברים שנעשים ע"י עכו"ם בקביעות, כגון לקנות מהם דגים שחוחכים בסכיניהם של חמץ, אבל אם נעשה כן בבית של ישראל באקראי סגי בהדחה או בדיכה, ובשה"צ (ק"ח) הביא דמהמהרי"ל (שהוא מקורו של הרמ"א) משמע שאסור בכל גוונא. ובשה"צ (ק"ט) נקט דלהלכה יש לסמוך על דברי המג"א.

ברמ"א כתב שאם חתך בסכין של חמץ בתוך הפסח יש להחמיר דסתם סכין אינו נקי, ומחמירים רק במה שנחתך ולא בתערובתו, ובמ"ב (סקפ"ח) הביא שהמג"א חזק יעקב ומקור חיים מחמירים אפי' בתערובת אם לא הודח הסכין מקודם.

ופסק המ"ב דבהפסד מרובה או לצורך שמחת יו"ט יש להקל [והביא במ"ב מהח"י אדם דבסכנים שחוחכים בהם לחם במדינותיו ידוע שנדבק פירורי חמץ, ולכן אפי' התערובות אסור אם לא הדיחו את הסכין מקודם].

תמ"ז, ח, במ"ב (סקפ"ט) סתם כדעת הפמ"ג דמי הזיתים שנכבשו קודם פסח, אפי' חתכן בסכין בן יומו ג"כ מותר לשתותן בפסח אם סיננן מן הזיתים קודם הפסח, לפי שכבר נתבטל החמץ בהם בששים קודם הפסח [ובשה"צ (קכ"ט) הביא שאם סיננן בפסח כבר נבלעו בפסח מן הזיתים, ואז איסורן במשהו ולא שייך ביטול], ובשה"צ (ק"ל) הביא שדעת החזק יוסף להקל בכה"ג רק שהסכין נקי.

במ"ב (סק"פ) הביא שאם חתך הזיתים קודם הפסח בסכין חמץ, והזיתים נתבשלו קודם הפסח, דעת המג"א ומקור חיים להחמיר לאסור הזיתים בפסח אף שהסכין אינו בן יומו, ובשה"צ (קל"ג) הביא שדעת הגר"ז להקל בזה אף שהסכין בן יומו, ודעת הח"י אדם להחמיר רק בבן יומו, ובמ"ב פסק דיש להקל בזה כהגר"ז במקום מניעת שמחת יו"ט אם ידוע שהסכין היה נקי.

במ"ב (סקצ"ז) הביא דמהשו"ע משמע דאם הקדירה שנתנו בה הזיתים היתה בת יומא מבליעת חמץ, אסורים הזיתים באכילה בפסח אם שהו בתוכה מעת לעת, ואף דבשעה שנעשים כבוש אחר מעת לעת כבר נעשה הבליעה שבתוך הכלי לפגם, מ"מ כיון שחריפין קצת יש להחמיר, ובבה"ל ד"ה אם אינה הביא דהא"ר ושא" סוברים דעל ידי סוברים דעולם אינה בת יומא, ולמעשה כתב הבה"ל שלכתח"י אין להקל אלא בשעת הדחק.

תמ"ז, ט, בב"י הביא שדעת הר"ף ורבינו ירוחם דעל אף דבשאר איסורים ביבש חד בתרי בטיל, בפסח לא מתבטל חד מצה בתרי חמץ, והרא"ש ס"ל שחמץ שזה לשאר איסורים בזה (ורק בלח ס"ל דבפסח במשהו).

בשו"ע סתם כהר"ף והביא בי"א דעת הרא"ש. והביא במ"ב (סקצ"ה) דהסכימו האחרונים דהלכה כסתומת השו"ע, והביא שם במ"ב דאם נאכל אחד מהם, אפי' נתערב רק חד בתרי מותר לאכול השאר לכ"ע, דכיון דמן התורה בטיל, ורק מדרבנן אסור, ובדרבנן תלינן שזו שנאכל היה החמץ.

במ"ב (סקצ"ג) הביא דדעת הלבוש דאמיתי לא בטיל ישב ביבש לדעה קמייתא, דוקא כשהאיסור הוא מחמת עצמו שהוא חמץ, אבל אם היה היתר בעצמו ורק שנבלע בן חמץ משהו, בטל חד פתרי אפי' תוך הפסח, והט"ז והמג"א סוברים דלדעה קמייתא בכל גוני לא בטיל, [והביא שם עוד במ"ב דלעומדים בשיטת הט"ז ומג"א, כלי חמץ שנתערב בתוך כלי פסח בפסח דינו כמו יבש ביבש ולא בטיל, ואסור להשתמש בהם בפסח (ואפי' שכלי החמץ אינו בן יומו (שה"צ ק"ו)), ואף כשנתערב בערב פסח נכון להחמיר שלא להשתמש בהם, ונקט המ"ב להלכה שכלי חמץ היה אינו בן יומו במקום מניעת שמחת יו"ט יש להקל אם נתערב ערב פסח (ומשמע מהמ"ב הוה שנקט כהט"ז והמג"א, דלבלבו בכללים אין שום בעיה מעיקרא).

תמ"ז, י, בב"י הביא דדעת התוס' הרא"ש ועוד להתיר נתן טעם לפגם בפסח, והרשב"א ועוד אסרו.

וכתב הב"י דנקטינן להקל, והביא שם עוד [וכך בד"מ (ט"ו)] מתרומת הדשן דבמקום שנהגו איסור בנותן טעם לפגם אין חילוק אפי' במשהו אסור, אבל במקום דליכא מנהג כלל המיקל לא הפסיד, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

בשו"ע פסק שנותן טעם לפגם מותר בפסח, וברמ"א כתב ויש ממחייים וכן נוהגים באלו המדינות, ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפי' משהו ונותן טעם לפגם אסור.

אותה שם זמן מה כדי שתתן טעם במים, אולם במים חמים שהיוס"ב מיד שנותן שם בשר יש נתינת טעם במים.

תמ"ז, ד, בב"י הביא דדעת הרא"ש ועוד שחמץ שנתערב קודם פסח ונתבטל בששים מותר בפסח ולא אמרינן דחזור וניעור, והרמב"ם ועוד החמירו שחזר וניעור ונאסר בפסח אף במשהו, ודעת תרומת הדשן דבלח בלח לא אמרינן חזור וניעור.

בשו"ע סתם דאם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בששים אינו חזר וניעור בפסח לאסור במשהו, והביא שיש חולקים, וברמ"א נקט את דברי תרומת הדשן שכל שנוהגים כהסבירא הראשונה בשו"ע בכל תערובות שהוא לח בלח.

בשה"צ (כ"ד) הביא דעת החק יעקב דלמ"ד חזור וניעור הוא אפי' בטעמא, והמג"א פליג [וכבר סתם המ"ב לעיל (בסקכ"א) כהמג"א].

במ"ב (סקל"ג) הביא מהמג"א דלמחמירים בחזור וניעור ביבש אם התבטל חמץ לפני פסח בחד בתרי אסור להשהותו בפסח מדרבנן [ובשה"צ (ל') הביא דבמקום הדחק מקילינן דאין איסור בשיהיה]. והעולת שבת א"ר ועוד פליגי אמג"א וס"ל דאף יבש ביבש דאמרינן דחזור וניעור, אינו אא"כ יאפה או יבשל אותם בפסח, דאף חזור החמץ ונותן טעם בהשאר, אבל לאכול כך שרי.

תמ"ז, ה, בב"י הביא כשיטת רש"י ועוד שבשר יבש וגבינה שנמלחו קודם הפסח [אפי' שלא נבדק המלח מחמץ ולא דקדקו במליחתם לזהר מחמץ], אינו אסור התערובות בפסח, דחמץ גמור במשהו שהרי נחתך בסכין של חמץ, ואם הסכין מוקונח ואינו בן יומו הפמ"ג והגר"ז אסרים [ואפי' ביו"ט האחרון], והא"ר והנהר שלום מתירים בהפסד מרובה התערובות שנתערב פחות מששים מן הטבחאי [בד"א בשום ובצל שבתוך המוליתא, אבל שום שחוחכים אותו דק דק ומעריבם אותו במלח שמולחים בו בשר ליבש כדי שיתן טעם בבשר, מותר באכילה קודם ע"י שריה הפסח לפני פסח, ובתוך פסח מנהי רק קליפה].

במ"ב (סקמ"ב) הביא דאם הבשר או הגבינה היו מונחים בכלי של חמץ צציר שנעשה ע"י המלח, שהכלי חמץ היה בן יומו מבליעת החמץ או שהיה מלוח הרבה, דעת המג"א שאפילו מונח שם זמן מועט כדי שיתן על האור ויתחיל להתרית נאסרים הככר או הגבינה בפסח. ודעת החק יעקב והא"ר שרק אם שהו מעת לעת בתוך הציר וגם יהיה מלוח הרבה נאסרים בפסח. ופסק המ"ב דבמקום הפסד יש לסמוך להקל במה שנעשה קודם פסח.

בשו"ע כתב "ומיהו דגים מלוחים השרויים במים בפסח בכלי חמץ, יש להחמיר לזהר מזה מופן שמהם בולעים בפסח מפליטת הכלים", ובמ"ב (סקמ"ד) סתם דכוונת השו"ע להחמיר בדגים מלוחים הנקראים העריגן, ובשה"צ (נ"ב) הביא שכן היא דעת הח"י אדם, אולם הפמ"ג למד בשו"ע שאסר אף בשאר דגים מלוחים.

ברמ"א כתב שאם הדיחו הבשר ג"פ (ובמ"ב (סקמ"ט) ביאר היינו לשפשף ביד ולהסיר הנדבק בהם) קודם פסח נוהגים לאוכלו, והביא שם במ"ב שכתבו האחרונים שהמנהג שירותו ג"כ קצת בנהר או בכלי פסח בצוננות ע"י מים מוחלפים ג"פ, וסתם במ"ב כהט"ז שלכתחילה לא ישרה בכלי חמץ, ובשה"צ (ס') הביא שדעת הפמ"ג לאסור את הנשרה בכלי חמץ אף בדיעבד.

במ"ב (סק"ג) הביא מהאחרונים דלא נהגו להקל בשום מים דגים מלוחים (אפי' שהודרך להדיחן) לאוכלם תוך הפסח אף ע"י הדחה (חוץ מיו"ט אחרון של פסח), אך בשעת הדחק יש להקל כשהדרך להדיחן.

ובשה"צ (ס"ל) הביא שדעת מהר"ט ש' שכדבר שאין דרכו להדיח אפי' בשעת הדחק אין להקל, אולם החק יעקב הקל בזה.

בבה"ל ד"ה הבשר הביא שהערק"א העתיק בשם הדי"מ שהדחת הבשר ג"פ לפני פסח צריכה להיות בכל יום פעם אחת, אך מהגר"א משמע דדי אפי' ג"פ זה אחר זה ביום אחד [וגם כל האחרונים לא הזכירו לעשות כדברי הגרעק"א].

במ"ב (סקנ"ה) הביא דאפי' שאומר אדם ברי לי שלא היה הכלי בן יומו מבליעת החמץ, וגם ברי לי שלא נתערב פירור חמץ בתוך השומן, אסור, כיון דבעת התכת השומן לא היה לשם פסח אמרי' מילתא דלא רמיא עלה דאגן לאו אדעתיה.

ובשה"צ (ע"ו) הביא מהא"ר דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך באומר ברי לי, והפמ"ג כתב דיש לסמוך ע"ז רק לענין שהיה הכלי מינו בן יומו, אך לא לענין שלא תתערב בו פירור חמץ [וכ' בשה"צ דגם לפמ"ג יכול לסנן השומן קודם פסח ושרין].

בבה"ל ד"ה וכן הביא שדעת מהר"ט וא"ו שדוקא בשומן, שהמחבת שמתיכין בו דרכו להשתמש בו תדיר, וכן כה"ג לענין קדירות שמשתמשין בהן תדיר, מסתמא היא בת יומא עד שיועד לך שאינה בת יומא, אבל בשאר כלים אמרי' מסתמא אינה בת יומא, ומסתומת השריע והאחרונים משמע דמשום חומרא דחמץ מחמירין בכל גוונא.

ובבה"ל שם הביא מהמג"א דלענין תערובות יש להקל ביין ושאר דברים חוץ משומן, משום שאין דרך להתערב בהן פירורין אף אם נתערבו בפחות מששים, ודעת החק יעקב שבכל הדברים אין להקל אלא במקום הפסד מרובה (ולחק יעקב הקולא' היא גם בשומן).

והבה"ל סמך להקל כהמג"א בשאר דברים אף הביא הפסד מרובה, וסמך להקל כהחזק יעקב בשומן בהפסד מרובה, וע"י שה"צ (פ"ה, פ"ו).

במ"ב (סק"ס) הביא דמשמע מדברי הט"ז דמרקחת שעשו אותה לפני פסח בכלי חמץ, חשיבא לדבר חריף, ולכן אפי' בידוע שלא היה הכלי בן יומו מבליעת החמץ אסור, משום דחורפיה משוי ליה לשבח, וע"כ אפי' ביו"ט האחרון אסור. אבל פמ"ג ועוד השיגו עליו דאפי' המרקחת הוא מדברים חריפים כגון מצונן, כיון שמתנגנים אותם בדרבש בטל חורפיהו.

ברמ"א כתב וכן כל דבר שמבשלים בכלי חמץ לפני פסח, כגון יין מבושל או מרקחת וכדומה, אסור בפסח, אבל ביו"ט האחרון יש להקל בו, וביאר במ"ב (סקס"א) דהטעם דמכיון שהוא מדרבנן אמרינן ביה סתם כלים אינם בני יומן, וזה לא חיישינן ביה לפירורים.

וסתם שם במ"ב כהא"ר ופמ"ג ועוד דאם ידעינן שהם בני יומם אין להקל אפי' ביו"ט אחרון [ובשה"צ (פ"ב) הביא מהח"י אדם שביאר שאין להקל דוקא בנתבשל בכלים שדרכן להשתמש בהן חמץ בשפע, וא"כ אין ששים נגד הבלוע בו, אבל בכלים שידוע בודאי שבלעו רק מעט חמץ, וידוע שיש ששים נגדו ונתבטל קודם פסח, בודאי קיילל דאינו חזור וניעור]. ומדברי הגר"א משמע דאפי' בבן יומו מתיר השו"ע ביו"ט.

ובבה"ל ד"ה אבל הביא דהפ"ח פפקק על עיקר קולתו של הרמ"א שהקיל ביו"ט אחרון דאתי לזלוולי ביה.

בדרכי משה (ה') הביא מהמהר"ל שחומץ של יין שמסתפקים ממנו כל השנה אסור להסתפק ממנו בפסח, משום דלפעמים שופכים לתוכו יין הנשאר בסעודה, ואולי יש שם פרורי לחם בעין ונשארו שם בפסח, וכתב הד"מ שאין נוהגים כן

דידיה לא הוי במזיד ושרי לדעת מרן לפי הבנת רבינו, לפיכך סתם הדברים ולא הזכיר דבמזיד חזור וניעור.

הרב חזקיה דחבש - רב ק"ק "שתילי זיתים" ראש העין,

ומוח"ס "שתילי זיתים" עם פירוש באר מרים ג"ח

תרנגולת שנמצא בה חיטה

ע"י בסימן תמ"ז בשער הציון ס"ק קל"ג טעם המחמירים לאסור כל מה שנמלח ביחד עם התרנגולת שנמצא בה החיטה, האם הטעם הוא משום שמא נגעה החיטה בכל אחת מהן ונאסרו כולן במשהו. ולשאר האחרונים הטעם דאסרינן הכל, דלא חלקו בין חמץ לשאר איסורין, ושם לא מפלגינן בין איסור כחוש לשמן ואוסרין כל החתיכות, וה"ה לחמץ.

והנ"מ בין הטעמים הוא כשנמצא החיטה בתוך התרנגולת, דאילו לטעם הראשון דשמא נגעה החיטה בכל אחת מהן ונאסרו כולן במשהו, כאן יהיו התרנגולות האחרות מותרות, דהא ברור לנו שלא נגעה באחרים. משא"כ לטעם דלא חלקו בין חמץ לשאר איסורין, גם כאן יהיו כל התרנגולות שנמלחו ביחד אסורות.

ש. ליכטנשטיין - אופקים

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תמ"ז

תמ"ז א, בב"י איתא דהר"ף רא"ש ורמב"ם ס"ל דחמץ בפסח אסור במשהו, בין במינו ובין בשאינו מינו, והשאלחות ור"ת ס"ל דבנותן טעם.

ובטור הביא דהראב"ד סובר דבמשהו אסור דוקא באכילה ולא בהנאה, והר"ף והרא"ש ס"ל דאף בהנאה אסור.

בשו"ע פסק דאסור במשהו אף בהנאה, ובמ"ב (סק"ב) כתב דהיכא דאיכא עוד הרבה צדדים להקל סבמינא שאניא לתלות.

בב"י הביא מהרמב"ם דהטעם שהחמירו בפסח יותר משאר איסורים ואסור במשהו, משום דהרי דבר שיש לו מתירין, והרא"ש כתב משום דלא ברילי מיניה כולי שתא, והמ"ב (סק"א) הביא את שני הטעמים.

בדרכי משה (ב') הביא מהמרדכי ב"כל הצלמי"ם ומהר"ן ומהמהר"ל דתערובת חמץ בפסח שנאסרה במשהו מוליד דמי האיסור לים המלח והשאר מותר בהנאה, אולם במדרכי ב"כל שעה" ובת"ה ס"ל דלא מהני פדיון והכל אסור בהנאה.

ברמ"א נקט כהמחמירים, ובשה"צ (א') הביא דהחק יעקב כתב דבמקום הפסד מרובה מאוד המיקל לא הפסיד, ומשאר אחרונים לא משמע כן.

ובמ"ב (סק"ג) הביא דהאחרונים כתבו דבמקום הפסד גדול מאד א"צ לשרוף הכל, אלא ימכור כולו לכביר חוץ מדמי איסור שבו, ובבה"ל בד"ה במשהו כתב דאפשר לומר שאם יש צד אחד להקל מותר למכור לעכו"ם [כנראה שהתכוון אף שאין זה במקום הפסד גדול מאוד].

בשו"ע כתב דאם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמים ואין שם דבר המפפיע, לא אסור אלא מקום מגעו בלבד, והבה"ל ד"ה ואין הביא שהפ"ח גר"ז ומאמר מרכי פסקו כהשו"ע, אולם הב"ח והפמ"ג ס"ל שדעת הרמ"א (בסימן תס"א) לאסור כל אותה חתיכה בערב פסח בשישים ובפסח במשהו, וכך פסקו למעשה, והבה"ל הורה למעשה כדעת הרמ"א, אך במקום הפסד הורה דיש להקל. במ"ב (סק"ט) סתם בדעת הרמ"א דבתבשיל בקדירה לא שייך "ריחא", ובשה"צ (ה') הביא דלדעת הי"א שהביא הרמ"א (י"ד ק"ח, ב') שייך בתבשיל "ריחא".

ברמ"א הביא דברד"ן "ריחא" בחמץ עם שאר תבשילין יש מקילים במקום הדיה מותר בשאר איסורים, ויש מחמירים במשהו מיהו איכא [ודוקא במקום ששייך בו ריחא ובשאר איסורים לאו מילתא היא], ובבה"ל ד"ה ויש מחמירים הביא מהבית מאיר דגם למחמירים אין להחמיר בנמצא חטה באחד מתבשילין בתנור, דזה גרע אפי' מתיר משהו.

ולענין הלהכה כתב במ"ב (סק"ג) דהרמ"א כתב ביז"ד דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך אסבריא ראשונה.

וכתב המג"א דמה שהתיר הרמ"א זה רק שהתנור הקטן היה עכ"פ פתוח קצת במקום שהעשן יוצא, אבל בסתום לגמרי לא מקילינן בחמץ אפי' במקום הפסד, והוסיף עוד המ"א דחמין הטמונים אע"פ שמבשלים אותם בקדירה, כיון ששוהין שם זמן רב והתנור סתום מכל צדדי ריחן חזק, ודינן כצלי ואסור אף בהפסד מרובה. אך רוב האחרונים ס"ל דבהפסד מרובה או בשעת הדחק כגון לצורך שמחת יו"ט, יש להקל בדיעבד בצלי אפי' בתנור קטן וסתום לגמרי, וכ"ש בחמין הטמונים לשבח דיש להקל במקום הפסד מרובה.

במ"ב (סקי"א) סתם שגם המקילים יחמירו היכא דההיתר הוא דבר חריף, ובשה"צ (ו') הביא שכן היא דעת החק יעקב והמקור חיים, ואילו דעת הרמ"א וכן הוא בא"ר ובגר"ז דה"ה אם האיסור היה דבר חריף.

תמ"ז, ב, בב"י הביא שדעת התוס' ורא"ש ועוד שחמץ משש שעות ולמעלה (עד הלילה) אע"פ שלוקיץ עליו מה"ת, כיון שאין בו כרת הרי הוא כשאר איסורים ובטל בשישים, ודעת הר"ן דכבר משש שעות ולמעלה אסור במשהו, בשו"ע פסק כהתוס' והרא"ש, ובמ"ב (קסט"ו) הוסיף דבאותו זמן גם לא מחמירינן בחומרא בנותן טעם לפגם.

בטור איתא דחמץ משש שעות ולמעלה עד הלילה במינו במשהו, ושלא במינו בנותן טעם, ולר"ת בין במינו ובין שלא במינו בנותן טעם.

בבה"ל ד"ה חמץ שנתערב הביא מהרבה אחרונים [ונראה שמצדד כמותם] דמסתומת השו"ע משמע דאפי' מין במינו סגי בשישים (משש שעות ולמעלה עד הלילה), אך ביאר שהשו"ע דיבר רק על מין בשאינו מינו, משום שלמד שדעת השו"ע שחמץ הוי דבר שיש לו מתירין [שקיי"ל שאפי' באלף לא בטיל זה רק במין במינו ולא במין בשאינו מינו], והאחרונים הני"ל למדו שדעת השו"ע שחמץ לא מקרי דבר שיש לו מתירים משום דלשנה הבאה חזור ונאסר.

במ"ב (קסט"ו) הביא שהמהר"א והי"א והפ"ח החמירו דחמץ נוקשה תוך הפסח נאסר במשהו, ודעת המג"א ועוד דבטל בששים אף בתוך הפסח, ופסק המ"ב שיש לסמוך על המקילים בשעת הדחק.

תמ"ז, ג, בשו"ע איתא דאם חיממו תרנגולת בפסח כשהיטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו.

והרמ"א הביא בסתם דבחימום בכלי שני אין לחוש, והביא דיש מחמירים בכלי שני בפסח, וכתב דטוב להחמיר אם היד סולדת בו דבלאו הכי לא מקרי כלי שני. בשה"צ (כ') הביא דהא"ר כתב דבעיקר דינא דכלי שני יש להקל בהפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, והפ"ח סובר לעיקר הדין דבפסח דהוא במשהו יש להחמיר בו בכלי שני.

ופסק במ"ב (סקכ"ו) דאם החיטה אינה בקועה רק נתרככה, ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, יש לסמוך להקל.

ברמ"א כתב דטוב להחמיר בבשר שנמצא במים שהיד סולדת בהם בכלי שני כשהיה בהם חיטה. ובמ"ב (סקכ"ו) הביא קושיית האחרונים דהכא משמע דבכה"ג במים צוננים שרי להשהותן, ובסימן תס"ז ס"י"ב משמע מהרמ"א דאוסר הבשר שנשרה בצונן עם חיטה.

במג"א תירץ דהתם מיייר בבשר עם סדיקים שנכנסים בו המים ונאסר אף בצונן, משא"כ הכא איירי בבשר עם דופן שלימה, ולכן נאסר רק ע"י מים שהיד סולדת בהם. והבגדי ישע תירץ שהרמ"א ס"ל מעיקר הדין דבצונן אין נאסר, והתם החמיר רק מתורת מנהג, וכאן שיש לזה חום שהיוס"ב החמיר מצד ההלכה כהאוסרים, והנפק"מ דהיכא שהאיסור הוא רק מצד מנהגא המיקל במקום הדחק לא הפסיד. ובשה"צ (כ"א) תירץ דבמים צוננים כדי שהחיטה תיתן בהם טעם צריך שישירה

ובמ"ב (סק"ק) הביא דמ"מ לענין הנאה, למכור לעכו"ם יש להקל בזה שהוא גם משהו, עוד הביא שם מהפמ"ג שמצדד דביי"ט האחרון יש להקל בנותן טעם לפגם במשהו אפי' באכילה.

תמ"ו, י"א. בב"י הביא שדעת רבנו יונה דחמץ שעבר עליו הפסח ונתערב בששים בטל ושרי, ואפי' שבטלו במזיד, והרא"ש ס"ל דבכה"ג רק בשוגג בטל. ובשר"ע פסק כהרא"ש שכתב וז"ל: "בין שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר הפסח", ומשמע שנתערב בשוגג ולא במזיד, ועי' במ"ב (סקק"ד).

במ"ב (סקק"ב) הביא דלמג"א מין במינו שנתערב חד בתרי, ועבר עליו הפסח מותר באכילה, ולא"ר אסור באכילה ומותר בהנאה. (ובמ"ב (סקק"ה) סתם כהמג"א).

בבה"ל ד"ה בין, הביא מהמג"א בשם הב"ח דאם נתערב בפחות מששים, אף דלא היה בו כזית דלא עבר בכל ידאה, מ"מ לענין אכילה אסור אחר הפסח דטעם חמץ קטעים ואסור בלא פדיון, והבית מאיר והגרי"א ס"ל דמותר באכילה בכה"ג, ונשאר הבה"ל בצ"ע.

במ"ב (סקק"ה) הביא דמהשר"ע עולה כדעת הטור שחמץ שעבר עליו הפסח ונתערב בשוגג לאחר הפסח ביותר מששים שרי באכילה, והרבה פוסקים ס"ל שסגי ברוב היתר להתירו באכילה, והביא המ"ב שכתבו האחרונים בדמקום הפסד מרובה או שעת הדחק יש לסמוך להקל.

במ"ב (סקק"ו) סתם כדעת המג"א ועוד דמותר ליתן לתוך היין חֵלב חיטה או חֵלב בהמה כשיש ששים כנגדו לתקנו שיהיה צלול, ולא חיישינן שמא יאכל עם בשר או בפסח, דאף אם ישכח ואיכל ליכא איסורא שכבר נתבטל, ואין כאן משום מבטל איסור לכתח"י כיון שאין כוונתו לבטל, רק לתקן היין, והצמח צדק וחק יעקב מחמירים בזה (שה"ש קפ"ב).

תמ"ו, י"ב. בשו"ע כתב דחמץ נוקשה אפי' בעיניה אינו אסור בהנאה אחר הפסח, ובמ"ב (סקק"ז) הביא מהמג"א דה"ה דאפי' באכילה שרי, אך מפני שנוקשה אינו ראוי לאכילה לפיכך נקט הנאה, אבל רוב אחרונים סברי דבאכילה אסור, דיש עליו שם של חמץ שעבר עליו הפסח.

^[דרוש מקור]

אביחי כהן - אופקים

בדין מי זיתים שנכשבו קודם פסח

בשולחן ערוך סימן תמ"ז ס"ח כתב וז"ל: זיתים שנוהרו לחתכם בסכין חדשה, אפילו לא נוהרו לכבשם בקורה חדשה, אם אינה בת יומא ומותרת לכולי עלמא. עכ"ל. ובמשנה ברורה אות פ"ט כתב וז"ל: ומי הזיתים שנכשבו קודם פסח אפילו חתנן בסכין בן יומו, גם כן מותר לשותותן בפסח אם סגנו מן הזיתים קודם הפסח, לפי שכבר נתבטל החמץ כתב בשו"ע קודם הפסח וכו', עכ"ל.

ובשער הציון אות ק"ל כתב וז"ל: מגן אברהם שו"ר, והנה החק יוסף פקפק על דבריו אם לא היה הסכין נקי הלא יש לחוש לפירור, וכמו שכתב הרמ"א בסעיף הקודם, ואין להתיר לדבריו אלא אם היה הסכין נקי, ומשו"ע הגר"ז משמע דאפילו באין נקי, וקושיית החק יוסף אפשר לתרץ בפשיטות הדכא במי זיתים דומה להא דהיקל הרמ"א לעיל בשנתערב הבוסר בתבשיל דאין לאסור התבשיל, דמה לי תבשיל ומה לי מים, עכ"ל.

ויש להעיר דלעיל בב"ב אות פ"ח כתב דיש מהאחרונים שמחמירין אפילו התערובות אם לא הודח הסכין מקודם, ובהפסד מרובה או לצורך שמחת יו"ט יש להקל. ובשעה"צ אות קכ"ה כתב דהמחמירין הם דעת המגן אברהם וחק יעקב ומקור חיים, ובאות קכ"ו כתב בדמקום הפסד מרובה או לצורך שמחת יו"ט יש להקל היינו דעת הגר"ז.

ורפ"ו נמצא דהמג"א גופיה חילק בין המקרים, דהתם החמיר וכאן היקל, והנה ביישוב קושיית החוק יוסף על המג"א יישב בשעה"צ מהא דלעיל דדמי להכא, דכשם דלעיל בנתערב שרי ה"ה כאן, דנמצא דמדמה הדינים בדעת המג"א, אך אינו קושיא מאחר דקושיית החק יוסף בנויה על דברי הרמ"א לעיל דבסכין שאינו נקי אסור, ורק בנקי מותר, דאי"כ בשעה"צ תירץ דעך דעד כמה דהקשה החוק יוסף אמג"א לפי המבואר ברמ"א אין זה קושיא, כי מדברי הרמ"א שם בהמשך גבי נתערב מתיישב, דבנתערב שרי, והכא חשיב כנתערב ושפיר להתיר.

אך עדיין צ"ב אמאי המג"א חילק ולא סבר סברא הנ"ל לדמות, ואם כן דיש לחלק אמאי לא ביאר בשעה"צ טפי בזה גופא, דיש לחלק כדיוצא במג"א ולא לדמות, וכן את טעם החילוק דאו שפיר שם טעמו דהמג"א לחלק, וצ"ע.

יהונתן פייזקוב - אופקים

סימן תמ"ח

חמץ שעבר עליו הפסח

בענין חמץ שעבר עליו הפסח, כתב הריטב"א ז"ל דהא דקנסא קניס ר"ש הואיל ועבר עליו בכל ידאיו וכל ימצא, דפי' הרא"ה בשם רבו הרמב"ן ז"ל דלא שעובר עליו ממש, אלא [לשון תרגום] שראוי לעבור עליו, וב' ראיות לדבר. מתני' דלקמן דף ל': חמץ שהלוח לִישְׂרָאֵל על חמצו, ואוקי בשהרהינו אצלו, הא לאו הכי אסור, ואעפ"י שהיה ברשותו של גוי ולא עבר ישראל. [וכונתו הריטב"א מירשא דנכרי שהלוח את ישראל על חמצו מותר בהנאה משום דחשיב של נכרי, ומוקמי' בגמ' כשהרהינו אצל הנכרי, ואעפ"י"כ לא היתיר משום דהוי של הישראל למפרע כמבואר כל הסוגין]. ועוד ראיה מדתנן גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, וההיא הלכתא היא, והתם נגזל לא עבר עליו ואעפ"י שהגזול עבר עליו לא היו קונסין לנגזל בכך, כשם שלא קנסו דאמר של נכרי שהוא מותר אפי' עבר ישראל עליו, עכ"ד.

והנה בדבר ראיתו הריטב"א מגולגל לכאז צ"ע בהא דעובר הנגזל עליו, דהא אינו שלו, ונ"פ הדטעם משום דהוי דבר הגורם לממון [כדא' ב"ק] דאם יגנב משלם דמים [וגם לשיטת הגר"א נידח דחמץ של ישראל הכל עוברין עליו]. אכן צ"ע הא דהגולגל אינו עובר עליו, ונראה דזה כשיטת הגאונים שהובא בהרא"ש פ"ק דפסחים כלל ד' דאם הפקיד חמץ של ישראל אצל עכו"ם אינו עובר עליו דאינו ברשותו, ונראה דבכה"ג גם הרא"ש מודה דכל טענה דהרא"ש שם הוא משום דמקנה מקום להמפקיד ומחשב ברשותו, אבל גזול ודאי אינו מקנה לו מקום ולא חשיב ברשותו [ועל כגון דא אמרו דאינו יכול להקדיש]. ויל"פ דהא דהנגזל לא עבר הוא משום דהי' אנוס. וכזה כת' הגרע"א ז"ל בתשו' כ"ג יעו"ש.

ובשטמ"ק ב"ק כתב דגם הנגזל אינו עובר, וטעמו נראה דלא ס"ל כשי' הגר"א דחמץ של ישראל הכל עוברין עליו [ובדבר' הקי דיש חיוב אחריות כבר עמדו בזה]. ובעיקר שיטת הריטב"א דחמץ שאינו שלו ממש רק חייב באחריותו לא היו קונסים, בהר"ן ז"ל בסוגיין וכן מהרא"ש מוכח דפליגי בזה וס"ל דגם בכה"ג קנסו. [ומוכח מדבריו הר"ן יעו"ש דבעי' שיעבור עליו ממש, והא דחמץ שהרהינו משום דמדרבנן מיתה חייב בביעור].

ועיין בבא קמא צ"ח: דהלכ מצווין עליו לבערו [בגזל חמץ], וצ"ע לדעת השיטמ"ק דהן הגזול והן הנגזל אינם עוברים עליו אמאי מצווין, לבערו ולחלק בין דין תשביתו לאיסור ב"י צ"ע, ולדעת ריטב"א י"ל דכיון דעכ"פ הגזול עובר עליו הכל מצווין לבערו משום מצות הגזול [אך דנימא דאחרי דחפצא זו יש בה כל תנאי המצוה, ממילא מוטל החיוב דתשביתו על כולם].

והנה נלענ"ד דיש למצוא בהדין חמץ שע"ע הפסח ב' שיטות, דהנה כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' חמץ ומצה הלכה ד': חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנייה לעולם, ודבר זה קנס הוא מדברי סופרים מפני שעבר על כל ידאה וכל ימצא, אסרוהו אפילו הניחו בשגגה או באנוס כו', עכ"ל. וביאר שם המגיד משנה בהא דאמרו דעבר בש"ס מודה, היינו שראוי לעבור עליו, וכן פירשי' ז"ל דנלמד

מדין ישראל שהרהיץ חמצו של נכרי, עכ"ד. ובכ"מ ביאר ראיית המ"מ, עיי"ש. והנה יש לפרש בהטעם בב' אופנים, א. דלעולם יסוד הדין הוא במה דהי' כאן עבירת בני"ב וב"י, אלא דגם שגגת איסור או עבירה באנוס חשוב עבירה לענין זה. ב. ויל"פ דהביאור הוא דלא פלוג רבנו, וזהו מש"כ המ"מ דאע"ג דאין כאן איסור כיון שראוי לעבור עליו, דהיינו בגלל החמץ של ישראל אסור ולא חילקו, והנה בחי' הריטב"א מבואר כהצד השני, ומבואר שם דר"מ כאופן א', דהנה ז"ל בריטב"א בפרק קמא דף י"ב עמוד ב' בהא דתנן שם במשנה בודק ביי"ד, לא בדק ביי"ד יבדוק תוך המועד, ואם לא בדק תוך המועד יבדוק לאחר המועד, ואע"ג דמסתמא רבנן כר"ש ס"ל דחמץ אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, דקתני הואיל ועבר עליו בכל ידאה וכל ימצא, והכא לא עבר עליה, הא פרישנא דעבר לאו דוקא אלא הואיל וראוי לעבור עליו, ע"כ להר"ט ז"ל. והרא"ה ז"ל כתב והכא נמי קנסוהו לאוסרה עליו הואיל ולא בדק ובא לידי שגגת כל ידאה, עכ"ל. הנה ב' שיטות בהטעם דאסור, אם משום שגגת איסור או משום דחז"ל גזרו על כל חמץ, ובפשוטו משמע דלדעת הרא"ה דוקא בשוגג אבל באנוס לא.

והנה מד' הריטב"א הנ"ל בפרק כל שעה מבואר דלא אך באנוס, אלא אפי' היכא דמדינא אינו עובר בכל ידאה כגון שהחמץ בביתו של נכרי נמי אסור מה"ט, וכוונתו בפשטות להגאונים שהביא הרא"ש פ"ק כלל ד' יעו"ש, אולם הר"ן בפ"ק הוכיח מדינא דחמץ שהלוחו דעכ"פ מדרבנן חייב בביעור, ואלמא דהר"ן מבאר דבעי' עכ"פ עבירה אלא דסגי בעבירה באנוס [ובכ"מ נסתפק בדעת הר"ן]. ובאמת דלולא דמסתפינא הי' נ"ל דמש"כ המ"מ ראיה מההיא דהרהינו כוונתו ממש לר' הריטב"א, ובאמת לדעת הרמב"ם גופיה דחמץ לעולם עובר עליו (מדאי') בב"י כשהוא בבית נכרי אין ראיה. [ורא"י זו כתבה המ"מ בשם ראשונים]. ודלא כהכ"מ שם.

והריטב"א סובר (בפ' כל שעה) שם דגם חמץ שעובר עליו אבל אינו שלו, כגון בקיבל אחריות, אינו עובר, ונראה דזה תלוי וכו"ו, היינו דהריטב"א מבאר דהגדר אינו במה דעובר איסור או עבירת אנוס, אלא כל חמץ של ישראל אסור, ומשא"כ חמץ של עכו"ם הגם דעובר עליו משום חיוב אחריות לא גזרו בזה. [ועי' בחי' רעק"א (בתשו') שכתב לבאר טעמים אחרים בזה, דבאמת דין זה אית' בירושלמי דהגדר הוא דהחמץ של ישראל נאסר בעצמותו גם אין בו עבירה, דבזה מפלגי' דאיכא תרי דיני, חדא חמץ של ישראל דלעולם אסור, ואיכא דינא דחמץ שעבר עליו, ובוה דוקא עבר והיינו חמץ שקיבל עליו אחריות.

והנה הגרע"א פשיטא ליה שם דבדינא דהמשנה דף ל': דנכרי שהלוח לישראל על חמצו היכא דהרהינו בבית הנכרי, אבל לא אמר מעכשיו אסור, דשייך בזה דין ביעור מתקנא' גם היכא שביטל. ולענ"ד צ"ע, דלפי' מה דכת' תוס' דף ב' דטעמ' בדיקיה הוא משום דילמא אתי למיכילה, אם כן היכא דהוא בבית הנכרי ליכא שום חששא, ורק לרש"י לפי' הר"ן בפ"י א' דהטעם שמא לא ביטלו יפה י"ל הכי, אך לכאז יש להביא ראי' מדינא דיוצא שביירא תוך ל', דאע"ג דאין דעתו לחזור מחויב לבער אפי' כשביטלו, ואלמא דתקנ"ח היא בכל אופן. אולם נ"ל ד"ל דהתם בתחילת ל' לא היתה דעתו לצאת שביירא דאז חל עליו חובת בדיקה [וחובת בדיקה כבר מתחלת ל' ומשאר דאי"ו טעמם לא פלוג, וגם בחמץ שקיבל אחריות ב"ד הגרע"א דהביאור הוא דלא פלוג, וגדר התקנה הי' דאין סומכים על הביטול, וכי"כ הגרע"א בסוף התשו' לענין קנסו שוגג אטו מזיד, יעו"ש ודוק.

ועוד מבואר שם בד' הגרע"א בתשו' דלד' הר"ן במופקד בבית הנכרי הוי מדרבנן אין בזה תועלת ביטול, אף בגוונא שהי' אנוס על הביעור כיון דבלא"ה מופקד, ולענ"ד צ"ע דפשוט דהם שני עניינים, דחכמים אמרו דמה דמופקד אינו מועיל והו"ל כאילו בביתו, ושייך שפיר ביטול עכ"פ לתקן איסורא בב"י, דבלא ביטול גזרו חז"ל אטו בביתו, ואיכא עוד תקנתא בביעור, וצ"ע.

והנה יל"יע לפ"ד הריטב"א אמאי בביטלו אית' בירושלמי פלוגת' אי קנס'י אי חיישי' להערומה, דתיפ"יל דאין דין עבירה דוקא כדי לאסור, וסגי במה שהוא חמץ של ישראל, וצ"ע. עוד משמע מד' הירושלמי דטעמ' דביטל הוא משום חששו דהריטב"א [ע' דאר"י]. ומשמע דאי"ו טעמם לא פלוג, וגם בחמץ שקיבל אחריות נראה דיש חשש הערמה, ודלא כהגרע"א הנ"ל. וי"ל דאחרי דאסרו גם בביטל שוב לא פלוג.

הנה הרמב"ם פסק דקבלת אחריות סגי לאסור וכמו שדייק שם הגרע"א, ונתקשה הגרע"א אמאי לא פסק הרמב"ם להקל מכח פלוגת' בירושלמי. ונלענ"ד ליישב דהא מוכח בסוגיא דף ל"א דאם החמץ הי' קנוי לו בתורת בע"ח קונה משכון היה אסור, והא כת' תוס' דאע"ג דבעלמא בע"ח אינו קונה משכון אלא שלא בשעת הלואתו, מ"מ הכא לענין חמץ סגי במצוי בידך, והנה הדין דבאחריות עובר עליו מבואר ג"כ בדף ו' דאע"ג דבעלמא דבר הגזלמ' לאו כממון דמי רבי קרא מלא ימצא, ואי"כ ס"ל להרמב"ם דחד דינא לתרוייהו, וכמו דלענין משכון נאסר אחר הפסח הי' לענין אחריותו ודוק.

עיי"ש בהגרע"א דאחריות א"א לבטל, ונראה דזה א"ש לשי' תוס' דביטול מטעם הפקר. ולענין למפרע הוא גובה כת' הגרע"א בסוף התשו' דאפשר לבטל, והטעם נראה דבוה שמפקי' פוקע השיעבוד, ופוקע ג"כ הלמפרע הוא גובה. אך לענ"נ לדין, דהלא עכ"פ הוי בגדר אינו ברשותו דאין לו רשות שימוש, אבל באמת בגמ' הא מבואר דהקדישו חייל מטעם למפרע הוא גובה, ואלמא דחשוב ג"כ בגדר ברשותו. [והטעם דספק אינו מחשב בגדר אינו ברשותו].

נדב פרץ - הקריה החרדית בית שמש

י"א חומרות שהחמירו באיסור חמץ יותר משאר איסורי תורה

א. חמץ שנתן לגוי לפני פסח במתנה ע"מ להחזיר, והתקיים התנאי שהחזיר הגוי אחרי פסח אי החמץ, לא מהני - אע"פ שבכל התורה מהני מתנה ע"מ להחזיר, ומשום חומרא דחמץ (שר"ע סימן תמ"ח סעיף ג').

ואף בדיעבד נחלקו האחרונים אם החמץ אסור בהנאה, וכמו שמביא המשנ"ב (סימן תמ"ח ס"ק כ"א), ומפשטות לשון השר"ע נראה שס"ל שנאסר בהנאה [ב"ה"ל שם ד"ה מתנה ושעה"ש שם ס"ק נ"ט].

ב. בערב פסח משעה שישית ואילך אסור להאכיל בעלי חיים חמץ הפקר (וכמו שנפסק בשו"ע סימן תמ"ח סעיף ו'), ונחלקו הפוסקים מה טעם איסורו:

דעת המקור חיים והגר"א שהוא איסור דרבנן - ומשום חומרא דחמץ. ושאר איסורי הנאה, מותר להאכיל בעלי חיים.

דעת התשב"ץ ה'לבוש והמג"א שהוא איסור תורה - משום שנהנה מאיסורי הנאה במה "שנמלא רצונו להשביע בעלי חיים", ואיסור זה שייך בכל איסורי הנאה. [משנ"ב סימן תמ"ח ס"ק כ"ח ושעה"צ שם ס"ק ע"ה ופתחי תשובה יו"ד סימן צ"ד ס"ק ה'].

ג. כשהתערב משהו של חמץ בפסח, לא בטל החמץ לעולם, כי חמץ אסור במשהו, ונאסרת התערובת הן באכילה והן בהנאה (שר"ע סימן תמ"ז סעיף א'). ולכן אי אפשר להגעיל בפסח כלי חמץ, כי חוששים שיבלעו הכלים משהו של חמץ מפליטות החמץ שיש במי ההגעלה, ויאסרו הכלים מהמשהו חמץ (רמ"א סימן תנ"ב סעיף א').

ד. כשם שבחמץ בפסח אין דין ביטול ברוב, כך אין דין כל דפריש מרובא פריש. ולכן לא מתירים לאכול ספק חמץ שפרש מרוב מצה. [משנ"ב סימן תל"ט ס"ק ו', יעו"ש שכתב שאסור באכילה, ויל"ע למה לא אסר אף בהנאה, ושמא לאו סיוקא]. **ה.** חמץ שהתערב לפני פסח יבש ביבש בשישים, נחלקו השר"ע והרמ"א (סימן תמ"ז סעיף ד') מה דין התערובת בפסח - לדעת השר"ע כיון שהחמץ כבר התבטל לפני פסח, אינו חוזר וניעור ונשאר בהיתרו. לדעת הרמ"א כיון שחמץ אסור בפסח במשהו, חוזר וניעור איסורו בפסח. (ובשאר איסורי תורה שאין איסור משהו, בודאי של"ש לומר שיהא חוזר וניעור.

נחלקו הפוסקים בדעת הרמ"א אם רק כשעשה בפסח בתערובת מעשה כמו אפייה או בישול חוזר וניעור, או שמא אף כשלא עשה בהם כלום, חוזר מאליו וניעור האיסור. [המשנ"ב בסימן תמ"ז ס"ק ל"ג הביא את המחלוקת, אבל בס"ק ט"ו וצ"ג נראה שס"ל כדעת המחמירים].

בתערובת לח בלח שהתערבה לפני פסח בשישים, לכל הדעות אינו חוזר וניעור.

ו. חמץ שנותן טעם לפגם שנפל בפסח בתערובת, נחלקו השר"ע והרמ"א (סימן תמ"ז סעיף י') האם הוא אסור את התערובת. השר"ע סובר שהתערובת מותרת, והרמ"א כתב שנהגו להחמיר ואפילו כשזה משהו חמץ. [וראה במשנ"ב סימן תנ"ח ס"ק ד' ובשעה"צ סימן תנ"ב ס"ק י"ג שהביא פוסקים שחמץ אסור במשהו אפילו בערב פסח ואפילו כשהחמץ פגום, והשעה"צ חושש לפוסקים האלו לגבי הגעלה, יעו"ש]. כשהתערב החמץ פגום לפני פסח, מסתפק הביה"ל (סימן תמ"ז ס"ה ד"ה ונתבטל) האם כשמיגע פסח אומרים בו חוזר וניעור.

ז. כלי ברזל שמצופים בהיתוך לבן השוע, וקיים חשש שציפוי הכלים נעשה מברזל אסור, אע"פ שבחשש של כל איסורי התורה, אפשר להשתמש בכלים משום ב' טעמים: א. שהוא רק משהו איסור. ב. שהוא נותן טעם לפגם. בחשש של איסור חמץ, אסור להשתמש בכלים, ואף לא מועיל הגעלה לכלים. ולדעת החת"ס אף בחשש של שאר איסורי התורה, אין להשתמש בכלים ולא מועיל לכלים הגעלה. [שעה"צ סימן תנ"א בהוספה לס"ק קצ"א].

ח. תנור קטן וסתום שאפו בו נמצא עם לחם, אע"פ שבשאר איסורי התורה קיי"ל בדיעבד ריחא לאו מילתא, באיסור חמץ נאסרת המצה, ובמקום הפסד מרובה או שעת הדחק מתירים אף במצה (רמ"א יו"ד סימן ק"ה, ומובא במשנ"ב סימן תמ"ז ס"ק י"ג).

ט. סתם כלים אינם בני יומן, ומ"מ באיסור חמץ כתב הרמ"א (סימן תמ"ז סעיף ה' באמצעו) שאנו אומרים שמסתמא היא בת יומה עד שיוודע לך שאינה בת יומה. ואף אינו נאמן לומר - אחרי שבישל בכלים, ברי לי שהכלים לא היו בני יומן (משנ"ב סימן תמ"ז ס"ק נ"ח).

י. מעיקר הדין קיי"ל בשאר איסורי תורה שאין כח לכלי שני להפליט ולהבליע, לגבי איסור חמץ קיי"ל לאסור, וכמש"כ הרמ"א (סימן תמ"ז סעיף ג'), ולכן עוף שהונח בו חיטה וחיממוהו רגע אחד בכלל שני בחום שהיז סולדת בו, אסור לאוכלו, וטוב להחמיר אף במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, לדעת הרמ"א והפ"ח, ודעת הא"ח להתיר בהפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט (משנ"ב סימן תמ"ז ס"ק כ"ה). ואם הכלי שני אינו בן יומו, אף לדעת הרמ"א יש להקל בהפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט (משנ"ב סימן תנ"א ס"ק י"א).

יא. חצוצה שיש בה חשש של בליעת איסור, בשאר איסורי התורה ל"צ לעשות ליבון קל, ומב' טעמים: א. שהרי החצוצה מונחת כל הזמן ע"ג האש, ובודאי כל מה שיש בו חשש איסור, נשרף. ב. קי"ל בשתי קידירות שנוגעות זה בזה שאין יוצאת בליעה בלי רוטב.

וכעש כחצוצה חשש של איסור חמץ, לכתחילה צריך לעשות בה ליבון קל, בדיעבד - כשבישל בה בלי ליבון קל מותרים המאכלים (משנ"ב סימן תנ"א ס"ק ל"ד).

יוחקאל כץ - ברכפלד

בדין מכירת חמץ לגוי

השר"ע בסימן תמ"ח ס"ג כתב וז"ל: שימכרנו לו מכירה גמורה בדבר מועט. וכתב המ"ב אות י"ז דלענין דינא כשמקנה לגוי יקנה החמץ בכסף ומשיכה ביחד, וקני"פ במשיכה בלבד, אבל בדיעבד מבכר בכסף בלבד או בשאר קנינים שהזכרנו (ע"ש) ועבר הפסח מותר, משום דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מקנס דרבנן, ועוד דחמץ לאחר זמן איסורו בלאו הכי אינו ברשותו, אלא שעשה הכתוב כאילו היה ברשותו לעבור עליו, אי"כ שפיר דבקנין כל דהו סגי, דעכ"פ מגלי דעתיה דלא ניהא ליה ואפקה מרשותו.

ובשעה"צ אות מ"ז מכ"א דהגר"ז כתב דאף אם נזכר לאחר שהגיע שעה ו' שאז אינו יכול להקנותו לעכו"ם, אין צריך לפדותו מהעכו"ם ולבערו מהעולם. מוכח מהגר"ז דסגי ליה בסכרא בתרא המובאת במ"ב, דהא טעם א' עדיין לא שייך ככגון שנזכר לאחר שהגיע שעה ו' (דעדיין לא עבר הפסח). ויתכן דגם המ"ב דנקט ב' טעמים אינו לומר דצריך בדוקא את שני הטעמים כדי להקל.

יהונתן פייזקוב - אופקים

בדין קנין חצר כשעובר איסור

בטור ס' תמ"ח כ' לענין גוי שהביא חמץ לרשות של ישראל בפסח, וז"ל: אדוני אבי הרא"ש ז"ל אמר תקנה לזה שיאמר הישראל אני רוצה שיקנה לי רשותו ואז לא יקנה לו בעל כרחו, ואפשר לומר אפי' בסתם ששתק ולא אמר כלום לא קניא ליה רשותיה, כדאימא בב"מ דהתייר ניהא ליה דליקני, דאיסורא לא ניה"ל דליקני, אם לא שיקבלנה מהגוי או כיצוא בו בזה שניכר מתוך מעשיו שחפץ בו, וככ"ל. ובב"י שם הביא מש"כ הרשב"א בשו"ת ח"א ס' קע"ח: מה שהגויים משלוחין ככרות של חמץ דורון לישראל ביי"ט אחרון, שאמרת בשם התוס' שהוא מותר וכו' דלא ניה"ל באיסורא, וחצירו נמי לא קניא ליה ואפי' משתמרת, דחצירו אי משום שליחות איתורבא אין חבין לאדם שלא מרצונו, ואי משום ידו אפי' עומד בצד דאין לא קנה, שבכל מקום שאינו נוטל בע"כ אף חצירו לא זכתה בו, עכ"ל. מבואר מדבריהם דאפשר לקנות ולזכות באיסור ע"י קנין חצירו, אלא דמסתמא אין הבעלים של החצר רוצה לקנות איסור, ובביאור הגר"א סק"ב על מש"כ בשו"ע דטוב שיאמר הישראל דאינו רוצה שיקנה לו רשותו, כתב דבע"כ אינו קונה רשותו כמ"ש בב"מ ק"יח. ואפי' בלא אמירה מסתמא לא קנה רשותו כמש"ש צ"ח: דהתייר ניהא ליה דליקני וכו', ושם ק"ב. וחולין קמ"א. כל היכא דאיהו מצי זכי חצירו נמי לא זכתה לו, וז"ש טוב ו"ל לרווחא דמלתא, אבל אם מקבל ישראל אע"ג דאיסורא הוא קני ליה, והוכיח כן מכמה מקומות. וכ"כ הפר"ח סק"ב, והפמ"ג משבצ"ו סק"ג. ומכל זה יש לדון ולהביא את דברי **הריטב"א בב"מ ק"ב**. על הדין דרב יהודה אמר רב אסור לזכות בביצים כל זמן שהאם רובצת עליהם, שנאמר שלא את האם והזר הבנים תקח לו, ועל פי זה מבואר בגמ' דגם בנפלו הביצים לחצירו לא זכה, דכל היכא דאיהו מצי זכי חצירו נמי זכיא, וכל היכא דאיהו לא מצי זכי חצירו נמי לא זכיא ליה, ואילו לענין גביה כתוב אין לי אלא ידו, גזו חצירו וקרפיפו מנין [שיכול לנגוב על ידם], ת"ל המצא ומצא. מבואר דיכול לקנות ולעבור איסור ע"י חצירו, וביאר הריטב"א שם ב' תירוצים, א. חצר לא יכול לזכות באיסורים, ואפי' כשרוצה ודעתו לזכות לא מהני, ורק בגניבה חצירו קונה לו דרבי רחמנא שיתחייב כפל ע"י חצירו מדכת"ב המצא ומצא. ב. יש שפירשו דמה שחצירו לא זוכה הוא רק שלא מדעתו, אבל מדעתו באמת זוכה אפי' שיש איסור, וכ' הריטב"א והראשון יותר נכון, **א"כ הריטב"א נוקט שא"י ע"י קנין חצר לזכות כשעובר איסור**, ובביאור שיטתו כ' בחידושי הגרש"ש גיטין סי' ד' דס"ל דמה דאסור לאדם לעשות הוה כאילו לא מצי עביד וחסר לו כח הקנין, ואף דאם רוצה לעבור על דברי תורה וליטול חל

סמל מדינת ישראל

הערות והארות | קנז

שם במ"ב הביא שנח' אחרונים לענין חלב של בהמה שאוכלת חמץ ואפי' היא של נוכרי, האם החלב נאסר, ודעת הפמ"ג להתיר החלב שחלבו אחר מעת לעת שאכלה חמץ, והישועות יעקב מיקל אפי' בו ביום אם אוכלת שחרית וערבית מדברים המותרים.

אביחי כהן - אופקים

סימן תמ"ט

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תמ"ט

תמ"ט, א'. בטור הביא דגירסת ר"ח בגמ' שחנות של ישראל והסחורה שנמכרת בו היא שלו, והפועלים שלו גוים, חמץ שנמצא שם אחר הפסח מותר אפי' באכילה, שאנו תולין אותו בפועלים, ואם החנות של גוים והפועלים ישראל אסור שתולים אותו הפועלים ישראל, ורש"י גרס ההיפך שכשהחנות של גוי מותר, ושהיא של ישראל אסור.

השו"ע סתם כגירסת רש"י, וכתב שכך היא גירסת רש"י, אבל ר"ח גורס בהיפך. במ"ב (סק"ה) כתב דלדינא נקטינן כרש"י, והביא שם שיש שכתבו שרש"י ור"ח ל"פ, ור"ח איירי בגוונא שלא היה בחנות מיני מזון רק שאר סחורות [ובשה"צ (ז) הביא מהמהר"ם חלאה דלר"ח אולי בתר פועלים ישראל זה דוקא שכל הפועלים ישראל, אך אם יש פועלים גם עכ"ם וגם ישראל, והחנות של עכ"ם, הוא מודה לרש"י להיתר].

במ"ב (סק"ה) איתא דחמץ שנמצא אחר הפסח ולא ידעינן אם הוא של עכו"ם או של ישראל, דעת הב"ח ועוד שמותר בהנאה ואסור באכילה, ודעת החק יעקב ועוד שגם באכילה מותר [והביא שם במ"ב שאם באותו מקום רוב ישראל מצויים אסור בהנאה, דודאי מישראל נפל. עוד כתב שם שכל זה כשנמצא מיד אחר הפסח ואי שהפת ישן, שא"ל לומר שנאפה אחר הפסח, אבל אם אפשר לתלות שנפל אחר הפסח, מותר אפי' באכילה בכל ענין].

אביחי כהן - אופקים

סימן ת"נ

האם מותר להשכיר משאיות לגוים בפסח להוביל

בהם חמץ או בית להכניס בו חמץ

מרן בשו"ע (ס' ת"נ ס"ז) כתב שמותר להשכיר חמור להביא עליו חמץ, ואפי' בודאי שיביא חמץ שרי, והאחרונים הקשו מדלעיל (ס"ה) גבי תגור של יהודי שאפה בו גוי חמץ שאסור לקבל מעות דהו"ל משתכר באיסורי הנאה, ומאי שנא תגור מחמור.

וקושיא זו תחול גם על הטור שפסק בתגור שאסור לקבל המעות, ובחמור הביא דברי התוספתא שמותר. אולם על הטור גופא אפשר לומר בפשיטות שרק הביא דברי התוספתא להקשות, ולא לפסוק כדבריו לגמרי. ועכ"פ רוב האחרונים החמירו, וכתבו דמון פוסק עיקר דאסור להשתכר באיסורי הנאה וכתגור, ומה שכתב גבי חמור רק לאותם דס"ל שמותר להשתכר, אבל לדינא אסור, וכ"פ המ"ב (ס"ק כ"ה) וכה"ח (אות נ"ד) ועוד.

אולם ע"י בשער הציון גבי ההיא דתגור (ס"ה וס"ק י"ד) שכתב לתרץ דההיא דתגור אסור משום דדרכם לקבל ככרות, ואף שמקבל מעות במקום ככרות, הו"ל חליפי חמץ ואסור לכתחילה לקבל כמו שפסק מרן לעיל (ס' תמ"ג ס"א), ולא משום שאסור להשתכר באיסורי הנאה בדוה מרן מתיר כמו בחמור, אלא מדין חליפי חמץ שאסור, ע"ש. וכ"כ תירוצו זה בלבוש (ס"ז), ועוד כתב לעיל בע"א, ע"ש היטב, ונביא דבריו לקמן. וא"כ יש מקום לדברי מרן ואין סתירה בדבריו, ועדיף לומר כן מאשר לומר שמרן חזר בו באותו סימן, ואף שיש קצת דוחק בלשון מרן בס"ה בתגור שכתב דהו"ל משתכר באיסורי הנאה - דזה לשון מושאל מדברי הטור שכתב בשם ר"ש ב"ר אברהם, אבל ליה לא ס"ל, וכמו שכתבו הפוס' שפעמים מרן מעתיק דין מלשון הפוס' אף שיש כמה דברים שאינו סובר כוונתו, וה"ה הכא שבעיקר הדין מסכים לדבריו, אך בטעם הדין מרן פליג עליה. ופשטו. ואף שהמאמר' הביא דברי הלבוש וכתב שאין דבריו מתיישבים על לשונות הפוס', ע"ש. וכן הכה"ח הביא דברי הלבוש, וסיים בדבריו רוב האחרונים שכתבו להחמיר, ע"ש. ונראה שדעתו להחמיר, אולם לדעת מרן גופא, וכן לדין שקיבלנו הוראות מרן בין להקל ובין להחמיר ואפי' אלף פוסקים חולקים עליו, יש לנו להורות כדברי מרן, וא"כ יש להקל.

וראיתי בהערות אי"מ בסוה"ם שכתבו חו"ל: ומ"מ למעשה אחר שלא מצאנו תיזוץ ברור לסתירת דברי מרן, נראה להחמיר, והביאו הרבה אחרונים שכתבו להחמיר, ע"ש. אבל לענ"ד דברי מרן ברורים, ועדיף לתרץ כן כמ"ש לעיל מאשר לומר שמרן באותו סימן חזר בו, ובפרט שגם הלבוש ביאר כן, וכנ"ל.

ועוד אפשר לומר שגם להשכיר בית לגוי ע"מ שיכניס חמץ לדעת מרן השו"ע מותר, ולא ס"ל כדברי הרמ"א (בס"ה) לאסור בידוע שמכניס חמץ, דהנה בב"י הביא דברי האגור שכתב בשם הירושלמי לאסור להשכיר בית לגוי ע"מ שיכניס חמץ, ומרן כתב עליו ע"י לעיל בס"י ת"מ מ"ש בשם הרשב"א, ושם כתב בשם הרשב"א דלא קיי"ל כהירושלמי אלא כגמרא דידן דמותר להשכיר לגוי, ואף אי קיי"ל כהירושלמי מיירי ביושב ומשמר בשכר, ע"ש. וא"כ פליגי האגור והרשב"א, ומרן פסק כהתוספתא להתיר בחמור, וה"ה והוא הטעם להתיר להשכיר בית דאין הבדל כלל, ובפרט דהרשב"א דרב מובהק הוא והכי ס"ל, ודאי דהכי נקטינן (עי' ב"י אר"ח ס' ס"ו, ודק"פ).

ולא אחזק שראיתי להלבוש שגי"כ כתב מתחילה להתיר, דמאי שנא בית מחמור. והוי"פ שהאגור כתב בשם הירושלמי שאסור, ולכן חילק דבית חמור יותר משום שנראה שהחמץ בביתו ועובר משום בל יראה, שאין הכל יודעים שהוא מושכר לגוי, משא"כ גבי חמור, ע"ש. וא"כ אוסר בבית אע"פ שמתיר בחמור, אבל לענ"ד דעת מרן להתיר וכדברי הרשב"א, ולהכי השמט דברי האגור דלא קיי"ל כהירושלמי.

ושו"ר להגאון ר' יוסף מולכו בס' שולחן גבוה (ס' ת"מ אות ב') שהביא דברי הפרי חדש (בס"י ת"נ) שכתב דהתוס' סברו דמותר להשכיר חמור ובית דמאי שנא, אך לענין דינא קיי"ל כהירושלמי שאוסר, והביאו הרשב"א, ע"ש שהאריך. והעיר עליו השו"ג דהרשב"א סובר דלא כהירושלמי, דגמרא דידן פליגי עליה, וקו"ל כתירוצא דמותר להשכיר חמור ואף בית, וכן הביא שכן העלה להתיר להשכיר בית המהריק"ש בערך לחם (ס' ת"מ).

ולגבי הקושיא מתגור דמרן אסר, תירץ בשולחן גבוה (ס' ת"נ אות י"א) דתגור הוי ככלי דררוצה בקיומו, דאם יכול התגור החמץ יפסד, משא"כ חמור שאם ימות לא יפסד החמץ. א"נ התגור אחר שאפו בו חמץ בולע התגור ונאסר בהנאה, וא"כ שכרו משם ואילץ מיד אסור, משא"כ בחמור, ע"ש. וכ"כ בערך לחם למהריק"ש. וכ"כ הלבוש בתי' בתרא. ונוסף לב' תירוצים אלו, הבאנו מ"ש הלבוש בתי' קמא וכן בשער"צ משום דבתגור דרכם לתת ככרות, והו"ל המעות חליפי חמץ ואסור לכתחילה. וא"כ נמצא שיש לנו ג' תירוצים בדברי מרן השו"ע, וכל דבריו ברורים ונוכחים למבין ישרים למוצאי דעת, אין בהם נפתל ועיקש.

ותצא דינא להשכיר בית או חמור (משאיות וכדו') עדיף להשכיר בהבלעה קודם פסח, ואף תוך שלושים יום (אף שהב"ח מחמיר תוך ל' יום). ואם ביקשו ממנו תוך הפסח יש להקל כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, ובפרט במקום הפסד מרובה.

מאור זארה - חולון

או מחיצה י' לא מהני (והט"ז הקיל ביחד זוית) [וכל זה אינו אלא לכתח"י, אבל בדיעבד אין לאסור, ואפי' לא יחד לו מקום].

במ"ב (סק"ב) סתם כהאחרונים דאיסור גמור הוא להניח שום חותם או מפזר על החצר או על החמץ, דמוכח מזה דכל המכירה לא היה רק הערמה בעלמא, ואם עשה כן מתחילה בשעה שמכר, אפי' בדיעבד אסור החמץ, ובשה"צ (כ"ז) דחה מכל את דברי הנו"ב ובעל תשובה מאהבה שכתבו דמה אכפת לן מה שהמוכר מכון ברמאות, כיון שהקונה קונה בקנין גמור. ומ"מ גם המ"ב מסכים דאם לכתחילה מכר כדן ואח"כ נתן מסגר על החצר או חותם על החמץ, אף שאסור לעשות כן, מ"מ אין החמץ נאסר בשביל מה שעשה שלא כהוגן אחר המכירה.

[ובכה"ל ד"ה ואם מכרו הביא מהפמ"ג דגם אם הניח חותם בעת המכירה, אסור, זה דוקא במכירה מועטת, דזה הלא הוי בטול מקח, ורק שההיתר הוא משום דבאמת החמץ אינו ברשותו, ולפיכך כל שמגלה דעתו שאין רוצה בהן ומתרצה שיצאו מרשותו, אף בדבר מועט סגי, וע"כ כל שמניח חותם קודם, נראה לכל שאין רוצה במכירה, משא"כ במכירות דידן שעושים שטר כראוי כל מידה פלונית בסך כך וכך, וזווקף עליו יתר המעות במלוא, והחמץ הוא שלו מעתה, והעכו"ם אם רוצה פותח החותם, והחותם הוא רק עד למדידה, בדיעבד ודאי שרי, ואפשר אף לכתחילה (ולאחרונים שהביא הבה"ל לקמן בד"ה בדבר מועט יהיה מותר גם במכירה מועטת)].

במ"ב (סקי"ד) כתב שיכול להקנות הישראל לעכו"ם ע"י שלוחו (של ישראל) או ע"י אשתו, אולם לא ע"י שלוחו של העכו"ם, וסתם המ"ב כהמג"א וש"א שאפי' שהשליח הוא עכו"ם לא אפשר [ובכה"ל ד"ה ובלבד הביא שהמשאת בנימין והש"ך מקילים בשליח עכו"ם של משלח עכו"ם].

בבה"ל ד"ה ובלבד הביא מהמטה יהודה דהיכי שהובא כבר החמץ לבית העכו"ם המשלח בודאי המכירה קיימת, שהרי מדעת המוכר הובא החמץ לבית העכו"ם הלוקח, והעכו"ם מדעתו קבלם בביתו, ומעשה השליח לא מגרע דהרי הוא כקוף בעלמא (ואפי' ששליחו הוא ישראל), והעיר הבה"ל דלפי מנהגינו שמוכינס את החמץ ביחד עם הבית לעכו"ם לא שייכא לו, דהרי אם אין שליחות לעכו"ם א"כ גם הבית אינו קנוי לו.

עוד הביא שם מהמחנ"א בהל' שולחנן דהיכי אמרי' אין שליחות לעכו"ם, דוקא היכי דהקנין הוא ע"י השליח, אבל בכסף לא שייכא זה, דדל שליח מהכא, הכסף בעצמו קונה הדבר, ובעל החפץ מקנה לבעל הכסף בלי אמצעות השליח, ולפי"ז בענינינו תהיה קולא גדולה דאם נסמוך על הפוסקים שכסף קונה בעכו"ם, יועיל פה ע"י שליח, אולם הבה"ל הביא דמהריב"ש מוכח דלא יועיל ככה"ג בענינינו. במ"ב (סקי"ז) הביא עדות בין הפוסקים באיזה קניינים קונה העכו"ם את החמץ, לרש"י וסיעתו רק בכסף, לר"ת ושאר פוסקים במשיכה בלבד או בהגבהה דברים שאפשר להגביהם, ברבינו ירוחם איתא דאפשר ע"י קנין אגב (קרקע), והריטב"א נקט דקנין חצר מוגי', וכתבנ' ושאר פוסקים כתבו דאפשר ע"י קנין חליפין [וצריך לזיזור בזה שהסודר יהיה של העכו"ם].

ומשום שיש מפקפקים על חלק מהקניינים הללו, כתב המ"ב דלדינא יקנה בקנין גמור ומוסכם לכונ"ע דהיינו בכסף ומשיכה יחדיו, או עכ"פ במשיכה לבד שהיא דעת רוב הפוסקים. ובדיעבד אם מכר באחד מן הקניינים הנזכרים לעיל ועבר עליו הפסח, יש להחמיר.

ובסקי"ט הביא המ"ב מהאחרונים דאם החמץ מרובה וא"א למשוך את כולו, וכן אם אין החמץ כאן אלא בעיר אחרת, יכול הגוי לקנות בקנין רושם [שהלוקח רושם על הדבר הנקנה כדי שיהיה לו סימן ידוע, ועי"י זה קני לו הדבר], או ע"י הקניעות כף או ע"י שנתן פרטהו או ע"י מסירת המפתח, וכן כל כיו"ב כל מקום ומקום לפי מנהג הסוחרים חשיב הדבר כקנין על פי דין תורה, ובשה"צ (ג"ב) הביא מהפוסקים שכתבו שקניינים הללו טובים רק בדיעבד, ולכן כתב כאן במ"ב קניינים אלו רק היכי שלא יכול במשיכה. ובבה"ל ד"ה בדבר מועט בסוף הדיבור, כתב דהיותר נכון שאם הוצרך להקנות באחד מקניינים אלו יראה לצרף עוד קנין, ומהנכון שיאמר לו בפירוש שהוא מקנה לו אפי' באחד מהקניינים ואף כי בכלום, וטוב שיפקיד גם כן לפני בית דין.

בבה"ל ד"ה בדבר מועט הביא דמה שכתב במ"ב דבמכר החמץ אגב קרקע מהני אף שאין החמץ צביר בקרקע, לפי המקור חיים דין זה הוי שייך רק במכר החמץ ונטל כל הדמים, אבל בנטל מקצת והשאר זקף עליו במלוא לו מהני, שהרי אם יאבד החמץ לא ירצה העכו"ם לשלם לו המגיע ממנו, ונחשב החמץ באחריות ישראל, ומהני ככה"ג רק כשהחמץ צבור על הקרקע, אך כמה אחרונים פליגי אמקור חיים וסבירא להו דבשביל זה שלא ירצה העכו"ם לשלם לו המגיע ממנו לא מקרי ע"י זה החמץ באחריותו.

בשה"צ (נ"ט) הביא דהיכא שנתן היהודי לעכו"ם חמצו במתנה ע"מ להחזיר לענין יעבד שהעכו"ם החזירו וקיים את התנא, דעת הא"ר והגר"ו ומחנ"א להקל להתיר החמץ לאחר הפסח, ודעת מטא יהודה וב"מ ומקור חיים להחמיר אף בדיעבד.

בבה"ל ד"ה לא מהני הביא מהמג"א דהיכא שאומר הריני נותן לך ותחזירה לי פשיטא דשרי מדינא, דהא א"א בעי לא היה מחזיר לו ואין המתנה תלויה בחזרה. ובחק יעקב פליג אמג"א ואסר ככה"ג.

תמ"ח, ה'. בטור הביא מהירושלמי שחמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור בין באכילה ובין בהנאה, ובעל העיטור אסור באכילה והתירו בהנאה. בשו"ע כתב חו"ל: חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור אע"פ שנטלו, ובמ"ב (סקכ"ה) סתם דאסור אף בהנאה [והויסיף שם במ"ב שגם כשהפקידו הדין כן].

במ"ב (סקכ"ה) הביא דכמה אחרונים כתבו דאפי' בדק ג"כ כמנהגנו ונמצא חמץ לאחר הפסח, ג"כ אסור בהנאה דלא חילקו בדבר, ויש מן האחרונים שמקילים, דמאי הוי ליה למעבד הרי עשה הכל כדן, ודעתם דעכ"פ בהנאה אין לאסור, ופסק במ"ב דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך להתיר בהנאה.

שם במ"ב הביא דמי שהיה בספינה או בדרך ויש איתו חמץ, ואין איתו נכרי שיכול למכור לו ועמד והפקיר בפני עדים, אם יוכל אחר הפסח לזכות בו ולהינות ממנו הרבה אחרונים מצדדים לאיסור, והרבה אחרונים מקילים, ופסק המ"ב דבהפסד מרובה יש לסמוך ולהתיר שימכרנו לעכו"ם או שיחליפנו עמו בדבר אחר. עוד פסק המ"ב דאם היה בדרך ונוכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, ולא היה לו למי למכור בע"פ כתיקון, ועמד והפקיר בפני עדים החמץ שבתוך ביתו, נראה דיוכל לסמוך בזה אדעת המקילין ולחזור ולזכות בו אחר הפסח ולהינות ממנו, שכיון שלא היה החמץ בידו, וא"כ לא היה יכול למכור ולא לבער כתיקון חו"ל, הרי מחויב היה להפקיר מצד הדין כדי שלא יעבור בבל יראה, וא"כ אין לנו לקונסו לאסור, וצו כשחזרו וזוכה בו.

תמ"ח, ו'. בשו"ע כתב שאסור להאכיל חמצו אפי' לבהמת אחרים או של הפקר, ובמ"ב (סקכ"ח) הביא דהלבוש והמג"א ביארו דאסור משום שיש לו הנאה במה שממלא רצונו להשביע לבהמה, וכ"ע"ז בשה"צ (ע"ה) דלטעמם הוי דאר, וא"כ גם בשאר איסורי הנאה אסור, והפמ"ג מסתפק בזה דמהגר"א בפירוש דמשק אליעזר מוכח דדוקא אסור.

תמ"ח, ז'. במ"ב (סק"ג) סתם שהמנהג במדינתנו למכור הבהמה לנכרי ותהיה אצלו בפסח, או שיקנה לו את הבהמה עם הרפת והנכרי יאכילנה מה שירצה, ובשה"צ (פ') הביא שכך היא דעת הנשפת אדם וחת"ס, אולם דעת השע"ת בשם התבואות שור לאסור, וכתב בשה"צ דעכ"פ במקום שמקילים בודאי אין למחות בידם.

באיסור מהני מעשיו, מ"מ חשיב **איהו לא מצי עביד**, ולכן חצירו לא זוכה עכורו. ע"כ, ולכא' מהראשונים שכ' לגבי חמץ דמסתמא לא ניח"ל לזכות, אך בגילה דעתם זוכה מבואר שסוברים דיכול לזכות ע"י חצירו באיסורים.

ובעיקר החידוש של הריטב"א שא"א לזכות ע"י חצירו כשעובר איסור, במחנה אפרים הלכות קנין חצר סי' ד' רצה להוכיח כהריטב"א מעובדא דלוי בר סימון בסוף פרק שילוח הקן שהקנה פירות שובכו לרב יהודה, ובא ר"י לפני שמואל ואמר לו שיטרוף בקן כדי שתוגבה האם, ויזכה לוי בר סימון בביצים ע"י חצירו, ואח"כ לוי יקנה לרב יהודה את הביצים בסודר, והרי מהא דרצה לוי להקנות אותם לרב יהודה מוכח שגילה דעתו שרוצה לקנותם, ואפ"ה אמר שמואל שצריך לטרוף על הקן כיון שלוי עדיין לא זכה בביצים ולא יכול להקנותם לרב יהודה, ולמה לא זכה לוי הא רצה לקנותם, ואף שאסור דהאם רובצת הרי ע"י חצר כשרוצה יכול לזכות גם באיסור, אלא מוכח כהריטב"א דא"א לזכות ע"י חצירו באיסור.

ובשו"ת חקרי לב אבהע"ז סי' כ"ד הקשה על ראית המחנ"א, א. יתכן שלוי ורב יהודה לא ידעו מימרא דרב דאסור לזכות בביצים כל זמן שהאם עליהם, וכן נראה דלא ידעו, דאי ידעו למה הלכו לשמואל לשאול היה לרב יהודה ישר לעשות כן, וא"כ י"ל דבדרך היתר היתה דעתו להקנות, ולא בדרך איסור דהוי קנין בטעות. ב. ועוד דאף אם ידעו דאסור לזכות מנ"ל בדוה שהקנה לר"י דרצה לעבור איסור יתכן שהקנה כדי שיחול באופן של היתר ולא באופן של איסור, דלא שביק איניש היתר ואכיל איסור, וכן ראיתי בספר האיר יוסף על פ' שילוח הקן שהעיר כן, ועוד העיר בחקרי לב דמהראשונים לענין חמץ מבואר דיכול לזכות ע"י חצירו בחמץ אע"פ שעובר איסור. ובהערות למרן הגרש"א זצ"ל חולין קמ"א: מהדריק כ', וביאור הריטב"א לא משום דאיסור גביה חלוק משאר איסורין, אלא דקניני הגניבה חלוק מקנין גמור, דבגניבה אין הקנין חלוק להתחייב עליה ולכן קונה חצירו גם באיסורא, ולקנות חמץ בפסח מנכרי בקנין חצר תלוי נמי בב' שיטות הנ"ל [ולריטב"א לא יקנה].

ובשואל ומשיב מהדורא שתיתאה סי' ט"ז פירש באופן אחר את דברי הריטב"א, והעיר תחילה דלמה לא יוכל לזכות אף דעובר אמימרא דרחמנא, מ"מ למה לא יקנה לו חצירו כבגניבה, ופירש בכונת הריטב"א על פי דברי הנמוק"י גבי ראה אותן רצין אחר מציאה דסגי בחצר המשתמרת, והק' הנמוק"י הא בשליחות צריך שיהא שליח של בעל הממון, וזה לא שייך במציאה, ומיגו דזכי לנפשיה לא שייך בחצר, וביאר הנמוק"י דהוה כדי אריכתא, דכל מה שביד האדם מניח בחצירו המשתמרת, וכל שזכות הוא לו זכה לו, משא"כ דבר שהוא חוב לו, ולפי"ז ביאר השו"מ דמה שהוא איסור אף שרצונו לזכות, אבל כיון דבעצם אינו זכות לא שייך ידא אריכתא, דהרי אם ירצה לזכות לאחרים לא יוכל דאשדל"ע, וא"כ לא שייך שהחצר תזכה, דכל דאיהו לא מצי עביד שליח לא משוי, וחצר הוי כידא אריכתא, וכיון דאפי' אם יעשה בפירוש שליח בדבר שאין בידו לזכות לאחרים אין זה נהיה שלו, ואיך יזכה לו חצירו ותעשה כידו כשגם ידו לא יכול לזכות.

אבל בעומד בצד חצירו קונה לו חצירו אפי' במקום שהוא חוב לו, ולכן הצריך הרא"ש שיאמר שאינו רוצה לזכות בחמץ, דבעומד בצד חצירו גם הריטב"א מודה שחצירו תזכה אף שעובר איסור, דכשעומד בצד החצר הוי כידו ממש ולא רק כדי אריכתא, וזה חידוש גדול בדעת הריטב"א.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

בדין מחיצה לחמץ הנמכר לגוי

נתעוררה לי שאלה בשנים האחרונות, כידוע יש דין שמי שמוכר החמץ שלו לגוי ונמצא בביתו, צריך לעשות מחיצה י' טפחים לפחות או להכניס אותם בחדר נעול. והשאלה שלי היא אם מיהשו מניח כל החמץ שמכר לגוי (ולא חמץ גמור כמו עוגות ולחם וכו' רק תערובת חמץ) במרפסת באיזו פינה, ומכסה אותם עם סדינים והם נמצאים בתוך קופסאות קרטונים וכו', האם זה מספיק היכר שלא יבוא ויאכל אותם בפסח או לא. אולי שכיון שמצאנו כנ"ל, שאפשר לעשות מחיצה בין החמץ שמכרתי לגוי לביתי בגובה י' טפחים, ולא ראיתי בספרים כמשנ"כ וכו' שצריך להיות רחוק ממני, שהרי גם אם עשיתי מחיצה זה לא אומר שאני לא יכול בקלות לקחת מהחמץ ההוא, שהרי סוף סוף החמץ נמצא מולי ובכל זאת חז"ל התירו, אז רציתי לומר שגם אצלו אם אני מניח החמץ הנ"ל במרפסת מכוסה בסדינים יהיה מספיק היכר, וגם כל השנה לא נמצא שם החמץ ההוא רק בביתו, אז למה לחשוש שיקח מהחמץ שמכר לגוי. אני לא מצאתי היתר או חומרא בזה, רק מסברא אני רוצה להתיר כזה דבר.

אשר טהרני - ירושלים

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תמ"ח

תמ"ח, א'. בטור הביא דדעת הרי"ף ועוד שחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אפי' באכילה, והעיטור סובר שמותר בהנאה אך באכילה אסור. ובשו"ע פסק כהרי"ף.

תמ"ח, ג'. בבה"ל ד"ה חמץ הביא שהנועד ביהודה צידד להתיר חמץ שעבר עליו הפסח לנגזל שגזלו ממנו החמץ ועבר עליו הפסח, והאחרונים אוסרים בזה. [מיהו בגזל עכו"ם חמץ של ישראל ועבר עליו הפסח, כמה אחרונים צידדו להקל]. במ"ב (סק"ט) הביא מבית הלל שנשאל על ישראל אחר שהיה לו קודם פסח ברחיים של נוכרי דגן לטחון, ונתעכב הדגן ברחיים עד חוה"מ, וכשהגיע שביעי של פסח הנוכרי טחן את הדגן ועשה ממנו פת, והשיב הבית הלל שמותר ליקח הדמים בעד הפת ההוא מן הנוכרי, והנוכרי ההוא יאכלנו או ימכרנו לנוכרי. והחק יעקב הסכים דמותר אף באכילה [מטעם שמא החליף העכו"ם הדגן והוי רק ספק חמץ שעבר עליו הפסח, והבית מאיר התיר מטעם שלא כל האונסים שוים, ובאונס כזה דלא היה יכול כלל לאסוקי אדעתיה שיאפה העכו"ם מקמחו חמץ, בודאי לא נקסותו חכמים].

במ"ב (סק"ט) איתא דאם הניח ישראל חטים ברחיים, ובא עכו"ם ואמר לישראל שלחתו וטחננו, החק יעקב הביא בשם חינוך בית יהודה דיש כאן הרבה ספקות להקל, והפמ"ג מפקיע הוצא שדרך אנשי המקום ללחות החטים קודם הטחינה, ומצדד שיחליפנו העכו"ם בחטים אחרים, ובשה"צ (י"ג) הכריע דבמקום שאין העכו"ם רוצים להחליף מותר הקמח גופא [דעדיין איכא ס"ס, שמא לא לתתו עד שנתחמץ, ושמא הלתייתה היתה אחר פסח, וגם זה אונס דלא הוה ליה לאסוקיה אדעתיה כדאיתא בבית מאיר].

בבה"ל ד"ה אפי' הביא דהיכא שביטל החמץ אך לא בדק מחמת אונס, תלוי במח' לקמן בסעיף ה', דלמחמירים שם בבדק וביטל החמץ ומצא חמץ לאחר פסח, כאן כ"ש שיהמירו, ולמתירים שם יש לומר דה"ה הכא אף כשלא בדק, מ"מ כיון שהיה אנוס בזה לא גרע מבדק וביטל ומצא אחר פסח. ולמעשה כתב הבה"ל דיש לסמוך על המקילים להתיר בהנאה במקום הפסד מרובה.

במ"ב (סק"ב) הביא שאלת האחרונים מאי שנא הכא שהצריכו להוציא החמץ מרשותו אע"פ שמכרו כבר, והוא אצלו פיקדון בעלמא ובלא אחריות, ובעלמא לא מצריכנן ככה"ג אלא מחיצה בעלמא. ותיזף החק יעקב דגם כאן הדרך כך, ולא הצריכו הכא להוציא מרשותו אלא כדי שיקנה העכו"ם החמץ במשיכה, והא"נ אם כבר הוציא העכו"ם החמץ וקנהו במשיכה לביתו כדן, מותר לו אח"כ להכניס החמץ לביתו של ישראל ודי במחיצה בלבד.

אולם העול"ש פרח"ח וש"א תירצו דהכא מגרע גרע, כיון דעיקר החמץ יודע העכו"ם שהוא של ישראל ולא יענ בו על אף שקנהו, מחזי כחמצו של ישראל אם היה בביתו, וגם איכא למיחש שמא יבוא לאוכלו, דכיון דדידיה הוי מעיקרא לא בדיל מיניה. ובשה"צ (כ) הביא מהאחרונים דלשיטה השניה הוי ייחוד זוית

חמץ

שני

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

חמץ

משתכר באיסורי הנאה

כ' השו"ע סי' ת"נ ס"ה: "יש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי ע"מ שיאפה בו מצה, ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו". ומבואר במ"ב שאין כאן משום משתכר באסווה". כיון שגם אם הגוי לא יאפה חמץ כלל חייב לפחות לישראל, שהרי השכיר לו התנור לזמן, וממילא הישראל לא משתכר במה שאופה הגוי חמץ, ומ"מ לכתחילה צריך לומר לו שיאפה מצה דא"כ" כיון שידוע שדרכו לאפות בו חמץ, הוי כאילו השכיר לו לאפיית חמץ דאסור, עכ"ד. הנה ממש"כ המ"ב שלכתחילה צריך לומר לו שיאפה מצה, משמע שבדיעבד גם אם לא אמר לו שיאפה מצה, מותר לכתחילה ליטול שכרו, ויש רק דין לכתחילה לומר לו כן. וצ"ב כיון שכשלא אמר לו לאפות מצה, הוא כאילו השכיר לאפיית חמץ, כיון שדרכו לאפות חמץ, והרי בהשכיר לו לאפיית חמץ אסור לו ליטול שכרו משום משתכר באסווה", שהרי בלא שאפה חמץ לא חייב לפרוע שכרו, א"כ ה"נ כשלא אמר לו שיאפה מצה נאמר שיאסר ליטול שכרו, ורק בדיעבד אם קיבל יהא מותר ליהנות מהם. ועכצ"ל שבאמת גם כשלא אמר לו שכל מצה אין כאן דין משתכר באיסווה", וכמבואר במ"ב כיון שהשכירו לזמן, ממילא הגוי חייב לפרוע גם בלא שיאפה חמץ ואינו משתכר באסווה", אלא כיון שדרכו לאפות חמץ זה רק "נראה" כמשכירו לאפיית חמץ ונראה כמשתכר באסווה", ולכן לכתחילה צריך לומר ע"מ שיאפה בו מצה, כדי שלא יהא "נראה" משתכר באסווה", אבל באמת אינו משתכר באסווה", וכנ"ל וא"ש. ויעוי' בלשון הגר"ח ז"ל: אלא שלכתחילה צריך להתנות עימו כך כדי שלא **יהא נראה** כמשתכר באיסווה", כיון שהדבר ידוע שאין הנכרי שוכר התנור אלא כדי לאפות חמץ, עכ"ל.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן ת"נ

ת"נ, א. במ"ב (סק"א) הביא מהש"ג בשם הראי"ז שישראל שהלוח חמץ לעכ"ם לפני הפסח, ושילם לו חמץ כז"יב לאחר הפסח, הואיל ואינו מחזיר לו החמץ הראשון בעיניה מותר, ומוכח מדבריו דאם מחזיר לו אותו חמץ אסור, אולם הפנ"ג מוה"ר, ופסק המ"ב דלמעשה יש להחמיר בזה, דמחזי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, כיון שהחזיר לו אותו החמץ גופא.

ת"נ, ב. בב"י הביא מהראב"ה שישראל שמקבל מגוי ככרות הרבית בכל שבוע, יאמר לו קודם הפסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות, ואז אפי' אם באו אח"כ לחשבון מותר לקבל ממנו מה שלא קיבל בתוך הפסח, ובהגהות מיימון ובמרדכי משמע דבכה"ג מותר אף כשלא התנה עמו לפני פסח.

בשו"ע כתב כהראב"ה, ובמ"ב (סק"ד) הביא דהסכימו האחרונים דמה שצריך להתנות זה רק לכתח"י, אבל בדיעבד אפי' אם לא התנה כלל נמי שרי לו לקבל הככרות אחר הפסח בשביל שבוע של פסח, ואע"ג שיחדם לו לישראל בפסח, דכל זמן שלא באו לרשות ישראל לא זכה בהם, ואין לו עליו אלא חוב בעלמא של ככרות ולא אותם גופא, והרי הן של עכ"ם עדיין כל ימי הפסח.

בבה"ל ד"ה יאמר הביא מהט"ו שחילק שמה שמועיל תנאי קודם פסח זה רק כשלא הלוח לו לזמן קצוב, רק שכל שבוע שמחזיק מעותיו ישלם לו ריבית, דזה נחשב כאילו התנה בתחילת ההלוואה, שהרי אם העכ"ם רוצה מסלק לו מעותיו, אבל בהלוח לו למשך זמן, ובזמן זה אף אחד לא יכול לחזור בו, והגוי מחויב לתת לו ככרות כל שבוע, לא מהני אם התנה לפני פסח, אא"כ התנה לפני ההלוואה, אולם המג"א ועוד פליגי אט"ו ולא חילקו בזה [והפנ"ג החמיר לכתח"י כהט"ו היכא דדינא דמלכותא דינא שהתנאי קיים, ואין הישראל יכול לחזור בו], ולמעשה פסק בבה"ל בדיעבד יש להקל גם היכא דדינא דמלכותא וכי. (ונראה מדברי הבה"ל לכא' שלכתחילה חשש לדברי הט"ו).

ת"נ, ג. בב"י הביא מהגהות מיימון שגוי וישראל שיש להם תנור בשותפות, מותר ליהודי להתנות קודם הפסח שהגוי יטול את של פסח והיהודי יטול מעות כנגדם, ובבלבד שיטול את המעות לפני הפסח, וממהרדכי בשם הר"מ משמע שכשמתנה עמו, א"צ ליטול דמי אותו שבוע קודם הפסח. ובשו"ע לא הצריך ליטול הדמים קודם הפסח.

במ"ב (סק"ו) הביא דס"ל להט"ו דדוקא כשאומר לו ואני אטול אח"כ דמים כנגד הככר שנשטלו, או דמיייר שאומר לו טול אתה שבוע זה של פסח את התנור ואני אטול שבוע שלפניה ש' שאח"כ מה שיוזמן לי, דזה מותר, דחולקין הזמן ואין לזה עז' כלום, אבל כשאומר לו טול אתה הככרות מה שיהיה בפסח ואני אטול כסכום זה אח"כ, הרי ניהא ליה בהככרות שבתנור וזוכה לו התנור ואסור, והפרי"ח ועוד אוסרים אפי' כשאומר לו ואני אטול אח"כ דמים נגד הככרות שלקחת, דמ"מ נהנה האב דמי שיווי חמיצו בפסח, ולמעשה כתב המ"ב שהסכימו האחרונים דנכון לנהוג שימכרו להעכ"ם התנור על שבוע של פסח שיהיה לגמרי ברשותו, ויקצוב עמו מקח עבור זה, ויטול ממנו הדמים מתחילה קודם פסח.

ת"נ, ד. בשו"ע כתב "ישראל שהיה לו תנור ואפו בו עכ"ם חמץ בפסח, אפי' מעות אסור לקבל בשכרו, דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה", וביאר במ"ב (סק"ט) דלכתח"י אסור מדרבנן בכל איסורי הנאה, ובשה"צ (י"ד) הביא דוה"י שיטת הרמ"א, אולם דעת המחבר (לקמן בסעיף ה') שרק בעז' אסור להשתכר באיסורי הנאה [נמה שכתב כאן המחבר "דהוה ליה משתכר" וכי, דוקא בזה משום דדרבן היה לתת ככרות, ואלו המעות הם חליפי ככרות, ואף דאינו תופס דמיו היינו רק בדיעבד, אבל לכתחילה אסור].

ת"נ, ה. במ"ב (סקי"ב) הביא שמהשו"ע עולה דאסור לישראל להשכיר ביתו בפרישות לשום בו חמץ, משום דמשתכר באיסורי הנאה, והביא שם המ"ב דמשמע מהט"ו ועוד שאסור בכה"ג רק כשהגיע זמן איסורו, כגון בפסח או ע"פ, אבל קודם אינו אסור אפי' לכתח"י, והב"ח ועוד מחמירים בזה אפי' תוך שלשים קודם לפסח.

ת"נ, ו. בב"י הביא דדעת הטור דמותר לומר לעבדו בפסח הילך דינר זה וקנה ואכול אע"פ שידוע שיקנה חמץ, אבל לא יאמר לו קנה ואכול ואני פורע, והמרדכי התייב גם כשאומר לו קנה ואכול ואני פורע, אא"כ הישראל הקדים דינר לומר או נשא ונתן ביד.

השו"ע סתם כהטור, והביא ביש מתירים את דעת המרדכי, ובמ"ב (סק"ז) הביא להעיקר לדינא כהיש מתירים, אך לכתח"י נכון לחוש לסברא ראשונה בעבדו ושפחתו שמוזנותיהן עליו, שלא לומר לו שילך ויקיף על חשבונו, אלא יתן לו מעות מוזמן והוא יקנה מה שירצה.

[במ"ב (סק"ח) הביא דליש מתירים מותר גם לומר לחזנוני תן לפועל חמץ ואני פורע].

במ"ב (סקי"ט) הביא דהמחבר ביו"ד כתב דגם בהקדים לו דינר אינו אסור אא"כ אמר לו יהא דינר זה בידך עד שתיתן להפועל שלי, אבל אם הרשהו להוציאו כעשוי להוצאה מותר, דלעשה שנותן להפועל אין כאן דינר שיקנה לבעל הבית, אבל ש"ך וט"ו ועוד חילקו עליו והסכימו דאסור בכל זוגני.

ת"נ, ז. בב"י איתא דנמצא בתשובת הגאונים דאסור להשכיר חמורו לגוי להביא עליו חמץ ממקום למקום, ובטור הביא מהתוספתא להיתר. ובשו"ע פסק כהטור. ובמ"ב (סקכ"ה) כתב דהשו"ע שהתיר ס"ל דמותר להשתכר באיסורי הנאה (ורק בעז' אסור), אבל אגן דנקט'י להחמיר בזה יהיה אסור גם כאן להשכיר חמורו לגוי להביא עליו חמץ, והביא המ"ב שם דגם לאוסרים זה דוקא שהשכיר בפירושו להביא עליו חמץ [ובשה"צ (מ"ו) הביא מהמג"א דאפי' אם הישראל יודע שיביא עליו חמץ, כל זמן שלא פירש מותר, אבל כלים כיון שמסתמא עומדים לבשל בהם חמץ, אפי' סתם אסור להשכיר]. אבל אם השכיר סתם לזמן והביא עליו חמץ מותר, שהרי אם לא הוליק עליו שום דבר ג"כ היה צריך לשלם לו שכרו.

בשו"ע כתב דאסור להשכיר כלי לא"י בפסח כדי שיבשל בו חמץ, וביאר במ"ב (סקכ"ד) דהאיסור הוא משום שהוא רוצה בקיומו של החמץ, שאם ישפך החמץ בשעה שהחזיר עומד על גבי האש יפקע הכלי. ובבה"ל ד"ה בפסח הביא מהגר"ז דס"ל שגם כשמשכירו קודם פסח יש את הבעיה של "רוצה בקיומו", והב"ח התייר בשלשים יום קודם הפסח. עוד הביא שם בבה"ל שהאיסור של "רוצה בקיומו" הוא רק לכתח"י, אבל בדיעבד אין להחמיר.

במ"ב (סקכ"ח) הביא דלמכור לנכרי בפסח כלים חמוצים הבית מאיר התייר, שהרי נהנה דין מגוף הכלי ולא מבלוע [אא"כ נותן לו העכ"ם יותר בשביל שהוא בלוע], והח"י אדם אסר.

אביחי כהן - אופקים

סימן תנ"א

הכשר הסכניים בהגעלה או בליבון

א. כתב השו"ע בסימן תנ"א סעיף ג': סכניים מוגעלין בכלי ראשון ומותרין [ועי' מ"ב ס"ק י"ט]. הנה איתא בפסחים דף ל' עמוד ב', אמר ליה רבינא לרב אשי הני סכניי בפסיסתא היכי עבדינן להו, א"ל לרידי חדתא קא עבדינן, א"ל תינח מר דאפשר ליה, דלא אפשר ליה מאי, א"ל כעין חדתא קאמינא, קתייהו בטינא ופרזיליהו בנורא והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין. והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון. עכ"ד הש"ס. ומבואר בתוס' והר"ן ז"ל ב' דרכים בטעמא דסכניים א"צ ליבון כמו כל דבר שתשמישו ע"י האור, א. דסכניים קטנים [עכ"פ] שאני דרוב פעמים משתמש בו שלא ע"י האור. ב. דחמץ חשוב היתרא בלע, ואפי' ע"י האור סגי ליה בהגעלה כדאית' בעז' דף ע"ו ע"א. ונמצא דא"א לנו לתפוס ב' החומרות, גם דגזיל בתר מיעוט תשמישו, וגם דנצריכו ליבון היכא דהוי מיעוט תשמישו. ולפי"ז הק' הגאון רעק"א ז"ל בהגהות בהא דכת' המג"א סי' תנ"א ס"ק ו' דלפי"מ דהחמיר הרמ"א בסעי' ו' דהולכים גם בתר מיעוט תשמישו, הסכין צריך ליבון דלפעמים תוחבים בראשו פת, וקשה דהא אם תפסי דאול"י גם בתר מיעוט תשמיש יק' מההיא דסכניים דסגי בהגעלה, ועי' דנצטרך לומר דחשיב היתירא בלע וא"כ א"צ ליבון. וכינ"ל יש לתמוה בהא דכת' הח"י אדם, הובא במ"ב ס"ק ס"ד לענין הסקאווראדעס היינו מחבת לטיגון, דכיון "שפעמים" מחמין בהן לחולה צריך ליבון. והנה בר' ריטב"א בפסחים בסוגיין משמע דס"ל דאם ידעי' שודאי נשתמש צריך ליבון, והא דסכניים משום דבסתמא לא חישיי' [כיון דסו"ס הוי גטל"פ]. אולם בפשוטו מד' הפוסקים לא משמע כן. ועי' מ"ב ס"ק י"ט שבאר בהדיא בהא דפסק השו"ע דסכניים סגי בהגעלה משום דר"א דחמץ חשוב היתרא בלע, וגם דר"א דאול"י בתר רוב תשמישו, וא"כ איך הביא המ"ב בשם הח"א להצריך ליבון. וי"ל ד' הח"א דמייירי בכן יומו, דבזה ליכא שריותא דמיעוט תשמישו, וכמבואר בפוסקים ובמ"ב ס"ק מ"ו].

ביסוד היתר דרוב תשמישו

ב. והנה בעיקר היתרא דרוב תשמישו צ"ב, דהלא שימוש פ"א אסור, וא"כ מי גרע בזה שנשתמש רוב היתר. ומד' הבי"י סי' תנ"א וכו"מ בשו"ת הרמ"ע דהיסוד הוא כיון דמדא' הוי אינו בן יומו הקילו חז"ל לסמוך על מיעוט תשמיש. וכו"מ במ"ב ס"ק מ"ו. והנה שם בד' המ"ב וכן בס"ק נ"א משמע דבספק נמי שרי, וזה צ"ע דהלא מדא' לא מהני כלל טעמא דרוב תשמיש, וא"כ הוי בגדר ספק דא"י [שו"ר בס' חזו"א]. וצ"ע.

בגוף הכשר דרוב תשמישו

ג. עי' בחזו"א דמוכח דמבאר דאין הגדר דאמרו דא"צ הגעלה או ליבון למיעוט תשמיש, אלא דהכשר הקל מועיל להכשר החמור [ונפ"מ אם הגעיל הכלי בתוך מעלי"ע, ובדין מיעוטו באיסור ורובו בהיתר].

גדר ליבון ניצוצות ניתזין או קש נשרף [בביאור דברי הרמ"א]

ד. כתב השו"ע סי' תנ"א סעיף ד': כלים שמתשמישים בהם ע"י האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם. וכתב הרמ"א: ויש מקילין אם נתלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ. ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו סגי בליבון כזה. עכ"ד. הנה בפשוטו המובן מד' הרמ"א הוא דיש סובריב דבעצם דין ליבון הוא שקש נשרף עליו, ולזה היכא דרק "מחמירי" ללבנו סגי בליבון כזה. אבל האמת דא"י הפירושו, וכמו שמבואר ג"כ במ"ב וביאור הגר"א, דהלא המעיין בבית יוסף יראה דלכ"ע ליבון אינו ע"י קש, ורק דמהני מדין הגעלה, ועי' דהביאור הוא דכת' משום דיש סובריים דחמץ בפסח חשיב היתירא בלע וסגי בהגעלה ממש, אכן א"כ ל"ל להרמ"א לכתוב דסגי בליבון קל, דהו"ל לומר דיש חולקים דסגי בהגעלה. גם לענין מש"כ הרמ"א דכל היכא דמתחמירי סגי בליבון קל, ודואי דבכוונה דוקא ליבון קל ולא הגעלה, וצ"ב דהיכן מצינו דליבון קל יועיל יותר מהגעלה, וצ"ע.

אם חמץ בפסח חשיב איסורא בלע או היתרא בלע

ה. בט"ו סימן תנ"א ס"ק ח' הקשה בהא דכת' הר"ן דחמץ בפסח מחשב בגדר איסורא בלע, ודלא בס' תמז' ס"ד פסק השו"ע דחמץ שנתבטל קודם הפסח אינו חוזר וניעור, והוא בהגהות רעק"א ז"ל שהק' דהא גם בע"פ אית עלי איסורא, ומי"מ כיון דעכ"פ לא היה בפסח מתבטל, יעו"ש. אכן לעג"ד ביאר ד' הט"ו הם פשוטים, דהט"ו הבין דהא דמחשב חמץ איסורא בלע לא אך משום חדלות שם חמץ עליו, אלא משום דחשוב בגדר איסור עתה לענין הפסח, וא"כ הוק' להט"ו דאם חשוב כבר עתה בגדר איסור ודאי ראוי לשלם ליה יתבטל כיון דחל כבר עתה איסור לענין הפסח. אולם באמת קי' הט"ו יש ליישבה, דכיון דעכ"פ לענין קודם הפסח צריכין לדין ביטול שוב מתבטל לגמרי. אבל הט"ו הבין דכיון שיש כבר עתה דין איסור לענין הפסח, ממילא דלא יחול ביטול לענין הפסח, ודו"ק.

בהא דבכל הגעלה לא חשיב ביטול איסור לכתחילה

ו. כתב הטור יו"ד סימן קכ"ב: וכתב הרשב"א איסור מועט שנבלע בכלי, אם דרכו של אותו כלי שלא להשתמש בו בהיתר מועט בכדי שיתן זה טעם בהיתר שישתמשו בו כמו קדרה גדולה וחבית גדולה וכיוצא בהם, הרי זה מותר להשתמש בו לכתחלה אע"פ שהוא בן יומו, לפי שא"א לבא לידי נתינת טעם, אבל אם הוא כלי שמתשמישים בו בדבר מועט כמו קערה וכיוצא בו אסור להשתמש בו, שאין מבטלין איסור לכתחילה אפי' איסור מועט ואפילו איסור הבלוע, ע"כ. ואינו נראה להתייר, מקו"ו דאפי' קדרה שאינה בת יומא שהיא מותרת אסורה משום גזירה אטו אי"כ אמאי היכא דדרך להשתמש במרובה מועטין ליה, ונוכל לדחוק דכיון דדרך להשתמש במרובה אין כוונתו לבטל אלא לאכול המותר, אבל היכא דדרך במועט אם עשה מרובה ש"מ דכוונתו לבטל, ודחוק דמנ"ל דכיון לכך והכל תלוי בכונתו, עוד יש לדחוק דחז"ל לא אסרו אלא לעשות פעולת ביטול, אבל היכא דבלא"ה כך דרכו גם בלא הביטול לא אסרו עליו. אכן באמת המעיין בב"י שם שהביא לשון הרשב"א ז"ל בתורת הבית יראה דברים אחרים, שסיים הרשב"א: אבל אם נבלע בכלי שדרכו להשתמש לעתים בדבר מועט כקערה וכי"ב אסור להשתמש אפי' בשפע, גזירה שמא ישתמש בה בדבר מועט ויבא בו ליד נ"ט, עכ"ל. הרי דגם היכא דמשתמשים בדבר מועט אתי עלה הרשב"א ז"ל אך מטעם גזירה, ולאמא דלא ס"ל להרשב"א כלל דשייך בזה אין מבטלין איסור לכתחילה, וצ"ב הטעם.

וי"ל כנ"ל דכיון דמבשל כדי להשתמש בהמותר שרי ליה לבטל, והגם דצ"ע טובא דהלא יודע הוא שיש שם טעם איסור, וכל עצמו אינו אלא "שגם יתבטל האיסור". ולכא' צ"ע ג"כ במה שהביא הטור טעם אחר [וכ"מ בשו"ע סי' קכ"ב כטעמא דהטור], אולם באמת מקו"ד הטור הם מד' תורת הבית הקצר, וד' הבי' הם מד' תוה"ב הארוך כמבואר בב"י, וצ"ע בסתירת הדברים בר' הרשב"א.

ועי"פ נלענ"ד בדעת הרשב"א ז"ל בתוה"ב הארוך, דס"ל דבששים ליכא כללא דאין מבטלין איסור לכתחלה, כיון דהיסוד דוקא היכא דמתבטל מדין ביטול ברוב, אבל הכא בששים תו ליכא טעמא, וא"צ כאן לחלות דין ביטול [וסברא זו כת' הגוב"ב וחת"ס בדעת תו' חולקין], אכן לשון הרשב"א מורה יותר דהטעם משום דהוי בלוע בכלי, וצ"ב.

והנה לכא' קשה בכל הגעלה דכת' הרא"ש דאם הכלי בלוע בו איסור צריך ששים כנגדו [היכא דהוי בן יומין], וצ"ע לכא' דהא אכתי אין מבטלין איסור לכתחלה, ועי' מ"ב סי' תנ"ב ס"ק י"ג שכתב: מותר להגעיל סכין אסור בקדרה כשרה אם יש ששים במים נגדו, ולא הוי כמבטל איסור כיון שאין כוונתו אלא להוציא הבליעה, ומי"מ אין להשתמש אח"כ בהמים שבקדרה [אחרונים], עכ"ד המ"ב.

ומבואר מזה יסוד גדול, דיסוד דינא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא דוקא כאשר כוונתו לבטל, ולא כאשר כוונתו לדבר אחר, ולכא' קשה דהלא כוונתו שיתבטל הטעם כדי שלא יבלע שוב.

והנה בסוגיא דף ל' ע"א פרכ"י אהא דאמר רב קדירות בפסח ישברו, ולשהיניה לאחר הפסח וליבשל בהו שלא במינן, והק' התו' דהא אין מבטלין איסור לכתחלה, ובמאיירי שם כתב דלא אמרו אין מבטלין איסור לכתחלה, וכן דשיל"מ לא בטל בטעמא. ואפ"ל כנ"ל דיותר מששים אין כאן טעם איסור כלל [כל זמן שאין עצם האיסור בהתערובת], אכן בעיקר קו' התוס' שם צ"ע לענ"ד, דהלא מיירי דהקדירה לאו בת יומא, ואסורה אך מדין גו"ט לפגם לכתחילה וכמש"כ שם התוס', וא"כ הלא אין כאן איסור כלל בהתבטיל, וגם בהקדרה עצמה הלא אין הגידון "אם יאכל הטעם" כיון דבהתבטיל בלא"ה מותר לו, והגדון הוא אם לבשל בהכלי, וא"כ מאחר דהוי ביטול בהתבטיל ואל ליכא איסור כלי דאינו אסור שוב שרינן ליה לבשל מעתה. וצ"ל דמ"י כיון שדורש האיסור לבשל בהקדירה הוא מכח שלא יתערב האיסור בהתבטיל, ממילא דאסור לגרום לכך גם ע"י ביטול, דהגדר הוא דאסור לגרום האיסור לכתחלה אם ע"י ביטול אם ע"י ביטול, ועיין.

האם כלי גללים יש להם הגעלה

ז. כתב השו"ע בסימן תנ"א סעיף ח': אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת דינם להכשירם בהגעלה. הנה הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות כתב דכלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה סגי להו בהדחה, וא"צ מריקה ושטיפה, וקשה מזה דכת' הר"ף דבורמי דגללא צריכים הגעלה. והנה בורמי דגללא פי' כלי גללים, ומוכח דסגי להו בהגעלה, אולם בחזו"א ביאר דודאי כלי גללים דינם ככלי חרס, והא דכת' הרמב"ם דסגי בהדחה היינו לענין הבעין, והא דכת' הר"ף בורמי דגללא היינו שיש. ומד' המאירי ג"כ מוכח דס"ל דכוונת הר"ף היא כלי אבנים, ומבואר שם בד' המאירי ממש כד' החזו"א, דהא דכת' הרמב"ם דסגי בהדחה היינו אם לא רצה לבשל בהם דאין כאן חיוב מריקה ושטיפה, אבל מדין הכשר כלי דעלמא דאי צריך הכשר, אבל משמע מד' המאירי דאינם צריכים שבידה, ועי' ג"כ במאירי סוף עבודה זרה.

בביאור הדין דסתם כלים אינם בני יומן

ח. מבואר בטור ושו"ע יו"ד סי' קכ"ב דסתם כל עכ"ם וכן כלים ידידן לאו בני יומן, ומבואר בתו' וראש"ש דהיינו מטעם ספק ספיקא, ספק שמא נשתמש בו דבר פגום, ושמא אינו בן יומו [ויל"ע לישנא דסתם כלים לאו בני יומן, דהלא אין הטעם דסתמו אינו בן יומו אלא דיש כאן ס"ס], ויל"ע אמאי לא מקילי מטעם "חזוקה", דיש להכליל חזקה. וצ"ל דבזה שבא לרשות הנכרי פקע חזקותו. וכ"מ בט"ו סי' קכ"ב לענין עכ"ם אין נאמן נגד התבטיל, אלא לפי"ז שוב בכלי ישראל בזה א"צ לטעמא דס"ס, אלא דהתבטיל יש לו חזקה דכשר הוא. [ואולי דיש הלא גדרים בחזקה דיש מקומות דהחמירו כיון דהורע החזקה].

אם עושים ס"ס לכתחילה

ט. עי' ט"ו ושו"ך יו"ד סי' קכ"ב, ויש ללמוד מהם דל"א ס"ס לכתחילה, וכ"מ מהדין דסתם כלים לאו ב"י דלא שרי לכתחלה מטעם ס"ס [ולענין הדרבנן ספד"ר לקולא, עי' בית מאיר]. ודו"ק.

נדב פרץ - הקריה החרדית בית שמש

גדר הגעלת כלים

בפשטות הגעלה הוא ענין מציאותי בעלמא, שע"י הגעלה וליבון יוצא כל מה שנבלע בו, ומה שהאריכה התורה בפרשת מטות אך את הזהוב וגו' כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר וגו' וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים, לא בא אלא לגלות את המציאות באיזה אופן הבליעות יוצאות. [ואולי י"ל שהתורה באה לחדש שאע"פ שבהגעלת דבר שתשמישו ע"י האור יוצא עיקר הטעם, ולא נשאר אלא טעם קלוש שמסבירא לא היה ראוי לאסור, ובאמת בהיתירא בלע הוא נותר בכה"ג, מ"מ באיסורא בלע גזרה תורה לאסור גם בזה. ושור"י שכן העלה במועדים חזנים ח"ד סימן רי"פ ד"ה וע"פ, ודו"ק].

אבל החזו"א (יו"ד סימן ט"ז ס"ק ה') רמו בקצרה שי"ל באופן אחר, שבאמת בכל הגעלה נשאר קצת טעם התורה היתירתו. ולכא' כונתו שלעולם נשאר בו שיעור טעם שיש בכחו לאסור, אלא שמ"מ כיון שיצא חלק גדול מטעמו היתירה התורה, ולפי"ז הגעלה אינה ענין מציאותי גרידא אלא מעשה מתיר. ואין להקי על החזו"א מהרמ"א (או"ח סימן תנ"ב סעי' א') שכתב שאין להגעיל כלי חמץ בפסח מכיון שאז חמץ בבששה, ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובולע, ולמה הוצרך הרמ"א לחשב חוזר ובולע ולא אסר מפני אותו טעם שלא יצא בהגעלה, שבאמת אותו טעם שנשאר בכלי, אין לו כח לאסור אפי' מדין משוה מכיון שהיתריתו תורה.

[שור"י בספר הגעלת כלים עמוד כ"ו שציין שנחלקו הפוסקים האם הגעלה מוציאה את הכלי או לא, אבל לא הזכיר מדברי החזו"א אלא ציין לפנים יפות (פרשת תרומה ד"ה עוד נר' הטעם) ושואל ומשיב (מהדורא ו' סימן מ"א ד"ה והנה וסוף ד"ה ודרך אגב) שכתבה שבהגעלה נשאר משוה, ולכא' כונתם שלא נשאר שיעור שיכול לאסור, ודלא כחזו"א שמכר שצריך להגיע להיתר מיוחד. אמנם עי"ש הטיב בשואל ומשיב שלא נר' שמתכוין לומר שבכל הגעלה נשאר משוה, אלא שבמקום שהיה בלוע מעיקרא רק משוה לא שייך להוציאו ע"י הגעלה, והיינו כעין הבנת הפרמ"ג (יו"ד סימן צ"ב במשכ"ז ס"ק ט"ו) ורע"א (שם סימן קי"ו) בדעת הט"ו שמשוה איסור שנבלע בחתיכה לא יוציא ממנו לחתיכה אחרת].

והציין כמה דברים המתיישבים יותר לצד זה שהגעלה הוא מעשה מתיר:

א. בשו"ע (או"ח סימן תנ"א סעי' ו' וסעי' כ"ה) הביא בצורות הכשר הכלי תלוי לפי רוב שימושו. ובשו"ת הרשב"א (ח"א סימנים שע"ב ותת"י) כתב שחכמים הקילו כן מכיון שכל מה שצריך להכשיר כלי שאינו בן יומו זה רק מדרבנן. אבל בנהר שלום כתב שמסתמיתם הפוסקים משמע שמדוברי אפי' בכלי שהוא בן יומו. ומראה לומר שהטעם שצריך שרוב בליעתו היתה בדרך זה, ממילא רוב הטעם יוצא ע"י הגעלה, וזה הו"ו אין מיעוט הטעם הנשאר שגיב"צ. אבל לא יתיישב לו לדרך זה למה כלי שרוב תשמישו בצונן לא צריך אפי' הגעלה, והרי נשאר בו כל הטעם הבלוע.

ולפי מה שנתבאר שהגעלה הוא מתיר שפיר י"ל שהמתיר נאמר לפי רוב שימושו, ואפשר שזהו גם כונת הפס"י כל אשר יבא באש וכל אשר לא יבא באש,

סמל מדינת ישראל

צד להקל רק אם הגוף חימום מבפנים, דאי לא"ה הו"ל הסיקו מבחוץ, ואף למש"כ כמה אחרונים להקל במתכות היינו רק כשמתחמם כל כך עד שהוא עצמו נעשה נחלת שניצוצות ניתזין, וכמי שיש אש מבפנים דמי, וזה ברור].

ד. אחר שכתבתי כ"ז העירוני לפרש הסוגיא דריש סי' תס"א דבלא שלהבת אין ניצוצות ניתזן, ושלקן סגי בליבון קל כהשיטות דסגי בקש נשרף בתורת ליבון ואפי' לכ"ח, ואף רבינו יונה [נשריע שפסק כמותן] דפליגי וס"ל דבעינן גחלים, והיינו משום דס"ל דלא סגי בליבון קל, מ"מ מודו דסגי בזה כשבלע ע"י שלהבת, וכמשמעות לשונם דרק משום שבלע ע"י גחלים, ומעתה שפיר י"ל דמבי כאן דשאני כל איכות הליבון לפי איכות הבליעה, וי"ל דבתנורים שלנו סגי באש שלהם, והא דבהסיקו מבחוץ לא מהני צ"ל שהוא הלכה מיוחדת שיהא מקום הבליעה כנגד האש ולא כנגד החום, ושהאש גירע מהכיוון שממנו הגיעה הבליעה ולא להיפך, ולפי דרך זו צדקו ד' המנח"י בכל דבריו [ולפי פשטות ד' המ"א והמ"ב, משמע דאיירי גם בכלל חרס, וא"כ מהני אף לאמאיל ולזכוכית של התנור אף אם דינם ככ"ח], אך מ"מ בהא דרחת מפר' דלא כדבריו מדלא סגי להכניסו לתנור גרוף, ועדיין יש לדחות דודאי זה נכון שלא סגי לחממו באותו חום שהיה בשעת בליעה, דלא במדת החום שבשעת בליעה תליא וכנ"ל בסק"ב, כי אם במין האש ובמקסימום שבאותה אש, ולא שבאותו מין, והיינו כגון ברכת להשאיר את הרכת בתנור הגרוף זמן רב (בתנור סגור היטב שלא יצטנן) שאז כבר יכול להשרף, דאף שבשעת בליעה היה רגע א', אך בשעת הגולה צריך להיות במקסימום חום של אותה אש, וה"נ בתנור לא סגי לפי החימום שהיה בשעת אותה אפי', כי אם במקסימום חום של הגוף חימום שבתנור [דהיינו להדליק על החום הכי גבוה לזמן רב בתנור סגור עד שיתחמם במקסימום שלו] וסגי בהכי להחשיך לבון, וברחת לא רצו לעשות כן שיכול להשרף משהות זמן רב בחום כזה (שהיו רגילים לאפות בו כדמשמע בפוסקים בכ"מ), ולפי"ז יש מקום גדול לדברי המנח"י וצללה"ה.

אך האמת יורה דרכו דמסתבר דגם בשלהבת היו ניצוצות ניתזין והוה טפי מליבון קל, וכן משמע בב"ח סי' תס"א דבשלהבת שורף, וכן משמע לשון הגר"ח דבשניהם ניצוצות ניתזין, וד' הגר"ח סי' תנ"א ס"ו דטעמא דמהני ליבון לכלי חרס רק משום דזהו שריפה (והגר"ח סי' תס"א מציין לשם עיי"ש), ובהכרח צ"ל דאע"פ שתרווייהו ליבון חמור ומשום שריפה, מ"מ יש חילוק בצורת הבליעה, והיינו דבבליעה שע"י שלהבת נבלע פחות בעומק מאשר ע"י גחלת, וממילא ג"כ שאני הליבון ביניהם עד איהו עומק חודר האש, ואש של שלהבת אינה חודרת לשרוף עד עומק מקום שנבלע ע"י גחלת, ולפי"ז שא שאינה בגדר ניצוצות ניתזין ואינו ליבון חמור לאו ליבון מיקרי, ולא מהני לדבר הצריך ליבון [וכ"ש דלא מהני לכלי חרס, והיה לאמאיל הנידון ככלי חרס].

ולפי"ז אין מקור מס' תס"א לומר דליבון מתורת פליטה, דהא נת' שאף אי מתורת שריפה נמי א"ש, ודו"ק [וכן מוכרח לומר בד' הגר"ו, וא"ש עם פסק הש"ך בי"ד סי' קכ"א שפסק כהרא"ה שהוא מתורת שריפה].

היסק כוביא מבפנים

בענין אי מהני ללבן כוביא ע"י היסק מבפנים, הנה הטור בסי' תנ"א התיר, והב"י כ' דלכא' הרשב"א אומר, ודחה דהרשב"א אומר רק בכלי חרס ולא בכוביא העשוי מלבנים, ויליע בכונתו אי משום שכלי העשוי מלבנים אינו נידון ככ"ח, או דכונתו דמין כ"ח הרגיל אסור ומין כ"ח כזה שרי, ויעוי עוד בב"י סי' תס"א שכתב שאין לחלק בין כוביא העשוי מלבנים לטפקא דקשוי מחרס, דבוביא גם היא של חרס ומהני בה מילוי גחלים מבפנים, אך שוב הוכיח מד' רבינו ירוחם דכל שאינו של חרס מהני מילוי גומרי, דבשל חרס לא מהני. עיי"ש. והנה חזינן דאין רוצה לחלק בין ב' מיני חרס כי אם בין חרס לשאינו של חרס, דאם יש מקום לחלק ביניהם אי"כ גם אי כוביא נידון כחרס אכתי יש לחלק בינו לבין טפקא. אך באמת אין בזה שום הוכחה ודחית ב"י כן, דעיי"ש שכ' בתחילתו דבריו דטפקא היינו בוביא, ועי' בסי' תנ"א שכ' ב' פירושים לבוביא, ועי'ו קאמר דמשמעות ד' הטור דבב' אופני כוביא מתיר, דהיינו גם אותו כוביא שהוא עצמו נקרא טפקא בסי' תס"א וכמוש"כ שם בב"י דהיינו פדיליא, וא"כ אין שום מקום לחלק ביניהם, וק"ל, ומעתה חזרנו לכלל ב' האפשרויות לפרש ד' הב"י, ונפק"מ לו ציוריי שהוא לבנים שדינם ככלי חרס אי תהיה להו חרס, והיינו דלכא' הנפק"מ בין ב' הדרכים אי איירינן בלבנים שנתייבשו בחמה, או בלבנים הנשרפים בכבשן שעליהם כתב המג"א שנידונים ככ"ח, ובאמת שבסברא קשה לפרש דאיירי דוקא בלבנים שנתייבשו בחמה, שהרי הנידון כאן כלפי' החשש דילמא פקע, וא"כ אדרבה שבלנים שבכבשן מסתמא חוקים יותר, וכ"ש שכלת בזה ניהוש בזה דילמא פקעי, בלתי אם נדחוק לומר דיש כאן גדר של לא פלוג בין כ"ח שמהיכי תיתי לומר כן, ועוד שהרי לתנור של כ"ח מהני ע"י היסק מבפנים, וא"כ ל"ש לומר לא פלוג, והלכך לכא' נראה ברור כי אידך פירושא, וכן פי' להדיא בא"ר ובמ"ב סי' תנ"א ס"ק י"ח עיי"ש. אכן בב"ח סי' תנ"א משמע דבוביא לאו היינו כ"ח, דמחלק שם בין תנור כ"ח לבוביא עיי"ש, ומשמע כפי קמא עיי"ש היטב, ומיהו לדינא אין לנו אלא פי' הא"ר שהעתיקו רבינו המ"ב וכנ"ל.

ואמנם אין ספק שבס' תס"א בב"י שם בשם רבינו ירוחם ס"ל דכל כלי חרס אית ביה גזירה דילמא פקעי, ולרבינו ירוחם אין להקל אלא בבוביא של אבן וכי"ב שאינו חרס כלל, אך המ"ב פסק כד' הב"י עצמו שלא עפי' רבינו ירוחם, והיינו כדפי' נו הטור [ואף שלכא' בב"י משמע שא"ר הכרח לכך מד' הטור, וברבינו ירוחם מפורש להיפך, מ"מ המ"ב הכריע כן עפ"י ד' הא"ר רשב"א ותוס' שמפ'ו להקל, עיי"ש].

הגעלה לדבק

יש להוכיח דמהני הגעלה לדבק מד' המ"ב ס"ק כ"ג, עיי"ש היטב לגבי סכין שהיידת דבוקה לסכין בדבק דמהני הגעלה עיי"ש, ויליע דמגלן ד"ו, ומ"ש ממה שדנו רבנן בתראי לענין פלטיסקי וכדו, ואטו בזמן המ"ב היה את אותו מין דבק שהיה בזמן חז"ל, וגם בזה גופא מגלן שהועיל לו הגעלה, ויליע בזה.

ולכא' נפק"מ לדבק שבמקום ההדבקות ומילוי חורים וכד' בשמש [ובשיש דמהני ביה הגעלה מצד היותו כלי אבן, ואכמ"ל].

הכרעת ההלכה בענין רוב תשמישו

א. הנה השו"ע היקל לגבי פסח לילך בתר רוב תשמישו כמבו' בסי' תנ"א ס"ג וס"ו, וכתב מנהו לרבינו ו"ל דהא בי"ד סי' קכ"א החמיר שם לגבי סכנים, ואפי' בסכנים קטנים שודאי יענין פלטיסקי וכדו, ואטו בזמן המ"ב היה את אותו דבק צירף בזה דעת הנך רבנן ז"ל דס"ל דחמץ התירא בלע [ולכא' הוא גם ע"ד מנ"י, שהרי מפר' במג' עכ"פ לגבי סכנים קטנים דמהני הגעלה, ומוכרח א' מן השניים, או דאזלינן בתר רוב, או דחמץ שאני משום דהתירא בלע, ובהצטרף שניהם שרי], ונפק"מ שאם לא היה רוב תשמישו ואי שכבר היה תוך זמנו (אפי' רק לאחר שעה ה, ועי' סי' תנ"ב) לא נוכל לסמוך ולהקל בהגעלה.

ב. אלא דלגופן של דברים יל"ע בד' השו"ע בס"ו שמתיר לערות על כלי שרוב תשמישו בעירו, ומיעוט בכלי ראשון על האש, ויליע דמגלן דבזה מהני בסברת התירא בלע, והתיר לערות על דבר שתשמישו בכ"ח, ולא אשכחן אלא להעיל דבר שדרכו בליבון, וכ"ש דיליע בד' הרמ"א שמצייר להדיא בדיעבד ומעיקר הדין, ועי' במ"ב ס"ק מ"ה, וגם אופן של רוב תשמישו בצונן שאינו עושה כלום זולת שטיפה, ולזה בודאי לא יוכל להצטרף הסברא דהתירא בלע, ונמצא שסמך רק על סברת רוב תשמישו לחוד, היפך המכבי בי"ד סי' קכ"א, וצ"ע.

ובהגרא' כ' דבי"ד אינו אלא לחומרא, וזה יישוב על ד' הרמ"א שאה"נ גם כאן מחמיר לכתחילה, ודיעבד י"ל דמיקל גם שם.

ג. הנה הרמ"א בס"ו פוסק לחוש לכתחילה למיעוט תשמישו אפי' בחמץ דהוה התירא, ועי' מ"ב ס"ק מ"ח עיי"ש ובמירי לגבי מיעוטו באור וכו', ויל"ע דא"כ אמאי לא השיג הרמ"א על דינא דסכנים שבסעיף ג', ומוכרחים אנו לד' החת"ס בחידושויו על גליון השו"ע דהתם הוה מיעוטא דמיעוטא, ולפי"ז דוקא בסכנים קטנים, ועי' שעה"צ ס"ק כ"ב בשם הגר"א, ודו"ק.

והנה בזה אשכחנא פתרי לד' הגר"ז התמוהים לפ"ר המובא במ"ב סי' תנ"א ס"ק ק"נ ובשעה"צ שם, לגבי כלי שתיה שרוב תשמישן בצונן ומיעוטן ע"י חמין, או כבוש דסגי במילוי ועירו ג' ימים, שכבר תמה ע"ז החוז"ח דאי חיישת למיעוט לא עשית כלום, ונר' ד"ל דלחוש לחמין לבד הו"ל מיעוטא דמיעוטא, דכל הסיבה לחוש למיעוט הוא צירוף ב' המיעוטים יחדיו דהיינו חמין וכבוש, וכל שהוסר חששא דכבוש ונשאר חששא דחמין לחוד הו"ל מיעוטא דמיעוטא שמודה הרמ"א דלא חיישינן לזה, ודו"ק.

הגעלת סכנים אי בעינן כ"ר שמעלה רתיחות

א. הנה המ"ב בסי' תנ"א סק"ב הביא ד' הלבושי שדר דמה דמהני להגעיל סכנים בכ"ר שהוסר מן האש מ"מ היינו דוקא בכ"ר שמעלה רתיחות, וכ"ה בהגר"ז סעיף י"ד, עיי"ש. והנה באמת בב"י לכא' מבוי דסגי ב"ים, שעל מש"כ הטור בכ"ר שהוסר מהאש ועודנו רותח הביא הב"י ד' רש"י בשבת שכ"ר שהוסר מהאש מבשל כל זמן שהוא רותח, והנה התם לכא' סגי ב"ים בכדי שיבשל, ומשמע דהיינו מש"כ הטור ועודנו רותח שהוא עדיין י"ס, וכ"ה להדיא במג"א סק"ו, ועיי"ש עוד בפר"ח שג"כ כתב הכי, ובלבושי שדר סי' תנ"ב נדחק לפרש דאיירי שרוב תשמישן בכ"ש, וזה תמוה דאי' אמאי בעינן הגעלה בכלי ראשון כלל [ודוחק לומר שרק בשביל שנוכל לצרף הסוכרים דהתירא בלע כלפי המיעוט שנשתמש ע"י האור ממש, ולזה לא מהני רק הגעלה בכ"ר ממש, דהא השו"ע לא הצריך צירוף זה כמפ"י בס"ו ובסעיף כ"ה עיי"ש]. ולכא' לוד' הלב"ש ומ"ב בכ"ר שהוסר מעל האש ליכא דין דגיבעי מעלה רתיחות כלל, שזה נתחדש רק בכ"ר שעל האש, ולא בכ"ר שהוסר, ולא איכפ"ל מה היה חום התבשיל שנבלע בסכין וכו', וצ"ע.

ב. והנה עד הנה נת' כלפי' ההגעלה מצד הבליעות שברוב תשמישו, אך מצד המיעוט שהוא ע"ג האש בודאי לא היה לנו להקל, אלא דמ"מ יש לדון דבהתירא [וכן להסוכרים שחמץ נקרא התירא] דמהני הגעלה לדבר הצריך ליבון, הנה לכא' יל"ע אי סגי בהגעלה של כ"ר שהוסר או דבעינן הגעלה בכ"ר שעל האש, ולהמפרשים שהשו"ע בס"ג צירף ב' סברות [אך פי' זה קשה מהא דס"ו וכנ"ל] מוכרח לומר דבהתירא סגי אפי' בהגעלה כזאת, ואפי' למה שבלע ע"י האור ממש, וכ"ש למה שבלע רק בתבשיל דהיינו בכ"ר ע"ג האש, וכ"ה בהגר"ז סעיף כ"ה להדיא, ועיי"ש חידוש עצום לגבי חמץ, ובמ"ב ס"ק ל"ו פליג על זה בשם הפרי"ח והרעק"א, ויל"ע אם גם ע"ז נימא להנך רבוותא [דלא כלב"ש ומ"ב] דסגי אף באין מעלה רתיחות, וצ"ע.

ליבון קל למקום שיש חשש פיורו

הנה מבוי ברמ"א בס' תנ"א סעיף ג' ובסעיף ד', ועי' עוד סעיף י"ג ומ"ב ס"ק ע"ז דבמקום שיש חשש פיורו בעין שא"ל לנקותו סגי בליבון קל כנגד אותו מקום עד שישירף החמץ שבאותו מקום, ויל"ע דהרי עי"ז נבלע בינותים עד שנשרף טעם מהפיורו לתוך הכלי בליעת חמץ ע"י אש, והדר ניבעי ליבון חמור כדי להוציא את הבליעה מתוכו [וכמוש"נ במק"א דכשבלע ע"י האש אף שלא נתחמם עד לניצוצות וכי' בעינן ליבון חמור]. וצ"ל שכל שהוא בתהליך אחד נפגם גם הטעם הנבלע בכלי המקושר למקורו דהיינו הפיורו שבחוץ, ומ"מ הדבר קשה מסברא, וצ"ע.

ועד"ז יל"ע בחצוצה שבס"ק ל"ו שכ' המ"ב דאף אם נשפך כבר נשרף, דסוכ"ס לכא' לא הגיע לליבון חמור, וצ"ל כנ"ל.

בענין ליבון קל

הנה בטוש"ע א"י גדר ליבון היינו עד שהיוו ניצוצות ניתזין, ומקורו מירושלמי שלחי ע"ז, וצ"ל דס"ל דזה שיעור א' עם האמור בע"ז ע"ו עד שתסיר קליפתן שאין בב"י הביא הגה"מ ומרדכי דס"ל שא"צ עד כדי כך אלא מגי קישטן נשרף עליו, והנה לכשנעניין היטב בדבריהם נר' שיש ביניהם חילוק גדול ונפק"מ טובא, דבהגה"מ פי"ז ממאכ"א נר' דס"ל להקל בכך אפי' באיסורא בלע ומתורת ליבון דס"ל דבזה"כ חשיבא ליבון [ובתשו' מימוניות שם לא היקל רק במתחמם כדרך שנתחמם בשעת בליעתו או בבלע התירא עיי"ש], אבל המרדכי לא התיר רק בגונג דהתירא בלע דבזה מהני הגעלה אפי' אף בלע ע"י האור, וליבון קל עדיף מהגעלה דמפליט טפי מהגעלה [ומבוי דלא מתורת שריפה הוא אלא מתורת פליטה, וכן מבוי להלן ס"ג ובמ"ב ס"ק ע"ז דלהסוכרים דבטלאי יש חשש שהבליעה לא נפלט, לא סגי בליבון קל שאין בכוחו לשרוף פנימיות הבליעה, וצ"ל דאף אם יפליטנו ע"י הליבון קל החודר בין הטלאי לכלי כדחוינו ששורף הפיורו, הלא הטלאי נעכבנו מלהפלט לחוץ וממילא ישרא בפנים, דרק ליבון חמור שורף בליעות הנמצאות בפנימיות הכלי, וזה ברור וכדלהלן], ובד' הגה"מ שהתיר מתורת ליבון, ומשמע אפי' לאיסורא אויל ס"ל דלעולם ליבון מפליט, וא"צ שישירף פנימיות הבליעות [ועי' בי"ד סי' קכ"א בט"ו וש"ך בשם ר"ה רורשב"א ואכמ"ל], אלא דתיקשי עליה מעו"ז ס"ו, ואויל מחלק בין אופן הבליעה וכד' תשו' ומימוניות הנ"ל.

שו"ר בתה"ד ח"א סי' ק"ל וח"ב סי' קע"ג [ויש שם בח"ב קטעים שנראה שהם השלמות לח"א שחסר שם קטעים, והוא מוכרח לכל מעיין], שמבואר להדיא כמוש"נ דאיכא פלי אי דמי להגעלה או לליבון, וגם דנפק"מ בהך פלוגתא אי מהני לכלי חרס, עיי"ש היטב. ומהה"ד מכריע לעיקר הדין שנידון כליבון, עיי"ש. וברמ"א בסעיף ד' הביא ד"א לליבון קל מהני, וכי' הדאז מועיל לשרוף הפיורים שבסדקין, וגם שבמקום שהליבון מחומרא מהני, ויליע אם כונתו דאו מהני בתורת הגעלה ובצירוף הסוכרים דחמץ הוה התירא, וכן משמע כאן בדרכי משה, או דאז סומכים על הסוכרים דחשיבא ליבון כבה"ג, ובמ"ב פי' כפירוש הראשון עיי"ש סק"ל, וכן הוא בהגר"א וחק יעקב, ועי' עוד בט"ו ומג"א שג"כ מבואר שפי' כן עיי"ש. [ועי' עוד בס"א ובסט"ו ובשניהם מיירי שרצה לחוש להמצריכים ליבון, ואעפ"כ היקל בליבון קל, אך אויל זהו בצירוף הסוכרים דהתירא בלע דלדידו סגי בהגעלה, והך ליבון קל כהגעלה דמי ועדיף מינה, וא"כ יש אג' צדדים להקל ד"א שנתלבן, וי"א דאי' כלל ליבון, וי"א דהוה התירא וסגי לה בליבון כי האי או הגעלה]. והנה הנפק"מ אי במחבת או במדוכה כשאר איסורים או בתוך הפסח יועיל ליבון קל, ולפי' המ"ב דלא יועיל ליבון קל, שר"י דלא היה מכריע לצרף הסוכרים דסגי בהגעלה בכ"מ והסוכרים דבהתירא עכ"פ סגי בהגעלה, היה לו להקל גם בהגעלה, ומפסק שלא להגעיל אלא ללבן דוקא ש"מ שצירף גם את הסוכרים דהוה ליבון, וזה מוכרח.

ולכא' נפק"מ עוד בשיעור החום של ליבון קל, דהנה בהגה"מ הזכיר קש נשרף, ובמרדכי כתב י"ס עוד בדוקק בקש אם נשרף, ולכא' י"ל דכשהכלי נעשה י"ס עדיין אין הקש נשרף, אלא שאם הקש נשרף ודאי הוה י"ס, ובהגה"מ משמע דקש נשרף דוקא, ומשא"כ במרדכי י"ל ד"ס דוקא וקש נשרף לרוחא, ולי"פ דאויל לטעמיהו דאין צד לדונו כליבון בנעשה י"ס, ורק כהגעלה יש לדונו ב"ים, ולהכי הגה"מ שדנו בליבון הצריך קש נשרף וניצוצות ניתזין מן המוקש, ומשא"כ המרדכי שהתירו מתורת הגעלה סגי ליה ב"ים, ובאמת בסט"ו סק"ו ומ"א ס"ק כ"ז כתבו דסגי ב"ים מב' עבריה, עיי"ש. ועי' עוד בהגר"א דקש נשרף זהו לסימן דשליט הליבון מצד שני, וא"כ י"ל דעיקרו ב"ים מב' צדדים, וכלשון המרדכי והגרעק"א בגליון השו"ע בסעיף ד', ובס"ג כתב דלכא' בעינן דוקא שהקש נשרף, אך לכא' אי מפרשינן טעמא דרמ"א דסמך על המרדכי ומצד הגעלה בודאי א"צ קש נשרף,

ופלא שהמ"ב אף שפי' כהאחרונים דהוא מצד הגעלה הצריך קש נשרף, ולא הזכיר דסגי ב"ים מב' עבריה כמפ"י בל' המרדכי וט"ו ומ"א, וצ"ע [אכן להנ"ל בודאי שהרמ"א נתכוין להביא הסוכרים דהוה ליבון, ולסמוך עליהם בכ"מ שמעיקר הדין נקטינן שא"צ ליבון, ורק לחומרא בעי ליבון וכבס"א וסט"ו, ועי' מ"ב ס"ק מ"ח, ולזה בודאי בעינן קש נשרף דוקא וכמו שנתבאר].

ובפמ"ג אי"א ס"ק כ"ז נתקשה דאיך אפ"ל דמהני, דהא אם אין היורה מעלה רתיחות לא מהני הגעלה לא לנפשיה ולא לכלים הנכנסים לתוכו, אע"פ שבודאי נעשה י"ס מב' צדדים [ועיי"ש ובמ"ז סוף סי' תנ"ב מה שייסד מכה זה], ולכא' צ"ל דכשיש מים בפנים או סביב הכלי גרע טפי לפי שמקליש כח האש, וממילא בעינן לכת המים, וכח המים לא פועל כשאין מעלה רתיחות, אבל כשאין מים הרי האש פועל ומחמם ונחשב שליט ליבון מב' צדדים, ומהו נלמד דמה שיש מי שהיקל ליקח קדירה ולחמם עד שיהא י"ס זהו רק אם אין מים בקדירה, דביש מים בקדירה בעינן דוקא שיעלות רתיחות, וג"ז לא יועיל רק לכלי שדינו בהגעלה, ולא לכלי דבעינן ביה ליבון אפי' רק לחומרא דבזה בעינן קש נשרף [ועי' מנח"ש מהדו"ת סי' נ"א].

בטעם החומרא בחצוצה

הנה כבר ביאר המ"ב דבאמת אף אי ניוחש בחצוצה שבלוע בתוכה חמץ שלא נשרף, מ"מ לא תאסור את הקדירה שמנחם עליה כיון דאין בלוע יוצא מכלי לכלי בלי רוטב, ויל"ע מ"ת החמירו, והנה אשכחן להלן ס"ק קל"ו שבאמת אסור לכתחילה להניח קדירה ע"ג קרקעית תנור שלא הוכשרה, ומשמע אפי' כיבד התנור, ורק בדיעבד אינו אסור, ואויל נאמר שכלתחילה אוסרים בפסח אפי' נגיעת כלי בכלי בלי רוטב, אך יותר נר' שהוא הרחקה משום חשש שמא ישפך [ועד"ז בהנחת קדירה ורחתה ע"ג השיש יש לחוש לכך, או לרטיבות שע"ג השיש, וק"ל], ושו"ר ד' המ"א ס"ק מ"ד בשם מהר"ם מלובלין לגבי הניחת קדירה ע"ג קרקע התנור שלא נמצא כן בשום פוסק חוץ ממהר"י וייל, וחומרא יתירא היא ודי בזה לענין לכתחילה עיי"ש, ומ"מ לא פי' טעם החומרא, ומ"מ משמע שהחמיר מצד עצמו ולא רק משום שמא יטפסף, וצ"ע.

בטעם שהקילו לילך בתר רוב תשמישו בחמץ בפסח

יל"ע דהנה נודעו ד' הרשב"א שמובא בב"י סוף סי' תנ"א דטעם שהולכין אחר רוב תשמישו משום דבאינו ב"י, בלא"ה מהי"ת שרי ורבנן גזרו בו, והנה לכא' פשוט שאין כונתו להקל בב"י באיסור דרבנן, אלא שגם מדרבנן אי"ו אלא דין לכתחילה שלא יבואו לבשל בב"י, וכלפי' גזירה זו שיידך לומר דכל שמכשירו מחמת רוב תשמישו כבר לא יבואו להקל [ועי' עוד חזו"א סי' קי"ט סקט"ו], ואגרי"מ ח"א סי' ל"ה]. ויל"ע דהתינח כבה"ת, אבל בחמץ בפסח דלהרשב"א המובא בב"י סוף סי' תמ"ז וברמ"א שם אסרינן נטל"פ ואינו ב"י אפילו דיעבד, וטעמא כמוש"כ פמ"ג (י"ד סי' ק"ג) ורעק"א (שו"ת מהדו"ק סי' קס"ו) דנטל"פ להרשב"א מתורת ביטול ובפסח לא אמרינן ביטול, וא"כ כל שברי לן שיש בכלי זה בליעה מתשמיש חמור שלא נפלט אע"פ שאינו ב"י, מ"מ הרי ברור לנו שמתעבר נטל"פ בתבשיל המתבשל בפסח והיה ראוי לנו לאסור, וא"כ אך מיקל הרשב"א לילך בתר רוב תשמישו אפי' בפסח, וכן תיקשי על הרמ"א דמעיקר הדין ובדיעבד אויל בתר רוב תשמישו, ואמאי שרי, ליתסר בודאי מתורת נטל"פ.

וצ"ל דגם כל עיקר דינא דמשהו יסודו הרחקה מנ"ש ומן ההרחקה מחמץ שהרחיקוהו רז"ל, וכיון שכל יסוד בהרחקה ולא באיסור חפצא הקילו בו לילך אחר רוב תשמישו, ועי' היטב.

אם הולכין אחר רוב תשמישו כשאינו יודע אם

נשתמש תשמיש חמור תוך מעל"ע

הנה במ"ב סי' תנ"א סקמ"ו כ' דאם ידוע שתוך מעל"ע השתמשו תשמיש חמור, לא מהני מה שרוב תשמישו באופן הקל, ומשמע דבסתמא אפשר להקל, ורק בידוע להדיא שהשתמשו תוך מעל"ע תשמיש חמור אסור, ולהלן סוף סקנ"א כתב דאין להקל אלא בידוע שאינו ב"י, ומשמע דבסתמא אסור, ולכא' סותר משנתו, וצ"ע.

ואויל יש ליישב דהדבר תלוי בפל"י הב"י והרמ"א סי' תמ"ז ס"ה אי אמרינן בפסח סתם כלים אינן ב"י, ולשו"ע שרי, ובסקמ"ו אויל בדעת השו"ע, ולדינא אסור דאנן נקטינן כרמ"א דמחמיר [ודע דכ"ז לגבי סתמא, אבל במסופק להדיא באופן שיש ע"ז תורת ספק מחמת שיש לו סיבה להתספק פשיטא דאסור, וכמוש"כ החזו"א סי' קכ"ב סק"ו].

גדר רוב תשמישו - וכשהמיעוט קבוע ומצוי הרבה

יל"ע מהו גדרו של רוב תשמישו האם אזלינן בתר רוב ומיעוט ואפילו ששניהם קבועים ומצוין אלא שתשמיש הקל מרובה, או דרק כשעיקרו לתשמיש הקל ולפעמים משתמש תשמיש החמור שלא כפי עיקר ייעודו בזה אזלינן בתר תשמיש הקל.

ולכא' יש להוכיח להחמיר, דבס"כ כתב השו"ע דשלחנות ותיבות צריכין עירוי שלפנעמים נשפך עליהן וכו', והנה זה ודאי שרוב תשמישו בצונן, וש"מ דבהא לא אזלינן לקולא ואפי' להשו"ע דאויל בס"ו בתר רוב תשמישו, ומשום שהוא דבר ההווה והמצוי אע"פ שאינו אלא מיעוט [ובדוחק ק' לדחות שאין כונת השו"ע לומר שחייבים אלא כלשון רגילים לערות וכו', והיינו שכן המנהג שנהגו לעשות כן ולחוש למיעוט, והרי בי"ד נמי כ' להחמיר לחוש למיעוט].

[ובזה יתבאר מה שראיתי לחכמי הזמן שכתבו לגבי דינא דמחבת, דאם רוב התבשילשים שבקדירה אינן דברים המתייבשים, מצרפים השיטה דרוב תשמישו עם השיטה דגם בנתייבש לבסוף אינו כבליעה ע"י האור, עי' סעיף י"א, ונתקשתי דהא לעולם במחבת יש לנו לצרף לה שיטות אלו, דהרי מיירי רק שלפעמים נתייבש לבסוף, ועי' ב"י ומ"ב סקס"ו, וש"מ דאעפ"כ החמיר רמ"א ולא צירף ב' השיטות, אך להנ"ל י"ל דהתם כיון שעומד לטיגון ולדברים המתייבשים לבסוף לא שייך קולא דרוב תשמישו, ולהכי לא היה הרמ"א יכול לצרף ב' השיטות יחדיו, ואין ללמוד מזה לגוונא דעיקרו דעיקרו לתבשילים שאינן מתייבשין דשפיר שייכא בזה צירוף ב' השיטות יחדיו, ודו"ק].

ונפק"מ דלפי"ז בשיניים תותבות לא שייך להקל מצד רוב תשמישו בצונן, ודו"ק, וכבר ראיתי לאממ"ר הגאון הצדיק שליט"א בשיח הלכה כאן שנתקשה בל' המ"ב דבדיעבד די בעירו, וביאר בשעה"צ משום דמעיקר הדין אזלינן בתר רוב תשמישו, וצ"ע דא"כ בדיעבד תיטיב בשטיפה, ולהנ"ל י"ל דהכא אין נידון כרוב תשמישו בצונן, ורק בין עירוי לגוש מיקרי רובו בעירו, ומשום דבדרך כלל מניחים הגוש על קערות, והו"ל בגדר אקריא וערא המיעוט שמניחים גוש על השלחן ממש, ודו"ק.

מליחה לכלים להפליט הבלוע מהם ולהבליע במאכל הנמלח בהם

הנה לפור' טעם הפליט שבס"י ס"י לגבי כלים, תליא בנידון אי יש מליחה בכלי להפליט, וכבר ח"ו בזה תנ"א הרמ"א בדרכי משה בסי' תמ"ז ס"ה, דהבי' מחמיר שם בזה [עיי"ש ד"ה ונראה וד"ה ומכל מקום וד"ה ומה שכתב] והדרכי משה מיקל [עיי"ש סק"ו]. והנה לפי"ז הוכרח רבינו המ"ב בסק"ס [ומקורו ממג"א בסוף הסימן עיי"ש] לפרש ד' השו"ע במה שכ' שיש מקילין ונראין דבריו, דהוא מטעם דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, והיינו דלא חיישינן שהיה חמץ נמלח או בבשר של כלי בשהו, ומש"כ בסוף סקס"ו דלא בדיעבד שרי משום אין מליחה לכלים זהו לדינא דנקטינן כרמ"א, ועי' מ"ב סי' תמ"ז ריש סעיף ה' [ופשוט שהנידון כשיש קצת רטיבות כדרך מליחת בשר, ועי' י"ד סוף סי' ק"ה].

והנה לפי"ז אדרבה שצריכים אנו להבין ד' הרמ"א בס"י בטעם שאוסר לכתחילה, אך באמת גם בי"ד שם סוף סי' ק"ה מבוי דלכתחילה אסור [ועכ"פ כשיש קצת

סמל מדינת ישראל

הערות והארות | קלא

נשרפים (זה כנגד חשש ב'), ושמועג האוכל הוא ע"צ המיעוט, ואזלינן בתר רוב תשמישו שהוא עי" זיעה (ואולי בכלל א"צ לחוש לזה דמהי"ת שנגע). ד. ושמהני הגעלה לאמאייל ולזוכית שאינן כחרס דהא הוה ספיקא (ובזוכית י"א שעיקר ההלכה דמהני ליה הגעלה). ד. ולגבי ג' חששות ראשונות יש עוד צד קולא מצד הסוכרים דהוה התירא ומהני הגעלה לצריך ליבון, אך זה לא מהני לאמאייל והזיכיות, אלא שיגנפלט מהם הוא משהו ואיכא לשאליותות וכנ"ל, אך בין בשר לחלב איכא שפיר ברווחא להך היתר דעיקרו מהני ליה הגעלה, ולאמאייל חזוכית איכא ס' נגד הבלוע בהציפור, ונגד הטיפות שאולי הגיעו לזוכיות וחזרו משם לגג ומשם לתבשיל.

אלא שאם לא ניקו יש חשש שיש פירורין בעין, אך מפו ברמ"א שליבון שורף הפירורים שבעין, וכמדול שכן המציאות בתנורים שלנו שהכל שחור משחור, ונראה כאפר משגשבעין נשרף היטב.

הנחת דברים חמים בכלי חמץ בפסוק מפה

מבו במ"ב ס' תנ"א ס"ק צ"ה דלא מהני הפסק מפה בין דברים חמים לכלי חמץ, ויליע מ"ט דהא אוכל חם לא בולע מכלי קר יותר מכלי, ואולי ס"ל שמפה אינה אטומה לגמרי, ויש נקבים דקים שדרך זה יש מגע בין המאכל החם לכלי ועי"ז יבלע טעם הבלוע בכלי, וק"ל [ומ"מ אהני המפה לאחר הגעלה שלא יכנס המצה לתוך הגומות, ועי"ז לא יתא מגע מצה בחמץ עצמון].

פירור חריין ברי"ב אייזין הבלוע מחמץ

במ"ב מבו שאם פיררו חריין קודם פסח ברי"ב אייזון הבלוע מחמץ, או איכא בכל החריין ס' כנגד הרי"ב אייזן בטל, וכיון דאי"ז אלא חשש טעם בטל קודם הפסח בס' ואין חוזר וניעור. ויליע דאין סגי לן בס' כנגד הרי"ב אייזון שהיר החריין אינו דבר לח, ודמי לזיתים שנחתכו בסכין של חמץ דאף אם יתא בכל הכ"ק של הזיתים ס' נגד הסכין לא שרינן, ואפי' נכבשו כל הזיתים יחדיו, כמבואר כ"ז בס"י תמ"ז סעיף ח' ובמ"ב שם [ואפי' בנתבשלו איכא פלו, עיי"ש היטב במ"ב], וא"כ ה"נ מה יועיל שיהא ס' בחריין כנגד הרי"ב אייזון, וצ"ע.

ורעיו היטב במ"ב שצירי אופן שהחמץ הבלוע ברי"ב אייזון הוא ע"י שטחנו בו חריין שנחתך בסכין של חמץ, ולכאז לפי"ז א"צ ס' נגד הרי"ב אייזון אלא נגד הסכין שנחתך בו החריין הראשון, ואולי איירי ברלא ידעינן מיהו, וגם כ"פ נחתך בסכנים שונים או שנשתמשו בסכין ביתנים בחמץ, וכיון דלא ידעינן אדך לשער, שיער ברי"ב אייזון, וק"ל.

בענין מדוכה וכלי לישא

א. לכאז הדבר ברור דד' הרמ"א וכלי לישא חמירי ממדוכה, דהא למדוכה כ' דנוהגין לכתחילה ללבן מיהו סגי ליה בהגעלה, והיכא דלא אפשר קולף ומגעיל קולף ליבון, והיינו וכלפי' החשש דבמדוכה ניבעי דלא נקטינן דעיקר הדין הוא שא"צ, ומאיידך כ' הרמ"א בסי"ז דהמנהג שלא להשתמש בכלי לישא כלל, ואפי' בשל עץ שא"א ללבן, ובהכרח הטעם משום דבזה איכא חשש נוסף מצד הבקע שבגומות, וצעי"ג איך מפרש ד' הרמ"א בסי"ז מטעם דהו"ל כמדוכה ובית שאור, עי' ביה"ל בסי"ז סוף ד"ה צריכים [ועי' שעה"צ ס"ק ק"ט וביה"ל סוף ד"ה בפסח, עיי"ש בשם מג"א], וצעי"ג.

ב. הנה יש ב' חומרות בכלי לישא, א. מה שניידן כבית שאור ובעיא הגעלה, וי"א ליבון אף שתשמישו בצונן. ב. שקשה לנקותו, ומכר דתרווייהו ליתגהו מצד הדין אלא בכלים שלשין בהן תדיר, ולא בכלים שלשים בהן לפרקים, עי' ס"ק צ"ב לגבי חשש א' וס"ק צ"ה לגבי חשש ב', אכן מ"מ מבו במ"ב ס"ק צ"ב דמ"מ עירוי בעינן, ומשמע דמ"מ נכנס עי' הלישה טעם עמית חמץ בכ"ק, אפי' ב' פרקים, וממנהגא מגעילים אותו, ומהני ליה נקיון, ועי' שעה"צ ס"ק ק"ח [נמקור לכ"ז בב"י, עיי"ש היטב].

ובכלי מתכות ליכא רק לחשש א' ולא לחשש ב', כמפו' בס"ק צ"ז.

ובכלי עץ כשזה מחתיכה אחת איכא פלו' לגבי חשש ב', ולדינא נקטינן דמצד הדין שרי, ומ"מ מנהגנו להחמיר, עי' היטב במ"ב וביה"ל [ולא נתברר אם זה גם בד' השו"ע, ועיי"ש היטב ובסוף ס' תמ"ב].

ג. הנה ד' השו"ע שאפשר לנקות נפה מן הקומח שבה, אך לפמשי"כ במ"ב ס"ק ק"א ושעה"צ ק"קג' נמצא שנפה שבה מים קודם שפשוף גרע מכלי לישא, והיינו לפי שהקמח נעשה בצק ומוזה קשה לנקותו, ולכאז משום דמי לכלי לישא העשוי מנסרים שהשו"ע מודה להחמיר בזה כמכור בס' תמ"ב, ואולי זה גרע מיניה, אך מאידך אם לא באו מים עד לאחר הנקיון בעת השפשוף ס"ל לשו"ע להקל. ועי' עוד ס"ק צ"ח שמפו' כן, ומ"מ יל"ע דהרי בכלי לישא לפרקים מהני נקיון, ואמאי הכא אם באו מים תחילה לא מהני, וצ"ל דנפה גרע [ומ"מ אחר הנקיון מבו במ"ב צ"ח שצריך לשפשוף במים ולא הזכיר חמין, ובס"ק ק"א הזכיר לעשות במים חמין דליהו תחליטה [וצפ"ל דאירי שהקמח של כל השנה לא היה מחמיטן מכובסין במים וכו' באופן שהקמח עצמו נידון כחמץ], וצ"ע טעם החילוק].

אמנם צ"ע דבשקים מבו שאפשר לנקות גם לאחר שיבואו עי"ז מים [ובשלמא מה דמודה הרמ"א דאפשר לנקות וקיל מנפה, עי' מש"כ בזה בס"ק ק"ד לחלק בין כשעובר תמיד וכו', אך אין זה סברא כלפי מים] שהרי לא משמע שצריך לנקות קודם כיבוס, ואולי כיבוס בחמין ואפר וחיביטה עדיף דהו' טפי דלא מהני ע' לכלי לישא, וכן משמע לגבי מפה שלשין עליו, עי' היטב ס"ק ק"ח, ונמצא שכיבוס עדיף מנקיון ושפשוף והגעלה בכלי לישא נפשה, ודו"ק, אך שו"ר שלשון המ"ב משמע דהך כיבוס בחמין ואפר וחיביטה גופה לא מהני לנפה וכיס של ריחיים, והיינו שזה סברא לחלק גם כלפי כיבוס דשאני בין נפה וכיס של ריחיים לשקים, עיויין שם היטב.

הערות בעניני מרדה

א. לכאז' מכו' דמן המרדה לא נכנס רק בכ"ק [בלביא שומן], ומן החמץ נכנס במרדה בכולה ומשמע אפי' בלי שומן, ולא מהני כ"ק, ומשמע דשאני מה שהאכל מבליע בכלי עי" חום התנור למה שהמאכל מפליט ובלוע לעצמו מן הכלי [ולא החשש במרדה של חמץ מחמת שבימותי השנה השתמשו לפעמים בפשטייד וכדו' של שומן, והא"נ דבידוע שלא עשו כן מהני קלוף, וצ"ע].
ב. עי' שעה"צ קל"ח, ומכו' דיש חשש פירורין שנשאר עי"ג מרדה, וא"כ ה"ה שבמקלות שמכניסין המצות על גביהו יש לחוש לפירורין שלא נאפו אלא נתחממו ושוב החמיצו, ועי"כ צריך לנקות המקלות, או להחליף הגייר כמנהגנו.
ג. נודע קל' החזו"א דאמאי אוסר הכפולה את הרחת דהא זה החיצון אין מחמיץ, וכמוש"כ המ"א ס' תס"א שמשערין ס' כנגד צד הפנימי, וצ"ל דמ"מ כל מה שהוא בשיעור תוך כדי נטילה למקום החימוץ חיישינן בפסח דבלוע עובר מחתיכה לחתיכה, ועי' ס' תמ"ז סק"ח עיי"ש, ואכמ"ל [ואנ"י י"ל דספיקא הוה דילמא מ"מ מחמיץ, אם צד חיצון, ורק לענין התפשטות הטעם בכולו שהוא חומרא היקל המ"א], ומשא"כ לענין נגיעה ממש, ועי' היטב].
ד. בסוף הס"ק ה"נ חתיכה ספק חמץ ספק מצה שנתערבה נקטינן בי"ד ס' קי"א שאי"ז ס"ס, וצ"ל דהכא איירי בתערובת שבכהי"ת בטל ורק בפסח אסור, והשתא הו"ל ספק משהו וניידון כדיעבד, יעוי' בס' תמ"ז ס"ה ברמ"א, ודו"ק.

בענין השולחנות ובענין בליעה שע"י דבר גוש

הנה בשו"ע מבו דסגי בעירוי לשולחנות, והרמ"א והש"ג ע"ז, והיינו דכל החשש כאן אינו ליתור מבליעה שע"י עירוי, אך במ"ב הביא ד' מהרי"ו, ומקורו בד"מ דאיכא כמה מרבוותא דס"ל דלא סגי בעירוי, ועי"כ הצריך הגעלה באבן מלוכנת, ולכאז' היינו משום דחששו לדבר גוש, ובכלע ע"י גוש לא סגי בעירוי, ולכאז' היינו משום דבליעה שע"י גוש הבליעה בכ"ד [ולכאז' הרמ"א לא פסק כן, ולשיטתו דלא ס"ל לחומרת דבר גוש, ומ"ב חשש לזה וכשיטתו באו"ח ס' שי"ח

תס"א בדעתו מוכח דדינו כאוכלין, ולא עוד אלא דבעי ליבון להפליט בליעת זיעת האוכלין, עיי"ש היטב. וכן משמע גם בדבריו בס' תנ"א אי"א סק"ל דע"כ בעינן ליבון חמור, עיי"ש, ובמ"ב בס"ז לא העתיק ד' המג"א שהטעם משום זיעה, ולענין דיעבד הקיל להדיא בס"ק קל"ז דלא חיישינן לזיעה, ואף שהמ"א פ' הטעם משום שהזיעה לא י"ס, ורעק"א דחה דמ"מ נג התנור י"ס, וממילא מתרומם שם הזיעה ומפליט וחוזר ונופל לאוכל, מ"מ היקל בדיעבד וכנר' מסברת הב"מ, וצ"ל שלא היקל בקדירות של דברים לחים כי אם בדברים יבשים [ולשונו סתום, ומשמעותו לכאז' דמיייר בכל אופן, קו"ע], ובס"י תנ"א הביא פלוגתא לענין לכתחילה, ושם איירי באפיית מצות שהוא דבר יבש, ואולי באמת לא הוכרע אצלו ד"ז, ועי"כ בסט"ז נתעלם מזה ובדיעבד מיקל בזה.

אלא שבטעמא דמילתא צע"ג, דהא עניינו הרואות שבדאי גם מאכלים יבשים כלחם מעלין זיעה ואדים, וכשפותחים דלת התנור בא מולנו המון זיעה וזה דבר שהחוש רואה, וצ"ל שנותנם של המקישים שזיעה זו אין דינה כמאכל עצמה, ומשא"כ זיעת המשקה שדינה כמשקה, והיינו דילפי לה מדיני טומאה שבר"מ פ"ז מטו"א עיי"ש, ולכאז' ביאור הדבר כעין מש"כ בקה"י עמ"ס ברכות לבאר סברת הרא"ש המחלק בין מים היוצאין מפרי ע"י סחיטה למים שנתבשלו עם הפרי שהמים שבמאכל אינן גוף המאכל, ובמים המתבשלים נכנס טעם גוף המאכל, והי"נ הזיעה והאדים הם מהנוזלים שבמאכל שאינן גוף המאכל, וכל יסודותיו ע"י כח שייצר הבוית"ש בטבע החום להפריד הנוזל הגלווה אל המאכל ולהפכו לאדים וזיעה, ומשא"כ במים המתבשלים אמרינן שהמים קבלו טעם, והן עצמם עם הטעם שבלעו נהפכים לזיעה [ואף שא"כ גם הנוזלים שבמאכל ע"י החום קיבלו טעם מהמאכל, צ"ל שזה גופא כח החום שבמאכל הוא פועל הפרדה בין היבש שבו נלוזל שבו, ועי', ואולי זה באמת טעם המחמירים הנ"ל דסוכ"ס יש בזיעה טעם של המאכל, וק"ל].

ב. בי"ד ס' ק"ה ס"ז ברמ"א אי' דלכתחילה אין לערות משומן היתר לתוך נר דולק שיש בתוכו חֲלָב רותח של איסור ובדיעבד שרי, ובטעם האוסרים עי' בש"ך וט"ז ד"יא משום זיעה, וי"א משום ניצוק, וכן מפורש במנחת יעקב כלל כ"ג סק"יב, ואמנם בתו"ט ופמ"ג [ועי' בהגרי"ו ס' תמ"ה] בי"ד שם כתבו ששני הטעמים א' הם שע"י הניצוק עולה הזיעה, עיי"ש. ובדיעבד מתיר הרמ"א לפי שיש חולקים וכמוש"כ הגרי"א, ויל"ע מהמקום להקל בזה דהא איכא זיעה [ועי' ביד אברהם בי"ד שם ולא נתברר תשובתו], ואולי מיירי שהזיעה למעלה כבר אינה י"ס, אלא שנמ"מ ע"י הניצוק מתערב בגוף השומן שלמעלה.

ובחם לתוך צונן כבר כ' הפמ"ג שם דשרינן כדמוכח ממסכת מכשירין, והיינו שהזיעה היא של החם ולא של הצונן שלמטה שאינו מעלה זיעה, וגם לא של החם שקיבל טעם שהוא צנטון ע"י דתתאה גבר ולא מעלה זיעה.

ועי' חק יעקב ס' תנ"א סקני'ה להחמיר שלא להשתמש בפסח בכלי שעירו ממנו מים חמין על כלי חמץ צונן, וזה תמוה מאוד שרי פליטה זיעה מצונן ולא מבלעיתו שבכלי [וגם דהוה מכלי שני ונ"ט בר נ"ט קודם הפסח], וכבר תמה עי"ז בב"מ, אך דכותיה דהח"י ס"ל לפמ"ג והגר"ז ומ"ב ס' תמ"ד [בשעה"צ], וזה דבר תימה עד מאוד, וצעי"ג.

ג. בי"ד ס' צ"ב [ועי' בס' ק"ח] מכו' שבקדירה מכוסה אין חשש זיעה, אפי' ביטל קדירה של בשר עי"ג קדירה של חלב, ודמי לב' קדירות נוגעות כדאין רוטב ביניהם. והנה עפי"ז מבו במ"ב ס"ק קל"ז דאפשר לכתחילה לבשל בקדירה מכוסה בתנור של פסח [עכ"פ לאחר הכשר רצפת התנור] דליכא זיעה, ולא יקלט שום טעם מן מה שנבלע בג התנור מהקדירות של חמץ שהזיעו במשך כל השנה [ומסתמא היינו לאחר נקיון ושל"א יתא שם זיעה שנתייבשה שתתחמם ותפול עי"ג המכסה, ועי' מ"א פתק"י ורעק"א שם לענין טיפה זיעה שנפל עי"ג קדירה חמה, ואכמ"ל], ויל"ע שבמצויאות קשה לומר שלא יוצא זימה מצדדי המכסה, ואולי מ"מ הוא מועט ומצטנן, אך מ"מ צ"ע כשהקדירה עליונה חמה, וכן כאן כשהנג חם וחוזר ונופל, ואטו אפי' משהו לא יתערב במאכל חזורה, ואדך אפשר להתיר לעשות כן בפסח, ובשאר איסורים אולי סמכו שבדאי יש ס' כנגד זיעה מועטת היוצא מצדדי המכסה, ועי' מ"א פתק"י ורעק"א אדך שרי [ואולי נשאר רק בכ"ק של המכסה ואין נכנס לתוך התבשיל, ועכ"פ ליתסר להניח אח"כ דבר מאכל עי"ג הכיסוי מצדו החיצון, וצ"ע בזה].

ד. והנה בתנורים שכל השנה לא בישלו בהן תבשילים עם רוטב, ולא אפו בהן פת של בלילה רכה [כטור"ט] אלא אפו בהן דברים 'יבשים', ובכ"ז לכאז' אפי' שהתבשיל מעורב בנוזלים אלא שהם חלק מן המאכל [וצ"ע השיעור בזה], ורוצה לבשל בפסח אפי' תבשילים עם רוטב, תלו' בפלו' שבסק"א, וכבר כ' שהכרעת המ"ב להקל דיעבד [ולכתחילה לא הכריע], אבל אם במשך השנה בשלו דייסא או מרק עם חמץ וכו' או עיסה שבליטלה רכה ונוזלית, אי"כ ודאי נבלע זיעה בג התנור ובדפנותיו וכו' שהזיעה רוחתת, והגו והדפנות רותחין, וא"כ אם נבא לבשל כיי"ב בפסח יכנס טעם הבלוע בדפנות ובגן לזיעה שתחזור ותכנס למאכל, ונ"י דאפי' אם יבשל דברים יבשים שזיעתן אינה כאוכל מ"מ ליהוי כאדים סתם, מ"מ בודאי שכשהם נוגעים בדפנות בולעים, וכשהם נופלים על הבשר וכו' אוסרים הבשר.

והנה אם ננקוט שכן חיישין לזיעת אוכלין וכדס"ל למנח"ש ח"ב ס' ס"ז, ועי' אגור"מ יו"ד ח"א ס' מ' וס' י"ג, וכל החשש רק מפני זיעת המשקין שנבלעו בו סגי בהגעלה, וממילא בליבון קל, וכי"כ הגרשו"א וצ"ל במנחת שלמה, אך אם נחוש לזיעת אוכלין בעינן ליבון חמור, וליבון קל לא מהני, ויל"ע אם המ"ב יקל בליבון קל כדין מקום שהליבון אינו אלא לחומרא או דהכא הוה ספק גמור, ולכאז' מדויקל בדיעבד אפי' בלי הגעלה, אי"כ בודאי שאינו מדינא אלא לחומרא, וא"כ יחסינו בליבון קל, וצ"ע.

[ובמש"כ דאם נבלע ע"י משקין נפלט גם ע"י זיעת אוכלין, צ"ע על הב"מ דפשיטא ליה בס' תס"א להתיר אפיית מצות בתנור של חמץ שטחו טיט עי"ג הרצפה, ולא הצריך שום הכשר לגג ומשום דהו"ל זיעת אוכלין, וכי לא היו רגילים אצלו לחמם בתנור תבשילין שיש בהן רוטב כאמצי השנה, וצ"ע].

ומ"מ בבלע ע"י משקין דסגי בהגעלה, וכן כשאנו באים לעשות ליבון קל מתורת הגעלה, והיינו מה שעושים כן בשביל בליעת המשקין, או מה שמצרפין הסוכרים דהוה התירא בהתירא בלע סגי בהגעלה לכלי הצריך ליבון, יש חיסרון גדול דהאמאייל והזוכיות שבתנור אינן פולטין ע"י הגעלה וליבון קל, עי' במ"א ריש ס' תס"א [ולסמוך רק על הסוכרים דליבון קל כליבון גמור ומהני אף לכלי חרס לכאז' אי אפשר, דלא קי"ל הכין].

ובשעה"ד י"ל ס"ס אם פולטין בהגעלה דלאו כנ"ח, וספק שליבון קל כליבון גמור [דמהני אפי' לכלי חרס, ועי' תרהו"ד ח"א סימן ק"ל], ובשאר איסורים י"ל דהוה ס' נגד כל הטיפות שקיבלו טעם מהאמאייל והזוכיות, ועי' בהגהה לשיעה"צ סוף ס' תניא עיי"ש, אך בחמץ בפסח איסורו במשהו וליכא להך התירא, כי אם סיבה לצרף את השאליותות דחמץ בפסח בס', וא"כ לכאז' קשה להקל שלא בהפסד מרובה, אך בהפסד מרובה ובי"א אולי יש להקל אף בחמץ בפסח, ועי'. [יש לצרף עוד ד' המנח"י דהכא כשיחמם את התנור למקסימום שבו נחשב כליבון גמור המועיל גם לכי"ח חזוכית וכמוש"נ, ולא מתורת הגעלה אלא מתורת ליבון באורן במק"א].

ונמצא הצדדים להצריך ליבון חמור המה, א. זיעת אוכלין. ב. פיוררים הנוגעים. ג. או מגע המאכל לפעמים. ד. חשש האמאייל או הזוכית שאין פולטין בהגעלה וכליבון קל, והצדדים להסתפק בחימום התנור בחום שלו המה, א. דהכא הוה ליבון גמור. ב. דליבון גמור הוה ע"י ליבון קל שהקש שנשרף. ג. דא"צ ליבון ומטעמים דלהלן דזיעת אוכלין לאו מידי (זה רק כנגד חשש א') ושהפירורים

לחות, עיי"ש בש"ך מש"כ בזה], ועי"כ הכא נמי אסור לכתחילה. [ובסכ"ז פשוט יותר דהא התם הוא חשש בליעה ע"י צלייה, ולכתחילה נהגו לחוש לחשש רחוק]. והנה באתר יעוי' בס' תמ"ז ס"ה בבי" דמ"מ ושו"ע ורמ"א דמשמע שהחמץ שבמלח לא מיקרי תערובת שאפשר לבדוק המלח, אך הבשר שנמלח במלח שלא נבדק לכאז' כבר נידון כתערובת, לפי שאף אם יש שם חמץ כבר א"א להכירו, אלא דהוא תערובת יבש ביבש דתליא בפלו' לענין חו"ג, ולפי"ז אם תערובת זו ואפי' פירור זה נתן טעם בסלים או בשפוד כבר הו"ל תערובת לח שלא חו"ג בפסח, ואע"פ שכבר כ' המג"א והעתיקו במ"ב בשעה"צ לסכ"ז דבתוך הכלי לא חל ביטול, הלא הכא כבר נתבטל מקודם שנבלע, ורק שמקודם היה פירור בעין שהיה יכול לחזור ולהתעורר בפסח, ומשא"כ טעמא אי" לחזור ולהתעורר, שאין הביטול חל בכלי אלא ששם אינו מתעורר, וגם לא לכשיצא ממנו הטעם לבשר שימלחו או יצלו עי"ג הכלי בפסח, וא"כ צ"ב מה הצד לאסור. וצ"ל שיש כאן חשש רחוק לחמץ שהיה ניכר, ולא חל עליו שם תערובת שמכנו נבלע טעם בכלי קודם פסח, שע"ז כ' המג"א שלא נתבטל בתוך הכלי, שאין ביטול בכלי, ואם יתן טעם אפי' משהו בפסח יאסור, והך חששא הוה חשש רחוק שבדיעבד לא חיישינן לה [אפי' לרמ"א ס' תמ"ז ס"ה שאוסר לאכול בשר מלוח שלא הודח קודם פסח, ואינו מתירו רק בדיעבד כשא"א להשהותו אחר הפסח, והכא לא חילקו ושרי בכל גוונא, דחששו פירור המעורר ואינו ניכר קרוב יותר מחשש פירור הניכר ואינו מעורב, שהוא חשש רחוק], ועליו נאמר דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, ורק לכתחילה אסור.

וראיתו בהגר"א בסכ"ז שכ' הטעם שאסור לכתחילה, דאין מבטלין איסור לכתחילה, ולא ידענא איזה ביטול יש כאן, דאי טעם ההיתר בדיעבד שמתבטל א"כ הו"ל ביטול בתוך הפסח, ואינו בטל, ואם טעם ההיתר שכבר נתבטל או דאחזוקי וכו', א"כ אין כאן ביטול איסור לכתחילה, וצ"ע.

חיימום תבשילים יבשים

הנה נקטינן (עי' ביה"ל ס"י"א) דמעיקר הדין דין המחבת כדבר הבלוע ע"י אמצעי וכמתבשלין בו, אף שהמאכל מתייבש בסוף והלחלוותי שבתוך המאכל משפיע גם על החלק החיצון, ולכאז' צ"ע דהרי אם נקח מלכתחילה מאכל הלחלוותי כזה לכאז' ודאי ייחשב תשמישו ע"י האור [ועי' במ"ב סקס"ה לגבי תבניות אפיה של עוגות, ודוחק לומר דרק אם זה בסוף ייבש לגמרי], והרי לחלוותי כזאת יש גם בתוך הבשר הנצלה באש, וכי"ת דשאני הכא שתחילתו ע"י מים, אי"כ איך יהא הדין אם נתקרה הקוגול הזה או הפתיתים האלו וחזר וחיממם, וכי השתא ייחשב בליעה ע"י האור, אתמנהו, וצ"ל שבתר תחילתו של תבשיל אזלינן, ולפי"ז יל"ע בעיסה שבלילתה רכה ומתייבשת בתנור, ובמ"ב משמע דניידן כאפיה, וצ"ע.

ב. ויל"ע בדין הטיגון דמכו' כאן שהוכרע שדינו כבישול וקודם שנתייבש ודאי נחשב כבישול, ובס"י קס"ח נח' האחרו אי דינו כאפיה או כבישול, ועי' היטב בתו' רא"ש שצ"ין שם בשעה"צ סקנ"ב דמפורש שהניידן גם לגבי טיגון בשמן עמוק עיי"ש, והיינו שתכונת הטיגון דומה לצלייה יותר מלבישול, וצ"ל דמ"מ הבליעה היא ע"י אמצעי, ועי"כ אין דינו כבלע ע"י האור, שאין האור מכניס הבליעה אלא מחמם את האמצעי שהוא המבליע. [ובאמת שכבר הזכיר החת"ס סברא זו לענין כשאין אמצעי, דהיינו כשהשמן עצמו הוא איסור שייחשב הטיגון כאפיה, ועיי"ש דתרת"י בענין שיהא טיגון וכלי אמצעי]. וק"ל.

ד' חששות בידות הכלים והנפק"מ ביניהם

א. ונהא לגבי החשש דחם מקצתו חם כולו, א. ליכא להך חששא אלא במתכות. ב. ולכאז' לא מהני עי"ז עירוי כי אם הגעלת הכלי עצ"ה, וא"כ ד' הרמ"א דסגי בעירוי לא בא לפתור חשש זה, אך לכאז' משמעות ד' המ"ב שהשו"ע הצריך הגעלה לידות מחמת הך חששא, ולא סמך על הגעלת הכלי רק בדיעבד, אך כנראה הרמ"א חולק, וצ"ע. ג. ומש"כ המ"ב סקס"ט דבתחב חיר במאכל בעודו חם נאסר אם לא הגעיל עכ"פ הכלי, לכאז' כונתו במתכות דוקא, דבזה שייך הך חשש, וזהו חשש שנאסר עי"ז אפי' דיעבד, אלא כשהגעילת הכלי ליכא להך חשש כלל.
ב. ולגבי החשש דניצוצות ניתזין, א. לכאז' אי"ז אלא חשש לכתחילה ולא דיעבד, וכמוש"כ בסקס"ט. ב. ועי"ז לא סגי בהגעלת הכלי. ג. אך מ"מ סגי בעירוי, ולכאז' הטעם שהיר כל החשש הוא ע"י בליעה של עירוי דהנך ניצוצות כעירוי דמיין, אלא שיל"ע דהרי כשבלע היה הדיתת חם ולא היה שייך תתאה גבר, והשתא בזמן עירוי ורתחין כשהידות והכלי צוננים ותתאה גבר, וא"כ מגרע גרע, וצ"ע. ד. ופשוט דמש"כ הרמ"א דסגי בעירוי היינו לאחר שיעגיל את גוף הכלי, אך אם לא הגעיל גוף הכלי לא סגי בעירוי מצד החשש הנ"ל [ועכ"פ במתכות, דבעץ וכו' אה"נ דסגי בעירוי לחוד דליכא לחששא הנ"ל]. ה. ובלשון המ"ב סקס"ח משמע דחשש זה שייך רק במחבת, ולכאז' כונתו שנטגנין בו בשמן ועי"ז ניתזין ניצוצות.
ג. ולגבי החשש שנוגעים בו בידיים מלשוכות [עי' מ"ב סקע"א], משמע דזה שייך בכל דבר דסוכ"ס הידית מתחממת, ואף אם לא שייך בהו חם מקצתו חם כולו לפשט הבליעה, אך עכ"פ בולע את טעם הלכלוך בעודו חם, ובמ"ב שם מבו דמהני עי"ז עירוי, וצ"ב דהיי אין כאן עירוי דבר חם [ובליעת כלי צונן מעירוי דבר חם] אלא בליעת כלי חם מדבר צונן, וצ"ל דמ"מ אי"ז כלי ראשון שסוכ"ס לא מחשבים את הידית חם שהיה על האש, כלא שהוא מקושר לכלי שעל האש לא כללי שהיה על האש, וחום זה דמי לחום של עירוי שאין כאן חום דפנות כי אם קשר לכיר, ועי"כ סגי לזה בעירוי, ואדרבה דיל"ע אם גם לגבי מתכת נימא שזה רק דרגא של עירוי, דמשמע שגם לזה סגי בעירוי, וכ"ז בשביל לצאת ידי החשש שלכתחילה צריך לחוש ולתקן חשש זה.

ד. ולגבי חשש שמא נשתמש בכלי ראשון תוך כדי נקיון בכ"ד מלא מים רותחין אין עיצה רק להגעיל, ובכל מיני הכלים והידות, אלא דמשמע שאי משום הא א"צ תקנה אפי' לכתחילה, עי' סקע"א.

ונלענ"ד [ע"ד שכבתתי במק"א לבאר ד' הגר"ז המובא במ"ב סוף סכ"ה] דאנן לא חיישינן למיעוט תשמישו אלא כשא"ז מיעוטה דמיעוטה, וכשיש כמה אופנים שיכולים לגרום לאסור הכלי מצטרפין כולם לאסור עכ"פ לכתחילה, וא"כ שכלל חשש לחוד הוא מיעוטה דמיעוטה, דמ"מ צירוף כולם יחד יוצר חשש של מיעוט גרידא, אך כשעושים תיקון המועיל לרוב או חלק מהחששות באופן שהנשאר לחשוש הוא מיעוטה דמיעוטה סגי בזה, דתו א"צ לחוש, ועי"כ בתחילה הזכיר המ"ב כו"כ חששות אף שהתקנה אינה לכולם לא לחלק מהם, שהצטרפות כולם גרמה לחוש ולתקן עכ"פ מקצתם, ודו"ק היטב כי נכון הוא.

בענין טלאי הנועשה אחר הבליעה

הנה ד' המ"ב דעיקר ההלכה כד' הרשב"א דכל החשש בטלאי רק מחמת החשש לבעין, ולא מחמת החשש לבליעה דאי משום הא אמרינן דאין הטלאי מעכב [המ"ב מכריע לסמוך עי"ז באינו ב"י, ולגבי חלודה בסעיף ג' לא הזכיר כלל לשיטת הרא"ש הנוכר בב"י לגבי חלודה עיי"ש, ועי' פמ"ג], ומכו' בשעה"צ פה דאם אין חשש פירור עי"כ אף אם בלע איסור ואח"כ נתן טלאי שרי, ולכאז' הכונה אפי' לטלאי שבתוך הכלי, דהיינו על גבי המקום שנבלע שם, וד"ז צ"ע דהא מכו' בסוף ס' תניב' [עיי"ש סקלי"א] דבבלע מבחוץ בעינן הגלה מבחוץ ולא סגי מבפנים, וא"כ איך יועיל טלאי על מקום הבליעה, ואדך אפשר לומר שלא יעכב הפליטה דסוכ"ס ליכא הגעלה במקום הבליעה, וצעי"ג.

בשמעתתא דזיעה - ובענינו הכשר תנור

א. הנה דבר פשוט ומוסכם שזיעה חשובה כתבשיל עצמו, ואוסרת את הכלי שהיא נוגעת בו אם הזיעה י"ס או שהכלי י"ס, ועי' היטב בס' צ"ב ס"ח, וזהו המכו' כאן בס"ד, אמנם לגבי זיעת אוכלין אשכחון פלו, דהפמ"ג בס' תמ"ז מ"ז סק"ט הביא מתשובת משאת משה דס"ל דאינה כאוכלין, וכן היא דעת הבית מאיר ס' תס"א, אך מאידך בב"ח ובמג"א בס' תניא סק"ל וסקמ"ד ולפמ"ש בפמ"ג ריש ס' ת

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

תבשיל בלוי

קלב | הערות והארות

ועוד דחייש לזה], ומ"מ לפי"ר היה נר' דאף דמצד זה נחשב כבלע מכ"ר, אך סוכ"ס תתאה גבר, אלא שעד דמיקר ליה בלע ולא בלע אלא כ"ק, אך בדרכי משה בשם מהר"ו מפו דקילוף לא שמינה, והיינו שגנידון שע"י גוש נבלע בכולו, ושו"ר כן בספר הגעלת כלים (פרק ה' הערה נ"ט) בשם ספר איסור והיתר דע"י גוש נבלע בכולו, אך עיי"ש שהג' ר' יצחק אלהנן זצ"ל טען כנ"ל דלכאוף לא יבלע יותר מכ"ק, וכ"ה בחו"ד סי' צ"א סק"ה ובחכ"א כלל נ"ז ס"ה, עיין שם. ור' מהר"ו כאן [והא"ה הנ"ל] צ"ב. ואולי י"ל דכונתו דס"ל כהסוברים בדין עירויים רבים ואח"ז דבלע טפי מכ"ק, ע"י באיסור והיתר המובא בב"ח וט"ו י"ד סי' צ"ה, וס"ל דכ"ה גם בדבר גוש (שאינו מתקרב ושוהה זמן רב), ועי' היטב.

[ועי' בדרכי משה בשם המרדכי שהצריך הגעלה לשלחנות משום שנשפך רוטב מן המולייתות, וצ"ע אמאי לא חשש מהמולייתות גופא, וכ"ת שלא חייש גוש א"כ הרוטב הוה רוטב של דבר שהוא בכ"ש, ואולי כונתו בזמן הנחת המולייתות נשפך רוטב מהכ"ר].

ולגופן של דברים היה אפ"ל דיתכן דהכא חששו לגוש שכ"ע מודים בו דהו"ל גוש שנתחמם באש בלי דפנות, וי"ל שבזה נשאר ככ"ר אף כשהונח ע"ג השלחן [ומ"מ את"י לכאוף אין אוסר יותר מכ"ק דתתאה גבר וכנ"ל]. ועי' פמ"ג יו"ד סי' צ"ד מ"ז ג' שנסתפק בזה, ובחזו"א יו"ד סי' ט' סק"ה ד"ה והנה שמעלה בתו"ד סברא כזאת עיי"ש, אך מודלא פסק הרמ"א לחומרת מהרי"ו צ"ל משום דס"ל שלשיטתו לא חיישינן לזה גם בכה"ג, ועי' היטב. אך גם המ"ב שחשש והצריך הגעלה באבן מלובנת, מ"מ לא העתיק חומרת מהרי"ו דלא יועיל קילוף, וי"ל דבזה נקטינן להקל דאין נבלע יותר מכ"ק, ושפיר יועיל קילוף לחוד.

והנה והמחמירים בגוש היינו שמבלע בתחתון וגם נבלע בעליון מן התחתון, והיינו חששא דשלחנות שבימות השנה המולייתות הרתוחות חמץ בשלחן, ובפסח יבלע במאכלי פסח הרתוחין טעם מן השלחן, ומצד הסברא והכללים הידועים כיון דתתאה גבר אמרינן דנבלע רק בכ"ק של השלחן, וגם לא יפלט רק שיעור זה, וגו' רק לכ"ק של המאכלים החמים של פסח שיונחו על השלחן [ויל"ע להא"ה דס"ל דנבלע בכל השלחן, אם נימא דה"ה שהמאכלים של פסח יבלעו מן השלחן לכולו, ואי נימא כהטעם הנ"ל לכאוף אי"ז אלא ע"י ריבוי פעמים אך לא לגבי אותו גוש, ואולי שהיית גוש זמן רב נידון כעירויים רבים ואח"ז כיון שהגוש נשאר בדין כ"ר. ונפק"מ דהנה אם יניחו טס של גינר אלומיניום בשיעור כ"ק על השלחן או על השיש שלנו שדינו כשולחנות דידהו לכאוף למאי ניוחש לה, דאף אם יש טריבוט ע"ג הטס וכן תחתיו ויניחו מאכל חם ע"ג הטס והטריבוט, מ"מ לא יבלע המאכל מיותר מכ"ק, דהיינו מן הטס ולא מן השיש שהוא כבר יותר מכ"ק, ועוד שהרי אפילו אילו היה דבר חם עד לשיש ממש לא יבלע ומחץ מן השיש אלא בכ"ק שבו, וא"כ דיינו שהמים והטס שעליו יבלעו ולא יגיע מזה למאכל, וא"כ בכה"ג לא נצטרך מידי, וכ"ש בזה שתתאה גבר ודין המים יבלע הטס או תחתיו מתחממין [ואף דאסור לכתחילה להניח בפסח קדירה ע"ג קרקע שלא הוכשר אפי' שאין רוטב, עי' ס"ק קל"ו, מ"מ בכה"ג שיש הפסק טס לכאוף אין שום איסור, ודמי לטיחת טיט ע"ג קרקע התנור], ולכאוף הדבר ברור דאין כאן לא מי שיפליט, ולא שייך שיבלע בקדירה או במאכל החם אם עשו הפסק זה, ואף שבמ"ב ס"ק קט"ו מב"י דהפסק מפה לא סגי, ועי' עוד לעיל צ"ו, י"ל דהיינו רק במפה דידהו והיינו מבד שלא היה אטום והיה רך ונדחק, ונמצא שאף הפסק כלל בין קדירה לשלחן, ומשא"כ בטס של מתכת שיש כאן קליפה ברורה ולמאי ניוחש [ואף דאולי לא"ה אסור וגם בזה יל"ע, אך במ"ב לא העתיקו וכנ"ל, ויתירה מזה מפי' בס"ק קל"ו שקדירה רותחת שבלעה חמץ לא נבלע בה רק כ"ק, ואין מפעפע בכל הקדירה, וממנה לבטשיל בשתוכה, ולא אמרינן שכולה כדבר גוש ונבלע בה יותר מכ"ק עיי"ש]. ועי' שייך שבלעו בשבמ"מ טס של מתכות ע"ג התנור מקום שמניח שם לחם חם בכל השנה יכול להניח מצה ע"ג הטס הלזה, וכ"ש דהכא שר'.

שוב העירינו דיש חשש שיש מים כבושים בין טס לשיש, ועי"ז נבלע טעם בטס, ועי"ז יבלע טעם במאכל החם שיניחו ע"ג הטס או בקדירה, ובאיכא רוטב או מים בין קדירה לטס. ועי' היטב.

[[] **בענין הגעלת חבית של יייש**

א. במה שהחמירו האחרונים ז"ל בחבית של יייש דלא מהני לה הגעלה, נר' פשוט שכונתם מצד הטעם שטעם היי"ש חזק ולא נפלט ע"י הגעלה, ודמי לבית שאור למחמירים דלא מהני ליה הגעלה, ומש"כ המ"ב דנשאר ריח, וכתב לבדוק את הדבר אם נשאר ריח, נר' פשוט דאי"ז אלא בתורת סימן בעלמא שהריח מגלה על הטעם, אך בורא"ה לא הריח הוא הגידון כי אם הטעם, והרי כ' להדיא בריש ס"ק ק"כ שנשאר בו ריחו וטעמו, וכן בס"ק קכ"ב כ' שעניינו הרואות שני"ט לשבח, ועיי"ש עוד בהמשך [ופלא בעיני על שו"ת מהרש"ג המובא במ"ב מהדו' דרשו שלא פי' כן ונדחק בדחוקים גדולים, עיי"ש].

ב. והנה מב"י בהגרעק"א שגם אחרי שיבשלו בהן אפר ומילוג וכי' (כאשר יעץ החת"ס תלובא בביה"ל עיי"ש) עדיין בפלו דבית שאור, והיינו שהרי בבית שאור להאוסרים אסור אפי' אם אין עכשיו שום ריח, ואפי' בישלו בקדירה מי לוג וכי' דפשוט שבזה לחוד לא גני, ורק דאליבא דהמקילים בבית שאור שמ"מ מודו ביי"ש לפי שענינו הרואות, וא"כ לדידהו לאחר נקיון ע"י בישול באפר אודא לה הך ריעותא וחזר לבית שאור, וחזר לכלל הפלו' שיש בכל בית שאור וכלי לישא ומדוכה וכי'. וד"ה היטב.

[[] **חבית של שכר או של דבש (שנתבשל בכלי**

חמץ) שלא ניקו בין הנסרים

הנה בין בחבית של שכר ובין בחבית של דבש, אם לא ניקו בין הנסרים נשאר ממשות או שבשכר נחשב ממשות של חמץ, ודובר שנתבשל ביורה של חמץ נחשב ממשות של דבר שבלוע בו טעם חמץ, ולכאוף משמע דתרווייהו בט"ל, והנידון לענין חז"נ וממשות חזור וניעור, ודבר הבלוע בו טעם אין הטעם שבו חז"נ, וכשי המי"א סי' מ"ז [ועי' לעיל שעה"צ ס"ק קכ"ז ובמ"ב ס"ק קלא'], וכיון שאין חז"נ לא איכפ"ל שישוב לפזר טעם בתוך הפסח, אך באמת צ"ע דלכאוף מה שנשאר בין הנסרים אינו בגדר מעורב, ואם נו"ט בפסח אפי' יש ס' נגדו אסור, וצ"ע.

[ואין לתרץ דבלא"ה צריך להוציא הדבש או היין מן החבית קודם פסח, וזה אינו דא"צ לעשות כן, ורק בלא הגעילו דסמכין אנטל"פ כתב כן המ"ב ס"ק קכ"ב, משא"כ בהגעילו אלא שלא ניקו בין הנסרים, שלא נת' בשום מקום שצריך להוציא מן החבית קודם פסח, וא"כ הקי' במקומה עומדת].

[[] **בית שאור**

הנה בבית שאור יש ב' חומרות, א. שנבלע בפחות ממעל"ע [אכן לא נת' הישעור, ובציר שנינו ששיעורו בכדי שיתן על האור וירתיה, אבל כאן איתא שהאשה שורה בו וכי' ופעמים ששוהה הרבה, עי' ס"ק קכ"ו, וצ"ע מה הישעור בזה, וצ"ע]. ב. ועוד יש חומרא דאף שכבבוש מהני הגעלה אפי' לב"ח בבית שאור לא מהני, שדינו כחמין. ג. ולהסוברים דבעי לייבון ואפי' בשאר כלים למדנו חומרא בלשית, והרמ"א חייש להו לכתחילה, עי' סט"ז, ועי' מ"ב ס"ק קלא']. והנה בית שאור כולל כל דברים חריפים, אך פשוט שדוקא ע"י דבר לח דביש לא נבלע [אלא ע"י דיכה דאו נבלע ומפליט מיד, ועי' סט"ן].

[[] **בליעת צונן לתוך כלי חרס**

הנה במ"ב ס"ק קכ"ד מב"י דאפילו כלי חרס אינו בולע בצונן בפחות ממעל"ע, ועיי"ש בשעה"צ, והנה לפי"ז ד' המ"ב ס"ק קל"ט דכ"ח שחורה או לבנה (שאינה ירוקה) אם יש בהם בקעים בולעים בצונן, ומי"מ מהני להו הגעלה או מילוי ג"י,

ובליכא בקעים אינם בולעים, איירי בכבוש כ"ד שעות. וזה פלא דאטו כ"ח שאין בו בקעים קיל טפי מכלי מתכות, ואמאי לא יבלע אפי' ע"י כבישה כ"ד שעות והלא כבוש כמבושל, ובנתבשל בכלי כזה ודאי יבלע, וצ"ע.]

ובגוף נידון כ"ח בפחות מעל"ע איכא פלו' בין רמב"ם לר"ן [ועי' יו"ד סי' צ"ה וסי' קל"ה].

[[] **בענין המנהג דלא לאשתמושי במאני דפחרא עתיק**

הנה כבר כ' הרמ"א בריש סי' תנ"א, והזכירו המ"ב בס"ק קכ"ח, דאסור להשתמש אפי' בצונן בקביעות בכלי שבלע חמץ בחמין, והוא לכאוף משום גזירה שמא ישתמש בו בחמין, ולגבי כ"ח איכא פלו' אפי' בדרך עראי, יעוי' בר"ן ובמ"מ המובא בב"י. ולהלכה פליגי בזה האחרון, עי' ס"ק קל"ב ובשעה"צ. ומי"מ כ"ז בכ"ח שבלע בחמין או בית שאור שאין לו תקנה, אבל אם יש לו תקנה כגון כשבלע ע"י כבוש או באופן דאפשר בליבון דינו שוה לשאר כלים [ועי' ס"ק קל"ו, ויל"פ דמיירי בזכי וק"ל], ובשו"ע הביא ד' הרי"ף והרא"ש דהאינא נהוג עלמא דלא לאשתמושי בפסחא במאני דפחרא עתיקי, ויל"ע מה נכלל במנהג זה האם שלא להשתמש אפי' עראי בכלים שבלעו צונן ואפשר לתקנם [דבא"א לתקנם ס"ל להר"ף דמדינא אסור להשתמש אפי' עראי ואפי' צונן, וכמוש"כ הר"ן דעשאוהו כאילו גופי חמץ]. או דנכלל בזה אפי' כלים שלא בלעו כלל, דהיינו שלא להשתמש אפילו בכלים שתשמישן בצונן פחות ממעל"ע, וכן נר' עיקר מסתימת הלשון דלא משמע דמיירי בכלים מסויימים, אלא שוהו מנהג להשתמש בכלים חדשים לפסח, ונר' שוה רק לגבי קביעות והיכא דאפשר. [ומשו"ה בתנור לא נת' ד"ן]. ונר' שמ"מ זה רק בכ"ח ומשום גדר וסייג, כיון שיש כלים שלא מהני להו שום דבר, וק"ל.

[[] **בישול בפסח בתנור של חמץ בקדירה של פסח מכוסה**

הנה מפי' במ"ב ס"ק קל"ו שאם נמקים היטב התנור שלא יהא ממשות, ומניחים על רצפת התנור טס של מתכת נקיה, אפשר להניח על גביו קדירה של פסח, ולבשה בתוך הפסח תבשילים וכלבד כדירה מכוסה [ומקורו ממג"א].

ולכאוף כ"ש דאפשר לעשות כן לבשל בשר וחלב באותו תנור בואז"ו, ויקפיד שלפחות בא' מהם יבשלונו בקדירות מכוסות [וא"צ לומר שאם עוטף הכלי בנייר כסף היטב אין שום בית מיוחש, אך אפי' בכיסוי קדירה לחוד גמי שרן].

[[] **בענין מילוי ג' ימים לכלי זכוכית שרוב תשמישן**

בצונן ומיעוטן בחמין או כבישה

הנה במ"ב ס"ק קנ"ז ושעה"צ ס"ק קצ"ב הביא לד' הגר"ז שהיקל במילוי ועירוי ג' ימים לכלי זכוכית שרוב תשמישן צונן ומיעוטן ע"י חמין או כבישה, ויעיי"ש בשעה"צ מש"כ לבאר הטעם מי"א א"צ עירוי מים חמים, ולהלן בס"ק קנ"ו הביא ד' הח"א שהיקל בכלי זכוכית במילוי ועירוי ג' ימים, ועי' בשעה"צ ר"א שנתקשה אמאי א"צ הגעלה או עכ"פ עירוי רותחין, ונדחק ליישב דמיירי שאין חשש לשימוש בחמין עיי"ש, ויל"ע אמאי לא פירשו את ד' הח"א [וב"מ המובא שם בשעה"צ] כדפי' את ד' הגר"ז, דלכאוף תרווייהו חד דינא קאמרי, וא"כ מסתברא דחד טעמא אית להו, ומה"ת לאשוויי פלו' בינייהו כאשר יצא נפק"מ בין הפי' שמפרש לד' הגר"ז לפי' שמפרש לד' הח"א, וצ"ע [ובעיקר ביאור ד' הגר"ז עי' מש"כ בעז"ה בענין זה בס"ג וס"ו, ועי' עוד מש"כ בזה בס"ב בתוך הדבריים].

[[] **בענין כלים חדשים שלא נזכר בתנ"ך וחז"ל**

הנה לגבי כלי זכוכית נקטינן לעיקר שדינם בהגעלה כל היכא דליכא חשש דילמא ופקעה, עי' ס"ק קנ"ה ושעה"צ [ועיי"ש בדרשו מש"כ לגבי כלי זכוכית שאין בהם חשש דילמא פקע].

ולכאוף הרי כלי זכוכית לא נתפרש דינם בקרא אלא דמסברא פולטין, ואף המחמירים לא החמירו אלא משום דבריייתן מן החול ודמי לכ"ח, ולמדנו שכל שאין נר' מסברא לדמותו לכ"ח אין לנו לומר מעצמינו דילמא אין פולטין, ולכאוף לפי"ז ה"ה בכל כלים חדשים אם אין סיבה לדמותן לכ"ח שאין בריייתן מן החול מה"ת לומר שלא פולט [ואולי יש לדחות שכלים שהיו בזמן חז"ל, וחז"ל סתמו, ש"מ שאין להם דין מיוחד, ומשא"כ כלים חדשים לגמרי שלא היו בזמן חז"ל, אונחו לא נדע מה נעשה בהם]. ונפק"מ לכל מיני כלים אשר ממצאים חדשים לבקרים [ובדרך אגב צ"לע' מה דהאגרמ"מ מחלק בין כלי פלסטיק לכלי גומי, עי' אגרו"מ או"ע ח"ד סי' ז' ואו"ח ח"ב סי' צ"ע].

[[] **תיקון טעות בל' המ"ב בענין תחבוב ברוזא של שכר לחבית דבש**

ז"ל רבינו המ"ב ס"ק קס"ג: אם תחבוב במי דבש בפסח ושהה מעל"ע אסור המי דבש בשתיה ובהנאה, ואם אינו ב"י יש להקל, ואם הברזא של יייש אף באינו ב"י אסור ואף בהנאה. והנה הלשון כמות שהוא מורה דבאינו ב"י יש להקל בין בשתיה ובין בהנאה, וזה לא יתכן דמפ"י בסי' תמ"ז סעיף י' ברמ"א דאנן קרי"ל דנטל"פ ומשנהו אסור בשתיה, אך עיי"ש במ"ב ס"ק ק' דבהנאה כד"ה דהוה תרת"י משהו ונטל"פ שרי, הלכך צריכים להגיה כאן ל' המ"ב [וכן מפי' בפמ"ג שהוא מקור ד' המ"ב] ולגרוס כך אסור המי"ד בשתיה, ובהנאה אם אינו ב"י יש להקל, והיינו דלגבי הנאה שרי אי' הוה אינו ב"י, כיון דהו"ל משהו ונטל"פ דשרינן בהנאה, וזה ברור [ולפלא על המדפיסים של הוצ"ח של המ"ב שלא הרגישו בזה].

הערות ע"ס השונה הלכות סימן תנ"א

דן ו. יעוי' היטב כאן ולהלן דין כ', ובמקור הדברים במ"ב ס"ק כ"ז וס"ק ק"ט. והנה באמת לגבי שפוד שצלו בו בשר שנמלח במלח שלא נבדק מב"י, א. דמספיקא לכתחילה מעליו, ובדיעבד כשר אפי' אם לא הגעילו. ב. ובודאי נתרבב בו חמץ אסור אפי' דיעבד. ג. אך לכאוף היינו דוקא בלא הגעילו, דבהגעלה סגי ואפי' לכתחילה, ואפילו אם ידוע שהיה חמץ במלח, והטעם לכאוף לפי שאין זה בגדר בליעה ע"י אור בלי אמצעי, דהבשר והשומן זהו אמצעי' כלפי החמץ [ודוחק לומר דלא התיר בהגעלה רק במקום ספיקא שצירף בזה השיטות דחשיבא התירא וסגי בהגעלה, ודלא הוה אלא פס משוה, דמ"מ מדמתיר לכתחילה משמע דאף אם הדבר ידוע ואינו ספק גמי די בהגעלה, ובהכרח כנ"ל], ויעוי' בט"ז סק"ט שמשמע ג"כ כמוש"כ.

ובצלו מולייתא מב"י שאין להתיר אפי' דיעבד ואפי' ע"י הגעלה, ורק א. באינו ב"י ואיכא ס' מתירים ע"י הגעלה, ב. או אפי' ליכא ס' אך הוה ספיקא שרינן ע"י הגעלה [והיינו משום דבזה הו"ל ס"ס, ספק חמץ וספק דהגעלה מהני] ואפי' שרינן ע"י אור בלי אמצעי, דהבשר והשומן זהו אמצעי' כלפי החמץ [ודוחק לומר דלא התיר בהגעלה רק במקום ספיקא שצירף בזה השיטות דחשיבא התירא וסגי בהגעלה, ודלא הוה אלא פס משוה, דמ"מ מדמתיר לכתחילה משמע דאף אם הדבר ידוע ואינו ספק גמי די בהגעלה, ובהכרח כנ"ל], ויעוי' בט"ז סק"ט שמשמע בכעיי"ז בצ"ע].

דן ט. במש"כ בשו"ה מד' החזו"א סי' קכ"ב סק"א דאפשר להגעיל מחבת בת יומא, הנה עיקר החידוש דשרי אף דליכא ס', ובאמת המ"ב מחמיר בזה בביה"ל סי' תנ"ב ס"א, והחזו"א לשיטתו דפליג על הביה"ל, וכמו שציין בעצמו לסי' קי"ט ס"ק י"ד, עיי"ש דפליג שם על הביה"ל. ועי' בשו"ה כאן שציין לסי' תנ"ב דין ב' ששם מב"י דהביה"ל מחמיר, עיי"ש היטב. ובלא"ה יל"ע דאיכא חומרת הרמ"א שלא להגעיל כלי ב"י, וזה קיים בודא"א גם לחזו"א, ועכ"פ ממנהגא שהנהיג רבינו הנמ"א, ועי' סי' תנ"ב דין ד' [והעתקת השו"ה לד' החזו"א הללו בסתמא צריכה תיקון].

דן י"ב. יש להעיר דלדינא המ"ב ג"כ מחמיר בסתם, ואין מיקל אלא בידוע שנשתמשו בו שלא ב"י, עי' סוף ס"ק נ"א [ולכאוף לא היקל בתחילה אלא לשריע, אך הרמ"א ס"ל דאין אומרים בפסח סתם כלים אב"י, עי' סי' תמ"ז ס"ה וק"ל], ונמצא שלדינא מחמיר טפי מהחזו"א [ועי' להלן דין י"ד].

[[] **בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש**

ביאור דיני מגדרת הנקראת פומפיה

הנה כתוב במשנ"ב סימן תנ"א סעיף י"ח חילוקי דינים במגדרת, כשנשתמשו בה בער"פ, ואלו הם: א. אם נשתמשו בה רק מצה, מותר כיון שבתלו הפידורים בס', ותאכל עד הלילה. ב. אם פירר עליה חריין צריך ס' כנגד כל הפומפיה. ועוד דין הוסיף בשעה"צ לגבי חזור וניעור, דל"א חזר וניעור אלא כשפררו עליה חמץ, אבל לא כשפררו עליה רק חריין.

ונבאר הדינים והטעם בס"ד: הנה ישנם ב' טעמים לאסור השימוש במגדרת, א' מפני שא"א לנקותה היטב אלא נשארים מעט פיזורים, ב' מפני שכשמגדרים עליה חזרת, כיון שיש דוחקא דסכינא וגם חורפא דחזרת, בולעת המגדרת. וידוע שאין דוחקא מבליעה אא"כ יש עמה חורפא, וכמ"כ אין חורפא נפלטת אלא ע"י דוחקא וחורפא, אבל ע"י דבר שאינו חריף אינה נפלטת אפי' ע"י דוחקא.

וע"כ דין המגדרת כך, שאם רק גררו עליה חמץ, כיון שכל החשש הוא רק מפני הפיזורים הדבוקים, ע"כ בין אם גררו עליה בער"פ מצה ובין אם גררו חזרת, אי"צ אלא ס' כנגד הפיזורים, כיון שאין שום חשש שמא נבלע מתחילה בגוף המגדרת כיון שלא היה דבר חריף, אינו בולע ע"י דוחקא גרידא.

משא"כ היכן שגררו במגדרת תמכא, כיון שיש דוחקא הרי מלבד מה שיש חשש שנשארו פיזורים, הלא המגדרת גם בולעת מן התמכא, כיון שיש דוחקא וחורפא, וע"כ משתנה כל הדין, דאם גררו בה כעת רק מצה, הרי אין לנו חשש שמא פלטה כיון שאין כעת חורפא, וכל החשש הוא רק משום פיזורים [והיינו פיזורים של לחם וכדלקמן], וע"כ סגי בס' כנגד הפיזורים. אבל אם כעת השתמשו בה בתמכא, כיון שהחשש הוא משום בליעה, הרי אנו חוששים שמא כל המגדרת בלועה חמץ, וכעת הפליטה ע"י דוחקא וחורפא, וע"כ צריך ס' כנגד כל המגדרת. ובפסח עצמו אסור לאוכלה, דלא גרע מגדרו בו מצה, דכיון שיש חשש פיזורים והם חזורים וניעורים בפסח, אסור לאכול חריין.

ומיהו כל חשש הפיזורים שאומרים בהם חזור וניעור, ואסור לאכול המצה בפסח על אף שהתבטלו קודם הפסח, היינו דוקא כשפררו עליה לחם, משא"כ כשפררו עליה רק חריין שנחתך בסכין חמץ, ואף פעם לא פרוו עליה לחם, הרי אין חשש אלא משום בליעת החרין [והיינו דאמנם יכול להיות שנשארו פיזורי תמכא שנחתכה בסכין איסור, אלא דמ"מ גם התמכא הוו אינה איסור ממש אלא בליעת איסור], ואמנם החורפא והדוחקא מפליטים לחריין שמפורר עכשיו, אלא שלא אומרים חזור וניעור בבליעה, וע"כ אם מפרר בפסח הרי הבליעה אוסרת, אך אם מפרר קודם הפסח, כיון שאין חשש של פיזורים של חמץ אלא רק לפיזורים שבלעו חמץ, אם יש ס' כנגד כל הפומפיה, כיון שבער"פ נתבטלה, אינו חזור וניעור בפסח.

ומיהו לא מבואר במשנ"ב מה הדין אם פרוו עליה חמץ קודם לפסח, וכעת בער"פ פרוו עליה חזרת. ויל"ע בזה, דאמנם אין הפומפיה מלאה מן הפיזורים, ולכאוף אין להצריך אלא ס' כנגד הפיזורים, דאפי' למי"ד חז"נ' בשא"ס הכא שרי, דכל שעה היה ס' כנגד החמץ, ואין הפומפיה בולעת את הפיזורים בפ"ע, וצ"ע. ומיהו בלילה אין לאוכלה, דכיון שיש חשש תעורבת חמץ בעין, הרי הוא חזור וניעור.

ונסכם הדינים העולים:

א. אם פרוו על הפומפיה לחם קודם לפסח, ובער"פ פרוו עליה מצה קודם לפסח, מותר לאכלה רק עד הלילה בלבד.

ב. אם פרוו עליה חזרת שנחתכה בסכין חמץ קודם הפסח, אך לא פרוו עליה מעולם לחם, ובער"פ פרוו עליה שוב חזרת, אין לאוכלה אלא י ש ס' כנגד הפומפיה. ואם יש ס', מותר לאכלה אפי' בפסח גופיה.

ג. אם פרוו עליה לחם ובער"פ פרוו עליה חזרת, בלילה ודאי אסור לאכלה, ועד הלילה צדדנו לעיל דמותר לאוכלה, ואינו מבואר במשנ"ב.

[[] **דוד מנשה - רמת שלמה**

[[] **בדין הכשרת השיש לפסח**

ראיתי לברר בס"ד באופן הכשרת השיש לפסח, לדעת היאך יש לעשות מצד הדין או מחומרא:

א. ראשית יש לפרט האופנים שבהם בולע השיש את החמץ לידע ע"י כך דרך הכשרו, כדק"ל כבולעו כך פולטו. הנה בדו"כ אין השיש בולע ישירות מכ"ר כי אין רגילות להניח סיר החמץ על השמש ממש (מחמת חשש נזק), ואף בפעמים היחידות שמונח כן אינו נאסר אא"כ יש מים תחתיו (כדין המפורש ביו"ד סי' צ"ב ס"ח ברמ"א דאין בלוע עובר מכלי לכלי בלא רוטב). המצוי יותר בזה הוא שלפעמים נשפך מן הכלי על השיש, ובולעו בעירוי שהוא ככ"ר, וגם דבר זה אינו שכחי כ"כ [פעמים בוודות יתכן ג"כ שהונח על השיש דבר חמץ גוש שי"א דדינו ככ"ר].

ב. אשר על כן הדין בזה נראה בס"ד כך: לבני ספרד - יכשירונו בעירוי מים רותחים על השיש ודי בזה. **וטעם הדבר** - דהנה דעת מרן השו"ע ז"ל (בסי' תנ"א ס"ו) דאולינן בכלל בתר רוב תשמישי לענין דרך הכשרו ממה שבלע, והכא בפשטות היה סגי בהדחה בלבד שכן רוב תשמישו אינו ברותחין (ודין זה הוא אפי' בודאי שבלע פעם אחת ברותחין, דמ"מ אי"ז רוב תשמישו וכמ"ש בכה"ח ס"ק ק'). ואמנם ראה בכה"ח (ס"ק הנ"ל בסופו ובס"ק ק"ז) שהמנהג להחמיר כד' הרמ"א (ויבאר להלן אות ו') דחיישנן למיעוט תשמישו, אך האחרונים חלקו בזה, עי' בס' חזו"ע פסח (עמ' קמ"ז הערה כ"ז) ובאורל"צ ח"ג (פ"י בכמה דוכתי). איברא דמרו' (בסעף כ') כתב: השולחנות והתיבות שמצניעים בהם האוכלים לא שנהא רגילים לערות עליהם רותחין, לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן. ולכאוף צ"ב, דכיון דאינו אלא לפעמים ס"ל למרן דאולינן בתר רוב תשמישו ושרי בהדחה, ובספר שמו יוסף (סי' ומ"ח) למהר"י בן אולד' כ' דאי"ז אלא מתורת מנהג כלשון מרן (שרגילים וכו'), ולא מן הדין [ואכת"י יש להבין אם יש להחמיר כן בכל מקום דרוב תשמישו קיל טפי לחוש למיעוטו או רק הכא, ובדאי שנא, צ"ב, ועי' אורל"צ בביאורים שם בד"ה לענין פסח ודוק], וראה עוד בדבריו בביאורים גבי שולחנות, והבן], והביאו בחזו"ע (הערה מ"ז). [ושם כ' כן אף בשם הכה"ח ס"ק רל"ג, ויש להתבונן בזה, כי כמדומה שם מדבר באופן שלא נשפך שם כלל כי אם מכ"ש, דאו אין העירוי אלא **לחומרא בעלמא**, דבנשפך לפעמים מכ"ר דעתו של הכה"ח גופיה (כאמור) להחמיר **בזה המנהג**. והגם שלא כ' כן בדבריו מרן ופשטו, מ"מ נראה דהכא מסכים גם הוא דאי"ז אלא חומרא, ומה"ס שכ' שם וכנ"ל, וצ"ע]. גם בס' הגעלת כלים להר"צ הכהן שליט"א (פ"י"ג הערה תי"ד) העיר בזאת ע"ד השו"ע, ואיך שיהא גם אם נצריך עירוי ודאי דא"צ אבן מלובן וכדו', דמצד גוש (ונחוש למיעוט שימושו וכנ"ל) לדידן לית לן דין גוש.

ואם מצד הנחת כ"ר עליו (ושוב נחוש למיעוט תשמישו כפי שנו' כאן מד' מרן) אין נראה כן, דלא הזכיר מרן ז"ל חששא זו כלל והסתפק בעירוי רותחים, והבו דלא להוסיף עלה, וכי"כ להלכה הגרעי' זצוק"ל בס' חזו"ע פסח (עמ' ק"ס) דסגי לשיש בעירוי, וכי"כ לענין השולחנות (עמ' קנ"ט), ובחושש דיתקלקלו סגי בהדחה. דעת הגר"ב זצוק"ל באורל"צ (ח"ג פ"י דין י"א) שמעיקר הדין אין השיש צריך להכשיר ולסגי בהדחה (ומהטעם שנכתב לעיל אות א'), אך המנהג לערות עליו מכ"ר וכאמור.

אמנם לבני אשכנז - הנה דעת הרמ"א (בסי' תנ"א ס"ו) דחיישינן למיעוט תשמישו, ולפי"ז הכא מצד הדין יש לכל הפחות לערות עליו רותחין. אמנם במשנ"ב (ס"ק ק"ד) כתב על השולחנות דלא מהני בהם עירוי, מפני שלפעמים מניח עליו פטיסדי"א חם והוי ככ"ר וכנ"ל, ולכן צריך להכשירו ע"י אבן מלובן

מערות והארות | קהל

וביותר דמקור ההיתר דרוב תשמישו הוא מדברי הרשב"א בתורת הבית, והובא בטור סימן צ"ג, וז"ל: וכן הבלע שנתפשט בכל הכלי אינו אלא דבר מועט, ועם גשול זה השני אע"פ שאין מניע לכולו, מ"מ גם הוא ע"י חם מקצתו חם כולו מת מעט קצת עד שאין נשאר בכל השיפוד עיי"ש, ומבואר דהסברא דנקלש ומתמעט מועיל ע"י ההגעלה כרוב תשמישו, ול"ד בליבון והגעלה דוקא עיי"ש, וצ"ע.

נפתלי זהבי - ברכפולד

בדיני הגעלת כלים

הגעלה מועילה גם כשנשתמש בחמץ עם שמן שרותח יותר ממים, כי קבעה תורה שדי בהגעלה. מאידך, כשנשתמש ע"י האור בחמץ ולא בכדי שיצאו ניצוצות, צריך ליבון. אך שם הטעם כי צריך שישרף, ולא רק שיפלט (פמ"ג ס"ק ל'). סכין נותר בהגעלה. חק יעקב (ס"ק י"ד) אפילו שלפעמים משתמש ע"י האור, כיון ש"יא שהקובע הוא רוב תשמישו, נותר בהגעלה. וקשה ממ"ב ס"ק מ"ח שכתב שאם נשתמש לפעמים ע"י האור צריך ליבון אך.

בהר הכרמל (מובא בשע"ת ס"ק כ"ז): כלי שנחתמם באור כשהם כלי חדשים מהאש והניח בו חמץ, כיון שלא נבלע ע"י משקה, צריך ליבון קל אך לא חמור, כי לא נשתמש ע"י האור. ורק משום להפליט את שנבלע צריך ליבון קל, כי נבלע יותר. וקשה למה בסכין שחתך בו פשטידא חמה לא ע"ג אש, סגי בהגעלה, ולא נאמר שהאוכל דומה קצת לאש.

וי"ל שהאוכל לא דומה לאש, משא"כ כלי שנחתמם. אך להיות ככלי ראשון מדין דבר גוש למהר"ו נחשב כלי ראשון (מ"ב ס"ק ק"ד).

לצד שילבון קל דינו כהגעלה (פמ"ג סוף סימן תנ"ב) לא יועיל ליבון קל יותר מהגעלה, כשנשתמש ביבש ולא על האור, וזה דלא כהר הכרמל.

סימן תנ"א סעיף ד' (משנה ברורה ס"ק ל"ב): היתירה בלע בהפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט באינו בן יומם, מותר להשתמש בכלי בתשמישו באור ע"י הגעלה. וברחת (סעיף י"ט), בא"ר (מובא במ"ב ס"ק ק"י) שבדיעבד מותר בהגעלה. ולא זכר שדוקא בהפסד מרובה, כי הא"ר אמר שאין תשמישו ע"י האור ממש, אלא מכניס ומוציא. וקשה דכל הזמן עושה כן, ונמצא תשמישו באור. ומבואר שגדר התשמישו הוא הכנסה והוצאה, ולא השהיה באור לא נקרא תשמישו באור, אף שבלע באור נותר בהגעלה, דקבעה תורה לכל כלי צורת הכשרו. וכן בפמ"ג כתב שגם אם לא השתמש באור ברמה שניתזין ניצוצות, צריך ליבון של ניצוצות נתיזין, כי קבעה תורה שתשמישו ע"י האור נותר בליבון. ובשע"ת ס"ק ג' בשם הר הכרמל דן בכלי חם מכה היתו באש והניח עליו מאכל, אם נקרא תשמישו ע"י האור, ותוליה זאת בגמ' פסחים דף ע"ה אם תגור שגמגמם וצלה בו את הפסס, אין זה צלי אש, כי צריך אש דוק, או כי יש ריבוי "צלי אש" מיותר ללמד שגם תולדות אש לא מהני לפסח, אך בעלמא תולדות אש מועיל כאש, ומשמע שלשון אחרון עיקר. ולכן נראה להצריך ליבון, אך די בליבון קל, כי אפשר לומר שכיון שתשמישו לא היה ע"י משקה, כבולעו כן פולטו. וכיון שהבולעו חמור, גם הפולטו צריך להיות יותר חזק, רק לא צריך ליבון שניתזין ניצוצות. ומבואר שכבולעו כן פולטו מחייב שיעשה יותר מהגעלה, אך לא צריך ליבון. וקשה כיון שנקבע שתשמיש הכלי ע"י האור, כי אין תשמישו ע"י משקה, איך די בליבון קל, שמוגדר בהלכה כמעט כהגעלה. וצריך לומר, שכונת הר הכרמל שגם שרוק לצד שנחשב "לא ע"י האור", כי תולדות האור אינם כאור, מכל מקום גם אין נחשב תשמישו ע"י משקה, ולכן די בליבון קל, אך אי"ל למה כתב כבולעו כן פולטו, ויש לומר, שמלבד כללי ההכשר שנקבעו, יש הלכה של כבולעו כן פולטו, וכיון שנבלע בחזק ולא תועיל הגעלה, צריך ליבון קל. אך אי"ל לא מתאים עם תחילת דברינו שנתבאר שנקבעו כללים להכשר. אך אפשר שמה שכתב הפמ"ג, כתב לחומרא, שצריך היתר ע"י ליבון, ולא די שיפלט האיסור, אך ודאי שצריך שיפלט האיסור (גם אם עשה ההיתר שנקבע ולא נפלט).

הכשר בית שאור

סי' תנ"א סעיף ט"ז. בית שאור לשו"ע די בהגעלה, ולרמ"א מנהג ללבן, כי בית שאור צריך הגעלה. ובסעיף י"ז כתב השו"ע כלי לשה צריכים הגעלה. והרמ"א כתב מנהג לא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהן כל השנה אפילו בהגעלה, וכן עיקר. המ"א הסביר אין דברי הרמ"א, כי חוששין לדעה שבת שאור צריך ליבון. והפרי"ח מסביר, כי אי אפשר לנקות טוב. והבי"ה כותב, אי"כ בכלל מתכות מותר, כי אפשר לנקות. ומקשה, למה לא חוששים לרמ"א בסעיף ט"ז שנוהגין ללבן בית שאור. ומתוך, כי יכול להתקלקל. ומדובר בעריבת מתכת רחבה ודקה. אבל למ"א, המנהג לא להשתמש בכלי הלישה, כי חוששין שבית שאור צריך ליבון. וקשה שהרמ"א מסיים כבר נתבאר סימן תמ"ב סעיף י"א, דשם מוזכר טוב ליתן לגוי כלי הקשה וצריך ליתן לגוי כלי הלישה, ושם לא מוזכר מצד שבית שאור צריך ליבון, אלא כי קשה לנקות, והמ"א מסביר ברמ"א אצלינו שמצד שבית שאור לא מועיל הגעלה, וא"כ מה הרמ"א מצוין לשם. ובאמת המ"א אומר ששם קשה לנקות כי עשוי מנסריה הרבה, ואצלינו מחתיכה אחת, אך קשה למה הרמ"א מצוין לשם. כך הקשה הביה"ל, ולכן אומר ששם טוב וישר, ופה מבקיש הדין מספיק הגעלה. אך זה טוב בשו"ע, שמדובר בעשוי מחתיכה אחת. גם בסימן תמ"ב אך ברמ"א קשה, שלמ"א המנהג לא להשתמש בכלי הלישה בגלל שבית שאור צריך ליבון. ושם כתב השו"ע, מצד שישאר חמץ בעין. וגם לשון השו"ע שם לא משמע שזה רק טוב וישר. וצ"ל שפה מנהג לא להשתמש, אך שם בגלל שיוריי החמץ אסור אף להשתמש, אך למה הרמ"א מצוין לשם.

וצ"ל שהרמ"א אומר שהמנהג לא להשתמש, אך נתבאר לעיל שקשה לנקות, ומכאן ידע כמה צריך לבדוק מכל פיזור. ומצאתי בשער הציון שם (ס"ק פ') שמעיר שלרמ"א נמצא שגם בעשוי מחתיכה אחת יתן לגוי, אבל למעשה מיקל כמ"א. אבל קשה שכאן לא הקשה כן, אלא רק הוכיח מהרמ"א, שבעשוי מחתיכה אחת ג"כ אסור להשתמש.

שלמה אקרמן - קרית ספר

בדין ידות הכלים

שו"ע סי' תנ"א סעי' י"ב: כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן, וכתב במשנ"ב דבכלי מתכת צריך להגעילם מטעם חם מקצתו חם כולו, ושורש הדין מבואר בחלק יו"ד סי' קכ"א סעי' ו', וכתב שם בעל הטורים - כתב הרשב"א כל כלי מתכות שחם מקצתו חם כולו, לפיכך אפי' אם לא נשתמש בו איסור אלא במקצת נאסר כולו, ודוקא לאיסור, אבל לנגן הכשרו - לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון, והוסיף הטור ונראה לי דוקא כשנשתמש בכולו, אבל אם יודע שלא נשתמש אלא במקצתו כשר גמי מקצתו, דכבולעו כן פולטו.

ובכ"י שם הביא מהר"ן (פסחים ח'. ד"ה והכי סכיני'), אהא דאמרינן גבי סכיני בפסאז מעייל קתייהו בטיגא ופרוליהו בנורא והדר מעייל לקתייהו ברותחין, וכתב הר"ן דמהא שמעינן דכלי מתכת משתמשים במקצתו כל שמכשירים מקצתו דיו, כי היכי דאמרינן פרוליהו בנורא, ואחרים אומרים כיון דחם מקצתו חם כולו צריך שיכשיר את כולו, והכא אהגעלה דלבסוף דעביד להו ולקתייהו סמכינן, וגרסינן הכי מעייל להו ולקתייהו בוי"ו, ולא נהירא דאי הכי פרוליהו בנורא לא מהני, וכתב הב"י דהרשב"א גרס ולקתייהו בוי"ו, ולכן כתב דאף דלא נשתמש איסור אלא במקצתו צריך להכשיר כולו.

ותורף דברי הר"ן דלדעת הרשב"א שאוסר כל הסכין משום חם מקצתו חם כולו, צריך אחרי ליבון הברזל להגעיל הקת עם הסכין, ולדעת החולקים עליו וסוברים שלא בלע אלא במקום שהשתמש בו די להגעיל הקת לבד בלא הסכין, ואין לזה

שבלע על ידי יבש, אבל מה שמחממים לחם על הכיסוי. הרי כל בליעתו על ידי זיעה שתחתיו. ודיו בהגעלה.

ונראה לבאר עוד שבשאר כלים שתשמישן בצונן ונשתמש בהם פעם אחד בחם, אם כן לא חששו חכמים להצריכו הכשר ככלי שתשמישו בחם, משום שדרך תשמישו בצונן, ובפסח עצמו לא יפלוט החמץ במאכל משום שאין דרכו בחם כדי שיפלוט, ואפילו אם יניח בו חם בפסח מותר ולא גזרו בכך כל כך.

אבל בכלי שדרך ורוב תשמישו בחם (במים חמים) כעין הדוד, אם כן בפסח מיד יפלוט החמץ הבלוע בו ע"י החום שבתשמישו, ואפילו שדרך מיעוט היה ויפלוט לתוך המאכל של פסח, לכן ראו חכמים לגזור טפי, ולכן הכשרו בהגעלה בלבד ולא בצונן.

צוריה סייג - צפת

כלי חמץ בויטרינה

בשו"ע סי' תנ"א ס"א כ': קדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה, אפי' אותם שעושין בהם דייסא ומיני קמחים, משפשפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם בין במינו בין שלא במינו, ומצניען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסגור בחדר ולהצניע המפתח.

ובמה שמצוי שאנשים שמים בויטרינה מגש של חלות וכדו' ורוצה להשאירו שם בפסח, הנה במשנ"ב סק"ז כ': יש נוהגין לסדר כלי בדיל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין די אדם מגעת לשם, והם סדורין כל ימי הפסח לנוי ואין למחות בידם, ואע"פ שבעלמא לא חלקו חכמים בגזירתם, מ"מ כיון שאינן בני יומן מבליעת החמץ בשעה שמסדרין אותן, ומכ"ש באותן שרוב תשמישן בכלי שני או בצונן כגון קנקנים אין לחוש, ומ"מ המחמיר בזה תבוא עליו ברכה. הנה היתר זה הוא במקום שאין יד אדם מגעת לשם, וגם על זה כ' המשנ"ב דהמחמיר כתע"ב, והיינו להחמיר שצריך להצניע אותם במקום צנוע שאינו רגיל לילך לשם, וטוב לסגור בחדר ולהצניע המפתח, ופוסקי' ומיניו כ' דסגירת הדלת ע"י דבק מועילה כהצנעת המפתח, וא"כ לשים דבק על הויטרינה הוי כהצנעת המפתח, אך אם מוציא משם פמוטים ומחזיר ועוד דברים לכאז אי"ז מצניע, וגם הרי יד אדם מגעת לשם.

ובכלל הרי את הסירים של החמץ היה צריך להצניע במקום שלא רגיל, ובארונות מטבח הרי רגיל ואך ישאירם שם, ואולי כיון שאנחנו נוהגים למכור לגוי בליעות החמץ קיל יותר.

מנהג הגעלת הגביע

ברמ"א בס' תנ"א סעיף ו' כ' דיש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אע"פ שתשמישן בצונן, משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין, ומקורו מרבינו ירוחם, ולפי טעם זה דלפעמים משתמשים בחמין מה שנהוג להגעיל את הגביע של קידוש לפסח [למי שאין מחמין] אין זה מטעם דין או של הרמ"א דגביעב לא שותים בחם. וראיתי בספר אהל יעקב להגר"י סקוצילס שליט"א שכ' דהחשש בגביעים אף שמתשמישים בצונן, הוא שלפעמים נופלים פירוים בתוך הכוס ויכול לשרות שם מעלי"ע, וא שותים ממנו יין שרף וכדומה שוכבש בתוכו בשיעור י"ח רגעים ויבלע בתוכו חמץ, והביא מהגר"שים להגר"ש אלישיב וצ"ל שגביעים של קידוש משתמשים בהם כל השנה ועומדים על השולחן בשעת הסעודה, ויתכן שניתו עליהם חמץ, מותר להשתמש בהם לפסח, ומדינא דשו"ע אין צורך להגעילם לפסח, אכן כיון שכבר נהגו העולם להחמיר בזה ראוי להגעילן, אמנם אם לפעמים טובלים את החלה ביין שבגביע אוי גם מדינא דשו"ע ראוי להגעילן.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

בשימוש בכלי חמץ בדרך עראי בפסח

סי' תנ"א ס"א: הנה כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להתשתמש בו אפילו צונן בלי הכשר, ועיין ביו"ר סימן קכ"א [שם מבואר בדרך עראי מותר להשתמש]. וצ"ב בכונת הרמ"א, דהשו"ע פתח בריש הסעיף שקדירות של חרס משפשפן היטב, ומצניענן בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסגור בחדר ולהצניע המפתח, וא"כ בודאי שלא ישתמש בהן קבע דהרי מחזיב בתוכו חמץ, ועוד יש לזון בהיתר שימוש עראי דלכאורה סותר להצנעת הכל' בחדר, ומי"ט לא נחשש שישכח וישתמש בו.

ואפש"ל בב' אופנים, **א.** דהרמ"א בא לפרש ד' השו"ע שאיירי בכלי חרס, וביאר שמיזן שמדינא גזמרא כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו בקבע אף בצונן שמא ישכח וישתמש בו חמין, אי"כ כולם בכלל, וכמ"ש המשנ"ב בסק"ב בכלי חרס דנקט דבשאר כל כלים הדרך להגעילן או ללבנן לפסח עיי"ש, אבל אם אינו עומד להשתמש בהן בפסח אסור להשתמש בו בצונן בקבע, ובעראי צ"ל בדוחק שכיון שמייחד להו מקום ורק מוציא משם לשימוש עראי מותר, וכע"ז כי הגר"ז עיי"ש.

ב. ובאופ"א י"ל דהרמ"א ס"ל דדוקא בכלי חרס שאין לו תקנה בהגעלה ובליבון צריך להצניעו, אבל בשאר כלים שצריכים ליבון או הגעלה אסור להשתמש בצונן בקבע, אבל בעראי מותר, ומדויק לשון הרמ"א כלים הצריכים ליבון או הגעלה, ומשמע דבא לאפוקי כ"ח, ומדויק מה שסיים ועיין ביו"ר סי' קכ"א, והיינו הדושה דיני פסח לשאר איסורים.

ובפרמ"ג ובפרי"ח בס' צ"א [הובא בהרחבה בבדי השולחן שם ס"ק צ"א] כתבו דבכלי חרס הבלועים באיסור צריכים שביירה, ובשאר כלים שמועיל הגעלה לא דין שביירה, ואסור להשתמש בקבע אפילו בצונן ומותר בעראי.

ולפ"י צ"ל שבפסח כיון שהאיסור הוא לזמן מסוים, וחזור הכלי להיתירו לאחר הפסח, לא החמירו לשוברו (וכשטט רב בפסחים ל') וסגי להצניעו, ואפשר דאף בעראי אסור להשתמש בו, ודלא כמ"ש הגר"ז להתיר, ודלא כמ"ש המשנ"ב סק"ב שהשו"ע נקט כ"ח לאורחא דמילתא, וה"ה לשאר כלים עיי"ש.

בהיתר דרוב תשמישו בליבון והגעלה

סימן תנ"א ס"ג: סכינים מגעילין בכלי ראשון ומותרים, ובמשנ"ב ס"ק י"ט כ' בין גדולים ובין קטנים, אף אם נשתמש בהם חמין כל השנה וכו', הכא כיון ש"יא שאפילו הכלים הבלועים מחמץ ע"י אור בלבד גמי א"צ אלא הגעלה, וגם כמה פוסקים סוברים דסכינים אין להם דין כלים הבלועים ע"י האור, לפיכך התיר לכתחילה ע"י הגעלה, ומ"מ יש שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח, עיי"ש.

ומקור החומרא לקנות סכינים חדשים הביא המג"א מדברי הפייט, ועוד שהרמ"א בס"י החמיר שאין הולכים אחר רוב תשמישו וא"כ צריכים ליבון, עכת"ד [ובט"ז וכו'ע"ז במחזה"ש הביאו המקור מהגמ' בפסחים ל' דרב אשי אמר לדידי חזתי עבדי עיי"ש].

ובפרמ"ג וכע"ז בההות רע"א דחו טענת המג"א להחמיר עפ"ד הרמ"א בס"ו שאין הולכים אחר רוב תשמישו, דכאן יש ב' טעמים להיתר, א. ד"יא דהולכים אחר רוב תשמישו, ב. דבהיתרא בלע [ה"ה חמץ] אף בבלע באש סגי בהגעלה לכתחילה, ובסעיף ו' איירי הרמ"א ברוב תשמישו בעירוי ומיעוט תשמישו בב"ר על האש, בזה לא אמרינן דרוב תשמישו מקליש לבליעה דעירוי שהוא קל, וכוחו רק להפליט כדי קליפה, או בב"ש דמדינא אינו מפליט ומבליע כלל לא מקליש בליעה חמורה, עיי"ש היטב. דקצרו בדבריהם, ולכאורה צ"ע דהמשנ"ב בס"ק מ"ח כתב בשם הפרג"מ דלדעת הרמ"א שהחמיר להכשיר כמיעוט תשמישו, ה"ה יש לחוש אם לפעמים נשתמש בו ע"י האור שצריך ליבון, עיי"ש. ולא צירף סברת המקילים דחמץ הוה כהיתרא בלע, והוה ב' ציורפים להקל כבסכינים.

שיערה עליו רותחין וזה הוי ככ"ר, ובדיעבד אם הכשירו בעירוי שרי. וכ"ד הגרש"ז איערבך (שלמי מועד עמ' של"ב).

ולהנהוגים כן לכאז אי"צ כיסוי כלל וכנ"ל, אמנם המנהג להניח ג"כ כיסוי (ומהטעם המבואר לקמן אות ד') לחומרא בעלמא, וכ"כ בס' הליכות שלמה (פסח עמ' נ"א) ועוד.

ולענין הרוצה להסתפק בכיסוי בלבד ראה לקמן אות ה'. ובס' אשרי האיש (ח"ג עמ' שנ"ב) הובאה דעתו של הגריש"א זצוק"ל שמדינא סגי בזה כשהוא כיסוי עב, ויש נוהגים להחמיר ולהגעיל ברותחין. וכ"כ בשלמי מועד הנ"ל שכן מנהג ישראל שמהדרין להחמיר בזה. (הובא בס' אהל יעקב להר"י סקוצילס שליט"א עמ' כ"ז). ובפרטי הגעלה זו והיכא שקשה לעשותה, עי' בהרחבה בקובץ מכון הוראה ומשפט (בעלזא, שם עמ' צ"ה ואילך) במש"כ בהרחבה.

ג. ובגוף העירוי נראה דאף שצריך לערות על כל איזור בפנ"ע, ולא סגי שהמים נוחלים על כל השיש כיון דכבר נצטננו, מ"מ כשמערה במקום שכעת זוחלים שם מים שהגיעו מהשפיכה במקום הסמוך לו (ועדיין יד סולדת בו) נראה דאין לחוש כושמכשירים) שכתב דאם שופך מדוד רותח על כל השיש בבת אחת מה טוב, אך אין שופך מקומקום בכמה פעמים יש לו לראוג לחמץ המים הקודמים כדי שלא יתקדורו המים ששופך כעת, עכ"ד. וגר' ברור שכונתו כשיש הפסק זמן שמתקרר וכנ"ל (דאל"ה גם בדוד ישנה בעיה, ודו"ק). אך אם עדיין רותחין המה (וברב זה צריך בדיקה במציאות) ודאי דשרי, וכ"נ ברור.

וקצת יש להוכיח בענין זה ממ"ש השד"ח (מערכת חמץ ומצה סי' ז' אות י"ב) בשם שו"ת שרי"מ (מהדורה חמישהא סי' ד') בדין דבר העשוי כמדרון (שיש משופע וכדו'), יעו"ש ואכמ"ל. וקעת ראיתי באורל"צ הנ"ל (בביאורים ב"ה וכשמכשירים) שכתב דאם שופך מדוד רותח על כל השיש בבת אחת מה טוב, אך אין שופך מקומקום בכמה פעמים יש לו לראוג לחמץ המים הקודמים כדי שלא יתקדורו המים ששופך כעת, עכ"ד. וגר' ברור שכונתו כשיש הפסק זמן שמתקרר וכנ"ל (דאל"ה גם בדוד ישנה בעיה, ודו"ק). אך אם עדיין רותחין המה (וברב זה צריך בדיקה במציאות) ודאי דשרי, וכ"נ ברור.

ד. ואחר שעושה העירוי הנ"ל נראה בפשטות שאין צורך לכסות בכיסוי, וכבר הכשירו. ובקושטא דבמג"א סי' תנ"א (לשפי"ח) כ' דנוהגים להניח סמרטוטין לאחר ההגעלה, אך כל זה הוא מטעם דיש לחוש לחמץ בעין הנותר וסדקי התיבות וכדו' שהגעילם, ומעתה בשיש הנ"ל שהוא חלק בלא סדקים (ואף בצידי השיש, אם נכנס בדר"כ נכנס תבשיל לח של חמץ שיוצא אף הוא בהגעלה, ואי"ז פירווי חמץ וכו'), אין צורך לכסותו כלל מדינא, ואולי לחומרא בעלמא יש לעשות כן (ועי' בקובץ מכון הוראה ומשפט גליון ו' פסח וכו' צ"ד).

ה. ומה שיש לזון ברוצה לכסות השיש בפסח ולהשתמש בו כך ללא עירוי - הנה לכאז אין מקום לחשש בזה, דאחר שגיבג השיש היטב אף אם יניח כלי רותח על הכיסוי לא יעבור ויבלע מתחת הכיסוי בלא רוטב (וכנ"ל אות א'). אמנם בקושטא דכמה פוסקים כתבו דלא סגי בכיסוי לבדו, וכ"כ הגרש"ז זצוק"ל בשלמי מועד (ע"ב) והגר"ש וואנזר זצוק"ל בקובץ מבית לוי (גליון א', הכשרת המטבח, ובהערה ע') ועוד כפי שנכתוב לקמיה. ויש להבין טעמם כדלהלן [וראה בזה בהרחבה במאמרו של הרה"ג גד ליכט שליט"א בגליון עומקא דפרשה (פסח תשע"ב) אשר משם לקוחו חלק מן הדברים]:

יש שכתבו דהוא מטעם שפעמים ישנם מים תחת הכיסוי, ועובר עי"ז לקדירה של הפסח ממעל, ובאמת דבר זה שני במח' הפוסקים, דבחוו"ד (סי' צ"ב סק"ב) כ' דבכלות מועטת אין עובר הבליעה מכלל לחבירו יעו"ש, אך בידי הקדוש (סי' צ"ב פי' הארוך סקניו') פליג ע"ז וס"ל דעובר. אלא דע"ז יש להשיב (כ"כ הה"כ הנ"ל שם) דהכא לכי"ע שרי, משום דברמ"א (סי' צ"ב ס"ו) מבואר דאם מניח סיר חם על חלב צונן אמרי' תתאה גבר, ואינו בולע (הסיר) יותר מכו"א, וממילא אין להכא אין חום הסיר יכול להפליט אלא מן הכיסוי הסמוך לו (שהוא בשעור כד"ק) ולא מתחתיו, ואי"ש [ומה שהביא שם הה"כ ד"יא דלא הוי כד"ק באמת הוא חידוש, דודאי יש בו כעובי קשקשי הרג, ואכמ"ל], ע"כ. ובאמת כשאני לעצמי הנני להדגיש שהמניחים כיסוי עבה כנהוג בפסח, ע"פ רוב אין אפשרות שיחדרו מים אל מתחת הכיסוי כנראה כחוש לעין, וא"כ הכל א"ש. וממילא אף מטעם כבוש ע"י המים שחתך השיש אין מה לחוש מהאי טעמא, דפוק חזי דאינו בולע, ובלא"ה הה"כ שם כ' לדחות חשש זה (משום דהמים נעים ונדים וכו' ואכמ"ל), יעו"ש. אמנם כשהתבוננתי בדבר ראיתי לפקפק בזה לכאז אף כשאין שום מים תחת הכיסוי, והוא מטעם שכל היתרו של הרמ"א (בסי' צ"ב ס"ח) הנ"ל דאין הבליעה יוצאת מכלי לכלי בלא רוטב אינו אלא בדיעבד, דלכתחילה כ' הוא בעצמו דיש ליהור בזה, וא"כ איך נתייר הכא להסתמך לכתחילה על כיסוי זה. איברא דלפי מ"ש לעיל דהכא שרי מטעם תתאה גבר, א"ש אף לכתחילה.

ישנו טעם נוסף שנוכר באחרונים להחמיר דלא סגי בכיסוי, והוא משום דיש לחוש שיוזח הכיסוי ממקומו ויתגלה מקום השיש המחומץ (כ"כ בשו"ת אז נדברו ח"ו סי' נ"ט, הוב"ד בקובץ הנ"ל ועוד). אלא שבאמת אף חשש זה מצוי בעיקר בכיסוי דק שמתהווים בו קרעים או שאינו מונח כהוגן, אך הנהגים בכיסוי עבה וכאמור, כל עין תראה שכמעט אינו מציאותי כי קבוע הוא במקומו ונטוע כבמסמרים.

ולעיקר הדין בזה - הנה באמת כמה אחרונים כתבו דסגי בכיסוי לבדו, כ"כ באורל"צ (הנ"ל) בחושש שהשיש יתקלקל דיניה עליו גייר כסף עבה ודי בזה, וכ"ד הגרנ"פ שיינברג וצ"ל והגר"ע איערבאך שליט"א (כמבואר בגליון עומקא דפרשה הנ"ל). אלא דיש הרבה הנהוגים ומהדרים להגעיל ולכסות, ועכ"פ נראה דבכיסוי עבה וכנוכר יש להקל בשעת הצורך וכנוכר לעיל.

יחזקאל מועלם - רמת שלמה

בנושא כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו

כתוב בשולחן ערוך סימן תנ"א סעיף ו': כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו, הלכך קערות אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על אש, כיון שרוב תשמישן הוא בעריו שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן. אי"כ אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על אש הולכין בו אחר רב תשמישו, ואם רוב תשמישו בצונן כך הכשרו.

ואולם אם נתנו פעם אחת או פעמיים לחם או פשטידה או חמץ אחר על מכסה הדוד, הדוד צריך הגעלה. ואין לומר בזה שכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, כמבואר בשו"ע שם סעיף ו', מדוע והרי רוב תשמישו הדוד למים ולא לחימום לחם, אז מדוע כאן אין הולכים מיעוט תשמישו והכשירו בהגעלה (כי מחמם על ידי האדים של המים ולא ע"י האש), והרי די לא בשטיפה משום שרוב תשמישו במים בלבד ולא בלחם או פשטידא. אלא נראה לבאר שכלל זה אינו אלא לענין צורת השימוש בכלי, שאם רוב תשמישו בכלי ראשון דינו ככלי ראשון, ואם רוב תשמישו בכלי שני או בצונן דינו כרוב תשמישו.

אבל לא הולכים אחר רוב דברים הניתנים בכלי, כגון לחם או פשטידא שמניחים על הדוד וכדומה, ודי שפעם אחת ניתן בכלי חמץ כדי להצריכו הכשר כפי רוב צורת התשמיש בכלי, וכמו שנתבאר בטעם הדבר. ועל כן אף שרוב תשמישי הדוד למים, די בפעם אחת שניתן חמץ על המכסה כדי להצריך הגעלה למכסה ולדוד, שלא המכסה בלבד צריך הגעלה, אלא כל הסיר, כיון שעל ידי הזיעה מתערבב הטעם בכל הקדירה.

ואין להצריך את המכסה ליבון אף שהלחם הונח על המכסה בלא רוטב, כיון שעל ידי הזיעה שמתחת למכסה חשוב בולע על ידי רוטב. שכן מבואר בשו"ע שם סעיף י"ד, שכיסוי שבלע על ידי זיעה שתחתיו צריך הגעלה. ואף שבב"י שם הביא מהגהות מיימוניות שאם אפו על הכיסוי בצק צריך ליבון. היינו דוקא באופן

פשר, דמה ענין הגעלת הסכין לאחר ליבונה לדין הכשר מקום שלא נבלע אלא ע"י חם מקצתו, ועוד למה באמת צריך להגעיל שנית את הסכין אחרי שכבר ליבנה, ומה מועיל בזה שמגעיל יותר מהליבון שכבר עשה לברזל, ועוד דמשמע שהנידון הוא מצד הקת שבלעה ע"י חם מקצתו, וזה ודאי אינו, דהקת הכא עשויה מעץ או משאר מינים המתקלקלים ע"י האור ולכן עביד לה בטניא, דאם היא ממתכת יכול וצריך ללבן הקת עצמה, אלא ודאי איירי בקת העשויה מחומר שאינו מתכת - ואי"ל לא שייך בן חם מקצתו חם כולו, דלא אמרינן כן אלא בכלי מתכת.

והנראה לבאר הדבא קשיא להו מכח חלק הברזל התחוב בתוך הקת, דכיון דעביד לקתיהו בטינא ואינו מוציא הברזל מן הקת, נמצא דאותו חלק התחוב בקת אינו מתלבן, ולכן כתב הר"ן דמהא שמעינן דאין צריך להכשיר אלא מקום שמשתמשים בו, וכיון שאין שימוש שמשתמש בחלק התחום בקת אינו צריך הכשר, ואין צריך להכשיר אלא הברזל באש והקת במים, אבל הרשב"א סבר דחם מקצתו שריר כיון כולו ואף אותו ברזל בולע מהאיסור, אלא כיון דא"א ללבנו סמכינן אהגעלה שמגעיל לבסוף את כל הסכין, ואותה הגעלה מועילה אף לחלק בתחוב בתוך הסכין, וכה"ג אשכחן בדין טלאי הנעשה בכלי קודם השימוש בו, דכתב הש"ש"ע (סעי' י"ג) דמהני ליה הגעלה אפי' אין המים נוגעים תחת הטלאי דכבולעו כן פולטו, והכ"נ מהני לברזל שבתוך הקת דכבולעו כן פולטו, אלא דע"מ להגעילו מדין טלאי אין די להגעיל הקת לבדה אלא צריך להגעיל אף הסכין עימה, דצריך להגעיל הבלוע עם מה שמבליע אותו.

וניחא מה שדקדק הר"ן דאין צריך להכשיר אלא מה שבלע מהאיסור - שהרי אין מכשיר הברזל שבתוך הקת, דלא איירי בקת עצמה שהיא מעץ ולא שייך בה חם מקצתו חם כולו.

ומובן לדעת הרשב"א בעינן להגעיל את הסכין אחר הליבון לא בשביל הכשר הלהב שהרי כבר לבנו, אלא דכדי להכשיר הברזל הבלוע בקת בעינן להגעיל הקת יחד עם הסכין.

ומ"מ יש לדון ע"פ דברי הרשב"א בכלי שתשמישו על גבי האור אם צריך ללבן אף ידיתו או סגי בהגעלה, ובסוגיא דסכין מבואר להדיא דסגי בהגעלה, אולם אפשר דהתיר רק משום דא"א ללבנו, אבל ממקום שיכול ללבן היידית דין היידית כדון הכלי בליבון, וצ"ע.

הכשר סכינים לפסח

יש להעיר הערה חשובה הנוגעת מאד למעשה - בסכינים שווציריות או בסכ"חם החלבי המצוי, וכן בכלי "ששת", שידיותיהם עשויות פלסטיק וגוף הכלי ממתכת, ובסדק שבין הפלסטיק למתכת מצוי שמתאסף לכלוך ומונע ההגעלה באותו מקום, וקשה מאד לנקותו, והוא מה שכתב המשנ"ב (סי' תנ"א ס"ק כ"ג) וכן לפעמים יש פגם בין להב דוקא ואי"א לנקות היטב זה המקום.

ואין הדברים אמורים רק בהכשר הכלים לפסח, אלא אפי' אם נטרפה הסכין החלבית בבשר וכדו, א"א להגעילה אלא אם כן מנקה היטב בין חלק הברזל לידית הפלסטיק.

ואפי' אם יודע שלא בלע איסור אלא במקצת הברזל, ולא הגיע הבליעה למקום הכללוק, נמי אסור, דקיל"ל (סי' תנ"א ס"ב) דכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם, וביאר המשנ"ב דבכלי מתכות צריך להגעיל כולו משום דבלע ככולו ע"י דחם מקצתו חם כולו, וכיון דצריך להגעיל כולו ויש שם לכלוך שאינו יכול לנקותו, לכאז א"א להגעילו, אא"כ נימא דכיון דא"א לנקותו בטוב הוי כדיעבד דהכריע שם המשנ"ב להיתר.

אמנם בעצם הכרעת המשנ"ב להיתר בדיעבד יש לדעת דלכאז' הוא רק לדעת הרמ"א, אבל לדעת השו"ע לכה"פ בכלי מתכת יש מקום גדול להחמיר אפי' בדיעבד, דלשון השו"ע יד"ד סי' קכ"א ס"ו כלי מתכות אע"פ שיש אומרים שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשור לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, וכתב שם הרמ"א ודוקא אם נשתמש בכולו, אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו כבולעו כן פולטו, וביאר השו"ך שם דהרמ"א פליג אשו"ע, לדלעת השו"ע אפי' לא נשתמש איסור אלא מקצתו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, וכדעת הרשב"א, וכן פירש בבית יוסף, וא"כ הרמ"א דכתב כאן דאין לאסור בדיעבד, הוא לשיטתו שם דאם ידוע שלא נשתמש רק מקצתו כבולעו כן פולטו, אבל לשו"ע בעינן הכשר בכל הכלי אפי' אם ידוע שלא נשתמש אלא מקצתו.

ואי"כ לדעת השו"ע כל הברזל צריך הגעלה מדינא, וצריך לנקר היטב בין הברזל לפלסטיק, ואם לא לא יגעילנו.

במה שכתב הארחות חיים דמהני הגעלה בחמי האור לכלי שבלע חמץ מחמי טבריה

בב"י הביא מהארחות חיים דכתב דאין מגעילין בחמי טבריה אפי' דברים שדינן ככלי שני, בדעינן כבולעו כן פולטו, מה בולעו ע"י תולדות האור אף פולטו כן, וסיים הב"י ואם נאסרו ע"י חמי טבריה אפשר להכשירן על ידן או על ידי חמי האור, ועי' בא"ח דלשון הגעלה ע"י אור כשיהי לכל.

ועי' ברעק"א דכתב דברי הרשב"א אין בהם חידוש, ודואי בעינן כבולעו כן פולטו, אבל סוף דבריו דכלי שבלע בחמי טבריה שרי להגעילו בחמי האור הוא דבר חידוש.

ונראה דלמד הארחות חיים שכן הוא הדין, מהא דק"ל גבי נודות יין של נוכרים שמכניסין לקיום ובלעו בליעה גמורה מיין נסך ע"י כבישה בצונן, ותקנתן בעירוי ג' ימים, דכאמרינן (ע"ז ל"ג) אמר ליה ר' ירמיה כן הורה רב אמי הלכה למעשה ממלאן מים ג' ימים ומערן, והכשר זה הוא מדינא דכבולעו כן פולטו, דכשם שבלע ע"י כבישה כן פולט טעם היין נסך ע"י כבישה במים, ואמרינן התם (ע"ה.) הרוצה לטהרן מיד מגעילן ברותחין, וכן פסק בשו"ע הכא (סי' תנ"א סכ"א) חביות של חרס שנתנו בהן שכר שעורים מותרים בהגעלה או בעירוי ג' ימים.

ולכאזי יש להבין כיצד דמהי הגעלה, הא לא בלעו כלל בחמין ובעינן כבולעו כן פולטו, ונראה דמכאן יסוד הארחות חיים דהגעלה ע"י האור כשירה לכל, והיינו דחוינן דאף מידי דלא בלע ע"י חמין מ"מ מהני ליה הגעלה בחמין, דהגעלה בחמין אינה (רק) מדין כבולעו כן פולטו, אלא היא מפליטה בעצם כל הבליעות.

אי מהני ליבון קל לכלי שבלע ע"י חמי טבריה

ולדברי הא"ח יש לדון עוד בכלי שבלע חמץ ע"י חמי טבריה, אם יכול להגעילן בליבון קל, דקיל"ל דליבון קל מהני במקום הגעלה בחמין, ואי"כ י"ל לכאורה דכשם דהגעלה בחמין מהני, ה"ה ליבון קל, וכה"ג איכא למבעי' התם בדין חביות של חרס שבלעו שכר שעורים, אי מהני בהם הכשר דליבון קל.

יוסף ויצמן - קרית ספר

ידות הכלים העשויים מפלסטיק

כ' השו"ע באו"ח סי' תנ"א סעיף כ"ב: אבל לשל חרס לא מהני הגעלה וכו', והטעם דכלי חרס אינו יוצא מידי דפי' לעולם (עי' מ"ב אות קל"ב).

ונחלקו האחרונים לגבי כלי פלסטיק, דבשו"ת מנח"י ח"ג סי' ס"ז ובאו"צ ח"ג פ"י תשובה, י"ג התירו בתנאי שעומד חזק במק הגעלה, ור"מ פיינשטיין בהל' פסח פ"ג הערה י' מתיר בשאר איסורים ובפסח מחמיר, והגר"ש אלישיב זצ"ל מחמיר בשאר איסורים ומיקל בבב"ח, ודעת הגר"ש וואנר זצ"ל ויבדלח"א הגר"נ קרליץ שליט"א שאין הגעלה לכלי פלסטיק, ועי"כ יש לדון במתכבתות או סירים שיש להם ידיות מפלסטיק או חומר דומה, שאם נאמר שלא מהני הגעלה לכלי פלסטיק אף היידית כן.

ובשו"ע בס"י תנ"א סעיף י"ב פסק שכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם, וכ' שם במ"ב אות ע' שלכתחילה אסור להשתמש קודם שייגעילו הידות אפי' הוא בתוך הפסח וכו', ואי"כ לאוסרים בפלסטיק כמעט לא שייך להגעיל.

וראיתי בס' הגעלת כלים שהביא בשם ס' שערים המצויינים בהלכה (סי' קט"ז ס"ק י') שגם לאוסרים בפלסטיק לגבי הידות יש להקל, ואולי הטעם כיון שהיד הוא חומרא שמה קיבל פעם חמץ בכלי ראשון, או ניצוצות שניתנו מכלי ראשון, וכיון שגם האוסרים בפלסטיק אוסרים מספק ומגעיל הכל, אין לחוש.

[ושמעתי מהגר"ש רחובלט שליט"א דאף שלעצמו לא היה מגעיל כשיש יד מפלסטיק, מ"מ א"א למחות בעושין כן, שהרי יש שהתירו להגעיל פלסטיק, ומ"מ במקום שהגעלה מתורת חומרא כמו דם ביצים, שיש שאין מצריכין הגעלה כלל ודא"ו מהני, עכת"ד].

ואח"כ ראיתי בס' חוט שני פסח (פ"י ס"ק י"ג) שכתב שאם הידית עשויה מחומר שא"א להגעילו, כגון פלסטיק, חוששים שנבלע, וצריך להניחו בין כלי חמץ.

כלי עץ המצופים בצבע לענין הגעלה

שו"ע או"ח סי' תנ"א סעיף כ"ד: כלי עץ המצופים בסימנים שקורין ברנים דינם ככלי חרס. ובמ"ב ס"ק קמ"ב כ' שאין ההגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין, שהסמנים מעכבין על מי ההגעלה שלא יפליטו מה שבלע בתוך העץ.

ובכף החיים הביא בדומה לזה בשם הגר"ז שהסימנים מעכבין על החמץ הבלוע, ובכף החיים תמה ע"ז שאי"כ גם לא בלע כשיש סימנים כמו שלא יוצא [וכמו כן קשה מסעיף י"ג מדין טלאי, שאם היה טלאי בשעת הבליעה כבולעו כן פולטו, וכמו כן הסימנים, כן הקשה בהגהות ר"ל על הגר"ן], ועי"כ ביאר דהסימנים עצמם דינם ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, עכת"ד. (וראיתי שיש שביארו כן כן במשנה ברורה.) ועיינתי במקור דינו של השו"ע, והוא תשובה לרב האי בספר חמדה גנוזה תשובה קט', ושם בלשון השאלה כיון שמעריבים בסמנים כן פולטו הכלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם עי"ש, ולכאורה זה סיוע לדברי הכף החיים שהסימנים עצמם ככלי חרס (אף שבכף החיים משמע שבכל צבע הדין כן).

צבע ללא סיד

ומבואר עוד בתשובה זו שכל מה שהסימנים בולעים הוא רק משום שמעורב בהם סיד, אבל צבע שאין בו סיד לכאורה אינו בולע ככלי חרס, ואי"כ כלי שצבוע בצבע שאין בו סיד אף שצופה כולו בצבע יהא אפשר להכשירו בהגעלה [ולדינא צ"ע שהפוסקים סתמו בזה]. וראיתי בס' הגעלת כלים פרק י"ג סעי' קנ"ג ובהערה קנ"ח, שכתב בדעת השו"ע דכלי חרס המצופין דוקא שהשתמש בהם בחמץ ואח"כ צבע אותן בצבע, אבל אם קנאם צבועים ואח"כ השתמש בהם חמץ ודאי מהני הגעלה, דכבולעו כן פולטו, עי"ש.

ולכאורה להמבואר לעיל בכף החיים אף בקנאם צבועים הדין כן, וכן מדברי תשובת הגאונים מבואר שהצבע הוא ככלי חרס, ובחרס אין את הדין כבולעו כן פולטו [ק' אם נדחוק דאף דבשאלה בתשובת הגאונים משום כלי חרס, מ"מ הגאון בתשובה אסרו מטעם אחר, וצ"ע].

כלים צבועים שיש בהם קצת עץ

עוד שם בס' הגעלת כלים בשם ספר יסודי ישורון שבכלים שמעורב בהם עץ (סיבית וכדו') והם צבועים, מהני להם הגעלה, כיון שאינם מצופים לגמרי כצפוי גמור לעץ, ואינם מונעים את מי ההגעלה, עי"ש.

ולכאורה לפי הנתבאר שהצבע עצמו ככלי חרס, א"כ אף בזה צריך להחמיר, וזולת אם אין בצבע תערובת סיד, שאז אינו בולע ככלי חרס וכנ"ל.

אם דין כלים צבועים אף בשאר איסורים

ובתשובת יד אליעזר [לרא"ם הורביץ] סי' י"ז דן בכלים גדולים המצופים ובלעו מבשר וחלב, וצידד שם להקל ע"ש, וכי דאין לאוסרם מדברי השו"ע בסעיף כ"ד בכלי עץ המצופים בסימנים, משום שכל דברי השו"ע נאמרו דוקא בפסח שע"ז מיירי רב האי במקור הדין בתשובה, דבפסח אפי' משהו נקרא איסור, אבל בשאר איסורים כבשר וחלב אין להחמיר, ומהני הגעלה לאותן כלים, ע"ש שהאר"ך.

ולכאורה לפי הנתבאר לעיל שטעמו של רב האי שהסימינן מעורב בהם סוד שהוא ככלי חרס, אי"כ לכאורה אין חילוק בין פסח לשאר איסורים (ומי"מ יש להקל בצבע שאין בו סיד וכנ"ל). וגם דהשו"ע בייד"ד סי' קכ"א ציין שדיני הגעלה בהלכות פסח, משמע שאין חילוק ביניהם.

ואי"כ הדינים העולים, דכל ציפוי שיש בו חשש תערובת סיד יש להחמיר בו ככלי חרס, ולאו דוקא ציפה כלי עץ, ואפי' הצבע במקצת הכלי. ובציפוי שאין בו תערובת סיד יש להקל (וצ"ע כנ"ל), ודין זה בין בפסח בין בשאר איסורים.

בציפוי שנצבע אחר שהשתמשו בו חמץ כבר, יש לחוש שאינו פולט (במונע ד ההפלטה, ולא גרע מדין טלא').

ישראל כהן - ברכפלד

הכשרת שולחנות

כתב השו"ע סי' תנ"א סעיף כ' שהשולחנות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילות לערות עליהם רותחים, לפי שלפענמים נשפך מרק חם מן הקדרות לתוכן, עכ"ל. ובמשנה ברורה סי' קי"ד מבאי מהמהר"וי שפסק בס"י קצ"ג שלא מועיל עירוי מפני שלפענמים מניח עליהם שפטיד"א חמה, וזה נחשב כאילו השתמש בכלי ראשון, אלא יכשירם על ידי אבן מלובן וישפוך עליו רותחין, ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הותחתין בכולו, ואז מותר להניח עליהם אפילו מצה חמה, ובדיעבד מותר ע"י עירוי לבד, עי"ש.

ולמנה העולם להכשיר השולחנות ע"י עירוי מקומקום חמץ, ופוק חזי מאי עמא דבר, ובכאז צריך ביאר למה נהוג כך, הרי לכאז זה רק בדיעבד, ולכתחילה צריך להכשיר ע"י אבן מלובן כמבואר במ"ב ס"ק קי"ד בשם מהר"י.

ואח"כ מצאתי בהליכות שלמה למון הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (פסח פ"ג ס"ט הערה י"ח) לענין שיש מטבח שהמנהג להכשירו ע"י עירוי מקומקום חשמלי הנחשב ככלי ראשון הנמצא על גבי האש מחמת הברזל המלובן שבו. ולפי זה אפשר ליישב מנהג העולם להכשיר שולחנות ע"י עירוי מקומקום חשמלי לכתחילה, דזה נחשב ככלי ראשון העומד על גבי האש, ודו"ק.

ועוד אפשר לומר דסמכו על עיקר דינא דהמחבר בסעיף ו' דאולינן בתר רוב תשמישו, ורוב תשמישן ע"י עירוי וכדו'.

יוסף חיים ווייל - רמת בית שמש

הגעלה של "שיש קסרי"

כתב המ"ב (סי' תנ"א ס"ק י"ח) בשם המ"א ושאר אחרונים: לבנים שנתייבשו רק בחמה, יש להם דין כלי ארמה ומהני להם הגעלה, ועל פי דברי המ"ב הללו, יש לדון לגבי הכשר של שיש קסרי, האם מועילה לו הגעלה.

הקדמה: "שיש קיסר" מיוצר מתשעים ושלוש אחוז אבן שנשחקה ונעשית חול. שבצ אחוז הנוותרים זה הדבק שמאחד ומדביק את השיש. אח"כ מכניסים אותו לתנור, ולא בשביל לייבש את הכלי אלא בדיוק פעולה הפוכה, שהכלי יפסיק ע"י חום התנור שהוא חום נמוך מאוד את תהליך ההידבקות של השיש.

ולכן שיש קיסר הוא דומה לדברי המ"א שכתבנו לעיל, וכ"פ כדבריו שו"ע הרב (סי' תנ"א ס"ק י"ב) וז"ל: "אבל הלבנים שנתייבשו בחמה, אם לא נשתמש בהם חמץ ע"י האור כמו צליה או אפיה, אלא נשפך עליהם תבשיל רותח של חמץ, אין צריך ליבון, ודי להם בהגעלה כשאר כלי אדמה". ופסק כדבריהם המ"ב כאן (סקי"ח) והכה"ח (סק"ל), ואפילו אם נדון לגבי הדבק, כבר כתב (אור"ח, ג', כ"ח)

"ועוד יש ספק נוסף שמה מחמת דקותו שולט ופועל בו חום ההגעלה להוציא מפיו ממנו".

וכ"פ מרן הרב שלמה זלמן אויערבאך (מועדי השנה, ג', ד') שמועיל הגעלה לשיש קיסר כדברי המ"א והשו"ע הרב והמ"ב, ודלא כהחזו"א, וכתב בביאורים שכן המנהג להגעיל שיש קיסר.

גל אור - צפת

הגעלה באבן מלובן

משנ"ב סימן תנ"א ס"ק כ': שעודנו רותח - "אבל לא שיהיה ע"י שיתן אבן מלובן על הסכין וכלי, לפי שבכלי האבן מונח בתוכו יפה, משא"כ על הסכין". עיין לקמן במ"ב (ס"ק נ"א) ובביאווה"ל (סעיף ט"ז ד"ה בכל כה"ג) דמבואר דבדבר שתשמישו בכ"ד לא סמכינן על הגעלה באבן מלובן ועירוי מכ"ד. ואי"כ לפי"ז לא בעי לטעמא דהאבן לא מונח יפה ע"ג הסכין, ודו"ק, וצ"ע.

אליהו בנגי - פתח תקוה

הכשר סכינים

השו"ע סימן תנ"א סעיף ג' פסק דסכינים דינן בהגעלה, ובמ"ב כתב הטעם דאף שבלעו חמץ ע"י האור סגי בהגעלה מתורי טעמי: חדא דסומכים על הפוסקים דחמץ היתרא בלע, ועוד סומכים על הסוברים דאולינן בתר רוב תשמישו, ויש לעיין בדבריו אמאי בעי לטעמא דסומכים על הפוסקים דחמץ מיקרי היתרא בלע, הרי השו"ע אויל בתר רוב תשמישו לכתחילה, ואף בלא צירוף סברא דחמץ התירא בלע, וכמשי"כ המ"ב סקמ"ה, דאף כלים שתשמישן ע"י צונן די להם בטעיפה אע"פ שפענמים השתמש בהם חמין, ואי בעי הוי תרי טעמי להולכים בשיטת הרמ"א ס"ו דאולינן בתר מיעוט תשמישו, צ"ע אי"כ מ"ש סכינים ומקילים בהם, ואלו בשאר כל הכלים מחמירים ואולינן בתר מעט תשמישו, והיה מקום לומר דאה"נ בדברים שמיעוט תשמישן ע"י האור יש להקל דסגי בהגעלה, אמנם המ"ב סקמ"ח וסקס"ה לא כתב כן.

אליהו מזריב - ביתר עילית

הכשר כלי חרס

א. בשו"ע (סי' תנ"א ס"א) כתב לענין כלי חרס "אבל היסק שסייקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין, אפי' שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכו ורותחין", ע"כ.

ומבואר שאם נשתמש בהם בצונן בלבד מותר להשתמש בהם בפסח, וכי"כ להדיא בסעיף כ"ב דשרי להשתמש בהם, ואפי' במצה רותח, ומ"מ כתב (שם) השו"ע דנהוג לא להשתמש כלל בכלי חרס ואפי' נשתמש בהם רק בצונן בחמץ, אך לענין להשהותם בחוץ בלי להצניעם, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"י הערה א') שמותר, אך במ"ב (סק"ו) כתב רק שאין למחות במי שעושה כן, והמחמיר תע"ב. [כמבואר בס"י ריע"ה ס"א שחוכמים גזרו לא לקרוא לאור הנר שמה טיה, ולא חילקו בגוירתם ואסרו גם בנר גבוה עשר קומות, ואפשר דהוא הדין גם כאן, אך באו"צ משמע שא"צ לחוש כלל דהרי הכלים האלו מותרים מעיקר הדין].

ב. בשו"ע מבואר שאת הכלים שמצניעים צריך לשים במקום שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, והוסיף דטוב לסגור בחדר ולהצניע המפתח, וביאר המ"ב (סק"ח) דאז בזמן שמחפש המפתח יזכר שפסחו, והגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פסח פ"ו בדבר הלכה פות' י"ב) כתב דבאמת סגי לסגור הדלת ע"י דבק, דגם כך יזכר ע"י הדבק שהוא פסח.

ג. כתב מרן החזו"א זי"ע (או"ח סי' קכ"ב ס"ג) דהעצה של בעל העיטור להגעיל כלי חרס ג' פעמים צריכה עיין, דהרי הגמ' חיפשה דרך להתיר כלי חרס שנשתמשו בהם בחמץ ולא מצאה, וכתב דנראה דבעל העיטור מודה לענן איסור חמץ שג' פעמים אינו מועיל, דמשנה ודא נשאר ואיסור חמץ במשהו. ובהמשך דבריו (ד"ה ולפיכך) כתב דכשהכלי חרס מותר מעיקר הדין, כגון כלי שני שכתב מרן ז"ל (שו"ע יו"ד סי' ק"ה) שבדיעבד שרי, או כלי שלישי, ואין לו כלי אחר להשתמש בו בפסח, מותר להשתמש בכלי הזה, והוסיף דראוי בכל זאת לעשות לו הגעלה ג' פעמים, דמה שאפשר להחמיר ראוי להחמיר. [וכנ"ז דוקא בכלי שלא השתמשו בו מע"ל, אבל בתוך מע"ל לא מהני, דחוששין שמה עירוי לצלוחיות מהכין ששאבה מהכלי שיהיה על האש, וזה אסור מעיקרה"ל].

ד. מבואר במ"ב (סקי"ד) דמה שפסק השו"ע דאם זורק כלי חרס לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים שרי, ובתנורים שלנו לא, דבכבשן אין לחוש שיחסו עליו, דברגע אחד מתלבן, ובתנורים חיישנין שמה יוציא מהר מידי את הכלי מהתנור מתוך שחם עליו, ובפמ"ג (סק"ב) במשבצות זהב כתב דאם שם הכלי חרס בתנור שלנו וליבן היטב עד שניתנו ממנו ניצוצות, ואח"כ בישל בו תבשיל, אם עשה כן במזיד אסור, וכמו שאסור לבשל בכלי שאינו בן יומו בשאר איסורים דבמזיד אסור, ובשוגג התבשיל מותר.

היתירא בלע או איסורא בלע

הנה מבואר במ"ב (סי' תנ"א סק"ח) דדעת מרן ז"ל שחמץ הבלוע בכלי מקרי איסורא בלע, ובס"י תנ"ב (סק"א) כתב דדעתו שמיקרי היתרא בלע, ולכאורה סתירה היא בדבריו, ושוב מציאנו שכן הקשה הט"ז (בס"י תנ"א סק"ח) בתוך דבריו, ובהגהות רעק"א שם על הט"ז כתב דקושיא זו עדיין לא נתיישבה, עי"ש. וראיתי בחזו"א (סי' קי"ט סקי"ד) שביאר סתירה זו דהכא בשיפוד נבלע טעם חמץ גמור, ואפי' ע"י הגעלה נשאר טעם (אע"פ שנקלש ע"י ההגעלה), ובנ"י בר ג"ט הטעם כ"כ גרוע עד שלא חשוב טעם כלל, ולכן שם הקיל מרן ז"ל לומר שזה מיקרי היתירא בלע.

ב' חצובות נוגעות זו בזו

הא דכתב הרמ"א שחצובה צריכה ליבון, כתב המ"ב (סקל"ד) שזה משום חומרא דחמץ, דהרי ב' חצובות נוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה זו מזו, והוסיף דיש לתלות שאף אם נשפך שם חמץ כבר נשרף והלך לו, כיון שבכל שעה הוא על האש, וביאר בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"א סי' נ"ט) שאפשר שכונתו שנשרף מהר כ"כ שלא הספיק לבלוע בינתיים, ואפשר שאפי' נשפך הרבה, כיון שזה נופל על האש ממש, נשרף מיד, ועוד כתב שם שאפשר שהאש שנשארת אחר שנשרף החמץ, היא כבר ליבון ונפלת האיסור, ושם יש מי שרצה להחמיר גם בשאר איסורים, אך הוא כתב שזה דוקא בחמץ, ומשום דכל השנה לא נוהרים בזה.

בענין רוב תשמישו

הנה במ"ב (סקע"א) כתב דאם ידע שנשתמש בידות בחמין בחמץ בכלי ראשון, לא מהני ערוי אפי' בדיעבד, וצריך הגעלה ג"כ בכלי ראשון דוקא, ותמורה זה דהרי לעיל (סקמ"ג) כתב דבדיעבד סמכינן על דעת מרן ז"ל הדולכים אחר רוב תשמיש כללי, וכאן ודאי שרוב תשמישו לא בכלי ראשון, ולמה לא נתיר עכ"פ בדיעבד. וא"ל דמשנ"כ שם שסומכים בדיעבד לילך אחר רוב תשמישו, ר"ל אחר שכבר בישלו בכלי תבשיל, אינו נאסר (ואחר העיין ראיתי דכ"מ בהדיא בשו"ע הגר"ז סכ"ח ובסל"ג, וכ"מ קצת מחק יעקב שם), אבל ודאי שאם הגעיל ויכול להגעיל שוב לחומרא כדעת הרמ"א - צריך לעשות כן, והכא בידות מיירי רק שהגעיל ע"י עירוי, ג"כ לא סמכי' על זה ואומרים לו להגעיל שוב ולא מועיל אף בדיעבד, אך אם יבשל בו תבשיל ודאי מותר בדיעבד, דסמכי' על דעת מרן ז"ל הדולכים אחר רוב תשמישו, ודו"ק.

הכשר סכינים

במ"ב (סי' תנ"א סקי"ט) ביאר למה סגי לסכינים רק הגעלה (דהרי ביו"ד סי' קכ"א נפסק לגבי שאר איסורים שצריך ללבנן), לפי שיי"א שכלים שהשתמש בהם בחמץ רק ע"י אור ג"כ סגי להם בהגעלה, דחמץ מיקרי היתרא בלע, ועוד

סמל מדינת ישראל

הערות והארות | קלה

מצריכים להם הגעלה, ויש מי שחולק ונראים דבריו, וכתב ברמ"א וטוב להגעילן או לקנות חדשים.

ובמ"ב (סקס"א) ביאר דזה לדעת הרמ"א, בדיעבד אף אם לא הגעילן ומלח בהן בשר בפסח, ומותר לאכול הבשר אפי' אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים ע"י מליחה, מפני שאין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי.

תנ"א, י"א, בב"י הביא דרבנו יואל אביו של הראב"ה סובר שמחבת שמטגנים בה צריכה ליבון, והראב"ה [וכן הרא"ש] ס"ל שסגי בהגעלה, ובד"מ (ז) הביא שמהרי"ק כתב דאנו נוהגים לכתחילה ללבנו, ומיהו בדיעבד סגי בהגעלה, וכתב הד"מ שגם לדבריו בליבון קל סגי. בשו"ע פסק כהראב"ה, והרמ"א הביא את דברי המהרי"ב.

ובבה"ל ד"ה מותרת הביא שדעת החיי אדם להלכה שצריך ליבון חמיר מדינא דרוב הפוסקים סוברים כן, והבה"ל השיג עליו שרוב הפוסקים אינם סוברים כן, ולכן בדיעבד בודאי סגי בהגעלה.

בב"י (סקס"ד) הביא מהגרי"י, ומג"א וחי' אדם דלאו דוקא שמטגנים במחבת שמן סגי בהגעלה [למחבר לכתחילה ולרמ"א בדיעבד]. אלא ה"ה שמטגנים בה עם שומן, והפמ"ג ר"ל דשומן אינו בכלל משקה וכגופא דבשרא הוא, ונחשב תשמישו ע"י אור, וכתב המ"ב דמלשון הפוסקים לא משמע כן.

תנ"א, י"ג, בבמ"י (סקע"ה) הביא דטעם שצריך להסיר את הטלאי קודם ההגעלה באם קדמה בליעת האיסור לטלאי, המאמר מורכי ועוד כתבו דזה משום דחיישנין שמא נשאר מעט חמץ בעין על הכלי קודם שנתנו עליו הטלאי, ולבעין אינו מועיל הגעלה, והמג"א [שחשש לדעת הרא"ש] חשש בזה גם לבליעת האיסור שנבלע בכלי מקודם ואין יוצא לגמרי דרך הטלאי, שהוא מפסיק, וחיישנין שיפלוט בתבשיל בפסח, ובשה"צ (פ"ה) הביא נפק"מ, דלטעם הראשון אם ניקה מקודם שנתן עליו הטלאי שלא ימצא עליו שום משהו חמץ י"ד בהגעלה, שמא"כ לטעם השני. ובמ"ב (סקע"ו) הביא עוד נפק"מ (מהפמ"ג והגר"י), דלטעם הראשון די בליבון קל, דבזה בודאי נשרף החמץ שהוא בעין, ולטעם השני צריך ליבון חמור, שאז בודאי ישרף איסור הבלוע בתוך הכלי, ובחי' אדם ומג"א משמע דלשני הטעמים בעינן ליבון חמור.

ופסק המ"ב דבאינו בן יומו נראה דיש לסמוך להקל [וכתב במ"ב דכל זה בטלאי שהוא כעין טס ומודבק ע"י מסמרים, אך בטלאי שהוא נדבק ע"י האש, הרי זה נכשר בהגעלה, וא"צ להניח גזלים על הטלאי אף אם קדמה בליעת האיסור בכלים, לפי שע"י חום האש שרף כל ממשות האיסור שתחתיו אם ישנו שם, וגם הבלוע שמעבר לטלאי נפלט ע"י ההגעלה ואין הטלאי מעכב כן, כיון שנדבק ע"י חום האש נעשה ככלי אחד משל].

תנ"א, ט"ז, בטור כתב וז"ל: "כיסוי של ברזל שמשימים אותו על חררה שנאפית על הכירה, יש אומרים שאפילו הגעלה אינו צריך, כיון שאינו עשוי אלא לכסות ואין החררה נוגעת בו, ונראה לי שצריך ליבון כי ברוב פעמים נוגעת בו, ועוד שהוא מזהב החררה שתחתיו", ובשו"ע פסק כהטור.

תנ"א, ט"ח, בטור הביא דדעת רש"י ור"ת שמדוכה של עץ ואבן שדכים בהם לפעמים פירורי לחם עם שומין ופלפלין, לא מהני להו הגעלה, ור"י והרא"ש התירו ההגעלה, והב"י הביא מתרומת הדשן דסגי להכשירה בליבון קל, בשו"ע פסק שמותרת בהגעלה, וברמ"א הביא שיש מחמירים לעשות ליבון קל, וכך המנהג [למרות שמעיקר הדין סגי בהגעלה (מ"ב סק"צ)].

תנ"א, י"ז, בשו"ע כתב שהדף שעורכין עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה צריכים הגעלה, והרמ"א הביא שהמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהם כל השנה אפי' ע"י הגעלה, וכן עיקר. ובמ"ב (סקצ"ה) ביאר דלדעת הרמ"א אם משתמשים בהם רק לפרקים סגי בהגעלה, ולשו"ע סגי בעירוי מכלי ראשון (מ"ב סקצ"ב).

במ"ב (סקצ"י) כתב דלכו"ע מותרים כלי הלישה הנ"ל לאחר הגעלה, אם שם סדין או מפה להפסיק ביניהם, ואפי' לשים בהם מצות חמות שרי בכה"ג.

ולשים בכלים הנ"ל מצה צוננת, הגר"י התיר ע"י הפסק מפה גם בלי הגעלה, והא"י והחוקק יעקב כתבו שראוי לנהוג שלא להשתמש בכלי לישה ע"י הפסק מפה אפי' בצונן, אבל ללוש עליהם פסק המ"ב דאסור אף בצונן דכה החימוץ הולך דרך הסדין, וליש מחמירים לעיל בסעיף ט"ז יש להחמיר בזה גם לאחר הגעלה.

במ"ב (סקצ"ז) הביא דאם הכלים הנ"ל עשויים מתכת, הפר"ח החק יעקב ומקור חיים התירו ע"י הגעלה, והמג"א אסר.

תנ"א, י"ח, בב"י הביא מהכלבו שהנפה וכלי הלישה צריך לשפשפם היטב במים, ונהוג גם לאחר מכן להגעילם, והב"י כתב עליו ואנו לא ראינו מי שנהג בהגעלה בנפה.

בשו"ע כתב שבפשפוף היטב סגי, והרמ"א הביא שנהוג שלא להשתמש בנפה אפי' ע"י שפשוף והגעלה, וביאר במ"ב (סק"ק) דבדיעבד יש לסמוך על פסק המחבר.

ברמ"א הביא ששקים (שאכסנו בהם קמח) נוהגים בהם היתר ע"י כיבוס לאחר התרת התפירות שבהם, וסתם במ"ב (קק"ו) להלכה כהמג"א וש"א שהכיבוס צריך להיות בחמין, אפר וחביטה. ובשה"צ (ק"ל) הביא שהמג"א בעצמו הביא דמשמע מהתוס' והגהות אשרי שבדבר שהשתמש יבש בצונן יש להקל בכיבוס בלא אפר וחמין.

תנ"א, י"ט, בב"י הביא מהכלבו דהרחת שמוציאים איתה לחם חמץ מן התנור, הכשרה בהגעלה או שיקנו חדש לפסח, וההנהגות מיימוניות ס"ל שאינה נכשרת בהגעלה, ובשו"ע הביא את ההגהות מיימוניות כדעה יחידה ביש אומרים.

במ"ב (סקי"א) הביא דאם הוציא מצה חמוצה במרדה של פסח, ואח"כ רדו בה מצות אחרות ונאסרו ע"י המרדה, ואח"כ נתעורבו אלו בהרבה אחרות כשירות, כולן אסורות, דבפסח לא מתבטל יבש ביבש, ואפי' אם נתערב בע"פ, מ"מ חוזר וניעור תוך הפסח ואסור לאוכלם בפסח [ורק בע"פ מותר להאכילם לתינוק], וזו דעת החק יעקב והמקור חיים, אולם המג"א סובר דכיון שלא נאסר רק מצד בלוע אינו חוזר וניעור בפסח [ובשה"צ (קכ"ז) סתם שאין אומרים חו"נ בבלוע].

במ"ב (סקי"ב) הביא מהט"ז וש"א [ונראה לכאו שמצדד במ"ב כמותם], דאם מחזיק רחת של פסח משנה זו לשנה האחרת, מותר ואינה צריכה הגעלה, רק שיראה שתהיה נקיה היטב, וזה דלא כהמגן אברהם.

תנ"א, כ, בשו"ע כתב וז"ל: "השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלים כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחים לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן", ובמ"ב (ס"ק קי"ד) הביא דמהרי"ו פסק דלא מהני עירוי, דלפעמים משים עליו פשטידא חמה, והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון, אלא יכשירים ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין, ויגלגל למקום אחר וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין ככולו. ופסק המ"ב דבדיעבד מותר ע"י עירוי בלבד.

כאמור לשו"ע ע"י עירוי שרי להשתמש חמץ על השולחנות או התיבות, ובמ"ב (ס"ק קט"ז) הביא את המג"א בשם מהר"ל שצריך גם להניח עליהם עוד מפה או דבר אחר החוצץ.

והא"ר הסיק שראוי לנהוג כמהרי"ל בתיבות ומגדלים דכמעט א"א לטהרן שלא ישאר מאומה בין הדבקים, אבל בשולחנות פשוטין אין להחמיר.

תנ"א, כ"א, בטור הביא דרגילין באשכנו ליתן שכר של שעורים בחביות של חוס, והתיר רבינו חננאל ליתן בהם יין בפסח ע"י הגעלה או ע"י עירוי ג' ימים, ומריבנו האי נראה שהכשרם רק בליבון. ובב"י הביא דדעת הריב"א שצריך ללבן אבנים, וישימם בהם וישפוך עליהם מים רותחים.

למה שנשתמש בהם לפעמים, ולהחמיר שכן י"ה הכלי ראשון על האש וגם שיעלה רתיחה (וא"כ הל' של המ"ב אינו מדוייק, דה"י צריך לכתוב בפ"י דיש להחמיר דלא כהמחבר). וכן כתב בהדיא הלבושי שרד שהוא המקור של דברי המ"ב הנ"ל, ובס"י ת"ס ס"ק ד' כתב המ"ב דאין לתת מים ע"י קטן לדעת היש אומרים בס"י שכ"ד סעיף ג', ולא נפיק לדידוהי חובה במצה זו, עכ"ל.

ולא הבנתי למה תלה המ"ב במחלוקת אם נתנית המים נחשבת ללישה או לא, כאן יכול להיות דלכו"ע אסור ע"י קטן כיוון דצריך שיעור משעת הנחת המים, דאפילו בשאיבת המים אסרו ע"י עכרים לכתחילה כדמבואר בס"י תנ"ה סעיף א' ברמ"א ובמ"ב ס"ק כ"א.

או שנאמר להיפך שגם למ"ד דהוי לישה, מ"מ לגבי שמירה אינו מעכב אם הניחו קטן, כיון דבשעת הנחת המים אין צריך שמירה רק מכאן ולהבא, סוף דבר היכן מצאנו שהשם לישה זה גורם להתחייב בשמירה מחימוץ, וצ"ע.

גדלי לין - חיפה

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תנ"א

תנ"א, א, בטור הביא דדעת האבי עזרי והראב"ן דכלי חרס הבלועים בחמץ לא מועיל להם הגעלה, ואפי' אם הנחירין לכבשן ונתלבנו, והשאלתות פליג וס"ל דכלי חרס שרו בחזרת כבשנות [הביא הטור בשם הרא"ש דמה דמהני החזרת כבשנות זה רק שמכניסין להיסק גדול דודאי לא חס עלייהו שמא פקעי, אך בתנורים שלו לא מהני כי חיים דלמא פקעי ויוציאם לפני שיתלבנו]. בשו"ע פסק את השאלתות, והביא גם את הגבלת הרא"ש.

במ"ב (סק"ז) סתם כהמג"א ועוד דאין למחות בנוהגים לסדר כלי ברזל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין יד אדם מגעת שם, והם סבורים כל ימי הפסח לנוי, והב"ח החמיר בזה, והביא המ"ב דאף דאין לחוש לב"ח מפני שאינם בני יומם מבליעת חמץ, וכ"ש באלו שרוב תשמישן בכלי שני או בצונן, מ"מ המחמיר בזה תע"ב.

בטור כתב דכלי חרס אין מועיל להם היסק באש, ואפי' שלא השתמשו בהם ע"י האש שלא שיערה לתוכם ורותחין, ובב"י ביאר דעת הטור שס"ל דאפי' לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק [והביא שכך הוא דעת הרמב"ם], והדריג משה (א') פליג אב"י בביאור דברי הטור, וס"ל דלהטור אינו בולע אלא בכלי ראשון, או ע"י עירוי שהוא ככלי ראשון.

בשו"ע כתב את לשון הטור, וברמ"א כתב ויז' אסורים אפי' בכלי שני. ובמ"ב (סקי"א) הביא דלדינא הסכימו האחרונים דלכתחילה יש להחמיר בכלי שני כדברי הרמ"א, ולכך כלי מתכות צריכים הגעלה, וכלי חרס אין להם הכשר, אמנם בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני, יש להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, אם הוא אינו בן יומו (ומה שצריך שיהיה בן יומו הביא בשה"צ (י') שכך דעת הח"א, גר"ז ומקור חיים, אולם לח"י וא"ר שרי אף בבן יומו, וכתב שם בשה"צ דבכלי שלישי בודאי יש להקל אף כשהוא בן יומו).

במ"ב (סקי"ג) הביא דדעת המג"א וש"א שתנורי חרס מועיל להכשירים ע"י היסק מבפנים, שדרכן תמיד להסיק מבפנים לא חיישינן שמא פקעי, ובשה"צ (י"א) הביא שדעת הב"ח לאסור בזה.

בדרכי משה (ו') הביא דכתב המורכרי דדבר שצריך הגעלה מפני שתשמישו בחמין, אסור להשתמש בו צונן בלא הגעלה, והמגיד משנה מתיר מלבד בכלי חרס דאסור, וברמ"א הביא להלכה כהמורכרי.

תנ"א, ג, בטור כתב דקודם ההגעלה צריך לשוף הכלים להעביר כל חלודה שבהם, והביא בב"י שכך היא דעת הרא"ש, אולם שיבולי הלקט הביא בשם רש"י שא"צ להעביר החלודה. בשו"ע פסק כהרא"ש. ובמ"ב (סקכ"ב) הביא מהאחרונים דכל הקפיידא רק בחלודה שיש בה קצת ממשות, דחיישינן שיש תחתיה משהו מן האיסור, אך אם יש רק מראה כחם חלודה וכך בשאר כתמים אין קפיידא.

תנ"א, ד, בב"י הביא דדעת הר"ש ועוד דכלים שמשתמשים בהם ע"י האור כגון שפודין וכיו"ב, צריכים ליבון עד שיהיו נוצצות ניתזים מהם, והביא בב"י לבאר דסבירא להו דחמץ חשיב איסורא בלע, והרב המגיד בדעת הרמב"ם למד דסגי בהגעלה, דחשיב היתרא בלע, והמורכרי הביא דלמאן דס"ל דחמץ חשיב היתרא בלע סגי בליבון קל, דהיינו שמלבן הכלי ושם מבחוץ לכלי קש, ומלבן עד שנשרף הקש.

בשו"ע הצריך ליבון חמור, וברמ"א הביא שיש מקילים בליבון קל, ונוהגים כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים או שמחמירים ללבנו, סגי בליבון קל [במ"ב (סקכ"ח) כתב דעל אף שדעת המחבר שחמץ חשיב איסורא בלע, מ"מ אין ללמוד מדין זה למקומות אחרים, דלפעמים היכא שיש עוד צדדים להקל מצרפינן ג"כ לזה דעת הפוסקים דס"ל דחמץ מקרי היתרא בלע].

וכתב המ"ב (סקל"ב) דהיכא שצריך ליבון חמיר אפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמשו בו בפסח בעוד שלא לבנו אותו בליבון חמור, ובמקום הפסד מרובה או מניעת שמחת יו"ט פסק המ"ב דהיכא שהוא אינו בן יומו מעת שנשתמשו בו חמץ, יש לסמוך בדיעבד על הפוסקים שסוברים שחמץ מקרי היתרא בלע, ודי במה שהכשירו בהגעלה או בליבון קל, ובשה"צ (ל"ז) הביא שהא"י והגר"א לז' הזכירו שיהיה דוקא בן יומו.

תנ"א, ה, בב"י הביא דדעת ר"ת דעירוי חשיב ככל ראשון, אולם הרשב"ם ס"ל שעירוי לאו ככלי ראשון וכתב שם בב"י בדעת הטור שעירוי לא חשיב ככלי ראשון, וכך פסק בשו"ע שכתב דוקא "כלי שמשתמשים בו בעירוי שמערה מכלי ראשון צריך לערות עליו כלי ראשון", משמע שאם השתמשו בו בכלי ראשון ממש לא מועיל לו עירוי, וכ"כ במ"ב (סקמ"א).

תנ"א, ו, בב"י הביא דדעת התוס' שכלים שרוב תשמישן בחמץ בכלי שני, ורק פעמים בכלי ראשון הכשירו הכלי ראשון, אולם הר"ף והרמב"ם סברי דאזלי בתר רוב תשמישו. בשו"ע כתב להלכה כהר"ף והרמב"ם, והרמ"א הביא את שיטת התוס', וכ' וכן הוא המנהג. ובדיעבד סמכינו אדעה ראשונה באינו בן יומו, א"ר ועוד, ודלא כהפמ"ג שאסר בדיעבד גם באינו בן יומו (מ"ב סקמ"ז ושה"צ ז'). וכתב ברמ"א וז"ל: "וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון", ובמ"ב (סקמ"ח) כתב וה"ה אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע"י האור, צריך ליבון דוקא וסגי בליבון קל, והביא בשה"צ (נ"א) מהפמ"ג שקערות של בצל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור דחמץ מן הגחלים אין לו תקנה, דהרי צריך ליבון ויהיה ניתק ע"י הליבון, והבית מאיר ס"ל דבקערות אלו אם ידוע שאינם בני יומם מתשמש זה של אפיית עוגות נוכל לסמוך על דעה ראשונה, וסגי בהגעלה לכתחילה.

תנ"א, ז, בב"י הביא דכתב הכלבו דדעת בעל המנהג דכפות העשויות מקרן שמתקלקלים במים חמים אין להם תקנה בהגעלה, ויש מי שחולק בדבר. בשו"ע פסק כבעל המנהג.

תנ"א, ח, בב"י הביא מהא"ו ורבנו יחיאל מפרי"ש דכלי עצם וכלי גזלים אינם בולעים ודינם כשטיפה בלא הגעלה, והטור הביא דדעת רב האי דדמו לכל חרס, וצריך להסיקו בתנור עד שיתלבנו באש, והר"ף דאש"י ורמב"ם השוו אותם לכלי מתכת והכשרם בהגעלה, ובשו"ע כתב ככלי אבן צריכים הגעלה, וברמ"א הוסיף וזה כלי עצם, ובבה"ל ד"ה ואחד הוסיף וכן כלי גללים.

תנ"א, י, בב"י הביא שדעת הרוקח וראב"ה שסלים שמולחים בהם בשר כל השנה, צריכים הגעלה, כי פעמים נופלים חטים על הנסרים, ובספר התרומה התייר לתת בו בשר הדחה [בטור כתב את דברי הראב"ה], ובשו"ע כתב שיש

ד"י"א שאין זה נקרא תשמישן ע"י האור, דאין זה רוב תשמישו, והסיק "ומ"מ מי שאפשר לו מצווה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח", ותמוה למה לא כתב מי שאפשר לו ליבנו, וכמו ביו"ד, וזה ודאי כשר בכה"ג. [ודחוק לומר שזה משום שברוב הסכינים א"א ללבן וכמו שכתב בשעה"צ סק"כו, דהיה לו לומר את זה, דהרי יש הרבה סכינים שכן אפשר ללבן]. ואולי אמר שיקנה חדשים רק לרווחא דמילתא.

הגעלה במרדה

כתב מרן ז"ל (סי' תנ"א סי"ט) דהמרדה לא מועיל לה הגעלה, וביאר במ"ב (ס"ק ק"י) משום דבולעת מן החמץ ע"י האור בלי שום משקה, וגם א"א ללבנה כי היא של עץ.

והנה בא"ר (ס"ק ל"ט) הביא מהכלבו והמהר"ם שהתירו, וביאר שמה שאסרו הפוס' להגעיל את המרדה הוא רק לכתחילה אבל בדיעבד שרי, ואפשר משום דסברו שחמץ מיקרי היתירא בלע, וממילא מהני הגעלה במקום ליבון, ועוד אפשר כיון שהמרדה אינה שווה באש, רק מכניס ומזיזה ומוציאה מיד, אפשר דיש להקל, ולכן פסק המ"ב (שם בשמו) דאם בדיעבד השתמש בה אחר הגעלה מותר, ודלא כמו בכל מקום שאנו אומרים שכלים הטעונים ליבון לא מועיל להם הגעלה, אם לא במקום הפסד גדול ומניעת שמחת יו"ט (כמ"ש במ"ב סקל"ב).

חבית יין שרף

במ"ב (סי' תנ"א ס"ק ק"כ) מבואר שאם היה בחבית יין שרף הוא חמור ביותר מפני שנשאר שם ריחו אפי' ביאר ההגעלה וכו', ע"ש. והנה בס"י תס"א (ס"ק כ"ב) מבואר דאם בישול פת חמץ וזמה באותו תנור ואפי' בתוך הפסח, מותר, וביאר דריח הפת החמץ בריח הפת של פסח אינו נחשב לכלום, והביאור דזה מין ומינו, והריח בכה"ג לא מורגש כלל, ע"כ נראה לכאורה דגם כאן אם ישתמש בפסח ביין שאינו חמץ אין לחוש כלל לריח היין החמץ שהיה שם, דאינו כלום.

לכירה מחבת לפסח

הנה במ"ב (סי' תנ"א ס"ק ט"ג) ביאר אולם הטעם שמחבת א"צ ליבון אלא הגעלה, משום שיוצקין בה שמן (או שאר משקה), והחמץ אינו נבלע ע"י אור בלבד, והוסיף דאפי' אם נשרף ונדבק לדופן הקיריה, אכתי איכא לחלוחית ולא נבלע ע"י אור בלבד.

והנה לדעת הכה"ח (סק"ע) צריך שיהיה טופח ע"מ להטפית, ואם אין טע"ל הכלי צריך ליבון, ויל"ע אם הלחלוחית שנשארת בכלי מספיקה לזה, ומ"מ בודאי דסגי בהגעלה כיון שרוב תשמישו עם משקה [שהרי המ"ב דיבר לדעת מרן ז"ל, דהרמ"א כתב שנוהגין ללבן לכתחילה, משום שלפעמים נתייבש השומן והעיסה נאפית לבדה, כמ"ש במ"ב סקס"ו].

ואמנם יל"ע בסירים שמבשלים בהם איטריות ופתיחים וכדו', דיש משפחות שנוהגות לשרוף אותם תמיד, מפני שכך יותר תביב להם, דאז בודאי אין זה רוב תשמישו ע"י משקה, אם יש לסמוך על הלחלוחית או דיש לחשוש, והנראה לע"ד דבד"כ לא נשאר שם טופח ע"מ להטפוח וצריך ליבון מדינא.

השתמשות בפסח בשקים ישנים

במ"ב (סי' תנ"א ס"ק ק"ו) כתב דנוהגים היתר בשקים ישנים ע"י כיבוס בחמין, אפר וחביטה, וכתב הגר"י שטזנר בליט"א (שקרי ימי הפסח עמ' פ"ה) דהיינם נוהגים לסמוך על הכביסה שמשכונת כביסה, שמה שהמכונה דופקת הכביסה נקרא חבטה, ואבקת הכביסה חשיב אפר, אך צריך לכבס במים חמים ולא די בכביסה בפושרים, ומפות ומגבות שא"א לכבסם בחמין, אין להשתמש בהם בפסח.

יוסף חזן - באר שבע

הגעלת קת של סכין

בס"י תנ"א סק"ט בסופו כ' שאם הגעילו קת של סכין שנגע בלחם חם הינו, ולכאו הוא צריך ליבון שתשמישו ביבש [או שנאמר שזה רק לרמ"א שחושש למיעוט תשמישו].

טלאי בכלים

במשנב"ס סי' תנ"א סעיף י"ג כ' שכ"ז בטלאי שדבק במסמרים, ולרא"י המשנב"ב כ' בסעיף ד' שאם יש מסמרים לא מועיל כלום, אפי' שהם היו לפני הבליעה כיוון שיש שם חמץ בעין [לגבי סכין שהקת עם מסמרים].

ועוד לא מובן במשנב"ב אמאי בליבון קל בטלאי למד שיש בעיה שהוא בלע, ולא על החמץ בעין, ואמאי ליבון קל שזה עם בדיקה שהקש נשרף עליו, והדבר השני לא יועיל במקום הגעלה שהרי ראינו בכמה מקומות שליבון קל עדיף מהגעלה.

משה ישראל מלכה - אשדוד

שימוש בצונן בכלי שצריך הכשר

כתב הרמ"א בסיומן תנ"א סעי' א': כל כלי הצריך ליבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר. וטעם הדבר ביאר המשנ"ב דחיישינן שמא ששתמים חמין. וצריך לעיין מאי שגא מסעי' כ"ב שכתב השו"ע דבית שאור ובית חרוסת שלא נשתמש בהם אלא צונן אסור להשתמש בהם בחמין, והתם לא חוששים אנו בצונן שמא ישתמש בחמין, ובשלמא לגירסת הגר"א שהובא בשעה"צ שגורס אפי' בצונן אסור אתי שפיר, אך לגירסא קמייאת מאי שנא. ואולי י"ל דהתם איכא ספק בעצם הכלי אם נשאר טעם, ויל"ע.

לכאז"ש ממקום אחד להוכיח שגם בדברים שאין בהם ממש מצד עצמם, מ"מ כשמצטרפים יחדיו כממש חשיבי, ולא דכבר בטל אלא חוזר וניעור. ומפורש בס"י תנ"ב סעי' א' ע"ד השו"ע שכתב שאם מגעיל לאחר שעה חמישית א"צ להזהר שיהיה במים שישים לבטל הבליעה. וכתב המשנ"ב ס"ק י"ג שאם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהיה במים ששיים נגד כולם, שהאיסור של חמץ שיש בתוך הפליטה חוזר וניעור יחד. וזאת אף שכלכאז"כ כל טעמו נתבטל בשישים ואין כאן ממש של איסור, וע"כ דגם שאינו אלא טעם ואינו ממש [לענין בל יראה לדוגמא], מ"מ שנצטרף יחד הנפך לממש שחוזר וניעור. ולכאז"ש יש מקום שמצניז היפך כן לענין זיעה, בס"י תס"ו סעי' ג' דזיעת חומה כיון שההצטברות של המים הם מאדים שאין בהם ממש, אינם חשובים מים לענין לישה, משא"כ אם הם באים מאדים שיש ממש אצל מרחץ, ונמשעו שם שאפי' צטברו מים רבים (כמו מזוגן שיסודם מלחות האויר) שרי. ואין לומר שרק משום שזיעת המים היא מועטת אזי נחשב שכיון שיסודו מהאויר הוא כלום, אך בהרבה אסור, בהכרח צ"ל שמים שנוצרים מחמת לחות בעלמא בעלי תכונה שונה הם שאינם מחמצים.

ויש לעיין מדוע לא כ"כ נוהגים אנשים מהצטרבות שמנונית שנמצאת במטבחי ימינו מאדים קורם העולים למעלה, ובמשך השנה הופכים לשמנונית שהי"ל חמץ גמור, וכיון דיישב על כלים (לפעמים) הוי כבוש כמבושל, ובעי הגעלה וניקוי מדינא.

גיר כהן - אשדוד

הכשרת סכינים לפסח

מ"ב סי' תנ"א ס"ק כ', על מה שפסק המחבר בסעיף ג' דסכינים מגעילים בכלי ראשון אפילו שאינו על האש רק שעודנו רותח, הוסיף המ"ב ויהיו המים מעלים רתיחה וכדלקמן בס"י תנ"ב (לבושי שרד), וז"ל. ודבריו צע"ג, דאין המים יעלו רתיחות לאחר שהורד מהאש, דאפילו כשהוא ע"ג האש הוא מצטנן כל פעם שמכניסים כלים להכשירים, וכמו שהאריך בזה המ"ב סי' תנ"ב ס"ק ח'.

ועל כרחק צ"ל דבאמת המחבר כאן הקיל בסכינים שאין צריך לעלות רתיחה, כיון דאין רגילות להשתמש בהם בכלי ראשון שעל האש. והמ"ב הוסיף לחוש

קלו | הערות וארות

ורבינו אפרים מתיר אפי' בלא הגעלה משום דהוי ג'ט בר ג'ט, דשכר גופיה לאו חמץ גמור הוא, אלא עי' תערוכות. בשו"ע סתם כשיטת רבינו יואל, והרמ"א הביא כהריב"א, ובדיעבד כתב הרמ"א דאם נתנו בהם יין או דבש בלא הגעלה, רק שהדיחן היטב תחילה, מותר לשתות ממנו בפסח.

במ"ב (סקק"י) סתם דלאחר הגעלה או עירוי מותר להשתמש בחביות אפי' בחמין, ובשה"צ (קמ"ו) הביא שכך משמע מסתימת הפוסקים, אך מהט"ז משמע לכאו' דאינו מתיר רק בצונן, וכתב שהש"צ וצ"ע.

שם במ"ב הביא לדעת הגר"ז והט"ז דלאחר הגעלה או עירוי מותר להשתמש בחביות אפי' שהם בני יומן מבליעת השכר, והש"ך ביז"ד התיר רק באינם בני יומן.

במ"ב (ס"ק קכ"ב) הביא מהמג"א וחק יעקב שיש חילוק בין יין לדבש, דביין אפי' החבית בן יומו מבליעת השכר ג"כ מותר בדיעבד, דיין בשכר נותן טעם לפגם הוא, משא"כ בדבש שיהיה נותן טעם לפגם רק כשהחבית לא בת יומה מבליעת השכר, ואם היא בת יומה אסור אפי' בדיעבד, אבל כמה אחרונים הסכימו דאף במי דבש מותר אפי' בבן יומו, משום שכבוש נקרא רק ששהה מעת לעת, ואז נעשתה הבליעה שבכלי לפגם ומותר בדיעבד.

תנ"א, כ"ב. בב"י הביא דשיטת רש"י שבית שאור ובית חרוסת אסורים בפסח בחמין אפי' עי' הגעלה, ור"י ושאר ראשונים התירו עי' הגעלה, ובשו"ע פסק כהראשונים.

בדרכי משה (ט"ו) הביא מהמהר"ל דנרות של חרס שמשתמשין בו שמן צריכים ליבון, ומהר"י ברין כתב שאין נוהגים כן אף כשמדליקין הנר על השולחן. במ"ב (ס"ק קל"א) סתם כהריטב"א ומהר"ם אלאאלא דע"י הגעלת הבית שאור והבית חרוסת מותר להשתמש בהם בין בחמין ובין ללוש בהם (כשאינם כלי חרס), ודלא כרי יהודה ברבי יו"ט (הובא ברא"ש) שאסר ללוש בבית שאור אפי' עי' הגעלה.

בשו"ע כתב דבית שאור ובית חרוסת שעשויים מחרס, שרי להשתמש בהם רק בצונן לאחר הגעלה, ובמ"ב (ס"ק קל"ב) הביא שכך היא גירסת הב"ח והדה"ח, אולם בעו"ש ובגרי"א גרסו שאפי' בצונן א"א להשתמש.

בבה"ל ד"ה תנור נקט דעל אף שההיסק של תנור בית החורף מבפנים לא מועיל למה שבלע מבחוץ, מועיל הוא לחלק מהימ, והא"ר והחזק יעקב ס"ל שאין לתנור זה הכשר.

תנ"א, כ"ג. בדרכי משה (י"ז) הביא מהמהר"ל שכלים המחופים בבדיל מותר להשתמש בהם, אך ניקרן היטב בכל החריצים כי דרך הסוחרים להניחם בסובין כדי שלא יעלו לחודה, ובתשובת מהר"ב אסר להשתמש בהם.

בשו"ע כתב וז"ל: ”כלי חרס המצופים בהיתוך זכוכית דינם ככלי חרס”, ובבה"ל ד"ה בהיתוך הביא מהרא"ש דעל אף דבכלי זכוכית מקילטין בשטיפה בעלמא, הכא משום שמצופה על החרס ונצרך עמו כבבשן דינו ככלי חרס, ובתוס' בע"ז חילקו בין כלי זכוכית שלם שלא בלע, להיכא דאינו אלא חיפוי על החרס.

תנ"א, כ"ה. בטור כתב דכל כלי השתיה שרו בשטיפה, לא שנא של עץ או של חרס או של זכוכית, ובב"י הביא שדעת המור"כ שיש להגעילו משום דחיישינן למיעוט תשמיש שמשתמשים בהם חמץ בחמין. בשו"ע סתם כהטור, והרמ"א הביא שיש מחמירים ומצריכים הגעלה, וכן נוהגים, ובמ"ב (ס"ק קמ"ט) ביאר דגם לרמ"א בדיעבד סגי להו בשטיפה.

תנ"א, כ"ו. בב"י הביא דדעת רבנו יחיאל שכוסות של זכוכית שנשתמשו בהם כל השנה אסור להשתמש בהם בפסח עי' עירוי ולא עי' שכשוך, משום דהוי ככלי חרס הואיל ותחילת ברייתו מן החול, וראב"ה כתב דכלי זכוכית שיע ולא בלע. בשו"ע סתם כהראב"ה, והרמ"א הביא דהמנהג באשכנז ובמדינות אלו להחמיר בזה כרבינו יחיאל.

ובמ"ב (ס"ק קנ"ה) כתב בדדיעבד אם היה רוב תשמיש חמץ שלו בצונן, ועתה נשתמש בו מצה בחמץ בלא שום הכשר, מותר. ואם היה רוב תשמישו בחמין, או אפי' בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעת לעת, או אף בדיעבד אסור החמין שנשתמש בו, אא"כ הכשירו מתחילה עי' הגעלה או עי' מילוי ועירוי, ובהפסד מרובה יש לצדד להקל אף בזה, אם היה אחר מעת לעת שהוא נותן טעם לפגם.

תנ"א, כ"ז. בשו"ע כתב וז"ל: ”שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח מותרים, אע"פ שמקודם צלו בו בשר מלוח ממלח שלא נבדק”, והרמ"א כתב דאין להתיר רק בדיעבד.

אביחי כהן - אופקים

הכשרה ע"י אבן מלובן

בשו"ע סי' תנ"א סעיף ו' בהגהת הרמ"א כתב וזה לשונו: וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון, והוי ככלי ראשון וכן כן כיוצא בזה, ויעביר האבן על כל הכלי שאו מגעיל כולו, עכ"ל.

וקשה מה החילוק בין זה למדוכה בשו"ע סעיף ט"ז, וזה לשונו: מדוכה מותרת בהגעלה, ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחים, ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה, בכל כהאי גוונא הוי הגעלה בכלל ראשון, עכ"ל.

הנה לא כתב כאן שצריך להעביר האבן על פני כולו, ומשמע דדי בהשלכת אבן בעלמא להעלות הרתיחה בכל הכלי ומותר.

וזה דוחק לומר דמיירי באבן גדולה מאוד שממלאה כל הכלי ונוגעת בכולו, דאין זה במשמעות השלשן כלל.

ובהשקפה ראשונה שחבתי לפרש דאולי מיירי כאן במדוכה ממתכת, ומגעילו ע"י שמורתיח בתוכו מים רותחין ואש תחתיו והוי כן ראשון ממש, וכל ענין השלכת האבן הוא רק כדי להגעיל שפתו כדלקמן סי' תנ"ב סעיף ו'.

אך בודאי שאין הדבר נכון מכמה טעמים:

א. לשון המחבר שכתב "משים בה מים רותחין", וגם אח"כ כתב "דכל כהאי גוונא הוי הגעלה בכלל ראשון", משמע להדאי שמגעיל רק ע"י עירוי ולא ע"י הרתחת מים בתוכו.

ב. בהרמ"א איירי גם בכלי עץ, ושם הרי לא שייך להרתיח הכלי, וזה לשונו: ואם המדוכה של עץ יש לקלפו בכלי אומנות דחיישנן לגומות ולהגעילו אח"כ. **ג.** ההוכחה העיקרית שאין הדבר נכון זה במקור דין זה ברבינו ירוחם שהביא כאן הבית יוסף, וז"ל: ורבינו ירוחם כתב נהגו במכתשות של אבן הגדולים שאין יכולין להכניסן ביורה משימין בהם מים רותחין, ומכניסין בתוכם אבן רותחת, ועולה הרתיחה בכל שפתם, וכתוב בהגהות מיימון פרק ה' דכל כה"ג הוי הגעלה דכלי ראשון, עכ"ל. הנה מוכח שמייירי באבן ולא במתכת, וא"א לפרש כנ"ל ע"י הרתיחה.

לכך הנראה בחילוק הדינים, שבסעיף ו' מיירי בכלי רחב "קערות גדולות", שאין הרתיחה עולה בכולה ע"י שמכניס בצד אחד האבן, ולכן צריך להעביר האבן על פני כולו. משא"כ סעיף ט"ז דמיירי בכלי עמוק מדוכה, ולכן כשמשליך לתוכו האבן מיד עולה הרתיחה על כולו, וכלשון המחבר "ועולה הרתיחה בכל שפתה". ונראה שלזה כיון הט"ז כאן סעיף ו' ס"ק י"ב וזה לשונו: ויעביר האבן כו', ואע"ג דבאיהו מקום לא נוגע האבן, מי הרתיחה נוגעים שם ושרי כמ"ש סעיף ט"ז.

הנה כאן הוכיח מסעיף ט"ז דא"צ שיגע ממש אלא סגי במי הרתיחה העולים לשם, ולכאורה יחלק כחילוקינו הנ"ל.

ועיין עוד במשנ"ב ס"ק נ"ב אחר שמעתיק דברי הט"ז הנ"ל, וזה לשונו: ומקום מקום בקערות שיש להם אגנים ובלטיות כעין כפתורים ופרחים שאו אי"א להעביר האבן על פני כולו, ואפשר שגם מי הרתיחה לא יגיעו תיכף שם, נכון להחמיר שלא להגעיל ע"י אבנים כי אם יכניסם ליורה, עכ"ל.

מכל מקום נראה שגם בכרים אלו נאמרו רק בכלי רחב, אבל בכלי עמוק כמדוכה ודאי שמי הרתיחה עולים תיכף לשם ושרי כבסעיף ט"ז.

ביאור שיטת הכלבו בהכשר כלים שתשמישן בעירוי

בבית יוסף סי' תנ"א [סוף סעיף ה'] כתב בשם הכלבו: כלים שנשתמשו בהם חמץ בכלי שני כגון קערות וכוסות נותנים אותם בכלי שני גדול ונותנים עליהם מים רותחים, ואמנם צריך ליתן מים על שפתם עד שיעברו על גדותם כדי שיהיו כעין תשמישים, כי לפעמים ממלאין אותם עד שנשפכים על שפתם, עכ"ל.

והנה נראה בדבריו, שמלבד זה שמערה עליהם כדי להכשירם ע"י העירוי, מוסיפים כאן עוד פרט, שנותנים אותם בכלי גדול ורק אז מערה על הכלים שבתוכו.

ופרט זה שהוסיף הכלבו צריך להבין מדוע הוסיפו, הלא די לכאורה בעירוי להכשירו, ומדוע גם להוסיף שיהיה מונח בכלי גדול.

מלבד זאת לא מובאת כזו חומרא או כטוש"ע ולא במשנ"ב ולא בשאר האחרונים, וצריך ביאור שיטת הכלבו.

וכדי להבין את שיטתו נעתיק כאן את כל דברי הכלבו כפי שכתובים ביתר אריכות בספרו, וזה לשונו: כלים שנשתמש בהן חמץ בכלי שני כגון קערות וכוסות, ונתנין אותן בכלי שני גדול ונתנין עליהן מים רותחין ומניחן בתוכן עד שיפלטו ושוטפן בצונן ומותרין למצה, ואפי' לדעת רבני צרפת ז"ל שהורו דעירוי ככלי ראשון שהרי קיים מן הקערה להפוך התבשיל בלי כח, הלא עירה עליהם מכלי רותח ג"כ להגעילן ועירוי ככלי ראשון בין לאסור בין להתיר, ואמנם עריך שיתן מים על שפתם עד שיגברו על כל גדותם כדי שיהיה כעין תשמישן, כי לפעמים ממלאין אותן עד שנשפכים על שפתם, ועכשיו נהגו להגעילן בכלי ראשון לעשות כעין תשמישן, כי לפעמים שואבין התבשיל בקערה מן הקדירה, עכ"ל.

ומכיון וידוע וספדר הכלבו ברובו שוה לדברי הארחות חיים, וידוע קביעת החיז"א והרבה אחרונים שספדר הכלבו מועתק מספר הארחות חיים, לכן נעתיק גם את לשון הארחות חיים [הלכות חמץ ומצה סי' פ"ח] וזה לשונו: כלים שנשתמש בהן חמץ בכלי שני כגון קערות וכוסות נותנין אותן בכלי שני גדול, ונותנין עליהם מים רותחין ומניחן בתוכן עד שיפלטו ושוטפן בצונן ומשתמש בהן במצה, ופסקו רבני צרפת ז"ל דעירוי ככלי ראשון, והוכיחו זה בראיות ברורות, אך רשב"ם כתב דכלי שני הוא וראוי להחמיר בזה אא"כ ע"י הדוק, הלכך הני קערות שפעמים מערה מן הקדירה רותחת לתוכן צריכות להגעילן בכלי ראשון דכלי ראשון הן, וכן אם עירה עליהם מכלי רותח שפיר דמי בעירוי ככלי ראשון בין לאסור בין להתיר, אמנם צריך ליתן מים על שטיפתן עד שיגברו על כל גדותם כדי שיהיו כעין תשמישן, כי לפעמים ממלאין אותן עד שנשפכים על שפתן, ועכשיו נהגו להגעילן בכלי ראשון לעשות כעין תשמישן, כי לפעמים שואבין תבשיל בקערה מן הקדירה, עכ"ל.

והנה בדברי הארחות חיים אפשר לפרש שמה שכתב להניחם בכלי שני, אינו אלא בתחילת דבריו דלא ס"ל עדיין לחוש לעירוי ככלי ראשון, אבל אח"כ שכתב שראוי להחמיר בזה ולהכשירו ככלי ראשון או בעירוי אה"נ שסגי בעירוי לחוד, אע"פ שאינם מונחים בתוך כלי.

אכן בלשון הכלבו אינו נראה כן, מדכתב הכל בחדא מחתא, ונראה בדבריו דאף לירדן דמכשירין ע"י עירוי עדיין צריך להוסיף ולהחמיר שיהיה העירוי בתוך כלי גדול.

והנה אם נבין כן בדברי הכל בו שזו חומרא שיהיו מונחים בעת העירוי בתוך כלי גדול [ואנצ"פ שלא מובאת כזו חומרא בפוסקים ובמשנ"ב], אפשר לבאר את טעם הדבר בשלושה אופנים:

אופנ א' - על פי המובא בס' תנ"ב בדין הכשר יורה שכדי להכשיר את שפתה צריך להשתיל שפה מטיט, או להשליך אבן רותח לתוכה שיעלו המים על שפתה להכשירה, והביא שם הבית יוסף בשם רבינו ירוחם שיש מי שכתב שאינו די באבן אלא דוקא בשפה של טיט, אבל העולם נהגו להכשיר באבן רותח. וכן מביא האורחות חיים סי' פ"ט וזה לשונו: ועכשיו נהגו להחם אבנים גדולות ולתתם בתוכו כשהיא רותחת עד שיגברו המים הרותחין על שפתו לחוץ, וכן מצאתי בשם הראב"ד, ומשמו של רשב"א ז"ל שמעתי שאין לסמוך על זה לפי שאי אפשר שתהיה היורה יושבת בקו השוה שיעלה הרתיחה בכל שפתה, והמחמיר תבא עליו ברכה, עכ"ל.

ועפ"יז נפרש כאן שכשמערה המים לתוכו לא הוי אלא כאבן רותחת, ולכן להתחילה לא סומכים על זה כדי להכשיר את שפתה דחיישינן שלא יעלה על כל שפתה, אלא צריך ע"י שפה מטיט, וכאן כמובן יותר קל לעשות את זה ע"י להניחו בכלי אחר ולמלאות המים עד שיעלו המים בכלי החיצון על כל גדות הכלי הפנימי, וזה כוונת הכלבו כשכתב שצריך שיגברו המים על כל גדותם.

אך קשה לפרש כן בכלבו, כי בכלבו מעתיק שם רק תחילת דברי הארחות חיים שעכשיו נהגו להחם אבנים גדולות וכו', אבל לא מעתיק חציו השני של הארחות חיים המעתיק את דברי הרשב"א החולק ע"ז, והנה כיון דסותם הכלבו לסמוך על אבנים הדרא קושיא לדוכתיה מה טעם להחמיר להניחם אצלינו בכלי גדול בשעת העירוי.

ובר מן דין מסברא קשה לומר כתירוץ זה, דבשלמא בהשלכת אבן חיישינן שלא יעלו על כל שפתו, אך כאן בשעת העירוי יכול לערות בידים על כל מקום בשפתו, ולא שייך כאן שום חשש.

אופן ב' - אפשר לפרש שלא סגי רק בעירוי אלא צריך גם שיהיה בכלי שני, על פי מה שכתבו הכלבו והאורחות חיים בהמשך דבריהם בשם הראב"ד [והובא בבית יוסף סי' תנ"ב] שלא להוציאם אחר ריתחתם מיד אלא אחר שינוחו מעט, כדי שיוסיק להפליט הבליעה מתוכם, ולכן גם כאן לא סומכים על עירוי לחוד שחולף בין רגע, אלא צריך גם שיהיה בכלי שני.

אך קשה על פי זה, דגם ענין זה אפשר לעשות מכלי גדול מבחוץ, דהיינו שימלא הקערות והכוסות בעירוי, ואז העירוי הזה גופא כשישהה בתוכם יוכל להפליט כל צורכו [אך נפק"מ בכלים שאין להם תוך שאו צריך ע"י כלי גדול, אך הכלבו שדיבר בקערות וכוסות אפשר ע"י הדרך הנ"ל]. ואין לומר דחשש לבליעת חוץ, דהא אכתי לא נחת לזה רק בהמשך דבריו, ולבליעת השפה ע"י יציצות לא מצריכין להשהות כבכל הגעלת יורה שדי ע"י השלכת אבן וכנ"ל.

אופן ג' - נראה לפרש על פי שיטת החווי"ד ביו"ד סי' צ"א סק"ה וסי' ק"ה ס"ק ז' שדווקא עירוי אינו מבשל ומבליע רק כדי קליפה, משום דתתא שהוא צונן גבר [ואדמיקר ליה מבליע כדי קליפה], אבל דבר הנכנס לתוך כלי שני כיון דתתאה הוא חם מבליע בכולו.

ולפי"ז נפרש כאן שאע"פ שמחמירים להכשיר ע"י עירוי, ולא סומכים על כלי שני, משום דעירוי עדיף שהא ככלי ראשון לדעת בעלי התוס' [חכמי צרפת], אך מאידך גיסא יש בזה חסרון שאין מכשיר רק כדי קליפה, ולכן שמים הכל בכלי גדול שאו יש כאן גם הכשר דכלי שני שמכשיר בכולו, וככולעו כך פולטו. ומיושב בזה שאין להקשות מדוע לא די שימלא הכלי על גדותיו, וזה עצמו יהיה הכשר בכלי שני [כמו שהקשינו על אופן הב'], דהא באופן זה לא הוי אלא עילאה חם, והכלי הצונן למטה גבר, בודאי כלי שני לא עדיף מעירוי, אלא דוקא

כשהכלי שני מלמטה ובתוכו נמצא הכלי שמכשירו, אמרינן תתאה שהוא חם גבר ומכשיר כולו.

והנה כל ההסברים הנ"ל זה הכל עפ"י ההבנה שדברי הכלבו הינם חומרא, אבל יותר נראה לפרש דברי הכל בו לקולא [אך דבדרי הארחות חיים קשה להכניס פי זה], דכוונת דבריו שא"צ לערות בידים ממש על כל הכלים, אלא מניחם כולם בכלי גדול ומערה לתוכו מים, ואע"פ שאינם נופלים מיד על הכלים אלא נוחלים מקודם על קרקעית הכלי חשיב עירוי.

ואע"פ שכתבו הפוסקים שצריך ליהזר שלא יפסיק הקילוח [משנ"ב סי' תנ"א ס"ק מ"א בשם הדרכי משה], אפשר דחשיב כלא נפסק הקילוח, כעין דאי' ביו"ד סי' צ"ב ס"ו בהג"ה עיי"ש.

ובזה אתי שפיר מדוע לא העתיקו כל הפוסקים להחמיר שיהיו מונחים בכלי גדול, וכחומרת הכלבו לפי ההבנה הראשונה, משום דזה אינו נכון, אלא להיפך הכלבו בו להקל שאפי' בכה"ג חשיב כעירוי.

ולמעשה ראיתי לפמ"ג שנסתפק בנידון זה וכתב שאין להכשיר כן, וזה לשונו באשל אברהם סי' תנ"א ס"ק י"ג: אם עירה חמץ או איסור בקערה, והכפות היתר מונחים מן הצד שאין הקילוח יורד עליהם, מהו דינם, אם דין כ"ש או עירוי שאין העמוד מניח להקרר וכו', עיי"ש המשך הדברים שמחלק מהא דיו"ד סי' צ"ב הנ"ל דעם הקדירה ע"ג האש.

ובס"ק שאחריו [ס"ק י"ד] כתב וזה לשונו: ועמ"ש באות הקדום דכשמינחי בקערה גדולה ומערה עליהם, צריך ליהזר שהקילוח יתא נוגע בכל המקומות מכפנים ובחוץ עליו, עכ"ל. הנה למעשה פסק שאין להכשיר כן.

יצחק נתן הויזמן - ערד

בענין הגעלה לפי רוב תשמישו

בשו"ע סי' תנ"א ס"ו הובא שי' הראשונים שבהגעלה הולכים אחר רוב תשמישו, וכ' הפרי"ח שיסוד קולא זו הוא משום שהכלים אינם בני יומן. והנה המ"ב סקמ"ו כ' דאם ידוע שהשתמשו תוך מעל"ע בכ"ז, אזי צריך הגעלה בכ"ז, ומשמע מדבריו דאם לא ידוע בבירור שהשתמשו בכלי תוך מעל"ע בכ"ז, אזי אפשר להכשירו לפי רוב תשמישו. ואף דלכאז מיירי אפי' שיש ספק שהשתמשו בכ"ז תוך מעל"ע, כל שאינו ידוע בודא, שפיר סמכינן על הכשר כרוב תשמישו. והנה החווי"א סי' קי"ט ס"ק ט"ז תמה ע"ז, וכ' דא"א לסמוך על רוב תשמישו אא"כ ידוע שהכלי אינו בן יומו, דהרי עיקר קולא זו של רוב תשמישו הרי מיוסד על זה שהכלי אינו בן יומו, וכד"כ הפרי"ח, וא"כ צריך שבודאי יהיה אינו בן יומו, אכן הב"י במ"ב הוא שסמכי ע"ז ססתם כלים אינם ב"י, וזה ג"כ סגי כדי שנקל להכשיר לפי רוב תשמישו.

ואף שהמ"ב סי' תמ"ז ס"ק נ"ח כ' דבפסח לא סמכי' על הא דסתם כלים אינם ב"י, מ"מ י"ל דהיינו דוקא לרמ"א, והרי באמת הרמ"א החמיר שלא לסמוך על רוב תשמישו.

ועוד'ל בדאמת מעיקר הדין גם לגבי פסח אמרי' דסתם כלים אינם ב"י, והרמ"א בס"י תמ"ז החמיר רק לכתחילה - אבל כשנדיים על קביעת רוב תשמיש הכלי, שנקיטין בתר עיקר הדין שסו"ס סתם כלי נחשב אינו ב"י.

אלא שהש"ך ביו"ד סי' צ"ה סק"כ ב' בדין יורה שהגעילו בו כלים של בשר וכלים של חלב, שהרמ"א החמיר בדיעבד לאסור הכלים, וכ' הש"ך דה"ה בקערות שהם כלי שני, ג"כ נאסרו כשהדיחם יחד. ואף שבלעו רק ע"י עירוי, ויש ששים במים כנגד קליפת הכלי שבלע ע"י עירוי, מ"מ כ' הש"ך שם שחיישי הששתמש בקערה בכ"ר, והק' החווי"ד דאם צריך שידע ודאי שלא השתמש בכ"ר מעל"ע כדי נאמר שסתמא שלא השתמש בכ"ז, ואמאי בעי לחוש שהשתמש תוך מעל"ע בכ"י.

ותי' החווי"ד שכל הכלל של סתם כלים אב"י, היינו רק אם אין ידוע להם שימוש כלל, אבל כל שידוע שנשתמש בכלי שני, שוב חיישי' גם לתשמיש של כ"ר, וליכא בזה כללא דסתם כלים אינם ב"י.

ולפ"ז כאן אם ידוע שהשתמש בכ"ש תוך מעל"ע, שוב א"א להסתמך ע"ז שלא השתמש בכ"ר תוך מעל"ע, אא"כ ידוע בודאי שלא השתמש תוך מעל"ע בכ"ר, כי הרי האז ליכא כללא דסתם כלים אינם ב"י, כי בודאי נשתמש בכ"ש תוך מעל"ע, וכדי' החווי"ד הנ"ל, וא"כ כדל"ג צריך שידע ודאי שלא השתמש בכ"ר מעל"ע כדי שנחזיק הכל לאינו ב"י ביחס לתשמיש בכ"ז, ונוכל שוב לסמוך להכשירו כרוב תשמישו. וא"כ לדי' החווי"ד צדקו לכאז ד' החווי"א.

אלא שאם אין ידוע בודאי שהשתמש בכ"ש תוך מעל"ע, א"כ שוב סמכינן על זה שגם בכ"ז לא נשתמש, ואפי' אינו ידוע ודאי שלא נשתמש בכ"ר, אלא בסתמא ג"כ שני, דשוב אמרי' דסתם כלים אינם ב"י, ונמצא דמעיקר הדין חמזקינן לכלי לאינו ב"י ביחס לשימוש בכ"ר, ואפשר להכשירו בכ"ש כפי רוב תשמישו.

ונמצינו לפי"ז שבכלי שידוע שנשתמש בו בכ"ש תוך מעל"ע, בזה צריך שידע ודאי שלא נשתמש בכ"ר תוך מעל"ע וכדי' החווי"א, אבל בכלי שלא ידוע כלל אם נשתמש בו תוך מעל"ע, בזה שפיר סמכי' על סתם כלים אינם ב"י, ואף שלא ידוע ודאי שלא נשתמש תוך מעל"ע בכ"ר, אלא בסתמא ג"כ אולי בתר רוב תשמישו וכדי' המ"ב.

אכן החווי"א סי' קכ"ב סק"ד העלה צד נוסף להקל כאן, דהרי סו"ס מהיכ"ת שנחוש לשמוש שאינו עיקר תשמיש הכלי, דבשלמא בעלמא כשבאנו לדון על כלי אם הוא ב"י או לא, בזה צריכים לבא להא דסתם כלים אינם ב"י. ובזה יש את החומרא של החווי"ד הנזכר לעיל שאם ידוע עכ"פ שנשתמש שימוש כלי שני, שוב חיישי לשימוש בכ"ר. אבל כלי שרוב תשמישו בכ"ש, יתכן דכלא אי"צ לחוש בסתמא שהשתמש בכ"ר, דמהיכ"ת נחוש שהשתמש בכ"ר אם אין דרכו בכך. אבל יש להעיר ע"ז דלכאז בש"ך הג"ל בס"י צ"ה סק"ב מבו דגם בקערות שדרכם להשתמש בכ"ש, בכל זאת צריך לחשוש שנשתמש בהם גם בכ"ר אף שאין דרכם בכך, וא"כ לכאז גם בענינא אי"א לסמוך ע"ז, שמסתמא בתוך מעל"ע השתמש רק באופן שרגיל להשתמש, וצ"ע.

אברהם הופנונג - רוממה

דעת הטור האם אזלינן בכלי בתר רוב תשמישו

כתב הטור (סי' תנ"א ס"ו) וז"ל: לכן כתב אבי העזרי שצריך להכשיר כל הקערות בכ"ר לפי שפעמים כופין אותן במחבת כשהוא על האש. ודייק הב"י דס"ל דחיישינן למיעוט תשמיש הכלי, ולכן אע"פ שהקערות רוב תשמישן בעירוי מכ"ר, כיון שפעמים משתמשים ע"י האש צריך הגעלה בכ"ר. והוסיף הב"י שהר"ף לא סובר כן, אלא אזלי בתר רוב תשמישו, שהרי כתב בפ' כל שעה וז"ל: והני דאשתמש בכלי שני כגון קערות וכי"ו, כי שדי עליהו רותחין בכ"ש שפיר דמי. עכ"ל. וצ"ע למה הב"י כתב שרק הר"ף סובר כן, והרי גם הרא"ש כתב כדברי הר"ף ממש, וכמו שהעתיק הב"י לעיל מיניה בדה"ש ושנשתמש בהו בחמין ע"ש. וא"כ עוד קשה מדוע הטור לא פסק כדברי הרא"ש אביו, ואפי' לא הוכרי שחולק ע"ד, והו"ל לאתויי דבריו ולחלוק, ולא להוכיז רק דברי אבי העזרי, וצ"ע. ועוד יש להעיר דהכא כתב הב"י שהטור ס"ל דחיישינן למיעוטא, ולקמן בסוף הסימן גבי כלי שתיה שכתב הטור דשרי בשטיפה, ואע"פ שיש חולקים דס"ל שצריך הגעלה בכלי רוב תשמישו משתמשים בחמץ חם, ודייק הב"י שהטור שצריך דאזלי בתר רוב תשמישו, ע"ש היטב, וזה סותר למ"ש בריש הסימן. וצ"ע. וכן העיר מהר"ל"ח. ע"ש.

ולתתץ כל הנ"ל יש לומר דהטור סובר דאזלי בתר רוב תשמיש הכלי כמ"ש הב"י בסוה"ס, ובריש הסימן גבי הקערות רק הביא דברי אבי העזרי, וליהא לא ס"ל, כלומר שהטור חולק, ולפי"ז איש, דהרי הב"י לא כתב דהכי ס"ל להטור, ע"ש

סמל מדינת ישראל

סמל מדינת ישראל

מערות והארות | קלר

ובחומותיו, ולישטמט כל מה דמצי שלא לגלות מסתרותיו, ואם הגיע להוראה גם הוא יורה על פי הדין דוקא, ע"כ.

ישמע חכם ויוסף לקח חכם העונה לשואליו דבר הלכה ישיכם כדעתו של מרן דעת עליון אשר קיבלנו הוראותיו, ובנוסף את המנהג אשר נהגו אבותינו ורבותינו משנים קדמוניות ושאר חומרותיו וכו'. והבוחר יבחר, ולא את החומרא יהפוך לעיקרו של דין נגד הכרעתו של מרן. ואחרי כותבי כל זאת דברתי עם ידידנו הרב איתן כהן בהאי דינא, והראני את אשר כתב בהגהותיו חזמות ירושלים על ספר התקנות ומנהגי ירושלים (דף ר"ט), וראה ראיתי דכתב שהראשלי'צ הרב יצחק יוסף ראה שהגרבי'צ אבא שאול שמר על כלי זכוכית משנה לשנה, וכשנשאל לפשר הדבר אמר לו שהוא שוקל הכלי השנה, ושוב שוקל אותו לשנה הבאה, ומבדיקה עלה שנהיה הכוס יותר כבד, ואי' סימן שכלי זכוכית שלנו בולעים, אך דחה דבריו מדברי הר"ן בפרק כל שעה (לע"ד) שכתב שאפילו שכלי זכוכית בלע קצת אין בכך כלום, ואין לחוש לבליעה כל כך מעט, ע"כ.

חן עניניא נרדע - חולון

בענין שהולכים בתר רוב תשמישו

נשאלתי מידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדים) בהא דכתב בחזו"א סימן קי"ט אות ט"ו: ועוד דלא נאמר למיזל בתר רוב תשמישו אלא בחילוף צונן וחמין או בחילוף בישול ותשמיש ע"י האור, ובוזה השוו חכמים מידתן להקל בהכשר של רוב התשמיש, אבל כלי שרוב תשמישו בהיתר ומיעוט באיסור והאי צריך הכשר אפילו אין בן יומו, הלכך לא שייך להיתיר מדוכה שנידך בה חמץ פעם אחת משום רוב תשמישו בתבלין.

ולשון המשנה ברורה בסימן תנ"א ס"ק פ' ומדוכה שלנו שרוב תשמישה בבשמים וכו', אינו מדוקדק, שאם מיעוט תשמישה בחמץ והאי אסור, אלא ר"ל שמשולם לא נידך בה חמץ רק תשמיש שמא נתערבר פירוריו פת בבשמים, ע"כ. האם יש בזה מחלוקת, ודעת המשנה ברורה דאולינן בתר רוב תשמישו גם בכה"ג, או שלא שייך כלל מחלקת בזה, והחזו"א העיר רק שהלשון לא מדוקדק, ולדינא גם דעת המשנה ברורה דבכה"ג לא אולינן בתר רוב תשמישו, עכ"ל.

ואשר ראיתי להביא מדברי המהר"ל זצוק"ל בספרו שר"ת פעולת צדיק ח"א סימן קע"ד, וז"ל: המנהג במחנה העברים כשרוצים לעשות מים שרופים לפסח לדקדק בצימקוים שרופים לעשות שלא ישאר בהם שום חיטה או שעורה, ואח"כ מוצקים הצימקוים דרך שפופרת ומשמרים אותם לפסח בכלי מוכשר, אמנם בכלי ששורין בו ומבשלים בו היין שרוף אין מכשירין אותם בהגעלה, משום דלפעמים מבשלים בהם בשר ומולחין הבשר במלח שנטחנו ברחיים של קמה, וגם לפעמים מבשלים בהם דייסא או לשין בהן עיסה של חטים, נלע"ד והדבר תלוי ברוב תשמישן, אם רוב תשמישן בדבר שיש בו חשש חמץ בודאי צריך להגעילו, ואם אין רוב תשמישן בחמץ אין לחוש דהא אפילו להשתמש בו בפסח אין צריך הגעלה, ע"כ.

ומתבאר מדבריו דאולינן בתר רוב תשמישן גם בכה"ג שרוב תשמישו בהיתר ומיעוטו באיסור, וכפי שעולה מדבריו שאפילו בדבר חריף אמרינן הכי, שהרי כאן מיירי שעושים מים שרופים (עראק), ואם כן כבר יש מקום לומר דבוה פליגי המשנה ברורה והחזו"א, אבל אין הכרח בדבר, וכפי שאנו שומעים מביאים זאת כדעה מוסכמת דלית מאן דפליג. ובמשנת תימן חזינן להדיא דלא כחזו"א, ויש להעיר שרבים מגדולי חכמי תימן עשו הערות והארות לספר פעולת צדיק, בתשט"ב ולא מצאנו שום הערה, כך באפשר לשמר שחכמי ירובני תימן ס"ל בהכשר ברוב תשמישו בהיתר ומיעוטו באיסור אולינן בתר רוב תשמישו לגמרי.

אם מהני הגעלה לעריבות

נשאלתי מידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א (מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף על המועדים) בהא דכתב השו"ע סימן תנ"א ס"ו: הדין שעורבין עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה צריכים הגעלה, ובהגהה"ה והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודינן שלשין עליהן כל השנה אפילו על ידי הגעלה, ובשתילי זיתים כתב לבאר לפי שאי אפשר לנקרן ולנקותן יפה יפה שלא ישאר משוה חמץ באחד הפחתים או בנקב שאינו נראה לעין (לבוש), ואי' נראה דמכ"ש שולחנות העשויים מסלי נצרים, שיש בו סדקים רבים דאין משתמשין בפסח, ומאידין מצינו בשו"ת פעולת צדיק לתלמידו המובהק של רבינו שכן כתב בחו"א סימן קע"ב, בענין השולחנות העשויות מסלים, ראיתי מנהג הראשונים משתלשל ובא לשופם ולנקותם יפה במים חמין, ואח"כ מערין עליהם ורתחין מכלי ראשון, וצריך ביאור, ע"כ.

ואשר נראה לומר, ובהקדים שכבר יסדו לנו חר"ר תימן, והדיא דדברי ההגה"ה אינו מתאים להלכה למעשה ולמנהג, משמטנו רבינו, ואם כן כאן שרבינו העלה דברי רמ"א וטורח לבאר דבריו אי'כ נראה שהם מתאים להלכה ולמנהג, ואף שכבר כתבנו בהקדמה לתכלאל שתילי זיתים ח"א, ח"ב, וביותר באגדתא דפסחא שיצא על דינו, דאין הכרח גמור מזה שרבינו השאיר דברי הרמ"א שזה מתאים להלכה ולמנהג, דאפשר דכל דבר שהוא מצד חומרא וחסידות לא השמיטו רבינו בכאן, שהרמ"א כתב בלשון והמנהג ורבינו טורח לבארו, משמע יותר שדך גם מנהג בני תימן, שכן מצינו פעמים רבות שרבינו משאיר דברי הרמ"א היכא שהדבר מצד חומרא וחסידות ואינו טורח לבארו, או להביא מדברי הפוסקים שדנו בדברי הרמ"א, ובכאן שטרח לבאר דברי הרמ"א נראה שדך גם מנהג תימן, ולפי זה נראה שגם שולחנות העשויות מסלי נצרים לא נהגו להשתמש בהם בפסח אפילו על ידי הגעלה ואתי במכ"ש, ואף דבשו"ת פעולת צדיק כתב שהמנהג משתלשל ובא לשופם ולנקותם יפה במים חמים, ואח"כ מערין עליהם ורתחין מכלי ראשון, אין בכך כל קושיה, דאף דרבינו השתילי זיתים והמהר"ל זצוק"ל בני עיר אחת צנעא, מצינו פעמים רבות שנחלקים בענין המנהג, דנראה דכל אחד כתב את מנהג בני קהילתו.

אבל נראה יותר, דאף דמהסברא שולחנות העשויות מסלי נצרים חמורים יותר, שיש בהם סדקים רבים, אפשר דהמנהג בפועל שכן השתמשו בשולחנות על ידי הגעלה וזה אפשר, שאין השולחנות מצויים להם כמו העריבות, גם בעריבות משתמשים ממש בחמץ, שמניחים את הבצק עד שיחמיץ ודמי לבית שאור משא"כ בשולחנות, וקשיא להו לבני אדם לעשות הבצק של המצות באותה עריבה שלשין בה חמץ כל השנה, ואפושי פלוגתא לא מפשיתן, בכ"ש בין רב לתלמיד.

וראיתי לשלשל כאן מדברי גאון עוזינו המהר"ץ זצוק"ל מה שכתב בסימן קע"ב הנ"ל, ויש לדקדק דמון השו"ע סוף סימן תמ"ב כתב: עריבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצין אותם בחמין ומוקירין החמץ מהן, כי אי אפשר לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כזית והכלי מצרפו וכו', וה"ה לצבץ שבסלי נצרים שאינו יכול להוציאן, דקשה להו ליה למיתני ברישון דין סלי נצרים, וברור כן לימא וה"ה עריבות שלשין בהן, אבל להזכיר דין עריבות תחילה, תו לא צריך כלל להזכיר דין סלים, דפשיטא הוא דאתו בקיז מרין עריבות שאין בהם רק ארבעה או חמשה סדקים, אלא דודאי דנקט סדר הדברים כן כי היכי דנילף מינה שאם רוצה להגעילן דמהני להו הגעלה, ומשום דהוה ס"ד דווקא לעריבות מהני הגעלה, אבל לסלי נצרים לא כיון שכולו מלא נקבים ואריגות, קמ"ל דדין סלים שווה לדין עריבות, ע"כ. ואף שבסימן תנ"א סעיף י"ז מוכרח רק ענין הדין שעורבין עליו וכן עריבה שצריכים הגעלה, ה"ה סלי נצרים, וכבר כתב רבינו השתילי זיתים לבאר דמה שכתב השו"ע בסימן תמ"ב עריבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצים אותם ומוקרים החמץ מהן, כי אי אפשר שלא ישאר בהן בין הכל

מה שישתמש בו יהיה בכלי שני כרוב תשמישו, ולא חיישינן שמא ישתמר בכלי ראשון ויפלט הבלוע משום דמיעוטו הוא, ומה שיש בו בלוע בכלי שני הרי נפלט ע"י ההגעלה מכלי שני. עכ"ד.

ולכאורה לדברי המגן האלף דמאי דאולינן בתר רוב תשמישו זהו משום דלא חיישינן שישתמש בתשמיש המועט שבו, אי"כ אף בבליעה בת יומא היה לו להיתיר דניזל בתר רוב שימוש, ונתלה שישתמש בכלי שני.

אולם התבואות שמש סימן כ"ד אות ז' הקשה על הר' מגן האלף, דהמרדכי בפ"ה מע"ז כתב דכלים הצריכים ליבון, אם הגעילן בלא ליבון התבשיל אסור אפי' דיעבד, ומשום שאינו פולט הכל ע"י הגעלה, וכל זמן שישתמש בחמין פולט קצת קצת, וכן הביא החק יעקב בסימן תנ"א ס"ק י' דכן היא שיטת האיסור והיתר (כלל נ"ח דין ל"ה), וכן הרשב"א בתורת הבית. ואי' יש להקשות דאף דנתלה שישתמש ברוב תשמישו, אכתי יש לחוש שבכמה פעמים בכלי ראשון יפלוט הכלי מעט, מה שבלע ע"י האור, ואי' צריך להיות הדין דאסור.

אלא שכתב התבואות שמש דדברי המגן האלף כך הם, דאף דיש לחשוש דבפעם השניה שמשתמש בכלי ראשון יפלוט קצת מהבליעה שבאה ע"י האור, מ"מ כיון דמאי דאסרינן בשאינן בן יומו זו חומרא בזה לא חיישינן שמא יפלוט מה שבלע ע"י האור בהגעלה שניה, עכ"ד.

הרי שלמד בדברי המגן האלף דאף הוא לא היתיר אלא בשאינו בן יומו, אי"כ נמצינו למדים דאף להמגן האלף אין להיתיר בהכשר כלי ע"י רוב תשמישו אלא דווקא בשאינו בן יומו. וכן כתב בערך השולחן סימן תנ"א דדווקא באינו בן יומו. וכן כתבו בכף החיים ובמשנה ברורה.

אלרד פאר - בני ברק

האם מותר להשתמש בכלי זכוכית בפסח או לא

עיקר מטרין דדין זה מפורש בבית יוסף (סי' תנ"א): כתוב בהגהות מ"ימון (פר' ה' הכ"ה) אומר רבינו יואל כוסות זכוכית שנשתמש בהם כל השנה אסור להשתמש בהם בפסח, משום דהוי ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, ואף על גב דאין משתמשין בהם כי אם על ידי צונן, מכל מקום יש לאסור משום דלפעמים שורין פתיתין של פת בתוכו בין, והוי כבוש והרי הוא כמבושל.

וכ"כ המרדכי (פר' כל שעה) בשם רבינו יחיאל גם כן, ונתן טעם משום דהוי ככלי חרס והואיל ותחילת ברייתו מן החול, והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם.

ובשו"ת תרומת הדשן (ח"א סי' קל"ב) הביא מחלוקת הפוסקים בנידון כלי הזכוכית, וכתב שהמנהג דלא כראב"ה הדתיר בכלי זכוכית.

אבל כמה ראשונים פליגי עליהו, הר"ן (פר' כל שעה ט'), כתב נראה לו להיתיר כלי זכוכית אפילו במכניסו לקוים, דשעיי וקושים ובלעיתם מועטה מכל הכלים, ומצאתי בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' רל"ג) דהכי איתא באבות דרבי נתן (פר' מ"א מ"ו) כלי זכוכית אין בולעין ואין פולטין, ע"כ.

וראב"ה (סי' תס"ד) כתב דכלי זכוכית שיע ולא בולע כדאמרינן גבי לב (פסחים ע"ד ע"ב), וראיה מאבות דרבי נתן (פר' מ"א ה"ו) שששה דברים נאמרו בכלי חרס ושלשם בכלי זכוכית, כלי חרס בולע ומפלוט ומשמר מה שבתוכו, מה שאין כן בכלי זכוכית.

וכן נראה מדברי הרא"ש (פר' כל שעה סי' ח) גבי מאני דקוניא, וכן נראה לרבינו ירוחם עיקר.

ומרן בבית יוסף אחר שדירב בקדשו בהאי דינא, והביא פוסקים מערכה מול מערכה, העיד בגדול דמנהגנו להתיר להשתמש בפסח בכלי זכוכית, ובנוסף הכריע במחלוקת הפוסקים דנקיטין כדברי המתיירין.

ומכללן של דברים אתה הראת לדעת דמנהגינו של הספרדים מיוסד ומבוסס על גאוני עולם, הלא המה הר"ן ראב"ה הרא"ש רבינו ירוחם הרשב"א, ועל צבאם מרן שפסק בשו"ע (סי' תנ"א סעי' כ"ו) כדבריהם, וכן הרב פרי חדש כתב וכן אנו נוהגין.

ובחשיש עיני ראו להרב הגדול שיירי כנסת הגדולה (סי' תנ"א אות כ"ט) דכתב: נהגו בקושטא ואגפיה ובכל מקומות הספרדים ששמענו שמעם כפסק מרן, וגם מבני הספרדים ראיתי מן המהדרין נוהרין בזה, ע"כ.

וכן נמשכו הבאים אחריז כל ישירי לב, הלא המה בספרתם בספר התקנות ומנהגי ירושלים שנהגינו להקל בכלי זכוכית כסברת מרן.

ומה הרב שדי תמד (אסיפת דינים כלל ה' אות כ"א) כתב: הספרדים הנגזרים אחר פסק מרן כלי זכוכית אין צריכים שום הכשר, וכן עמא דבר זולת השרידים המהדרים כמו שכתב הרב שיירי כנסת הגדולה, ע"כ.

והכי נמי אשכחן בספר שער המפקד (הלכות פסח סעי' ג') דכתב: נהגינן להקל בכלי זכוכית כסברת מרן דאינן בולעין כלל, ובשטיפה בעלמא סגי להו.

ובהגהותיו נהר פקוד כתב: הך קולא דזכוכית בפסח כן נהגו בכל תפוצות ספרד למקומתם באין פוצה פה, ע"כ.

תו חזי הוית להרב נתיבי עם (סי' תנ"א): דכתב המנהג פשוט שמורים להלכה לכל שואל כסברת מרן, אבל השרידים נוהגים להשתמש בהם אחר עירוי ג' ימים אפילו בכוסות ובכלי זכוכית שנשתמשו בהם חמץ בחמין. ע"כ.

ומה דכתב בספר מקור חיים (הרב חיים דוד הלוי) (פר' קפ"ו סעי' מ'): ודומני שאין עוד מי שמשתמש בזכוכית בפסח על ידי שטיפה רגילה. ע"כ. אחר המחילה הרבה נהגינן להשתמש בכלי זכוכית כפסק מרן, כדהעידו בגודלם הרבנים הספרדים כדכתבתי לעיל.

וגם הלום ראיתי אחר רואי להרב הגדול רבי שלום משאש בהסכמתו לספר כה לחי לרב יצחק חזן שכתב: מה שכתב המחבר דבני ספרד נוהרים להשתמש דוקא בכוסות חדשים וכו'. ואנכי לא ידעתי ולא ראיתי מנהג זה כלל נוהג במרוקו גם אצל גדולי תורה, ועד היום הכל שוטפים הכלים ויוחצים אותם היטב ומשתמשים בהם, וכן נוהגים, ע"כ. וכן העלה בשו"ת עולת יצחק (הרב רצאבי) (ח"ב סי' קכ"א).

ומאחר שנשתלשל ונמשך המנהג כפסק מרן בקרב הספרדים כדהעידו בגודלם רבנן בתרא, אין להרהר אחר המנהג ואין לשנותו, וכל המשנהו ידו על התחתונה, והמנהג הוא עמוד גדול לסמוך עליו. וע"ע מה דכתבתי אגן בעניתין במע' מ' מפי סופרים וספרים גאוני עולם אודות שימור וחזיוק המנהגים.

וצופה הייתי להרב הגדול הראשלי'צ בשו"ת יביע אומר (ח"ד סי' מ"א) אשר הפליא והגדיל להראות כל מה שבאמר מפי סופרים וספרים כיד חוכמתו הרמה, וכל יקר ראתה עינו הפקוחה, והעלה הלכה למעשה כפסק מרן, ובתשובתו הנוכרת כתב בשם הזכור לאברהם ורב פעלים שבמקומם נהגו להחמיר בכלי זכוכית.

ומכל האמור תורה יוצאה מחוזרת כשמלה שהספרדים מותרין לכתחילה להשתמש בפסח בכלי זכוכית בלי שום הכשרה, אלא בשטיפה והדחה בצונן כהכרעתו של מרן בש"ע, והנהוגים להחמיר לא להשתמש בכלי זכוכית ימשיכו במנהגם ולא ישנו את מנהגם, דחלקם של הספרדים נהגו להחמיר בזה כדרכתנו לעיל בשם כמה אחרונים.

יודועים הדברים של גאון עוזינו הרב הגדול מחזיק ברכה (סי' תס"ו אות ה') דכתב: ואשר תאהר נפשו להחמיר אין מוניחין אותו, כי כולי עלמא ידעי דבפסח כל אחד מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים, כי רב הוא תוקף איסור חמץ התמור מכל איסורין שבתורה כאשר בירר הרדב"ז בתשובה, ואינו יוהרא ולא דבר תמזה, כי כל העם מקצה יודיעם היו כמה חומרות עושה כל אחד כאשר תאהר נפש, ובכי האי גונא ליכא לעז, ומיהו את צנועים חכמה להחמיר כרצונו בביתו

היטב. וכן ס"ל כהרא"ש אבין, וכמו שהערנו לעיל. אי"נ הטור סובר כאבי העזרי, ומי"ש בסוה"ס דכלי שתיה שרו בשטיפה וא"צ הגעלה - לא משום דס"ל דאולי בתר הרוב וכמ"ש הב"י, אלא משום דהאי חששא הוא מיעוטא דלא שכיחא, ודו"ק.

בדין הרהת האם סגי בהגעלה

כתב הב"י (סי' תנ"א ס"ט) בשם הכלבו הרהת נהגו להגעילה וכו', אבל בשו"ע פסק דאין לה תקנה דתשמישה ע"י האור, ע"ש. וצ"ע למה פסק הכלבו דסגי בהגעלה, והרי תשמישו ע"י האור, ואפשר לומר דכיון דרא"א ללבנה כיון שהיא של עץ יש לסמוך בדיעבד ע"ד הפוסקים דס"ל דחמץ היתרא בלע דסגי בהגעלה, והכא כדיעבד דמי שא"א ללבנה, ושירי להא"ר (ס"ק ל"א) שכתב כעין זה. ע"ש היטב. ועוד כתב לבאר כיון שאינו משהה באור אלא מוציא ומכניס מהר, לא הוי תשמישו ע"י האור, ולכן היקל בדיעבד אם עשה הגעלה שאינו אסור המצות. ע"ש. וראיתי שיש שהעירו ע"ד הא"ר, שהרי לעיל (סי' תנ"א ס"ק י"ג) כתב שיש לסמוך על הפוס' דחמץ היתרא בלע רק בהפסד מריבה, וכמ"ש המ"ב לעיל (שם ס"ק ל"ב) ע"ש. אך לענ"ד אין זו קושיא, דהכא אפי' בלי הפסד מרובה יש להקל, דס"ל להא"ר דאין זה ממש תשמישו ע"י האור כיון שאינו משהה הרבה, ולכן כתב הכלבו שאפשר שאם ימרקנה הרבה יפה ויחממנה בתוך התנור הרבה שדי בזה, דכבולעו כך פולטו. ע"ש ודו"ק.

כלי שני האם צריכים הגעלה

כתב מרן בש"ע (סי' תנ"א ס"ה): כלים שהשתמש בהם בחמין וכו', ואם תשמישן בכלי שני הכשרן בכלי שני. ע"כ. משמע שצריך להכשיר כלי שני כיון שהוא בולע ומפליט. וכן משמע מדברי הב"י (שם ס"א) ע"ד הטור שכתב שאין מועיל היסק לכלי חרס שהשתמש בהם בחמין אפי' שלא ע"י האור, אלא שעירה לתוך רותחין. ופירש הב"י אפי' לא השתמש אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק וכו'. ע"ש. משמע שכלי שני בולע ומפליט, ובכלי חרס לא מהני.

אולם לעיל (סי' תמ"ו ס"ג) גבי חיטה שנמצאת בתרנגולת וחיממהו בפסח אסורה, ובכלי שני אין לחוש כמי"ש הגה"מ כמבואר בב"י שם (ורק הרמ"א כתב שטוב להחמיר בכ"ש שהי"ס).

ואפשר ליישב ע"פ מרן ביו"ד (סי' ק"ה ס"ב) וז"ל: חום של כלי שני אינו מבשל, וי"א שג"כ אינו מפליט ואינו מבליע. וי"א דמ"מ הוא מפליט ומבליע ואסור כדי קליפה. וראוי לחוש לזיהור בדבר לכתחילה, אבל בדיעבד מותר בלא קליפה, ובהדחה בעלמא סגי. עכ"ל. מפורש בדברי מרן שבי"ש לכתחילה צריך להחמיר, אבל בדיעבד מותר, ולכן פסק מרן (סי' תנ"א ס"ה) דכלי שני צריך להכשירו בכ"ש, וזה לכתחילה, ואי' בדיעבד שלא הכשיר מותר. וגבי התרנגולת (סי' תמ"ז ס"ג) מרן היתיר כיון דהוי כדיעבד שכבר מבושל, ולכן היתיר באכילה.

ומי"ש מרן (סי' תנ"א ס"א) בכלי חרס שאסור אפי' בדיעבד בכלי שני, בזה יש לומר שמרן לא התכוין לכלי שני ממש, אלא בעירוי מכלי ראשון דהוי ככלי שני, דהנה הטור כתב שעירה לתוכן רותחין ומשמע בעירוי, ואף שהב"י נקט לשון כ"ש הוא לא דיוקא, וכונתי לעירוי מכ"ל. וכן בשו"ע מרן העתיק לשון הטור. תדע שהרי הב"י הביא ראיה מדברי הרמב"ם דלא מהני בכלי חרס היסק, שכתב בפ"ה (הכ"ה) וז"ל: כלי חרס שנשתמש בהם חמץ בחמין בין בכ"י כגון קדרות, בין בכ"ש כגון קערות וכו'. ע"ש. וקערות תשמישן בעירוי מכ"ר ולא בכלי שני ממש, אי"ו כמ"ש. וכמ"ש הב"י בהדיא לקמן (סי' תנ"א ס"ו) להוכיח מדברי הר"ף והרא"ש דאולינן בתר רוב תשמיש הכלי שכתבו בפ' כל שעה, וז"ל: והני דאשתמש בכלי שני כגון קערות וכי"ב, כי שדי עלייהו רותחין בכ"ש שפיר דמי, ודייק הב"י שקערות שתשמישן בעירוי סגי בעירוי אף שפעמים משתמשים בכ"ר. ע"ש. מוכח שקערות משתמשים בעירוי ולא כלי שני.

ויש להעיר דהרמ"א (סי' תנ"א ס"א) העיר ע"ד הב"י שביאר דברי הטור בכלי שני, וכתב עליו דהטור מיייר בעירוי מכ"ר, ע"ש. משמע דהבין דהב"י התכוין לכלי שני ממש. ויש לומר דאעפ"כ מרן גופיה התכוין לעירוי מכלי ראשון, תדע דבשו"ע מרן העתיק לשון הטור שכתב עירוי, והרמ"א כתב ויש אוסרים אפי' בכלי שני, משמע דס"ל דמרן התכוין לעירוי כפשוטו ולא לכלי שני, וחזר בו מהבנתו בדברי הב"י. אי נמי באמת מרן התכוין כפשוטו לכלי שני וכמו שהבין הרמ"א, אך בשו"ע חזר בו והעתיק לשון הטור, ולכן הרמ"א כתב ויש אוסרים דהבין שמרן חזר בו, ולא ס"ל שכלי שני אסור. וק"ל.

נמצא לפי האמור שכלי חרס בכלי שני יש להם הכשר בהגעלה בכלי שני, ואף שאר כלים בדיעבד אם לא השתמש מותרים, ושירי להמג"א (סי' תנ"א סק"ג) שכתב כן, ע"ש היטב. וע"ע במ"ש רבינו הגדול בשו"ת יבי"א (ח"ג סי' כ"ד) ובחזו"ע פסח (עמ' קמ"ג, קמ"ה). ע"ש ותרווה נחת.

מאור אזדה - חולון

בדין הגעלת כלים דאולינן בתר רוב תשמישו

כתב המ"ב בסימן תנ"א ס"ק ל"ט דכלי חדש שלא נשתמשו בו מעולם, רק פעם אחת נשפך עליו עירוי של חמץ מכלי ראשון, בעי הגעלה ע"י עירוי מכלי ראשון, ויש להקשות דהא השו"ע פסק לקמן בסעיף ו' דכל כלי אולינן בו אחר רוב תשמישו, ואי' היכן דרוב תשמישו בצונן דלא בעי הגעלה, ורק שנשתמו בו מעט פעמים בעירוי ראשון, הדין הוא דלא בעי הגעלה דאולינן בתר רוב תשמישו. וקשה דכיון דכתב המ"ב דאף בבלע פעם אחת בעי הגעלה, אי"כ מדוע כבשרוב תשמישו בצונן לא בעי הגעלה, והא מיעוטו בלע, ואפי' כמה פעמים רק במיעוט הוא ולא נפלט מן הכלי ומדוע שרי.

ומצאתי ברב פעלים יורה דעה ח"ג שאלה ח' דנשאל בזה בכלי דרוב תשמישו ברוטב ומיעוט שבו, אי אולינן בתר רובא וסגי. ובבהגעלה, או דדמיא לכלי חדש דבלע פעם אחת ובעי ליבון.

והביא דברי הגינת ורדים בספרו גן המלך שאף הוא נתקשה בזה, וכתב על זאת וז"ל: הנראה לעניות דעתי בזה לומר על דרך מה שאמרו במקום אחר שכל מקום שהתירין לך חכמים משלך נתנו לך ומן התורה אי"צ להגעיל לכלי שאינו בן יומו, דכיון שאינו בן יומו נטל"פ הוא ומותר בלא הכשר, דאין צורך אלא בבליעה בת יומא, ולכן כלי זה הלכו בו אחר תשמישו כיון דמדינא לא היה צריך הגעלה כלל, אבל אם היה תשמישו ביומו אז צריך הוא להכשר מן התורה, ואי משכחת לה בכלי שביום אחרון נשתמשו בו תשמיש דכלי ראשון, אין להתירו אלא ע"י תשמיש דכלי ראשון, עכ"ל הגן המלך.

וכן כתב בשו"ת הרשב"א ח"א סימן שע"ב דמאי דאולינן בהכשר כלי בתר רוב תשמישו, דווקא באין הבליעה בת יומא דהוי מדרבנן.

וסיים הרב פעלים וכתב דאפי' הכי, כלי שלא נשתמש בו כלל ורק פעם אחת נשתמש ביובש, בעי ליבון, והטעם הוא דאין זה נכנס בדין דאולינן בכלי אחר רוב תשמישו, דאף מאי דאמרנין דבדרבנן בתר רוב תשמישו זהו משום דכשנשתמש בו רוב פעמים בכלי ראשון יש לנו לילך אחר תשמישו של הדוא הרוב, משא"כ היכא דנשתמש בכלי פעם אחת בלבד אין לנו תשמיש אחר דניזיל בתריו, ומש"ה בעי ליבון.

ובספר מגן האלף מצאתי דאף הוא נתקשה בקושיין מדוע ניזל בכלי בתר רוב תשמישו, והא מאי דבלע אינו נפלט, והביא תירוץ הרמ"ע מפאנו שהבאנו לעיל דכיון דהוי נטל"פ דהוי דרבנן, הם אמרו והא אסור. וסיים דלדידן דאסרינן נטל"פ בפסח (זו דעת הרמ"א בסימן תמ"ז סעי' י'), ממילא צריך הגעלה מדינא.

וכתב שישנו טעם אחר להיתיר כלי ע"י רוב תשמישו, דאף הנכון הוא דבכלי כיון דנשתמש בו פעם אחת בכלי ראשון יש בו מן הבלוע, ואין יכול להוציאו ע"י הגעלה בכלי שני, אפה"כ שרי משום דכיון דרוב תשמישו בכלי שני, תלינן דאף

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

חתכי סליל

קלח | הערות והארות

כזית והכלי מצרפו וכו', וה"ה לבצק שבסלי נצרים שאינו יכול להוציא,ו זהו כשבא להצניען דאז אינו טורח היטב לנקרן, אבל כשבא להשתמש בהם בפסח טורח ומוכר היטב ומחני להו הגעלה בין בוף שעורכים עליו כל השנה, ובין עריבות ובין סלי נצרים.

הרב חזקיה דחשב - רב ק"ק "שתילי זיתים" ראש העין, ומח"ס "שתילי זיתים" עם פירוש באר מרים ג"ח בהכשר קדרות חרס בכבשן

מבואר בשו"ע סי' תנ"א ס"א שקדרות חרס שנשתמש בהם חמץ, אם החזירן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים מותר, דכיון שמכניסן להיסק גדול כזה ודאי לא חייס עלייהו דלמא פקעי, אבל לתגורים שלנו לא, וביאר המ"ב הטעם דחיישינן דילמא חייס עליה ולא ישהה שם הרבה ויוציאן מהתנור קודם שיתלכנו, משא"כ בכבשן מתלכנ אפי' כשעה מועטת, עכ"ד. משמע דהוקשה לו דגם בכבשן יש לחוש שיחוס על הקדרה ויוציאנה קודם שיתלכן, ולזה כתב שמתלכנ אפי' בשעה מועטת. וא"כ גם אם יוציא, כבר הוי מלובן, וצ"ע דהשו"ע כתב טעם אחר דכיון שמכניסן להיסק גדול כזה, ודאי לא חייס דלמא פקעי.

בענין ידיות הכלים

כ' השו"ע סי' תנ"א ס"ב: "כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן", והמ"ב בתוך דבריו כתב "כל הכלים, משמע אף כלי חרס וכלי עץ", עכ"ד. וצ"ב דודאי כלי חרס לא נכלל בזה הסעיף, שהרי לכלי חרס לא מועילה הגעלה, ומה שייד לומר בזה צריך להגעיל ידותיהם כמותן.

וצ"ל שבכלי חרס לא מתפרש הסעיף בהגעלה ממש, אלא בהכשר ששייד בו, וכמבואר בסעיף א' שאם החזירן לכבשן שמצרפים בו כלי חרס חדשים מותר, ואתי המחבר לומר שגם ידותיהם צריכים הכשר זה.

אבל אין לפרש דכוונת המ"ב לכלי חרס שהשתמשו בו בצונן, שניתר ע"י הגעלה כמבואר בסעיף כ"א בחבית שנחננו בו שכר שעורים דמותר בהגעלה, שהרי מה שצריך להגעיל גם הידות מבואר במ"ב מחשש שמא הדיחו הידות בכלי ראשון, או ניתו עליהם מכלי ראשון, והרי לחשש זה לא יועיל הגעלה בחרס, כיון דבלע בחמין לא נפלט בהגעלה, ורק היכא שכל בליעתו הוא בצונן מהני הגעלה.

ברמ"א שם כתב: "ואפי' לכתחילה יכול להגעילן [את ידות הכלים], ע"י עירוי שמערה עליהן", עכ"ד. ויש להעיר, כיון שהטעם שצריך להגעיל את הידות, כ' המ"ב מחשש שמא בלע ע"י שהדיחווהו בכלי ראשון, א"כ לכתחילה אמאי א"צ להגעילו דווקא בכ"י, והרי מבואר ברמ"א לעיל בסעיף ו' שהמנהג להחמיר ולהגעיל בכ"י, כל דבר שיש לחוש שמא השתמשו בו בכ"י, ואפי' כלי שתיה שתשמישן בצונן, וצ"ע.

כלי שיש בו טלאי

מבואר בשו"ע סי' תנ"א ס"ג: "כלי שיש בו טלאי, אם קדמה בליעת האיסור לטלאי, צריך להסיר הטלאי קודם ההגעלה. והמ"ב הביא בזה ב' טעמים מהפוסקים, והטעם הב' דחוששים לבליעת האיסור שנבלע בכלי מקודם, ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי. שהוא מפסיק, וחיישינן שיפלוט בחבשיל בפסח, עכ"ד. וכ' השעש"צ שאם נאמר שעל ידי הגעלה אינה מפלטת דרך הטלאי כלל, א"כ גם בפסח לא פליט בתבשיל, עכ"ד. ומקור דבריו הוא מהרא"ש בפרק כל שעה.

יעו"ש שדימה זאת לכלי חרס שלא מהני לו הגעלה, ולא משום שכלי חרס לא פולט כלל ע"י הגעלה דא"כ אמאי אסור להשתמש בו בפסח, הרי לא פיליט הבליעה, אלא שהגעלה לא מפליטה לגמרי בכלי חרס אלא בכל הגעלה נפלט מעט, וגם בפסח יפלוט בתבשיל, וכן זה הוכחש בטלאי שע"י הגעלה לא נפלט לגמרי אלא בכל פעם פולט מעט, ויפולט גם בפסח.

ויש לציין שבמדרכי (מובא בבי") מבואר החשש באופן"א שיש לחוש שבערב פסח היה דבוק הטלאי בחזקו [נממילא לא נפלט הבליעה ע"י הגעלה], ושוב בפסח רפה הדיבוק ומוציא מה שתחתיו ופולט. יעוי"ש.

והנה יעוי' במשבצות הזה שמהעיר אמאי לגבי חלודה לא נתנו הטעם שצריך להסיר החלודה, מהאי טעמא שצריך להסיר הטלאי. עכ"ד.

ונראה שלמבואר במרדכי א"ש, שהרי בטלאי כל החשש שיתרפה בפסח או יפלוט מה שלא יכל לפלוט כשהיה בחזקו, חזה לא שייד בחלודה, והערת המש"ז היא רק לטעם הרא"ש הנ"ל.

בישל בתוך תנור שלא הכשירו

במ"ב סי' תנ"א סוף ס"ק קל"ו מבואר, דבדיעבד אם בישל בתוך תנור שלא הכשירו, אין לאסור התבשיל. ובשעה"צ ס"ק קפ"א הוסיף שאם כיבד התנור מתחילה מחמץ בעין, אף הקדרה מותרת (והוא מהגר"ז), עכ"ד. א"כ משמע שכשלא כיבד התנור מתחילה או הקדרה אסורה, ורק התבשיל מותר. ובאמת הדברים מפורשים בשו"ע הגר"ז, שהוא מקור דברי הרמ"ז, ועיוי"ש שביאר דבריו, דאם כיבד התנור מתחילה א"כ יש כאן בתנור רק בליעה. ואין בלוע יוצא מהתנור לקדרה בלא רוטב, ולכן גם הקדרה מותרת, משא"כ אם לא כיבד התנור ויש במקום מושב הקדרה חמץ בעין, זה אוסר כדי קליפה, ולכן הקדרה אסורה, ואילו התבשיל מותר שהרי שולי הקדרה הם יותר מכדי קליפה, עכ"ד.

ולכאז צ"ב במש"כ הגר"ז דכשיש חמץ בעין אוסר רק כדי קליפה, הרי לעיל התבאר לגבי מרדה שיש בו חמץ בעין והיה בו מצה חמה, אוסר כדי נטילה, ויעוי' בגר"ז נמי שכתב כן לגבי מרדה, וא"כ מאי שנה הכא שאוסר רק כדי קליפה, ולכן התבשיל מותר [שהרי אז אוסר כדי נטילה פעמים שיאסר גם מהתבשיל כשעובי שולי הקדרה פחות מכדי נטילה], וצ"ע.

ואולי דווקא כשמבליע באוכל אוסר כדי נטילה, אבל כשמבליע בכלי בולע רק כדי קליפה, וצ"ע.

שמואל מזרחי - הקריה החרדית בית שמש יישוב דברי השו"ע והמ"ב

כתב המשנ"ב בסימן תנ"א (ס"ק כ"ח): אקדים הקדמה קצרה ויצטרך בכמה מקומות. דע דאיתא בגמרא דדוקא דבר איסור הנבלע בכלי ע"י אור צריך ליבון, אבל דבר היתר הנבלע בכלי ע"י אור אף שאח"כ נאסר, כגון בשר קדשים שצלוה בשפוד ע"ג האור, אף שלבסוף נעשה הבליעה בשפוד נותר, אפ"ה הכשרו של שפוד זה די בהגעלה. ונחלקו הפוסקים לענין חמץ הבלוע בכלי, י"א דזה ג"כ מקרי התיירא בלע, שבאמצע השנה כשנבלע החמץ של המוליית"א בשפוד היה היתר וע"כ סגי בהגעלה, ולדידהו כל כלים שתשמישן ע"י אור לענין פסח די בהגעלה, וי"א דוקא נותר שבעת הבליעה לא היה שם נותר על הבשר כלל, לכן נקרא ד"ז בשם היתירא בלע, אבל חמץ דבעת השתמשות השפוד בחמץ היה שם חמץ על הבליעה, ועכשיו ג"כ שמו חמץ אלא שעתה נתעורר האיסור למפרע על שם חמץ, זה לא מקרי בשם התיירא בלע, דחמץ בלע בתוכו וגם עכשיו הוא חמץ, ובכלל איסורא בלע הוא וצריכין ליבון, ולזה הסכימו רוב הפוסקים, וע"כ פסק המחבר כותיהו. והביאר הלכה כתב בריה שאין צריכין ליוהר בהם וכו' - הנה הרמ"א והמחבר בכל סעיף זה קיימא בחדא שיטתא דבזמן שמותר החמץ מקרי גו"ט בר ג"ט הדתיירא, וא"צ ליוהר בשום דבר. ועיין בעו"ש ובפרי"ח ובביאור הגר"א דכל זה הוא לדעת הפוסקים שסוברין דחמץ מיקרי התיירא בלע, אבל לדעת הסוברין דחמץ מיקרי איסורא בלע, וכן סתם המחבר לעיל בסימן תנ"א

ס"ד, א"כ אין חילוק בין קודם שעה ה' או כל היום. וע"ש בפ"ח שהקשה דברי הפוסקים אהרדי, ולפ"ז באחד משני דברים שהבאתי במ"ב, דהיינו שיהיו הכלים אינן בני יומן, או שיכשיר היורה הגדולה ויהיה בה ששים לבטל הכלים שמגעילין בה שזהו מעיקר הדין, צריך ליוהר בזה אפילו כשמגעיל בזמן היתר חמץ מדינא. אולם ראיתי שהחזו"א אורח חיים (סי' קי"ט סקכ"א), ביאר דברי השו"ע שלא יסתרו זה את זה, וכך כתב הרב: "כתב המחבר דבשל עכ"ום צריך ליבון, ובתשובת רמ"ע סי' צ"ו כתב דבשל עכ"ום השומן ג"כ איסור של חלב ושומן דגים טמאים, וחשיב תשמישו ע"י האור כיון דהמחבת בולעת את האיסור בלא אמצעי, אבל בחמץ השומן אינו חמץ, ויש אמצעי בין הכלי להאיסור, ומה מאד דבריו ז"ל תמוהין דלא הניח כאן מקום לדון, ובאמת היא פלוגתא דרבוותא, ודעת רבנו יואל והרשב"א דגם בפסח צריך ליבון, ודעת הראב"יה והרא"ש פ' כ"ש דגם בשל עכ"ום סגי בהגעלה, והרשב"א בת"ה כתב דתיבת טוגנין בתוספתא מיותר, וטעם פלוגתתן מבואר ברא"ש וברשב"א משום דבשעת טיגון האור שואב את השמן, ויש הרבה פעמים שהמחבת נוגעת בבשר עצמו ובעיסה עצמה, והרא"ש כתב כיון דמקום היבש מקושר עם כל הבשר שהוא לח, ומבליע לחותו בהיבש בתמידות, לא חשיב ע"י האור, ואם אי אתה אומר כן כיון דמקום היבש מקושר עם כל הבשר, כן גם בקדריה לפעמים הקדריה מקדיחה ומתיבש קצה אחד מן הבשר, ומבואר דעת כל הראשונים דלולא יובש השומן גם בשל עכ"ום סגי בהגעלה, שהשומן עצמו אינו מפסיד כלום דשומן כמים, ולא חשיב תשמיש ע"י האור, ומה שהקיל המחבר הוא משום דלעולם אין השפוד צריך ליבון אלא בבלע איסורא, אבל מבשר לחלב גם שפוד סגי בהגעלה, וכמו שהאר"ך השי"ך בנהי"כ סימן צ"ג, אלא בחמץ נחלקו הראשונים ז"ל אי מקרו היתרא בלע, דעת הר"ן פ' כ"ש בשם הראב"ד ז"ל דמקרי היתרא וסגי בהגעלה, ודעת הר"ן פ' כ"ש בשם הרמב"ן דחמץ שמו עליו, ונקט המחבר לחומרא בשפוד דצריך ליבון, אבל במחבת דדעת הרא"ש ודעימי דאף באיסורא בלע סגי בהגעלה, ואיכא ב' צדדים להקל, הקיל המחבר בהגעלה, אבל בשל עכ"ום דודאי איסורא בלע הצריכה ליבון, וכ"ז מבואר בבהגר"א בי"ד שם". ובאות ז"ל כתב: וזו דעת המחבר דבס"י תנ"א חמירי בתשמישו ע"י האור, ובס"י תנ"ב הקיל להגעיל קדם ה' שעות, ב"י. ומיהו ברשב"א בת"ה ב"ד ש"ד פסק דאף קדם ד' אין להטביל ב"י משום דחמץ שמו עליו, ובשפוד הביא דברי ר"י דסגי בהגעלה משום דהיתירא בלע. ולפי זה הרווחנו יישוב נפלא ומבואר להפלא.

גל אור - צפת להצניע כלי חמץ

מבז בשו"ע סי' תנ"א ס"א שיש להצניע כלי חמץ שלא הוכשרו במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבוא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסגור בחדר ולהצניע המפתח. והנה המנהג היום לאותם שמוכרים חמצם לגוי, למכור גם את החמץ הבלוע בכלים (ולא הכלים עצמם דאז יהיו טעונים טבילה), ולהכניסם במגירות וארונות המטבח, ולסגורם ע"י גייר דבק או מדבקות המוכריות שמקום זה מוכר לגוי, ונראה דהוה הגדר שכתב השו"ע בשם הטור דטוב לסגור בחדר ולהצניע המפתח. ואף למי שלא מוכר חמצו לגוי מ"מ כן לא ראוי לנהוג, דהא כתב המ"ב סק"ח דהסיבה להצנעת המפתח הינה שאם יבוא לחפש אחר המפתח יזכור שהוא פסח. וכן אם ינסה לפתוח ארונות אלו ויבשל, מתחת הדבק יזכור נמי. ומצינו דין זה נמי בחשש חיטוי בשבת דכתבו בפוסקי זמננו דמהני, וכן בחשש הטיית הגר ומנורת חשמל שניתן לווסת אורה.

אברהם נבנישתי - טבריא כלי עץ המצופים בסמנים שקורין ברנים

סי' תנ"א ס"ד: "כלי עץ המצופים בסמנים שקורין ברנים דינם ככלי חרס, וכתב המשנ"ב בס"ק קמ"ב וז"ל: שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין, שהסמנים מעכבין על מי הגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ, עכ"ל. ושאלני אחד האברכים שליט"א שא"כ שזה מעכב מלפלוט מה שבלוע, אז מה הבעיה להשתמש בזה בפסח בחמין, הרי זה לא מפליט את מה שבלוע בו. והשבת ס"ד, שצ"ל שחוששים שבכל זאת זה יפלוט קצת אם ישתמש בו בחמין בפסח, ולכן אסור.

יעקב משה קליין - מודיעין עילית כלי שני

בשער הציון סי' תנ"א סק"י הקשה על השו"ע בסעיף ה' דהוא רק לרשב"א, אמנם הנה גם ברי"ף והרא"ש פ"ב דפסחים כתבו דין זה דיש להגעיל גם כלי שני, וע"כ דשאני הגעלה מאיסור לענין הבלעה והפלוט, וצ"ע.

שלמה יוסף בביוף - נוה יעקב הערה בענין מיעוט תשמישו

השו"ע בסי' תנ"א סעיף כ' כתב: "השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדריה לתוכן", ויש להעיר שהב"י לעיל (ס"ו) כתב "אף על פי שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרב תשמישן הוא בעריו שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן", הוי אומר שקובעים את צורת ההכשר לפי רוב תשמישו של הכלי, ולא מתייחסים לבליעה שקורית "לפעמים", וכאן הוא מחייב הגעלה רק מפני "שלפעמים" נשפך עליו מכו"ר, ואולי לכן כתב השו"ע לשון "רגילים" לומר שאין זה חובה, אלא שכן נהגו, כלומר שבשלחנות נהגו לחוש למיעוט תשמישו, ואולם הטעם לזה מדוע נהגו כן צ"ע קצת.

יוסף מיימון - צפת בעיקר דין הגעלת כלים וכלי שני

בגמ' בפסחים (מ"ב): ובגירד (מ"ד): דלרבנן דר"ע גיעולי נכרים חידוש הוא, ויש להבין אם טעם כעיקר לאו דאורייתא מה נאמר בחידוש זה, וכ' הרא"ה (בדק הבית ב"ד ש"א): ויש כאן שאלה חזקה, כיון דאמרין דגיעולי נכרים בטעמא לא ממשו אסור, היאך אפשר לומר דבשאר איסורים מותר, וכי גיעולי נכרים משם אחד הוא, גיעולי נכרים משום כל איסורים שבתורה הוא דמיתסר, וכיון דבגיעולי נכרים מתסרי כל איסורין שבתורה בטעמו ולא ממשו, הרי אפשר דלא מתסרי בעלמא. וזו קושיא הקשה בה מורי הרב רבינו משה ז"ל, ותירץ דאפשר דמשום מעלה היא דכיון שנבלע הכלי מאיסור, אע"פ שכשניו כשפולט אין כאן אלא טעם לא יבטל ברוב, שהכלי נאסר עלינו משום מעלה, ולפיכך אסר פליטתו כל היכא דחשיבא פליטה כלל, כלומר דאיכא טעמא דהוי כשאינו מינו דומיא דטבילה דאצרכה קרא אפילו לכלים חדשים, דטבילה דאורייתא הוא משום מעלה, ואע"י דבמחוסר טבילה לא שמעינן דאם עבר ובישל בדיעבד דהא אסור, הני מילי ראוי לטבילה, אבל ראוי דודאי לא חזא לטבילה כל היכא דבלע מאיסורא עד דאיתכשר, ודהא כלים ישנים נמי צריכים טבילה. כל שאינו ראוי לטבילה טבילה מעכבת בו, ואפילו בכלים שאינם בני טבילה אפ"ה אמרינן כל שכנגדו בכלים בני טבילה, ואפשר שלא חילק הכחשה, ואפילו בכלים אסר כן. ואפשר דאפילו בכלים שלנו עבד בהו רחמנא מעלה בכלים, דכיון שנבלעו מאיסור שוב אין חזרין להתירן אלא בהכשר, וזו היא שטת מורי ר"מ ז"ל. ובמאירי פסחים (מ"ג): ושמא תאמר מכל מקום גיעולי עכ"ום מצד כל האיסורים הוא, אלא שבכל איסורים טעמו ולא ממשו אסור, שאל"כ היאך אפשר לאוסרן בכלים ולהתירם בעלמא, תירצו בה גדולי הדורות מעלה הוא שנתנה תורה בכלי הואיל ונבלע באיסור, אעפ"י שיש ממש איסור בפליטתו ומ"מ נותנת טעם לשבח, ודומיא

דטבילה שהוצרכה אף לכלים חדשים, והם סוברים שהטבילה מן התורה, ואעפ"י שמחוסר טבילה אם עבר ובישל בו לא שמענו בו איסור אפשר כשהכלי ראוי לטבילה, אבל כל שהכלי נבלע באיסור אינו ראוי לטבילה וטבילה מעכבת בו, ואעפ"י שיש כלים שא"צ טבילה מכל מקום כל שכנגדו בכלי ראוי לטבילה כשר בדיעבד, וכל שכנגדו בכלים בני טבילה אין ראוי לטבילה אף בדיעבד אסור, ואף בכלים שלנו עשה בהם מעלה זו.

ובאר שמה (פ"ט ממאכ"א ה"ט) מביא דברי הרא"ה בשם הרמב"ן, ומקשה דא"כ מה דנו הראשונים אם טבילת כלים מהתורה, דהרי כל הגעלה צריך טבילה, ובראב"ד תוס' דהגעלה מהני אף אחר טבילה, וכתב דיש לדון בכונת הגמ' חידוש הוא איך הפירוש, אם חידשה התורה רק לאותו הדור או שכן גזירה דרחמנא, דאע"ג דטעם הנפלט מעצם האיסור לתוך היתר שרי הנפלט ע"י כלי גרע טפי, או דוקא בשל עכ"ום משום החרקה.

ובתוס' ע"ז (ס"ז): בשם הר"י יוסף דטעם כעיקר ילפינן מגיעול עכ"ום דקאמר קרא תעבירו באש, דמשמע הא אם לא תעבירו אסור, ואין זה כי אם עשה בעלמא אבל לאו ליכא, ולכן אין לוקין עליו. ובספר הישר לר"ת (שו"ת סנ"ב א') דהר"י מאורלינ"ש ר"ל דאין לוקה דאין לאו אלא עשה דכתיב תעבירו באש, וכתב לו וכי כלי מדין טהרתם עשה, ואיסור נבילה מדגלי הגעלה, ומדאיצטר"ך היתר ש"מ טעמו ולא ממשו דאורייתא.

ובספר מלחמות מצוה, הביאו בספר הגעלת כלים (עמ' מ"ד), כתב דגיעולי מדין הוה הוראת שעה ולא לדורות, ובפרי מגדים (שפתי דעת סי' צ"ג ג') לרמב"ם דטעם כעיקר לאו דאורייתא, ומ"מ אסור לבשל בבת יומא, וגיעולי עכ"ום נוהג גם ביום, ולא דהוי הוראת שעה אלא דחידושי הוא דאף בפגמא פורתא ואפ"ה אסרת תורה ואין ללמוד ממנו. ולא נלמד מזה טעם כעיקר, דלכתחילה צותה תורה להגעיל כלים כיון דאפשר בהגעלה, דכלי מתכות מוכר בקרא, ואפשר כלי חרס מכל מקום הוי לכתחילה, ומצינו כמה פעמים מן התורה חילוק בין תחילה לדיעבד.

ובפתיחה להלכות בב"ח הוסיף הדמעין ברמב"ם (פ"י ממאכ"א) דהגעלת כלים כלי תורה, היינו לכתחילה צותה תורה להגעיל דאין מנטלין איסור אי נימא דהוי ד"ת, משא"כ אם בישל אין איסור מן התורה. וצ"ב מלשון הרמב"ם.

והנה למה דמבואר ברמב"ן וכמו שהביאו הרא"ה והמאירי דהוא מעלה, יש להבין לפי"ז הא דכלי שני דבעינן להגעילו בכלי שני, ואף דאנן קי"יל דכלי שני אינו מבשל ואינו מבליע ומפליט, מ"מ י"ל כמ"ש הפמ"ג דגם בכלי שני איכא משוה או טעם קלוש, הצריכה תורה הגעלה משום זה, וא"כ ליכא ראיא דבעלמא כלי שני אסר וכמו שיבאר להלן, וכן הא דהולכים אחר רוב תשמישו ואם מהני זה רק לאינו בן יומו, או דוקא אם לא נשתמש בחריץ, וכמו שהעירו האחרונים, ואם נימא דחידוש הוא דרק קבעה התורה צורת ההכשר, א"כ יש לומר אף באופן שאינו מפליט הכל מ"מ התורה קבעה בכל כלי צורת הכשרו ותיקונו עפ"י רוב השתמשותו, ובזה יוצא ידי הכשר, ואף דאינו מכשירו לגמרי, וכן הא דחילקו הפוסקים בהגעלה בין היתרא בלע לאיסורא בלע, דאם בלע איסורא חל עליו חיוב הכשר והגעלה, אבל אם בלע היתר א"צ הכשר מעיקר הדין כיון שלא חל בכלי חידוש התורה מחמת שנבלע בו איסור, וכמו בטבילת כלים.

ויש ליישב מה דהקשה האור שמו דאף אם נאמר דטבילת כלים אינה מהתורה, אמר' כונת הרמב"ן בכעין שמצינו למ"ד דטבילת כלים מהתורה ענין מעלה זו, גם לדידן יש את זה בהגעלת כלים.

ובדיון כלי שני כתבו הרי"ף והרא"ש בפסחים דמאני דאשתמיש בהו חמירא כוליה שתא בכלי ראשון צריך למיגעילנהו בכ"ר, ובאישתמש בהו בכלי שני כגון קערות וכיוצ"ב כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני שפיר דמי, וממשע דבולע בכלי שני, ובטור אור"ח (סי' תנ"א) ואם תשמישן בכלי שני הכשרין בכלי שני וכו', ובטור יו"ד (סי' קכ"א) וכלי שלא נשתמש בו אלא בכלי שני מגעילו בכלי שני דדיו.

בשו"ע בהלכות פסח (סי' תנ"א ס"א) דבכלי חרס אין היסק שייסקם באש מועיל להם, ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא ע"י האור, אלא שיעירא לתוכו רותחין, וברמ"א ויש אוסרים אפילו בכלי שני. והנה לשון השו"ע הוא לשון הטור שם, וכתב הב"י פירוש אפילו לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני' להו היסק, וכן הרמב"ם (פ"ה הכ"ה) השוה כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני לנשתמשו בו בכלי ראשון, ובדרכי משה (אות א') ובמגיד משנה (פ"ה הכ"א) דאפילו כלי חרס שנשתמשו בו בכלי שני לא מהני' להו היסק, וכתב הב"י דכן דעת רבינו, ולא ג"ל דמכאר בכלי שני אית ליה תקנה לדעת הטור משום דאינו בולע אלא בכלי ראשון או ע"י עירוי שהוא ככלי ראשון, ובזמן אברום (סק"ג) כתב: ול"נ דאף הרמב"ם לא איירי אלא בעירוי, דגבי כלי מתכות כתב שנשתמש בהם בכלי שני כגון קערות וכוסות וכו' נותן עליהם מים רותחין, וכלי קערות תשמישן ע"י עירוי. ועוד מדכתב נותן עליהם מים רותחין משמע דההגעלה צריך להיות ע"י עירוי, א"כ ע"כ מיירי שתשמישן ע"י עירוי, והא דקרי ליה כלי שני משום דלאחר שיעירה לתוכו הוא כלי שני, וכ"כ הרי"ף, ובכלי חרס כתב ג"כ כגון קערות, וכ"כ הרב ב"י שהשמיט דין כלי שני, אלאמא הדר ביה וכו', משמע דהמג"א נקט בדעת הטור כדרכ"מ דכלי שני שרי, ורק עירוי אסור וכדי הרמב"ם, וגם בשו"ע חזו בו, ובדעת השו"ע צ"ב דהרי הלשון הוא ג"כ לשון הטור, והב"י ביאר בטור דהיינו כלי שני ממש, ולמד כן גם בדעת הרמב"ם, א"כ מסתבר דזו דעתו ג"כ בשו"ע, וברמ"א (סי' תמ"ז ס"ג) במ"ש השו"ע דאם חממו ההרגולות בפסח בעוד שההטה בתוכה חזורת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי משוה, וכתב הרמ"א ומיהו בחימום כלי שני אין לחוש, ויש מחמירים בכלי שני בפסח, וטוב להחמיר אם היד סולדת בו דבלאו הכי לא מיקרי כלי שני.

אמנם בבית מאיר ובפמ"ג חלקו על המג"א, דהר"א רק כתב דמהני תקנה בכלי שני, והיינו ע"י הגעלה בכלי שני וכמ"ש הטור לקמן, אבל בלא הגעלה אסור להשתמש, ובדעת המג"א הנה בשו"ע (תנ"א ה') כתב: כלים שנשתמש בהן בחמין וכו', ואם תשמישן בכלי שני הכשרן בכלי שני, וכלי שמשתמשין בו בעירוי וכו', ומשמע בכלי שני ממש שני הגעלה, וכתב המג"א (סק"ג) דכ"ז לכתחילה, אבל גבי כלי חרס דהוי דיעבד לא אסור בכלי שני.

ובפרמ"ג (א"א סק"ג) כתב דהשו"ע השמיט כלי שני היינו לענין דיעבד אין אוסר אם שימש עתה בכלי ראשון, ובסעיף ה' לכתחילה פסק דצריך הגעלה למג"א, ובערך השולחן (תנ"א ל"ד) הביא דברי המג"א והחק יעקב דבהדיא כתב מר"ן בסעיף ה' דכלי שני צריך הכשר, ויש לומר דכלי מתכות דיש לה תקנה ודאי דצריך הכשר, דחיישינן למ"ד דכלי שני בולע, אבל כלי חרס דאין לו תקנה להשתמש בו ה"ל כדיעבד כמ"ש בי"ד דבדיעבד מותר בכלי שני, ואפשר דלכן נדחק הב"י בלשון הטור, משום דבי"ד (סימן ס"ח) הביא דברי הרשב"א דכלי שני בולע, ובסקכ"א כתב דכלי שהכשריו בכלי שני מכשירו בכ"ש, ומשמע דאפילו דיעבד אסור, וע"ש בש"ח, אבל הב"י שם הכריע דלכתחילה חיישינן לרשב"א ובדיעבד מותר, ולכן גבי כלי מתכות כתב דצריך הכשר, אבל בכלי חרס דהוי כדיעבד השמיט השו"ע בין כלי שני, ולדינא מסיק המג"א להחמיר, וכן בערך השולחן, וכן עיקר דהרשב"א אוסר גם בשאר איסורים, וכד' הרמב"ן והריטב"א ור"ן ומרדכי בשם ר"ח כהן, ואף דהשי"ך הביא כמה פוסקים שהתירו מ"מ בחמץ מחמירים.

ובב"ח במ"ש הטור דכלים שנשתמש בכלי שני הכשרין בכ"ש, דכן הוא לר"ף רא"ש ורמב"ם דהכי משמע בסוגיא דכבולעו כך פולטו, מיהו בהגהת ר"ש מצלישטאט"ט כתב: לא נראה זה בעיני שכלי שנאסר ברותחין בכלי שני אין האדוק בו יכול לצאת ממנו כי אם בכלי ראשון המפליטו, אבל בכלי שני אין בו

סמל מדינת ישראל

הערות והארות | קלט

והב"מ כ' דמ"מ בקערות אלו אם ידוע שאינן ב"י מתשמיש זה של אפיית עוגות, נוכל לסמוך על דעה א' וסגי בהגעלה לכתחי, וכתב דכן ראוי להורות.

כלי שותיה - (רוב תשמישים בצונן) - לשו"ע די בשטיפה בצונן [והיינו ששפשוף תחלה היטב במים כדי להסיר כל הדבוק עליו ואח"כ שטפו במים], ד' הרמ"א כיש מחמירים להגעילן (דלפעמים משתמש בהם ברותחים). **ובדיעבד**: אף לרמ"א סגי בשטיפה (וכנ"ל).

קערות גדולות שלא יוכל להכניסם בכ"ר - כ' הרמ"א שיתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכ"ר והוי ככ"ר, ויעביר האבן על כל הכלי, שאז מגעיל כולו. וכן בכל כיצ"ב. והא"ר הכריע דזה מהני רק בקערות שרוב תשמישם בעירוי, אך בדבר שרוב תשמישו בכ"ר ל"מ לעשות כן, ולפרמ"ג בשם הש"ך ל"מ לעשות כן אף בכלי שרוב תשמישו בעירוי, הכרעת המ"ב דאפי בקערות אין להקל, אלא רק אם אינו ב"י.

קערות עם אחניים וכליטות עינן כפתורים ופרחים דא"א להעביר האבן ע"פ כולו, ואפשר שגם מן הרתיהה לא יגיעו לשם - ד' הב"ח להחמיר להגעילן רק ע"י הכנסה ליורה, ויש מח' אחרונים האם הט"ז התיר בזה, ע"י העברת אבן מלובן וכו' ד' המ"ב דנכון להחמיר בזה כהב"ח.

סעי' ז'

כפות העשויות מקרן או שרק הקתא שלהם מקרן - ד' השו"ע כיש מי שאומר שאין להם תקנה כלל (דכיון שמתקלקלים במים חיישי שמא חיים עליהו). וכו' בכל בו שיש חולקין בדבר.

והעשויה מצדף - כיון שהוא קשה מאד, אינו דומה לקרן.

סעי' ח'

אחד כלי אבן, מתכות, עצים (אם הוא חלק בלי שום סדק וגומא), **כלי גללים** - דינם להכשירם בהגעלה.

סעי' ט'

המגעיל קודם שעה ה' - יכול להגעיל יחד כ"ר וכ"ש וכלים שבלעו דבר מועט. ו**ג"כ** מגעיל מקצת הכלי ב' פעמים.

סעי' י'

סלים שמולחים בהם הבשר - י"א שצריך הגעלה (כיון דלא נזהר בו מחמץ יש לחוש שמא היה שם מעט חמץ וקיבל ממנו הכלי טעם וחזר ונ"ט בפסח), ויש מי שחולק (דלא מחזקינן באיסורא). ד' השו"ע כ"א בתרא. ד' הרמ"א שטוב להגעיל ע"י עירוי מכ"ר, או לקנות כלים חדשים. **ובדיעבד אם לא הגעילן ומלח בהם בשר:** אף לרמ"א מותר לאכול הבשר אפי' אם ידוע לו שנבלע חמץ בסלים ע"י מליחה (דאין המלח מפליט הבלוע מהכלי).

סעי' י"א

מחבת שמטנגין בה (יִצְקִים בה שמן) **וקדרת מחבת שמבשלים בה** - לשו"ע שרי בהגעלה. **ואם היא ארוכה:** שם חצייה הופך עוד ושם חצייה האחר. **ואם היא ארוכה ביותר:** מלבנה באמצע (בליבון כל דהו), ויש מחמירים ללבן מחבת בליבון כל דהו, ד' הרמ"א דמייגט סגי בהגעלה אם אין בו גומות, אך נוהגים ללבנו לכתחי, וכן ד' המ"ב שבדיעבד ודאי סגי בהגעלה, והפרמ"ג מצוד דמדינא צריך ליבון.

מחבת שיוצקין בה שומן לאפותו - למ"ב היה דשרי בהגעלה, ויש שר"ל דא"ז נחשב משקה אלא כבשר גופא, וא"כ חשיב תשמישו ע"י האור וצריך ליבון.

אגנות שאופין בו עוגות בעין - אף שמושחזן תחתיו בשומן/שמן חמאה צריך ליבון בדמינא.

מחבתות לטיגון שפעמים מחממים בהם סוכין לחולה - לשו"ע סגי בהגעלה (דאולי בתר רוב תשמישו), והח"א כ' שמדינא צריך ליבון (כהסברא דאולי אף בתר מיעוט תשמישו).

סעי' י"ב

ידות הכלים - צריך הגעלה כמותם (משום שכשמשתמש חמץ בגוף הכלי בחמין הולך הבליעה בכלול, וחיישי עוד שמא קיבל היד איהו פעם חמץ ע"י כ"ר שהדיחווה בתוכו לנקות זוהומא, ובמחבת ע"י ניצוצות שניתזין מהכלי). **ולכתחילה:** אסור להשתמש בהם בפסח קודם שיגעיל הידות, אפי' הוא תוה"פ. שא"א להגעילו. ויכול להגעילן ע"י עירוי מכ"ר אפי' לכתחילה.

ובדיעבד: כ' הרמ"א שאם לא הגעילו הידות אין לאסור. למ"ב מיירי אפי' בכלי מתכות, ודלא כמג"א.

וכ"ו בסתמא, **אבל אם ידוע שהשתמש בידות החמין בכ"ר:** ל"מ עירוי אפי' בדיעבד, וצריך הגעלה בכ"ר דוקא.

אם הגעיל את גוף הכלי אך לא הגעיל את הידות - למ"ב אין לאסור בדיעבד אפי' נשתמש בידות (וכגון שתחבן בכ"ר), ודלא כהש"ך. **ואם לא הגעיל את גוף הכלי** - נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד.

וכ"ו בסתמא, **אבל בידוע שנשתמש הידות בחמץ בחמין:** לא סגי בהכשר מקצתו אפי' בדיעבד, **וע"כ** החמירו הט"ז וש"א בקתא של סכין שלא הגעילו ונגע הקתא בפסח בחמין, דאסור אף בדיעבד (משום דברוב פעמים נוגע החמץ גם בבית יד של הסכין).

סעי' י"ג

כלי שיש בו טלאי שנדבק ע"י מסמרים - אם קדם **הטלאי** **לכליעת האיסור (שנעשה בשעה שהכלי היה חדש או אחר שהגעילוהו)** א"צ להסירו (דכבולעו כך פולטו). **וכ"ז** אם הוא מדובק יפה. **אך אם יש סדקים סביבו ויש לחוש לחמץ בעינן:** צריך ליבון דוקא או שינקר שם היטב. **ואם לא עשה כן:** אף בדיעבד אסור. **ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי** - צריך להסירו קודם ההגעלה, או שישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור אם ישנו, ואח"כ מגעיל כל הכלי. **ואם הוא של עץ:** אין לו תקנה, אא"כ ירחיב הסדק כ"כ שיוכל להוציא מה שבתוכו.

הטעם שאם קדמה בליעת האיסור צריך להסיר הטלאי - י"א כהרשב"א דחיישי שנשאר שם חמץ בעין, ולזה ל"מ הגעלה, ולד' הרא"ש ועוד חיישי בזה גם לבליעת האיסור ואין יוצא הפליטה לגמרי דרך הטלאי, שהוא מפסיק וחיישי שמא יפלוט בפסח. **והנפק"מ:** למ"ב אם ניקה היטב קודם שנתן הטלאי - לטעם א' די בהגעלה, ולטעם ב' ל"מ הגעלה, אך למג"א אף לד' הרשב"א ל"מ הגעלה.

הא דבעי להשימ גחלים על מקום הטלאי, עד כמה - **לטעם הרשב"א:** ד' הפרמ"ג ועוד דסגי בליבון קל שקהש נשרף עליו מבחוץ, ד' הח"א ומג"א בעי ליבון חמור (עד-שיהו ניצוצות ניתזין ממנו). **ולטעם השני:** צריך ליבון חמור. **לדינא:** ד' מגן האלף דסגי בליבון קל, הכרעת המ"ב דבאינו ב"י יש לסמוך להקל בליבון קל.

אם הטלאי נדבק ע"י אש - סגי בהגעלה (דבחוּם הבדיל כבר נשרף הטלאי), משום שכשנדבק ע"י האש הוי כגוף א' ממש, וע"כ סגי בהגעלה גם בשביל מה שנבלע מעבר לעבר.

כלים ישנים שתשמישם בכ"ר שחיפם בבדיל - מעיקר הדין היה אפשר להתירן בלא הגעלה לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים, והו גופא במקום הגעלה, **אלא** לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי, ואינו עולה בכל הכלי דהא לא הרתיחוהו יפה מתחילה, וע"כ יש להחמיר תמיד להצריכם הגעלה. **ומ"מ בדיעבד:** אם נשתמש בלא הגעלה אין לאסור התבשיל, ובפרט כשהכלי אינו ב"י. **ואם האומן שציפהו הוא א"י** ראוי להטביל בלא ברכה.

סעי' ב'

כוביא (פ' כלי שעושים מלבנים ואפר ואופים או מטגנים בו, וי"מ תנור קטן שקורין פידליא) - **אם הסיקו מבחוץ:** אסור לאפות בו בפסח (דאין חמץ שבו נפלט בכך). **ואם מלאו גחלים מבפנים:** שרי. **וכן קדרות של מתכת:** אם רוצה להסיקן ולמלאותן גחלים שפ"ד.

לבנים הנשרפים בכבשן - יש להם דין כלי חרס, ותקנתם רק בליבון כדינו [וזה מהני אפי' נשתמש בהם כל השנה בכלי חמץ]. **האם מהני להם ליבון בתנורים שלנו:** למ"ב והא"ר מהני, והח"י כ' בלשון 'אפשר'.

לבנים שנתייבשו בחמה - דינם ככלי אדמה ומהני להם הגעלה. **ואם נאפה ונצלה עליהם:** צריך ליבון (דתשמישם ע"י האור).

סעי' ג'

סכנינים - מגעילן בכ"ר, ואם יש בהם חלודה צריך קודם ההגעלה לשופם יפה במשחות וכדו' להעביר כל חלודה שבהם. **הלךך אם יש גומות וא"י לנקותם** - אין מועיל להם הגעלה לבד, וצריך ליבון במקום הגומות [ע"י שיניח גחלים בוערות במקום ההוא, ואז גם א"צ לשפשף החלודה]. **ויעשה** כך קודם ההגעלה, ואם לא עשה מקודם יעשה כן אחר ההגעלה.

ש: מ"ש ממש"כ בי"ד שסכנינים הבלועים משאר איסורים צריך ללבנם באור כדי להשתמש בהם בחמין. **ת:** דהכא כיון ש"א שאפי' כלים הבלועים ע"י האור א"צ הגעלה, דס"ל דחמץ מיקרי היתרא בלע, וגם כמה פוס' ס"ל דסכנינים אין להם דין כלים הבלועים ע"י האור כיון שרוב תשמישם שלא ע"י האור (ואזלי בתר רוב תשמיש), וע"כ הכא התיר לכתחילה ע"י הגעלה בלבד. **וכ' האחרונים:** דמ"מ מי שאפשר לו מצוה מן המובחר שיקנה חדשים לפסח.

סכנינים הבלועים משאר איסורים - **לכתחילה:** צריך ללבנם. **בדיעבד:** אם הגעיל והשתמש בהם בחמין אינו אסור. וע"ע בשעה"צ (סק"ב).

סכנינים הבלועים מבשר לחלב - די בהגעלה, אך העולם נוהגים בהם איסור. וכו' החת"ס דהיכא שמגעיל לצורך פסח הוא נוהג להתיר להחליף מבשר לחלב [או איפכא] (שלא היתה כוונת ההכשר לזה).

מהו כ"ר שמגעילים בו - שהרתיחו בו מים על האש אפי' אינו עתה על האש רק שעודנו רותח, ויהיו המים מעלים רתיחה. **אבל** לא שיתן אבן מלובן על הסכין ויתן עליו רותחים (היות ואינו מונח יפה על הסכין).

כלי עם חלודה - ילפי' שלא מהני מכלי מדין שנא' "אך את זוהבה" וכו', ור"ל רק זהוב וכדו' בלא חלודה. **וחלודה דצריך להסירה:** היינו שיש לה קצת ממשות, אבל אם הוי רק כתם של ממשות א"י מקרי חלודה.

סכין שהקתא שלו מחובר עם מסמרים קטנים/הבית יד נעשה מב' חלקים מדובקין - ל"מ בהם הגעלה (דא"א לנקותם) **אא"כ** יסיר הקתא מהלהב. **וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד ע"י דבק או עשויה מקרן:** ל"מ הגעלה (דחיישי שיבוא לחוס עליו ולא יגעיל יפה).

באיזה סכין מהני הגעלה - שהסכין והקתא ממין אחד, או שהקתא עשוי מחתיכה א'.

הנדן של סכנינים - אין להם תקנה בהגעלה, ואסור להכניס בה הסכין בפסח, **אא"כ** יפתח התפירות וינקה היטב, ואז אפי' א"צ הגעלה.

כלי שפיצו ויש שם חלודה שא"א להסירה - ל"מ הגעלה.

כל מקום שצריך הגעלה - ל"מ לקלפו בכלי אומנות (דהבלוע יוצא מדופן לדופן). **וכלי אומנות מהני:** רק במקום שצריך קליפה.

סעי' ד'

הקדמה (ע"פ המ"ב): א' בגמ' דדוקא דבר שאסור הנבלע בכלי ע"י האור צריך ליבון. אבל דבר היתר הנבלע בכלי ע"י האור, אף שאח"כ נאסר וכגון בשר קדשים, די בהגעלה. **ונחז' הפוס'** אי חמץ מיקרי איסורא בלע או היתרא בלע. **וד' השו"ע:** כרוב הפוס' דחשיב איסורא בלע, ומ"מ אין ללמוד מזה למקומות אחרים, דלפעמים היכא שיש עוד צדדים להקל מצרפים ג"כ לזה ד' הפוס' דחמץ מקרי היתרא בלע.

כלים שתשמישם ע"י האור (בלי מים, וה"ה מעט רטיבות חשיב גמי כתשמישן ע"י האור וכגון בפסוד) - לשו"ע צריך ליבון עד שיהו ניצוצות ניתזין או עד שיסירו הקליפה העלינה, ויש מקילין או נתלבן כ"כ שקש נשרף עליו מבחוץ (דס"ל דהוי היתרא בלע), הכרעת הרמ"א כסברא א' בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה ורק משום סדקים מחמירים ללבנו, סגי בליבון קל. הכרעת המ"ב כהשו"ע, ואפי' בדיעבד יש לאסור אם נשתמש בו בפסח בלי ליבון חמור. אך במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט ואינו ב"י מעת שנשתמש בו בחמץ, יש לסמוך בדיעבד על הפוס' דמיקרי היתרא בלע ודי' במה שמכשירו בהגעלה/ליבון קל, והא"ר והגר"ז לא הזכירו התנאי של אינו ב"י.

אם ידוע לו שלא צלו עליו חמץ אלא רק בשר עם מלח שלא נבדק מחמץ - די בהגעלה ואפי' לכתחילה. **ואם הוי בסתמא וא"י לה:** לכתחילה יש ללבנו מחמת הספק, אך בדיעבד אם הגעילו והשתמש בו אפשר שאין להחמיר, ובפרט כשאינו ב"י בודא יש להקל בדיעבד.

חצובה - צריך ליבון, וזהו לכתחילה משום חומרא דחמץ, דהא ב' קדרות הנוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה מזו לזו (כ"כ המאמ"ר והמו"ק, וגם הפמ"ג מנקפק בזה), וגם יש לתלות שאף אם נשפך כבר נשרף והלך לו, דבכל שעה הוא על האש בודא די בזה בליבון קל. **ובדיעבד:** אף אם נשתמש בלי ליבון כלל יש לאסור.

סעי' ה'

כלים שהשתמש בהם בחמין - כפי תשמישן הכשרן (דכבולעו-פולטו). **אם תשמישם בכ"ר** (וכגון כף שמגיסים בו קערה) - צריך להכשירם בכ"ר, ול"מ להכשירו בעירוי. ולדעת הי"א בי"ד דדבר שתשמישו בכ"ר על האש צריך להכשירו בכ"ר על האש, ה"ה הכא אם תשמישו כה"ג.

אם תשמישם בכ"ר - הכשרו בכ"ש. **ובדיעבד אם לא הכשיר והשתמש בהם:** לד' המ"ב יש להקל במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט אם אינו ב"י, ואם הוא ב"י צ"ע. וי"א שיש להקל במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט אפי' בב"י.

(ע"י לעיל סק"א, ושעה"צ שם).

וכלים שתשמישם בעירוי מכ"ר - הכשרם בעירוי מכ"ר וצריך לזהר שלא יפסיק הקיולון [וה"ה אפי' אם הוא חדש ונשתמש בו פעם אחת]. **ואפי' בדיעבד** ל"מ אם הכשירו בכ"ש.

כלים שיש בהם סדקים/גומות/חלודה בתוך הכלי וא"א לנקותם, וכן כיסוי כלים המחובר בצירים לכלי או אוני הכלי שא"א לנקותם - אין להגעילן, וצריך ליבון במקום הסדק והחלודה. **ואם היה כן מחוץ לכלי:** משמע מהרמ"א שא"צ להחזיק שיהיה שם חמץ בעין בגומות [וע"י שעה"צ].

אם שואבים בכלי מיורה גדולה ודרך להידבק גם מבחוץ חמץ - אז יש קפיידא גם מבחוץ (דחמץ בעין אין מי הגעלה פולטין).

סעי' ו'

כיצד מחשיבים את הכלי (אם הוא כ"ר וכדו') - לשו"ע אולי בתר רוב תשמישו (וכבולעו כך פולטו), **אא"כ** ידוע שנשתמש בו בחמץ תוך מעל"ע ע"י האור, דאו הכשרו ע"י האור. וי"א דאולי אף בתר מיעוט תשמישו. וכו' הרמ"א שהמנהג כ"א.

ואם יש לחוש שלפעמים נשתמש בו ע"י האור צריך ליבון קל.

ובדיעבד: כ' המ"ב דסמכינן אדעה א', אך הפמ"ג מפקפק גם לענין דיעבד.

לפי הרמ"א קערות של בדיל שאופין בו לפעמים עוגות על תנור גרוף מן הגחלים - כתב הפמ"ג דאין לו תקנה, דהא צריך לכתחי ללבנו ויהיה ניתך ע"י הליבון,

כח להגעיל ולהפליט לחוץ האיסור הכנוס ומדובק בו, וכתב דלכך נוהגים דגם לכלי שני אין עושין הגעלה רק בכלי ראשון.

ו**כתב הגר"א** (תנ"א ה') ויש אסורים בכלי שני, הרמב"ם (פ"ה חמץ ומצה הכ"ה) דבשאר כלים צריך הגעלה כמ"ש הר"ף והרמב"ם (הכ"ב), ולמדו ממ"ש בסוף ע"ז: דברים שנשתמשו בהן בחמין וכו', וכ"ש לסוברים דכלי שני בלע מזה דחולין (ח:') וכו'. אבל ליתא, דהם לא כתבו אלא אקערות שתשמישן ע"י עירוי להכשיר ג"כ ע"י עירוי, וכמ"ש תוס' בשבת (מ"ב:) דאלו ודאי צריך הכשר כנ"ל, וזהו שכתבו הטוש"ע אלא שעירה וכו', וכן כתב הרא"ש בין קערות שעירו בהן לתוכן רותח, אבל דברי השו"ע בס"ה תמוהין ואינן אלא לרשב"א, ועיין תמ"ז ג' בהג"ה, ועיין מג"א.

ובפרי חדש יו"ד (ס"ח סק"ח) האריך בדין עירוי וכלי שני, ומביא דברי הרשב"א: ועוד שאם אתה אומר כן הלוקח כלי תשמיש מן הנכרים, כלים שדרכם להשתמש בשני אי"צ הגעלה כלל, וכלים שנשתמש בהם בכלי שני בחמץ א"צ הגעלה בפסח, אלא ודאי כל שיש בו חום אפילו כחום בית השחיטה מפליט ומבליע וכו', וכתב ע"ז הפרי"ח ולכו"ע בעירוי איכא בליעה, ומשום הכי כלי תשמיש כלי שני שלוקחים מן הגויים, או שנשתמשו בהם בחמץ צריכין הגעלה, משום דנאסרים ע"י עירוי לכר"ע. אבל אם הם כלים שאין מערים עליהם מכלי ראשון, אין הכי נמי דלסברא זו הדבר ברור דלא בעו הגעלה כלל.

ומסקנתו שם דודאי יש להחמיר בכלי שני, דכ"ה דעת רש"י והרמב"ן והרשב"א והר"ן ור"ח כהן וראב"י"ה ורבים עמהם שכלי שני מבליע ומפליט, ומביא דברי מרן בב"י דאף כלי שני שלא עירה לתוכו מכלי ראשון צריך הגעלה, וכד' הרמב"ם.

וכיון שגילה דעתו בבית יוסף, לא היה לרמ"א לכתוב יש אומרים.

וכל זה היפך מ"ש המחבר והרמ"א בסימן ס"ח ובסימן ק"ה שכלי שני אינו מפליט ואינו מבליע, ואין טעם לחלק בזה בין חמץ לשאר איסורים, דכיון דאין בליעה למה צריך הגעלה ולמה צריך היסק, ובמה שהקשה הפרי"ח מסימן ק"ה, הנה בשו"ע שם כתב בסתם: חום של כלי שני אינו מבשל, וי"א דמ"מ הוא מפליט ומבליע ואסור כדי קליפה, וראוי לחוש לזהר בדבר לכתחילה, אבל בדיעבד מותר בלי קליפה בהודחה בפעלמא סני. ובחיידושי הגרעק"א: וכלים שמשו בחמין של כלי שני הוי כלכתחילה להגעילו דיש להם תקנה בהגעלה, וכלי חרס מותר, מנח"י. ולדבריו לא קשה קושיית הפרי"ח, דאה"נ גבי כלים החמיר מרן בזה, ורק לגבי האוכל וכן כלי חרס הוי דיעבד, ויש לדון בכלי חרס במחלוקת האחרונים האם יש תקנה והוי לכתחילה להגעילו וכנ"ל, האם גם לדעת מרן כן. ולעיל סימן ס"ח ס"יא אפילו בכלי שני. שלא ימלח, ואם מלח מותר, והיינו דלאסור האוכל נחשב דיעבד וכנ"ל. ולפי"ז גם בשאר איסורים יש להגעיל לדעת מרן, ודלא כערך השולחן דרק בחמץ החמיר.

וא"כ יצא כמה שיטות בדעת השו"ע בכלי שני בפסח האם צריך הגעלה או רק בעירוי, ואם דוקא בפסח ובכלי חרס אם מהני הגעלה.

ולפי מה שהבאנו לעיל שיטת הרמב"ן בהגעלה הוא חיוב התורה מחמת שהיה ברשות הגוי או בשימוש של איסור, ע"כ גם אם צריך הגעלה בכלי שני אין ללמוד מזה שכלי שני מבליע ומפליטי, רק דאף אם נימא דאינו מבליע טעם האיסור מ"מ הצריכה התורה גם בזה הגעלה.

שלמה יוסף בביון - נוה יעקב

הכשרת שולחנות לפסח

כתב השו"ע סי' תנא" סעי' כ': "השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה וגו'ה"ל לערות עולות מים ורותחין, לפי שלפעמים נשפך עליהם מרק מן הקדירה לתוכן", וכתב המ"ב בס"ק ק"ד בשם המהר"י ווייל שלא מהני עירוי מפני שלפעמים משים עליו פשטיידא חם והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון, אלא יכשירם על ידי אבן מלובן וישפוך עליו ורתחין ויגלגל למקום אחר, וישפוך עליו כדי שילכו הרותחין בכלול, ע"כ.

ולכאורא יש להקשות על דינו, שהרי בגמרא נחלקו רב ושמואל האם כשיש דבר חם ומתחתיו דבר קר או הפוך מה גובר, האם עילאה גבר או תתאה גבר, ולהלכה קי"ל שחתאה גבר, וא"כ בענייניו השולחן תמיד קר והוא תתאה, וא"כ מה אכפת לן שהניח עליו פשטיידא, הרי בכל מקרה לא יבלע יותר מכדי קליפה. ויש שרצו ליישב שבאמת בהלכות פסח משום חומרא דחמץ החמירו, ולא רצו להקל לסמוך על התאם גבר כיון שטוף סוף או מחלוקת בגמרא, ובאמת נראה כן כיון שחזינן שהדין של עילאה ותתאה לא מוזכר בהלכות פסח, וכנראה מהטעם הזה.

משה לנדאו - רמת שלמה

סיכום משנה ברורה סימן תנ"א

סעי' א'

איתא בגמ': אי"ר קדרות בפסח ישברו, ושמואל אמר אל ישברו אלא משהי להו עד לאח"ז ועבדי בהו בין במינו בין שלא במינו. **וכתב הר"ף** והלכתא כוותיה דשמואל דקא' כר"ש ב"י.

קדרות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה - אפי' בלוע הרבה חמץ, משפכשם היטב שלא יאה בהן חמץ בעין, ושרי לשהותן לאחרי"פ להשתמש בהם (דחכמים לא אסרו לאחרי"פ אלא בעין ולא חמץ בלוע), ומצניען בפסח במקום צנוע, **וטוב** לסגורם בחדר ולהצניע המפתח. **אם לא שפשפו קהי"פ:** מחויב לשפשפן תוה"פ, ואם לא שפסף תוה"פ מחויב לאחרי"פ לשפשף.

וה"ה: אם רוצה להשתות שאר כלים של חרס - דיעשה כנ"ל.

אם נשתמש בהם חמץ תוה"פ: די בדיעבד בפשפוף היטב, ושרי לשהותן לאחרי"פ. ובפרמ"ג מפקפק אם בישל בהם ב' של פסח או בח' (בחול"ל), שלא להשתמש בהם לאחרי"פ כל זמן שהוא בן יומו.

כלים חדשים שקונים מהשוק - אפי' של כלי חרס א"צ להסתפק שמא נשתמשו בו, ואי"צ אלא טבילה בכלי מתכות.

אם קנה כלים מהנכרי בביתו ואינו מכיר אם ודאי חדשים - **כלי מתכות:** צריך להגעילן או ללבנם קודם תשמישם [מלבד מה שצריכים טבילה]. **כלי חרס:** צריכים שבירה מספק.

הנוהגין לסדר כלי בדיל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין יד אדם מונעת - ד' המ"ב דאין למחות בידם (שלא גזרו בזה אפי' מעל י' קומות כבעלמא, משום שאינם ב"י), ודלא כב"ח. **וכ"ש באותן שרוב תשמישם בב"ש או בצונן:** אין לחוש, ומ"מ המחמיר בזה תע"ב.

האם מועיל היסק באש לכלי חרס - **אם נשתמשו בהם בכ"ר או בעירוי:** ל"מ, אפי' ימלאום גחלים או יסיקום בתנורים שלנו. **אם נשתמשו בהם בכ"ש:** לשו"ע מהני, לרמ"א ל"מ, הכרעת האחרונים **ולכתחילה** יש להחמיר בהרמ"א דבכלי מתכות צריך הגעלה, ובכלי חרס או להשתמש. **אך בדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שנשתמש בו רק כ"ש:** ד' המ"ב להקל אף בכלי חרס במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, וי"א שיש להקל כנ"ל אפי' הוא בן יומו, וכו' ע"ז בשעה"צ דצ"ע.

אם החזירין לכתבשן שמצרפים בו כלי חרס חדשים - ד' השו"ע כהטור דמהני (וזה מהני אם נשתמש בו בכ"ר), אך ד' הראב"יה והראב"ן דל"מ.

תנורים שתמיד דרך להסיקן מבפנים - ד' המ"ב אפי' אותן של חרס שמטלטלין אותם, מהני היסק (דלא חייש שמא פקעי), אך צריך לזהר להסיקו יפה עד שיתלבן, ודלא כב"ח.

כל כלי הצריך ליבון/הגעלה - אפי' הדיחו ושפשפו היטב אסור להשתמש בו אפי' צונן בלא הכשר. **ודרך ארעי:** מותר (אם הדיחו ושפשפו היטב).

הערות והארות | קמא

תחילה וסוף וכשיטת הב"ח, אלא דקודם זמן איסורו ס"ל דכיון דהוה התיירא ממש לא איכפ"ל כלל לא מבליעת היורה מן הכלים ולא מבליעת הכלים מן היורה או זה מזה, ואפי"ב ב"י וליכא ס' ומשום דהוה ג"ט בר ג'יט התיירא, ואולי ס"ל דגם לא שייך בזה איסור דביטול לתחתילה כיון שעדיין אין כאן איסור ואין כאן מבטל איסור [ועיכ"פ כל שאין כונתו לבטל, ועי' סי' תנ"ג סעיף ג' לגבי טחינת חיטים שמעורב בהן חמץ, עי"ש ודוק].

ג. אכן רבינו המ"ב פליג בכ"ז, וכפי המפורש בב"י בשם הרא"ש, וכן הוא בהגרי"א כאן וביו"ד סי' קכ"א, וס"ל דאצ" להגעיל היורה תחילה אם הוא אבי"י ואפי' לאח"ז איסור, עי' היטב שעה"צ ט', וכמוכ"ז שא"צ להגעיל היורה לבסוף אפי' הכלים היו ב"י אם היה ס', או שהיו אבי"י ואפי' ליכא ס', עי' היטב סק"יג ושעה"צ ט"ז, י"ז ההיורה לעולם מותרת [ואע"פ שלגבי המים אוסר להשתמש בהם באיכא ס' ובן יומו, ואולי גם באינו ב"י, י"ל דלגבי זה לא הוי ג'יט בר ג'יט דהתיירא במגעיל לאחר זמן איסור שאין כאן אלא התיירא דס' או דנטל"פ, וזה אין לעשות לתחתילה, וכבר כ' הגר"ז שאם ישתמשו במים ייחשב כעושה ע"ד לבטל, והלכך אסרו להשתמש שלא יהא כמבטל להדיא את המים עם כלי איסור שאב"י או מבטל בס', ומשא"כ לגבי הכלי הבולע מן המים שבלעו והותרו דזה שפיר הוה ג'יט בר ג'יט דהתיירא, וכפי הגר' דס"ל דכל שעושה ע"ד הגעלה שרי, ואין בזה משום מבטל איסור לתחתילה כלל אף שעומד להשתמש בכלים הממועלים ביורה זו או ביורה שהגעילו בה הכלים, וס"ל דאין לחלק בין מה שהכלים בולעים מהמים את אשר פלטו הם עצמן למה שבולעים מהמים מכלי אחר.

ובאמת שלפ"ז מוכרח לומר להשו"ע ע"ד או או קאמר, דהיינו שלא נתכוון השו"ע שצריך להחמיר בכל, דלא להקפיד על אבי", וי"א להקפיד שלא ישוה וכו', וי"א להקפיד שלא ינחוץ, ולהנ"י אין דקדקי ע"ז ולא על אבי"י צטרכו להקפיד להגעיל תחילה וסוף, והיינו להגעיל תחילה במגעיל ביורה ב"י, וכן להגעיל בסוף במגעיל כלים ב"י, וכן משמע שפי' הגרי"א ד"ל יעיי"ש, אבל באב"י אב' בס' א"צ להגעיל בסוף, וכן ביורה אבי" א"צ להגעיל תחילה [אלא שבזה אם רוצה להשתמש בפסח ע"כ ציטור להגעיל לא היורה עכ"פ או בתחילה או בסוף וכמוש"כ המג"א, וכדון האיסור לבשל בכלי שאב"י].

ג. ובאמת אשכחן במ"ב עוד חידוש דאפשר להגעיל היורה אפי' שהיא ב"י, ואפי' שליכא ס' נגד היורה, עי' סק"י וס"ק י"ג, וגם שאפשר להגעיל היורה בלי להגעיל פשתה (עי' ס"ק כ"ט), ואף שנשאר טעם בשפתה, וכן במגעיל בלי ס' לא נתבטל הטעם וחזר ונבלע, ובהכרח משום דכשמיילא אח"כ מים להגעיל הכלים כבר יהא ס' נגד הטעם שחזר או שנשאר בשפתה [ואף כנגד שניהם יחדיו], והיינו דאיהו לשיטתו שאפשר להגעיל אפי' לאחר זמן איסורו בהגעלה, שהטעם הנפלט מחבטל בס' במים קודם שיחזור ויבלע, ומשום דעיי"ז הוה ג'יט בר ג'יט דהתיירא, וכל שמכוין להגעלה שריא [ונר' שהמ"ב לא ס"ל לד' הפמ"ג שמחלק בין ב' ג'יט לג' גיט, אלא בין התיירא לאיסורא, שהרי עד כמה שנידון כאיסורא, והיינו לפי מה דמכריע בביה"ל לחוש דגם קודם זמנו נידון כאיסורא, עכ"פ כל שהוא ב"י וליכא ס' אוסר אפי' ג' ג'יט, והיינו דאיהו מפרש ד' הרמ"א סי' תמ"ז ס"ה מצד דהוה איסורא, ועיי"ש במ"ב ושעה"צ, ואפי' בג' גיט אוסר מכבו' בשעה"צ לס' תמ"ד לגבי עירוי מכלי פסח על כלי חמץ [ושם אינו אומרא לתחתילה דיש שם עוד חידושים, שהנידון מיעט מים שפלטו טעם מכלי שני, והוא חידוש גדול ואכמ"ל], ועפ"ז החמיר ג"כ כאן בביה"ל ובמ"ב ס"ק י"ג שלא לחלק בין קודם זמן איסורו ולאחר זמן איסורו, אך מ"מ בהגעלה שיש ס' כנגד הטעם או שהטעם אבי"י מייקל וכמוש"ג, והדרשנים בדרוש העתיקו ד' הפמ"ג על ד' המ"ב, וטעות בידם]. והנה לד' המ"ב הני"ל לכאז' פשוט דאפשר מצד הדין להגעיל כלי ב"י ב' פעמים, שבפעם הב' כבר יש ס' כנגד הטעם ונבלע בפעם הא', שהרי לא כל הטעם חזר ונבלע כי אם מקצתו, אלא דמ"מ א"א לעשות כן לפי מנהגנו שלא להגעיל כלי ב"י אפי' איכא ס', עי' ס"ב ובמ"ב סק"ב, וק"ל [וכמוד' שכי"ה בהגר"ו להדיא], ומ"מ יל"ע בין בד' המ"ב לגבי הגעלת היורה תחילה כשאין ס' בהגעלה זו כנגד היורה, ובין לגבי נידון הגעלה ב' פעמים, דהא למא דקיי"ל דאמרינן חני' בשא"ס איכא ס' ואפי' קודם זמן איסורו, עיי"ש היטב במ"ב סק"ב, וזה גם בכל איסורים, ומנהג זה הוא לכאז' מחייב אפי' בשעה"ד [אלא שהחזו"א היקל לאשוויי כנטל"פ ע"י עירוב חומר פוגם במי ההגעלה, אבל לא ע"י הכנסת חומר פוגם לכלי קודם ההגעלה, דלא ברירא לן שכל הטעם יפגם, ולא ברירא לן שכאשר יצא אח"כ למים היוי המים פגומים, ומשא"כ אם במי ההגעלה גופא איכא חומר הפוגם שחטטם הפלט בהכרח נפגם ויתר, והו"ל ג'יט בר ג'יט דהתיירא שחזור ונבלע, ופשוט, וזה דלא כמו שיש שכ' בשם הגריש"א זצ"ל ומסתמא לא ירדו לסוף דעתו, ולא הגריש"א חתים עלה כידוע].

א. הנה כבר נת' שד' המ"ב שמצד הדין לאח"ז בעינו או ס' או אבי"י וסגי בזה, וגם קודם זמן איסורו להסוברים דהוה איסורא, אבל להסוברים דהוה התיירא אפשר קודם זמן איסורו אפי' ליכא ס' וב"י [וד' החזו"א שלגבי ג' ג'יט כו"ע מדוד דנידון כהתיירא, וכדמוכח מד' שו"ע ורמ"א כי היכי לסתרו דבריהם מסי' תמ"ז ס"ה וסי' תמ"א לדבריהם בסי' תנ"ב, ועיי"ש שכן מוכח אף בד' רבותינו הראשונים ד"ל עיי"ש], אכן ממנהגא מכב' ברמ"א בס"ב דבעינן לעולם שיהא אבי", ואפי' איכא ס' ואפי' קודם זמן איסורו, עיי"ש היטב במ"ב סק"ב, וזה גם בכל איסורים, ומנהג זה הוא לכאז' מחייב אפי' בשעה"ד [אלא שהחזו"א היקל לאשוויי כנטל"פ ע"י עירוב חומר פוגם במי ההגעלה, אבל לא ע"י הכנסת חומר פוגם לכלי קודם ההגעלה, דלא ברירא לן שכל הטעם יפגם, ולא ברירא לן שכאשר יצא אח"כ למים היוי המים פגומים, ומשא"כ אם במי ההגעלה גופא איכא חומר הפוגם שחטטם הפלט בהכרח נפגם ויתר, והו"ל ג'יט בר ג'יט דהתיירא שחזור ונבלע, ופשוט, וזה דלא כמו שיש שכ' בשם הגריש"א זצ"ל ומסתמא לא ירדו לסוף דעתו, ולא הגריש"א חתים עלה כידוע].

ב. ובמ"ב ס"ק י"ג כתב דיש עוד מנהג [וזה לכאז' מנהג רק היכא דאפשר וכדלהלן] שלא לסמוך על אבי"י וס' יחדיו, אלא לעשות השתדלות שלא יחזור ויבלע כלל, דהיינו להקפיד על האמורא בשו"ע שלא להששות וכו' ולהגעיל תחילה וסוף וכו', ובשעה"צ ס"ק ט"ו הזכיר רק הגעלה תחילה, אך לכאז' ה"ה הגעלה בסוף, וכבר העיר אאמ"יור שליט"א דלפ"ז יצטרכו גם להקפיד שלא להגעיל לחצאין, ולכאז' גם שלא להגעיל במים שהגעילו בהן וביתתים נחו מרתחתן, שזה בכלל ד' השו"ע שלא להכניס הכלים קודם רתיחה [ועפ"י מה שביארו הגרי"א והגרעק"א וכמוש"כ במק"א], ופשוט שזה דברים שא"א תמיד להקפיד עי"ז, וכל המנהג בזה הוא רק עד כמה שאפשר לתחתילה.

ויל"ע אם טעם המנהג רק ע"ד גזירה אטו תוך זמנו, דאז לא מהני אפי' אבי"י וס' [וכענין מש"כ המ"ב לגבי מגעיל לאחר חצות לחוש להסוברים דלאחר חצות במשחו עיי"ש], או שטעם המנהג הוא מצד שלא לסמוך על ג'יט בר ג'יט דהתיירא המיוסד על נטל"פ או ס', ונפק"מ דלפ"ז שייכא גם בשאר איסורים, ומקור מנהג זה מד' המ"א, ובמחצה"ש פ"י כפירוש ב', ולפ"ז ה"ה בשאר איסורים.

ויתכן שיש מעלה להגעיל במקום ציבורי (שמושג ע"י יר"ש הבקי בדינים הללו) ולא בקדירה בבית, שהוא בכלל הלכתחילה דשלא יצטרכו להגעיל היורה בסוף, ולפעמים גם מריחים עם יצטרכו להגעיל לחצאין [אף שמאמר"א א"א להקפיד על הגעלה במים שלא נחו מרתחתן בין הגעלה להגעלה, דהמ"ב לא ס"ל להך חומרא, וי"ל שלא נהגו בזה [ועי' כע"ז] בשיח הלכה במכתב הגרח"ק שליט"א לאאמ"יור שליט"א, וק"ל].

ג. וכשעושים עירוי ע"ג השיש יל"ע אם לעשות בשל חמץ אבי", או לעשות בשל פסח ולסמוך שהשיש אבי", והיינו מצד המנהג דלהגעיל תחילה וסוף, וזהו דבשל חמץ אין מקיים דין מקיים חמץ, ובשל פסח אין מקיים דין מגעיל בסוף, שא"א להגעיל קומקום שלנו העשוי מפלסטיק, והנה מצד עיקר בליעת החמץ בורא יותר מצוי בליעת חמץ בשיש מבקומקום, אך מאידך בליעת הקומקום מהשיש מחודש יותר מאשר בליעת השיש מהקומקום, אך מאידך לפי מנהגינו שמצפים השיש הרי זה כאין עומד להשתמש בשיש, ואין בזה חובת הגעלה

מהיכן למד הרמ"א מד' השו"ע דאפשר להגעיל בלי רתיחה

הנה הרמ"א ד"ל הבין בד' השו"ע דאפשר להגעיל בלי שיעלו המים רתיחה, ובמ"ב סק"ו ושעה"צ סק"ד הביא ד' האחרונים ו"ל שנתקשו בזה טובא, דהיכן ראה הרמ"א בד' השו"ע ד"ז, והנה באמת נחזיו אנן דיל"ע מה כונת השו"ע במש"כ כמה חומרות, אם כונתו דלאחר זמן איסורו צריך להחמיר בכולם, או שכונתו להחמיר או בזה או בזה, דהיינו שיל"פ דבעינן גם שלא יגעיל כלים שבליעתן מועטת עם שבליעתן מרובה, וגם שלא להששות יותר מדי, ובתוך הזמן הזה דלא יותר מדי שהוא שיעור הנצרך לפליטה [דכשנגמר זמן זה מתחיל לבלוע] צריך שלא ינחו מרתחתן, וכז"ו רק משום שלא יבלע, ומשא"כ קודם זמן האיסור גם יכול להששות וגם בתוך הזמן יכול לנוח מרתחתן, ואם כנים הדברים הרי מפר' דבתוך הזמן הנצרך לפליטה אפשר למים שינחו מרתחתן אלמלא חשש שיבלע, וקודם זמן איסור באמת אפשר שינחו בומן זה, וא"כ א"ש בפשטות ד' הרמ"א והבנתו בשו"ע.

אך באמת יל"פ ד' השו"ע שכונתו רק שלא יהא תרתי לריעותא, דהיינו שלא ישהה יותר מדאי וגם ינחו מרתחתו, אך אם אינו יותר מדאי או שלא נח מרתחתו אפי' שוה יותר מדאי אף שהוא יותר מדאי לא איכפ"ל לאחר זמן איסורו, ולפ"ז יל"פ דקודם זמן איסורו אפשר שיהא תרתי לריעותא שישעה יותר מדאי וינחו מרתחתו, אך לעולם א"א שינחו בתוך הזמן הנצרך לרתיחה, אלא שלכאז' עדיין איכא למשמע מיה דהרי משמע דבלא נח אפשר שישעה יותר מדאי, ובנח א"א שישוה יותר מדאי. אבל אם אינו יותר מדאי לא איכפ"ל, וא"כ מוכח שאפשר שינחו בתוך הזמן הנצרך לפליטה, דרק לשהות יותר מדאי בשעת מנוחה מרתחתו אי אפשר, ורק משום חשש בליעה, וכן פ' הגרעק"א לד' הרמ"א בד' השו"ע.

אך האמת יורה דרכו דהמ"ב פ"י ע"ד או או, אך בתורת פלוגתא, דהיינו שלא יצטרך להקפיד לי"א שלא ישהה ואפי' לא נח, או להקפיד אם שוהה יותר מדאי שלא ינח, והיינו לאידך י"א, והיינו שיש פלו', ד"י"א דכל שרותח אינו נבלע, ולדידוהו אפשר לשהות רק שלא ינחו מרתחתו, וי"א שכל שפולט אינו נבלע, ולדידוהו לא להששות יותר מדאי אפי' לא נח, וכונת השו"ע ע"ד י"א, ועי' היטב בביה"ל. והרי לכאז' הוא מוכרח, שהרי בשו"ע פתח בקפידא שיהא אבי"י ואם כן א"צ עוד דבר, אלא שכונתו שיי"א להקפיד על כך וי"א על כך, וקודם זמן איסורו לכוע א"צ להקפיד על כלום, ולפ"ז אין שום מקור לד' הרמ"א בד' השו"ע, ודוק, ולגופן של דברים לכשנעין במקור הדברים בב"י האם יש מקור לשיטה כזאת הסוברת דאפשר להגעיל במים שאין מעלין רתיחה, הנה במש"כ הב"י בשם תורה"ד וסמ"ק מפורש שצריך שהמים יעלו רתיחה, משום דאל"כ אין כאן הגעלה כלל, ולא רק משום בליעת האיסור, וממילא ה"ה לפני זמן איסורו, ובשם כלבו הזכיר שלא ינחו מרתחתן כל עוד שהכלים בתוכה כדי שלא יחזור לבלוע, וזה ודאי קאי על הזמן דיותר ממה שנצרך לפליטתן, דאעפ"כ אם עדיין מעלין רתיחה שרי ואם לאו אסור, וקודם שיש זמן איסורו יכולין לנחו, ויל"פ דהיינו לאחר זמן הנצרך לפליטה [ועיי"ש במש"כ בשם הכלבו לגבי מכלים הקלים קודם שרתחו המים ואח"כ רתחו, שמפורש בכלבו שאין נפלט רק בזמן הרתיחה], אכן יעוי"ש במש"כ בשם ארחות חיים בשם הראב"ד [וכן משמע במש"כ שם בשם בעל העיטור שיש כזה צד] דצריך להניח את הכלים עד שינחוה המים מרתחתן, וקצת לאחמ"ס להוציא הכלים, והיינו שיש זמן שכבר נגמר הפליטה ואז אפשר שתנוח הרתיחה, ועדיין אפשר לכלים שישאר מעט, ולפ"ז י"ל שיתכן ויש מן ביתתים בין גמר הפליטה לבין הזמן שחוזר לבלוע, שבאותה שעה לראב"ד אפשר לכלים להשאר ואפשר למים לנוח מן הרתיחה, ועי' פליג הארחות חיים והכלבו, ועי' בא השו"ע לשלול דיעה זו, ועכ"פ אין צד שאפשר להגעיל במים שאין מעלין רתיחה, ועי' היטב בב"י ודרכי משה, ודוק, וזה לכאז' לבד סיבה נוספת להכריח כהנבת בביה"ל בשו"ע וכו"ל, וק"ל.

שיעור הזמן שצריך שהכלי יהא במים ושהמים יעלו רתיחה

הנה לכמה מרבוותא יש שיעור זמן, דהיינו כמה זמן צריכים הכלים להיות בתוך המים, בכדי שייגמרו לפלוט, ואיכא מרבוותא דס"ל שבזמן זה גם אינן חזורים לבלוע, ואז לא מסכינן להקל ולומר שאינו בולע, אך מ"מ לכאז' מהיכי יתתי שלא נצטרך להשארין זמן לו בתוך המים, ובאמת שבמ"ב סק"ד א"י ולהוציא יתיכף אינו נכון, דצריך להששות מעט, ולא גילה לן ורבינו ז"ל מהו השיעור, ופשוט שבתוך הזמן הזה צריך שיעלו המים רתיחה, וא"כ פשוט שאם המים העלו אבעבועות, אך כשהכניסו הכלי נתקדירו לא מהני, דבעינן שיעלו אבעבועות זמן מועט אחר הכנסת הכלי במים, דהיינו בשיעור הזמן שהכלי צריך לשהות במים, אלא ששיעור זה לא נודע לן, וצ"ע [אלא שלקושטא דמילתא עי' בשעה"צ סק"ג דבאמת כל הך שהיה אינו חיוב מדינא, ואינן אלא בגדר לתחתילה טוב ונכון, ומשום דעיקר ההלכה שא"צ לשהות כלל, עיי"ש בשם הטור ופ"רה, ועי' ב"י בשם ארחות חיים ובשם בעל העיטור, עיי"ש]. ויתכן שד"ז שצריך שלא יתקדירו ע"י גוף הכנסת הכלי יזון לכוי", שבזה ליכא אפי' הזמן מועט המוסכם לכוי"ע כיון שהכנסת הכלי הוא את המים, ולא הספיק להיות מושפע מן המים ולפלוט כלל, וגז"ל בכלל אזהרת המ"ב סק"ח על אותן שאין נוהרים לדקדק שיעלו המים רתיחה, דהיינו שאין מדקדקין שבגמר הכנסת הכלי עדיין יעלו המים רתיחה, וכן נראה עיקר. וצריך לזיחר בזה.

בענין הכנסת כלי למים קודם שהעלו רתיחה ואח"כ רתחו

במ"ב סי' תנ"ב סק"ט ו'ל קודם וטעם שהזכיר השו"ע להכניס הכלי רק אחרי שהעלו המים רתיחה, ולא קודם וטעם י'עלו רתיחה, ועיי"ש שם, ועי' בשעה"צ שזה חומרא בעלמא, אך יעוי' בחי' רקע"א (וכן מתבאר מד' הגר"א סק"ח) שביאר בזה טעם נפלא עפ"י דין [ועפ"י ד' תוס' בחולין דף ק"ח] שפליטה שנפלט למים קודם שיעלו רתיחה נבלע בכלי כשהמים מעלים רתיחה, שהכלי אינו בולע מזה שפלט ברתיחה זו, אך מה שנבלע במים קודם רתיחה שפיר בולע, וביאור דבריו שהרי דרך הפליטה ע"י שחמים נבלעין תחילה בכלי ומציאין את הבולע, ואידי דטריד למיפלט לא בלע, אך אותן מים שהם הגורמים לפליטה הם נבלעים בכלי, ואם הם בלועים מכבר בבליעות של איסור הרי שפיר נבלעים בכלי, ועליהם אין את הכלל של אידי דטריד וכו', שזה רק על הנפלט עכשי, ונפק"מ לפ"ז דגם כשמכניס הכלי בזמן הרתיחה, אך כבר הגעיל כלים קודם, ונחו המים מרתחתן של אותה הגעלה וחזרו ורתחו לצורך הגעלה ב', דהנפלט ונבלע מרתיתה קודמת יבלע בכלים הנכנסים ברתיחה שניה. [דרק הנפלט באותה רתיחה אין חזור להבלע, ואפי' בכלים באח"ז].

הגעלת היורה בתחילה וסוף

א. הנה בשו"ע סי' תנ"ב סעיף א' מבואר דבמגעיל לאחר זמן איסורו צריך להגעיל היורה תחילה וסוף, והיינו שמגעיל תחילה שלא יבלעו הכלים מפליטת היורה, ובסוף להגעיל היורה מבליעת פליטת הכלים, והנה כדי הב"ח נר' בספר שדין זה נאמר אף באינו ב"י, דהיינו אפי' כשהיורה היתה ב"י צריך להגעיל תחילה, וכן להיפך אפי' שהכלים היו אבי"י צריכים להגעיל היורה לבסוף, ואף דיש כאן ג'יט בר ג'יטל"פ שהוא נידון כגיט בר ג'יט דהתיירא, מ"מ ג"ז אין עושין לתחתילה, ואף שהכלים הנגעלים צריכים להיתר זה לגבי מה שחוזרים ובולעים מ"מ לגבי דידוהו הו"ל כדיעבד, ומשא"כ לגבי היורה, והנה כדי הב"ח נר' בספר או"ה כלל נ"ח סי' ס', ולדבריו גם לגבי הכלים עצמן לא סגי לסמוך על מה שאב"י, אלא צריכים לזיחר שלא יבלעו ע"י שלא ישהו, וזה לא שייך לעשות לגבי היורה שבהכרח יבלע, ולכאז' היה אפשר לפרש כן בד' השו"ע, ונפרש שהשו"ע נתכוין לפסוק דלאח"ז איסורו בעינו גם להקפיד על אבי", וגם שלא ישהו וכו' וגם להגעיל

סעי' כ"ג

כלי חרס המצופים מכל צד בהתוך כלי זכוכית - לשו"ע דינם ככלי חרס, ואם **השתמש בהם בחמץ** ל"מ להו הגעלה. (הטעם שחלוקים מכלי זכוכית: לרא"ש דכיון דמחופה על החרס ונצרך עמו בכבשן, בלע טפי, ולפ"ז הוי כחרס דוקא אם נצרך עמו בכבשן, והתוס' חילקו בין כלי זכוכיות שלם דלא בלע מהיכא דאינו אלא חיפוי על החרס, ולפ"ז ל"ד שנצרך עמו בכבשן). וע"ע לקמן ד"ה ויש.
ואם תשמישם בצונן - **אם הכלי נעשה מקרקע ידוקה**: אין לה תקנה (דדרכה לבלוע).
ואם נעשה מקרקע לבנה או שחורה: אם יש בה בקעים צריך הגעלה או עירוי, ואם אין בה בקעים א"צ הגעלה וסגי בשכשוך בעלמא.

ויש מקומות שמחמירים לא להשתמש בהם אפי' חדשים שלא נשתמש בהם בחמץ מעולם (דמקצת האומנים עושים את הצפוי ע"י סובין).
במקום שנהגו להחמיר, אם ידוע שכלי חרס זה לא ערב האומן סובין בציפוי - יש להקל (ועי"כ יש נוהגין להעמיד יהודי ע"ג האומן בשעה שמצפה).

ואם הציפוי רק מבחוץ - כ' הפרמ"ג שאין כדאי.

וכלים שלפעמים נוטף עליהם הטפה מכלים אחרים - אין להקפיד.

כלי חרס המצופים בהיתוך עופרת - לכ"י שרי בהגעלה ככלי מתכות (וכהסמ"ג), אך הסכמת האחרונים להחמיר דל"מ הגעלה (היות ונבלע גם בחרס שמתחת הציפוי ואינו נפלט ממנו לעולם).

סעי' כ"ד

כלי עץ המצופים בסמנים (ברינס) - דינם ככלי חרס, ול"מ הגעלה אם נשתמש בו בחמץ (דהסמנים מעכבים מההגעלה להפליט מהעץ), **ואם נשתמש בו בצונן** אין להחמיר, אא"כ המנהג שם להחמיר.

ויש מקומות שמחמירים לא להשתמש בכלים צבועים אפי' הן חדשים, וכן המחוּפּים בבדיל (דחישנין שמא היה ע"י סובין/שחיפה כלים ישנים), וד' הרמ"א שאין להחמיר אלא רק במקום שנהגו בו איסור.

במקום שנהגו להחמיר במחוּפּים בבדיל האם מהני להו הגעלה - בפרמ"ג מצדד שאין כדאי, ובח"מ מיקל ע"י הגעלה.

סעי' כ"ה

כל כלי שתיה בין צלחות בין כוסות (וזכוכית, מתכת, חרס) - לשו"ע מותרים ע"י שטיפה ואע"פ שלפעמים נוטנים בהם חם (דאולי' בתר רוב תשמישן), לרמ"א כיש מחמירים דצריך הגעלה, וה"ה דמהני ע"י מילוי ועירוי.
ובדיעבד: לכו"ע סגי בשטיפה.

סעי' כ"ו

כלי זכוכית - לשו"ע אפי' הכניס לתוכן חמץ לקיום ומשתמש בהם בחמץ א"צ שום הכשר וסגי בשטיפה בעלמא (דהוא חלק ואינו מבליע ומפליט), לרמ"א כיש מחמירים דל"מ להו אפי' הגעלה (דכלי זכוכית תחילת ברייתו מהחול, וא"כ הרי הוא ככלי חרס, ואולי' נמי בתר מיעוט תשמישו).
גב: מכאן ועד סוף הסעי' הוא לד' הרמ"א, אך לד' השו"ע סגי בשטיפה בעלמא וכו"ל.
ע"כ.

בדיעבד אם היה רוב תשמישו בצונן, ועתה נשתמש בו מצה בחמץ בלי הכשר - לגר"ז שרי, ובמג"א לא נוכר דתלוי ברוב.

אם היה רוב תשמישו בחמץ או אפי' בצונן שדרך להששות משקה בתוכו - למג"א אף בדיעבד אסור, והט"ז מקיל לגמרי בדיעבד, ולמ"ב עכ"פ בלי הגעלה בודאי אין להקל.
ובהפסד מרובה: למ"ב יש לצדד להקל בזה אם היה אחר מעל"ע (שהוא נטל"פ), והפרמ"ג מסתפק להקל אף בתוך מעל"ע.
ואם הכשירו בהגעלה (אם נשתמש בו בחמץ) **או ע"י מילוי ועירוי** (אם נשתמש בו בכבישה מעל"ע): בדיעבד מותר.

ובמקום שאין נמצא כלי זכוכית שפיה שלהן רחבה מלמעלה ואין לו כוסות ושאר כלים - כ' הח"א דיכול לסמוך להקל לנקותן יפה יפה, ולהכשירו ע"י עירוי ג' ימים [והא דלא הצריך הגעלה שמא השתמש בו בחמץ, הוא משום דאין מצוי שישתמש בכוסות אלו בחמץ ממש].
ובמקום שנמצא חדשים: אין לשנות המנהג שנהגו שלא להשתמש בהם.

קבובקים גדולים לאחזן בין (יבולטעקס) **שפיהן צר מלמעלה, והשמרים נשמרים בתחתית, וא"י להכניס ידו שם לנקותן יפה וכל כה"ג:** אין להם תקנה להכשירן.

כלי כסף שיש בתוכם התוך זכוכית (גישמעלעצ') - אין להגעילו.
אבל מבחוץ [על גוף הכלי מבחוץ/מלמעלה/על דיון]: אינו מזיק (דלא משתמשים בהם ברותחים על האש, וע"י עירוי שעירה לתוכו מבליע רק כ"ק, ולא כנסנ בליעת החמץ להיתוך זכוכית כלל), ומהני להו הגעלה כשאז' כלי מתכות.

סעי' כ"ז

שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח - מותרין אע"פ שקודם צלו בו בשר ממלא שלא נבדק מחמץ, וכז"ו רק בדיעבד (דמספקא לא מחזקי' איסורא).
ואם היה ידוע לנו שבשר נמלח בחמץ: אע"ג דהוי לפני הפסח, אסור (דבכלל כי שייך ביטול איסור).

אם צלו עליו מוליאת/שאר חמץ (כגון שבישבו עליו לחם אפי' משהו) **ולא ליבנוהו בינתיים** - אף שהגעילו ואח"כ צלו עליו בפסח אף בדיעבד אסור, **ואם היה הפסד מרובה או שאינו ב"י:** יש להקל אחר שהגעילו ויש בתוך הבשר ס' כדי לבטלו.

וכן הברות שבחבית היין - כ' הרמ"א דנוהגים להדיחם (דמשתמשים בהם בידיים המדובוקים בחמץ), והמ"ב כ' שטוב יותר ליקח ברוזת חדשות (שמא כבר היה הברזא בתבית שריר).

ברזא שבחבית שכר - **אם תחבן במי דבש בפסח ושהה מעל"ע:** אסורים המי דבש בשתיה ובהנאה, **ואם אינו ב"י:** יש להקל.

ברזא של יין שרף: אף באינו ב"י נאסור, ואף בהנאה.

כלי פפרורי (חרסיתנה) - כ' הכנה"ג דדינם ככלי חרס (ולא ככלי זכוכית).

וכן העצים שחומרים בהם את תוך הכלי שמו'יין שרף - צריך הדחה לשום בהם כלים בפסח (שנתלכלכו מהממשקים שבתוכן).
ואם תולה שם הכלים רק ע"י הבית יד שלהם: א"צ הדחה.

אוריאל נתן דייני - ירושלים

סימן תנ"ב

כלים שבליעתן מועטת

מבו בשו"ע סי' תנ"ב ס"א דיש כלים שבליעתן מועטת והן פולטין במהירות יותר, ויש כלים שבליעתן מרובה ולוקח להם יותר זמן לפלוט, ולפ"ו"ה היה נראה לפרש דהיינו כלים שבלעו הרבה חמץ, ע"י שהשתמשו בהן הרבה ובחום גדול, לעומת כלים שהשתמשו בהן רק קצת ובקצת חום, או שעכ"פ קצת מאכלים, או שעכ"פ המאכלים שהו בהן קצת זמן [ואין הנידון מצד האיסור אלא גם מצד ההיתר שהכל נפלט בהגעלה, וכשמסיים לפלוט מתחיל לבלוע]. עוד היה אפשר לפרש שהכוונה לחלק בין כלי עבה לכלי דק, אכן יעוי' במ"ב סק"ג שמחלק בין כפות וכוסות לקדירות וקערות, ולכאז' אינו מחלק בין העובי, ואולי כונתו ע"ד הני"ל שהמאכל שוהה בחומו פחות זמן, שפחות מצוי שישעה מאכל רותח זמן רב בכוסות וכפות לעומת קערות או קדירות, אך באמת לפ"ו"ר נר' מלשונו שמחלק בין כלי גדול לכלי קטן, ואף שלכאז' המים עוטפים מכל צד וכלי גדול כעשר כלים קטנים, מ"מ אולי י"ל שלפעמים הבליעה עוברת בתוך הכלי לארכו ויוצא מצד לצד וממילא נמשך זמן רב יותר, אך לקושטא דמילתא אין נר' דזה הכונה בליעה מועטת, דזה לא שייך לכמות הבליעה, ועי"כ מחזורתא כמוש"כ קודם.

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

תחילת

לבסוף, ומה שחוששין לכבוש שיעבור לציפיו כ"ז אינו בגדר לכתחילה, שגם אין דרכנו להעמיד להדיא דברים רוחתין על השיש, ומשא"כ בקומקום עומדים להדיא להשתמש, וי"ל דמצד המנהג שלא לערות מקומקום של פסח על שיש של חמץ, וע"כ עדיף לערות בקומקום של חמץ וכמוש"נ במק"א.

בטעם האיסור שלא להגעיל ב' כלים של בשר ושל חלב יחדיו

בשו"ע סי' תנ"ב ס"א הביא חומרא שלא להגעיל כלי של בשר וכלי של חלב באותו זמן אם שניהם בני יומן, ואף דלכאוי הוה נ"ט בר נ"ט דהתירא, ועי' מ"ב שד' הרמ"א ביו"ד שזה לעיכובא דאפי' דיעבד נאסר עיי"ש, עד שד' הרמ"א דע"כ גזרו שלא להגעיל שום כלי ב"י, עיי"ש. והנה יל"ע אם טעם האיסור משום דחיישינן שיפגשו הפליטות שלא באמצעות המים, או שיעבור הפליטה מכלי לכלי שלא באמצעות המים, או דאפי' שנפגשין רק דרך המים נידון כנתבשלוי יחדיו וכטעמא דאיסורא ולא כנ"ט בר נ"ט דהתירא. ולכאזי נראה כצד שני, וכן מוכח מהא דאיכא ס' במים נגד א' מהטעמים שרי, ועי' מ"ב ס"ק י"ח, ובהכרח שאין צד שטעם לא עובר דרך המים שהם המפליטים מהכלי, והמים מקבלים תחילה את הטעם, והם המבליעים בכלי השני ומערבים הטעמים הנפליטים יחדיו, וא"כ לעולם הו"ל נ"ט בר נ"ט דהתירא, ובהכרח דאעפ"כ כיון שנבלעים יחדיו באותן המים ובאותו זמן שאותן המים מפליטים ומערבים וכי', נידון כמבשלם יחדיו ונידון כטעמא דאיסורא, ודו"ק.

בענין שהיית מעל"ע לאחר השפשוף בשלחנות ובשיש שלנו

במ"ב מב"י שצריך להמתין מעל"ע אחר השפשוף בשלחנות, ודלא כח"י דסגי במעל"ע אחר השימוש. והנה פשוט שמצד עיקר המנהג היה מועיל מעל"ע מהשימוש, אלא דס"ל שזוהי גדר שגדרו שמא יחשוב בטעות שלא נשתמש תוך מעל"ע, ומש"ה גדרו גדר שאפי' חילט מעכשיו איני משתמש ולאחמ"כ ישפשוף צריך להמתין מעל"ע מהשפשוף, ויל"ע אם צריך להקפיד כן בשיש שלנו, אך לכאזי כיון דבלא"ה מצפינן, ואין העריוא אלא לרווחא (שמא יהא כבוש, וגם רק שמא יניחו קדירה ע"ג הציפור), א"כ לאו כעומד להדיא להשתמש בשיש דמי, ואם אירע כדיעבד דמי, ואולי ע"ז ליכא המנהג ורשאי לערות עכ"פ תוך מעל"ע מהשפשוף (ואולי אפי' מהשימוש, אך בזה צ"ע, ואם הזמן קצר וכדיעבד דמי אולי יש להקל).

הגעלה במים שיש בהן סבון

יעוי' במ"ב סי' תנ"ב ס"ק כ"ו שכ' בדביעבד מהני הגעלה בשאר משקין, ועיי"ש בהמשך במש"כ לגבי הגעלה שיש בהן מי אפר וכו', ולפיר' נר' שדינו כשאר משקין, וכדהכריע גם בזה שלכתחילה אסור ודיעבד שרי, אך בפר"ח מב"י שזה גרע משאר משקין, דהפר"ח מכריע להקל בשאר משקין ובוהי חוכך להחמיר, ועיי"ש שמדמה זאת למים שנפלט להן הרבה פליטות עד שנראה כמו ציר, והנה לפי שם הטעם שכבר נגמר כיוון שכבר פלטו הרבה, ולפי"ז לא שייכא למי אפר, וכנר' שהפר"ח פי' שתערובת דבר שאינו משקה מגרע כח המשקה, אלא דמ"מ נקטנין להקל דיעבד [ומי"מ י"ל דאם יש לו שאר משקין או מי אפר עדיפא לן שאר משקין], ונפק"מ מכ"ז לכאזי וגדר מים עם אפר אינו כשנהפך למשקה אחר, ויל"ע א"כ מהו שיעור שמשעבכ על המים, ואולי שיעורו כל שנתעבה המים, דהיינו דמש"כ לגבי ריבוי פליטות שנעשה כציר, ונפק"מ לפי"ז דבעיבד סבון וכדי תליא אם נתעבה המים עד שנראה כציר, לנשאר נוזלי לגמרי כמים רגילים (אף שקיבל צבע ויש אבעבועות וכו'), וזה לכאזי טעם החזו"א (מובא בדרשו מס' 1) ככה"ג בולעים, וצ"ע.

בן ציון רפאל גרינהויז - הקריה החרדית בית שמש

הגעלה לאחר זמן איסור

מבואר במ"ב סי' תנ"ב סק"י כשמגעיל לאחר זמן איסור, צריך להגעיל בסוף את היורה אם רוצה להשתמש בה, כדי שתפלוט בליעות הכלים, עכ"ל.

וצ"ב ממ"נ, אם מיירי שיש שישים לבטל בליעות הכלים, או שאינם בני יומן, א"כ לא נאסרת היורה, ואם אין שישים והם בני יומן, א"כ גם הכלים לא הוכשרו. והיה נראה לומר דמיירי שאין שישים, ואפי"ה הכלים הוכשרו, דמוציאן קודם שיבלעו, וכן לא נחו המים מרתיחתן, אבל קשה שהבאה"ל הביא שקי"ל שגם ככה"ג בולעים, וצ"ע.

שכונם החששוש בבליעת הכלים ממי ההגעלה
הקריה החרדית בית שמש

בשעת הגעלת כלים חששו הפוסקים שמא יבלע הכלי ממימי הגעלתו, ודין הבליעה כנ"ט בר נ"ט, ויש לברר בזה ג' אופנים, א. אי הוי נ"ט בר נ"ט דהתירא או דאיסורא, ב. אי הוי נותן טעם לפגם או לשבח, ג. אם יש במימי ההגעלה בכדי לבטל הטעם הנפלט מהכלי.

ובחילוקי הזמנים מצוין ד' דרגות:

א. קודם פסח ובערב פסח עד שעה רביעית - מבואר ברא"ש ובטור וכן פסקו בשו"ע והרמ"א, דחמץ קודם זמן איסורו מיקרי נ"ט בר נ"ט דהתירא, ולכן מותר לכתחילה להגעיל הכלים, ואצ"ל לחוש כלל לבליעה שיבלעו ממי ההגעלה.

ובביה"ל (ד"ה שאין צריכים) הביא דברי הערו"ש והפר"ח והגר"א, דכתבו דתלוי בפלוגתא דהראשונים בדין כלים שתשמישן ע"י האור אי בעו הגעלה משום דחמץ מקרי התירא בלע, או דבעו ליבון משום דחמץ מקרי איסורא בלע, וכתבו הפוסקים הג"ל דלמ"ז דחמץ מקרי איסורא בלע הכ"נ מיקרי נ"ט בר נ"ט דאיסורא, וממילא יש להיזהר בהגעלתו שלא יבלע טעם איסור ממי ההגעלה.

ב. ערב פסח אחר שעה רביעית - לכרעו חמץ מיקרי איסורא הואיל ואסור באכילה מדרבנן, והוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא ואוסר בטעמו, ולכן צריך להיזהר באחד מן השנים, או שלא יהיה הכלי בן יומו דאז הוי נותן טעם לפגם ושרי, או שהיה במים שישים כנגד כל הכלי דאז בטל הטעם הנפלט בשישים, ושבו אין במים הנבלעים בכלי טעם איסור.

ג. ערב פסח אחר שעה שישית - עיי' לעיל סי' תמ"ז סעיף ב' בבית יוסף דהביא דנחלקו הראשונים בדין חמץ בפסח במשהו אם גזרו גם על ערב פסח כיון שאסור באכילה מדאורייתא, או דהואיל ואין כרת באכילתו לא החמירו לאוסרו במשהו, דעת התוס' והרא"ש דכיון דאין בן כרת היה הוא כשאר איסורים ובלט במשהו, ודעת הר"ן דמשש שעות ולמעלה חשיב חמץ בזמנו ואוסר במשהו, והביא הב"י דיש מי שכתב דלדעת הרמב"ם דחמץ בפסח במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירים, הכ"נ ע"פ משש שעות ולמעלה דינו במשהו.

ודין נותן טעם לפגם - למאן דאסר נטל"פ בפסח ה"נ בערב פסח אסור לדעת הה"ן, דעד כמה שאסרו חמץ במשהו בערב פסח אסרוהו ככל חומרתו כבפסח עצמו.

ופסק השו"ע שם דחמץ שנתערב משש שעות עד הלילה אינו אוסר במשהו, וכתב הרמ"א דנותן טעם לפגם נמי שרי, ולפי"ז דין אחר שעה שישית כדין אחר שעה רביעית, דהוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא, אמנם בטל בשישים ונותן טעם לפגם נמי שרי, ולכן מהני דלכאזי אינו בן יומו או שיש שישים במים כנגד הכל.

אמנם הרמ"א כתב דלאחר שעה שישית צריך להיזהר בכל הדברים שאין צריך להזהר בהם קודם שש, ומשמע דחמיר אחר שש מלפני שש, דהיינו דחמיר אחרי שעה ששית מאחרי שעה רביעית, וביאר החק יעקב דדעת הרמ"א ולכתחילה לענין הגעלה טוב לחוש לדעת הר"ן דחמץ בערב פסח דינו במשהו כבפסח עצמו, וא"כ ה"ה דנותן טעם לפגם אסור (כשיטת הרמ"א בדין נטל"פ בפסח),

ולכן לא יועיל שיהיה במים שישים כנגד הכלי דהא חמץ במשהו, ולא יועיל שיהיה הכלי אינו בן יומו דנטל"פ אסור, ולכן צריך להזהר בכל מה שכתב השר"ע שלא יהיה הכלי יותר מדאי ושלא ינחוה המים מרתיחתן וכו'.

אלא דהאחרונים לא ביארו כביאור החק יעקב, דעי' בגאון דכתב קודם שש קשה להולמו, ובט"ז כתב דהרמ"א גרס בלשון הטור קדם שישית, דהיינו דאין נחשב נ"ט בר נ"ט דאיסורא אלא משעה שישית שאסור מדאורייתא, אבל אחר שעה רביעית אכתי חשיב נ"ט בר נ"ט דהתירא, ואף במג"א נשאר בצ"ע בזה, ובבאר היטב כתב בפשיטות דשש לאו דוקא, וחזו"ן דלא ינזח להו בסכרת החק יעקב, וסברי דכיון דקי"ל דחמץ בערב פסח אף אחר שעה שישית בטל בס, א"כ ה"ה דמימי הגעלת הכלים בטלים בשישים, וכן נטל"פ שרי.

ד. תוך הפסח - הוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא, וכן חמץ בפסח במשהו, ולכן לא מהני ביטול בשישים, ואם הכלי אינו בן יומו הוי נטל"פ, ותלוי במח' הראשונים בדין נטל"פ בפסח, והרמ"א דפסק התם דנטל"פ אסור פסק הכא דא"א להגעיל כלל בפסח, והשו"ע דפסק שם דנטל"פ מותר אף בפסח עצמו, כתב הכא בבית יוסף דמותר להגעיל כלי שאינו בן יומו בפסח, ואע"ג דבלע לית לן בה כיון שנפגם הטעם.

יוסף ויצמן - קרית ספר

להגעיל הכלי בב' פעמים

בסימן תנ"ב בביה"ל ד"ה צריך ליהזר בכל כתב: עיין בט"ז שכתב דיש עוד דבר אחר שצריך ליהזר, דהיינו שלא יגעיל מקצת הכלי שני פעמים, כגון כשמגעיל כלים גדולים שא"א להכניס הכלי ביורה בבת אחת לא יגלגלו בידו סביב במים וכו', ובהמשך: ועל כן יעץ הסו"י שיגעיל בשבכה או בכלי נמוקם או שיש שישים במים נגד הכלי וכו', וצ"ב דאם איירי בכלים גדולים שאין נכנסים ביורה מחמת גודל הכלי, א"כ מה מהני כשיגעיל בשבכה או בכלי מנוקב, והרי זה מציאות שהכלי אינו נכנס ביורה, ורק מה שכתב או שיש שישים במים לבטלו מובן שמהני בכלים גדולים, אבל שבכה או כלי מנוקב מה מהני, ובאמת בט"ז עצמו אין מוכיז כלים גדולים, אלא כתב דצ"ע על השו"ע שלא הוכיז גם דקודם שעה חמישית אין צריך ליהזר שלא יגעיל מקצת הכלי ב' פעמים, ואחר שעה חמישית צריך ליהזר, וכב"י הביא לזה דיצמצם כפי יכולתו, וא"א באמת לזה צמצום, ולכן צריך להגעיל אז בשבכה שבוה אפשר להגעילו בפעם אחת, עכת"ד. אבל על הביה"ל שהביא דברי הסו"י בציור של כלים גדולים צ"ע.

ראובן שיינברגר - רמת שלמה

הכשרת שולחנות

במ"ב (סי' תנ"ב סק"כ) הביא מהמג"א (סק"ט) שכתב חז"ל: "ואפילו שולחנות ישפשף יפה וישהה אחר השפשוף מעת לעת, שלא יהיו בני יומן", ע"כ. ולכאורה דין זה אינו מובן, דהרי צריך להמתין מעת לעת משעה אחרונה שנבלע חמץ בהשולחן ולא משעת השפשוף, ושם בשעה"צ (סקכ"ה) כתב דהחק יעקב מיקל שימתין רק מפעם אחרונה שנשתמש עליו חמץ, וכן נראה הדין בפשטות. ובמחזה"ש (שם) כתב דאפשר לומר כוונת המג"א שחשש שמא נבלע חמץ בהשולחן ולאז אדעתיה, דהרי הדרך שנבלע חמץ בשולחן הוא שנשפך מרק חם מקדירותיה וכו"ה, ודברים אלו נעשים שלא במתכוון, ע"כ הצריך להמתין מעת לעת משעת שפשוף שאז ודאי יתן דעתו שלא יהיה חמץ בשולחן תוך כ"ד שעות. [ולכן אפשר שלפי דבריו אם האדם בטוח שלא השתמשו בחמץ בכ"ד שעות האחרונות, יהיה מותר לו להגעיל השולחן מיד אחר השפשוף, וצ"ע אם משפשוף השולחן ברוחתין, אולי יש לחשוש שהיו שם לכלוכים ונבלעו בשולחן מאותם מים משפשוף בהם, ויצטרך לחכות מעת לעת משעת שפשוף].

שכל המים יעלו רתיחה

בספר מועדים זמנים (ח"ד סי' רפ"א) כתב דיש לשים לב בהגעלה שכל המים יעלו רתיחה, ולא רק המים שלמעלה, שמצוי שרק למעלה במעבעים ולמטה עדיין לא העלה רתיחה כ"כ, וכבר כתבו הפוס' וכשאין רתיחה אין עולה הגעלה.

כתב הטור חז"ל: "כתוב בתשובה ע"ש רש"י שמיד לאחר הגעלה בעוד מים רותחין עליהם צריך להטותן מיד במים קרים, שלא יחזרו ויבלעו ממים הרותחין שעליהם, וכ"כ רב אשון, וכן נוהגין, ולא משום שלא יחזרו ויבלעו המים שעליהן, שאין לחוש לזה כדפי', אלא שנהגו כן", עכ"ל, ובכ"י ובפרישה כתבו דהרי אין בזה תקנה, כי מיד הוא נבלע, וא"א לצמצם כי"כ ולמהו לשפוך עליו מים צוננים, ע"ש, ובשו"ע (סי' תנ"ב ס"ז) כתב חז"ל: "ונוהג לטטוף הכלי במים קרים אחר ההגעלה מיד", עכ"ל. ומשמע דדברי הרא"ש שחלק על רש"י, וכמ"ש הטור שנוהגין כן ולא מטעמן של רש"י, וכ"כ כרש"י זה אינו רק מצד המנהג, אלא שכן הלהב וכן צריך לנהוג, אמנם בבאר הגולה שם ובמ"ב (סקל"ד) כתבו דטעמו של מרן ז"ל הוא דכרבי תשובת רש"י הג"ל, וצ"ע. [ואולי אפשר שמשלשן הטור ביו"ד סי' קכ"א קצת משמע שנוהגין כרש"י, אבל זה דחוק, והכא כתב להדיא לא כך, דאין המנהג מצד טעמו של רש"י אלא רש"י אלא רש"י שנהגו כן]. ועי' בחק יעקב (סקכ"א) שכתב דאם לא נתנו כלל מים צונגין בראש שאין קפיאד בזה, ואם דברי השו"ע היה מתשובת רש"י נראה דהיה אסור, או עכ"פ היה ראוי להחמיר ולהגעיל פעם שניה, ומדבריו מוכח דאצ", ונראה דזה משום שדברי השו"ע אינם מתשובת רש"י.

יוסף חזן - באר שבע

בענין הגעלת כלים חדשים

עיין במשנב"ב סי' תנ"ב ס"ק ח' דכ' דכיון דכ' הרמ"א דיש ליהזר שהמים לא ינחוה מרתיחתן כל זמן שמגעיל, לכן יש להזהיר למגעילין בזה דצריך להמתין בכל כלי עד שיעלו המים אבעבועות, וכ' המ"ב ללמד עליהם זכות כי אין דרך להגעיל רק קערות וכפות שמשתמשים ע"י עיזר, דבהך מהני הגעלה במים שהיו סולדת בהם לבד, אכן בקדרת נחושת ודברים שתשמישן ע"י כלי ראשון נראה דאפי' בדיעבד לא מהני הגעלה זו, וצריך לחזור ולהגעיל, עכ"ז.

ויל"ע בהגעלות כלים חדשים שלא מגעילים רק קערות וכפות אלא סירים מסירים שונים, ומצוי מאד שהמים לא מעלים אבעבועות אלא רק רותחים, ולא מהני לזה מה שכתבו האחרונים (שם) דנכון להעמיד אצל הגעלה בעל תורה הבקי בדיני הגעלה, דמ"מ מרוב כלים חדשים שמניחים שם מיד כשמניחים את הכלים מפסיקים המים מלבעב.

והנה טעם הגעלת כלים חדשים הוא משום חשש חלב מהותך שמרוח על הכלים, ובחזו"א או"ח סי' קי"ט ס"ק י"ט הביא מתושי רמ"ע סי' צ"ו דחשיב תשמישו ע"י האור כיון דהמתכת בולעת את האיסור בלא אמצעי, וכ' הש"ך דלדבריו צריך ליבון דוקא, והחזו"א הוכיח מהראשונים דהשומן עצמו חשיב כמים ולא חשיב תשמיש ע"י אור, וכ' דלפי"ז כלי מתכת שמשפשפשין את המתכת בחלב מהותך בשעת עשיית הכלי, והמתכת חם שהידי סולדת בו, סגי לו בהגעלה ולא צריך ליבון, ולפי"ז בעי כל דיני הגעלה.

אמנם יש מקילים של"ב הגעלה כלל, עיין בשו"ת מנחת יצחק ח"ב תשו קי"ב ובשו"ת משנת הלכות ח"ז תשו קי"ב, עכ"פ למצריכים הגעלה יל"ע איך מהני ההגעלה הציבורית הנהוגה כיום.

ושו"מ בספר הכשרות שכ' (פ"ג א' ו') דיש שהכריעו להסתפק בניקוי יסודי של הכלי, ולהרתיח בתוכו מים עד שיגלושו מעבר לזופני הכלי, וע"ש בהערה דסגי בעירוי, דאין זה חשש ודאי דיש חומרים שפוגמים הטעם ע"ש, ובוזה יש ליישב המנהג היום.

ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ב תשו כ"ה כ' דל"ב הגעלה, וגם הרוצה להחמיר על עצמו סגי בעירוי, ומש"כ האחרונים שבעי הגעלה היינו של"ב ליבון, אבל באמת גם הגעלה לא צריך.

תנאל יעקובוביץ - צפת

סיכום טור ב"י שו"ע ומ"ב סימן תנ"ב

תנ"ב, א'. בטור הביא מהאבי עזרי דירא שמים הרוצה להגעיל מחמץ הרבה כלים יחד, ושהם מעת לעת נטעמים, דכיון דטעמים פגום אין אוסרים, רק שיגעיל בזמן היתר קודם שעה חמישית, דלאחר איסורו אין פגימתן מתרת, והרא"ש כתב דקודם זמן איסורו יכול להגעיל אפי' כלי בן יומו, ואפי' אין במים ששים, אבל מזמן איסורו, וכך בכל ימות השנה, בא להגעיל כלי שבלעו מאיסור אין להגעילו אא"כ לא יהיה הכלי בן יומו או שיהיה במים ששים.

בשו"ע נראה כהרא"ש, דכתב דיש להזהר להגעיל קודם שעה חמשית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו, ובסוגריים כתוב או אם יש ששים במים נגד כלי שמגעיל או לאו, ועיין בבה"ל ד"ה שאין צריכים.

בב"י הביא משיבולי הלקט שהעיסור כתב דמסתברא שא"צ לסלק את הכלים קודם שתנחו הרתיחה, ולא להניחם שם עד שתנחו, אלא מסלקן בכל עת שירצה, וכתב הכלבו יש פוסקים שצריך שיוחר שלא תנחו היורה הגדולה שמגעילים בה מרתיחה, בעוד שהכלים בתוכה שלא יחזרו ויבלעו מה שפלטו [וכל זה במי שמגעיל אחר זמן איסורן], ובשו"ע נראה בזה כהעיסור.

הטור הביא דרשב"ם ועוד ס"ל שצריך להגעיל תחילה היורה שמגעילים בה שאר הכלים, והרא"ש כתב שדין יורה גדולה כדי שאר כלים, שאם אינה בת יומא והוי קודם שעה חמישית א"צ צ להגעילה תחילה, אבל אם הוא משעה חמישית ואילך והיא בת יומא צריך להגעילה תחילה, מפני שבהגעלה ראשונה נאסרים המים שאין בהם ששים לבטל פליטת היורה דבכולה משערין, ונמצא שהמים כולם נאסרים ונבלעים בכלים הנגעלים בתוכם אם משהה אותם בתוכה עד שתיוגמר פליטתן, אבל קודם שעה חמישית, אע"פ שהמים חוזרים ונבלעים בתוכה אין לחוש, שהוא קודם שעת היתרו ודמי לנ"ט בר נ"ט. ובשו"ע פסק כהרא"ש, ובכ"י הביא דהמרדכי הביא מרב האי ורש"י ועוד שא"צ להגעיל היורה הגדולה שמגעיל בה הכלים לאחר שהגעיל בה הכלים, ובספר המצוות כתב שצריך להגעילה לאחר שהגעיל בה הכלים (אם רוצה להשתמש בה בפסח), ובכ"י כתב דלרא"ש דלעיל לפני שעה חמישית לית לן בה, וגם לאחר שעה חמישית זה רק שהכלים שהיו בתוכה היו בני יומן, ולא היה ששים במים, וגם בזה נקט השר"ע כהרא"ש.

בשה"צ (ג) הביא דהטור כתב דנוהגין להכניס הכלים ליורה הגדולה ולהוציאן מיד, והט"ז כתב בדבריו דמיד לאו דוקא, אולם הפר"ח ביו"ד הסכים לדברי הטור כפשטיו, ונקט בשה"צ דמי"מ לכתחי טוב להשהות מעט.

בשו"ע כתב כשמגעיל כלל לאחר זמן איסורו יזהר שלא יכניס הכלים עד שירתחו המים, ובמ"ב (סק"ט) ביאר דהיינו שלא יכניס הכלי קודם שירתחו המים אף ששהה בתוכו עד שירתחו, מטעם שלא יבלע אז ממי הגעלה שיש בהם פליטת הכלים [ואף דאח"כ כשירתחו המים יפליט גם בליעה זו, מ"מ לכתחילה אין כדאי להוסיף בה בליעת חמץ].

ובשה"צ (ח) הביא דרבים מהאחרונים מפקפקים ע"ז, ובמחצית השקל כ' דהוא חומרא יתירה.

ברמ"א כתב כשמגעיל קודם פסח לאחר שש צריך ליהזר בכל הדברים הנזכרים שא"צ ליהזר בהם קודם שש. והביא במ"ב (סקי"ג) בשם מהאמר מרדכי פרי"ח ועוד שביארו שמה שכתב הרמ"א לאחר שש זה לאו בדוקא, דה"ה לאחר ארבע, וגם במה שכתב שצריך ליהזר בכל הדברים גם כתב לאו בדוקא, דמדינא סגי באחד משני הדברים (שהכלי יהיה אינו בן יומו, או אפי' שהוא בן יומו, אך יש במים ששים כנגד הכלי המוגעל).

ושם בשם החק יעקב הביא שדברי הרמ"א לאחר שש הם בדוקא, דאז מהנכון ליהזר בכל הדברים הנזכרים במחבר, משא"כ אם מגעיל לאחר ארבע עד שש סגי באחד משני הדברים.

וכתב שם במ"ב דכל זה מדינא, אבל כבר נהגו לכתחי להחמיר בכל החומרות, ואפי' אם מגעיל בשעה רביעית או קודם לכן.

תנ"ב, ב'. בב"י הביא דהרשב"א בתשובה הביא שדעת הראב"ד דמותר להגעיל שני כלים בני יומן אחד אחרי השני כשיש במים ששים כנגד רק אחד מן הכלים, וכשמגעיל השני אין אומרים חזור וניעור, אבל מרבותינו לא הודו לו וס"ל דחזרו וניעור. ובשה"צ (י"ט) נראה כהראב"ד.

בשו"ע כתב י"ש ליהזר מלהגעיל כלי הבשר וכלי חלב ביחד, אא"כ אחד מהם אינו בן יומו", ומשמע מדבריו דבדיעבד שפיר דמי גם אם אין אחד מהם אינו בן יומו. ובמ"ב (ס"ק י"ד) הביא דלדעת הרמ"א ביו"ד אפי' בדיעבד אסור.

תנ"ב, ה'. בב"י הביא שדעת הרמב"ן שאין מגעילים אלא במים ולא בשאר משקים, והרשב"א התיר אף בשאר משקים, וכתב באורחות חיים שלכתחילה יגעיל במים, אך בדיעבד כשר אף בשאר משקים. וברמ"א נקט כהאורחות חיים. במ"ב (סקכ"ו) כתב דמים המעורבים באפר כירה, א"נ שמיר יין, א"נ אבן יין (חומרי ניקוי), לכתחילה אין להגעיל כלים על ידם, אך בדיעבד מהני ההגעלה בהם. ובהש"צ (ל"ב) הביא דדעת הפר"ח לצודד להחמיר במי אפר כירה אף בדיעבד.

ברמ"א כתב דאם מגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר, אין להגעיל עוד באותן המים [וביאר במ"ב (סקכ"ז) דהטעם הוא משום שאין כח במים אלו להפליט הבלוע], וכתב המ"ב דאפשר דאפי' בדיעבד לא מהני הגעלה זו, והביא בשה"צ (ל"ד) שכן דעת הפר"ח ומטה יהודה והא"ר לאסור ככה"ג אפי' בדיעבד, ורק לחד תירוצא בא"ר יש להקל בדיעבד.

תנ"ב, ו'. בטור כתב "כלי גדול שאינו יכול להכניסו לסיר ההגעלה, ממלאו מים ומרתיתו, ועושה שפה לפיו סביב מט"ט כדי שיתמלא היטב ויגעו המים בשפתו, ואם ירצה יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכו לתוכו בעודו רותח, ומותוך כך ירתחו המים יותר ויעלו על שפתו", והב"י הביא שרבינו יוחם כתב שיש מי שכתב שאינו די באבן, אלא דוקא בשפה של ט"ט, אבל העולם נהגו להכשיר באבן רותח, ובשו"ע כתב כהטור.

אביחי כהן - אופקים

בענין הגעלה באור מה שבלע בחמי טבריה

מבואר בשו"ע סי' תנ"ב ס"ה שהסיבה שאין מגעילין בחמי טבריה כלי שבלע בחמי האור, היינו שכיון שבלע ע"י האור פולט ע"י האור. והק' אחד מחממי הכולל דלטעם זה גם לא יועיל להגעיל באור מה שבלע בחמי טבריה, ובמשנ"ב מבואר שמגעיל. ואם נאמר שחמי טבריה הם פחות חמים ולכן לא מועיל להגעיל אותם בחמי טבריה, זה אינו, שהרי כלי שבלע בכלי ראשון בחום של 50 מעלות [אם נניח שהוא גדר של יס"ב] אין מועיל להגעילו בכלי שני שחם 80 מעלות, ומוכח שאין החום לבדו עושה את ההפלטה, והי"א לא יועיל להגעיל כלי שבלע בחמי טבריה בחמי האור.

ואולי יש להאמ שיעקרי הדבר היינו שכל שבלע בחום כלי ראשון, כיון שדרגת הבישול של כלי ראשון היא חזקה, או גם בכלי הזה נתבשל החמץ, וכל שלא יגעילנו בצורת בישול דהיינו בכ"ז, לא תועיל לו הגעלה בכ"ש כלל, אפי' יהיה חומו גבוה פי כמה, כיון שכ"ש אינו מבשל, משא"כ לגבי חמי טבריה, שבהם יש חסרון בכח בישול שאינם מבשלים בכח של חמי האור, כל שכעת יגעיל בחמי

סמל מדינת ישראל

וכן פסק מרן בש"ע (סי' פ"ה ס"א וס"ב). וא"כ לכאורה גם אינו רשאי לקיים מצוה במקום מטונף. ואמנם יש לומר, שאינו מקיים מצות הבדיקה רק בשוגג לברוק כל הבית, וכמש"כ האור שמח (סוף הלכות מילה). אולם מלבד שהגאון נודע ביהודה (קמא או"ח סי' מ"א) כתב שכל חור וזכית שבוקד בביתו, הוי קיום מצוה, אע"פ שיש עוד חמץ בבית. ע"ש. וע"ע בס' בית מתתיהו (ח"א סי' ה' אות ט'). גם הנה פשוט שגם לדעת האור שמח הנ"ל, כל שעה ושעה בבדיקה הוי חלק מקיום מצות בדיקת חמץ, אלא דס"ל שאינו מקיים המצוה רק כשאין לו יותר חמץ בבית. וי"ל. וא"כ לכאורה אינו רשאי לקיים המצוה במקומות המטונפים, אולם ראיתי למרן החיד"א בס' טוב עין (סי' י"ח אות ל"ו) שהביא מה שנסתפק גדול אחד, בדין ישראל חבוש בבית האסורים, והמקום מטונף, שבודאי אסור להתפלל ולברך שם אפילו בהרהור, אבל יש להסתפק אם יכול לקיים שם מצוה במעשה בלי שום הרהור, כגון אם וישטו לו דרך חלון צר לולב או אתרוג, אם רשאי ליטלם באופן שיעמיד עצמו שלא להרהר במצוה, או דילמא גם מעשה המצוה אין לעשות רק במקום נקי. ונטה ידו הגדולה להביא ראיה מהא דאיתא בקידושין דף ל"ב ע"י יכול יעמוד לפניו בבית הכסא ובבית המרחץ, ת"ל תקום והדרת, קימה שיש בה הידור. ואי נימא דאין לעשות מצוה במקום מטונף, למה לי דתקום והדרת, תיפ"ל ובלאו הכי אסור לקיים מצות שם. א"ו דלא קפדינן אלא על הברכה, אבל על מעשה המצוה לא קפדינן, ומש"ה אצטריך קרא למימר דבעינן קימה שיש בה הידור. ואמנם בזה"ק (פרשת תרומה) איתא דמצות בעי למקני להו באגר שלים ובאתקנותא דגרמיה ובארכאותא דמשכניה. והובא בס' חרדים (דף ז' ע"א). ומבואר שהבית צריך להיות נקי וטהור כשמקיים בו מצוה. אולם יש לדחות, דהני מילי כשבידו לטהר המקום, ומשא"כ בנידון הנ"ל, דאנוס הוא ואין בידו לטהר המקום, שפיר דמי לקיים המצוה במעשה בלי הרהור. ועדיין צריך ישוב. עכת"ד. ובתש"ו מעט מים (סי' צ"ה) הביא הוכחת מרן החיד"א מדברי הגמ' בקידושין, וכתב שהיא ראיה נכונה. ע"ש. וע' בתש"ו תורה לשמה (סי' קל"ב). אולם לפע"ד אין ראייתו מוכרחת, כי הנה בביאור הלכה (סי' תקפ"ח ד"ה שמע) מבואר שהטעם שאסור לעשות מצוה במקום מטונף, היינו משום שמצות צריכות כוונה לצאת י"ח ציווי הש"ת, וזה גופא חשיב כדברי תורה, דלא גרע מהרהור בדי"ת. וכן מבואר בתש"ו יביע אומר (ח"ו י"ד סי' כ"ט אות ב'). ע"ש. והנה דעת כמה אחרונים, דהא דמצות צריכות כוונה, היינו דוקא במצות שכן אדם למקום, שצריך לכיין שעושה המצוה לקיים ציווי הש"ת, אבל במצות שכן אדם לחבירו, א"צ כוונה לקיים המצוה, כיון שעיקר תכלית המצוה הוא בשביל התועלת שתבא לחבירו, ומאי אכפ"ל אם כיון לקיים מצוה אם לאו. וכיוצא בזה כתב הגאון מהר"ש לגדא בס' אהבת ציון (דרוש י' דף ט"ז סע"ד). דבמצות צדקה המעשה מוטל אפילו בלא מחשבת מצוה, וכדאיתא ברי"ה דף ד' האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור. והביא בשם אביו הגאון רבי יחזקאל (בעל הנודע ביהודה), דהטעם שבמצות צדקה אפילו אם לא עשה לשם שמים אלא ע"מ לקבל פרס, קיים המצוה, ומשא"כ בשאר המצוות, משום שבכל המצות אם אינו עושה לשם מצוה אין בו ממש, שהרי אם נטל לולב או הניח תפילין וציצית, לולא שיש בזה מצות הבורא יתברך שציונו לעשות כן, אין במעשה הזה שום שציונו למצד עצמו, ורק מפני שמקיים בזה מצות הבורא שציונו לעשות כן, קיום המצוה גורם חשיבות המצוה ויקר תפארת המעשה, ולכן אם אינו עושה לשם מצוה אין בו ממש. ומשא"כ במצות צדקה, אע"פ שאין בו מחשבת מצוה, מ"מ הרי יש תועלת לעני בעשייתה, שהרי אין הבדל אצל העני אם הנותן עושה צדקה לשמה אם לאו. עכת"ד. והובא בתש"ו יביע אומר (שם אות ה'). וכתב שכן מוכח מדברי מרן החיד"א בס' פתח עינים בב"ב דף י' ע"ב, דבמצות צדקה לא בעינן כוונה בעשייתה. ושכן כתב בתש"ו שערי דעה (ח"א סי' י"ח), שבמצות שכן אדם לחבירו המצוה שלא הקפיד תורה על כוונה, ואפילו למ"ד מצות צריכות כוונה, אפשר שזה אינו אלא במצות שכן אדם למקום, ולכן האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור. וכן בכל מצות שכן אדם לחבירו, שעיקרם מפני תקנות העולם, שהנהגה הבורא יתברך להטיב לברואיו, לא אכפת לו בכוננת העשה כלל. וכ"כ עוד (ח"ב סי' י"ז). ע"ש. [וע' בתש"ו לב אהרן (בוארון ח"ב יו"ד סי' י"ד אות ב), וי"ל ע"ד]. ולכאורה יש להוכיח כן מהא דאיתא בבב"ב דף ט', וא"ר אלעזר בזמן שביהמ"ק קיים אדם שוקל ושללו מוטכפר לו, עכשיו שובין בהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב, ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע, ואעפ"כ נחשב להן לצדקה שנאמר ונוגש"ך צדקה. ע"כ. והרי כיון שנוטלים מהם בזרוע, ודאי אינם מתכוונים למצוה, ה"נ שמצות צדקה א"צ כוונה ונט"ל. וי"ל. [ובזה יש לדחות מה שכתב הגאון מהר"א ישראל בתש"ו קול אליהו (ח"א או"ח סי' ל"ד ד"ה ואשר) להוכיח שדין מצות צריכות כוונה אינו אלא מדרבנן, מהא דאיתא בבב"ב דף ח' ע"ב דרבא אכפיהי לרב נתן ואפיק מיניה כון כן צד צדקה. ואי נימא דמצות צריכות כוונה מדאורייתא, א"כ מאי אהני שכפאו ליתן צדקה, הרי ודאי אינו מכיין לשם מצוה. א"ו דמדאורייתא יוצא י"ח גם בלא כוונה, ומש"ה כפאו כדי שיקיים עכ"פ המצוה מדאורייתא. עכת"ד. אולם לפי האמור אי"ז מוכרח, דשאני מצות צדקה שאינה צריכה כוונה כלל, כיון שהעיקר הוא התועלת שתבא לעני, ומאי אכפ"ל אם כיון למצוה אם לאו. וכן שמעתי ממרן היביע אומר זיע"א. וכן כתב בתש"ו חזון עובדיה (סי' כ"ט עמ' תקמ"ג). ע"ש.] ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב בס' עקרי הד"ט (או"ח סי' ה' אות ט"ו) להוכיח שמותר לעשות מצוה במקום

מטונף, ממש"כ הרמ"א (י"ד סי' י"ט ס"א) בשם האגודה, שאם שוחט במקום מטונף, יברך בחוץ בריחוק ארבע אמות, ויכנס וישחט. והרי השחיטה היא מצות עשה, והיאך שרינן לשחוט במקום מטונף. א"ו שמותר לקיים מצוה במקום מטונף, אולם לפי האמור אין ראייתו מוכרחת, דשאני מצות שחיטה שאינה צריכה כוונה, כיון שאינה מצוה חיובית, וכמש"כ הפמ"ג (או"ח סי' ד' מש"ו ס"ק ט"ו) דדוקא במצוה שא"א להפטר ממנה, צריך כוונת העושה אותה, אבל מצוה שאפשר להפטר ממנה כגון שחיטה וטבילה, דיכול לא לשחוט ולitchול ולא לטבול ולשמש, בהני וכיוצא בזה א"צ כוונה. ע"ש. וכ"כ עוד (סי' ח' א"א סק"ט) לענין ציצית, והובא בתש"ו מנחת שלמה (ח"א סי' א' אות א'). וכ"כ הגאון מהר"ש קלוגר בספר החיים (סי' ס' ס"ד) שבמצוה קיומית א"צ כוונה. וכן מבואר בס' קרן אורה ביבמות דף מ. ע"ש. וע"ע בס' מלא הרועים (מע' מ' אות י"ז) ובתש"ו בית הלוי (ח"ג סי' ג"א אות ג'). וא"כ אין ראיה ממצות שחיטה לכל המצות, דשאני מצות שחיטה שאינה צריכה כוונה, ומש"ה רשאי לעשותה במקום מטונף. וכע"ז ראיית' בתש"ו יביע אומר (שם אות ד'). ע"ש. ומעתה יש לומר, שאין ראיה מדברי הגמ' בקידושין לנידונו של מרן החיד"א, כיון דשאני התם דמיירי לענין מצות כבוד זקן, וכל מצוה שכן אדם לחבירו, וממילא אינה צריכה כוונה, ומש"ה לולי קרא דתקום והדרת הוא אמינא שמותר לקיים המצוה בבית הכסא, דכיון שאינה צריכה כוונה, אין איסור לעשותה במקום מטונף. ומשא"כ בנידוני של הרמב"ם דמיירי לענין מצות נטילת לולב, הרי בזה ודאי דינא הכי דמצות צריכות כוונה, ואם לא כיון לא יצא י"ח, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' ס' ס"ד), וא"כ בזה י"ל שאסור לקיים במקום מטונף, שהרי צריך לכיין לקיים המצוה, ואסור לעשות כן במקום מטונף, ושבו מצאתי כן לידידי הרב מתתיהו גבאי שליט"א בס' בית מתתיהו (ח"ב סי' ג' אות ט' ד"ה ואמנם). ע"ש. [וי"ל]. ואמנם בדעת מרן החיד"א יש לומר, דאיהו מיירי בשאר הימים ולא ביו"ט ראשון, והרי מצות נטילת לולב בשאר הימים אינה אלא מדרבנן. והנה המג"א (סי' ס' סק"ג) כתב בשם הרב"ז, דהא דמצות צריכות כוונה, היינו דוקא במצוה דאורייתא, אבל במצות דרבנן א"צ כוונה. וכ"כ הגאון פרי חדש (סי' תפ"ט ס"ד) בדעת מרן הש"ע (שם). וכ"כ הרבה אחרונים. ובתשובה אחרת הארכתיו בזה בענין. וא"כ יש לומר, דמש"ה שפיר הביא ראיה לנידונו מדברי הגמ' בקידושין הנ"ל, שהרי גם מצות נטילת לולב בשאר הימים א"צ כוונה, כדון שאר מצות דרבנן, וממילא אין איסור לקיים המצוה במקום מטונף. וע' בברכ"י (סי' תפ"ט ס"ק י"ג). אולם מפשטות דברי החיד"א נראה, שאין חילוק בזה, וגם מצות דאורייתא רשאי לקיים במקום מטונף, אע"פ שבמצות דאורייתא הלכה ודאי שמצות צריכות כוונה, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' ס' ס"ד). ומ"מ יש לומר דס"ל דאין מצות צריכות כוונה כיון מדאורייתא אלא מדרבנן, ולכן יש לו לקיים המצוה במקום מטונף, אע"פ שאינו יכול לכיין לשם מצוה, כיון דמ"מ יוצא י"ח מדאורייתא. וע' בתש"ו חזון עובדיה (סי' כ"ט). או שמא ס"ל דאע"פ שאינו יכול לכיין לקיים מצוה, כיון שנמצא במקום מטונף, ואסור להרהר בדי"ת במקום מטונף, מ"מ הרי יוצא י"ח למ"ד מצות א"צ כוונה. וע"י בתש"ו יביע אומר (שם סוף אות ב'). הלא מעתה נראה, דרשאי לקיים מצות בדיקת חמץ גם בבית הכסא. דכיון שעיקר מצות בדיקת חמץ אינה עצם הבדיקה, אלא התוצאה שלא יהיה חמץ בביתו, א"כ נראה שא"צ לכיין לקיים מצוה, וכמש"כ האחרונים דבמצות שעיקרם התוצאה, א"צ שיתכוין למצוה. וכ"כ בס' אמרי בינה (או"ח סי' י"ד) וז"ל: דע דנראה היכא דעיקר פעולת המצוה הוא על תכלית פועל היוצא, בזה לכוי"ע לא בעינן כוונה. עכ"ל. ומבואר דמצוה שאין עיקרה עצם עשיית המעשה אלא תכליתה ותוצאתה, ה"נ כיו"ע שכן צורך וכ"כ בס' קובץ שיעורים (קונ' קובץ שמועות בב"מ אות ח'). ע"ש. וע"ע בתש"ו אבני"ז (או"ח סי' ש"יח סק"ט) ובס' חלקת יואב (או"ח סי' ל"ג) ובתש"ו צ"ץ הקדש (ח"א סי' ג' אות א') ובס' ח"א הרועים (דף מ"ב מצ"ב אות ט') ובס' אמרי משה (סי' ו' אות י"ג) ובס' מועדים וזמנים (ח"א סי' כ"ו). וכן מצאתי בתש"ו פני מבין (או"ח סי' קנ"ט), ושבוזה אתי שפיר דברי המג"א (או"ח סי' תמ"ו). ע"ש. וכ"כ בתש"ו אבני נור (או"ח סי' מ"ב אות ו') בדעת המג"א, ע"ש. וא"כ כיון שמצות בדיקת חמץ א"צ כוונה, רשאי לקיימה גם במקום מטונף. ועוד דכיון דמצות בדיקת חמץ אינה אלא מדרבנן, וכמש"כ התו' בריש פסחים הנ"ל, [וע' בפני יהושע שם. וע"ע בתש"ו דברי חיים (ח"א או"ח סי' ח') ובתש"ו ברי יציב (ליקוטים סי' פ"ב). וע' זמב"ם וראב"ד (פ"ב מחמץ ומצה ה"י). וע' בכס"מ שם. ודוק]. א"כ א"צ שיכוין לשם מצוה, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, דבמצות דרבנן א"צ כוונה, וא"כ רשאי לעשותה במקום מטונף. ומה גם שיכול לכיין בתחילת המצוה כשמברך, ושוב א"צ לכיין בכל רגע ורגע. ובר מן דין נראה, שאפילו לדברי הוזה"ק (פרשת תרומה הנ"ל), שצריך לקיים המצוה במקום נקי, מ"מ היינו דוקא היכא דאפשר, אבל אם הוא אנוס לקיים המצוה במקום מטונף, רשאי לקיים המצוה שם, וכמש"כ כיוצא בזה מרן החיד"א בס' טוב עין הנ"ל. וכן העלה בתש"ו יביע אומר (שם). ע"ש. וא"כ בנידון דידן שיש לחוש שיש חמץ בבית הכסא, כיון שכך דרכם של הילולים להוציא ולהביא, ודאי שצריך לברוק שם, אע"פ שמקיים מצוה בבדיקה זו. ועוד שזהו עיקר המצוה לברוק בכל מקום שיכול להיות שם חמץ, וגם מקומות המטונפים בכלל.

ג) והנה הרמ"א (סי' תל"ב ס"ב) כתב וז"ל: ונוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה (מהר"י ברין). ומיהו אם לא נתן לא עכב, דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא (כל בו). ע"כ. ומבואר שהטעם להנחת הפתיתים, הוא כדי

שלא תהיה ברכתו לבטלה. וכן מבואר מדברי השבלי הלקט (סי' ר"ו) בשם אחיו רבי בנימין, שאם אינו מוצא חמץ, אינו יכול לברך על ביעור חמץ, דכיון שהברכה היא על הבדיקה, והבדיקה היא בשביל הביעור שמבערו ומפנהו, א"כ על מה יברך, והרי אינו מבער ואינו מפנה שום דבר, ושכן משמע בהלכות פסח של רבנו שלמה. ע"ש. ולכאורה יש להעיר, דאם אכן חיישינן שמא לא ימצא חמץ, ולכן מניח הפתיתים כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, א"כ הוי גורם ברכה שאינה צריכה, והרי אסור לגרום ברכה שאינה צריכה, וכמש"כ התו' ישנים ביומא דף ע', ולמד כן מדברי ר"ל שם. ע"ש. וכ"כ הריטב"א שם בשם התו'. וכ"כ הרמב"ן והרשב"א בחולין דף פז. ע"ש. וכ"כ התו' בשבת דף קי"ח (ד"ה במנחה) דאין לחלוק סעודת שחרית בשבת לשתיים, כדי לקיים מצות סעודה שלישית, כיון שגורם ברכה שא"צ. ע"ש. ואמנם מרן בש"ע (סי' רצ"א ס"ג) פסק בדעת הרא"ש (כלל כ"ב סי' ד') שמותר לחלוק סעודת שבת לשתיים. ע"ש. היינו טעמא משום דס"ל דמותר לגרום ברכה שא"צ לצורך קיום מצות סעודה שלישית, וכמש"כ המג"א (סי' רט"ו סק"ו). ע"ש. אבל שלא לצורך מצוה שחייב בה, אסור לגרום ברכה שא"צ. וכ"כ הרמב"ן (פ"ו חולין סי' ו' ובה"ל פתילין סי' ט"ו) שאסור לגרום ברכה שא"צ. ע"ש. וכ"כ הר"ן ברי"ה דף ל"ד, והמאירי בסוטה דף מ"א ע"ב. ע"ש. וכן מבואר בב"י (סי' תפ"ו). ע"ש. וכן העלה מרן החיד"א (ברכ"י) (או"ח סי' מ"ו סק"ו וסי' ר"צ סק"א) דאסור לגרום ברכה שא"צ, ודלא כמש"כ הגאון מהר"ם הלוי בתש"ו לב שלמה (סי' ד') דמותר לגרום ברכה שא"צ. ע"ש. וכן הסכימו עוד אחרונים, וכמו שהביא הגאון מוה"ר משה לוי בס' ברכת ה' (ח"א פ"א סוף הע' 15). ע"ש. וכבר הארכתי בזה בתשובה שנדפסה בס' גם אני אוךך (ח"א סי' כ"ד). ע"ש. וא"כ כיון שיש חשש שלא ימצא חמץ, הרי בזה שמיניח הפתיתים הוי כגורם ברכה שאינה צריכה, ואמנם יש לומר, דבמקום ספק אין איסור לגרום ברכה שאינה צריכה, וכיון שיתכן שימצא חמץ ולא תהא ברכתו לבטלה, א"כ לא חשיב גורם ברכה שאינה צריכה. אולם ארכתי כי לתמוה עמש"כ הגאון מהר"י שפירא בשריתו לפסחים (בתשובות שבסוף הספר ס"ס י"ב) ליישב מנהג הנחת הפתיתים, ונתן טעם לשבח כיון שמקרים ומנקים את הבית יפה יפה קודם זמן בדיקת חמץ, וא"כ יש חשש ברכה לבטלה. והביא מרן החיד"א במחב"ר (סי' תל"ב סק"ח). וכ"כ בתש"ו עמק הלכה (או"ח סי' קכ"ח) שבזמנינו שנוהגים לנקות היטב כל חדרי הבית מחמץ, קודם ליל ארבעה עשר, וכמש"כ הרמ"א (סי' תל"ב ס"א), צריך מן הדין ליתן פתיתי חמץ קודם הבדיקה, משום חדש ברכה לבטלה. והובא בשער המצות (סי' תל"ב ס"ק י"ב) ובכה"ח (שם ס"ק ל"א). וכ"כ השד"ח (מע' חמץ ומצה סי' ה' אות מ"ט) בשם גאון אחד. ע"ש. וע"ע בס' כסא אליהו (סי' תל"ב סק"ו). וקשה דכיון שבלא הנחת העשרה פתיתים, לא היה חייב לברוק מדי"א, כיון שכבר הריקת הבית היטב קודם לכן, א"כ ע"י הנחת העשרה פתיתים, הרי הוא גורם ברכה שאינה צריכה, שהרי לא היה חייב כלל לברוק הבית מחמץ. אמנם נראה, דכל שיש צורך בדבר לא חשיב גורם ברכה שאינה צריכה, וכמבואר מדברי הארחרות חיים (הל' ברכות אות ט"ו) שכתב וז"ל: ומה שאמרו ז"ל אסור להרבות בברכות, הני מילי בחנם, כגון מי שלא אכל כל צרכו, ומברך ברכת המזון, ואח"כ מברך המוציא כדי להרבות. עכ"ל. ומבואר דדוקא כשגורם ברכה שאינה צריכה בלא שום סיבה אסור, שהרי היה יכול להמשיך באכילתו דרבנן, ואח"כ לברך ברכת המזון, אבל אם אינו עושה כן בחנם, אין איסור משום גורם ברכה שאינה צריכה. וכ"כ הגאון מהר"י טייב בס' ערך השלחן (או"ח סי' רצ"א סק"ד) בשם הרב שלמה חדש (דף ק"ו), דליכא איסור ברכה שאינה צריכה אלא שלא לצורך כלל, אבל אם יש צורך בדבר, אין איסור לגרום ברכה שאינה צריכה. וכתב הערך השלחן, שכ"כ האחרות חיים והכל בו. והוכיח כן מדברי הירושלמי שהביא מרן בב"י (סי' קע"ו וסי' ר"ח). ע"ש. וא"כ ה"נ כיון שיש צורך בדבר, והיינו לקיים המצוה כתקנת חכמים שתיקנו לברוק בליל י"ד, אין איסור לגרום ברכה שאינה צריכה. וכן מפורש בדברי מרן בש"ע (סי' תל"ג ס"א) שכתב וז"ל: המכבד חדרו ב"ג בניסן ומכין לברוק החמץ ולבערו, ונוהר שלא להכניס שם עוד חמץ, אעפ"כ צריך לברוק בליל י"ד. עכ"ל. (מקור טהור בדברי המרדכי (פסחים סי' תקל"ו) בשם הראב"ן. וכתב הגאון בית חדש (שם) שאע"פ שהיו בודקים לאור הנר, ונוהגים בכל דיני בדיקה, אעפ"כ צריך לחזור ולברוק בליל י"ד כתקנת חכמים. ועי' בתרומות דברי יציב (ליקוטים סי' שם) ובמג"א (שם סק"ב) ובמשנ"ב (שם ס"י מ"ה). וע"ע בתש"ו מחקרי ארץ (כהן ח"א סי' כ"ג). הרי שבוקד חמץ בברכה בליל י"ד, אע"פ שכבר כיבד הבית קודם לכן, והיינו משום שכך היתה תקנת חכמים לברוק בליל י"ד, וממילא לא חשיב גורם ברכה שאינה צריכה.

ד) ולכאורה יש להעיר בזה ממש"כ הריטב"א בחולין דף ק"ו (ד"ה אמר רב) וז"ל: והנטול ידיו לאכילה ובירך על נטילת ידים, ואח"כ נמלך ולא אכל, עכשיו אין בכך כלום, ואין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא מכיון שנטל ידיו גמרה לה ברכת הנטילה שעלעה הוא מברך, וההיא שעתא דעתו היה לאכול. וכן דנתי לפני מורי נר"ו והודה לדברי. עכ"ל. ומבואר דאם נטל ידים ובירך, ואח"כ נמלך ואינו רוצה לאכול, אינו חייב לאכול, ואין ברכת ענט"י לבטלה, כיון שבשעה שנטל ידיו דעתו היתה לאכול. וא"כ ה"נ מאי אכפ"ל שלא מצא חמץ, מ"מ כיון שבשעה שברך חשב למצוא חמץ. אין לחוש שתהא ברכתו לבטלה. ובאמת ראיתי בס' אחרות חיים (הל' חמץ ומצה אות י"ד) שהביא מה שנהגו במקצת מקומות, שמטמינים פתיתים של פת בחורי הבית, כדי שימצאם הבודק ויבערם, כי אם לא ימצא שום

חמץ, חששו לברכה לבטלה. וכתב וז"ל: ואנו לא חששנו בזה, לפי שדעתנו כשמברכין על הביעור, שנבער הכל אם נמצא. ע"כ. וכ"כ הכל בו (סי' מ"ח). והובא בב"י (ס"ס תל"ב). הרי שאין בזה חשש ברכה לבטלה, כיון שכונתו כשמברך על הביעור, שיבער אם ימצא, ולכן אפילו אם לא ימצא, אין ברכתו לבטלה. ולכאורה טעמו כדברי הריטב"א הנ"ל, דכיון שבשעה שבירך נתכוין שיבער אם ימצא, א"כ אע"פ שלבסוף לא מצא, אין ברכתו לבטלה. ואמנם ראיתי בשד"ח (אס"ד מע' ברכות סי' א' אות כ"ט) שכתב דנראה שאין הכל מוידים לדברי הריטב"א, שהרי הרשב"א בתשובה (סי' י"ח) כתב דכל מצוה שתלויה בדעת אחרים כצדקה וכיוצא, שאפשר שלא יתרצה חבירו ונמצא המעשה מתבטל, לא תקנו ברכה עליה. והוכיח כן ממה שאמרו בכתובות דף מ' אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל. ע"כ. ומשמע דר"ל דחששו חז"ל שמא יתבטל המעשה ויבא לידי ברכה לבטלה, אהכי לא תקון ברכה כלל. ואם איתא שכל שמברך על דעת לקיים מצוה, לא הוי ברכה לבטלה אף שלא עשה, א"כ היה להם לתקן ברכה על צדקה והענקה וכיוצא, כשהו רוצה ליתן ולא רוצה לקבל, ואם ימלך ולא יקבל לית לן בה, כיון שבשעה שבירך היה דעתו לקיים מצוה. עכ"ד. אולם לפע"ד נראה, דס"ל להרשב"א דכיון שהמצוה אינה תלויה בו, ויכול אחר לעקרה, א"כ אין המצוה חשובה כדי שבירך עליה, וכמו שאין בכח מצוה כזו לדחות לית, וכמו שהוכיח הרשב"א שם, ה"נ אין לברך עליה, ואין הטעם משום דחיישינן שהשני ימלך ותהא ברכתו לבטלה. וכ"כ הגאון חידושי הרי"ם (סי' צ"ו) בדעת הרשב"א. והובא בתש"ו הר צבי (או"ח ח"ב דף רכ"ו). ע"ש. וע"ע לו (שם דף רל"ה), ובתש"ו חתן סופר (סי' ע"א) ובתש"ו באר שרים (ח"א סי' ס"ב אות ד' ד"ה איברא) ובס' צמח יהודה (סגל ח"ד סי' ל"א). וא"כ אי"ז ענין לדברי הריטב"א, דאיהו מיירי במצוה שתלויה כולה בדעת העושה אותה, ומצד עצמה הוי מצוה הראויה לברך עליה, ובוזה פשוט שגם הרשב"א יודה שרשאי להמלך, כיון שבשעה שבירך היתה דעתו לעשות המצוה. ובר מן דין נראה, שדברי הריטב"א אינם אלא לענין נטילת ידים, דכיון שנטל ידיו כבר נגמרה המצוה, והאכילה היא רק תנאי לנטילה, ולא מגוף המצוה, ולכן ס"ל דכיון שבשעה שבירך נסתיימה מצות הנטילה שעליה הוא מברך, רשאי להמלך שלא לאכול, כיון שהאכילה היא רק תנאי לנטילה. ומשא"כ במצות צדקה וכיבוד אב"א וכיז"ו, הרי אם השני ימלך, לא חלה המצוה על כלום, ומש"ה אין לברך ככה"ג, כיון שיש לחוש שהשני ימלך. ושוב ראיתי בשד"ח (פאה"ש מע' ברכות סי' ט') שהביא מחכם אחד שהעיר לו כנ"ל, דבבי צדקה וכיז"ו, א"ז העני לא יקבל ממנו, וז"ל הריטב"א ויהא דהוי ברכה לבטלה, דשאני גבי נטילת ידים, שהברכה חלה על הנטילה, ומש"ה רשאי להמלך. והוכיח כן גם מדברי הירושלמי (פ"ו בברכות ה"א). ע"ש. וע"ע בתש"ו באר משה (ח"ה סי' ו'). ודוק. ולפי"ז אין ראיה מדברי הריטב"א לנ"ד, דשאני התם שהברכה חלה על הנטילה, אלא שיש תנאי שיאכל מהפת, ומש"ה רשאי להמלך, כי עצם הברכה לא היתה לבטלה. ומשא"כ בנ"ד, הרי הברכה היא על הביעור, ואם לא יבער, א"כ הוברר הדבר שהיתה ברכתו לבטלה, ולא אכפ"ל מה שהיה בדעתו לבער אם ימצא, שצריך ס"ס לא ביער החמץ.

ה) והנה התו' בברכות דף י"א ע"ב (ד"ה שכבר) כתבו וז"ל: וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה, וי"ל דברכה דאכילה שמברכין לישב פוטרתו, אי נמי משום שמא לא יישן והוי ברכה לבטלה, שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. עכ"ל. וכ"כ הרא"ש (שם סי' י"ג) בשם ר"י, ומבואר שהטעם דאין מברכים על השינה בסוכה, משום דחיישינן שמא לא יישן. וא"כ ה"נ יש לחוש שמא לא יישן, ואמנם התו' כתבו בתירוך הראשון, שברכת לישב בסוכה שמברכים על האכילה, פוטרת גם את השינה. וכ"כ הרא"ש (שם) בשם ר"ת. ומשמע דס"ל דלא חיישינן שלא יישן. ולכאורה היינו משום שבתחילה היתה דעתו לישן, ולכן אפילו אם לא יירם, אין ברכתו לבטלה. וע' ברבינו יונה שם (דף ו' מדפי הרי"ף ד"ה וכיוצא). ודוק. אולם בתירוך השני כתבו דחיישינן שמא לא יירם. וא"כ ה"נ יש לחוש שמא לא ימצא חמץ, והיאך יברך על ביעור חמץ. ושוב ראיתי בביאור הגה"מ (סי' תל"ב ס"ב) שכתב במחלוקת הראשונים לענין הנחת הפתיתים, תלויה בפלוגתא ר"ת ור"י שהביא הרא"ש בברכות (הנ"ל) לענין ברכת לישב בסוכה על השינה. והביא ראיה שאין צריך להניח פתיתים קודם הבדיקה, מהא דתנן בפסחים דף י' ע"ב שאם לא בדק ב"ד, יברוק בתוך המועד. והיינו בברכה, וכמבואר בש"ע (סי' תל"ה). והרי אינו להניח הפתיתים, ואעפ"כ מברך על הבדיקה, ולא חיישינן שמא לא ימצא חמץ. ועוד ראיה שאין צריך להניח, מברכת המפיל. עכת"ד. והנה מה שהביא ראיה מהא דבדוק בתוך המועד. הנה הגאון מהר"י טייב בס' חקת הפסח (ס"ס תל"ב) כתב דה"נ לא יברך אא"כ מצא חמץ. ע"ש. ומה שהביא הגה"מ (שם) ראיה שאין צריך להניח עשרה פתיתים, מברכת המפיל, וכוונתו דבברכת המפיל חזינן דלא חיישינן שמא לא יירם, וא"כ ה"נ אין לחוש שמא לא ימצא חמץ. וכ"כ בס' דמשק אליעזר (שם) בפירוש דבריו. ע"ש. הנה בתש"ו ברכת אברהם (דפתי ח"ד סי' קס"ו) הקשה ע"ד התו' בברכות הנ"ל, דא"כ הדיך מברכים ברכת המפיל, הרי יש לחוש שמא לא יישן, ונמצאת ברכתו לבטלה. וכתב לחלק בין ברכת המצות ככרכת לישב בסוכה, לברכת השבח ככרכת המפיל חבלי שינה וכזי, דברכת השבח יכול לברך על מנהגו של עולם, אפילו לא שמע קול התרנגול. אבל ברכת המצות לא יוכל לברך אם לא יעשה המצות בעצמו, או להוציא אחרים ידי חובתם. ולכן בברכת המפיל לא חיישינן שמא לא יישן, כיון שהיא ברכת השבח על מנהגו של עולם.

מכתבים ותגובות | קמה

ואף אם אפשר לבדוק אחד אחד י"ל דטירחא רבה, ועיין ש"ך יו"ד ר"ס צח, ודור"ן]. אמנם יעוין בכה"ח (סימן תנג אות נב) שהביא תשו הר"ן הג"ל ודעימיה, ובכיוו שהטור ועוד חולקים שאין כאן ביטול איסור, וע"ע שם.

והנה מצאנו רבים מהפו' שנקטו להקל להוסיף כשרים על המחומצים, ולא רק כמש"כ המשנ"ב הנ"ל שרק בשעה"ד אפשר שיש להקל, ועיין בט"ו סי' תרכו סק"ב, ועוד באח', ומ"מ חמץ להדיא שלא נתערב בודאי אסור לבטלו בכשר, ורק אם נתערב אפשר להקל (הגם שאותו טעם שאינו נחשב איסור שווה בשתייהם, מ"מ בזה לא התיירו).

יוסף משד - בני ברק

הנני שולח בזה תשובות מהגרש"י זעפרני שליט"א, לשאלותי שהופיעו בגליץ פ"ג עמ' קפ"ד.

לכבוד הרה"ג יעקב משה הכהן קליין שליט"א

אחדשה"ט ישגא לעד ויתברך בכל מילי דמיטב אכ"ר.

דריסה על הפירוים בער"פ שחל בשבת

בדבר שאלתו היאך כתב הב"י [א"וח סי' תמ"ד] כדין ער"פ שחל בשבת דפירויו לחם הדקים הגדוסיים ברגלים אין עובר עליהם משום בל יראה. ותמה כבודו היאך התייר להשליכו לבית הכסא, אם יש לו בית הכסא בחצרו. ולחש וכנפסק באו"ח [סי' ק"פ ס"ד] ובמשנ"ב [שם סק"ד].

לא קשה מידי, דשאני ערב הפסח שמצוותו לבער ולשרוף החמץ, ושע"כ אין לחוש בו לבזיוי אוכלין, כי"כ הפמ"ג [סי' תמ"ד משב"ו סק"ו, הוב"ד במשנ"ב שם סק"א] דאם נשאר חמץ אחר סעודת השבת בבוקר יכול להשליכו לבית הכסא, אם יש לו בית הכסא בחצרו. ולחש הגר"בצ בשו"ת אורל"צ [ח"ג עמ' קנ"ג אות ב'] דאין לעובר בהשלכה לבית הכסא משום בזיוי אוכלין, שגם בשריפת חמץ יש בזיוי אוכלין, אלא שבערב פסח שיש מצות ביעור חמץ אין לחוש לזה. דון מיניה ואוקי במתרין בענין הפירוים, ושכן פסק במשנ"ב שם [סי' תמ"ד סקט"ו] דאותם פירורים דקים אין צריך להוציאם מרשותו, נדורסיים ברגלים ומתבערים מאליהם.

בדיו ההולך ביום י"ד לסעודת ברית מילה ונוכר שיש לו חמץ בביתו

א. בדבר שאלתו על המשנ"ב [סי' תמ"ד סק"ד] אשר כתב דסעודת ברית מילה לא מקרי מצוה לענין זה לבטל בעבורה מצות ביעור, אלא יחזור מיד, כדין היוצא לצורך עצמו. וכתב בשעה"צ [סקי"ז] דמקורו מספר מגן האלף ופשוט, וכן מוכח מלשון המשנה.

ותמה כבודו מדוע לא תחשב סעודת ברית המילה כסעודת מצוה לענ"ז, דהא קי"ל ביו"ד [סי' רס"ה סי"ב] דנוהגים לעשות סעודה ביום המילה. ומקורו בפרקי דרבי אליעזר, וכתב שם הרמ"א דמקרי סעודת מצוה, ומאי שנא הכא דלא יחשב סעודת מצוה לענין זה, ועוד הקשה לנכון דאפילו סעודת קנין תנאים וקבלת סבלונות פסקו האחרונים דנחשבות סעודת מצוה לענין ביעור חמץ, והיאך סעודת ברית מילה לא תחשב סעודת מצוה לענין ביעור חמץ.

ובפשוטו נאמר שאכן זוהי קושיה גדולה, ובאמת שהגאון רבנו זלמן בשו"ע הרב [קסט"ו] כתב להדיא שגם לענין זה חשיבא סעודת מילה ופשוט הבן ואירוסין ונישואין סעודת מצוה, ושע"כ א"צ לחזור לביתו ולבער החמץ אא"כ יש שהות ביום וכו', אבל אם אין שהות ביום יבטלנו במקום שהוא כיון שהמבטל אין צריך לבער ביום מ"ס, ובמקום מצוה העמידו חכמים על ד"ת סגי בביטול, ואש קמן דס"ל כמתניהו כבודו שסעודת מילה חשיבא סעודת מצוה גם לענין זה, וכ"פ בס' כף החיים [סי' תמ"ד סק"ן].

ב. ואולם דעת מגן האלף והמשנ"ב דלא חשיבא סעודת ברית מילה כסעודת מצוה לענין ביעור חמץ וכנ"ל. וכתב בשעה"צ דיש לדקדק זאת מלשון המשנה, דאיתא במתניתין ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין לחתו. חמיו. דוק מיניה דסעודת ברית מילה אין לפוטרו מחמת הסעודה עצמה, אלא כדאיתא ההולך למול את בנו דוקא או סעודת אירוסין. ובאשר לשאלה היאך נחשיב סעודת האירוסין או התנאים יותר מצוה על סעודת ברית מילה, יש לומר עפ"י הירושלמי [שם] אמר ר' יוסי בר בון כמה גדול השלום שהוקש במתניתין לשני דברים שחייבים עליהם כרת, מילת בנו ושחיטת פסחו, וסעודת אירוסין עיקרה משום שלום בית. ותניא בגמרא [פסחים מ"ט.] א"ר יהודה אני לא שמעתי אלא סעודת אירוסין בלבד. אמר ר' יוסי אני שמעתי סעודת אירוסין וסבלונות, וסעודת אירוסין דמתניתין שתיהן בכלל. ע"כ. הא קמן דלא בכל מילי דמצוה פטורוה מביעור חמץ, אלא דוקא למצות עשה שיש בה כרת כהולך לשחוט פסחו ולמול בנו, וכמו"כ בסעודת אירוסין ולכל המתולה אליה ומשום שלום בית, והשתא אתי שפיר שיטת מגן האלף והמשנ"ב, דס"ל דאע"ג דסעודת ברית מילה ודא חשיבא סעודת מצוה לשאר ענינים, מ"מ לענין לפוטרו מביעור חמץ לא פטרו בכל הולך לדרב מצוה אלא בנוכרים במשנה וכו"ל. דלא החשיבו מילי דמצוה לפוטרו מביעור חמץ אלא דוקא במצות שחיטת הפסח ומילת בנו שיש בהם כרת, וכמו"כ בסעודת אירוסין והתנאים ומתעם דגדול השלום.

ביקרא דאורייתא

שלמה ידידיה בלאמור"י זעפראני

יעקב משה קליין - מודיעין עילית חפציבה

דכל העומד לישרף כשרוף דמי, א"כ כיון שאותם חתיכות חמץ עומדות לשריפה, אין איסור לגרום להם הפסד בהכנסתם לאש. והאננם פשוט דליכא למימר דכיון שהחמץ עומד להשרף מכח מצות התורה, א"כ כשרוף דמי, וא"צ לשרופו. וזה אינו, דהא ליכא למימר שמשום הדבר עצמו שהוא עומד אליו, חשיב כאילו נעשה אותו הדבר, דא"כ כיון שיש מצוה לשחוט הקדשים, לא יהיה צריך לשחוטם, וכשחוטים דמי, וזה לא עלה על דעת אדם מעולם, וכמש"כ בתשו' חתם סופר [א"וח סי' מ"ו ד"ה והנלע"ד]. ומהו תמה על דברי החכם צבי (ס"ס ט"ב) שכתב דאי נימא לענין לחם משנה, כל העומד להתחך כחתוך דמי, א"כ אפילו פת שלם נמי. ותמה עליו, שודאי א"א לומר דהוי כחתוך ואינו יכול לקיים בו מצות לחם משנה, בגלל שמצוה לחתכו. ע"ש. מ"מ נראה דלענין שלא יהיה איסור לגרום לו הפסד, שפיר י"ל דהוי כשרוף הואיל ועומד לכך, וממילא אין איסור לגרום לו הפסד בידיים. אולם יש לומר, דלא אמרינן כל העומד לישרף כשרוף דמי, רק לחומרא, אבל לקולא לא אמרינן הכי. וכ"כ הפמ"ג (סי' שס"ג במש"ז סק"ה) והפתח הדברי (סי' ל"ד סק"ב ד"ה מיהו) ע"ש. והנ"נ הואי לקולא, שלא יהא בזה איסור גרימת הפסד לדבר הראוי לאכילה. ועוד יש לדחות לפי דברי התו' בב"ק דף ע"ו ע"ב [ד"ה כל העומד] שכתבו דהיינו דוקא בדבר העומד להיעשות מיד בלי שום הפסק ביניהם. והובא בתשו' חתם סופר (יו"ד סי' קצ"ה). ע"ש. והנ"נ אינו עומד להשרף אלא למחרת, וא"כ י"ל דלאו כשרוף דמי, וממילא יהא אסור לגרום להם הפסד. אולם נראה, דלא חשיב גרימת הפסד, שהרי באמת אינו נאסר באכילה, וכמו שהעלה בתשו' יביע אומר (ח"ד א"וח סי' ה') הנ"ל. ובפרט שהרי המנהג לכסות את הפתיתים בכיסוי, כדי שלא יתפור בבית, וכמש"כ בס' חזון עובדיה (פסח ח"א עמ' ל"ו). ובזה י"ל דלכו"ע אינו נאסר באכילה בבית הכסא, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (שם אות ז') בשם הגר"ח פלאגי. ע"ש. ולכן נראה שהרוצה להניח חלק מהפתיתים בבית הכסא, רשאי לעשות כן. וכן דעת מור"ה הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' גם אני אודך (תשובות הגאון הנ"ל, ח"א סי' ק"ו). וכ"כ בתשו' ברכת ראובן שלמה (ח"ג סי' מ"א) בתשובה להרב השואל שליט"א. [ויש לפלפל בדבריו שם]. וכ"כ בתשו' ישיב יצחק (ח"ד סי' כ"ז). ע"ש. וכן שמעתי ממור"ה הגאון רבי שלמה בן שמעון בלתינא, וכ"כ ידידי הרב מתתיהו גבאי שליט"א בתשובה שנדפסה בס' גם אני אודך (תשובות הגאון הנ"ל, ח"א סי' ה'). ע"ש.

ז) המורם מכל האמור שאדם שיש לו ילדים קטנים בביתו, חייב לבדוק החמץ גם בבית הכסא, דכיון שדרכסם להוציא ולהביא, הוי כמקום שמכניסים בו חמץ, וכיון שהמנהג להניח פתיתים במקומות שבהם בודק החמץ, כי אל"כ יש חשש ברכה לבטלה, כיון שמנקים הבית היטב קודם זמן בדיקת חמץ, רשאי להניח פתיתים אלו גם בבית הכסא, אם רוצה בכך, ואין לחוש משום הפסד אוכלים. כיון שאינם נאסרים באכילה בזה. הלנע"ד כתבתי והיעב"א.

בברכת התורה

משה שמואל דיין - מח"ס "חמדת משה" - בני ברק ביטול חמץ בתערובת בערב פסח

במה שכתבנו בגליון בסימן תמו הלכה נג שאסור לערב חמץ במאכל ולבטלו בשישים כדי לאוכלו בפסח, ובדיעבד אם עשה כן מותר לאחר פסח, ושכב נוסף שם שבשעת הדחק אפשר שיש להקלו ולערב כדי לאוכלו, עיי"ש. והנה הדבר לכאורה תהלי. שהרי באותה הלכה שם נתבאר שאסור לערב, ואפילו בדיעבד הוא מותר "לאחר הפסח", ואיך יהיה מותר לעשות כן בשביל פסח (וראה עוד גדולה מזו מה שכתבנו בהלכה נז).

ואננם בשעה"צ (שם אות קסז) כתב לבאר טעם האיסור לערב לפני פסח, משום דאנ"פ שעתה הוא זמן היתר, מ"מ כיון שהוא עושה זאת במיוחד כדי להתירו בפסח, ה"ו נראה כמבטל איסור, והוסיף ובדיעבד מותר אחר הפסח כיון "נש"פ מקילים לערב לבתחילה אפילו כדי לאוכלו בפסח נופא", כמו שנתבאר בס' תג סק"כ. ע"כ. ומשמע מלשונם שיש מתירים לערב חמץ ולבטלו כדי לאוכלו בפסח, וציין לסי' תנג סק"כ, ושם סיים שבשעת הדחק אפשר שיש לסמוך ע"ד המקילים לערב לפני פסח, עיי"ש. והנה לולי שהיה מציין לסי' תנג היה משמע כן שיש מקום להתייר לערב לפני פסח בשעה"ד כדי לאוכלו בפסח, שהרי ע"ז הנושא בסימן תמו שם. אולם ז"א, כי בסימן תנג המדובר הוא שכבר נתערב מקצת חמץ בכשר, והנידון אם אפשר להוסיף כדי לבטל, ובוזה כתוב שם שאסור, ורק בשעה"ד אפשר שיש לסמוך על המתירים. אולם כאשר רוצה לערב לבתחילה לא מצאנו בשום מקום שמותר. ואננם טעם הדין בשני המקומות שווה, שהרי נקט בס' תנג שההיתר הוא מפני שקודם פסח אינו איסור (בשונה מהאוסרים שנראה כמבטל), ומי"מ לא מצאנו שהתירו לבתחילה גם בלא שנתערב. וא"כ מש"כ שם שבשעה"ד אפשר שיש להקל היינו להוסיף על חמץ שנתערב בכשר, ולא לבטל חמץ ממש בתוך כשר. וכך יתפרשו גם דברי שעה"צ בסימן תמו, אף שאינו משמע כל פלוג"י, ויותר משמע שם שמדמה זאת לעירוב חמץ ממש.

והנה בב"י (סימן תסז ס"ו) הביא תשו' הר"ן (סימן נז-נט) אודות חטים שנמצאו בהם חטים מבוקעות, והוא ספק חמץ, וכתב שהמבוקעות אסורות, ושאינם מבוקעות מותרות, ולענין טחינתם ביחד כתב שלא מלאו ליבו להקל, אבל מה שבבתיים מותר להשתות וכו', ובשער ומבואר שאסור לטחון כדי לאכול אפילו שזה לפני פסח, וזה ק"ו מהתם שהיה צד שאינו חמץ (אך לזה כתב כבר שאינו רואה צד היתר), וגם שהוא כבר מעורב [והנה בחטים מעורבים זה ג"כ נחשב כבטל, עיין משנ"ב שם,

ס"ג). ושוב קשה דמאי מהני הנחת הפתיתים, הא הוי מקום שאין מכניסים בו חמץ. ובהא ליכא למימר שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה לצורך קיום תקנת חכמים לבדוק החמץ בליל י"ד, שהרי תקנת חכמים היתה לבדוק בכל מקום שמכניסים שם חמץ, וכיון שע"י ניקוי הבית היטב, הוי כמקום שאין מכניסים בו חמץ, א"כ אין עליו חובת בדיקה כלל. אולם בתרומות הדשן (סי' קל"ג) כתב דאפילו אם כיבד וטאטא הבית קודם זמן בדיקת חמץ, מ"מ חייב לחזור ולבדוק בליל י"ד, וכמש"כ המרדכי (פסחים סי' תקל"ה) בשם הירושלמי (כצ"ל). ואננם בירושלמי (שם) איתא דהיינו משום שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה. ולפי"ז אם ברך כל שהוא בליל י"ד סגי, אם כיבד הבית קודם לכן, דהשתא לא תחלוק בין בדיקה לבדיקה. מ"מ המרדכי שם (סי' תקל"ו) כתב עוד טעם, דבכיבוד לחדו לא סגי, משום דילמא משתבח בגומא. וא"כ אכתי לא יצאו החדרים מחובת בדיקה. עכת"ד. והובא במג"א (סי' תל"ג סק"כ). ע"ש. וא"כ הא ליכא למימר דהוי כמקום שאין מכניסים בו חמץ, דדיילמא משתבח בגומא, וכמש"כ המרדכי. וע' לידידי הרב רויאל כהן שליט"א בתשו' מחקרי ארץ (ח"א סי' כ"ג) מה שהאר"ך בזה. ו) ומעתה נראה, דכיון שכל הטעם להנחת העשרה פתיתים הוא כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, א"כ מן הדין א"צ להניח גם בבית הכסא, אע"פ שצריך לבדוק שם אם יש לו ילדים קטנים וכו"ל, והיינו משום דסגי במה שמניח בשאר המקומות בבית, כי העיקר שיהיה לו מה למצוא ולבער. אולם ראיתו בס' חק יעקב (סי' תל"ב ס"א י"ד) שכתב וז"ל: ולי נראה טעם המנהג, שאם ילדינו ולי ימצא זמן מה, יתרשל שוב ויתייאש מן הבדיקה ולא יבדוק עוד היטב, לכך מניחים לו פתיתים, שע"י"ז שימצא חמץ, יתן לבו לבדוק היטב אולי ימצא עוד. עכ"ל. ומבואר וכשתם הוא כדי שיבדוק היטב ולא יתרשל בבדיקה. וכע"ז כתב ידידי הרב אדיר כהן שליט"א בתשו' ויען הכהן (ח"א סי' ל"ג אות ד') בשם הגאון הנאמן"ן שליט"א, שע"י שיש עשרה פתיתים בעשרה מקומות, בדיקתו של הבודק עומדת בכור המבחן, שכל שלא מצא את כולם, סימן ששלא ברך טוב. עכ"ל. (ט"ז) ונראה שיש להניח גם בבית הכסא, שהרי צריך לבדוק גם שם, וכל זמן שלא מצא העשרה פתיתים, יתן אל לבו לבדוק היטב גם בבית הכסא כדי להשלימים לעשרה, וא"כ י"ל שיש להניח גם שם. ואננם יש לומר, דכיון שע"י שמכניסם לבית הכסא, הרי הם נאסרים באכילה לדעת הפוסקים הנ"ל, א"כ אין לו להניחם שם, שהרי גורם להם הפסד בידיים. וגם יש בזה משום בזיוי אוכלין, שמכניסם למקום ששורה שם רוח רעה. וכן ראיתי להגאון הנאמן"ן שליט"א בס' מקור נאמן (ח"א סי' תה"א), ששנאל בזה, וכתב שלא כדאי להניחם בבית הכסא, משום בזיוי אוכלין. וכיוצא בזה כתב הבא"ח (פרשת צו אות י') שאין לזרוק החמץ ברשות הרבים, ועוד רבית הכסא מקום שאין מכניסים בו חמץ, ומדינא א"צ בדיקה. ועוד למה יגרסו טומאה של רוח רעה לאוכלין בטנם הגיע מן איסור חמץ. וזהו דלבר פלוגתא דר"מ וריו"ס בפסחים דף י"ד, והלכה כריו"ס שאין לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה, כמ"ש הרמב"ם (פ"ג מחמץ ומצה ה"ד). עכ"ד. וכ"כ הגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א בתשובה שנדפסה בס' גם אני אודך (תשובות הגאון הנ"ל, סי' ל"ז) שאין להניח הבית הפתיתים בבית הכסא. ע"ש. אולם יש מקום בראש לומר, דכיון שבכל"ה עומד לבערם למחרת בביעור חמץ, א"כ אין לחוש למה שגורם להם כעת הפסד, שהרי כל העומד לישרף כשרוף דמי, וכדאמר רבי שמעון במנחות דף ק"ב ע"ב. וכתב האור ורוע (פסקי ע"ז סי' רפ), דקי"ל כר"ש דכל העומד לישרף כשרוף דמי. ע"ש. וכן נראה מדברי הרמ"א (אדע"ז סי' קכ"ד ס"א) שכתב וז"ל: מיהו דבר שצריך ביעור מן העולם וצריך שריפה, אם כתב עליו הגט בטל. עכ"ל. ומקורו טהור בדברי הר"ן בפ"ה דגזיטין (דף י' מדפי הרי"ף ד"ה שלחו), ושם כתב כן למ"ד כל העומד לישרף כשרוף דמי, דא"כ כמאן דליתנייהו דמי. ע"ש. ואננם ראיתי להגאון חלקת מחוקק (שם סק"א) שתמה על הרמ"א שכתב בפשיטות שהגט בטל, שהרי הר"ן כתב כן למ"ד כל העומד לישרף כשרוף דמי, והוא דעת ר"ש, דאזיל לשיטתיה דס"ל דכל העומד לזרוק כזרוק דמי. אבל הרי לא קי"ל כר"ש, וכמבואר מדברי הרמב"ם (פ"ד מפסולי המוקדשין ה"י"ט) שכתב וז"ל: הביא אשם תלוי ונודע לו שלא חטא או שחטא ודאי, דמי עד שלא נשחט, ירעה דעד שיפול בו מום ויפלו דמי לנדבה וכו', ואם אחר שנשחט נודע לו, הדם ישפך והבשר ישרף כשאר פסולי המוקדשין, נודע לו אחר שנזרק הדם, הבשר יאכל לכהנים ככל האשמות. עכ"ל. ומשמע דדוקא אם נודע לו אחר שנזרק הדם, הבשר יאכל לכהנים, אבל אם נודע לו כשהיה הדם בכוס, אינו נאכל לכהנים. והרי הוא למ"ד דהעומד לזרוק אינו כזרוק דמי, דאילו למ"ד כזרוק דמי, אפילו הדם בכוס נמי. עכת"ד. אולם הבית שמואל (שם סק"ב) תמה עליו, דאשתמיט מיניה דברי הגמ' כדבריהם דף כ"ד ע"כ, דאמרנן דאתאי נמי אפילו לר"ש, אימר דאמר ר"ש במידי דעומד לזרוק, אבל האי אינו עומד לזרוק (דהא לא חטא, וסופו להוודע קודם זריקה, ואיגלאי מילתא למפרע דאינו עומד לזרוק. רש"י). וא"כ א"א ראיא מדברי הרמב"ם דס"ל דלאו כזרוק דמי, דשאני התם לוי חשיב עומד לזרוק. וסיים שומברי הרמב"ם (פ"ייג מתרומות) משמע דס"ל כר"ש. ע"ש. והפרי"ח (שם) הסכים לדבריו שאין ראיא מדברי הרמב"ם (פסוהמ"ק שם), דלא ס"ל כר"ש. אבל כתב שאין הכרח מדברי הרמב"ם (תרומות שם) דס"ל כר"ש. ע"ש. וע"ע בתשו' שער אפרים (סי' א') ובביאור הגר"א (שם) ובשער המלך (פ"ד מגירושין ה"ב) ובקצה"ח (ר"ס שס"ג) ובתשו' שיבת ציון (סי' י"ז אות ג') ובתשו' שואל ומשיב (חמישאה סי' פ"ו) ובשד"ח (מע' כ' כלל קמ"ב) ובתשו' אור לי (סי' י"ד דף ח' ע"ד). ומעתה כיון דנקטינן כר"ש,

ומשא"כ ברכת לישן בסוכה, שהיא ברכת המצות, אינו יכול לברך אותה, כי יש לחוש שמא יצטער ולא יוכל לישון בסוכה כלל, והו"ל ברכה לבטלה. עכת"ד. והובא בשכנה"ג [א"וח סי' רל"ט בהגה"ט סק"ה] ובעולת תמיד (שם סק"א) ובא"ר (שם סק"ג). וכ"כ בתשו' קרן לדוד (סי' ס' ד"ה הנה). ע"ש. ולפי"ז אין ראיא מברכת המפיל לבדיקת חמץ, דשאני התם שהברכה היא על מנהגו של עולם, ומשו"ה לא חיישינן שמא לא יישן. ומשא"כ ברכת על ביעור חמץ, שהיא ברכת המצות, הרי אם לא ימצא חמץ, נמצא שברכתו היתה לבטלה. ושוב מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יחווה דעת (ח"ד סי' כ"א ד"ה הנה) שהעיר כן על הגר"א. ע"ש. ואננם בדעת הגר"א יש לומר, שהרי הרמב"ם (פ"ו מתפלה ה"ט) כתב וז"ל: נהגו העם ברוב ערינו, לברך ברכות אלו זו אחר זו בבית הכנסת, בין נתחייבנו בהן בין לא נתחייבנו בהן, וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן, ולא יברך ברכה אא"כ נתחייב בה. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (סי' מ"ו סי"ח) וז"ל: כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן, כגון שלא שמע קול תרגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר, אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם. עכ"ל. הרי דלא ס"ל האי סברא. שברכות השבח נתקנו על מנהגו של עולם. וכ"כ בתשו' קרן לדוד (סי' ס' ד"ה הנה) בדעת הרמב"ם ומרן. ע"ש. וא"כ הא ליכא למימר דהיינו טעמא שמברכים ברכת המפיל, ולא חיישינן שמא לא יירדם, משום שהברכה נתקנה על מנהגו של עולם, שהרי מדברי הרמב"ם ומרן בש"ע הנ"ל משמע דלית להו האי סברא, דא"כ אמאי אין מברכים ברכת השחר אפילו אם לא נתחייב בהם, הרי יכול לברך על מנהגו של עולם. א"ו דלית להו האי סברא. וא"כ שפיר יש להוכיח מברכת המפיל, שאין צריך להניח פתיתים קודם בדיקת חמץ, שאין צריך לשחר אע"פ שלא נחשיב דלית להו האי סברא, דא"כ אמאי אין מברכים ברכת השחר אפילו אם לא נתחייב בהם, הרי יכול לברך על מנהגו של עולם. א"ו כיון דלא חיישינן שמא לא ימצא חמץ. אולם בדעת הרמ"א [שהביא המנהג להניח פתיתים פתיתים] נראה, דאזיל לשיטתיה (שם) שכתב וז"ל: וי"א דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן, דאין הברכה דוקא על עצמו, אלא מברכים שהקב"ה ברא צרכי העולם, וכן המנהג ואין לשנות. עכ"ל. ומבואר דס"ל דמברכים ברכות השחר אע"פ שלא נתחייב בהם, כיון שהברכה היא על מנהגו של עולם. וא"כ אין ראיא מברכת המפיל, שאין צריך להניח פתיתים קודם בדיקת החמץ, דשאני ברכת המפיל שהיא על מנהגו של עולם, ומשו"ה לא חיישינן שמא לא יירדם. ומשא"כ לענין ברכת ביעור חמץ, יש לחוש שמא לא ימצא חמץ, וברכתו תהא לבטלה, ולכן יש להניח פתיתים קודם הבדיקה. אולם זה אינו, כי בביאור הגר"א (סי' מ"ו סי"ח) הסכים לדברי הרמ"א (שם), שצריך לברך ברכות השחר אע"פ שלא נתחייב בהם. והיינו משום שהברכה היא על מנהגו של עולם, וכמש"כ הרמ"א (שם). ולפי"ז אין ראיא מברכת המפיל לברכת ביעור חמץ, דשאני ברכת המפיל שהיא על מנהגו של עולם, ומשו"ה לא חיישינן שמא לא יירדם. ומשא"כ לענין ברכת ביעור חמץ, יש לחוש שמא לא ימצא חמץ, ושדאי שעתיד לבעור כשמציאנו, יש לחוש שמא לא ימצא. אמנם י"ל דס"ל דדוקא בברכות השחר י"ל שמברך אע"פ שלא נתחייב, כיון שהברכה היא על מנהגו של עולם, והיינו משום שנוסח הברכה אינו על האדם עצמו, אלא על כלליות הבריא. ומשא"כ ברכת המפיל, היא אומר בה המפיל חבלי שינה על עיני, ולכן אע"פ שהברכה היא גם על מנהגו של עולם, מ"מ כיון שנוסח הברכה הוא על האדם עצמו, א"כ היה לנו לחוש שמא לא יירדם, ותהא ברכתו לבטלה. ומהו הוכיח הגר"א, דכשם שמברכים ברכת המפיל, ולא חיישינן שמא לא יירדם, ה"נ יש לברך ברכה על בדיקת חמץ, ולא חיישינן שמא לא ימצא חמץ. אולם לכאורה אכתי יש מקום בראש לחלק, דשאני ברכת המפיל שהספק הוא על העתיד, אם יירדם בשיתנו, ולכן י"ל דכיון שמסתמא יירדם כדרכו, לא חיישינן שמא לא יירדם. ומשא"כ ברכת על ביעור חמץ, שהספק הוא על העבר, אם נמצא חמץ בבית, שאם אין חמץ בבית, הוברר הדבר למפרע שברכתו היתה לבטלה, ובוה יש לחוש יותר שאין חמץ בבית, וממילא ברכתו תהא לבטלה. וכיוצא בזה כתב הר"א (א"ח סי' שט"ו סק"ג) לחלק בין ספק פסקי רישא להבא, דהוי אזלינן לקולא, לספק פסי"ר לשעבר, דאזלינן לחומרא. וכ"כ עוד אחרונים. והארכתי בזה בעזה"י בתשובה. וא"כ לא קשה ע"ד הראשונים הנ"ל, מברכת המפיל, דשאני ברכת המפיל וכנ"ל. ומ"מ יש לומר, שגם הגר"א מודה שבזמננו חובה להניח הפתיתים, כיון שמנקים הבית היטב קודם זמן בדיקת חמץ, ואין לחוש כלל שמא ימצא חמץ, וא"כ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, יש להניח פתיתים, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. וכן ראיתי בס' תשובות והנהגות (ח"א סי' קט"ו ד"ה אמנם) שכתב כן בדעת הגר"א. ושכן כתב בס' דמשק אליעזר (שם) בדעת הגר"א. ע"ש. ולא זכר דברי האחרונים הנ"ל. ולפי"ז נראה, דיש לדקדק שיהיו בכל אחד מהפתיתים יותר משיעור כזית, שהרי אל"כ אכתי ברכתו לבטלה, כיון שכל"הא אינו מחוייב לבערו, וכמבואר א"כ כסא אליהו (סי' תל"ב אות ז') ובתשו' זרע אמת (ח"א סי' מ"ח). ע"ש. ואננם ראיתי בס' חזון עובדיה (פסח ח"א עמ' ל"ח) שכתב שיותר נכון שיהיו פחותים מכזית, שאם תאבד חתיכה מן הפת, א"צ לחזור ולבדוק כל הדירה. ושכן כתבו האחרונים. וכ"כ הנהגה (סי' תל"ב סק"ל) בשם הזרע אמת והמחבי"ר והשערי תשובה. ע"ש. אולם נראה, דמ"מ צריך שבצירוף כל החתיכות יהיה שיעור כזית, ובהכ"ג מתחייב בביעור כל הכזית. וכ"כ בס' אורחות חיים (שם סק"ה) בשם המנחת פיתים. והובא בס' פסקי תשובות (שם אות ד'). וע"ע בס' תשובות והנהגות (שם ד"ה אמנם אף). ואננם לכאורה אכתי יש להעיר, שהרי כיון שכבר בדק הבית היטב מחמץ קודם זמן בדיקת חמץ, א"כ הוי כמקום שאין מכניסים בו חמץ, וממילא אינו צריך בדיקה, וכמבואר בשו"ע (סי' תל"ג

מפתחות

 לומר במנוחה "הגדה"	סימן תל"ג
סימן תל"א	סימן תל"א
תפילת ערבית קודם בדיקת חמץ	סימן תל"ב
בני הבית שלא שמעו את ברכת בעה"ב האם יכולים לבדך בעצמם ספק ברכות להקל	סימן תל"ג
בדיקת חמץ "לאור הנר"	לקט הלכה עמ' מ"ד
בדיקת חמץ ביום חלל י"ג - וביום י"ד	לקט הלכה עמ' מ"ד
בדיני מקומות החייבים בבדיקה	לקט הלכה עמ' מ"ד
מקום שמכניסים בו חמץ - ומקום שאין מכניסים בו חמץ	לקט הלכה עמ' מ"ה
מקומות נוספים הפטורים מבדיקה (מטעמים שונים - אף שמכניסים בהם חמץ) ופרטים בה	מכתבים ותגובות עמ' קמ"ג
בענין הנחת פתיתים בבית הכסא	שיח הלכה עמ' ג
הנחת פתיתין בבית כנסת	שיח הלכה עמ' ג
משכיר ודיה לאין שומר תורה	הערת האחרות עמ' ק"ח
תקרות שתחת גג המשופע	הערת האחרות עמ' ק"ח
בית שהתגורלים מצויין ביטול בלב	הערת האחרות עמ' ק"ח
ההיחיד בחמץ הנמצא בבדיקה, ובחמץ שנשייך ליום י"ד	לקט הלכה עמ' מ"ה
בדיני ביטול חמץ	לקט הלכה עמ' מ"ו
קיום מצות ביעור חמץ בשריפה	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות ב'
סימן תל"ה	לקט הלכה עמ' מ"ו
סימן תל"ו	לקט הלכה עמ' מ"ו
בחובי הבדיקה במפרש בים והיצא בשיירא קודם י"ד ניסן	לקט הלכה עמ' מ"ו
העושה ביתו אצור	לקט הלכה עמ' מ"ו
ישראל היצא מבית גוי "תוך ל' יום" שקודם הפסח אם מחויב בבדיקה, ובענין בדיקה בחודים שדעתו למוכר למחר לגוי	לקט הלכה עמ' מ"ו
יצא בשיירא	הערת האחרות עמ' ק"ח
ישראל היצא מבית הגוי	הערת האחרות עמ' קמ"ג
סימן תל"ז	לקט הלכה עמ' מ"ח
סימן תמ"א	הערת האחרות עמ' ק"ט
סימן תמ"ב	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות ג'
בהא דאסור להציע בגדים המכובסים בחלב חיטה ע"ג השולחן	בני עמודי עמ' צ"ה
סבון	בני עמודי עמ' צ"ה
תחמוט	בני עמודי עמ' צ"ה
משחות	בני עמודי עמ' צ"ה
עישון סיגריות	בני עמודי עמ' צ"ה
בגוד מ"ע דחשביטו	הערת האחרות עמ' ק"ט
דריסה על הפיחורים בער"פ שחל בשבת	מכתבים ותגובות עמ' קמ"ו
ההולך לדבר מצוה	הערת האחרות עמ' ק"ט
בדין ההולך ביום י"ד לטעודת ברית מילה ומכר שיש לו חמץ בביתו	מכתבים ותגובות עמ' קמ"ו
בדין אפר חמץ	הערת האחרות עמ' ק"ט
סימן תמ"ו	הערת האחרות עמ' ק"ט
המוצא חמץ בביתו ביר"ט	הערת האחרות עמ' ק"ט
בדין מאכל שנפל על הארץ בבית או בחוץ בפסח	הערת האחרות עמ' ק"ט
סימן תמ"ז	מכתבים ותגובות עמ' קמ"ה
ביטול חמץ בתערובת בערב פסח	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות ד'
בדברי המשנ"ב דבטעם לא אמרינן חזרו וניעור	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות ה'
בענין השלכת דמי האיסור לים המלח	בני עמודי עמ' צ"ח
ריח חמץ	הערת האחרות עמ' קכ"א
סבואי ודריא מילתא	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות ו'
בענין ריחא של משהו כשהוא אינו נטל"פ	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות ו'
בענין חמץ הבלוע בדבר השמן	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות ח'
מצה שגילשה בשמן או חשיבא דבר שמן	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות ט'
בענין תערובת תחיתית שאחת בלעה טעם חמץ	תשר' מרפסן עמ' ג"ד אות י'
בענין שהיית תערובת יבש ביבש קודם פסח	תשר' מרפסן עמ' ג"ה אות י"א
בענין שהיית תערובת משהו יבש ביבש קודם פסח	תשר' מרפסן עמ' ג"ה אות י"ב
זמן הדחת דגים מלחנים לשריע	תשר' מרפסן עמ' ג"ה אות י"ז
אי חמץ נחשב קודם פסח היתרא או איסורא	תשר' מרפסן עמ' ג"ה אות י"ח
כלים שנתערבו קודם פסח כשאין מהן בלע חמץ אי אמרינן חור"ג בפסח	תשר' מרפסן עמ' ג"ה אות י"ט
תערובת האסורה מודבגן שעבר עליה הפסח	תשר' מרפסן עמ' ג"ה אות כ'
בענין תערובת מבי"מ שנתערב לאחר הפסח	תשר' מרפסן עמ' ג"ה אות כ"א
פחות מכזית שנתערבת לענין ב"י	תשר' מרפסן עמ' ג"ה אות כ"ב
בענין פחות מכזית שעבר עליו הפסח	הערת האחרות עמ' קכ"א
בדין חמץ שנתערב קודם הפסח אם חזרו וניעור או לא	הערת האחרות עמ' קכ"א
בדברי הגמ"א דאפי' בנתבשל החיטים יש להחמיר	הערת האחרות עמ' קכ"א
בדין אפשר לטחוטו אסור חוב"ג	הערת האחרות עמ' קכ"ב
בדינא נטל"פ והמסותף לנטל"פ בחמץ	הערת האחרות עמ' קכ"ג
מלח המונח בכלים שרגילים להשתמש בחמץ	הערת האחרות עמ' קכ"ג
חור גבינות מלוחות לדעת הרמ"א	הערת האחרות עמ' קכ"ד
חזרו וניעור בחמץ	הערת האחרות עמ' קכ"ד
ליתן לתוך היין חלב חיטה או חלב בהמה כשיש ס' כנגדו	הערת האחרות עמ' קכ"ד
בדין כלי חמץ שנתערב בכלי פסח	הערת האחרות עמ' קכ"ה
תערובת שנמצא בה חיטה	הערת האחרות עמ' קכ"ה
בדין מי ויתום שנבנשו קודם פסח	הערת האחרות עמ' קכ"ו
דברים שצריכים להזהר היוצאים לדרך בפסח	בני עמודי עמ' צ"ח
השתכלות על חמץ	בני עמודי עמ' צ"ח
לענת כלים הנמצא ברשות הרבים	בני עמודי עמ' צ"ח
מנאכל בחמץ בפסח	בני עמודי עמ' צ"ט
ראה בפסח שהחמץ שלו לא נשרף כראוי בער"פ	בני עמודי עמ' צ"ט
שימוש בשולחן בינה ציבורית [גם כל השנה]	בני עמודי עמ' צ"ט
אכילה עם גוי בשולחן אחד	בני עמודי עמ' צ"ב
מכירת חמץ	הערת האחרות עמ' קכ"ו
בדין מכירת חמץ לגוי	עוד יוסף חי עמ' ל"ג
מכירת חמץ בקנין ודבגן	שר"ת בהלכה עמ' י"ד

מכירת חמץ ביום י"ג

מכירת "חשש חמץ"

שיור במכירת חמץ שלא יוכל למוכרו לאחרים

תנאי במכירת חמץ

ישומה לב מבקשי

הופיע לראשונה
מכתב יד

שער כתבי מורי זלה"ה לרבינו האר"י זלה"ה

זהו השער הראשון מהספר הנדא

עץ חיים

בו כלל תלמידו המובהק מהר"ח ויטאל
כל הנמצא כתוב בעצמתי"ק
דבינו האר"י זלה"ה עצמו

נעתק ונסדר אות באות בתכלית הדקדוק
על פי כתבי יד דווקניים

ובראשו

מבוא נרחב ומקיף

במעלת וגדולת רבינו האר"י זלה"ה
תולדות ימיו, קורותיו ומורשתו לדורות עולם

מאת הגאון המקובל

מהר"ר **יעקב משה הלל** שליט"א
דאש ישיבת "חברת אהבת שלום"

ניתן להשיג גם את שני הכרכים האחרים בסדרה
שער התפלה - שער המצוות

להשיג במשרדי ההוצאה:

ישיבת אהבת שלום, רחוב ר' לוי יצחק מברדיצ'וב 12, ירושלים
טל' 02-5370970 | פקס 02-5370088 | ת.ד. 5515 ירושלים

ישומה לב מבקשי

הופיע לראשונה

כרך נוסף בסדרת פסקי בן איש חי

ספר

פסקי בן איש חי הלכות שבת

זהו מאסף עניני ההלכה המפורדים בכל חיבורי
הגאון הגדול המקובל

מהר"ך **יוסף חיים** זלה"ה

בעל ספר "בן איש חי"

ערוכים ומסודרים לפי סדר השו"ע
הלכות שבת סי' שח-שכג

ובראש

כללי מלאכות שבת

עם ציוני מקורות ודעות הפוסקים

מקור הלכה

ועליהם סובב הולך ספר

שערי שלום

כולל חידושים וביאורים בענינים הנדונים

כל אלו נאספו, נסדרו ונערכו על ידי
הגאון ר' **שלום טוויל** שליט"א

מרבני בית ההוראה

שע"י "חברת אהבת שלום"

כרכים נוספים בסדרה:

הלכות נדה - הלכות בשד - חלב ותרדומה

להשיג במשרדי ההוצאה:

ישיבת אהבת שלום, רחוב ר' לוי יצחק מברדיצ'וב 12, ירושלים
טל' 02-5370970 | פקס 02-5370088 | ת.ד. 5515 ירושלים

ברוכים הבאים בשם ה'

רשת סולי טרב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

מערכת "אליבא דהלכתא" מקדמת בברכה את אלפי האברכים המסתופפים וחוסים בצל
רשת כוללי הערב "**אליבא דהלכתא**" שע"י מוסדות "חברת אהבת שלום"
וכן ישאו ברכה מאות האברכים החדשים שהצטרפו לרשת הכוללים בעשרות הסניפים
הפרוסים בכל חלקי ארצינו הקדושה

עם תחילת זמן חורף ולרגל הקמת עשרה סניפים חדשים בערים:

אבן יהודה • באר יעקב • מרכז הכרמל חיפה • טבריה עילית • מגדל העמק • נתניה צפון
• נתניה דרום • נוה יעקב החדשה • רחובות • רמות ב' ירושלים

יזכו הלומדים לעסוק בתורה מתוך הרחבת הדעת ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא
יה"ר שנזכה יחדיו להוסיף חיילים לתורה ולהרמת קרנה ביתר שאת ועז.

בברכת התורה

מערכת "אליבא דהלכתא"

גליון זה יוצא לאור

לרפואת אחד ומיוחד מחשובי תומכי ומחזיקי רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

ה"ה הרב **אברהם בן הדסה** שליט"א

זכות זיכוי הרבים, לימוד התורה והתפלה, יעמדו לו להרפא במהרה רפואה שלימה בבריאות איתנה ונהורא מעליא

הגליון הבא יעסוק בדיני החיטים, מים שלנו, וסדר אפיית המצה, סימנים תנ"ג - תס"א

רשימות כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

קריית יובל - ביהמ"ד "ליתורה ולתפילה", רח' נאווטטאלה 18
קריית ישרים - ביהמ"ד "תלל דעת", רח' אטיים לתורה 7
חומטה - ביהמ"ד "תלל דעת", רח' ראש פנה 6
החומות - ביהמ"ד "הליכות חיים", רח' מדרא 31
רכסים - ביהמ"ד "קטורת תמיד", רח' הדקל 36
רכסים נגעה ג - ביהמ"ד "אהל מלכה", רח' חצב 6
רמות א - ביהמ"ד "אברכים", רח' שירת חיים 5
רמות ב - בבית הנכנס "אהל משה", רח' נלסון גליק 1
רמת שלמה - ביהמ"ד "אהל יוסף", רח' דרב זולטי 8
תל ציון - בבית הנכנס "בני תורה", רח' אהבת אמת 17

נוה יעקב מרכז - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' ויקטור וילוס 1
תניבות - ביהמ"ד "בית יצחק", רח' שלום בונד 1
תניבה - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' יהודה הלוי 35
תניבה דרום - ביהמ"ד "אהל יצחק", רח' חמיבת דראל 8
תניבה צפון - ביהמ"ד "בית אל", רח' התעשה הציונית 19
עפולה - ביהמ"ד "מניין אברכים", רח' נתן אלכו 1
ערד - ביהמ"ד "תולדות יצחק", רח' בני יאור 64
פרדס כין - ביהמ"ד "התאחדות אברכים", רח' הנכבים 48
פזת תקוה - ביהמ"ד "מניין בני תורה", רח' רוטשילד 87
פזת - ביהמ"ד "אורח תלל", רח' רמז דוד 81
קטניונים - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' רמז דוד 81
קריית אטא - ביהמ"ד "מניין חיים", רח' פניסקר 7
קריית גת - ביהמ"ד "קול חסידים", רח' גאון הורדן 33
קריית הרצוג - ביהמ"ד "אבן ישראל", רח' ח' טייב 6

טבריה עילית - ביהמ"ד "תשכ"ר", רח' השלום 702
טירת הריטל - ביהמ"ד "שאנת ארז", רח' ביאליק 5
ירושם - ביהמ"ד "בית פנחס", רח' יצחק שדה 1
כרמיאל - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' נתיב הלשון 11
מגדל העמק - ביהמ"ד "תורת חיים", רח' הרב שוביה יוסף 25
מודיעין כרמל - ביהמ"ד "מניין חשיבות", רח' רבי יעקב 30
מודיעין חצמנבה - ביהמ"ד "חסד לאברהם", רח' חורא 14
מודיעין קריית ספר - ביהמ"ד "מאור חיים", רח' תניבות המשפט 2
מנהל ארזונים - מרכז "שלום לעם" רח' צמח השדה 33
מנהל - ביהמ"ד "עשרת שלמה", רח' הארזים 37
מנהל דפנה - מרכז תורני מעלות דפנה 128
נהריה - ביהמ"ד "אור נהריה", רח' רמזים 2
נוה יעקב - ביהמ"ד "שערי תורה", רח' זון 67
נוה יעקב החדשה - ביהמ"ד "לומדי תורה", רח' הרב רביץ 14

בית - ביהמ"ד "דרכי תבונה", רח' פחד יצחק 12
בית נגעה B - ביהמ"ד "מניין אברכים", רח' החווה מלומדין 43
בני ברק מרכז - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' הרצוג 31
בני ברק מרכז - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' עזרא 60
בני ברק מרכז אלהות - ביהמ"ד "בני ציון", רח' בן זומא 29
גאולה - ביהמ"ד "עין חיים", רח' בני ברית 18
גבעת זאב החדשה - ביהמ"ד "משכן דוד ארז", רח' האילות 2
גבעת שאול - ביהמ"ד "משכן חיים", רח' בעל השאלות 30
דימונה - ביהמ"ד "אהל משה", רח' נתיב הל"ה 2
זכרון יעקב - ביהמ"ד "מסילת ישרים", רח' רמת עזי 1
חולון - ביהמ"ד "ישיבת אלהות", רח' השלום 23
חופה - ביהמ"ד "הכל התורה", רח' מקור ברוך 2
חופה כרמל - ביהמ"ד "אור הכרמל", רח' שער הלכון 4
מבית - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' אור תורה, רח' רח' 20

אבן יהודה - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' המייסדים 1
אופקים א - ביהמ"ד "קויתור", רח' רחבת האר"י 1
אופקים ב - ביהמ"ד "תולדות משה", רח' השעורה 1
אלעי א - ביהמ"ד "הכל תורה", רח' חנו המעלה 34
אלעי ב - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' יונתן בן עזריאל 19
אשדוד - ביהמ"ד "שבת הלוי", רח' אלעזר בן הורקנס 8
אשקלון - ביהמ"ד "שמן המטה", רח' הר מירון 1
באר יעקב - ביהמ"ד "הכל יוסף", רח' קרן הוסר 1
באר שבע - ביהמ"ד "תניכין חשיבות", רח' קלאווי 15
בית גן - ביהמ"ד "מניין אברכים", רח' חידא 21
בית שמש חפזיה - ביהמ"ד "מניין אברכים", רח' בן איש חי 10
בית שמש קריה - ביהמ"ד "הכל אברהם", רח' חזון איש 1
בית שמש רמה א - ביהמ"ד "משכן רפאל", רח' נחל שורק 27
בית שמש רמה ג - ביהמ"ד "עשרת דוד", רח' ירמיהו 24

רשת סולי טרב
אליבא דהלכתא
שע"י ישיבת חברת אהבת שלום

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים. ת.ד. 50526, פקס: 02-5370088 כתובת דוא"ל למשלוח הערות והארות: alibadehilcheta@gmail.com